DEDICATED

TO

JACOB H. SCHIFF ESQ.

THROUGH WHOSE GENEROSITY THIS VOLUME WAS PUBLISHED

AS ATOKEN

OF

GRATITUDE AND ADMIRATION

FOR THE BENEVOLENCE HE HAS BESTOWED UPON

HUMANITY AT LARGE

AND UPON

THE ISRAELITES OF AMERICA

IN PARTICULAR

AND

FOR THE ZEAL AND WARM INTEREST

HE HAS DISPLAYED

IN BEHALF OF

JUDAISM AND JEWISH SCIENCE.

THE AUTHOR.

מזכרת תודה

לכבוד

הנדיב ושוע איש חיל רב פעלים מן קבצאל אשר צדקתו היא סמכתהו גדול ליהודים באמעריקא ובכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדולת צדקתו הכל נכבדות ידברו

הוא האדון הנעלה

ר׳ יעקב צבי שיפף

נ״י

אשר הגיש מנחה בצדקה וכפלים לתושיה לסמוך ולתמוך ידי המחבר ולהוציא תעלומות חכמה.

תהי נא זאת תשורתי, אדון נעלה, לרצון כי במקום גדולתך שם ענותנותך ואכתיר ספרי בשמך המפואר למען ידעו דור אחרון כי זה גאון יעקב וצבי ישראל היה להמחבר עזר לעתות בצרה לכן יקרא ספרי על שם זה עזריה כדברי רז״ל (ויק״ר פכ״ה עי׳ ס״ס כ״א.) „עץ חיים היא למחזיקים בה.. ע״י שהיה עזריה עוסק בפרקמטיא ובא ונותן לתוך פיו של שמעון לפיכך נקרא הלכה על שמו“. ובזה צדקתו לעולם עומדת כי השאיר אחריו ברכה.

המחבר.

אות הלמד

* ל (Lamed) הוא אות השנים עשר מאלפ"א בית"א: א׳) יבא לפעמים במקום נו"ן ורי"ש ד"מ לדנא, לידנא (= נִדְנָה), לובדקס (= ניבדקס) להוא (= נֶהֱוֵא), אלמנה (= ארמלא, ארמלתא), שלשלת (= שרשרת) חרדלית, חולסית עיי"ע. ב׳) לפעמים נהפך היו"ד ללמ"ד לולינוס (במקום יולינוס), לסטים (= יוסטוס). ג׳) ובהיפך בא היו"ד במקום למ"ד גיגל במקום גלגול, קיקלתא (בל"מ קיקלון) = קלקלתא. ד׳) לפעמים הלמ"ד בראש המלה נשמט בורני במקום ליבורנין, ברנטין במקום לברנטין. ה׳) לפעמים נכפל הלמ"ד בראש התיבה עיי"ע לחלוחית, לכלוך, לכלוכית, לפלוף. ו׳) מהיות ל׳ דומה לקו"ף הפוך בא בתמורתו עיי"ע. קברנט במקום לברנט. ז׳) הוא יחס שאיליו כמו בעברי ובצרוף שׁ = שֶׁל = אֲשֶׁר אֶל (= בל׳ ארמי דִלְ־). ח׳) כמו בל"ע ل להורות תכלית הדבר או לחזוק הענין עיי"ע לכתחילה, לקולא, לחומרא. ט׳) בא להורות על התכלית הפעול והוא המקור לֵילֵךְ (= ללכת), לֵישֵׁב (= לשבת) והרבה זולתו. י׳) ועוד לגוף נסתר בעתיד עיין ד"מ ב"מ מ"ו רע"א ליקני, כתובו׳ נ"ט. דלידע, שם פ"ד. לישקול דמי וליהדר, סנה׳ מ"ג. ליקטול, חולי׳ קט"ו. ליתסרו.

לא (כמו בל"מ מלת השלילה בכל עניני משפט לשון עברית = בל"ע لا nicht, nein ובלא"ר וסורי לָא = לַאו בל"ס ܠܐ ובא ג"כ בהוראת השם (Verneinung, Verbot) בר"ג דמגילה (ג׳:) גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. פי׳ „כגון זקן שאין כבודו להנהיג בהמה אם ראה בהמת חברו נדחה אינו חייב להשיבה נמצא כבוד זקן דוחה לא תוכל להתעלם" (דברים כ"ב, ג׳) [1]. לא תעשה שניתק לעשה בס"ג דיומ׳ (פ"ה סע"ב) ובס"ג דחולי׳ (קמ"א סע"א) מפורש על הנוטל אם על הבנים ר׳ יהודה אומר לוקה ואינו משלח משום דקסבר לאו שניתק לעשה לוקין עליו וכו׳ גנב וגזלן לאו שניתק לעשה דרחמנא אמר לא תגזול (ויקרא י"ט, י"ג) והשיב את הגזלה אשר גזל (שם ה׳, כ"ג), לא תשוב לקחתו (דברים כ"ד, י"ט) ושב ולקח [2]. לא תכלה פאת שדך (ויקרא י"ט, ט׳) וכלה [3]. ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר [וגו׳] (שמות י"ב, י׳) זה יש לו דין אחר שבא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר שאין לוקין עליו [4]. ובריש תמורה (ד׳ רע"ב) מפרש והרי ממר שהכתוב נתקו לעשה וכתיב (ויקרא כ"ז, י׳) לא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב ואם המר ימיר בהמה בבהמה [וכו׳] [5]. (לא תגנוב) [צ"ל לא תגנובו] קרא יתירה הוא דהא כתיב לא תגזול בשאילתא דאלה תולדות נח (סוף סי׳ ד׳ והובא בתנחומ׳ נח ס׳ סי׳ ד׳) מפורש בר"ג דפ׳ איזהו נשך (ב"מ ס"א רע"ב) לא (תגנוב) [צ"ל תגנובו] דכתב רחמנא למה לי (פ"א) [נ"ל ס"א] שכתוב לא תגזול גזילה היינו גנבה לכדתניא לא תגנוב על מנת למיקט וכו׳ [6]. בריש תמורה (ג׳ סע"א) כל לא תעשה האמור בתורה יש בו מעשה לוקין עליו

---

[1]) הועתק מפי׳ ר"ח למגילי׳ בפי׳ ר"ח בעירובי׳ מ"א: נדפס בש"ס ווילנא וכ"ה ברש"י במגילי׳ ובשבת פ"א רע"ב וכן מוכח מפירושו בברכות י"ט: אבל בשבת צ"ד: ובעירובי׳ שם פירש"י לא תעשה: לאו דלא תסור וכ"ה בספר המפתח לר׳ נסים גאון בעירובי׳ וכ"ה מפורש במנחו׳ ל"ז סע"ב ול"ח רע"א. [2]) כלומר והוא שב וחזר לאחריו ולקח על כן לוקין עליו ובפי׳ אי׳ בפיא׳ פ"ו מ"ד ובב"מ י"א. לפניו אינו שכחה ושל אחריו שכחה מפני שהוא בבל תשוב ופי׳ הרמב"ם בפיאה: בל תשוב ר"ל שהוא עובר על דברי הכתוב שאמ׳ לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה ועיין פירש"י בדברי׳ כ"ד י"ד. [3]) כלומ׳ ניתק לעשה של לעני ולגר תעזוב אותם (ויקי׳ י"ט, י׳) ועיין פירש"י. [4]) התיבות יש לו דין אחר לי׳ בחולי׳ שם ומפי׳ רבינו הן. [5]) הפסוק הביא רבינו מדעת עצמו לפרש כי לאו דכתיב ולא יחליפנו וגו׳ ניתק לעשה ואם המר ימיר וגו׳ וכן כפורש ברש"י לכן טוב מאוד הגירסא בכ"י ו"ו א׳ ובי׳ ל"ד וק"ט לציין כל הפסוק כמו שנסחתי אבל בדפ"ע קטעוהו בטעות ע"י וכו׳. [6]) וכ"ה לא תגנוב בעי׳ קט א׳ אבל כבר הרגיש הגרי"ב בהפשב"ע שצ"ל לא תגנובו (ויקרא י"ט י"א) וכדאי׳ בתוספתא ב"ק ס"פ י׳ יעיין גליון הש"ס ב"מ הנ"ל ושם בט"ס בפ"ו אבל מה שמציינו לא תגנוב משמות כי טעות הוא עיין פירש"י בב"מ ד"ה

אין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע וממר והמברך את חברו בשם וכו'[1] ובריש תמורה (ג':) ובריש שבועו' (ג':) שבועה שאוכל ככר זו היום ועבר היום ולא אכלה . . ר' יוחנן אומר אינו לוקה משום דהוה ליה[2] לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו וכו'. לאו שבכללות אין לוקין עליו בס"ג דפ' כל שעה (פסחים מ"א רע"ב) לאו דחרצן וזג לאו דנא ומבושל[3]. ובפ' כל המנחות באות[4] בגמ' דסמוך יש טעונות (מנחות נ"ח:) המעלה משאור ודבש על גבי המזבח . . אביי אמר אין לוקין על לאו שבכללות. מה ללאו דהקפה שאינו שוה בכל[5] בר"ג דיבמות (ה'.). פי' שאינו נוהג בנשים לפיכך קל. מה[6] ללאו דמחמר (יבמות ו' רע"א) דהוי לאו גרידא פי' דאמר ליה אבוה הבא לי פירות בחמור כגון לאו דמחמר דהוא לאו גרידא[7] שנאמר (שמות כ', י') אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך שמעינן מינה כי מחמר בבהמה קא אסר רחמנא וכבר פירשנו בע' חמר במחלוקת ראשון[8] לא יהיה כלי גבר על אשה (דברים כ"ב, ה') מפורש בר"ג דפ' שני נזירין (נ"ט.) שלא יתקן איש בתיקוני[9] אשה. המעביר שער בית השחי ובית הערוה לוקה משום לא יהיה כלי גבר על אשה (שם בריש העמוד)[10]. לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכין להן בפ' החולץ בגמ' היתה אחת כשרה (יבמות מ"ד.). לא תסגיר עבד אל אדניו (דברים כ"ג, ט"ז) ר' אומר בלוקח עבד על מנת לשחררו הכתוב מדבר בפ' השולח גט בגמ' או לחוצה לארץ (גיטי' מ"ה.). לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כ"ג, י"ט) בס"ג דפ' האיש מקדש בו (קידושין נ"ז:) וכבר פירשנו בע' גד[11]. ובס"ג דפ' כסוי הדם (חולי' פ"ט.) לא מרבכם מכל העמים [וגו'] (דברים ז', ז') אמר הקב"ה חושק אני בכם[12] שאפי' בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטים עצמכם וכו'. לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי בפ' יש בערכין בגמ' וכן מצינו (ערכי' ט"ו סע"ב) פי' „כשהייתי אומר דבר על שום אדם לא הוצרכתי לחזור ראשי לאחורי[13] ולראות שלא יהא שם בעל הדבר שאפי' יהיה שם לא הייתי חושש שאיני משקר ואין אומרו בלשון הרע"[14]. לא הלך זרזיר אחר עורב אלא שהוא מינו בבראשית רבה פרשת ס"ו ויהי עשו (לפנינו ר"פ ס"ה). *[אחי"ה בנו"ג לא הלך עורב אצל זרזיר אלא וכו' ובב"ק צ"ב סע"ב וחולי' ס"ה. ר' אליעזר אומר לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו וכ"ה בילק' סוף תולדות ובילק' שופטי' ריש רמז ס"ז ובילק' תהלי' ס' רמז תשצ"ה, ושם על חנם. — והרבה פעמים מתחיל המאמר במלת לא ובא בחציו השני אלא עיי' ד"מ ברכות ד'. ל"ד: נ"ט. ס"א: שבת ל': ל"א: פ"ט: קי"ט: עירובי' י"ג: ס"ג: ס"ה. יומ' ד': כ"ו. תענית כ'. כ"א: פסחי' פ"ז: ב"מ ל': גיטי' ס': נדרי' ל"ח. ס"ב. סוטי' י"ב: ע"ז ד': ה'. י"ז. סנהד' נ"ח: צ"ח: ק': תמיד כ"ז: נדה ל"א. — לא . . עד עיי' עירובי' ס"ג. קידושי' ס"ט: גיטי' פ"ח. ב"ב ט"ו. ע"ז ה': זבחי' ק"א: — לא עוד אלא ברכו' ז': מכו' כ"ג סע"א. — לא . . לא (weder . . noch) עירובי' נ"ד: פסחי' קי"ב: יומ' ע"ב רע"א כתובו' י"ז. ב"מ צ"ז. קידושי' ע"א: — ועוד יש להעיר על איזה כללים: עירובי' צ"ו. שבועו' ד'. כ"מ שנאמ' השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה. מנחו' מ'. וש"נ כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לאו יבוא עשה וידחה את לא תעשה ע"ש התוספ' ד"ה סדין ויד מלאכי סי' שכ"ב. חולי' קמ"א. כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה אין לוקין עליה, ובמכו' פ"ג מ"ד אין חייבין עליה ע"ש רע"ב. קידושי' כ"ט. במשנה כל מצות לא תעשה בין שהזמן גרמא בין שלא הזמן גרמא

לא תגנובו וכ"ה לנכון לא תגנובו בשאילתי' הנ"ל ובמקום פ"א נ"ל שצ"ל ס"א וקאי על שאילתא דילמדנו ר"פ נח ועוד עיין הפשב"ע שהאריך בפי' הערוך. [1]) בנו"ג עשה בו מעשה לוקה לא עשה בו מעשה פטור חוץ וכו' ומקלל חבירו בשם ובשבועו' כ"א. ובמכו' ט"ז. אי' כגי' רבינו רק שם ושם אי' כבתמורי' והמקלל וכו' וכ"ה בכ"י ש"ם ובפי' ר"ח בשבועו' ובמכו' ובפי' רגמ"ה לתמורי. [2]) וכ"ה בשבועו' שם ובדף כ"א. ובמכו' ט"ז רע"א ופסחים ס"ג: אבל בתמורי' לי' בדברי ר"י משום דהוה ליה. [3]) עיי"ש פירי' ר"ח. [4]) כ"ה בכ"י. [5]) בנו"ג שכן לאו שאינו וכו' ובתוספי' שם ד"ה מה: שכן אינו שוה בכל. [6]) ביבמו' לי'. [7]) כ"ה רק בכ"י ו"ו א' ובי' ול"ד אבל בכ"י ק"ט ב"ר וה"ב ודפ"ע נשמט מן לאו גרידא עד לאו גרידא. [8]) כונתו על חלק ראשון של ערוך היינו עד למ"ד וכן כ"י ערוך שלי שקראתי שמי עליו מתחיל במחלוקת שניה באות למ"ד עיין מבוא צד L. וכיון רבינו על ע' חמר א' ששם פי' המחמר אחר בהמתו (שבת קנ"ד.) והפי' הנ"ל הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא). וכן הפי' ביבמות כפי מה שניסחתי עפ"י כ"י הנ"ל שייך ג"כ לר"ח כדמוכח מחי' הרשב"א והריטב"א בסוגיתנו ותוספי' יבמות ו'. ד"ה שכן הכשר ע"ש. [9]) כ"ה בכ"י ו"ו ק"ט וה"ב וב"ר, ובדפ"ע כתיקוני. [10]) לפנינו הסדר בהיפך בתחלה המעביר שער וכו' ואח"כ הדרוש שלא יתקן וכו'. [11]) ח"ב, ר"מ. [12]) בנו"ג אמר הקב"ה לישראל חושקני בכם. [13]) כ"ה בדפ"ע ובכ"י ו"ו א' ובי' ה"ב ל"ד ראש, ובכ"י ק"ט לי' וכן לי' בפי' רגמ"ה. [14]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לערכין (בקובץ כ"י אנגי' דף קל"ז:) ושם הסיום: לא היה חושש שאינו משקר ואין אומרו בלשון הרע ובשטה זו הלך רש"י בפי' הראשון ועוד שם ל"א ע"ש ובפירש"י בשבת קי"ח: ד"ה לא אמרתי.

אחד האנשים ואחד הנשים חייבין חוץ וכו' ע"ש ובגמ' שם ל"ה. והלאה. מכות י"ד סע"ב כל לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו וע"ש ט"ו. ועיי' יד מלאכי סי' שצ"ט. חולי' שבועו' הנ"ל בריש הערך לאו שניתק לעשה . . לאו שאין בו מעשה, יד מלאכי סי' שע"ה. פסחי' מ"א רע"א לאו שבכללות ועיי' יד מלאכי סי' שצ"א, שצ"ב. שבת קנ"ד סע"א לאו שניתן לאזהרת מיתת בי"ד אין לוקין עליו ע"ש התוספ' ויד מלאכי סי' שפ"ג. לאו הבא מכלל עשה ר"ל אמר לוקין עליו ר' יוחנן אמ' אין לוקין עליו זבחים ל"ד. וש"נ. והוראת לאו במקום השם היא ובקבוץ יבמות כ' סע"א והלאה מ"ט. ע"ט סע"ב חייבי לַאוִין, שם: לאוין גרידא יומ' כ"ב רע"ב עובר בשני לאוין, ב"מ קי"א. לעבור בשני לאוין עיין יד מלאכי סי' שמ"ז, ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ד עיי"ע כרת ב'. ושם ספ"ט די"ב סע"א בא משני לאויין צ"ל לווין, תמורה ד': תרי לַאוֵי — אבל גם בהוראת מלת שלילה ב"ק י': קידושי' פ"א. אי לאו, שבת קמ"ה: עירובי' נ"ד. ושם: מ"ק י"ז, סנה' נ"ח: צ"ז: ב"ק ס'. אם לאו, ושם י'. בלאו איהו, וכן בקשור בי"ת ב"מ ק"ז. בלא חטא, ושם ק"ח: בלא אכרזתא. לאו דוקא עיי"ע דק ח"ג קי"ט: קידושי' ל"ט סע"א לאו מילתא היא עיין יד מלאכי סי' שצ"ח וש"נ] —

לא (מל"מ לָאָה בל"ס לְאִי ענין עיפות abmüden, sich bemühen וכן בל"ע لأى הלך בלאט) ואתה עיף ויגע (דברים כ"ה י"ח) תרג' ואת משלהי ולאי. *[אחי"ה וכן תרג' וילאו (בראשית י"ט, י"א) ולאיו, ונלאו (שמות ז', י"ח) וילאון ועיין עוד תרג' שמ"ב כ"ג, י'; תרג' ישעי' ט"ז, י"ב; מ"ב, ד'; מ"ז, י"ג, והשם לֵיאוּ, ליאותא בל"ס לֵאוּתָא תרג' בראשי' ל"א, מ"ב; לבמדבר כ"ג, כ"א; לדברים כ"ו, ז'; כ"ח, ל"ג; לישעי' מ', כ"ז; נ"ה, ב'; לירמי' כ', ה'; ליחזק' כ"ג, כ"ח ועוד עיי"ע לה (= להי), לע (= לעי) וכתב המתורגמן כל לישנא ליאות דבתרג' של איוב משלי תלים מתורגם לעות בעין ע"כ והוא כדרך לשון ערבי כמו שאוכיח בע' לע] —

* לאגרא (צ"ל לְאִיגְּרָא פי' על הגג) קהל"ר פ' טובה חכמה יצתה בת קול ואמרה כל מי שלא נתעצל בהספדו של רבי מזומן לחיי העוה"ב בר מן קצרה דהוה תמן ולא אתא כיון דשמע כן סלק וטלק גרמיה מן איגרא ונפל ומת יצתה בת קול ואמרה אף לאגרא קצרא מזומן לחיי העוה"ב. לפי ההשקפה הראשונה הוא שם הפרטי של קצרא אבל בקהל"ר פ' כל אשר תמצא עיקר הגי' סליק ל א י ג ר א וטלק גרמיה מן איגרא וכו' ובלי כל ספק כצ"ל גם במקום הראשון: כיון דשמע כן סלק ל א י ג ר א וטלק גרמיה וכו' וערבוב השורה נזדמן בדפוס והמפרשים לא השגיחו ע"ז ואיננו שם הפרטי כדעת הח' לעווי וכמו שהגהתי אי' באמת בירו' כלאי' פ"ט דל"ב: וירו' כתובות פי"ב דל"ה. ע"ש.

לָאָט (מל"מ אט מ"א כ"א, כ"ז ענינו בנחת ועם ל' שאליו כמו לאטי (בראשית ל"ג, י"ד) אבל נדרש בהגדה עיין בפנים) בפסקא[1]) את קרבני לחמי (פסיקתא דרב כהנא צד ס'.) יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים לאט (ישעי' ח', ו') ר' שמעון בן לקיש אמר[2]) חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו לאט אלא זה חזקיה מלך יהודה שהיה מטהר את ישראל ב מ ק ו ה[3]) שיש בו מ' סאה מנין לא"ט.

לאיי (לדעת רבינו הורכב מן לא ומל"י υἱέ בן nicht doch mein Sohn! ולפע"ד מל"פ עיין בפנים) אפנויי מפני בפ' במה אשה בגמ' בירית (שבת ס"ד.[4]), בר"ג דפ' אמר לו אכלת חלב (כריתות י"ב.) ל א י י[5]) הכא נמי[6]) מתריץ דבוריה לא עמדתי בטומאתי אלא טבלתי[7]). פי' לאיי לא בני יי בל' יון ב ן[8]). *[אחי"ה ודע כי בשבת שם פירש"י לאי: „באמת". וכן פי' בשבת קל"א. לאי אפנויי מופנה וכ"ה לאי בב"ק כ"ה: אבל כגי' הערוך צ"ל לאיי וכ"ה בנדה ל"ז רע"א א"ל לאיי האי נמי גורם הוא ופירש"י לאיי: באמת. חגיג' ט' ע"א לאיי אפנויי מופנה ופירש"י באמת וכן פירש"י הא לאי בריה בידי אדם היא פסחים נ"ד. ופירש"י באמת ובכ"י ש"ס ב' הא לאו ובילק' כ"י אלא (ד"ס פסחים צד ע"ח:) וכן בכ"י אירפורט בתוספתא סוף עירובי' הא לְוִי והמו"ל רומז על תוספ' עירובי' רפ"ה א"ל הַא לְוו (בהוצ' צוק"מ 143) ובדפוסי' ובכ"י ו"ו בלא נקודות הא לוו וכן בס' תוספת' עירובי' בדפוסי' ובכ"י ו"ו אי' הא לאו, הא לאוו וכן בתוספת' חגיג' ספ"א בדפוסי' ובכ"י ו"ו אלא הא לוי ובכ"י אירפ' רק: אלא. וכל הטעיות האלה

[1]) בדפ"ר בט"ס בסו' וצ"ל בפס' וכ"ה בכ"י ק"ט והוא קטוע מן פסיקתא. [2]) בנו"ג בר קפרא אמר. [3]) כ"ח לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ממקוה ובפסיקתי' ובמד' משלי פי"ג במקוה. [4]) ובנו"ג לאי אפנויי מופני. [5]) וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לכריתו' שם בקובץ כ"י אנגייליקי' דף קפ"א: ושם קו על היו"ד: לאיי ובנוסחי' לי' זו המלה. [6]) בדפ"ר בט"ס כמו. [7]) בנו"ג הכא נמי לא עמדתי בטומאתי אבל טבלתי אבל בפי' רגמ"ה שם הגי' כבערוך. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ב' ול"ד ובדפ"ר פיז' באסיל ואמ' ועה"ק שנ"ב ובכ"י ו"ו א' וכ"י ק"ט ודפ' וויניצ' כן וצ"ל בן.

נזדמנו להכותבים מחסרון ידיעת המ̃לה לאיי שאי' לנכון לאיי אפנויי מופנה (מופני) גם בסנהד' מ': (ילק' ראה ר' רמז תתפ"ח) יומ' פ"א סע"א בכורות ל"ב. מ"ג. יבמות י"ז: ע'. ע"ד. ועוד אי' לנכון בכריתות ו': לאיי מיצרך צריכי, ושם: לאיי דכתיב וכו', ירמ' כ"ב סע"ב לאיי אפרעו מגופיה, עירובי' י': לאיי פליגיתו. כריתו' י'. לאיי ביום מ' חזיא. בכל המקומות האלה יתכן פירש"י: באמת ונ"ל לגזרו מל"פ וערבי لاح גלוי, ונראה לעינים klar, deutlich וא"כ עיקר כתיבת המלה לאייה וזה מה שכתב רגמ"ה בכריתו' לדף ו': ולדף י"ב. לאיי' בקו על היו"ד, ודוק ותשכח. וה' לעווי (בעמת"ל ח"ב 462) פי' לאיי מהרכבת לא — יי = לא — הי' וכבר קדמו בזה הפי' רשד"ל בספרו דקדוק לשון כשדי 101 לפי העתקה אשכנזי' אבל אין מחוור לי כי זה הקצור או זו ההרכבה הורגלה לרוב רק בירושלמי אבל זו המלה לא מצאתי בירושלמי וממה שנמצאת רק בבבלי לכן בלתי ראוי לגזרה מל"י ναί פי' הן, אבל, באמת ja, wahrlich כדעת ה' קריגער בהעתקת דקדוק של רשד"ל במקום הנ"ל כי ל"י לא רגילה על לשון חכמי בבל. ור"פ סמאלענסקין העתיק לאיי [wohin? wie so? —

* לאיטור עיין אחר ע' ליטור.

* לָאִית עיי"ע לית.

* לַאכְסָא (נ"ל מל"י λάξ דריסת רגל λάξ πόδος Fusstritt) תחת רגליו (איכ' ג', ל"ד) תרג' לכבשא תחות לאכסא ריגלוי, כ"ה בדפ' וויניצ' ובקצת דפוסי' והח' לעווי לא דק בפי' זו המלה.

לאכסן (ל בראש נוספת כמו לאלתר מל"י ὀξύς, ὀξέως rasch, schnell) בויק"ר ולקחתם לכם (פ"ל) אמר ליה לאכיסן [1]) לא אשתייר לי מכל דקפחית, פי' לאלתר. — (א"ב פי' בל"י אוכסן במהרה). *[אחי"ה כיון לל"י הנ"ל ועיקר מקומו באות אלף (עיין ח"א, פ':) ובנו"נ א"ל מן כל מה דקפחית ומן כל מה דנסבית לית ליה להחוא גברא כלום וכו'] —

* לָאפִיסְיָא עיי"ע לפס.

* לְאַפְרַשׁ מל"פ הרשומה בע' אפרש עיי"ע ח"א, רמ"ד:

לֵב, לֵבָב (מל"מ שם אבר פנימי והושאל למשכן השכל: דעת ומחשבה Herz, Gedanke, Ansicht) בית דין מתנה עליהן בר"ג דזבחים (ו' סע"ב) ובהלכה קמא דב' דייני גזלות (כתובות ק"ו:) ובפ' התודה בגמ' הנסכים (מנחות ע"ט:) ובפ"ק דשבועות בגמ' ר"ש בן יהודה (שבועו' י"א.). בבראשית רבה פרשת מ"ט (מ"ח) וסעדו לבבכם אין כתוב כאן אלא וסעדו לבכם (בראשית י"ח, ה') הדא אמ' שאין יצר הרע שולט במלאכים היא דעתיה דר' חייא דאמ' שיתו לבבכם לחילה אין כתוב כאן אלא שיתו לבכם (תהלים מ"ה, י"ד) ה"א[2]) שאין יצר הרע שולט לעתיד לבא. בסוף ברכות (פ"ט מ"ה דנ"ד.) בכל לבבך (דברים ו', ה') בשני יצריך [3]) ביצר טוב וביצר הרע. — (א"ב פי' אליבא מלה מורגלת בגמ' לדעת כמו ללב) — הזכרים יוצאין לבובין (שבת פ"ה מ"ב) פי' בגמ' בפ' במה בהמה (שם נ"ג:). (ועור) [צ"ל ועורות] [4]) לבובין בפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ט רע"ב במשנ'). בגמ' (שם ל"ב סע"א) ת"ר איזהו עור לבוב וכו' — בפסקא דסליחות (פסיקת' דר"כ צד קס"ו.) אמר לו ייפה כחך ליבב כח בגבורה [5]) כמה דאת אמר (במדבר י"ד, י"ז) ועתה יגדל נא כח ה'. *[אחי"ה בדפ"ע מן דבור המתחיל בפסקא אי' ערך בפני עצמו אבל בכ"י ק"ט לנכון הכל ערך אחד ואחריו נמשכתי כי נבנה הפעל לִבֵּב מן לֵב ועניַנו beherzt, muthig sein וכן נבנה בלשון פרסי دلير אמיץ לב מן دل לב ובל"ע لبيب beherzt וכן בלשון מקרא ילבב (איוב י"א, י"ב) וכן בפסיקת' הנ"ל ומובנו הראתיך לדעת בערך גשש עיין שם. וכן בל"ס לַבֵּב כמו בל"ר cordatus אִמֵּץ הלב ermuthigen, beherzt machen. וכנ"ה בב"ר פע"ז והיה המלך נוטל את בנו ומלבבו בארי וכו' בשהש"ר פ' מי זאת זיווג את הארי והיה מלבבו כנגד בנו וכו' ומזה גם ילמדנו בע' הבא אח"ז ע"ש וש"נ. ובבנין פלפל לבלב וכן בל"ס (מן השם לֵבָב) תר"י ב' לשמות י"ד, י"ג. י"ד נלבלבא לקובליהון והוא עפ"י האגדה (במכילתי' לאותו פסוק וירו' תעני' פ"ב הל"ה) ואחת אומרת נצווח כנגדן. ותר"י ב' נלוולי עיי"ע לוול במו"ע — ועוד הפעל לבב מהשם לב פי' נותן או קורע כנגד הלב וזה מה שפי' עורות לבובין הנ"ל: עור לבוב כל שקרוע כנגד הלב וכו' עיי"ע קד א' ובתוספ' כ"י אירפורט בע"ז פ"ה כל שנקוב כנגד לבו. ירו' ע"ז פ"ב

[1]) בכ"י ק"ט לאכסן. [2]) כ"ה ברפ"ר והוא קטוע מן הדא אמרת, ובשרפ"ע בט"ס ד"א. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט, ובדפ"ע יצרים. [4]) וכ"ה בע' קד א'. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וב"ר ובכ"י ו"ו אי וב' ול"ד לייבב וצ"ל ליבב או ילבב והוא מול ייפה של כ"י הנ"ל ובדפ"ע יפה. לבב ובפסיק' יפה כחך לבב כח גבור ובכ"י א"פ לבב כח כגיבור עיי"ע גשש ח"ב, שפ"א ועוד עיי"ע גאל שם, רי"ח הערה ב'.

דמ"א: כיצד הוא עושה קורעה עד שהייתה בחייה ומוציא לבה לע"ז — ופי' לבובין (שבת פ"ה מ"ב) בירו' שבת פ"ה ד"ז: עיי"ע כורסינון, וע' תתר. ובנפעל ירו' שבת ספ"י די"ב: העושה פסיקא לילָבֵב (ובתוספתא כלים בבא בתרא ספ"ד ללבב) — ומה שענינו פרח עיין ערך לבלב. מהשם לב בל"ע لب מוח ופנים הרך של צמחים ומזה בהשאילה במגיל' י"ד. בדרשו תֹּמֶר (שופטים ד', ה') מה תמר אין לו אלא לב אחד אף ישראל שבאותו הדור לא היה להם אלא לב אחד לאביהן שבשמים וכ"ה בסוכ' מ"ה: ועוד עיין ב"ר פמ"א תנחומ' במדבר סי' ט"ו במד"ר פ"ג ילק' תהלי' ר' תתמ"ה. ובויק"ר ס"פ ל' לולב לבה של תמרה. — ומאדם: ברכו' ז': לבו נוקפו עיי"ע נקף. מ"ק כ"ו: לבו גס בו עיי"ע גס ב'. שבת י'. חליש לבייהו עיי"ע חלש. שבועות כ"ו. לבך אנסך. סנהד' ל"ה. ליבא דאינשי אינשי. קהל"ר פ' ויותר ליבא לפומא לא גליא וכו' ועוד ליבא היפך פומא עיין ב"ר פפ"ד, מד' תהלים מזמור כ"ח. ב"ר פ"ע עיי"ע כרם — וכל"מ הושאל למחשבה ודעת וזהו לב אחד לאביהן שבשמים, וכן ביומ' ב'. להוציא מלבן של צדוקין, ב"ר ס"פ פ"ז כדי להוציא מלבן של בריות וכו'. נדרים כ': גרושת הלב פי' שגמר בלבו לגרשה. והקבוץ סוט' פ"א מ"ח לפי שגנב ג' לבבות לב אביו ולב בי"ד ולב ישראל וכו' סוט' ט': גנבות צ"ל לבבות. ב"ב י"ב: קודם שיאכל אדם וישתה יש לו שתי לבבות לאחר שאוכל ושותה אין לו אלא לב אחד. שהש"ר פ' שרוך מבואר לבנון שכל הלבבות שמחות בו ועיי"ע לבן. תנחומ' כי תבוא רסי' ב' בכל לבבכם (דברים י"א, י"ג) . . בא הכתוב להזהיר את הכהנים בשעה שעובדין עבודה שלא יהיה להם שתי לבבות אחד לפני הקב"ה ואחד לדבר אחר וכ"ה בסוף סי' א' בשעה שאתם מתפללים לפני הקב"ה לא יהיה לכם שתי לבבות וכו' — ובאל"ף בראש אליבא ריקנא (חולי' נ"ט רע"א) והוא כמו אל-לִיבָּא = על ליבא ובהשאילה פי' לדעת עיי"ע אליבא ח"א, פ"ה וצ"ל אַלִּיבָּא] —

לב (או מל"מ בלבת אש (שמות ג', ב') בהבלעת הה"א תחת בְּלַהֶבֶת וא"כ לְהַב השרש brennen, entflammen בל"ם להב בל"ע لهب; או מפעל לָבָה בל"ע لفح = glühen לָבַב anfachen בל"ם מעורר ובדרז"ל מעורר גחלים לוחשות ונרדף עם נָבָה בפיעל נִיבָּה עיין בפנים) בילמדנו בלבת אש מתוך הסנה (תנחו' שמות סי' י"ד) למה בלבת אש כדי ללבבו בסיני ויראה אותן אישות[1]) ולא יתיירא מהן. בפ' הכונס (ב"ק פ"ו מ"ד) בא אחר[2]) וליבה[3]) המלבה חייב. גמר' (שם ס' רע"א) מאן דתני ליבה לא משתבש דכתיב (שמות שם) בלבת אש ומאן דתני ניבה[4]) לא משתבש דכתיב (ישעי' נ"ז, י"ט) בורא ניב שפתים[5]). בפ"ק דב"ק בגמ' כל שחבתי (ט':) לא שנו אלא שמסר לו ג ח ל ת ו ל י ב ה[6]) אבל מ ס ר ל ו ש ל ה ב ת ו ל י ב ה ח י י ב[7]). *[אחי"ה וכנ"ה בב"ק פ"ו מ"ד ליבתה הרוח ובירו' ב"ק ד"ה רע"ג ליבתו הרוח אבל במשנה גרס הירו' ליבהו הרוח, ירו' שבת רפ"ג ד"ה ע"ג מלבה עליו נעורת של פשתן, ובנתפעל שם וְנִתְלַבַּת ובבבלי שבת ל"ז סע"א ונתלבתה, והשם ב"ק ס' רע"א אם יש בְּלִבּוּיוֹ כדי ללבותה חייב וכו' וגי' התוספת' עיין לעיל, ורש"י בב"ק שם ד"ה צמרה אי' גם השם ליבוב ע"ש ולפי זה מהפעל לבב עיי' בתחלת הערך. ועיי' רד"ק שרש לבב שפי' בלבת אש מזה השרש ולפי פי' אחר הוא כמו בלהב האש ולבת על משקל אַוַּת נפשך (דברים י"ב, ט"ו)] —

לֵב (= לוּב, לוּבִי מל"מ ארץ באפריקא הישנה בל"י Λιβύη ורו' Libya, Libye, בל"ם לוּבִי והעם לוּבָיָא בלשון ערבי لوبة (Libyen, Libyer בפ"ק דבכורות בגמ' דסמוך פרה שילדה (ה':) אין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו לו צ' חמורים לובים. *[אחי"ה בנו"ג שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים. והיחיד שבת נ"א: חמרא לובא עיי"ע לבדקס ושם הובא מירוש' שם הארץ ההיא: לובי ובנו"ג בירו' שבת רפ"ה ד"ז רע"ב גרים הבאים מלובים . . ושם גר מלובי ובירו' כלאי' פ"ח דל"א ע"ג אי' הבאים מליבוי וזה על משקל מלת יונית Λιβύη, ותרג' לובים (נחום ג', ט') לוּבָאֵי ולובים של מקרא הוא כמו להבים בראשית י', י"ג דה"י א', א', י"א ותרג' ירו' א' בבראשי' שם ליווקאי ובתר' ד"ה בדפ' ווילנא לווקאי והוא התואר היוני Λιβυκοί וכן התואר לבדקס עיי"ע — ומה שענין לובי פול עיי"ע לובי ומ"ש] —

---

[1]) וכ"ה בשמ"ר פ"ב ובתנחו' הגי' אותה האש. [2]) כ"ה בדפ"ר אבל בשרפ"ע אחר. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט, ובדפ"ע וליבא. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ניבא. [5]) בתוספתי ב"ק פ"ו אי' גי' אחרונה ניבה וניבתו הרוח אם יש בשלו כדי לנבות וגם בירו' ב"ק פ"ו ד"ה רע"ג הובאו שתי גירסאות אית תניי תני ליבה אית תניי תני וניבה מאן דמר וליבה דכתיב בלבת אש מאן דמר וניבה והיה בלבי כאש בוערת (ירמי' כ', ט'). [6]) כ"ה בכ"י ו"ו וק"ט וב"ר ושם בט"ס וליבאי וצ"ל וליבה כדאי' בכ"י ו"ו ול"ד ובכ"י ל"ד ובדפ"ע לי' גחלת. [7]) וכ"ה בב"ק כ"ט סע"ב אבל בדף ט': אי' אבל שלהבת חייב ובכ"י ש"ס מינכען ובירו' ב"ק שם אבל מסר לו שלהבת חייב.

לְבָא (לפע"ד מל"ע لِبَاء die erste Brustmilch וכל"פ لِبَوة geronnene Milch ועיי' בפנים) חמאה וחלב (בראשית י"ח, ח') תרג' ירוש' (א') לבא וחלבא. — (א"ב פי' ליפא בל"י שומן וכל דבר שמן כמו חמאה ושמן. *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י λίπα Oel, Fettigkeit = λίπος וכן העתיקו ע' זקנים שמן ישעי' ל', כ"ג λιπαρὸς וסומכוס העתיק שמן (במדבר י"א, ח') λίπος וכן העתיק דשן (שופטי' ט', ט') וחלב (תהלים ע"ב, ז') וכ"ה בתרג' אונקלוס חמאה: שְׁמָן, אבל בכל זאת נ"ל ברור שגזרתו מל"ע הנ"ל והוא החלב שיש בדד אשה או בהמה אחר לידתה ונקרא בל"ר colostrum (= מל"י γάλα στερρεὸν ועוד חָלָב של דד) ואכלו אותו בימים הקדמונים כמעדני מלך עיין מארטיאל י"ג, ל"ח. ובנו"נ בתר"י לוואי שמין עיי"ע במו"ע. אבל הגי' בכי"ת עיקר וכנ"ה בעירובי' נ"ג: לפי גי' כ"י ערוך בע' תא כ"י ו"ו א' ול"ד ודפ' ויניצ' תאי דאוכליך לבא ובשדפ"ע חלבא אבל בע' שלך אי' גם בדפוסי' לבא וכ"ה בכ"י ש"ס וכל הדפוסי' הישנים וכן מוכח מפי' ר"ח (כדפ' ווילנא) והמהרש"ל הגיה לביא עיין ד"ס בעירובי' צד ק"ב. ולא העיר על ע' תא — ועוד עיי"ע קלבא] —

לְבָא (נ"ל שם מקום Λίβα, Liba (פאליביאוס ה', נ"א) דרך יום לנציבין (Nisibis) על יד טיגרים או אולי מל"פ הרשום' בפנים ופי' גלי הנהר) בס"ג דפ"ק דמשקין (מ"ק י"א.) פום בדיתאי[1] לבאי כוורי פי' עשו דרך לנהר שיצאו המים ונשתיירו הדגים ודבר זה בחולו של מועד. פום בדיתא[2] שהוא פי הנהר. ובר"ג דפ' י' יוחסין (קידושי' ע"ב סע"א) דאקפו פירא דכוורי[3] לבאי[4] בשבתא. ס"א בריתא[5] לבאי אזול כולי עלמא צוד איתו כוורי שרא להו רבא למימלח מינייהו. — (א"ב בנוסחאות המלה לבא איננה וכתוב בודיתא ולא בריתא ופי' רש"י שם נהר. *[אחי"ה ר"ל כי בקידושי' לי' לבא (לבאי). ובמ"ק הגי' בדיתא. והנה בע' בדיתא כבר הארכתי כי בכ"י רש"י הגי' א"ד פומבדיתא עולה עם פי' ראשון של ע' הנוכחי וגם הפי' מסכים עם פי' הערוך. ודע עוד כי בכ"י רש"י אי' עוד וז"ל לבאי כוורי כלומ' יצאו כל המים ונשתיירו שם הרבה דגים איכא דאמרי פומבדיתא שם מקום לבאי כוורי הכי עשו וכו' (כמו שנדפס לפנינו) ופי' בעל ד"ס (שם) דללשון ראשון הנהר בודיתא לבאי יצאו מימיו מאליו ונשתיירו שם דגים וללשון אחר גרסי' פומבדיתא ופי' בני העיר פומבדיתא לבאי כוורי עשו דרך וכו' כדי שיצודו הדגים ע"כ ולא ידעתי לסוף דעתו ואת אשר נ"ל כי בל' ראשון גורס רש"י בריתא כבערוך ובל' איכא דאמרי פומבדיתא ג"כ כערוך ועל מלת בריתא קאי פירש"י כלומ' יצאו כל המים וכו' ונ"ל כי בריתא הוא ל"פ بَرِيَة פי' עלה למעלה על כל גדותיו ולבאי הוא ג"כ ל"פ لَبِه גלי הנהר וא"כ בריתא (= בָּרְיְתָא לְבָאֵי צפו גלי הנהר על כל גדותיו וכן הבין הרמב"ן בתורת האדם ענין מלאכה (צד נ"ה ע"ג) וז"ל ולגבי מועד איתמר בריתא[6]) לבאי כוארי פי' צפה הנהר על כל גדותיו והדגים שטין על פני הנהר ויצאו לחוץ וכו'. ולפי פי' זה לא גרסינן פום עיין הר"ן למ"ק בסוגי' וכן לא גרס רי"ץ גיאת הל' חול המועד י"ז וז"ל בדיתא שם הנהר עלו בו דגים התיר להם רבה לבני פומבדיתא לציד ולהביא וכו'. אבל לפי פי' רבינו וכאשר גרס פימבדיתאי לבאי וכו' הדבר קשה להלמו. ולפי מה שפי' רש"י לבאי „שם מקום" נ"ל שהוא מקום הרשום בתחלת הערך, ויהיה מה שיהיה בין כגי' רבינו בין כגי' הש"ס סגנון הלשון דוחק הוא. ור"ח במ"ק העתיק לשון הש"ס כזה: רבא שרא לבני בדיתא לבאי למיצד ולמימלח. — ועוד עיין ערך כוור] —

לָבַד (מל"ס לְבַד ובל"ע لَبِدَ ענין קישור וחבור (verbinden, befestigen, anschliessen לגוד וללבוד ולדופן עקומה (סוכ' ו': עירובי' ד':) כבר פירשנו בע' גד (ב'). *[אחי"ה ושם הובא גם סוכ' ז', כלבוד דמי וכ"ה שם ט"ז סע"ב שבת צ"ז סע"א. ובע' הנ"ל הביא רבינו מעירובי' ט'. אי גוד אמרינן וכו' ובנו"נ או לבוד אמרינן וכו'. ושם ט"ז: לבוד מרוח אחת . . לבוד משתי רוחות] —

---

[1]) כ"ה בדפי' וויניצ' ועיי"ע בדיתא (ח"ב, י"ז:) וברוב כ"י ש"ס אי' כן בשתי תיבות, ובדפ"ר פיז' באסיל ואמ"ש פומבדיתאי ובכ"י רש"י (בד"ס מ"ק צד ט"ז.) לפי איכא דאמרי הגי' פומבדיתא ובריה"ף ובספ' האשכול קמ"ז: בפומבדיתא. [2]) כ"ה נכון בדפי וויניצי' אבל בשדפ"ע פומבדיתא ובדפ"ר פומבדתא. [3]) וכ"ה נכון ברש"י ובנו"ג בט"ס בכוורי. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בע' קף ו': לבאי וע"ש פי' כל הענין אבל בדפ"ע כאן לבא. [5]) בכ"י ה"ב בדיתא וכ"ה בדפי' אמש' בע' קף ו' אבל בשדפ"ע שם בריתא וכ"ה בדפ"א בכאן ובכ"י ב"ר וק"ט אבל בכ"י ו"ו א' ובי' ול"ד בריתא ובכ"י ו"ו א' נקוד: ברייתא לְבָאֵי והוא בט"ס וכן בכ"י עיקרי התלמוד לאברהם זכות הובא בע' קף ו' בבראייתא לכאי וצריך להיות לבאי. [6]) ובדי ווארשא ברייתא ולפי מה שכותב כאן יש ללמוד זכות על זו הגירסא ואיננה טעות כמו שרציתי לומר בע' בדיתא.

לֶבֶד (כל"ע لبد (gekrämpeltes Stück Zeug, Filz בסוף כלאים (פ"ט מ"ט) הלבדין[1]) אסורין מפני שהן שועין פי' קורין בל' ישמעאל לבד[2]) ובלעז פילטר"ו. *[אחי"ה והוא בלאי"ט feltro פילץ ובעה"ק שנ"ב וילצ"א בל"א. — וכנ"ה בספרא קדושי' פרק ד' מנין לרבות את הלבדים.. דבר שהוא שוע טווי ונוז, ירו' ברכו' פ"ב ד"ה, זבין לבדין ובאיכ"ר פ' על אלה מזבין לבידין צ"ל ליבדין עיי"ע הבא אח"ז, ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג אילין ליבדייא ובתוספת' כלי' ב"ב פ"ה ותוספת' נגעי' רפ"ה וספ"ה הלבדין עיי"ע עב ב' ויחיד תוספ' כלי שם העושה חלוק מן הלבד.. העושה מעטפת מן הלבד וכן נקרא בל"ע لبادة מעטפת ומעיל נגד הגשם. ותרג' ירו' א' בויק' י"ג. נ"ה בגבחתו: בלבדיה כלומ' בחלק גבוה ועב שלו אבל עיי"ע גבח ב' ח"ב רכ"ה] —

לֶבֶד (=לִבְדָּא מענין הראשון ועוד חלק מה שתופרין על כתונת הבגד בגבו בל"ע لبد Tunikbesatz (auf dem rückwärtigen Theil der Tunik בגמ' דפ' היה קורא בירוש' (ברכות פ"ב ד"ה.) ובמגילת איכה כי רחק ממני מנחם (פי' על אלה בד"ה מעשה בדואג) אזיל זבין תורוי וזבין קנקנוי ואיתעביד מזבין ליבדין למיינוקיא[3]). וכפ' במה אשה ירוש' (רפ"ו ד"ז רע"ד) רב הונא הורי לאיתתיה דריש גלותא מיתן ליבדא[4]) דדהבא על קפלותה[5]). — (א"ב פי' פסקיא בגד או תכשיט ארוך וצר מרובע). *[אחי"ה ול"נ כי בציונים הראשונים ענין ליברין מע' הקודם תכריך ועטיפה מלבד לצורך הינוקים הנלודים והוא לפופי ינוקי עיי"ע לף א' ובציון האחרון ג"כ ענין פסקיא שתופרין על הכתונת אנשים ונשים והוא מין נוי לבגד וכן ענין מלה ערבי' הרשומה בתחלת הערך, ומן הראוי לכלל כל הציונים תחת סוג אחד כי ממושג אחד יוצאים וענין קפלותה הוא בל"ע قبيلة חלק בגב הבגד אשר תופרין בו הפסקיא לתכשיט הבגד והחכם לעווי לא הרגיש בזה וגם נעלם מעיני הבלשן פליישער] —

לִבְדִּקְס (התואר מן לוב, לובים בל"י Λιβυστικός, וכל"ר Λιβυκός Libycus, Libyscus, Li-bysticus = aus Libyen, libysch) בכלאי הכרם פ"ח בכלאים[6]) (מ"ד) ולא את הלבדקס[7]) לגמלים[8]). וכפ' במה בהמה (פ"ה מ"א) ולא את הלבדקס[9]) בפרומביא. גמר' (שבת נ"א:) חמרא לובא בפגי דפרזלא. ירוש' (כלאי' פ"ח דל"א ע"ג) אית תנאי דתנו[10]) ניבדקוס[11]) מאן דמר[12]) לבדקס[13]) על שם ולובים וכושים במצעדיו (דניאל י"א, מ"ג) ומאן דמר ניבדקוס[14]) אבהנוס[15]) מאי אבהנוס[16]) חמר סלק. ר' יונה אמר ר' הושעיה[17]) בעי גרים הבאים מליבוי[18]) מהו להמתין להם (עד[19]) ג' דורות אמר ר' יונה בוצריה[20]) מה דאנן חמיין ההן פולא מצריי כד הוא[21]) רטיב אינון צווחין ליה לובי כד הוא נגיב אינון צווחין ליה פול מצריי[22])

---

[1]) וכן הוא בירושלמי ובמשניות נאפ' ובכל המפרשים ובכתב יד מ' ובנו"ג במשניות שלנו לבדים. [2]) וכן הוא בפי"מ לרמב"ם. [3]) כן הוא בכתב יד ו"ו ל"ד ב"ר וכן הוא בירושלמי כפי גי' המהרש"ם ובנו"ג למיינוקא. ובדפ"ר לייםיינוקייא. וט"ס הוא ובדפ"ו למינוקיא ובאיכ"ר הגי' זבין ההוא גברא תוריי זבין פרניה והוה מזבין לבידין דינוקין וצ"ל כגי' הערוך ליבדין ועיי"ע הקודם. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ליבדה ובירו' ליברה. [5]) כ"ה לנכון בדפ' פיזי באסיל ואמש' אבל בדפ' וויניצי' ובכל כ"י קפלותיה ובירו' גרס קפיליטה. [6]) כ"ה לנכון בכל כ"י ערוך ובדפ"א אבל בשדפ"ע בט"ס בכלים. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו ק"ט ל"ד ב"ר ה"ב ודפ' פיזי ואמ' וכ"ה במשניות הישנים הלובדקס וכ"ה בירו' ובנו"ג במשניות הלובדקס ובדפ"ר הלבדקס וצ"ל בסמ"ך בסוף ובספרי כי תצא ס' פי רל"א אי' הדולפקס וצ"ל הלובדקוס. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ק"ט ל"ד ה"ב, ובדפ"ע בגמלים, ובדפ' פיזי בגמליהם. [9]) כ"ה בדפ' פיזי וויניצי', באסיל ואמ' אבל בדפ"ר הלבדקס ובכ"י ק"ט הלברקס וכ"ה בריי"ש והליברקים במשניו' נאפ' וצ"ל כמו במשניו' פיזי והליבדקס וכצ"ל בירו' במקום והליבדקס ובפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) והליבדקים. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר אית תנא תני ובשדפ"ע אית דתני ובירו' אית תניי תני. [11]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ' פיזי באסיל ואמ' ובכ"י ה"ב נבדיקום ובדפ' וויניצי' נבדיקום ובדפ"ר ניבדקם ובירו' ניברקום ובירו' שבת רפ"ה ד"ז רע"ב אי' בט"ס לגדקס. [12]) בדפו"ו ובכ"י ערוך ובשדפ"ע ובנו"ג דאמר. [13]) בדפ' וויניצי' וכצ"ל בכ"י ק"ט במקום לברקס ובירו' ליבדקס. [14]) בדפ' פיזי וויניצי' באסיל ואמ', ובדפ"ר גיבדקס ובירו' גיברקוס וכ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב נבדיקוס ובכ"י ל"ד גיוודקוס ובכ"י ב"ר נודקוס ובירו' שבת שם לגדקס. [15]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב וב"ר וכ"ה בדפ' פיזי באסיל ואמש', ובדפ' וויניצי' אמבטים וכ"ה בירו' שבת רפ"ה ד"ז רע"ב ובדפ"ר אבחטם וכ"ה בירו' ודע כי בדפ"ר אי' קודם זו המלה עוד: טורקום. [16]) עיין הערה הקודמת ובכ"י ל"ד אבהטם ובדפ' וויניצי' ובירו' שבת שם: מהו אמבטים. [17]) כ"ה בדפ"ר, ובשדפ"ע אושעיה וכגי' הערוך אי' בירו' שבת שם אבל בירו' כלאיי שם ר' יונה רב הושעיה. [18]) כ"ה בדפ"ר ופיזי באסיל אמ' ובכ"י ו"ו ל"ד ב"ר וכ"ה בירו' שם ובכ"י ק"ט מלבוי וכ"ה בכ"י ה"ב ובדפ' וויניצי' מלובי ובירו' שבת שם מלובים ותוספ' בבכורו' ה': ד"ה תשעים הביא בשם הירו' פוט (ולוב) [צ"ל ולובים] (נחום ג', ט'). [19]) כ"ה בדפ' וויניצי' ויש למחק ולי' בכ"י ושדפ"ע ולי' בירו' בשני המקומות. [20]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע בן צרויה וכ"ה בירו' שבת שם אבל בירו' כלאי' לנכון (ועיי"ע בוצרה ח"ב, קנ"ו). [21]) בירו' כלאי' רק כד אבל בירו' שבת כדון ובפעם שנית כדו והוא קטוע מן כד הוא עיי"ע כד. [22]) בדפ' וויניצי' חסר בטעות מן אינון צווחין

הדא אמר גר מלובי[1]) צריך להמתין ג׳ דורות הוא לובי הוא מצרים. ועירם עשרה (בראשית ל״ב, ט״ז) תרג׳ ירוש׳ (א׳) לבדקין עשרה. *[אחי״ה וכ״ה במתורגמן ובנו״ג בתר״י א׳ וילדין דקין ובתר״י ב׳ ולודין דקין ור״ש בכלאי׳ פ״ח מ״ד גרס בתר״י ליבקסין. ודע כי בע׳ אבהונום (ח״א, ה׳) נסיתי לפרש כל הענין והיינו כי אבהונום פי׳ חמור יערי מהרכבת אב = אבא יער ומל״י ὄνος חמור וא״כ חמור סלק = סרק כדעת ר״ב בע׳ הנ״ל[2]) או לדעתי שם ממש מל׳ סֶלֶק שהורגל מאוד בש״ס ותרג׳ פי׳ עלה וזהו אמבטים בל״י עיי״ע הנ״ל וע׳ אמבטים (ח״א, קי״ג.) אבל מה שרציתי להגיה בע׳ אבהונום במקום לבדקום שצריך להיות סלבדקום silvaticus ובמקום נברקום: הנקרום אינו מן ההכרח שבודאי לבדקום (ובכ״י תוספתא ריש פ״ה דשבת הלובדקים) הוא תואר מהשם לוב. לובים עיין ריש הערך וכן פי׳ ר״ח בשבת (בש״ס ווילנא) וז״ל לבדקם: לובא חמור לוב ע״כ. ובלי ספק זו ג״כ דעת רבינו בעל הערוך ועל כן הוא מסדר תיכף אחר ע׳ לב ג׳ (שפי׳ לוב, לובים) את ע׳ לבדקס כפי גי׳ כ״י וכל הדפוסי׳ עד דפ׳ אמש׳ ואנן אחר דפ׳ אמ׳ נגררנו מטעם הסדר היפה — אבל דעת הרמב״ם בפי״מ לכלאי׳ שם כי לובדקים הוא חמור הנמצא בארץ לודים ע״כ ואחריו נמשך רע״ב בפירושו. ואולי בתר״י ב׳ לודין דקין צ״ל במלה אחת לודקין (Λύδικοι) עיין ערך לדיק וכיון ג״כ על חמורים לודיים. — ובענין ניבדקום נ״ל עתה שהוא תואר מן השם Νοῦβαι Nubei = Nubien (עיי׳ שטראבא 17,786 פתלימיאוס 4,7.30; פליניאוס 6,35) עם היושבים בלוב וכוש ופליניאוס שם קוראם Nubei Aethiopes ויש מחכמי הנוצרים שפירשו לוב על ידי נוב עיי׳ וויענער רוו״ב ע׳ Libyen (I, 27) — שוב ראיתי שפי׳ הג׳ שי״ר במ״ע גייגער ח״ב 59 והלאה כל הענין בעומק החקירה וראויים הדברים למי שאמרם. אבל פי׳ ניברקום νέβραξ וולד אינו צורך כל כך כי יש לקיים הגי׳ בדל״ת כאמור וה׳ ברילל במ״ע שלו ח״א. 132 נגרר אחר פי׳ שי״ר והעתיק שם הירו׳ ללא״ש ע״ש והעיר עוד לנכון כי רבי יונה היה סבור כי לובי פי׳ מין פול הוא מענין לובים אבל הנכון שהוא ל״י וע׳ כמו שתראה מע׳ לובי אחר ע׳ לבט] —

* לבוי עיי״ע לב ב׳ — לִיבּוּי עיי״ע לב ג׳ וע׳ לבדקס.

* לבזה ירו׳ שביעי׳ פ״ד דל״ה. עיי״ע בית נתזה (ח״ב, ע״ז.)[3]).

* לבזבז עיי״ע לזבז.

* לבט (מל״מ ענין מהירות וכן בל״ע لبط eilen, rennen עיי׳ רד״ק זה השרש ועוד ענין עוות וטלטול דרך auf dem Weg hin- und her-verschlagen werden) ספרי בהעלותך פ׳ פ״ד מתרעמים על המלך שנתלבטו על דרך זו המלך צריך להתרעם עליהם שבשבילם נתלבט על דרך זו כך הלכה שכינה בו ביום ל״ו מיל כדי שיכנסו ישראל לארץ התחילו ישראל מתרעמים לפני המקום שנתלבטו על דרך זו והמקום צריך להתרעם עליהם שבשבילם הלכה שכינה ל״ו מיל וכו׳ פי׳ מהרו ללכת בטלטולים בלי מנוחה ועיי׳ פירש״י לבמדבר י״א, א׳ רע באזני ה׳: אמרו אוי לנו כמה לבטנו בדרך הזה שלשה ימים שלא נחנו מעינוי הדרך, ובכי״ר לובטנו (רש״י בהוצ׳ הי׳ בערלינער 258) ולזה הציון מספרי כיוון רש״י בפי׳ לדברי׳ א׳, ב׳ . . נמצא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך וכל כך היתה השכינה מתלבטת בשבילכם למהר ביאתכם לארץ וכו׳. — והשם לֶבֶט ב״ר ר״פ נ״ב דרש ואויל שפתים ילבט (משלי י׳, ח׳) זה לוט . . הביא עליו לבטי לבוטים וצ״ל לבטי לבטים כדאי׳ בילק׳ משלי ר׳ תתקמ״ו ופי׳ מ״כ על פי רש״י וראב״ע כשלון ויגיעה] —

* לְבִי (מל״מ רק בקבוץ לְבָאִים פי׳ אריות) לבאים (תהלים נ״ז, ה׳) זה אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה ירו׳ פיאה פ״א דט״ז. פסיק׳ דר״כ צד ל״א: ויק״ר פכ״ו תנחו׳ חקת סי׳ ד׳ מד׳ שו״ט מזמור ז׳ ילק׳ מ״א ר׳ רי״ג.

* לוּבִי (בל״י λοβός בל״ע لوباء, لوبياء בל״פ لوبيا، لوبياه، لوبا פי׳ פול מצרי Dolichos Lubia, ägypt. Bohne) ירו׳ שבת וירו׳ כלאי׳ הרשומ׳ בע׳ לבדקס פולא מצריי כד הוא רטוב אינון צווחין ליה לובי ועיין פפלנ״צ ללעף 234 ומ״ע לברילל ח״א 132.

ליה עד אינון צווחין ליה ובדפ״ר אי׳ אחר כד הוא נגיב וז״ל: לשון ישמעאל קורין לגמל הריץ והזריז נגיב ע״כ ויש למחוק מפנים שהובא שמה לפע״ד מגליון שאיזה סופר התחכם לרשום כי نجيب נגיב בל״ע גמל זריז ואין ענינו לכאן ול״י בשדפ״ע וכ״י. [1]) בכ״י ק״ט ובפי׳ ר״ח בשבת בש״ס ווילנא מלוב. [2]) וכפי גי׳ דפ״ר אבחטום טורקום צ״ל אבהונום טורקום נ״ל שאיזה כותב העיר ככה בגליון להורות על מלת חמור סלק = סרק שהבין בענין Saracener עיי״ע סרק ז׳ שתרג׳ ישמעאלים: סרקאי והיה סבור שהוא טורקום türkisch [3]) ושם בט״ד דל״ח וצ״ל דל״ה.

☞ לְבַךְ (מל"ס פי' תמך ואחז ergreifen, erfassen) תרג' תמכו פלך (משלי ל"א, י"ט) לבכין מעזלא. *[אחי"ה וכעין זה ג"כ בל"ע لبخ] —

לַבְלֵב (בל' שמרוני וכושי ענינו נציצה והברקה leuchten, schimmern ובתרגום ובדרז"ל פריחה (hervorsprossen, Sprösslinge treiben ויוצא פרח (במדבר י"ז, כ"ג) תרגום ואפיק לבלבין. *[אחי"ה וכן תרג' אונקל' עלתה נצה (בראשית מ', י') אפקת לבלבין (ואניצת ניץ) יש בזה עירבוב שני פירושים עיין נתינת לגר להגאון ר"נ אדלער ותר"י א' לבלובין וכן בתר"י א' לשמות ל"ד, כ"ו בלבלוביהן והיחיד נצתו (איוב ט"ו, ל"ג) ליבלביה (ובכ"י תרג' אצל ה' לעווי) לבלוביה. והפעל ילבלב תרג' לתהלים צ"ב, י"ג; לאיוב י"ד, ט', ילבלבו שם ח', י"ט; מלבלבלא תר"י א' לדברים ח', ח'; מלבלבין שם לדברים ל"ב, י"ג; יומ' ל"ט: מה יער מלבלב אף בית המקדש מלבלב עיי"ע לבן א'. ושם פ"א: כל שלבלבו מראש השנה עד יוה"כ. ע"ז ל"ח: מלבלבי. ברכות מ"ג: ר"ה י"א. אילני דקא מלבלבי] —

* לבלבו (שם מקום) גיטין ז': תוספת' אהלו' ס"פ י"ח עד לבלבו עיין גיאוגראפיא לנייבויער 233 ובנו"ג בתוספ' שם כלאבי, ובתוספ' שם רפי"ח כפי גי' כ"י אירפ' לבנוב ואולי הוא הוא לבלוב.

* לבלונית (= לבנונית פי' לבן ביותר sehr weiss) עיי"ע לבן א' והקבוץ ירו' ביכורי' פ"א דס"ג סע"ד מן הענבים הַלַבְלוּנִיוֹת.

לִבֶּלַר (= לִיבֶּלַר בל"ר librarius, libellarius ובל"י האמצ' λιβράριος פי' כותב Sekretär, Schreiber) בפ' כל גט (פ"ג מ"א) אמר ללבלר[1] כתוב ואיזו שארצה אגרש בו פסול. בס"ג דפ"ק דסנהדרין (י"ז סע"ב) רופא אומן ולבלר ומלמד תינוקות. בפ' המצניע בגמ' באמת[2] האשה חוגרת[3] בסינר (שבת צ"ב:) תני שכן[4] לבלרי מלכות עושין כן. פי' „לבלרי מלכות חוגרין בסינר ותולין פיתקין[5] במתניהם פעמים שבאין לפנים ופעמים שבאין לאחור ואי אכפת להן"[6]. — (א"ב תרג' בפסוק (אסתר ג' י"ב) ויקראו סופרי המלך ואיתקר' לבלרין דמלכא). *[אחי"ה ועיין תרג' שם ח', ט'; אסת' שני ט', כ"ג; והיחיד תרג' דה"י ב' כ"ד, י"א לבלרא דמלכא. וכנ"ה בשמ"ר ס"פ מ"ו עלה הלבלר לכתוב כתובה, דב"ר ספ"ג הנייר והלבלר וכו' עיין ילק' כי תשא ס' רמז שצ"ו וכ"ה בלא יו"ד בש"ס בבלי ותוספת' גיטין פ"ח (ו'), תוספת' ב"ק פ"ז, תוספת' ב"מ ספ"ו אבל בירושלמי לנכון ביו"ד פיאה פ"ב מ"ו נחום הליבלר (אבל בש"ס בבלי ובנזיר נ"ו סע"ב הלבלר), ירו' שבת פ"א מ"ו ובגמ' שם דף ג': ולא הליבלר וכו'[7], ירו' גיטי' פ"ג דמ"ד ע"ד מפני תקנת הליבלר וכו', הקבוץ שבת י"א. ילק' משלי רמז תתקס"א וכל בני אדם לבלרין. תרג' סופרים ושוטרים (דה"י ב' ל"ד, י"ג) לבלרין ופורענין ועוד עיין ציוני התרג' בריש הערך] —

לָבָן (מל"מ weiss והשם לוֹבֶן das Weisse והפעל לָבַן ובהפעיל הלבין weiss machen ובענין מוסרי זיכך ובירר reinigen, läutern ועוד עיי' בפנים). בפ' שני בשביעית (מ"א) עד אימתי חורשין בשדה הלבן, פי' שדה תבואה שהיא לבנה ואין בה אילן שיעשה צל[8]. בפ' כלל גדול אמרו בשבת (שבת ע"ג סע"א במש') המלבנו [ו]המנפצו. בר"ג דפ' טרף בקלפי (יומי ל"ט:) למה נקרא שמו לבנון שמלבין עונותיהם של ישראל כשלג יער הלבנון מה יער מלבלב וכו'[9], בריש ויקר' רבה (רפ"א) למה נקרא שמו לבנון שמלבין[10] עונותיהם של ישראל כשלג[11] הה"ד (ישעי' א', י"ח) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו רב טביומי אמר[12] על שם שכל לבבות שמחין בו הה"ד (תהלי' מ"ח ג') יפה נוף משוש כל הארץ, רבנן אמרי על שם והיו עיני ולבי שם כל הימים (מ"א ט', ג')[13]. בפ' שני

---

[1]) בירו' לליבלר. [2]) וכ"ה במשניו' פיז' ובירו' ובנו"ג באמת אמרו. [3]) בנו"ג החוגרת וכ"ה בע' אמת ועי' סנר. [4]) לי' בדפ"ר אבל מוכרח להיות כן וכוונת רבינו על ברייתא עיין מ"ש הגרי"ב בהפשב"ע בזה הערך. [5]) בכ"י ערוך פיטקין אבל בנו"ג ובפי' ר"ח ג"כ בתי"ו. [6]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) ושם בדף צ"ג סע"ב הסיום ואי אפכת והמו"ל לא הבינו לכן הביא בין שני חצאי מרובעת „חייב" והנכון כי צ"ל כבערוך אכפת וכ"ה בדפ' באסיל ואמ', ובדפ"ר פיז' וויניצי' עכפת וכ"ה בכ"י ק"ט, והנכון אכפת = איכפת עיי' ערכו. [7]) אבל בירו' שבת פ"ו ד"ח רע"ב בלי יו"ד וכ"ה בירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. [8]) וכן פי' הר"ש בשביעי' בשם עצמו וכנ"ה בב"ב קכ"ב. שדה לבן והפכו שדה פרדס ופי' רגמ"ה שם: שדה פרדס אילנות, שדה לבן תבואה. ועוד שדה לבן . . הפכו שדה כרם ירו' כלאי' פ"ה ד"ל. [9]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ובי ל"ד ב"ר וכ"ה שם: שמלבנין אבל בכ"י ק"ט לנכון שמלבין. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה לפנינו בויק"ר ובמד"ר רפ"ה ובספרי ואתחנן פ' כ"ח ובילק' ואתחנן ר' רמז תתי"ו ובשאר כ"י שמלבנין. [11]) כ"ה בכ"י ובויק"ר ובמד"ר אבל בדפ"ע לי'. [12]) ובמד"ר אי' ר' שמעון בן יוחאי אומר. [13]) ודע כי כ"ה הצעת כל כ"י הנ"ל אבל בדפ"ע אי' כל זה בשם ציון מיומי הנ"ל ואח"כ אי' בזה"ל: ובויק"ר כמו כן יער הלבנון מה יער מלבלב וכו' אבל באמת לפנינו לי' כל פסוקי הנ"ל

דזבין (מ״א) ומטמאין באודם[1]) כאשה ובלובן כאיש וטומאתן בספק, פי׳ לובן מטמא באיש ולא באשה ואודם מטמא באשה ולא באיש כמפורש בר״ג בפ׳ בנות כותים (נדה ל״ב:), (ובספרא בפרשת זבין (? פרשי׳ א׳ פרק א׳ דף ע״ה ע״ג בהוצי׳ ה׳ וויים)[2]) [בתוספתא בפרק ב׳ דזבין] (רפ״ב) וטומטום ואנדרוגינוס שראו לובן[3]) או אודם אין חייבין על ביאת מקדש ואין שורפין עליהן את התרומה מפני שטומאתן בספק[4]) וכן מפורש לענין בנות כותים בפ׳ בנות כותים (נדה פ״ד מ״א דל״א:). בויק״ר אשה כי תזריע בסוף פרשת אחור וקדם צרתני[5]) (פי״ד) אין הקב״ה צר את האדם אלא מטיפה (של בנונית) [צ״ל שלבנונית][6]) שבו[7]). ביש בשיער בפ׳ רביעי בנגעים (מ״ד) עיקרן מלבין וראשן משחיר טמאה כמה יהא בלבנונית[8]) פי׳ במקום לבן כלומר השיער שמקצתו לבן ומקצתו שחור כמה יהא אורך הלבן שבשיער. בארץ ישראל[9]) פרק[10]) ח׳ במקואות (מ״ב) לבנים ונמשכים טמא ר׳ יוסי אומר לבנים כעכורים. *[אחי״ה לָבָן הוא המראה הבהיר יומ׳ ע״ה. לבן כמרגלית עיי״ע גד ח׳. שם ס׳. ושם: בגדי לבן, ספרי כי תצא פ׳ רל״ד גדלים (דברים כ״ב, י״ב) זה לבן, והפכו תכלת מנחות פ״ד מ״א. והפכו שחור ירו׳ יבמות פ״א ד״ב ע״ד השחור רבה על הלבן, ויק״ר פל״א הגלגל הזה של עין אין אדם רואה מתוך הלבן שיש בו אלא מתוך השחור וכו׳. ולנקבה בכור׳ מ״ה: לבן לא ישא לבנה עיי״ע בהק (ח״ב, כ״ד.), ספרא תזריע פרש׳ ה׳ פרק י״ג מה פשתים לבנה אף צמר לבנה. ירו׳ שקלי׳ פ״ו דמ״ט סע״ד התורה שנתן לו הקב״ה למשה נתנה לו אש לבנה חרותה באש שחורה ועיי׳ ירו׳ סוט׳ פ״ח דכ״ב ע״ד שהש״ר ס״פ ראשו דב״ר רפ״ג. דיה לְבָנִית חולי׳ ס״ג. וגי׳ רבינו בע׳ דיו (ח״ג, מ״ו.) לבנה. והקבוץ זכר מקואות הנ״ל, תוספת׳ שבת ספ״א הלבנין . . הצבועין ולנקבה לבנות מכו׳ כ׳: נגעים פ״ב מ״א. והשם: לוֹבֶן נגעי׳ פ״ד מ״א מראה לובן, שבת פ״ז רע״ב לובן של ביצה, גיטי׳ נ״ז סע״ב לובן ביצה והושאל לזרע שהוא לבן, ירו׳ שבועות פ״ב דל״ג ע״ד זבי׳ הנ״ל לובן הפכו אודם — ירו׳ כלאי׳ פ״ח דל״א ע״ג הלובן מן האיש, ב״ר ס״פ נ״ז טפה של לובן, קהל״ר פ׳ ברבות טפה של לבנית ועיי׳ לעיל לבנונית. וקהל״ר שם הקבוץ: שממנו הלובנים — ועוד השם לִיבּוּן, לִבּוּן עיי״ע הבא אח״ז. — ושם יער סמוך לירושלים נקרא לבנון כי הוא לבן מפני שלג עולמים שעליו (עיי׳ ירמי׳ י״ח, י״ד). ודרשות רז״ל עיין יומ׳ ל״ט: שהש״ר צוארך, ושם פ׳ מעין גנים פ׳ עיניו כיונים, פ׳ אתי מלבנון, ספרי דברי׳ פ׳ ו׳ — ארקא דליבנן ב״ר ס״פ ל״ז עיי״ע בח״א, ש״ב[11]) — והפעל לָבַּן בפיעל פי׳ חָוַר עיי״ע והושאל לכביסה waschen ברכות נ״ח רע״א גזז ולבן ונפץ. ירו׳ ברכות פ״ט די״ג רע״ג גזז וליבן וכו׳, ירו׳ שבת פ״ז ד״י רע״ג המלבנו וכו׳, חייב משום מלבן וכו׳. ב״ר פ״ס לבן מלובן ברשע ועיי״ע אפרדוכסוס וש״נ. סנה׳ ע׳: במד״ר פ״י בן מלובן וכו׳ עיי״ע בר בטני מל״מ לברר וללבן (דניאל י״א, ל״ה). והושאל לנקיה מעונות ב״ר פ״ע עתיד ללבן עונותיכם כשלג וכן בקל ב״מ קט״ו. ואין לובנין לבנים, תוספת׳ כלי׳ ב״ק פ״ג ותוספת׳ אהלו׳ פי״ז הלובן לבנים וכן בהפעיל מלבין עוונותיהן של ישראל יומ׳ ל״ט: ע״ה. — ושם ס״ח: וירו׳ יומ׳ פ״ו דמ״ג ע״ג עיי״ע זהר (ח״ג, רע״ד:), ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ד: והן מלבינין . . והן משחירין, ירו׳ כתובות ס״פ י״ב דל״ו. עד שילבין ראשה, נגעי׳ פ״א מ״ו היו שחורות והלבינו, ושם פ״ד מ״ד עיין לעיל. שהש״ר פ׳ ראשו כתם: להלבין כנף אחד מן העורב אינן יכולין וכו׳. והושאל לענין בושה המלבין פני חברו אבות פ״ג מי״א, סנה׳ צ״ט. ועיי״ע חוור. ירו׳ סוכ׳ ספ״ה דנ״ה

ביומ׳ ולי׳ בכ״י ש״ס אבל אי׳ בויק״ר שם על כן הצעת הכ״י של ערוך עדיפא ובהפשב״ע אי׳ בהיפך שסוגר ציון מויק״ר והעתיק כל הדרוש בשם ציון מיומ׳ וצ״ע. [1]) בנו״ג בט״ס בדם ועוד עיי״ע איש ח״א, ש״ת. [2]) ואולי במקום הנ״ל היה כתוב כן בספרא של רבינו ולפנינו לי׳ ול״נ להגיה כבפנים. [3]) בנו״ג בין . . בין. [4]) לפנינו לי׳ הסיום. [5]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ודפ׳ וויניצי׳, אבל בדפ״ר פרשת אחרי והוא בקטוע אחור וקדם ובשדפ״ע לי׳. [6]) כ״ה בכ״י ו״ו וצ״ל בתיבה אחת וכ״ה בילק׳ ריש תזריע של לבנונית ויותר נכון לגרוס גם בערוך של לבנונית ולי׳ נשמט בט״ס ובכ״י ה״ב של בלונית וכ״ה בדפ״ר פיז׳ וויניצי׳ באסיל וצ״ל בתיבה אחת כבדפ״ר אבל גי׳ כ״י ו״ו עדיפה ובכ״י ק״ט של פלנית ובכ״י ו״ו ב׳ של כלולית כ״י ל״ד של כלובית וכולם ט״ס ובדפ׳ אמ׳ הגיה של לבונית ונראה שר״ב הגיה ככה ובנו״ג של לבנות. [7]) ובנדה ל״א סע״א לא נוצר האדם מן כל הטפה אלא מן הברור שבה וכ״ה בילק׳ תהלים ר׳ תתפ״ז. [8]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ה״ב ודפ׳ אמ׳ וכ״ה לפנינו ובתורת כהנים הובא בפי׳ ר״ש בנגעי׳ ע״ש, ובדפ״ע בלבלונית וכ״ה בכ״י ק״ט ל״ד וב״ר. [9]) כ״ה בדפ״ר ובכ״י ק״ט ושם הובא לנכון זה הציון באחרונה אחר ציון מנגעים וזה עיקר כי לראיה של לבנונית דויק״ר הנ״ל היה מציין זו המלה מנגעים אבל בשאר כ״י ובדפ״ע אי׳ בתחלה זו דמקואות ואח״כ זו דנגעים. [10]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ובדפ׳ וויניצי׳ כאן ובע׳ לבס בטעו׳ פרשת. [11]) ובדבור המתחיל ארקא ב׳ נשמט בדפ׳ סימן כוכב להורות שזה הערך הוא מהוספותי.

ע"ג למה נקרא שמו נבל שמלבין כמה מיני זמר וכו' ע"ש — התפעל שמות רב' פכ"ג מתלכלכת וחוזרת ומתלבנת וכו' ומל' מקרא יתבררו ויתלבנו (דניאל י"ב, י'). נתפעל שהש"ר פ' אל תראוני: נתלבן גופו וחזר ליופיו] —

לִבֻּן (= לִיבּוּן פי' נְקִיּוּת der Zustand der Reinigung) בגמ' דפ"ק דשבת (י"ג רע"ב) בימי ליבוניך מהו אצליך פי' כשפוסקת מן הדם וסופרת שבעה נקיים. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בש"ס ווילנא ימי ליבוניך: ימי נקיים ועיי' ג"כ פירש"י. — וכנ"ה בענין כביסה ב"ק צ"ג: ליבון הוי שינוי, ירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד ליבון כשינוי] —

לִבֵּן (פי' עשית אבנים שרופות בכבשן מל"מ נלבנה לבנים (בראשית י"א, ג'). והשם ליבון das Glühendmachen) בפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"ג, סע"א) ואין מלבנין את הרעפים. פי' „מצרפין הקדירות באש ומתכוין לבודקן אם נגמרה מלאכתן ומקבלין האור ולא יתבקעו"[1]. ליבן סכין באור ושחט בה בר"ג דחולין (ח' רע"א) פי' הרתיחה באור ונעשית כגחלת ושחט בה שחיטתו כשרה חידודה קודם ליבונה (שם) פי' חידודה מקדים לחתוך קודם מכוית[2]) ליבונה. *[אחי"ה רבינו נגרר אחר פי' רגמ"ה (כ"י אנגיילי' דף רפ"ג:) שכתב וז"ל ליבן סכין ששרפו באור עד שהיה אדום וכו' וזה מ"ש רבינו ונעשית כגחלת, וע"י פי' רגמ"ה יתפרשו היטב דברי רש"י בחולי' ד"ה ליבן באור בל' חכמים נקרא ליבון ובל' הלועזים קורין באדמותי' ע"כ וכונתו כי ליבון נאמר על שריפה באור ובני צרפת השתמשו בענין אדמימות להורות על חימום באש כדרך שאמרו faire rougir ראטה מאכען וכפי' רגמ"ה עד שהיה אדום. ולולי דבריהם הייתי אומר כי רעפים שצבעם בטבע אדום ע"י שרפה נעשו לבנים. ופי' אין מלבנין את הרעפים כמסקנא בש"ס ביצ' ל"ד רע"א ברעפים חדשים עסקינן מפני שצריך לבדקן כלומ' ע"י שרפתם נגמרו מלאכתן ועי"ז כיון רבינו ובירו' ביצ' ספ"ד דס"ב ע"ד אית תניי תני מלבנין ואית תניי תני אין מלבנין מ"ד מלבנין בבדוקים ומ"ד אין מלבנין כשאינן בדוקים. והושאל לכל כלי מתכות שנכוו באור, חולי' ח'. ליבן שפוד, ע"ז ע"ה: את שדרכו ללבן באור ילבן באור השפוד והאסכלה מלבנן באור עיי"ע אסכלה ב'. ושם ע"ו סע"א עד כמה מלבנן וכו' עיי"ע יורה. ירו' יבמות פט"ז דט"ו ע"ג בחרב מלוּבֶּנת נכווה. והשם ליבון עיין לעיל וירו' ע"ז ספ"ה דמ"ה: בגדולה (היינו בסכין גדולה) צריכה ליבון והליבון צריך שיהו ניצוצות מנתזין ממנו ועיין בבלי ע"ז ע"ו. ושם: וע' יורה ונצוץ] —

לבן (= לְבֵנָה = לְבֵינָה מל"מ לְבֵנָה = בל"ע لَبِن Ziegel, gebrannter Backstein) והקבוץ לְבֵנִים פי' רעפים בריש השותפין (ב"ב פ"א מ"א) כפיסין לבינים בונים[3]). אמת מלבנן לבוני[4]) (שבת ק"ד.) כבר פירשנו בע' אמת. במחט פרק תשיעי בכלים (מ"ו) לבינה שבלעה את הטבעת פי' היה מנהגם לעשות סימן בטבעת על כל לבינה אם נשקעה הטבעת בלבינה אינה ניצולת מטומאת אהל[5]). ביש מביאין פ"ח באהילות (מ"א) העושה מקום לבינה[6]) בשבלים פי' נותנין אבן על השבולים שמא סובלתן הרוח[7]). *[אחי"ה וכנ"ה בלא"ר לְבֵינְתָּא ובל"ס לֵבְתָּא נו"ן נבלעת ב"ק צ"ו רע"ב האי מאן דגזל עפרא מחבריה ועבדיה לבינתא לא קני . . לבינתא ועבדה עפרא קני מאי אמרת דלמא הדר ועביד ליה לבינתא האי לבינתא אחריתי הוא וכו', שבת נ': עפר לבינתא עיי"ע עפר בי"מ אבל עיי"ע הבא אח"ז — ותרג' אונק' ותהי להם הלבנה לאבן (בראשית י"א, ג') והות להון לבינתא לאבנא וכ"ה בתר"י א' והקבוץ נלבנה לבנים (שם) באונק': נרמי לִבְנִין ובתר"י א' נרמי ליבנין וכ"ה בב"ב ג': רמו ליבני לפי גי' כ"י ש"ס ובנו"ג שריגי ליבני. ירו' ב"ב רפ"א די"ב ע"ד ובנתיה בליבנין. ויחנו בלבנה (במדי' ל"ג, כ') תר"י א' שרו בלבנה אתר

1) הועתק מפי' ר"ח לביצ' בש"ס ווילנ' דף ל"ג סע"ב ע"ש. 2) כ"ה בכ"י וי"ו א', בי ל"ד, ובדפ"ע מכוות, מכווה ובכ"י ק"ט מכות. 3) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ופיז' ושם לבנים וכ"ה במשניות ובמשנ' דירו' ולבינים ובמשנ' דש"ס בבלי לבינין אבל בדפ' וויניצי' אי' כפיסין ארחי לבנים ליבני וזה כפי פי' הגמ' ב"ב ג'. ושם לבינין ליבני אמנם מע' ארח וע' כפס נראה שלא גרס רבינו שתי התיבות לבינין ליבני וכן לי' בכ"י ש"ס ובאמת הן מיותרין על כן גי' דפ"ר וכ"י הנ"ל עיקר כי כיון רבינו על המשנה ולא על הגמרא ובדפ' אמ' כפיסין ארחי לבנים בונים ובדפ' באסיל אשר שם נקודה קודם בונים! בטעות נתערבו משנה וגמרי. 4) בכ"י ק"ט לביני ושאר שינויים עיי"ע אמת ח"א, ק"ל: והנכון כגי' כ"י ש"ס דשם. 5) וראיה לזה הפי' מצאתי בתוספתא מקואות רפ"ז (כפי' גי' כ"י אירפ') טבעת שנתונה בלבינה של טיט טופח והטבילה טהורה ואם היה טיט היון וחיברו כאלו לא טבלה, והובא בפי' ר"ש למקואות פ"ט מ"ז ובאו"ז הלכ' מקואות סי' של"ז סק"י ושם ושם בטעות וחביריו וצ"ל וחיברו. והיה מנהגם לערב בטיט דברים אחרים לחזקו עיי"ע מרק ג'. 6) בנו"ג לבנה אבל במשניות בס"א לבינה. 7) וכ"ה בפי' כף נחת שהביא תוי"ט לאהלות עם פי' הערוך ורע"ב גרס לבינה ופי' כאלו כתוב לבנה כשיטת המפרשים וכבר השיג עליו בעל תוי"ט שם.

דתחומין לה מַלְבֵּינְתָא כְּנֵיַין וצ"ל מִלְבֵּינָתָא בְּנֵיָין[1] והקבוץ מל"מ לבנים ב"מ פ"י מ"ה, מכשירי' פ"ה מ"ח, וביו"ד לבינים תוספ' אהלו' פי"ז תוספ' כלי' כ"ק פ"ג והקבוץ בלא"ר לבני סנה' ס"ד: ק"ט: כתובות ע"ז: לבינין עיי' לעיל בהערה 3 — ומה שענין לְבֵנָה (לְבֵינָה) הפכו של אריח עיי"ע ארח (ח"א, רע"ט) וש"נ. והפעל ממנו עירו' י"ד רע"א מלבין (ליה) [לה] כטינא עיי' פירש"י] —

לבן (= לְבוֹנָה מל"מ וכן בל"ע لبان וכל"ם לבונתא ובל"י λίβανος (Weihrauch, בפ"ק דכריתו' בגמ' הממטם את הקטרת (ו'.) החלבנה והלבונה. *[אחי"ה וכ"ה בירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד, ובכריתו' שם: ובע"ז י"ד. לבונה זכה. סנהד' מ"ג. קורט של לבונה עיי"ע קרט ב' ותרג' לבנה זכה (שמות ל', ל"ד) לבונתא דכיתא. וכן פי' ר"ח בשבת (בדפ' ווילנא) עפר לבינתא (שבת נ':) מלשון מר ולבונה (שה"ש ג', ו') ועיי"ע עפר בפי' הראשון] —

לבן (= לִבְנֶה מל"מ והוא עץ שגזרתו לבן בל"ם חורא בל"י λεύκη (Weisspappel [תחת] אלון[2]) ולבנה ואלה כי טוב צלה (הושע ד', י"ג) תרג' לבן ובוטמא. *[אחי"ה וא"כ תהיה העתקת כל המאמר: תחות בלוט ולבן ובוטמא ארי מעפי טוליה, ותרג' מקל לבנה (בראשית ל', ל"ז) חוטרין (במתורגמן חוטר) דלבן, וכן נקרא בל"ע حور (חוור) Weisspappel ור' יונה (הובא ברד"ק שרש לבן) פי' ע"י מלה ערבי' لبنى אבל זה הוא מין עץ שרף שנקרא בל"י στύραξ והע' זקנים העתיקו לבנה (בראשית שם) ע"י התואר στυράκινος, ועקילס העתיק נכאת (בראשית ל"ז, כ"ד; מ"ג י"א) ע"י στύραξ] —

* לבון, לבין עיי"ע אספר וע' לכין.

* לְבָנָה (מל"מ ירח Mond ונקראת כן לפי שנראית לבנה) סנהד' מ"ב: וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן וכו', שמ"ר פט"ו ברא הלבנה בשביל מועדות שיהיו ישראל מרבין וממעטין כלבנה ואינו רע לה. ושם דיסקוס של לבנה, ב"ר ס"פ ל"ג ימות הלבנה — סוט' ו': ל"א. עיי"ע מזור.

☞ ליבונאה (כנוי לכתב שומרוני samaritanische Schrift) מסכת סנהדרין פ' כהן גדול (כ"א סע"ב) כתב ליבונאה פירש"י אותיות גדולות כעין אותן שכותבין בקמיעות ובמזוזות ור"ת פי' שהוא כתב משונה ונקרא כן על שם מקום. *[אחי"ה אם שם מקום הוא יוכל היות לְבוֹנָה בשופטי' כ"א, י"ט ותכונתו היתה בין בית אל ובין שכם (ראבינזאהן פאלי ח"ג, 309) וקצת דוחק לומר שעל מקום זה יכונה כתב המשונה עיין מ"ש רא"ג במ"ע שלו ח"ה 117 והוא פירשו מן מלבן ליבוניה (שבת ק"ד. עיי"ע לבן ד') עפ"י מ"ש הח' דערענבורג ואשר נ"ל כבר כתבתי בע' אֲשֶׁר ב' (ח"א, 325) קח נא משם ועוד נ"ל שהוא ל"פ لبنة פי' דשן וגדול וזה עולה יפה עם פירש"י ואותיות שמרוניות באמת גדולות הנה] —

* ליבנום (מל"י Λίβανος לבנון) תר"י א' לבמדבר כ"ד, ו' כארזיא דליבנום.

לֶבֶם (בל"י λέβης בל"ר lebes יורה גדולה Kessel) בכלי מתכות פרק[3]) י"ד בכלים (מ"א) הלבס כדי לקבל קיתונות[4]). ס"א הלפס פי' „לבס קומקום[5]) גדול ופיו רחב ביותר[6]) והוא צר משוליו[7]) ומחמין בו חמין ומכניסין בו הכלים כגון קיתונות ודומה להם להדיחם במים חמים". — (א"ב פי' בל"י ורומי יורה גדולה). *[אחי"ה פי' רבינו הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 10 ושם לנכון פי' ליבס ביו"ד ובבי"ת הגי' בתוספתא כלי' ב"מ רפ"ד אבל במשנ' דכלי' אי' כס"א הלפס וכ"ה במשניו' וס"א הלבס והקבוץ בספרי סוף מטות פ' קנ"ח כל דבר אשר יבא באש כגון הלכוסין והסכינים וכו' וצ"ל הלבסין ובע"ז ע"ה: אי' כגון היורות — וע' זקנים העתיקו דוד (ש"א ב' ט"ז; דה"י ב', ל"ה, י"ג), כיור (מ"א ז', ל"ט) ספּ (ש"ב י"ז, כ"ח), סיר (תהלים נ"ט, ח'; ק"ז, ט') ע"י מלה יונית הנ"ל] —

* לבקן עיי"ע לווקן.

* ליברה ט"ס עיי"ע לבד ג'.

* לברות עיי"ע מרדיא.

* לבריון (הלמ"ד אינו מן השרש והוא כמו בריון בל"ר אמצ' barigena נבל ובליעל) ילק' אסתר ר' תתרנ"ו ד"ה ומרדכי: משל ללבריון שרגם איקונין של מלך וכו' וצ"ל משל לבריון וכו' עיי"ע בריוני וציון משמ"ר שם דאי' שם משל לבריון . . רגם וכו'.

---

[1]) וכן הגיה לנכון ה' לעווי בעמת"ר I, 401. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט. [3]) בדפו"ו בט"ס פרשת. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ב"ר וכ"ה בסמוך ובכ"י ו"ו א' וק"ט קיתוניות וכ"ה בע"ז ע"ה סע"ב ובדפ"ע קיתונית וצ"ל קיתונות וכ"ה לפנינו ובפי' רה"ג. [5]) ור"ש העתיק קומקמן וכ"ה בתוספי כלי' ב"מ רפ"ד קומקמין. [6]) וכ"ה בפי' רה"ג ור"ש העתיק וחם ביותר וט"ס הוא. [7]) וכן העתיק הר"ש ובפי' רה"ג יותר בקומקום צ"ל מקומקום.

* לובירים (?) ילק' ראש זאת הברכה רמז ללבירים וכו' עיי"ע לטירים.

לברניא (פי' בל"י ורו' λίβυρνον, λιβυρνίς = liburna (navis) ספינה קלה לרוץ (leichtes Schiff, Schnellsegler תר"י (ב') והשיבך ה' מצרים באניות (דברים כ"ח, ס"ח) ויחזור אתכם מימרא די"י למצרים בלברניא, פי' בל"י ורו' ספינה קלה בנויה לשדד יורדי הים. *[אחי"ה וכן בתר"י ב' לבמדבר כ"ד, כ"ד ויפקון אוכלוסין סגיין בלברניא. ירו' שקלי' פ"ו ד"נ. אפי' ליברנין גדולה אינה יכולה לעבור בה. ועוד עיי"ע ברן = בורני בח"ב. קצ"ה: ומ"ש] —

* לברנטין עיי"ע ברנט ח"ב קצ"ו ומ"ש.

* לבוּרנקיא עיי"ע ברנק ח"ב. קצ"ו: ומ"ש.

לבש (מל"ט ענינו נתינת בגד על הגוף Kleid anziehen ועיי' בפנים הבנינים והשמות) בשקלים פ"ה (מ"א) פנחס המלביש[1]. ירושלמי (דף מ"ט.) שהיה מלביש בגדי כהונה פי' לכהן גדול[2]. בריש עוקצים (פ"א מ"ב) השיזרה[3] של שבולת והלבוש שלה, פי' הקלף שעל החטים בשבולת הוא הלבוש שלה[4]. לבושא לא בושה בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז סע"ב) פי' מאחר שלבוש אין לו בושה. *[אחי"ה וכנ"ה בתעני' כ"א: והוה ליה לבושא וכו' עיי"ע כסיל ב'. נדה כ'. עולא אמר כלבושא סיואה ופירש"י אשחור דמתניתין קאי . . סיואה שם מקום ועושין שם מלבושים שחורים ע"כ ול"נ כי הוא ל"פ سياه פי' שחור והראיה מצדו עולא איקלע לפומבדיתא חזייה לההוא טייעא דלביש לבושא אוכמא וכו'. ב"ר פכ"א לבושיה מיניה וביה, שמ"ר פ"א לבושו מצרי. והקבוץ סנהד' צ' סע"ב יוצאה בכמה לבושין וכו' עיין מ"ש בזה במ"ע דמ"ג כ"א, 578 והלאה, תמיד ל"ב. לבושין דארגון. השם המופשט יומ' ל"ב. ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ג לבישה והפכו פשיטה. ויק"ר ס"פ כ"ב לבישת כלאים — והפעל ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: לובש שחורים . . לובשים לבנים. ב"ר פע"ה לובשי ברזל, שמ"ר פט"ו לובשי קסדה. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד לביש סנדלוי. ברכות כ"ח עיי"ע מד, שבת י': עיי"ע טל, כתובות נ"ד סע"א לבישתינהו, קידוש' ל': ולבשייה ונכסייה — וכל לישנא לבוש התרג' כמו בעברי עיין המתורגמן — בינוני פעול ב"ב קכ"ב. אלעזר מְלוּבָּש אורים ותומים. תוספת' אהלו' רפי"ג מלבין שהוא מלביש בפיקות צ"ל מלובש. הפעיל יומ' ה'. כיצד הלבישן וכו', סוט' י"ד. מלביש ערומים, ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: מי שמביא את הדור הוא מלבישו. אפעל ירו' כלאי' שם ירו' כתובות פי"ב דל"ה, עיי"ע בורידקיא (ח"ב, קפ"ז:), קידושי' פ"א: יצר אַלְבְּשָׁה, ועיין תרג' אונק' לבראשית ג', כ"א; כ"ז, ט"ו, ט"ז, תרג' ש"ב א', כ"ד; לתהלים קל"ב, ט"ז; למשלי כ"ג, כ"א ועוד הרבה] —

לֹג (מל"ט במקרא חסר ואצל רז"ל לוג פי' שם מדת הלח ושעורה ששה ביצים חלק י"ב מההין ששוה למדת קסתא = ξέστης ובל"ר (sextarius בלוג היה מנסך כל שמונה[5]) בפ' לולב וערבה (סוכ' מ"ח רע"ב במשני'). *[אחי"ה וכנ"ה במנחות פ"ט מ"ב לוג וחצי לוג ורביעית לוג. פסחים ק"ט. קיסטא[6]) דמוריסא דהוה בציפורי היא הות (כמין)[7]) לוגא דמקדשא[8]). ירו' שבת רפ"ח די"א. וירו' שקלים פ"ג דמ"ז ע"נ לוגא דאורייתא תומנתא עתיקתא דמורייסא דציפרין, ירו' תרומו' פ"י דמ"ז: כמה סאתה עבדא עשרים וארבעה לוגין וכמה לוגא עביד תרתין ליטרין וכמה ליטרא עבדא מאה זינין וכו' עיי"ע לטר, ירו' שקלים רפ"ו דמ"ט ע"ג שמן זית הין שנים עשר לוג שבו שולקין את העיקרין וכו' שמן המשחה שעשה משה במדבר מעשה ניסים נעשו בו מתחילה ועד סוף שמתחלה לא היו בו אלא שנים עשר לוג וכו' ועיין היטב בהוריות י"א ע"ב וכריתות ה' רע"ב] —

* לוּגָא (שם הפרטי) תוספת' יומ' ספ"ב א"ר עקיבא סח לי שמעון בן לוגא וכו' כ"ה בכ"י אירפ' ובכתב יד ב' ליגא ובשהש"ר פ' מי זאת עולה אי' לוגה.

לגא (= לַגָאֵי תואר מל"י λαγώς ארנבת וא"כ λαγωεία מה שהוא מן הארנבת ד"מ עור וזולתו vom Hasen = Hasenfell) בב"ר פרשת כ"א (ס"פ כ') ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם (בראשית ג', כ"א) ר' יהושע אמר

[1]) וכ"ה במשניות נאפולי ופיזי ובירו' ובכ"י א"פ (ד"ס שקלים צד כ' :) ובנו"ג על המלבוש. [2]) בנו"ג בפירוש בגדי כהונה גדולה אבל בכל הדפוסי' הישנים ובכ"י ש"ס לי' לכן בא רבינו לפרש. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב וכצ"ל בדפ"ע במקום השיורה ובנו"ג השדרה וכ"ה בכ"י ק"ט וב"ר. [4]) וכן בפי' הר"ש ועיין בפי' הרמב"ם. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו אי ב' ל"ד אבל ברפ"ע ובכ"י ב"ר שבעה. [6]) כ"ה בבה"ג ברי"ף בערוך ע' קסט ובפירשב"ם כ"י ועיין תר"י אי לשמות ל' כ"ד ובנו"ג קסתא. [7]) ולי' בע' קסט ובכ"י ש"ס ובכו"פ. [8]) ועיין מ"ש בזה החי צוקערמאן במאמרו על המדות צד ו' והלאה.

לגא[1]. — (א"ב פי' לגיא[2] בל"י עור ארנבת). *[אחי"ה והוא התואר מהשם הנ"ל ועקילס תרג' שפן (דברים י"ד, ז') ע"י λαγώς וכן העתיקו ע' זקנים שפנים (תהלים ק"ד, י"ח) λαγωοῖς כפי עדות של היעראנימוס (epist. ad Suniam) ולפנינו אי' בע"א וגם ידוע כי ארנבת של מקרא (ויקרא י"א, ו'; דברים י"ד, ז') איננו מתורגם ע"י λαγώς כי אם בע"א עיי"ע דייציפי (ח"ג, נ"ב.) ומ"ש ובע' ארנבא (ח"א, רצ"ד).

* לגדקס ט"ס עיי"ע לבדקס.

☜ לָגַז (פעל מן מלגז ע"ש mit der Gabel auffangen) משנת שבת פ' כל הכלים (פי"ז מ"א) את הרחת ואת המלגז פי' כמו מזלג שלש השינים והוא עתר להפוך בו קש בגורן עיי"ע מלגז. *[אחי"ה ובמשניות נאפ' פיז' ובמשניו' ובירו' ובי"ף ובמאירי ובחי' הר"ן ובכ"י ש"ס אי' המזלג אבל בע' מלגז אי' כגי' שלנו וכמו שציין הר"ב וכ"ה בשבת צ"ב סע"ב וספרא ויקרא פרק ט' פרש' ז' ותוספת' שבת פ"י שנים אוחזין במלגז ולוגזין ועוד עיי"ע מלגז] —

☜ לֶגַטוֹן (מל"ר legatum ובל"י האמצ' λεγάτον ובל"ס לֵגְטָא, לֵגְטוֹן[3]) פי' מתנת שכיב מרע (Legat, testamentarisches Geschenk ר"ג דפ' חלק בסנהד' (צ"א סע"א) אב שכתב לגטון (לבנו) [לבניו] פי' בל"ר מתנת שכיב מרע ובעל הערוך הביא זה [ה]ערך חוץ למקומו בע' גט ופירשו כהונן. *[אחי"ה ובע' גט (ח"ב, רע"ג) הערה י"ב כבר רמזתי לזה והבאתי גי' הילק' לגיטיין ואולי יותר טוב להגיה ליגטון עפ"י משקל סורי וכן אי' בתנחו' נח רסי' י"ד אברהם התחיל בזקנה . . ובליגטא . . בלינטא שנאמ' (בראשית כ"ה, ו') ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מ ת נ ו ת. ובנו"ג בסנה' אב שנתן אגטין ובכ"י ש"ס שכתב ניטין וכ"ה באה"ת. ובכ"י פ' אגיטין וכ"ה ברש"י דפ' וויניצ' בסיל' וקושט' וברש"י דפ"ש אניטין עיין ד"ס למקומו] —

לֵגְיוֹן (בל"י λεγεών מל"ר legio בל"ס לֵגְיוֹן, לֵגְיוֹנָא צבא של רומיים Legion ועוד שר הפקיד עליו (Befehlshaber einer Legion בסוף הלכה קמא דפ' אין עומדין (ברכות ל"ב:) על כל לגיון ולגיון[4]. בפ' כ"ט בכלים (מ"ו) יד המעצד של לגיונות טפחיים, פי' יש להם ללגיונות שהולכים במלחמה כמין מעצד חד להכות בו כמו בחרב. בפ' העור סמוך לגמר' המפשיט (חולי' קכ"ג רע"א) תנו רבנן לגיון העובר ממקום למקום. פי' מחנה[5]. בויק"ר אמור אל הכהנים ולקחתם לכם (פ"ל) ובפסיקתא ולקחתם לכם[6] (פסיקת' דר"כ צד קפ"ב.)[7] עבר חד לגיון (דמלכא) [צ"ל למגבי][8] [וכו'] שמע ההוא לגיונא [וכו'][9] אמר אית בר נש ידע לך זכו אמר לגיון פלן. — (א"ב תרג' (מלאכי) [צ"ל יצאו מלאכים] מלפני בצים (יחזק' ל', ט') [יפקון] איזדגדין[10] קדמי בלגיונין, פי' בל"ר ויון צבא של רומיים במספר אנשי מלחמה ידוע אצלם). *[אחי"ה בתר"י א' לבמדב' י"ב, ט"ו שיתין ריבוון דהינון סכום תמניין ליגיונין וא"כ לגיון אחד היה שבעת אלפים וחמש מאות איש (ובתר"י ב' הגי' תמניא) אבל אצל הרומיים מספר הלגיונות היה משתנה בעתים שונות עיין אוצ"מ לשעללער ע' legio. ותרג' ירו' א' לבמדב' כ"ד, כ"ד וצים: ויצטרפון בלגיונין ועיי"ע אספר וע' לכין וכן פירש"י בצים ביחזק' שם כמו וצים היינו בלגיונין אבל וצים (במדבר שם) פי' רש"י ספינות גדולות — וכנ"ה בב"ר ספ"ד משל למלך שהיה לו לגיון קשה אמר המלך הואיל ולגיון זה קשה אל יכתב שמי עליו וכו', ושם פ"ה משל למדינה שמרדה במלך שלח המלך לגיון קשה והקיפה וכו', ושם פ"כ נוח לו לאדם לגדל לגיון אחד משל זיתים בגליל ולא לגדל תינוק אחד בא"י. והקבוץ לגיונות כלי' הנ"ל וכן בירו' ברכות פ"ד ד"ח. ויירשוהו לגיונות, שמ"ר פט"ו משל לדוכוס שזרקו לו הלגיונות פורפורה וכו' עיי"ע ליפס. ושם פכ"ג לגיונותי נתונין בצרה ואתם אומרים לפני שירה. במד"ר פ"א משל למלך שיש לו לגיונות הרבה ואומר לפרפסיטוס[11] לך מנה את הלגיונות חוץ מן הלגיון העומד לפני והוא מה שקוראין אנו Leibgarde ומזה הענין במד' שו"ט מזמור צ"ג משל למלך שהיה לו שני לגיונות כשהיה המלך נכנס אצל זה נקרא גדול היו אומרים גדול הלגיון שהמלך נכנס בו וכו'. ושם פי"א מלך בו"ד כשהולך למלחמה הוא הולך באוכלוסין ובלגיונות וכשהולך

---

[1]) בנו"ג ר' יהושע בן לוי אמי לגאי. [2]) ויותר טוב: לַגָּאַיָּא. [3]) לדעת קאסטיללוס כמו לקט בעברי. [4]) ועוד עיי"ע גסטר[א] ח"ב, ש"ל וע' רהטון. [5]) ועיי"ע קרקפל. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וכ"י ק"ט ול"ד, ובדפ"ע לי' אבל אי' בעי' דמס ג' (ח"ג, פ"ו: הערה א') ובעי' פלק כפי גי' דפ"ר וכצ"ל בעי' צד ג' ע"ש. [7]) ויפה העיר המו"ל שנשמטי מלת פסיקתא קודם ולקחתם ע"ש. [8]) וכצ"ל במקום דמרבא בכ"י ק"ט. [9]) השלמתי כי רבינו קיטע המאמר. [10]) וכ"ה במתורגמן, ובנו"ג איזגדין עיי"ע איזגדא ח"א, נ': [11]) Praepositus עיי"ע פרפסט וילמדנו שם.

לשלום הולך יחידי אבל מדת הקב"ה אינו כן כשהוא הולך לשלום יוצא באוכלוסין ובלגיונות וכו'. ועוד הושאלה זו המלה לשר הפקיד של לגיון ויק"ר ופסיקת' הנ"ל ומזה הענין בתנחומ' בלק סי' י"ב לגיון שמורד במלך חייב מיתה והקבוץ ירו' תעני' פ"ב דס"ה: למלך שהיה לו שני לגיונות קשים אמר המלך אם דרים הן עמי במדינה וכו', ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: נשמעות אתן לליגיונותי ואין אני הורג אתכן. -- ויק"ר ס"פ ט"ז קורא הקב"ה לגיונות אולי צ"ל אילוגיות elogia עיי"ע אלוגין ח"א, פ"ח — ורס"ג פי' לגאיונים (תהלים קכ"ג, ד') לגיונים עיין שפת יתר לראב"ע סי' י"א וזה דוחק מאוד וכן לא נמצא הקבוץ במין זכר — לגיונין בשמ"ר פט"ו פי' כמו גליונין עיי"ע ליפס ומ"ש] —

לַגִין[1] (= לַגִינָא מל"י ורו' λάγυνος, λάγηνος = lagena בל"ם לֵגִינָא כד, צלוחית Flasche, Krug) בהזורע[2] פ"ט בתרומה (מ"ה) מאה לגנה[3] של תרומה ואחת של חולין. בפ' ר"א אומר תולין (שבת קל"ט:) ביום טוב בלגין. בעבודה זרה בפ' השוכר (ס"ב. במשנ') אף על פי שהניח[4] לגינו עליה שכרה מותר. בסוף כלים (פ"ל מ"ד) לגינים גדולים. פי' כדים גדולין. בפ' בכל מערבין בגמ' נפל עליו (עירובי' ל"ו סע"א) תנן התם (טבול יום פ"ד מ"ד) לגין טבול יום שמילאהו[5]. פי' לגין טמא שהטבילו ועדיין לא העריב שמשו נקרא טבול יום[6]. — (א"ב תרג' הטי נא כדך ואשתה (בראשי' כ"ד י"ד) ארכיני כדון לגיניך ואשתי'. *[אחי"ה וכנ"ה באהלו' פ"ה מ"ד לגין שהוא מלא משקין טהורין וכ"ה בחגיג' כ"ב רע"ב לפי גי' כ"י ש"ס ועיין חגיג' כ"ו[7]. ב"מ פ"ה: עיי"ע כש ה', קיש. עירובי' ל"ח: יערבו בלגין ע"ש פירש"י. ובלא"ר לְגִינְתָּא עיין תרג' לבראשי' כ"ד ט"ו — כ', כ"ג. והקבוץ לגינין לאיוב ל"ב י"ט עיי"ע זרנק (ח"ג, שכ"ג); לקהל' ד', ב' לגינין דחסף, ביצ' ט"ו: עיי"ע בעלי מארה (ח"ב, קמ"ו:). כלי' פט"ז, מ"ב עיי"ע בית לגין (ח"ב, ע"ג.) ושם אי' פי' רה"ג וכ"ה בית הלגינין בתוספ' כלי' ב"ב ספ"ד. ירו' דמאי ספ"ז דכ"ו ע"ג שני לגינין, ירו' חגיג' ספ"ב דע"ח ע"ג שני לגינים, ובל' נקבה ילק' ש"ב רמז קס"א בשם שו"ט כל מימות [ש]בעולם אפי' שבכדים ושבלגינות וכו' — והמפרשים (רמב"ם ר"ש ר"י בן מלכי צדק רע"ב) שפירשו בתרומ' הנ"ל מאה לגנה בענין ערוגה אולי כונתם על ל"ר אמצ' lignea = linea פי' שורה וזה מה שתרגם שורה (ישעי' כ"ח, כ"ה) כזרעי חיטין על לגנין[8] ולא כמ"ש דעת קצת מל' כי כסלא לאגיא (ברכות ו'.) וכבר השיג על זה התוי"ט בתרומ' פ"ט, ה' ד"ה לגנה ע"ש] —

לגין (נ"ל שהוא = גלין χλαῖνα מעיל יקר שלובשין מעל הכתונת עיין מ"ש בע' אותונית ח"א, של"ד) מסכ' סנהד' פ' כהן גדול [בירושלמי] (סנה' ספ"ב ד"כ ע"ג) ולבוש לגין דידך פי' המפרש כתונת חשוב. *[אחי"ה וכעת מצאתי כי הח' ברילל (טראכטען 49) פי' כמו כן המלה מל"י הנ"ל אבל פרט ליגא בספרי כי תצא פי' רל"ד ט"ס הוא וצ"ל פרט לטיגא מל"י ורו' toga, τόγα והראיה כי בעל העיטור (דף ל"ב ע"ד) גרס פרט לטינא וצ"ל לטיגא ועיין טראכטען 50 וע' טג] —

לִגְלֵג (בל"ם לַגְלֵג = בל"ע لجلج ענין לעג שפתים stottern = לָעַג בעברי höhnisch sprechen, spotten) בפ' במה מדליקין בגמ' המכבה (שבת ל' סע"ב) לגלג עליו אותו תלמיד א י ן כ ל ח ד ש ת ח ת ה ש מ ש[9]. בהגדה דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ה.) ליגלג עליו ההוא מינא[10] אמר[11]. השתא כי ביעתא דצוצלא[12] לא אשכחן. בתרג' ירוש' (א') ויאמרו הכזונה יעשה את אחתנו (בראשי'

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ערוך ובדפ"א אבל בשדפ"ע בט"ס לגיון. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס בהזורע. [3]) וכ"ה לפנינו אבל כפי מה שסידר רבינו בזה הערך בהוראת כד יותר תתכן גי' לגינה וכ"ה בכ"י ש"ס ובירו' ובפי' הר"ש וכפ"א למהר"י במ"צ, והרא"ש וברע"ב בדפי' הישנים ובתוספ' תרומ' רפ"ח לגינין ובכ"י אירפ' לגין. [4]) בנו"ג עוד נכרי אבל לי' במשניות נאפי בירו' בדפי' הראשוני' ובריי"ף ובראי"ש. [5]) וכ"ה בט"י וכ"ה בעירו' בכל דפוסי' הישנים וכן העתיק רש"י בעירו' ל"ח: ד"ה יערבו ובאו"ז הל' עירובי' סי' קל"ז ובנו"ג ש מ ל א ו מן החבית ובירו' עירובי' פ"ג דכ"א: נשמט בטעות: שמלאהו. [6]) ובגוף הענין פי' כן ר"ח בעירובי' (בש"ס ווילנא) באריכות קצת יותר וז"ל פי' ט"י פוסלת התרומה וזה הלגין אעפ"י שהוא ט"י פוסל התרומה כיון שבעת שמילאו מן הטבל הטבול תרומת מעשר לא הזכיר עליו שם תרומה מעכשיו אלא לכשתחשך ע"כ. [7]) ובנו"ג בחגיג' כ"ב: לוגין וכן גורס הר"ש בתרומו' הנ"ל בשם תוספתי' הנ"ל מאה לוג והנכון עיין לעיל. [8]) לפי' גי' דפי' וויניצי' ומתורגמן ומו"ע אבל בנו"ג בייר. [9]) כ"ה בכל הכ"י, ובדפ"ע לי' ובכ"י ק"ט ירו' אין כל וכו' אולי צ"ל במקום ירו': אמר וכ"ה לפנינו ואמר אבל באה"ת לי' כמו שלי' בשאר כ"י ערוך. [10]) בנו"ג אותו תלמיד וכ"ה בסנהד' ק'. [11]) לי' בב"ב ואי' בסנהד' ובאה"ת ובילק' כ"י עיי' ד"ס ב"ב צד קי"ח: [12]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ובדפ"ר וכ"ה בע' צוצלא ובאה"ת בב"ב ובדפ"ע מפיזי והלאה דצוצילתא וכ"ה בכ"י א"פ בסנהד' ובשבת פ': ובאו"ז הל' שבת סי' נ"ו ובכל הדפ' הישנים דצילצולתא ובכ"י ש"ס בב"ב דצילצלא, דצילצולא ובכ"י ש"ס ק' בסנהד' דצולצילתא ועיי' בד"ס בשלשה המקומות.

ל"ד, ל"א) מלגלג בנפשיה[1]) [וכו'] פי' ענין לעג. — (א"ב פי' ללג בל"י פועל הזועק על דברי חבירו וקורץ בשפתיו ולועג עליהם). *[אחי"ה כונתו על λαλαγέω schwätzen, והנכון כמו שכתבתי כי נרדף עם לעג בל"ס לעז. לעץ דבור של לעגי שפה וקרוב לענין תעתוע ושחוק וקלס. וכנ"ה בב"ב וסנה' שם ושם מלגלג על דברי חכמים אתה. ברכות ל"ט. לגלג . . על המלגלג אני כועס . . על מה לגלגת וכו'. ב"ק נ' רע"ב ליגלג עליו. ב"ר ס"פ ס"ד זיל תהא מלגלג ואומר וכו'. דב"ר רפ"ה אמר רשב"ג אל תהי מלגלג בדין וכו' [2]). אתפעל: תרג' לאסתר א' י"ז לאיתלגלגא. השם בשהש"ר פ' הביאני דרש ודגלו: וליגלוגו עלי אהבה, והתואר ירו' ברכות פ"ו ד"י ע"ג כפי גי' המהרש"ם לא לזה גרגרן[3]) אני כועס[4]) אלא לך לוּגְלְגָן . . למה לגלגת וכו' בנו"ג בט"ס לוגלן] —

לִיגְלוּג (לדעת רבינו גרעינים Körner ולפע"ד ענפים מל"י λύγος, Zweig) בס"ג דפ' לא יחפור (ב"ב כ"ה:) מ פ נ י[5]) שבאות ואוכלות לגלוגי חרדלא פי' גרגרים. — (א"ב פי' זה לא יתכן כי הדבורים אינן אוכלות גרגרים כי אם פרחים וכן דעת רש"י שפי' פרחים). *[אחי"ה והתוספות בב"ב י"ח רע"ב ד"ה ליגלוגי השיגו גם על פי' הערוך גם על פירש"י והעלו לפי דעת הר"י כי ליגלוגי הם ענפים ע"ש ובאמת כן פי' רגמ"ה (כ"י לב"ב י"ח סע"א) ותהיה לפי זה המלה ל"י הרשומ' ונ"ל להסביר דעת רבינו במ"ש גרגרים ממה שהקשה הש"ס בב"ב י"ח: אי בבינתא וכו' אי בטרפא וכו' עיי"ע בין א' שפי' רבינו לפי פ"א ביניתא גרעינין דחרדל — ודעת רש"י נ"ל להסביר כי בל"ע حب ובל"פ جبه פי' כל דבר שהוא כבושם וריחו נודף וזה מ"ש פרחים] —

לגלוגות (Portulak) ס"א חלגלוגות (ר"ה כ"ו: מגילי י"ח סע"א) כבר פירשנו בע' ח'. *[אחי"ה בע' חלגלגות בח"ג, שצ"ד: והלאה הרחבתי דבורי וש"נ שינויי נוסחאות וברוב המקומות עיקר הגי' בחי"ת אבל בכ"י ש"ס לר"ה ובמגילה כפי גי' כ"י ב' וא"פ אי' לגלוגות ועיין מ"ש בע' הנ"ל צד שצ"ה רע"ב לקיים גי' זו] —

לגם (= לוּגְמָא מל"ע لقمة טעימה ומלא הפה ein Bissen, ein Schluck והשם המופשט לְגִימָה (לגימא) בל"ע لقيم מה שנבלע בפעם אחת וקצת קרוב לזה המושג של בליעה ומלא הפה הוא בל"י λυγμός, der Schluck) בפ' ערבי פסחים בגמ' דסמוך למנחה (פסחים ק"ז סע"א) המקדש וטעם מלא לוגמיו[6]) יצא. בפ' יוה"כ (יומי ע"ג: במשנ') והשותה מלא לוגמיו חייב. בחלק בגמ' ג' מלכים (סנהדרי ק"ג סע"ב) גדולה לגימה[7]) שהרחיקה[8]) שתי משפחות מישראל וכו'. בפ' ד' מיתות בגמ' מצות הנשרפין (שם נ"ב.) בשביל חנופה שהחניפו לקרח[9]) על עסקי לגימה חרק עליהן שר של גיהנם שיניו. בפ' כל פסולי המוקדשין בגמ' כל המומין (בכורות ל"ה סע"א) רועה ישראל בי כהנים נאמנין ללגימה[10]) לא חיישינן פי' לגימה[11]) טעימה. מלא לוגמיו מלא פיו. — (א"ב פי' בל"י לחיכה ויהיה פי' מלא לוגמיו שעור מה שאדם יכול לתת לתוך פיו בלחיכה אחד). *[אחי"ה כונת ר"ב לל"י הרשומה וכן מוכח מירוש' יומ' פ"ח דמ"ד סע"ד שפי' מלא לוגמיו: מלוא לוגמיו שהוא ניתן ללוגמא אחת תני משום בית שמאי מלוא לוגמיו ברביעית. ואקשינן בירו' שם ולמה לא תנינתה מקולי בי"ש ומחומרי בי"ה א"ל מפני לוגמו של בן אבטיח שהיה מחזיק יותר מרביעית. ועיין כל השקלא והטריא בבבלי יומ' פ' סע"א ועיין תוספ' פסחים ק"ז. ד"ה אם ותוספ' עירובי' ע"ט: ד"ה אם ותוספ' שבת ע"ו: ד"ה ויעמוד. וביומ' שם פי' ריב"ב מלא לוגמיו: כדי גמיעה. וזה השיעור אי' ג"כ בענין סתירת הסוטה בירו' סוט' פ"א דט"ז סע"ג ר' יהודה בן בתירה אומר כדי לגימה שלש בצים מגולגלות זו אחר זו (ובבבלי סוט' ד' רע"א ר' יהודה ב"ב אומ' כדי לגמוע שלש בצים זו אחר זו) והקבוץ ר"ה י"ח. וילק' מ"א ר' קל"ד עשר לגימות] —

לגומיא (לפע"ד מל"י ἡμῶλ דבר של שמצה Schande, Schmach או λῦμα דבר זוהמא Besudelung, Schmutz) מדרש מדבר רבה בסוף פרשת וידבר ה' אל משה ואל אהרן (ס"פ ב') למשל למלך שהיה משיא את בתו ונמצא בשושבין שלה דבר של לגומיא פי' בלי יוני דבר

[1]) בנו"ג במיליה. [2]) בילק' ריש פי' שופטים: אל תהי קץ בדין. [3]) בנו"ג גורגרן. [4]) בנוי לי'. [5]) וכ"ה בכל כ"י ש"ס בב"ב י"ח סע"א וכ"ה: עיין בד"ס שם. [6]) וכ"ה לנכון בכל הכ"י של ש"ס ובפי' ר"ח ובריה"ף ובנו"ג לוגמא אבל בעירובי' ע"ט: מלא לוגמיו. [7]) בדפ"ר לוגמה. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ובש"ס, ובדפ"ע שריהקה. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובש"ס, ובדפ"ע לו לקרח. [10]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ה"ב ב"ר, ובש"ס ללגימא ובכ"י ק"ט ללוגמא ובדפ"ר פיזי וויניצי' באסי' ואמי' ללגומא. [11]) כ"ה בכ"י הנ"ל וגם בכ"י ק"ט, ובדפ"ע לוגמא.

אשר לא ישכח (?). *[אחי״ה וכן העתיק רמ״ל ונ״ל שצ״ל אשר לא יְשֻׁבַּח ור״ב פי׳ כן לפי הענין ונ״ל שהיא ל״י האמורה והראיה כי הילק׳ שמיני ר׳ רמז תקכ״ה גרס דבר זוהמא אבל עיי״ע זיטימא (ח״ג, רפ״ד:) ומ״ש. ובעל המשביר וה׳ לעווי פי׳ מל״י λάγιος אין Unheil ואין נ״ל] —

☞ לגין (עיי״ע אחר ע׳ לגיון ומ״ש ופי׳ ערוגה ושורה) תרג׳ ושם חטה שורה (ישעי׳ כ״ח, כ״ה) חטין על לגנין.

לגם (מל״ע لغط דבר בלעגי שפה אמרים בלתי מובנים unverständlich reden ואצל רז״ל היינו ענין גמגום לשון) בפ׳ אין דורשין בענין אחר (חגיג׳ ט״ו, רע״ב) ההוא ינוקא מלגם [1]) בלישניה הוה. — (א״ב בנוסח׳ כתוב הוה מגמגם בלישניה)[2].

* לוּגִסְטֵים (בל״י λογιστής חושב Finanzverwalter, Rechnungsrath) בילק׳ ריש צו בשם התנחומ׳ לטבח שהיה מוכר בשוק והיתה חנות מלאה בשר וראה הלוגסטוס מסתכל בבשר א״ל מרי כבר שלחתי אופסנון לביתך וגי׳ התנחומ׳ עיי״ע אפסונון ח״א, רכ״ג וש״נ שאר שנויים. ופי׳ לוגיסטים חושב וכן העתיקו ע׳ זקנים חושב (דה״י ב׳ כ״ו ט״ו) והוא היה ממונה אצל היוניים על תקנות השוק להשגיח על המדות והמשקלות.

לגש (נ״ל מל״ע لغوس פי׳ צמח רך dünne Pflanze ועוד עיין בפנים) בבמה מדליקין (שבת פ״ב מ״א) לא בלגש ולא בחסן. פי׳ ב י ן קליפה לעץ של עץ ארז[3]) דבר רך כעין צמר רך. — (א״ב פי׳ בל״י מין עץ אשר עליה דומה לערבה ומקליו נכפפים כאגמון ובנבול הפרח יצא כמו צמר וגם בל״י נקרא כן כל מין גמא אשר בו בני כפר קושרים מלאכתם ויש גמא שעושין ממנו פתילות). *[אחי״ה כונת ר״ב על ל״י λύγος ואולי היא היא לוגשא של ירושלמי ר״פ ב׳ דשבת ד״ד ע״ג עיי״ע דדנין (ח״ג, כ״ו:) ומ״ש ורבינו בע׳ הנוכחי ובע׳ עמר ע״ש נמשך אחר פי׳ ר״ח בשבת (בש״ס ווילנא) וז״ל לכש עמרניתא דביני ביני דארזא ע״כ ולפי זה המלה מל״ע הרשומ׳ צמח דק ורך וזה מ״ש דבר רך כעין צמר רך ולפי פי׳ זה גי׳ רבינו (שהיא כגי׳ הירוש׳ שבת שם) בלגש (= לוגשא) תתכן אבל בע׳ עמר וע׳ שך גרס רבינו בעצמו כבנוסחאותינו בלכש. ולפי גירסא זו אולי המלה ל״י היא λειχήν סיב סביב האילן moosartiges Gewächs, Flechte וזהו זאזא (עיי״ע) ור״ח בפי׳ שבת (בש״ס ווילנא) פי׳ באמת שוכא דארזא: ע״י „ז א ז א גזותא יבש דרומני״[4]) אבל לפי מה שפי׳ ר׳ אחא בשם ר׳ לייא בירו׳ שבת שם לוגשא ע״י (דדינין) [צ״ל דדנין] אולי גזר אומר מל״ר lux עיין מ״ש בע׳ דדנין, ודדין הוא לפיד שעושין עצו מאורז וכן ענין דדין בל״ם Kienfackel] —

לֵד (עקרו ילד בהשמטת היו״ד כמו רַד במקום ירד (שופטים י״ט, י״א) ובלא״ר לֵיד gebären) בר״ג דביצה (ב׳.) הוה ליה נולד ואסיר[5]) פי׳ „כל דבר שלא היה מאתמול ונעשה היום נקרא נולד״. *[אחי״ה הועתק מ פ י׳ ר ״ ח (נדפס בש״ס ווילנא). בענין השרש ילד עיי״ע ומ״ש וכן נשמט היו״ד לפעמים בתרג׳ ד״מ תרג׳ לשופטי׳ י״ג כ״ד ולֵידַת אתתא (לפי קצת דפוסי׳ וילידת), ושם פסוק ז׳ ותלידין, והיחיד תְּלִיד אונקל׳ לבראשית י״ז, י״ט. כ״א והשם לֵידָה כמו בל״מ לֵדָה עיין שבת ל״א: בשעת לידתן, יומ׳ כ׳ סע״ב אף לידה עיי״ע רד ח׳, יבמו׳ ס״ה סע״ב צער לידה, שם ע״ז סע״ב תלאן בלידה, סוט׳ י״ב. מקיש לידתה להורתה וכו׳, ע״ז ח׳. נדה ל׳: יום הלידה, ירו׳ ברכות פ״ב ד״ד ע״ד אשרי אדם ששעת מיתתו כשעת לידתו וכ״ה בל״ע لغة עת הלידה. יולדה (ישעי׳ י״ג, ח׳) תרג׳ לֵידְתָא — והקבוץ לֵידוֹת ירו׳ נדה פ״ג ד״נ ע״ג] —

לֻד (= לוּד א) מחוז הנקרא Lydien ב) = לֹד בחלק בנימין (עיין תבואות הארץ לרי״ש ע״ח) והתואר לוּדִי, לוּדָאָה Lydier) בס״ג דפרק קמא[6]) דביצה (י״ד:) לעשות מהן לודיות פי׳ מבשלין החיטה בלא דיכה ומערבין עמה אגוזין ורימונין ואוכלין אותן בקינוח סעודה — בר״ג דשבת (י׳.) (ובפסח ראש)[7]) [צ״ל בפסחי׳ פ׳ ראשון] (י״ב:)[8]) שנייה מאכל לודים. בפ׳ השולח גט בגמ׳ המוכר את עצמו (גיטין מ״ז.) ריש לקיש זבין נפשיה ללודאי. פי׳ אומה שאוכלין בני אדם[9]) — בפ׳ שני בכלים (מ״ב) מקדירות דקות[10]) ועד חביות לודיות. פי׳ חביות מן לודי. *[אחי״ה בכ״י ובדפ״ע עשו מזה הערך שלשה ערכים נפרדים ולא ידעתי

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו, ק״ט, ב״ר, ה״ב, ובדפ״ע לגס. [2]) וכ״ה בכ״י ש״ס אבל נ״ל גי׳ רבינו עיקר ומל״ע הרשומה בתחלת הערך ועיי״ע לגלג. [3]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ (ושם מין וצ״ל בין) ובכ״י ק״ט ל״ד ה״ב וכן מוכח מעי׳ עמר וכן נראה מפירש״י ורע״ב, ובנו״ג פי׳ קליפה של עץ ארז. [4]) ואחריו נמשך רבינו בע׳ זאזא עש״ה. [5]) בנו״ג בנולד אסיר. [6]) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה בפ״ק לנכון בשאר כ״י ובדפ״ר בפ״א והיינו בפי א׳ אבל בשדפ״ע רק בפרק. [7]) כ״ה בכ״י ק״ט וצ״ל כבפנים. [8]) בדפ״ע כ ת שנייה ובנו״ג שעה ראשונה מאכל וכו׳. [9]) וכ״ה בפירש״י בשבת ועיין בפסחים. [10]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב וק״ט ובנו״ג מהקדירות הדקות.

למה כי בכל ציונים הנ"ל משמעות לוד הוא המחוז באסיא הקטנה מערבית שנקרא Lydien, Λυδία ויושביה היו מפונקין ורעבתנין (היראדאט א', צ"ג) עד שאמרו עליהם רז"ל לפי פי' רבינו ורש"י שהיו אוכלין בני אדם והיו מפורסמין באומנת יד (היראדאט א'. כ"ה. נ"א. צ"ד) וזה חביות לודיות דלעיל וסנדל לדיקי עיי"ע אסיא א' (ח"א, קע"ח:) והיו תגרנים גדולים (העערען אידעען אי קנ"ד והלאה) וזה מ"ש בב"מ מ"ט: תגרי לוד וכנראה היו מוכרין גם נפשות בני אדם עיין גיטין הנ"ל ושם מ"ו סע"ב ההוא גברא דזבין נפשיה ללודאי וכו', ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד אלו זבנת גרמך ללודנין הוה מזבן להון בדמין יקירין וכו', ירו' גיטי' ספ"ד דמ"ו: מעשה באחד שמכר עצמו ללודים . . מה נעשה מפני חייו עשה. והרבה יהודים היו יושבים בלידיא עיי"ע אסיא א' ומ"ש. — ועוד לוד אצל בן מתתיה (על המלחמו' ב', י"ט, א'; על הקדמוניו' כ', ו', ב') Λύδδα בל"ע لُدّ, لُدّة והוא לֹד של מקרא (נחמי' ז', ל"ז; י"א, ל"ה; דה"י א' ח', י"ב) והיה מהלך יום אחד מירושלים מעש' שני פ"ה מ"ב לוד מן המערב ושם הורה ר' אליעזר סנהד' ל"ב: אחר ר' אליעזר ללוד ונזכרו חמשה זקנים בלוד תוספת' מקואות ספ"ח ושם היה בית דין עיי"ע בן סטדא (ח"ב קי"ט.) — וזו הלוד היתה בדרומית מזרחית לא"י והרביתי לעסוק בענין לוד שהיא בדרומה של א"י בע' דרום ע"ש. והיתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון ירו' מגיל' פ"א ד"ע סע"א. פסחים נ'. הרוגי לוד, ובקהל"ר פ' אמרתי אני: אי' לודקיא. ירו' מ"ש רפ"ה דנ"ו רע"ב בנות לוד, ירו' סוכ' ר"פ א' דנ"א ע"ד מעשה בסוכתה של הילני המלכה בלוד וכו' ועיין בבבלי סוכ' ב': ותוספת' שם פ"א. מסכ' שמחו' פ"ב הל"ד מעשה בבן גורנוס בלוד וכו' — והתואר לוּדָאָה ע"ז ל"ו. שמלאי לודאה קאמרת שאני לוּדָאֵי דמזלזלו ובכ"י ש"ס מזלזלין הן ושם ג"כ הגי' ר' שמלאי ונ"ל ברור כי זה ר' שמלאי בשם הכנוי לודאה אחד הוא עם ר' שמלאי הדרומי שנזכר בירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד וירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד יצחק בר שמואל בר מרת' נחית לנציבין אשכח ר' שמלאי הדרומי יתיב ודרש ר' ובית דינו התירו השמן וכו' וכ"ה בבבלי ע"ז ל"ו רע"א דכי אתא רב יצחק בר שמואל בר מרתא ואמר דרש ר' שמלאי בנציבין שמן ר' יהודה ובית דינו נימנו עליה והתירוהו וכו' ועל זה סיים הש"ס א"ל [ר'] שמלאי לודאה קא אמרת וכו' א"כ [ר'] שמלאי לודאה הוא הוא ר' שמלאי הדרומי ונקרא כן שהיה דר בדרום כדמוכח מירו' פסחים פ"ה דל"ב סע"א ר' שמלאי אתי גבי ר' יונתן א"ל אולפן אגדה א"ל וכו' את נהרדעי ודר בדרום וכו' והבאתי זה הציון באריכות בע' דרום (ח"ג ק"נ:) [1]) ובפסחים בבלי ס"ב: בשינויים ואי' שם א"ל מהיכן את א"ל מלוד וכו'. ומעתה נ"ל לשער כי לודא, לודה שאי' איזה פעמי' שהוא שם אמורה הוא הוא ר' שמלאי לודאה, בשבת צ"ו: והתניא לודא ובכ"י ש"ס (ד"ס שם) והתני לודה, ושם בדף קל"ז סע"א והתני לודא בכ"י ש"ס לודה [2]) והיותר נכון להגיה לודאה וכ"ה לנכון ביבמות ע"א רע"ב והתני לודאה ופירש"י שם חכם וכן פירש"י בשבת קל"ז. ובירו' תעני' ספ"ג דס"ז. אי' אמר ר' לודה וגם כאן נראה לתקן ר' לודאה פי' אותו חכם שהיה מלוד [3]) — ובעל היוחסין השלם (162) הביאו וסיים ונראה כי הוא בזמן שמואל ע"כ ובאמת גם ר' שמלאי חי בזמן רב ושמואל] —

לַדְנָא (= לודנא מל"י ורו' λήδανον, λάδανον = ledanum, ladanum, cretischer Cistus orient. Baumharz, Gummi בל"פ لادن בל"ע اللاذن، اللاذن) בס"ג דפ' המדיר (כתובות ע"ז:) אמר אביי פילא ולודנא וגירדא דאזגא וגירדא דאשפא [4]). פי' לודנא [5]) לאודנו [6]) גירדא דאזגא [7]) חתיכות זכוכית [8]). — (א"ב בנוסחאות כתוב גירדא דאגוזא ופירש"י קליפי עץ אגוז [9]) ופי' לדנא בל"י ורו' הוא כמו שאמר בעל הערוך והוא מיץ נקפא הנוטף מנטע הנקרא קסטוס והוא חם במדרגה שניה מרכך המורסאות [ה]קשות ומחזיק הבשר). *[אחי"ה וכן העיד פליניאוס כ"ו, ל' (ladanum) capillum fluentem cohibet מונע נשירת שער הראש והיינו מחזיק עור הבשר, וכן שם furfures cutis et manantia hulcera . . sanat סובים בעור

1) ושם בשורה כ"ה צ"ל וזה מה שהשיב ר' יונתן לר' שמלאי וכו'. 2) בכ"י א"פ כט"ס לידה ובמקום ראשון לודא. 3) שוב ראיתי בהוספות למבה"י למהרז"פ קמ"ז: שהגיה באמת כן, וברוך שכוונתי. 4) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בע' גרד א', ובדפ"ע דאשפה ועיין מ"ש בע' אשפה (ח"א, שכ"א:) 5) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע לידנא. 6) בלאי"ט laudano. 7) כ"ה בשתי פעמים ברפ"ר ודפי' אמ' וכ"י ב"ר אבל בכ"י ו"ו ב' ול"ד דאוגא וכ"ה בדפ' פיז' והלאה וצ"ל דאזגא וכ"ה בע' גרד א'. 8) ובע' גרד א' פי' רבינו בשם י"א קליפה של אגוז ע"כ ע"ש ומ"ש בהערה. ולפי פי' זה עולה יפה גי' כ"י ק"ט בע' הנוכחי גירדנא (וכ"ה בכ"י ל"ד) [וצ"ל גירדא] דאגיזנא ובפעם שנית גירדא דאגזה וכ"ה גירדא דאגוזא בש"ס וברש"י אבל לפי פי' הערוך בכאן צ"ל גירדא דאזגא ועיי"ע אזגא (ח"א, נ'.) 9) ועיין הערה הקודמת.

הגוף ומכות טריות מרפא וגם לדעת הש״ס כתובו׳ שם לודנא הוא אסותא לדילוף עינים ודיבת נחירים וריר מפומא ע״ש — ורש״י בכתובו׳ לועז לודנא: אליישונ״א והוא בל״צ Wermuth, aluin וכן לועז בע״ז ל׳. אפסינתין ובפסחים ל״ט. הרדפנין. וכתיבת הלעז תתכן אלויי״ן וכ״ה בשבת ק״י: ד״ה אהלא ועיין בגיטין ס״ט: ד״ה אהלה. — ויש מי שאומרים כי חלבנה היא לודנא ואינם אלא טועים וכבר השיג על זה הרמב״ם בפי״מ לכריתו׳ פ״א מ״א עש״ה. וקרוב הדבר כי לדנא הוא לט של מקרא (בראשית ל״ז, כ״ה; מ״ג, י״א) וזהו לֶטוּם = ledum בתרגומים שם עיין מ״ש בספרי על העתקה פרסית לריב״י טאווס 178] —

לְדָנָא [1]) (כמו נָדָן, נדנה בל״מ פי׳ תער החרב Scheide) וישלפה מתערה (ש״א י״ז, נ״א) תרג׳ ושלפה מלדנה [2]) מצמדת על מתניו בתערה (ש״ב כ׳, ח׳) תרג׳ בלדנה. *[אחי״ה כ״ה בכל כ״י ודפו״ו אבל בשדפ״ע לי׳. וכנ״ה בתרג׳ ירמי׳ מ״ז, ו׳; ליחזק׳ כ״א, ח׳; ט׳, י׳; לד״ה א׳ כ״א, כ״ז. ול׳ ונו״ן מתחלפות עיי״ע נדנא] —

לדיק (= לודקיא נ״ל ἡ Λυδική = Lydien והתואר Λυδιακός, Λυδικός, ἡ, όν lydisch) בפ׳ כ״ו בכלים (מ״א) סנדל לדיקי פי׳ על שם מקומו לודקיא. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ו״ו א׳ ול״ד ק״ט ודפ׳ ויניצ׳. ובשדפ״ע לדיקיא ובכ״י ו״ו ב׳ וב״ר לדוקיא ובכ״י ה״ב לדוקייא. נראה לי כגי׳ לודקיא והוא שם מקום הנ״ל עיי״ע אסיא תואר מלוד והראיה בע׳ לד וש״נ פסחים נ׳. הרוגי לוד ובמקומו בקהל״ר פ׳ אמרתי אני: בלודקיא. מ״ק כ״ו. פקע שורא דלודקיא. ב״ר פי״א זמנני אדם אחד בלודקיא. ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג משכו צינורות דם בלדוקיא ורחוק הדבר לומר שהוא Λαοδίκη מחוז בפריגיא (עיי״ע Laodicea ברו״ו לוויענער) שהיה רחוק מא״י ולא היו יושבים שם יהודים וצ״ל בלודקיא — לודקין עיין סוף ע׳ לבדקס] —

☞ לוּדָר (בל״ס לוּדָרָא צייד אריות Löwenjäger ובל״י האמצ׳ Λουδάριος = ludarii der die wilden Thiere tödtende Gladiator) מדרש שמות רבה פרשת ואלה המשפטים (ס״פ ל׳) הלך ושאל ללודר אמר מתי פילוטומיא נעשית. פי׳ בל״י איש מגדף ומחרף. פ״א לודר כמו לטר ע״ש). *[אחי״ה כונת ר״ב לל״י λοίδορος Schmähsüch-tiger אבל הנכון כי הוא ל״י הנ״ל בתחלת הערך והיה האיש הממונה על מיתת חיות רעות בתיאטראות ובקרקסאות ויען שהיתה לו סכנת נפש בעת שנעשית פילוטומיא (φιλοτιμία נדיבות וכבוד עיי״ע במו״ע) שהיה מוכרח הלודר ללחום עם החיות הרעות לכן הרחיק העת המיועדת לחג פילוטומיא (עיי״ע) כי דיה צרה בשעתה ולמה יקדים לו הפורענות אבל המלך שעושה פילוטומיא אמר קרובה היא העת להיות חג השחוק הנ״ל, כן שיער לנכון החי׳ רימ״ז בבט״ר ח״א 120 ולא העיר על ל״ס הנ״ל ועיין ג״כ פערלעס עט״ש 26 וה׳ לעווי בעמת״ל ח״ב 480] —

לָהּ (מל״ם an, mit ihr) בר״ג דסוט׳ (ג׳.) ולאחתו הבתולה לה יטמא (ויקרא כ״א, ג׳) רשות דברי ר׳ ישמעאל ר״ע אומר חובה. *[אחי״ה הביאו אודות הדרוש שמקושר עמו ודוגמתו עיין בע׳ הוא (ח״ג, ק״צ:)]

לה (= לָהָה בל״מ כמו יָלָה ובלא״ר לְהִי נרדף עם לאי (עיי״ע) ענין עיפות müde sein, ermüden) הוגעתם ה׳ בדבריכם (מלאכי ב׳, י״ז) תרג׳ אלהיתון קדם ה׳. במה הוגענו [3]) (שם) [תרג׳ במה אלהינא קדמוהי]. *[אחי״ה והוא אפעל. ומזה ואַלְהֵי תרג׳ ויגהר (מ״ב ד׳, ל״ד. ל״ה) לפי גי׳ רש״י ע״ש וברד״ק שם ואלהית. ובפעל בתרג׳ ישעי׳ מ״ב, ד׳ לא ילהי ולא ילאי בתר״י ב׳ לדברי׳ כ״ה, י״ח לָהֵיָן ומשלהיין. וזה האחרון הוא בנין שפעל עיי״ע שלהי ב׳. וכן העתיק אונקל׳ ותֵּלַהּ ארץ מצרים (בראשית מ״ז, י״ג) ואשתלהי וכו׳ וא״כ להי של תרג׳ אחד הוא עם להה של מקרא וכן פי׳ ן׳ גנאח (בכתאב אלאסול) אבל עיין ערך הבא אח״ז] —

לה (= לְהָה מל״ם לפי פי׳ רבינו נ״ל מל״ע [illegible] ענין שגעון וטרוף הדעת verwirrten Sinnes sein) ותלה ארץ [מצרים] (בראשית מ״ז, י״ג), כמתלהלה היורה זקים (משלי כ״ו, י״ח) פי׳ ענין שגעון. *[אחי״ה עיקרו להה ודוגמת ותֵּלַהּ כמו ותֵּכַהּ (איוב י״ז, ז׳) משרש כָּהָה עיין רשב״ם בבראש׳ שם אבל רש״י פי׳ כמו ותלאה לשון עיפות כתרגומו ודומה לו כמתלהלה ועיי״ע הקודם וכן הבין רס״ג אצל רד״ק בשרש להה ורד״ק עצמו פי׳ כמו בערוך ותלה ענינו ותשתגע כי מרוב הרעב יצא האדם מדעתו וכן בהכפל פ״א הפעל כמתלהלה ע״כ וכן הבין ראב״ע בפי׳ לתורה ולמשלי שם ושם ונ״ל כי כלם גזרוה מל״ע הרשומ׳ בתחלת

---

[1]) כ״ה בכ״י, ובדפ״ע בה״א בסוף. [2]) בנו״ג מנדנה. [3]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד ובדפ״ר בט״ס במה הוגעתנו ובשדפ״ע לי׳.

הע'. — בדפ"ע הראשונים ובכ"י הובא זה הערך אחר ע' להט ובכ"י ק"ט הובא מתחלה ע' להט ואח"כ לה ואח"כ להט ואח"כ לה הכל שלא כסדר והנכון כסדר דפ' אמש'] —

להב (בל"ע لهب ובל"ס להב וכן בלא"ר ענין הבערה brennen) לַהֶבֶת שַׁלְהֶבֶת. *[אחי"ה הביא רבינו חמשה שרשים לה, להב, להג, להם להק מיוקר מציאתן בתנ"ך וכן יש להסביר טעם רבינו במה שהביא כפי דפוסים הראשונים שלשה שרשים לעג לעז, לעט עיין ערכם — להב, להבת שלהבת (יחזק' כ"א, ג') מלות עבריות הנה, ומהשם להב נבנה בלא"ר שַׁלְהֵב בנין שפעל עיי"ע וכן בל' תרגום השם לְהוֹב (נחום ג', ג') לַהֲבָא רק בקבוץ ובסמיכות אישתא (תרג' ירו' א' לשמות ג', ב'; ותר"י ב' לדברים ל"ג, ב') לַהֲבוּתָא (כמו לֶהָבָה בל"מ) תרג' לתהלים ק"ו, י"ח. וכל"מ דב"ר פי"א שרפי להבה] —

לַהַג (מל"ע لهج שקידה על דבר מה eifrige Beschäftigung) הרבה יגיעת בשר (קהל' י"ב, י"ב). *[אחי"ה ורד"ק בשרש, להג פי' למוד מאין הכנה ע"כ ולדעתי כיון לל"ע لهج דִּבֵּר מה שאיננו במחשבתו, וראב"ע פי' בל' ישמעאל הוא כמו קריאה ע"כ וכיון לל"ע הרשום' בתחלת הערך אך ענינו כאמור, ובירו' סנהד' פ"י דכ"ח, פי' ולהג הרבה וכו' להגיון נתנו ליגיעה לא נתנו, ובקהל"ר במקומו: להגות נתנו ולא ליגיעת בשר נתנו, ובמד"ר פי"ד בשינויים . . אבל מה יש לו לאדם לעשות שיהא מייגע בשרו הרבה להגות דברי חכמים הה"ד ולהג הרבה וכו' [1]) ולפי מדרשים אלה[2]) הלמ"ד שמושית היא ולהג = להגות והיינו לקריאה כמו לרד (ישעיה מ"ה, א') במקום לרדת עיין פי' קהלת מאת הח' גרעטץ 143] —

להט (מל"מ לְהָטִים ועיין בפנים) Zauberei בהגדת ילמדנו (וכן בתנחומי' וארא סי' י"ד) א"ר יוחנן בלטיהם (שמות ז', כ"ב) מעשה שדים בלהטיהם (שם י"א) מעשה כשפים לפי שאין השד יכול לעשות פחות מכשעורה. *[אחי"ה וכן מוכח הגי' מסנהד' ס"ז: שמ"ר ספ"ט וילק' וארא ר' רמז קפ"ב אבל בע' לט הביא רבינו מסנהד' הסדר בהיפך וכן מוכח מהעתקת לקח טוב (בהוצאת ה' באבער 34) וזה לשונו בלהטיהם אלו מעשה שדים וכה"א (בראשית ג', כ"ד) את להט החרב המתהפכת, בלטיהם אלו מעשה כשפים דבר הנעשה בלט כמו לוטה בשמלה (ש"א כ"א, י') והוא אחיזת עינים ע"כ וה' המו"ל לא העיר על גי' בעל הערוך וכי יש סדר אחר בש"ס ובמדרשי' שלפנינו. ובענין להטים ובכנוי להטיהם נוכל לומר שהוא כמו לטיהם שניהם מפעל לוט ונרדף עם לאט וכן פי' ן' גנאח (בכתאב אלאסול 346) כי בלהטיהם כמו בלאטיהם] —

לָהַט (מל"מ וכן בל"ס וארמי ענין שריפה brennen ואכילת אש ונרדף עם להב flammen והושאל לתשוקה רבה באשר השתוקק לאיזה דבר entflammen; begierig verlangen) להט החרב המתהפכת (בראשית ג', כ"ד) בבראשית רבה פרשת כ"ב (ס"פ כ"א) להט החרב על שם משרתיו אש לוהט (תהלי' ק"ד, ד') המתהפכת שהן מתהפכין פעמים אנשים פעמים נשים פעמים רוחות פעמים מלאכים. *[אחי"ה וכ"ה בילק' בראשית רמז ל"ד ושם ובב"ר שם נדרש עוד: ואת להט החרב המתהפכת על שם ולהט אותם היום הבא (מלאכי ג', י"ט) המתהפכת שהיא מתהפכת על האדם ומלהטתו מראשו ועד רגליו ומרגליו ועד ראשו אמר אדם מי מציל את בני מאש לוהטת [3]) זו. ירו' סנהד' פ"י דכ"ט. אש יצאה מבית קודש הקדשים וליהטה סביבותיו, ויק"ר פט"ז בן עזאי היה יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו — ובקל בבינוני פעול בהשאילה ענין תשוקה עזה כאלו אש בוערת בקרבו ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד להוט אחר התורה, ירו' תעני' פ"ו דס"ט: היו להוטים אחר המתיקה שמרגלת את הלשון לתורה, ירו' ע"ז רפ"א דל"ט: להוטין אחר היין, ב"ר פכ"ב להוטים אחר האדמה ושם פמ"א ונ"א עיי"ע בולימוס (ח"ב צ"ח). ויק"ר פכ"ב להוטים אחר עבודה זרה וכן דרשו להטים (תהלים נ"ז, ה') בויק"ר ר"פ כ"ו שהיו להוטין אחר לשון הרע וכן פירש"י בתהלים שם וכיון לויק"ר הנ"ל ע"ש, ומזה ג"כ בירו' נדה ספ"ג דנ"א. אילין לְהָטַיָּה נפקין קדמא. עיין פני משה. שהש"ר פ' משכני: להוטים הם ישראל אחרי השכינה — ועוד אולי להט הוא הוא لهص، لهد לקק בלשון lecken והושאל לאכילה מהירה עיין פירשט או"מ זה השרש וכן נאמר בלא"ש מאכילת האש lecken] —

לָהַם (מל"מ ומל"ע لهم verschlingen) כמתלהמים (משלי י"ח, ח'; כ"ו, י"ח). *[אחי"ה ופי' ראב"ע מסותרין ומתכסין ולע"ד כיון לל"ע הנ"ל שפירושו מבולעין וכן פי' ר' יונה בספר השרשים

---

[1]) ועיין ג"כ פסיקת' רבתי פ"ג. [2]) עיי"ע מרום, מירום ומ"ש. [3]) בילק' לוהט.

שלו (בהוצאת נייבויער 346) ועוד עיין יתר פירושים אצל פירשט וגיזיניאוס, ורד״ק פי׳ חלקים ורש״י פי׳ מהלומות וא״כ להם בהיפך האותיות כמו הלם — ולפע״ד שיעורו דברי נרגן כמבולעין וכמכוסין בכ״ז ירדו חדרי בטן] —

לָהֵן (בלא״ר פי׳ אך (deswegen, ausser, nur בדניאל להן לאלהיהון. *[אחי״ה בדניאל ג׳, כ״ח אי׳ לֵאלָהֲהוֹן ושם ב׳, י״א להן אלהין ועוד לָהֵן שם פסוק ו׳. ט׳ להן חלמא. שם ד׳, כ״ד להן מלכא; עזר׳ ה׳, ב׳ לָהן מן די וגו׳ פי׳ כמו לָא הֵן. מגילה תענית פי״ב להן כל איניש וכו׳ וכ״ה בתענית י״ב. לפי כ״י ש״ס עיין ד״ס שם צד ל״ב. אות א׳] —

להק (= לַהֲקָה Trupp) להקת נביאים (ש״א י״ט, כ׳). *[אחי״ה פי׳ כמו חבל נביאים (שם י׳, י׳) והוא מל״ע لهق, لاق ענין חבור וקשור sich anschliessen עיין פירשט ולא הוצרכנו להשותה עם קְהִלָּה] —

* לוּ (בל״ס לו (ܠܘ) פי׳ כמו לא nein) ב״ר פ׳ ע״ג הן לו יהי כדברך (בראשית ל׳, ל״ד) . . כל דבר ודבר שהיה לבן מַתְנֶה עם יעקב היה חוזר בו י׳ פעמים פי׳ הן לוּ קרי ביה הן לא כלומ׳ מתחלה הן ואח״כ לא וכו׳ עיין במ״כ. וכן כתיב שלש פעמים במקרא לו (ש״א ב׳ ט״ז; כ׳, ב׳; איוב ו׳, ב׳) תחת לא עיין מנחת שי לש״א ב׳ ט״ז ובישעי׳ מ״ט, ה׳ [1].

1 לו (= לָוָה מל״מ ענין שאילת כסף או איזה דבר מזולתו geliehen nehmen, leihen, borgen) בפ׳ מי שמת בגמ׳ שכיב מרע (ב״ב קמ״ז סע״ב וקמ״ח רע״א) אמר רב נחמן שכיב מרע [2] הלואתי [3] לפלוני הלואתי לפלוני [4] ואע״ג דליתיה בבריא פי׳ הלואתי לפלוני אותיותי שהן השטרות שכתוב בהן ההלואה וקיי״ל (ב״ב ע״ו סע״א וש״נ ע״ש) דאין אותיות נקנות במשיכה [5] אלא בשטר ובמסירה ולגבי שכיב מרע אמרו [6] רבנן דברי ש״מ ככתובין וכמסורין דמו (שם קנ״א סע״א) ושמואל אמר לא ידענא מאי אידון בה זה שקנה מידו וסתם קנין לכתיבה עומד שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר (ב״ב קנ״ב). *[אחיה ודעת רב הובאה בע׳ רכש ע״ש ונ״ל שרבינו הביא זה דשמואל לפרושי דמלתא הלואתי לפלוני דבי רב משמיה דרב סברי הלואתו לפלוני דאם עמד אינו יכול לחזור בו דהרי היא כמתנת שכיב מרע ושמואל אמר לא ידענא מאי אידון בה שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה ועיי׳ כתובות נ״ה: ותוספו׳ שם. — וכנ״ה בב״ב ו׳ ע״א שבועות מ״א סע״ב כתובות פ״ח. כל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי. וכתובו׳ שם נועל דלת בפני לווין, ב״מ ע״ב: אין לווין על שער שבשוק. חולי׳ פ״ד. כגון אנו לווין ואכלין, ביצ׳ ט״ו: בני לוו עלי וקדשו קדושת היום וכו׳, תעני׳ י״ב: לווה אדם תעניתו ופורע. שמ״ר פל״א בא וראה כל בריותיו של הקב״ה לווין זה מזה היום לווה מן הלילה והלילה מן היום ואין דנין זה עם זה כבריות . . הלבנה לווה מן הכוכבים והכוכבים מן הלבנה . . ובשר ודם לווה מחבירו ומבקש לבולעו ברבית ובגזל. והפעיל בשמ״ר שם ראו כמה הלויתי ואיני נוטל רבית ומה הלותה הארץ ואינה נוטלת ריבית אלא אני נוטל הקרן שהלויתי והיא נוטלת את שלה שנא׳ (קהלת י״ב, ז׳) וישב העפר וגו׳. ב״מ ל״ד: שבועו׳ מ״ג סע״א הלויתני . . הלויתיך, ב״מ מ״ד: מ״ו. ע״ה. הלויני ושם ושבת קמ״ט. להלוות, ב״מ ל״ה. והלאה הרבה פעמים מלוה . . ושם ע״א. והלאה מלוה בריבית, שבועות מ״א. והלאה המלוה, שבת ס״ג סע״א גדול המליה וכו׳ עיי״ע טל א׳, יבמות ס״ג רע״א המלוה סלע לעני בשעת דחקו וכו׳, מכות ג׳: המלוה סתם וכו׳ והשם המופשט הלואה עיי״ע] —

2 לו (= לָוָה מל״מ ענין דבוק וחבור sich zu Jem. gesellen בפרט להלוית המת (begleiten בפ׳ המדיר (בגמ׳) [צ״ל סמוך לגמרא] אם היה טוען (כתובות ע״ב.) דלואי [7] ילווניה פי׳ מי שמלוה את המת אחרים ילוו אותו. *[אחי״ה בירו׳ כתובו׳ רפ״ז דל״א: לווי דילוון ובקהל״ר פ׳ טוב ללכת: דלווי ילווניך [8] והוא בנין פַּעֵל וכן בפיעל והפעיל ובמקרא גם בקל קהל׳ ח׳, ט״ו והוא יִלְוֶנּוּ בעמלו ונדרש בקהל״ר פ׳ הנה אשר: וכי אכילה ושתיה מלוין את האדם לקבר ומה מלוהו תורה ומעשים טובים, ברכות י״ח. כל הרואה את המת ואינו מלוהו [9] עובר משום לועג לרש (משלי י״ז, ה׳) ואם הלוהו מהו שכרו . . מלוה ה׳ חונן דל (שם י״ט, י״ז) —

[1] וכן לוא (תחת לא) אי׳ כפי המסורה ל״ה פעמים. [2] כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע לי׳ בטעות וכגי׳ הערוך אי׳ בכ״י ש״ס ובנו״ג והאמר רבא אמר רב נחמן. [3] וכ״ה בכ״י ש״ס ובדפ׳ פיזי ובתוספ׳ אבל בנו״ג תנו הלואתי. [4] וכ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה בש״ס, ובדפ״ע לי׳ בפעם שנית. [5] כ״ה רק בדפ״ר. [6] כ״ה בכ״י ו״ו א׳ ובי ל״ד וה״ב, ובכ״י ק״ט ובדפ״ע אמור. [7] כ״ה בכ״י ק״ט ובש״ס, ובדפ״ע דלוואי. [8] ובמ״ק כ״ח: ובנדרים פ״ג: לי׳. [9] בכ״י ש״ס בבה״ג ובאה״ת: ואינו מלוהו ארבע אמות.

ועוד בהוראת חבור ודבוק לחי das Geleit geben שבת קי"ט: שני מה"ש מלוין לו לאדם וכו', סוט' מ"ו: כל שאינו מְלַוֶּה ומתלוה כאלו שופך דמים, וכן בהתפעל כל שמִתְלַוֶּה עיי"ע לויתן. נתפעל ב"ר ספס"ג שנתלוה לו קלונו של רעב, תנחומ' וישלח סי' ג' ונתלוו לו. אפעל סוט' שם ברכו' ל"א. אלוייה ובתרג' אונק' לבראש' י"ב, כ'; י"ח ט"ז; תר"י כ"ד, נ"ט. נ"ט ועוד. והשם לְוָיָה סוט' מ"ה סע"ב הנחנוה בלא לויה; שם מ"ו: שכר הלויה, המהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה. חולי' ז'. עיי"ע בני לויה, שו"ט מזמור ל"ז וילק' תהלים ר' רמז תתס"ט עיי"ע אשל (ח"א שט"ו:). שמ"ר פ"כ אין שילוח האמור כאן אלא לויה ובילק' בשלח ר' רכ"ו אין שילוח בכל מקום אלא לוייה, ובמכילת' פתיחתא דבשלח אלא לווי ובלקח טוב: אלא לשון לווי, שו"ט ריש מזמור ק"ד יהא אליך לוויתך וכן בלא"ר ב"ר פצ"ב פוקו לכון דלווייתא אנא עבד, ושם ר"פ ט"ז טובוי דהוא (הזהב) בביתיה טובוי דהוא בלווייתיה, ועיין ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד, שמ"ר ר"פ ל"ה, במד"ר פי"ב, שהש"ר פ' עמודיו, ילק' בראשית רמז כ"א. נמטי לווייתא אמר אית לוייתא קומינן וכו', איכ"ר פ' רבתי ועוד עיי"ע אלוויתא, הלואה ב' מלויתא — ומזה גם ע' הבא אח"ז] —

לְוָי (מפעל הקודם לזה פי' שם מחובר Beiname, בפ' אחרון (eig. was zugelegt, beigesellt ist בנגעים (פי"ד מ"ו) ובצלוחית פי"א בפרה (מ"ז) כל אזוב שיש לו[1]) שם לווי פסול, פי' „שם לווי כדאמרן בנדרי' (נ"ג. במשנ') הנודר מן היין מותר ביין תפוחים ואמרינן בסיפא (שם) מן הירק מותר בירקות [ה]שדה[2]) שהוא שם לווי[3]) כלומר (שאין) [צ"ל שיין][4]) זה סתם וכשאתה מוסיף תפוחים הוא לווי וכך[5]) אזוב סתם כשר אזוב רומי הוא שם לווי שנלוה רומי על אזוב". *[אחי"ה כל זה הועתק מפי' סד"ט לרה"ג לנגעי' צד 28. ובפי"מ להרמב"ם בשני המקומו' מפורש שם לווי שם מחובר, ע"ש. ואביי נתן בסוכ' וחולי' שם ושם כלל על זה: כל שנשתנה שמו קודם מתן תורה ובאת' תורה והקפידה עליה בידוע שיש לו שם לווי. ושם לווי פי' הר"ש (בנגעים שם) מלשון וילוו עליך וישרתוך (במדבר י"ח, ב') ותוי"ט לנדרי' פ"ו מ"ט הביא הפסוק הפעם ילוה אישי אלי (בראשית כ"ט, ל"ד) וזה נכון כי על כן נקרא שם לוי] —

לְוַי, לְוַואי (בל"ס ܠܘܝ לְוַי בל"מ לוּ, לוּא מלת החבור והוראתה תקוה ורצון (oh! wenn doch הן לו יהי כדבריך (בראשית ל', ל"ד) תרג' ברם לווי[6]) יהי כפתגמך תרג' ירו' (א') לוואי[7]). אך אם אתה לו שמעני (שם כ"ג, י"ג) תר"י לוואי אם את מקבל מנאי[8]). מי יעלה לנו (דברים ל', י"ב) תר"י (ב') לוואי הוה לן[9]). *[אחי"ה וכנ"ה לְוַי באונק' לשמות ט"ז, ג'; לדברים ה', כ"ט; בתרג' ליהושע ז', ז'; לישעי' כ"ג, ד'; לירמי' כ', י"ז; ובתר"י לרוב פעמים לוואי, לואי עיין לדברי' שם וכ"ח, ס"ז; לבמדבר כ"ב, ו', י"א ועוד עיי"ע אלווי (ח"א, פ"ח:), הלואי (ח"ג, ר"ו:) וכן בדרז"ל ולואי סנהדר' ז': יומ' פ"ו, פ"ז. ב"ב ה'. מגיל' י"ד רע"א בכ"י ש"ס עיי"ע הלואי. שמ"ר ר"פ מ"ז] —

☞ לוואי (= לבא מל"ע ופרסי הרשומ' שם (die erste Brustmilch, geronnene Milch תר"י (א') ויקח חמאה וחלב (בראשית י"ח, ח') ונסיב לוואי וחלבא פי' כמו לבא ע"ש. *[אחי"ה ושם פירשתיו והוכחתי כי הגי' בבי"ת עיקר אבל בנו"ג בתרג' בוי"ו וכן בתר"י א' לדברי' ל"ב, י"ד לוואי שמיני תורין; בתרג' איוב כ', י"ז דובשא ולואי, ושם כ"ט, ו' בלוואי] —

* לֵוִי (שם הפרטי א') לבנו של יעקב אבינו; ב') לכמה אמוראים והתואר עיין בפנים) הדרושים בענין לוי ושבט לוי עיין באלה המקומות יומ' כ"ו, ס"ו: קידוש' ע' סע"ב וע"א רע"א, סוט' ל"ו רע"ב ל"ז, ב"ב קכ"א: סנהדר' י"ז, פ"ב רע"ב הוריו' י"ג, חולי' כ"ד, בכורו' ד', ל': ערכי' י"ג: ל"ג: תמיד כ"ח רע"א ב"ר פי"ט, ע', ע"א, פ', צ"ה, צ"ח, צ"ט, ק'; שמ"ר פ"ה, ט"ו, ל"ח; ויק"ר פ"ג, ט', כ"ו, ל"ב; במד"ר פ"א עד פ"ז, פ"ט, י"ג, ט"ו, י"ח; שהש"ר פ' מצאוני; קהל"ר פ' יש אחד — ובענין שמות האמוראים לוי בר סיסי (סיסיי, סוסיי) ר' לוי (הוא בעל אגדה ודורש מקראות בדור השני והשלישי) ר' לוי סוכיא (סוכייה), ר' לוי צנבריא,

---

[1]) במכילת' בא שיש עליו. [2]) כצ"ל אבל בפי' רע"ב ותוי"ט ג"כ שדה. [3]) וכ"ה בפי' רה"ג בסד"ט ובפי' המיוחס לרש"י בנדרי' ובנו"ג לווי אבל במשניות ובספרי חקת פי' קכ"ד וקכ"ט ובמכילת' בא פרשי' י"א חולי' ס"ב: סוכ' י"ג. בוי"ו אחת. [4]) וכ"ה לנכון בפי' רה"ג. [5]) בפי' רה"ג: וכן כאן. [6]) בנו"ג לוי. [7]) כ"ה בכ"י וי"ו א' וב', ובכ"י ק"ט לואי וכ"ה בתר"י, ובדפ"ר לווי אילו ובדפו"ו רק: לווי אבל אז אין חלוק בינו ובין תרג' אונקל' ובשאר דפ"ע נשמט מן תר"י עד גמירא. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט (ושם לי' אם) ובכ"י ל"ד וב"ר, ולפנינו בתרג' ירו' לי' — ובדפו"ו רק הפסוק. [9]) כ"ה בכ"י וי"ו א' וב' ל"ד וב"ר, ובכ"י ק"ט לואי ובדפ' וויני' לווי ובנו"ג אלווי.

ר' לוי בר חיתה (חיותא), לוי בר נזירה, לוי בר פאטי, ר' לוי בר פלטא עיין באריכו' במבה"י למהרז"ף ק"י: עד קי"א; ועוד ר' לוי בן פרטא פסיקת' רבתי פ' ז', פ' כ"ד (עיין בהוצ' החי' פריעדמאן צד קכ"ה.), ר' לוי חתניה דר' זכריה פסיקת' רב' פי"ז, ר' לוי בר זכריה שם, ר' לוי ברבי שם פ' ל"ב, ר' לוי בר חנינא פסיק' רבתי בהוספה ב' אצל ה' פריעדמאן צד קצ"ז; — ועוד הרבה פעמים ר' יהושע בן לוי. ובקטוע רק בר ליואי עיי"ע בח"ב, קע"ז וש"נ ועוד עיין נדה מ'. תני בר ליואי, וזה תואר השם מן לוי וכן בל"ם לֵוָיָא פי' שבא מלוי ועיין חולי' קל"א. ההוא ליואה וכו' והקבוץ ירו' מעש' שני פ"ה דנ"ו: ייעול ר' יהושע בן לוי דמסייע לְלֵיוָאֵי (ועיין בעזר' ו', ט"ז לֵוָיֵא), ולנקבה לְוִיָּה ירו' יבמות פ"י ד"י ע"ד לויה שזינתה.. לויה שנשבית, ירו' סוט' פ"ט דכ"ד, כהנת.. לוייה, והשם המופשט לְוִיָּה=לְוִיָּה Lewitenthum שבת צ"ו רע"ב מחנה לויה, סוט' י"א סע"ב בתי כהונה ולויה, ירו' סוט' פ"ז דכ"א ע"ג זקני כהונה ולויה, ירו' יבמות פי"א די"ב, מתנות כהונה ולוייה, שמ"ר זה נוטל כהונה ונותן לויה וזה נוטל לויה ונותן כהונה, במד"ר פ"ג ששה הם שנבחרו כהונה לויה ישראל מלכות בית דוד ירושלים בית המקדש וכו'.

* לְוִיָּה (מפעל לָוָה, לְוִי ענין דבוק והושאל לאשה הנדבקת בבעלה Gattin) יומ' נ"ד רע"ב כאיש המעורה בלויה שלו עיין פירש"י וע' כרוב ומזה נבין פירש"י באיוב ג', ז' העתידים ערר לויתן; להיות ערירים במחברתם ליחד ליווי שלהם מחברת איש ואשתו מאין בנים ע"כ אבל עיין ערך הבא אח"ז.

לוית (= לְוָיָה ועם הכנויים לויתה ihr Klagelied ענין שיר אבל עיין בפנים) ירושלמי בפ' משקין (מ"ק פ"א ד"פ ע"ד) לא תעורר אשה לוייתה[1] כמה דאת אמר (איוב ג', ז') העתידים עֹרר לויתן. *[אחי"ה וכן העתיק הרמב"ן בתוה"א שער ההספד כ"ט ע"ג וכ"ה ברי"ץ גיאת הל' חוה"מ י"ב רע"ב ושם ושם (את) לויתה וברד"ק שרש לוה ובפי' לאיוב לויתה במועד ובנו"ג לא תעורר אשה ליוייתה במועד רב נחמן בשם ר' מנא אמר לוייתה כמה דתימר העתידים וגו' ולזה הירו' כיון רש"י בפי' איוב וז"ל ובגמ' ירוש' ראיתי עורר לויתן לקונן על ליווי שלהם כשימות כמו (מ"ק ח'.) לא יערער[2] על מתו ע"כ וכן פירש רס"ג (הובא ברד"ק שרש לוה) לויתן אבלם ונו"ן כמו מי"ם וזו כונת התרג' אליותהון פי' קניהן עיי"ע אלייה (ח"א, צ"א:) ועוד עיי"ע אלית (שם צ"ד.) וזה מה שפי' הש"ם בבלי מ"ק ח'. ולא יעורר על מתו כד הדר ספדנא במערב' אמרי יבכון עמיה כל מרירי ליבא. ובכ"י תרג' אִילַוְּיוּתְהוֹן והוא צרוף הלשון מן אליה בל"ם קנה ומן לוי כלומ' קנה על הלוית המת ובזה הענין לוייתה או לויתה בירוש' הנ"ל] —

* לְוִיטָס (שם התנא) אבות פ"ד מ"ד ר' לויטס איש יבנה.

* לִוְיָתָן (בל"מ ענינו שם התנין הגדול שבים Seeungeheuer ואצל רז"ל הוא דג המשלי Lewiathan) ב"ב ע"ד סע"א ההוא כוורא וכו' עד ואזילנא לפומיה דלויתן ושם ע"ד סע"ב וע"ה רע"א עתיד גבריאל לעשות קניגיא עם לויתן[3].. ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו. ושם: בשעת שלויתן רעב מוציא הבל מפיו ומרתיח כל מימות שבמצולה וכו' ע"ש כל הענין, שם ובילק' ישעי' רמז שס"א עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן וכו' עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן, ירו' מגיל' פ"א דע"ב סע"ב ושם פ"ג דע"ד. אנטונינוס אמר לרבי מייכלתי את מן לויתן לעלמא דאתי א"ל אין וכו', ע"ז ג': רביעיות יושב ומשחק עם לויתן, ב"ר פ"ז ויברא אלהים את התנינים הגדולים.. זה בהמות ולויתן שאין להם בן זוג ועיין ב"ב ע"ד: ויק"ר פי"ג (כל) בהמות ולויתן הן קניגין של צדיקים לע"ל וכו' ע"ש כיצד הם נשחטים בהמות נותץ ללויתן בקרניו וקורעו ולויתן נותץ לבהמות בסנפיריו ונוחרו, שם ס"פ כ"ב, במד"ר פכ"א, פסיקת' רבתי פט"ז ויספרו לך דגי הים (איוב י"ב, ח') זה לויתן, ועוד הרבו לספר מלויתן בילק' יונה רמז תק"נ ושם: לויתן מלך על כל דגי הים, ובמאמרי במ"ע מ"ג חכ"א 590 הראיתי לדעת כי דמיונים הנ"ל בענין לויתן מפרסיים באו לרז"ל ששמעו מה שמשלו בענין Karô macyô (Karmâhi) מלך על כלי דגי הים שסובב והולך כנחש עקלתון סביב Haoma שמעותד להיות טל התחיה לצדיקים והעתיקו בשנויים כפי מושגים ורעיונות הנאותין לשכל זך של היהודים וכל זה לחזק האמונה בלב ההמון הישראלי והסמיכו הדרשות על מלת לויתן שעצם הוראתה ג"כ ענין סבוב וכריכה בעקלתון, וכן

---

[1]) בכ"י ק"ט לויתה ועיין בפנים. [2]) בכ"י ש"ס לא יעורר וכ"ה בתוה"א שם ועיין ד"ס במקומו. [3]) ועיין מ"ש בזה בספרי על המלאכים והשדים 71.

דרשו זה השם מהפעל לוה בשו"ט מזמור ק"ד ד"ה מה רבו לויתן שכל מי שמִתְלַוֶּה עמהן עתיד להעשות שחוק עמהם לעתיד לבוא. ושם כל מי שמתלוה עמהן עתיד הקב"ה לשחק עמהן לעתיד לבוא — ועוד עיי"ע מלויתא.

1 לוּז (שם העיר עיין בפנים) בפ' עגלה ערופה (סוט' מ"ו:) ויקרא שמה לוז (שופטים א', כ"ו) תנא[1]) היא לוז שצובעין בה תכלת [וכו'][2]) ואף מלאך המות אין לו רשות בה. בבראשית רבה פרשת פ"ב[3]) (לפנינו סוף פ' פ"א[4]) ויבא יעקב לוזה (בראשית ל"ה, ו') למה נקרא שמה לוז[5]) לוז היה עומד על פתח המערה והיה חלול ונכנסין דרך הלוז למערה ודרך המערה לעיר הה"ד (שופטי' א', כ"ד) ויראו השומרים איש יוצא מן העיר. *[אחי"ה זו דעת ר' אלעזר בשם ר' פנחס בר חמא בב"ר ס"פ ס"ט וקודם לזה אי' שם כציון מסוט' וז"ל ואולם לוז היא לוז שצובעין בה את התכלת היא לוז שעלה סנחריב ולא בלבלה נבוכדנצר ולא החריבה היא לוז שלא שלט בה מלאך המות מעולם הזקנים שבה מה עושין להם כיון שהם זקנים הרבה מוציאין אותם חוץ לחומה והם מתים[6]) א"ר אבא בר כהנה למה נקרא שמה לוז כל מי שנכנס בה הטריף[7]) מצות ומעשים טובים כלוז ורבנן אמרי וכו' עד א"ר סימן לוז היה עומד על פתחה של עיר וכו'. לדעת ה' וויעזנער (כ"ח פארשונגען משנת 1866 צד ע"ה) כיוונו רז"ל על כפר Lizan (בקורדישתאן) בנהר זַאב אשר עליו העיד ה' ריטטער (ערדקונדע XI, 611) כי עוד מראים יושבי כפר ההוא הסלע אשר היה מעותד להשליך משם כל הזקנים והזקנות, והיה אויר הכפר טוב מאוד והאריכו שם בני אדם ימים ורז"ל העתיקו שם הכפר לעיר לוז המקרא — והאגדה על המדינה שאין בה מות הזכרתי באריכות במבוא לח"א צד LII ע"ש. אבל אין שלטון ביום המות עיין הספור בסוכ' נ"ג. הני תרתי כושאי וכו' שדרינהו למחוזא דלוז כי מטו למחוזא דלוז ש כ י ב ו ע"ש פירש"י וע' כש ב'. ואולי בחרו רז"ל להגדה הנ"ל כי בלוז אין מות בזו המלה גם מטעם הוראת لوزه בל"פ ענין נחמד וטוב ולכן אמרו עוד כל מי שנכנס בלוז הרטיב מצות ומע"ט. ומ"ש שצובעין בה תכלת וכן בסנהד' י"ב. ובידם דברים הנעשים[8]) בלוז מאי ניהו תכלת נ"ל כי דרשו כן כי لاژورد (Lazur) בל"פ תכלת] —

2 לוּז (מל"מ וכן בל"ע لوز ובל"ס לוּזָא ענין שקדים (Mandel, Mandelbaum בב"ר פרשת צ"ב (ס"פ צ"א) בטנים ושקדים (בראשית מ"ג, י"א) משח דבטנים ומשח דלוזים[9]) וכן בתר' ירוש' (א')[10]). בפ"ק דבכורות בגמ' דג טמא (ח'.) ת"ר תרנגולת לכ"א יום וכנגדה באילן לוז. *[אחי"ה וכ"ה בירו' תענית פ"ד דס"ח ע"ג מה הלוז הזה משהוא מוציא את ניצו ועד שהוא גומר את פירותיו כ"א יום ובקהל"ר פ' וישב העפר אי' מה השקד הזה וכן תרג' ירו' א' לבמד' י"ז. כ"ג ויגמל שקדים: ועביד לוזין ובתר"י ב' וחסיל לוזין בר לוזיא פי' גמר (= גמל) שקדים פרי שקדים[11]). וכנ"ה בקבוץ בירו' כלאים פ"א דכ"ז. לוזין ובוטמין[12]) מה נפק מביניהון פיסטקין — והיחיד לוז עיין בע' הקודם ובע' אח"ז] —

3 לוּז שֶׁל שִׁיזְרָה (Mandel des Rückgrats, „Juden-knöchel") בויק"ר זאת תהיה פרשת וזכור את בוראך (ר"פ י"ח) וינאץ השקד (קהלת י"ב, ה') זה הלוז מהיכן אדם מניץ לעתיד לבוא מלוז של שיזרה[13]) הביא לוז אחד נתנו במים ולא נמחה, באור ולא נשרף, ברחים ולא נטחן וכו'. פי' חוליא קטנה שבסוף י"ח חוליות וכל גופו של אדם נרקב חוץ מאותה חוליא ודומה לשקד. *[אחי"ה בויק"ר שם הגי' וינאץ השקד אילין קרסולות ויסתבל החגב זה לוז של שדרה וזה הדרוש עולה בקנה אחד עם הדרוש בשבת קנ"ב. עיי"ע קליבוסת אבל בקהל"ר פי' גם מגבוה נדרש ג"כ כגי' הערוך וינאץ השקד ר' לוי אמר זה לוז של שדרה, ושם ובויק"ר שם מהיכן אדם מניץ (בויק"ר מציץ) וכו'

---

1) בנו"ג תניא. 2) השלמתי כי רבינו היה מקטע את המאמר ובנו"ג עוד: היא לוז שבא סנחריב ולא בילבלה נבוכדנצר ולא החריבה וכ"ה בילק' שופטים ס' רמז ל"ח וקצת בשנויים בתדא"ז ס"פ ט"ז וכן מוכח מפירש"י ורד"ק בשופטים שם. 3) כ"ה לנכון בדפו"ו וכ"ה בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד. 4) לפנינו שם רק ויבא יעקב לוזה שכל מי שנכנס לתוכה הרטיב מצות ומעשים טובים כלוז אבל כגי' רבינו מוכח מב"ר ס"פ ס"ט ומשמע שכן היה לפני רבינו גם בפ' פ"ב (שהוא לפנינו פ' פ"א) ובאמת כן מוכח מהעתקה המיוחסת לרש"י בב"ר ס"פ פ"א, צא ולמד כי גי' כ"י הנ"ל ודפ' וויניצי היא נכונה אבל בכ"י ק"ט פר' ב' וכ"ה בדפ' פיזי ובאסיל', ובדפ"ר פ' כ' ובדפ' אמ' פ' פ' וכולם בט"ס. 5) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט, ובדפ"ע לוזה. 6) וקצת בע"א בסוט' ע"ש. 7) יותר טוב הרטיב. וכ"ה בס"פ פ"א עיין לעיל ובילק' שופטים ס' רמז ל"ח (בשם ב"ר פ' צ"ט וצ"ל ס"ט) הפריח. 8) כ"ה לנכון בע' זג ב' ובכ"י ש"ס. 9) בנו"ג דשקדים. 10) משח דלוזין. 11) בר בל"פ היינו פרי. 12) נ"ל להגיה בוטנין האזעלניססע עיי"ע בטן = בוטנא ח"ב מ"א: 13) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ב"ר וכ"ה בדפ"ר ובכ"י ה"ב שזירה ובשדפ"ע שידרה.

נשמע מזה שבספרי רבינו היתה הגי׳ בויק״ר כמו לפנינו בקהל״ר ושם אי׳ ג״כ הביא לוז אחד של שדרה נתנו במים ולא נמחה וכו׳. ודע כי חכמי הטבע הבקיאים בניתוח איברים הפנימיים בגוף האדם לשוא עמלו למצוא לוז של שיזרה (שדרה) עיין מ״ש החי׳ הירטל das Arabische und Hebr. in der Anatomie צד 161 ושם נקרא זה הלוז אצל סופרים אשכנזים Judenknöchel ובצד 160 הוזכר כי אצל הסאלערניטארים נמנו ג״כ י״ח חוליות שבשדרה מה שאין כן כפי עדות החכמים שבזמנינו. — ואולי יש איזה המשך בין לוז של שיזרה ובין שם המקום לוז אשר שם (לפי ההגדה) אין המות שולט] —

* לוֹז עיי״ע לז מה שענינו נטייה ולעיזה.

* לוּח עיי״ע לח.

* לוּט עיי״ע לט.

* לוֹט שם בן אחי אברהם (Lot) ודרושי רבז״ל תמצא באלה המקומות ברכות נ״ד: עירובי׳ ס״ה רע״א מגילי׳ כ״ה רע״ב נזיר כ״ג ע״א וע״ב ב״מ פ״ו סע״ב שבועות ל״ה: נדה ע׳: ב״ר פכ״ו, פמ״א, מ״ב, מ״ד, מ״ה, מ״ט, נ׳, נ״א, נ״ד, ס׳. שמ״ר פ״ג, ויק״ר פי״ב, כ״ג. במד״ר פ״ג ופ״י.

לֶוּוֹטִין (אולי מל״ר אמצעי׳ leda, leuda, letia מם הקצוב ושכר קבוע fixirter Tribut, bestimm-ter Lohn או מל״י λῃιάς, ἄδος שלל המלחמה Kriegsbeute) בילמדנו וישא משלו (בתנחומי׳ לי״) (מבקש) [צ״ל מבקשין] לקבוע לו לווטין. — (א״ב פי׳ בל״י תשורה שלוחה למלאכי מלך ומדינה אחרת). *[אחי״ה בע׳ פלט ד׳ הביא רבינו זה הציון בזה״ל פעם אחת הרגיש שהיו הפליטי ומינין[1]) מבקשין לקבוע לו לוויטין ולפע״ד צ״ל הפלוטי ומינוי פי׳ העשירים (מל״י πλοῦτος, πλούσιος) והשררה מבקשין לקבוע לבלעם מס קצוב או שלל המלחמה מל״ר או יוני׳ הנ״ל כלומ׳ בקשו לתת לו שוחד ועל זה אמר (במדב׳ כ״ג, י״ט) לא איש אל ויכזב וגו׳] —

לֶווּטָס (נלפע״ד מל״ר אמצעית leutus עבד שמשועבד לקרקעות ein am Boden haf-tender Sclave) בב״ר פרשת כ״א (פ״כ) והוא ימשל בך: מעשה באשה אחת משל בית טברינוס[2]) שהיתה נשואה ללווטס[3]) אחד. — (א״ב בנוסחאות כתוב לליסטים). *[אחי״ה ותתכן גי׳ רבינו ופי׳ אשה ממשפחת טברינוס שהיתה יקרה בישראל היתה נשואה לעבד המשועבד לקרקעות ומפאת משפחתה היתה ראויה האשה למשול בעבד בעלה אבל בכ״ז בקללת אשה הוא ימשל בה] —

* לוּטוּס (נ״ל מל״ר laetus שומח ומי שלבו טוב ein Fröhlicher) מדר׳ שמואל פ״ב ללוטוס שעבר עני על פתחו לפני שלחנו א״ל זכה עמי א״ל איזיל ואת אתי וכו׳ פי׳ עני בא על שלחן של בעל השמחה ובקש ממנו פרוסה אחת משלחנו והמפרש לא הבינו ובילק׳ שמואל רמז ע״ח הגי׳ משל לה״ד למלך בו״ד שעשה משתה לעבדיו בא עני אחד וכו׳ א״ל תנו לי פרוסה וכו׳ וה׳ לעווי לא הביא את המלה ובמשביר (במלואים) הגיה ללא נכון „מגירס״!

* לֶוִיטָס (שם תנא) באבות פ״ד מ״ד ר׳ לויטס איש יבנה.

* לוטיינוס (שר רומי Licinius) ב״ר ס״פ פ״ג יום שמלך לוטיינוס נראה לר׳ אמי בחלום היום מלך מגדיאל וכו׳.

1 לוּל (מל״מ בנין עמוד אבנים עשוי מעלות מעלות ובצירוף תרנגולים Hühnersteige) בר״ג דפ׳ הבונה (שבת ק״ב:) העושה נקב בלול של תרנגולים. ובר״ג דפ׳ כל הכלים (שם קכ״ב:) ושל לול של תרנגולים לא נוטלין ולא מחזירין. ובפ׳ חבית בגמ׳ אין נוקבין (שם קמ״ו סע״א) דבר תורה כל פתח שאינו עשוי להכנים ולהוציא אינו פתח ורבנן הוא דגזור משום לול של תרנגולין דעביד לעיולי אוירא ולאפוקי הבלא. פי׳ נקב חלול עשוי (להכנס) [צ״ל להכנים][4]) הרוח ולהוציא החמות[5]) ולול הוא בית התרנגולים שהוא עשוי בנין חלול לקנן בו התרנגולין כדכתי׳ (מ״א ו׳, ח׳) ובלולים יעלו שהן חלולים כגון ארובה להיות עולין ויורדין בתוכם. בר״ג דפ״ק דפסחים (ח׳.) ורפת[6]) ולולין ומתבן. *[אחי״ה ודע כי פי׳ לול של תרנגולין בשבת קמ״ו. הועתק מפי׳ ר״ח הודפס בש״ס ווילנא אבל הפי׳ ובלולים יעלו כגון ארובה שייך לרבינו וכ״ה ברד״ק בשרש לול וז״ל ויש לפרש ובלולים ובארובות כלומר דרך ארובה היו עולים מזו לזו ע״כ ועיי״ע הבא אח״ז. אבל העיקר כפי׳ ראשון

---

1) כ״ה בדפ״ר ובדפי׳ וויניצי׳ הפוליטו ומיניו ובכ״י ק״ט הופליטו ומנין. 2) כ״ה בדפ״ר ושדפ״ע חוץ מדפי׳ ו״ו ושם סברינוס וצ״ל בטי׳ וכ״ה בכ״י ובב״ר אבל במיוחס לרש״י טורינוס. 3) כ״ה נכון בסמך בסוף בדפי׳ וויניצי׳ והלאה וכ״ה בכ״י ו״ו אי ובי, ה״ב ול״ד וק״ט, אבל בכ״י ב״ר ובדפ״ר ופיז׳ במים בסוף. 4) וכ״ה בפי׳ ר״ח לשבת בש״ס ווילנא. 5) בש״ס ווילנא הועתק בט״ס בהמות! 6) בגו״ג ורפת בקר וכ״ה בכ״י א״פ ליומ׳ י״א סע״א אבל בנוסחי׳ לי׳ שם בקר.

של רד״ק בשרשים ובפי׳ לפסוק למלכים שם כי פי׳ לול במעלות לפי שהיו עולין בהם במסבה וכן העתיק יונתן ועיין פי׳ רש״י למלכים. ונאצל לול מן לוה וכן בל״ע لوى neigen, biegen וממנו لواء Windung מסבה, עיין אוצ״מ לפירשט ע׳ לול. ומה שפי׳ רבינו ארובה כונתו כי לול כמו חלול ואות חי״ת נשמט׳ בראש התיבה או אולי לול לפי זה הוא מל״פ لوله חלול כמו אבוב Flöthe, Rohr — וכן הוזכר לול אצל חלון בעירו׳ ע״ו: ע״ש ובירו׳ עירובי׳ רפ״ז דכ״ד. דרך לולים ירו׳ יומ׳ פ״א דל״ח ע״ג חלון שהוא ארבע על ארבע וכו׳ חייבין במזוזה . . לולין אילו ע״ג אילו חייבין במזוזה. ושם היחיד: לולא דר׳ איליי וכו׳] —

2 לוֹל (מערך הקודם ארובה ורֶוַח חלול בבנין Hohlweg, ein hohler Raum) בהלכה קמא דפ׳ כל שעה (פסחים כ״ו רע״א) לולין היו פתוחות בעליית בית קדש הקדשים. פי׳ ארובה בעליית בית קדש הקדשים כמו (מ״א ו׳, ח׳) ובלולים יעלו׳[1]. בהקומץ רבה בסוף הלכה ב׳ פרשיות (מנחות ל״ד רע״א) איתמר לול פתוח מן הבית לעליה. בפ׳ כל היד בגמ׳ משל (נדה י״ז רע״ב) לול פתוח מעלייה לפרוזדור. בפ׳ כל שעה בהלכתא האוכל תרומת חמץ (פסחים ל״ד סע״א) לול קטן היה בין כבש למזבח. *[אחי״ה ובדף ע״ז סע״א פירש״י לול קטן וכו׳ אויר יש בין כבש למזבח וכו׳ ע״ש ובאמת כן מצאתי מפורש בזבחים ס״ב: אויר יש בין כבש למזבח וכו׳ ושם ק״ד. אי׳ ריוח יש וכו׳ וזה ראיה לגזרת הנ״ל שבראש הערך הקודם ועיין ג״כ סוף הערך הנ״ל ובפסחים ל״ד סע״א פירש״י לול: כמין גומא חלולה וכו׳ ובמנחו׳ ל״ד רע״א פירש״י לול: ארובה באמצע העלייה, ובעירובי׳ ע״ו: פירש״י לול: ארובה בקרקעית העלייה. ובתוספ׳ סוכ׳ ספ״ג לול קטן היה בין כבש האולם ולמזבח. תוספת׳ ב״ב רפ״א עושה לו לולו ובכ״י אירפ׳ בט״ס ליל. ובעה״ק שנ״ב פי׳ ארובה י״א ווענדל שטע״ג בל״א ע״כ וכונתו על Wendelsteg = Wendeltreppe ועיין הלעז ולא״ש ברש״י למלכי׳ א׳ ו׳, ח׳] —

3 לוֹל (לחש הוא עיין בפנים) בפ׳ ערבי פסחים בגמ׳ לא יפחתו לו (פסחים קי״ב.) לול שפן אנגרון[2] אנדיפון בינ׳ כוכבי יתיבנא ביני בלועי שמיה[3]. — (א״ב לחש זה). *[אחי״ה ובע׳ אנגרון (ח״א׳ קל״ט) פירשתי, ופ״א נ״ל כי לול ל״פ لولو שם שד מפחיד בני אדם בפרט הילדים, שפן אנגרון נ״ל בתיבה אחת שפנאנגרון çpenjaghra בל׳ צענד שד בשם זה ומתנגד לשר האש וברר ומלת אנדיפון לפי׳ גי׳ הערוך אולי הוא תואר לשד מל׳ צענד naidhyanh פי׳ בזוי עיי׳ יוסטי צענד־לעקסיק׳ 170. אולם עוד הדבר צריך לימוד] —

☞ לוול [צ״ל לַוְולֵן] (כמו לַבְלֵב בנין פלפל מן לבב beherzt sein) תרג׳ ירוש׳ (ב׳) בפסוק ה׳ ילחם לכם (שמות י״ד, י״ד) כתא דהוה אמר נלוולי לקבליהון. *[אחי״ה ובתר״י א׳ נלבלבא מפעל לְבַב בל״ם התעורר נגד האויב בלב חזק] —

1 לוּלָב (כמו לַבְלָב מפעל לַבְלֵב ענין הניצה ופריחה והשם לולב (לַבְלָב, לַבְלְבָא) פרח וענפים צומחים בפרט מדקל frischer Zweig, besonders der Palme) בר״ג דפי׳ הרואה מקום (ברכות נ״ה רע״א) י׳ דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות האוכל עלי קנים[4] ועלי גפנים ולולבי גפנים וכו׳. בפ׳ יוה״כ בגמ׳ והשותה (יומי פ׳:) בשר שמן ככותבת לולבי גפנים ככותבת[5]. בפ״ז בשביעית (מ״ה) ובסוף עוקצין (פ״ג, מ״ד) לולבי זרדין. בפ׳ הכונס בגמ׳ כיצד משלמת (ב״ק נ״ט רע״א) כשאכלה לולבי גפנים וייחורי תאנים. בר״ג דפ׳ הנודר מן המבושל (נדרים מ״ט סע״א) לוליבא דקרא בי סילקא[6] לוליבא דכיתנא בכותחא. פי׳ לולבין הפרחים שעולין בשורש האילן. וי״א לב האילן. *[אחי״ה ועה״ק שנ״ב סיים „הפרחים געבליכ״ר בל״א" וכיוון על לא״ש Geblüh. ועוד עיי״ע לַבְלֵב וש״נ התרגומים. ודע כי כל דבר רך קרי לוליבא שמלבלב ומצמיח ועיי׳ פי׳ הרא״ש בנדרים מ״ט. וביחוד נקראו כפות תמרים של מקרא (ויקר׳ כ״ג, מ׳) אצל רז״ל לולב עיין המקומו׳ ברכו׳ נ״ז, סוכ׳ כ״ט: ל״א: ל״ט. מ״א. מ״ג: מ״ה. מ״ו. תוספ׳ שביעי׳ פ״ז, תוספ׳ שבת פ״ח (ט׳), תוספ׳ סוכ׳ רפ״ג, תוספ׳ ב״ק פ״ו ועוד הרבה ובלא״ר לוּלָבָא סוכ׳ ל״ב. עיי״ע הפיא א׳, הץ. ב״ק צ״ו. — קטר (את) לולבך, ירו׳ שבת פ״ב ד״ה: ב״ר פ״ו, ילק׳ קהלת רמז תתקס״ט. והקבוץ לוּלֵבִין . . . לוּלֵיבִי ע״ז נ״ז:] —

2 לוּלָב (לדעת רבינו שתי קורות העומדות בצדי הקורה הגדולה die, den grossen Press-

[1] ועיין מ״ש בע׳ בלולין בח״ב, צ״ח ושם תקנתי המעוות שבדפוסי הערוך. [2] כ״ה בכ״י ה״ב ועיי״ע אנגרון, אניגרון. [3] כ״ה בדפ״ר ובכ״י ה״ב ובדפ׳ באסיל שמי וצ״ל שמיה ובשדפ״ע שמני ועוד עיי״ע אנגרון ומ״ש. [4] כ״ה בכ״י ה״ב ואמשׁ׳ ובדפ׳ ווניצי׳ קינים. [5] כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳, ל״ד ב״ר, ובדפ״ע רק: לולבי גפנים בכותבת בככותבת. [6] כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר ווניצי׳ כי סילקא, ובדפא״מ בסילקא וכ״ה בנוסחאותינו.

(balken umgebenden Stangen בס"ג דע"ז (ע"ה.) וכפ' תינוקת בר"ג (נדה ס"ה סע"א) הדפין הלולבין והעדשין [1] פי' רבינו [2] גרשם ז"ל הדפין הנסרים שמניחין על גבי הענבים והעדשים היינו הגת עצמו הים שבו דורכין הענבים והלולבין הן שתי קורות המתאימות שעומדין מכאן ומכאן לקורה הגדולה ובהן נועלין אותה הקורה הגדולה כל אלו מדיחן במים והן טהורין בלא טבילה משום דהדפין והלולבין הוו פשוטי כלי עץ והעדשים הים אעפ"י שהוא כלי כיון דהוי מחובר לקרקע לא צריך טבילה והעקלים של נצרים היינו לאחר שמילאו כל הגת מן ענבים או מן זיתים מפנין סביב ועושין שביל ליין שילך ויפול אל הבור ולפי שלא יתפזרו הענבים ויפלו אל השביל מביאין נצרים של דקלים וכורכין סביב לענבים כמין סייג קטן [3] ולהכי נקרין עקלין שעוקלין ועוקמין אותן וכורכין אותן סביב כשעקל בית הבד כרוך עליה (ב"ק ק' ט"ו:) פי' הבד שנסדקה קשורה ומהודקת כמין אריגה בזמורות שהן כמו [4] חבלים לבלתי הפרד שבריה ואמר לן רבי דרב האי גאון אמר מביאין כמין קופה גדולה נמוכה ונקובה ומשימין סביב והיינו [5] עקלין של נצרין ואח"כ משימין הדפין עליהן וטוענין הקורה ויש שעושין אותן עקלין של בצבוץ מן נצרים [6] של פשתן ארוך שקורין קנב"ץ ואותן צריך לנגבן כדאמרינן בסוף מסכת עבודה זרה (ע"ד סע"ב וע"ה רע"א) צריך לנגבן באפר ומים ואפר לפי שהן בולעין היין אבל אם הן הנצרים של שיפה [7] ושל גמי צריך ליישנן לפי שהן בולעין היין הרבה ואין מתבטל מהן היין לא ע"י הדחה ולא ע"י ניגוב. *[אחי"ה תחלת הפי' הזה שייכת לרגמ"ה וגם ואמר לן רבי הן הן מדברי רגמ"ה כמו שהוכחתי בע' חלק (ח"ג צד ת"יד בהערה) ובלי ספק כל הערך נעתק מפי' רגמ"ה או לע"ז או לנדה, וראש דברי הערוך מצאתי בקצת שינוי הלשון בפי' רגמ"ה לב"ב כ"י לדף ס"ז: וז"ל כלונסאות אלו עצים שעומדין מיכן ומיכן לקורה ונקובין ומשימין בריח זה לזה ומעמידין הקורה על הבריח וכו' וא"כ רגמ"ה חשב לולבין שהם כמו כלונסאות, ומה שהביא בשם רה"ג כן מוכח מפי' רה"ג לטהרות לסוף פ"י ע"ש וע' עקל ועוד עיי"ע דף ופירש"י לע"ז ע"ה. ועיין מ"ש בע' גרגי (ח"ב, ש"נ) ועוד עיין תשוב' גאונים קדמוני' דפ' בערלין סי' קנ"ב צד ל"ט ע"ב ד"ה סביבות וד"ה העקלין — ולדעת רש"י לולבין כן טאטיתא שמכבד בה הענבים המתפזרין לאוספן, ובנדה פי' כמו כן לולבין חופיא שמנקין בה את הגת, ונ"ל להסביר פירושו כי מנהגם לעשות מכבדות מכפות תמרים עיין מ"ש בע' אלבינא (ח"א, פ"ה) — לולי פירש"י והערוך הייתי אומר כי לולבין עיקרו מל"ע לולב צנור אשר בו מקלחין המים והוא השביל שעושין ליין שילך ויפול אל הבור] —

* לוליבא (שם פרטי) ר' חייה בר לוליבא ירו' ערל' פ"ב הל"א ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ג.

* לולגין (?) תוספתי' כלי' ב"ק ספ"א או לולגין פרוסה טהורה מגופפת הרי זו טמאה וראו"ו הגיה אלו לגין ולי נראה שצ"ל אולולגין (בתיבה אחת) פי' מל"י ξιλλό כלי כמין כוס של עץ ובבלי' פ"ב מ"ג אי' כככב.

לוּלְיוֹן (פי' בל"י בעל פטפוטי מלין λάλος, λάλιος (Schwätzer בס"ג דפ"ק דע"ז (י"ח:) מוליון לוליון סגלריון [8] פי' מיני ליצנות. — (א"ב פי' לליון בל"י לועג ולץ מדבר דברי מהתלות וצחוק). *[אחי"ה וכבר הרחבתי דבורי בכל אלה השמות של מיני ליצנים בע' בקיון (ח"ב קנ"ט) ושם העירותי על עיקר גי' הילק' ההולך .. ולבית השחוק וכו' וה' פערלעס (עט"ש 101) רוצה להגיה לודיון סגילרון ופי' ludi saeculares אבל גם בכ"י ש"ס וכפי' ר"ח כ"י לע"ז הגי' לוליון וכ"ה בע"י הראשון ובתוספת' דע"ז פ"ב לי' לוליון וכן לי' בתוספי' רבי' אלחנן הובא בד"ס לע"ז כ"ג] —

* לוּלְיָנֵי (שם הפרטי הרומי Julianus ולמ"ד הראשון במקום יו"ד) שהש"ר פ' גן נעול . . לא היו קורין לראובן רופוס (Rufus) ולשמעון (צ"ל וליהודה) לא היו קורין לולייני וכו' ובויק"ר פל"ב לא היו קורין ליהודה רופ' [9] ולא לראובן לוליאני וכו' וצריך להפוך הסדר — ועוד נקרא כן אביו של ר' חייה ירו' כתובות פי"ג דל"ה ע"ד ירו' יומ' פ"ב דל"ט ע"ד ירו' נדרי' פ"ג דל"ז ע"ד ירו' נזיר פ"ד דנ"ג רע"ג ר' חייה בר לולייני — ועוד שם פרטי ר' לולאני בר שוורי' פסיקת' דר"כ פ' פרה וצ"ל בר טיברים עיין הערה קס"ז לר"ש באבער צד ל"ט וכפסיקת' רבתי פי"ד אי' בט"ס ר' לולייאני בר כוברים.

---

[1]) עיי"ע בח"ג דף ק"ח ושם בהערה 4 וש"נ סדר ושינוי הנוסחאות. ועוד עיי"ע עדש ב׳. [2]) כ"ה בדפ"ר, ובשדפ"ע רבי. [3]) בדפ"ע אי' עוד כדי שלא יתפזרו אבל הם מיותרין וכפולים ובאמת לי' בכ"י ה"ב. [4]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע כגון. [5]) לי' בכ"י ה"ב. [6]) בכ"י ה"ב הגי' מן השבת של נצרים. [7]) בכ"י ה"ב חשיפה. [8]) כ"ה בכל הכ"י ובדפי' ערוך החדשים אבל בדפ"ר פיז' וויניצ' בט"ס סגלדיון בדל"ת. [9]) כ"ה בדפוסים ראשונים וצ"ל רופוס אבל בדפ' אחרונים פשטו והדפיס: רופא.

* לולינום, לולייאנום (מערך הקודם Julianus) לולינום (לוליינום, לולייאנום) ופפוס ירו' תענית פ"ב דס"ו; ירו' מגיל' פ"א ד"ע ע"ג, ירו' סנהד' פ"ג דכ"א רע"ב, תענית בבלי י"ח: ב"ר פס"ד, ספרא אמור פ"ט ובחוקותי פ"ה ועיין רש"י לב"ב י': ד"ה הרוגי לוד. — לוליינוס מלכא ירו' נדרי' פ"ג דל"ז ע"ד ט"ס הוא וצ"ל דוקליטיאנוס כדאי' בירו' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ד עיין קורות היהודים לה' גרעטץ ח"ד ב' 494.

לוליינית (לפי ר"ב מלשון לול treppenartig ולפע"ד תואר מהשם הפרטי הקודם julianisch) בס"ג דפ' כה"ג (סנהד' כ"ב סע"ב) ובס"ג דפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"א.) אמר רב יהודה תספורתא יחידתא היכי דמי אמר רבא[1]) ראשו של זה בצד עיקרו של זה. פי' שתהיה הראש מכוסה בשיער כיצד ראש זה השיער מגיע בעיקר השיער שלמעלה הימנו. — (א"ב נגזרת מלה זו ממלת לול שהתספורת היה כמין סלם. פי' אחר על שם איש נקרא לוליון). *[אחי"ה צ"ל על שם איש נקרא לוליינוס, בכ"י ו"ו ב' אי' לוליון ובכ"י ו"ו א' ול"ד לולינית וכ"ה בנדרים ובכ"י ה"ב וק"ט לוליאנית וכן העתיק פי' ר"ח כ"י לסנהד' ובנו"ג לוליינית וכ"ה בדפ"ע] —

לוּלִיתָא (לפע"ד מל"ע צַלָּ blitzen גירא דלוליתא Meteor = Leuchtgeschoss) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ט רע"ב) לגירא ליתי גירא דלוליתא. פי' אבן עשוי כחץ הנופל עם הברד ומהפכה השטן למטה. *[אחי"ה שלש תיבות האחרונות באות לפירוש המלה וניפכי' (בגיטי' שם). ובכ"י ה"ב הגי' הנופל מן הברד ואולי יותר טוב מן הברק כי הפעל הערבי הנ"ל פי' הבריק וא"כ גירא דלוליתא חץ של ברק פי' אבן עשוי כחץ שנופל מן הברק. ובנו"ג דליליתא ופירש"י חץ של לילית ועיין מ"ש בע' גִּירָא בח"ב, שמ"ו; ועוד י"ל כי לוליתא ל"ס הוא ופי' חנית ורומח וכן דעת הח' לעווי] —

* לולניות בע"ז ח': ט"ס וצ"ל לונכיות עיין ערך לנך. ובתוספ' סוט' ספ"ג בכ"י אירפ' ניתלו בו עשר לולכיות צ"ל לונכיות ובנו"ג שבטים.

לולשפט[2]) (שם מקום עיין בפנים) בפ' איזהו נשך בגמ' אין פוסקין (ב"מ ע"ג:) משלם ליה כדקא אזיל אפרוותא דלולשפט. ובפ' המוכר פירות לחברו בגמ' המוכר יין (ב"ב צ"ח.) האי מאן דמקבל חמרא מחבריה דממטי ליה לפרוותא דלולשפט פי' קיבל ממנו מעות לקנות לו מן השוק הידוע להמכר בו יין ואם לא קנה לו יתן לו יין כמו הנמכר באותו השוק בעת ההיא. — (א"ב זולשפט כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה כ"ה בב"מ וכצ"ל בב"ב אבל בנו"ג שם דוול שפט וכ"ה בפירשב"ם ותוספו' שם ד"ה האי ובדפוסי' הישנים דוילשפט. ברי"ף דבילשפט ובריף כ"י (בד"ס ב"ב קמ"ט.) דבי לישפט ובכ"י רומי דבי לשפט ובכ"י מ' דולשפט ובשט"מ לב"ב אי' עוד הגי' דבלשפט. ואולי הגי' הנכונה דטולשפט והוא שם מקום Thilsaphata במסופוטמיא עיין מאננערט ח"ה, ב' 247 ונייבויער גיאגראפיא 392] —

* לוּמָא עיי"ע לם.

* לון (פי' לָהֶם) הרבה בירושׁ' בהבלעת הה"א במקום לְהוֹן ירו' ברכות פ"ג ד"ו; אמר לון וכו'.

* לונביאות ט"ס עיי"ע לנך.

* לְוִינְטִי (שם אמורא דא"י Lewinti) ירו' דמאי פ"ז דכ"ו, ע"ג ירו' שבת פ"ג ד"ו, ירו' יבמות פ"ט ד"י; עיין מכה"י למהרז"ף קי"א:

* לוּנְיָא (אולי מל"י λινέα חוט Faden) שהשי"ר[3]) פ' צוארך בחרוזים אלו ע' סנהדרין שהיו חותים אחריהם בלוניא של מרגליות והביא בעל מ"כ גי' הילק' כלוניא ופי' לעז ממש וכיון על colonia עיי"ע וע' בלוניא ויש"נ גי' הילק' ואולי עיקר פי' בלוניא כמו בחרוזות המרגליות שהן חרוזין בחוט זו אחר זו.

* לוּס (שם פרטי) גיטי' י"א רע"ב לא בא לידינו אלא לוקוס ולוס והכשרנו ודוקא לוקוס ולוס דלא שכיחי ישראל דמסקי בשמתייהו ול"נ שהם שמות יוניים Λύκος, Λύσις, Λυσίας או Λούκιος עיי"ע לקוס (= ליקוס) ומ"ש.

* לוֹעַ עיי"ע לע.

לוף (בל"ע لوف ובל"ס לופא Schlangenkraut, Drachen-, Natterwurz) בבית שמאי בפ"ו בפיאה (מ"י) כל הטמונים בארץ כגון הלוף והשום והבצלים. בהזורע פ"ט בתרומות (מ"ו) איזהו דבר שאין זרעו כלה כגון הלוף והבצלים והשום. בס"ג דפ' הנודר מן הירק (נדרים נ"ח רע"ב) אלו הן חסיות כגון הלוף והבצלים והשום. בפ"ז בשביעית (מ"א) עלה הלוף השוטה וכו' עד שיש להן שביעית ולדמיהן שביעית ויש להן ביעור ולדמיהן ביעור.

[1]) וכה"ג בכ"י ש"ס לסנהד' ובאה"ת ובנו"ג אמר ר' יהודה אי שמואל תספורתא יחידאה ה"ד אמר רב אשי. [2]) נגררנו אחר הסדר של דפוס אמשט' אבל בדפוסי' הראשונים ובכ"י נסדר זה הערך קודם ע' לז. [3]) בע' בלוניא ח"ב, ק' בט"ד אי' קהל"ר.

פי' ירק כמין סילקא [1]) ועליו רחבים. וי"א הוא שורש ויש לו עלים ארוכים כשני זרתות ורחבים כשני זרתות והשורש שלו נאכל עם הבשר. ורבי דניאל ז"ל פי' קאולוקאסו [2]) ואמר לעליו יש שביעית שאין עושין בהן סחורה בשביעית ויש להן ביעור לאחר שכלו מן השדה מבערו מן הבית אבל לעיקר אין ביעור שאינו כלה שעומד תחת הארץ (כדתנן בפיאה פ"ו (מ"י) כל הטמונין בארץ כגון הלוף והשום והבצלים בספרים של ארץ ישראל לשפט) ובל' ישמעאל ק ל ק א ס [3]) (ולא מסתברא דתניא בהדיא (מעשרו' פ"ה מ"ח) הלוף והקאלקס דאלמא לוף לחוד וקאלקס לחוד עיין בגמ' דבני מערבא בגמ' המוכר יין (?)) [4]). בפיאה בפ' כלל [5]) אמרו בפיאה ירושלמי (פ"א דט"ז ע"ג עיין ירו' נדרי' רפ"ז ד"מ סע"ב) קולקס לירק למעשרות לשביעית ולפיאה. ולוף השוטה (שביעית פ"ז מ"א ומ"ב ירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: עוקצין פ"ג, מ"ד) דומה ללוף אחר וממינו הוא אבל עליו רחבים יותר כדגרסינן (סוכ' ל"ב.) הדס שוטה [6]). — (א"ב כתבו המדברים על הנטעים שיש נטע הנקרא לוף בל' סורסי ועלהו מתואר כמו לב והוא עב כמו עלי קיסוס ובו חברברות לבנות ונטע זה יצמח בחרף ובשרב ייבש ושרשו לבן והוא עב ולו טעם חריף ויאכל וגם העלים כבושים יאכלו). *[אחי"ה וכן כתב דיאסקארידעס (הובא אצל רימ"ז בט"ר ח"א 145) Ἄρον τὸ καλούμενον παρὰ Σύροις λοῦφα ועוד שם שאצל יושבי Kypria נקרא κολοκάσσιον והוא מין ממיני פול והיינו מיני קטניות וכן פירש"י בשבת קכ"ו: ולא את הלוף: מין קטניות שאינו ראוי חי אפי' לבהמה ע"כ (ואחר זה הפי' נגרר רע"ב בפי' לשבת פ"כ מ"א ועיין בתוי"ט שם), אבל מ"ש המיוחס לרש"י בנדרים נ"ח: בד"ה ודילמא הלוף לופינא ע"כ וכיון לל"צ lupin מל"ר lupinus Wolfsbohne נראה שכתב כן מנפילת הלשון על לשון, או אולי סבר שהוא כמו פול ועיי' בסוף זה הערך — ודע שמיני לוף הרבה הם ואחד מהם קלקאס כדעת רבינו בזה הערך (לפי תיקונינו) על פי פי' ר' דניאל ובע' קרקס (ולכן הוזכרו יחד בירו' עירו' רפ"ג ד"כ ע"ג עיין לעיל) וכן דעת רה"ג בפי' לעוקצין הנ"ל וז"ל הלוף השוטה פי' זה לוף דומה לקולקוס והוא במינו עליו רחבים וכו' וכן מדובר בעליו של קולקוס בירו' שביעי' פ"ב דל"ד רע"ב . . באילין ע ל י ק ו ל ק ס י י (בירו' נדרים רפ"ז ד"מ סע"ב עלי קלוקסייה) שאסור לגמות בהן מים וכו' ועיין פליניאוס כ"א. נ"א הובאו דבריו בע"מ לבוקסטארף ע' קולקס ומלעף פפלנ"צ 241. זרע לוף ה ע ל י ו ן . . אינן נאכלין מעשרו' פ"ה מ"ח וכ"ה בירו' מעשרו' רפ"א דמ"ח סע"ג יכול שאני מרבה לוף העליון, ובירו' סוף מעשרו' (דנ"ב סע"א) א"ר יוסי מתניתין אמרה כן זרע לוף העליון וכו' ומסיק כיני מתנית' זרע ה ס י ל י ו ן של לוף ור"ש למעשרו' גרס זרע הסלולין ע"ש אבל בפי' הרמב"ם שם אחז בגי' העליון וז"ל ואמרו ה ע ל י ו ן אמרו בגמ' כי שיטת המאמר כן הזרע העליון של לוף ע"כ (ועיין פי' הרע"ב במעשרו' שם מ"ש בשם הרמב"ם) וכבר העיר ה' לעף (פפלנ"צ שם) על גי' הרמב"ם האמיתית אבל מ"ש

[1]) Mangold בעה"ק בט"ם פילקא. [2]) בכ"י ובדפ"ע בשתי תיבות וצ"ל בתיבה אחת והוא פול המצרי בל"י κολοκασία בל"ע قلقاس. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובכ"י ק"ט, ובשאר כ"י ודפ"ע קאלקס. [4]) ודע כי כל מה שהבאתי במסגר לי' בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד ה"ב וב"ר וק"ט ובאמת אינו מדרכו של רבינו לחלוק על ר' דניאל אחיו אשר אחריו נגרר תמיד בפרט בפירושיו לסדר זרעים (עיין מבוא צד XIV) וגם אין מסגנון לשונו לומר „ע י י ן בגמ'" וגם ציון המדובר בו טעות הוא כי לא נמצא זכרון הלוף והקולקס כי אם בירוש' עירובין רפ"ג ד"כ ע"ג. וגם בציון הקודם דתניא בהדיא הוא קצת בלי דקדוק כי כונת המציין היא על סוף מעשרות כמו שהבאתי ושם אי' שום בעל בכי וכו' ר"מ אומ' אף ה ק ר ק ס . . זרע לוף העליון וכו' וא"כ אינו נזכר הלוף והקאלקס כמ"ש בעל המציין, אף אם אמת הוא כי קירקס אחד הוא עם קלקאס עיין בפי' הרמב"ם ורע"ב למקומו וגם רבינו סובר כן כנראה מע' קרקס א' ושם פירש רבינו בסיום לשונו: והוא ממין הלוף שפירשנו במקומו ע"כ הרי שרבינו מסכים בפירוש לדעת ר' דניאל שהביא בע' הנוכחי מכל זה תדין כי מה שהסגרתי מגליון של איזה סיפר מחוכם בא פנימה ויש למחוק. ודע עוד כי בכ"י פאריז הביא החי' אלטרה (עיין עליו במבוא LIII) תיבות: „בספרים של ארץ ישראל לשפט" במסגר והשלימן בע' לולשפט אחר התיבות: אפרוותא דלולשפט וכתב וז"ל בספרים של ארץ ישראל לושפט ע"כ אבל במהילת כבודו לא כיון לאמת כי מלבד שלי' זכרון אפרוותא דלושפט בירושלמי קשה להלמו לומר כי הסופר טעה לכתוב מאמר אחד ששייך לערך אחר אם יש ערך אחר בינתיים כי גם לפי סדר הדפוסים הישנים אשר שם נערך לוף קודם לולשפט יש ערך לווקן בינתיים. ואולי כוונת החי' אלטרה על גי' כ"י ריי"ף שאי' שם דבי ל י ש פ ט עיין מ"ש בע' לולשפט. ולי נראה להגיה בספרים של ארץ י ש מ ע א ל וכיון בעל הגליון למלת السبط schlicht שבו מתואר בספרים ערביים השם לוף וכן כותבים סוריים בר אלי ובר בלול: לופא שבטא עיין לעף פפלנצ"כ 239 ועוד 240. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט, אבל בדפ"ע אי' עוד בט"ם גדול, ובדפ"ר נכפל הדבור בפיאה בפ' כלל גדול אמרו בפיאה. [6]) זה הפי' שייך לרה"ג עיין בסדר"ט לעוקצי' שם צד 45.

כי הערוך בע' סליון גרם גם בציון דמעשרות הסיליון נעלם ממנו כי כ"ה רק בדפוסים מפיזרו והלאה אבל בדפ"ר חסר כל הערך סליון וכן לי' בכ"י ה"ב. ובאמת ע' סליון מעולם לא יצא מקולמסו של ערוך וראיה גדולה מצאתי בכ"י קאהוט שאחר שנעתק שם הערך סליון כמו שנדפס בדפוסים אי' עוד הסיום בזה"ל „ר' יצחק דסיפונט" ע"כ הרי ר' יצחק דסיפונט הוליד את הערך הזה, וזה ר' יצחק דסיפונט אחד הוא עם ר' יצחק בן מלכי צדק (עיין גרעטץ קורות היהודים מהדורא ב' חלק ו', 409 מ"ש בשם ר' בנימין מטודילה) בן דורו של ראב"ע ובאמת בפי' מהר"י בן מלכי צדק לתרומו' (הנדפס עתה בש"ס ווילנא) אי' ממש כמו שנדפס בערוך ע' סליון ע"ש — ודעת רמב"ם בכ"מ (פ"ו מ"י דפיאה, פ"ט מ"ו דתרומו' שביעי' פ"ז מ"א ובמעשרו' הנ"ל) כי לוף מין ממיני הבצלים. ובעוקצי' הנ"ל הערה את מקורו בכתבו וז"ל ולוף מין בצל פי' הש"ס הירושלמי וממנו מין ידוע בלוף שוטה ע"כ ובלי ספק כיון לירוש' שביעי' פ"ה דל"ה ע"ד הטומן את הלוף עד כדון לוף בצלים א"ר יונה היא לוף היא בצלים. אבל כפי הנראה היא לוף היא בצלים פירושו שדין אחד להם ולא שהם ממין אחד ומזה הטעם הוזכרו יחד הלוף והשום והבצלים (פיאה ותרומו' הנ"ל) אבל גם הסופר Salmasius סבר כי לוף הוא ממיני בצלים עיין רימ"ז בט"ר הנ"ל — ובתוספת' שבת פ"ח (ט') נזכר הלוף עם החרדל והתורמסין וזו ראיה למיוחס רש"י בנדרי' הנ"ל כי לוף כמו פול] —

* לוּף, לופין עיי"ע לף, לפין.

* לופייני עיי"ע בר לופייני בח"ב, קע"ח. וגזרתו מל"ע שנרשמה בע' לפין וענינו מי שריסי עיניו גדולות או ששערותיו מרובות.

* לוּפָר עיי"ע קודם ע' לפת.

* לוץ עיי"ע ליץ.

* לוק (= לָקַק lecken) עיי"ע לק.

* לְוָקָאֵי (שם הפרטי Λιβυκοί die Lybier) תרג' להבים (דה"י א' א', י"א) לווקאי ובתר"י א' לבראשית י', י"ג לְיוָקָאֵי.

לֶוְקָן (בל"י λευκός, όν לבן weiss) בפ' הרואה בגמ' דסמוך על הזיקין (ברכות נ"ח:) הגיחור והלווקן והברדניקוס[1]. בפ' מומין אלו (בכורו' מ"ה:) הכושי והגיחור והלווקן[2]. גמרא (בכורות שם) לווקן חיוורא כי ההוא דאמר להו מאן בעי לווקני[3] ואשתכח חיורי. — (א"ב פי' בל"י לבן ובפרט בזה השם נקראו אנשים אשר בהרות בהרות לבנות בפניהם או שנהפך עור הבשר ללבן נגד הטבע ודבר זה ידוע אצל הרופאים). *[אחי"ה וע"י מלה יונית זו העתיקו ע' זקנים לבן (בראשית מ"ט י"ב), לח (שם ל', ל"ז), חִוָּר (דניאל ז', ט') ועוד זולתם — ועוד עיי"ע לקן ב'] —

* לוקניתא עיי"ע לקן ב'.

* לוקום, לוקים, לוקין עיי"ע לקוס (= ליקוס).

* לורטיא עיי"ע במו"ע אחר ע' לקש.

☞ לְוָת (וכן בל"ס פי' מלת היחס כמו אל ול . . בעברי' an, zu, gegen, bei) תרג' ויבא אל האדם (בראשית ב', י"ט) ואייתיה לות האדם. *[אחי"ה ועם הכנוים לְוָתִי, לְוָתָךְ, לְוָתִיךְ, לְוָתֵיה והדוגמאות עיין אצל המתורגמן וה' לעווי — ב"ק קי"א: ב"מ ס"ב: לְוָתִי] —

1 לָז (= לוּז, לָזָה בל"מ ענין בריכה ובהשאילה נטייה וכן בל"ע لز עיין פירשט ineinander gewickelt, verkehrt sein) בסוף כלאים (פ"ט, מ"ח) נלוז ומליז את אביו שבשמים עליו מפורש בע' שעטנז. *[אחי"ה ותרג' יליזו (משלי ד', כ"א) ניזלן וז"ל נילזן וכ"ה בתרג' כ"י אצל לעווי בעמת"ר ח"א 407 — ומל"מ הנ"ל פי' הרמב"ם לנכון נלוז ומליז של כלאי' הנ"ל] —

1 לָז (לוּז לדעת רבינו ענין לזות שפתים ולדעת ה' לעווי כמו לָעַז Nachrede gegen Jem. führen, murren) בפסיקתא את קרבני לחמי לאשי (פסיקתי' דר"כ דף נ"ט:) צדיק איכל לשובע נפשו (משלי י"ג, כ"ה) זה חזקיה מלך יהודה שלא היה עולה על שלחנו בכל יום אלא ב' אגודות של ירק וליטרא בשר והיו ישראל מליזין[4] עליו ואומרים זה מלך רצין ובן רמליהו יאותו למלוך ומשוש את רצין ובן רמליהו (ישעי' ח', ו')[5]. פי' מלשון

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ן א' ובי ל"ד וק"ט, אבל בדפ"ע אי' עוד: גמרא לווקן והברדניקוס ובא זה מציון שבסמוך. [2]) כ"ה במשניו' וברש"י וכ"ה בירו' ברכות פ"ט די"ג סע"ב ותוספ' ברכות פ"ז כפי גי' כ"י אירפורט (בהוצ' צוק"מ 15) ובדפוסי' שם הלוקין ובתוספי' בכורות ספ"ה לויקן וצ"ל לווקן, ובנו"ג בבכורות הלבקן בשתי פעמים וכ"ה בספרא אמור ג' פרש' ג'. [3]) בנו"ג לוקיאני וברש"י לוקייני. [4]) וכ"ה במדר' משלי פי"ג ובילק' משלי רמז תתק"ן ובפסיקתי' רבתי פי"א וכ"ה בפסיקתי' דר"כ לפי גי' כ"י א"פ אבל בנו"ג מלעיגים. [5]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ו"ו ול"ד אי' רצין בן רמליהו יאה למלך ומשוש את רצין ובן רמליהו וכ"ה בדפע"א וכ"י ק"ט ובפסיקתי' משובש עוד יותר ע"ש.

לזות שפתים (משלי ד׳, כ״ד). *[אחי״ה והראיה כי מליזין כמו מלעיזין ממה שאי׳ בתמורתו מלעיגים — וכנ״ה בירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ג, ירו׳ שקלים ספ״ה דמ״ט. ויק״ר רפ״ו היו הכל מליזין עליו, ב״ר פנ״ד ע״י שהיו מליזין בארון, שהש״ר פ׳ גן נעול שמע קול הבריות מליזין אחר בנותיו. והשם לוּזָה ירו׳ גיטי׳ פ״ד דמ״ה ע״ד שלא להוציא לוזה על בני חורין ויותר טוב לִיזָה כדאי׳ בירו׳ גיטי׳ פ״ט ד״נ: וירו׳ יבמו׳ ספ״ג ד״ה. שלא להוציא ליזה וכו׳ והוא קטוע מן לעיזה ובבבלי מורגלת הלשון להוציא לעז] —

לַזְבִּיז (= לִיזְבִּיז לדעת ר״ב מל״י λαβίς מסגרת בית יד (Rand, Griff, Henkel בפ׳ ב׳ בכלי׳ (מ״ז) ואם יש לו ליזבז[1] עודף. ובהשידה פי״ח (מ״א) ועובי ליזבזין[2] נמדד. בפ׳ אלו עוברין בגמ׳ דסמוך רבן שמעון [בן גמליאל][3] (פסחים מ״ח:) בעי ר׳ ירמיה טבלה שאין לה לזביז[4] מ ה ו ת ו ך כ ל י ב ע י נ ן ו ה א ל י כ א א ו ד י ל מ א א ו י ר כ ל י ב ע י נ ן ו ה א א י כ א[5]. פי׳ מסגרת[6]. — (א״ב פי׳ לביז בל״י בית יד ואוזן הכלי או מסגרתו עשוי להחזיק בו הכלי ובלי׳ חכמים אמרו לזביז וכן מן לג אמרו לגלג). *[אחי״ה ואלה דברי פי׳ המשי׳ לרמב״ם בכלי׳ פ״ד מ״ד: דע ששפיות וזר ולזביז ודופן ענין כולן בזאת המסכתא שוה וכו׳ ומסיק שמרובע נקרא לזבז ע״ש. ובמקואו׳ פ״ד מ״ב פי׳ ליזבז: מסגרת גבוהה וכו׳ ובחגיג׳ כ״ו סע״ב בחופה את לבזביו (ובכ״י ש״ס לבזביז) פירש״י: לבזבזין שפה לשלחן סביב ובכ״י רש״י (אצל ד״ס במקומו) שפה שעל השלחן, וכנ״ה בתוספת׳ כלי׳ ב״ק פ״ב ליזבז טמא ובכ״י אירפורט הגי׳ ליזבין, אבל בתוספ׳ כלי׳ ב״ק ספ״ו ובתוספ׳ כלי׳ ב״מ ספ״י גם בכ״י אירפורט ליזבז וכ״ה בתוספת׳ כ״י לעוקצי׳ ספ״ב, ותוספ׳ אהילו׳ ספי״ב יש לה ליזבז ובירו׳ פסחים פ״א דכ״ז: לזבז ובקבוץ תוספת׳ כ״י כלי׳ ב״מ רפ״ח הליזביזין ובנו״ג בט״ס הלישביזין — ועה״ק שנ״ב סיים רנא״ט או לייש״ט בל״א = Rand, Leisten] —

לַח (מל״מ הפך היובש frisch, feucht והשם לֵיחָה, לֵחָה ובל״מ לֵחַ (Feuchtigkeit, Saftigkeit בסוף מכשירין (פ״ו מ״ז) אלו לא מטמאין ולא מכשירין הזיעה והליחה סרוחה, בגמ׳ דפ׳ דם הנדה (נדה נ״ה סע״ב) ט׳ משקי הזב הן זיעה ליחה סרוחה והריעי טהורין מכלום דמעת עינו ודם מגפתו וחלב שבאשה[7] מטמאין טומאת משקין ברביעית אבל זובו ורוקו ומימי רגליו מטמאין טומאת חמורה בכזית. פי׳ ליחה סרוחה ליחה דבמורסה דם מגפתו אנברדורא בלעז[8]. בס״ג דפ׳ נגמר הדין (סנהדר׳ מ״ט.) ואחרי אבשלום לא נטה (מ״א ב׳, כ״ה) מאי טעמא אמר[9] ר ב י א ל ע ז ר[10] עדיין לחלוחית של בית דוד קיימת כלומ׳ עדיין היה דוד בליחותו וכוחו. *[אחיה וכנ״ה להוציא ממנה ליחה כתובות ו׳ סע״ב, ירו׳ שבת פי״א די״ג. הליחה, ירו׳ שביעי׳ רפ״א דל״ג: ואין הליחה מצויה וכו׳, והושאל לטפה סרוחה: שהש״ר פ׳ אמרתי אעלה שמ״ר פ״כ, רפ״ל לחה (ליחה) סרוחה ובמקרא לֵחַ עיין סוף ספרי אל תקרא לא נס לחה אלא לא נס לחה עכשיו כלומר אל תאמר שלא נס לחו של מ״ר בעבר אלא גם עכשיו בכל הזמנים לחה של משה עומדת וקיימת וכחו אז ככחו עתה וכמו שסיים: כל הנוגע בשרו של משה לחה פורחת אילך ואילך — והתואר לַח הפכו יבש עיין דמאי פ״ב מ״ה ירו׳ דמאי ספ״ב דכ״ג. והקבוץ לַחִים ירו׳ ברכות פ״א ד״ב ע״ג וב״ר רפ״ד. ולנקבה לַחָה שבת מ״ט רע״א, ובכפלות לַחְלוּחַ Feuchtigkeit שהש״ר פ׳ אני חבצלת: יש בו לחלוח, והקבוץ תוספת׳ מקואות ספ״ו לחלוחי פירות, ולנקבה לַחְלוּחִית ב״ר פמ״ח אין בה לחלוחית. שם ר״פ ס״א זו לחלוחית שלו וגי׳ רבינו עיין בע׳ לכלוך. שהש״ר פ׳ אל תראני: ועלה לחלוחית מכן ומכן, ובהשאילה סנהדר׳ צ״ב: לחלוחית של מצוה, ובלא״ר ירו׳ ע״ז פ״ב דמ״ב. לחלוחתא אסורה, ושם: לחלוחי שריא. וממנו הפעל: ירו׳ שבת רפ״ד ד״ו ע״ד נתלחלחו. ב״ר פל״ו נתלחלחה האדמה. שם ס״פ מ״א דמלחלחין מחתיך ובע׳ מג לא גרס לו רבינו וכן לי׳ בב״ר פס״ט] —

לַחַ (= לוּח בל״מ ענין נסר ושטח העליון ובל״ע לח (Brett, Tafel, Platte הקרש האחד (שמות כ״ה, ט״ז) תרג׳ [ירוש׳] לוחא חדא. הלוחות[11])

---

[1]) בכלי׳ שם מ״ג הגי׳ לזביז ובפי״מ לזבז אבל בר״ש לביזבז ובמשני׳ ז׳ לביזביז ועוד לבזבז ובנו״ג שם לבזביז. [2]) בנו״ג לבזבזין. [3]) וכ״ה בכ״י ש״ס ולפנינו רבן גמליאל. [4]) בכ״י ו״ו בי׳ לזבז ובכ״י ש״ס לבזבז ובפי׳ ר״ח לבזביז ובנו״ג לבזבזין. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט ושאר כ״י חוץ של ה״ב וכ״ה בדפ׳ וויניצי׳ ובשדפ״ע לי׳. [6]) וכ״ה בפי׳ ר״ח בפסחים. [7]) בנו״ג האשה. [8]) כ״ה בדפו״ו והלאה ובדפ״ר ופיז׳ אנבדדורא ובכ״י ו״ו א׳ אנבטרא ובכ״י ו״ו בי׳ ול״ד וב״ר אנברוטרא ובכ״י ק״ט אנפרדירא ובכ״י ה״ב אינבררורא ואולי הוא לאי״ט imbratattura לכלוך Schmutz. [9]) ובנו״ג באריכות לשון ע״ש ונראה שגי׳ רבינו כמו גי׳ כ״י ילק׳ הובא בד״ס סנהדר׳ במקומו. [10]) כן הוא בכתב יד ה״ב וכ״ה בש״ס. [11]) כ״ה בכל כ״י אבל בדפ״ע הלוח.

והכימות [1]) (מגילה ל"ב.) כבר פירשנו בע' בם [2]). בס"ג דפ' כירה (שבת מ"ז סע"א) לוחים [3]) של סקבס [4]) פי' סקבס ארקו בלישטר"ו [5]) בלעז ולוחים [6]) הן כעין דף קטן שמשימין בתוך העץ כדי לזרוק החץ ואם החזיר אותו דף לא יחברנו במסמרים. פ"א מטרה שיורין בה חצים [7]). לוחי וקוקרי [8]) בפ"ק דשבת בגמ' בית שמאי אומרים אין שורין (שבת י"ח.) פי' הללו לוחי וקוקרי אינם כלים אלא חופרים בקרקע ונותנין בהן חיטין ונותנין על פי החפירה לוח נוטה על החפירה וסומך הלוח ההוא בקיסם דק נשען על החטים וכשיכנס העוף בחפירה וימשוך החטה שהקיסם נשען עליו מיד נופל הקיסם והלוח אחריו על שפת החפירה ונשאר העוף בחפירה וכיוצא בזה קוקרי. *[אחי"ה ורש"י פי' בע"א קרוב לפי' הערוך בע' קקר ע"ש — והקבוץ לוּחות ברכות ח': שבת פ"ז. ק"ד. עירובי' נ"ד. פסחים נ"ד. פ"ז: יומ' ד'. שקלים י': נדרי' ל"ח. ב"ק נ"ה. ב"ב י"ד. ועוד עיי"ע לחת ב'. ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: ירו' כתובות פי"ב דל"ה. קהל"ר פ' טובה חכמה נאמרו לוחות הברית בהשאילה על רבי. ומה שענינו נסרים הקבוץ לווחים. לווחין ב"מ קי"ז. ירו' ב"מ רפ"י די"ב ע"ג. ירו' שבת ר"פ י"ב די"ג ע"ג ושם ר"פ י"ז דט"ז. ובסמיכות שבת ק"ד רע"ב לווחֵי פנקס. — לוח בירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: עיי"ע לע] —

☞ לַחְדָ[א] (פי' מאוד מורכב מן ל' ומן חדא (einzig in der Art, vorzüglich, sehr תרג' והנה טוב מאד (בראשית א', ל"א) והא טב לחדא. *[אחי"ה ותרג' מאד מאד (שם י"ז, כ') לחדא לחדא ועיין עוד לבראשית ז', י"ח. י"ט] —

☞ לְחוֹד (וכן בל"ס כמו לבד בל"מ allein, ein- (zig, besonders תרג' רק רע (בראשית ו', ה') לחוד ביש, ותרג' חמש היריעות לבד (שמות כ"ו, ט') חמש יריעות לחוד, תרג' ירוש' וגם ללוט (בראשית י"ג, ה') ולחוד ללוט. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן אבל בנו"נ ואוף ללוט ויתר הדוגמאות עיין במתורגמן ואצל ה' לעווי. וכן אצל רז"ל לחוד . . לחוד ברכות ב' סע"ב עירו' ב'. תענית כ"א: קידושין ה'. נזיר י"ד. ושם: חולי' נ"ה. ובכנויים: קידושי' פ"א סע"א לחודאי, פסחי' מ"ד: נזיר מ"ח: מ"ט. מנחות ל"ח. לחודיה. ובבית בראש כמו בל"ס בַּלְחוֹד (כמו בלבד) ירו' ברכות פ"א ד"ג ע"ד, ושם ספ"ב ד"ה ע"ד, ירו' פיאה פ"א דט"ז: ירו' שבת פ"ג ד"ה ע"ד, ירו' יבמות ספי"ב די"ג. ובתר"י עוד לבלחוד כפי גי' כ"י אצל ה' לעווי (עמת"ר ח"א, 407)] —

לְחִי (א') מל"מ עצם שבו השנים סדורות Kinn-backe ואצל רז"ל כמו חח בל"מ die eiserne Platte am Kinnladen ב') כמו לוּח פי' נסר (Latte, Brett בפ' י"א בכלי' (מ"ח) קסידה טמאה ולחיים טהורים פי' הברזל שעושין בלחי הסוס [9]). וכפ' כ"א בכלים (מ"ב) ר' יהודה מטהר בלחיים פי' ב' עצים שבנקבי העול [10]) — לחי וקורה בריש עירובין (ב':). *[אחי"ה ועיין עוד שם י"א: ושם ט"ו רע"א לחי העומד מאליו. ועוד עיין ירו' עירובי' פ"א די"ח סע"ג ושם פ"ב ד"כ: תוספת' שבת רפ"י (י"א) ותוספת' עירובי' ספ"י (ז'). ובלא"ר לְחְיָא עירובי' ט"ו סע"א והקבוץ לְחָיַיִם, לְחָיַיִן עירו' ח': ט'. י"א: י"ב. י"ד: ט"ו. ירו' עירובי' פ"א די"ט רע"ב — ובהוראה ראשונה לחי כל"מ חולי' קל"ד: נגעי' פ"י מ"ט הפרק של לחי. והקבוץ תוספת' אהלו' ספ"א והלחיין ובכנויים שבת נ"ז: עד לחייה עיי"ע אב א' (ח"א, ב':). בירו' תענית פ"ד דס"ח ע"ד יעלו עשבים בלחייך וכו', תנחומ' עקב סי' י' כל מי שאינו עושה לחייו כאבן הזה אינו זוכה לדברי תורה עיין עירובי' נ"ד. ושמ"ר פמ"א — ובכלי' לחיים הם שני טסי ברזל היורדים על ב' לחיי הסוס] —

* לְחַיֵּי (הורכב מן ל' היחס ומן חַיֵּי פי' לחיים קרוב לל"מ כה לחי (ש"א כ"ה, ו') zum Leben והיא מלת הקריאה להסכמה לאיזה דבר à la bonne heure! Glück zu! wohlan! בתרג' רות פ"ג, י"ג הרי טב ויפרוק לחיי! עירוב' ט"ו. בשלמא קמה

[1]) כ"ה נכון מאוד בכ"י ק"ט והראיה למה שכתבתי בע' במות בח"ב, ק"ח. ופ"א בערוך שם הוא כפי' ר"ח במגילי ל"ב. ע"ש. [2]) עיי"ע במות אצלנו. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו אי ל"ד וכ"ה בע' סקבס גם בדפ"ע אבל בע' נוכחי לוחיים וכ"ה בכ"י ה"ב וק"ט. [4]) בנו"ג לווחין של סקיבס ובכ"י א"פ ובערוך כ"י ב"ר סקיבוס ובריי"ף כ"י סיקבוס עיין ד"ס שבת צד מ"ו ועוד עיי"ע סטיכת והוא ט"ס. [5]) ובכ"י ו"ו אי' ובי' וה"ב ארבליסטרו ובכ"י ל"ד ארבליסטא וברש"י בשבת: ארבלשטרא ועיי"ע בלסטר. [6]) בדפ"ע ולוחיים וברש"י ולווחים. [7]) וכפי' ראשון אי' בפירש"י ועוד עיי' במאירי. ובגליון של ערוך דפ' וויניצי' מצאתי כתוב וז"ל ולווחים של סקובוס פירשם רבינו האיי ז"ל בלשי ישמעאל וקאל אנהא אלואח תִנצב עליהא שכל מא ידור ותגעל הדה אללרמי (?) באלקסי למן אראד יתעלם סוף פרק כירה ע"כ ולא איתפריש לי היטב. [8]) וכ"ה בלוחי בכ"י ש"ס א"פ אבל בנו"ג בלחי וכ"ה בגיטין ס"א. ובע' קקר בדפ"ר בליחי. [9]) ומה שהעיר כאן רמ"ל לפי פי' הערוך צריך להביא משנה קודמת (מ"ה) כבר קדמהו ר"ש בכלי' שם ע"ש. [10]) וכן הביא בשם הערוך הר"ש וגם פי' הרמב"ם עולה עמו בקנה אחד ע"ש.

לחיי אלא וכו', חגיג' ט"ז. בשלמא מה למעלה . . לחיי אלא ועיין עוד גיטי' ס"ז: כתובו' י"ז. סנהד' ל"ט. חולי' ס'. ערכי' כ"ט: ע"ז ס"ז:

לְחַיָּת (שם מקום במואב) מערוער אשר על שפת נחל ארנון (דברים ד', מ"ח) תרג' ירו' [ב'] מלחית[1]) על[2]) גיף נחל [ארנונא]. *[אחי"ה וכן העתיק אונקלוס ער (במדבר כ"א, ט"ו. כ"ח; דברי' ב', ט') לְחַיָּת. ועוד היתה לַחְיָה שם מקום בפלשתים עיין ש"ב כ"ג, י"א ויאספו פלשתים לחיה. ורד"ק פי' „לחיה עיר פרזות שאין לה חומה". ומצאתי און לי לפרש כן מתרג' אסתר ט', כ"ז למקרי ית מגילתא . . . בגו פציחיא ולחיתא והוא עפ"י מגיל' פ"א מ"א קורין . . כפרים ועיירים גדולות] —

לָחַךְ (מל"מ ענין לקוק lecken) בריש ב"ק בגמ' ולא השור (ב"ק ו' רע"א) לאיתויי ליחכה נירו וסיכסכה אבניו פי' השוה השדה שהיתה נירה וחרושה. *[אחי"ה וכ"ה בירו' ב"ק פ"ו ד"ה רע"ג ליחכה נירו סיפספה אבניו. ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: והיתה האש מלחכת[3]) אותן כלחיכתן מסיני. פסחים מ"ט. מלחיך עיי"ע בר מחים וע' פנך א'. ב"ר רפ"ד יצתה האש מלמעלה וליחכה את פני הרקיע. וכנ"ה בקל חולין קמ"ב. ילחוך עפר. ע"ז כ"ח. לחכוה לשקיה. ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ג לוחכה בלשונו. שמ"ר פי"ט לוחכת אותה. אסת"ר פ' ותאמר אסתר: כי לוחך הייתי מנעל רגליו. והשם לְחִיכָה עיין ירו' חגיג' הנ"ל] —

* לְחְלַח, לִיחְלוּחַ, לְחְלוּחִית עיי"ע לַח.

1 לֶחֶם (מל"מ Brod) בפ' שתי הלחם בגמ' אחת (מנחות צ"ה סע"ב) הכי קאמר ליה ליכא לחם כי אם לחם הפנים המוסרים [מלפני ה'] (ש"א כ"א, ז') אמר להו לא מיבעיא הא דכיון דנפק ליה ממעילה דרך חול הוא ג ב י י כ ו[4]) אלא אפי' האיך נמי דהיום יקדש בכלי הבו ליה וליכול דמסוכן הוא. *[אחי"ה וכנ"ה ביומ' ע"ה: לנערים לחם לזקנים שמן וכו', סנהד' פ"א: לחם צר, ושם ק"ד: כל האוכל מלחמן של ישראל וכו', תמיד ל"ב. לחם של זהב ובהשאילה זבחי' פ"ה. מעיל' ז': לחמו של מזבח אבל עיי"ע הבא אח"ז. ירו' סנהד' ס"פ י"א ד"ל ע"ג לחם שקר . . לחם אמת. ב"ר פ' פ"ב לחמו של עוה"ב. רות רב' פ' ויאמר לה בועז: זו לחמה של מלכות. ובלא"ר לחמא ברכות מ"ב סע"ב. נדרים מ"ט: סנהד' ק': ע"ז ל"ה סע"ב תרג' לבראשית י"ח. ה'; מ"ג, ל'. ל"א. — והקבוץ ירו' חגיג' ספ"ג דע"ט ע"ד שני לְחָמִים] —

2 לֶחֶם (מל"מ = וערבי لحم פי' בשר Fleisch) בס"פ קמ' במעילה (ז':) אימורי קדשים קלים שהעלן לפני זריקת דמים לא ירדו נעשו לחמו של מזבח. לחם אשה (ויקרא ג', י"א. ט"ז). ולחמם כגללים (צפניה א', י"ז). פי' בשר קורין בלי' ישמעאל לחם. *[אחי"ה וכן פירש"י בצפני' וכ"ה בפי' ראב"ע וברד"ק שהבינו כן גם בלחומו (איוב כ', כ"ג). ובשרש לחם פי' כן הרד"ק גם לחם אלהיו (ויקרא כ"א, כ"ב) וזה קצת דוחק וכן דוחק לומ' כדעת הערוך בענין לחמו של מזבח. ובשמ"ר פמ"ב פי' ר' לוי לחום של צפני' בפירוש ע"י בשר: א"ר לוי בערביא קורין לבשרא לחמא] —

לֶחֶם (= לַחְמִי קטוע מן בֵּית הַלַּחְמִי bethlehmisch) בפ"ב בכלים (מ"ב) מלודיות ועד לחמִיוֹת כחצי לוג „פי' על שם מקומן שהן מבית לחם [כמו שאמרו חכמים][5]) לשון זכר ישי בית הלחמי (ש"א ט"ז, א') לשון רבים, לשון נקבה לשון יחיד לחמית[6]) לשון רבים לחמיות". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' רה"ג. ודוגמ' ליחיד נקבה החבית הלחמית בכורות כ"ב. תוספת' כלי' ב"מ רפ"ז, והקבוץ כלי' הנ"ל, תוספת' כלי' ב"ק רפ"ב מלחמיות ועד חצבים גדולים] —

* לָחַם (פי' בל"ע لحم חבר ודבק zusammen- anfügen) ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ג המלחם את התריסין וכו' וכצ"ל בירו' שבת ר"פ י"ב די"ג ע"ג. ויק"ר פ"ג כאדם שהוא מלחים שני נסרים ומדביקן זה לזה . . כאדם שהוא מלחים שתי כרעי המטה ומדביקן זה לזה ורבינו הביאו שלא בדקדוק בע' מלח ג' ע"ש. שהש"ר פ' מעין גנים ושם פ' עיניו כיונים: זה מלחים מקצת דבר וזה מלחים מקצת דבר וכו'. — ובהתפעל כמו נפעל כל"מ ענין מלחמה ירו' חגיג' רפ"ג דפ"א ע"ד מתלחמים אתם וכו'.

לַחְמָנִיּוֹת (רקיקי מצות נאפית בין שני דפים של ברזל Eisenkuchen, Oblaten) מערבין בהן ומברכין עליהן[7]) המוציא לחם מן הארץ. פי' הן כגון פת הבאה בכיסנין בפ' כיצד מברכין בגמ' היו לפניו (ברכות מ"ב). *[אחי"ה

---

[1]) כ"ה בכ"י ה"ב, ובשאר כ"י ובדפ"ע מלוחית והוי"ו ט"ס הוא, ובנו"ג טן לחיית. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ו"ו א', ובשאר כ"י ובדפ"ע בט"ס עד. [3]) ברות רבי פי ליני: מלהטת. [4]) לפנינו לי'. [5]) כ"ה בפי' רה"ג בסדר"ט 3 אשר משם הועתק כל הערך. [6]) לי' בפי' רה"ג ויש להשלים מהערוך. [7]) כ"ה לנכון בכ"י אבל בדפ"ע עלייהו.

ורש"י לועז אובליא"ש [1]) והוא בל"צ oublies וכן פי' עה"ק שנ"ב וז"ל אובלאטין ב"א Oblaten מיני מתוק עושה [מ]קמח ודבש ע"כ אבל רש"י בדף מ"א: ד"ה פת הבאה פי' פת שנלושה עם תבלין כעין אובליאי"ש שלנו ע"כ אבל התוספ' דחו פירש"י ע"ש בד"ה לחמניות ובהפשב"ע ועוד עיין מ"ש רמ"ל במ"ל לברכות ל"ז: ד"ה לחם] —

☞ לחנת (= לְחֵנְתָּא פי' פלגש (Kebsweib תרג' את . . פלגש אביו (בראשית ל"ה, כ"ב) ית לחינותא דאבוהי. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובנו"ג לחינתא. וכן כל פלגש של מקרא מתורגם כן וכבר מצא מקומו בדניאל ה', ב'; ג', כ"ג ובשמ"ר ס"פ מ' ואין לך ירוד משבט דן שהיה מן הלחֵינות ובתנחומ' כי תשא סי' י"ג מן השפחות וכן תרג' ואמהתי (איוב י"ט, ט"ו) ולחינתי ובענין גזרת המלה הרבה נתחבטו המבארים עד שהבלשן ה' פליישער (בעמת"ל לה' לעווי ח"ב 535) גזר אומר שהוא ל"ע لخناء ריח רע ויותר טוב לומר שהוא ל"ע لحن ניגון Melodie והשגל היתה משחקת עיי' ש"א י"ח, ז' ואו"מ לפירשט ע' לחן] —

לָחַץ (מל"מ ענינו דחוק (drängen, drücken בפ"ק דקידושין בגמ' והנרצע (קידושין כ"ב רע"א) והבאתה (דברים כ"א, י"ב) מלמד שלא ילחצנה במלחמה [2]).

לָחוּשׁ (נ"ל מל"פ لحشه (لحّه) שלהבת וגחלים rothgebrannt, glühend roth, וממנו לחוש (erhitzt תרג' וכל חום בכשבים (בראשית ל', ל"ה) תרג' ירושי' וכל לחוש באימריא. *[אחי"ה וכן כל חום שבאותה פרשה פסוק ל"ב, ל"ג, מ'. ומזה השם נבנה הפעל גחלים לוחשות פסחים ע"ה: ועיי"ע הבא אח"ז] —

1 לָחַשׁ (נ"ל מע' הקודם לזה פי' גחלת בוער' כאש (brennen [von der Kohle] בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים ע"ה:) הא כיצד מביא מן הלוחשות פי' שעדיין שלהבת מהבהבת בהן. *[אחי"ה וכן פירש"י לוחשות בוערות וה' לעווי טעה לגזרו מע' הבא אח"ז. וכנ"ה בירושלמי יומ' ספ"ד דמ"ב. ובספרא אחרי מות פרק ג' פרש' ב' וע"ש פי' הראב"ד שהעלה כי דייק מדקאמר גחלי אש (ויקר' ט"ז, י"ב) ולא קאמר אש גחלים ש"מ כי הגחלים עיקר ולא השלהבת וצריך שיהו מאוכלות ר"ל עד שתכלה מהם השלהבת וכו'] —

2 לָחַשׁ (מל"ס דבר בחשאי באוזן ins Ohr raunen ובל"ע لحس צפצף) בפ"א בברכות בגמ' וחכמים אומרים [3]) (ז':) ובפ"א דמגילה בגמ' דסמוך קראו את המגילה (ו':) אם לחשך אדם לומ' בני אל תתחר במרעים (תהלים ל"ז, א') [4]). בפ' מי שמתו בגמ' ר' יהודה אומר (ברכות כ"ב.) נחום איש גם זו לחשה ליה [5]) לר' עקיבה, פי' אמרה לו דרך סוד. בסוף סוטה בגמ' משרבו הרוצחנין (סוטי' מ"ז:) משרבו לוחשי לחישות בדין [6]). בס"ג דפ' מקום שנהגו (פסחים נ"ז סע"א) אוי לי מלחישתן פי' „שהיו רכילין" [7]). בפ' אין דורשין בגמ' ולא במרכבה (חגיג' י"ד סע"א) ונבון לחש (ישעי' ג', ג') זה שמוסרין לו דברי תורה שניתנו בלחש [8]) פי' שהתורה ניתנה בחשאי מפני השטן. *[אחי"ה ודע כי פתרון לחישה הוא דבור בסוד ובחשאי כדעת הערוך וכ"ה בשרשי' לרד"ק וזהו אם לחשך אדם לומר וכו' עיין לעיל ובגיטין כ"ג: מי לחשך עירובי' צ"א. במד"ר פ"ד וכן בפיעל: ירו' ברכות פ"א ד"ג סע"ג נחנין ומלחשין וכו', תנחומ' בלק סי' י"ד מלחשין אחריו בשכמל"ו, בנפעל: קהל"ר פ' אם ישך: נלחש לו מלעיל, באתפעל: יומ' פ"ב: לחשו לה ואילחישא. ומזה דיבור בצפצוף ובלאט כדרך החוברים סנהד' פי"א מ"א, שבועות ט"ו: תנחומ' ריש וארא הלוחש על המכה וכו' עיין סנה' ק"א. וירו' סנהד' פ"י דכ"ח. סנהד' שם לוחשין על שמן שבכלי וכו' ירו' מעש' שני פ"ב דנ"ג: זהו שהוא לוחש נותן שמן ע"ג ראשו ולוחש וכו', ירו' סוט' פ"א דט"ז ע"ד כל איתתא דידעה מילחוש לעיינא תיתי תלחושי וכו' ע"ש ובויק"ר פ"ט ובמד"ר פ"ט. ולחש ליה בשמיה דישו וכו' עיי"ע בן פנדרא (ח"ב, קכ"א) וש"נ. ועוד נאמר הפעל על קול הנחש שמ"ר פ"ט מה הנחש מלחש והורג וכו' והוא כדרך ל"מ קהלת י' י"א. והשם לְחִישָׁה das Zischeln סנהד' ק"א. לוחשין לחישת נחשים וכו', אבות פ"ב, י' במד"ר רפ"ג לחישתן לחישת שרף, ומהוראת

---

[1]) ובאו"ז הל' בה"מ סי' קמ"ט הביא הגי' אוביל"ש. [2]) ועיין פירש"י ותוספו' שהשיגו עליו וספרי כי תצא פי' רי"ג אשר משם יש ראיה לפירש"י ועוד עיין רא"ם חי' פני יהושע חי' אור חדש והמקנה במקומו שהאריכו בזה. [3]) כ"ה בכ"י ערוך. [4]) בפסוק לי' בני וכן לי' בש"ס אבל בלי ספק כן היתה גי' הערוך בש"ס והראיה כי בכ"י ש"ס ובדפי פיז' וויניצי' קושט' וקראקא אי' ג"כ בני בסמוך קודם הפסוק המצויין אל יקנא לבך בחטאים ובפסוק (משלי כ"ג, י"ז) לי'. [5]) לי' לפנינו. [6]) בתוספתא סוטי' ר"פ י"ד בבית דין. [7]) הועתק מפי' ר"ח. [8]) וכ"ה בפירש"י לישעי' ג', ג' ראוי למסור לו סתרי תורה שנתנו בלחש ע"כ וכ"ה בתש' הגאוני' שערי תשובי' סי' קכ"ב (בתש' רש"ג ורה"ג) וכ"ה בתש' הגאוני' דפ' ליק סי' כ"ט ובנו"ג שראוי למסור לו דברי תורה.

דבור בחשאי ובסוד: עירובי' נ"ג סע"ב קא גרים בלחישה, ירו' ברכות פ"א ד"ג רע"ד מהו דין לחישה וכו', ירו' ביצ' ספ"א דס"א. אמרה לו בלחישה וכו', ב"ר רפ"ג ויק"ר פל"א כשם ששמעתיה בלחישה כך אמרתיה לך בלחישה, דב"ר ספ"ב והוא אמר בלחישה בשכמל"ו. ועוד השם לחש, חגיג' הנ"ל, עירובי' נ"ד רע"א היה שונה בלחש וכו' והפכו בקול רם סוט' ל"ח סע"א ובתרג' לְחָשָׁא, לְחִישָׁא עיין תרג' לישעי' ח', י"ז והקבוץ לשמות ז', י"א; ח', י"ד] —

לחת (= לחתא לדעת רבינו גב ועליון הרגל obere Fläche des Fusses ועיין בפנים) בסוף הלכה קמ' דפ' מצות חליצה (יבמות ק"ג.) אמר אמימר האי מאן דמסגי על לחתא[1]) דכרעיה לא ליחלץ פי' רגליו הפוכות גביהן למטה ותחתיהן למעלה ולא יכיל למידחסיה לכולי כרעיה אארעא. *[אחי"ה וכפי' זה מוכח מפי' ר"ח שהביאו התוספ' וע"ש ג"כ פי' גאון אחד וזה כפירש"י שרגלו הפוך ודורס בעליונו של רגל ליחתא לשון לווחים (שבת מ"ז.) פלנקא ע"כ וכיון על flanc הצד הרך ואולי י"ל לפי זה גזרת המלה מל"ע لج מה שהפוך עליון למטה. ובלי פירושם הייתי אומר שהוא ל"פ لخا חלק מה ולא כל דבר וא"כ מי שהלך רק על חלק של רגל ולא על כלה לא יכול לדרוס ולדחוס במקום מדרס רגלו על הארץ] —

לָחַת (= לוחות Bundestafeln) בילמדנו (תנחומ' עקב סי' י') שני לוחות (דברים ט', י') א"ר חנינא לחת כתיב לא זה גדול מזה ולא זה גדול מזה. *[אחי"ה וכן בתנחו' שם נדרש זה על שני לוחות האבנים אבל במקרא כתיב לוחת ועל זה כתב רש"י לוחת כתיב ששתיהן שוות ע"כ אבל בכי תשא (שמות ל"א, י"ח) כתיב שני לחת העדת וגם שם כתב רש"י לחת כתיב שהיו שתיהן שוות ע"כ וכן דרש ר"ח על זה הפסוק בשמ"ר פמ"א: לחת כתיב לא זו גדולה מזו ע"כ וזה מדוייק יותר מפסוק בעקב כי שם כתיב רק חסר ובכי תשא חסר דחסר ועיין עוד מ"ש לכי תשא שהביא ג"כ הזוהר ביתרו: תרי הוו ומתחזיין חד. — ובתנחו' ובשמ"ר שם ושם ובעירובין נ"ד. דרש בכמה אופנים בענין לוחות] —

לָחַת (נ"ל לגזור מל"ע لهط zur Erde gestreckt sein) ויגהר עליו (מ"ב ד', ל"ד) תרג' ואלחת עלוהי. — (א"ב מדר' ויק"ר פ' זאת החיה אשר תאכלו (ר"פ י"ג) הטעין לחמורי חמשה סאין ולכלבו שתי סאין והיה החמור [מהלך] והכלב מלחית פי' המפרש רובץ). *[אחי"ה וכן הוא במ"כ שם וכ"ה בספרי ברכה פ' שמ"ג פי' היה פשוט מלא קומתו ארצה וזה פי' המלה בל"ע וכן ענין גהר בל"ט אשר תרגומו אלחית ובנו"ג אלהית] —

*לְחַת (נ"ל מל"פ لخت ענין הכאה ודקירה stechen, schlagen) פסיקת' בשלח פ"ו: הובא בילק' בשלח רמז רכ"ז לפום דהדין כלבא מלחית בלישניה ברם הכא ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו (שמות י"א, ז') פי' הכה בלשונו.

לֹט (ל"מ ein wohlriechendes Harz) בבראשית רבה פרשת צ"ב (ס"פ צ"א) נכאת ולט (בראשית ל"ז, כ"ה) נכאת שעוה ולוט מסתיכי. *[אחי"ה והוא לשון יונ' μαστίχη בל"ר mastix וכן העתיק היוני של Venetia ואסף ק"ד מסטיכין (לעף פפלנ"צ 70) = בל"ע المصطكى ובכ"י ק"ט הגי' מטיכסי וכ"ה בכ"י ה"ב ושם עוד: ס"א מטכסי וצ"ל מסטכי, ובכ"ר בט"ס מצטבא וצ"ל מצטכא. ובענין לט הרחבתי דבורי בספרי על העתקה פרסית לריב"י טאווס 178. ונראה שהוא אחד עם לוטם של משנה עיי"ע וכן העתיק התרג' לטמא וכ"ה בהפשיט' הסורית] —

לָט (בל"ס וכן בל"ע لاط קלל fluchen) [אביו ואמו] קלל דמיו בו (ויקרא כ', ט') תרגום [אבוהי ואמיה] לט קטלא חייב. *[אחי"ה והרבה דוגמאות כאלה במתורגמן קח נא משם וכן אצל רז"ל שבת ק"ח. לייט רב. ושם ק"כ. לייט עליה רב . . לייט עליה אביי וכן בקידושי' ל"ג: וש"נ, סנהד' מ"ט רע"א תהא לוטָא ולא תהא לָאטָא ויותר טוב כגי' הכ"י ליטא או כגי' כ"י ילק' (ד"ס סנה' צד ע"ב:) לייטא פי' תהא מן המקוללים ולא מהמקללים, לוטא הוא בינוני פעול בל"ס לִיטָא ולְיִטָא בל"ס בינוני פועל. סנהד' ק"ג. דילמא כי מילט יהושע הכי לט וכו'. והשם זכר לְוָט, לְוָט, לְוָטָא תרג' שמות ט', כ"ח; לבמד' ה' כ"א, בתר"י א' לשם פסוק כ"ד. כ"ז. ב"ר פל"ז דרש לבני לט סלה (תהלים פ"ג, ט') לְלְוָט, ירו' סנהד' פ"י דכ"ט. לווטיה דרבה אפי' על מגן, והקבוץ לְוָטִין, לְוָטַיָא תרג' לבראשית כ"ז, י"ב. לבמד' ה', כ"ג, ויק"ר פי"ז לְוַט ביתא באילין לְוָטַיָא, ולנקבה יחידה לְוָטְתָא והקבוץ לְוָטָתָא תרג' ירו' א' לדברי' כ"ט, י"ט סנהד' ק"ג. — ועוד נרדף עם לוט, לט הפעל

[1]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ה"ב ובש"ס ליחתא ובדפ"ע לוחתא.

לְטָא, לְטַט עיין הדוגמאות אצל הח' לעווי וכן בברכות ז'. אלטייה והשם לטותא נדה י"ג: לטותא תנן, סנהד' מ"ח: לטותא דלטייה אבוך] —

לט (= לָטִים Zauberkünste) בס"ג דפ' ארבע מיתות (סנהד' ס"ז: ועיין שמ"ר ספ"ט) לטיהם אלו מעשה כשפים, להטיהם אלו מעשה שדים וכן הוא אומר (בראשית ג', כ"ד) ואת להט החרב המתהפכת. פי' סימנא בעלמא שהשד מתהפך לכמה גוונים (יומי ע"ה.) והכי מסתבר אע"ג דכתיב בספרים להפך[1] ובילמדנו[2]) כדאמר בע' להט. *[אחי"ה והמהרש"א בחי' אגדו' השיג על גי' הערוך ע"ש ובהפשב"ע ע' לט שהאריך בזה ליישב דברי הערוך] —

לְטָאָה (מל"מ מין שרץ שנקרא בלא"ש Eidechse) בריש אהילות (פ"א מ"ו) כגון זנב של לטאה שהיא מפרכסת. *[אחי"ה בנו"ג הלטאה וכ"ה בשאר מקומות שהבאתי בע' הלטתא (ח"ג ר"ז) ורבינו אחז לשון הקרא (ויקרא י"א, ל') ורש"י לועז שם ליישרד"ה והוא בל"צ lézard = Eidechse אבל בשרשי' הביא רד"ק לטא בשם רש"י לניגרמוש"א בלעז. ורה"ג בסד"ט 22 פי' זנב הלטאה: סינברס ע"כ ונ"ל ברור שהוא سام ابرص שהביא ן' גנאח בספר אלאסול 352 ועיין בענין זו החיה באוצ"מ לפרייטאג ע' برص — ותרג' אונקל' הלטתא (חלטתא) וכן בל' צאביים לטתא ועיי"ע הלטתא] —

לטם (= לוטם בל"ם לָטְמָא בל"ע لطيم ein kleiner Kastanie, briges Aroma) ולדעת רבינו Eichel ולדעת ר"ב Lotos) בפ"ק בנדה בגמ' ר' אליעזר (ח'.) והתנן בפ"ז בשביעית (מ"ו) הוורד והכופר והקטף והלוטם פי' בלעז גלנדא ובל' ישמעאל בלוט. — (א"ב תרג' וצרי ולוט וקטף (בראשית ל"ז, כ"ה) ולוטום פי' בל"י ורומיי מין עץ גבה ופריו כמו פול למאכל ולחזק הבטן ואינו גדל בכל הארצות ויש נטע נקרא בשם זה ובגבעוליו שלשה עלין זה כנגד זה ובראש הגבעולים פורחים נצנים קטנים ודקים או לבנים או ירוקים וריחם ערב ונ"ל שהמשנה מדברת על נטע זה בתוך הנטעים אשר ריחם טוב). *[אחי"ה טעות היא בידו ועוד שנה עלינו הגירסא כי בנו"ג בין במשנ' בין בתרג' לוטם במי"ם או לטום ובכ"י ש"ס שביעית והלטם והוא ל"ס וע' הנ"ל והוא מין בושם ורבינו פירשו ע"י לשון ערבי بلوط וכן פי' הרמב"ם נקרא בערב שאה בלוט شاهبلوط Königseichel, Kastanie וכן דעת רס"ג וטאווס עיין ספרי על העתקה פרסית הנ"ל 178 ושם נסמן ראב"ע שהסכים עם דעת הגאון (רס"ג) וכתב עוד הרמב"ם בפי"מ לשביעי' וי"א שהוא נקרא צנובר הוא פינולי"ש ע"כ והועתק בלי מקור בפי' רע"ב והוא ל"ע صنوبر Pinienzapfen עיין לעף פפלנ"צ 70 והוספו' ה' פליישער לעמת"ל לה' לעווי (ח"ב 533) — ורש"י בבראשי' שם פי' לט, ולוטם ע"י אשטרולוזיאה osterluzei, aristolochia (האהלוואורץ) עיין ספרי על העתקה פרסית הנ"ל] —

* לִיטְמָא (צ"ל לַטִימָא נ"ל מל"ע لطيمة כלי לשמור בו בשמים וכל דבר חשוב Gewürzbüchschen, Schatzkästchen) ילקוט ישעי' רמז שט"ז בשם התנחומ' משל לאדם פרגומטוט [צ"ל פרגמוטוט][3]) שהיו לו אבנים של זכוכית והיה מוציאם לשוק ולא היה מבחין למנינם ולא היה משגיח עליהם לפי שהיו של זכוכית והיה לו ליטמא אחת של מרגליות נאות והיה נוטלה ומוציאה במנין וכו' ונ"ב פי' אגוד וכן פי' הח' בוקסט' לפי הענין וה' לעווי גוזרו מל"ר linteum ! ולפע"ד ברור שהוא ל"ע הנ"ל ונאצל מע' הקודם לזה כי לטים בל"ע מין בושם הנ"ל ולטימא כלי לשמור בו בושם וכל דבר יקר. ובתנחו' במדבר סי' כ' בא בתמורתו והיה לו סחורה אחרת ובילק' במדבר בשם התנחו' והיה לו אחת של מרנליות וכן במד"ר פ"ד והיה לו פרגמטים אחת של מרגליות נאות וכו' בכולם שינו וחלפו מחסרון ידיעת מלה זרה.

* לטימיא אהלות פי"ז מ"ג החורש מלטימיא וכו' ה' לעווי וגייגער פתרוה מל"י λατομία, λατομεῖον Steinbruch אבל לפי דעת רבינו המי"ם הוא שרשי' כדמוכח מע' מלטמיא פי' מלא טמיא מלא עצמות כמו שפי' רה"ג וכן אי' בפירוש הגי' בתוספתי' כ"י אירפ' ר"פ י"ז באהילות החורש מלוא טימיא ועיין מ"ש הח' צוקערמאנדל במ"ע גרעטץ חכ"ג, 39 הערה ב'. ועוד עיי"ע טְמַיָא.

* לְטוֹסָאֵי, לוּטְסָאֵי (שם פרטי) תרג' הארודי (דה"י א' א', ט"ז) לטוסאי ובתר"י א' י', י"ח: לוטסאי.

לטר (= לִטְרָא, לִיטְרָא בל"י λίτρα וכ"ה בל"ס והוא כמו libra של רומיים Pfund) במסכ' תרומו' בגמ' דבני מערבא (פ"י דמ"ז:) וכמה ליטרא[4]) עבדא מאה זינין[5]) פי' הוא זין הוא דינר הוא

[1]) עיי"ע להט א' ומ"ש. [2]) עיי"ע הנ"ל. [3]) מל"י πραγματευτής סוחר. [4]) כ"ה בכ"י אבל בדפ"ע בט"ס לטירי.
[5]) כ"ה לנכון בכל כ"י ובדפא"מ אבל בדפ"ר פיזי וויניצי ובאסיל: זימנין!

זוז[1]. — (א"ב פי' בל"י משקל מאה דרכמין והוא משקל מנה אשר משקלו ושוויו מאה זוזים. ודע שמשקל דרכמא ומשקל זוז אחד הוא, ותרג' רבע שקל כסף (ש"א ט', ח') זוזא חד דכספא וכבר ידעת שהשקל ארבעה דרכמין. ולא ידעתי על מה סמך הרמב"ם בפ' שלישי מהלכות חובל ומזיק ואחריו הריב"ש באמרם שבליטרא שלשים וחמשה דינרים והלא משקל דינר וזוז כמעט אחד הם שמשקל שבעה דינרין כמשקל שמונה דרכמין וזו דעת ירושלמי (תרומו' שם) בפירוש ולא חשש לעשות הפרש בין דינרים לזוזים). *[אחי"ה יפה כיון ר"ב חשבון הנ"ל ודברי הרמב"ם הלא המה בפרק החובל ומזיק הל' ה' ועוד ו' ע"ש. אבל הריב"ש (בתשובי סי' כ"ז, סי' פ', וסי' ר"ו) בכ"מ שדיבר מליטרא של זהב והביא דברי הרמב"ם עפ"י הירוש' ב"ק פ"ח ד"ו רע"ג (חד בר נש איקפד לריב"ח וכו' וקנסיה ליטרא דדהב) לא נחית למנינא לומר שליטרא של זהב היה משקל ל"ה דינר וכן ל"י חשבון זה בטור חו"מ סי' ת"כ ובטור יו"ד סי' של"ד ועיין ג"כ סי' רמ"ד ותשובי' הרא"ש כלל ט"ו אות י' לכן נ"ל שגם הרמב"ם מודה כי ליטר זהב הוא בערך מאה דינר רק זה בא לחדש שאין גובה לבושת ת"ח כי אם משקל ל"ה דינר ולזה אמר כבר נפסק הדין ולא לדינא דגמרא כיון אבל בכ"ז הוסיף לומר בהלכה ו' „שהדיינין היו אומרין למבייש חייב אתה ליתן לו ליטרא זהב" כי הדיינים על דין תורה עומדין אבל בענין הגבהה אין גובין רק ל"ה דינרין ומעתה תו לא קשה מידי על הרמב"ם ובענין ביטול הגבהת ליטר זהב עיין בתש' מהרי"ק שרש קס"ג. אבל על ההגהה בשם תשובות מהר"ם מ"ץ מ"ו קשה מאין לו שליטר זהב הם ל"ה זהובים עיין פרישה ליו"ד סי' של"ד ולחו"מ סי' ת"ך ואין להאריך יותר אבל י"ל כי נשתנה ערך ושווי הליטר אצל האשכנזי' כדמוכח מתשובות שונות המובאות בספר צור געשיכטע לה' צונץ 561 ועוד עיין בחו"מ ססי' ת"ך בסמ"ע. — וכנ"ה ליטרא של זהב בשבועו' פ"ו מ"ג ב"ר פי"ז וכדב"ר ריש דברי' וס"פ ראה. — בכורו' פ"ה מ"א תמור' פ"ג מ"ה ונשקלין בליטרא. תוספת' תרומו' פ"ה ליטרא קציעות. שם פ"ח ליטרא מעשר ראשון . . ליטרא של מעשר שני. ספרי ראה פ' קט"ז כתובו' ס"ז: ליטרא בשר. ירו' ברכות פ"ב ד"ה ע"ג ירו' תעני' ספ"ד דס"ט ע"ג וב"ר פמ"ט ליטרא דקופד. עירובי' כ"ט. ליטרא ירק, נדרי' נ"ט. ליטרא בצלים. ספרי כי תצא פ' רצ"ד ליטרא חצי ליטרא ורביע ליטרא, ירו' סנהד' רפ"ח דכ"ו. חצי ליטרא עיי"ע טרטימר. תוספת' כלי' ב"מ ספ"ב חצאי ליטרא שלישי ליטרא רביעי ליטרא, ירו' נדרי' פ"ו דל"ט רע"ד פחות מן ליטרא, והקבוץ ב"ר פנ"ח כל שקלים האמורה בתורה סלעים ובנביאים ליטרין (וכ"ה בירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ג אבל שם ברף נ"ט סע"ד ליטרא) וכו'. ב"ב פ"ט. עשר ליטרין, ירו' פיאה רפ"ח ד"כ ע"ד ארבע ליטרין, ירו' תרומ' פ"י דמ"ז: תרתין ליטרין, ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד עיי"ע אסקרנדה (ח"א, קצ"ט:) תוספת' תרומ' רפ"ח עשר ליטרין ב"ר פי"ג ש' לטרין . . מאתן לטרין. ושם פ"י ליטְרָאות וכ"ה בויק"ר פכ"ב ובירו' פיאה פ"ז ד"כ. ליטריות וזה מהיחיד נקבה ליטרתא שאי' בירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג ובפסיקת' רבתי פכ"ג — ירו' נדרי' הנ"ל ליטרי ט"ס צ"ל לי טרי עיי"ע טרית] —

☞ ליטור (לדעת ר"ב מל"ר lictor ולפע"ד מל"ר latro רוצח Räuber) ירו' דברכו' פ' מי שמתו (פ"ג ד"ו) ואפילו ליטור יוצא ועורר עליה ללמוד תורה פי' בל"ר לקטור מלמד. *[אחי"ה ר"ב שגה ברואה כי ללמוד תורה מוסב למטה: ללמוד תורה ולישא אשה כלומ' מותר לכהן ליטמא ולצאת לחוצה לארץ ללמוד תורה ולישא אשה ועוד מותר להציל שדה מן הגוי ואפילו ליטור יוצא ועורר עליה פי' אפי' הגוי רצחן וסיקריקון ויש ספק אם יכול לעמוד נגדו מותר לעורר עליה להציל שדה מן הגוי עיין פי' אה"צ למהרז"ף ובפי' מהרש"ם גורס אפי' דילטור והוא מל"ר delator המסור עוד י"ל אולי הוא ליטור מל"ם לודרא שנגזר מל"י λουδάριος מי שממית חיות רעות בקירקום שנקרא אצל רומיים Gladiator (פערלעס עט"ש 26) כלומ' אפי' הוא לוטיר שהוא גבר אלים מותר לצאת לחו"ל לעורר נגדו. וה' לעווי לא דק בפירושו — ובירו' נזיר פ"ז דנ"ו רע"א חסר: ואפי' ליטור יוצא ועורר וכן חסרה מלת ליטור בשמחו' פ"ד הלי"ג] —

* לֵאיטוּר, לֵאיטָר (פי' מליץ ודרשן בל"י ῥήτωρ והועתק לל"ם רהטור, ריטור ולמ"ד ורי"ש מתחלפות Redner, Vertheidiger) ספרי וזאת הברכה ר"פ שמ"ג מגיד הכתוב שבשפתח משה לא פתח בצרכם של ישראל תחילה עד שפתח בשבחו של מקום משל לה"ר ללאיטור שהיה עומד

[1]) והראיה שבמקום זוז של תרומו' פ"י מ"ח אי' בתוספת' תרומ' רפ"ט זין ועיי"ע זוז א' וע' זין.

על הבימה וכו׳ ובילק׳ הברכה רמז תתקנ״א אי׳ משל להי״ד ללאיטר ונ״ב מליץ, והוא הנכון ומגיד עליו רעו הבימה שהוא בל״י מקום גבוה לדרוש ברבים עיי״ע בימה (ח״ב קי״ז:).

☞ לוּטֶרְיָא (לדעת ר״ב מל״י λούτηρ Bade-wanne) מדר׳ איכ׳ פ׳ טומאתה בשוליה: למטרונה שאמר לה אוהבה עשו [צ״ל עשי] לי חמין ונטלה לוטריא של מלך פי׳ בל״י ספל וכלי מיוחד לרחוץ בו ובעל הערוך גורס ברנטין ע״ש. *[אחי״ה ובע׳ שם כתב ר״ב בנו״ג לורטיא וכן הביא בע׳ לורטיא וכאן הגיה לוטריא ועיי״ע ברנט (ח״ב, קצ״ו) ושם הארכתי ליישב לפי כל גי׳ וגי׳] —

* לְטֻרְגִיָּה מל״י λιτουργία Handarbeit עיי״ע טרגיה ח״ד ע״ד ומ״ש בסוף ח״ד בתקונים.

לַטִירִים (מל״י λάτρις משרת ואיש מלחמה בשכר Söldner, Söldling ולדעת ר״ב מל״ר Trabant, laterensis) בפסיקת׳ וזאת הברכה (פסיק׳ דר״כ צד קצ״ו:) מהו וירגז המלך (ש״ב, י״ט, א׳) א״ר יצחק רמז ל ל ט י ר י ם[1]) ודקרו אותו. — (א״ב פי׳ בל״ר עבדי המלך המלוים אותו בצאתו ובבאו חלוצים). *[אחי״ה וכיון לל״ר הנ״ל ויותר טוב ל״י הנ״ל ובנו״ג ללופירין ועיי״ע לופר ובילק׳ הברכה רמז תתק״ו ללובירום ובילק׳ שמואל רמז ללוכידין וצ״ל ללטירין כגי׳ הערוך ועיי׳ הערת רש״ב במקומו. ובכ״י ק״ט אי׳ בראש ובאמצע הע׳ לטריאס והוא היחיד λάτρις, λατρεύς. ולטירים הוא הקבוץ וכ״ה בירו׳ מגיל׳ פ״ג דע״ד סע״א שלשה ליטירין עיי״ע אבדוקוס ושם הגי׳ ליטורין] —

1 לָטַשׁ (מל״מ ועוד בל״ע لطس ענין הכאה ביד schlagen, stossen ולפי׳ רה״ג נ״ל מל״ע لطس, لشط זרק werfen) בפ׳ ואלו עוברין בפסחים (מ״ח:) תפח תלטוש בצונן זו גמרא של רב האי גאון. פי׳ תפח כמו (עוקצי׳ פ״ב מ״ח) בשר שתפח [וצ״ל בשר העגל שנתפח][2]) מלש׳ לצבות בטן (במדבר ה׳, כ״ב) לאפחה מעין כלומ׳ אם נשתנה כמו שדרך הבצק לתפוח תילטוש בו צונן[3]) ופי׳ תלטוש ת ז ר ו ק בו מים[4]). פ״א אם מתנפחת היא בתוך התנור מ כ ה בידו כשהיא שרוייה על העוגה לפי שהעוגה כשמתנפחת עולה למעלה מן המצה ולידי[5]) חמץ לא באה לפיכך חייבונו ללוטשה בצונן כדי להמעיט בה הנפיחה וחוזרת כמה שהיתה. *[אחי״ה ורש״י פי׳ תלטוש ידיה במים צונן אבל במיוחס לרש״י סביב הרי״ף: תלטוש ה ע י ס ה במים צוננין וזה כפ״א בערוך. ופי׳ לטש בפי׳ רה״ג הוא כמו לדש בל״ע זרק. — בכ״י ב׳ ש״ס הגי׳ ת א פ ה ותלטוש בצונן ואולי לזו הגי׳ כיון ר״ח באמרו תפח תלטוש בצונן וי״א תפח ע״כ ונ״ל להגיה וי״א תאפה אבל אין לו שחר] —

2 לָטַשׁ (מע׳ הקודם מל״מ ומל״ע וסו׳ פי׳ ענין חדוד וצחצוח schleifen, poliren) בפ׳ י״ד בכלי׳ (מ״א) מחוסר לטישה טהור פי׳ כמו לוטש כל חורש נחשת וברזל (בראשית ד׳, כ״ב) וכתב ללטוש איש את מחרשתו (ש״א י״ג, כ׳) ותרג׳ לחרפא גבר יד פרשיה. *[אחי״ה וכן בפי׳ רה״ג הובאו פסוקים הנ״ל ונוסף לאלה עוד כתער מלטש (תהלים נ״ב, ד׳). ובגי׳ רה״ג אי׳ מחוסר לטיסא. וזה במשקל ל״ע —. וכנ״ה בתרג׳ ברזל בברזל יחד וגו׳ (משלי כ״ז, י״ז) פרזלא בפרזלא לטיש וגברא לטיש אפיה דחבריה וא״כ הבין יחד כמו יחדד ועיין פירש״י. ובמתורגמן הביא ג״כ תרג׳ מבראשי׳ הנ״ל לטיש כל עבידת ולפנינו לי׳] —

* לֵי (= לֵית פי׳ לא) הרבה בירו׳ ובפרט הורכב עם נא (= אנא) לי נא ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט. ושם פ״ג דכ״א: ושם ספ״ז דכ״ה ע״ד ובתיבה אחת לֵינָא, לֵינָה פי׳ כמו לית אנא עיין ירו׳ שביעי׳ פ״ד דל״ה. ושם ספ״י דל״ט ע״ד, ירו׳ סנהד׳ רפ״א די״ח. ושם פ״י דכ״ח: ויק״ר פכ״ג. וכן בקבוץ לי נן פי׳ לית אנן עיין ירו׳ פיאה ספ״ז ד״כ ע״ג, ירו׳ מעש׳ שני רפ״ה דנ״ה ע״ד וירו׳ חגיג׳ פ״א דע״ו: ובתיבה אחת לֵינָן ירו׳ ערלה ספ״ב דס״ב ע״ג וירו׳ תענית פ״ב דס״ה: ועוד עיי״ע לַנְוָן.

לְיֵא (פי׳ לאין הורכב מן ל׳ היחס ומן יא = יֵיא פי׳ אֵי, הֵי (עיי״ע יֵא) wohin) כגני ליא (ברכות נ״ח.) כבר פירשנו בע׳ כגני.

* לַיָּא, לַיָּיא (שם אמורא ירושלמי) ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה ע״א וע״ג ושם פ״ג ד״ו: ושם

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ ל״ד ב״ר ובכ״י ו״ו ב׳ ללטורים ובכ״י ה״ב לנטירים וצ״ל ללטירים ובעל הגיון שלמה הביא רמז ללטרים ולא ידעתי אֵפוא מצא זה בכ״י ה״ב ובדפ״ע לטירים בט״ס. [2]) וכ״ה בע׳ תפח א׳. [3]) ולפי זה אולי צ״ל בריש הערוך ג״כ בו צונן ועל זה אמר רבינו זו גמרא של רה״ג כי בנו״ג בצונן (וכ״ה במכילת׳ בא פ״ט ובירו׳ פסחים פ״ג ד״ל רע״ב בצונין) אבל בכ״י ק״ט הגי׳ גם באמצע הע׳ בצונן. [4]) כ״ה בכל כ״י וכן מוכח מפי׳ רה״ג [ורש״ג] שהובא בתשו׳ הגאוני׳ ש״צ ססי׳ ר״צ וז״ל ופי׳ תפח מלאפחח (וצ״ל מ ל א פ ח ה כלו׳ מתיבת התרג׳ לאפחה) מעין ופי׳ תלטוש ת ז ר ו ק מים זריקה חדא ע״כ ובדפ״ע בט״ס תוריק בו מים. [5]) כ״ה בכ״י ב״ר ובדפ״ר אבל בשדפ״ע וליד ובכ״י ו״ו א׳ ב׳, ל״ד ה״ב וק״ט ולדין.

ע״ד ועוד הרבה שינויים בזה השם עיי״ע אילא וע׳ ר׳ הילא במהי״ר.

* לְיֵי (הורכב מן ל׳ היחס ומן יי = אֵי, הֵי, wohin, wozu) הרבה עם דא ירו׳ שבועות פ״ב דל״ג ע״ד ליי דא, ושם: לײדא ועיי״ע יי, ולדעת הח׳ אייזלער בבט״ר ח״ב 51 אלף מובלעת במקום לאיידא והוא בל״מ לאיזה.

* לֵידָה עיי״ע לד.

* לֵיזָה עיי״ע לז ב׳.

* לֵיכָּא (es ist nicht da) קטוע מן לֵית כָּא) והפכו איכא עיי״ע, וכמעט בכל דף בש״ס.

* לֵיכָּא בשבת קל״ד רע״א עיי״ע לך ב׳.

* לֵיכְסָא עיי״ע אלכסא בח״א, צ״ד.

לַיִל (= לַיְלָה מל״מ הפכו יום Nacht ורוח ההריון השולט בלילה) בפ׳ כל היד בגמ׳ כל הנשים (נדה ט״ז:) [1]) מלאך שממונה על ההריון לילה שמו נטל את הטיפה ומעמידה לפני הב״ה ואומר לפניו רבונו של עולם טפה זו מה תהא [2]) גבור או חלש חכם או טיפש עני או עשיר אבל [3]) צדיק או רשע לא אמר וכו׳. *[אחי״ה ודרש איוב ג׳, ב׳, ועוד שם בנדה: לילה ניתן להריון ויום לא ניתן להריון, סנהד׳ צ״ו, אותו מלאך שנזדמן לאברהם לילה שמו — וכן מלאך ההריון אצל היוניים נקרא δαιμόνιον γενέθλιον עיין ספרי על המלאכים והשדים 89, ושם הפרטי נאצל משם כללי ליל, לילה, הקבוץ לילות ועוד לֵילְוָתָא ב״מ ל׳ סע״ב, פ״ו, לילוותא ב״ב ע״ג: ובכ״י ש״ס לברכו׳ נ״ח: לילייתא (ד״ס צד קס״ה.) והסמיכות אצל רז״ל לֵילֵי סוכו׳ מ״ח רע״א תעני׳ כ״ג רע״א פסחים קי״ב רע״ב ועוד תואר הפעל כמו בל״ס לֵילֵי Nachts פסחים ב׳, נ׳, ובלא״ר לֵילָא, לֵילְיָא דניאל ב׳ י״ט, ה׳, ל׳ עירוב׳ ס״ה, קהל״ר פ׳ ומוצא אני והושאל לעת צרה ירו׳ תעני׳ פ״א דס״ד רע״א רבינו ישעי׳ מה יוצא לנו מתוך הלילה הזה (ישעי׳ כ״א, י״א) . . א״ל לא כשאתם סבורים אלא בקר לצדיקים ולילה לרשעים בקר לישראל ולילה לאוה״ע, שהש״ר פ׳ עד שיפוח לילן של מלכיות . . בלילן של מצרים, ומזה תרג׳ ירו׳ ב׳ יָלֵל (דברים ל״ב, י׳) לֵיל — ירו׳ דמאי רפ״ז דכ״ו, דיתקן ליל א ט״ס תחת לה כגי׳ הר״ש עיין אהבת ציון למהרז״ף במקומו] —

לִילִית (מל״מ רוח לילה Lilith, Nachtgespenster) בפ׳ המוציא תפילין בגמ׳ אילן (עירובי׳ ק׳ סע״ב) במתניתא תנא ומגדלת שיער כלילית פי׳ כמו אך שם הרגיעה לילית (ישעי׳ ל״ד, י״ד), בפ׳ המפלת בגמ׳ אמר שמואל (נדה כ״ד:) המפלת דמות לילית אמו טמאה ולד הוא אלא שיש לו כנפים. *[אחי״ה ובקבוץ בעירו׳ י״ח: כל אותן השנים שהיה אדה״ר בנידוי הוליד רוחין ושידין ולילין, וכל דמיונות אלה על ברכי פרסיים נולדו עיין ברוחב ביאור בספרי על המלאכים והשדים 87 והלאה — גיטי׳ ס״ט: גירא דליליתא עיין ערך לוליתא] —

* לֵימָא פי׳ כמו לאמר עיי״ע אימא (ח״ב, קי״ב.) ובענין לימא דלא כי האי תנא, לימא תנן סתמא דלא כפלוני, לימא כתנאי עיין יד מלאכי סי׳ שצ״ה, ת״ד, ת״ה.

* לִימֵין (Hafen) עיי״ע למן.

* לִימִין (מטבע) עיי״ע לם ומ״ש.

לְימוֹן (מל״י λειμών פי׳ לח feucht) תוספת׳ בכורו׳ ספ״ה הלימון כ״ה בכ״י אירפ׳ פי׳ שיש על פניו לחלוחת ובנו״ג הלימיז ועיי״ע לימיז.

* לִימְצָא (בל״י λεῖμαξ Schnecke) בב״ר ר״פ נ״א וילק׳ תהלים רמז תשע״ו עיי״ע אשת (ח״א, שכ״ז).

☞ לֵינָא (= לֵית אֲנָא) בתלמוד ירוש׳ לית אנא לינן לית אנן [4]).

* לִינָה (das Uebernachten) עיי״ע לן.

* לֵיסְטֵים, לסטים, לֵיסְטָאָה, ליסטות, לֵיסְטִיָא כולם בע׳ לסטים.

* ליסטטירין בשהש״רפ׳ יפה את עיין ערך סטטירין.

* ליסטרון עיי״ע זמליסטר בח״ג, רצ״ז.

* לִיעֶזֶר (אמורא דא״י) ירו׳ ביצ׳ פ״א ד״ס ע״ג, ירו׳ סוט׳ פ״ג די״ט, ואין זה ר׳ לעזר המצוי לרוב עיין מה״י למהרז״ף קי״א:

* ליפס עיי״ע אחר ע׳ לפס.

לִיפּוּד (מל״י λιπώδης fettig) תוספתא בכורות ספ״ה הליפוד כ״ה בכ״י אירפ׳ פי׳ מי שיש לו שמנונית על פניו ובנו״ג הליפיז.

* לִיץ לֵיצָן לֵיצָנוּת עיי״ע לץ.

* ליצין (?) (לפי הנראה החוטין) תוספת׳ נגעי׳ פ״ה חליצין (שבבקעת) [שבפקעת]

---

[1]) לפנינו הוא בגמ׳ בש״א אבל גם במשניות כל הנשים ובש״א חדא משנה היא ורבינו דבור ראשון תפס. [2]) בנו״ג עוד: עליה. [3]) בנו״ג ואלו. [4]) עיי״ע לי וש״נ.

מצטרפין זה עם זה כה"ג בכ"י אירפ' ובדפ' זאלקיעב הליצין ואולי צ"ל הלינין והוא מל"י λίνον Faden.

* לַיִשׁ, לַיִּשׁ, לֵישָׁא, לִישָׁה עיי"ע לש.

☞ לֵית (בל"ס לַיִת קטוע מן לָא אִית nicht עיי"ע אית) תרג' ואדם אין (בראשית ב', ה') ואנש לית. *[אחי"ה לית, ליתא הפכו אית, איתא עיין שבת קנ"ה: ב"מ פ"ו: חולי' נ"ח: לית וכו'. ב"מ ה'. אם איתא . . השתא נמי דליתא וכו'. ושם: על דאית ליה . . או על דלית ליה, שבועו' מ"ח. אי איתה לדרב שמואל איתה אי ליתה ליתה, נדרים ז': לית דחש לה וכו' עיי' יד מלאכי סי' שס"ח, ובכנויים קידושי' כ"ב. ליתוהי, ירו' פיאה פ"ג די"ז רע"ד וליתנן. ובהרכבה נשמט התי"ו כמו לֵינָא, לֵיכָּא עיי"ע לֵי] —

☞ לַיִת (בלשון מקרא לַיִשׁ alter Löwe) תרג' כאריה וכלביא (בראשית מ"ט, ט') כאריא וכליתא. *[אחי"ה וכן תרג' לְבִיָּא יחזק' י"ט, ב' ועוד עיין תרג' איוב ד', י' וכן תרג' שחל איוב, כ"ח, ח'] —

לֵךְ (מעיקר הָלַךְ gehen) בספרא בצו וכל דם לא תאכלו (ספרא צו פרק ט"ו סוף פרש' י') יכול אף דם מהלכי שתים וכו'. ובפ"ב בביכורי' (מ"ז) ודם מהלכי שתים שוה לדם בהמה להכשיר את הזרעים. פי' בני אדם שמהלכין על (שני) [שתי] רגלים שאין לך בהמה שיש לה שתי רגלים. — (א"ב העיקר הלך). *[אחי"ה ועיין במבוא צד X בענין דקדוק של רבינו. וצווי בויק"ר פי"ז ירו' יומ' פ"ה דמ"ב ע"ג לְכָה (לך) לדרך זו עיי"ע כלך] —

לְכָּא (= לִיכָּא טירוף ועירוב בל"ע لك, لخ das Klopfen, Vermischen) בפ' ר' אליעזר אומר אם לא הביא בגמ' מוציצין (שבת קל"ד.) התם לא בעי ליכא הכא בעי ליכא הכי נמי נעביד ולא לילוך [1]) פי' „עירוב יין ושמן להוליך השמן בתוך היין על ידי עירבוב". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח בשבת בש"ס ווילנא אבל לילוך איננו מן ילך (הלך) כי אם מפעל ערבי הנ"ל בהוראה הנ"ל וכן פירש"י שמערבב ואינו לוכך] —

לַכָּא (בל"ע لك ובל"ר Lack, lacca עיין ר"ב) דבעי לדמיה ללכא (חולי' כ"ח רע"א) כבר פירשנו בע' יניכא[2]). — (א"ב פי' בלש' ישמעאל ורומיי מין צבע אדום הגדל כמין שרף דבק במקלות המובא מארץ מזרח ובשרף הזה חותמים הכתבים). *[אחי"ה ורש"י בחולין פי' עור אדום שקורין פרקא ובפסחים מ"ב: דצבעו בהו לכא פי' סרכ"א והוא לדעת רמ"ל במ"ל Wichse, Lack, cirage וגי' לכא אי' ג"כ בפי' רגמ"ה כ"י בחולי' ופי' כלומ' פרייא יירמניק! אבל ברש"י כ"י (בד"ס פסחים ס"א.) ובכ"י א"פ ובפי"מ להרמב"ם בפסחים ובהל' רי"ץ גיאת עמוד פ' הגי' לכא וה' כוקסט' הביא בשם הערוך: פערש והוא בלאי"ט purpurschwarz, perso] —

* לִכְאוֹרָה (מלשון אור, אורה פי' בהשקפה ראשונה beim ersten Anblick) עיי"ע כאורה ומ"ש.

* לְכַךְ (מפעל ערבי لك, لخ vermischen) שבת קל"ד רע"א נעביד ולא לילוך עיי"ע לכא וגירסת לילוך איתא ג"כ באו"ז הלכת מילה סי' ק"ו סק"ב וכ"ה בכ"י ש"ס מ' וא"פ וברש"י כ"י (ד"ס שבת צד קנ"ו.) ובגליון שם אי' ברש"י ליכא לשון ליכלוך הוא ע"כ וא"כ פירשו מע' הבא אח"ז.

* לְכַךְ (מורכב מן ל' וכך dazu, zu diesem Behufe) מלת יחס הפעל להגביל התכלית אבות פ"ב מ"ח לכך נוצרת, כתובות ב'. לכך שנינו, שבת קכ"א. לא היה צריך לכך.

1 לִכְלוּךְ (נדרף עם לחלוח Frische, Feuchtigkeit וכן הפעל לִכלך כמו לחלח benetzen, befeuchten) בויק"ר בסוף אחרי מות (ס"פ כ"ב) ובפסקתא את קרבני לחמי (צ"ד נ"ח.) רבנן אמרי [3]) כל מה שהירדן מכנים לי"ב חדש הוא עושה גמיאה[4]) אחת מ"ט כי יגיח ירדן אל פיהו (איוב מ', כ"ג) ויש בהן כדי[5]) ליכלוך פה רב הונא בשם ר' יוסי אומר אין בהם כדי[6]) ליכלוך פה[7]) פי' שריית פה[8]). בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (צד צ"ב:) ולא היה ריחן קשה

---

[1]) בנו"ג לילך. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב', ל"ד ק"ט ה"ב ב"ר וכ"ה בדפי פיזי וויניצי' אבל בדפ"ר ואמשי' יניבא עיי"ע ועי' אניבא ומ"ש. [3]) כ"ה בפסיקתי' שם וכ"ה במד"ר פכ"א ובפסיקתי' רבתי פט"ז ובילק' פנחס רמז תשע"ז אבל בתנחומי' פנחס סי' י"ב הוא קטוע ועיין בתנחו' נצבים סי' ד' ובילק' איוב רמז תתקכ"ו אי' בשם רשב"ל ובויק"ר הנ"ל בשם ריב"ל. [4]) בפסיק' דר"ה שם בויק"ר ובמד"ר ובתנחו' שם ושם גמיעה אבל בפסיק' רבתי ובילק' איוב שם ושם גמיאה ובילק' פנחס גמייה ועיי"ע גם הי' (בח"ב, ש"ו). [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וק"ט וכ"ה בתנחו' פנחס. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה במד"ה שם ובילק' פנחס, ובכ"י ו"ו ל"ד משום. [7]) כ"ה בכ"י הנ"ל רק אין בהן ליכלוך פה ובדפי וויניצי' כדי ליכלוך פה וא"כ קטוע באמצע ובקצת דפוס בפסיקתי' רבתי בט"ס לחלוך וצ"ל לחלוח וכן הגיה הח' בעל מאיר עין. [8]) ובמ"כ בויק"ר פי' אינו מספיק ללכלוך פיו.

מריח הזיעה א״ל מתלכלכין[1]) היו מ ד ש א י[2]) הבאר וריח שלמותיך כריח לבנון (שה״ש ד׳, י״א[3]). בבראשית רבה פרשת ס״ב (ר״פ ס״א) ויוסף אברהם: ויונקתו לא תחדל זו ליכלוכית[4]) שלו. בפרשת ע״ט[5]) ויבא יעקב שלם: תבא בכלח אלי קבר (איוב ה׳, כ״ו) רב יצחק אמר תבא בך ליכלוכית אלי קבר[6]) פי׳ כולן ענין לחלוחית הן. *[אחי״ה והוא כמו בלשון זכר ליכלוך ענינו לְחְלוּחַ[7]). ירושלמי ברכות פ״ח די״ב. ליכלוך משקה והפעל ירו׳ חגיג׳ רפ״ג דע״ח ע״ד מלוכָלָךְ במשקה. שבת קמ״ד: ירו׳ שבת פ״ז דט״ז: כריתות י״ג. מלוכלכת על פי הדר ועוד עיי״ע הבא אח״ז. ירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ה. כההוא דמלכלך, ירו׳ מגיל׳ פ״ג דע״ד. מלכלך באוריתא פי׳ בהשאילה שיש בו ריח תורה] —

2 לִכְלוּךְ (מערך הקודם Befeuchtung, Besudelung) באלו חוצצין פ״ט במקואות (מ״ד) לכלוכי צואה שעל בשרו כדאמרינן (יומי ע״ז:) היה מלוכלך בטיט ובצואה[8]). — (א״ב ענין טינופת). *[אחי״ה בדפוס אמש׳ חסרו אותיות: א״ב. וכן הוזכרו יחד בויק״ר פכ״ז מלוכלך ומטונף וכו׳, ובהשאיל׳ מד׳ שו״ט מזמור כ״ג והובא בילק׳ דברי׳ רמז תת״ח מהו ידע לכתך (דברים ב׳, ז׳) הילוכך לכלוכך צערך בפרנסתך, רות רב׳ פ׳ ויאמר לה בעז: זה לכלוך מעשים ושם הפעל: לכלך מעשיו בחומץ ממעשים רעים. וכן ענין לכלוכית נדרים ס״ו: לכלוכית שמה . . יפה קורין אותה לכלוכית שהיא מלוכלכת במומין, ויק״ר פי״ד טיפה של לכלוכית וכו׳. פסיקת׳ רבתי פ״מ, ט״ז מלוכלכים בעבירות, שמ״ר ס״פ כ״ב ידיו מלוכלכות בגזל, ושם ס״פ כ״ז כל הגוף מלוכלך בעבירות, ילק׳ משלי רמז תתקמ״ז מלכלך את תורתו. ובהתפעל ב״ר פס״ה מתלכלך בעונות, שהש״ר פ׳ כאהלי קדר מתלכלכין בעונות, ושם פ׳ אחות כך כל מה שישראל מתלכלכין כל ימות השנה בעונותיהן וכו׳, אסת״ר פ׳ ויהי אומן: נתלכלכתי בטומאה, ובלי השאילה ויק״ר פ״א עיי״ע אספקלריא. נדרי׳ ס״ו: עיי׳ לעיל, תוספת׳ ברכו׳ פ״ז סוף שמלכלך את החלוק ב״ר פכ״ב ידיך מלוכלכות, ושם פס״ה בבגדים המלוכלכין, תוספת׳ שבת ספט״ז (י״ז) אם היו רגליו מלוכלכות בטיט, וכ״ה בתוס׳ יוה״כ פ״ה (ד׳) ובהתפעל ירו׳ ב״ק פ״ג ד״ג ע״ג נתלכלכו כליו חייב, ושם: (נתכלכלו) [צ״ל נתלכלכו] כליו פטור. שמ״ר פכ״ג מה השמלה הזאת מתלכלכת וחוזרת ומתלבנת וכו׳ ובשהש״ר פ׳ כאהלי קדר מה יריעות שלמה זו מתלכלכת ומתכבסת וחוזרת מתלכלכת ומתכבסת וכו׳] —

* לְכֵן (פי׳ כמו לְכָךְ dazu) ירו׳ מעש׳ שני פ״ב דנ״ג: ירו׳ עירוב׳ רפ״ז דכ״ד.

* לָכֵן (קטוע מן לָא כֵן nicht so) והרבה בהרכבת ד׳ בראש דלכן (דילכן) פי׳ דאי לא כן עיי״ע דל האחרון (ח״ג, ס״ז) וע׳ די האחרון.

לָבִין (צבא בל״ע Heer) אספר (סנה׳ ק״ו.) כבר פירשנו בע׳ אספר[9]).

לָבִים (מל״י λυγαῖος שחור ולא (כדעת רמ״ל) מל״י λευκός לבן) בב״ר פרשת ז׳[10]) ישרצו המים: מביא שני דגים אחד חיור ואחד לכים כבר פירשנו בע׳ אספרון. — (א״ב לא הביאו בע׳ אספרון ולא מצאתיו במדרש אבל מצאתיהו בירושל׳ מסכת כלאי׳ פרקא קמ״א (רכ״ז.) מייתי חוט וקטר באודנא דלכיסא ובאודניה דיריקא). *[אחי״ה ואני מצאתיו בע׳ אספרון כפי ס״א של כ״י שהבאתי (בח״א, קצ״ד:) וכן מוכח מהעתקת המיוחס לפירש״י בב״ר פ״ז בד״ה אמר רבי יונה וז״ל כיצד מייתי חוט וקטר באודניה דלכסיא מין דג ובאודני דיריקא גם הוא מין דג אחר ע״כ וכנ״ה בירו׳ ב״מ עיי״ע אספרון ומ״ש — ועה״ק שנ״ב פי׳ לכים ש ח ו ר] —

לְכְסָן (= לוֹכְסָן מל״י λοξόν עקום schräg ועוד קראו כן לקו עובר באלכסון במרובע Hypothenuse) בסוף דמאי (פ״ז מ״ח) שתי שורות לוכסן. בהשידה פי״ח בכלי׳ (מ״ה) (גדר) [צ״ל גרד][11]) שני שלחנות לוכסן[12]) (גדר) [גרד או גדד] שתי כרעים טפח על טפח לוכסן. פי׳ לוכסן הוא אלכסון ובלשון חכמים קרנזול (ב״מ ק״ח סע״ב ב״ב י״ג) (גדר) [גרד או גדד] ב׳ כרעים טפח על טפח לוכסן קיטע ב׳ רגלים טפח על טפח בשוה או

---

1) בנו״ג בט״ס מתלכלין וצ״ל כגי׳ הערוך וכגי׳ הילק׳ עקב רמז תת״ן בשם הפסיקתי. 2) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו א׳ וצ״ל בדשאי וכ״ה בכ״י ו״ו ב׳ רק שם בט״ס ברשאי ובכ״י ה״ב וק״ט וכל דפ״ע בראשי וצ״ל בדשאי. 3) ובשו״ט מזמור כ״ג מגעגעין ובשהש״ר ס״פ נפת תטופנה הגי׳ מתגעגין ועיין עוד יתר מקומות שהביא רש״ב בפסיקי׳ שם ששם הגי׳ בט״ס מתענגים ובכולם צ״ל מתעגעגים עיי״ע עגעג. 4) בנו״ג לחלוחות. 5) וגם לפנינו ככה פי׳ ע״ט ועיין בענין חילוק פרשיות במ״ש בהשחר שנת י׳ חוברת וי״ו. 6) בנו״ג לח. 7) עיי״ע לכך א׳ מ״ש בשם גליון כ״י ש״ס. 8) וכ״ה בפי׳ סר״ט לרה״ג ושם או בצואה ובנו״ג כגי׳ רבינו וגי׳ הכ״י ש״ס ובשאר מקומות שהביא ד״ס (יומי צד קכ״ב:) ואם היו ידיו מלוכלכות. 9) עיי״ע אצלנו בח״א קצ״א ומ״ש. 10) וכצ״ל בעי׳ אספרון ובט״ד פרשי׳ ו׳. 11) כ״ה בתוספתי׳ כלי׳ ב״מ פ״ח ובנו״ג בכלי׳ שם גדד וגם זה נכון. 12) בנו״ג שתי לשונות לוכסן ובתוספתי׳ שם אלכסון.

שמיעטם מטפח וקיטעם והניחם פחות מטפח. — (א״ב פי' בל״י דבר עקום וחז״ל אמרו כן לקו העובר מזוית אל זוית שכנגדו). *[אחי״ה פי' לוכסן ע״י קרנזול הועתק מפי' רה״ג בסר״ט צד 14 — וכנ״ה בירו' כלאים ספ״ד דכ״ט ע״ג במודד לכסן ובירו' שבת פ״ט די״ג סע״א כמודד לוכסן, ושם פי״ב די״ג ע״ג לוכסן היה כתוב עליהן, ירו' עירובי' פ״א די״ט: נותן את הקורה לוכסן, ירו' יומ' פ״ה דמ״ב ע״ד שהיה לפניו לוכסן, פתיחת' דאיכ״ר פ' הוי מגיעי חורש שדהו לוכסן וכו'] —

* לְכֶשׁ שבת פ״ב מ״א עיי״ע לגש ומ״ש.

לַכְתָּא (נ״ל מל״פ لخت חתיכת עץ ומקל Stück Holz, Kloben) בס״ג דפ' הזורק (שבת ק״ב.) לכתא ומתנא אגודו [1]) בידו הוא פי' משקולת והחבל שלו. פ״א בע' בוכיאר [2]). אי נמי בלכתא [3]) (שבת קנ״ד:) כבר פי' בע' חבר גואלקי. *[אחי״ה עיין ערך חבר (בח״ג, של״ה) ושם בהערה 6 הגהתי בלכתא וראיה מע' הנוכחי. ושם פי' רבינו (עפ״י פי' ר״ח נדפס בש״ס ווילנא) ונקרא ה ע ץ ההוא לכתא ע״כ וכן מוכח מפי' ראשון בע' בכיאר וכן מפי' רש״י בשבת בשני מקומות וזה כהוראת מלה פרסי' ובפי' הר״ן לשבת ק״ב. לכתא סכין או אבן וכו' ופי' כן לפי דמיונו ורמ״ל העתיק Saumsattel!] —

*לְכַתְּחִלָּה (הורכב מן לכ־ומן תְּחִלָּה, von vorn herein, was erst geschehen) הרבה מאוד בש״ס ולשון חכמים הוא והפכו דיעבד חולי' ב'. הכל שוחטין לכתחלה ושחיטתן כשרה דיעבד, ושם ט״ו: דיעבד אין לכתחלה לא וע״ש כ״ז. ר״ה ל״ג סע״א והרבה זולתו ונמצא אך מעט מזער בירושלמי ד״מ ירו' מעש' שני רפ״ד דנ״ד רע״ד אפי' לכתחילה מותר. ולרוב אי' בתחילה ירו' מע״ש שם, ירו' שבת פ״ג ד״ה ע״ד והורגל לרוב כאן לשעבר כאן לבא עיי״ע בא.

לם (= לוּמָא בל״ס מין מטבע וכן בל״י λάμα ובל״ר dünnes Plättchen, kleine Münze, lamina) בפ' אין מעמידין בגמ' המורים (ע״ז ל״ד:) קיסטא דמורייסא בלומא קיסטא דחמרא בד' לומי פי' מטבע. *[אחי״ה בנו״ג קיסתא אבל בפי' ר״ח לע״ז כ״י (בקובץ כ״י אנגיילקי' דף כ״א) גרס ג״כ כערוך ופי' לומא מעה. ובדרך משקל רומי לימין תוספתא דמאי ספ״ג סלי תאנים וסלי ענבים וקופות של ירק לימין מדה גסה מלימין ולמטה מדה דקה ובירו' דמאי ספ״ב דכ״ג. אי' בט״ס טמן וצ״ל לימין ור״ש לדמאי פ״ב מ״ה גורס לימון ויותר טוב לומין] —

* לְמָא, לָמָא עיי״ע למה א' וב'.

* לְמְבַּרְנְיָא (Lombardei) תר״י א' לבמדבר כ״ד, כ״ד מן למברניא ומארע איטליא עיין מ״ש בספרי על העתקה פרסית לריב״י טאווס צד 223.

* למ״ד (שם האות הזה Lamed) בירו' שבת פ״ז ד״ט: דרש א ל ה הדברים (שמות ל״ה, א') אל״ף חד למ״ד תלתין ה״א חמשה ועוד עיי״ע ה״א (ה״י) וש״נ יתר דוגמאות, ובענין למד יוני עיי״ע למד ב' במוספיא.

לָמַד (פי' מל״מ ענין קנות ידיעה ע״י הרגל או עיון lernen, gewöhnen) בפ' במה אשה בגמ' בירית (שבת ס״ד.) הניחא למאן דאמר מופנה מצד אחד למדין ואין משיבין וכו' מפורש בר״ג דפ' המפלת (נדה כ״ב:) אמר שמואל משום ר' ישמעאל כל גזירה שוה שאינה מופנה כל עיקר אין למדין הימנה מופנה מצד אחד לר' ישמעאל למדין ואין משיבין לרבנן למדין ומשיבין מופנה מב' צדדין לדברי הכל למדין ואין משיבין. פי' למדין ומשיבין למדין הימנה ואם יכולים לעשות עליה תיובתא עושה. בס״ג דפ״ק בסנהדרין (י״ז:) למידין [4]) לפני חכמים לוי מר'. בפ' התודה בגמ' ולד תודה (מנחו' פ':) אמר למדין לפני [5]) ר' וניתי לחם [6]). בפ' ארבע מיתות בסמוך המחלל (סנהדר' ס״ה:) לימודי ערבי שביעית [7]) חטים יפות. פי' נוהגים ורגילים לומר ערבי שביעית חטים יפות לזורעם עקורי קטניות מהיות רעות פי' אם יעקור אדם מקצת מן הקטניות בתחילה וישליכם לאיבוד הנשארים לא יהו רעות [8]). בילמדנו בריש אמור אל הכהנים (בתנחו' לי׳) ולמדנה בנותיכם נהי (ירמי' ט', י״ט) מה ראו הקינים והנהיות להנתן לנשים בשביל שהביאו מות לעולם.

---

[1]) בנו״ג אוגדו וכ״ה בכ״י ה״ב ובשאר כ״י איגודו. [2]) ושם פי' פ״א לכתא ומתנא ק נ ה קשור בחוט ארוך וכו' וזה הועתק מפי' ר״ח בשבת (בש״ס ווילנא נדפס בדף ק״ב סע״ב) וזה הפי' עולה יפה עם גזרת המלה הפרסית הנ״ל. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע וויניצי' אי' נמי לכתא ובדפ״ר פיז' באסיל ואמשי' בליכאתא. [4]) כ״ה בדפ״ר ובכ״י למדין ובדפ״ע הלמדין ובנו״ג כבדפ״ר ובמעילי' ח': הלמידין וע״ש התוספו'. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר, ובדפי וויניצי' בפני. [6]) בנו״ג אמרו למדין (ברש״י למידין) לפני ר' וליתי לחם ובפי' רגמ״ה כ״י למנחות (בקובץ כ״י אנגיילי' דף כ״ח.) אמרו למידים לפני רבי היינו לוי כדאמרי' בסנהדרי' למדין לפני חכמי' לוי מרי ע״כ וזה כשיטת רש״י והתוספו' השיגו עליו ע״ש ועיין הליכות עולם שער א' ויבין שמועה שם צד ט' סע״ב (דפי' ליוורנו) ופחד יצחק ע' למדין. [7]) וכ״ה בכ״י פי' אבל בנו״ג שביעיות. [8]) וכן בפירש״י ע״ש.

*[אחי"ה א) ענין קנות ידיעה ע"י עיון ד"מ בקל כל הלומד תורה וכו', ר"ה כ"ג. סנהד' צ"ט. ע"ז י"ט. למד לשונך לומר איני יודע וכו', ברכות ד'. למד תורה בילדותו ילמוד תורה בזקנותו וכו', יבמות ס"ב: ועוד הרבה דוגמאות עיין ברכות ג'. י"ז. כ"ח: ס"א: ס"ב. ס"ג. ושם: שבת ע"ה. עירובי' מ"ז: נ"ד: פסחים פ"ז. יומ' ע"ב: סוכ' מ"ב. ר"ה ל"א: תענית ז'. מגילה ו'. ט"ו: חגיג' ג'. יבמות פ"ד. ק"ה: כתובות קי"א. נדרים ל"ח. גיטי' נ"ז: סוט' כ'. ל"ה: קידושי' כ"ט: ועוד זולתו. בפיעל: ברכות ז': כ"א. כ"ח: שבת ל"א. קל"ט. עירובי' כ"א: פסחים קי"ב. ר"ה כ"ג. ל"א: סוכ' מ"ט: סוט' כ'. קידושין ל'. ל': ב"ק ל"ח. ב"מ ק"ו: ב"ב ח': כ"א. סנהד' ה'. י"ז: י"ט: ס"ח: צ"ב. ק"א. ע"ז י"ט: ועוד עניננו למוד ע"י היקש מאיזה דבר לאחר ד"מ מכילת' בא פרש' ג' בא הכתוב ללמדך וכו', ושם פ"א נמצינו למדין. ברייתא דר"י: דבר הלמד מענינו ודבר הלמד מסופו ועיין סנהד' פ"ו. — ושם ע"ג. ופסחים ל"ה: הרי זה בא ללמד ונמצא למד. ירו' קידוש' פ"א דנ"ט. לְמֵידָה.. למד נמצא למד ומלמד. סוט' מ"ד. חולי' פ"ד. למדה תורה דרך ארץ, ב"ר פל"א לימדתך תורה ד"א, ברייתא דר"י (תחלת הספרא) ללמד על עצמו.. ללמד על הכלל כולו. ירו' תרומו' רפ"ב דמ"א רע"ב כל הדברים למידין ומלמדין וכו' ע"ש — ב) ענין הרגל והתנהגות. בקל: ירו' תרומו' פ"ד דמ"ב ע"ד כמות שהוא לָמוּד, ויק"ר ר"פ כ"ה אם היה למוד לקרות.. ואם היה למוד לשנות וכו', שהש"ר פ' שחורה אני: אם היה למוד לאכול סעודתו וכו', תנחומ' נח סי' ב' מה שלמד היה אוכל, ויק"ר פ"ד למודה.. אינה למודה. והקבוץ זכר דמאי פ"ד מ"ד למודים לאכול. ירו' דמאי פ"ד דכ"ד. בלימודין אבל בשאין לימודין וכו'. פיעל הוריו' י"ג: לעולם ילמד אדם עצמו וכו' (ברכות ס"ב: ינהיג את עצמו), תענית י"א סע"א לעולם ימוד אדם עצמו כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו אולי צ"ל ילמד ובכ"י מ' יעשה, ובע"י ובילק' (ד"ס כ"ט:) יראה אדם. בינוני: סנהד' ק"ט רע"ב מלוּמָד בניסין, סוכ' כ"ט. מלומדין במכותיהן. ובהתפעל להתלמד ברכו' נ"ג: גיטי' כ"ד רע"ב ס'. יומ' ל"ז: תעני' כ"ז: — והשם לימוד (למוד) ברכות ז' סע"ב סוכ' כ"א סע"ב. קידושי' מ': וש"נ. ב"ב ק"ל: הוריות י"ג רע"ב ביצ' ל"ד: מנחות ט"ו. (ועיין יד מלאכי סי' שצ"ד) שהש"ר פ' משכני והשם המופשט למידה יבמות ק"ט:] —

למד (= לימוּדים, לִמוּדִים נ"ל מל"י λάμπαδιον קישורין Verbindung ור"ב פי' בע"א) בפ' כיצד מברכין בסוף הלכה חוץ מן היין (ברכות ל"ח רע"א) כלימודין פטורה, פי' כגון עמודים ארוכים כדגרסינן בתנור פ"ה בכלי' (מ"ט) תנור שבא מחותך מבית האומן ועשה לו[1]) לימודין ויש מפרשים לימודין דתנור ענין שיפוץ. — (א"ב פי' בל"י אות אחת עשר במספר האותיות וצורתה קוים שנים מחוברים בראשם והולכים ונפרדים ונרחקים עד סופם ועל שם צורה זו קראו למדים חז"ל לנסרים או עצים מחוברים נוגעים בראשם להגן על דבר מה עשוים כמו אוהל). *[אחי"ה ר"ב כיון לצורת אות יוני Λ הנקראת λάμβδα ולפי זה תתכן יותר ג' למודים בלא יו"ד וכ"ה באמת בכלי' שם ובברכו' שם כגי' כ"י א"פ אבל בתוספת' חלה פ"א ובירו' חלה ספ"א דנ"ח. עשאה לימודין וכן בתוספת' כלי' ב"ק פ"ד וכפ"ז אי' ביו"ד (אך בר"ש לכלי' שם בלי יו"ד) וכן בתוספת' כ"י לפסחי' רפ"ז ובמ"ק י"ב. עיי"ע הבא אח"ז. ולפע"ד נ"ל לפרשו מל"י הנ"ל ופי' קשורין וכן פי' הרמב"ם בכלי' שם עש"ה. ורש"י בברכות פי' נסרים והביא זה דמ"ק ופי' ע"י לוחין, וכפי הנראה פי' רבינו למודים כמו עמודים ועוד עיי"ע טרתא ושם בסוף הערך ג"כ מענין למוד] —

לָמַד (ענין חיבור וקשור aneinanderfügen) בפ' כל הכלים בגמ' האבן שבקרויה (שבת קכ"ה: צאו ולמדום פי' רבי חננאל זה שאמר רבי צאו ולמדום עשו להם לימודים [ו]יש מי שאומ' עיינו בהן כלומ' לימוד בעינן[2]) בלא מעשה וי"א לימודין כגון זה ששנינו במסכת משקין בפ' מי שהפך (מ"ק י"ב.) עושה לו לימודים בשביל שלא יחמיץ והן כסויין עצים ועליהן טיט (שרוצים[3]) [וצ"ל[4]) שצריכים] מעשה[5]) וראיתן הא דגרסינן בבמה טומנין (שבת נ'.) תני רבה בר [רב[6])] הונא[7]) קמיה דרב חריות של דקל שגרדם[8]) לעצים ונמלך[9]) עליהם וכו'. — (א"ב בנוסחאות כתוב תני רבה בר בר חנא קמיה דרב חריות של דקל שגדרם לעצים

---

1) בנו"ג בט"ס בו אבל לנכון בתוספתי' כלים ב"ק פ"ד לו. 2) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח, ובדפ"ע בענן. 3) וכ"ה בפי' ר"ח בש"ס ווילנא. 4) כדאי' בדפא"מ. 5) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובשאר כ"י ודפ"ע וכן בפי' ר"ח אי' מעשים. 6) וכ"ה בפי' ר"ח. 7) כ"ה לנכון בדפ' ווניצי' ובכ"י ה"ב ובפי' ר"ה, ובנו"ג בר בר חנה, ובכ"י ערוך ו"ו אי' ל"ד רבא בר חנא ובכ"י ב"ר חמא ובכ"י ק"ט רבא בר חינא ובדפ"ר רבה בר חנה. 8) וכ"ה בעי' חרית ע"ש ובפי' ר"ח לדף קכ"ה: ולדף נ'. שגררום, שגררן ובכ"י ה"ב בכאן: שגודדם. 9) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב, ובדפ"ע בט"ס ונסמך.

ונמלך עליהם לישיבה צריך לקשור). *[אחי"ה ולפי מ"ש בשם כ"י ערוך גם רבינו גרס כן ונמלך וכו' וע"י וכו' היה מקצר וכל דברי הערוך הועתקו מפי' ר"ח נדפס מעתה בש"ס ווילנא לדף קכ"ה: ופי' למדום תקשרו וסדרו אותם ועיין בפירש"י שהביא ג"כ ראיה ממ"ק הנ"ל וכ"ה בחיד' המאירי בשבת. ודוגמתה בעירובי' ל"ד: פוקו·עבידו כבושי כבשי עיי"ע כבש ד'] —

לָמָּה (מל"מ מלת השאלה ?wozu, weshalb) בס"ג דפ' המזבח מקדש (זבחים פ"ח:) א"ר עינייני בר ששון[1]) למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרשת קרבנות וכו'[2]). *[אחי"ה וכנ"ה בברכות ט': למה אמר אליהו וכו', ב"מ ס"א: למה לי דכתב רחמנא וכו', יומ' כ"ט. סוכ' י"ד. למה נמשלה וכו' שבת פ"ח: נ"ד. עירובי' נ"ד: סוכ' מ"ט: חגיג' ג': תענית ז'. למה נמשלו דברי תורה וכו', שבת פ"ח. למה נמשלו ישראל וכו', פסחים ל"ט. למה נמשלו מצריים וכו', ברכות י'. מ"ק כ"ח. למה נסמכה וכו', ברכות ט"ז. למה נסמכו וכו', ב"מ פ"ז. נזיר כ"ג. סנהד' מ"ג: למה נקוד וכו', ברכות ד'. שבת קי"ג: יומ' ל"ט: ס"ט: סנהד' כ"ו: ס"ז. חולי' ז': צ"א. תמור' ט"ז. בכורות נ"ה. זבחים קי"ג: ע"ז י"א. למה נקרא וכו', ברכות ג'. סימנא למה לי] —

למה (מורכב מן לָא מָה = לָא מָא nichts) בילמדנו למה משה ואהרן (שמות ה', ד') (תנחומא לי' והובא בילק' שמות רמז קע"ו) אתם למה ודבריכם למה[3]). בב"ר פרשה ב' והארץ היתה תהו ובהו (בראשית א', ב') זה אדם הראשון ללמה[4]) ולא כלום. כי תהו המה (ש"א י"ב, כ"א) תרג' הוו[5]) למה. וילכו אחרי ההבל ויהבלו (מ"ב י"ז, ט"ו; ירמי' ב' ה') תרגום והוו למה. כי במה נחשב הוא (ישעי' ב', כ"ב). *[אחי"ה תרג' בישעי' שם וכלמא חשיב הוא וכן בכל התרג' הנ"ל באל"ף בסוף, רק בכ"י תרג' על תהו (איוב כ"ו, ז') על למה. וצריך לנקד בכל מקום לָמָה, לָמָא ולא לְמָא כבדפוסים עיין לעווי בעמת"ר ובמתורגמן אבל שם בטעות לְמָא] —

* לְמוּאֵל עיי"ע למלם.

* למטור"ך עיי"ע בן נפיל בח"ב קי"ח ומ"ש.

* לומכסה ירו' הוריות פ"א דמ"ו. ט"ס תחת: של מכסה.

* לימיז. לימין (מל"ר schielend, limus, um) תוספת' בכורות ספ"ה הלימיז אבל בכ"י אירפ' הלימין ואולי הוא ל"ר הנ"ל פי' מי שעינו אחת מביטה לצד זה והאחרת לצד אחר אבל עיין ערך לפן ועוד עיי"ע לֶימוֹן.

* לְמְלֵם (מל"ס לַמְלֵם murmeln, üble Nachrede halten) פסיקת' רבתי פ"ו לא לימלם אדם אחר משה. ושם היו ישראל מלמלין אחר משה וכו', קהל"ר בריש: למואל שֶׁלַם לאל בלבו וכו' כן הגיה לנכון ה' לעווי במקום שנם דאי' בנוסח'. ועוד עיי"ע מלמל.

לְמֵן (= לְמֵין, לִימֵין מל"י λιμήν ובל"ס לִימְנָא. לְמִינָא חוף Hafen) בפ' מי שהוציאוהו (עירובי' מ"א:) פעם אחת לא נכנסו ללמן עד שחשכה למן הוא נמל הוא מחוז. — (א"ב פי' בל"י חוף ים ומושב הספינות). *[אחי"ה ובנו"ג לנמל. וכנ"ה בירו' ב"מ ספ"ו די"א. פרק ספינתו בלמן וכ"ה למן בקהל"ר פ' טוב שם ובפ' גם שמש ותתכן הגי' למין ב"ר פל"א. פל"ב שמ"ר ר"פ מ"ח, לימין אסת"ר פ' והשתיה בלימין אחת, אגדת בראשי' פרק ל"ד הגיע לפתח הלימין, ירו' יומ' ספ"ג דמ"א. הגיע ללמינה של יפו. ירו' גיטין פ"א דמ"ג: למינה של קיסרין, בירוש' ברכות פ"ג ד"ו ע"ג כיון דמטון ללמינה והוא ל' נקבה — וכמו שפי' רבינו נמל הוא מחוז כן העתיקו ע' זקנים מחוז (תהלים ק"ז, ל') ע"י λιμήν] —

לָמַם (מל"י λαιμάσσω — ζω gierig, gefrässig sein והשם λαιμός, λαιμία Gefrässigkeit) בפ' במה אשה בגמ' לא יצא האיש לא כסייף (שבת ס"ג סע"א ורע"ב) שכן בל"י קורין לכלב למם. *[אחי"ה בירו' ב"ק ספ"ז ד"ו. חסר סיום שכן בל"י וכו' והרבה נתחבטו המבקרים בפי' זו המלה עיין לעוויזאהן זאאלאגיע 83 ועל פיו העתיק ברילל (פרעמדשפר' עלעמ' 24) ועיין ברילל יאהרביכער ח"א 129, ובח"ב 210 ומהרז"ף במ"ע חט"ו 396

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ר' עינייני בר ששון ובכ"י ו"ו אי עיניני בר שישון בכ"י ל"ד בר שושין ובכ"י ו"ו.בי עונייני בר שישין ובדפ"ע ענני בר ששון ובנו"ג ר' עיניני בר ששון ובשבת ס"ד: ענני בר ששון אבל בכ"י מ' ובראי"ש דפו"ו עיננִי עיין ד"ס שם וש"נ גם גי' עניני, עניני ויוחסין השלם 176 הביא הגי' בר עניני בר סיסי וד"ק ר' ענגאי בר ששון. [2]) בנו"ג בסדר הפוך פ' קרבנות לפי בגדי כהונה. [3]) בילק' למה אתם למה דבריכם. [4]) בנו"ג שהיה ללמה. [5]) כ"י ה"ב.

λιμός) וכצ"ל במהי"ר ז') והנכון כמו שרשמתי בתחלת הע' ונקראו כן הכלבים שלא ידעו שבעה וכן דעת בעל המשביר ועוד היום נקרא שלשלת הכלב λαιμοπέδη. ודרש למם (איוב ו', ל"ד) מפעל מסם כלומ' מונע והסיר ועיין רש"י בכתוב' צ"ו. ולא מענין מם כדעת ר"י מיגאש בתשובה סי' ל"ז] —

לְמַעַן (טל"מ מלת הטעם כמו בעבור damit, auf dass, wegen) בפ"ק דברכות (ז':) למען ה'[1]) (דניאל ט', י"ז) למענך מיבעי ליה אלא למען אברהם שקראך אדון. בס"ג דפ"ק דקדושין (ל"ט:) בכיבוד אב ואם כתיב (דברים ה', ט"ז) למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך ובשלוח הקן הוא אומר (שם כ"ב, ז') למען ייטב לך והארכת ימים הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות עלה לבירה שלח האם ונטל את הבנים בחזירתו[2]) נפל ומת היכן טוכו[3]) של זה והיכן אריכות ימיו של זה[4]) אלא למען ייטב לך בעולם שכולו טוב והארכת ימים בעולם שכולו ארוך.

לַמְפָּדָם (בל"י ורו' λαμπάς, άδος lampas, dis Fackel, Leuchte, Lampe) ירוש' דיומ' פ' אמר להם הממונה (פ"ג דמ"א.) תרג' עקילם לקבל נברשתא (דניאל ה', ה') לקבל למפדם פי' בל"י ורו' עששיות ונרות. *[אחי"ה תרגום עקילם לזה הפסוק אין לפנינו אבל כן מתורגם בע' זקנים κατέναντι τῆς λαμπάδος וכן מתורגם לפיד בראשית ט"ו, י"ז; שמו' כ', ט"ו וכן בתר"י ב' לשמו' כ', ב' למפד דנור . . למפד דאשא. ונעתקה לל"ס לַמְפִּאדָא, לַמְפְּדָא ובל' קלילה בל"י λαμπάδιον וכן העתיקו ע' הזקנים גֻּלָּה (זכרי' ד' ב', ג')] —

* לימצא עיי"ע לעיל במקומו.

1 לָן (= מפעל עברי לון והשם לִינָה das Uebernachten ועוד עכבה בלילה das Uebernacht-bleiben) בפ' הדר בגמ' האחים (עירובי' ע"ב סע"ב) מקום לינה גורם[5]). בפ' בעשרה מאמרות (אבות ה', ה') ובס"ג דפ"ק ביומ' (כ"א.) צר לי המקום שאלין בירושלם פי' לא אמר אדם אין לי מקום ללון בירושלם שהמקום צר. *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' צ"א: ויפטר בלא לינה. ירו' מעש' שני פ"ב דמ"ט ע"ד מה בין לינה מה בין שביתה אדם מגלגל בלינה ואין אדם מגלגל בשביתה בכל מקום אדם לן ואין אדם שובת בכ"מ. שמ"ר פ"א אין ויואל (שמות ב', כ"א) אלא לשון לינה. והקבוץ ב"ר פ"ס ללין (בראשית כ"ד, כ"ג) לינה אחת ללון (שם כ"ה) לינות הרבה וכן דורש בויק"ר פ"כ ויתלונן (איוב ל"ט, כ"ח) לינות הרבה. ובמד"ר פי"ב דרש יתלונן (תהלים צ"א, א') שלן שם לינות הרבה. ובהוראת עכבה בלילה ירו' סוכ' ספ"ד דנ"ד ע"ד ירו' סוט' פ"ב די"ח. נפסלין בלינה. ירו' יומ' פ"ב דל"ט ע"ג לינה פוסלת בידים . . אין לינה פוסלת בידים] —

2 לָן (מפעל עברי לון בנפעל והפעיל ענין תרעומות והתגרות murren) כי תלינו עליו (שמות ט"ז, ז'). *[אחי"ה כ"ה בדפ"ר ודפו"ו אבל בשדפ"ע לי' ולי' בכ"י ה"ב ואי' בשאר כ"י ערוך רק בכ"י ק"ט ובכ"י ב"ר הובא הפסוק כי תלינו עליו (במד' ט"ז, י"א) ובשתי הפעמים כתיב תלונו בוי"ו וכן במד' י"ד ל"ו וילונו וקרי וילינו] —

* לִין (?) ירו' שבת פ"ב ד"ה רע"א מהו מחרכין לין מפספסין לין צ"ל לָן פי' לנו וכ"ה לָן בירו' שם קודם מעט עיי"ע חרך.

לֶנְטִית (= לוּנְטִית בל"י λέντιον, λίντιον ובל"ר linteum, leinenes Tuch) בפ' חבית (שבת קמ"ז.) מסתפגין בלונטית אחת לונטית הוא אלנטית וכבר פירשתי במקומו. — (א"ב פי' לנטון בל"ר מטפחת). *[אחי"ה וכן בל"י הנ"ל ובע' אלנטית (ח"א, ק':) כבר הבאתי הנוסחאות והעירותי כי בירו' ובמשניו' נאפולי ופיז' אי' בלא אל"ף כגי' הערוך וכן בפי' ר"ח לשבת (בש"ס ווילנא גרס אלונטיות אצל לונטיות) והיחיד לונטית אי' עוד בירו' שבת פ"א ד"ג. ושם פ"ט די"ב. ברי"ף הגי' בשבת אלונתית וכ"ה בכ"י ש"ס (ד"ס קע"ו.) ובתוספת' שבת פ"ג (פ"ד) אלונתת וכולם בט"ס. והקבוץ לונטיות ירו' שבת פ"ג ד"ו. ירו' סוכ' ספ"א דנ"ב. — ומזה נבנה לינטין פי' lintio עוסק במטפחת והושאל על האדם המקנח את הביבין בהיותו לובש מטפחות עיין אגדת בראשית פ"ב (בית המד' ליעללינעק 4) שאלו היית לנטין וסל בידך וכו'] —

לנך (= לוֹנְכָא, לוֹנְכֵי מל"י λόγχη רומח Lanze) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ע' רע"א) אמר שמואל האי מאן דמחו ליה בלונכי[6]) פרסאי. בפ"ק דסנהד' בגמ' סמיכת זקנים (סנה' י"ד.) ובפ"ק דע"ז בגמ' וקרטיסים (ח':) אמר לא זזו משם עד

---

[1]) בפסוק: אדוני. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ובשדפ"ע ובחזרתו. [3]) בנו"ג טובת ימיו. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב. [5]) ושם ע"ד: גרים. [6]) בנו"ג באלונכי.

שנעצו בו ש' לונכיות של ברזל[1]. בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד.) ובחלק בגמ' עדת קרח (סנהד' ק"י סע"א) שקלי גבבא דעמרא ואמשיתיה במיא וכרכתיה עילוי לונכא. ס"א עילוי רומחא[2]. פי' לשון לעז לנצ"א[3] רומח. — (א"ב בנוסח' שלנו כתוב לולניאות והוא טעות ופי' לונכי בל"י רומח). *[אחי"ה בנו"ג כמו שכתבתי וכ"ה בטעות לונכיות בסוט' ט'; ובמד"ר פ"ט לונכייאות וצ"ל לונכיאות. וע' זקנים תרגמו ככה מלת רמח (נחמי' ד', י"ג. ט"ז; יחזק' ל"ט, ט'), חרב (איוב מ"א, י"ח), חנית (ש"א י"ז, ז'), מחי (יחזק' כ"ו, ט')] —

* לַנְנָן (קטוע מן לָא אֲנָן nicht wir) ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ד ולמה לננן (אמר) [צ"ל אמרין] וכו' ועיי"ע לי.

לסוטה (נ"ל מל"ר אמצעי' feingewebter Frauen-überwurf, lusdi עיין אוצ"מ Du Fresne) ירוש' בפ' במה אשה (פ"ו ד"ח:) הרדידים (ישעי' ג', כ"ג) לסוטה כמא דתימא (שה"ש ה', ז') נשאו את רדידי מעלי שומרי החומות. *[אחי"ה וכנ"ה בירוש' שם ר"פ י"ג די"ד. ההן לסוטה אפי' בסוף כאריג הוא. ירו' מ"ק פ"ב דפ"א; הדין לסוטה וכו', והקבוץ ירו' שבת ספ"ד ד"ז רע"א לסוטות, ירו' ב"מ ספ"ד ד"ט ע"ר לסוטיא] —

לֵסְטֵים (מל"י λῃστής Räuber) מזויין (קידושין י"א. כתובות נ"ח. ב"ק נ"ז. נ"ז: פ'. קי"ד. קי"ד: ב"מ כ"ב. כ"ט: מ"ג. נ"ח. צ"ג: צ"ה. ב"ב צ"ב: תמורי ט"ו: ירו' שקלים רפ"ב דמ"ו ע"ג). — (א"ב תרג' ושאף צמים (איוב ה', ה') ויבוזון ליסטין[4] פי' בל"י שודד ואורב בפרשת דרכים ובירו' מסכת הוריות פ' כהן משיח (פ"ג דמ"ז ע"ג) מיכן ואילך בליסטיא[5] היו נוטלין אותה פי' בל"י בגניבה וחטיפה). *[אחי"ה בדפ"ר בראש הע' לסטם ובדפ' אמ' לסטים אבל בשדפ"ע לנכון לסטים בס' בסוף אבל גם ביש"ס הרבה פעמים גם ביחיד לסטים, ליסטים ד"מ חוץ מדוגמאות הנ"ל עירובי' נ"ג סע"ב לסטים כמותך, יבמות כ"ה: מעשה בליסטים אחד וכו' וכ"ה בתוספ' שם פ"ד אבל לנכון בירו' יבמו' ספ"ב ד"ד רע"ב בליסטים אחד, ובירו' ברכות פ"ט די"ג רע"ב חד ליסטים, ירו' כתובות פ"ב דכ"ו: אשת לסטים כלסטים ולנכון בפסיק' דר"כ צד פ'. אשתו של לסטם כלסטם, ירו' סנהד' פ"א די"ט רע"ב שותף ליסטים כליסטים וצ"ל בס' בסוף וכצ"ל בירו' סוט' פ"ט דכ"ד. והליסטים עמו בבית וצריך להיות ליסטם בפסיקת' דר"כ צד קפ"ב. למה"ר לליסטים שהוא יושב בפרשת דרכים אבל לנכון בילק' אמור רמז תרנ"א לליסטם, בקהל"ר פ' אני אמרתי עיי"ע גרדם (ח"ב שנ"ט:) ובתר"י א' לבראשי' כ"א, י"ג לעם ליסטים. והקבוץ קידושי' פ"ב. אומנת לסטים ע"ז כ"ה: פגעו בהן לסטים. ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד ויק"ר פי"ח ליסטין, ביצ' ט"ו סע"א לסטים וכ"ה בב"ק פ"ו מ"א אבל במשנ' דירו' שם ליסטים וכ"ה בירו' שבת פ"ב מ"ה ובירו' כתובות פ"ב דכ"ו ע"ד כליסטים הן, ירו' ב"מ ספ"ו די"א. נפלו עליהן ליסטין ע"ז כ"ו רע"א לסטין דא", תוספת' ב"ב פ"ד הגיעו ליסטים (כ"ה בכ"י אירפ') תנחומ' אמור סי' י"ח בדרך ליסטים, קהל"ר פ' ומוצא: לקיש ליסטים בכיר לצלובין — ב"ר פ"כ נישואה ללסטים ט"ס עיי"ע לווטס ג' רבינו — ובמשקל סורי ליסטאה ובל"ס לֵסְטָיָא: ויק"ר פ"ל ההוא (ליסטא) [צ"ל ליסטאה] (עיי"ע צד ג'), אסת"ר פ' ותמאן הן דליסטאה — סנהד' ק"ו: פנחס ליסטאה וה' פערלעס במ"ע גרעטץ חכ"א 267 הגיה פליסטאה Pilatus — והקבוץ תרג' איוב ד', י"א ליסטייא, ב"ר פ"ס לִסְטָאֵי, פסיקת' דר"כ צד קס"ה: ליסטייא, ילק' הושע רמז תקל"ג לסטייא עיין מאמר Nuovo Saggio להח' לאטטים צד 80, ועוד ענין ליסטייא = ליסטות, לִיסְטָיוּת והוא השם המופשט חטיפה בל"י λῃστεία אומנת שודדים Räuberei ירו' הוריו' הנ"ל, ירו' ב"ב פ"ט די"ז רע"א אדם שיצא לליסטייא אחיו חולקין עמו, ב"מ פ"ד. ליסטאה בליסטיותיה ידע, סנהד' מ"ו: יצא לליסטיות ובכ"י ש"ס מ' ופ' לליסטייא. יבמות כ"ה: נתפס על ידי ליסטיות. קידושי' ל': ליסטות וממנו הפעל ב"ב קכ"ג. סנהד' ע"ב רע"א (ומלסטם) [צ"ל ומְלַסְטֵם] את הבריות שמ"ר רפ"א כפי דפ' קושט' והיה מלסטם את הבריות ובדפ' אחרוני' בטעות מלסט — וכן בל"י λῃστεύω rauben, plündern, וכן העתיקו ע' זקני' פשט (הושע ז', א') ובשם λῃστής העתיקו שודד (ירמי' י"ב, ט"ו), פריץ (שם ז', י'), גדוד (שם א', כ"ב; הושע שם), רכיל (יחזקאל כ"ב, ט')] —

לִסְטִים (שם הפרטי' Justus) שהש"ר פ' גן נעול ובויק"ר פל"ב לא היו קורין . . ליוסף לסטים — ול' בא בתמורת יו"ד עיי"ע לוליני.

---

[1]) בסנה' לפנינו בט"ס לונביאות אבל בכ"י ש"ס פי' לונכיאות ויתר שבושים עיין בד"ס במקומו, וכה"ג לונכיות בכ"י פי' ר"ח לע"ז אבל בנו"ג לולניאות ובכ"י ש"ס לובלניות והוא ט"ס. ועיי"ע לולניות. [2]) בנו"ג בריש רומתיה, ובב"ב בראשה דרומחא. [3]) בל"ר Lanze, lancea. [4]) וכ"ה במתורגמן ולפנינו הגי' ויבזון ליסטסין. [5]) בנו"ג בליסטייא עיין סוף הערך.

לֵסֶת (קטוע מן לְעֶסֶת מפעל לָעַס kauen ונקראו כן הלחיים Kinnbacken אשר בהן לועסים) בפ' שואל אדם בגמ' אין מעצמין[1]) (שבת קנ"א סע"ב) והככבים (קהלת י"ב, ב') אלו הלסתות[2]). ויכה את מיכיהו על הלחי (מ"א כ"ב, כ"ד) תרגומו על ליסתיה. ושמתי חחי ב א פ ך[3]) (ישעי' ל"ז, כ"ט; מ"ב י"ט, כ"ח), ולחיי למרטים (ישעי' נ', ו')[4]). *[אחי"ה וכן תרגום לחי (איכ' ג', ל') ובתר"י א' לדברים ל"ד, ז' לֵחֹה ליסתיה ודרשו מן לחי. בלחייך (יחזק' כ"ט, ד'; ל"ח, ד') על לִיסָתָךְ, ועוד זולתו. וכן אצל רז"ל נדה כ"ג: הלסת וגבת הזקן, ירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ג הלסת והחוטם, והקבוץ נדה שם וירו' יבמות רפט"ז דט"ו ע"ג לסתות — וע' נבלעת כמו ד׳ץ במקום דעץ, זירא במקום זעירא וכן לֵסֶת, לִיסְתָּא במקום לעֶסֶת, לְעִיסְתָּא וכ"ה דעת ה' פליישער בהוספותיו לעמת"ל לה' לעווי ח"ב 535] —

* לִיסְתָּא (מל"ם לוּסְתָּא בטן Unterleib) דלתי בטני (איוב ג', י') תרג' כ"י (אצל ה' לעווי) פְּרָתִי וליסתיי דהינון דשי כרסי.

לע (= לְעָא בלשון מקרא לָעָה (איוב ו', ג') כמו לָאָה בלשון מקרא ענין עיפות sich be-, ab-mühen) לו חכמו ישכילו זאת (דברים ל"ב, כ"ט) תרג' ירושלמי לעיין באורייתא[5]). כי כל דרכיו משפט (שם ד') תר"י (א') תלת שעי לעי[6]) באורייתא[7]). בבראשי' רבה פרשת י"ד (ספי"ד) דאי לא לעי לא נגים[8]). נתנני בידי לא אוכל קום (איכ' א', י"ד) לעיין בימּמא ובליליא ולא מטי[9]). ואתה עיף ויגע (דברים כ"ה, י"ח) תרג' ירושלמי[10]) (א') לעיין ומשלהין. פרי אדמתך וכל יגיעך (דברי' כ"ח, ל"ג) תרג' ירושי' (א') וכל לעותכון. בויקרא רבה ויצא בן אשה (פל"ב) הוה מחי ליה כוליה יומא ואמר לעינות טאבות[11]) כלומ' יגע בטוב במלאכה. ובכי ימוך אחיך פרשת אשרי משכיל (שם פל"ד) לית את אזיל לעי ונגים[12]) פי' אין אתה הולך ומתייגע במלאכה ואוכל. נבל תבל (שמות י"ח, י"ח) תרג' ירוש' מילעא תילעי[13]) ועצביך בבית נכרי (משלי ה', י') תרג' ולעותך תעייל לביתא דאחריני. יגענו ולא[14]) הונח לנו (איכ' ה', ה') תרג' לעינא ולא הוות נייחא. נפש עמל עמלה לו (שם ט"ז, כ"ו) תרג' נפשא דלעיא לעותא[15]) תסובר. *[אחי"ה זה הערך קצת בלי סדרים הוא כי בתחלה הביא דוגמאות מתרגום בענין פעל ואח"כ ממדרש ואח"כ מתרג' ומדרש לפעל ולשם ואח"כ לפעל ולשם — וכנ"ה בירו' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג והוה לעי וכ"ה בקהל"ר פ' ושנאתי, ולנקבה ירו' עירובי' פ"א די"ח ע"ד ולעתה בתריה וכו', ירו' שבת פ"ו ד"ז ע"ד, ב"ר ס"פ ל"ד, קהל"ר פ' מה יתרון לעי באורייתא, רות רב' פ' באשר תמותי לעיין באורייתא, ירו' סנהד' ספ"ב ד"כ ע"ד לעין באורייתא, ירו' שקלי' ספ"ה דמ"ט: דילעון באורייתא, ירו' כתובו' פ"ה ד"ל: דאינון לָעְיֵי. והשם לֵיעוּתָא עיין חוץ מדוגמאות הנ"ל תרג' לתהלים ע"ג, ה' צ"ד כ'; ק"ז, י"ב; לאיוב ד', ח'; ושם כ', י"ח משיב יגע: מתיב ליעות הורנא כן הוא בכתב יד (אצל לעווי) ובנו"ג ליאות] —

לע (= לוֹעָא בל"ס כמו לוֹחָא בלא"ר ולחי בל"מ Kinn, Kinnbacke, Wange) תרג' לחי חמור (שופטים ט"ו, ט"ו) לועא דחמרא. *[אחי"ה וכן תרגום והלחיים דברים י"ח ג'. ותרג' בלעך (משלי כ"ג, ב') בְּלוֹעָךְ וכן פירש"י בלחייך. וכנ"ה בדרז"ל שבת ס"ז. בלועא דחמרא חטרתיה, שם נ"ד: עיי"ע בר לועא (ח"ב קע"ז:). סנהד' נ"ח: דרש ילע (משלי כ' כ"ה) הסוטר לועו של ישראל כאלו סוטר לועו של שכינה ובב"ר ר"פ פ"א דרש זו המלה: תבא מאירה לאדם שאוכל קדשים בלועו והוא מל"מ לעַ. ולועא נרדף עם לוחא (עיי"ע דק ג') פי' לחי ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: קדום באדר פוח

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) אין מאמצין ועיי"ע אמץ וש"נ. ועיי"ע עמץ. [2]) ובויק"ר ר"פ י"ח וקהל"ר פ' עד אשר: ראשי לסתות. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר וויניצי' ובכ"י ו"ו ול"ד בט"ס חחים ובכ"י ק"ט בט"ס במתניך ומדפ' פיזי' והלאה חוץ מדפ"ר חסר עד גמירא. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ק"ט ל"ד ב"ר ובדפ"ר וויניצי' ובשרפ"ע לי'. [5]) בנו"ג בתר"י א' מסתכלין באורייתא ובתר"י ב' וליפו אורייתא. [6]) בנו"ג עסיק. [7]) עפ"י האגדה בע"ז ג': ע"ש. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בעי' נגס אבל בדפ"ר פיזי' וויניצי' בכאן: נגים וצ"ל בסמ"ך וכ"ה בקהל"ר פ' ושנאתי ופ' וטוב מלא לעי ונגים. ופי' נגס אכל וכ"ה מפורש באיכ"ר פ' הכשיל עיין בהערה הבאה. [9]) בנו"ג הוא דעתיה דר' חנינא דאמר נתנני וכו' לעי באורייתא בלילא ובימּמא לא מטי ובאיכ"ר פ' הכשיל דאי לא לעי לא אכיל היא דעתיה וכו' עד אי לא לעי בימּמא בליליא לא אוכל קום ועיי' ג"כ בקהל"ר פ' ושנאתי ועי' נגס. [10]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט. [11]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר פיזי' וויניצי' ובאסיל בט"ס ל ע י מ ת ואותיות נו נשתבשו לאות ט' ובדפ' אמי' הגי' לעי טבות ובאמת כ"ה לפנינו לעי טבאית לעי טבאית אבל בכ"ז עיקר הגי' כגי' כ"י הנ"ל ומוכח שגי' רבינו היתה כדאי' בתנחומ' בסוף אמור: ליענות טבאות ליענות טבאות. [12]) כן הוא בכתב יד ק"ט ובדפ"ר פיזי' וויניצי' בט"ס ונגים ולנכון בדפא"מ עיין לעיל בהערה 9. 10. [13]) באונקלס איתא מילאה תילאי ובתר"י א' מיתר תינתר? [14]) במקרא: לא. [15]) בנו"ג ובדפוס אמשטרדם לעוותא.

לוחיך (ופוק) [צ"ל יפיק] לקובליה ובתמורתו בירו' סנהר' פ"א די"ח ע"ג פח בלועה יפיק לקיבליה ובבבלי סנהד' י"ח: יפח בלועך עיין פירש"י] —

לָעַב (מל"מ ענין לעג ובזיון verspotten) כלה[1] לעג לי (ירמי' כ', ז') תרגומו לעב[2]. ולקלס כל היום (שם ח') תרג'[3] וללעב[4] כל יומא. והיה לשחוק גם הוא (שם מ"ח, כ"ו) [תרג' ויהון ללעיב אף אינון]. כי עגבים בפיהם (יחזק' ל"ג, ל"א). *[אחי"ה בנו"ג שם ארי תולעבא בפומהון. וכל הדוגמאות הנ"ל רק לשם לְעֵיב (לְעָב) בל"ם לַעְבָא. וכן תרג' ללעג (יחזק' ל"ו, ד') לְלָעָב. ותרג' וקלסה (שם כ"ב, ד') ולעב ובמתורגמן ולעג. ולעב ולעג קרובים בענין הם. באתפעל אתלעב עיי' תרג' לבראשית כ"ז, י"ב; לשופטים י"ט, כ"ה; לש"א ל"א, ד'; למ"ב ב', כ"ג ועוד זולתו ובהפעיל ירו' סוט' פ"ג די"ט. זו שהיא יושבת ומלעבת על דברי תורה, והוא ל"מ ויהיו מלעיבים ד"ה ב' ל"ו ט"ז] —

* לָעַג (מל"מ נרדף עם לעב ומזה הענין) בהפעיל עירובי' כ"א: גיטין נ"ז רע"א כל המלעיג על דברי חכמים וכו' ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ד ירו' קידוש' פ"א דס"א: עין שהלעיגה על כיבוד אב ואם וכו' אסת"ר פ' אם על המלך: מלעיגין אותנו, תרג' לירמי' ח', י"ח מלעיגין לקבל נבייא, וכן בקל פסיקת' רבתי פל"ד לעגנו על דבריהם.

* ליעותא (Müdigkeit) עיי"ע לע א'.

1 לָעַז (בל"מ ענין דבור בלשון אחר שלא בלה"ק וכן בל"ס לְעֵז ובל"ע لغز لغط dunkel, unverständlich reden) בפרק (א') [ב'] דמגיל' (משני א') אבל קורין אותה ללעוזות[5] בלעז, כי תניא ההיא בלעז יונית (עיין מגיל' י"ח.) — (א"ב ל"מ הוא בית יעקב מעם לועז (תהלים קי"ה, א') וענינו מי שאינו מדבר בלשון עבר). *[אחי"ה בנין פעול הוא הנכון כדאי' בערוך לְלָעוּזוֹת וכ"ה בירו' מגיל' רפ"ב דע"ג. היתה כתובה כהלכתא הלָעוּז יוצא בה בלעז, ושם פ"ד דע"ה. הלָעוּזוֹת לא נהגו כן אלא אחד קורא כל הפרשה כולה. תוספת' מגיל' ד' (ג') בכ"י אירפורט (צוק"מ 226) בית הכנסת של לעוזות. ובמשקל סורי: מכו' ו' סע"ב הנהו לָעוּזֵי וכו' ופירש"י בעלי לשון אחרת שאין הדיינין מכירין בה. והשם לַעַז ובל"ס לֶעְזָא מגיל' י"ח. לעז יוני לכל כשר. ושם בלעז יונית, ירו' מגיל' רפ"ב דע"ג. יודע אשורית ויודע לעז יוצא בה בלעז וכו'. ירו' ב"ב ספ"ח דט"ז ע"ג ותוספת' ב"ב ספ"ט הכותב דיותמין בלעז עיי"ע בח"ג מ"ח ירו' מגיל' פ"א דע"א: ירו' סוט' פ"ז דכ"א ע"ג אסת"ר פ' וישלח ספרים לעז לזמר עיי"ע אלייה (ח"א, צ"א:)] —

2 לָעַז (כמו לָעַג ועיי"ע לָז ב'. — spotten, übel beleumunden, raisonniren) בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחים נ"א.) ולעזה עליהם כל[6]) המדינה. — (א"ב פי' ענין רינון ולעג). *[אחי"ה והראיה תמצא בע' לז ב' ע"ש ושם הובא ירו' שקלים ספ"ה הכל מליזין עליו ובשקלי' בדפ' ש"ס בבלי ספ"ה ד"ט. אי' הוו מלעיזין עליו. והשם: שבת צ"ו סע"ב צ"ז. קידושי' פ"א. מוציא לעז, סנהד' מ"ג: אל תוציא לעז וכו' סנהד' מ"ד: ב"מ פ"ד. כתובות ק"ג. סוט' ט': שלא להוציא לעז וכו' שמ"ר פ"ג שלא להוציא לעז על בשרו של משה וכו'] —

* לְעָזָר (וכ"ה שם הפרטי בל"ס. והוא קטוע מן אלעזר) מגדולי האמוראים של דור השלישי ששימש רב ושמואל עיין מבהי"ר למהרזף קי"א: ועוד ע"ש מדף קי"ג והלאה הציונים בענין ר' לעזר דרומיה, ר' לעזר ב' ר' חגיי, ר' לעזר בר חנינה, ר' לעזר בי ר' יוסי', ר' לעזר בר מרום, ר' לעזר בר פרטא. ויש להוסיף ר' לעזר בן ינאי ירו' גיטי' פ"ג דמ"ה. ר' לעזר בן אנטיגנוס בשם ר' לעזר ב' ר' ינאי ירו' מעשרו' פ"ד דנ"א: ירו' ב"מ פ"ז די"א סע"ב, ר' לעזר בי ר' צדוק ירו' פסחים פ"י מ"ג ובמשניות ר' אליעזר בר צדוק. ר' לעזר בן עזריה ירו' תעני' פ"ד דס"ז ע"ד ושם ג"כ ר' אלעזר.

לָעַט (מל"מ ענין נתינת המאכל בתוך החך zu essen geben ולבהמה ענין פטום füttern ועיין בפנים) בפ' מי שהחשיך (שבת קנ"ה:) אין ממרין את העגלים אבל מלעיטין. גמר' (שם) אמר רב יהודה המראה למקום שאינה יכולה להחזיר

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ק"ט ב"ר ודפא"מ ובדפ"ר כלו ובדפי וויניצ' כולו. [2]) בנו"ג כולהון מחיכין בי אבל ריש המאמר הייתי לשחוק כל היום תרגי הויתי ללעב כל יומא ואולי לזה המאמר כיון רבינו וקצר עי' וכו' כולו ומדפיסים הביאו רק סוף הפסוק אבל גם בכ"י הובא כן. [3]) בדפו"ו בט"ס ת"ר. [4]) בקצת דפוסים וברד"ק ללעג. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר וכ"ה בירוש' ובשרשי' לרד"ק וכ"ה הלעוזות בתוספתי מגילי פ"ב אבל במשניו' ובש"ס בבלי ללועזות וכ"ה מדפי פיזי והלאה בערוך. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ולפני' לי'.

הלעטה למקום שיכולה להחזיר. *[אחי"ה ופי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) הלעטה: לתת המאכל בחך שלו ע"כ ובענין המראה עיי"ע מר ה'. ובל"ע لعط = لعق פי' לחך ולקק בלשונו ועוד קרוב לו لعس לקיחה בקצה הלשון וגמיאה. ומזה הענין בקל דב"ר רפ"א וילק' ריש דברי' רמז תשצ"ד ולועט הימנו. ומורגל בהפעיל כמו בל"מ ירו' עירובי' פ"י דכ"ו: מלעיטין אותו (בתוספת' שם פי"א (פ"ח) הגי' אובסין אותו). ב"ק ס"ט. הלעיטהו לרשע וימות. תוספת' ב"ק פ"ו ותוספ' חולי' פ"ג (ד') הלעיטה חילתית. והשם חולי' נ"ה: לעיטה והמראה] —

לע"ט (ראשי תיבות עיין בפנים) בס"ג דפ' שלשה שאכלו (ברכות נ"א.) ללע"ט יפה לרמ"ת קשה[1] פי' לע"ט לב עין טחול, פי' רמ"ת ראש מעים תחתוניות. *[אחי"ה וכן פי' רבינו נסים גאון בשם הלכות גדולות, ובכ"י מ' לי' כלל האי סימן ואי' בתיבות יין יפה ללב וכ"ש לבני מעיים והתניא לראש ולתחתוניות רעה עיין ד"ס שם] —

* לַעְיֵי (שם אמורא קטוע במקום אלאעי) ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ג ר' לעיי אמר משום ר' ליעזר ובתוספת' דמאי רפ"א ר' אלאעי משום ר' אליעזר.

* לעיל (הורכב מן ל' ומן עיל פי' למעלה über, oberhalb והפכו לרע) תר"י א' לבראש' א', ז' מיא דלעיל פי' מים העליונים. ושם תר"י ב' מ', כ"ג חסדא דלעיל וחסרא דלרע. שבת ל' רע"א לעילא מר' תנחום. חולי' נ"א. לעילא מר' רבה. קהל"ר פ' אם ישך: נלחש לו מלעיל פי' מלמעלה כלומ' מן השמים. ובנוסח התפלה לעילא מכל ברכתא וכו'.

* לעם (?) ט"ס בקהל"ר פ' את הכל דרש העולם (קהלי ג', י"א) הולעם להם שם המפורש כ"ה בקצת דפוסים אבל בדפ' אמש' שנת א"ת אי' לנכון הועלם וכ"ה בדפ' ווילנא. ושייך לעיקר עָלַם.

* לְעוֹלָם (stets) עיי"ע עולם.

לעין[2] (= לעינין = לעונים Gartenmelde) ברייש כלאים (פ"א מ"ג) התרדין והלעינין[3] פי' תרדין בלעז בליט"י[4] ובל' ישמעאל אל מלק[5]. לעינין (אטריצפי) [צ"ל אטריפצי][6]. בירושלמי (ירו' כלאי' פ"א דכ"ז.) המעויין. *[אחי"ה ובאו"ז הל' חלה סי' רנ"ה הובא מירוש' לעונין המעמץ ע"כ ונראה שצ"ל המעויין וכ"ה בר"ש ובמהר"י בן מלכי צדק ושם הוסיף בזה"ל לעז יונישקי ע"כ ובפי"מ להרמב"ם: לעונין נקראין בערבי קטף = قطف البحرى Meldenstrauch עיין לעף פפלנ"צ 338. אבל בענין המעויין של ירושלמי אין נ"ל מ"ש שם בהערה. אולי משובש מן: הימאן כי כן נקרא בל"ע עשב הנ"ל بقل يمانيه jemensisches Kraut — וכנ"ה הלעונין בנדה ס"ב. ובשבת צ'. בגי' כ"י שם הלעינין ופירש"י והלעונין: לענה] —

* לענה (= ספר בן לענה אחד מהספרים החיצונים) ירו' סנהד' פ"י דכ"ח. הקורא בספרים חיצונים כגון ספרי בן סירא וספרי בן לענה וכו' ובקהל"ר פ' ויותר הגי' וספרי בן תגלא. לדעת החו' פערלעס במאמרו במ"ע צרפתי Revue des Etudes Juives ס' ה' צד 118 העלה כי תגלא אחד הוא עם תעלה ואם כן בן תגלא = בן תעלה והוא הוא ספר משלי שועלים (והוא הוא כלילא ודימנא של הנדויין אשר נודע כבר לרה"ג עיין בלומענלעזע לה' דוקעס 7) ובן לענה משובש תחת בלנאי בל"י βαλανεύς כובס וא"כ ספרי בלענה = ספרי בלנאי הם הם משלי כובסים. ואם גם אין ראיה לדבר זכר לדבר הוא ומי שלבו שלם יותר יעמוד על הדבר להעמיק הענין.

* לַעֲנְתָא (בל"מ לענה Wermuth) ירו' תרג' ב' לדברי' כ"ט, י"ז מריר כלענתא דמותא.

* לעינות (Mühe, Müdigkeit) עיי"ע לע (= לְעָא).

לָעַם (פי' בל"ע لعس נשך וטחן בשינים kauen, mit den Zähnen zerbeissen) בפ' כל שעה (פסחים ל"ט:) לא ילעום אדם[7] חטין. בהאשה פ"ט בנדה (ס"ב.) לעיסת גריסים של פול של[8] עוקת נפש פי' „כשילעום אדם גריסין יפה יפה ולא נשאר בהם כלום אלא הם בעוקת נפשו[9] ופי' כישבא[10] בהכנסת בית הבליעה שדומה לעוקה של בית הבד ולעוקת (בית)[11] [וצ"ל

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר אבל בשדפ"ע לע"ט, רמ"ת. [2]) זה הע' אי' אחר ע' לעס ולא ידעתי למה והנכון כבדפ' אמ'. [3]) בנו"ג והלעונים ובכ"י מ' ובעה"ק שנ"ב והלעונין. [4]) בל"י βλίτον בל"ר Melde, blitum. [5]) ملوخ בל"מ מלוח Meldenstrauch ובדפ"ר אל סלק והוא בל"ע السلق בל' תלמוד סילקא Mangold וזה נ"ל יותר וכ"ה בפי"מ להרמב"ם בכלאי' שם ד"ה תרדין. וא"כ בלע"ז בליטי הוא לאי"ט bleta, bieta עיי"ע הרת (ח"ג רמ"ח בהערה). [6]) בלאי"ט atripce מל"ר Melde, atriplex גי' אטריצפי כ"ה בכ"י ערוך וצ"ל כמו שהגהתי ובדפ"ע אטריגפ"י וצ"ל אטריפג"י וכ"ת בעה"ק שנ"ב. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. [8]) כ"ה לנכון בדפא"מ ובשאר דפ"ע על. [9]) בפי' רה"ג נפש. [10]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה בפי' רה"ג ובדפ"ע: פירוש כשילעוס. [11]) כ"ה בכ"י ק"ט ובשאר כ"י ודפ"ע מים.

גת] [1] ומערה מים (עיין מקואות פ"ו מ"א) של [2] אותן גריסין יפים להוציא הכתם [3]. — (א"ב תרג' ובטלו הטחנות (קהלת י"ב, ג') ויתבטלון (כני) [צ"ל ככי] פומך עד דלא יכלין למלעס). *[אחי"ה וכנ"ה בשבת קל"ג סע"א לועס בשיניו ונותן; ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה: הלָעוּס כבלוע. ועוד עיי"ע אלס (ח"א, ק"ב.) ציון מב"ק פ"ד. תוספת' שבת פי"ב (י"ג) אין לועסין מסטיכי בשבת, תוספתא פסחים ספ"ו עומד ללעוס קופץ את פיו ולועס] —

לעם (מענין הקודם בהשאילה) בילמדנו בריש ואלה הדברים (בתנחו' לי') היה אותו הנדון לפניו ברמז [4] ארים [5] הדין לעיסה דקומו עיניך ארים הדין זביתא [6] דבין עיניך מזכירו השוחד והחמס שהיה נותן. *[אחי"ה נ"ל שפירושו ארים הסר הלעיסה פי' מה שנטחן בשינים היינו דבר הנלעס ועוד בין השינים וזביתא פי' צרעת עיין ויק"ר פי"ח הבאתי בע' זב בסוף (ח"ג, רס"ג) וכל זה רמז לשוחד וחמס שהיה נותן. ור"פ סמא־לענסקין הגיה ארים הדין לעיסה דקומו שיניך וכו' ושיעורו כמו טול קיסם מבין שיניך טול קורה מבין עיניך ופי' זביתא לדעתו כמו זבורית במקואות (פ"י מ"א) אבל ענין זו המלה עיי' בערכו (ח"ג, רס"ז)] —

לְף (= לוּף = לָפַף בל"ס ובל"ע لف פי' ענין כריכה umwickeln) בפ' במה אשה בגמ' הבנים (שבת ס"ו:) לפופי ינוקי בשבתא שפיר דמי. פי' תינוק מבן חדש ועד בן שנה [7] אמו מרחצתו בחמין וסכתו בשמן ומולחתו בהדס יבש שחוק ומלפפתו בפסקיא מכריסו ועד רגליו וזהו לפופי ינוקא שמתחברין איבריו כמו ויחבר (שמות ל"ו, י'. ט"ז) דתרגומו ולפיף [8]. ועיקר זו המימרא דר' יוחנן [9] בס"ג דפ' חביות [10] (שבת קמ"ז סע"ב) ובס"ג דפ' מפנין (שם קכ"ט סע"ב) והחתל לא חתלת (יחזק' ט"ז, ד') מיכן שמלפפין את הוולד בשבת. עוללי טפוחים (איכ' ב', כ') תרג' עולימיא רגיגיא דהוו מתלפפין בסדינין דמילתין [11]. אשר טפחתי ורביתי (שם כ"ב) תרג' דלפפית בסדינין ודרביתי בתפנוקי מלכין. בר"ג דפ' השותפין (ב"ב ד' סע"א) אתי חבריה לייף ביה [12] ליפופא מידע ידיע (שם). בס"פ איזהו נשך (ב"מ ע"ד.) בגמ' היה הוא תחילה לקוצרים [13] והא [14] מחוסר לפופי ויבישי [15]. בפ' השואל בגמ' היו לו ב' עבדים (ב"מ ק' רע"ב) כדאמר רב פפא בדלייפי הכא נמי בדלייפי [16] פי' מחוברין כמו (שמות ל"ט, ד') על שני קצותיו חבר [17] תרג' מלפף. *[אחי"ה וכן תרג' בכל מקום הפעל חבר בשמות פרש' כ"ו ול"ו והשם: לִיפּוּפָא בל"ס לְפָפָא בתר"י א' לשמות כ"ו. ד'. י', ותרג' חתלתו (איוב ל"ח, ט') ליפופיה ובמתורגמן ע' לפף בט"ד ליפומיה. ועוד השם לוּפֵי ובזה תרגם החברת (שמות כ"ו. ד'. י') מחברת (שם ל"ו, י"א). וילפת (רות ג', ח') דרש ברות רב' פ' חצות לילה: לפפתו כחזזית, ובבכורו' מ"א. דרש ילפת (ויק' כ"א, כ') שמלפפת והולכת עד יום המיתה. ובבינוני פעול בפיעל דב"ר פ"ג מלופפת באש. ונרדף עם לוף וממנו לייף בב"ב הנ"ל וכן בחולי' י"א. דלייף לית לן בה, ושם ק"ז. מילף לייפי. וממנה השם לייפא כ"ה בכ"י ש"ס בב"ב ד' סע"א במקום ליפופא של נוסחאות. ועוד השם ליפותא עיי"ע לפתא. ופירש"י בשבת ס"ו: לפופי לכורכו בבגדים וקושרו בחגורה רחבה ע"ש, ובדף קכ"ט: פירש"י בכ"י (הובא בד"ס שם) מאזרו ומחברו שיהו אבריו פשוטין וזקופין ולא כפופים ועקומין ויחבר תרג' ולפיף ע"כ. ומיוחס לרש"י סביב לרי"ף בספ"ו ובס"פ כ"ב סיים וויקל"א באשכנ"ז והוא wickeln וכ"ה בעה"ק שנ"ב וויקל"ן בלא"ש] —

לף (= אֲלַף ענין למוד והרגל וא' נשמט) בפ' אעפ"י בגמ' דסמוך הטיילין (כתובות ס"ב.) אבל הא דשנן בה [לא] היינו דאמרי אינשי דמלפא [18]

1) וכ"ה בפי' רה"ג. 2) ובפי' רה"ג בט"ד על. 3) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 32 ועוד עיי"ע חלק ג'. 4) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' וק"ט וכצ"ל בחמז בכ"י ה"ב ובדפ"ע בר מן ובכ"י ל"ד ברנין. 5) בכ"י ו"ו ב' וב"ה, ובכ"י ו"ו א' ארים. 6) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וב"ר ובכ"י ה"ב וביתא ובכ"י ו"ו וביתה וצ"ל זביתא ובדפ"ע זכותא, זכותה. 7) עיין בהפשב"ע הוכיח עפ"י שבת קכ"ט: דמיד כשנולד התינוק צריך לחמין וא"כ נראה שצ"ל בערוך תינוק עד בן שנה ע"ש ובהגיון שלמה (כ"ה.) שהביא מס' אסור והיתר לר' יונה גירונדי (סי' נ"ט סי"א) בזה"ל מלפפו פי' הערוך היינו לסוך אותו מכריסו עד רגליו שמתחברין אבריו ואפי' עד בן חדש ותרג' וחבר ולפף עכ"ל וא"כ לכאורה זו עיקר הגי'. 8) וכן בפי' ר"ח בשבת לדף קמ"ז: (בש"ס ווילנא) וז"ל לפופי ינוקא לחבר אברים של תינוק וכדתרגם ויחבר ולפיף ע"כ. 9) עיין בהפשב"ע תמה על זו הגי' אבל באמת כ"ה גי' רבב"ח אמר ר' יוחנן בדפי' שונצינו וכן אי' בדף קמ"ז: עיין ד"ס במקומו וכ"ה בספר מפתח לר' נסים. 10) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט בכ"י ו"ו ול"ד. 11) מלי התלמוד טפיח, מטפחת, ובנו"ג רגיגתא .. מלפפין בסדינין דמילתיה. 12) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג לייף ליה חבריה. 13) כ"ה לנכון בדפי' ווניצי' ובכ"י ובדפ"ע מדפ"ר פיז' והלאה חוץ מדפו"ו: היה פוסק עמו. 14) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע במ"ס והוא. 15) בכ"י ה"ב חסר מהתיבות ועיקר זו המימרא עד בפי' השואל. 16) וכ"ה בגי' הב"ח בדלייפו ובנו"ג בדיילפי ובשט"מ בדילפי וצ"ל בדליפי וכ"ה בכ"י ש"ס בשבועות מ"ג. (ד"ס שם) ובנו"ג שם הגי' הערוך בבית יודי"ן. 17) כ"ה בכ"י ודפ"ר ובשדפ"ע חוץ מדפו"ו. 18) וכ"ה בע' תכלי ובדפו"ו דמלפה.

תכלי לא בהתה. — (א"כ פי' למד). *[אחי"ה בדפא"מ חסרו אותיות א"ב, וכן פירש רבינו בע' תכלי: מלומדת וכן פירש"י אשה הלימודת ועיי"ע בהת ב' ומה שכתבתי, ומלפא כמו מאלפא ואל"ף נבלעת] —

לָפְדָּא (מל"י Tiegel, Napf, Teller, λοπάς, ἄδος Schüssel כל מיני כלים אשר בהם מביאים המאכל ובפרט תאנים על השלחן) בהלכה קמה דכירה (שבת ל"ז סע"ב) לפדא דייסא ותמרי מצטמק ורע להן פי' תבשיל של תאנים[1]. בהגדה דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ד רע"ב) עבדו ליה שיתין מיני לפדא. ובפ' הנודר מן המבושל בגמ' ביצה טרומיטא (נדרי' נ':) מאי בלופסין[2] מיני תאנים דעבדין מנהון לפדי ההוא גברא דיהב עבדא לחבריה לאגמוריה אלפא מיני לפדי. — (א"ב תרג' ובשלו בפרור (במדבר י"א, ח') מבשלין יתיה בלפדיא פי' בל"י פרור ומרחשת). *[אחי"ה כ"ה בתר"י ב', ובתר"י א' בלאפוסיא וזה על משקל יוני λοπάς ומסמיכות λοπάδος נבנה לָפְדָּא, ועוד עיי"ע לפס, לפצא] —

לפד (= לַפִּיד מל"מ אבוקה (Feuerfackel, Leuchte בכלי עץ פ' שני דכלי (מ"ח) הלפוד[3] טמא. ס"א הלפיד „פי' אבוקה כדכתיב (שופטים ז', כ') ויחזיקו ביד שמאלם בלפידים"[4]) פי' הלפידים יש[5]) מנהג בארץ ישמעאל[6]) שמוליכין הכלה מבית אביה לבית בעלה בלילה[7]) קודם הכנסתה לחופה ומוליכין לפניה בעשר קונדסין של עץ ובראש הקונדס כעין קערה של נחשת ובתוכה חתיכת בגד ושמן ועיטרן ומדליקין אותן ומאירין לפניה ועוד לפני שומרי העיר מוליכין מהן לפניהן.

לַפִּיד (נ"ל מל"פ لايدن، لافيدن, laut, prahlerisch, rufen) בבראשית רבה בריש ואלה תולדות נח (פ"ל) לפיד בוז (איוב י"ב, ה') אמר ר' אבא[8]) אמר הקב"ה כרוז אחד עמד לי בדור המבול זה נח תמן אמרי כריז[9]) ליה לפיד ליה. *[אחי"ה פי' בל"פ קרא בקול בגרון והתפאר על דבר מה והשם لابه، لاف דבור בחלקות Schmeichelrede ומזה נ"ל ל"ס לַפִּידָא אהוב בדברי געגועין וקאסטעללום לא הבינו, אבל בסנהד' ק"ח רע"ב (וילקי' שם) דרש רבא מאי דכתי' לפיד בוז וכו' שהיה נח הצדיק מוכיח אותן ואמר להם דברים קשים כלפידים וכו' ולפי הנחתנו יותר טוב דברים נאותים ונחמדים כלפידים כענין המלה הפרסית הנ"ל ומי שהאציל לפיד מל"ע لفظ (ברילל פרעמדשפר' עלעמענטע 35 ולעווי ע' לפד) טועה ועיי' ג"כ הוספות ה' פליישער אבל גזרתו מע' הקודם אין נ"ל — ועוד מענין מלה פרסי' הנ"ל لبيد בעל הסיפור Erzähler וזהו כרוז הנ"ל] —

* לְפוּם (בלא"ר ובל"ע فم כמו פה בל"מ עיי"ע פם וא"כ לפום כמו לפי בל"מ gemäss) אבות פ"ה מ"ג לפום צערא אגרא. כתוב' ס"ז. וש"נ לפום גמלא שיחנא. ב"מ צ"ו רע"ב וש"נ לפום חורפא שבשתא. ב"ר ספ"כ לפום חילך אכול וכו'. ירו' סנהד' ספ"ב ד"כ ע"ד וב"ר פ"פ עיי"ע גַּן (= גַּנָּה) (ח"ב, שי"ג:) פסיקת' בשלח עיי"ע לְחַת. ובהרכבת כן: לפום כן ירו' יבמות רפ"ג ד"ג ע"ג לפום כן צרך מימר וכו'. תר"י א' לבראשית ל"ח, כ"ה (לופום) [צ"ל לפום] כן צרכית למשמע פי' כמו לפיכך.

לְפִי (כמו בל"מ = כפי, לפי nach Massgabe, weil וכמו על פי) בגמ' דפ' במה מדליקין (שבת כ"א.) מה טעם אין מדליקין לפי שאין מדליקין[10]). בסוף פי הניזקין בגמ' אלו דברים (גיטי' ס'.) א"ל אין כותבין ומה טעם לפי שאין כותבין, פי' בעא מיניה טעם ולא נתן לו אלא א"ל כי אין כותבין כלומ' קבלה היה לבני אדם לכתוב הכי. ובפ' האשה שעושה צרכיה כס"ג השאילה חלוקה (נדה ס'.) בעא מיניה ר' יוחנן מר' יהודה בר ליואי מהו לתלות כתם בכתם אליבא דר' לא תיבעי לך השתא ומה התם דקא חזיא מגופה אמרת אינה תולה הכא דמעלמא קא אתי לא כ"ש כי תיבעי לך אליבא דרשב"ג התם הוא דקא חזיא מגופא תליא הכא דמעלמא קאתי לא תליא או דילמא לא שנא א"ל אין תולין לפי שאין תולין. *[אחי"ה כ"ה רק בכ"י ב"ר וכן מוכח מע' תל א' ע"ש — וכנ"ה בכתובו' ב'. לפי ששנינו וכו' ע"ז ח'. לפי שראה אדם הראשון וכו' ירו' יבמות רפי"ג די"ג ע"ג לפי שמדד וכו' עיי"ע לפיכך וע' כפש. ב"ר פכ"ו לפי שהיו שטופים בזנות וכו'. שהש"ר פ' כלך יפה: לפי שכל השבטים וכו'. ועוד בענין לפי = על פי של מקרא ידים פ"ד

---

[1]) וכן פירש"י בכאן ובב"מ. [2]) בנו"ג כלופסין ועיי"ע בלפסין ומ"ש. [3]) וכ"ה בר"ש אצל ג"י לפיד. [4]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 4. [5]) כ"ה בכ"י ערוך וכן הביא הר"ש בשם הערוך. [6]) בכ"י בארי ישי. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט וכן העתיק הר"ש. [8]) בנו"ג עוד בר כהנא וכ"ה בילקי' איוב רמז תתק"ו. [9]) בנו"ג בב"ר ובילקי' כרוז. [10]) בנו"ג מאי טעמא לפי שאין מדליקין ובכ"י א"פ מה טעם לפי שאין נדלקין ועיין בד"ס שם.

מ"ו לפי חיבתן וכו', ב"ר פי"ט לפי גדולתו של נחש וכו', ויק"ר פ"ה לפי מתנותיך מרחיבין לך, מד' שו"ט מזמור ט"ז מה המשל אומר לפי זוזי רקוד] —

☞ לפי (מפעל לפא = לוף = לָפַף ענין חבור וסדר (zusammenfügen, anreihen תרג' ירו' (א') ובער עליה הכהן עצים (ויקרא ו', ה') וילפי עליה כהנה אעין. *[אחי"ה והוא אפעל פי' יסדר עפ"י יומ' ל"ג. סדור ב' גזירי עצים] —

* לְפִיכָּךְ (= הורכב מן לפי ומן כך עיי"ע לפום (deshalb, demgemäss קידושי' ל'. לפיכך נקראו ראשונים סופרים וכו', מנחות מ"ד. לפיכך דמיו יקרים עיי"ע חלזון. סנהדר' צ' סע"א לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיה"מ, יבמות ק"ז: ירו' יבמות רפי"ג די"ג ע"ג עיי"ע כפש. נדה ס'. לפיכך היא מתוקנת, לפיכך שתיהן מקולקלות וכו'.

לַפְלוּף (או מלשון לפף בל"ע בכפולים لفلف ענין חבור ודבוק Klebriges והורכב עם העין Augenschmutz או אולי מלשון רומי lippus (das Triefen im Auge בפ' ט' במקואות (מ"ד) לפלוף שבעין וגלד המכה. בפ' תינוקת בגמ' ראתה (נדה ס"ז.) אמר מר עוקבא לפלוף שבעין לח אינה חוצץ יבש חוצץ פי' צואת העין. *[אחי"ה וכן פי' הר"ש והרע"ב במקואות שם מ"ב: לפלוף שחוץ לעין. ועם הכנוי ירו' תרומ' פ"י דמ"ז: סב מן איבה והב לפלופה. ור"ב הבין ככה גם לופין של ערך הבא אח"ז וטעות הוא בידו] —

לפן (= לוּפִין נ"ל מל"ע الفّ מי שריסי עיניו גדולות ודבוקות der grosse und zusammen-schliessende Augenbrauen hat) בפ' מומין אלו בגמ' החרום (בכורות מ"ד.) תנא הזיוור[1]) והלופין[2]) והתימין[3]). לופין דנפישי זיפיה פי' „שריסי עיניו גדולות". — (א"ב פי' בל"ר בעל חולי עינים שהם מלאים ליחות וריר עב ומזאת (מלה) [צ"ל המלה] נגזר לפלוף שבעין בכפל האותיות על דרך הרהור דקדוק). *[אחי"ה פי' רבינו הועתק מפירוש רגמ"ה (בקובץ כתב יד אנגייליקא דף ק"ח.) ועיי"ע זוור וע' תמן, ונגזר מלשון ערבי הנ"ל כמו שהוכחתי בע' זוור. ועוד י"ל שהוא ל"ע ليفاني מי ששערותיו רבות. ועל כל פנים אין ענינו עם לפלוף כדעת ר"ב לא רק מטעם גזרת המלה כי אם מהטעם שאם עיניו מלאות ליחות וריר איך תגדלנה שערות רבות בריסיו] —

* לִפְנַי, לִפְנַיי (מן פנים ובא בסמיכתו לפני ולפנים (vor und inwendig, ganz inwendig יומ' ס"א. ספרי אחרי מות פרק ח' מקדש הקדשים (ויקרא ט"ז ל"ג) זה לפני (לפניי) ולפנים. ירו' יומ' רפ"א דל"ח: ירו' שבת פי"ב די"ג: הוריות י"ג. נכנס לפני ולפנים. — ובהשאילה ב"מ ט"ז סע"א לפנים ולפני לפנים ע"ש פירש"י ועיין ירו' כלאי' פ"ט דל"ב:

לָפַס[4]) (מל"י λοπάς flaches irdenes Geschirr, Pfanne, Napf עיי"ע לפדא) בסוף פיאה (פ"ח מ"ד) שכן דרך בעל הבית להיות מוציא מלפסו. פי' כשיש לבעל הבית ירק מועט מתקנו ומעשרו מן האילפס לפיכך נאמן העני כשיש לו ירק מועט מבושל לומר של מעשר עני הוא. בר"ג דפ' כסוי הדם (חולי' פ"ד.) עשרה מנה יקח ללפסו[5]) ליטרא דגים. פי' אילפס[6]). בר' חנינא[7]) בפ"ב בעדיות (מ"ה) ועל לפסין עירניות[8]) שהן טהורות באוהל המת כבר פירשנו בע' אילפס. — (א"ב פי' בל"י סיר וקדירה ומחבת). *[אחי"ה והוזכר יחד עם קדירה במעשרו' פ"א מ"ז קדרה ולפס, חולי' פ"ד. יקח ללפסו . . ישפתו לו קדירה וכו', ירו' נדרי' רפ"ו דל"ט ע"ג מן היורד לקדירה אסור ביורד ללפס מן היורד ללפס מותר ביורד לקדירה, ובקבוץ ירו' מגיל' פ"א דע"ב רע"ב וירו' מ"ק פ"ב דפ"א רע"ב לפסין וקדרות ובירו' נדרי' רפ"ד דל"ח רע"ג (לפסים) [צ"ל לפסים] וקדירות. ופי' לפס כמו אילפס כדאי' בערוך וכן מוכח מתוספת' ערכי' ספ"ד דאי' אלפס ובתמורתו בחולי' הנ"ל לפס, ויק"ר ר"פ ל"ו שמים וארץ לא נבראו אלא כאילפס וכיסוי ובירו' חגיג' פ"ב דע"ז רע"ד אי' כלפס הזה וככסויו. בתוספת' ביצ' ספ"ג כפי גי' רבינו (בע' אלפס) ובכ"י אירפורט (צוק"מ 206) אלפסין סתומות ובירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג לפסים ובתוספתא שבת פרק ט"ז (י"ז) לפסין. ובמשקל סורי

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' רק שם בט"ס הזיויר וצ"ל הזיוור או הזיור כגי' כ"י ק"ט ועיי"ע זוור ובנו"ג הזריר ובפי' רגמ"ה הזיוור ובדפ"ע הזיזור וצ"ל הזיוור ועיי"ע תמן ובדפי' וויניצי' הזירין. [2]) בפי' רגמ"ה והליפין ובעי תמן והליפן. [3]) וכ"ה בפי' רגמ"ה ובע' תמן והתמין ובנו"ג והתמיר. [4]) נדפס אחר ע' לפסן בלי סדר. [5]) בנו"ג לפסו וכ"ה בפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגייליקא דף שי"ט.) והנכון כגי' רבינו. [6]) וכ"ה בפי' רגמ"ה שם. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב' וב"ר וק"ט ונשתבש בדפ"ר ובכ"י ב"ר בראש חגיגה! ובדפו"ו חסר ובדפי' באסיל ואמש' נדפס במקום עדיות: הריות. [8]) בנו"ג אירוניות ועיי"ע בח"א, ע"ב וש"נ שנוי הנוסחאות ועוד עיי"ע אלפס (שם ק"ה:) ובירו' שבת פי"א די"ג. וירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג ארוניות.

לְפָסָא, לְפָצָא, לְפָצָה, ירו׳ פיאה פ״ז ד״כ. כהדין (לפיסא) [צ״ל לפסא] וכו׳ ושם פ״ח ד״כ ע״ד. ותקניה מן גו לפסא. ושם דכ״א סע״א עיקר תבשילה לא מן גוא לפסא הוה אכיל מן לפצא. ירו׳ שביעית פ״ב דל״ד. לא תלקוט אלא צורכא דלפצא. פי׳ לצורך תבשיל של מרחשת. וזה הענין ירו׳ שביעית ספ״ו דל״ז. עשה לנו לפס אחד של ירק. ועיין בחולי׳ הנ״ל יקח ללפסו] —

☞ לָיְפַּס (נ״ל מל״י λοιπάς (Steuerüberrest, מדרש שמות רבה פ׳ החדש הזה לכם (פט״ו) משל לדוכוס שזרקו לו הלגיונות פורפירה מה עושה פונה ליפס ושורף את השטר פי׳ בל״י מלקוח. *[אחי״ה רק לפי הענין פי׳ כן והנכון שהיא ל״י הנ״ל פי׳ שארית המס שחייבין לשלם וכן דעת רימ״ז בט״ר ח״א 168 והביא לביאור זה המדרש מ״ש סופר רומי Spartianus ע״ש ברימ״ז. ובע׳ פס ג׳ הביא רבינו מב״ר פ מ״ב [1]) ויק״ר בריש ויהי ביום השמיני ויהי בימי שפוט השופטים (פי״א) ומפסיקת׳ דסוכה ולקחתם לכם [2]) (פסיקת׳ דר״כ צד קפ״ב:) למדינה שהיתה חייבת ליפס למלך וכו׳ ולא פי׳ רבינו כי חשב שאחד הוא עם פסין אבל באמת הלמ״ד שרשית הוא וכ״ה זה המדרש בריש אסת״ר ובתנחומ׳ אמור רסי׳ כ״ב [3]) ובילק׳ אמור רמז תרנ״א. ובקהל״ר פ׳ לך אכול אי׳ הקבוץ ליפסין וברות רבה פ׳ ושם האישא לימלך: ליפסי׳] —

לַפְסָן (נ״ל מל״פ וער׳ لسان מין ממיני חרדל wilder Senf ולדעת רבינו Andorn ולדעת ר״ב wilder Kohl) בריש כלאים (פ״א מ״ה) החרדל והלפסן. פי׳ עשב הוא ונקרא בל׳ ישמעאל לבסאן [4]) ובלעז מרובי״ו [5]). וסבירא לן זה שכתב בפ׳ אחרון דעוקצים (פ״ג מ״ב) ר׳ יוסי אמר חוץ מן (הבלופסין) [6]) [הבולסין] [7]) לפסן הוא כמו זה. — (א״ב פי׳ בל״י ורומיי מין כרוב מדברי אשר עלה כמו עלה של נפים ונאכל מבושל אבל בולבוסין [8]) הוא מין אחר כמו שפירשתי). *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י ורו׳ λαψάνη (λαμψάνη) = lapsana ein Gemüsekraut והוא ג״כ קרוב לחרדל וקרוב לו בל״ע ופ׳ לבשאן כמו שרשמתי ויפה פי׳ מהר״י בן מלכי צדק וז״ל ואני שמעתי עשב הוא ודומה לחרדל בעליו ובפריו אבל אין טעמן שוה . . וי״א חרדל ברא ע״כ וכן נקרא בל״ע ופ׳ لسان ג״כ خردل صحراوي פי׳ חרדל שדה, חרדל ברא, אבל רבינו כיון לפע״ד על ל״י لبسه מין ירק עיי״ע בלפסין] —

לְפָצָא, לְפָצָה עיי״ע לפס.

* לפקקה (?) עיי״ע זלוקפא (ח״ג רצ״ד:) ומ״ש.

☞ לופר (נ״ל מל״י λάφυρον מלקוח ושלל ופקיד עליו Beuteaufseher, Häscher) מדרש במדבר רבה פ׳ איש או אשה כי יפליא (פ״י) בא הלופר ותפסם ומסרם למלכות עיי״ע ארכי ליפורין. *[אחי״ה בע׳ ארך ח״א, רפ״ו ככר העירותי על זו המלה ודרכה להיות מחוברת עם ארכי (ארכו) ופי׳ בעל המלקוח ופקיד על השלל והקבוץ ב״ר פס״א לופרין ועיין ג׳ רבינו בע׳ אמפורין ובע׳ תגר א׳. פסיקת׳ דר״כ קצ״ו רמז ללופירין שלו ודקרו אותו וגי׳ רבינו עיין בע׳ לטירים וש״נ גי׳ הילק׳ ללובירים — והח׳ לעווי פי׳ לופר מל״י קְדּפמְל ורמ״ל מל״י ἐλαφρὸς ממהר לרוץ והיה לו להביא ג״כ ראיה מל״ר אמצעי׳ der Schnelle, liperus קל המירוץ אולם זו המלה נכתבה לפרוס עיי״ע מקרולפרוס] —

לֶפֶת (= לֶפְתָּא בל״ס לֶפְתָּא, לַפְתָּא בל״ע ופ׳ لفت Rübe) בפ״ק דכלאים (מ״ט) ובס״ג דפ׳ במה טומנין (שבת נ׳ סע״ב) הטומן לפת וצנון [9]) תחת הגפן אם היו מקצת עליו מגולין [וכו׳]. פי׳ רב האיי [10]) טעות הוא זה שאם האימהות טמונין והעלים מגולין הרי זו זריעה מעולה אלא דוקא אם היו מקצתן מגולין אינו חושש משום כלאים דלאו ירק באילן נינהו [11]) ולא משום שביעית דלאו זריעה נינהו ולא משום מעשר דאי איכא התם שמנה [12]) ראשי לפתות לא מצטרפי הני לחיובינהו

---

[1]) לפי גי׳ המעולה בכל כ״י, ובדפ״ע בט״ס כ״ב. [2]) לפי גי׳ המעולה בכל כ״י, ובדפ״ע נשמט. [3]) ובתנחומ׳ שמיני סי׳ ט׳ אי׳ מס. [4]) כ״ה לנכון כפי מסורת מהר״י בן מלכי צדק בשם הערוך בכלאי׳ שם רק שם לבאסן ובעה״ק שנ״ב בלי ישמעאל בסאן ונראה שצ״ל לבסאן ובדפ״ע לכסאן ובכ״י ק״ט לפסן. [5]) בלאי״ט marrobbio מל״ר marrubium ובמהר״י בן מ״צ אי׳ בשם הערוך מרוזו וצ״ל מרוי״ו עיי״ע תמכה שפי׳ רבינו לפי י״א מרויי״ו = בל״ר marruvium. [6]) כ״ה בדפו״ו וצ״ל כמו שציינתי בפנים. [7]) כ״ה בכ״י ק״ט, ובדפ״ר פיז׳ באסיל הבולוסין עיי״ע בלפסין (ח״ב ק״ד ומ״ש). [8]) בנו״ג בעוקצי׳ הבלוסין ונראה דגי׳ ר״ב היתה כגי׳ ס״א שהביא הערוך בסוף ע׳ בלפסין וע״ש ג״כ מו״ע. [9]) בנו״ג בצנונות וכ״ה במעשרו׳ פ״ה מ״ב, ובאו״ז הלכו׳ כלאים רסי׳ רס״ב צנונית. [10]) בדפו״ו רב היי, ובכ״י פריז ר׳ שרירא אבל ר׳ האי עיקר כי כן הובא בתוספ׳ שבת ובחי׳ הרשב״א שם ובפי׳ הר״ש לכלאי׳ ובאו״ז הנ״ל. [11]) ועיין בלמוד ערוך במס׳ שבת צד ל״ח טעם שלא כתב רה״ג דלא כלאים בכרם הוי כמ״ש רש״י בעירובי׳ ע״ו. [12]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ק״ט ול״ד וכ״ה בהעתקת הר״ש הרשב״א בשבת ואו״ז הנ״ל.

להנך במעשר וניטלין בשבת נמצא תיובתא דשמואל ורב הונא דלא קא מצריך למשלפינן ומדצינן[1]. במחט פ"ט בכלי' (מ"ד) וכן חתיכה של לפת ושל גמי פי' אם נפלו במים טמאים ושתו ואח"כ נפלו לתנור. הלפתם[2] והמקבן ושראשו שקוט בפרק מומין אלו (בכורות פ"ז מ"א). גמרי' (בכורות מ"ג רע"ב) לפתן דרמי רישיה לגרגלידא דליפתא פי' „שראשו דומה ללפת שרחב למעלה מכל צדדיו". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה לבכורות (בקובץ כ"י אנגיילוקא דף ק"ז סע"א) וכן פירש"י עיי"ע גרגלד (ח"ב, ש"ג) וש"נ ברכו' נ"ו. והוא כמו ראש הלפת כלאי' פ"ג מ"א, והקבוץ סנהד' י"ט סע"ב כראשי לפתות, ירו' תרומות פ"ב דמ"א סע"ג ראשי לפתות וכנ"ה כלאי' פ"א מ"ג הלפת והנפוץ בחולי' פ"ז מ"ד כבשר בלפת, עוקצי' פ"א מ"ד קולסי הכרוב והלפת, כתובו' קי"א: שועל קינן בלפת, תוספתא פסחים ספ"ב (ג') לא היו נותנין (פיאה) אלא ללפת .. נתן .. פיאה ללפת. ובירו' ברכות פ"ו ד"י. ב"ר פט"ו פי' לפת: לא פת ע"ש. ובל"ס ליפתא ב"ק כ' רע"א. לפתא ברכות מ"ד סע"ב ונבנה ממנו הפעל ע"ז ל"ח. נ"ט. לְלַפֵּת, אתפעל ביצ' ט"ו סע"א מְילַפֵּת (כ"ה בכ"י ש"ס) ובנו"ג מלפתא] —

לפתא (= לופתא פי' בל"ס לִיפוּתָא חבור, דבוק Anheftung, Verbindung כלומ' אריכת ותוספת הבנין בכותל וזולתו (Anbau בפ' השותפין בגמ' כותל חצר (ב"ב ו'.) ומודה רב הונא בלופתא ובקרן זוית[3] ומודה רב נחמן באפריזא[4] ובבקעתא דכשורי. פי' רבינו חננאל „לופתא כגון שלא בנה כותל כנגד כותל המחיצה אלא היה לו כותל בנוי קודם לכן ועכשיו חיבר אליו והאריכו כנגד כותל המחיצה או שעשה לו קרן זוית או שהיה קטן והרחיבו בקרנות דבהני כולהו אינו חייב אלא כשיעור שסמך"[5] ומודה רב נחמן שאפי' לא בנה עכשיו כותל אלא היה לו כותל כנגד זה הכותל של מחיצה ועמד עכשיו ועשה על אותו הכותל הישן שהיה לו בחצרו אפריזא שהן קרשים מוכנים לתת עליהם קורות התקרה או קבעתא דכשורי שהן כמו חלונות להכנים בהן ראשי הקורות נתברר שבדעתו לתת התקרה על זה הכותל ועל הכותל של מחיצה וחייב לתת חצי הוצאת כותל של מחיצה ואעפ"י שאינו כנגד כל הכותל ואעפ"י לא בנה כותל כנגדו אלא היה לו כותל בחצרו ועשה בו עכשיו אפריזא או קבעתא דכשורי חייב בכל. פ"א ומודה רב הונא בלופתא שאם ליפף באותו חצי כותל שבנה וסדו בסיד מצדו שאין בדעתו להשלימו או עשה קרן זוית כגון שהכותל שבנה היה מצד מערב כנגד כותל חצר שבמזרח שבינו לבין חבירו וזה חצי כותל מצד מערב שבנה הוא בראשו מצדו מצפון בנה בנין אחד או מעט או הרבה גלי דעתיה דשוב לא ישלימו ולמאי דלא סמך לא סמך ומודה רב נחמן באפריזא כגון גידודי שעושין לכותל כשרוצין להוסיף עליו ובקבעתא דכשורי עשה לכותל מערבי שבנה מקום לשום שם קורה אחת או שתים בצדו של כותל שילך כנגד כל הכותל שבין שתיהן ובראש אחד של קורה ישים סמוכות גלי דעתיה שיקרה בין כותל המחיצה לכותל שעשה והקורה שהולכת בצד מערבי. *[אחי"ה פי' לופתא מפעל לוף בלפף חיבר וא"כ לופתא חיבור וכן פירש"י וכן פי' ר' יוסף אבן מיגאש ליפתא מל' ליפוף שהוא חיבור עיין בשט"מ במקומו. ורגמ"ה בפי' כ"י לב"ב כתב וז"ל: בקרנא ולופתא: קרנא שאם התחיל אותו כותל שסמך מרחוק שלא כנגד אותו כותל שהגביה חבירו אלא סופו של אותו כותל שסמך אתו כנגד זוית של אותו כותל שהגביה חבירו בהא מודה רב הונא שאין מגלגלין עליו ליתן אלא כנגד חלקו באותו קרן שאם היה דעתו לסומכו היום ומחר כולו כנגד אותו הכותל לא היה בונה משך בנינו לצד אחר לופתא אנפנדייץ בלע"ז [= בל"צ appendice = אנהאנג, אנבוי] כלומ' שלא סמך האי כותל כנגד גובה של כותל חבירו אלא הגביהו כנגד מחצית כותל של חבירו ולא משום בית אלא לקרות עליו מעט בהא מודה רב הונא שלא יתן אלא כנגד אותו גיבה של אותו לופתא לפי שאין בדעתו להגביהו יותר וכו' — ומזה נ"ל תנחומ' עקב סי' ז' יש מקומות שקורין לפת ליפתותא פסתא שנ' יהי פיסת בר וכו' כלומ' לפת הוא חבור לפת] —

---

1) בדפ"ר בט"ס ומדיינגין ור"ש בכלאי' אחרי שהעתיק דברי הערוך כתב בזה"ל ועל חנם דחק לשבש המשנה ועוד מה שפי' דמעשר בעי צירוף לא מצינו כן בשום מקום אלא גבי מעשר בהמה דמעשר ירק פשיטי' דמחייב אכל לפת ולפת ע"כ וכן הביאו דברי הר"ש חי' הרשב"א ובאו"ז שם ועיין פלפולם בשיטת הרה"ג ועוד עיין בחי' הרמב"ן בענין מ"ש על פי' מקצת הגאונים ועוד עיין בתוספי' שבת ד"ה במקצת. 2) כ"ה בכ"י ו"ו אי ל"ד ב"ה, ובדפ"ע הלפתן. 3) בנו"ג בקרנא ולופתא אבל מתוך פי' הראב"ד והרשב"א שהובאו בשט"מ לב"ב מוכח כי הם גרסו ג"כ כערוך. 4) בדפו"ו בט"ד באפיזא. 5) ע"כ הובא פי' ר"ח בשט"מ מרי יונה בעליותיו וסיים בזה"ל ומסתברא בהאי פירושא לפי שמתחלת הבנין אין מחייבין אותו בענין זה אלא למה שסמך וכו' ע"ש.

לפתן (נ"ל מל"ע لفيتة מעשה קדירה עב dicker Brei או מל' לפת וכל"ע لفيتة תבשיל מלפת aus Rüben bereitete Zukost ולדעת ר"ב מל"י ἄλφιτον aus Gerstengraupen bereitetes Kuchen-brod) בריש סוכ' (ו'.) ובפ' בהמה המקשה בגמ' וכן האשה (חולי' ע"א:) דתנן בפ' שלשה עשר בנגעי' (מ"ט וכן בתוספתי' פ"ז) מיסב ואוכלה בלפתן. לפתן כבר פירשנו בע' בשש. שמענו [1]) אלו השיעורין לחומרא נאמרו פת חטין יותר נאכל בזריזות מפת שעורין ואם הוא מיסב כהוגן יותר אוכל בזריזות ממי שאינו מיסב וכן מי שיש לו לפתן ממי שאין לו לפתן. — (א"ב פי' אלפתן בל"י מעשה קדרה נעשה עם קמח עב מעורב ביין או בדבש או במין אחר והז"ל אמרו כן לכל מעשה קדרה). *[אחי"ה ובע' בשש (ח"ב, ר"ט) כבר העירותי כי פי' ר"ב יתכן ועולה עם מה שפי' רבינו בע' שם, וכן כפי' רה"ג בנגעי' כל דבר שיאכל עם הפת והביא ראיה מברכות מ' רע"א הבא מלח הבא לפתן, ושם: אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד. ועוד פי' רה"ג לפתן דבר שילפת בו הפת ע"כ, ובקהל"ר פ' כי העשק מבואר ליפתן . . שני תבשילין לפותין זה בזה כלומ' מחוברין אבל כל זה רק דרוש הוא והגזרה עיין כמו שרשמתי בתחלת הערך — תפל (באיוב ו', ו') הביא התרג' כמו לפת ולכן העתיק כמה דלית איפשר לאתאכלא ליפתנא בלא מלחא וכו'] —

לָץ (מל"מ לוץ ענינו התול ולעג spotten ונרדף עם לוז עיי"ע לז) בבראשית רבה פרש' ל"ט [2]) (לפנינו פל"ח) ר' יהודה אומ' התכנסו כל אומות העולם לידע איזו בקעה מחזקת להן ובסוף מצאו א"ר נחמיה וימצאו בקעה אם ללצים הוא יליץ (משלי ג', ל"ד). בס"ג דפ' אמר להם הממונה (יומ' ל"ח סע"ב) בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו [3]) שנאמ' (משלי שם) אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן. בגמ' דפ"ק דע"ז (י"ח:) כל המתלוצץ יסורין באין עליו שנא' (ישעי' כ"ח, כ"ב) ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. *[אחי"ה ושם בע"ז מאחר שלא ישב היכן לץ וכו' ואם ישב סופו ללוץ ואם לץ עליו הכתוב אומ' ולצת וגו'. הפעיל שמ"ר ר"פ נ"ב היו מליצין אחריו וכו', ושם: אותם שמליצים אחריו (ובשמ"ר פנ"א מדברים מאחריו, ובילק' פקודי רמז תי"ז מתלוצצין) ובהתפעל ע"ז שם כל המתלוצץ נופל בגיהנם, קידושי' פ"א. הוה מתלוצץ, והשם בירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג חד ליצן, שו"ט מזמור א' מכאן שהיה לייצן בל"מ לץ סוט' מ"ב. כת לצים, סנהד' ק"א. מגננין בו לצים, ע"ז י"ח: מושב לצים, והקבוץ ירו' ברכות פ"א ד"ד ע"ד אין לך דור שאין בו ליצנים, ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג: סיעת לִיצָנִין, פסחים קי"ב: דליצֵני הן, שמ"ר פנ"א ושם רפנ"ב ליצני ישראל. והשם המופשט: הַלִּיצָנוּת ירו' ברכות ספ"ב ד"ה ע"ג במ"ר פ"ז, שהש"ר פ' לריח, ליצנותא פסחים קי"ב רע"ב מגיל' כ"ה סע"ב ע"ז מ"ד. תרג' לקהל' ב', ב'; ז', ד' — ובשהש"ר פ' כמעט דרש פלצות (ישעי' כ"א, ד') פה שהוא מפיץ דברי לֵצוֹת, ושם: ע"י (שנפקו) [צ"ל שנפקרו] לדבר לֵצוּת] —

לָץ (= מליצה schwungvolle Rede) להבין משל ומליצה (משלי א', ו').

לצוי בירניות (כ"ב ע"ח:) כבר פירשנו בע' טפף.

לק (= לָקָה, לקי נ"ל מל"ע لاق ענין התרכך והכאה weich machen, schlagen) בפ' הערל בגמ' ר' אליעזר אומ' (יבמות פ':) [4]) כל שאין לו זקן ושערו לקוי ובשרו מחליק. פי' שער רך ובשרו חלק יותר משאר בני אדם. בהנתקים פ"י בנגעי' (מ"א) ושער דק (ויקרא י"ג, ל') לקוי קצר. בפ' במה מדליקין בגמ' כל היוצא מן העץ (שבת כ"ח סע"א) ושלקה ביד כהן. פי' „כגון שהחזיק [הכהן] בעור לבודקו ועודנו בידו לקה בצרעת לאלתר" [5]). — (א"ב תרג' ויכו שוטרי ישראל (שמות ה', י"ד) ולקו סרכי [בני ישראל]). *[אחי"ה וכתב המתורגמן שרש לקה: כל לשון הכאה שאינו אלא לרדות וליסר מתורגם בלש' לקוי ומלקות וכו'. וכן אצל רז"ל ספרי כי תצא סי' רפ"ו והכן הוא לוקה בין כתיפיו. מכילת' בשלח פרש' ב' שוט שישראל לוקין בו סופו ללקות, מכות פ"א מ"א לוקה ארבעים. שם: מ"ב לוקה שמנים, תמור' ד' סע"ב אמאי לקי . . האי דלקי, ה'. לילקי, יומ' י"ט: לוקה בגופו, ב"מ מ"ג, ירו' שבועות רפ"ז דל"ח: ילקה בחסר ויותר — ועוד ענין הכאה ע"י צרעת או הפסד שבת כ"ח. עיין לעיל, שמ"ר פ"ג ללקות בצרעת, חולי' נ"ה.

---

[1]) וכן פי' הרמב"ם בנגעי' שם. [2]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י ו"ו א' ב', ל"ד ק"ט ב"ר אבל בדפ"ע מפיז' והלאה ל"ח וידוע כי רבינו מונה בפרשיות מב"ר אחת יותר מחלוקי פרשיות שלנו עיין מ"ש בהשחר שנת ח'. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ועיין בתוספי' שבת ק"ד. ד"ה ואית דגרסין ובנו"ג פותחין. [4]) בדפ"ר פיז' ווניצי' אי' בט"ס ר' אליעזר אומר תולין אבל בכ"י ק"ט ובדפא"מ ובאסיל לי'. [5]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בש"ס ווילנא.

לקתה בכוליה, מכשירי' פ"ר, מ"ג שבת י"ב רע"א בשביל שלא ילקה הכותל, סוכ' כ"ט. כל זמן שמאורות לוקין וכו', ושם בזמן שהחמה לוקה, תוספת' סוט' פ"ד (איזה פעמי') הוא לקה תחלה . . הם לקו תחלה. והושאל בירו' ב"ק רפ"ד ד"ד. נמצאת מדת הדין לוקה, ירו' יבמות פ"ז ד"ח: בזו מדת הדין לוקה. ועיין תוספתא יבמות פ"ט. ובינוני פעול לָקוי יבמות נגעי' ותוספתא יבמות הנ"ל ספרא תזריע פריש' ה'. נפעל תוספת' סוט' הנ"ל תילקה ירך תחלה. הפעיל שבת קי"ג: מכות כ"ב. והלאה קידוש' דף פ"א. מלקין, קידושין שם: מַלְקִי, לַלְקִי, פעול רות רב' פרשת וימותו: אף הוא משובר ומוּלְקֶה. והשם לְקוּתָה חולי' מ"ג. נ"ה: יומ' ע"א: זבחים י"ח סע"ב, ב"ב ט"ז: תרגום אונקלס לדברים ל"ב, ל"ב ולקותהון. — ועוד עיי"ע מלקות] —

לך (= לָקַק טל"מ ונרדף עם לחך lecken) בילמדנו ברייש אחרי מות (בתנחו' לי') אמר הקב"ה לגדעון (שופטים ז', ז') בשלש[1]) מאות [איש] המלקקים בידם אושיע אתכם שאותם שכרעו על ברכיהם לשתות היו עובדים לבבואה. *[אחי"ה וכן הובא בשנוי קצת בילק' שופטים רמז ס"ב בשם התנחומ' אמר הקב"ה . . דורו של גדעון היה משתחוה לבבואה א"ל הקב"ה בשלש מאות איש המלקקים אושיע את ישראל. — פסיקת' דזכור (כ"ו.) ילק' בשלח סוף רמז רס"ב עמלק . . עם לק אומה שבא ללוק דמן של ישראל ככלב ועוד עיי"ע עמלק. סנהד' ס"ח: הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבותי אפי' ככלב המלקק מן הים. פרה פ"ט מ"ג מפני שהיא מלקת (?) פי' לוקקת עיי"ע מלק ב' — פלפל ירו' שבת ספ"ח די"א ע"ג המים שליקלק בהן הכלב, ירו' ב"ק רפ"א ד"ב. כלב שליקלק את השמן] —

*לָקַח (מל"מ ענינו קבלה, קניה ונשא אשה (kaufen, nehmen, zur Frau nehmen א') בענין קבלה: שמ"ר פ"ג לקח את שלו והשם לְקִיחָה סוכ' י"א: ל"ז. ירו' יומ' רפ"א דל"ח. ב"ר ר"פ כ"ה. ב') קניה ברכות ה'. לוֹקֵחַ שמח, ב"מ ט"ו סע"א לוקח מגזלן, שם ק"י. לְקוּחָה היא בידי. ירו' פסחים פ"ב דכ"ט: הלָקוח בכסף מעשר. נפעל במעש' שני פ"א מ"ג אינו נלקח . . נלקח בכסף מעשר ובחולי' כ"ה: ניקח. מנחות מ"ב סע"ב ואין נקחית . . ואין ניקחין אלא מן המומחה. והשם לְקוּחוֹת פי' קונים Käufer ב"מ ט"ז. י"ט. והלאה ב"ב ק"ז. ג') בענין נשואין בנפעל ובאתפעל קידושי' ב': מפני מה אמרה תורה (דברים כ"ד, א') כי יקח איש אשה ולא כתב כי תִלָּקַח אשה לאיש וכו'. כתובו' נ"ב: נ"ג: תתלקחן לגוברין. והשם לקיחה ירו' יבמות רפ"ו ד"ז: ירו' סנהד' רפ"ט דכ"ו ע"ד. ועוד השם המופשט ליקוחין, ליקוחים (das Heiraten) רק בקבוץ סוט' י"ב. ב"ב ק"כ. קידושי' פ"ב רע"א, נ': — ועוד בהשמטת הלמ"ד עיי"ע קִיחָה.

לָקַט (מל"מ ענין אסיפת דבר מפוזר sammeln, auf-, ablösen והושאל למין תפירת בגד flicken וכן בל"ע لقط. לֶקֶט מל"מ Nachlese; התואר לקוטא, לְקִיטָא בל"ס לָקוֹטָא der Einsammler בל"ע لقاط עבד ועיין עוד בפנים) בס"ג דפ' אלו מגלחין (מ"ק כ"ו סע"א) למוללן וללוקטן פי' אינו תופר כדרכו אלא כאדם המלקט מכאן ומכאן ואינו מלקט כסדר[2]). שספק לקט לקט (פיאה פ"ד מי"א) כבר פירשנו בערך הר [א']. בפרק איזהו נשך בגמ' אין פוסקין עד שיצא השער (ב"מ ע"ב סע"ב) ללקוט ולמוכר[3]) פי' „עני המלקט לקט שכחה ופיאה נקרא לָקוט כלומ' לא חרש ולא זרע ולא קצר וכי לא זה בפירות הללו שבידו אלא בלקיטה בלבד"[4]). בס"ג דפ' נערה שנתפתתה (כתובות נ"ד.) א"ר חייה בר אבין וחילופה בלקוט[5]). פי' שכירו ולקיטו אם הלבישו בגדים כשיצא יפשוט ואח"כ יצא[6]). בס"ג דפ' בהמה המקשה (חולי' ע"ז.) א"ל רבינא לרבא מתלקט מהו. פי' כגון שהיה בשר מפוזר מְעט הנה ומעט הנה אם תקבצנה יהיה הרבה[7]) — מראתו בנצתה (ויקרא א', ט"ז) תרג' ירו' [א'] זלפפקה[8]) בלקטה. — (א"ב תרג' חוטבי עצים (יהושע ט', כ"א) לקטי[9]) עאין. *[אחי"ה בדפ'

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בשש. [2]) לי' בכ"י ו"ו א' ובי' ל"ד ב"ר וק"ט. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט רק שם בט"ס ללוקח וכ"ה בט"ס בתוספתי' ב"מ רפ"ו ללוקח ולמוכר, ובנו"ג בב"מ ללוקט וצ"ל ללקוט ובדפ"ע בט"ס ללקוט ולמכור. [4]) הועתק מפי' ר"ח הובא בשט"מ לב"מ שם ושם סיים ר"ח: תלמוד א"ר יוחנן אמי כל העיירות הסמוכות לטבריה כיון שיצא השער בטבריה פוסקין ע"כ ועיין בירו' ב"מ פ"ה ד"י ע"ג. [5]) בנו"ג בלקיט. [6]) ובגוף הענין פירש כן גם רש"י עיין שם בד"ה בלקיט ויותר מבואר בפירש"י במהדורא קמא שהובא בשט"מ בכתובי ע"ש. [7]) בפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנג' דף של"ו.) פי' כלומ' הבשר שחופה את העצם מתלקט שאינו חופה רוב העצם במקום אחד אלא מתלקט בכמה מקומות עד שחופה את רובו. [8]) כ"ה לנכון בדפ"ע ובכ"י ערוך ולפקקה צ"ל בזין ובכ"י ב"ר לפקקה עיי"ע זלוקפה ומ"ש. ובכ"י ערוך חוץ מכ"י ב"ר לי' מלת ירוש'. [9]) וכ"ה בבוקסט' ובנו"ג מלקטי ויתר דוגמאות בתרג' עיין עמת"ר ללעווי.

אמ' אי' זו ההוספה קודם ציון מראתו מפני שר"ב היה מחלק זה הערך לשני ערכים אבל בכל דפוסים הראשונים ובכ"י הוא ערך אחד והוא הנכון כי ממושג אחד מסתעף כי תרג' נוצתה ע"י לקטה כיון לענין אסיפת הצואה בזפק וזה טעם תרגומו בנצתה מלש' צוא, צואה וכן בל"ע لاقطة פי' זפק של עוף ועוד لقاطة צואה וכל מה שנלקט ועיי"ע גמש ומ"ש בח"ב רע"ג: והפעל בקל אי' עוד: בפיאה פ"ד מ"ט מי שלקט וכו', שם פ"ה מ"ו ללקוט, ירו' פיאה פ"ד די"ח: ילכו וילקטו, שבת קנ"ו רע"א דלא לקיט בלישניה וכו'. בפיעל פיאה פ"ה מ"ו שילקט. מ"ק ח'. מלקט . . עצמות, סנהד' מ"ו סע"א מלקטין את העצמות, בכורות ז' סע"ב מלקט, ויק"ר פ"ו ההוא מְלַקֵּט אמר ליה לַקֵּט לַקֵּט דמן דידך אנת מלקט. פועל פיאה פ"ה מ"א שלא לוּקַּט. הפעיל פיאה פ"ד מ"ה היו מלקיטין כ"ה במשניות בירוש' ובגמ' שם די"ח: ובע' נמר א' לפי' גי' כ"י ק"ט (ובדפ"ע ובמשניות ובש"ס בבלי מלקטין בפיעל) שבת קנ"ה: תוספ' שבת פי"ח מלקיטין עיי"ע הלקיט (ח"ג, רי"ג) ועוד עיי"ע הלקט. התפעל מִתְלַקֵּט חולין שם, ושם מ"ו. מעשר שני פ"ב מ"ה, דב"ר פ"ב נתלקטו המעות. והתואר לָקוּט, לָקִיט פי' בל"ע עבד: שבועות מ"ו: שכירו ולקיטו, ב"מ ק"י סע"א שכירי ולקיטי, ירו' עירובי' פ"ו דכ"ג רע"ג שמשו ולקיטו, והקבוץ לקוטות (ע"ד לקוחות) ב"מ ע"ב: ועוד ב"מ כ"א: לָקוּטֵי עיי"ע נמש. איכ"ר פ' על אלה כפר לָקִיטַיָא, והשם לֶקֶט בל"מ וכן בפיאה פ"ד מ"ג. מ"ו. מ"ט. מ"י; פ"ה מ"ב. מ"ד; פ"ו, מ"ה; פ"ח, מ"א. ובכנוי ירו' פיאה רפ"ה די"ח ע"ד ליקטן של עניים. ובתרג' אונק' ויקרא י"ט. ט' לֶקְטָא ובתר"י א' לִקְטָא. והשם המופשט לְקִיטָה פיאה פ"א מ"ד, ר"ה י"ד: ט"ו. ירו' פיאה פ"א דט"ז ע"ג ירו' ביכורי' פ"ב דס"ה. ועוד לִיקוּט ובפרט בהרכבת עצמות פסיקת' רבתי פמ"ב, תוספת' מגיל' פ"ד (פ"ג), ירו' פסחי' ספ"ח דל"ו: ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ד — והקבוץ ירו' פיאה פ"ד די"ח ע"ג הקילו חכמים בליקוטין — ועוד ענין לָקַט כמו בל"ע ענין תקנת הבגד ע"י תפירה וכן פי' כ"י רש"י למ"ק כ"ו סע"א (הובא בד"ס צד מ"ו.) וז"ל ללוקטן: שמלקטין מקום התפירה ביחד כשמתקנין התפירה ע"כ, והשם מ"ק כ"ו רע"ב הקורע . . מתוך הלקט] —

* לָקַט (ענין תענוג sich ergötzen) תרג' שני באסתר פ"ג פסוק ח' מְלָקְטִין פשרי דטבת פי' מתענגים וכן העתיק פתשגן הכתב וממנו נ"ל התואר לָקִיט פי' מעונג ונחמד תרג' מ"א ז', י"ט. כ"ו. כס סגלגל לקיט כשושנתא ובתרג' דה"י ב' ד', ה' לַקִּיט. אולי קטוע הוא מל"ר delectare כדעת ר"פ סמאלענסקין.

לוּקְטָא (ein wenig עיין בפנים) מדרש העיר רבתי' עם לא יהבת לי לוקטא לוקטא כן כתוב בגרסאות אבל בעל הערוך גרס קטלפטא ויפה גרס ע"ש. *[אחי"ה לגי' הערוך אין יתר שאת מגירסתינו כי לוקטא לוקטא[1]) הוא ממש ל"פ لقتة لقتة פי' מעט מעט, וכן יש לפרש ברות רב' פ' ותאמר אלקטה נא מעט תפסה לוקו מאותו שכבית שהיא מצפה לה ונ"ל שדרש ואלקטה = לוקטה כלומ' תפסה לוקטא אחזה לשון מעט לומר שמגמתה היתה לאסוף רק מעט. ונ"ל שתיבת מעט באה מגליון פנימה להורות על לוקטא] —

לקטיות (מל"ע וס' הרשומ' בע' אלקטיות פי' בתי הקיץ Sommerhäuser) בפ' שלישי במעשרות (מ"ז) ובסוף אהילות (פי"ח מ"י) הצריפין והבורגנין והלקטיות ספר אחר והאלקטיות וככר פירשנו בע' א'. *[אחי"ה גי' הנכונה והאלקיטות כמו שהגהתי וכן מצאתי בפי' רה"ג בסד"ט 26 וז"ל והאלקיטיות ככר פי'[2]) בית הקיץ שהוא חדר המקרה כמתרגם רב יוסף בית קיטא[3]) ע"כ ועל פיו פי' רבינו בע' אלקטיות. והיותר נכון לכתוב ואלקיטות כי בל"ע אל הוא לעומת ה' הידיעה בעברי וא"כ האלקיטות כופל את ה' הידיעה ללא צורך. וכפי' הערוך אי' בפי"מ להרמב"ם ור"ש בשני מקומות וכ"ה בפי' מהר"י בן מלכי צדק למעשרות ושם ישנם עוד שני פירושים אחרים ע"ש. ועהק"צ שנ"ב יפה לועזו ע"י זומרהויש בל"א = Sommer-haus] —

לוקטמין (= אנקטמין מל"י הרשומ' בזה הע' ח"א, קנ"ו טהורין (שבת ס"ו.) ס"א אנקטמין[4]) וככר פירשנו בע' א'. *[אחי"ה כ"ה רק בכ"י ובדפו"ו. וכיון על ע' אנקטמין ע"ש באריכות פירושי וכעת הוברר לי כי פ"א דאי' שם: חמרא דאכפא גידם וכו' שייך לר"ח כי כן נדפס בשבת בש"ס ווילנא] —

לוּקוּטֶנְנְטִים (פי' בל"ר אמצ' משנה לשופט locumtenentes, Richterstellvertreter) מדר' תהלים מזמור הללויה שירו לה' שיר חדש (מזמור קמ"ט) דוכוס יש לו לוקוטננטים[5])

1) כ"ה לפנינו. 2) בלי ספק כיון לפירושו במעשרות. 3) תרג' עמוס ג', ט"ו. 4) בכ"י ק"ט אקטמין. 5) בנו"ג לוקוטינינטים.

פי' בל"ר הוא המשנה אשר הדוכוס נשען על ידו ולפי דעתי מלה זאת אינה מדברי המדרש אבל אחד מהסופרים הוסיפה לפרש מלת אפרכום כי מלה זו חדשה היא ואינה נמצאת בלשון הקדמונים. *[אחי"ה יפה פי' ולזה מעיד המשך: והם נושאים עמו במשאוי המלכות . . אבל הקב"ה אינו כן אין לו לא דוכום (δοῦκος = dux) לא אפרכום (ὕπαρχος) ולא משנה וכו' וכנראה בעל המאמר כיון בזה לדת החדשה לנוצרים עיין פערלעס עט"ש 87. והמלה בשנת 1302 למספרם היתה כבר ידועה בענין משנה לשופט עיין או"מ של Du Cange. וכן נאמר בלשון אשכנז Statthalter למשנה ופקיד המלכות] —

לֶקְטִיקָא (בל"ר Sänfte, Tragsessel, lectica) מדרש ילקוט פרש' שש שנים יעבד (ילק' משפטי' ריש רמז ש"א) ולא יטלו לא בפוריון[1] ולא בכסא ולא בלקטיקא פי' בל"ר מין עגלה בלא אופנים. *[אחי"ה וכבר מצא מקומו במכילתא ריש פ' משפטים לא יטלנו לא בפוריון ולא בכסא ולא בלקטיקא כדרך שעבדים עושין. ובילק' הגי' בפורין . . בלקטקא. וזו המלה נעתקה גם לל"ס לקטיקין והוא על דרך ל"י אמצ' הרשומה בע' גלוגדיקא (ח"ב, רצ"א) ושם שינוי הנוסחאות ע"ש] —

* לוּקְטוּר (בל"ר legatarium (= legatum) מה שמצווה מחמת מיתה das, durch's Testament Verordnete) בע' גט (ח"ב, רע"ג) הביא רבינו מב"ר ס"פ ס"א ואיכן הוא לוקטור וכו' ובנו"ג שטר שילוח וכבר פירשתיו שם ועתה אוסיף כי המלה היא הנ"ל ובילק' חיי שרה רמז ק"ט אי' לגיטיי"ן והוא legatum עיין בח"ב שם בהערה 12 ואחד הוא עם legatarium עיין אוצ"מ רומיי לשעללער מה שהביא בשם Tertullian. ובל"ר אמצ' נקרא שטר המתנה אשר נכתב בציווי השכיב מרע legatariae chartae עיין Du Cange.

* לִקְלֵק (lecken) עיי"ע לק ב'.

לקן (= לקני שם עוף מים בל"פ הרשומ' בע' בטן ג') ובטני (חולי' ס"ג.) כבר פירשנו בע' בטן. *[אחי"ה וכפי' רגמ"ה בחולי' הגי' לקני וכטני. והראיה שעוף מים הוא נ"ל ממה דאי' קודם לכן הדרוש מפסוק (תהלים ל"ו ז') משפטיך תהום רבה ופי' רגמ"ה שמביא מזונותיו מתהום רבה ע"כ וגם לקני = لَقْلَق ,لَقْلَق = Trappe עוף של בצה ואגם הוא Sumpfvogel ועל זה הביא לנכון השייכות לפסוק משפטיך וגו'] —

לקן (= לֶקוּנָא[2]) מל"י λεκάνη, λακάνη ספל וקערה (Kanne, Schüssel, Kübel) בגמ' דפ"ק בשבת (י"ב.) [רבא] שדי להו ללקונא[3]) דמיא. בב"ר פרשת י"ג ואדם אין מימי אוקינוס מה הן[4]) אמר לו מים בולעין מים[5]) אמר לון וחזון לי מלא לקונין מיא[6]). תרג' מלוא הספל מים (שופטי' ו', ל"ח)[7]) לקונא. — (א"ב פי' בלשון יוני ספל). *[אחי"ה בנו"ג בתרג' לקנא. ובע' זרנק (ח"ג, שכ"ד.) הביא רבינו הקבוץ מתרג' איוב ל"ב, י"ט לקינין ע"ש. ובקהל"ר פ' כל הנחלים אי' ומלון לוּקְנִיָּתָא מים וכו'. והיחיד אי' עוד בשבת קמ"ג. אגב לקנא דמיא ובכ"י רש"י לקונא (ד"ס צד ק"ע:) ובע' פלז הביא רבינו מב"ק קי"ג: זבן לקנא וכו' ע"ש. וע' זקנים העתיקו ספל (שופטים ה' כ"ה; ו', ל"ח) ע"י λεκάνη והועתק לל"ס לַקְנָא וא"כ לקונא עולה עם משקל יוני ולקנא עם משקל סורי] —

לֶקֶן (= מל"י λευκὸν לבן והוא δηνάριον λευκὸν Weisspfennig) ירוש' דמעש' שני המוליך פירות (רפ"ד דנ"ד ע"ד) היך עבדא דינרא הכא בתרין אלפין ובארבאל בתרין אלפין ולקן פי' המפרש מין מטבע קטן. *[אחי"ה עיין על המשקלות לה' צוקערמאן 29 שהעלה כי שוויו היה ל"ב פרוטות כמו אספר (עיי"ע אספרי ח"א, קצ"ג:) ששויו מעה אחת וכן נקרא אספר דינר לבן כמו שתרגמתי. — וכנ"ה בירו' ב"מ רפ"ד ד"ט ע"ג לקן בלקן אסור כלומ' אין מחללין מעה לבן עם מעה לבן ועיין בבלי ב"מ מ"ה רע"א] —

לִקוּם (= לִיקוּם = לוּקוּם בל"י λύκος זאב Wolf) ליקום עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל (סוכ' נ"ו:) פי' זאב לשון יון ליקום. *[אחי"ה בכ"י ק"ט ו"ו ובדפ' וויניצ' אי' לנכון בסמך אבל בשאר כ"י ודפ"ע בטעות במ"ם בסוף וכ"ה בטעות בדפו"ו רפ"א וקוש' בגמ' וברש"י אבל לפנינו לנכון לוקוס ובדפו' וויניצ' רפ"ו ליקום כגי' הערוך (ד"ס סוף סוכ') ובתוספת' סוכ' ספ"ד לוקים לוקים אתה החרבתה את נכסיהם של ישראל, צ"ל לוקוס

---

1) בל"י φορεῖον. 2) ובכ"י ל"ד כ"ה בתחלת הערך בדבור המתחיל. 3) בנו"ג לקנא וצ"ל ללקנא כדאי' בדפ"ש ובכ"י מ' וא"ס ובחי' הריטב"א (ד"ס ט':) 4) בנו"ג הינון. 5) כ"ה לנכון בדפ"ר פיזי וויניצ'. 6) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט לקנין ובשדפ"ע ליקונין, ובנו"ג א"ל הבו לי מנהון יהבון ליה מלא לקינייאתה. 7) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ר מלא הספל מים תרג', ובדפו"ו במ"ס ימלא.

לוקום כגי׳ הירו׳ סוף סוכ׳ דנ״ה סע״ד או ליקום ליקום כגי׳ הערוך [1]) — ועוד ענינו שם פרטי כמו אצלנו זאב Wolf גיט׳ י״א: עיי״ע לוס ושם רגיל היה אצל גוים בזמן רז״ל וכן מוכח מירו׳ תרומו׳ פ״י דמ״ז: ואילין אגרתא לא גיים לוקס כתיב בהן וכו׳ ובירו׳ ע״ז פ״ב דמ״ב. הגי׳ יותר משובשת: לא גוים לוקין כתיב בהן, וכן בירו׳ גיטי׳ רפ״א דמ״ג רע״ב אמר לון גוים לוקין חתומין עליו. ולפע״ד נ״ל כי בכ״מ יש להגיה גיים לוקים = לוקין והם שמות רומיים ויונים Γάϊος, Λούκιος, Λεύκιος = Gajus (Cajus) Lucius וזהו גיים ולוקים, ואם נגרוס לוקין אז תהיה Λουκιανός = Lucianus עיי״ע גיים (ח״ב, רע״ה:) וגיים ולוקין היו רגילים הרבה עד כי כתבו בתיבה אחת גיוסלוקין בשהש״ר פ׳ אם חומה ושם הוא משובש עיי״ע גיים. ובזה נבין פסיקת׳ רבתי פכ״א (בהוצאת פריעדמאן ק״ז. ועיי׳ שם ק״ח.) גיים מן הגודר (גדר) ולוקים מן סוסיתה והיו מתגנבים אילו בנשותיהם של אילו וככר העיר המו״ל כי רוב יושבי ערי גדר וסוסיתה רומיים ויוניים היו לכן הטיב להגיה הח׳ ר״מ גידעמאנן (בסוף הספר צד ר״ד) שצ״ל גיום ולוקיום Gajus, Lucius ולא כמו שנרחק הח׳ לעווי בפירושו] —

* לקק (מל״מ כמו לחך lecken) עיי״ע לק.

* לקרה (שם אביו של ר׳ יודה) ירו׳ סוכ׳ פ״ד דנ״ד: ר׳ יודה בר לקרה בשם ר׳ שמואל בר נחמן וגי׳ בעל סד״ה לקרח ואז אולי הוא הוא ר״י בן קרחה (סנה׳ ו׳:) כפי גי׳ בעל סד״ה (צד פ״ד: דפו״ו).

לָקַשׁ (בל״מ רק בפיעל וענינו קצירה מאוחרת וכ״ה בל״ס לַקֵשׁ ענינו איחור הן מפירות הן מלידת צאן הן ממטר spät sein) בר״ג דפ׳ כה״ג (סנהד׳ י״ח:) אי בכיר ולקיש כחדא יינץ דין הוא אדר. — (א״ב ל״מ זה יורה ומלקוש (דברים י״א י״ד). *[אחי״ה וכן הפעל באיוב כ״ד, ו׳ וכרם רשע יְלַקֵּשׁוּ כלומ׳ שיאחרו הענבים בגפנים עיין בשרשים לרד״ק. ואצל רז״ל גם בהפעיל ויק״ר פ״כ דרש יעטף (תהלים ק״ב, א׳) מה הפועל הזה וכו׳ וילקישנה בסוף, ובשו״ט מזמור ק״ב וילק׳ תהלי׳ רמז תתנ״ה בשם הילמדנו: דהוא אתי ומלקש לה. תנחומ׳ ריש פ׳ במדבר וילק׳ ירמיה רמז רס״ז בשם התנחומ׳ שמא אמרתי שאני מביא להם טובה והלקשתי אותה, והתואר לקיש, לקישא בל״ס לַקְשָׁא, לֵקִישָׁיָא סנהד׳ שם, וכן ר״ה י״ט: ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח: עיי״ע אדר (ח״א, ל״ז:). קהל״ר פ׳ ומוצא עיי״ע לסטים ובתרג׳ ירו׳ א׳ לויקר׳ כ״ו ד׳; לדברי׳ י״א, י״ד והקבוץ ב״ר ס״פ ע״ג לקישיא ללבן וכצ״ל בויק״ר פ״ל במקום לקישא וכן תרג׳ אונק׳ העטפים ללבן (בראשית ל׳, מ״ב) לקישיא ללבן ובתר״י א׳ לקישייא, אפילות בתר״י א׳ (שמו׳ ט׳, ל״ב) לְקִישַׁן. והשם לקישותא תרג׳ אונק׳ לבראשית ל׳, מ״ב וכן בל״ס לְקִישָׁיוּתָא die Spätzeit] —

* לָקִישׁ בפרט ר׳ שמעון בן לקיש תלמיד חבר של ר׳ יוחנן שמו נודע בירוש׳ ובבלי עיין מבהי״ר למהרז״ף קכ״ט. ובקטיע נקרא ג״כ ריש לקיש ב״מ פ״ד סע״א. ושם ג״כ בר לקיש.

* לקת הוא היפך של תקל (דניאל ה׳, כ״ה) עיין סנהד׳ כ״ב. ושהש״ר פ׳ כמעט.

☞ לורטיא (צ״ל לוטריא Badewanne) מדרש איכ׳ פ׳ טומאתה בשוליה: ונטלה לורטיא של מלך ועשה לו חמין. בעל הערוך גרס (ברנטיא) [צ״ל ברנטין] [2]) ואני אומ׳ שהגרסא תהיה לוטריא פי׳ בל״י כלי מיוחד לרחוץ הגוף ספ עיי״ע (לטריא) [צ״ל לוטריא]. *[אחי״ה וכה״ג לפנינו לורטיא ויפה הגיה ר״ב לוטריא עיי״ע ומ״ש ובע׳ ברנט] —

* לְרַע (קטיע מן לַאֲרַע nach unten; מִלְּרַע von unten) ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח. חד מלעיל וחד מלרע ובירו׳ פיאה ספ״ה די״ט. מן לרע ועיי״ע לעיל. ובאונק׳ לבראשית א׳, ז׳; ובתר״י א׳ שם כ״ז, כ״ח, ובתר״י ב׳ שם מ׳ כ״ג.

לָשׁ (מל״מ לוש פי׳ עריכת הבצק kneten) בפ׳ כלל גדול (שבת פ״ז מ״ב) הלש והאופה. *[אחי״ה וכנ״ה בפסחים ל׳. אין לשין . . ואם לש וכו׳, ושם ל״ו. עיי״ע קטף ב׳ וציווי נקב׳ לושי תרג׳ אונק׳ בראשית י״ח, ו׳ ולרבים זכר לושו (פסחים שם), המקור בפסיקת׳ רבתי פכ״ב דאזלת מליש, תרג׳ הושע ז׳, ד׳ מעידן מֵילוּשׁ לישא. ובינוני פעיל דְּלִישׁ במשחא אונקל׳ לבמד׳ י״א, ח׳ וא״כ הבין לשד בהיפך האותיות דלש, ועיין ספרי בהעלתך פכ״ט כלייש זה שעָרוך בשמן ומקוטף בדבש וכו׳ — נפעל נִילוֹשׁ עיין פסחים ל״ה. ל״ו. מנחות נ״ה, והשם ספרי שם, ירו׳ פסחי׳ רפ״ג דכ״ט ע״ד מלמולין דְּלַיִשׁ, ב״ק מ״ח. אכליה ללישא, ושם י״ח רע״א דמאים בלישא עיי״ע ווס גי׳ רבינו, ע״ז ע״ו רע״ב עיי״ע גו׳נף. ובתרג׳ אונקל׳ לשמות י״ב, ל״ט, ובתר״י א׳ שם ט״ז, ב׳

---

[1]) ובפי׳ הרמב״ם הועתק זו המלה לל״ע עיין מ״ש בע׳ בלגה (ח״ב צ״ד). [2]) וכן הביא בע׳ לוטריא.

ועוד זולתו. והשם המופשט לִישָׁה פסחי׳ ל״ו. מ״ה: תר״י א׳ לשמות י״ב י״ז ית לישתא. ירו׳ שבת פ״ז ד״י: חייב על לישתה. ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ט. לישתו — והתואר כמו בל״ס לָיָּיש ירו׳ חגיג׳ רפ״ג דע״ח ע״ד כהדין לייש פי׳ כאופה] —

לִשְׁכָּה (מל״מ ענין חדר Zelle, Halle) בפ״ג בתמיד (מ״ג דף ל׳.) ואחת לשכת החותמות פירוש הרוצה להקריב נסך נותן דמיו לכהן שהוא ממונה על החותמות ונותן לו החותם ומוליכו לממונה על היין ונותן לו החותם והוא נותן לו צרכו מן היין. *[אחי״ה וכנ״ה שם: לשכת הטלאים . . לשכת בית המוקד . . לשכת הכלים. מדות פ״ה מ״ד, ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט ע״ג, אסתר שני ד׳, א׳ לשכת הגזית עיי״ע גזת (ח״ב, ר״ע) וש״נ. שקלי׳ פ״ד מ״א ומ״ב תרומת הלשכה. תרג׳ ירמי׳ ל״ה, ד׳ לשכת רברביא. והקבוץ תמיד שם ארבע לְשָׁכוֹת היו שם וכן בדה״י ב׳ ל״א, י״א] —

לשלשת (או מל״ע لثى Schmieriges, Klebriges או מלשון פרסי لوش Leim, klebriger Koth) בפ׳ דם חטאת בגמ׳ אחד בגד (זבחים צ״ד.) ועור בר כיבוס והתנן בפ׳ נוטל אדם (שבת פכ״א, מ״ב דף קמ״ב:) היתה עליו לשלשת מקנח בסמרטוט. פי׳ צואת תרנגולין. *[אחי״ה הועתק מתוספ׳ זבחים שם וכן פירש״י בכ״י (ד״ס שבת צד קס״ט.) רוק או רעי או צואה ועיין רע״ב ותוי״ט לשבת שם ובכ״י ש״ס הגי׳ בשלשה ובכ״י ש״ס כזבחי׳ בשלש׳ בקו על השי״ן וכ״ה במשנ׳ דירו׳ אבל גם בתרג׳ לאיוב, ל״ט, כ׳ תרגם נחרו: לישלושתא דנחיריה ונזרת המלה מל״ע או פרס׳ הנ״ל בכפל האותיות. ועוד עיין ערך לשישית. ולדעת ר״פ סמאלענסקין הוא שלשול בהיפך האותיות] —

לֶשֶׁם (שם עיר בדן) בר״ג דמגילה (ו׳.) ובפ׳ מעשר בהמה בגמ׳ ר״מ (בכורות נ״ה.) ויקראו ללשם דן כשם דן אביהם (יהושי י״ט, מ״ז) א״ר יצחק לשם זה פמיאס [1].

1 לָשׁוֹן (מל״מ ובלא״ר לִישָּׁן, לִישָּׁנָא וכ״ה בל״ס לֵשָּׁן, לֵשָּׁנָא Zunge, Sprache, Redeweise) בפ״ק דשבת בגמ׳ שמנה עשר דבר (שבת ט״ו.) אידך דתאני [2]) ברי׳ש עדיות (פ״א מ״ג) הלל אמר מלא הין מים שאובין פוסלין את המקוה שחייב אדם לומר בלשון רבו. פי׳ לא אמר בשיעור קבין ולא שיעור לוגין אלא מלא הין מים כמו שהתורה משערת בהין וחצי הין ורבו היינו משה רבינו עליו השלום. פירוש אחר כמו שקיבל מרבו ממש [3]). בפ״ק דע״ז בגמ׳ ויום גנוסיא (י׳.) הנה קטן נתתיך בגוים (עובדי׳ א׳, ב׳) שאין מעמידין [4]) מלך בן מלך, בזוי אתה מאוד (עובדי׳ שם) שאין להם לא כתב ולא לשון [5]). בפ׳ הזורק גט בגמ׳ כתב לשם מלכות שאינה הוגנת (גיטין פ׳.) מאי מלכות שאינה הוגנת רומי [6]) שאין להם לא כתב ולא לשון. פי׳ היאך מלכות רומי מלכות שאינה הוגנת ואין להם כתב והלא אמרו (ע״ז ב׳ רע״ב ושבועו׳ ו׳: לפי גי׳ כ״י ש״ס ור״ח) זו מלכות רומי שטבעה יצאה בכל העולם כולו וחזינן דאית לה ב׳ כתיבות הכי מסתבר דמלכות רומי נתחלקה לב׳ מלכיות אחת גדולה וטיבעה יוצאה בכל העולם כולו ויש לה כתב והיא הוגנת ואחת קטנה (נקראין אלבניזי [7]) ואינה הוגנת ואין לה כתב וגזרה הגדולה שיכתבו רבנן הגט לשמה ומשום שלומה תקנו מלכות בגיטין וגזרו שלא לכתוב לשום שאינה הוגנת שמולכת עמה ביחד ולא לשום מלכות מדי ומלכות יון ולא לבנין הבית ולא לחרבנו כדמפורש טעמא בגמרא. בפ׳ על אילו מומין (בכורות מ׳ סע״א) ושנטל רוב המדבר של לשונו. פי׳ „היינו רוב הלשון שנפרד מן החיך התחתון [אותו] שיכול לכפוף למעלה" [8]). בפ״ק דקידושין בגמ׳ וחכ״א בכסף (קידי׳ כ״ה.) ר׳ אומ׳ רוב המדבר שבלשונו. בפ׳ ראשית

---

[1]) בכ״י ו״ו אי בי ל״ד פומיים, בכ״י ק״ט כומים ובנו״ג פמיים, ובדפי׳ הראשוני׳ פמיים ועיי״ע פניים. [2]) כ״ה בדפ״ר פיזי באסיל ואמי׳ ובדפו״ו דתני ובכ״י ק״ט דתנין. [3]) ופי׳ ראשון הביא רש״י בשבת בשם רבותי אבל הוסיף לומי׳ ולבי מגמגם שהרי בכמה מקומות לא הקפיד על כך עכ״ל ועיין ג״כ הקדמה לספר יוחסין אחרי שהביא פי׳ הערוך כתב וז״ל ותימא על בעל הערוך כי לוג שמן לשון תורה הוא וכן בנביאים ברעב שומרון מצינו לשון קב ורובע הקב חריונים וגו׳ (מ״ב ו׳, כ״ה) ואילו גרסין הין בה״א ולא באל״ף ולא בחסרון יו״ד וכו׳ כן בשמות עצמם היו מקפידים וכו׳ ופי׳ הרמב״ם בעדיות בשם אביו ❁ שמעי׳ ואבטליון שהיו גרים היו אומרים אין במקום הין וכו׳ ע״ש ועיין בחי׳ הרמב״ן לשבת מ״ש בשם הראב״ד ובתוי״ט לעדיות, וכפי׳ שני בערוך פי׳ הרע״ב בעדיות שם ובכלי׳ פ״ח מ״ט ועיין ג״כ בהפשב״ע בענין פי׳ הערוך ומה שהקשה על רש״י מברכות מ״ז. מיושב בתשי׳ זכרון יוסף סי׳ ח׳ צד י״א ע״ג ע״ש. [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובילקי׳ עובדי׳ ובנו״ג מושיבין. [5]) עיין פי׳ רש״י שבע״י הראשון הובא בד״ס לע״ז צד י״ב. והתוספי לע״ז שם. [6]) כ״ה בדפי׳ פיזי וויניצי וכ״ה בכ״י ק״ט, ובשדפ״ע לי׳ ובנו״ג „מלכות הפרסיים" והוא נשתנה מן הצינזור. [7]) לי׳ בדפ״ר וכתבי יד ערוך ואולי הוספה מאוחרת היא, ובאמת הלשון של Albanien מגומגמת ומעורבבת ביותר עד כי מאלף מלות אלבניזיות מאה לקוחות הנה מל״י ומאה וששים מלי רומי ויתר משאר לשונות, עיין אוצ״מ Mayer ועוד ערש וגרובער ע׳ Albanien. [8]) הועתק מפי׳ רגמ״ה כ״י לבכורות (בקובץ כ״י אנגיילקי דף ק״ד.

הגז בגמ' ר' דוסא (חולין קל"ז:) מתני ליה לבריה רחלים א"ל אתנייה רחלות א"ל כדכתיב (בראשית ל"ב, ט"ו) רחלים מאתים א"ל לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמן[1]. בפ' יש בערכין בגמ' וכן מצינו (ט"ו:) במערבא אמרי לישן תליתאי[2]) קטל תליתאי הורג למספרו ולמקבלו ולמספרין עליו[3]. היכי דמי לישנא בישא וכו' (שם סוף העמוד). בויקר' רבה בריש אמור אל הכהנים (ר"פ כ"ו) למה נקרא שמו שלישי וכו' עד בימי שאול הרג וכו', בירוש' בפ"ק דפיאה (דף ט"ז.) ובפסקא דפרה (פסיקתי דר"כ צד ל"א:) אשכבה לוהטים (תהלים נ"ז, ה') זה דואג ואחיתופל שהיו להוטים אחר לשון הרע וכו'. בנדה בפ' האשה בגמ' בדקה (ס"א.) האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא ליבעי למיחשי ליה ליבעו. בעלי חצים (בראשית מ"ט, כ"ג), לא תלך רכיל (ויקר' י"ט, ט"ז) תרג' ירושלמי [א'] לישן תליתאי[4]. *[אחי"ה לשון לִישְׁנָא א') בענין הלשון שבפה יאכל וידבר מגילה י': שאר זה הלשון. חולי' קמ"ב. לישנא דר' חוצפית מתורגמן, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: רות רב' פ' ליני לשונו של ר' יהודה הנחתום וכו', ירו' מגילי' פ"א דע"א ע"ג לוחכה בלשונו וכו', ויק"ר פט"ז ולשון זה נתון בין שני לחיים וכו', שם ר"פ ל"ג זבן ליה לישן ע"ש, והקבוץ שם: לשונות רכים ולשונות קשים. ב') ענין דבור ושפה כמו בל"מ וכן בל"ס וארמי לִישְׁנָא ד"מ ברכות כ"ח. לישנא דתברא דצערא, שבת נ"ג: לישנא דקרובי, נ"ד. לישנא דגלוי, שם: לישנא דלא עביד פירי וכו', ק"כ. לשון שבועה, קמ"ט: לישנא דפורא, עירובי' נ"ג. דדייק לישנא ועיין עוד פסחי' ז': ל"ו: ביצ' ט"ז. מגילי' י': סוט' ג', י', י"א, י"ב: ב"ק ל"ח. ב"ב ט"ו. סנהדי' י"ב. ק"ו. ק"ח: ע"ז מ"ד. מנחות ס"ה. נדה ל"א. פרה פ"א מ"א — ברכות י"ג. שמע בכל לשון, שם ל"א: יבמות ע"א. כתובו' ס"ז: דברה תורה כלשון בני אדם. נדרים מ"ט. ירו' נדרים רפ"ו דל"ט ע"ג הלכו בנדרי' אחר לשון בני אדם. פסחים פ"ז. לשון תורה, ב"ר פי"ח הלשון הזה נופל על הלשון הזה עיי"ע אנתרופי, ושם פכ"ב דברו הכתובים בלשון מועט וכו', ב"ק ו': לישנא קלילא ועיי"ע אבדן, מכו' י"א. לשון קשה.. לשון נחת, גיטי' ל"ו: לישנא דחוצפא.. לישנא דניחותא, ושם מ"ה. לישנא דצפורי. חולי' צ': לשון הואי עיי"ע הבאי ומ"ש. עירובי' נ"ג: לשון חכמה, לישן דחוכמתא עיין סוף ע' חכם. ושם: לשון חכמים ועיין כתוב' ק"ג. שהש"ר פ' הנך יפה: בלשון כפול.. בלשון פשוט. ב"מ ק"ד. לשון הדיוט עיין ערכו וש"נ. פסחים ג'. ושם: לשון נקייה, וכ"ה בירו' כתובות פ"ה סוף הל' ח' ד"ל: ושם הלי"ג סוף העמוד ובפ"א דכ"ה סע"ג וב"ר רפ"ע לשון נקי = לישנא מעליא פסחים ג'. וש"נ. ושם: לשון כבוד. קידושי' ב'. לשון נקבה.. לשון זכר. שבת פ"ח: לפי גי' כ"י מ' מגילה י"ג: שקלים ח': סוט' ל"ב. ל"ו: סנהד' י"ז. מנחות ס"ה רע"א שבעים לשון. ספרי בחוקתי פרק י"א חגיג' ט"ז. שקלים ו'. סוט' ל"ב. ל"ו: ל"ז: מ"ב. מ"ט: סנהד' צ"ו: לשון הקודש (קודש). שבת י"ב: סוט' מ"ט: סנהד' כ"א: ל"ח: לשון ארמי, חולי' כ"ד. לשון כשדים, פסחים ס"א. סוט' מ"ט: לשון סורסי, ושם לשון פרסי[5]) אסת"ר פ' וישלח ספרים.. לשון מדי.. לשון פרסי. ושם: לשון רומי (בלשון) [מלשון] יוני ועיי"ע בַּד (ח"ב, ט"ו) ומ"ש. שבת ל"א: ס"ג. מגילה ט': סוטה שם לשון יוני (יונית). ב"ר פצ"א לשון דרומי עיי"ע אבל וע' דרומי. במד"ר פי"ד לשון ירושלמי. ספרי ברכה פ' שמ"ג לשון עברי.. לשון ערבי ע"ש — שבת ל"ג: נ"ו. פסחי' פ"ו. קי"ח. יומ' מ"ד. תעני' ז': סוט' ל"ה. מ"ב. ב"מ ל"ג. ב"ב קס"ד: קס"ה. סנהד' צ"ג: ק"ו: זבחים פ"ח: ערכי' ט"ו. שם: ט"ז. דרך ארץ זוט' פ"ב ב"ר רפ"ע לשון הרע = לִישָׁן בִּישׁ, לִישָׁנָא בִּישָׁא ירו' תענית פ"ב דס"ה: ב"ב ל"ט. ושם: מגילה י"ג: מ"ק ט"ו. ירו' נזיר ספ"ה דנ"ד רע"ב — ובענין לשונות שישתמש בהן בעל הערוך עיין מ"ש במבוא ח"א VI והלאה. — והקבוץ ירו' שבת פי"ט די"ז. לשונות ריביין.. לשונות כפולות, ספרי ברכה הנ"ל לא בלשון אחד נגלה אלא בארבע לשונות. ר"ה ג'. עיין ערך כי ב', ירו' ב"ב ספ"ח דט"ז ע"ג בעלי לשונות עיין ערך דיותמין — ועוד ענין לשון דעת סברה ופירוש חולי' ג': להך לישנא.. להך לישנא, שבת קנ"ד. לישנא קמא.. לישנא בתרא ועיין בזה הכלל ביד מלאכי סי' שפ"ה[6]). והקבוץ כתובות צ"א. כהנך תרי לישנאֵי קמאי. מנחו' ס"ה רע"א דהוה בייל לישנֵי ודרש] —

2 לָשׁוֹן (כל דבר בדמות לשון מל"מ (יהושע ז', כ"א) (Stange, Streifen, Leisten בפ' ואלו

---

[1]) כן הוא בכתב יד ק"ט, ובדפ"ע לעצמו ועיין בזה הכלל ביד מלאכי סי' שנ"ד. [2]) בנו"ג לשון. [3]) בנו"ג ולאומרו. [4]) ועוד עיין תר"י א' לבראשית א', י"ח ותרגי' לתהלים ק"א ה'. [5]) אבל בב"ר פע"ד צ"ל לשון ארמי במקום לשון פרסי. [6]) ובענין לשנא דקרא עיין שם סי' שפ"ח, שפ"ט.

מציאות (פ"ב מ"א דף כ"א.) ואניצי פשתן ולשונות של ארגמן. בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין את הגפת (ב"ב י"ט.) וכי דרכן של בני אדם להטמין בלשונות של ארגמן [1]) דתניא בר"ג דפ' במה טומנין (שבת מ"ח.) טומנין בגיזי צמר ובציפי צמר ובלשונות של ארגמן ובמוכין. פי' אגודות של צמר הטווי והצבוע [2]). בר"ג דפ' המוציא תפילין (עירובי' צ"ו:) המוציא תכלת בשוק לשונות פסולין חוטין כשרין מאי שנא לשונות דפסולין דאמרינן [3]) ארעתא דגלימא צבעינהו. *[אחי"ה ומזה הענין לשון של זהורית ר"ה ל"א: יומ' ל"ט [4]). ס"ז. ירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ג — ועוד ענין עץ דומה ללשון שהמלבן מונח עליו עיין כלי' פי"ח מ"ד ובע' מלבן וכן בתוספתא ב"מ פ"ח מטה שעשה שתי לשונות שלה מלווחין ובע' לכסן גירסת רבינו שני שלהנות] —

* לָשַׁן (מל"מ ענינו דובר רעה והולך רכיל (ונבנה מהשם לשון) verläumden וכ"ה בל"ס באפעל אַלְשֵׁן ועיין لسن בל"ע) שמ"ר פ"ג מה הנחש כשהלשין וכו' אסת"ר פ' אם על המלך: מיד עמד השטן והלשין עליהם לפני הקב"ה וכו' מל"מ אל תלשן עבד (משלי ל', י') וכ"ה בתרג' לא תלשון וכו'.

* לשישית (?) (מין צמח) תוספתא כלאי' ספ"ג ותוספ' שביעי' רפ"ה הלשישית וחלבוצין (וחלביצין), ובירו' שביעי' פ"ו דל"ז רע"ג מהו לצבוע בטובת הנייה מן מה דתני השלשושית וכו' וא"כ נשמע מזה שהוא צמח שצובעים בו ואולי נגזר מן לשלשת פי' ענין דיבוק שעל ידו צובעים — או אולי הוא ל"ע ليث מין צמח.

לָתָא (נ"ל מל"ע لوث און ומזל רע Missgeschick, Unglück או אולי מל"ר אמצ' lot, loth, lottum גורל Loos) בפרק [5]) המקבל אכלה הגב (ב"מ ק"ו.) אמר ליה משום לתך הוא ואמאי הכא נמי נימא אי משום לתאי הוא. — (א"ב פירש"י בשביל מזלי). *[אחי"ה וכן פירש"י בב"מ כ' רע"ב משום לתאי דידי: בשביל מזלי, וביבמו' כ"ט רע"א משום לתא דידה פירש"י משום מזל דידה ע"כ ונ"ל שהוא ל"ע הנ"ל או אולי ל"ר אמצ' ופי' בגורלי וברוב לשונות רומניות נקרא גורל loz, loza, lot, lod, lott, lut ומזמנו לא"ש Loos ועיין זה הע' אצל ארעלונג. — ודע כי נגררנו בסדר זה הע' אחר דפ' אמש' אבל בדפוסי' ראשוני' ובכ"י ערוך נסדר זה הע' אחר ע' הבא אח"ז ועוד הדבור המתחיל לתך וזה טעות גמורה היא כי לתך פי' מזלך או גורלך והוא מקוטע מן לתאך כדאי' ג"כ בב"מ ק"ג וא"כ השרש הוא לתא] —

לֶתֶךְ (מל"מ מדת יבש וערכו חצי כור) בפ' שבועת הדיינין (שבועות ל"ח:) כור תבואה יש לי בידך אין לך בידי אלא לתך קיטנית פטור. בר"ג דפ' המקבל (ב"מ ק"ד רע"א) בית כור אני מוכר לך אעפ"י שאינו אלא לתך הגיעו. פי' הוא חצי כור וזהו חמשה עשר סאין והוא חמש איפות. — (א"ב ל"מ זה ולתך שערים (הושע ג', ב'). *[אחי"ה וכפי' הערוך כ"ה בפירש"י בב"מ. ורשב"ם בב"ב ק"ב: ד"ה האומר לחבירו בית כור. ורע"ב שביעית פ"ג מ"ב, והר"ן בפי"ח דשבת ובפ"ו דשבועות. — וכנ"ה בשביעית פ"ג מ"ב ב"מ פ"ו מ"ה, תמיד פ"ה מ"ה ערכין כ"ה, כתובות צ"ט. ב"ב ז'. ק"ג. ושם ובערכי' ג"כ חצי לתך] —

לָתַת (מל"ע لث ענין שרייה benetzen, anfeuchten) בפ' כל שעה בגמ' ואלו דברים (פסחי' ל"ו סע"א) אי הכי מילתת נמי נילתות פי' לשון שרייה. *[אחי"ה בנו"ג מילתת נמי לתית ובכ"י מ' ליתותי נמי מילתת ובכ"י א"פ כגי' הערוך ליתותי נמי נלתות — וכנ"ה בפסחים שם ובדף מ'. ומ"ב. אין לותתין איתה, שם ל"ו. מנחת העומר לותתין אותה, שם מ'. ובסנהד' ה': מותר ללתות, ושם בפסחים: מ"ט משום דלא לתתי. ירושלמי שביעי' ספ"ה דל"ו. וירו' גיטי' ספ"ה דמ"ז ע"ג כאן בלותת כאן בשאינו לותת, ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד: לא לותתין ולא טוחנין וכו', תוספתא בבא קמא פ"י לטחון ולא לתתן. ירושלמי שביעית רפ"ו דל"ו רע"ג וירו' גיטין פ"א דמ"ג ע"ג במה אתון לַתִּין פי' במה אתם שורים, ירו' גיטין שם: אנן שלקין ביעין ולתין במיהון וכצ"ל בירו' שביעית שם ושם בט"ס ולתון כמיהן. תוספתא מכשירין ריש פרק ג' המעלה (האגודות) לגג ללותתן בטל

[1]) וכה"ג בכ"י ש"ס א"פ אשר שם נמחק בגיזי צמר ואי' רק בלשונות של ארגמן. וכן משמע מפירש"י (ד"ס ב"ב צד מ"ד:) ובכ"י פי' ור' לי' בלשונות של ארגמן כי אם בגיזי צמר הרי אחד בא מגליון ללמוד על האחר ובכ"י רגמ"ה לב"ב אי' ג"כ כבערוך בלשונות של ארגמן אבל בנו"ג בגיזי צמר ולשונות של ארגמן. [2]) ובכ"י רגמ"ה אי' בהיפך: ולשונות של ארגמן צמר שאינו טווי שצובעין בארגמן וכו' ועוד עיין ערך צף ח'. [3]) וכ"ה בד"ש וכן העתיק פי' ר"ח בעירובי' (בש"ס ווילנא) ובנו"ג דאמר. [4]) עיי"ע זהר ח"ג רע"ד ושם בט"ד ס"ט: [5]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט, ובדפ"ע בסוף.

ובגשמים וכו' וזה ממש כהוראת ל"ע הנ"ל פי' ענין שרייה ולכלוך בטל. וכן פירש"י בסנהדרין שם ללתות: לשרות ועיין רש"י בפסחים ל"ו. ד"ה לתיתה: לשרות מעט במים וכו' עיין עוד בהפשב"ע מה שתמה על פירש"י — והשם פסחים שם ובדף מ'. לתיתה ובמקום לתתי (שם) גרס כ"י ב': „דלאו בני לתיתה נינהו" והפכו: לישה, והרמב"ם פי' לתיתה שבוללין החיטים במים] —

„נ*ורא ת*הילות נ*אסר ברהטים אוהבי מוסר, השכילני בערך תריסר, כן יצליחי בתליסר".

*[אחי"ה החרוזים האלה עם ר"ת נתן ישנם בסיום האות הלמ"ד בכ"י בריטיש מוזיאום בלונדן וכ"ה בכ"י ו"ו א' ושם אי' השכילי, ובכב"י זה אי' בכ"י ל"ד אבל בכ"י ב"ר ובכ"י ו"ו ב' לי', ובכ"י ה"ב חסרים איזה דפים מאות למד והיינו מע' לפלוף עד ע' מאוד אבל בתחלת אות מ' כתוב בזה"ל: „בעזרת האל משפיל ומרומם אתחיל אות המ"ם". ובכ"י קאהוט אי בסיום האות בזה"ל: נשלם ערך הלמד תהלה לאל דעת מלמד, אתחיל ערך מ"ם] —

אות המים

* מ הוא האות הי"ג באלפא ביתא ובא: א׳) לרוב במקום ב׳ שבאותו המבטא ד"מ טמע = טבע, מתנן = ביתנן (בָּשָׁן). ב׳) הוחלף באות נו"ן עיי"ע ן׳. ג׳) לרוב הוא אות שמושי לבנות על ידו שם מן הפעל כמו בל"מ מזבח = מדבחא מן דבח = זבח; מנורה = מנורתא מן נור. ד׳) ועוד לבנות על ידו מקור בפיעל ובפַעֵל ד"מ מֵיכַל, מִידַע. ה׳) בא לפעמים נוסף באמצע התיבה ד"מ פרומביא עיי"ע, למפה, למפדם = לפיד עיי"ע, סמפירינון, ספירינון עיי"ע. ו׳) הוא מלת היחס מִ בדגש אחריה כמו בל"מ ועיי"ע מי. ז׳) ועוד הוא מ׳ שלילה כמו לפע"ד בל"מ באיוב י"ט, כ"ו ומבשרי אחזה אלוה כלומ׳ נפרד מבשרי בהיותי בלי בשר וכן ענין בל"י μή ובל"ר nicht, ne ומזה דרשו בתנחו׳ משפטי׳ סי׳ י"ד מאחיך (דברים ט"ו, ז׳) ששניכם שוים ואל תגרום לעצמך שתעשה כמותו מאחיך לשון יונית כלומ׳ מ׳ של מאחיך לשון יוני׳ פי׳ שלא תהיה כאחיך האביון.

☞ מָא (בל"ס ובל"ע כמו מָה בל"מ was) תרג׳ של מה. מה זאת עשיתם (שופטי׳ ב׳, ב׳) מא דא עבדתון. למא תרג׳ של למה ובלש׳ גמרא מאי, פי׳ מה, אמאי פי׳ למה, מהו פי׳ מה הוא, מָאִים בתרג׳ כמו מה אם. מדין כמו מה דין[1].

* מָאגְנִיּוֹת (פי׳ בל"י μάγγανον כמו ἡ μηχανή פי׳ כלי אומן Werkzeug והושאל לאותיות שנדברו ע"י כלי מבטא בפה) בפסיקתא רבתי פ׳ ל"ג דף קנ"ג. בדפו"ו: ובתיבה אחת מצינו אחד עשר מאגניות משמשים וכעלילותיכם (יחזק׳ כ׳, מ"ד) פי׳ י"א אותיות שנדברו ע"י כלי מבטא בפה Sprachwerkzeug. ועוד עיי"ע מגנון.

מְאֹד (מלת תואר הפעל לסמן הפלגת הפעולה sehr עד מאד gar sehr) בסוף ברכות (פ"ט מ"א נ"ד.) בכל מאודך (דברים ו׳, ה׳) בכל ממונך ד"א[2]) בכל מאודך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך בכל הוי מודה לו מאוד מאוד. *[אחי"ה כה"ג לנכון בכ"י ה"ב וכ"ה במשניו׳ בירושלמי ובדפ׳ נאפ׳ ובע"י הראשון ובכ"י ש"ס (עיין ד"ס לברכות צד קמ"ד:) ובדפ"ר ובמשניות הוי מודה לו במאוד מאוד ובשאר הדפוסי׳ הוי מורה לו מאוד מאוד ובכ"י ק"ט בכל הוי מודד לו בכל מאוד מאוד, ובנו"ג בש"ס בבלי הוי מודה לו ותו לא. ונדרש מאד בלש׳ מידה, מודה ומאוד — ב"ר ספ"ט הוא מאוד הוא אדם עיי"ע הוא — אבות פ"ד מ"ד מאד מאד הוי שפל רוח] —

* מַאֲדִים (מל׳ אָדֹם der Planet Mars, Kriegsgott) שבת קכ"ט: דקיימא מזל מאדים בזוזיה מעלי שבת נמי משום מאדים בזוזיה כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג דקיימא ליה מאדים בזוזי מעלי שבתא נמי קיימא בזוזי ועיין בפירש"י, שם קנ"ו סע"א האי מאן דבמאדים יהי גבר אשיד דמא.. אמר רבה אנא במאדים הואי. פסיקת׳ רבתי פ"כ לכך ברא הקב"ה מאדים וכו׳. ב"ר פ"י כוכב נוגה ומאדים שאינן גומרין הלוכן אלא לארבע מאות ושמנים שנה.

מֵאָה (מל"מ hundert) (בברכות) [צ"ל במנחות][3]) (מ"ג סע"ב) מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום שנאמ׳ (דברים י׳, י"ב) ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל מעמך אל תקרי מה אלא מאה, וי"א שכל הפסוק הזה עולה למנין מאה אותיות. בפסיקתא[4]) ותאמר ציון (צד קל"א:) ומצאהו רעות רבות וצרות (דברים ל"א, י"ז) אלו מאה חסר ב׳ קללות שבתורה, מאתים וארבעים ושמונה אברים שבאדם מפורשים בראש אהילות (פ"א מ"ח [5]). רמ"ח תיבות יש בקרית שמע שמשמרות[6]) רמ"ח איברים שבאדם בילמדנו פרש׳ כי אם שמר תשמרון (בתנחו׳ עקב לי׳). *[אחי"ה בכל דפוסי ערוך עשו מערך שלנו שני ערכים ולא ידעתי למה ובכל כ"י ערוך חסר בערך מאה א׳ הציון ממנחות

---

[1]) עיין כל ע׳ וע׳ במקומו. [2]) בכ"י ק"ם מאן דאמר. [3]) ועיי׳ ג"כ בסוף הע׳. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו א׳ ב׳ ל"ד ה"ב, ובכ"י ק"ט בפסק׳ ובדפ"ע בפסי׳ ובכ"י ב"ר בט"ם בפסוק. [5]) בדפ"ר ק"ק וארבעים ושמונה ובשדפ"ע רמ"ח. [6]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ק"ט ובדפ"ע משמרת ובכ"י ה"ב שמשמע.

ואולי הוספה מאוחרת היא כי באמת בע' אספרמקי הביא רבינו זה הציון קצת בל"א בסיום כזה: מה ה' שאל מעמך מאה ממש ע"כ הרי שרבינו לא גרס אל תקרי מה אלא מאה וכן לי' בפי' רגמ"ה כ"י למנחות (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ד') דאי' בזה"ל שואל מעמך כלומר מאה שואל ע"כ, אבל כבר הוכחתי בע' אספרמקי כי כה"ג בסדור רע"ג ועתה מצאתי כי כן גרסו במנחות אל תקרי וכו' גם הרי"ף והרא"ש בסוף ברכות וכ"ה באבודרהם ס' תפלות של חול צד י"ג רע"ב[1]. וכתב בעל הפשב"ע וז"ל ודע דמה שמורגל בפי רבים וכן שלמים עד שנ"כ שלחו ידם והדפיסו בנוסח מעמדות לשבת א"ת מה אלא מאה לאו קושטא ענתה בם כי לדעת ר"ת וגם לרש"י . . הך א"ת מה אלא מאה לא היה ולא נברא ואיננו נזכר בגמרא ע"כ וחידוש גמור שנעלמו מעיניו הרי"ף ורא"ש ואבודרהם שגרסו כן במנחו'. וגדולה מזו מצאתי שגם רש"י שכתב במנחו' מה: קרי ביה מאה ע"כ ולפי זה לא גרס בגמ' במנחו' א"ת בכל זאת הוא בעצמו גרס כן בגמ' דברכות ירוש' א"ת ואלה דבריו בפרדס סי' ה' וז"ל: תניא היה ר"מ אומ' חייב כל אדם מישראל לברך מאה ברכות בכל יום ובגמרא דארץ ישראל גרסינן הכי תנא שכל אדם מישראל שאינו עושה מאה ברכות בכל יום שנאמ' ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך אל תקרי מה אלא מאה ודוד מלך ישראל תיקנם כשהודיעוהו יושבי ירושלים שמתים מישראל מאה בכל יום וכו' ע"ש[2] הרי שרש"י היה גרס בירו' ברכות (סוף ברכות) ככה[3] וא"כ יש לקיים בראש הערך הציון: בברכות וכיון לירוש' ברכות כגי' רש"י בפרדס — ובענין כתיבת שואל מלא עיין מנחת שי לדברים י', י"ב שהביא אבן ירחי ורמב"ן ואחרים שמצאו כן מלא — וכנ"ה בשבת קכ"ט: מאה קרני בזוזי וכו' עיי"ע פגר וגי' רבינו ומ"ש. פסחים קי"ג רע"א עיי"ע כנף א'. יבמות ס"ג. עיי"ע חפר, ושם פ"ח: ושי"נ מאה נשים כעד אחד דמיין. שבועות מ"ב. ושי"נ מאה כתרי ותרי כמאה. סוט' מ"ב: עיי"ע בן (ח"ב, קי").

כ"ק כ"ז: מאה פנדי בפנדא למחייה ועיי"ע פרא. מד"ר דב"ר ס"פ וילך מאה מיתות ולא קנאה אחת — והקבוץ כלא"ר מָאתַיִן עזר' ו', י"ז. ירו' כתובו' פי"ב דל"ה. תלת מָאתָן צומין ובירו' כלאי' פ"ט דל"ב: תלת מאוון צומין, ירו' נזיר ספ"ה דנ"ד: תלת מאוון נזירין . . תשע מאוון קרבנין, וכן בתרג' לשמות י"ח, כ"ב לפי גי' המתורגמן רבני מַאֲוָן, למאות (ש"א כ"ט, ב') תרג' למאון. וכן הקבוץ מֵיוֹת בל"ע مئات בל"מ מאיות (וכתיב מֵאוֹת) במד"ר פי"ג קוממיות (ויקרא כ"ו, י"ג) קומה של מיות, ושם: קוממיות קוף מאה מיות מאתים ועיין בשינוי בב"ר פי"ב ועוד עיין ב"ב ע"ה.] —

* מאום (= אמאום Emmaus) עיי"ע בח"א, קי"ב. ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד ר' אחא אזל למאום וקטוע מן לאמאום, ועוד עיי"ע אמוס ח"א, קכ"ג:

* מָאוֹר (מל"מ Licht, das Leuchtende) ברכו' פ"ח מ"ה מאור האש . . מאורי האש, שם נ"ב: הרבה מאורות יש באש. תוספת' ברכות פ"ו (פ"ה) מאור ובשמים, מגילי' כ"ד. כל שלא ראה מאורות מימיו וכו' וכ"ה בירו' מגילי' פ"ד דע"ה סע"ב וירו' מכות פ"ב דל"א ע"ד ועיין תנחומ' תולדות רסי' ז' סוכ' כ"ט. מאורות לוקין וכו', ובהשאיל' ברכו' י"ז סע"א מאור תורה, ירו' חגיג' פ"א דע"ו ע"ג אילו אותי עזבו ותורתי שמרו (השאור) [צ"ל המאור] שבה היה מקרבן אצלי. פסחים ס"ב סע"ב כבה מאור עיניהן וכו', חגיג' ה': מאור עינים הוא פי' כמו סגי נהור. ומה שענינו מקום פתוח לאור בכותל Lichtloch עיי"ע אר (ח"א, רס"ב: ורס"ג.) ושי"נ שבת קנ"ז. ואהלות פי"ג מ"א ועיין ג"כ תוספת' רפי"ד ואילו הן שירי המאור חלון שהיה סותמו וכו'.

* מֹאזְנַיִם (מל"מ שם לכלי המשקלת Wage והושאל למזל בכוכבי לכת) עיין פסיקת' החודש צד קנ"ד. פסיקת' רבתי פ"כ וס"פ מ"א וילק' פקודי רמז תי"ח וילק' מ"א רמז קפ"ה — והקבוץ בלא"ד מאזניא דניאל ה', כ"ז, ותרג' ויקרא י"ט, ל"ו מאזנוון (מוזנוון).

---

[1]) ושם אי' ג"כ מה באי"ת ב"ש עולה למנין מאה כדאי' בתוספות מנחות ע"ש. וכן באבודרהם: עוד יש רמז להם מן הנביאים שנאי' ומה ה' שואל ממך בגימ' מאה וגם יש רמז מן הכתובי' כי כן יבורך גבר וכו' ע"ש. [2]) ובטור או"ח סי' מ"ו כתב כן בשם ר' נטרונאי וסומך על פסוק הוקם על (ש"ב כ"ג) ע"ש — וכן הובא זה הדרוש ועוד תיבות: קרי ביה מאה בתנחומי' סוף קרח וכל הענין שם בלי ספק הוספה מאוחרת היא וכן לי' בכ"י אשר ממנו הועתק כמו שמעיד המדפיס לראיה שאיננו מהמחבר עיין תנחומי' דפ' ווירונא. ועיין ג"כ במד"ר פט"ו הוקם על כנגד ק' ברכות שבכל יום מתים מישראל ק' אנשים בא דוד ותקן להם ק' ברכות ונעצרה המגפה. [3]) ובנו"ג שם ובתוספתי סוף ברכות כמו שהבאתי בע' אספרמקי ועתה ראיתי בהשחר שנת י"א צד 270 כי גם החי' השלם מהר"ש באבער הניף ידו על זה המאמר של מנחות והוסיף להביא דברי בעל שבלי לקט כ"י אשר ת"י שהביא גם הוא בערוגה א' ממנחו' תניא היה ר"מ אומ' וכו' ועוד דברי הירושלמי ע"ש בהשחר ומה שכתב בע"ל ש"ל ומצאתי בשם רבינו שלמה שדוד המלך יסדם וכו' כיון למ"ש רש"י בתש' הפרדס הנ"ל, והרב החי' ר"ש לא העיר על זה.

* מַאי עיי"ע מיי.

* מָאִין עיי"ע מי.

* מאינון (?) בפסיקת' רבתי פי' ל"ג ר' יהודה אומר מאינון ט"ס תחת טאינון עיין ערך טיינון.

* מֵאִיר שם תואר להגדול בתלמידי ר"ע עיין עירובי' י"ג: לא ר"מ שמו אלא ר' נהוראי שמו ולמה נקרא שמו ר' מאיר שמאיר עיני חכמים בהלכה ובכ"י ש"ס מינכען וא"ס ובד' שאלוניקי וויניצ' רפ"ח הגי' במקום ר' נהוראי: ר' מיישא שמו וכה"ג בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ר' מייאשא והיוחסין השלם 43 האריך בזה לקיים זו הגי' ושם הביא ג"כ פי' ר"ח בגי' מיאשה ע"ש. ועוד עיי"ע מיישא. בענין לימודו וקורותיו עיין ד"מ למהרז"ף 154 והלאה, ופי' הירוש' סוף כלאי' הא משיחכון עיי"ע אסיא א' ומ"ש. ב"ר פ"ט פ"כ ופצ"ד בתורתו של ר' מאיר. ושני התלמודים מלאים משמו ובבבלי בלבד יותר משש מאות פעמים ובתוספתא כערך שתי מאות ושבעים פעמים נזכרו הלכותיו.

* מָאךְ = מוּךְ עיי"ע מך א'.

* מַאֲכָל (מל"מ Speise, Mahl) שבת י'. מאכל לודים . . מאכל ליסטין עיי"ע לד א' מאכל בן דרוסאי עיי"ע אכל א' וע' בר דרוסיי בקבוץ ב"ר פ"כ אוכל מאכלות.

מַאֲכֶלֶת (מל"מ סכין ששוחטים בו Schlachtmesser) בבראשי' רבה פרש' נ"ז (נ"ו) למה נקרא שמה מאכלת שמכשרת את האוכל ורבנן אמרי כל אכילות שישראל אוכלין בעולם הזה אוכלין בזכות אותה המאכלת.

מַאֲכוֹלֶת (פי' כנוי לכינה האוכלת die Nagende, Laus) בראש פ' כל היד בגמ' דרך ניחוש (נדה י"ד.) דילמא דם מאכולת הוא. פי' דם כינה. *[אחי"ה וכ"ה בנדה נ"ב סע"ב ושם י"ד. מאכולת רצופה עיי"ע רצף. ושם י"ט: מאכולת של ראש ועיי' תוספות שבת י"ב. ד"ה שמא, שבת שם ותוספ' שבת ס"פ ט"ז (י"ז) אין הורגין את המאכולת בשבת. והקבוץ ירו' נדה רפ"ב דמ"ט ע"ד מַאֲכוֹלוֹת. ירוש' תענית ספ"ד דס"ט ע"ג כל עצים שהן נקצצין בו אינן עושין מאכולות וה' בוקסט' בע' אכל הביא זה הציון בלי מראה מקום וגם הה' לעוויזאהן זאאל' 307 לא הערה מקומו. ובפתיחת' ל"ג באיכ"ר ד"ה ר' זעירא פתח הביא הגי' ביחיד אין עושין מאכולת. ושם: תני כל עץ שנמצא בו תולעת או מאכולת פסול מעל גבי המזבח. אבל במדות פ"ב מ"ה לי' מלת מאכולת וכן לי' במנחות פ"ה:] —

מָאִים (מורכב מן מָא ומן אִם vielleicht, wenn etwa) תרג' אולי אבנה (בראשי' ט"ז, ב') מאים אתבני. *[אחי"ה ועוד עיין תרג' לבראשית י"ח, כ"ד; כ"ד ל"ט; לבמדר' כ"ב, ו'; ליונה א', ו' ועוד] —

* מַאֲמַר (א') מל"מ דבור שלם וצווי Wort, Befehl ב') ביבמה Ansprache) אבות פ"ה מ"א בי' מאמרות נברא העולם ומה תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להבראות וכו'. מגיל' כ"א: ר"ה ל"ב. בראשית נמי מאמר הוא, ב"ר פ"ד תלויים במאמר, ס"פ מ"ד מאמרו של הקב"ה מעשה וכו' — שבת ס"ג סע"א העושה מצוה כמאמרה וכו'. ב') יבמות פ"ב מ"א עשה בה מאמר פי' שקידש יבמה בכסף ונקרא מאמר לפי שאין דין קרושין אלא באמירה ולא בשתיקה עיין תוי"ט יבמו' שם. ורש"י בקידו' מ"ג סע"ב פי': „קידושי יבם ביבמתו קרויי' מאמר". ועיין ביבמו' י"ח. והלאה. ירו' יבמו' רפ"ב ד"ג ע"ג ולקחה לו לאשה (דברים כ"ה, ה') זה המאמר. ושם: איזו היא מאמר ביבמה וכו' ע"ש ובפ"ה ד"ו ע"ג וירו' קידוש' פ"א דנ"ח ע"ד וירו' גיטי' ספ"ח דמ"ט ע"ד ותוספתי יבמו' רפ"ב.

* מָאן, מָאנָא וכ"ה בל"ס פי' כלי ועוד מלבוש עיי"ע מן ז'.

* מָאן (= מָן irgend Jemand) עיי"ע מן י"א.

* מָאַן (בל"מ בפיעל מֵאֵן ובדרז"ל מִיאֵן נרדף עם מנע ובפרט מקידושי יתומה שהשיאוה אמה ואחיה והשם מִיאוּן die Weigerungserklärung eines unmündigen Mädchens) יבמות י"ח סע"א ר"ג אומ' אם מיאנה מיאנה ואם לא מיאנה תמתין עד שתגדיל וכו'. פי"ג מ"א בי"ש אומרים אין ממאנין אלא ארוסות ובי"ה אומרי' ארוסות ונשואות . . . אמרו להן בי"ה לבי"ש ממאנת והיא קטנה וכו' עד אלא ממאנת וממתנת עד שתגדיל ותמאן ותנשא. ושם משנ' ב' איזו היא קטנה שצריכה למאן כל שהשיאוה אמה ואחיה לדעתה השיאוה שלא לדעתה אינה צריכה למאן וכו' ושם משנ' ד' מיאנה בו וניסאת לאחר וכו' מיאנה בו והחזירה וכו'. שם משנ' ה' הממאנת באיש נשאת לאחר וגירשה לאחר ומיאנה בו וכו'. שם משנ' ז' ר"א אומ' מלמדין את הקטנה שתמאן בו וכו' ובגמ' יבמות ק"ז. והלאה בשקל' וטריא הרבה פעמים. הפעל עדיות פ"ו מ"א ממאנין את הקטנות. תוספת' ריש יבמות: וכל שיכולה למאן ולא מיאנה וכו'. והשם מִיאוּן עדיות פי"ג מ"ד ומ"ה יבמות ק"א: וש"נ. והקבוץ שם ק"א: ק"ז: ב"מ כ'. ב"ר ר"פ צ"ג המיאונין, המיאונים. — ומזה השרש נאצל לפע"ד מ"ן פי' הממאנים בדת יהודית עיי"ע מן ו'.

☞ מאם (מל"מ ענינו תעוב ור"ב לא דק כראוי עיין בפנים) מדרש איכ' סחי ומאוס (איכ' ג', מ"ה) מאסיא פסיליא פי' בל"י תועבה ופי' פסילי דבר בזוי קטן ושפל. *[אחי"ה ר"ב כיון לשתי מלות יוניות ψιλότης μισητή Verhasstes, Nacktes וכן דעת ה' לעווי וטעות היא וצ"ל מ א י ס ַ ָ י א פְּסִילַיָא מאוסים ופסולים כמו שפי' לנכון בעל מתנת כהונה, ובנו"ג משובש עוד יתר: מאסייא פסילאייא. וצ"ל כמו שהגהתי והוא הקבוץ מבינוני מאוס (ירו' מעשי שני פ"ב דנ"ג: כלי מאוס = מָאִים (ביצי ל"ט. יומי ס"ג סע"ב, ב"ק י"ח. כתובות ס"ג:) ועוד הקבוץ יבמות ק' רע"א משום דמאִיסֵי[1]) — והנפעל נִמְאָס חגיג' ה'. ספרא בחקתי פרק ח' נמאסו. השם מִיאוּס שבת מ"ד. קנ"ז. מְאִיסָה, איכ"ר פ' אזכרה ופ' למה לנצח פ' כי אם ובפסיקת' רבתי פל"א ובלא"ר מאיסותא מנחות ס"ט.] —

* מְאַסָּא (פי' רופא מפעל אסי) רפאי אלל (איוב י"ג, ד') תרג' כמאסֵי אלל וה' לעווי הביא מכ"י גם היחיד בתרג' לאיוב ל"א, י"ח היך מאסא ובנו"ג כְּאֵבָא.

* מאספוטמיא עיי"ע מספוטמיא.

* מַאֲפֶה (מל"מ דבר הנאפה Gebäck) מנחו' פ"ה מ"ט עיי"ע כפח א'. עירובי' פ': ירו' עירובי' פ"ו דכ"ג ע"ד מאפה סאה.

* מָאר, מָארָא (פי' אדון) עיי"ע מר ב'.

* מָארִי עיי"ע מרי.

מְארת[2]) (מל"מ ודרש מארת (בראשית א', י"ד) מן מְאֵרָה Fluch) במגילה איכה על אלה א נ י ב ו כ י ה[3]) ברביעי היו מתענין [על] התינוקות שלא תעלה אסכרה בפיהן י ה י מ א ו ר ו ת (בראשי' שם) מ א ר ת כ ת י ב[4]). בפסיק'[5]) דהחודש (פסיקתי' דר"כ צד מ"ב.) לא נברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד שנאמ' יהי מאורות מארת כתיב. *[אחי"ה ובכ"ר ר"פ ו' חסר הסיום עיין מ"ש רש"ב בפסיקת' שם, ובלקח טוב לבראשית צד ו'. וכן הובא זה הפסיקת' במנחת שי הנ"ל. — וכנ"ה בתוספתא ב"ב רפ"ו קישואין מקבל עליו עשר מ א ר ו ת לסאה אבל בכ"י אירפורט יותר טוב: מ ר י ם. ובספרא תזריע פרק י"ד דרש ממארת (ויקרא י"ג, נ"א) תן בו מארה ולא תהנה בו. ברכות כ': תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו. יומ' ל"ט: נשתלחה מארה וכו', ירו' פיאה ספ"ה די"ט. תבא מאירה למי שהוא נותן לאביו מעשר עני, ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד תבא מארה למי שאשתו נאמנת והוא אינו נאמן, ירו' סנהד' פ"י דכ"ח: שלטה בהן מארה, תוספתא קידושין פרק א' תהי לה מאירה כה"ג בכתב יד אירפורט ובנו"ג לא תהא לה מורא (?). ב"ר פכ"ג ונהיה פרות ורבות למארה, שם פל"ד אהיה פרה ורבה למארה — ובענין בעלי מארה ביצ' ט"ו: פי' בעלי איחור עיי"ע כח"ב, קמ"ו:] —

* מְאוֹרָע (מפעל אָרַע פי' ענין מקרה וקורות היום Ereigniss, Tagesereigniss) ב"ר ס"פ ל"ז לשם המאורע. שמ"ר פ"א על שם המאורע שאירע לה וכו', ספרי דברי' פ' א' ואין מקום שנקרא אלא על שם המאורע, ירו' תענית רפ"א דס"ג ע"ד הכל לפי הזמן הכל לפי המאורע — שבת כ"ד. ירו' ברכות פ"ד ד"ח. (כמה פעמי') אומר (צריך להזכיר) מעין המאורע ועיי"ע מורע קודם ע' מזבח ותרג' ירו' לשמו' י"ב, ט"ז; לויקר' כ"ג, ג' וזולתו מקרא קודש מְאָרַע קדיש. וא"כ הבין כמו מקרה קדש פי' ענין קורות. ובתר"י מְעָרַע ועוד עיי"ע ערע ב'.

מַאֲרוּפוֹת (לפי פי' רבינו אולי מל"ע مِعْرَب קרדום ומרא של עץ Holzkarst) בבנות שוח פרק (ח') [צ"ל ה'] בשביעי' (מ"ד) ב"ש אומרים עוקרין אותה במארופות של עץ פי'[6]) הן כעין מרא של עץ. *[אחי"ה ובכ"י מ' הגי' בחרופות של עץ וכבר פירשתיו בע' חרף (ח"ג, ת"ק:) ע"ש. ולפי גי' רבינו נ"ל מל"ע הנ"ל וכפי' הערוך איתא בר"ש ברע"ב ובפי' מהר"י בן מלכי צדק וז"ל מעץ חזק עשוי כמו מרא ונקרא בל' חכמים מארופ' ע"כ, ובכ"י ה"ב הגי' מעריפות] —

* מְאוּשְׁכָּן (מהשם אֶשֶׁךְ פי' מי שביצותיו גדולות בכורות מ"ד: עיי"ע בעל גבר, גרבתן והערכים הנסמנים שם ושם גי' רבינו.

* מָאִית (בינוני מן מות) עיי"ע מת ב'.

* מְבוֹאָה עיי"ע מבוי.

---

[1]) אבל מי מאים בקהל"ר פי' יש רעה ופי' גם זו ט"ס הוא ובספרא ויקרא סוף פרש' י"ב (בהוצי' הי' ווייס (כ"ה) [כ"ח]) אי' מי מעיין ופי' הראב"ד מי שליקת המעים, ואות אמת גרס מאוס ומעריך: מאוז ופי' מל"ע موز עיין לעף פפלנ"צ 317.
[2]) כ"ה לנכון בדפ"ע ובכ"י ב"ר אבל בשאר כ"י מאורות. [3]) בכ"י ה"ב. [4]) באיכ"ר פ' על אלה ד"ה מעשה בדואג חסר הסיום יהי מאורות וכו' אבל אי' בירו' תענית פ"ד דס"ח: ובמסכ' סופרי' פי"ז ועל זה כיון רש"י בתעני' כ"ו: ד"ה בדי על האסכרה ועיין פירושו על התורה ועיין עוד במנחת שי לזה פסוק ובזוהר שהביא שם. [5]) כ"ה בדפ' וויניצי' ובכל כ"י ערוך וכיון לפסיקתא אבל מדפ' פיזי באסיל והלאה בט"ס בפסוק, ובדפ"ר בקיצור בפס'. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב וק"ט'

* מְבָאנָא עיי"ע מבן.

* מובאת עיי"ע מבת.

* מַבְגַּאי (לדעת רבינו מל"פ باغ וא"כ פי' עובד האדמה Landbauer) בבראשית רב' פרש' פ"א [1]) (לפנינו פ' פ') וישמעו אל חמור: שכם נסיב ומבגאי קטע ובס"ג אלו הן הגולין (מכות י"א.) כלומ' „בשביל שכם שביקש לישא דינה העיר כולה נימולים, מבגאי מלשון (בגא) [צ"ל באגי] [2]) כלומר עובדי אדמה במשל כן זה הדבר כלומ' זה הרג וכהן גדול מתחייב" [3]). בר"ג דפ' הדר (עירובי' ס"ד:) מבגאי קח [4]) גלוסקין הללו. ובריש תוספתא דפסחים (פ"ב). *[אחי"ה בדפ' אמש' סיים בזה"ל: שם אדם ובלי ספק הוא נוסף מר"ב. ודע שבכל דפ"ע וכ"י נפרד זה הערך לשני ערכים ולא ידעתי למה כי בשני אופנים או הוא שם פרטי או שם כללי כדעת רבינו עפ"י פי' ר"ח. ולפע"ד שבשני ענינים הוא שם פרטי והראיה מירו' ע"ז ספ"א ד"מ סע"א אמר לו מה שמך אמר לו מבגיי ועל זה סיים כיון רבן גמליאל ברוח הקודש וכ"ה בקצת שנויים בעירובי' ובתוספת' פסחים ובויק"ר פל"ז ושם הגי' מבגי ובב"ר הנ"ל מגבאי וצ"ל מבגאי כדאי' בערוך וכפי' המיוחס לרש"י ופי' שם: שם אדם, ורש"י במכות שם פי' מבגאי שם האיש מבני העיר ועיין מה שהקשה על זה בהפשב"ע אבל מ"ש כי רבינו בעל הערוך פי' בע' מבגאי ב' שם אדם קצת תימה כי בדפוסי' הראשונים ובכ"י לי' כי אם מהוספת ר"ב היא כאמור למעלה. ועוד היה מבוג שם אמורא זבחים ט' רע"ב אמר רב משמיה דמבוג ופירש"י שם חכם ע"כ. ודע כי עיר אחת היתה בסוריא ונקראת מבוג (והיא היא מפג בע"ז י"א:) עיין נייבויער גיאגראפיא 305 ואולי היה האמורא הזה מזו העיר ואולי מבגאי פי' איש אחר מן מבוג ומ"ש בעל המשביר שהשם הפרטי הוא מל"י βαγώας סרים קשה להלמו בכל המקומות הנ"ל] —

* מְבַהֲתָנָא (בל"ס כמו מביש בל"מ Schändlicher) תרג' מביש (משלי י', ה'; י"ז, ב'; י"ט כ"ו) ונגזר מפעל בהת עיי"ע.

* מַבּוּג עיי"ע מבגאי.

מָבוֹי (בל"מ מָבוֹא פי' שער ומקום כניסה Eingang, Durchgangshalle) בריש עירובין (פ"א מ"א) מבוי שהוא גבוה. פי' מקום שנכנסו ממנו לחצירות ולבתים. *[אחי"ה והוא מל"מ מבוא העיר (שופטים א', כ"ד) עיין תוי"ט לריש עירובי'. והוא על משקול מַשׂוֹי וכנ"ה בעירו' ח': מבוי עקום, ושם מבוי העשוי כנדל עיי"ע נדל. שם פ"א מ"ב הכשר מבוי שם פ"ו מ"ב מבוי בירושלים, שם מ"ח למבוי . . במבוי, שם ס"ו: ע"ג רע"ב המבוי לחצירות כחצר לבתים, ושם: בני מבוי, שם פ"ט מ"ד למבוי המפולש. ירו' שבת פט"ז דט"ו סע"ג מבוי שאינו מפולש, ירו' יומ' פ"ח דמ"ה: וירו' כתובות פ"א דכ"ה סע"ד מבוי שכולה גוים וישראל אחד דר בתוכו וכו'. תוספת' שבת רפ"י (י"א) מבוי ששוה לרה"י וכו', תוספתא ריש עירובי' מבוי שיש לו צורת פתח, תוספתא טהרו' פ"ד הילך במבוי ועשה עיסה. וכן בל"ג מְבוֹאָה עירובי' ט"ו סע"א כתובות ע"ז: ב"ב כ"א: עיי"ע בר מבואה. — והקבוץ מְבוֹאוֹת ברכות כ"ד: ירו' ברכות פ"ב ד"ד: ירוש' סוט' פ"א דט"ז ע"ג שמ"ר פמ"ג ויק"ר פ"ט] —

מַבּוּל (מל"מ ובלא"ר מבולא Sintfluth) עיין שבת מ"א. ויש"נ סנה' ל"ח: ק"ח. זבחים קי"ג: ב"ר פ"ל, פל"ג, פל"ט פ"פ פסיקת' דר"כ צד קל"ט. — תוספ' תענית פ"ב (פ"ג) מבול של אש וגפרית . . מבול של דבר, ושם: נפל לים טבעה ספינתו בים ומת הרי הוא מבולו. תרג' לחבקוק ג', ה'; לתהלים כ"ט, י'.

מבל (= מוּבָל לדעת רבינו גידם אבל העיקר מל"מ יבל בהפעל der geführt werden muss) בהקדר בפ"ז בטהרות (מ"ה) ואפי' מובל ואפי' כפות פי' גידם. — (א"כ פי' מי שאינו יכול לילך ברגליו ואחרים מובילים אותו). *[אחי"ה ופי' הערוך שהובא ג"כ בר"ש הועתק מפי' רה"ג 36 ושם אי' בזה"ל מובל א"ר מוול פי' מובתלא בטיית והוא גידם ע"כ ומלת מובתלא הוא בל"ע مبتّل מפעל بتّل גדע, גדם. ויותר יתכן פי' ר"ב ומזה הענין ע' הבא אח"ז ע"ש] —

מבל (= מוּבָל, מוּבִילְתָּא פי' בל"ע موبل אגודה ומשוי Bündel, Last מפעל وبل = בל"מ יבל, הוביל tragen, führen) בבראשית רבה פרש' פ"א (פ"פ) הוה חד מנהון עליל טעין מובילתיה [5]) פי' טעון משאו. *[אחי"ה והוא כמו מובל, מובלא ירו' חלה ספ"ד ד"ס: עבר חד טעין מובל דקיסין וכ"ה בירו' פ"א דס"ד סע"ב ובאיכ"ר פ' רבתי מובלא דקיסין פי' אגודת עץ וכן הוא בל"ע ואחד הוא

---

[1]) כ"ה לנכון ברפ"ר ובכ"י ו"ו א' ב', ל"ד ה"ב וב"ר אבל בשדפ"ע חסר ציון הפרשי' ובכ"י ק"מ אי' פרשי' א' וצ"ל פרשי' פ"א. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח אשר ממנו הועתק. [3]) הועתק מפי' ר"ח למכות עיין מגדל חננאל צד 16 וסוף עי טב. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג טול. [5]) כ"ה בכ"י ק"מ ובדפ"ר, ובשדפ"ע מובילתיה ובנו"ג מובליתיה.

עם ܡܒܠ ובזה המשקל בירו׳ דמאי פ״ג דכ״ג סע״ב מיבל דקיסין . . מיבל דגברא ובירו׳ חלה שם מובלא דגברא — מובילה עיי״ע מגבילה] —

* מְבַלְבְּלִיתָא (מן בלל פי׳ תבלול) בכורו׳ מ״ד. עיין ערך ברבל (ח״ב קפ״ג:) וגי׳ רבינו שם.

* מבליגא (בְּלִיגָא נ״ל מל״ע הרשומ׳ בע׳ אדר ח״א, ל״ז עץ רימון) סנהד׳ ק״ח: מאי גופר . . זו מבליגא וכ״ה בכ״י מ׳ לר״ה כ״ג: לענין קתרום, וגי׳ רבינו עיי״ע אדר ועיי״ע גלמוש (ח״ב, רצ״ט.) וע׳ זמבליגא.

מַבְלַעְוָּא (בל״ע ܡܒܠܥ פי׳ בית הבליעה (Schlund חולי׳ מ״ג: עיין ערך בלע (ח״א, ק״ב:) וע׳ תרבץ.

מבן (= מבינא, מבאנא פי׳ מטאטא Kehrbesen עיין בפנים) בב״ר פ ר ש׳ פ׳[1]) (לפנינו בס״פ ע״ט) ויקן את חלקת: אשאיל לי מבאניך[2]) אשאיל לי מטאטיך. וטאטאתיה במטאטא השמד (ישעי׳ י״ד, כ״ג) תרג׳ ואהממינה כמה דמהממין במבינה. *[אחי״ה ובקצת דפוסי׳ במכינה וזה נ״ל עיקר ועיין מ״ש בע׳ אלבינא וש״נ גי׳ הירו׳ מגילי׳ פ״ב דע״ג. ואם מכינה עיקר אז אולי נגזר מל״פ ܡܟ לולב של דקל כי מכבדות נעשו מלולבי הדקל עיי״ע הנ״ל — ובעה״ק שנ״ב סיים בעזי״ם בל״א והוא Besen — ובשו״ט מזמור ט׳ פ׳ אודה: כי מבית הסורים (קהלת ד׳, י״ד) דהוא מכשכש לברייתא מביני סוריאתא ובקהל״ר פ׳ טוב ילד אי׳ כמן ביני סריאתה ואולי צ״ל כמביני סוריאתא פי׳ שמיסר את הבריות כבשבטים של מטאטא ועיין המשביר ע׳ מבן ועוד עיי״ע כש] —

* מבסימא (שם פרטי) ירו׳ סוף מעשרו׳ דנ״ב. מנחם בר מבסימא אחוי דיונתן.

מבססין (לדעת ר״ב בכ״ף וכיון לל״י μύξα (Sebasten, Pflaumenart כבר פירשנו בע׳ אלכסון. — (א״ב לא דקדק בעל הערוך כי משפט מלה זו מוכססין באות כ״ף עיין למטה וגם לא תתכן גי׳ אלכסון כי אם אלכסין ראה שם). *[אחי״ה ודע כי בע׳ (אכלסין) [אלכסין] (ח״א, צ״ד) גרס רבינו בפי׳ מוכססין כדאי׳ בדפ׳ ווינצ׳ באסיל ואמ׳ וכ״י ו״ו א׳ ב׳ ל״ד ה״ב וב״ר, ובדפ׳ פיז׳ מוכסין וכ״ה בכ״י ש״ס בע״ז והוא העיקר כי עולה יפה עם פי׳ מלה יוני׳ הנ״ל אשר עליה כיון ר״ב בע׳ מוכססין אולם מ״ש כאן כי תתכן גי׳ אלכסין צ״ל אכלסון כדאי׳ בע׳ מוכססין אבל כבר פי׳ בע׳ אלכסין שזו הגי׳ עיקרית או י״ל שכיון ר״ב להגיה אלכסין במקום אלכסון בוי״ו ועיי״ע אלכסין בהערה[3])] —

* מְבַסְרָנָא (מן בסר פי׳ מבזה (Geringschätzender תרג׳ תהלים ס״ח, י״ז; קכ״ג, ד׳ מְבַסְרָנַיָא.

* מַבּוּעָא (= בל״מ מַבּוּעַ (Quelle ירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ד ע״ד הא מבועא קמך, ירו׳ דמאי פ״א דכ״ב. לית מבוען מספק לן. תרג׳ למשלי י״ד, כ״ז מבועא דחיי, והקבוץ אונקל׳ לשמו׳ ט״ו כ״ז מבועין דמיין, ירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ז ע״ד מבועין דמיי.

* מַבַּע (מפעל בְּעָא באפעל (beschleunigen תרג׳ וחש (דברים ל״ב, ל״ה) מבע עיי״ע בע א׳ (ח״ב, קל״ז).

* מַבְעֶה (מפעל בָּעָה בל״ע הרשומ׳ בע׳ בע (כח״ב קל״ח.) (zerstören ב״ק פ״א מ״א המבעה וההבער וכ״ה בתוספ׳ ב״ק רפ״ט כפי גי׳ הכ״י אירפ׳ ובנו״ג המבעיר וההבער וכן מוכח מירו׳ רפ״א דב״ק המבעה כי יבער איש שדה (שמות כ״ב, ד׳) וא״כ גי׳ הירוש׳ היתה ג״כ המבעיר.

* מַבְעִיר (משם בְּעִיר (das Austreiben des Viehes עיי״ע הקודם לזה, ועיי״ע גלל ב׳.

* מַבְעוּר (מן בער (Feuerherd תרג׳ מיקוד (ישעי׳ ל׳, ד׳) ממבעור.

* מַבָּרָא (קטוע מן מַעְבָּרָא Fähre, Fahrzeug zum (Uebersetzen חולי׳ צ״ד רע״א שמואל הוה קא עבר במברא וכו׳ ופירש״י ספינה רחבה שעוברין בה את הנהר ע״כ ושם צ״ה סע״א רב הוה יתיב אמברא דאישתטית וכו׳ עיי״ע בח״א שכ״ט. ורבינו גרשום מ״ה כ״י לחולי׳ (בקובץ כ״י אנגיייליק׳ דף שמ״ג) גרס ופי׳ אמעברא דאישטיא נהר ע״כ ושם עמוד ב׳ (רב) חזי מברא דקאתי לאפיה ופי׳ רגמ״ה (שם) מברא דאמר מעברא דאתי לאפאי ע״כ וכן שם: רב בדיק במברא וכ״ה בפי׳ רגמ״ה, אבל גי׳ רבינו מעברא עיין ערכו. כתובות ק״ה: כי הא דשמואל הוה עבר במברא

---

1) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה בע׳ קשיטה. 2) כ״ה בדפ״ר ובשדפ״ע מבניך ובנו״ג מבנייך ובמיוחס לרש״י ביו״ד אחד.
3) והי׳ לעף בפפלנ״צ 392 לא פי׳ מלת מוכססין.

ופירש"י גשר[1]) אבל במהדורא קמא (הובא בשט"מ במקומו) פי' לנכון: מברא ספינה העשויה לעבור בה מעבר מים ע"כ. — ועוד ענין מברא כמו מעברא ובל"מ מַעֲבָר Furt הקבוץ מ"ק כ"ח: אוורי ואמברי עיי"ע אוורי (ח"א, מ"ז.) ומ"ש. — מברתא שהוא קטוע מן מעברתא עיין סוף ע' מעברתא.

* מַבּוֹרָא (תואר מערך הקודם Fährmann) חולי' צ"ד רע"א א"ל לשמעיה פייסיה למבוריה פירש"י תן שכרו לבעל המעבורת ע"כ וה' לעווי בעמת"ל ח"ג 11 הביא מקהל"ר פ' מי כהחכם: אמר הדין מברא וכו' והגיה מבורא ולא עיין כהוגן כי בנו"ג הדין גוברא ובדפוסי' החדשי' הדין גברא ובירו' שבת רפ"ח די"א. ובירו' פסחים פ"י דל"ז ע"ג אי' חדא מטרונה ובברכות נ"ה. ובירו' שקלי' פ"ג דמ"ז רע"ג מטרוניתא. אבל בע"ז ס"ה רע"ב א"ל למברויא צ"ל לְמַבּוֹרַיָּא פי' לַסַּפָּנִים.

* מַבְרֵי (פי' לחם מל"מ הבריא) תרג' לחם (תהלי' מ"ב, ד'). וכן באפעל מן ברי תהלים מ"א, י' אוכל לחמי: מַבְרֵי סעודתי עיי"ע בָּר (ח"ב, קע"א.) ושם בסוף הע' הובאו ציונים מש"ס ע"ש.

מברכתא (לדעת רבינו שם כפר ולפע"ד פי' שיירא Karavane מל"ע مبرك מקום ששוכבים הגמלים והשיירא) בפ' מי שהוציאוהו בגמ' דסמך וחכ"א אין לו (עירובי' מ"ז סע"ב)[2] הנהו דיכרי דאתו למברכתא פי' שם כפר. [מר יהודה אשכחינהו לבני מברכתא][3] בסוף כיצד מעברין (עירובי' ס"א:) *[אחי"ה הפי' שם כפר הועתק מפי' ר"ח בעירובי' (בש"ס ווילנא) וז"ל בד"ה הני: פי' מ ב ר כ ת א שם הכפר והביאו שם נכרים אלים בשוק של בהמות למכור ביו"ט שרא להו רבא לבני מחוזא שבאו ע"י עירוב למברכתא למזבן מינייהו ולאייתינהו למחוזא . . והדר רבא ואסר להן לבני מחוזא דלא הוו אתו למברכתא אלא ע"י עירוב [כי] בין מברכתא למחוזא יותר מאלפים אמה הוה ע"כ ובסיום דבריו כיון למ"ש בעירובי' בסוף העמוד הדר אמר רבא בני מחוזא לא ליזבנו מינייהו אבל לזבונינהו בני מברכתא כ"ה לנכון בדפ' שונצ' (ד"ס במקומו) אבל בנו"ג בשבוש ע"ש. — וכן פירש"י מברכתא: שם מ ק ו ם ע"כ וכן פירש"י בכתובות י'. מברכתא וכן פי' רבינו בע' חבט כפי ג' כ"י פריז בסוף הערך בשם ס"א עיי"ע חבט (ח"ג, של"א.). אבל שם מקום מברכתא לא מצינו בספרים אחרים וגם מלשון הגמ' בעירובי' מ"ז סע"ב ד כ ו ל ה מברכתא לדידהו כד' אמות דמיא משמע שאינו שם מקום ולכן קרוב הדבר שהוא כדעת בעל המשביר: שיירת הסוחרים אבל לא מגזרת ל"ר הנזכר שם כי אם מל"ע הנ"ל בראש הערך וטעם מברכתא דכתובו' פי' ס י ע ת נשים פרוצות וכן פי' הח' לעווי. ומזה הענין בירו' סוט' פ"א די"ז. וירו' כתובות פי"ג דל"ה רע"ד ובב"ר ס"פ פ"ה מברכתא היתה עוברת ופי' המיוחס לרש"י[4]) שיירא ועיין במ"כ שם] —

* מְבַשְׁקְרָנָא (מפעל בשקר) תרג' מפלשי (איוב ל"ז, ט"ז) עיי"ע בשקר ומ"ש בח"ב. ר"ה.

מֻבַת (= מוּבָאת genau entsprechend) בספרא בסוף פרש' נגעים (פ' תזריע פרק י"ב) ובנוסחה פ"ו בנגעי' (מ"ו) א"ר שמעון אימתי בזמן שהיא כעדשה מובאת[5]) פי' כעדשה מכוונת. *[אחי"ה וכן פי' הר"ש ועיין ג"כ בפירמב"ם ובר"ש שם הובא התוספתא (והוא בפ"ב דנגעי') א"ר אימתי דברי ר"ע בזמן שהיא כעדשה מ ו ב א ת וכו' ודע כי בנו"ג מכוונת וכ"ה בכ"י אירפורט (620 בהוצ' צוק"מ), וכן פי' הראב"ד בספרא שם: על שקצצה מובאת[6]) פי' מכוונת כמו שהובא לשם שלא חסר ולא הותיר ע"כ וזה מה שאי' שם בספרא קודם מעט: יכול אפי' קצצה במתכוין וכו' ועיין בכורות ל"ד רע"ב. ולפע"ד השרש באה כדעת ראב"ד אבל לא מטעם פירושו כי אם מל"ע שענין באה = باء השוה זה לזה במתכוין genau entsprechen והשם بواء genaue Uebereinstimmung, ובעל המשביר ואחריו ה' לעווי גזרוה מל"מ בת שם מדה!] —

* מְבָתָא, מַבְתּוּתָא (Herberge) מלשון בות, ובל"ע بات פי' לָן והשם הנ"ל מָלוֹן וכ"ה בל"ע مبيت מקום דירה והדוגמאות עיין בח"ב ע"ג:

מַג (מל"מ מוג פי' ענין מסיסה zerfliessen) בב"ר פרש' מ"א (וכ"ה לפנינו)[7]) ושמתי את זרעך כעפר הארץ ו ב פ ר ש' ס"ט (וכ"ה לפנינו)[8])

---

1) וכן פירש"י מברא בביצ' ז' רע"ב. 2) ועיי"ע דכר ומ"ש. 3) כצ"ל ובדפ"ע ובכ"י לי' בט"ס. 4) רק שם בט"ס מברכותא. 5) כ"ה בכ"י ו"ו א' בי ל"ד ב"ר ק"ט ובדפ"ר אבל בשדפ"ע מובת וזו הג"י היתה לפני ר"ב לכן הוסיף: א"ב מובאת כתוב. 6) בנו"ג שם בספרא מובאות. 7) וכן מצאתי תמיד בציון מב"ר פ מ"א שאין נטיה מחשבון פרשיות שאצלינו עיי"ע בולמוס, דטולמים, מגלב, סב ד', סקס, סר ח', פרן ו', פרצטק, קף א', ראתן ועיי"ע רד ט', שק ג'. 8) וזה קצת תימה לפי חשבון רבינו שמונה פרשה אחת יותר בב"ר (עיין מ"ש בהשחר שנת י') ובאמת בעי' תרע הביא פ"ע ועוד עיי"ע רד ט'.

והיה זרעך כעפר הארץ[1]) מה עפר עשוי דייש כך בניך עשויין דייש[2]) למלכיות[3]) ההי"ד (ישעי' נ"א, כ"ג) ושמתיך ביד מוגיך אלו דממגיין מחתך אעפ"י כן לטובתך משקשקין[4]) ליך מן חוביך כמה דתימא (תהלים ס"ה, י"א) ברביבים תמוגגנה. *[אחי"ה בב"ר פמ"א אי' אילן דממיגין מכתיך דמלחלחין מחתיך אפילו כן וכו' ומיוחס לרש"י הביא בס"א מלחלחין מכתיך ע"כ ובפ' ס"ט אי' אילין דממיגין מהתיך (נ"א מכתיך) וכבר העירותי בע' לח שרבינו לא היה גורס כס"א של פמ"א. ובילק' ישעי' הנ"ל קטוע אילו דמגיין ביך אפילו כן לטבתך מקשקשין לך מחוביך. והתרג' העתיק מוגיך: מונן ליך וא"כ קרא מוניך עיין מנחת שי שם — ועיין עוד ע' מגג] —

מַגֹּב (= מַגּוֹב, מַגֵּיב א') כלי עור שלובש על ידו جوب לבוש כלי בית יד ב') מל"ע مجوب כלי ברזל או יותר טוב מַגִּיב = منجاب eiserner Feuer-schürer ועיין בפנים) בסוף טבול יום (פ"ד מ"ו) המעדר[5]) והמזרה והמגוב[6]) וכן מסרק של ראש שניטלה אחת משיניה. פי' „מגוב כלי עור שלובש אדם על ידו. פירוש אחר למגיב[7]) כלי שדומה ליד של אדם[8]) ויש לו ב' ב' כמו אצבעות[9]) והוא לנגוב[10]) בו התבואה המלוחלחת. והמזרה עור דומה ליד אדם ויש לו כמו אצבעות[11]) כדכתיב (ישעי' ל', כ"ד) [אשר זורה][12]) ברחת ובמזרה ונקרא על שם זריית החטים". *[אחי"ה ע"כ הועתק פ"א מפי' רה"ג לכלי' פי"ג מ"ז ובלי ספק נשמט מראש הערך הציון בהסייף פי"ג בכלים כדאי' לנכון בע' מעדר ועיי"ע מסרק. וכפי' פ"א גזרת המלה מלש' נָגַב trocknen אבל היותר נכון כי היא ל"ע הרשומה פי' כלי ברזל לחתות בו באש של תנור והושאל לכלי הגורן כי כולם כלי הגורן הן עיין בפי"מ להרמב"ם וברע"ב רק שם אי' בט"ס מגוג עיין תוי"ט לכלי'. ובענין פי' ראשון י"ל שהוא ל"ע הנ"ל פי' לבוש כלי בית יד ועהק"צ שנ"ב הביא רק זה הפי' ולועזו הענטשוך בל"א ע"כ והוא Handschuh] —

* מגבאי בב"ר פ"פ ט"ס תחת מבגאי עיי"ע.

* מִגְבָּה עיי"ע מגביתא.

מְגַבְיָא (Alaun) בפרק שמנה שרצים בגמ' וכוס העיקרין (שבת ק"י סע"א) מיתקל זוזא מגביא גילא י"מ בלעז אלומ"י והוא אלשב[13]) — (א"ב פי' הרמב"ם בהלכות תכלת[14]) תבן מענין לגבבא גילי (אונקלי לשמות ה' י"ב) ושגגה היא, ושם (בפ"ב מהל' ציצית) פי' שבלולתא מענין שבלול, והוא תלתן) *[אחי"ה ומקור לזו ההלכה הוא מנחות מ"ב סע"ב' ר' יצחק בריה דרב יהודה בדיק ליה מייתי מגביא גילא ומיא דשבלולתא וכו'. וגם חזר הרמב"ם בפי' המלות הנ"ל ממה שפי' במשנה דשבת לדף ק"י. וז"ל ואותן העקרים הם זאג מאסכנדריא"ה [וצ"ל מאסכנדריא"ה] ועשב סרו בערבי עשבה אלסדור [צ"ל אלסרור] ופירושו עשבה שמחה [וצ"ל עשב השמחה] ע"כ ופי' זאג מאסכנדריאה aus Alexandrien (زاج) Vitriol ועשב סרו (= سراء) = עשבה אלסרור (= عشب السرور) פי' עשב השמחה וא"כ פי' גילא מל"ט גִּילָה ותיבת מגביא לא ביאר כלל, כי כיון בפירושו על קומא אלכסנדריאה ואולי יש להגיה במקום זאג: זמג בל"ע صمغ Gummi וזהו קומא ובהיפך רבינו בעל הערוך לא פי' כי אם מגביא באומרו שהוא בלעז אלומי והוא בלאי"ט allume ובל"ר alumen והוא בל"ע الشب Alaun (עיי"ע חפר וע' נתר) וכ"ה מפורש בסד"ט לרה"ג ועוד מרגמ"ה ור"ח כמו שהעירותי בע' חפר (ח"ג, תס"ה). וגם רש"י בשבת ובמנחות פי' מגביא ע"י אלו"ם בלע"ז והוא alun בל"צ ולא

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו א', ב' ל"ד ה"ב ובדפ"ר וויניצי' אבל בשרפ"ע ובכ"י ק"ט וב"ר לי' זה הציון. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ו"ו, ל"ד, ה"ב וכ"ה בב"ר פמ"א אבל בפ' ס"ט דיש וכ"ה בדפוסי ערוך. [3]) בפי' מ"א לעובדי כוכבים ובפס"ט לי'. [4]) וכ"ה בע' שק ג' אבל בכ"י ה"ב מקשקשין וט"ס הוא אבל כה"ג ג"כ בילק' ישעי' ר' שלי"ז ובמיוחס לרש"י פס"ט ובפמ"א אי' כגי' רבינו ודפוסים. [5]) בנו"ג המעבר וכ"ה בכלי' פי"ג מ"ז ובפי' רה"ג שם המעבר א"ד המעדר וכ"ה בע' מעדר שתי נוסחאות ועוד המעפר. [6]) וכ"ה בכלי' ובט"י וכ"ה בע' מזר ב' ובע' מעדר וכ"ה בכ"י ק"ט וב"ר אבל בכ"י ו"ו ול"ד ודפ"ר מגיב אבל כצ"ל לפי פ"א. [7]) כ"ה בכ"י ה"ב רק שם מפורש תחלה מזרה ואח"כ מגיב וגי' מגיב אי' ג"כ בדפ"ר פיזי באסיל ואמ"ש ושייך לפ"א אולם הר"ש לכלי' ורה"ג לשם גרסו מגוב בוי"ו. [8]) בפי' רה"ג עור דומה ליד של בני אדם וכ"ה בע' מעדר. [9]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב' וק"ט רק בכולם אי' כ"ב ובכ"י ה"ב ב"כ וצ"ל ב' ב' כדאי' בפי' רה"ג וצ"ל שיניים שיניים כמו אצבעות וסופר טעה לחשוב שהוא שניים ולכן קצר ב' ב' ובע' מעדר אי' לנכון שיניים שיניים, ובכ"י ל"ד וב"ר השמיט וכתב רק כמו אצבעות וממנו בדפ"ר כמה וכ"הברי"ש ובשרפ"ע חסר כל עיקר. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' רה"ג, וברי"ש ליגוב ובדפ"ע לנגב. [11]) כ"ה בכ"י ב"ר רק שם נשנה הסדר על מגיב אי' יש בו כמו אצבע[ות] ועל מזרה אי' יש לו כ"ב כמו אצבעות וצריך להיפך כדאי' באמת לנכון בפי' רה"ג אבל בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד וק"ט וברי"ש כ"ד אצבעות ובכ"י ה"ב ד' אצבעות כדאי' בדפ"ר רק שם נשמט מן וייש לו עד ויש לו ובשרפ"ע השמיט כל עיקר מלת כמו או כמה. [12]) כ"ה בפי' רה"ג. [13]) לי' בדפ"ר ובכ"י ערוך חוץ מכ"י ה"ב. [14]) ר"ל הלכות ציצית פ"ב הל"ה.

פי' גילא ונ"ל שזו המלה רק לתוספת ביאור ותואר היא למלת מגביא (כדאי' בכ"י א"פ גם בשבת או מגבי כגי' כ"י מ') ובאמת בכ"י מ' לי' כלל גילא. אבל בלי ספק מי"ם של מגביא שרשית היא ומלי סורי מְגַבְיָא או מַגְבְיָא והוא אלשב כפי' הטוב של רבינו וכדמוכח מפי' רה"ג הובא בע' נתר ושם אי' בפירוש מ ן מ ג ב י א הרי שהמ"ם שרשית היא לכן רמזתי בע' גביא (ח"ב, רכ"ה) על ע' מגביא ולא כפי' ה' לעווי, וגם ה' לעף פפלנ"צ (83) אף אם הביא ע' מגביא לא הערה מקור המלה. ומלת גילא היא לפע"ד ל"פ كل כל דבר שיקשה כחרס וחרס עצמו Thonerde וא"כ גביא גילא Alaunerde והוא אלומי כמו שיחפר בארץ שיש מעורב בו חרס עיין ערש וגרובער ח"ב 324 וזהו מ"ש רבינו בע' צרף ו' כלי מחפורת של צריף (ע"ז ל"ג:) כלים העשויים מאדמה שחופרין ממנה צריף שקורין אלומ"י ע"כ ובגוף הענין פי' כן רה"ג בכלי' פ"ב מ"א כלי מחפורת של צריף ופירושו כלים המדובקים במגביא שהוא בטיית ש ב ע"כ ולקוח הוא מה"ג הלכות יין נסך צד קכ"ג רע"ב כלי מחפורת של צריף פירושא מאני דמידבקי במגביא ע"כ — אבל רגמ"ה בכ"י למנחות פי' מגביא גילא ממין צבע וקשולטר בלעז ע"כ וכן רה"ג בכלי' שם פי' כי שב עומד לצבוע בו הבגד ע"ש] —

* מגבילה (שם אמורא דא"י) ירו' ברכות פ"ב ד"ו. מגבילה אחוי דר' אבא בר כהן אמר קומי ר' יוסי ובמהרש"ס הגי' מ ו ב י ל ה והוא ט"ס כי בירו' נזיר פ"ו הל"א אי' גבילה.

מַגְבִּיתָא (מלי' גָּבָה, גְּבִי וכן מִגְבָּה, מַגְבִּית Steuer-einhebung) והמכשלה הזאת (ישעי' ג', ו') תרג' ומגביתא. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' מ"ב כ"ג. ל"ה ורמא מגביתא על עמא. ובתוספתא מגילה רפ"א מגבית פורים לפורים מגבית העיר לאותה העיר אין מדקדקין במגבית פורים וכו' ובירו' מגיל' פ"א ד"ע: מגבת, ויק"ר פ"ה לעסק מגבת צדקה לחכמים ובאסת"ר פ' בהראותו: על עסק מגבת חכמים, ירו' כתובות פ"ט דל"ג: ירו' גיטי' פ"ה דמ"ו ע"ד, ירו' שבועות פ"ה דל"ו: במגבה הדבר תלוי וכ"ה בל"ע جبا גבית היים] —

מָגָג (פי' מין גומא eine Schilf- Binsenart) בפ"ג בפרה (מ"ט) כפתוה בחבל של מגג. בפ' כיצד מעברין בגמ' אין מודדין (עירובין נ"ח.) ת נ י ר ב י ו ס ף ג ' ח ב ל י ם ה ן[1] של מגג ושל נצרים[2] ושל פשתן של מגג לפרה דתנן (פרה שם) כפתוה בחבל המגג[3] פי' מין גומא הוא ועושין ממנו חבל דומה לגמי וחשיפה וחלפה. *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לפרה וז"ל בחבל של מגג: פי' עשב שמו מגג ועושין ממנו חבל דומה [לגמי] וחשופא וחלפא. וכן פירש"י מגג יונ"ק בלע"ז = Binse, jonc ועיין פירש"י לשמות ב', ג'] —

* מָגַג (נרדף עם מוג, מגא ענין מסיסה ורכיכה erweichen, zerfliessen) ירו' מעש' שני פ"ב דנ"ג ע"ג מוגג בידים, ובהתפעל פסיקת' רבתי ספכ"א דרש נמוגים (תהלים ע"ה, ד') כבר היה העולם מתמוגג והולך וכו' וכ"ה בריש רות רבה, ובריש פכ"א בפסיקתא רבתי ובשהש"ר פ' דמיתיך: מתמגמג וכצ"ל בשהש"ר פ' שובי שובי ו... בט"ס מתגמגם — והשם ירו' מעש' שני שם מגיגה.

מָגָג (נ"ל מל"ע مجاج. مجاجة מיץ הנסחט מהמשקה der ausgepresste Saft ודעת רבינו עיין בפנים) בר"ג דפ' ערבי פסחים (פסחים ק"ז.) לוי שדר ליה לרבי שיכרא בר תליסר מגגי ס"א מ ג א נ י[4] פי' בתשובות ב מ ק ו מ נ ו[5] כך עושין שכר יש להן ג' גיגיות ביום אחד נותנין באחת תמרים וכשות ומים ולמחר נותנין תמרים תמרים וכשות בגיגית אחרת ומטילין אותן המים שהטילו בגיגית ראשונה ביום ראשון עליהם ונותנין על הראשונה מים אחרים יום שלישי נותנין תמרים וכשות בגיגית ג' ומטילין אותן מים שהטילו ב' פעמים בגיגית ג' ו ב ר[6] י"ג מ ג א ג י[7] שכר שמוטל י"ג פעמים מגיגית לגיגית. פ"א „שכר מסונן בי"ג מסננות כלומר הורק מכלי אל כלי"[8]. — (א"ב מגני כתוב). *[אחי"ה בכ"י ה"ב יש כאן בסיום הערך הוספה בזה"ל: „ו א נ י מ ב ו ר ך למדתי לפני ר' מ צ ל י ח ז"ל מגגי ופי' לו מי"ג גנות שלקח ענבים מכל גן המובחר שבגנות והמובחר שבענבים ומובחר שבמקום ממקום שאין שותה מים אלא מי שמים בלבד כגון מקום לשלח ושחטן ועשאן בכלי חרש ומתוך דובשנן וחוליין לא נתנו עיין אלא בפסח הוציא מינייהו ושדר ליה ואמר לוי בנפשיה איי לראובן למשמע בתנגא (?) דרבי דשתא מחמרא דשדרת ליה יקום ר' ולישתטינהו כולהו" וזה מבורך הסופר

[1]) כ"ה בכ"י ה"ב. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפי' וויניצי' רפ"ח ובריו"ף ובראו"ש ובנו"ג. של נצר עיין ד"ס במקומו. [3]) בכ"י ש"ס כמו בפרה: של מגג וכ"ה בתוספתא פרה פ"ג. [4]) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ר אבל בשרפ"ע מגנאי. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר, ובשדפ"ע במקומות. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו אי ובי, ל"ד וב"ר אבל בדפ"ר ופיז' ובכ"י ק"ט בט"ס וכך. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ב' ה"ב וב"ר וכ"ה בכ"י ש"ס ב' ובכ"י מ' אגגי ובדפ' וויניצי' ובאסיל ואמש' מגגי ובדפ"ר ובכ"י ו"ו א' ל"ד וק"ט מגאני וכ"ה בכ"י א"פ והוא כס"א ובדפ' פיז' בט"ס מגכגי. [8]) הועתק מפי' ר"ח לפסחים.

הוא הוא המעתיק של כ"י ערוך עיין ערך אונוס ובמבוא LII אבל בכ"י ב"ר לי' זו ההוספה המאוחרת — ולפע"ד ל"ע הנ"ל הוא ועיקר הגי' מגאגי ורבינו היה גוזרו מל' גיגית. ובגוף הענין פי' רש"י כפי' ראשון בערוך ע"ש והוא גורס מגני וכ"ה בפירשב"ם ושם מפורש בזה"ל ומגני נראה שהוא לשון אשר מגן צריך בידיך (בראשית י"ד, כ׳) ומתרג' ומסר והוא לי מסר (?) כך השיכרא היה כותש ג"כ ומשבר התמרים וכו' ויפה הגיה הרש"ש לשון שבר וכן פי' רש"י באיכ' ג' ס"ה מגינת לב: שבר לב כמו . . אשר מגן צריך ע"כ או י"ל שכיון הרשב"ם על מסר שהוא העתקת מגרה תרג' ש"ב י"ב, ל"א עיין רד"ק שם וזה מ"ש רש"ל מסר ונ"ב פי' מגרה] —

מֶגֶד (מל"מ וכן בל"ע مجد המשובח והמעולה ובפרט מהפירות köstliche Früchte) בר"ג דפ' מפנין (שבת קכ"ז:) ואחד של כל מיני מגדים פי' מיני פירות כדכתיב (בראשית כ"ד, נ"ג) ומגדנות ומתרג' ומגדנין. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ה"ב וב"ר וכן פי' רש"י לזה הפסוק ועיין ראב"ע ורד"ק שרש מגד כתב וזה"ל כלל המלה הזאת הדבר שמשובח והמעולה בין בפירות בין בזהב וכסף ואבנים יקרות ובגדים וכו'. וכן תרג' מגד (דברים ל"ג. י"ג. י"ד) מגדנין ובתר"י א' מגדין, ועוד עיין תר"י א' לשמות ט"ו, י"ט; לדברים כ"ח, כ"ג: אספרמקי ומגדי ועיין שבת קכ"א: ומנחות מ"ג:] —

* מְגְדָא (מפעל נגד פי' משיכה Leitung) תרג' בחבלי אדם אמשכם (הושע י"א, ד') במגדת בנין רחימין נגדתינון ורש"י הביא: במשיכת.

מְגֹד (= מְגוֹד נ"ל מל"ע مجدة עץ אשר סומכין בו דבר מה Pflock ודעת רבינו עיין בפנים) בפ' כל שעה בגמ' דסמוך לא יסיק בו[1]) (פסחים כ"ו:) ובפ' אילו מציאות בגמ' מצא כסות (ב"מ ל' רע"א) לא ישטחנה לא על גבי מטה ולא על גבי מגוד לצורכו פירוש דבר שמזומן לשטוח עליו כלי כביסה פירוש אחר גודא ממש. *[אחי"ה ורש"י לועז קבילי"א והוא ל"צ Pflock, cheville וא"כ עולה יפה עם המלה הערבי' הנ"ל ולדעת רבינו כפי פירוש ראשון י"ל שהיא מלה ערבי' مجد חבל קטן לשטוח בו דבר מה ועקרו נגד כמו נגוד לי גלימא בכורות מ"ד: ועיין עירובין צ"ד. וכפי' התוספו' בפסחים. ובשני אופנים אות ג' דגושה לתשלום הנו"ן. ובכ"י ק"ט ובעה"ק לי' פירוש אחר] —

* מגדיון עיי"ע גד י"א ח"ב רל"ט: ומ"ש.

מִגְדָּל (ל"מ Thurm) בפ' ר' אליעזר אומר האורג (שבת ק"ו.) ובר"ג דפ' אין צדין (ביצ' כ"ד רע"א) הצד צפור למגדל וצבי לבית[2]) פי' „מגדל זה של עץ הוא והוא[3]) ככלוב גדול אם פתח שער המגדל ועשה תחבולות להיכנס[4]) שם צפור וסגרו חייב"[5]). בגמ' אין דורשין (חגיגה ט"ו סע"ב) ובגמ' דד' הדיוטות בחלק (סנהד' ק"ו:) ת'[6]) בעיי בעיין דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר פי' משנה ידועה היא בפ' ד' באהילות (מ"א) מגדל שהוא עומד באויר ופירושו תיבה ארוכה כמגדל תלויה בחבלים. פירוש אחר[7]) ראשו של למד כלומר עליון של למד למה גבוה מכל האותיות. *[אחי"ה פירושים אלו כתב גם רש"י בשני המקומות ע"ש וגוף הענין פי' רבינו בע' אויר ע"ש — וכנ"ה בנזיר נ"ה. שידה תיבה ומגדל פי' אהל זרוק עיי"ע אהל ב' (ח"א מ"ב). פסחים ח'. גג המגדל. ב"ב ע"ה: עיי"ע טפף. סנהד' ק"ט. עיי"ע אויר. ב"ר פל"ט עיי"ע מניט ב'. תוספתא סוט' פ"ג אנשי המגדל פי' דור ההפלגה והקבוץ תוספתא ב"מ רפ"ב מגדלות, ירו' ב"ב פ"ד די"ד ע"ג המגדלין תרג' ליחזק' ל"ח, כ'; לדה"י ב' כ"ו, ט', י' מִגְדְּלַיָּא] —

מִגְדָּל (שם מקום) במעות פ"ו בשקלים (מ"ד) בהמה שנמצאת בירושלם ועד מגדל עדר. *[אחי"ה וכבר הוזכר במקרא (בראשית ל"ה, כ"א ועיין מיכ' ד', ח'). ותכונת המקום הזה היתה קרובה לעיר בית לחם עיין נייבויער גיאגראפיא 142 — מגדל חרוב ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג (שם צד 17). מגדל מלחא ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג (שם 269). מגדל שר כ"ה במגילה ו'. בכ"י ל"ד וכ"ה בע' אחד (ח"א נ"ה.) לפי גי' כ"י ובכ"י א"פ מגדל צר (ובכ"י מ' צור) ובירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג מגדל שיד וכ"ה לפי פ"א בע' אחד ובמגילה שם בנו"ג מגדל שיר ובתוספתא שביעי' פ"ד ובילק' עקב רמז תתע"ד מגדל שרשן, ועיין ג"כ נייבויער שם 11. מגדל צבעייא ירו' תענית פ"ד דס"ט. ב"ר פצ"ד. מגדלא דצבעייא ב"ר פס"ט. איכ"ר פ' בל"ע ועיי"ע פלנין ומ"ש מגדלא נוניא, מגדלא

---

[1]) כ"ה בכ"י ה"ב. [2]) כ"ה בכ"י ובכ"י ו"ו א' מלת צבי נקודה עיין מבוא XLVII. [3]) ובפי' ר"ח: שחשוב. [4]) בפי' ר"ח עד שנכנס. [5]) הועתק מפי' ר"ח בשבת נדפס בש"ס ווילנא שבת ק"ו סע"ב. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט, ל"ד ב"ר וכ"ה בדפ"ר פיז' ווניצי' וכ"ה ארבע מאות בסנהד' ובכ"י ש"ס להגיגה ובע"י הראשון ובילק' ישעי' ל"ג ובתש' הרשב"א ח"ה סי' קפ"ה ובנו"ג בחגיגה תלת מאה. [7]) בכ"י ה"ב פ"א ששמעתי אני מבורך והיא הוספה מיותרת שכ"ה גם בערוך גם ברש"י בחגיגה וסנהד' ובענין מבורך עיי"ע מגג ומ"ש.

נשיא עיי"ע גדל ג' בח"ב 244 ומ"ש. וש"נ סתם מגדלא, מגדלאה, ויש להוסיף ירו' מעש' פ"ג ד"כ ע"ג אחת במגדלא ואחת בטבריא, ירו' סנהד' רפ"ב די"ט ע"ד ערק להדא מגדלא, שם רפ"ב ד"כ רע"א בהדא מגדלא, ירו' הוריו' רפ"ג דמ"ז. בהדא דמוגדלא, קהל"ר פ' חופר גומץ: כנישתא דמגדלא ובע' פלנין אי' סתם מגדלא ובנו"ג מגדלא דצבעייא] —

* מִגְדְּנִין עיי"ע מֶגֶד.

* מְגִידוֹנִית (אולי נאצל משם מקום מְגִדּוֹ eine aus Megiddo אבל יותר נ"ל שהוא ט"ס) ילק' מטות רמז תשפ"ו בשם התנחומ': שאלה מגידונית את רבי יוסי בן חלפתא לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו וכו' ונ"ב פי' מוקדנית מגוי מוקדון ע"כ וטעות הוא ויותר היה לו לכתוב מעיר מגדו אבל האמת נ"ל שצ"ל מטרונית וכ"ה לנכון בתנחומ' מטו' סי' ו' שאלה מטרוניתא אחת את ר' שמואל בן חלפתא בכמה ימים וכו' ויותר טוב לגרוס את ר' יוסי בן חלפתא והראיה מפסיקת' רבתי פי"ז שאלה מטרונית את ר' יוסי בן חלפתא, ושם פכ"ג מטרונית שאלה את ר' יוסי בן חלפתא וכו' ועיין ג"כ בהוספה בפסיקת' רבתי בהוצ' הח' פריעדמאן צד קצ"ב רע"א מעשה בגוי אחד ששאל את ר' יוסי בן חלפתא.

* מִיגְדַּר (מפעל גדר das Umzäumen) יבמות צ': מיגדר מילתא שאני פי' לעשות גדר וסיג ועיין סנהד' מ"ו. ותש' מהרי"ק שרש ק"פ ומסיק שם דלא מקרי מיגדר מילתא רק במילי דשמיא שהדור פרוץ לעבור על דברי תורה עש"ה, ובכללי הדינים ליד מלאכי סי' תל"ח העלה כי כל דבר שהוא חיזוק לדבריהם הוי כמו מיגדר מילתא.

* מִגּוֹ, מִיגּוֹ (קטוע מן מִן גּוֹ פי' כמו מתוך והוא לשון רגילה בבית המדרש והונח על טענה שיוכל על ידה לפטור עצמו aus dem Grunde da doch) והרבה בש"ס עיין הדוגמאות בע' גו (ח"ב, רנ"ג:), ובענין הדוגמאות של אופני מגו כבר האריך ספר הכריתות מסי' קע"ז עד קצ"ח ופחד יצחק ע' מגו. ודע כי במשנה ובירו' לי' זו המלה ובירוש' מורגל במקומה מלת מאחר עיי"ע גו.

* מְגוּפָה (מל"ע הרשום' בע' גֻּף = גּוּף (ח"ב, של"ד: א') מכסה Deckel א') חבית מל' ערבי مجوف כל דבר חלול Gehöhltes) בענין ההוראה הראשונה עיי"ע הנ"ל. ובענין הוראה השניה ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ד כדי שתשרה פי המגופה ויש מגופה נשרית אלא וכו' ועיין ב"ר פי"ג. ירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג היו מכניסין את המגמר במגופה. ותרג' מגרפתיהם (יואל א', י"ז) מגופתהון. וכן תרג' אונק' צמיד (במדבר י"ט, ט"ו) מגופת שייע והוא מההוראה הראשונה.

* מָגוֹר, מָגִיר, מְגוּרָה עיי"ע מגר.

מְגַזְיָין (לפע"ר הקבוץ מיחיד מגזיא והוא ל"ע مجز חרמש Sichel) ירושלמי בבמה אשה (שבת פ"ו ד"ח:) וחניתותיהם למזמרות (ישעי' ב', ד') למגזיין[1]). — (א"ב פי' בל"י ורומיי מין כלי זמר ואומרים שצורתו מרובעת ויש לו שני יתרים). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י μαγάδις, μαγάδιον Magadis כלי זמר כמו כנור וצורתו שלש השינים אבל אין נ"ל כי בלי ספק ענינו מגל וחרמש מל"ע הנ"ל מלשון גזז וכן הבין המפרש בירו' כלי שגוזזין בו צמר או שחת ע"פ וכן תרג' למזמרות: למגלי ועיי"ע מגל א' הבא אח"ז] —

* מְגִיזָא, מְגִיזָה (מזיגה) אולי מל"ע مجاز דרך לעבור בו Weg, Durchgang, Furt) יבמו' כ"ה: במגיזת קפוטקיא[2]). ירו' יבמות פט"ז דט"ו ע"ד כשבאתי למגיזה של קפודקיא[3]) ועיין גיאגראפיא לנייבויער 318 — ותרג' העברה (ש"ב י"ט, י"ט) ועברו מגיזתא. ותר"י א' העברים (במדבר כ"א, י"א), מעברים (ירמי' כ"ב, כ') מגיזָתָא. ועוד זולתו עיי"ע גָז במתורגמן ובע' גַז ד', ה' אצלנו (ח"ב, רנ"ט: והלאה). — ועוד עיי"ע מזגא. — דייני דמגיזתא ב"מ ל': עיי"ע מגסתא.

מַגָּל (מל"מ פי' חרמש וכ"ה בל"ס מַגְלָא וכל"ע منجل Sichel ועיין השרשי' לרד"ק) בריש חולין (ט"ו:) ובסייף והסכין בפרק י"ג בכלי' (מ"א)[4]) מגל יד ומגל קציר. גמרא (חולין שם) בשלמא מגל יד לכתחילה לא דילמא אתי למעבד באידך גיסא[5]). בפ' המביא בגמ' אין מבקעין (ביצ' ל"א:) לא במגל ולא במגירה. בס"ג דפ"ק דמשקין (מ"ק י"א.) הא במגלי הא בחציני. פי' מגל יד עשוי לשבר עצמות ועצים

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר ופיזי באסיל ואמ' וכצ"ל בדפ' וויניצי' ושם בט"ס למזגיין, ובכ"י ו"ו א' ול"ד למזגיין, בכ"י ו"ו ב' למגזויין בכ"י ב"ר למגזין, בכ"י ה"ב למגוזיין. [2]) בתוספתא יבמות פ"ג רק: בקפוטקיא. [3]) ביבמות בבלי קכ"א. למדינת של קפוטקיא וכ"ה בתוספתא שבת פט"ו (פט"ז) במדינת קפוטקיא ובכ"י אירפ' במזיגת קפוטקיא וכן במ"ק כ"ו. בכ"י מ' במדינת דקסרי ובנו"ג במזיגת קיסרי. [4]) כ"ה בדפ"ר ובכל כ"י ערוך אבל בדפ"ע מפיזי והלאה חסר הציון הראשון. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב', ל"ד ה"ב, ובדפ"ע קטוע ע"י וכו'.

והוא חלק, מגל קציר עשוי שינים שינים. ומגל דמשקין הוא מגל קציר שעשוי כמסר כרכתיב (ישעי' י', ט"ו) אם יתגדל המשור. *[אחי"ה וכ"ה במיוחס לרש"י במ"ק מגלי: מסר הגדול ואין נ"ל כי מסר הפכו של מגל כדאי' בירו' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ג העשויה כמין מגל פסולה כמין מסר כשרה (ועיין בבלי סוכ' ל"ב רע"א עקום דומה למגל), ובביצ' ל"א סע"א לועז רש"י מגל דולויר"א או שרפ"א (Kneipe, serpe; Hobeleisen, doloire = בל"צ וכצ"ל בחולי' במקום רפש"א, ומגל קציר לועז בחולי': פלצילא וכ"ה בב"מ פ"ד, ד"ה ומגל יד ומגל קציר והוא בל"צ faucille ובלאי"ט falciulo, Sichel וכפי' רגמ"ה כ"י לחולי' (כ"י אנגיילקא דף ר"ין) פי' וז"ל: מגל קציר שישל"א בלע"ז (Sichel?) ע"כ ושם לדף ט"ו: (בקובץ כ"י דף רפ"ט.) פי' במגל יד: סכין של פועלים שחותכין הכרמים שמקופל ראשו לפניו לחתוך חפציו ע"כ וכפי' הערוך אי' בר"ש לכלי' שם בלי הזכרת הערוך וכנ"ה בחולי' י"ח. השוחט במגל קציר בדרך הליכתה. תענית ל"א. יום תבר מגל עיי"ע תבר א'. קתא דמגלא שבועות מ"ג: עיי"ע קת. סנהד' צ"ה: אמר הקב"ה לגבריאל מגלך נטושה וכו' עיי"ע נטש ומ"ש. תנחומ' מצורע סי' ד' השאילני מגלך השאילני קרדומך — ירו' קידושין פ"ג דס"ד ע"ד מגליך עד דאתי שמואל צ"ל רגליך כדאי' בירו' יבמות ספ"ד ד"ו ע"ג — תרג' חרמש (דברים ט"ז, ט') מגלא, והקבוץ מגלין תרג' מזמרות (מיכ' ד', ג'; יואל ד', י') ועיי"ע מגזיין] —

מגל (=מוּגְלָא) בל"ס בל"ע مجل וכן בל"י של ביצאנץ μοῦχλα[1] trübe Flüssigkeit, Eiter וכן בלשון פרסי خل، خيل، خلم מיץ אפים עיין יאהרביכער לברילל ח"א 195 בפ' הערל בגמרא פצוע דכא (יבמות ע"ה רע"ב) ונפק מיניה מוגלא[2], ובפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולין מ"ח סע"א) ובגמ' נטלו הכליות (שם נ"ה רע"ב) אי מליא מוגלא טרפה[3] פי' ליחה סרוחה.

מגל (= מְגִלָּה, מְגִילָה מל"מ שם תואר לספר או לאגרת הנגללת Rolle, Buchrolle וביחוד נקראת כן מגלת אסתר (die Estherrolle) בפ"ק דשבת בראש גמרא[4] (שבת ו':) ובר"ג דפ' הזורק (שם צ"ו:) מצאתי מגלת סתרים, פי' מגלה שיש בה הלכות פסוקות כעין ספר הלכות שאינן בתלמוד שמצוי אצל כל אדם[5]. מגילה בזמנה ביחיד (מגילה ה' רע"א) כלומ' „בארבעה עשר קורין אותה אפי' ביחיד, שלא בזמנה שמקדימין ליום הכניסה אין קורין אותה אלא בעשרה[6]. פי' ר"ח הילכתא כרב דהא ר' יוחנן אמר בפירוש בפרקן דלקמן[7] (מגילה י"ט רע"ב) הקורא את המגלה הכתובה[8] בין הכתובים לא יצא לא אמרו אלא בציבור לאו מכלל דסבירא ליה שקורין אותה ביחיד ואע"ג דחש ליה רב להא דרב אסי (מגילה ו':) קיימא לן הלכתא כרב"[9]. מר[10] רב צמח גאון כתב בשליח צבור הקורא את המגלה שקורא וכורך כספר תורה ורבינו האיי גאון אמר מנהגא דחזינא קורא ופושט כאיגרת אבל קורא וכורך כספר תורה לא חזי לנא[11]. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ק"ט ל"ד ודפ"ר[12] וכן הובא באו"ז הל' מגילה סס"י ש"ע וסיים: וכתב ה"ר משה בר מימון זצ"ל ומנהג כל ישראל שהקורא את המגלה קורא ופושטה כאיגרת וכשיגמור חוזר וכורכה כלה ע"כ עיי' יד החזקה פ"ב מהלכות מגילה הי"ב, וזה רבינו האי הובא גם ברי"ף ובהרא"ש פ"א דמגילה והובא עוד בטור או"ח סי' תר"צ ועוד שם: ורב נטרונאי ז"ל כתב הוו יודעין שבשתי ישיבות שבבית רבינו שבבבל ובכ"מ ישראל קורין וכורכין כס"ת ונוהגים בספרד ובאשכנז וצרפת כרב האי ע"כ וראיתי בהגמי"מ למגילה פ"ב הנ"ל שכתב באות צ' וז"ל אמנם כתב רב צמח[13] גאון דהקורא את המגילה קורא וכורך כס"ת וכן מנהג בשתי ישיבות ובית רבינו שבבבל ובכ"מ ישראל וכן כתב ר' פלטוי גאון אבל רבינו האי גאון כתב כרבינו המחבר[14] וז"ל מנהגא

1) ועיי"ע מחל א'. 2) בנו"ג כחוט דמוגלא ע"כ ואולי צ"ל מחוט דמוגלא והוא בל"ע مخاط פי' ליחה שבאף והושאל לשכבת זרע שדומה לה ואחד הוא עם מוגלא ואולי בא מגליון פנימה ע"כ לא הביאו רבינו ובע' חרז א' הובא ריש המאמר. 3) וכן משמע מהעתקת רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילקי דף ש"י:) אבל בנו"ג לי' הא דרב מתנא כי אם בדף מ"ח. 4) כ"ה ברפ"ר. 5) ועיין ג"כ פירש"י. 6) וכ"ה בפירש"י ושם סיים: דבעינן פירסום נסא. 7) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ודפ"ר. 8) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בכ"י ש"ס ובריי"ף ובנו"ג הקורא במגלה הכתובה וכ"ה בדפ"ע ובכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח. 9) וכן כתבו התוספו' במגילה ו': בשם ר"ת ובאו"ז הל' מגילה רסי' ש"ע אי' וכן פי' ר"ח וכן פסק ר' יצחק אלפסי ז"ל ע"כ ועי"ש שהאריך בזה בראיות וכל הפי' הועתק מפי' ר"ח במגיל' (בש"ס ווילנא דף ה'. עי"ש). 10) כ"ה בכ"י ק"ט ו"ו ל"ד ובדפ"ר אבל בשדפ"ע רב צמח, בכ"י ה"ב מר בר רב צמח ומלת בר ט"ס הוא. 11) ובכ"י ה"ב לא חזינא מי עבד הכי. 12) ועיין מבוא XXI. 13) וכ"ה באו"ז הנ"ל. 14) ר"ל כרמב"ם.

דחזיא לנו וכו' עד לא חזי לנא וכן כתב ס"ה משמו וכן נמצא במנהגינו כתוב בשם רבינו מאיר ש"צ וכן הנהיג מהר"ם ע"כ. — ונקראה איגרת אסתר מגילת אסתר ב"ב י"ד: ירו' מגילה פ"א ד"ע ע"ד ועל שם זה נקראה המסכתא מגילה ועוד מסכת תענית אשר רוב ענינה מתעניות אחר חתימת ספרי קודש. וכנ"ה מגלת סוטה תוספת גיטי' פ"ב. מגלת תענית תעני' י"ב. ר"ה י"ט: ירו' מגילה פ"א ד"ע ע"ד ירו' נדרים רפ"ח ד"מ ע"ד — מגילת יוחסין יבמות מ"ט: עיי"ע יחס. ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג ואיכ"ר פ' רוח אפינו מגילת קינות. יומ' ל"ח סע"א מגילת סממנין ברש"י סמנין וכ"ה בירו' שקלים פ"ה דמ"ט. תורה מגילה מגילה נתנה . . ושם מגילה להתלמד בה. דב"ר רפ"ח היאך אדם למד תורה תחלה אומרים לו תחלה קורא במגלה ואח"כ בספר ואח"כ בנביאים וכו'. מגלה נקראת אגרת ועוד ספר לכן יש לה קצת דיני ספר תורה וקצת דיני אגרת עיין ר"ן פ"ב דמגילה — וכן נאמר במגלת ספר (תהלים מ', ח') ותרגומו במגילת סיפרא אוריתא, יחזק' ב', ט' מגלת ספר ותרגומו מגלת ספרא] —

מַגְלַב (מל"ע מצרית مجلب רצועה Riemen עיין פליישער בהוספות לעמת"ר לה' לעווי ח"ב 567) בב"ר פרש' מ"א[1]) ובפ' נ"ג (ספנ"ב) ויקח אבימלך: היה מלאך עומד ומגלב בידו. בויקרא רב' פרש' אמור אל הכהנים (פכ"ז) חמתיה לדיין דדיין במרזובות[2]) ובמגלבין[3]). בילמדנו ויהי חשך (תנחומי בא ססי' בא) חמשין מגלבין[4]). שוט לסוס ומתג לחמור (משלי כ"ו, ג') תרג' שוטא לסוסיא ומגלבא לחמרא. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן אבל בנו"ג בט"ס ומגלכא — וכנ"ה בב"ר פפ"ד מאה מגלבין שמ"ר רפי"ד חמשים מגלבין, במד"ר פי"ג חמשה מגלבין, ושם כבלים ומגלבין וכ"ה בתנחו' מצורע ססי' ד', ויק"ר פט"ו כיון דחמת מגלְבַיָּא וכו'] —

* מִגַּלְיְיָנָא (אתפעל מפעל גלי וכ"ה בל"ס מֶתְגַלְיְיָנָא מה שנגלה ונבדל ונסוח ממקומו) ירו' יומ' פ"ג ד"מ רע"ג קרצו (שם במשנה ד') מפורש ע"י נסוחה ועל זה אמר מאן דאמר נסוחה מגליינא מחומר קורצתי גם אני (איוב ל"ג ו') פי' נגזרתי והוא ל' עקירה והבדלה וכ"ה מלת מגליינא נתגלה ונעקר ממקומו. ועיין דוגמאות באתפעל בע' גל ז' (ח"ב, ר"פ:).

מגלון (אולי שם מקום כפירש"י) בפ' אלו עוברין (פסחים מ"ח סע"א ורע"ב) קבא מגלונאה לפסחא. וכן לחלה[5]). — (א"ב פי' בל"י גדולה ובנוסחאות כתוב מלוגנאה ופירש"י שם מקום). *[אחי"ה וכגי' רבינו אי' גם בכ"י ב' מינכען ובשאלתות צו ססי' ע"ג[6]) ובכ"י ר"ח ורש"י ורי"ף וש"מ המצויינים בד"ס ושם הובא פי' הרשב"ץ במאמר חמץ סד"ל וז"ל קבא מלוגנאה קב של חוני המעגל שהוא תקנו על אותו שיעור מוכח שצ"ל בו מגלונאה. ור"ב כיון לל"י μέγας (μεγάλος) ודוחק הוא. ובענין שיעורו עיין בפירש"י] —

מגלס (בל"י μοχλός וממנו בל"ע مغلق פי' בריח der Riegel) והפותות לדלתות (מ"א ז', נ') תרגומו מוגלסיא [לדשי]. — (א"ב פי' בל"י מנעול ומסגר הדלת ובריח ברזל להסגירו). *[אחי"ה ובזו המלה העתיקו ע' זקנים בד (שמות ל"ז, ל"ב; ל"ח, ה'), בריח דה"י ב', ח', ה' ועיין לשופטים ט"ז, ג' לירמי' מ"ט, ל'; נ"א, ל'; ליחזק' ל"ח, י"א] —

* מִגְמֵג (בנין פלפל מן מגג מל"מ פי' ענין מסיסה zerfliessen) תוספתא כלי' ב"ב פ"ז ממגמג ושופך כה"ג בר"ש כלי' פ"ל מ"ב ופירשו מל' ברביבים תמוגגינה (תהלים ס"ה י"א) ובנו"ג ממגמיג ובכ"י אירפ' ממגמוג. ובהתפעל מתמגמג עיי"ע מגג.

מְגַמְגֵּם (מל"ע הרשום' בע' גמגם (ח"ב, ש"ז) unverständlich reden, stottern) בס"ג דמגיל' (ל"א:) מגמגם וקרא בארורי[7]) פי' שטוף[8]). — (א"ב פי' בל' ישמעאל מי שאינו מבטא המלה בפעם אחת אלא הוא עמום בלשונו ואולי נאמר כן מאות גמא יונית כי העלגים חוזרים ואומרים אות גימל פעם אחר פעם עיי"ע גמגם. *[אחי"ה ובע' הנ"ל רומז רק על ערך הנוכחי וענין מלה ערבי' הנ"ל הוא כפי' ר"ב ובע' גמגם הארכתי להביא דוגמאות ע"ש — ובכ"י ובדפ"ע נסדר זה הערך קודם ע' מגלס ולא ידעתי למה ובדפא"מ הוא בסדר נכון — ועם פי' הכ"י ה"ב עולה יפה פי' רש"י מגמגם: קרא אותן במרוצה ובקושי ובברכות כ"ב: פי' ג"כ מגמגם במרוצה] —

מְגְמַר (בל"ע مجمر מחתה ועוד מיני ריחנים לקטורת Räucherpfanne, Räucherwerk) בפ' כיצד

---

[1]) וכ"ה לפנינו עיי"ע מג בהערה 7. [2]) בנו"ג ומד"ר רפ"י ובשהש"ר פ' וחכו בט"ס בנור ובזפת. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע במגליבין. [4]) כ"ה בכ"י ה"ב וב"ר ודפ"ע אבל בכ"י ק"ט ו"ו אי ב', ל"ד מנגלבין וזה עולה יפה עם גזרת מלה יוני' μαγγλάβια רצועות ושוטים עיין רימ"ז בט"ר ח"א 114. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בפסחים מ"ח סע"א. [6]) אבל בדפ' ווילנא עם שאילת שלום מהגרי"ב אי' כגי' הספרים. [7]) וכ"ה בפי' ר"ח ולפנינו לי' וקרא. [8]) כ"ה רק בכ"י ה"ב.

מברכין (ברכות מ״ב רע״ב) והוא אומר על המוגמר[1]) פי׳ מיני ריחנים[2]) שמעשנים בהם הבית. וי״מ מחתה והוא כלי שנותנין עליו גחלים ונותנין עליו בשמים ובלי׳ ישמעאל מחתה מגמרת על שם גחלים ושמם אלגמר ובל׳ הקדש גומרין, וגמר העיקר. *[אחי״ה ובע׳ גמר (ח״ב, שי״א: וש״ג) כבר רמזתי על מלה ערבי׳ מִגְמָר וגם יבוטא מֻגְמַר לכן מי שכתב מלא לא טעה ולא טעה מי שכתב חסר, ור״ב בע׳ הנ״ל הביא גם לשון התרגום ע״ש לכן שנה לנו נוסח רבינו לכתוב בע׳ הנוכחי במקום בל׳ הקדש: בל׳ תרגום וכבר הוכחתי במבוא IX אופנים אשר השתמש רבינו בדבור לשון הקדש ע״ש. ובעה״ק אי׳ שמעשנין בהם הבגדים או בית ע״כ ובאמת כ״ה בירו׳ פ״א ד״ד. נותנין מגמר תחת הכלים מערב שבת והן מתעשנין והולכין בשבת. ובכ״י ה״ב הגי׳ אחר מעשנין את הבית: ואני שמעתי מר׳ מצליח ז״ל מחתה יושבת [על גבי] גחלים ונותנין עליה בשמים ועגבר [והוא ל״ע عنبر מיני ריחנים] בשביל כבוד ובל׳ ישמעאל וכו׳ ובלי ספק היא הוספת מכורך הסופר עיי״ע מגג] —

* מוגמרין (? ענינו ציווי ע״י כתב schriftlicher Befehl) ירו׳ כתובות פ״ט דל״ג: אנן כתבין דין מוגמרין וכו׳ ובלי ספק נשתבש ולפע״ד שתי תיבות צריכין להיות מלה אחת דיוגרממין והוא בל״י διάγραμμα schriftlicher Befehl ובירו׳ שבועות פ״ז דל״ח. הגי׳ דיאטגמתין עיי״ע דטגמא (ח״ג, ל״ז:) ואולי נשתבש מזו המלה.

☞ מַגָּן (בל״ע مجانا חנם umsonst) תרג׳ ועבדתני חנם (בראשית כ״ט, ט״ו) ותפלחני מגן וכן בל׳ ישמעאל. *[אחי״ה וכן הרבה בתרג׳ בשמו׳ כ״א, ב׳; לבמדבר י״א, ד׳ בתר״י א׳, תרג׳ ישעי׳ נ״ב, ג׳; לדה״י א׳ א׳, מ״ד. ותרג׳ לשוא (שמות כ׳, ז׳; דברים ה׳, י״א) למגנא ובתר״י על מגן ובדלת בראש תרג׳ כ״י לאיוב א׳, ט׳ איפשר דמגן (בנו״ג די למגן) איוב דחיל. וכנ״ה בדרז״ל ב״ק פ״ה. ואי א״ל אית לי אסיא דמגן א״ל אסיא דמגן כמגן שוי כ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג דמגן במגן ועוד יתר שנויים בד״ס (ב״ק צד צ״ט.), ירו׳ ביכורי׳ רפ״ג דס״ה ע״ג לא [על] מגן מאריך ימים, ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ט. אפילו על מגן עיי״ע לט ב׳. ויק״ר פכ״ג על מגן צווחין ליה רבי] —

☞ מגן (עיי״ע מגג) בר תליסר מגני (פסחים ק״ז.) בעל הערוך גרס מגגי ע״ש.

* מָגֵן (מל״מ פי׳ צִנָּה Schutz, Schild) פסיקת׳ דר״כ צד ע׳ דרש ואֵל מצנים (איוב ה׳, ה׳) לא בזיין ולא במגן וכו׳ כאלו כתוב ואַל ומצינים מל׳ צנה וסוחרה עיין הערת רש״ב שם וש״נ אסת״ר פ׳ והמלך קם: לא בזיין ולא בצינה . . כמד״א צנה וסוחרה אמתו. אבל בויק״ר פכ״ח אי׳ כבפסיקת׳. ועוד נקרא מגן ברכה ראשונה בתפלת י״ח דברים רב׳ רפי״א טעה בשלש ברכות הראשונות חוזר בתחלת מגן. — והקבוץ שהש״ר פ׳ כמגדל מגינים הרבה. ובלא״ר ב״ר ס״פ נ״ט אניף במגיניה . . אין במגינא אניף. ושם ס״פ ע״ז מגיניה דדין לקבל מגיניה דדין וכו׳. והקבוץ מגינין תרג׳ מ״א י׳, י״ז; י״ד, כ״ו. כ״ז.

* מְגָנָא (בל״ס מַגְנָא פי׳ בית משכב Ruhelager מפעל גני) תרג׳ אסת׳ שני א׳, ט׳ בקבוץ מְגָנַיָּא דמלכא ובקצת דפו׳ בט״ס מנגניא.

* מְגַנְיָא (מפעל גני schmähen והשם פי׳ דבר דופי Makel) ב״ר פ״ס מילתא דאית בך מגניא קדים ואומרה ובב״ק צ״ב: אי׳ מילתא דגנאה ועיי״ע גן ד׳ (ח״ב שט״ו) וש״נ דוגמאות מן מגונה, מיגניא.

* מגניה (שם מקום) בפ״ו בכלאים (מ״ד) והעלהו משם לבית המגנייה[3]) פי׳ שם מקום. *[אחי״ה וכ״ה בר״ש. והוזכר שם במשנה אצל כפר עזיז ומוכח שהיה קרוב לו] —

* מגנימין (נ״ל מל״י μίγνυμα (μίγμα) Farben-mischung) ירו׳ ר״ה פ״א דנ״ז: כבני מרון . . רבנן אמרי כהדה [צ״ל כחדא] במגימין כלומ׳ כולם יחד בצביעה אחת וכבר פירשתי באריכות בע׳ בן אימרנא (ח״ב, קי״א) והרבה פירושים ראיתי ולא נהירא לי. ועוד נ״ל כי הוא ל״ר magna-nimus, grossmüthig ודרש בני מרון מל׳ מרום כלומר רום לב, גודל לב והבורא כל אחד יעביר לפניו בגודל לבו ויעבור על פשעם וזה מ״ש מה טעמ׳ היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם והוא יודע יצרם.

מַגַּנוֹן (= מַנְגַּנוֹן מל״י ורו׳ אמצ׳ μάγγανον manganum כמו כבש ברזל במלחמה feind-

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו אי ק״ט, ל״ד ה״ב ובנוסחי אבל בדפ״ע בלא ו״ו. [2]) כ״ה בדפ״ע ובכ״י ב״ר אבל בכ״י ל״ד ו״ו ב׳ ובעה״ק שנ״ב מיני רחנים, ובכ״י ו״ו אי וק״ט מיני ריחים. [3]) כ״ה בכ״י ו״ו, בכ״י ק״ט מגניא ובראש הע׳ מגניה, בכ״י מגיניה ובנו״ג המגנייא, ובדפו״ו באמצע הע׳ בט״ס אמגניא, ובדפ״ר המנגנייא.

liches Belagerungswerkzeug והושאל לתחבולה (Künstelei בב"ר פרש' מ"ד (מ"ג) אשר מגן צריך (בראשית י"ד, כ') שהיפך מגנון[1]) שלך על צריך ר' יודן אומ' כמה מגניות[2]) עשיתי להביאן תחת ידיך. ובפרש' פ"ט (פ"ח) פרעה קצף[3]) מגנון עשו לו לחנקו. ס"א מנגנון[4]) ומפורש למטה בע' מנגנון. — (א"ב פי' בל"י תחבולה ומלאכת ערמנות ומגנון ומנגנון אחת היא כמו שיודעים הבקיאים בל"י). *[אחי"ה כי בהכפלות אות ג' בל"י יבוטא ג' כמו נו"ן. ובמכילת' בשלח ספ"ב כפי שנדפס בא"צ נטל מגניות שלהם וכו' וכצ"ל בשו"ט מזמור י"ח עיי"ע סגניות א' ובנו"ג מגפות ובילק' הגי' סגניות וכ"ה במכיל' פ"ה ד"ה ויהם ועיי"ע סגניות בשם הילמדנו — ועפ"י זה יש להגיה נטל מַפּוֹת עיי"ע מפה ומ"ש] —

1 מַגָּם (בל"ם מַגְסָא = קערה Schüssel, Teller מל"י μαγίς עיין בפנים) בתמיד פ"ה בפסחים (ס"ד רע"ב) ובפרק ב' שעירי (יומ' ס"ז סע"ב) נתנו במגם והקטירו ע"ג המזבח. בכל כלי עץ פי"ו[5]) בכלים (מ"א) ר' יהודה אומ' אף המגם וקוד[6]) הבבלי. תרג' קערה מגיסתא[7]) וכן בל"י ורו' קערה. *[אחי"ה פי' מלה יוני' הנ"ל משארת Backtrog והושאל לכלי אשר הושם שמה הלחם ומזה קערה וכ"ה בל"ר magis וממנו ל"ס הנ"ל. ותרג' קערה (במד' ז', י"ג. י"ט וזולתו) מגיסתא. ובתוספת' כלי' ב"מ פ"ה אי' במקום מגם הגי' קערה. — והקבוץ מגיסַיָּא תרג' לבמד' ד', ז'. פ"ד ובכנוי מגיסוהי תרג' לשמו' כ"ה, כ"ט. ועיקר כתיבת המלה ביו"ד אחר גימל וכ"ה בנוסח' ביומ' ופסחים אבל בירו' פסחים ספ"ה דל"ב ע"ד ובכלי' ובתוספת' פסחי' ספ"ג (ד') בלא יו"ד וכ"ה בפי' רה"ג ובפי' ר"ח בפסחים (בש"ס ווילנא) והוא על דרך ל"ס. ומזו המלה אף הע' הבא אח"ז — אבל מגים בירו' יומ' רפ"ה דמ"ב רע"ב מהו כף מגים שייך לע' גם ד' (ח"ב, שכ"ז) ע"ש] —

2 מַגָּם (מל"י הקודם μαγίς = μαγδαλία Brod- (krumme בפתותי לחם (יחזק' י"ג, י"ט) תרג' מגוסין דלחם. — (א"ב פי' בל"י פרור לחם הן יבש הן במעשה קדרה). *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל והיחיד מגיסא עיין תרג' ירו' א' לבמד' י"א ו'; תרג' תהלים קכ"ג, ב' — ודע כי אחר סדר ר"ב נגררנו כי בדפוסי' הראשוני' וכן בכ"י נסדר זה הע' אחר ע' מגסתא] —

3 מגם (או מל"י הנ"ל μαγίς עיסה שנילושה geknetete Masse והושאל ללחם או י"ל שהוא מפעל גס. גים בל"פ אכל בסעודה (עיי"ע בח"ב, שכ"ח) das Mahl) בויק' רב' אמור אל הכהנים פ' מה יתרון (פכ"ח) אזל עבד ליה מגים אוחרי א"ל מאי עבדית לך דסרחת מגיסי א"ל למגסך אנא צריך (לא כן בנוסחאות[8]). ובפסקא[9]) את קרבני לחמי (פסיק' דר"כ צד ס"א.) משל למלך שהיו לו שני מגרוסין[10]) בישל הראשון לו[11]) תבשיל ואכלו. ובפסקת' דהעומר (פסיק' דר"כ ע'.) מגירסיך[12]) אנא לית את יהיב לי מתבשילך. במגילת איכ' שרתי במדינות (לפנינו ר"פ רבתי בגוים) בפלגא דיומא עבד ליה מגום[13]). ס"א אריסטון[14]). תקרא כיום מועד מגורי (איכ"ר פי' תקרא) מהו מגורי מגורסי בני אדם שהיו קוסיטרפיזין[15]) הבאתם עלי. ותזנח משלום נפשי: מעשה באשה אחת שהוליכה את בנה אצל המגרום[16]). בילמדנו בראש בחקותי (בתנחו' לי') תרי המגרוסין עד שלא יבשלו בחצי היום הן מבשלין של ערב. והשיג לכם דיש את בציר. פי' בל' יון[17]) קורין למבשל מגירום. *[אחי"ה ודע כי כל הערך הביא ר"ב תחת דבור המתחיל מגרם וגורס בכ"מ מגרם אף בויק"ר פכ"ח

---

[1]) ובלקח טוב (דף ל"ג: בהוצאת רש"ב) הגי' מגינן. [2]) בנו"ג מנגנאות. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע קצף פרעה. [4]) וכ"ה לפנינו. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב וי"ו ב', ובדפ"ע בט"ס י"ג. [6]) בכ"י ובדפא"מ וכ"ה בעי' קד ג' ובדפ"ר וויניצי' בכאן בט"ס וקור. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' רה"ג לכלי' ובדפ"ע מגוסתא, ובפי' ר"ח ליומ' מגיסטא וצ"ל בתי"ו. [8]) זוהי הגהת ר"ב כמו שנדפס בדפ' אמש' ודע שבנו"ג בזה"ל סליק ר' לגביה א"ל בגין מה את לא תשבוק אריסיא [צ"ל אריסטיא] (עיי"ע אריסטא ח"א, רצ"ח:) דיגסון אמר דלא תימר למיגס אתיתי. ובקהל"ר פי' מה יתרון אי' אזל ועבד א ר י ס ט ו ן אוחרן . . . א"ל למה את עביד כן שביק אריסטון דיכלין אמר לו לא תהא סבור דבגין מגיסך אתית אלא וכו'. [9]) כ"ה בכ"י וי"ו א' ל"ד וק"ט ודפו"ו, ובכ"י וי"ו ב' בפסיקתי' ובדפ"ר בפסי' ומשובש בדפ' פיזי' בפסחים. [10]) בנו"ג מגרסין ובויק"ר פ"ז מגירסין ובילק' פנחס רמז תשע"ז מגרסין אבל בפסיק' רבתי את קרבני בט"ס מגריפין. [11]) לי' בדפו"ו ובפסיק' לי' הראשון אבל בפסיק' רבתי וילק' אי'. [12]) כ"ה בכ"י ה"ב, ובכ"י וי"ו א' ב', ל"ד וק"ט מגירסך ובדפ"ר מגריסין וצ"ל מגירסיך ובדפ' פיזי' וויניצי' מגוסך ובד' באזיל מגיסך וכ"ה בפסיק' דר"כ וצ"ל מגרסך או מגירסך וכ"ה בויק"ר פכ"ח וילק' אמור רמז תרמ"ג וילק' תהלים רמז תשצ"ה וילק' ירמי' רמז רע"ו ובנו"ג לית את מטעים. [13]) בנו"ג אעליה ועביד ליה מגים. [14]) עיין לעיל ציון מקהל"ר שאי' כן במקום מגים של ויק"ר. [15]) כ"ה לנכון בדפ"ר ופיזי' וויניצי' ואמ' ובכ"י בשתי תיבות וכ"ה ללא נכון בעי' קס וצ"ל בתיבה אחת והוא ל"י ξυτράπεζοι אוכלי שולחן Tischgenossen ובנו"ג בט"ס מגירי מגו ביתאי . . בני אדם שעשו קוסי פרפיראן ומ"כ לא דק כהוגן וע"ש. [16]) בנו"ג נחתם אחד. [17]) בכ"י ק"ט וה"ב רומי.

ובאיכ"ר פ' שרתי ולכן הוסיף ציון דירו' ביצ' אשר אביא בע' מגיריון ע"ש. והאמת כי בע' הנוכחי עניני מגים ומגירוס נתערבו יחד אבל בכ"ז משכתי ידי מלהפרידם בעבור שנכללו בדפוסים הראשונים עד דפ' אמש' ובכל כ"י ערוך, וכנראה דעת רבינו כי שתי המלות ענין אחד ומשפט אחד להן ורי"ש במלת מגירוס נוספת היא והנכון כי מגים פי' או בל"י הנ"ל בטעם האמור בראש הערך וכן העתיקו ע' זקנים צליל בשופטים ז', י"ג. או יותר טוב לגזרה מפעל גס, גים בטעם האמור הנ"ל, והראיה כי הפעל והשם נזכרו יחד בויק"ר ר"פ כ"ח כיון דעלון אורחין יתבין למיגם כיון דהוה מגיסא עליל הוה עליה תלת מאוון דמתלין וכו' אמר רבי לשמשנוי למה מְגִיסַיָא נפקין . . אמרין ליה אית תמן גבר סב וכיון (דמגוסי) [צ"ל דמגוסא] עליל . . א"ל בגין מה את לא תשבוק וכו' ובקהל"ר פ' מה יתרון אי' במקום מגיסא הגי' תבשיל, תבשילא, ובל' נקבה בירו' סנהד' ספ"ח דכ"ו ע"ג דאנא ידע דלא אתי אלא מיסב מגוסתי מיניי — ובענין דינא דמגיסתא עיי"ע הבא אח"ז. — ובענין מְגִירוֹס יש לדעת כי היא ל"י μάγειρος (וממנו ל"ס מִיגַרְסָא) פי' טַבָּח ומבשל Koch וע' זקני' העתיקו כן מבשלים (יחזק' מ"ו, כ"ד) וטבח (ש"א ט', כ"ג. כ"ד) ורב טבחים (מ"ב כ"ה, ח'; ירמי' ל"ט, ט') ἀρχιμάγειρος ולנקבה טבחה (ש"א ח' י"ג) μαγείρισσα והפעל טבח μαγειρεύω איכ' ב', כ"א ועוד עיי"ע מגיריון] —

מגסת (= מגוסת שם אדם) בפ' הערל (יבמות ע"ט:) העיד ר' יהושע בן בתירה על בן מגוסת שהיה בירושלי' סרים אדם. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בנוסח' ובכ"י ה"ב אי' פי' סרים אדם אחד, ומזה אולי מוכח כדעת בעל החלוץ כי רבינו לא היה גורס במשנ' סרים אדם ע"כ בא לפרשו והוא מל' צענד magavô = βαγώας סרים. ובדפ"ע אי' אדם סרים, בירו' הגי' בן מגיסת] —

מַגְסְתָּא (= מַגוּסְתָּא, מַגִיסְתָּא נ"ל מל"פ مكست פי' עוות והיינו עוות הדין Rechtsverdrehung ועוד עיין בפנים ורבינו פי' ענין גַסוּת) בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' אין פורטין (ב"ק קי"ד רע"א) לא אמרן אלא בדיני דמגוסתא, ובפ' אלו מציאות בגמ' דסמוך אי זו היא אבידה (ב"מ ל':) אטו דינא דמגיסתא[1] בו דייני[2]. פי' דין של אומות העולם של הדיוטות שדנין בגסות כדאמרינן בגמ' (ב"ק שם) נטלו מוכסין לא שנו אלא בלסטים גוי דדייני בגיתי פי' גוים שדנין בשמא ובשחד ובאונס ובגאוה ובגאות[3] ולא מיאש אבל בלסטים ישראל כיון דכי מייתי ליה לבית דין אומר בית דין מי יימר דהאי לסטים הוא ומי יימר[4] שזה חמורך איושי מיאש דאמר מי יימר דמחייבי ליה בי דינא וכיון דמיאש מותר ליקח מליסטים ישראל[5]. — (א"ב פי' בל"י גדולים וראשי העם וחז"ל קראו כן לדייני האומות והרומיים אומרים להם מגיסתרת. ובב"מ מגוזתא כתוב). *[אחי"ה בנו"ג בב"מ מגיזתא ע"ש פירש"י וסיים וחבירו בב"ק (קי"ד. דייני בגזתיא ע"כ ובנו"ג בב"ק שם: דדייני בגיתי וכ"ה בע' גת ע"ש ומ"ש. ושם בסיום הע' הבאתי מכ"י פ' פי' בשם רה"ג וגם בע' הנוכחי כתוב כי בכ"י פאריז בסיום הע' וז"ל ורבינו האיי [פי'] בגיתי באל מגאזפה ע"כ פי' בל"ע مغضّة כעס וזה עולה קצת עם פירש"י בב"מ מגיסתא: גוזאה ע"ש — אבל בב"ק פירש"י דמגיסתא בני כפר שאין יודעין לדון במשפט ע"כ וזה נ"ל עיקר כי בל"פ מגסת ענינו כמו شكست וזה פי' עוות הדין וערבוב הדעת ומעתה נוכל לבאר בגיתי ג"כ מל"פ كيت، كيج، كيج، كيج פי' ערבוב וטירוף הדעת verwirrt והפכו של דינא דמגיסתא: (דינא) בי דוואר פי' ג"כ מל"פ האמורה בע' דוור (ח"ג, ל"א:) פי' שופט. ואולי י"ל כי נגזרה מל"י אמצעי' μάγιστα ענין כישוף ואחיזות עינים וקראו כן רז"ל שופטים שדנו ללא אמת ונרויח כי דדייני בגיתי פי' ג"כ מל"י μάγος אוחז עינים (עיי"ע גת בח"ב, שפ"ה:). אבל פי' ר"ב מלשון יוני μεγιστᾶνες, ומל"ר magisteres קשה להלמו] —

מַגְסְתְּרוֹן (= מַגִיסְטְרָנֵי מל"ר magister ובל"י אמצ' μάγιστρος, μαγίστηρ פקיד וממונה der Vorgesetzte ס"א מְנִיצְטְרָנֵי מל"ר אמצ' (Tafelservierer, ministeriani האחשדרפנים והפחות (אסתר שני ט', ג') תרג' מגוסטרני ורברבניא ס"א מניצטרני[6]). — (א"ב פי' בל"ר פקיד וראש. מדר' שמות רב' פרשת ואלה המשפטים (פ"ל) קרב קיסים למגסטר. ובמדר' ויק"ר פרשת והבאתם את

[1]) כ"ה בדפ"ר, בכ"י ב"ר דמגיסטא, בכ"י ו"ו אי' דמגוסטא, בכ"י ל"ד, ק"ט ה"ב ושדפ"ע דמגוסתא. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ק"ט בי דייני ובנו"ג לדיינו ובדפ"ע לי'. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בכ"י ק"ט ושם לי' בגאוה ועוד עיי"ע גת (ח"ב, שפ"ו). [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע יאמר. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ו"ו כ"י ל"ד ב"ר וה"ב ובדפ"ר פיז' וויניצי' ובאז' בט"ס מגיסתא ובדפ' אמי גוים! [6]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ו"ו אי ל"ד ה"ב וכצ"ל בכ"י ו"ו ב' תחת מביצטרני אבל בכ"י ב"ר ובדפ"ע בט"ס מכיצטרכי מכיצטרבי.

עומר ראשית קצירכם (פכ״ח) מגיסטר פלטין ראש על ההיכל של מלך, ובנוסחאות כתוב ומסטרני ורברביא והוא טעות). *[אחי״ה וכ״ה במתורגמן. אבל בויק״ר ספכ״ח בנו״ג מנסטאר פלטין והוא בל״ר minister palatii עיי״ע בלן. וזה כגי׳ ס״א עפ״י כ״י ערוך בע׳ הנוכחי. ודע כי בדפ״א גם בראש הע׳ מגסטרון בטי״ת (ועל זה רמז בע׳ מסטרני) וכ״ה בכ״י ק״ט וזה עולה יותר יפה אבל כפי סדר האותיות תתכן בערוך הכתיבה עם תי״ו ור״ב שינה סדר הערכים ולפעמים אות ר׳ נשמט׳ כמו בב״ר פכ״ו עיי״ע מנטרומין במו״ע] —

* מַגָּע (מפעל נגע das Berühren) כלי׳ פ״א מ״א והלאה שהן מטמאין במגע ובמשא. טהרו׳ פ״ו מ״ד ע״ז ע׳ סע״א ספק מגע וכו׳. ושם נ״ח: מגע נכרי. ושם ס״ט סע״א מגע חבירו. והקבוץ מַגָּעוֹת ירו׳ שבת פ״ז ד״ט ע״ד.

* מַגָּף (מפעל גוף פי׳ סתום Verschluss) ירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ד ע״ד (מעש) [צ״ל מעט] מגף.

* מַגֵּפָה (מל״מ ענין הכאה, ומכת דבר Wunde, Plage, Pest) חולי׳ ל״ה: תוספת׳ זבים רפ״ה דם מגפתו. מכשירי׳ פ״ו מ״ח דם מגפתה. מ״ק כ״ח. מיתת מגפה. ירו׳ ביכורי׳ פ״ב דס״ד ע״ד לשלש מת במגפה . . ברכות ד׳: בשעת מגיפה. ועיין עוד סוטי׳ ל״ה. ובלא״ר מגיפתא תר״י ב׳ לבמד׳ כ״ה, ח׳. — מגפות במכילת׳ פ״ב ט״ס עיין ערך מגנון. וע׳ מפה.

מְגַפַּיִם (מל״ע تجفاف מלבושי כלי מלחמה מברזל eiserne Rüstung ואצל רז״ל הונח רק על כלי המנעול eiserne Beinschienenpaar) בפ׳ במה אשה (פ״ו מ״ב ד״ס.) לא בקסדה ולא במגפיים. גמר׳ (שם ס״ב.) אמר רבה בר רב חנה[1]) פוזמקי פי׳ רב שר שלום מסאני דלבדא דנמטא דעמרא או דעיזי היינו דגרסינן בריש שבועות העדות[2]) (שבועות ל״א.) שלופו פוזמקייכו וחותו לדינא. בכלי מתכות פי״א בכלי׳ (מ״ח) הכידון והניקון והמגפיים פי׳ כולן מנעלין של נחושת או של ברזל שנותנין אנשי מלחמה לפני שוקיהן שכשירוצו לא יגפו[3]) כדכתיב (ש״א י״ז, ו׳) ומצחת נחשת על רגליו ומתרגמינן וטרקלינין[4]). *[אחי״ה כל הערך בשנוי קצת הסדר הועתק מפי׳ רה״ג לכלים 8 ומזה ומע׳ חפר ועוד מערכים אחרים (עיין מבוא ברשימה XVI אות ש׳) מוכח כי רבינו החזיק את הפי׳ לטהרות לרב שר שלום. וקרוב לפי׳ הנ״ל אי ג״כ ברי״ף ורא״ש וברמב״ם הלכ׳ שבת פי״ט הל״א ע״ש ובכ״י ש״ס אי׳ (פומקי) [צ״ל פזמקי] שוקיים ואולי צ״ל לפני שוקיים כפי׳ רה״ג. ובפי״מ להרמב״ם בשבת מפורש: מגפיים מלבוש של ברזל יתכסה בו האדם בשעת המלחמה כדי שלא יכו אותו ויפול ע״כ והוא עולה עם גזרת מלה ערבית הנ״ל — אבל בחיבורו חזר מזו הדעה ובאמת אצל רז״ל ענין המלה כלי ברזל שמניחין על רגליו או לשוקיו ועל זה רומז פוזמקי שהוא מכנסים (עיי״ע פזמק ומ״ש) ומספר זוגי מגפיים רומז על שתי רגליו או שוקיו — ובתוספת׳ כלי׳ ב״מ רפ״ג המלה רק ביוד אחד המגפים וכן ברי״ף. ובכ״י איפורט בתוספ׳ כלי׳ שם בט״ס והמנפש] —

* מָגוּר. מָגִיר (נ״ל מל״ע مجير גומא קטנה טוחה בסיד mit Kalk betünchte kleine Grube) תוספת׳ כלי׳ ב״ק ספ״ד כירה של מתכות שעשה לה מגור ובר״ש לכלי׳ פ״ה מ״א גורס מגיר ופי׳ מגיר הוא מקום שהכירה יושבת וגבה עליו ע״כ ול״נ שהוא מל״ע הנ״ל ופי׳ מקום כעין גומא קטנה שהטיחה בטיט כדי לשפות עליה את הקדירה.

מגור (= מְגוּרָה מל״מ מקום אוצר התבואה Speicher, Magazin) בהמפריש פ״ד בתרומה (מ״ב) מי שהיו פירותיו במגורה. בפ׳ המוכר את הבית (ב״ב ס״ז:) לא מכר את המגורות של מים[5]) פי׳ בריכות של מים כמו (יואל א׳, י״ז) נהרסו ממגורות. פי״ט בכלי׳ (מ״ז) מגורות שלה[6]) טמאות. פי׳ חדרים קטנים של תיבה ובלעז פורדי[7]). בפ׳ הדר בגמ׳ אנשי חצר[8]) (עירובי׳ ע׳ סע״ב) ישראל וגוי[9]) ששבתו במגורה[10]). ובר״ג דפסחים (ט׳.) ובר״ג דפ׳ כל הצלמים (ע״ז מ״א:) ובפ׳ כל היד בגמ׳ כל הנשים (נדה ט״ו:) חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות פי׳ מקום שמכניסין בו התבואה כמו (חגי ב׳, י״ט) העוד הזרע במגורה. מסתברא גר העיקר כמו (חבקוק א׳ ט״ו) יגרה

---

[1]) וכן הוא בע׳ פזמק ובכ״י ש״ס, ובאו״ז הל׳ שבת רסי׳ י״ג, ובפי׳ רה״ג לכלי׳ פי״א: רבא בר רב הונא, ובנו״ג רב. [2]) כ״ה בכ״י ו״ו. [3]) בדפא״מ בט״ס יחפו. [4]) בדפ״א טרקלילין ובפי׳ רה״ג לכלי׳ וטרקילין עיי״ע טרקליל. [5]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ועיי״ע מערה. [6]) בנו״ג שבה. [7]) כ״ה בכ״י ה״ב, ובשאר כ״י ודפ״ר ופיז׳ ווינציי פודרי, פידרי וצ״ל פורדי והוא לפע״ד בלאי״ט Abtheilung Fach, parte ובדפ׳ אמ׳ ופראג בט״ס עודרי. [8]) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב ב״ר ודפ״ר. [9]) וכ״ה בדפ״ש ובכ״י ש״ס ובפי׳ ר״ח וכן היה לפני רש״י והגיהו עיין ד״ס במקומו. [10]) וכ״ה בכ״י ש״ס ושם בכ״י א״פ לי׳ מלת אחת כבערוך ובנו״ג שרויין במגורה אחת.

בחרמו ויאספהו במכמרתו. *[אחי"ה והפי' הראשון בראיה מפסוק ביואל הנ"ל העתיק רבינו מפי' ר"ח בעירובי' (בש"ס ווילנא) ובע"ז (בקובץ כ"י אנגי' דף כ"ו סע"ב) והוא מענין קנים Fächer והטיב לפרש ע"י לעז הנ"ל ובזה הענין תוספתא כלי' ב"מ רפ"ה שידה שהמגורות שלה מכפנים. תוספת' כלים ב"ק פ"ב עיי"ע בית תבלין (ח"ב, פ"ז הערה 1). ב"ר פי"ח בנה בה מגורות יותר מן האיש וכו' ושאר ציוני הערוך מענין אוצר הוא וכנ"ה במעשרו' פ"א מ"ב האגוזים משיעשו מגורה, תוספתא מעשרות פ"א וירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד האגוזים והשקדים משיעשו מגורה, וכן ענין מגוֶרת בירו' דמאי פ"א דכ"ב. מן המגורת בצידון ובתוספתא דמאי רפ"א מן המוגירות בצידון ומן המוגורות כ"ה בכ"י אירפ' וצ"ל כבדפוסי' המגורות] —

מָגַר (מל"מ מִגַּר פי' השליך הִפִּיל וכ"ה בל"ס stürzen, zu Falle bringen) וחציך מיד ימינך אפיל (יחזק' ל"ט, ג') תרג' וגירך מיד ימינך אמגר[1]. ויפל רוכבו אחור (בראשית מ"ט, י"ז) תרג'[2] וימגר[3] רוכביהן לאחורא. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' למ"א כ', כ"א; למ"ב ט', ל"ג; לתהלים פ"ט, מ"ה ועוד עיי"ע מרג ג' ומ"ש — ועוד בענין גמירה וכליון באותיות הפוכות כמו גמר עיי' תרג' לתהלים ק"א, ה', ח'. קי"ט, קל"ט; קמ"ג, י"ב. ותרג' כ"י לאיוב כ"ג, י"ז נצמתי: לא אתמגרית ובנו"ג אתגמרית] —

* מָגִיר, מָגוּר (מפעל גור פי' שכן Nachbar, ולנקבה מְגִירְתָּא Nachbarin) בע' גר ז' (ח"ב, שמ"ד) כבר הביא רבינו ל' נקבה מגירתא מנדרי' כ"א סע"ב וע"ש ר"ב ומ"ש ועתה אוסיף להביא עוד דוגמאות, ירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד חד כותי (ובירו' שבת ס"פ ט"ז דט"ו ע"ד חד נפתי, ובירו' יומי פ"ח דמ"ה: חד נפתיי) הוה מגיריה (בירו' שבת בט"ס במגורה) דר' יונה נפלת דליקתא במגירותיה דר' יונה וכו', ירו' ב"ב ספ"ג די"ג ע"ג והוה מגיריה וכו', ירו' פסחים ספ"ג ד"ל: מגור הוה, קהל"ר פ' לשחוק חד מגר וצ"ל מגיר, ושם פ' ומוצא אני: דהוה ליה מגיד צ"ל מגיר ליסטים, ושם: אתתא דמגרא צ"ל דמגירא ובויק"ר פכ"ה אנתתיה דמגירא. תרג' שכן (ירמי' ו', כ"א) מגיר והקבוץ שם י"ב, י"ד ובכנוי אונק' לדברים א', ז' מגירוהי ובירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ד הוו להו מגורין נוכראין, שו"ט מזמור ר"פ מ"ח כמא דאטרין מגיריא, איכ"ר פ' היו צריה: כל מגירייא דעבדין בישא למגיריהון עבדין, שהש"ר פ' מה יפו: פלגון . . לכל מגיריהון. ולנקבה מְגִירְתָּא ויק"ר ספ"ה ושם פ"ו, והקבוץ שם פ"ט מגירתא נדרי' כ"א סע"ב עיי"ע גר ז'. ירו' שבת פ"ג ד"ה ע"ד מגיריית. והשם המופשט מגירותא עיין ריש הערך:

* מוֹגִיר (vermiethen) אפעל מן אגר עיי"ע.

* מַגְרֶדֶת (מפעל גרד Kamm, Bürste) שבת קמ"ז: אין גורדין במגרדת עיי"ע גרד א'. והקבוץ כלים פי"ב מ"ו עיי"ע תל א'. תוספתא כלי' ב"מ ספ"ב מַגְרֵדוֹת של אוליירין. וכ"ה מַגְרֵדָא, מַגְרַדְתָּא שבת שם לפי ג"' רבינו בע' גרד ובתוספ' עיין ד"ס שבת צד קע"ז. ובתוספת שבת ספט"ז (י"ז) בכ"י אירפ' בט"ס אין מתגררין במגוררת וצ"ל אין מתגרדין במגרדת.

מגיריון (בל"י μαγειρεῖον בית הבשול Küche) בירוש' דביצה פ' משילין פירות (ספ"ה דס"ג:) קבלין מגו מגיריון דידן, פי' בל"י בית הבשול. *[אחי"ה אלה דברי ר"ב סוף ערך מגרם שהוא אצלנו ע' מגס. ובזו המלה העתיקו ע' זקנים בית המבשלים ביחזק' מ"ו, כ"ד ועוד עיי' היקסאפלא לאוריגינים שהעתיק ככה הטירות (שם פסוק כ"ג)] —

* מוגרמת, מגרומתא (הפעל מן גרם ע"ש פי' שחיטה מתוך הטבעת) חולי' י"ח: מוגרמת שהיא כשרה . . מוגרמת פסולה, ב"ק צ"ט סע"ב ההיא מגרומתא וכו'.

* מְגִירוֹס (בל"י μαγειρός טַבָּח Koch) עיי"ע מגס.

* מַגְרוֹס (פי' ריחים Mühle מפעל גרס = טחן) ירו' כתובות פ"א דכ"ה ע"ג קול מגרוס בעיר וכו' עיי"ע אר (ח"א, רס"ב:).

מגרף (= מַגְרֵיף, מגרופי, מגרופית, מגריפה כולם מענין גרף ע"ש פי' יעים Schaufel, ועוד מגריפה eine Art Orgel) בילמדנו ויך את המצרי (וכן בתנחו' שמות סי' ט') במה הכהו י"א מגריפה[4] של טיט נטל והוציא מוחו. בבראשית רבה פרש' י"ו בשעה שהיה מושלם לבוראו ד' ראשי נהרות היה פותק במגרופית אחת. ובפרש' ל"ט (ל"ח) הבא נרדה: אייטי לי כולב ומייתי ליה מגרופי. בויק"ר בריש קדושים תהיו (פכ"ד) מאן דאית ליה פסא או מכוש או מגרופין[5]. בפ' אלו מציאות בגמ'

---

[1]) בכ"י ק"ט וה"ב אימגר. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ורפ' וויניצי. [3]) בדפ' וויניצי' בט"ס ויגמר. [4]) בשמ"ר פ"א מגריפו' [5]) בנו"ג מגרופי.

כלי כסף (ב"מ ל׳.) מגריפות וקרדומות ישתמש ברך אבל בקשה לא מפני שמפחיתן. בסוף גמר׳ דפ׳ אין דורשין (חגיגה כ׳.) ובר"ג דפ׳ טבול יום (זבחים צ"ט סע"א ורע"ב) [1]) עודהו [2]) הסל על ראשו ומגריפה בתוכו. ובסוף שקלים (פ"ח מ"ב) חוץ מן הסל והמגריפה והמריצה המיוחדין לקברות. בבראשי׳ רב׳ פ׳ מ"ז [3]) (והוא ר"פ מ"ו) עד שאורין אותם בסלים ומגריפות. פי׳ לוקטי תאנים יש להם מגריפה שקורין בלעז רישלו [4]) ותופס בו יחור של תאנה ומורידו לארץ ולוקטן ומניחן בסל. פ׳ כ"ט בכלי׳ (מ"ח) יד מגריפה של בעלי בתים בי"ש אומרים ז׳ ובי"ה אומרי׳ ח׳ ושל סיידים בי"ש אומרי׳ ט׳ ובי"ה אומרי׳ י׳. בפ׳ אין נערכין [5]) בגמ׳ לא היה מכה (ערכי׳ י׳ סע"ב) מגרפה היתה במקדש וי׳ נקבים היו בה כשמזמרין בה יוצאין ממנה ק׳ נעימות ואין דומות זו לזו [6]). ובפ׳ י"ג בכלי׳ (מ"ד) מגריפה שניטלה כפה טמאה מפני שהיא כקורנס. פי׳ כפה „שבוחשין בה ומגיסין בה הקדרה וכן מגריפה שגורפין בה הטיט" [7]) בלעז קאצה [8]) וזו של טיט משמע שהיא קרויה פלא [9]) בלעז. וכבר פירשנו מגריפה בע׳ גמד [ג׳] [10]) ובערך [11]) גרף. *[אחי"ה והשם עם הפעל נזכר בשבת פי"ז מ"ב מגריפה לגרוף בו את הגרוגרות ועיי"ע גרף (ח"ב, שע"ה) ושם הובא השם מגרף בשם ילמדנו ע"ש. ואחד הוא עם מגרופי׳ ולנקבה מגרופית וכ"ה בפסיקת׳ רבתי פ"ו לא נשבר (מגרופות) [צ"ל מגרופית] ולא קורדום. והוזכרה מגרפה (מגריפה) הרבה אצל סל עיי׳ לעיל ועוד עיין תוספתא טהרו׳ ספ"ח שהש"ר פ׳ אתי מלבנון, במד"ר פט"ו ובל׳ זכר סלו ומגריפו ירו׳ שביעי׳ פ"ג דל"ד ע"ג וירו׳ מ"ק פ"א ד"פ: והקבוץ מגריפות תמיד פ"ב מ"א עיי"ע גרף. ותרג׳ היעים (במדי׳ ד׳, י"ד) מַגְרוֹפְיָתָא, ויעיו (שמות כ"ז, ג׳) מגרופיתיה — ובפסיקת׳ רבתי פט"ז מגריפים ט"ס עיי"ע מגס וצ"ל מגירסין. — ומה שענין מגריפה כלי זמר עיי"ע גרף וע׳ גמד ותמיד פ"ג מ"ח, ופ"ח מ"ו וירו׳ סוכ׳ פ"ה דנ"ה:] —

* מגררת, מגררתא ט"ס וצ"ל מגרדת, מגרדתא עיי"ע וע׳ גרד.

מַגוּשׁ (כבר פירשתי בע׳ אַמְגּוּשָׁא (ח"א קי"ג) (Zauberer, Magier, Mager בפ׳ אמר להן הממונה (יומי׳ ל"ה רע"א) פרוה מ ג ו ש א [12]) פי׳ בע׳ פרוה [13]). בס"ג דפ׳ כלל גדול (שבת ע"ה.) הלומד דבר מן המגוש [14]) חייב מיתה. פי׳ רב האי אמגושתא [15]) היא הנודעה בל׳ ישמעאל זמזמה שהמגושין בשעת סעודתן שותקין ואין מוציאין דבר מפיהם אלא מוציאין קול שאינו מחותך בנעימות והנעימות בלבן. פ"א מגוש בל׳ יון מכשף, גידופי כופר בעיקר. ראטין מגושא (סוט׳ כ"ב רע"א) פי׳ בע׳ רטן. — (א"ב פי׳ בל"י ורומי מכשף). *[אחי"ה מה שהביא הערוך בשם רה"ג אי׳ כן בקיצור נמרץ גם בפי׳ ר"ח בשבת (נדפס בש"ס ווילנא) וז"ל אמגושתא פי׳ בל׳ ערבי זמזמה מגוש בל׳ יון מכשף גידופי כופר בעיקר ע"כ וכונתו לל"ע نغمة קול שאינו מחותך בנעימות כי אם בגרון ע"י צפצוף והקבוץ زمازمة פי׳ בל"ע מגושי Ma-gier כי כן דרך המגושין לדבר ככה וזהו רטין מגושא בסוט׳ הנ"ל. ופי׳ רה"ג ופ"א אפלוגתא דרב ושמואל קאי עיין הפשב"ע ויתר דברי בענין מגוש תקח מע׳ אמגושא ע"ש] —

מְדְּ . . . רק בצירוף עם השם או הפעל כמו מדרישא מדסיפא, מדקתני וכדומה והורכב מן: מן ועוד דְּ ופי׳ ממה אשר . . .

מד (מפעל מָדַד messen מְדִידָה das Abmessen; מִדָּה das Flächenmass, Hohlmass והושאל לכמה ענינים עיין בהוספותי בפנים מאות א׳ עד אות ח׳) בס"ג דפ׳ אלו מציאות (ב"מ ל"ג סע"א) העוסק במקרא מדה שאינה מדה פי׳ „העוסק במקרא בלבד מדה שאינה מדה שהרי לא נתעסק [16]) בפתרון המצות, במשנה מדה ו נ ו ת נ י ן עליה [17]) שכר פי׳ המתעסק בפתרון המשנה שיש בה הרבה

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"ס נהפך הסדר כזה בסוף גמ׳ דפ׳ טבול יום בזבחים ובפ׳ אין דורשין ובכ"י ק"ט רק בס"ג דפ׳ אין דורשין וחסר ציון מזבחי׳ ובדפ"ר חסר ציון מחגיגי׳ ואי׳: בס"ג דפ׳ טבול יום. [2]) בנו"ג בחגיגי׳ ידו אבל בכ"י ש"ס כגי׳ רבינו וכ"ה בזבחים. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב, ובכ"י ק"ט פ׳ י׳ ובדפ"ע פמ"ד וצ"ל פ׳ מ"ז. [4]) אולי לאי"ט Raspel, rázzola. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע בערכין. [6]) בנו"ג בע"א ע"ש. [7]) הועתק מפי׳ רה"ג לכלי׳ צד 9 ושם עוד: ושמו בטיית מגריפה והוא ל"ע مغرفة כלי לשאוב בו ועיין פימ"ש להרמב"ם. [8]) כ"ה בעה"ק ובדפ"ע קצא והוא לאי"ט cucchiajo פי׳ כף Löffel. [9]) בלאי"ט Schaufel, pala. [10]) בדפו"ו בט"ס גמר. [11]) ובכ"י ק"ט ובערבי! [12]) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ע בע׳ פרוה אבל בע׳ הנוכחי מגושה. [13]) ושם אוכיח כי העתיק דברי ר"ה. [14]) בנו"ג דבר א ח ד אבל בכ"י א"פ לי׳ בש"ס. [15]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי׳ ר"ח ובנו"ג מגושא וצ"ל מגושא כדאי׳ בתוספ׳. [16]) בשט"מ: ג ם בפתרון. [17]) כן הוא בכתב יד ו"ו וה"ב ובשט"מ ובדפ"ע ונוטלין מ מ נ ו וכ"ה בירו׳ שבת פט"ז דט"ו ע"ג ובב"מ עליה.

מן המצות [1]) שהן קבלה והן תלויות במשניות החיצונות [2]) וכשהוא מתעסק במשנה צריך לעיין באותן הברייתות כולן ופתרוני החכמים יש לו בזה שכר מצוה אבל המתעסק בתלמוד ומורה ומבאר המצות כתיקנן [3]) ומגיד [4]) הלכה למעשה אין לך מדה גדולה מזו כי בתלמוד פתרון התורה והמשנה והמצות שהן בקבלה הלכה למשה מסיני [5]). ובר"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ס"א רע"ב) במדה (ויקר' י"ט, ל"ה) זו מדידת קרקע [6]) שלא ימדוד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים, פי' באותו חבל עצמו לפי שבימות הגשמים החבל לח ומתפשט ובימות החמה החבל יבש ונכווץ ויבוא לו פחות [7]). פ"א בימות החמה הקרקע מתבקע ומתרווח בתפתיחא [8]) בימות הגשמים מתדבקים הרגבים ומתקווץ שנמצא בימות הגשמים המדה מוספת [9]) וזו הברייתא בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב פ"ט:) [10]). בפ' שואל אדם בגמ' מטילין חלשין (שבת קמ"ט סע"ב וקי"ג רע"א) שבתה מדהבה (ישעי' י"ד, ד') אומה שהיתה אומרת [11]) בעולם הזה מדוד והבא [12]) מדוד והבא [13]) ואמרי לה הכי מאד מאד הבא בלא מדה. בויק"ר [סמוך לפרשת] [14]) זאת תהיה (ספט"ו) שבתה מדהבה מלכות שאומרת מוד והבא מוד והבא [15]) ר' אבהו [16]) אמר מלכות שהיא מדהבת פניו של אדם בשעה שהוא בא אצלה רב טביומי אמר על שום פומא דדהבא [17]) רבנן אמרי על שום רישא דדהבא. בחלק בענין משיח (סנה' צ"ה.) אין בן דוד בא עד שיהו כל המדות שות [18]) פי' מרוב אמת [19]) כל בני אדם מוכרין במדה שוה [20]). בסוף מקואות (פ"י מ"ה) מטבילין במקום [21]) המדה פי' עד מקום שחישב לחתכו משם. בס"ג דפ' האומר התקבל גט (גיטין ס"ז.) א"ר שמעון לתלמידיו בני שנו מדותי שמדותי תרומות [22]) מתרומות מדותיו של רבי עקיבא. ברייש ויק"ר טוב מלא כף נחת (רפ"ג) טוב מי שהוא שונה הלכות ומדה [23]) ורגיל ממי ששונה הלכות ומדה [24]) ותלמוד ואינו רגיל. פי' טוב מי ששונה משניות ומכילתות [25]) כלומר מדרשות כעין מכילתא ומרגילין בפיו. *[אחי"ה משפט מלת מִדָּה כן הוא א') כמו בל"מ ענין דבר המתוח בארך או ברחב וגם שיעור דבר מה הן יבש הן לח ד"מ ב"ב פ"ז מ"ב ומ"ג מדה בחבל אני מוכר לך, ושם קכ"ח, מדת משקלותיו. קידושי' מ"ב: וש"נ כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין וכו', פיאה פ"ב מ"ד וה' מדה דקה . . מדה גסה, כלי' פי"ז מי"א מי"ב ויש שאמרו מדת דקה . . ויש שאמרו במדת גסה, ב"ב פ"ט מדה חסרה או יתרה, מנחות פ"ט מ"ב מדה יתירה של לוג ומחצה היתה שבה היה מודד למנחת כה"ג תוספתא מנחות פ"ח שריבה מדת עשרונן או שחסר מדת עשרונן שהיתה מדה מרובה מחברתה או חסרה מחברתה וכו', והקבוץ כלי' פי"ז מי"א מדות הלח והיבש וכו', מנחות פ"ט מ"א שתי מדות של יבש היו במקדש, ושם מ"ב שבע מדות של לח היו במקדש וכו', ר"ה י"ג. כל מִדּוֹת חכמים כן הוא וכו' תוספתא כלי' ב"מ ספ"ו כל המדות שאמרו חכמים בכרם וכו', ירו' ב"ב פ"ה דט"ו סע"א ורע"ב למדות ולא לשיעורין עיי"ע אגרינומון (ח"א, כ"ט:) והשם המופשט מדידה ב"מ וב"ב הנ"ל בראש הערך, וכנ"ה בסוט' י"ד: לעסוק במדידה ירו' סוט' פ"ט דכ"ג ע"ג מצות עיסוק מדידה; עירובי' נ"ח. יפה למדידה; פסיקת' דר"כ צד ז', מדידה . . משיחה. והפעל עיין בסוף הערך — ב') הושאל

---

[1]) בשט"מ: שיש עליה הרבה מעניני המצות. [2]) כונתו תוספתות עיי"ע אפתק א' כבד א' וע' משנה. [3]) בשט"מ כתיקונן. [4]) בשט"מ ומבאר. [5]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח הובא בשט"מ לב"מ ושם גם פי' לסוף המאמר ולעולם הוי רץ וכו' ובע' תלמוד הובא בלי פירוש וכל הענין נדפס עתה בש"ס ווילנא ב"מ עם פי' ר"ח עש"ה. וזה הציון דב"מ אי' ג"כ בירו' שבת הנ"ל אבל בירו' שבת פ"א ד"ג: ובירו' ברכות פ"א ד"ג: ובירו' הוריו' פ"ג דמ"ח ע"ג אי' בקטוע. [6]) ובספרא קדושי' פרשי' ג' פרק ח' אי' רק: במידה זו מידת הארץ. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר פיזי באזיל ואמ' אבל בדפי ויני' ונמצא חלק האחד פחות. ודע כי פי' רבינו זה הועתק מפי' רגמ"ה בב"ב כי בכ"י לשם כתב וז"ל: שלא ימוד לאחד בחבל קרקע חלקו בימות החמה שהחבל יבש ונכווץ ותתקצר ואם מודד לחבירו באותו חבל עצמו בימות הגשמים מפני שהעולם מלוחלח מתפשט החבל והוי חלקו של זה יתר משל חבירו אלא לשניהן מודד בימות החמה או בימות הגשמים ע"כ ובזו השטה הלכו רש"י רשב"ם לב"ב פ"ט: ד"ה לאחד בימות החמה ורמב"ם מהלכות גניבה פ"ח הל"ג. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר פיזי ובאסיל אבל בדפו"ו ובכ"י ב"ר בתפיחה ובכ"י ו"ו א' בתפיחתא ובכ"י ב' בתפיחותא ובכ"י ק"ט בפתיחא, ובדפא"מ בפתיחתא ובפירשב"ם לב"ב בפתיחיו והנכון כמו שנסחתי עיי"ע תפתח. [9]) זה הפי' שייך לר"ח שהובא בפי רשב"ם לב"ב פ"ט: וכן פי' ר"ת כדמוכח משט"מ לב"מ ס"א רע"ב. [10]) בדפא"מ אי' בב"מ וצ"ל בב"ב. [11]) כ"ה בגליון כ"י ש"ס. [12]) בדפ"ר דהבא. [13]) בנו"ג רק פעם אחת וכ"ה בילק' ישעי' רמז רפ"ו. [14]) כצ"ל ועיי"ע פסק. [15]) כ"ה בדפ"ר ואמ"ש ובשדפ"ע פעם אחת ובנו"ג מדוד והבא. [16]) בנו"ג ר"ש בר נחמן. [17]) לפנינו לי' וכונת רבינו הטיב מפורש ע"י שהש"ר פ' אמרתי אעלה עיין המפרש מהרז"ו. [18]) בנו"ג כל השערים כולן שקולין וכ"ה בכ"י ש"ס וילק' עיין ד"ס סנהד' קמ"ה: שלא העיר על ג"י הערוך. [19]) בכ"י ה"ב אמונה [20]) בכ"י ה"ב אחת. [21]) בנו"ג ע ד מקום וכן מוכח מפי' רבינו. [22]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר, ובשדפ"ע שהן תרומות. [23]) בנו"ג מדות. [24]) בנו"ג מדות. [25]) בדפ"ר מכילות.

לשיעור טובה או פורענות ברכות מ"ח סע"ב ככל דין שדנך בין מדה טובה בין מדה פורענות ושם נ"ד. בכל מדה ומדה שהוא מודד לך וכו' עיי"ע מאוד, מגיל' י"ב: סוט' ח'. במשנה במדה שאדם מודד בה מודדין לו וכו', ושם בגמ' אע"ג דמדה בטילה במדה לא בטיל. נדרי' ל"ב. סנהד' צ'. פתיחת' דאיכ"ר פ' והצרוע מדה כנגד מדה. ג') אופן ותואר Art und Weise, Eigenschaft הן של קב"ה הן של אדם עיין הדוגמאות ברכות ה'. י'. י"א: י"ב. ט"ז: מ'. שבת נ"ה. צ"ז. ק"ד. ק"כ. קכ"ז. קנ"א: עירובי' י"ט. נ"ד. פסחים קי"ט. יומ' כ"ג. ע"ה. ע"ו. ר"ה י"ז: (שלש עשרה מדות פסיקת' דר"כ נ"ז. שלש עשרה מדות של רחמים) תענית כ"ה. מגילה ט"ו. כ"ח. חגיג' ט'. סוט' ה'. ל"ד: ב"ב י'. פ"ח: סנהד' ל"ח. צ'. קי"א. ע"ז י"א. מנחות צ"ט: נדה ל"א. אבות פ"ה מ"י והלאה ומזה ג"כ תוספת' חגיג' רפ"ג לא כמדת הקדש מדת התרומה מרובה מדת הקדש ממדת התרומה וכו' וזה המאמר לי' בכ"י אירפורט רק חציו הראשון ע"ש. ד') בפרט מדת הרחמים ומדת הדין בב"ר ספי"ב אם בורא אני את העולם במדת הרחמים וכו' אלא הרי אני בורא אותו במדת הדין ובמדת הרחמים. ושם פל"ג בכ"מ שנאמר ה' מדת רחמים . . בכ"מ שנאמ' אלהים הוא מדת הדין. (ועיי' תרגי' לתהלים נ"ו, ה'. י'), ירו' תענית פ"ב דס"ה: כי הנה ה' יוצא ממקומו (ישעי' כ"ו, כ"א) יוצא לו ממידה למידה יוצא לו ממידת הדין ובא למידת רחמים על ישראל וכ"ה בפסיקת' דר"כ צד קס"ב. ושם ממדה למדה וכו'. ועיין עוד ברכות ז'. ל"ב. ל"ג: ירו' ברכות פ"ה ד"ט ע"ג שבת נ"ה. פסחים קי"ט. מגילה ט"ו: כתובות נ': סנהדר' צ"ד. צ"ז. ק"ג. קי"א: ה') משפט אנושי והשכל הישר gerades, menschliches Urtheil יומ' מ"ג: כך היא מדת הדין נותנת, ירו' ב"ק רפ"ד ד"ד. ירו' יבמות פ"ז ד"ח: מדת הדין לוקה ועוד פירושו עיקר הדין ירו' מעש' שני פ"ב דנ"ג סע"ב עיין מבהי"ר למהרז"ף צד י"א: ושם עמוד א' הובאו דוגמאות להוראת למידת הדין היינו: ו') דין ממון Civilprozess ירו' ברכות פ"ב ד"ה. ירו' שביעי' פ"י דל"ט ע"ג וירו' סנהד' ספ"ה דכ"ג. ועוד זולתו עיין במה"י שם. ז') כל מה שנדרש בהבנת דבר מתוך דבר ובפרט מפסוק ועוד בכלל דבר הנדרש וכלל עצמו וכ"ה בל"ע مداد schriftliche Deduction, Lehre, Norm פסחים ע"ז: ירו' פסחי' פ"ז דל"ד ע"ג מנחות ט'. כ"ו. כמדת ר' אליעזר . . כמדת ר' יהושע. שקלי' פ"ד מ"ז ר' אליעזר השוה את מדתו, ושם מ"ו ובירו' פסחים פ"א דכ"ח. אינה היא המדה ומזה גיטי' ס"ז. שנו מדותי עיין לעיל. ויק"ר רפ"ג עיין לעיל. ח') ועוד נאמר לכללים אשר בהם נדרשה התורה ונתיסדה ההלכה ברייתא דר' ישמעאל בריש ספרא הלל הזקן דרש שבע מדות וכו' תוספתא סנהדרין ספ"ז שבע מדות דרש הלל לפני זקני בתירה וכו', ריש ברייתא דר' ישמעאל ר' ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות התורה נדרשת וכו'. בסוף מסכת דברכות נדפסו שלשים ושתים מדות של ר' יוסי הגלילי ועיין פירושם בספר כריתות ח"ג צד י"ט והלאה (דפ' קרימונה) ועיין הליכות עולם ויבין שמועה צד ל"ג: והלאה — ועוד עיי"ע מכלא, מכילתא. — ונקרא על שם מדות המסכתא הנקובה ככה ולפי' יומ' ט"ז רע"א ראב"י היה שונה אותה: מאן תנא מדות ר' אליעזר בן יעקב היא ועיין ד"מ למהרז"ף 73 — והפעל עיין עירובי' מ"ג: יומ' ל"ח: ל"ט. תענית ח'. מגילה י"ב: סוט' ח': מ"ה: תוספתא סוט' רפ"ג, ירו' סוט' פ"א די"ז.] —

מד (= אֱמַד כמו עמד פי' בל"ס טובל ושט במים (tauchen, schwimmen בריש[1]) גמ' דפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ג.) ונחית בר אמודאי וקטר אטוני דכיתנא בכסיתא[2]. וברה"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד רע"ב) ונחית בר אמודאי לאיתויי. וברה"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ז:) ולינחות במיא ולימוד ולותיב[3]) פי' אדם שיודע לשוט[4]) על פני המים. — (א"ב פי' בל"י איש בקי לצלול במים אדירים עד הגיעו אל חול אשר בקרקע הים כמו אוספי מרגליות בלב ים). *[אחי"ה המלה איננה יונית כי אם כמו עמד בל"ס כמו שהוכחתי בע' אמודאי (ח"א קט"ו:) ובע' בר אמודאי (ח"ב קע"ג.) ושם ושם רמזתי כי רבינו נגרר אחר פי' רגמ"ה, ובנו"ג בכ"מ אמוראי ברי"ש אבל בכ"י ש"ס ר"ה ובן בכ"י ש"ס לב"ב (ד"ס שם) לנכון בדלי"ת וכ"ה בדפ' פיזי בגמ' וברשב"ם ובקצת כ"י בע' הנוכחי בט"ס בריש אבל מסדור האותיות וגם מפעל לימוד (בגיטין הנ"ל) נראה בעליל שצ"ל בדלי"ת. ומזה פי' רה"ג מלת משומד וז"ל מחברת הערוך מר"ש פרחון סוף אותיות המשמשין ואמר רבינו

---

1) כ"ה בכ"י ה"ב. 2) ונ"ל שצ"ל בבסיתא עיי"ע בסיתא ח"ב, קל"ד: ובד' פיזי ובדפו"ו בכסותי והנכון בדפ"ר ועיי"ע בסיתא. 3) בנו"ג וליקום במיא . . ולימוד וליסלוק ולותיב. 4) כ"ה לנכון בדפ"ר והוא כפי' רגמ"ה עיי"ע בר אמוראי ומ"ש ובכ"י ק"ט וה"ב תחת המים ובדפ' פיזי והלאה במים.

האיי ז"ל כי משומד עקרו משועמד אבל הפילו העי"ן מפני הטורח כי שם מים המקודשים להם [כי הטבילה במים] בלשון (אדום) [ארם] העמדה ע"כ ויותר מדוקדק בע' שגע לרש"פ וז"ל ואמר רב האי גאון כי משומד משפטו משועמד מל' עמד והשי"ן יתירה ומשום שיעמידוהו לטבול במים המקודשים נקרא כך ע"כ ועיין דברי המו"ל הח' זלמן ן' כוכב טוב שהביא ראיות מאונגליון וזה פי' רבינו האיי הביא גם בקצת שנויים היוחסין השלם צד 15 ועיין מ"ש הח' צונץ סוף אותיות המשמשין במחברת הערוך הנ"ל — ועוד עיי"ע משומד] —

מַד (= מַדָּא מל"מ מַד לבוש העליון (Oberkleid בר"ג דפ' תפלת השחר (ברכות כ"ח.) מאן דלביש מדא ילבש מדא[1]) פי' מלך שלובש הכתר. מזה בן מזה (שם) פי' כהן בן כהן. — (א"ב אולי מדא הוא כהן שהיו לבוש מדו בד והענין כפול). *[אחי"ה ובאמת בירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד ובירו' תענית פ"ד דס"ז ע"ד לי' כי אם מי שהוא מזה בן מזה יזה וכו' ופי' מדא כדאי' ברש"י הרגיל ללבוש המעיל ילבוש כלומ' הרגיל בנשיאות יהיה נשיא. וזו כוונת ר"ב, ומזה הוא הפעיל מן נזה מלי מזה מי הנדה (במדי י"ט, כ"א)] —

* מדאני עיי"ע מדן א'.

* מַדָּאתָא, מְדָּה עיי"ע מִנְדָּה.

* מַדְבְּחָא (כל"א (עזרי ז', י"ז) וסורי כמו בל"מ מזבח (Opferaltar תרג' מזבח (שמות כ"ז, א'. ה' והלאה; כ', כ"ד) ועוד זולתו מדבח. מדבחא. זבחים נ"ד רע"א רב מתרגם (ובין כתפיו שכן דברי' ל"ג, י"ב) באחסנתיה יתבני מדבחא. והקבוץ תוספתא כלי' ב"מ פ"ה פסחים י"ז. בית מדבחַיָּא עיי"ע בית דבח (ח"ב, ס"ו:) וע' בית מטבחים (שם ע"ד) וע' דבח.

* מַדְבַּךְ (אולי משרש דבך = דבק (Schichte סוכ' כ' סע"ב מדבך אבנים וכ"ה בכ"י מ' וא"פ בשבת קכ"ה: מצא שם מדבך של אבנים ובנו"ג נדבך ופי' רש"י אבנים סדורות ועיין פירושו לסוכ' הנ"ל ובע' רבג גי' רבינו מרבג ס"א מרבך ועיי"ע רבג ומ"ש. ולפי הענין מדבך כמו מַדְבַּק ענין חבור זה לזה ורגיל בתרג' עיין למ"א ז', כ"ט. ל"ו; לירמי' ל"ח, י"ב; ליחזק' י"ג, י"ח. והיותר נכון כי מדבך = מדבק מל"ע مدماك אבנים סדורין זו ע"ג זו עיי"ע נדבך.

מְדֻבְלָל (לפי רבינו מעורבב וא"כ מפעל בלל) בפ"ג בבכורות (מ"ד דף כ"ה רע"ב) הצמר המדובלל (בכשור) [בבכור] פי' מעורבב ואינו מתוקן. סוכה מדובללת (סוכ' כ"ב.) כבר פי' בע' דבל. *[אחי"ה (ושם בחגי"ג, ה': ו'.) הארכתי בענין גי' ופי' המלה עש"ה] —

* מִדְבָּק (Gefüge, Verbindung) עיין ערך מדבך וש"נ ל"ע.

* מְדַבֵּר (מל"מ כלי מבטא והוא קצה הלשון (Sprachorgan שה"ש ד', ג' מִדְבָּרֵךְ. תוספת' בכורות פ"ד רוב המדבר כלשון, בכורו' מ'. קידוש' כ"ה: שבלשונו עיי"ע לשון. ולנקבה שהש"ר פ' כמגדל: מדברך יאי מדברתיך יאיא. והקבוץ שבת ס"ז: שמ"ר פ"י כלה מדברותיך עיי"ע כלך ובכ"י ש"ס בסנהד' ל"ח: כלך למדברותיך והוא כמו מִתַּדַּבְּרוֹתֶיךָ ומזה מדברותיך דברי' ל"ג ג' עיין פירש"י וראב"ע.

מִדְבָּר (= מִדְבָּרִי תואר מן מדבר die zur Wüste, (Trift, zum Anger gehörend בסוף ביצ' (מ'.) שוחטין את המדבריות פי' בגמ'. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ו"ו א', ב' ל"ד אבל בכ"י ק"ט הסיום: פי' „בגמר' מדבר" ואח"כ נכתב ציון מע' מדבר ב' ויותר משובש בדפ"ע הסיום פי' בגמ' „מלשון מדבר". ובגמר' דפ' מי שהפך וכו' הרי שנכללו שני ערכים ללא נכון, והאמת כי אחר מלת פי' בגמר' יש לשים נקודה ומלת מדבר הוא דבור המתחיל לע' הבא כדאי' בכ"י ו"ו א' ב', ל"ד ה"ב ודפא"מ. וכיון רבינו במ"ש פי' בגמר' על הא דאי' בביצ' שם: אלו הן מדבריות וכו' כל שיוצאות בפסח ורועות חוץ לתחום וכו' אלו הן מדבריות כל שיוצאות ורועות באפר וכו' היכא דיוצאות ורועות בפסח ונכנסות ברביעה ראשונה וכו' ובירו' סוף ביצ' אילו הן המדבריות אילו שהן יוצאות בפסח ונכנסות ברביעה . . אילו הן מדבריות הגדילו' באפר בתוספתא ביצ' פ"ד קצת בע"א ע"ש — והיחיד נקבה יומ' מ"ד: עירובי' פ"ג. סאה מדברית והשם מדבר (בקבוץ מדברות ברכות נ"ד. בלא"ר וסו' מַדְבְּרָא ב"ב ע"ג: ע"ד:] —

מְדַבָּר ((מדבור פי' בל"ע مدبر מנהיג ומתקן וא"כ מדבר דנורא מתקן אבוקות Fackelanordner ועיין בפנים) בגמ' דפ' מי שהפך (מ"ק י"ב סע"ב) כיון דבעי מדברי דנורא פי' אבוקות[2]). —

---

[1]) כ"ה בכ"י ח"ב. [2]) ונראה שאהריו נגרר הט"ר או"ח סי' תקל"ח ע"ש.

(א"ב בנוסאות דידן כתוב מדוכרי). *[אחי"ה בכל כ"י ערוך חוץ מכ"י ה"ב א' מדבורי וכ"ה בכ"י ש"ס ובה"ג ובר"ף כ"י וד' ויניצ' (ד"ס מ"ק י"ט:) ובחי' הריטב"א ובר"ץ גיאת הלכ' חוה"מ ס"ע כ' ושם מדבורי דגברי וצ"ל דנורא אבל בכ"י ה"ב ובראש דפו"ו א' מדברי ונ"ל שהוא מל"ע הנ"ל (וכן בל"מ בהפעיל) פי' מנהיג ומתקן כמו מדברנא בל"ס כדאי' בכתובות י"ז. ובסנהד' י"ד. עיי"ע דבר (ח"ג י"ב:) וא"כ צ"ל בערוך וגם במיוחס לרש"י פי' נ ו ש א י האבוקות וגם לפי גי' הערוך בדפוסי' מדבירי כן הענין וצ"ל מְדַבִּירֵי בל"ע היינו מנהיגים ומתקנים ומנהיגי' ומתקני הנורא הם נושאי האבוקות והראיה המופתית כי גי' השאילתות סוף זאת הברכה סי' ק"ע מ ד ב ר נ י דנורא [1]). וגם הר"ן סביב הרי"ף פי' מדכורי [צ"ל מדבורי] אבוקות ל פ נ י ה נ ו ש א י ם ע"כ וידוע כי הר"ן דרכו להעתיק פירש"י ואולי כן מצא ברש"י וכצ"ל בערוך והוא נושאי האבוקות. והמשביר הגיה ללא צורך מדדכרי ופי' מל"י δᾳδοῦχος נושאי האבוקה ויותר טוב היה לו להגיה כפי גי' רבינו מדבורי דדבורי = δᾳδοφόρος Fackel-träger וה' לעווי טעה להעתיק ע"י Feuerfackel והשוה מדבורי למללי דנורא פי' גחלים לוהשות עיי"ע מלל] —

* מְדַבְּרוֹת (פי' בל"ע مدبرة הליכה נוכח פני איש ולכן ענין התנהגות die Aufführung) קהל"ר פ' אמרתי אני: דברת (קהלת ג' י"ח) מְדַבְּרוֹת שהצדיקים מְדַבְּרִים בעוה"ז בסיגוף בתענית וביסורין וכו' וכונתו כמ"ש הח' ר"פ סמאלענסקין כמאמרם אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה.

* מְדַבְּרָנָא (Leiter, Lenker) עיי"ע הקודם וע' דבר א' וש"נ ג"כ מדברנותא בתרגום ועיי"ע דבר ב' במו"ע ומ"ש.

* מַדְבֶּשְׁתָּא (שם מקום) תר"י א' וב' דִּיבוֹן במדבר ל"ב, ג' מדבשתא וכ"ה בתר"י א' לשם פסוק ל"ד.

* מָדְדָא (בל"ע مداد Mist עיי"ע מירדה ומ"ש לפי שטת הרי"ף.

* מַדְוֶה (פי' כמו דוה כלומ' דם נדה) עיי"ע דוה (ח"ג, ל':) וש"נ נדה מ"א: ומכו' י"ד: ובנדה נ"ד: דאמר קרא (ויקרא ט"ו, ל"ג) הדוה בנדתה מדוה כמותה מה היא מטמאה אף מדוה (מטמאה) [מטמא] — וקרוב לזה בתרג' אסתר ו' א' וממדונא לא איתנחמנא פי' לא היינו מתנחמים מכאבנו והוא כמו מדוה בל"מ ובל"ס מַדְוְיָא פי' עצב ובל"ע مدى זעיף.

מָדַי (= מָדִיִי der Meder ולנקבה מָדִיִּית die Me-derin) בפ' במה אשה (ס"ה.) מדיות פרופות, פי' נשים מדיות פרופות בגדיהן. ו פ י ר ו ש [2]) פ ו ר פ ת ע ל ה א ב ן [3]) ועל האגוז ועל המטבע (שבת שם) דרכן לצאת במקטורין ומשימות אגוז או אבן כנגד בית הצואר וקושרין אותה ברצועה [4]) ובפ' כ"ג בכלים (מ"ב) מדוכה המדית פי' מלשון או דכו במדוכה (במדבר י"א, ה') והיא ממדי ופרס ועל שם מקומה נקראת והיא מכתשת שדוכין בה. *[אחי"ה והובא בר"ש בשם הערוך בסיום: על שם מקומם נקראת מכתשת ח ק ו ק ה ויש במקומנו כיוצא בו ואף הנשים יושבות עליו כדרך רכיבה וכותשות בו לפיכך יש עליו תורת מרכב ע"כ ובגוף הענין הלך רבינו בשטת רה"ג שפי' כן בסד"ט 17 אולם מ"ש ומדוכה המדית פי' מ מ י ן ס ר א ג י שייך לדבור המתחיל הבא אחריו ועביט של גמל והוא ממין סראגי פי' בל"ע سرج מכסה גמל — וכנ"ה בירו' שבת פי"ב די"ג ע"ג חטים מָדִיּוֹת, אסת"ר פ' להביא זה אומר מדיות נאות וזה אומר פרסיות נאות ועיין מגילה י"ב: והיחיד זכר סנהד' צ"ח: סוס מדי; אסת"ר פ' וישלח מדיי נושא פרסית ; . ופרסי נושא מדיית, ובל"ס מְדָיָא מי שהוא ממדי דניאל ו', א'. והשם מָדַי עיין יומ' י'. מדי זו מקדוניא, ושם י"א: שער המדי ועיי"ע הבא, שקלים פ"ג מ"ד ולשום מדי, ב"ק ק"ג. יוליכנו אחריו למדי, קידושין ע"א: ב"ר פל"ז עיי"ע בר ה' ובירו' יבמות ספ"א ד"ג: למדי חולה, אסת"ר פ' בשנת תשעה (של נוי) במדי — ועל שם זה התואר נקרא תנא נחום המדי שחי בזמן חרבן הבית עיין נזיר פ"ה מ"ד ועוד בד"מ למהרז"ף 63] —

מָדַי (מע' הקודם) בפ"ק דיומ' בגמ' ללשכת פרהדרין (יומ' י"א:) שער המדי כך נקוד בפי' ר"ח ז"ל והיא כיפה שהיא בל' יון קמרא והוא שער ה מ ד י [5]) דפליגי ביה ר"מ ורבנן. *[אחי"ה והועתק

---

[1]) וע"ש בפי' שאילת שלום שהביא ג"כ זה דכתובות אבל פי' קצת בע"א ומה שכתב כי רבינו גרס מדוברי ולא פי' כלום קצת בלא דקדוק כתב. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב וברפא"מ אבל בשדפ"ע ואפי' וצ"ל ופי' והיינו ופירוש. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בע' פרף והוא כגי' המשני' בשבת שם. [4]) וזה לשון ר"ח ז"ל בפי' בשבת (בדפי' ווילנא) פורפת על האבן וכו' פי' נותנת אבן או אגוז או מטבע בקצה הסדין כמין קרס בלולאות שלא ישמט הסדין מעליה כדי שתהא מתעטפת באותו סדין ונותנת זה שעשאתו כמין קרס. נשים מדיות מנהגן לצאת בענין הזה פרופות ע"כ ועיין ג"כ פירש"י ועיין עוד באו"ז הלכי שבת סי' פ"ד סק"כ. [5]) כן הוא לנכון בכ"י ו"ו וב"ר ובשאר כ"י ודפ"ע קמרי ובכתב יד ל"ד והוא משער דפליגי.

מפי׳ ר״ח ביומ׳ (בש״ס ווילנא) וז״ל שער המדי יש מי שמחייב דתניא כיפה בל״י קמרא והיא שער המדי ר״מ מחייב במזוזה וחכמים פוטרין ע״כ ובלי ספק כונת רבינו במה שכתב כך נקוד בפי׳ ר״ח כלומ׳ כך גירסתו כי בכ״י ש״ס ובילק׳ אי׳ שער מדינה וכ״ה בחי׳ ריטב״א (ד״ס יומי צד י״ב:) ובכ״י א״פ אי׳ שערי מדינה . . ושער המדי ונ״ל שאחת בא להורות על אחרת ושתי גירסאות נתערבו יחד וכן הביא הריטב״א שתיהן, אבל בערוך כ״י ו״ו ול״ד נקוד הַמְדַי כי הכותב הבין כי זו היא כונת רבינו במ״ש כך נקוד בפי׳ ר״ח וכן הבין ה׳ דירינ־בורג במ״ע ג״ג ח״ד, 128 והג׳ שי״ר בתולדות ר״נ הערה 93 צד 56 אגב חורפיה שיבש הגי׳ ע״ש כי בודאי אינה כונת רבינו לכתוב שער קמרי כמו שרוצה להגיה מאחר שראינו כי העתיק רק לשון של ר״ח ז״ל וכן ללא חנם הגיה רמ״ל בשם דודו: שער טרי (עיי״ע טדי בהערה [1]). ובענין פי׳ שער המדי היינו כיפה (בל״ע قبّة Gewölb = בל״י καμάρα) אי׳ כן גם בפירש״י ע״ש] —

* מוֹדְיָא (בל״י ורו׳ μόδιος, modius שם מדה לתבואה der Modius) עירובי׳ פ״ג. שיגר בוניוס לדבי מודיא דקונרים וכו׳ כ״ה בדפ׳ פיז׳ ובנו״ג דקונדסא עיי״ע קנרס, אסת״ר בריש: חד מודיא דדינרין ובירו׳ פסחים ספ״ד דל״א. רע״ג חד מודיי [צ״ל מודיא] דדינרין והקבוץ מודיות גיטי׳ נ״ז. ירו׳ מעש׳ פ״ד דנ״א: וירו׳ פסחים פ״ג ד״ל. רע״א מודייה — ירו׳ ב״ק פ״ט ד״ו ע״ד ו״ז ע״א מודיי.

* מָדוֹךְ Stössel עיי״ע הבא.

מְדוֹכָה [2] (לדעת רבינו כמו מדוך פי׳ בוכנא Stössel ולדעתי מל״מ פי׳ מכתשת Mörser) בפ׳ המוציא יין בגמ׳ צרור (שבת פ״א.) ואם לאו (בהכרע) [צ״ל כהכרע] מדוכה קטנה של בשמים. פי׳ „ראשו של בוכנא שדכין בו והוא מקום [3]) שמעבירין בתוך המדוכה לשחוק בו, ובירושלמי (ספ״ז די״א ע״ג) מלא רגל מדוכה קטנה של בשם" [4]), בר״ג בפ׳ כל הכלים (שבת קכ״ג רע״א וקכ״ד. וירו׳ שבת ר״פ י״ז דט״ז.) מדוכה אם יש בה שום מטלטלין אותה ופי׳ מהם בע׳ דך. *[אחי״ה בע׳ דך א׳ הביא הציון מיומ׳ ע״ה. ע״ש ושם הגי׳ המעולה מנדרי׳ נ״ח סע״א (ועיין ב״ר פ״ה) ע״ש — וכנ״ה בכלי׳ פכ״ג מ״ב עיי״ע מדי. והושאל לכלי הדומה למכתשת יבמות ט״ז. ירו׳ יבמות פ״א ד״ג, על מדוכה זו ישב חגי הנביא, ודוגמתו אסיתא עיי״ע בציון מכתובו׳ מ״ט: ומ״ק כ״ב: ובלא״ר מדוכא באיכ״ר פ׳ רבתי אשכח חד מדוכא מטלקא, ושם: הדין מדוכא תבירא. וכן מדוכתא תרג׳ של מדכה (במדבר י״א ח׳) ירו׳ שבת פ״ז ד״י. כד שחיק במדוכתא משום טוחן, ירו׳ ביצ׳ פ״א ד״ס ע״ד שמואל שחק על סיטרא דמדוכתא [5]) ומזה הענין בירו׳ שבת ספ״ז הנ״ל מדוכה קטנה של בשם, אבל רבינו עפ״י פי׳ ר״ח הבינו מלשון מדוך שהוא עלי ובוכנא Stössel ביצ׳ י״ד. מדוך של אבן . . מדוך של עץ תוספתא ביצ׳ ספ״א התבלין נידוכין במדוך של עץ וכו׳, ושם: מוליכין תבלין ומדוך אצל מדוכה ולא מדוכה אצלן, ובהשאילה פרוש מדוכיא . . דמשפע כי מדוכיא (סוט׳ כ״ב:) פי׳ הולך כפוף כבוכנא עיין פירש״י וערך פרוש] —

* מְדוֹנִי (איש מעיר מדון) קידושי׳ כ״ו רע״ב וירו׳ פיאה פ״ג די״ז ע״ר מעשה במדוני אחד שהיה בירושלים וכ״ה בב״ב קנ״ו רע״ב בכ״י ש״ס ב׳ אבל בנו״ג במרוני ופירש״י על שם מקומו ובקיד׳ פירש״י מדוני מאותו מקום כדכתי׳ מלך מדון אחד (יהושע י״ב, י״ט) ע״כ ועיין יהוש׳ י״א, א׳ וביהושע

---

[1]) ודוגמתו תראה בעי׳ ביבי שכתב בזה״ל ביבי בר אביי כן נקוד בפי׳ ר״ח ז״ל בפ׳ אמר להם הממונה ע״כ ובשני ערכי ביבי (ה״ב ו׳, ז׳) העמסתי עלי לתקן לשון רבינו ולהשלים דבריו מתוך פי׳ של יוחסין וסד״ה ע״ש היטב אבל עתה אחרי שזכיתי להנות מאור פירושי ר״ח ביומ׳ ל״ד: נוכחתי שגם בזה העתיק רבינו כדרכו ממש של ר״ח ז״ל כי כן כתב ר״ח שם (בש״ס ווילנא) וזהו שאמר רב ביבי בר אביי שלא הגיע לצירוף וכו׳. וא״כ כונת רבינו בהביאו זה של ר״ח רק בעבור שגרס רב ביבי בר אביי כי בנוסחאותינו לי׳ תיבות בר אביי ובודאי גי׳ הספרים נ״ל יותר מדוקדק כי הכי תעלה על הדעת שרב ביבי בר אביי היה חולק על אביו ע״ש ומ״ש בעי׳ ביבי וזה נ״ל צע״ג על פי׳ וגי׳ ר״ח. [2]) כ״ה בכל כ״י ערוך ובדפ״ר מדכה ובדפי׳ אמ׳ מדך אבל בשאר דפ״ע נכלל בעי׳ מדי ללא נכון. [3]) לי׳ בכ״י ה״ב. [4]) כל הפי׳ הועתק מפי׳ ר״ח לשבת (בש״ס ווילנא) ושם אי׳ בזה״ל: וה יינו שמעין פירושא הכרע מדוכה קטנה דאינה [צ״ל ראשה] של בוכנא (שדורכין) [צ״ל שדוכין] בו והיא (מקנח) [צ״ל מקום] שמעבירין אותו במדוכה לשחוק בו. וראינו בתלמוד א״י מלא רגל מדוכה קטנה של בושם ע״כ והראיה שדברי ר״ח צ״ל כהעתקת רבינו נתן ממה שפי׳ הרי״ף וז״ל ואם לאו כהכרע מדוכה קטנה של בשמים פי׳ ראש של בוכנא שדוכין בו את הבושם ופירשוהו בתלמוד ירושלמי מלא רגל מדוכה קטנה של בושם ע״כ וזו שיטת הגאונים שהביאו בחי׳ הרמב״ן והמאירי ור״ן ועיין תוספו׳ ד״ה ואם לאו שהביא פי׳ ר״ח בקיצור ובחי׳ הריטב״א לשבת ודלא כדעת רש״י. [5]) ובאיכ״ר פי׳ ומרב עבודה מדוכתא ט״ס עיי״ע כנש.

י"ב, כ' מלך מראון אחד והיא היא בית מרון עיי"ע ח"ב, ע"ה:

☞ מָדֵין (= מא דין פי' כמו בל"ס מָדֵין מה זה מדוע ?warum) תרג' מדוע לא אכלתם את החטאת (ויקרא י', י"ז) מדין לא אכלתון ית חטאתא מלה מורכבת היא מא דין. *[אחי"ה וכן תרג' מדוע לירמי' י"ב, א'; כ"ו, ט', ותר"י א' לבראשית מ' ז'] —

* מְדִינָה (מל"מ א') פלך Provinz ב') עיר (Stadt א') מעשר שני פ"ג מ"ד פירות בירושלים ומעות במדינה, ובר"ה פ"ד מ"ג וסוכ' פ"ג מי"ב מדינה גם ירושלים בכלל הפכו מקדש ועיין תוי"ט פ"א דשקלי' מ"ב. ב') כמו בל"מ עיר (נחמי' א', ג') פסחים נ"א. כל המדינה, ב"ר ספ"נ משל למדינה שהיו לה שני פטרונין אחד עירוני ואחד מן המדינה ע"ש. — מדינת הים גיטי' רפ"א פי' חוצה לארץ עיין פירש"י. — ובל"א מדינתא דניאל ג' ב', ג' וזולתו, תענית י"ט רע"ב איכ"ר ר"פ רבתי.

* מַדְכּוּתָא (מפעל דכי Reinigung) תרגום שני לאסתר ג' ח' עבדין הדליקה ומדכותא.

* מַדְכַּנְתָּא (das reine Fett) כפי גי' רבינו בע' מרכנתא וכפי' רגמ"ה.

מדל (משרש דלל בבינוני הפעיל מידל עיי"ע דל ח"ג ס"ו: dünn, spärlich machen) בפ"ג בפיאה (מ"ג) המדל נותן מן המשואר על מה ששייר פי' מדל שלופי כדגרסינן בריש משקין בגמ' אבל לא מימי קילון (מ"ק ד' סע"א) מי סברת מאי מדלין מדלין ממש[1]) כלומ' שדולין מים ומשקין השדה מאי מדלין שלופי כדתנן בפ"ז בפיאה (מ"ה) המדל בגפנים כשם שמדיל בשלו כך[2]) מדל בשל עניים ותנן בפ"ד בשביעית (מ"ד) איזהו מדל אחד או שנים המחליק שלשה זה בצד זה. ירושלמי (שביעי' פ"ד דל"ה:) תנא דבי[3]) רבי מדל נוטל אחד ומניח שנים וכך מנהג בזמן שהבצלים זרועים רצופים מוציא להם מבינתים שיתגדלו בריוח ויעשו גדולים אותם שעוקר משם להרויח הנשארים אינן נחשבים לקצירה לפי שתקנ' הנשארים הוא הילכך נותן פיאה מן הנשאר לבד ומן הנעקר לבד[4]). המחליק באחת יד (פיאה פ"ג מ"ג) פי' בענין אחד או כולן לגורן או כולן לשוק[5]) פ"א באחת יד בפעם אחת. *[אחי"ה בע' דל במקום הנ"ל כבר הארכתי לבאר כי המי"ם שמושית היא ועיק' הגי' ביו"ד אחר מי"ם וכ"ה תמיד בירוש' וכ"ה במ"ק ד' רע"ב אבל בכ"י ש"ס בלא יו"ד. ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ג על מנת להדל עיי"ע דל ומ"ש ראיה לגזרה מלי' דלות ודקיקות ולא כדעת חד מאן דאמר במ"ק ד' סע"א דולין מיא ועיין פירש"י] —

מִדַּל (= מִידַּל, מַדְלָא, מוֹדְלָא הורכב מן מא ומן דל פי' מא דְּלִי, מא דלך וזולתו ובמלה אחת מדלי, מדלך וכו' וכן בל"ע עושר مال הורכב מן ما ובכנויי הגוף لى, لك עיין פליישער בהוספות לעמת"ר לה' לעווי) במגלת איכה רבתי בגוים אפקיד מידלא גבי ההוא גברא ס"א פועלה[6]). ס"א מה דיליה[7]) מאן דאית ליה[8]). ירוש' בשקלים הלכה מותר שירי הלשכה (פ"ד דמ"ח.) בר ימינא[9]) אתפקד גביה מידל דיתמין. כל הון ביתו יתן (משלי ו', ל"א) תרג' כוליה מידלא דביתיה יהיב[10]). *[אחי"ה בנו"ג בתרג' וכוליה מזלא וכ"ה מזליה בתרג' משלי כ"ח, ח'; כ"ט, ג' וצ"ל מדליה ובכ"י תרג' מורליה ועיי"ע סגע ומ"ש והרבה בירו' עיין ירו' מעש' שני פ"ד דנ"ה: מידלא דאבוך, ירו' כתובות פ"ו ד"ל ע"ד מדלא דיתמין. ירו' שבת ספט"ז דט"ו ע"ד וירו' יומ' פ"ח דמ"ה: בגדך מדלי, ירו' נדרי' פ"ט דמ"א ע"ג הוא ומדליה, ירו' שקלים פ"ה דמ"ט. וירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ג כל מדליה מן דיהודאי, איכ"ר ס"פ רבתי . . עותרא ומדלא הדין, וריש אותו הדבור הב לי מה דלי, ושם והב מדלי, יהיב ליה מה דיליה. מזה תדין על גזרת המלה כאמור בתחלת הערך] —

* מַדְלָא כבר פירשתי בע' אמדלא (ח"א קט"ו.) בציון משבת קנ"ה. וכל הפי' דרבינו נעתק מפי' ר"ח כמו שנזכר בע' הנ"ל וכן מצאתי מלה במלה עתה גם בפי' ר"ח בש"ס ווילנא ושם סיום הפי' בזה"ל: מפני שהן צדדין והצדדין אסורין וכי[11]) אינו מותר להשתמש ולעלות אלא בקנים שהן מעלות הסולם וכו' וכ"ה באו"ז שם ובדפ"ע נשמט מן שהן עד שהן ויש להוסיף על פי פי' ר"ח אשר אחריו נגרר רבינו.

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובה"ג ובנו"ג מיא. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובירו' פיא' פ"ה ד"ט רע"א ובנו"ג כן. [3]) בנו"ג דבית. [4]) וכ"ה בר"ש ובפי' מהר"י בן מלכי צדק לפ"ג דפיאה ועיין המיוחס לרש"י במ"ק שם. [5]) וכ"ה בפי' הר"ש. [6]) בכ"י ה"ב לי'. [7]) בנו"ג אפקיד בידיה מדיליה וכו' הב לי מה דלי. [8]) כ"ה בכ"י ה"ב. [9]) בנו"ג בר זמינא. [10]) כ"ה בכ"י ה"ב ול"ד וכצ"ל בכ"י ק"ט ובכ"י ו"ו במקום יתיב, ובדפ"ר יתן וכ"ה בכ"י ב"ר ובשרפ"ע לי' כל עיקר. [11]) באו"ז סוף הלכו' יו"ט לי'.

* מְדָלָא פסחים מ׳ רע״א עיין ערך זל א׳ ח״ג, רצ״ב:

* מְדָלָעָה (מענין דלעת פי׳ שדה דלעת Kürbiss-feld) שביעי׳ פ״ב מ״א, מ״ב ובהבלעת העין בירו׳ שביעי׳ רפ״ב עיי״ע אמדלא ומ״ש.

* מַדְמְכָא (מפעל דמך (עיי״ע ח״ג פ״ב) פי׳ משכב das Schlafen, Liegen) תרג׳ משכב (איוב ל״ג, ט״ו. י״ט) בית (בי) מדמכא ועיין עוד תר״י א׳ לבראשית ב׳, כ״ד; לדברים ל״ב, כ״ה ותר״י ב׳ לבמד׳ ל״א, נ׳.

מדן (= מְעַדַּן מל״מ מַעֲדַנּוֹת קשורים וחבילות die Bande, Gebünde) בס״ג דפ׳ במה מדליקין (שבת ל״ג סע״ב) חזא ההוא סבא דהוה נקיט תרין מ ד נ י [1]) אסא. ובפ״ק דסוכ׳ בגמ׳ חבילי קש (סוכה י״ג:) הני צריפי דאורבני כיון שהותרו ראשי מדנין [2]) שלהן כשרין. פי׳ מדן ע׳ מובלע והוא מעדן כדכתי׳ (איוב ל״ח, ל״א) התקשר מעדנות כימה. אלו הקשרין אינן שנויין להטלטל בהן ותנן בהכרים פ״כ בכלי׳ (מ״ז) וכן המתיר ראשי מעדנים טהורה נחלקה לאורכה ונשתיירו בה שלשה מעדנים שלשה טפחים טמאה. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ ר״ח לסוכ׳ (בש״ס ווילנא) ובפי׳ רה״ג לכלי׳ שם אי׳ מעדנים א״ד מ ד נ י ם עטאף בטיית ע״כ והוא בלש׳ ערבי عطاف, عاطوف, عطوف Schlinge, ורש״י לשבת שם פי׳ חבילות והביא פסוק הנ״ל מאיוב וכן הביא בסוכ׳ הנ״ל ועוד עיי״ע מעדן] —

מדן (= מודנא פי׳ מאזנים בל״ע ميزان Wage) תרג׳ ירוש׳ על פסוק ויאמר מלך מצרים למילדות (שמות א׳, ט״ו) קיימא בכף מודנא פי׳ בכף מאזנים, ובתוספת אות אלף תרג׳ מאזני צדק (ויקרא י״ט, ל״ו) מאדנין דקשוט. *[אחי״ה בדפ״ר לנכון מודנוון ובקצת דפוסי׳ משובש מורגון, ובתרג׳ קהל׳ ב׳, ח׳ העתיק והמדינות: ומואדנין דקשוט ובמתורגמן ומאדנין] —

* מְדִינְחָא, מַדְנְחָא (מפעל דנח פי׳ זרח והשם כמו בל״מ מזרח Osten, Morgen) עיי״ע דנח (ח״ג, צ״ו:) וע׳ בני מדינחא (ח״ב, קט״ז:).

* מַדָּע (מל״מ Wissen, Kenntniss בלא״ר מַדְעָא) תרג׳ ירמי׳ ג׳ ט״ו במדע ובחוכמא, תרג לקח (משלי א׳, י׳) מדעא. משתין בקיר תרג׳ ידע מדע עיין תרג׳ ש״א כ״ה, כ״ב, ל״ד; מ״א י״ד י׳, ט״ז; י״א כ״א; מ״ב ט׳, ח׳ והבינו מענין משית בקירות לבו כפירש״י במ״א י״ד, י׳ וע״ש רד״ק. — והפעל מְדַע תרג׳ דעת (תהלים קל״ט, ו׳) למימדע. תרג׳ וידעים (דברים א׳, י״ג. ט״ו) מַדְּעָן עיין עמת״ר ללעווי. ירו׳ תענית פ״ד דס״ז ע״ג בגין מדעתון פי׳ להודיעם.

מֹדָעָא [3]) (מפעל ידע פי׳ ענין הודעה Protest, Kundgebung) כבר פי׳ בע׳ דע. [4])

מַהוּע (מל״מ warum?) לא אכלתם את החטאת (ויק׳ י׳, י״ז) בטבול יום פ׳ אחרון דזבחים (ק״א.) מפורש בהלכה שנייה.

מְדַעַם (פי׳ מאומה irgend etwas עיי׳ בפנים) תרג׳ אל תעש לו מאומה (בראשית כ״ב, י״ב) לא תעביד ליה מדעם ובהבלעת אות עין מידם, תרג׳ כל מר מתוק (משלי כ״ז, ז׳) כל מידם דמריר חלי לה. *[אחי״ה ועיי״ע מידם וכן בל״ם מֵדֵם פי׳ מאומה בהבלעת העין וממנו ג״כ מידי בהשמטת המ״ם עיי״ע מידי. והח׳ פליישער השכיל לבאר מְדַעַם מן מְדַע מָא פי׳ לדעת מה והראיה מן מִנְדַעַם ובלי׳ צביים מִנְדַע פי׳ מאומה ובל״ם החדשה מִנְדִי, וכנ״ה מדעם בתרג׳ אונק׳ לשמות י׳, כ״ו; לבמדבר כ״ב, ל״ח; לדברים י״ז, א׳; כ״ד, י׳; תר״י א׳ לבראש׳ י״ח, י״ד; לויק׳ ה׳, כ״ד; לבמד׳ י״ט, כ״ב ועוד זולתם. ובדרז״ל ב״ב קכ״ג. ולא מדעם, סנהד׳ נ״ה רע״א מדעם אחרינא. בכורות נ״א: מידעם ביש, תנחומ׳ חקות רסי׳ ב׳ מן מדעם מסאבא] —

מדעית (= מודעית והוא מודיעים, מודעין שם מקום Μωδαείμ, Μωδείν, Μωδεείμ) בפ׳ חומר בקודש (חגיג׳ כ״ה: במשנ׳) מן המודעית ולפנים נאמנין על כלי חרס. בפ׳ מי שהיה טמא (פסחים צ״ג:) אי זו היא דרך רחוקה מן המודעית ולחוץ גמר׳ (שם) אמר עולא מן המודעית לירושלים ט״ו מילין הוי פי׳ שם מקום. *[אחי״ה בכ״י ה״ב שם מקום י ד ו ע. ודע כי בכ״י פי׳ ר״ח לפסחים אי׳ כגי׳ רבינו מודעית ובירו׳ לפסחים וחגיג׳ מן המודיעית וכ״ה בגמ׳ בירו׳ בכ״מ ובירו׳ פסחי׳ פ״ו דל״ג: וכ״ה במשניות לחגיג׳ ובמשני׳ נאפולי ופיזר׳ לפסחים, ובכ״י ש״ס לפסחים המודעים ובכ״י ש״ס לחגיגה המודעין, מודעין (ד״ס חגיגה אר מ״ד:) ובנו״ג

---

[1]) וכ״ה באח״ת ובמנו״ה פי׳ קנ״ה דפ׳ קושט׳ ובנו״ג מדאני. [2]) וכ״ה מרנים בדפ׳ פיז׳ וויניצי׳ בסיליא׳ וקושט׳ ובה״ג וברש״י כ״י ובריא״ף כ״י (ד״ס סוכ׳ צד׳ י״ח ע״ש) ובתוספת׳ כלי׳ ב״מ ס״פ י״א ובנו״ג ומערנים. [3]) כ״ה בכל כ״י ובדפ״ר ואמ׳. [4]) ושם מבואר גם מודעים בעירובי׳ נ״ד סע״ב ע״ש גי׳ רבינו ומ״ש.

המודיעים וכ"ה בקידושי' ס"ו. ובל"ס נקרא מודעים ובל"י כמו שהוזכר בריש הערך ועיין ספר מקביים א' ב', ע' ושם י"ג, כ"ה — ל' ועוד בקדמוניות לבן מתתיהו י"ב, י"א. י"ב Μωδιεὶμ ובמלחמות א', א' ג' Μωδεείν והיה מקום מושבו של מתתיהו החשמונאי ומקום מנוחתו ולבנו יהונתן, ועיי' נייבויער גיאוגראפיא 99 ולפי דעתו אחד הוא עם כפר הנקרא היום Mediyeh — el. ועל שם המקום נקרא ר' אליעזר המוֹדָעִי אבות ב', י"א ונקרא ג"כ סתם מודעי שבת נ"ה: ועיין ד"מ למהרז"ף 127 ויש להוסיף פסיקת' רבתי פכ"א] —

מְדַף (נ"ל משרש נדף פי' דחף = בל"ע نَدَف והשם مِنْدَف = מדף א') כלי להבריח הדבורים ב') כלי לצוד העופות Klappe ג') ענין נדיפה וריח הטומאה Hauch, Duft ועיין בפנים) בר"ג דנדה (ד' סע"א ורע"ב) ככר שנתונה על הדף ומדף טמא מונח תחתיה אעפ"י שאם נפלה אי אפשר לה אלא אם כן נגע[1]) טהורה וכו' עד הכא בטומאה דרבנן דקתני מדף כדכתיב (ויקרא כ"ו, ל"ו) קול עלה נדף פי' טומאה קלה מדרבנן ומדף משמע קול כדכתיב קול עלה נדף לפיכך קתני טהורה — פי"ו בכלי' (מ"ז) והמדף של דבורים והמנפא טהורין. פי' מדף זה נחיל של דבורים שהן כמין קערות של עץ פ"א[2]) כלי שמשימין בו אש וגללי בקר ומעשנין בו בשביל שיפרחו הנחילין מן הכוורת[3]) ויקח הדבש מלשון (תהלים א', ד') אשר תדפנו רוח. פ"א „כמין דף וקרש ולוח שהוא נתון[4]) לפני כוורת דבורים כשיבואו הדבורים מן המרעה ינוחו במדף קודם ואח"כ יכנסו[5]) בכוורת"[6]). ובפ' כ"ג בכלי' (מ"ה) הרשתות והמכמורות המדף והפלצור פי' „לוח של צידים שצדין בו העופות כיצד מביאין לוח של אבן או של עץ ומעמידין אותו מוטה והמקום גמוך וסומכין אותו בעץ ומניחין תחת העץ מזון או פתיתין ויבא העוף לאכול ונופל העץ והמדף עליו ונתפש העוף"[7]). ובעדיות פ' ששי (מ"ב) שהחי עושה משכב או מושב מתחתיו לטמא אדם לטמא בגדים ועל גביו מדף לטמא אוכלין ומשקין מה שאין המת מטמא. פ' רביעי דזבין (מ"ו) שהזב עושה משכב או מושב מתחתיו לטמא אדם ולטמא בגדים ועל גבו מדף מטמא אוכלין ומשקין מה שאין המת מטמא פי' „המצע והבגדים שתחת הזב שמו מ־שב[8]) ובגד שהוא כסוי לזב שמו מדף כשהוא מושם למעלה מן הטמא ומתנענע מכחו[9]) ואין זה הדין אלא באוכלין ומשקין ולא זה אלא בזב בלבד"[10]), ובפ' עשירי בפרה (מ"א) כל הראוי לטמא מדרס מדף לחטאת. ובפ"ח בטהרות (מ"ב) אם אינה חוצצת טמאה מדף, ובפ' חמשי בזבין (מ"ב) האוכלין והמשקין והמשכב והמושב והמדף מלמעלה מטמאין וכו' עד האוכלין והמשקין והמדף מלמטה טהורין. *[אחי"ה לפי הנראה עניני זה הערך ממושג נדיפה ודחיפה מסתעפים והוא א') מְדַף של דבורים כלי להבריח הדבורים מן הכוורת כדעת רבינו ורמב"ם הנ"ל ולדעת רה"ג הוא אחד עם דף וזה קצת דוחק שאות מ' היא שרשית ולפי פי' ראשון כמין קערה נ"ל מל"ע مِنْرَفَة. ב') מדף בכלי' פ"ג מ"ה כלי כשנדחף נופל מאליו ותופש העוף. ג') ענין ריח נודף היינו ריח הטומאה כלומר טומאה קלה ואלה דברי פי"ם להרמב"ם לזבי' פ"ד מ"ו והלשון הזה של מדף משתמשין בו בענין אחר של טומאה . . ועל אותן הענינים אמרו בש"ס (נדה ד':) מאי מדף כדכתיב קול עלה נדף ר"ל כי הוא מענין תנועה ופי' הזה אינו מן הגמרא אלא שכתבוהו בגליון מן פירוש סבוראי וכתבן המעתיק בתוך הדברים ולא (נזכרו) [צ"ל נזהרו][11]) עליהן אמנם הענין אשר אנחנו בו בכאן עיקרו מנדף והוא יוצא ממאמרם ריחו נודף ר"ל יריח למרחוק הרבה והפליג הענין הזה על הזב אשר יטמא כלים שעל גביו ואפי' אם היה ביניהן חציצה רבה כאילו יעבור ריחו ויגיע אליה ויטמאם על דרך הדמיון ע"כ ולפע"ד להקטין הענין משתמש במלת מדף כלומר אינו אלא ריח בעלמא של טומאה היינו טומאה קלה וכדעת רבינו נתן וכן פירש"י לנדה ד'. ד"ה ומדף טמא וז"ל ומדף לשון טומאה קלה הוא ע"כ ועיין ראב"ד' לעדיות פ"ו מ"ב ולספרא מצורע זבים סוף פרק ד פרש' ג' ושם הרבה פעמים נעשה על גביו מדף . . עשה תחתיו מדף עש"ה ועיין זבי' פ"ד מ"ו

[1]) וכ"ה נוגע בתוספתא טהרו' רפ"ד ובנו"ג נגעת. [2]) וכ"ה בפי"מ להרמב"ם לכלי' ע"ש. [3]) ר"ש העתיק בזה"ל בשביל שיברחו מן הכוורת הנחילה צ"ל הנחילים עיין רע"ב וכן בעה"ק להבריח. [4]) בפי' רה"ג נותן. [5]) בפי' רה"ג נכנסין. [6]) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 13 ובפי"מ להרמב"ם לפי נוסח א"י שהובא בתוי"ט לכלים הוא לוח פשוט משימין בו אש וכו' הרכיב שני פירושי רבינו. ושני פירושים אלה הובאו גם בר"ש בשם הערוך והראשון חסר. [7]) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 17 בקצת שנויים קטנים ושם מזון אבר או פתיתים נ"ל שצ"ל מזון או בר או פתיתים והר"ש גורס בשם הערוך והגאון חטים או פתיתים. [8]) בפי' רה"ג משכב. [9]) בפי' רה"ג מכח אוירו. [10]) כל זה הועתק מפי' רה"ג לפרה פי"מ"א רק שם באריכות יותר מעורבי' בין דבריו דברי המעתיק עיין הגהת המו"ל 54. [11]) כ"ה בתוי"ט בשם הרמב"ם.

הנ"ל ומזה הענין הציון הראשון בערוך והיה לו לרבינו להזכירו בסוף הערך או סוף הערך היה לו לסדר אחר הציון הראשון אבל כמו שמסודר בדפוסי' ערבוב דברים הוא — וכנ"ה בהוראה אחרונה תוספת' טהרו' רפ"ד ומדף נתון תחתיו וכו'. ושם רפ"ט טבילת מדף, תוספת' פרה רפ"י (ט') כל הראוי ליטמא טמא מת אפי' טמא אינו מדף וכל שאינו מדף בתרומה אינו מדף בחטאת, ירו' סוט' פ"ה ד"כ: שאלןטמא מת עושה מדף . . לא השיבו אותו כראוי שאין טמא מת עושה מדף. ושם הקבוץ: לא היו בקיאין בְמַדָּפוֹת, ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ד מהו מדפות מגעות, ירו' דמאי פ"ב דכ"ג, מדפות הסיטות, תוספת' ידים פ"ב והמדפות והמשקין] —

* מִידָּק (מפעל דָּקַק שממנו בינוני פעול מְדָּק das Dünne) ירו' סוכ' ספ"ד דנ"ד ע"ד המידק של יין. והפכו המעובה (שם).

מדר (= מְדוּרָה, מְדוּרְתָּא מל"מ מדורה כמו דוּר עץ להסיק Holzstoss zum Anbrennen) בסוף עירובי' (ק"א.) ובפ' המביא כדי יין בגמ' אין מקיפין[1] (ביצי' ל"ב סע"ב) אמר רב יהודה האי מדורתא מלמעלה למטה שרי פי' דרך בנין אסור כגון שנתן עצים בארץ ואחרים על גבן אבל אם אחז העץ למעלה ונתן אחר תחתיו ועוד אחר תחתיו עד שמגיע לכירה[2] כיון שאינם דרך בנין מותר וכן אם מבקש לצלות ביצים בענין הזה הוא עושה אוחז העליונה ונותן אחרים תחתיה, וכן פוריא אוחז הקרשים ומניח את הרגלים וכן חביתא כדים של יין שמשימין שורות שורות אוחז העליונה ומניח אחרת תחתיה. *[אחי"ה כל זה הועתק מפי' ר"ח בעירובי' בש"ס ווילנא ושם באריכות יותר קצת וכמדומה לי שרבינו נגרר אחר לשון ר"ח בביצ' אשר עליה כתב ר"ח בפי' בעירובי' וז"ל: שמועה זו עיקרה בי"ט וכבר פירשנוה שם וכו'. ופי' מדורתא היסק עיין פירש"י[3]. ותרג' מדרתה (ישעי' ל', ל"ג) מדורא אשתא. תמיד פ"א מ"א, ירו' ביצה פ"ב דס"א ע"ג כנגד המדורה] —

מדר (= מְדָרָא = מְדְרוֹן פי' מורד ושפוע Abhang, abschüssige Stelle עיין בפנים) בס"ג דפ' כל שעה (פסחים מ"ב רע"א) שופכן במקום מדרון. בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכות מ'.) עומד במקום גבוה וישתין במקום מדרון[4]. ובס"ג דהשוכר את האומנין (ב"מ פ"ב סע"ב) תינח במקום מדרון. במיכה (א', ד') כמים המוגרים במורד תרגומו כמיא דאשידין[5] במדרון[6]. בפ' לא יחפור בגמ' מי שהיה כתלו[7] (ב"ב כ"ב:) אמר רב זביד בממדיר את כתלו פי' לא אמרינן בטפח בלחוד סגי אלא במשפע ויורד כותלו כמו מדרון שאין אדם יכול לעמוד בו שמחליק ונופל ויש ששונין במרדד את כותלו. *[אחי"ה וקרוב לזה פי' רגמ"ה בכ"י לב"ב וז"ל בממדיר את כותלו שעושהו חד למעלה כמדרון מיכן ומיכן שאינו יכול לעמוד עליו ולהציף ע"כ ועיין ג"כ פירש"י. וגי' בממדיר אי' ג"כ בכ"י מ' ופ' אבל בכ"י ה' וברא"ש במרדד וכ"ה בשטמ"ק אצל גי' של ספרים בִמְדִיר אשר פירש"י עושה ראש כתלו מודרון ומשפעו וכו'. וא"כ לפי גי' הספרי' השרש נדר בהפעיל מַדִּיר ובהוראת ל"ס ענין שיפוע ולפי זה יש לנקד השם מְדְרָא בקבוץ מְדְרֵי שבת קמ"ה סע"ב עיי"ע בי מדרי (ח"ב, כ"ה) ועוד מְדְרוֹן והראיה הכתיבה המלאה בירו' שבת פ"ט די"ג. כשהיה המקום מונדרון, ירו' עירובי' פ"א דו"ח ע"ג היה מונדרון באמצע המבוי, ובירו' ב"ב ספ"א די"ג. אם היה המקום מנדרון ובירו' עירו' רפ"י דכ"ו. כשהיה המקום מנדרן, בירו' סוט' פ"ט דכ"ג סע"ג היה מנדרן מיכן ומיכן וכו' וצ"ל מנדרון; ותרג' סורי במיכ' שם מיא דנדרין. ואם מדר השרש אז השם מְדְרָא, מדרון אולי בהיפך האותיות מל"מ מורד ועיין מ"ש בע' בי מדרי. וכנ"ה מדרון בתוספת' שבת רפ"י (י"א), לעירובי' פ"א — ובענין כנישתא מדרתא, מרדתא עיי"ע כנש ומ"ש] —

מְדָר (מל"ע مدر בל"ס מֵדְרָא פי' טיט ורגבי אדמה weiche Erde, Erdscholle) בתורת כהנים (פי' מצורע פרק ד' ספ"ו) ועפר אחר יקח (ויקרא י"ד מ"ב) ועפר לרבות כל עפר במשמע אפי' מדר ואפי' חרסית פי' בל' ישמעאל קורין לקוזזות אדמה מדר. (א"ב פי' בל' יוני חלק וקרח לכן חלקי אבנים נאמרו כן). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י μαδαρός kahl אבל הדין עם רבינו והוא מל"ע הנ"ל ופי' הערוך הובא בר"ש נגעי' פי"ב מ"ו ע"ש והוא גרס מרד ופי' ע"י מנא דמרדא (ע"ז ע"ה:) וכן הביא פי' רבינו הראב"ד בגי' מדד. והקבוץ תוספת' אהלות ריש פרק י"ז החורש . . משדה מדרין כדאי'

---

[1]) כ"ה בכ"י ה"ב. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה בפי' ר"ח בעירובי' ובכ"י ה"ב עד שמגיע בקרקעית הכירה ובדפ"ע עד שמגיע בקרקע למטה. ועתה בא לידי ש"ס ווילנ' מס' ביצ' ושם אי' באמת בפי' ר"ח כמו שהעתיק רבינו כאן. [3]) ומה שחולקים עליו בעלי התוספו' עיין בהפשב"ע ע' מדר. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו א' בי ל"ד ה"ב ובדפ"ע נשמט בטעות. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע ראשדין. [6]) וכ"ה אצל רד"ק ובנו"ג במודרון. [7]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר.

בכתב יד איפורט (ושם מדרון) ובדפוסים בט״ס מרדין] —

* מְדָר, מְדָרָא, מָדוֹר, מְדוֹרָא (כולם מפעל דור wohnen והשם הנ״ל פי׳ דירה Wohnstätte) עיין דניאל ב׳, י״א; ד׳, כ״ב, כ״ט; ה׳, כ״א; ז׳ כ״ד. ותרג׳ מעון (ירמי׳ ט׳, י׳) מעונה (תהלים ע״ו, ג׳), בעל מעון (במד׳ ל״ב, ל״ח), המעונים (דה״י א׳, ד׳, מ״א) ועוד תרג׳ יזבלני (בראשית ל׳, כ׳) נוה (איוב ה׳, ג׳) וזולתם ע״י מדור וכן אצל רז״ל שבת קנ״ב: ר״ה כ״ד: ב״מ פ״ג: נדה ל״א. ירו׳ פסחים פ״א דכ״ח. אהלות פי״ח מ״ט ומ״י תוספתא אהלו׳ פי״ח והקבוץ מְדוֹרוֹת פסחים ט׳. אהלות פי״ח מ״ז — בכורות מ״ד: מדורי וצ״ל מדרי כגי׳ רבינו בע׳ בי מדרי.

* מְדֵירָא (כל״ס מַדְרְיָא בל״מ מזרה Wurfschaufel) תרג׳ ישעי׳ ל׳, כ״ד והקבוץ תרג׳ ירמי׳ ט״ו, ז׳ עיי״ע דר ד׳ (ח״ג, קל״ה) וש״נ ב״מ ע״ד.

* מַדְרָא (כל״ע ופרסי אדמה, חרס) עיי״ע מרדה ומ״ש בשטת בה״ג ועיי״ע מדר ג׳.

* מדוורתא (אולי מל״ע مدورة מפעל دار הלך סביב סביב ונאמר מרצוע שרצה ומשגת את האדם die umhergehende (sich windende) Peitsche) יומ׳ כ״ג. עיי״ע דר וע׳ מטרקא וע׳ פקע ג׳ ורבינו העתיק פירושו מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) אבל שם בט״ס הגי׳ פקיע מדולרתא וצ״ל מדוורתא. ובנו״ג מדרא ובכ״י ל״ד מרתעא ובכ״י א״פ מתעורתא עיין ד״ס יומ׳ צד כ״ט ועיי״ע פקע.

מַדְרֵגָה (מל״מ ול״ע כאמור בע׳ דרג Treppe, Steige, Stufe) כבר פי׳ בע׳ דרג. *[אחי״ה וש״נ פ״ג בשביעי׳ מ״ח וירו׳ שביעי׳. ויש להוסיף קידו׳ מ׳: מדרגה התחתונה. ירו׳ כלאי׳ פ״ו ד״ל ע״ג העומד במדרגה גבוהה, ושם: שתי שורות במדרגה. ירו׳ שבת פי״א די״ג. זרעים נהנים מן המדריגה, שם: שיפוע מדריגה, והקבוץ ירו׳ פיאה פ״ב די״ז. מדריגות שהן גבוהות י׳ טפחים] —

מַדְרוֹכִיתָא (מפעל דְּרַךְ. שם סנה die Felsklippe man besteigen kann) תרג׳ ושם האחד סנה (ש״א י״ד, ד׳). *[אחי״ה כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע א׳ עוד תרג׳ סנה ושם האחד וכו׳ ועיי״ע שרע ב׳ וש״נ שם האחד בוצץ] —

מִדְרַס (das Treten, drücken) כבר פירשנו בע׳ דרס. *[אחי״ה (בח״ג, קנ״ז. והלאה) ושם מצד קנ״ט: העתיק רבינו מן תיבות וראוי שנפרש כמה הן הטומאות וכו׳ עד סוף הערך מהקדמת לסדר״ט לרה״ג מתיבות: והרי נפרש וכו׳ עד גמירא וגם את הנביאים (וגם) [צ״ל ואת] רוח הטומאה אעביר מן הארץ (זכרי׳ י״ג, ב׳) וכצ״ל בערוך ובדפ״ע משובש, ובדפ׳ פראג קטוע בסוף הערך. וישנן איזה חילופים בין העתקת רבינו ובין העתקת של רה״ג עש״ה — ובאלה מקומות מצאתי מלת מדרס בש״ס: שבת נ״ט. ס״ו. ע״ט. פ״ד. ושם: קי״ב: עירובין כ״ד. ביצ׳ כ״ג: חגיגה י״ח: כ׳. כ׳: כ״ג. סוכ׳ כ׳. ר״ה י״ג. סנהדרין מ״ח. עדיות פ״ב מ״ח, פ״ג מ״ד, מנחות כ״ד: בכורות ל״ח. חולין ל״ה. ע״ב: קכ״ג: נדה ל״ג: מ״ט. כלים פי״ח מ״ה ו׳, ז׳; פי״ט מ״ה, ט׳; פ״כ מ״א ב׳, ו׳. פכ״ב מ״ח, י׳; פכ״ג מ״ד. פכ״ד משנ׳ א׳ עד משנ׳ ט״ז; פכ״ו מ״ד, ה׳, ו׳, ט׳; פכ״ז מ״ב, ז׳, ח׳, ט׳ י׳; פכ״ח מ״ה ו׳, ח׳, ט׳; נגעי׳ פי״א מי״א פרה פ״י מ״א; טהרות פ״ה מ״ז; פ״ח מ״ב, פ״י מ״א, זבים פ״ג מ״א, פ״ד מ״א; ידים פ״ד מ״א, ועיי׳ עוד תוספת׳ חגיג׳ רפ״ג, לטהרו׳ פ״ח] —

מדרקא (צ״ל מרדקא מל״פ مرده, مردك בשר מת todtes Fleisch) כבר פירשנו בע׳ אלל[1].

* מִדְרָשׁ (מן דָּרַשׁ פי׳ חקירה בתורת אלהים Schriftforschung) ירו׳ יומ׳ פ״ג ד״מ ע״ג כל מדרש ומדרש כענינו, כתוב׳ פ״ד מ״ו וירו׳ יבמות פט״ו די״ד ע״ד עבד כתובה מדרש. ב״ר פמ״ב זה המדרש עלה בידינו מהגולה וכו׳ פסיק׳ רבתי פ״ה המדרש הזה עלה בידינו מבבל, שקלים פ״ו מ״ו זה מדרש דרש וכו׳, תוספת׳ סוט׳ ספ״ז זו משנה .. זה מדרש. ויק״ר פ״ט יחסל מדרשא ועיי״ע דרש, בי מדרשא, בית מדרש וש״נ והקבוץ מִדְרָשׁוֹת כריתו׳ י״ג: ירו׳ תרומו׳ פ״ח דמ״ה: ירו׳ נזיר פ״ז דנ״ו: — ועוד שם אסיפות מאמרי אגדה והלכה עיין ברכות י״א: קידושי׳ מ״ט. ושם: יבמות קי״ז. ועל שם זה נקובים: מדרש רבה (ונקרא ג״כ אגדות ארץ ישראל[2]), מדרש שיר השירים מכונה ג״כ מדרש חזית על שם פתח דבריו. מדרש אסתר, מדרש איכה, מדרש קהלת וכו׳ והקבוץ מִדְרָשִׁים. וכבר הניף על כל זה ידו החזקה הרב החכם הגדול צונץ והרב החריף מהור״ה וויס בדו״ד ח״ג.

מָה (מל״מ וכן מַה, מֶה ונקשר עם בכל״ם: במה, כמה, למה, מה א׳) מלת הגוף was, etwas, das

[1]) ח״א, צ״ח: וש״נ השנויים ועיקר הגי׳ כמו שהגהתי מל״פ הנ״ל ועוד עיי״ע מרד א׳. [2]) מדרש ויקרא מכונה בע טפת. שע א׳ אגדת ויקרא.

ב') מלת השאלה (was? בס"ג דפ' שני דכתובות (כ"ז:) ובבכורות בס"ג דפ' כל פסולי המוקדשין (ל"ו.) כיון דעדים דאיכא מיא מה לי לשקר במקום עדים לא אמרינן[1]) בילמדנו כמתאוננים (בתנחו' בהעלתך לי' ואי' בילקו' איכ' ג' רמז תתר"ם בשם ילמדנו) מהו מה יתאונן אדם חי (איכ' ג', ל"ט) אלא משאדם מת הוא מתאונן[2]) אלא אמר ר' שמואל מה יתאונן אדם על חי העולמים ועל מי יתלונן אדם גבר על חטאיו אמר שלמה (משלי י"ט, ג') אולת אדם תסלף דרכו וגו'. *[אחי"ה מלת מה בהוראת מלת הגוף הרבה בש"ס ובא אחריו לפעמים: אף או כך או על אחת כמה וכמה ואז ענינו מה שנוגע wenn schon das, was das betrifft ד"מ ברכות ה'. כ'. נ"ג: נ"ח: ס"ג: שבת פ"ח: קל"ג: חגיג' ט"ו. ושם: מ"ק ט"ז: תענית ז'. כ'. יומ' ע"ה. ב"ק ס"ט. ב"מ צ"ב. ב"ב ט'. גיטין נ"ז. כתובות קי"ב. ע"ז ג': ד'. סנהד' ל"ד. מ"ט. צ"א: צ"ב. צ"ד: ק"ב. חולי' פ"ט. ערכי' ט"ו: תמור' ט"ז. מנחות נ"ג: מה לי.. מה לי עיין ב"מ ל"ו: ס"ג. חולי' ל"ה: יבמות קי"ט סע"א סנהד' ב': ותוספו' שם — ובהוראת מלת השאלה עיין פסחים נ"ג: מגילי' ט"ו: כ"ו. ב"ב י': קכ"ג. קידושי' כ"ב: יבמו' קט"ז: סוט' י"ז. שבועות ט'. סנהד' צ"ח: תמיד ל"ב. זבחים קט"ז. מנחות ק"ד: בכורות ה': כריתו' י"א: ערכי' ט"ו: ט"ז: נדה ט': — מה נפשך כלומ' כמו שרצית פי' בין כך ובין כך so oder so שבת ל"ה: עירו' י'. חולי' כ"ט. ב"מ קי"א: ירו' ברכות רפ"א ד"ב: רפ"ח די"א ע"ד, ירו' הוריו' ספ"א דמ"ו: — מה אנן קיימין ירו' גיטין ספ"א דמ"ג ע"ד ובירו' יומ' פ"ח דמ"ה. מה נן קיימין והרבה בירו' עיי"ע נן. מה טעם קאמר נזיר י"ז: עיין יד מלאכי סי' תנ"ב — מה בין ל'.. פסחים פ"ט מ"ג ומ"ה סנהד' פ"ד מ"א כלי' פ"ג, מ"ג ויתר דוגמאות עיי' ביד מלאכי סי' ת"ן. מה בין.. מה בין ירו' מעשרו' פ"א דמ"ט. מה ראית יבמות ע': עיין ספר הכריתות סי' ד' וש"נ. במה דברים אמורים ירו' יומ' פ"ה דמ"ג. עירובי' פ"א: פ"ב. סנהד' כ"ה. כ"מ שאמר ר' יהודה אימתי ובמה במשנתינו אינו אלא לפרש דברי חכמים ור' יוחנן אמר אימתי לפרש ובמה לחלוק ועיין תוספ' עירו' פ"א ד"ה ה"ג וביצ' ט': ד"ה ולא ובמבוא התלמוד לר' שמואל הנגיד כתוב וז"ל בד"א מאימתי ובזמן באמת הלכה למשה מסיני וזה דבר תמוה כי זה הכלל עולה רק על באמת עיי"ע ועיין ספר כריתות ימות עולם שער א' סי' י"ט ושער ג' סי' י"ח ולשון לימודים שער ב' סי' כ"א. ועיין בהגהת הגרי"ב שכתב וז"ל הנך ג' תיבות בד"א מאימתי ובזמן לא הבנתי וכו' ע"ש ועיין בהגהות בן אריה שרוצה לתרץ דברי רשה"נ. — לָמָּה ד"מ למה הדבר דומה (בקצור למה"ד) ברכו' ז': י"ג. ב"ק ס': ע"ז ד'. נ"ד: נ"ה. לָמָּה פי' כמו על־מה ד"מ למה נמשלה וכו' יומ' כ"ט. סוכ' י"ד. למה נמשלו ד"ת וכו' שבת פ"ח: עירובי' נ"ד: סוכ' מ"ט: חגיגה ג': תענית ז'. למה נסמכה וכו' ברכות י'. מ"ק כ"ח. זבחי' פ"ח: למה נקוד וכו' ב"מ פ"ז. נזיר כ"ג. סנהד' מ"ג: למה נקרא וכו' ברכות ד'. שבת קי"ג: יומ' ל"ט: ס"ט: ע"ז י"א. סנהד' כ"ו: ס"ז. חולי' ז': צ"א. זבחים קי"ג: בכורות נ"ה. תמור' ט"ז. — מַהוּ (קטוע מן מַה־הוּא כמו מַשְׁהוּ קטוע מן מה־שהוא) ירו' ב"מ פ"ה ד"י ע"ג מהו דינרין כלומ' איזה דינרין, ועוד מלת השאלה wie ist das? חולי' מ"ו. ב"ב קס"ה: מהו דתימא ערכי' כ"א. תמורה כ"ה. ועיין ספר כריתות לשון לימודים שער ג' סי' צ"ח. ולנקבה ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ג מהיא כדון] —

* מְהִיבָא עיי"ע מוהבא.

* מהגינות ט"ס עיי"ע סלע.

* מַהֲדוּרָא (מפעל הדר א') מחזיר על הפתחים Hausirer ב') חזרה על הלימוד Re-daction, das Wiederholen der Studien) עיי"ע הדר ג' וש"נ.

1 מְהָה (בל"ע مح، مها בלה abnutzen) בר"ג דנדה (ר'.) ובפ' דם הנדה בגמ' והשרץ (שם נ"ו.) ובזתים בטהרות (פ"ט מ"ט) נמצא שרוף[3]) על גבי זתים[4]) וכן מטלית המהוהא[5]) פי' ר"ח שחרכה האש ונשארה כגון קורי עכביש. וי"מ בגד בלה. בשלשה תריסין פ' כ"ד בכלים (מ"ז) שלשה קופות הן מהוהא[6]) שתליוה[7]) על ברייה פי' בגד בלה שתפרו על בגד חדש הולכין

---

[1]) בבכורות בנו"ג בט"ס מה לו לשקר וצ"ל מה לי וכו' וכ"ה בב"ב ל"א רע"א ל"ג רע"ב ועיין תוספ' לדף ל"א. ד"ה מה לי ודע כי בע' נהר בי הביא רבינו עוד מה שאי' בשני מקומות הנ"ל בענין נהר פקוד אבל בע' הנוכחי אשר עליו רומז נשמט בטעות המעתיקים ועליהם ליתן את הדין. [2]) בילקו' בט"ס מת מתאונן. [3]) בנדה שם ושם נמצא שרץ שרוף. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב וכ"ה בדפ"ר אבל בשרפ"ע לי'. [5]) וכ"ה בנדה נ"ו. וכצ"ל בדף ד'. ושם אי' המהוה', ובטהרו' מהוהא. [6]) בנו"ג מהוהה ובפי' רה"ג לסר"ט טיחותא. [7]) בנו"ג שטלייה.

אחר הברייה[1]) דנין אותה כדין ברייה[2]) בהבגד פ׳ (כ״ח) [צ״ל כ״ז] בכלים (מי״ב) שלש על שלש שנמהה[3]) ממנה חוט אחד. *[אחי״ה כי״מ ענינו בל״ע הנ״ל וכן פירש״י בנדה ד׳. בלויה ובדף נ״ו. בלויה ונרקבת, וכן פי׳ הרמב״ם בטהרו׳ מהוהא בלתה ורע״ב בכלי׳ ספכ״ד וספכ״ז אבל בטהרו׳ פי׳ כפי׳ ראשון בערוך עיין תוי״ט שם ד״ה וכן מטלית, אבל בכלי׳ כ״ד פי׳ בעל תוי״ט מלשון תוהו ובוהו!] —

2 מְהָה (= מְהָא מל״ע ܡܗܐ dünn machen, verdünnen) בפ׳ מרובה בגמ׳ אין הנוגב[4]) (ב״ק ס״ט.) ובפ׳ בתרא דמעשר שני (פ״ה, מ״א) ושל קברות בסיד ממהא[5]) ושופך פי׳ ממחה חתיכות של אדמה במים ושופך. בפ׳ איזהו מקומן בגמ׳ העולה[6]) (זבחים נ״ד.) ומביא סיד וזפת וקוניא וממהה[7]) ושופך מסתברא אלו שני חלקים מלשון וימח (בראשית ז׳, כ״ג). בפ׳ אחרון דאהילות (מ״ד) נותן לתוך בברה שנקביה דקים וממהא. — (א״ב בנוסחאות כתוב ממחה ופי׳ ר׳ שמשון המחה חלב וגמעו (חולי׳ ק״כ.) והענין כמו ממחה בקערה (עיי״ע מח ד׳) שפירושו ממרק ויעשהו דק מאוד). *[אחי״ה והנכון שהוא מל״ע כאמור, ולא כדעת הח׳ לעווי שגזרו מע׳ הקודם לזה] —

מְהַט (מל״ע ܡܚܛ putzen, schnäuzen) בפ׳ אמר ר׳ עקיבי (שבת צ׳ סע״א) צינורה קטנה של נחשת למאי חזיא אמר אביי שמוהטין[8]) בה את הפתילות. בפ׳ המביא כדי יין בגמ׳ אין חותכין את הפתילה[9]) (ביצ׳ ל״ב רע״ב) מוהטין את הפתילה ביו״ט מאי מוהטין עדויי חשוכא[10]) פי׳ „המתעבה בקצה הפתילה כמין גחלת ומעכב האורה מותר לחותכה“ *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח לביצ׳. בע׳ הט פי׳ רבינו קצת בע״א ע״ש וכ״ה בפירש״י ובאו״ז הנ״ל. והוא מל״ע הנ״ל שפי׳ הסרת המיץ של אפיים והושאל אצל רז״ל לקניחת ולנקיית הפתילה. בחי׳ המאירי פי׳ מל׳ מחט כלומ׳ „דאפי׳ במחט מצי עביד הכי“! וברש״י בשבת הנ״ל וביצ׳ כ״ב. ד״ה קנבא לועז מוקיי״ר והוא בל״צ moucher שנייטצען, פוטצען פי׳ הסרת פחם מעל הפתילה ועיין תוספו׳ הנ״ל מ״ש בענין שני חטויי] —

* מְהֵימָן, מְהֵימָנָא (מפעל הֵימִין ein Beglaubigter) שבת י׳: כתובות כ״ז: עיי״ע הימין (ח״ג, ר״א:) ירו׳ גיטי׳ פ״ה דמ״ז. ועיין ב״מ מ״ד: בתוספ׳ ד״ה נימא ועיי״ע הימן בציון מירו׳ ב״ק פ״ד ד״ד:

☞ 1 מָהַל (= מול ענין חתיכת בשר beschneiden den והשם מְהוּלְתָּא Beschneidung) תרג׳ חתן דמים למולת בדמא דמהולתא הדין. *[אחי״ה ר״ב הרכיב תרג׳ של חתן דמים אתה לי עם הפסוק הקודם וכצ״ל חתן דמים אתה לי (שמות ד׳, כ״ה) תרג׳ בדמא דמהולתא הדין, ותרג׳ חתן דמים למולת אילולי דמא דמהולתא הדין וכו׳. ובתר״י א׳ גזירת מהולתא, תר״י א׳ לבראשי׳ מ״ה, ד׳ חמון גזירת מהולתי עיין פירש״י. ותרג׳ ירו׳ א׳ מצותו הפר (במדבר ט״ו, ל״א) תפקידת מהולתא בטיל ועיין סנהד׳ צ״ט. והשם עוד מְהוּלָא כתובות ח׳ סע״א בי מהולא. והתואר מָהוֹלָא שבת קנ״ו סע״א אי טבחא אי (מוהלא) [מהולא] ושם אמר רב אנא במאדים הואי ולא גנבא ולא אומנא ולא טבחא ולא מהולא אנא כ״ה בכ״י מ׳ ובנו״ג רבה ולי׳ סיום המאמר. והקבוץ שם קל״ה. מהולאֵי. והפעל שם: כשהוא מהול, ושם קל״ד סע״א ולימהלוה, ושם קל״ו רע״א ממהל היכא מהלינן ליה וכו׳, סנהד׳ ל״ט. (דמהלינן) [דמהילנן] אתון מהליתו וכו׳ ובכ״י ש״ס אלא אתון מיהלן וכו׳, יבמות ע״א. ונמהליה ועוד עיי״ע גבן וערב ד׳; שם ע״ב. לא מהלינן ביה עיי״ע סבר. ירו׳ יבמו׳ רפ״ח ד״ח ע״ד על מנת למוהלן, ושם את מוהלו בעל כרחו ושם כמה פעמים להמול, מוהלן, מהול. ב״ר פמ״ו מוהלים אותו, ושם פ״ס לא נבעלה ממהול, במד״ר פי״א שהש״ר פ׳ עד שהמלך: היה מוהל] —

* 2 מָהַל (מל״מ פי׳ מזיגת היין פי׳ חותך חריפת היין verfälschen d. h. den Wein beschneiden מל״מ סבאך מהול במים (ישעי׳ א׳, כ״ב) וכן אומרים סופרי ערביים חותך קוטל וחובל היין בהשאילה למזיגת היין כלומ׳ לשבר תקפו עיין דוגמאות רבות בפירוש ישעיה לה׳ גיזיניאוס ח״א 167 ורד״ק שרש מהל, והגהה לספר אלאסול לר׳ יונה שרש מהל. וכנ״ה בדרז״ל ב״מ ס׳. מזגא

---

1) בנו״ג הבריאה. 2) וכ״ה בר״ש בשם הגאון והערוך אבל בסר״ט לרה״ג אי׳ רק: בלויה כלקה (?) ע״כ. 3) בכ״י ו״ו שנמהא בשאר כ״י שנמהה ובנו״ג שנמחה. 4) כ״ה לנכון בכ״י ובדפ״ר. 5) כ״ה בדפ״ר ובשרפ״ע ממהה ובנו״ג ממחה. 6) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. 7) בדפ״ר ממחה. 8) ברש״י שמוחטין ועוד עיי״ע מחט ובנו״ג בפ״ס שמחטטין. 9) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. 10) וכ״ה באו״ז הל׳ יו״ט סי׳ שס״א עדויי חשיכה ובנו״ג לעדויי חושכא צ״ל עדויי וכ״ה בתוספ׳ ביצ׳ כ״ב. ד״ה קנבא וכ״ה בע׳ הט.

דידי מידע ידיע וכ"ת דטפי (ומחייליה) [צ"ל מהיילי] ומזבין ליה וכו', פסיקתא דר"כ צד קכ"ב: אמר לבר ביתיה המהיל ליה פי' מזוג וערב לו את היין במים, ווריש המאמר הביא רבינו בע' קסט.

מְהוּלְתָּא (בל"ע منخل פי' נפה das Sieb) כבר פירשנו בע' הל. *[אחי"ה ושם פי' מל"ע ע"ש ושם הביא רבינו ציון מביצ' כ"ט: וב"ר פפ"א ועיי"ע טרש ג', תענית ט': וסימנך מהולתא עיי"ע נהל וציון ממ"ק י"א. עיין בריש ע' גדל (ח"ב, רמ"ג). והתואר בירו' מ"ק פ"ב דפ"א: לאילין מהולַיָיא מעבדינן במועדא לצורך המועד — ושרש הל נרדף עם נהל עיי"ע ומ"ש — והתואר הנ"ל ראיה עצומה כי גזרת המלה מל"ע نخل ובל"ס נחל ומים ונו"ן ה' וח' מתחלפות] —

* מוֹהַל (Saft, Flüssigkeit) עיי"ע מחל.

* מַהֲלָךְ (מל"מ פי' אורח Weg, Reise) פסחים צ"ג: כמה מהלך אדם ביום י' פרסאות חגיגה י"ג. מהלך חמש מאות שנה ע"ש, וע' סנדלפון.

* מַהֲלִים (in Salzlacke einlegen) עיין סוף ערך הלמי (ח"ג, רי"א).

מָהַם (נבנה מהשם מְהוּמָה Unruhe, Verwirrung וא"כ הפעל מָהַם ממהר בבהלה stürmisch eilen) בפ"ק דנדה בגמ' והמשמשת בעדים[1] (ה'.) מתוך שמהומה לביתה אין מכניסתו[2] לחורים ולסדקים. פי' שלהוטה אחר בעלה לתשמיש. *[אחי"ה וכן פירש"י ממהרת לשמש ע"כ. בקהל"ר פ' ויתרון מהומה ומהמה צ"ל שהומה ומהמה עיין ערך המה (ח"ג, רי"ד). והשם מהומה מל"מ. מַהֲמָּה (קהלת י"ב, י"ב) דרש בסוף קהל"ר: מהומה ע"ש עיי"ע בן סירא (ח"ב, קי"ט:). אבות ה' ח' רעב של מהומה ובתרגום אסתר א', י' הבין מהומן מל' מהומה: מהומן דמתמני על מהומתא. ועיין ערך הבא] —

מהם (משרש המי = בל"ע همى בל"ס הָמָא באפעל ומעלים עיניו wegwenden) רב מארות (משלי כ"ח, כ"ז) תרג' ודמהמי עיניה מן מסכינא סגיאן לווטתיה. *[אחי"ה המ"ם שמושי' היא ואין זה העיקר כי אם המי באפעל מַהְמֵי ובנו"ג בח'] —

* מְהוּמָן (שם סרים אחד) באסתר א', י' נ"ל מלש' צענד magavan ובל' סאנסק' maghavan גדול ועוד מי שאינו נשוי וזה נאה לתואר סרים שאינו יכול לנשוא. ומ"ם ואות ו' = ט מתחלפין כנהוג.

* מַהֲמוֹרוֹת, מַחֲמוֹרוֹת (שוחות עמוקות tiefe Gruben) ירו' מ"ק פ"א ד"פ סע"ג בראשונה היו קוברין אותן במהמורות נתאכל הבשר היו מלקטין את העצמות וקוברין אותם ברזים ובירו' סנהד' ספ"ו דכ"ג סע"ד אי' במחמורות וכו' בארזים וכתב הרד"ק שרש המר במהמורות (תהלים ק"מ, י"א) ענינו לפי מקומו בשוחות עמוקות וכן בדרז"ל בראשונה היו קוברין אותן במהמורות וכו' ע"כ, ובשמחות פי"ב אי' קברני תחלה בבקעה ובסוף לקט עצמי ותנם בגלסקמא בארזין, ואולי צ"ל בכ"מ בארון, ומהמורות הוא בלא ארון עיי' תורת האדם לרמב"ן צד ל"ח סע"ד.

* מַהָן (הורכב מן מה ומן הן פי' כמו מַהוּ was ist das?) ירו' עירובי' ספ"ה דכ"ג, אחורי הגגין מהן.

* מֵהָן (הורכב מן מִ־ומן הָן פי' מן הן = מן זה aus diesem) ירו' שביעי' פ"ד דל"ה, מהן מודע לך וכו'.

מְהַסֵּם (פי' מתנגר widerstreiten) כבר פירשנו בע' הסם (בח"ג, רכ"ז).

* מַהֲפֵיכְתָּא (פי' מהפכה Verkehrung) כמהפכת סדום (דברים כ"ט, כ"ב) תרג' כ"י ובקצת דפוסי' כמהפיכתא דסדום.

* מְהַפְּכָנָא (פי' איש תהפוכות ein Verkehrter) תרג' איש תהפוכות (משלי ט"ז, כ"ח) גברא מהפכנא.

מָהַר (מל"מ ענין פתיות ועשות דבר בבהלה närrisch, unüberlegt handeln) בויק"ר (פ"ט) זוב דמה: אמרו לנמהרי לב (ישעי' ל"ה, ד') רב אושעיא רבה אמר למפגרי לבא היך דאת אמר (נחום ב', ו') ימהרו חומתה[3]. *[אחי"ה ופי' רד"ק שרש מהר: אמרו לנמהרי לב: ענין זה ענין הפתיות ואפשר שבא הל' הזה לפי שהפתיים מְעשיהם במהירות ובבהלה וכו'. וכן ענין פגר בל"ע فجر מי שמעשיו נפסדים ומשחתם בם. ובזה הענין הבין המדרש הפסוק בנחום ענין אבוד והשחתה —

[1]) בכל כ"י ובדפ"ר. [2]) בנו"ג אינה מכנסת. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו א', בי ל"ד ה"ב ובדפ"ר.

וכלי השאילה בענין חפז ירוע מל"מ ד"מ שבת צ"ז. ממהרת לבא. ב"ק צ"ג. ממהרין לצועק, תואר הפעול אבות פ"ה מי"ב מהר לשמוע ומהר לאבד וכו' כמו מהיר בל' עבר החדשה. והשם המפשט מְהִירוּת ב"ר פ"י] —

* מוֹהֲבָא (מפעל יָהַב פי' מתנה Geschenk) תרג' משלי כ"א, י"ד ובקצת דפוסי' גם בתרג' משלי ו', ל"ה ובכ"י מהיבא ובל"ס מוֹהַבְתָא ובזה המשקל עיין כמה דוגמאות בעמת"ר ללעווי.

* מוהי (כינוי לשבועה ועוד כנוי למשה) נדרי' י'. נדר במוהי ועיי"ע שבותה גי' רבינו. נדרי' י': האומר במוהי לא אמר כלום במומתא דאמר מוהי וכו' עיין פי' הר"ן.

* מוֹהַר (מל"מ מהר בל"ע مهر Morgengabe) מכילת' משפטי' פרש' י"ז מהר ימהרנו (שמות כ"ב, ט"ו) מגיד שהוא עושה עליו מוהר ואין מוהר אלא כתובה וכו' ועיין בשינויים בכתובות ירו' פ"ג דכ"ז ע"ד, והקבוץ ירו' שם רפ"ג דכ"ז. אלו היו כתיב בתולות כְּמוֹהֲרִיּוֹת, ב"ב קמ"ה. מוֹהֲרֵי הדרי וכו' פי' סבלונות הדרי במיתת האשה.

* מָהִיר (שם מקום מדבר בא"י) ירו' ב"ק ספ"ז ד"ו. ירו' פסחים פ"ד ד"ל ע"ד וירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד כגון מהיר שהוא ששה עשר מיל על ששה עשר מיל.

* מוהרין, מוהרנקי ט"ס עיין ערך מוהרקני וע' מסרדי.

מהרק (מל"פ مهره ובל"ע مهرق Schriftstück, Diplom עיין בפנים) בר"ג דפ' הדר (עירו' ס"ב.) במוהרקי (ואבריגני) [ואברוגני][1] פי' רבינו חננאל כגון בנין[2] ורבינו גרשם ז"ל פי' כלי הבית[3], ורבינו נסים פי' (אבריגני) [אברוגני] שלוחים מוהרקי כתיבה וחתימה כדאמרינן בס"פ איזה נשך בגמ' אין פוסקין[4] (ב"מ ע"ג:) מוהרקייהו דהני בספטא דמלכא מנח והוא הכתב שיש בו כרגא שעל כל אחד ואחד, ויש בפ' החולץ בגמ' המחזיר גרושתו[5] (יבמות מ"ו.) מוהרקייהו דהני בספטא[6] דמלכא מנח ומלכא אמר מאן דלא יהיב כרגא לישתעבד למאן דיהיב כרגא כלומ' כאלו מכורין הן וצריכין גט חירות.

*[אחי"ה בע' אברוגני (בח"א, י"ח) כבר הארכתי לדבר על שתי תיבות פרסיות אלה והעמדתי דברי רש"י ר"ח ור"נ על בורים עש"ה ודע כי מהרק הוא בל"ע ונאצלה מל"פ בהוראת נייר מוחלק ומצוחצח ועוד בהוראת שטר וספר ובעצם וראשונה פי' בל"פ כל דבר שחתום בטבעת וזהו כתיבה וחתימה שפי' ר' נסים. ואבריגני שצ"ל ואברוגני נ"ל להגיה אברונגי מל"פ הרשומ' בע' הנ"ל. והח' פליישער לא ידע לפרשו] —

* מוהרקני (מל"פ مهرگان ובל"ע مهرجان שם אד של פרסיים) בע"ז י"א: לפי גי' רבינו בע' מסרדי ע"ש כל הענין ומ"ש.

* מַוְהֵי (אפעל מן יחי פי' מִהֵר beeilen) תרג' איש מהיר (משלי כ"ב, כ"ט) גברא דמווחי ובכ"י דמוחי ועיי"ע יחי.

מַוְעֵי (אפעל מן יעא בל"ס כמו יצא בל"מ ובאפעל אַוְעִי הוציא hervorbringen) יפיח כזבים (משלי י"ט, ה', ט') תרג' ודמוועי כדבותא. יביע אומר (תהלים י"ט, ג') תרג' ומוועי מימרא. — (א"ב פי' בל"י פועל המדבר בקול רם ופועל המפיח ושואף רוח). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י μύζω עיין בט"ר לה' אייזלער ח"א 109 אבל הנכון כמו שכתבתי שהוא אפעל מן יְעָא וכנ"ה בתרג' משלי י', ל"א ינוב חכמה: מוועי חכמתא כ"ה בכ"י תרג' ובנו"ג כאן ובתרג' תהלים הנ"ל מבעי — מַעֲוִי (אפעל מן עוי) עיי"ע מעוי ומ"ש.]

מַוְרָן (מל"י ἀμαυρὸν, μαυρὸν dunkel) כבר פירשנו בע' אספרון. *[אחי"ה עיין ח"א, קצ"ד: ומ"ש. וע' זקנים תרגמו כהה (ויקרא י"ג, ו'. כ"ו—כ"ח) ועקילס סומכו' ותודוס העתיקו כהה (ישעי' מ"ב, ג') ע"י ἀμαυρὸς וממנו הפעל ἀμαυρόω להעתקת כָּהָה עיין עקילס לבראשית כ"ז, א'; לש"א ג', ב'. י"ג. וע' זקנים לדברי' ל"ד ז'; לאיוב י"ז, ז'] —

מז (= מַזְיָא מל"ם מֵזָא שער ובל"פ موی Haar ועוד בל"פ مژه שער של עפעפים) בפ' הקורא את המגילה (י"ח סע"א) לא הוו ידעי רבנן מאי סלסלה ותרוממך (משלי ד', ח') וכו' עד דהוה קא

[1] וכ"ה בע' אברוגני ובפי' ר"ח בש"ס ווילנא. [2] הביאו התוספי' בעירו' וכ"ה בפי' ר"ח בש"ס ווילנא. [3] בעה"ק שנ"ב אי' בט"ס כליבות. [4] כן הוא בכל כ"י ובדפ"ר. [5] בכתב יד ובדפ"ר. [6] בנו"ג בב"מ וביבמו' בטפסא וגי' רבינו תתכן יותר עיין ערך ספט.

מהפך במזייה [1] אמרה לו עד מתי אתה מסלסל בשערך. בס"ג דע"ז (ע"ה סע"א) הני רווקי [2] דארמאי דמזייא [3] מדיחן, פי' שקין של שמרים של שיער. *[אחי"ה וכן פירש"י, ויותר מבואר בסוף תשובות גאונים קדמוני' הנ"ל צד מ' סע"ב וז"ל ראוקי דארמאי משמרת כמו שאמרו חכמים (שבת קל"ז:) (רב) [רבי] אליעזר אומ' תולין את המשמרת ביום טוב והוקשה לך מאי שנא בין דמזיא לדעמרא לדכיתנא דמזיא כיון שקשה הוא (מדימן) [צ"ל מדיחן] דעמרא רך מן השער ומנגבן דכיתנא כיון דרך הוא ביותר ובולע מישנן שנים עשר חודש ע"כ — וכנ"ה בנדרי' נ', מן מזייה, נזיר ל"ט. האי מזיא וכו' סנהד' ק"י רע"א סתרתה למזייה, תנחומ' הישן ס' קרח סי' כ"ד וסתרי למזייה, יבמות קט"ז: סתרי מזייך, תר"י א' וגלחה את ראשה (דברים כ"א, י"ב) ותספר ית מזיא דרישה] —

מז (= מְזֻמָּז בל"ע מוזמז ענין נדנוד hin- und her- bewegen) בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברה השידרה (חולי' מ"ה:) הומרך [4] פסול נתמסמס פסול נזמזמז כשר הומרך נשפך כקיתון כלומר נמס כדונג בתוך האש, נתמסמס כלומ' אינו יכול לעמוד אלא נכפף נתמזמז פי' נ ת נ ד נ ד ו נ ת ק ר ק ר [5] ואינו מוליד. הרפאים יחוללו (איוב כ"ו, ה') תרג' אפשר דגיבריא מתמזמזין. *[אחי"ה בנו"ג איפשר דגבריא דמתמזמזין יתבריין, וכנ"ה בתר"י א' לבראשית ל"ג, ד' על צערא דשינוי דאתמזמיזו — חולי' שם בהמה שנתמזמז מוחה טרפה [6], ושם נתמזמז מוחא דדין. ופירש"י נתמזמז נתרוקן מהמוח מקצתו מאליו ע"כ ורגמ"ה פי' לשון שבור אבל פי' רבינו הוא מעולה כי כן ענין ל"ע הנ"ל] —

1 מֹזָא (= מוּזָא לדעת רבינו ראשי הבצלים Zwiebelköpfe אבל עיין בפנים) בפ' האיש מקדש בגמ' במעשה בה' נשים [7] (קידושי' נ"ב:) ההוא גינאה דשקיל מוזא דירקא מוזא דשמכי פי' ראשי בצלים שהיו בשותפות בלא חלוקה וקידש בהן ואמרו אינה מקודשת. *[אחי"ה כן פי' הרי"ף וז"ל פי' מוזא דשמכי ראשי הבצלים ע"כ ומוכח ג"כ שגרס כדאי' בנוסח' ההוא אריסא [8] דקדיש במוזא דשמכי וכו' וכ"ה בחי' הריטב"א אבל מתוך פירש"י נראה שהיתה ג"י אחרת לפניו שכתב ה"ג. ונ"ל ששתי גירסאות נתערבו כאן והיינו מוזא דירקא ועוד מוזא דשמכי ובע' מצה ג' גרס רבינו רק מוזא דירקא ופי' פסולת של ירק ונגרר אחר רה"ג לכלי' פ"ט מ"ח ע"ש ונראה שפי' מענין מוצא = מוץ היינו קש כדאי' בע' מצה ע"ש והוא מל"ע מוס קש — אבל הנכון מוזא דשמכי כמו בל"ס שמכא ונתפרש ע"י בצלא דזזא, בל"ע بصل الزنى، الزيزى Meerzwiebeln [9]) ורש"י פי' מלא יד וכ"ה בר"ן ובריטב"א וא"כ יש לגזור מל"פ مشت פי' מלא קומצו] —

2 מֹזָא (= מוּזָא פי' כמו מוֹצָא מל"מ מֹץ, מוץ Spreu) וכמץ גנבתו סופה (איוב כ"א, י"ח) תרג' וכמוזא דיטלטליניה עלעולא. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' תהלים א', ד'; ל"ה, ה' ובתרג' כ"י נקוד בחולם וכ"ה נכון ואחד הוא עם מוץ, מוצא עיי"ע מצה ג' ושם פי' רבינו מזה הענין גם מוזא דשמכי של ערך הקודם ועוד עיי"ע מצה ג'] —

* מוזבה (ט"ס) ירו' כתובות רפי"א דל"ד: הדא ארמלתא דר' אבדימס ד מ ו ז ב ה אמר לה ר' בא וכו' וגי' הרא"ש רימו בה ואמרו לה.

* מוֹזְנָן (פי' מאזנים Wage, Wagschale) תרג' מאזני (ויקרא י"ט, ל"ו) מוזנָוָן ובקצת דפוסי' מאזנון, תרג' במאזנים (ישעי' מ', י"ב. ט"ו) במוזניא.

* מוֹזְפוּ (מפעל יזף Schuld) תר"י א' לדברי' כ"ד, י' מוזפו דמדעם, והוא כמו מַזְפּוּ בתר"י א' שם כ"ג, כ' והתואר מְזוֹפָא פי' נושה עיין תרגום לתהלים ק"ט, י"א, ולנקבה מן מוזפו: מְזוֹפִיתָא תר"י א' לדברים ט"ו, ב'; לתהלים ס"ו, י"ב.

* מות, מוט, מוך, מוכני, מול ויתר הערכים שוי"ו הוא עיין הפעל עיין למטה בערכי' המיוחדים בלי וי"ו.

* מוּם (körperlicher oder Charakterfehler) מל"מ והוא קטוע מן מְאוּם כמו דניאל א', ד'

---

[1]) כ"ה בכ"י ש"ס בר"ה כ"ו: ובנו"ג שם בשעריה. [2]) כ"ה לנכון בכל דפוסי ערוך כאן ובע' רווק וכ"ה בל"ע כמו שאוכיח שם ובכ"י ערוך רוקי, ובתשו' גאוני' קדמוני' דפ' בערלין בסוף: ראוקי וזה היותר נכון כפי כתיבת מלה ערבי'. [3]) כ"ה לנכון בכ"י וכן הסדר בע' רווק אבל בע' הנוכחי בדפ"ע דמזייא דארמאי. [4]) בנו"ג נתמרך וכ"ה בפי' רגמ"ה בכ"י חולין. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע נתקרקש. [6]) בתוספי' הולי' רפ"ג אף שנתמזמזה מוחה פסולה. [7]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [8]) ובריי"ף כ"ב גברא ואולי צ"ל גינאה. [9]) עיין פפלנ"צ ללעף 75.

אשר אין בהם כל מְאוּם, ובאיוב ל"א, ז' ובכפי דבק מאום, וענינו חסרון טבעי או מוסרי וכן בדרז"ל נדרי' ס"ו: עד שתראי מום יפה שביך וגי' הב"ח מאום ופירושו שום דבר בה עיין הר"ן, זבחי' ע"ז, בעלת מום, מנחות מ"ד, מה מום ראית בי, בכורו' ל"ז רע"ב מום רע . . מום עובר, ושם ל"ח: מום קבוע, צף אינו מום . . הרי זה מום ועיי"ע חלזון א', פסחים קי"ב: אל תעש מום בעצמך, ב"מ נ"ט סע"ב מום שבך אל תאמר לחבירך, יבמות ק"א, מנוקין מכל מום, סוט' מ"ב: מבונה מכל מום, בעל מום עיי"ע וש"נ, ובמשקל סורי מוּמָא עיין בכורות ל"ו, ל"ט, מ"ג: גיטין נ"ו רע"א והקבוץ מוּמִין, מוּמֵי בכורות ל"ז: מ"ג, מ"ד, ע"ח, סנהד' ה': וְהֻפְעַל נבנה מהשם, ירו' יומ' פ"ב דל"ט ע"ד קטורת שכבת הוממה, ירו' שקלים פ"ד דמ"ח: תמימין והוממו, שהש"ר פ' יפה את ובמד"ר ספי"ב ולא הוממו ולא הזקינו וכו'.

* מוּמִי עיי"ע מם ב'.

* מוּפְיוֹן (מל"י אמצ' μαππάριοι = mapparii) בירו' ע"ז פ"א ד"מ, מוקיון מופיון פי' מופיון על שם Tuch, mappa שהשתמשו בה יושבי קרקום להתחיל משחק עיין עט"ש לפערלעס 101 מ"ש בשם דוקנגע ובבבלי ע"ז י"ח, אי' תמורתו בוקיון עיי"ע בח"ב קנ"ט.

* מוּץ, מוּק, מוּר, מוּשׁ, מוּת עיין ערכם בלי וי"ו.

* מוֹרָע (קטוע מן מְאוֹרָע Ereigniss) תוספתא ברכות פ"ג מעין המורע עיי"ע מאורע — ובענין רָעָה עיי"ע מרע.

מִזְבֵּחַ (מל"מ במה עשויה להקריב בה זבח או לזרוק עליה הדם Opferaltar) בילמדנו ויקחו לי תרומה (תנחומ' תרומ' סי' י') מ̇ז̇ב̇ח̇ מ̇ מחילה, ז̇ זכות, ב̇ ברכה, ח̇ חיים, מזבח הפנימי הוא מזבח הזהב הוא מזבח הקטורת (עיין מראה מקום בסוף הערך). *[אחי"ה ובכתובות י': דרש ראשי תיבות מזבח מ̇ז̇י̇ח̇ ומ̇ז̇ין מ̇ח̇ב̇ב̇ מכפר, ויתר דרשות עיין ברכות ט"ו, שבת צ"ב, סוכה מ"ה, נ"ה: סנהד' ק"ג: זבחים ס"א: ס"ב, קט"ו: מדות ל"ו, ירו' מעש' שני ספ"ה דנ"ו ע"ד, ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד, ובענין מזבח הפנימי, מ' הזהב, מ' הקטורת עיין אלה המקומות עירו' ד', י"ט, חגיג' כ"ו: כ"ז, יומ' י"ד: כ"א, כ"ה, ל"ג, ל"ג: נ"ח: נ"ט, כתובו' ק"ו: שבועות י': זבחים כ"ז: ל"ו: מ"ב, מ"ז, נ"א, נ"ב: ס"ד, מנחות ט"ז, כ"ז, מ"ט, נ', נ': צ"ז: מעיל' י"א: י"ב, תמיד כ"ח: ל', ל': ל"ג, כלי' פי"ז מ"י] —

מַזְבְּלֵי (מל"ע زَبِيل כל שנארג מעלי דקלים כמו כפיפות וכדומה aus Palmblättern geflochtene Körbe u. s. w.) בס"ג דפ"ק דסוכה (כ'.) מאי חוצלות מזבלי פי' "עושין כמין יריעות (צרות) [צ"ל קצרות] ואח"כ תופרין אותן ועושין מהן כפיפות וכסויין." *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח, בנו"ג מאי חוצלות . . מרזובלי . . מאי מרזובלי ר' אבא מזבלי, ובכ"י ש"ס מינכען ב' אי' רק מזבלי וכן בסמוך כ': אי' כן במקום מרזובלים וכנראה גם רבינו לא היה גורס זו המלה, ורש"י בכל הדפוסים הישנים לועז בולז"ש[1]) ועשוי לרועה להניחן תחת ראשו ולשכב ע"כ ואולי הוא Balsak] —

* מְזַבְּנָא, מְזַבְנָנָא, מְזוֹבְנָנָא (מפעל זְבַן פַּעֵל זַבֵּין נבנה התואר הזה ופי' מוכר Verkäufer) ירו' ב"מ רפ"ה ד"י, ווי לזבונא . . ווי למזבנא, אסת"ר פי' ויבז ווי ליה למזבניה ווי ליה לזבוניה בתרג' שני לאסת' ג', י"א לא היך זבונא ולא היך מזבננא, תרג' כקונה כמוכר (ישעי' כ"ד, ב') זבנא כמזבננא ובתרג' יחזק' ז', י"ב, י"ג אי' מזוזבננא ועיין עוד ע' זבן.

מָזַג (כל"ע مزج וכן בל"ס כמו מסך בל"מ מערב היין den Wein mischen) בפ"ק דסנהדרי' בגמ' עריפת העגלה (סנהר' י"ד:) אילימא לדבר הרשות מי נפקי אל יחסר המזג כתיב (שה"ש ז', ג') פי' כשם שיין מזוג שני חלקים מים ואחד יין כך אי אפשר שתהא לשכת סנהדרין בלא שלישי' סנהדרין וכמה הן כ"ג כנגד סנהדרי קטנה[2]) בילמדנו ריש כי תשא (תנחומ' כי תשא סי' ב') אל יחסר המזג שאם הוצרך אחד מהם לצאת לצורכו רואין אם יש שם כ"ג יוצא ואם לאו אינו יוצא, בפ' אחד דיני ממונות בגמ' בסנהדרין[3]) (סנה' ל"ז.) אל יחסר המזג וכו'[4]), בפ' ב' בנדה (י"ט.) וכמזג[5]) שני חלקים מים ואחד יין מן היין השרוני[6]) ובריש נגעים (פ"א מ"ב) כיין המזוג בשלג . . כדם

1) בנו"ג בולו"ס. 2) וכן מוכח מסנהדרי ל"ז. ע"ש בפירש"י. 3) כ"ה בדפ"ר. 4) רבינו היה מקטע ע"י וכו' כי כ"ה כמו בילמדנו. 5) במשניות וכמזוג. 6) ועיין במד"ר פ"א מי שהוא מוזג כראוי מוזג שלישי של כוס יין ושני חלקים מים כך היתה סנהדרין יושבת מתמיד השחר וכו'.

המזוג בחלב . . כיין המזוג במים[1]. בפ׳ יוה״כ בגמ׳ שתה ציר או מוריים (יומי פ״א סע״ב) לשנה[2] אייתו[3] כולי עלמא מזוג ושתו אימר דאמרי[4] אנא חייא מזיגא מי אמרו[5]. בפ׳ ערבי פסחים בגמ׳ אפי׳ עני (ק״ח:) אחד חי ואחד מזוג. ממולח טהור קודש (שמות ל׳, ל״ה) תרג׳ ירוש׳ (א׳) ממזג[6] דכי קודשא. ובפ׳ ח׳ בברכות (מ״א דף נ״א:) מוזגין את הכוס ואח״כ נוטלין לידים. בפ׳ כיצד צולין (פסחים פ״ו.) כשהשמש עומד למזוג את הכוס. ובפ׳ אמר להם הממונה בגמ׳ בשחר[7] (יומי ל״ה:) אמר אביי כי חמרא[8] במזגא. בפ׳ השוכר בעבודה זרה (ס״ט.) ואם אמר לא הוי מוזג ושותה. משקה מלך מצרים (בראשית מ׳, א׳) תרג׳ ירוש׳ (א׳) [רב] מזוגָיא[9] דמלכא[10] ושתו ביין מסכתי (משלי ט׳, ה׳) ואשתו בחמרא[11] דמזגית. *[אחי״ה מזג נרדף עם מסך ושניהם נשנו יחד בע״ז נ״ח: יין שמסכו נכרי מהו א״ל ואימא מזגו וכו׳ ע״ש ושם יין שמזגו נכרי והתוספות שם בד״ה כדכתיב נתנו הכלל: מזיגה ביין עצמו אבל מסיכה הוא תיקון מים ביין ע״כ ומזג הוא לשון חכמים ועיין ג״כ רד״ק בשרש מזג ומסך. וכנ״ה בכתוב׳ ד׳. יינו מָזוּג, ירו׳ נדה ספ״ב ד״נ: כוס מזוג, ספרי נשא פ׳ כ״ג יין זה מזוג שכר זה חי, עירוב׳ נ״ד סע״א דקא מזיג ליה כסא אמר ליה הב לי ואמזגיה ובנדרי׳ נ״ה. דאמזיג ליה, ב״מ ס׳. מזגיה טעמיה וכו׳, פסחים פ״י מ״א, מ״ב מזגו לו את הכוס, קהל״ר פ׳ מתוקה מזג ליה עבדיה כסא, איכ״ר פ׳ רבתי: תרין מזגין וחד שתי וכו׳, נפעל: ירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ה. נִמְזַג כל צורכו מהיתר. — ובהשאילה נאמר מזג כמו ל״ע مزج מעורר הכעס (in Zorn aufwallen, zu Zorn aufregen) ומזה הענין בשמ״ר פמ״ה תרתין אפין מזגין רותחים עיין דב״ר פ״ג שתי הפנים בכעס אני ואת כועסין עש״ה. — והשם מֶזֶג Temperament ב״ר פכ״ח מזגו של מלך רע. ונשתמשו בזו המלה בלשון עבר החדשה ויאמרו מזג טוב, מזג רע וגם בלשון הרפואה. ואלה דברי ספר הגדרים (נ״ח.) מזג הוא איכות מתחדש מהפעלות איכיות הפכיים נמצאים ביסודות קטני החלקים כדי שיגיע רוב אחד מהם ברוב האחר כשיתפעלו בכחותם קצתם בתוך קצת יתחדש מכללי׳ איכות מתדמה בכלם והוא המזוג וכו׳. — ובלא״ר מְזִיגָא וכ״ה בל״ס מוּזָגָא והוא כמו מֶזֶג Mischung נדרי׳ נ״ה. הדין מִיזְגָא ובעירו׳ נ״ד. האי מזיגא, יומ׳ ל״ה: עיי׳ לעיל. ממסך (משלי כ״ג, ל׳) תרג׳ בית מזגא. והקבוץ ב״ב ע״ג רע״ב תרי מִזְגֵי דחמרא, ירו׳ נדה ספ״ב ד״נ: כמזגי אבא בר חנא. והשם המפשט שבת פ״ח מ״א מזיגת הכוס ועיין שם ע״ו: ע״ז. כתובו׳ ד׳: ס״א. ועיין עוד לעיל. והתואר מָזוֹגָא ירו׳ שבת פ״א ד״ג. רמז חייה בריה למזוגא. אסתר שני א׳, ח׳ רמיז ליה למזוגא. ושם: ומזוגא דהוה מזיג להון, תר״י א׳ לבראשית מ׳, ה׳ מזוגא ונחתומא, והקבוץ מזוגָיא עיין לעיל. — מזגא חמרא, בת מזגא חמרא שם עוף אחד עיין ערך בת מזגא חמרא ח״ב, רי״א.

* מְזַג (שם אומה) תרג״י דדן (בראשית י׳, ז׳ ולדה״י א׳, ט׳) מזג ולדעת קצת הוא Mazoces, Mazices ועיין עמת״ר ללעווי.

* מִזְגָא (שם מקום) בב״ר ס״פ ל״ד מן הָן (אתון) [אתין] אמרין מן מזגא אמר אנא (חכם) [חכים] מזגא ולית בה אלא תרתין עמודין. — מזיגא עיי״ע מגיזא.

☞ מזד (צ״ל מזודה בל״ע مزود, مزادة Reisesack) הרבצל (והמזור) [צ״ל והמזוד] עיי״ע מזור. *[אחי״ה בעי׳ מזר ג׳ כתב כן רבינו עפ״י א״ד של פי׳ רה״ג כמו שאוכיח אבל עיקר הגי׳ בדל״ת והמזדה והוא ל״ע הנ״ל ואחד הוא עם מִזְוַד ופי׳ שק שמשימין בו צדה לדרך, ובמשנ׳ דש״ס בט״ס אבל במשניות המזודה ועיין בתוי״ט. ולנכון כתב רבינו בע׳ זווד ג׳ בל״י מזווד ע״ש ומ״ש בח״ג, רע״ח] —

מזדנדזין (נ״ל מזהנדזין = מתהנדזין berechnen, erwägen) באלו טרפות בגמ׳ הריאה[12] (חולי׳ מ״ח סע״א) א״ל אף אני אומר כן אלא שהתלמידים מזדנדזין בדבר. — (א״ב מזדנזין כתוב בנוסחאות ופירש״י מגמגמים). *[אחי״ה בדבור המתחיל אי׳ מזדנדזין בכל דפ״ע ובכ״י חוץ מכ״י ו״ו א׳ שאי׳ מזנדנדזין וכ״ה בכ״י ו״ו ב׳ אבל הוגה כבדפ״ע ובכ״י

---

[1]) אי׳ בקטוע ע״ש ובעי׳ פתק. [2]) כ״ה לנכון ברפ״א ובדפ״ר ופיזי וויניצי׳ לישנא. [3]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג נפקי. [4]) בכ״י ו״ו אי׳ עוד רבנן. [5]) כזו הגי׳ נראה שלי׳ בספרי רבינו הגי׳ אימר דאמרי אנא פורתא טובא מי אמרי וכן לי׳ אימר דאמרי אנא דיעבד לכתחילה מי אמרי וכן לי׳ בכ״י ש״ס ועיין ד״ס ליומ׳ צד קל״ד. ובנו״ג ברוחב ביאור ע״ש. [6]) בנו״ג עובד ממזיג מערב ולשון מיותר הוא וכנראה שתי גירסאות נתערבו יחד כי ממזיג היינו מערב ועיין תר״י א׳ לשם ל׳, כ״ה ממזיג. [7]) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב ובדפ״ר. [8]) בנו״ג כחמרא. [9]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע מזוגא. [10]) וכ״ה בתר״י לפסוק ט׳, כ׳, כ״ג. [11]) בנו״ג ואישתיו חמרא. [12]) בכ״י ובדפ״ר.

ק"ט מזנדזין וכ"ה באמצע הערך ואולי לפי זה הוא כפי דעת המשביר מל"י ἐνδοιάζω מסתפק ואז צ"ל מתנדזין בהתפעל אבל דעתי שהוא מל"ע ופ' האמורה בע' הנדז והוא בהתפעל עיין מ"ש בח"ג, רכ"ב ובהערה 11] —

* מַזֶּה (מפעל נָזָה מל"מ (der Sprengende, Priester תוספתא פרה פי"א אומרין לו למזה פרוש מאחריך פי' הוא הכהן המזה מי הנדה, ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד ובירו' תענית פ"ד דס"ז ע"ד עיי"ע מד ג' ומ"ש כפי' הציון מברכות כ"ח.

* מְזוּזָה, מְזוּזְתָא (א') מל"מ והוא לחי השער Thürpfoste ב') המגילה הקטנה אשר בה פרשיות דברים ו' ד'—ט'; י"א, י"ג—כ"א וקבועה היא בפתח הבית) בהוראה א') קידושין כ"ב: מה המזוזה מעומד אף הדלת נמי מעומד ותרג' בזו ההוראה סקיפה או סיפה עיין רד"ק שרש זוז. — בהוראה ב') מנחות כ"ח. שתי פרשיות שבמזוזה וכו', שם מ"ג: מזוזה בפתחו, והרבה עוד עיין שבת כ"ג: ל"ב: ב"מ ק"ב. ע"ז ג': כלי' פי"ז מט"ז והקבוץ מְזוּזוֹת יומ' י"א. מגילה ח': י"ח: מנחות ל"ב: ל"ג והלאה ובלא"ר מזוזתא מנחות ל"ג. ע"ז י"א. והקבוץ מְזוּזָיָן תרג' דברים ו', ט'; י"א, כ'. ובכנוים בתרג' בריחיה (קהלת ב', ט') מזוזתהא.

* מָזוֹן (מל"מ שם תואר למיני מאכל Speise, (Nahrungsmittel עירובי' פ"ג מ"א הנודר מן המזון מותר במלח ומים והובא בירו' נדרים רפ"ו דל"ט ע"ג אכיל חליטא ואמר לא טעמית מזון בהדה יומא והא תנינן הנודר מן המזון וכו' פתר לה ר' יאשיה דאמר הילכו בנדרי' אחר לשון תורה ומניין שכל דברים קרויין מזון וכו' ע"ש ובירו' נזיר פ"ה דנ"ה ע"ג וב"ר ר"פ צ"ד. פסחים קי"א. ברכת המזון. ובל"ס ובלא"ר מזונא תרג' ירו' א' לבראשית ג' י"ח וניכול מזון מן מזונא דארעא ועוד הרבה, ברכות מ"ד. עירובי' ל'. כתובו' ס"ה. מזונא והקבוץ מזונות, מזוני עיין ברכות ל"ה: ל"ח: שבת נ"ג: קכ"ט. קנ"ח: עירובי' י"ח: פסחים קי"ח. יומ' ע"ו. ביצ' ט"ז. ל"ב. תענית י': כ"ה. מ"ק כ"ח. יבמות ס"ג: כתובות מ"ז: גיטין ז'. ב"ב ט'. י'. סנהד' ק"ח סע"ב תמור' ט"ז. ירו' ב"ב רפ"ט דט"ז ע"ד מזונין — והיחיד מזוניתא בב"ר פמ"ח דפתא מזוניתא דליבא אבל ברש"י לבראשי' י"ח, ה' לנכון יותר: סעדתא עיי"ע סעד.

* מְזוּפִית, מַזּוּפִיתָא (מפעל נזף פי' גערה das Drohen) תרג' המגערת (דברים כ"ח, כ') מַזּוּפִיתָא (ובתר"י מְזוּפִיתָא) וכן תרג' גערת (תהלי' י"ח, ט"ז) לישעי' ל', י"ז מזופית חד ועיין שם נ', ב' ועוד זולתו.

* מְזוֹר, מְזוֹרָה עיי"ע מזר.

מזחל (= מַזְחִיל מפעל זחל והוא מדרון סמוך לכותל (Wand- Dachrinne בפ' המוציא תפלין (עירובי' צ"ט:) קולט אדם מן המזחילה פירוש מקום מדרון שעושין סמוך לכותל שזוחלין בו המים ויורדין לארץ ופעמים שתהא של בנין ועושין בנין מדרון שזוחלין בו המים ולהכי נקרית מזחילה שכל דבר שמהלך עם הארץ ועם הכותל נקרא זוחלין ועיקרו מן הכתוב (דברים ל"ב, כ"ד) עם חמת זוחלי עפר, כי הנחש לעולם על הארץ מהלך ולהכי[1] שנינו מים זוחלין (עיי"ע זחל). והמזחילה יש לה חזקה (ב"ב נ"ח: במשנ') ואוקימנא (שם נ"ט רע"א) במזחילה של בנין. בפ' לא יחפור (ב"ב כ"ב:) מרחיקים הכותל מן המזחילה ארבע אמות הכא במזחילה משופעת עסקינן[2] פי' כיון[3] שמגיע לחצי גובה הכותל משופע[4] ומוציא אבנים מן הכותל כעין זיזין והוא בנין כנגד כותל כולו שנמצא בראש הכותל עודף ויוצא בנין מחוץ לעובי הכותל כמו אמה שהמים של הגג עוברין עליו וזו היא מזחילה משופעת של בנין[5]. ובפ' חזקת הבתים (ב"ב נ"ח:) המזחילה יש לה חזקה פי' כגון לוח קבוע בכותל בעל העלייה למטה מן הגג שיעור אמה ברוח מזרחית כולה כנגד גג העליה כולה משוך מן הצפון לדרום על פני כל המזרח ורחבו של לוח כשיעור אמה והמים זוחלין ושותתין מגגו של זה לתוך חצרו של זה. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספתא טהרות ספ"ט המזחילה שהיתה שותה ויורדת משקין וכו', תוספתא עירובי' פ"ט (פ"ו) לא יצרף אדם . . עם המזחילה אם רשות הגג למעלה מי' טפחים וישתה וכו', ירו' ב"ב ספ"ג די"ד: המזחילה יש לה רשות ארבע אמות. ובפי' ר"ח לעירובי' (בש"ס ווילנא) מבואר ג"כ מזחילה מענין ירידת מים ע"ש] —

[1]) בכ"י ק"ט ודפ"ר מהכי. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ם ובנו"ג הכא במאי עסקינן במזחילה משופעת ד"ס ב"ב צד נ"א. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפי' וויניצי' אבל בדפ"ר כגון ובשרפ"ע לי'. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר, ובשרפ"ע משפע. [5]) זה הפי' עולה עם פי' שהביא באריכות לשון בעל שט"מ לב"ב כ"ב: סוף ד"ה מכנגדן ומים בזה"ל וזה הפירוש האחר הוא הנכון. עש"ה.

* מזי (שם מקום) ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד מזי ובתוספתא דשביעי' פ"ד מזין ובכ"י אירפ' ומזיין ולדעת ה' נייבויער צד 23 הוא Meïs.

* מֵזִיד (בשתי הוראות בשול ועשות רעה ברצון) כבר מפורש בע' זֵד (= זוד) בח"ג, רע"ב. ובלי נקבה מְזִידָה והפוכה שוגגת בירו' סוט' רפ"ה ד"כ.

* מְזַיַּיע (= פַּעֵל מן זוע ענין תנועה רתת וחלחלה erschüttern, erschrecken) תר"י א' לויק' כ"ו, י"ט דלא מזייע . . דמזייע. והקבוץ תואר לשדים תר"י א' לבמדבר ו', כ"ד ויטרינך מן ליליּ וּמְזַיְּיעֵי פי' מן המרעידים.

* מַזָּל (מל"מ צורות הכוכבים Sternbilder ב') בדרז"ל ענין גד Schicksal, Glück) משרש נזל וכתב רד"ק בשרש נזל והענין הזה לשמש ולירח ולמזלות (מ"ב כ"ג, ה') ולפי שהם נוזלים במרוצתם נקראו כן ע"כ ולפע"ד שהוא כדעת ר' יונה בן גנאח מל"ע نزل אשר ממנו השם منزل והקבוץ منازل מעמדות Station, Absteigquartier ועיין געזעניאוס תזוירוס ע' נזל ודברי ר' יונה הלא הם בכתאב אלאסול 369 להוצ' ה' נייבויער. וז"ל ספר הגדרים צד נ"ז ע"ג וע"ד מזל יאמר על ב' ענינים אחד מהם השעור אשר יהיה חלק מי"ב חלק מן הגלגל אשר יגדר לחלק בככבים או בנקודות מיוחדות והענין האחר הוא הצורה הנרשמת על שעור מצב הככבים המדומים לצורה אשר יקרא בה ע"כ. ומזה הענין בברכות ל"ב: (לפי גי' כ"י מ') אמר הקב"ה לנביא לך אמור לה לכנסת ישראל י"ב מזלות בראתי בשמים[1]) כנגד שנים עשר שבטים ועל כל מזל ומזל בראתי בו שלשים חיל וכו' בראתי שלשים רהטון ועל כל רהטון ורהטון בראתי בו שלשים לגיון ועל כל לגיון ולגיון וכו' ועיי"ע גסטר (ח"ב, ש"ל) קרטון, רהטון. וגם לפי דמיוני הפרסיים הככבים הם כערוכי מלחמה ועומדים במערכות זה לעומת זה כצבא השמים עיין מ"ש בספרי על המלאכים והשדים 92 והלאה. שבת ע"ה. תקופות ומזלות. ירו' פסחים רפ"א דכ"ז: לא שמשו המזלות בשנת המבול עיין ב"ר פל"ד שם פ"י עד שלא חטא אדה"ר היו המזלות מהלכין בדרך קצרה ובמהירות וכו' יש מזל שגומר הילוכו לי"ב חודש כגון כוכב חמה ויש מזל שגומר הלוכו לשלשים יום והיא לבנה ויש מזל שגומר הלוכו עש"ה כל הענין. — ובהוראה שניה ב"ר ר"פ מ"ג מזל צדק היה מאיר לו (לאברהם), נדרי' ל"ב. הסתכלתי במזל שלי עיי"ע אסטגנין (ח"א, קס"ו), שמות רבה פ"כ והיה רואה במזל וכו'. שבת קמ"ו. אע"ג דאינהו לא הוו מזלייהו הוה, מגילה ג'. אע"ג דאינהו לא חזו מזלייהו חזו וע"ש עוד ביחיד מזליה חזי, שבת קנ"ו סע"א מזל מחכים מזל מעשיר ויש מזל לישראל ור' יוחנן אמר אין מזל לישראל וע"ש כל הענין, שם: לא מזל יום גורם אלא מזל שעה גורם[2]), שם נ"ג: ב"ק ב': אדם דאית ליה מזלא . . בהמה דלית לה מזלא, תענית כ"ט: ברי מזליה . . ריע מזליה תר"י א' לבראשית ל' י"א מזלא טבא, תרג' קהלת ט', ג' מזל ביש, קהל"ר פ' את הכל טמיע מזליה, מ"ק כ"ח. לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזל תליא מלתא, ב"מ ק"ה. מזל דבי תרי עדיף, ב"ר פ"י אין לך כל עשב ועשב שאין לו מזל ברקיע וכו' במד"ר פי"ב לית מזל חמי במה דקדים ליה ולית מזל חמי במה דלעיל מיניה אלא וכו' ועיי' בספרי הנ"ל ושם הוכחתי כי אמונה במזלות נשתרשה בלבות הפרסיים אשר דמו בנפשם כי לכל דבר ולכל נפש יש מלאך מליץ אחד הנקרא פרואאר = Fravashi ונגד דעה זו נאמר מאמרם אין מזל לישראל כלומ' שישראל איננו עומד תחת יד וכח איזה בינוני כי אם בלי בינתים תחת ממשלת הבורא בכל זאת יש דברים שאין הקב"ה רוצה לשנות הילוך המזלות עיין תוספ' נדה ט"ז: ד"ה הכל. ועיי' ג"כ תרג' קהלת ז', ט"ו מזליא דאיתבריאו בהון בני אינשא. ושם ט', א' כולא במזליא איתגזר וכו' ושם ב' כולא במזליא תליא מן שמיא אתגזר וכו' — מה שענין הון בתרג' מזלא, מוזלא בכולם צ"ל מדלא, מודלא עיי"ע מַדַּל וע' סגע ומ"ש, וכן תרג' כ"י כחיל (איוב כ', י"ח) היך מְזָלָא ובנו"ג כדעתריה] —

* מְזָלָא (מְדָלָא) פסחים מ' רע"א עיי"ע זל א'.

מַזְלֵג (מל"מ פי' שלשת השנים Gabel) בפ' י"ג בכלי' (מ"ב) ניטל[3]) המזלג טמאה[4]).

* מַזְמֵז עיי"ע מז ב'.

מזמוט (או מל"פ زمزمة זמירות Gesänge או אולי צ"ל מזטוט והיא מל"פ مزحة נעים זמירות ומשחק Fröhlichkeit, Lustbarkeit) בפ' אין דורשין

[1]) תרג' ירו' א' לבמדבר ז', פ"ד. [2]) יבמות ס"ד: מזל גורם. [3]) בנו"ג ניטלה. [4]) ועיי"ע זמלסטר בח"ג, רצ"ז.

בנמ׳ ולא במרכבה[1] (חגיגה י״ד:) כבני[2] אדם שמתקבצין לראות במזמוטי חתן וכלה, פי׳ זמירות שאומרין לפני חתן וכלה כדי לשמחן. — (א״ב (ושנותיהם) [צ״ל ושניהם] בנעימים (איוב ל״ו י״א) תרג׳ ושניהן במזמוטין). *[אחי״ה וכ״ה במתורגמן וגם שם בט״ס ושנותיהם, וסיים פי׳ זמירות ובתרג׳ כ״י בבסימיא וכ״ה בפשיט׳. ובכ״י ש״ס כמזמוטי וצ״ל כבמזמוטי ובכ״י ב׳ במזמוטי ואולי יש לקיים גם זו הגי׳ מל״פ הנ״ל שענינה שחוק ושמחה וכן פירש״י „מיני שחוק שמשחקין לפניהם״. וכפי מלה ערב׳ نمنمة פי׳ קול בגרון (ועיי״ע זימזום, זמזמי) שנעתק לל״פ בהוראת קול זמרה פי׳ רבינו זמירות והרכיב עם פי׳ זה גם ענין מלה פרסי׳ שניה ומה שפי׳ ה׳ לעווי ופליישער קשה להלמו — ועיין טור יורה דעה הלכ׳ אבילות סס׳ שצ״א וברמ״א בשם הטור שהשתמשו בזו המלה: בשעה שעוסקים שם במזמוטי חתן וכלה] —

* מַזְמַן (כמו זְמן Zeit) תרג׳ בכל עת (משלי ה׳, י״ט) בכל מזמן.

* מזמם עיי״ע קלמזמס.

* מִזְמוֹר, מִזְמוֹרָא (שם תואר לשיר Lied, Psalm מל״מ) ברכות ז׳: מזמור לדוד (תהלים ג׳, א׳) קינה לדוד מיבעי ליה וכו׳ עד משום הכי אמר מזמור. ויק״ר פ״י המזמור הזה (צ״ב) אדם הראשון אמרו, ושם פל״ד כולה עניינא דמזמורא (של ק״ט) והקבוץ מזמורות ירו׳ ברכות פ״ד ד״ז סע״ד וירו׳ שבת פט״ז דט״ו ע״ג וירו׳ תענית פ״ב דס״ה ע״ג אבל בויק״ר פ״ד מזמורים ובקהל״ר פ׳ טוב אחרית מזמורין.

* מַזְנוֹן, מְזִינִין (פי׳ תואר הפעל מן זן וקבוץ זְנִים פי׳ ממינים שונים von verschiedenen Arten) כלים פט״ז מ״א עיי״ע תמחוי וגי׳ רבינו עפ״י גי׳ רה״ג.

* מַזִּיק (מפעל נָזַק בהפעיל מַזִּיק פי׳ מפסיד der Beschädigende ב׳) תואר לרוח רע Dämon) ב״ק פ״א מ״א. מ״ב המזיק עיין בפחד יצחק מראה המקומות. יומ׳ פ׳ סע״ב פרט למזיק — קידושי׳ כ״ט: הוה ההוא מזיק בי רבנן . . הוו מיתזקי וכו׳ פי׳ כמו חובל בקהל׳ ח׳, ג׳ בתרג׳ דלית רשו מזיקא לחבלא בי והקבוץ מזיקין ברכות ג׳ סע״א ו׳ רע״א פסחים נ״ד. ב״מ ק״ז: חולי׳ ק״ה: ק״ט: וכן ענין מלאכי חבלה בל״פ עיין ספרי על המלאכים והשדים 59. — ובב״ר ר״פ נ״ד הובא בילק׳ משלי רמז תתקנ״ד נקראים פרעושים יתושים וזבובים מזיקי בית.

מַזַקְפְּתָא[3] (Striegel) בס״ג דפ׳ הזהב (ב״מ ס׳:) מזקפתא כבר פירשנו בע׳ חזר[4].

מזקת[5] (= מְזִיקְתָּא פי׳ כמו זיק כלו׳ תעלה Graben, Wasserbehälter) ויעש תעלה (מ״א י״ח, ל״ב) תרג׳ מזיקתא תעלת הברכה העליונה[6]. *[אחי״ה תרג׳ מזיקת בריכתא עיליתא ועוד עיין תרג׳ מ״א י״ח, ל״ח; מ״ב י״ח, י״ז] —

מזר (= מְזוֹרָה והקבוץ מְזוֹרֵי Pressbrett) זיירי ומזורי (שבת קכ״ג.) כבר פירשנו בע׳ זייר. *[אחי״ה עיי״ע בח״ג, רפ״ח וכל הפי׳ ההוא נעתק מפי׳ ר״ח לשבת שם (בש״ס ווילנא) עש״ה. ושם מפורש מזורי כלי עץ שהכובס מכה בו את הבגדים על האבן] —

מזר (= מִזְרֶה מל״מ Wurfschaufel) המזרה והמגוב (כלי׳ י״ג, ז׳; טבול יום ד׳, ו׳) כבר פירשנו בע׳ מגב. תוספת׳ כלים ב״ב רפ״ז ושירי המזרה טפחים. ומזה נ״ל מזרת בתוספת׳ מנחו׳ רפי״א בכ״י אירפ׳ תנור היה לה כמין מזרת מרובע וכו׳ ובדפ׳ אי׳ מורת.

מזר (= מזרה צ״ל מזדה = מזוד בל״ע مزود, مزادة Reisesack, Ranzen) בהכרים פ״ב דכלי׳ (מ״א) ר׳ יהודה אומר אף הרבצל והמזרה פי׳ כיס שנותנין בו צידה לדרך ויש אומרים נוד צבוע ופתוח לשום בו לחם וצידה לדרך וכן תרג׳ צידה (בראשית מ״ב, כ״ה; שמות י״ב, ל״ט; יהושע א׳, י״א) זוודין והכי הוא זה והמזרה ובלש׳ ישמעאל שם הכלי מזור. — (א״ב מזוודא כתוב בנוסחאות והשתא אתי שפיר שהוא ענין צידה). *[אחי״ה כנים דברי ר״ב כי עיקר הגי׳ בדל״ת כמו שהעירותי כבר בע׳ מזד ע״ש אבל רבינו הלך בזה הערך בעקבות א״ד שהביא רה״ג בסד״ט לכלי׳ שם צד 15 וז״ל והמזדה א״ד מזרה מזויות (?) בטיית פי׳ שנותנין בו צידה לדרך תרג׳ זוודין לאורחא ע״כ וא״כ לפי א״ד העריך רבינו כאן אבל בע׳ זווד ג׳ פי׳ לנכון מל׳ ישמעאל מזווד ובלי ספק גם כאן צ״ל בסיום הערך שם הכלי מזוד ולא מזור וכצ״ל בפי׳ רה״ג במקום מזויות. ולנכון אי׳ בפי״מ

1) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. 2) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע מבני. 3) כ״ה בכ״י ה״ב. 4) עיי״ע חזרא ח״ג, שס״ה. 5) כ״ה בדפ׳ אמש׳ ובשאר דפ״ע מזק. 6) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב ודפ״ר.

להרמב"ם בכלי' וז"ל ומזודה הוא כלי של עור ישימו בו הולכי דרכים מזונותיהם ותרג' צידה זוודין ע"כ ועיין ג"כ ע' מזד וש"נ השינוים ויש להוסיף כי בע' רבצל גרס רבינו ג"כ ברי"ש וכ"ה במשנה דש"ס בכלים וכולם בט"ס] —

מָזַר (= מוֹזָרוֹת die Spinnenden עיין בפנים) במי שקינא פ"ו בסוט' (מ"א דף ל"א.) משישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה ובפ"א בסוט'[1]) בגמ' ואלו אסורות (ו' סע"ב) ולא שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה. ובסוף גמרא דגיטין (פ"ט.) ר"ע אומר משישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה[2]) אמר לו ר' יוחנן בן נורי וכו'. פי' כשנשים מתקבצות לטוות באור הלבנה משיחות פלונית מעשיה כך וכך ואם יזכירוה בדבר ערוה תצא ר' יוחנן בן נורי אומר בדבר ברור וכן הלכה. *[אחי"ה וכן פירש"י בגיטי' שם מוזרות בלבנה נשים הטוות בשוק לאור הלבנה ודרכן לשוח שיחות בטלות וכו' ועיין ג"כ פירש"י בסוט' ו'; וכן אי' מפורש בגיטי' שם ונשים טוות לאור הנר. וכן פי' ר"ח (הובא בתוספו' סוטי' כ"ז. ד"ה דומה ועיי"ע דם א') פי' מוזרות נשים שטוות פשתן משזר כך מפורש בגמ' ארץ ישראל ע"כ וכונתו לירו' סוט' רפ"ו ד"כ סע"ד אנן תנינן מוצרות אית תניי תני מוזרות מאן דמר מוצרות מצרן עמר ומאן דמר מוזרות שזרן כיתן. וא"כ לפי זה מזר היינו שזר ועוד יוכל היות מל"ע نز תפר ואגד בפקיע את הבגד ולפי דעת המשביר מוזרות מן אזל = עזל כמו מוזלות מל"מ (יחזק' כ"ז, י"ט) מאוזל] —

מָזַר (מל"ע مذر פי' מושחת verdorben sein) בפ' שלוח הקן (חולי' ק"מ:) או ביצים מוזרות פטור מלשלח. זמרי (במדבר כ"ה, י"ד) שנעשה כביצה מוזרת כבר פירשנו בע' זמר. *[אחי"ה עיי"ע זמר ה' (ח"ג, ש"א) וש"נ סנהד' פ"ב; ושאר מקומות ועיין עוד ע' זב א' וציון מנדה ל"ה רע"ב ובהפעל בספרי כי תצא פ' רמ"ח לא יבא ממזר כל שהוא מוּמְזָר והמו"ל הגיה ללא נכון מום זר] —

* **מֵזֵר** לפע"ד מל"ע نزر ממהר ללכת antreiben (zum raschen Schritt ב"ר פ"י מזרות (איוב ל"ח, ל"ב) . . מזל הוא שהוא ממזר את הפירות פי' מחיש וממהר בישולו ובפי' המיוחס לרש"י אי' לשון הפרשה כמו הנה זורה את גורן השעורים ובמ"כ מפורש מע' הקודם ואין נ"ל.

* **מִזְרָחִי** (תואר מן מזרח östlich) תמיד פ"ו מ"א מדשן את המזרחי והקבוץ שם; נרות מזרחיים. ושם פ"ג מ"ט נרות מזרחיות. והיחיד נקבה שם פ"ד מ"א מזרחית צפונית — ירו' ברכות פ"ג ד"ט. מזרחייא צ"ל מרזחייא.

☞ **מַזָרְיוֹן** (לדעת ר"ב מין עשב בל"ע مازريون עיין לעף פפלנ"צ 247 והנכון שהוא מפעל זור. זיר בל"ע زار ענין עצירה das Auspressen) מסכת פסחים בסוף דפ' ערבי פסחים (ק"ז.) אישתי מזריון ולא אישתי שכרא. בעל הערוך גרס מי זריון בע' מי בשתי תיבות וגם רש"י פי' מי משרת פשתן אך נראה לי שהיא תיבה אחת ופירושה גרעין וזרע של מין עשב אשר לו סגולה להריק וכן נקרא בלי' ישמעאל וטעם הענין כי השכר עוכר הגוף ומשלשל יותר ממה שעושה משקה ההרקה העשוי בגרעין זה. *[אחי"ה בנו"ג מי זוריון אבל בכ"י ש"ס ובכ"י רשב"ם מי זריון וכ"ה בע' מי והנכון כבדפוסים זוריון או זיריון מפעל זור או זיר ועפ"י זו הגזרה פירש"י ורשב"ם מי משרת פשתן ועיי"ע זיירי וע' זר ד'] —

מזרן (= מיזרן Matraze עיין בפנים) בהמפרק פי"ט דכלי' (מ"ג) המזרן היוצא מן המטה כל שהוא פי' בגד צמר שנותנין בני אדם הגדולים החשובין על מטותיהן תחת כל המצעות ובלש' לעז טפיטא ועיקרו בלי' ישמעאל מיזרו[3]). *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לכלי' שם וז"ל המיזרן פי' בגדי צמר שנותנין בני אדם גדולים וחשובים על מטותיהן תחת כל המצעות והוא כמעשה אלו שנותנין בגד צמר בשפת (נייתיהן) [אולי: גגותיהם] למנוע המטר מן הקירות וכן עושין הגדולין בשפת ארוכות המטה ע"כ וגזרת המלה כפי הנראה מפעל מזר ד' מלשון מוזרות בלבנה היינו מה שנטוה ונארג וזה טפיטא בערוך Tapet וכן בל"ע مزرر פי' חבל נארג ואולי מושג תחת כל המצעות עיקר ואז יש לרמוז על מלה פרסי' زير תחתון של דבר וכן נקרא כסוי ומלבוש התחתון. ור"ש אחרי שהביא דעת הגאון והערוך כפי נוסח הערוך הוסיף עוד וי"מ מיזרן הוא עור הכרוך על המטה ויוצא על המטה

---

1) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד וה"ב, ובדפ"א ובדפ"ר והלאה בט"ס בגיטין ושייך לציון אחר. 2) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע ובשאר כ"י משובש ומקוטע. 3) כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ו"ו א' וב' מזרו ובכ"י ל"ד מזרן ובכ"י ב"ר מיזר וכ"ה ברפ"ע.

ויוצא חוץ למטה ע״כ, ובפי׳ הרמב״ם מפורש מיזרן הוא אזור ארוג ע״ש וכיון לל״ע مئزر، ميزر וכן בל״ס מַיְזְרָא, מַיְזַרְנָא אזור ארוג. — וכנ״ה בכלי׳ שם מ״ד נישא הזב על המטה ועל המיזרן, ושם נישא על המיזרן, ושם מ״ה ומ״ו וכרך לה מיזרן. ובתוספתא כלי׳ ב״מ פ״ט (מזרין) [צ״ל מיזרן] [1]) שהוא מכריך בו את המטה וכו׳ ועל פי זה מפורשת דעת י״מ בר״ש, ורע״ב היה מערבב הענינים עיין תוי״ט שם ד״ה חבק — ועה״ק סיים בלא״ש קולטרן והוא בל״א האמצעי Kulter פי׳ מכסה] —

מִזְרָק (= מַזִּירְקָא פי׳ גידי הצוואר מלאים דם (Blutgefässe am Hals אומצא[2]) ביעי ומזירקי[3]) כבר פירשנו בע׳ אמץ. *[אחי״ה וש״נ שינויי הנוסחאות ושם לא פי׳ רבינו מהו מזירקי או מזרקי אבל בפי׳ רגמ״ה כ״י לחולין (בקובץ כ״י אנג׳ דף שמ״א) מצאתי כתוב בזה״ל מזירקי גידים גדולים שבצואר שהן מלאים דם ע״כ ובענין גזרת המלה נ״ל שהוא מִזְרָק בל״מ כלי אשר מלא דם וזורקין ממנו והושאל לגידי הצואר המלאים דם — ותרג׳ מִזְרָק (במדבר ז׳, י״ג, י״ט והלאה) מִזְרְקָא ובתר״י א׳ מַזִּירְקָא. וכן הוראת vena בל״ר עורקי הדם ועוד כלי קבול [Ader, Gefäss —

מזרק (?) תרג׳ כתוא מכמר (ישעי׳ נ״א, כ׳) כמזרקי מצדן. *[אחי״ה לא תרגמתי מחסרון ידיעת המלה[4]) ודע כי בל״ע مزراق פי׳ גמל אשר משאו נשלף מגבו, וא״כ ענינו בניך עלפו שכבו בראש כל חוצות כמו הגמל הנצוד אשר משאו נשלף ממנו ותרג׳ מכמר מל׳ מִכְמֶרֶת, מִכְמוֹרֶת, אבל ההעתקות של עי״ן זקנים והפשיט׳ וערבית הבינו תוא בענין תריד כדעת היעראנימוס או בענין תיאה ולכן העתיקו ע״י עשב σευτλίον סלקא, سلق Mangold עיין געזעניוס תזוירוס ובאכארט היאראזאיקאן ח״ב 370 והוא הגיה בתרג׳ תחת כמזרקי מצדן: כמא רימי או כרימני מצדין! — ואולי צ״ל כמוריקא ואז תהיה אחת עם ההעתקות הנ״ל בהיותא מוריקא (Saflor) ג״כ עשב אחד, והח׳ לעווי העלים עיני מפי׳ זו המלה ועוד הדבר צריך לימוד] —

מח (נ״ל מהשם מח פי׳ להסיר המוח וכן בל״ע مخ (entmarken בפ׳ אלו דברים בפסחים (ס״ח.) מיחוי קרביו רב הונא אמר מנקבן בסכין פי׳ להוציא הרעי. *[אחי״ה כן מפורש בפי׳ ר״ח לפסחים וז״ל בפי׳ לפסחים ס״ה: פי׳ מיחוי קרביו היא שירקא דמעייא והוא כמו שומן רך שדומה למוח וקרוב להיות רעי ועל זה השומן שדומה למוח נקרא מיחוי קרביו ובפי׳ לדף ס״ח. פי׳ מיחוי קרביו מנקבן בסכין להוציא הרעי פי׳ שירקא דמעיא השומן דומה למוח ודבוק במעים כמו הפרש הדבוק במעים ואינו מתפרק אלא בגרירה אלא בסכין וכו׳ וכדברים האלה פי׳ רבינו בשם רה״ג בע׳ שרק ג׳ ע״ש. — ובירו׳ פסחים פ״ו דל״ג סע״א פי׳ ר׳ יוחנן מיחוי קרביו מטעם שלא יהא נראה בנוטל אימורין מתוך מזבח מנוול — ובלי פי׳ רבינו (עפ״י ר״ח כאמור) הייתי אומר כי מיחוי הוא מל״מ (במדבר ה׳, כ״ג) פי׳ קנוח המעים ומזה ממחה בב״ב פ״ח. עיי״ע מח ד׳. ורש״י פי׳ בע״א ע״ש] —

מח (= מְהָה ב׳ מל״ע הנזכר שם פי׳ ממרק ונעשה דק (verdünnen, auflösen בפ׳ ר׳ אליעזר אומ׳ תולין בגמ׳ ונותנין ביצה[6]) (שבת ק״מ רע״א) חרדל שלשו מערב שבת ממחו ביד ואין ממחו בכלי. — (א״ב פי׳ ממרקין ועושין אותו דק במים או ביין עיי״ע מהה). *[אחי״ה כגי׳ רבינו אי׳ בכ״י ש״ס א״פ וכ״ה ברש״י וברי״ף ובר״אש ובדפ״ש ובנו״ג ממחה בכלי אבל לא ביד ופירש״י בדפוסי׳ הישנים עד לובלין דישטיפרי״ר (ד״ס שבת צר קס״ד: והוא ל״צ auflösen, zerweichen, distemperer ויותר טוב ברש״י פסחים ל״ה סע״א ד״ה המחהו דישטנפרי״ר ובדף ס״ח. ד״ה מנקבן בט״ס דשנפי״ר (ובכ״י לי״), ושם פירש״י מזה הענין מיחוי של ערך הקודם והביא ראיה מפסחים ל״ה. המחהו וגמעו ועוד מעש׳ שני פ״ה מ״א עיי״ע מהה ב׳. — וכנ״ה בתוספת׳ פסחי׳ פ״א (ב) אחד האוכל ואחד ממחה ושותה וכו׳, בב״ר ר״פ כ״ח מי ממחה את העפר המים, שו״ט מזמור ו׳ התחיל בוכה וממחה בדמעות מטתו ובנפעל ירו׳ פסחים רפ״ג דכ״ט ע״ד רקיק מבושל שלא נמחה, ירו׳ תענית פ״ג דס״ו ע״ד עיי״ע אבן טועין וש״נ, ב״ר פכ״ח וקהל״ר פ׳ גם מגבוה עיי״ע לוז. בהפעיל פסחים ל״ה. הנ״ל וירו׳ פסחים רפ״ג דכ״ט ע״ד המחה את החמץ, ירו׳ מעש׳ שני פ״ב דנ״ג: המחה את החלב. והתואר ירו׳ נזיר פ״ז דנ״ו: עודהו מחוי] —

מָח (= מָחָה, מְחָא בל״מ ובל״ס ענין הכאה (schlagen בס״ג דפ׳ הקורא את

[1]) וכ״ה בסוף הפרק ושם בכ״י אירפ׳ גם מזרן ובקצת דפוסי׳ בט״ס חזרן. [2]) בחולי׳ צ״ג: אומצי, ובפסחים ע״ד: אומצא ורבינו גרס בע׳ אמץ גם בחולי׳ אומצא. [3]) בכ״י ה״ב ומזירקא וכ״ה בע׳ אמץ. [4]) ורמ״ל נבא להעתיקה ע״י Gazelle [5]) ומלת מצדן לי׳ בעה״ק. [6]) כ״ה בכל כ״י ובדפ״ר.

המגילה עומד (מגילה כ״ה.) מחינא ליה במרזפתא[1]) ובס״ג דפ׳ הקורא את המגלה למפרע (שם י״ט רע״ב) ומחו לה אמוחא פי׳ (גמ׳)[2]) שמכה שמועה זו על קדקדה כלומר מפני שלא תקרע היריעה היא ולא משום קדושה. — (א״ב ל״מ זה נהרות ימחאו כף (תהלים צ״ח, ח׳) ועיין גירסת הגמרא כי היא אחרת). *[אחי״ה גי׳ הגמ׳ איננה אחרת אבל ר״ב לא דק בהציונים כי גם בדפוסים שקדמוהו נערך בשבוש יען שנשמט ציון הראשון מן בס״ג דפ׳ הקורא את המגלה עד בס״ג דפ׳ הקורא את המגלה ובדפ׳ אמש׳ הביא הציון הראשון והשמיט הציון השני והביא ממנו רק ומחו לה אמוחא וסבר ר״ב כי זו שייכת עוד לציון ראשון ועיין בהפשב״ע ע׳ מח. וציון ראשון הובא בע׳ ארזף לפי תקוני עיי״ע בח״א, רע״ח ולנכון בע׳ מרזב וש״נ גם ברכות ל״ד. וש״נ שינוי נוסחאות בענין מרזפתא, ור״ב טעה לגרוס בע׳ זה באזרפתא וצ״ל בארזפתא ובנו״ג במרזפתא וכ״ה בס״א בע׳ מרזב ובע׳ ארזב גרס בארזפתא ושם ושם גי׳ רבינו מחינן וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג מחינא. ובציון שני נדפס בטעות מלת גמ׳ ובענין פי׳ של ומחו לה אמוחא דאי׳ במגילה י״ט: ב׳ פעמים עיין ג״כ ברש״י קרוב לפי׳ רבינו וכ״ה באו״ז סי׳ שע״ה ולפי׳ רש״י לאחר שאמר שמועה זו הכה על קדקדו מצאתי סיוע מירוש׳ מגילה פ״א דע״א רע״ד ומחי ליה על מוחא אם הלכה למה לא יקרע ואם לא יקרע למה הלכה ע״כ מוכח מזה שבעל השמועה הכה על קדקדו — ורבינו הקדים ציון ממגלה כ״ה. לציון מדף י״ט: כי זה האחרון רק בהשאילה. ודע כי בדפוסי׳ הראשוני׳ ובכ״י שלשה ערכים נכללו בסוג ערך אחד ולא ידעתי למה ולנכון בדפא״מ שאחריו נגררנו בסדר. — וכנ״ה במ״ק י״ז. חזיתיה לההוא גברא דמחי לבנו גדול וכו׳, ב״ב כ״א. כי מחית לינוקא לא תמחי ליה אלא בערקתא דמסאני. ב״ק צ״ח. עיי״ע טרש א׳ ב״מ פ״ה: יומ׳ ע״ז. חגיגה ט״ז. עיי״ע פלס ד׳, ב״ר ר״פ מ״א וס״פ נ״ב אמר לה אין אמרת מחי מחינא וכו׳ וריש המאמר הובא בע׳ מגלב. והרבה בתרג׳ הכה, ויך, ויגוף עיין במתורגמן ושם הובא השם מָחָא, מַחֲתָא לתרג׳ מַכָּה, ולתרג׳ יד ה׳. ועיין ג״כ הדוגמאות בעמת״ר לה׳ לעווי] —

מח (= מָחָה קרוב לל״מ פי׳ ענין קנוח abwischen מל״ע محا והוא כענין מָחַק abkratzen) בפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב ה׳, י׳ דף פ״ח סע״א) החנוני[3]) מקנח מדותיו פעמים בשבת וממחה משקלותיו פעם אחת בשבת. פי׳ מדות הלח מקנח בספוג או בבגד שמא הוקרש השמן או היין בתוכם ויבא הפסד לקונה, ומשקלות ששוקל בהן ממחה בסכין או בעץ שמא נדבק שום דבר על המשקל וכשיקנה בהם יפסיד המוכר[4]) בפסיק׳[5]) את קרבני לחמי (פסיקתא דר״כ צד ס״א.) ובויק״ר בפ׳ צו (ז׳) הכניסו לו תבשיל ואכלו וערב לו והתחיל ממחה בקערו הה״ד (תהלים ס״ו, ט״ו) עולות מחים אעלה לך. *[אחי״ה בפסיקת׳ והובא בילק׳ פנחס רמז תשע״ז קצת באריכות יותר והכניסו תבשיל ראשון אכלו והיה ערב לו וכן השני אכלו וערב לו התחיל ממחה בקערה כך עולות מחים אעלה לך כעולות מחים אעלה לך כזה שהוא ממחה את הקערה אבל בויק״ר אי׳ כגי׳ רבינו ושם תבשיל ראשון אבל בילק׳ צו סוף רמז תע״ט לי׳ כמו שלי׳ בערוך, וריש המאמר עיין בע׳ קבטין ובמו״ע ע׳ אקוביטון ע״ש. ובחי׳ הרא״ם (וכ״ה בפירשב״ם לב״ב) פי׳ ממחה מל״מ ומחה אדני ה׳ דמעה (ישעי׳ כ״ה, ח׳) וכ״ה בתוי״ט לב״ב, וענינו כמו מחק כפי׳ רגמ״ה ויפה כיון מ״כ בויק״ר גרף באצבע — ולא ימחה שמו מישראל (דברים כ״ה, ו׳) דרש בירו׳ יבמות פ״ד ד״ה רע״ג את שמי מחוי.. את שאין שמו מחוי, אסת״ר פ׳ ויפקד: אל יד הגא סרים המלך וג׳ מחוי היה והיה ממונה על הבתולות, והשם המופשט בבמד״ר פ״י דרש למחות מלכין (משלי ל״א, ג׳) הזהר בדברים האלו שהם מְחִיַּית מלכים — ועוד השם המופשט: מִיחוי עיי״ע מח א׳ ומ״ש — ומה שענינו מחאה עיי״ע מה האחרון] —

מח (= מָחָה, מחי מל״ע א׳) محى הרחיק מעצמו, נתק מאליו von sich weisen, sich losmachen und einem Andern zuweisen ב׳) מל״פ مخ = مخيدن ענין הידוק ודיבוק anfügen, sich festsetzen) בפ׳ המקבל (ב״מ פ״ט מי״ב דף קי״א סע״א) המחהו אצל חנוני או אצל שולחני אינו עובר — בר״ג דפ׳ במה אשה (שבת נ״ז.)[6]) דכי סלקן מנהרא מחית ליה ברישייהו[7]). — (א״ב ענין שימה ונתינה וכן

---

[1]) לי׳ בדפ״ע חוץ מדפי׳ אמ׳ ועיין בסוף הערך ומ״ש. [2]) צריך למחוק. [3]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובמשניות נאפולי (ד״ס ב״ב צד קל״ו.) ובנו״ג חנוני. [4]) וכן בפי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב וז״ל חנוני שבכל יום ויום מודד מקנח אחת בשבת המידה וממחק משקלותיו דשמא נדבק בהם כלום ושוקלין יותר ע״כ. [5]) כ״ה בכ״י ובדפ׳ וויניצ׳, ובדפ״ר בפס׳ וממנו נשתבש׳ בשדפ״ע בפסוק׳, ובע׳ קבטין בטעות בפרשת. [6]) עיין בהוספותי. [7]) כ״ה בדפ׳ באזיל׳ ואמש׳ וכצ״ל בדפו״ו תחת ברישייר ובדפ״ר וכ״י ה״ב בראשייהו ובכ״י ק״ט לי׳ כל הציון.

בעזר׳ (ו׳, י״א) וזקיף יתמחי עלוהי) *[אחי״ה במקרא כתיב יתמחא ופי׳ מצודת ציון יושם ובדרז״ל המחהו אצל חנוני ע״כ ובאמת כ״ה ענינו יושם ויתלה עליו אבל הוא רק בהשאילה כי עיקרו מל״מ מחא פי׳ הכה ועיין אוצ״מ לפירשט שרש מחא והציון מב״מ אינו מזה הענין כי אם בהיפך ירחיק מעצמו וינתקו מאצלו כפי׳ רש״י ורע״ב ע״ש, ותוי״ט פי׳ מל״מ ומחה על כתף ים כנרת ולפע״ד הוא מל״ע הנ״ל. ועה״ק שנת ש״ב יפה כיון להעתיקו בלא״ש איבר־ווייז״ן = überweisen כי בהיות מרחיקו ומנתקו מאצלו היה מוסרו לאחר לפנות אליו —. אבל פי׳ מחית בשבת ענינו בהיפך הידוק וקביעה במקום אחד מל״פ הנ״ל ור״ב והפשב״ע לא חשו כי לי׳ כל הציון בנוסחאותינו וגם אני סמנתיו (במבוא צד LXVI) ברשימת מקומות מנוסחאות שלי׳ בש״ס שלפנינו אבל עתה מצאתי מקורו בש״ס כ״י מינכען שאי׳ שם (בד״ס צד ס׳) וז״ל חזינא להו לאחוותי דלא קפדן עלייהו דכי סלקן אתיין מנהרא מחתן להו ברישייהו ע״כ וכן מוכח מהעתקת ר״ח בפי׳ לשבת (בדפ׳ ווילנא) וז״ל אבל תיכי חלילתא לא גזרו בהו רבנן דהא אחוותיה דרב הונא בריה דר׳ יהושע הווי טבלי (בדמחת׳) [צ״ל בדמחתן] הני תיכי חלילתא בראשיהן ולא הוו קפדי וכיון דלא הווי קפדי שרו ע״כ ולפי הענין פי׳ תיכי חלילתא היו מדובקין ומהודקין בראשיהן ואולי מזה הענין גם יתמחא בעזר׳ הנ״ל וכן בתרג׳ אסתר ז׳, ט׳ וזקיף יתמחי עלוהי] —

מח (= מְחָא פי׳ אָרַג weben) בר״ג דפ׳ במה אשה (שבת נ״ח סע״א) הכא במאי עסיקינן דמחא מימחא [1]) וכדרב הונא בריה דר׳ יהושע [2]) דאמר כל שהוא אריג לא גזרו. בפ׳ מי שמתו בגמ׳ היה עומד [3]) (ברכות כ״ד.) ובס״ג דפ׳ חבית (שבת קמ״ח.) ובס״ג דפ׳ כל שעה [4]) (פסחים מ״ב.) כולהו חדא [5]) מחיתא מחתינהו פי׳ מעשה אורג (שמות כ״ח, ל״ב; ל״ט, כ״ב) תרג׳ עובד מחי. *[אחי״הוכ״ה בכ״י ש״ס בברכות וכ״ה בחולי׳ נ״ח: אבל בשבת ובפסחים מחיתא מחיתנהו ופירש״י בחולי׳ וכי באריגה אחת ארגתם לכולם לשון (שמות ל״ט בתרג׳) עובד מחי דתקון דבור קרו לו אינשי אריגה שמסדר את דבריו ע״כ [6]) ועיין רש״י לפסחים. וכנ״ה הפעל בירו׳ שבת פ״ז ד״י ע״ג כד מְחַיָּא, תרג׳ לישעי׳ נ״ט, ה׳ מָחְיָא; ולשם י״ט, ט׳ ומחן, והשם מְחָא שם י״ט, י׳ — ואולי נבנה הפעל ממושג ההכאה שעל ידי הכאת רגל ויד האורג נמשכים ונארגים החוטים זה עם זה] —

מֵחַ (= מֵיחַ (מוֹחַ) מל״ע مخ בל״מ מֵחַ (כדרך צֵל) פי׳ המשובח והמפואר בדבר das Beste, Kräftigste והוא תואר לקמח Kraftmehl) בר״ג דפ׳ כירה (שבת ל״ז סע״ב) כל דאית ביה מיחא [7]) מצטמק (ויפה) [צ״ל ורע] [8]) לו ובפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ חוץ מן היין [9]) ריהטא דחקלא דמפש׳ ביה מיחא [10]) בורא מיני מזונות. פי׳ קמחא. בס״ג דפ׳ כל שעה (פסחים מ׳:) למימח בחסיסי. — (א״ב בנוסחאות כתיב למימח קמחא בחסיסי). *[אחי״ה ט״ד נזדמן לר״ב דבנו״ג לממחה קדירה בחסיסי אבל כגי׳ רבינו אי׳ גם בכ״י ש״ס וכ״ה בע׳ חסס ושם לא העיר ר״ב על השינוי וכ״ה בהל׳ ריצ״ג הל׳ פסחים צ״א רע״א. וכן בפסחים שם מחי ליה קידרא בחסיסי ובכ״י ש״ס מחו ליה בחסיסי וכ״ה ברי״ף ובראנ״ש, וכן בפסחים ל״ט סע״ב לא לימחי איניש קדרא בקמחא דאבישנא עיי״ע אבשונא. ועיין הל׳ ריצ״ג שם — והוא הפעל מהשם מיחא וכ״ה בשבת שם אבל בכ״י ש״ס הוגה קימחא וכ״ה קמחא בברכות אבל בכ״י ש״ס הוגה „א״ד מיחא והיא היא״ והוא מל״מ תהלים ס״ו, ו׳ וממנו הפועל ישעי׳ כ״ה, ו׳ אבל בפיעל בענין פתרון השללה כמו שֵׁרֵשׁ כלומ׳ העדר המֵחַ (המוח) entmarken עיי״ע מח א׳] —

מֹחַ (מל״מ (איוב כ״א, כ״ד) עיי״ע מח א׳ Gehirn, Mark ובל״ס וארמי מוֹחָא) מוח בקדקדו [כבר פירשנו בע׳ אין]. *[אחי״ה כצ״ל ושם הביא הציון מיבמות ט׳. (ירו׳ יבמות פ״א ד״ב ע״ג) מנחות פ׳: וכנ״ה שם ל״ז. עיי״ע רפס ג׳, מגילה י״ט: עיי״ע מח ג׳. ברכות נ״ו. עיי״ע מקר א׳. חולי׳ מ״ב. קרום של מוח, שם מ״ה סע״א מוח כל מה שבקדירה נידון כמוח, ושם: דמתנח ביה מוחא עיי״ע חת, ושם: נתמזמז מוחא דרין וגי׳ התוספתא עיין בע׳ מז ב׳. ועוד עיין תרג׳ אונק׳ לדברים כ״ח, ל״ה; תרג׳ לש״ב י״ד, כ״ה; ובתר״י א׳ לדברים כ״ח, כ״ב מוֹחְיָא, תרג׳ הרה עמל (ישעי׳ נ״ט, ד׳) וממללין שקר

---

1) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב וכ״ה בכ״י ש״ס וברש״י בדפוסי׳ הישנים דמחא ממחא וכ״ה בדפ׳ וויניצי׳ בערוך ובדפ״ר דימחא ממחא ובנו״ג דמיהא ביה מומחא. 2) ובנו״ג עוד דאמר רב הונא בריה דר׳ יהושע ולי׳ בכ״י ש״ס (ד״ס צד ס״א.). 3) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. 4) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. 5) וכ״ה בכ״י ש״ס ברכות ובפסחים בדפי׳ אבל בנו״ג בברכות ובשבת בחדא. 6) ועיי״ע מסך א׳. 7) כ״ה בכ״י ה״ב ובכ״י ק״ט בפעם שנית וכ״ה בדפ״ר. 8) ובכ״י ק״ט וה״ב ודפ״ר לי׳. 9) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. 10) בכ״י ובדפ״ר אבל בשרפ״ע בשתי פעמים מוחא.

מוחן, ודמה מחשבה להריון עיין רד"ק ובעל משביר החדש סבר שהוא פעל והעתיק erdenken ואין נ"ל] —

מח (= מַחֵא (פַּעֵל) וכן בל"ע مخى verbieten, wehren) בדניאל (ד׳, ל"ב) די ימחא (בידיה) [בידה] פי׳ לשון מניעה ועכוב. *[אחי"ה וכן הוא בקשור יד בתרג׳ קהל׳ ח׳, ד׳ ומן הוא גברא דִּמְחֵי בידיה ובדרז"ל פסחים נ"ה: נ"ו. מִיחוּ בידם . . לא מיחו בידם תוספתא שקלים ספ"א אין ממחין ביד הפרנסין, תוספת׳ כתובות רפ"א ולא מיחו בידם. ובלי צירוף יד: שבת נ"ה: היה בידם למחות ולא מיחו, ושם: אם מיחו בהם וכו׳ סוכ׳ כ"ט: שהיה סיפק בידם למחות ולא מיחו, ב"ב ל"ח. איבעי ליה לְמַחוּיֵי ושם ל"ח: מיחה בפני שנים כתובות י"א. למחות (כמה פעמים) ושם: מיחתה, ממחיא, ירו׳ פסחים רפ"ח דל"ה ע"ד האשה מְמַחָה, ושם: ממחין, ובשהש"ר פ׳ זאת קומתך: עמדו ומיחו על עצמן ולא עבדו כו"מ — והשם מְחָאָה ב"ב ל"ח. והלאה מ׳ רע"ב כתובות י"ז: — ועוד השם מיחוי פסחים פ"ח. אין לך מיחוי גדולמזה — ומה שענינו קינוח עיין ערך מח א׳ ומח ד׳] —

* מַחֲבֵא (מל"מ מקום מסתר Versteck, Schlupfwinkel) נדה ל"ט רע"א אם היתה במחבא וכו׳, תוספתא יבמות רפי"ב ילדו . . במחבא. פיאה פ"ז מ"ב כתובות כ"ז. והקבוץ מנחות ס"ג. עיי"ע חב ב׳. ועוד הקבוץ מחבויין ירו׳ פיאה פ"ז ד"כ. מַחֲבוֹיִים ירו׳ כתובות פ"ב דכ"ו ע"ד ובל"מ מַחֲבֹאִים.

מַחֲבַת (מל"מ כלי שנאפה בו כמין מרחשת Pfanne) כבר פירשנו בע׳ חב.

* מַחֲבוֹטָא (מפעל חבט schlagen) תרג׳ בשבט (ישעי׳ כ"ח, כ"ז) במחבוטא, שבת ל"ב רע"א וחד מחבטא להוי כ"ה כפי גי׳ י"א בע׳ פש ב׳ בכ"י ק"ט ובדפ"ר וכן העתיק ר"ח בפי׳ בשבת (בש"ס ווילנא) ושם חד מחבטא ניהוי אבל בשדפ"ע בט"ס מחבתא. ועיי"ע מחטרא. מקור: מיחבוט ירו׳ ביצ׳ ספ"ג דס"ב: עיי"ע חבט.

* מְחַבֵּל (מפעל חבל der Beschädigende) סנהד׳ כ"ד. עיי"ע חבל א׳ (ח"ג, של"ב:) והושאל למזיקים (עיי"ע מזיק) במד"ר פי"ד מיכן שניתן רשות למחבלים לחבל. והתואר מְחַבְּלָנָא וכ"ה בל"ס וכן מתורגם משחית (משלי י"ח, ט׳; כ"ח, כ"ד).

* מַחְבֶּלֶת, מַחְבַּלְתָּא (פי׳ יולדת Gebärerin) עיי"ע חבל (ח"ג, של"ד) וש"נ.

מָחוֹג (נ"ל מל"ע حجا פי׳ חשב מחשבות בפרט בחידות ובמסתרים über Räthsel nachdenken ודעת רבינו עיין בפנים) בר"ג דפ׳ ג׳ שאכלו (ברכות מ"ו:) פרסאי במחוג משתעו [1]) ובגמ׳ דפ"ק בחגיגה (ה׳:) מחוי במחוג קמי מלכא [2]) פי׳ מורין באצבעות כלומ׳ כל דבריהם ברמז הן ומרגישין זה דברי זה וזה דברי זה. *[אחי"ה וכן פי׳ בספר מפתח לר׳ נסים לברכות שם וכן בפירש"י בשני מקומות: מחוג ברמז ול"נ כאמור בראש הע׳ בחידות ובמסתרים ובדברי לחש ובקול נמוך משתעשים] —

מחגר (מל"מ מַחְגּוֹרֶת פי׳ אזור שקושרין בצואר הבהמה Halskette) בפ׳ י"ד בכלי׳ (מ"ד) הסומך והמחגר פי׳ „הוא החבל שקושרין תחת הצואר השור" ובלעז שמו פליירא (?) *[אחי"ה הועתק מפי׳ רה"ג לסד"ט צד 10 ושם אי׳ עוד אלבינאק בט״ית וצ"ל אלזינאק כמו שהגיה לנכון הח׳ פליישער והוא الرباق קשר סביב לצואר ובל"ר collare וכ"ה בלאי"ט וכצ"ל לפע"ד כליירא בערוך תחת פליירא או פלוירא בכ"י ק"ט או מליירא בכ"י ו"ו ב׳. ובר"ש שהובא פי׳ הגאון והערוך לי׳ לא מלה ערבי׳ ולא הלעז של ערוך, ובפי"מ להרמב"ם פי׳ והמחגר הוא ג"כ יתד מברזל יהיה בקצה העול וכו׳, וכ"ה ברע"ב בפי׳ השני ובגי׳ המסגר ועיין תוי"ט ובפי׳ הראשון הלך בשטת הערוך מבלי שזכרהו] —

* מָחוֹז (שם מקום) ערכי׳ י"ד. עיי"ע חלת א׳. ובתוספתא ערכי׳ רפ"ב מחוזא. ובלשון ראשון פירש"י מחוז עיר. ובזו ההוראה תמיד ל"ב: בבא דמחוזא. והקבוץ ב"ב ע"ג: שיתין מחוזי — ובברכות ל"ז: ריהטא . . דמחוזא פירש"י בני כרך והפכו דחקלאי בני כפר ובע׳ רהטא פי׳ מערך הבא.

* מָחוֹזָא (שם מקום ידוע בחוף הטיגרים) עיי"ע בני מחוזא ברכות נ"ט: תענית כ"ד: בד"פ עיי׳ ד"ס שם. כתובות ס"ה. ביצ׳ ל׳. (עיי"ע גר ג׳) ועיין יומ׳ י"א. קידושי׳ ע"ג. ב"ק ל׳. ב"מ ק"ו: ב"ב ע"ג. עירוב׳ ו׳. ע"ד: ק"ד. ובמקומות אחרים ועיין נייבויער גיאגראפיא 356 ועל שם מקומו נקרא אבא יוסי המחוזי מכילת׳ בשלח רפ"ג, ר׳

[1]) וכ"ה בכ"י אצל בית נתן דבמחוג קא משתעי וכ"ה בכ"י פ׳ ובנו"ג דמחוי ליה במחוג. [2]) וכ"ה בכ"י ב׳ בש"ס מינכען ובנו"ג במחוג יחוי קמיה מלכא ובכ"י ש"ס אחר משתעי במחוג וכו׳.

חנין מחוזאה קידושי' ו'. גיטי' פ"ה: מחוזנאה ועיי' שבת פ"ז: ב"ק ע"ב. מכות ט"ז. עירו' נ"ז. ועיי"ע בי חוזאי. ובל"נ קידושי' ע"ב: איתתא מָחוֹזֵיתָא.

* מְחַוְנִיתָא (das Abgrenzen) עיי"ע בר מחוניתא (ח"ב, קע"ח:) ושם מפורש.

* מְחוּוָר (מפעל חַוַּר פי' לבן וצהיר ובשאילה המשובח (das Einleuchtende, Beste פסחים נ"ה: עיי"ע חוור (ח"ג שנ"ג, שנ"ד) וש"נ. ובל' זכר ירו' שקלים ספ"ג דמ"ז ע"ג אי זהו המחוור שבכולן, ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד והמחוור שבכולן ב"ר ס"פ מ"ז אין לך מחוור מכולם וכו' וכן בל"ע مخور = مخير המעולה והמשובח והשם خيار.

* מֵיחוּשׁ (מפעל חוש פי' כאב (Schmerz, Leid שבת י"א. מיחוש ראש ומיחוש אזנים ומיחוש עינים והקבוץ נדרי' מ"א. מיחושֵי ראש — קידושי' ה': עיי"ע בית מיחוש.

* מֶחֱזֵי (מפעל חזא, Gestalt, Anblick) תרג' מראה (ויקרא י"ג, ל"ב) מחזי ובכנויים מחזוהי (שם ד', כ"ה, ל"א).

* מַחְזִיתָא (מראה Spiegel) וכ"ה בל"ס ותרג' במראת (שמות ל"ח, ח') במחזית נשיא, ותרג' הגליונים (ישעי' ג', כ"ג) מַחְזְיָתָא.

* מַחְזוֹר (פי' תשובה מפעל חזר Rückkehr ועוד תקופת חמה (die Umkreisung, der Ciclus ב"ר פכ"ו לא יהי ליך מחזורי (ואולי צ"ל מחזוריך) להכא ועיין מ"ק ט': ובילק' יהושע רמז ל"א — ברכות נ"ט רע"ב כל כ"ה שנין דהדר[1]) מחזור ועיי"ע חמה. ובקבוץ תרג' ירו' א' לבראשית א', י"ד מולד סיהרא ומחזורין — ועוד נקרא מחזור בל' עבר החדשה סדר תפלות למועדים הבאים בתקופת השנה.

מָחַט (נ"ל מהשם יַחְטָא בל"ס נפל Fehlgeburt וממנו הפעל abortiren) בילמדנו בסוף[2]) פרש' בראשית (בתנחו' לי') שוורות ופרות שלהם מתעברות ויולדות בלא צער ולא היתה אחת מהן מוחטת שנא' (איוב כ"א, י') שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל. *[אחי"ה ועיי"ע יהט ומ"ש] —

* מָחַט (מל"ע' مخط הסיר מיץ אפים ובדרז"ל הסרת פחם מעל הפתילה (das Licht schnäuzen ירו' יצ' ספ"ד דס"ב סע"ג מוחטין את הפתילה ביום טוב ועיי"ע מהט וע' הט ומ"ש.

* מַחַט (מפעל חוט בל"ע خاط פי' תפר nähen והכלי אשר תופרין בו مخيط Nähnadel, Pfrim בל"ס מְחַטָא ובל"א מַחְטָא) ברכות ס"ג. עיין ערך תלמיותא. שבת י"א. וי"א: לא יצא החייט במחטו, ושם ל"ו. (חולי' מ"ח:) מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות (ועיי"ע עב ב'), שם נ"ז. (ירו' פ"ו ד"ח:) במחט נקובה .. במחט שאינה נקובה, ירו' שבת פ"ז דט"ז: ירו' ע"ז פ"ב ד"מ. מחט של יד. פ"ג בטהרו' מ"ה, כלי' פי"ג מ"ה עיי"ע חלד ג' ועוד עיי"ע הרר, סק ב', עקץ, ערל' פ"א מ"ד עיי"ע מתה. ירו' ב"ק ספ"י ד"ז ע"ג מלא מחט, ושם: מלא משיכת מחט. והקבוץ ירו' קידוש' פ"א דנ"ח ע"ג המחטים, ירו' שבת פי"א די"ג. המחטין, ירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ד ירו' תענית פ"ד דס"ז ע"ד ירו' יבמות פי"ב די"ב ע"ד חגיג' כ"א: (עיי"ע צנר א') מחטין — ותרג' החריטים (ישעי' ג', כ"ג) עיי"ע ברנק (ח"ב, קצ"ו:).

* מַחְטְרָא (פי' הכאה במקל Züchtigung mit dem Stock) מל' חוטר, חוטרא עיי"ע חטר. שבת ל"ב רע"א בחד מחטרא ליהוי וכ"ה בילק' בראשית רמז ל"א וכ"ה בע' פש ועיין גי' אחרת בע מחבוטא.

* מְחִי (מל"י μοιχάω מנאף אשת איש verführen eine Ehefrau) סנהד' ק"ט: דמחי (ליה)[3]) לאיתתא דחבריה (ומפלת) [ומפלא] (ליה)[4]) ואולי מזה בשהש"ר פ' כמעט מחי את ועיי"ע באמי ומ"ש ובמו"ע כאמי. ובזו המלה היוני' נעתק ע"י ע' זקנים שרש נאף (שמות כ', י"ג; ויקי' כ', י') נואף (איוב כ"ד, ט"ו; משלי ו', ל"ב) מנאף (ישעי' נ"ז, ג'; תהלים מ"ט, י"ט) והשם המפשט μοιχεία והיא העתקת נָאוּף (הושע ד', ב') נאופים (ירמי' י"ג, כ"ז) נאפופים (יחזק' כ"ג, מ"ג).

1 מִחְיָה (מל"מ וענינו נגע ע"י בשר חי שבגופו (Gewächs von wildem Fleisch בראש נגעים (פ"א מ"ג) מחיה או שיער לבן. *[אחי"ה והוא מל"מ מחית בשר חי (ויקרא י"ג, י') — וכנ"ה בנגעי' שם מ"ה מחית השחין והמכוה ומחית המכוה והבוהק היתה בה מחיה והלכה לה המחיה, שם פ"ג מ"ו, מ"ז, פ"ד מ"ב במחיה, שם פ"ו מ"ז, מ"ח משום מחיה] —

1) כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג והדר. 2) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 3) לי' בכ"י ש"ס ובילק' לך לך רמז ע': לה. 4) לי' בכ"י ובילק'.

*2 מִחְיָה (מל"מ פי' קיום החיים Lebensunterhalt) ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ד שייר קרקע כ"ש יש לו מחיה שייר אבנים טובות ומרגליות אין לו מחיה. ועוד עיי"ע בית מחיה (ח"ב, ע"ד).

* מְחִיצָה (מפעל חוץ, חיץ פי' ענין פרידה עיי"ע חץ א' Abtheilung והושאל לכותל וגדר המפריד Scheidewand, Zaun) ב"ב פ"א מ"א עיי"ע גד ה', שבת ק"א. עיי"ע גד ב' וש"נ, ושם מחיצה תלויה. והושאל למחנה ולריוח ולכל מקום הנגדר שבת קמ"ט: צא ממחיצתי, ב"ר פ"נ ופס"ח נדחו ממחיצתן (עיין תר"י א' לבראשית כ"ח, י"ב), ושם פצ"ח בעלי חצים (בראשית מ"ט, כ"ג): בעלי מחיצתו, ויק"ר פכ"ו ליכנס למחיצתך, במד"ר פ"ד מחיצת הכהנים, דב"ר פ"א מחיצתן של צדיקים. והקבוץ מכות כ'. קלטוה מחיצות — במד"ר פ"ז נתנו חכמים מחיצות וכו' ושם פי"א שבע מחיצות של אש. וכן בל' זכר מחיצין עירו' ד'. — תרג' היציע (מ"א ו', ו') ותרג' צלע (יחזק' מ"א ה', ו') מְחִיצְתָא.

☜ מחך (= מָחוֹךְ מפעל חוך (פי' צחק) והוא כלי אשה לתכשיט Schnürleib ועיין בפנים) תרג' טבעת וכומז (שמות ל"ה, כ"ב) ועזקן ומחוך. תרג' והמטפחות והחריטים (ישעי' ג', כ"ב) לבורנקיא ומחכיא. *[אחי"ה וגי' רבינו בע' ברנק: מחטיא עיי"ע מַחַט ובירו' שבת פ"ו ד"ח: מפורש החריטין זוגרין מציירין וכו' וא"כ מבארו מפעל חרט zeichnen. ושם בירו' פי' כומז י"א טפוס של רחם וי"א טפוס של דדים (ועיי"ע טפס ד') וכ"ה בתר"י א' לשמו' שם ולבמדבר ל"א, נ' מחוכיא מבית תדיהון ועיין שבת ס"ד סע"א וע' כמז וע' עגל ו' — ועיי"ע מעוכא. ובשבת שם מהוך דבר המביא לידי מיחוך כ"ה גי' כ"י ש"ס וילק' עיי"ע גחך (ח"ב, רע"א:)] —

מַחַל (= מוֹחַל, מוֹהַל מל"ע مهل וקרוב לל"י של ביצאנץ שהובא בע' מגל = מוּגְלָא dicke, zähflüssige Materie) בזיתים פ"ט בטהרות (מ"ג) אמר ר' שמעון לא נחלקו על המוחל [1]) היוצא מן הזיתים [2]) שהוא טהור על מה נחלקו על היוצא מן הבור שר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין. ובר"ג דפ' חבית (שבת קמ"ד סע"ב) תנן התם ביש מעלין פ"ז במקואות (מ"ג) נפל לתוכו יין ומוחל [3]) ושינו את מראיו. ובהמעלה פ"ו במכשירין (מ"ה) מי החלב כחלב והמוחל [4]) כשמן שאין המוחל יוצא (ידי) [צ"ל מידי] [5]) שמן דברי ר' שמעון ר"מ אומ' אעפ"י שאין בו [6]) שמן. פי' „מוחל המים היוצאין מעקל בית הבד עת [7]) שנותן [8]) קורות בית הבד על הזיתים הטחונים והוא מי זיתים ויש בהן צחצוחי שמן". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) וכן מוכח משבת שם מוחל היוצא מעיקול בית הבד טמא לפי שא"א לו בלא צחצוחי שמן וקצת בשנוי בתוספתא טהרות רפ"י ע"ש. ורה"ג בסד"ט צד 38 פי' המוהל כשמן פי' דורדיא דחמרא שמה בגמ' שדריא ובמקרא שמרים ושל שמן שמו מוהל וכו' וכ"ה בע' דרד. וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לחולין קי"ד רע"א (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שכ"ו.) וז"ל והמוחל שמרים של שמן פ"א מוחל שבא תחלה כשדורכין הזיתים לעשות שמן מה שבא תחילה כמים הוא ואין שמן גמור ע"כ ועיין ג"כ פירש"י בשבת קמ"ד: ד"ה נפל לתוכו. ועיקר הגי' מוהל בה"א וכ"ה בירו' תרומו' פי"א דמ"ז ע"ד המוהל היוצא מהן. והוא מל"ע הנ"ל. והושאל לליחת המת ירו' נזיר פ"ז דנ"ו: בשר המת שנתוק והמוהל שקרש, ושם פ"ט דנ"ז ע"ד ובירו' ב"ב רפ"ה דט"ו. עד מקום שהמוהל יורד — ועוד עיי"ע חל (ח"ג, שצ"ב:)].

מחל (= מָחוֹל פי' מל"מ ענין תנועה בחוג Kreis-bewegung והושאל לסביב הכרם Umkreisung) בקרחת פ"ד בכלאים (מ"א ומ"ב) מחול הכרם פי' סביב הכרם כמו מחולות — ובס"ג דתעניות (ל"א.) עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בגן עדן. — (א"ב ל"מ (ירמי' ל"א, ד') ויצאת במחול משחקים) *[אחי"ה בע' חל (ח"ג, שצ"א: והלאה) כבר הארכתי בענין שני ציונים הנ"ל וכשנויי נוסחאות, וברש"י לתענית פי' ג"כ מחול סביב ל' מחול הכרם. וברגמ"ה כ"י לתענית (אשר ת"י מקובץ כ"י מינכען) פי' לעשות מחול להצדיקים שהצדיקים עושין מחול והקב"ה יושב באמצע ע"כ ולפע"ד נ"ל שהצדיקים סובבים את הקב"ה כלומ' יהנו מזיו השכינה בלי ממוצע וזה כל אחד ואחד מראה באצבעו וכו' — וכנ"ה בהוראה ראשונה בירו' כלאי'

---

1) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ובדפ"ר ובעה"ק שנ"ב וכ"ה בתוספת' טהרו' רפ"י אבל בשדפ"ע מיחל. 2) בדפ"ר, וכ"י ק"ט ושדפ"ע זתים עיי"ע זת. 3) כ"ה בדפ"ר וכ"י ק"ט וה"ב, ובפי' ר"ח ורש"י כ"י מוהל ובשדפ"ע מיחל — בשבת אי' עוד עפ"י פירש"י או חומץ ולי' בכ"י ובדפוסי' הראשוני' ובמאירי עיין ד"ס צד קע"ב. 4) בכ"י ודפ"ר, ובשדפ"ע מיחל. 5) ובכ"י ק"ט בט"ס ידי חובתו. 6) בנו"ג עמו. 7) בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר ואמ' עד וצ"ל עת. 8) בפי' ר"ח שטוען.

רפ"ד דכ"ט רע"ב אין זנב לכרם גדול ולא מחול לכרם קטן, ושם יש לו מחול, ושם ניטל המחול. ובפי' מהר"י בן מלכי צדק לכלאי' פי' ג"כ סביב וי"א שביל בין כרם לכרם עיין הצורה בש"ס ווילנא] —

מָחַל (מפעל חלל בהפעיל הֵחֵל ובל"ע حل los-machen והושאל לסליחת חוב ועון vergeben והשם מְחִילָה (Vergebung בפ' בא לו כה"ג (יומ' ס"ח:) ובאלו נאמרין פ"ז בסוט' (מ':) ועל מחילת העון. *[אחי"ה וכנ"ה סנהד' מ"ד: לא תהא להם מחילה לעולם, ירו' ב"ק ספ"ח ד"ו ע"ג הוציא עליו שם רע אין לו מחילה עולמית, ושם לא תהא להם מחילה לעולם. — והפעל מצוי הרבה בקל: ברכות ה': י"ב: כ"ח. ל"ב. שבת ל'. ק"ה: קי"ח: קי"ט: יומ' פ"ו: פ"ז. פ"ח. ר"ה י"ז: תענית כ"ו: חגיגה ה'. מ"ק ט'. קידושי' ל"ב. ושם: נדרי' מ': סנהד' י"ד. ק"ו. זבחי' קט"ז רע"ב. ירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ד ובענין מחילת חוב ב"מ כ'. ע"ג: ב"ב קמ"ד. ירו' ב"מ ספ"ו די"א. כתובות פ"ה: פ"ו. ירו' כתובות פי"ג דל"ה ע"ד — נפעל תענית ז': ירו' ביכורי' שם — ב"מ י"ז. כתובות פ"ה] —

מחל (= מְחִילָה, מְחִלָּה מל"מ פי' חפירות hohle Stelle, Höhlung מפעל חלל) בס"ג דפ' כיצד צולין (פסחים פ"ו. ועיין שם ס"ז:) מחילות לא נתקדשו, ובפ' אחרון דיבמות בגמר' נ פ ל[1]) (יבמו' קכ"א.) נכנס אחד מהן למחילה של דגים. — (א"ב ל"מ ובמחלות עפר (ישעי' ב', י"ט) ענין חפירות ומערות) *[אחי"ה וכן פי' הרד"ק בשרש חלל חפירות חלולות תחת העפר כמין מערות. וכנ"ה ביבמות שם: הכיר פתחה של מחילה ובתוספת' יבמות פי"ד אי' פתחה של מ ע ר ה, ושם: מחילה של דגים. והקבוץ פסחים שם וכ"ה שם מחילות מתחת ההיכל, כתובות קי"א: מחילות נעשות להם בקרקע, שם: שמא לא יזכו למחילות. ועוד בלי' זכר בפסיק' רבתי פל"א הקב"ה עושה להם מחילים מחילים מלמטן, ב"ר רפ"א והאדם עשוי מחילים מחילים נקבים נקבים וכו', במד"ר רפ"ט דרש מחללך (דברים ל"ב, י"ח) עשיתי אתכם מחילים מחילים וכו' וכן בתר"י א' מחילין מחילין, ובתר"י ב' מַחֲלִין מַחֲלִין[2]) ובע' חל י"ג הביא דרוש אחר ע"ש. ותרג' לישעי' הנ"ל ובמְחִילֵי עפרא] —

מחל (= מחיילא אולי מפעל חול בלשון ערבי حول עיגול וסביב כמו מחילה Knäul, runder Haufe) בב"ר פרש' ע"ח (ע"ז) ויותר יעקב אשכחון חדא מחיילא דמיטכסין. — (א"ב נראה שפי' מלה זו אגודה). *[אחי"ה בנו"ג חזרון ואשכחן מחיילא דמטקסין ופי' במ"כ מחיילא פי' הערוך מ ש א של משי. ולפנינו בערוך לי' ולי' בכ"י ערוך אבל בע' מטכס הביא רבינו ג"כ בלי מראה מקום זה הציון דב"ר מחיילה דמטכסין וכתב: ופי' משי מ ו ב ח ר וכו' ואולי שב פי' הערוך על מחיילה ולא על מלת מטכסין וא"כ מחיילה הוא מובחר ואז הוא מל"ע مختار מובחר או مخيل בעל גאה והושאל לכל המפואר מחבריו. והמיוחס לרש"י פי' ג"כ מחיילא מ ש ו י כ ר ך א ח ד של מעילים לשון ישמעאל ע"כ ואולי עפ"י פי' זה כתב בעל מ"כ כי מחיילא הוא משוי אבל מטכסין איננו מיושב לפי מ"ש המיוחס לרש"י כי ענינו משי. ואם הפי' משוי נכון הוא אז אולי היפך הוא מן חמל שהוא حمل בל"ע משוי כדעת הח' אייזלער (בט"ר ח"א, 65) אבל לפע"ד נראה משרש חול כאמור. ודע עוד כי בע' מטכס גרס רבינו מחיילה בה"א ובע' הנוכחי באל"ף בסוף כדאי' בב"ר, ובכ"י ק"ט כאן מחילה, ובכ"י ה"ב מחלה ובדפ"ר מיחלא — ובסדר הערכים נגררנו אחר דפ' ווניצ' רק שם מחל ב' צ"ל מחל א' כמו שאי' בכ"י ק"ט ובדפ"א] —

* **מְחַלְיְיתָא** (פי' חלי Süssigkeit) בשהש"ר פ' כמעט בשעת מחליית שינתא.

* **מַחֲלָף** (Messer) בירו' יומ' פ"ג דמ"א. מפורש מחלפים (עזרי א', ט') אלו הסכינין ועיי"ע בית חלף (ח"ב, ע'.).

מַחְלֵץ (= מחצל נ"ל מל"ע مخصل = مقصل כלי ברזל אשר שוברין בו והוא כלי בונים Maurerkelle ועוד עיין בפנים) בפ' משקין (מ"ק י"א.) אבל לא במחלצים[3]) וכ"ה במשנ' דירוש' פי' בלעז קצולה. — (א"ב ל"מ זה והלבש אותך מחלצות (זכרי' ג', ד'). *[אחי"ה טעות נראה לעינים הוא והדין עם רבינו שלועזו ע"י לאי"ט cazzuola. ודע כי רבינו גורס כדאי' בספרים אבל בכ"י ש"ס אי' במשנ' ובגמ' במחצלים וכ"ה ברי"ף ברא"ש ויתר המקומות שהביא בעל ד"ס במ"ק צד ט"ו: וכ"ה במכו' ט': עד שישמט מחצלו (עיי"ע

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר. [2]) וכן בכ"י ה"ב בערוך גרס בלי יו"ד מחלה, מחלות. [3]) כצ"ל וכ"ה בע' מחצל וברפ"ע בכאן מהלציים בבי' יודין.

מחצל) ופירש"י הוא כלי אומנות של בונים ובלעז טרואיל"ה והוא ל"צ truelle וכן לועז בשבת פ': על מלא כף סיד [1]) וענין אחד הוא עם קצולה [2]) של הערוך. וגי' הירו' מכו' רפ"ב דל"א ע"ג שמיטת המחלצין, ושם עד שיתיר כל המחלצין [3]). ואולי גם כאן צ"ל המחצלין כמו בבבלי ועיי"ע מחצל. ולדעת בעל המשביר הוא ל"י μοχλός, Hebel, Hebebaum הוא הכלי ומוט שמניעים על ידו דברים כבדים] —

* מַחְלוֹקֶת (מל"מ מַחְלֶקֶת פירוד das Theilen, die Abtheilung והושאל לפירוד הדעות וכ"ה פלוגתא (getheilte Meinung, Streit ב"מ ז': מחלוקת כששניהם אדוקים וכו' פי' היינו יחלוקו עיין פירש"י ותוספ' שם ובספר כריתות ל' לימודים שער ג' סי' נ"ג וש"נ ירו' ריש פיאה מפני המחלוקת כלו' יש כמה חלוקים בתרומה. בב"ר פ"ד דרש כי טוב (בראשית א', ד') שבו נברא המחלוקת שנאמ' ויהי מבדיל וגו' אם מחלוקת שהיא לתיקונו של עולם ולישובו אין בו כי טוב מחלוקת שהיא לערבובו עאכו"כ. תרג' יונתן א' לבראשית ג', א' ליואי במחלוקתהון (עיין עזר' ו', י"ח) — ובהוראה השאולה הרבה בש"ס עיין ברכות ל"ז. ל"ח: פסחי' מ"ה. מגיל' ג'. יבמות ט"ו: נדרים ס"ב: סוט' כ"ה. ב"ב קמ"ז. סנהד' ק"י. הוריות י"א: בכורות ל"ו. נדה ל"ו: אבות פ"ה, מי"ז סוט' מ"ז סע"ב תוספת' סוט' פי"ד ירו' תענית פ"ד דס"ט. ירו' סוט' פ"ח דכ"ב ע"ג, ירו' סנהד' פ"א די"ט ע"ג. מחלוקת ואח"כ סתם, מחלוקת בברייתא וסתם במשנה, מחלוקת אחרי הסתם בחד בבא מחלוקת במשנה וסתם בברייתא, מחלוקת בספרי וספרא ותוספתא מחלוקת יחיד ורבים עיין ספר כריתות ימות עולם שער ג' סי' ו', לשון לימודים שער ב' סי' צ', שער ג' סי' כ"ו, ימות עולם שער ג' סי' ח' וסי' ט' י"א. ועיין עוד המקומות שהביא פחד יצחק בע' מחלוקת ובד"מ למהרז"ף מצד 270 והלאה.

* מָחְלַת (פי' רוקדת שם שד נקבה) אגרת בת מחלת פסחים קי"א. במד"ר פי"ב עיי"ע אגרת (ח"א, ל"א).

מֵחַם [4]) (מפעל חם, חמם וכ"ה בל"ס מַחְמָא ובל"ע ܡܚܡ כלי לחמם בו מים (Wasserwärmer בפ' כירה (שבת מ"א סע"א במשנ') מיחם שפינהו לא יתן לתוכו צונן [5]) בשביל שיחמו. בפ' כיצד צולה (פסחים פ"ו סע"א) והמיחם באמצע [6]). ובסוף פרה (פי"ב מ"י) הוזה המיחם לא הוזה הכסוי [7]). בכלי מתכות בפרק [8]) י"ד בכלים (מ"א) קומקום כדי לחום [9]) בו מיחם כדי לקבל בו סלעים פי' מיחם שניקב ממלאין אותו סלעים אם לא יצאו ממנו הרי הוא כלי ומקבל טומאה. *[אחי"ה פי' מיחם הוא כלי עשוי לחמם בו המים וכן פי' הרמב"ם בכלי' פ"ג מ"ז והפכו קומקום כלי' שם ובתוספת' כלי' ב"מ רפ"ד ובל"ע אחר הוא עם קומקם ܩܘܡܩܡ ועיי"ע קמקום. ירו' שבת רפ"ג ד"ה ע"ג העביר את המיחם וכו', תוספת' שבת פ"ג עקר את המיחם] —

* מַחְמַדְתָּא (כמו בל"מ מחמד Kostbares) קהל"ר פ' ברכות אית בר נש דמוביד מחמדתיה ולא בכי.

* מֶחְמֵי, מֵיחְמֵי (פי' מראה Anblick מפעל חֲמִי) תר"י ומראיהן (בראשית מ"א, כ"א) ומחמיהן, מעל פני (שם כ"ג, ג') תר"י מן מחמי וכן מלפני (שם פס' ח') מן מחמי, לעיני (דברים ד', ו') למיחמי.

* מַחְמְעָא (מפעל חֲמַע = חמץ Gesäuertes) תרג' מחמצת (שמות י"ב, י"ט, כ') מחמעא.

* מחמצן (Wasserteich) כבר פירשנו בע' חמץ ב (ח"ג, ת"ל).

* מֵחֲמַת (wegen) עיי"ע חמת (ח"ג, ת"ם).

מחס (= מַחְסָא, מְחוֹסָא נ"ל מפעל חסא מבזה ומנבל מל' ערבי خس، خسا ונרדף עם خزى והשם مخزاة והקבוץ مخاز עלבון וחרפה (Schmach חמסי עליך (בראשית ט"ז, ה') תרג' ירו' (א') מחוסי ושירוי צערי [10]) וכעסתה צרתה גם כעס (ש"א א' ו') תרג' ומרגזא לה פנינה ארתח ומחסא לה. — (א"ב פי' בל"י מלחמה וקרב אך בנוסחאות שלנו לא נמצא תרגום זה). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י μάχη מלחמה אבל הנכון כמו שכתבתי ועיין ג"כ ע' חסא ומ"ש [11])] —

* מְחָסָא (מפעל חוס Erbarmen) תרג' ישעי' ס"ג, ט' ברחמתיה ובמחסיה עליהון.

---

[1]) וכ"ה בל"י ורו' עסλλουτρος ,trulla. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר, ובשדפ"ע קוצולה. [3]) בדפ' זיטאמיר ובפעם ראשונ' בדפ' קראטשין בט"ס המחלצון. [4]) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ע מיחם. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע צוננין ובירו' במשני' מים צונין בשביל שייחמו. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב ובד' באסי' ואמ' אבל בדפ"ר פיז' וויניצי' בט"ס באצבע. [7]) בנו"ג הזה על המיחם הזה הכסוי הזה על הכסוי לא הוזה המיחם. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר אבל בדפו"ו בט"ס ובפרק. [9]) בנו"ג ליחם. [10]) בנו"ג דיני ועלבוני עיי"ע חסא (ח"ג תנ"ב). [11]) וקודם זה הע' נשמט בט"ד סימן כוכב להאיר על ההוספה שהיא גופך משלי.

* מְחַסְיָא עיי"ע מתא.

* מַחְסוֹמִית (מפעל חָסַם פי' עצירה הידוק ודבוק Verschluss, Befestigung) תוספתא כלי' ב"מ רפ"א מחסומיתו מן הטמא כ"ה בכ"י אירפורט ובנו"ג חסומיתו.

* מַחְסוֹרְיְיתָא (לשון נקבה מל"מ מחסור Mangel-haftigkeit) בכורות מ"ד. אבל מחסורייתא לא וכו' ועיי"ע דק האחרון.

מְחֻסְפָּס (פי' מקשקשת הרבה schuppenartig מל"מ ובל"ע עיין אוצ"ה לפירסט) בר"ג דפ' יוה"כ (יומ' ע"ה:) טל מלמעלה וטל מלמטה ודומה כמי שמונח בחפיסה[1]) ד"א[2]) דבר שנמוח בפיסת היד ד"א[3]) שנבלע ברמ"ח אברים רמ"ח מנין מחספס. *[אחי"ה וכה"ג בכ"י א"פ שכן מחוספס בגימטריא וכ"ה בע"י ובילק' ולפנינו לי'. ובענין פירוש המלה כבר הארכתי בספרי על העתקה פרסי' לריב"י טאווס צד 301] —

מֹחֹפֹז (סימן עיין בפנים) בג' דפ' במה מדליקין (שבת כ"ה סע"א) ובפ' הערל (יבמות ע"ג:) מִיתה, חֹומש, אין לה פֹדיון, ואסור לזֹרים.

* מַחְפּוֹרֶת (מפעל חפר Schacht) כתובות ע"ט: ע"ז ל"ג: עיי"ע חפר ב' ח"ג, תס"ה, וש"נ הקבוץ מתרג'.

* מַחְפְּרָנָא (מפעל עברי חָפֵר וממנו התואר הנ"ל Einer, der erröthen macht) וכ"ה בל"ס תרג' מחפיר (משלי י"ט, כ"ו) מחפרנא.

מָחָץ (נ"ל מל"ע ופ' مخاض נדנוד ושכשוך במים והושאל לרז"ל לכלי שקוע אשר משכשכין במים Schöpfgefäss) בפ' ה' דפרה (מ"ה) לא בשולי המחץ ולא במגופת החבית בסוף טהרות (פ"י מ"ז) היו זולף במחץ, ובריש ידים (פ"א מ"ב) ולא בשולי המחץ ולא במגופת החבית[4]) פי' שולי המחץ תחתונו של מחץ „ומחץ זה דומה לגת כמו שאמר לענין יין נסך בס"ג דע"ז (ע"ד:) הגת והמחץ והמשפך רבי מתיר בניגוב וחכמים אוסרין" וכלים של חרס הן. *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 4 ומ"ש וכלים של חרס הן כן מוכח מירו' ע"ז פ"ה דמ"ה: וחכמים אומרים יקלוף את הזפת ושל חרס ועל זה אמר בירו' שם דלא כר' דתניא הגת והמחץ וכו' משמע דשל חרס הן וכן פירש"י בע"ז ע"ש ומחץ פירש"י כלי שדולין בו מן הכור לחבית ע"כ וכן מוכח מפי"מ להרמב"ם לטהרות שם ע"ש ובפירוש משניות לפרה פי' מחץ כלי השוקע ואלו בתוכו קערורית והוא אשר יקרא שולי המחץ. וברע"ב לפרה פי' מחץ כלי גדול של חרס שקורין בערבי אלמחגי"ר[5]) ע"כ ובסוף תשובו' גאונים הקדמונים (דפ' בערלין צד מ"א:) מצאתי בזה"ל מחץ כלי חרס גדול ונקרא אצבא ע"כ] —

* מַחְצָב (פי' מקום שחצבו שם אבנים Steinbruch כמו בל"מ אבני מַחְצֵב (מ"ב י"ב, י"ג; כ"ב, ו') שביעי' פ"ג מ"ה לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו וכו' עיי"ע חצב ד', מרביות א'. ושם מ"ו פחות מיכן מחצב, ירו' שביעי' פ"ג דל"ד סע"ג מחצב שבינו לבין חבירו וכו', ירו' שקלים פ"ה דמ"ט. מחצב של אבנים טובות ומרגליות וכו', קהל"ר פ' גם במדעך ובילק' קהלת רמז תתקפ"ט מחצב של סנפרינון, שמ"ר פט"ו ברוך הנחצב שנחצב ממנו (עמוד נאה), ויק"ר ס"פ כ"ו ומילאו המחצב לפניו דינרי זהב ובתוספת' יומ' רפ"א ומילאו עליו את המחצב דינרי זהב, וכ"ה בספרא אמור ריש פרש' ב'. אסת"ר פ' חור: המחצב הזה לא נגלה לבריה אלא למלכות הרשעה הזאת. ותרג' הפסילים (שופטים ג', י"ט. כ"ו) מַחְצְבַיָּא.

* מֶחֱצָה (מל"מ פי' חצי die Hälfte) ברכות נ"ג. פסחים ע"ט. יומ' פ"ד סע"ב חולי' כ"ח: כ"ט. מחצה על מחצה, שקלי' פ"ז, מ"א מכשירי' פ"ב מ"ג עד סוף הפרק מהצה למחצה, ע"ז י' סע"ב מחצה לאהרן ומחצה לבניו, ויק"ר פ"י תשובה עושה מחצה ותפלה עושה הכל, ושם תפלה עושה מחצה.

מַחְצָל (= מַחְצֶלֶת כמו חוֹצֶלֶת מל"ע הרשום' בע' הנ"ל Matte, Decke) בגמ' דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ה:) אשתעו כל[6]) צלמניא והוו למחצליי"א[7]) פי' נמחו כל הפרצופין והוו חלקים כמחצליים. ירושלמי בר"ג דפ' כל הצלמין (פ"ג דמ"ב רע"ג) כד

---

[1]) וכן הוא בכתב יד ש"ס ובנו"ג בקופסא עיי"ע חפס ח"ג, תס"ד. [2]) והוא מאמר של ריש לקיש. [3]) מאמר של רבי יוחנן. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ובשאר כ"י ודפ"ע נשמט. [5]) ובע"מ לבוקסטארף הביא הגי' אלמטגיר. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובע"י אבל בנו"ג למחלצייא וכ"ה בתוספ' פסחים ק"ד. ד"ה דלא ושם ובתוספ' ע"ז נ'. ד"ה ה"ג אי' אישתגו.

דמך ר' נחום בר סימאי[1]) חפון איקונתא מהצלן אמר כמה דלא חמתון בחיויי[2]) לא יחמון בדמיכותיה[3]) וחכמין אינון כלום ארשב"ל אין בינינו ולצדיקים אלא דבור פה בלבד וכו' עד למה נקרא שמו נחום איש קדש קדשים שלא הביט בצורת[4]) מטבע מימיו, בר"ג דפ' ערבי פסחים (פסחים ק"ד.) מאי ניהו[5]) בנן של קדושים ר' מנחם ב"ר סימאי[6]). וכפ' אלו הן הגולין בגמ' השונא (מכו' ט':) עד שישמט מחצלו מידו[7]) ס"א מחלצו כמו מחלצים של מעלה דמשקין (מ"ק י"א.) וי"מ מחלצים אגפיים של מעגילה וכך מפרש שפין את הסדקין במעגילה בלא מחלציים[8]) אבל עם[9]) המחלציים אסור. *[אחי"ה עיי"ע מחלץ ומפני שהשוה רבינו מחצל כפי ס"א מחלץ עם זו המלה האחרונה לכן העריך ע' הבא אח"ז בערך מיוחד ובאמת ע' אחד הוא כי כל מחצל בזה הערך הוא מנפרד מחצלתא בל"א והקבוץ מַחְצְלָן וכנ"ה בירו' שבת פ"ז ד"י. ההן דעביד קונטרן נָפָן מחצלן חייב משום מיסך ועוד הקבוץ מַחְצְלָתָא בקהל"ר פ' כל אשר] —

מַחְצֶלֶת (מעי' הקודם לזה) בפ"ק דסוכה (י"ט:) מחצלת קנים מחצלת[10]) גדולה, ובפ' אעפ"י (כתובות ס"ד רע"ב) נותן לה מטה ומפץ אם אין לו[11]) מפץ ומחצלת. וביש מביאין בפ"ח באהילות (מ"א) סדין ומפץ ומחצלת. *[אחי"ה וכנ"ה בכלי' פ"כ מ"ז עיי"ע כי א'. שבת ק' רע"א זרק לתוכה מחצלת חייב חילקה במחצלת פטור, סוכ' כ'. מחצלת של שיפה ושל גמי עיי"ע שף י"ג, ירו' שבת רפ"ה ד"ז רע"ב מחצלת גורדת, ירו' ביצ' רפ"ה דס"ב ע"ד פורשין מחצלת ע"ג שיפוף של לבנים בשבת צ"ל מחצלת של שיפות ע"ג לבנים תוספ' ביצ' פ"ג אין מביאין עצים . . ולא במחצלת וכו', תוספת' כלי' ב"מ ספי"א מחצלת אהל, ויק"ר פכ"ז ראה שם עני אחד ומחצלת קנים תחתיו ומחצלת קנים על גביו וכו'. וכ"ה בפסיקת' דר"כ צד ע"ד ובתנחומא הישן ס' נח סי' ח' ובס' אמור סי' ח' אבל בב"ר פל"ג אי' מחצלא ובקהל"ר פ' שמח נטל מחצלת וכרכו בה, והקבוץ סוכ' כ'. ושם: החוצלות . . מחצלות ממש סוכ' שם כ' סע"א ירו' סוכ' ספ"א דנ"ב ע"ג מחצלות של אושא. ירו' שביעית פ"ג דל"ד ע"ג במחצלות ובקש ובאבנים, ירו' פסחים פ"ז דל"ד ע"ד ירו' נזיר פ"ט דל"ז ע"ד חיפהו מחצלות, ירו' עירובי' פ"ז דכ"ד ע"ג מחצָלְיות, במד"ר פכ"א פורס את המחצלאות] —

מָחַק (נרדף עם מחה ובל"ע ܡܚܩ ab- wegwischen, (abreiben, abstreifen בפ' כלל גדול בשבת (שבת ע"ג:) המעבדו המוחקו[12]) פי' משיר השיער[13]). ובגמ' דפ' הקורא את המגלה (י"ט רע"א) נייר: מחקא והוא חיפה[14]), בהסייף[15]) בפ' י"ג דכלים (מ"ב) מכתב שניטל הכותב טמא מפני המחק[16]) פי' קולמוס נחשת ראשו האחד דק עשוי לכתיבה והאחד עב עשוי למחיקה ואין כותבין בו אלא על הדונג או על האבק[17]) בכל כלי פי"ז בכלי' (מט"ז) קנה מאזנים והמחוק, ובר"ג דפ' גט פשוט (ב"ב קס"ג סע"א) שטר הבא הוא ועדיו על המחק כשר, ובר"ג דפ' הוציאו לו (יומי מ"ח.) מלא חפניו שאמרו מחוקות או גדושות, ובס"פ המוכר את הספינה (ב"ב פ"ה מי"א) למחוק לא יגדוש לגדוש לא ימחוק, גמר' (שם פ"ט.) ת"ר מניין שאין מוחקין במקום שגודשין. ת"ר אין עושין את המחק לא של דלעת וכו' (שם פ"ט רע"ב), ובפ' השוכר את האומנין בגמ' דסמך כל האומנין[18]) (ב"מ פ' רע"ב) תרג' אביי במחיקתא פי' להביא לתך חטים שהן ט"ו סאה והביא י"ו סאה שעורי' פטור ומשני י"ו סאה שעורים מחוקות הן שהן גדושות לתך[19]), ובפ' אמרו לו אכלת חלב בגמ' שאלו ר' עקיבא[20]) (כריתות ט"ו רע"ב) תנן התם בריש מכשירין (פ"א מ"ה) הממחק[21]) את הכרישה פי' מדחק ידו על הכרישה להסיר ממנה הטל[22]).

---

[1]) ובכ"י ש"ס למ"ק אי' ר' מנחם ברי' סימאי ועיין הגהת הגרי"ב למ"ק ובכ"י ק"ט ג"כ ר' מנחם ב"ר סימי וכ"ה בכ"י ה"ב ובנו"ג ברי' יוסי והוא ט"ס. [2]) בדפ"ר ובכ"י ה"ב בחיוי ובכ"י ק"ט בחיויה ובירו' בחייוי. [3]) ובכ"י ק"ט בדמוכיתיה ובנו"ג בדמכותיה. [4]) כ"ה בדפ"ר ובדפו"ו בצורה. [5]) בנו"ג מאן ניהו ובכ"י ש"ס ומאי נינהו ובכ"י א"פ אינון. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס בסמוך ר' מנחם בר סימאי שלה ובנו"ג שלח ליה. [7]) וכ"ה בנוסח ובכ"י ש"ס. [8]) בדפו"ו בט"ס מלחציים. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע על. [10]) וכ"ה בירוש' ובריו"ף ובהרא"ש ותוספ' רי"ד ושם ומחצלת ועיין ד"ס סוכ' צד כ"ז: וש"נ כי כגי' רבינו אי' ג"כ במשניות נאפולי ופיזרו, ובנוסחי לי' בפעם שניה מחצלת. [11]) וכ"ה בשט"מ לכתובות עש"ה ובנוסחי לי'. [12]) וכ"ה במשניות ובירו' ובנו"ג המעבד את עורו והממחקו וסדר המשניות ובירו' המוחקו והמעבדו עיי' ד"ס שבת צד ע"ח: [13]) וכן פירש"י מגרר שערו. [14]) ורש"י פי' בע"א ע"ש. [15]) כ"ה בדפ"ר. [16]) בנו"ג המוחק. [17]) ובגוף הענין פי' כן רה"ג בסד"ט 9 ועיין בסוף הערות בצד 49 ובפי' הר"ש בלי שהזכיר את הערוך. [18]) כ"ה בכ"י ה"ב. [19]) וכן מוכח מפירש"י ולא כפי' תשובות הגאוני' ע"ש. [20]) כ"ה בכ"י. [21]) בנו"ג בכריתו' המוחק. [22]) וכ"ה בר"ש בלי שהזכיר את הערוך ובפי' סד"ט לרה"ג 37 פי' בזה"ל הממחק פי' כעין מוחק כשיש מים בכרישין ומעביר באצבעו מראש הכרישה ומוריד המים לסופא כדתניא (תוספתא מכשירין פ"א) הממחק את הגת ואת הכרישה

ובר"ג דפ' מי שהחשיך (שבת קנ"ג:) תניא ר' אליעזר אומ' בו ביום גדשו סאה. פי' „בו ביום שהושיבו את ר' אליעזר בן עזריה בראש גדשו סאה כלומ' מדת הסאה ו' קבים והיא מחוקה והוסיפו מדבריהם רבותינו כמה דברים[1]) כגון הגדישה שהיא יתירה על העיקר והדברים שהוסיפו מהן להיתר ומהן לאיסור והכל להיות העיקה שמור ומוזהר והוא כגון זה ששנינו (שבת פכ"ד מ"א) נותן כיסו התירו לו לתתו לנכרי שלא יביאהו בעצמו ויחלל שבת זה וכיוצא בו להיתר[2]), ולאיסור כל גזירות שגזרו מקצת מן המותר לעשות גדר לנשאר שהוא אסור מן התורה ור' יהושע אמר בו ביום מחקו סאה פי' העמידו כל דבר על עיקרו לא פחתו ולא הוסיפו אלא התירו העיקר המותר מן התורה ואסרו העיקר שהוא אסור מן התורה שאילו בא להוסיף על דבריהם חוששין שמא יפסדו גם דברי תורה שהן העיקר שיבא אדם להרהר ולומר כשם שזה אינו מן התורה אלא מדרבנן כך זולתי זה יש מן המצות האחרות מדרבנן כמותן ובאו לגדור ונמצאו פורצין"[3]) ירושלמי בריש שבת (פ"א ד"ג ע"ג) ר' אליעזר אומ' בו ביום גדשו סאה לחבית שמליאה אגוזים כל מה שאתה נותן בהן שומשמין מחזקת פי' הוסיפו גזירות לגדור גדירות ר' יהושע אומ' בו ביום מחקו סאה לא הוסיפו ולא גרעו אלא התירו המותר ואסרו האסור לחבית מלאה שמן אם יתן לתוכה מים מקיאה השמן[4]). *[אחי"ה הוראת מהק א') בעצם הראשונה כמו מחה בל"מ פי' כמו שחק ובזה הענין כלי' פי"ג מ"ב הכותב .. המוחק ועיין תוספ' כלי' ב"מ פ"ג וירו' שבת פ"ח די"א: ובבבלי בשבת ע"ה: מוחק .. כותב ושם: מחק את גדולה, מגילה ט"ז רע"א מוחק .. כותב, ב"ב קס"ד. מחיק לה וכתב, מכות כ"ב. המוחק את השם. ב"ר ר"פ ס"ה מחיק שמיה .. מחיקת שמא, קהל"ר פ' גם מגבוה שחיק עצמות מחיק שמיה, אסת"ר פ' בהראותו: שחיק מחיק. ירו' מגילה פ"א דע"ב. מוחק אני כל הללויה שבו וכו' (ועיין פסחים קי"ז.), אבות פ"ד מ"כ נייר מחוק. ותרג' ומחה (במדבר ה', כ"ג) וימחוק. בנפעל בירו' שם ובירו' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ד הללויה נמחק וכו', ב"ב קס"ד. נמחק פעם אחת נמחק שתי פעמים. בפיעל ממחק שבת ע"ג. ע"ה: עיין לעיל, באתפעל: ב"ר ס"פ כ"ח יתמחיק שמיה דפלן וכו' ב') ענין הסרת העודף והפכו גדש עיין ב"ב פ"ה מי"א, יומ' מ"ח. ובמשקל סורי הקבוץ מְחִיקְתָא (ב"מ פ':) עיי' לעיל, ירו' שבת פ"ז ד"י. המוחקה חייב משום מכה בפטיש פי' הסרת קליפת העץ וגרידתו. והשם מַחַק פי' גרידה ב"ב קס"ג: ועדיו על המחק, שם קס"ד. חותמין על המחק וכו', ירו' כתובות פ"ב דמ"ד: שטר על החלק ועדיו על המחק, ירו' ב"ב רפ"י די"ז ע"ג צריך להרחיק מן המחק וכו' וכן: מַחֲקָא ב"ב קס"ד. והפכו ניירא. ובתרג' ירו' א' לויקר' י"ט, ל"ה מחקא והקבוץ שם קס"א: כל המְחָקִין וכו', והתואר מַחָק שם פ"ט: אין עושין המחק של דלעת וכו' ושם: אין עושין את המחק צדו אחד עבה וכו', ועוד התואר מָחוק כלי' פי"ז ט"ז עיין לעיל ותוספת' כלי' ב"מ פ"ז וקהל"ר פ' גם זה. והקבוץ ירו' יומ' פ"א דל"ח: ומחוקיהן כסף .. ומחוקיהן זהב וכו' וכ"ה בויק"ר פכ"א. והשם המפשט מחיקה עירובי' י"ג רע"א כתיבה .. מחיקה, ירו' סוט' פ"ב די"ח. זו למחיקה ניתנה, ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג מאי מחיקה היתה במשכן וכו'] —

מְחֻקָּק (מל"מ ודרש בגימטריא) בויק"ר ויהי ביום השמיני (ס"פ י"ב) כל השותה יין הרבה סוף שהוא שוכח ברמ"ח איברים שבו הה"ד (משלי ל"א, ה') פן ישתה וישכח מחוּקק מְחֻקָּק כתיב והיינו[5]) רמ"ח.

מְחִיר (מל"מ Kaufpreis) כל האסורין פ"ו בתמורה (ל'.) איזהו מחיר כלב (דברים כ"ג, י"ט) האומר לחברו הא לך[6]) טלה זה תחת כלב זה[7]) וכו'.

מָחָר (מל"מ א') יום שאחר יום ההוה morgen ב') תואר לזמן העתיד Zukunft) במכילתא

אעפ"י שהמים [יורדין] מצד העליון לתחתון ע"כ ובפי' רגמ"ה כ"י לכריתות (בקובץ כ"י אנגיליקי' דף קפ"ז סע"ב) וז"ל המוחק את הכרישא: חציר כגון שהיתה כרישא מליאה מי גשמים ומוחק באצבעו הגשמים שעל הכרישא שיפלו ממנו ע"כ. [1]) בפי' ר"ח הסדר: הוסיפו רבותינו כמה דברים מדבריהם. [2]) לי' בפי' ר"ח. [3]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) ועיין מ"ש בע' בו ביום כפי מה שהניח הרב יד מלאכי בצ"ע בענין פי' רבינו ובאמת הוא פי' ר"ח אבל גם בעל הליכות עולם פי' (צד י"ד: בדפ' ליוורנו) כל היכא דאמרינן בו ביום אמרו יום שמינו לר' אליעזר בן עזרי' הוא כמו שנזכר בברכות בפי' תפלת השחר ע"כ ובפחד יצחק ע' בו ביום פי' בו ביום מחקו סאה וכו' בו ביום שגזרו י"ח דבר כדאי' בשבת פ"ק הרבו סייג לתורה במדה גדושה ויפה מדדו להרבות גדר בישראל וכו'. ובאמת זה דהתירו לתת כסו לנכרי חוא מי"ח דבר וגזרת די"ח דבר קדמי להך ענינא של ישיבת ראב"ע בראש וכבר עמד על זה בעל למוד ערוך מס' שבת צד קל"ה: [4]) בנו"ג מפזרת את השמן, ורבינו חכנים באמצע פי' משם עצמו. [5]) בנו"ג ואינון. [6]) וכ"ה במשניות ובמשני' דש"ס הוליך. [7]) וכ"ה במשניות ובמשני' דש"ס כלבי.

והיה כי ישאלך בנך מחר (פרש' בא פרש' י"ח) יש מחר עכשיו ויש מחר לאחר זמן וכו'. *[אחי"ה מחר עכשיו היינו יום הבא כגון למחר יהיה האת הזה (שמות ח', י"ט) ומחר לאחר זמן כגון כי ישאלך בנך מחר (שם י"ג, י"ד) וכן מחר יאמרו בניכם (יהושע כ"ב, כ"ד ועיין כ"ז) — ויק"ר פל"ד יומא דין היא הכא למחר לית היא הכא, ושם ר"פ כ"ד יפקון הכא למחר. ירו' גיטין רפ"ב דמ"ד: מחרא דמחר ועוד עיי"ע יומחרא ובמספר הזוגי: מדרש שו"ט מזמור ר"פ י"ב יש לי לחרוש היום ומחר ולמחרתיים נלך ביחד פי' ביום מחר דמחר übermorgen] —

מַחֲרָאוֹת (מל"מ מ"ב י', כ"ז Kloake) ככר פירשנו בע' דביון [1].

* מַחְרוּזוֹת (מפעל חרז ובל"מ חֲרוּזִים Schnüre) ב"מ כ"א. כ"ג רע"ב תוספת' ב"מ רפ"ב ירו' ב"מ רפ"ב ד"ח: מחרוזות של דגים עיי"ע חרז (ח"ג, תפ"ח), ירו' שקלים רפ"ז ד"נ ע"ג אם היו מחרוזות מותרות, תוספתא שקלים פ"ג בשר שנמצא בעזרה מחרוזות מותר שאין עושין בשר הקודש מחרוזות, ותוספתא ב"מ שם מחרוזות של בשר, תוספת' מכשירין ספ"א מצא . . מחרוזות וכו'.

* מחורי (?) ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג עיין ערך מסרדי.

* מֵחְרוֹךְ (מפעל חֲרַךְ verbrennen וא"כ השם Brandwunde) תרג' ירו' כויה (שמות כ"א, כ"ה) מחרוך.

* מַחֲרֵשׁ (= מַחֲרֵישָׁה פי' מַגְרֶדֶת Kamm, Bürste) בס"ג דפ' המקבל (ב"מ קי"ג סע"ב) אלא מחרישה למאי חזיא אמר רבה בריה דרבא [2] מחרישה דכספא פי' כמין מסרק היא ומחכך בה בשרו במרחץ. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח אגרדתא וכן פי' ר"ת הובא בתוספו' ב"מ קי"ג. ד"ה ואת המחרישה וכ"ה בשט"מ לב"מ ובשט"מ לכתובות ס"ח. בשם תלמידי ר' יונה ע"ש ועיין שבת קמ"ז: וע' גרד א' (ח"ב שנ"ו) — ומה שענינו בל"מ מַחֲרֵשָׁה Pflugschar עיי' ערלה פ"א מ"ג ירו' פיאה רפ"ב די"ז. ירו' שבת רפי"ז דט"ז. ירו' נזיר רפ"ו דנ"ה ע"ד תוספת' שבת פ"ו] —

* מַחֲרֶשֶׁת (שם מקום בתחום א"י) עיין תוספת' שביעי' רפ"ד ובירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג הגי' מרחש'.

* מְחַרְתָּא (שם מקום בתחום א"י) בירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג ובתוספתא שביעי' רפ"ד הגי' סחרתא.

* מַחֲשָׁבָה, מַחֲשֶׁבֶת (מל"מ ענין כונה Absicht, Vorhaben) עיין ברכות ס"א. פסחים נ"ד: חגיגה י': סוט' מ"ט: קידושי' ל"ט: מ'. סנהד' י"ט: כ"ו: זבחים מ"ו: מנחות כ"ט. נדה ס"א. ויק"ר פט"ו ובל"ס מַחְשַׁבְתָּא וכ"ה בעירובי' כ"ט: ובתרג' לירמי' מ"ט, כ'; נ', מ"ה והקבוץ לתהלים נ"ו, ו'; צ"ב ו'; ליחזק' ל"ח, י'.

☞ מחת (= מחתא אולי מפעל נחת abfallen והשם Abfall, Schlacke) תרג' ולב רשעים כמעט (משלי י', כ') ולבא דרשיעי מחתא. *[אחי"ה מענין נחיתה ונפילה והיינו פסולת — והקבוץ ויק"ר פי"ח אית תמן מְחָתִין פי' ירידות ובקהל"ר פ' גם מגבוה מחתותיין וצ"ל מחותיתיין הקבוץ מן מחותיתא עיין איכ"ר פ' יעיב — ועיין ערך מחתנא ועוד ענין מחתא תרג' מום (שה"ש ד', ז')] —

מַחְתָּה (מל"מ Kohlenpfanne) בפ"ב בכלי' (מ"ג) ומחתה פרוצה פי' מלשון (במדבר י"ז, י"א) קח את המחתה ואין לה צדדין. *[אחי"ה כ"ה בכל כ"י, ובדפ"ע לי'. וכנ"ה בכלי' שם מ"ז מחתה שלמה ובלא"ר מחתיתא אונקל' לויק' ט"ז, י"ב, לבמדבר שם ובתר"י א' מַחְתְּיָא והקבוץ מַחְתְּיָין, מחתיתא לבמד' ט"ז ו'; י"ז ב' והלאה] —

* מַחְתְּנָא (מפעל נחת פי' Abhang) תרג' מורד (יהושע ז', ה'; י', י"א) מחתנא, ירו' עירובי' כ"ב רע"ב ומחתנא דגדר עיי"ע גדר (ח"ב, רמ"ט.).

* מַחְתֶּרֶת (מל"מ פי' פרצה Einbruch) סנהדי' ע"ב. הבא במחתרת וכו' ובלא"ר שם: כל דאתי עלאי במחתרתא וכו' והקבוץ מ"ק כ"ה סע"ב סנהד' ק"ט סע"א מחתְּרָתָא — והושאל על פתיחה וארובה Oeffnung סנהד' ק"ג. עשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע וכו' עיי"ע חתר (ח"ג, תקכ"ב:), ברכות ס"ג. לפי גי' ע"י (נ"ב בגליון ש"ס גנבא אפום מחתרתא רחמנא קרי ובכתב יד ש"ס פ' (ד"ס ברכות צד קפ"ד.) אי' על פום דאיגרא.

---

[1] ח"ג, ה'. והקרי מוצאות.

[2] בנו"ג אמר רבא בר רבה.

מט (= מוט מל"מ פי' בד Tragstange ורבינו פי' יתד) בפ' אין צדין (ביצ' כ"ה.) לא יביאנה במוט פי' יתד. — (א"ב פי' ל"מ זה במוט בשנים (במדבר י"ג, כ"ג). *[אחי"ה ועל זה נאמ' בסוט' ל"ד סע"א וישאהו במוט בשנים ממשמע שנאמ' במוט איני יודע שבשנים מה ת"ל בשנים בשני מוטות עיין פירש"י. והיחיד נקבה מוּטָה (ביצ' שם) הוא מוט קטן ובירו' הגי' במטה ובריי"ף במיטה וצ"ל במוטה] —

מט (= מוט, מָטַט נרדף עם מוד, נוד נוט מל"מ ענין נטיה wanken ובהפעיל ואפעל wanken machen) בהזב פ"ג בזבין (מ"ג) כל שאינה יכולה להמיט בה אדם[1]) פי' „כשיעלה אדם בספינה אם גדולה היא אינה מתמוטטת"[2]). ובפסיקת'[3]) דויהי בשלח פרעה (פסיקתי דר"כ צד פ"ב.) במטה דאמיטון אתמיט[4]) להון, פי' במה שרצו להמיט נתמוטטו. ויש מפרשי' במטה שרצו להכות בו הוכו. *[אחי"ה ובנו"ג בפסיקת' באמטיתא (בכ"י א"פ במטתא) דאמיטון בה איתמט (בכ"י א"פ אתמיט) להון ועיין מ"ש החי' רש"ב בהערה מ"ב ועיי"ע אכרעתא ובע' כרע ב' ובע' אמטיתא הארכתי עש"ה. ובהתפעל ובנתפעל: ב"מ ע"א. המלוה בריבית נכסיו מתמוטטין וכו' הללו מתמוטטין ועולין והללו מתמוטטין ואינן עולין, אסתר רבתי בתחלה: לכשיתמוטטו שונאיהם של ישראל וכו', ירו' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד אם ראיתם זכות אבות שמטה (צ"ל שֶׁמָּשָׁה) וזכות אימהות שנתמוטטה וכו'. ובאתפעל תרג' תהלים צ"ד, י"ח איתמוטְטָה ריגלַי והקבוץ שם ע"ד, ב' איתמוטָטָא ריגלַי ועיין שם קכ"א, ג', ותרג' במוט הרים (מ"ו, ג') כי מתמוטטין טוריא ובקל בב"ר פע"א דרש מטה מטה (במדבר י"ז, י"ז) מָטוּ מָטוּ בני מטו בעגל מטו במרגלים — ובפלפל: איכ"ר פתיחת' ד"ה והפיצך: רגל מְמַטְמְטָה פי' רגל מועדת (משלי כ"ה, י"ט), והשם תוספת' ב"מ ספ"ו מטמוט זה איני יודע מה הוא וכו' ובירו' ב"מ ספ"ה ד"י ע"ד המיטמוט הזה וכו'. הפעיל ב"ר ר"פ ע"ה מֵמִיט עצמו וממנו השם: קהל"ר פ' את הכל: שהצדיק עתיד לבא לידי מַיִּיט] —

☞ מט (= מְטָא מל"ס פי' הגיע gelangen, reichen an etwas וקרוב לו ל"מ מָצָא ועיין בפנים) תרג' הגיע היום (יחזק' ז', י"ב) מטא עדן ובמסכת חגיג' פ' הכל חייבין (ה' רע"א) מנקיט תאיני שביק הנך דמטו ושקיל הנך דלא מטו פי' הגיע זמנן כלומ' נתבשלו. *[אחי"ה וכן פירש"י מטו: נתבשלו ע"כ וקטוע היא מן מטו זמנייהו וכן בתרג' מ"ב י"ט, כ"ו עד דלא מטו למהוי שובלין ועיין תרג' ישעי' ל"ז, כ"ז. וכן בחולי' קי"ב סע"א ודילמא תתאה מטא עילאה לא מטא פי' צד התחתון נצלה והעליון לא נצלה עיין פירש"י —. ובלי השאילה פי' כמו מצא בל"מ (ד"מ באיוב י"א, ז') ואי' כבר בדניאל ד', ח' והלאה; ו', כ"ד ועוד, וכן בדרז"ל מענין השגת מקום עת ודבר סנהדר' ק"ט רע"א כי מטא להתם, כתובות ס"ג. כי מטיא לגביה, שם: מטא מעלי יומא דכפורי' ע"ז ד': כי מטיא ההוא שעתא. חגיג' ד': וה'. (כמה פעמים) כי מטי להאי קרא, סנהד' ק"ג: כי הוי מטי להאי קרא. ראשו מגיע (בראשית י"א, ד') תרג' רישיה מטי, וראשו לעב יגיע (איוב כ', ו') ורישיה לענני ימטי, והגיעו שנים (קהלת י"ב, א') תרג' וימטון עלך שנין, ובהשאילה מהמאורעות קהל' ח', י"ד אשר מגיע אלהם תרג' דמטי להון ביש, אליו לא יגיעו (תהלי' ל"ב, ו') תרג' לותיה לא ימטון, ירו' ברכות פ"ג ד"ו. מטתיה אונס, ירו' פיאה ספ"ז דכ"א: מטתיה כן, ירו' כתובות רפ"ד דכ"ח: מטינתא לההיא דתני וכו', ובאפעל אמטי ב"ק קי"ז. ב"מ ט': ע"ג רע"ב, ב"ק קי"ט: נדה ס"ג. אמטויי ואתויי, ב"ב כ"א. לא ממטינן, כתובות ק"ג סע"ב אמטיוהי, המציאו (ויקרא ט', י"ג) תרג' אמטיאו ועוד זולתו. ב"ר רפי"ד ממטי לכון עיי"ע זיטא] —

☞ מט (= מְטוּ, מְטוּתָא מל"ס ܒܥܘܬܐ פי' בקשה מפעל מטא = פגע פי' הגיע ובקש das Angehen, die Bitte) תרג' ירו' (א') בי אדוני (בראשית מ"ג, י"ט) במטו מנך רבוני, תרג' על פסוק כי יציל אביון משוע (תהלים ע"ב, י"ב) דבעי מטו כלומ' מבקש בקשה. *[אחי"ה וכנ"ה בתר"י לשמות י"א, ח' ויבעון מטו מיני, יומ' פ"ז. המבקש מטו מחבירו. ויק"ר פכ"ח עיי"ע זנם. — ובצירוף ב' ברכות ל"ה: יומ' ע"ב: ועיין סנהד' צ"ז. במטותא מינייכו, וסנהד' שם במטותא מינך, ובתרג' ירו' לשמות ל"ב, ל"א במטו מינך, ובתרג' אונקל' אי' תמיד בָּעוּ, בְּבָעוּ] —

* מַטְבָּחַיִּם, מַטְבְּחַיָּא עיי"ע בית מטבחים (ח"ב ע"ד).

---

[1]) בנו"ג באדם ובפי' רה"ג הגי' למוט. [2]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 39 ועל פיו פי' רע"ב ע"ש. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר ודפו"ו, אבל בשרפ"ע בפסוק. [4]) כ"ה בדפ"ר וכן מוכח מפי' ובנו"ג איתמט ובשרפ"ע אמיט באפעל.

מַטְבֵּעַ (מַטְבְּעָא מפעל טבע פי' השם Münze) תרג' ושמעו הולך בכל המדינות (אסתר ט', ד') ומטבעיה נפיק. *[אחי"ה והוא עפ"י ב"ר פל"ט שיצא . . מוניטין בעולם, עיי"ע טבע. ברכות מ': וירו' ברכות פ"ו ד"י: (לפי גי' המהרש"ס) כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכו' וכו'. ירו' ברכות פ"ה ד"ט: מטבע הברכה. ירו' מגיל' ספ"ג דע"ד ע"ג מטביעה של תפלה. ירו' ברכות פ"ה ד"ט: מטביעה צ"ל מַטְבְּעָה עיי"ע טבע (ח"ה, י"א). אבות דר"נ פי"ח עשה כל התורה מטבעות מטבעות[1]) — וכלי השאילה פסחי' נ"ד: ב"ק צ"ז. ושם: ב"מ מ"ה: סנהד' ק"ד. והקבוץ מטבֵעות סנה' ל"ז. ב"מ כ"ה רע"א ירו' ב"מ רפ"ב ד"ח: פסיקת' דר"כ צד רכ"ב:] —

* מוּטָה (קרוב לל"מ מֻטּוֹת מפעל נטה פי' אבר הקצר הקיצון שנוטה לתחת das äusserste Ende) תנחום' תזריע סי' ח' והיה מוטות כנפיו (ישעי' ח', ח') המוטה הזו של תרנגול אחד מן ששים בכנפיו ועל זה התנחום' כיון רש"י בישעי' שם ע"ש ובשו"ט מזמור ע"ט בט"ס אחד מעשרים וצ"ל מששים — יבמות ק"ג. מוטה מפעל נטה ע"ש.

מִטָּה (מל"מ Bett) מטה (גליתא) [צ"ל גיליתא][2] ככר פי' בע' גל (א')[3]. מטה של טורבל בערך טרבן, מטה של טרסיים בערך טרסי. *[אחי"ה ברכות ח': מטה ארמית עיי"ע ארם א'. ירו' ברכות פ"ג ד"ה ע"ד אי זו היא מטה עיי"ע דרגש (ח"ג קמ"ב:) וש"נ מטה סרוגה, מטה של עור ע"ש. מ"ק פ"ג מ"ח אין מניחין את המטה ברחוב ושם כ"ד: מטה זקופה עיי"ע זקף. ושם כ"ז: מטה כפויה עיי"ע כפה. ברכות י"ז: נושאי המטה עיי"ע חלף א'. והושאל ליוצאי המטה כלומ' זרע פסחי' נ"ו. שמא ח"ו יש פסול במיטתי וכו' ויק"ר פל"ו יעקב מיטתו שלימה וכו'] —

* מַטָּה מל"מ הפכו מעלה (unten) ב"ק ע"ט: עין של מטה . . אזן של מטה והוא לשון כבוד במקום עין של מעלה עיין פירש"י. חגיג' פ"ב מ"א תמיד ל"ב. מה למעלה מה למטה, ובנו"ן בסוף בתוספת' סוף מקואות יצא מלמטה . . יצאו מלמטן. ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: ירו' פסחים פ"ו דל"ג. בי"ד של מעלן . . בי"ד של מטן ירו' יומ' פ"ה דמ"ב ע"ג למעלן . . למטן, ירו' שבת פ"ו ד"ח. מלמטן, ויק"ר ס"פ כ"א שורות של מטן.

* מְטַהֶרֶת (מן טהר בהפך רחץ Baderinne) בע' טהר א' (ח"ד, ט"ז) הביא רבינו מפ"ו (מי"א) דמקואות המטהרת שבמרחץ ופי' ענין רהטים ע"ש ומ"ש וכ"ה בתוספת' מקואו' פ"ה. ושם פ"ו בזמן שמטהרת שלה פתוח לרשות היחיד. תוספת' עירובי' פי"א (ח') הקבוץ: שתי מטהָרוֹת זו ע"ג זו וכו'. ולפע"ד הוא מל"ע הרשום' בע' טהר ע"ש.

* מַטְוִיתָא (מפעל טוי Gebratenes) ברכות מ"ד: עיי"ע גלגל א'. (ח"ב, רפ"ד:)

* מטוורד ירו' יומ' פ"ה דמ"ב ע"ג עיי"ע מצליף גי' רבינו.

* מְטָחָא (מפעל טוח ובל"ע طاخ Beleidigung) תרג' תפלה (איוב א', כ"ב) עיי"ע טח ב' כגי' רבינו (ח"ד, כ').

מטח (= מְטַחְתָּא נ"ל מל"ע ܡܛܚܘ ܡܛܚܝ רחב ועב והושאל לירך כמו אטמא עיין ערך Hüfte, Lende) בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ט ס ע"ב לשיגדונא[4]) ליתי פתיא דמינוני וניגנדריה[5]) שיתין זימנין אהא מטחתא[6]) וס' זימנין אהא מטחתא. פי' פתיא[7]) כלי חרס מלא ציר של דגים ומגלגל אותו ס' פעמים אהא ירך וס' פעמים אהא ירך. מטחתא היא אטמא ובלעז אנקא. *[אחי"ה בלאי"ט anca וכ"ה ברש"י הנקא והוא בל"צ Hüfte, hanche וגם בנוף הפי' נגרר אחר פי' הערוך. ועוד עיי"ע שגדן ומ"ש] —

* מטחן (בל"מ טחנה ובל"ע ܡܛܚܢܐ Mühle) שמ"ר ר"פ ל"ו עיי"ע טחן א' וש"נ.

* מְטוּטֶּלֶת (כמו מטולטלת מפעל טלטל, דלדל ענין תלייה Angehängtes, Herabhängendes והושאל לאנך של בנאים Senkblei ועיין בפנים) בפ"ו דכלאים (מ"ט) רואין אותו כאילו מטוטלת[8]) תלויה בו. ובפ' במה בהמה (שבת פ"ה, מ"ג) לא יצא הגמל במטוטלת[9]). גמר' (שם נ"ד.)

---

[1]) כ"ה ברש"י גיטין ס"ז. ד"ה אוצר בלום ובנו"ג טבעות. [2]) ובכ"י ק"ט גוליתא וצ"ל גיליתא וכ"ה בה עתקת ר"ח בשבת מ"ז: וקל"ת. ועיין מ"ש בעי' גל א'. [3]) ח"ב, רע"ו. [4]) וכ"ה בעי' שגדן ובנו"ג לשיגרונא וכ"ה בעי' פתיא א'. [5]) כ"ה' לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר וניגרדיה וברש"י ולגנדריה עיי"ע גנדר (ח"ב, שי"ח) ובשדפ"ע בט"ס וניגרריה. [6]) בדפ"ר מטחאתא ובנו"ג מטחתיה. [7]) ברש"י בט"ס פחיא. [8]) בכ"י ש"ס מטולטלת. [9]) וכ"ה במשניות ובכ"י ש"ס ובתוספת שבת רפ"ד (ה') ובחי' המאירי ובנו"ג במטולטלת.

תנא לא יצא הגמל במטוטלת הקשורה לה בזנבה ובחוטרתה אבל יוצאת היא במטוטלת הקשורה לה בשלייתה. פי' חתיכה של בגד שקושרין בשלייתה בשביל שלא תצטנן ועיקרו מן טלת [1]) ובפ"ה בתמיד (מ"ד) וכיסוי היה לו וכמין מטוטלת נתונה [2]) עליו מלמעלה. פי' כסוי זהב דומה לחתיכת בגד שאין לה שפה בטבעת — ופי"ב בכלי' (מ"ח) המטוטלת והמשקולת [3]) פי' הבנאים שרוצין שלא יבא הכותל עקום מביאין חבל ובראשו ברזל ומכנים ראש החבל בתוך עץ ותופשו הבנאי בידו ו ש ו ק ל ב ו ה כ ו ת ל [4]) ואותו ברזל שמו מטוטלת וי"א [5]) זהו הברזל שהוא לטורטני [6]) והוא ממיני מתכות והוא מטוטלת ושמה בטיית רומאן [7]) ש ה ו א ע ג ו ל כ ר י מ ו ן [8]) ומשקלו זוז ושנים ומאה ואלף שבמאזנים [9]) שמם משקולות" [10]) ושמו בלעז פונדרוני [11]). משקולת החוט של בנאין ששקולין בו הבנין והוא ענין כובד ועיקרו מן (משלי כ"ז, ג') כובד אבן ונטל החול. *[אחי"ה ודע כי בדפוסי וכ"י הכל ערך אחד הוא אבל בעה"ק שנ"ב מציון של כלים מתחיל ערך מיוחד ואולי ממושג אחד נסתעפו שתי הוראות היינו ממושג תלייה ונקרא מטוטלת א') כר מלא מוכין שנותנין תחת זנב הגמל וכן דעת רש"י בשבת נ"ד. ד"ה בשלייתה ודעת ר"ן סביב הרי"ף והמאירי בהיות תלוייה מתחת הזנב וזה מה שלועז רש"י פושל"א והוא לאי"ט Bündel, fasciula ודעת רבינו שעיקרו טלת קשה להלמו ויותר טוב שעיקרו מטלת כדעת רע"ב בשבת, וזהו חתיכת בגד של הערוך ושל המפרש בתמיד הנ"ל ע"ש, ועיין רע"ב לתמיד שהביא את הערוך. ובענין חתיכת בגד Lappen כמו מטלת אי' ג"כ בתוספת' שבת רפ"ו (ז') הקושר מטוטלת (בכ"י אירפורט מטולטלת) על יריכו וחוט אדום על אצבעו .. ה"ז מדרכי האמורי. ב') ונקרא כן הברזל או אנך שתלוי בחבל משקולת הבנאים עיין לעיל. והקבוץ מהוראה ראשונה בירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד אצטרובילין בִּמְטוּטָּלוֹתֵיהֶן והקבוץ מהוראה שנייה בתוספת' כלי' ב"ב ספ"ז והמטלטלות והמשקלות, וזו הגי' היתה ג"כ לפני רה"ג כדמוכח מהנ"ל לפי תקוני] —

מְטַטְּר (= מְטַטּוֹר, מִיטַטּוֹר, מִיטַטְּר מל"י אמצעי' μιτάτωρ השליח ההולך לפני המלך der dem Herrscher vorausgehende Gesandte ועיין עוד בפנים ושם פי' רבינו ור"ב) בילמדנו בסוף כי תשא (תנחומי' כי תשא רסי' ל"ה) אני הולך לפניהם מטטור [12]) וה' הולך לפניהם יומם (שמות י"ג, כ"א). וישמע בלק כי בא בלעם (במדבר כ"ב, ל"ו) [מלמד] ששלחו מ י ט ט ר י ן לפניו [13]). ראה החילותי (דברים ב', ל"א) (בתנחו' לי') אי איפכת לך אני מיטטור [14]) שלך ולא תתמה עליהן ולא עתיד אני לעשות מיטטור לפני אדם ערל לפני כורש שנא' (ישעי' מ"ה, ב') אני לפניך אלך והדורים אישר לפני אשה אני עתיד לקדם לפני דבורה וברק שנא' (שופטים ד', י"ד) הלא ה' יצא לפניך. נראה שענין הקדמה הוא וי"ל ענין שמירה, וישמר משמרתי (בראשית כ"ו, ה') תרג' ונטר מטרת מימרי. — (א"ב פי' בל"ר ממונה הולך לפני צבא לתור לאנשי המלחמה מנוחה ובית מלון). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"ר Grenzabtheiler, Grenzabmesser, metator ובזו השטה הלך כבר ה' בוקסט' ואחריו כמה חכמי הזמן (עיין ערש וגרובער חכ"ז צד 41 והי' רימ"ז בט"ר (ח"א 108) ועוד זולתם) וזה האחרון הביא כפתור ופרח פ"י צד ל"ד: אצבעו של הקב"ה נעשה מטטרון למשה והראהו כל ארץ ישראל ע"כ ונ"ב ופי' מטטרון מראה מקום וכן הביא הגי' הרמב"ן (לשמות י"ב, י"ב) בפי' פסוק אעשה שפטים אני ה' ולפי דעתו הוא המלאך הגדול שנקרא בעבור כן מטטרון ופי' המלך מורה הדרך ע"כ ועיין למטה בסמוך. אבל בספרי האזינו פ' של"ח אי' לפנינו ר' אליעזר אומ' באצבעו היה מראה מטטרון למשה והראהו את כל א"י ע"כ ת ח ו מ ו של אפרים ע"כ ת ח ו מ ו של מנשה וכו' וזה ראיה לדעת הרמב"י

[1]) וכן פי' ר"ח בחיי שבת (בש"ס ווילנא) שהטעם שלא תכנס בו הרוח. [2]) בנו"ג היה. [3]) בנו"ג המטולטלת והמשקולות ובפי' כד"ט לרה"ג 8 והמטוטלית (צ"ל והמטולטלות) איכא דאמרי מטוטלת והמשקולות. [4]) נשמט בפי' רה"ג. [5]) בפי' רה"ג ואני אומר. [6]) ובפי' רה"ג עוד וז"ל שהוא קפאנית [מל"ע قبانه = ל"פ كپان מאזנים גדולה grosse Wage] ויש מנחושת ע"כ ורבינו השמיט ל"ע כדרכו. [7]) בל"ע رمانه Wagengewicht. [8]) לי' בפי' רה"ג. [9]) בפי' רה"ג בט"ס שמאזנים. [10]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג וקצת הובא בפי' ר"ש בכלי' בשם הערוך. [11]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב, ובדפ"ע פונדורני אבל בכ"י ק"ט פונדוליי ובכ"י ו"ו ב' פונדלוני. הראשון נ"ל מל"ר ואי"ט wägen, ponderare והשני בלאי"ט hängend, pendolone וזה האחרון מסכים יותר עם הוראת מטוטלת שהיא מטולטלת. [12]) בנו"ג מיטטור. [13]) בתנחו' בלק סי' י' ובילק' בלק רמז תשס"ה אי' מלמד ששלח ש ל ו ח י ן לבשרו ובבמד"ר פ"כ מלמד ששלח שלוחים לבלק לבשרו ובפסיקתי' זוטרתי' מלמד ששלח לפניו אנשים להגיד כי הוא בא. [14]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע מטטור.

ומוספיא אבל היותר טוב שמלה יונית אמצעי' היא ופי' שליח ההולך לפני המלך וכן מבואר באוצ"מ של מיירזיאום (349) בשם Suidas וז"ל μιτάτωρ ὁ προαποστελλόμενος ἄγγελος πρὸς τοῦ ἄρχοντος ובזה עולה יפה ילמדנו כי תשא אני הולך לפניהם מיטטור לבאר ל"מ: וה' הולך לפניהם יומם וכן אני מיטטור שלך וכו' (ילמדנו דברי' הנ"ל) לבאר ל"מ: אני לפניך אלך וגו' ובזה מובן כי תחת מיטטורין (הקבוץ) ישל גי' הערוך (ילמדנו בלק) אי בנוסחאותינו שלוחים. והרמב"ן בשמות הנ"ל גרס בשם ילמדנו בלק: ששלח מטטרון לפניו ונ"ל שצ"ל כגי' הערוך מטטרין בקבוץ. וכן במקום גי' הרמב"ן בציון מילמדנו דברים: אי איכפת לך אני מטטרון שלך צ"ל מטטור שלך כגי' רבינו. ורמב"ן גרס כן בעבור שהשוהו עם מלאך מטטרון עיין לעיל בציון מספרי. ואולי בספרי צ"ל ג"כ באצבעו היה מיטטור מראה למשה וכו' כלומ' המלאך היה מראה באצבעו למשה[1]) וראיה מופתית לזה התיקון מצאתי בפי' המיוחס לרש"י בב"ר פ"ה שאי' שם נעשה קולו של הקב"ה מטטרון למשה בשעה שאמר לו עלה על הר העברים. נעשה קולו של הקב"ה מטטרון על המים הה"ד (תהלים כ"ט, ג') קול ה' על המים אבל גי' המיוחס לרש"י מיטיטור מנהיג ע"כ והוא ל"י הנ"ל וכפי' הערוך מקדם לפניו וכונת המדרש כמ"ש בסוט' י"ד. שמשה עצמו לא היה יודע היכן הוא קבור והיאך עלה למקום שאינו יודע אלא שהקול עצמו נעשה לו שליח ומוליך וכן המים כמ"ש בשמ"ר פט"ו שלא ידעו היכן ילכו ואיך באו למקומם אלא שהקול הוליכם עיין בפי' מהרז"ו בב"ר שם]

* מִיטְטְרוֹן (שם פרטי למלאך ולפע"ד על שם הפרטי הפרסי הישן וצענד Mithra) רבים וכן שלמים נתחבטו בגזרת זו המלה ואין אצלי ספק כי נולד השם הזה על ברכי דמיוני הפרסיים שהרבו לספר מראש המלאכים שלהם שנקרא Mithra וככר הארכתי אודותו ברוחב ביאור בספרי על מלאכים ושדים 36 והלאה וכבר אמרו בירושלמי ר"ה פ"א דנ"ו סע"ד (וב"ר פמ"ח) שמות המלאכים עלו בידן מבבל. ואלה המה סימני ההיקש בין מיטטרון ובין מיטהרא Mithra א') בפרשה הנקובה על שם Mithra בצינדאפעסטא (Mihir Yast) נקרא מיטהרא aokhtônâmanô yazatahê פי' מלאך שנקרא בשם כלומ' בשם רבו. ועליו מפורש בראש הפרשה הנ"ל בזה"ל Âaṭ yaṭ mithrem yim vourugaoyaoitim frâdadham azem çpitama âaṭ dim dadham avâontem yêçnyata avâontem vahmyata yatha mamciṭ yim ahurem mazdam פי' „כשבראתי את מיטהרא בעל רוחב השדות בראתיו בערך גודל להיות ראוי להתפלל ולהֵעָבֵד כל כך כמו בערך עצמי אהורא מצדא" (אליל העליון) ועל פי זה נבין ספור בסנהד' ל"ח: אמר ההוא צדוקי לרב אידית[2]) כתיב (שמות כ"ד א') ואל משה אמר עלה אל ה' עלה אלי מיבעי ליה א"ל זהו מטטרון ששמו כשם רבו דכתיב כי שמי בקרבו (שם כ"ג, כ"א) אי הכי ניפלחו ליה כתיב (שם) אל תמר בו אל תמירנו בו א"כ לא ישא לפשעכם למה לי א"ל הימנותא בידן[3]) דאפי' בפרוונקא נמי לא קבילניה דכתיב ויאמר אליו אם אין פניך הולכים וגו' וטעם לדבר ששמו כשם רבו כלומ' ידוע בשם ונקרא בשמו של בורא כאמור הנ"ל אצל מיטהרא והבינו על פי מסורת ההמון הפרסי הנ"ל כי זה הוא מיטטרון וסמך לזה מפסוק הנה אנכי שלח מלאך לפניך וגו' כי ילך מלאכי לפניך כאלו הוא הממצע וגם מיטהרא נאצל מן mith, maêthana פי' ממצע בין אדם ואלהיו וכן מסר כותב יוני Theopomp כי הפרסיים קראוהו מיטהרא בהיותו הממצע διὸ καὶ Μίθρην Πέρσαι τὸν μεσίτην ὀνομάζουσι עיין ווינדישמאן מיטהרא צד 56 ומאמרי על המלאכים צד 36 ועוד 40 ועל זה בא לחלוק רב אידית (רב אידי) הימנותא בידן אפי' בפרוונקא נמי לא כלומ' לא קבלנוהו אפי' כתייר ושליח (עיי"ע פרוונקא) ההולך לפנינו מול אלהים. ב') מיטהרא פי' בל' צענד שטר Vertrag עיין מקומו' שהביא הח' שפיעגעל בקדמוניות של איראן (ח"ב, ח') ולכן מיטהרא הוא אליל וממונה על השטרות ועל אמונה במשא ומתן בין איש לחבירו ועל אמונת בעל הדת מול אלהיו ולא ידע רחמים למי שהפיר השטרות וברית הכרותה בין איש לחבירו או בין אדם לקונו (עיין יאשט מיטהרא פסוק י"ח, כ') ולכן דרשו רז"ל ג"כ אל תמר בו על מיטטרון רק הפכו הענין לטוב אל תמירנו בו אבל כמו שיתפתל עם עקש כן עם חסיד יתחסד עם גבר תמים יתמם הוא מלאך הרחמים ובזה נבין מדרש סוף תנחומ' (ועיי' תנחומא הישן ואתחנן סי' ו') כיון שהשלים עצמו (משה)

[1]) וגי' הילק' באצבעו של משה היה מטטרון מראה למשה ובפסיק' זוטרתי אצבעו של הקב"ה היה מטטרונו של משה מלמד שהיה מראה לו כאילו באצבע. [2]) בכ"י ש"ס לרב אידי. [3]) בכ"י ש"ס בידך.

למיתה פתח הקדוש ברוך הוא ואמר מי יקום לי עם מרעים מי יעמוד לישראל בשעת כעסי ומי יעמוד במלחמתן של בני [1]) מי יבקש רחמים עליהם בשעה שחוטאין לפני באותה שעה בא מיטטרון ונפל על פניו וכו׳, וכן מוכח מאליהו זוטא פ״כ וכן קורא למלאכי השרת ובתחלה קורא למטטרון ואומר לו אני קראתיך שמך בשמי שנאמר כי שמי בקרבו מפני מה ראית שכינתי מסתלקת וביתי חרב ולא בקשתם עליהם רחמים וכו׳. ופקודת מטטרון להטיב עם הטובים ולהרע עם הרעים יוצא מפורש מחגיגה ט״ו. חזא (אחר) מיטטרון דאיתיהבא ליה רשותא למיתב למכתב זכוותא דישראל וכו׳ א״ל מ״ט כי חזיתיה לא קמת מקמיה איתיהיבא ליה רשותא למטטרון [2]) למימחק [3]) זכוותא דאחר [4]). וכמלאך הרחמים הוזכר עוד בפתיחתא דאיכ׳ סי׳ כ״ד ד״ה משא גיא: באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו ע״ש. ג׳) מיטהרא כל רז לא אנים ליה ויש לו חוזים ושלוחים המודיעים את כל הנעשה ודמו הפרסיים שיש לו אלף עינים ואלף אזניים לראות ולשמוע כל עניני תבל (יאשט הנ״ל מ״ה, מ״ו, ס׳ והלאה, פ״ב והלאה) וכן נאמר בילק׳ בראשית רמז מ״ד בשם מד׳ אזכיר מיד שיגר מטטרון שליח לשמחזי וכו׳ ד׳) אומרים על מיטהרא (יאשט פי ס״ד) וז״ל yahmi vyâni daênayâi çrîrayâi perethufrâkayâi maza amava nidhâtem אשר בו תנוח ידיעת הדת הטהורה המועלת לרחבת ידים הגדולה והעצומה. ועוד נקרא zaota ahurâi mazdâi (שם פ״ט) כהן לאל עליון ועוד (שם קט״ו) nmânya ratavô המלמד בשמי מעל וכן נאמר בע״ז ג׳. יושב ומלמד תינוקות של בית רבן תורה וכו׳ עד איבעית אימ׳ מיטטרון וכו׳ [5]) וכן נאמר במד״ר קרוב לס״פ י״ב והוא משכן הנער ששמו מטטרון שבו מקריב נפשותיהם של צדיקים לכפר על ישראל וכו׳ [6]) וכן אי׳ בתר״י שמות כ״ד, א׳ ולות משה אמר מיכאל ס ר כ ן ח כ מ ת א ותחת זה אי׳ בסנהד׳ הנ״ל זה מיטטרון, ובתר״י לדברים ל״ד, ו׳ נמנה מיטטרון בין ר ב נ י ח כ מ ת א וכן נאמר בתר״י לבראשית ה׳, כ״ד וקרא שמיה מיטטרון ס פ ר א ר ב א והכונה שהוא חכם ומבין גדול. ועוד י״ל שענינו סופר וכותב וכדאי׳ במדר׳ אלה אזכרה קרא הקב״ה למטטרון וא״ל כ ת ו ב ששה חדשים שלמים נגע צרעת שאת וספחת וכו׳ וכן יחשבו הפרסיים למיטהרא לבעל חימה ונוקם ולקנא (יאשט הנ״ל ע״ח, ק״ח, ק״י) ועל פי זה יפה כיון ר״ח בפי׳ לסנהד׳ (בקובץ כ״י אנג׳ דף צ״ט) בפי׳ וז״ל הנה.. שולח מלאך וג׳ ומלאך זה מיטטרון וכתב ביה כי שמי בקרבו מל׳ בקרב העם הזה. . כלומ׳ הוא יודע כי שמי אל קנא ונוקם ה׳ ובעל חימה לפיכך לא ישא לפשעכם. ה׳) מיטהרא הוא מגין העולם וז״ל יאשט פ׳ ק״ג: yim haretâremca aiwyâkhstâremca fradathaṭ ahurô mazdâo vîçpayâo fravôis gaêthayâo הוא אשר בראו אהורא מצדא למגין ולמחסה לכל העולם כולו, ובזה התואר יכונה הרבה פעמים בשם הכבוד vourugaoyaoitis מושל שדות הרבה עיין ספרי על המלאכים צד 38 וכן יחשבו למיטטרון האחרונים שהוא שר העולם עיין חולין ס׳. יבמו׳ ט״ז: ד״ה פסוק זה בתוספו׳ ועיין רש״י סנהד׳ צ״ד. ד״ה שר העולם. עיי״ע נער [7]) אבל כדי להודיע שאין ביכולתו לעשות מאומה חוץ מרשות קונו יפה אמרו בחגיגה ט״ו. אפקוהו למיטטרון ומחיוהו שיתין פולסי דנורא ועיין התוספ׳ שם ד״ה ומחיוהו ועיי״ע פלס ד׳ ופי׳ רבינו שם וש״נ. — ובזה יצאתי ידי חובת ביאור בענין השתוות מיטטרון ומיטהרא [8]) והרביתי להביא ראיות מצענד אפעסטא עם הצעת הלשון להוציא הדעה המוטעת האומרת כי אין השתוות בין מיטטרון ומיטהרא [9]) ועיקר הכתיבה מיטטרון כדאי׳ בש״ס וקצת כ״י וכמו בע׳ הקודם לזה אבל אין לו שייכות עמו וכדי להשותו עם גימטריא ש ד י השמיטו היו״ד ועיין רש״י לשמות כ״ג, כ״א מטטרון בגימטרי׳ שדי אבל בסנהד׳ ל״ח: לא פי׳ כן] —

מטכם (= מְטַכְסָא, מִיטַכְסָא בל״ס וכן הוא בל״ר metaxa = μέταξα, μάταξα משי Seide) בס״ג דב״ק (קי״ז רע״ב) ההוא גברא [10]) דאחו

[1]) וכן מיטהרא שנקרא בעל מלחמה בעבור שיוצא למערכות המלחמה ללחום בעד הטובים עיין יאשט הנ״ל כ״ה, ע׳ והלאה, צ״ג והלאה. [2]) בכ״י ש״ס. [3]) בכ״י ש״ס למעקר. [4]) ולדעת הפרסיים מיטהרא הוא אחד מדיינים ושופטים ששוקלים בכף מאזניים זכיות וחובות הנשמה לאחר פטירת האדם עיין שפיגעל מבוא לכתבי הפרסיים ח״ב 138. [5]) וכן משובח (ביאשט שם קט״ז) כוחו של מיטהרא אצל התינוקות של בית רבן. [6]) (ועיי׳ זוהר תרומ׳ קמ״ג, א׳ קנ״ט א׳). וקרוב לזה ,נאמר במיכאל עיין מנחות ק״י. ובשנוי קצת בחגיג׳ י״ב: זבחים ס״ב. מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו ועיין ספרי על המלאכים 27. [7]) ובעלי הקבלה הפריזו על המדה לכנותו ידוד הקטן (ספר חנוך קט״ו) אשר ממנו אמר האל יתברך גדלתי כסאו מהוד כסאי והרביתי כבודו מהוד כבודי (שם). [8]) ושמעתי כי כבר ה׳ ציפסער המנוח נסה בשטה זו חילו במ״ע אוריענט אבל מ״ע הנ״ל לא בא לידי מעולם מרוב יקרותו. [9]) עיין הח׳ האמבורגער בספרו רוו״ב תלמודי 781 והח׳ לעווי בעמת״ל שלו לא שת לבו למה שכתבתי בענין הנ״ל זה רבות בשנים בספרי על המלאכים. [10]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובגוס׳ ליי.

מטכסא [1]) דר' אבא בב"ר פ' ע"ח ויותר יעקב (פ' ע"ז [2]) [אשכחון חדא] [3]) מחיילה דמטכסין [4]) פי' משי מובחר הוא ובל' רומי [5]) מיטכסי. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת כ': מטכסא . . היינו כלך עיי"ע כלך א' ופי' שם רבינו ע"י השיראין, וכן בירו' כלאים רפ"א דל"ב. מבואר שיריין ע"י מטכסה ועיי"ע שר ה', ירו' ב"מ רפ"ד ד"ט ע"ג יהב דינרין למטכסה, ויק"ר פל"ד כד הוו יהבין ונסבין בהדין מטכסא וגי' רבינו עיין בע' בלדר והקבוץ שהש"ר פ' מי זאת חבילה של מיטכסין, ושם מטכסין וכ"ה בילק' משלי רמז תתקל"ה, תנחומ' ריש תרומ' ובילק' ריש תרומ' מטכסא ובתנחומ' הישן מטכסין. ירו' ב"ק ספ"ו ד"ה ע"ג מטקסין וכ"ה בב"ר הנ"ל] —

מְטַכְסָא (בל"י μεταξύ תוך ואמצע (inmitten בב"ר פ' ויבא הראשון (פס"ג) אוקימון [6]) על מטכסא דמדינתא פי' בל"י תוך ואמצע ובעל הערוך גרס טכסא ופירושו בל' יוני קיר וחומת העיר. *[אחי"ה ובפי' המיוחס לרש"י פי' ברחוב העיר, ודע כי בין (בראשית א', ד') ומבֵין (שם מ"ט, י') העתיק עקילס ע"י מלה יונית הנ"ל וכן העתיק סומכוס מתוך (תהלים נ"ה, ה')] —

מְטוּל (פי' בל"ס מְטֻל בגלל, למען ob, (wegen, weil תרג' כי יודע ה' (תהלים א', ו') מטול דגלי קדם יי' ובא בתוספת אלף תרג' עור בעד עור (איוב ב', ד') אברא אמטול אברא. *[אחי"ה ובכינוים בכתובות ס"ז: אמטולתיה פי' בשבילו עיי"ע אמטול וש"נ בהשמטת הל', וכן בתרג' בגוף מדבר בעדו ובנוכח: משלי ח', ט"ו, ט"ז מטולתי (כפי גי' כ"י אצל ה' לעווי), ושם קט"ו, א' תרג' לא לנו: לא מטולתנא] —

* 1 מַטּוּל (מפעל נְטַל נשא, וכן בל"ס מַטָלָא משאוי (Last ירו' חגיג' פ"א דע"ז: בשעת שומדא הוון מטענין להון מַטּוּלִין והוון מתכוונין מיטעון תרי חד מטול וכו'. תרג' משא (במדבר ד', ט"ו. י"ט. ל"א. ל"ב. מ"ז) מטול. כמשא כבד (תהלים ל"ח, ה') תרג' כמטול יקיר, מסובלים (שם קמ"ד, י"ד) תרג' מארי מטול. והקבוץ תרג' ישעי' מ"ו, א' נשאתיכם: מטולי (מעותהון) [טעותכון]. כמטיל ברזל (איוב מ', י"ח) פי' רש"י כמשאוי ברזל ובתרג' בדפ' רגיא כמטלותא פרזלא. ובכ"י תרג' (אצל לעווי) היך מטליא דפרזלא ותהיה אז מל"ע עיי"ע מְטָל.

* 2 מַטּוּל (= מַטַּל כמו משא בל"מ בהשאילה לדבור אשר דבר הנביא בשם אל -pro (fetischer Ausspruch המשא (חבקוק א', א') מטל נבואתה. תרג' משא בבל (ישעי' י"ג, א') מטל כס די לוט לאשקאה ית בבל. וה' נשא עליו את המשא הזה (מ"ב ט', כ"ה) ומן קדם . . אתנטל עלוהי ית מטל נבואתה הדין, בכל אלה המקומות מטל כמו מטול בהיות נאום ה' משא אשר נטל עליו הנביא. ומה שענין מטול כמו מטלנא עיי"ע מטלנא.

* מְטָל (כמו בל"מ מטיל מל"ע مطل das Eisen strecken, schmieden והשם مطال das (gestreckte Eisen, der geschmiedete Stab תרג' וכידון (ש"א י"ז, ו') ומטל עיין רד"ק שם. וממנו הקבוץ מטליא בתרג' איוב עיי"ע מטול א' (ועוד עיי"ע מטלון). ומה שענינו סוכות עיי"ע מטלא בע' הבא אח"ז.

* מַטְלָא, מַטְלְלָא, מַטְלְתָא, מַטְלַלְתָּא (נאצל מן טְלַל, טְלָלָא בל"ס ובל"מ צל והושאל לסוכה (Bedachung, Hütte והמלה סורית היא בכל משקל ומשקל הנ"ל והושאל לסוכה כאמור (ישעי' ד', ו') וסכה תהיה לצל יומם. ותרג' בסכה (תהלים י', ט') במטלליה, סכה (יונה ד', ה') תרג' מטללתא [7]) וכ"ה בתרג' ישעי' א', ז' ובסמיכות בתרג' אונקל' לויק' כ"ג, מ"ג, ובתרג' ישעי' ד', ו' מטלת ענני. ובפרט נקרא כן סוכת החג, תר"י א' לויקרא כ"ג, מ"ב במטללתא וכ"ה בסוכ' כ"ח: כ"ט. עיי"ע תן א'. ושם ג'. יתיב אפומא דמטלתא, ירו' סוכ' פ"ב דנ"ג. על ליה למטללתא, דמוך גו מטללתך, ובל' זכר ירו' סוכ' רפ"ג דנ"ג ע"ג עבד ליה מטלא גו שוקא והקבוץ בתרג' בסכות תשבו (ויק' כ"ג, מ"ב) במטליא תתבון, חג הסכות (שם ל"ד) תרג' חגא דמטליא — ועוד הקבוץ בתרג' בראשית ל"ג, י"ז מַטְלָן — במסכ' שמחו' ס"פ י"א הישן ע"ג ספסל או ע"ג מטלתא דכרמא האודיינא במ"ק כ"א. לי' ובא מגליון להורות על האודייני שהוא כסא (עיי"ע אדן) וצ"ל כמו שהגיה ה' ברילל (מ"ע שלו (I, 54 מטלתא דכרסא.

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב, ודפ"ע אבל בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד אמיטכסא ובנו"ג אמטכסא ובכתובות פ"ה. א"י חהוא דאפקיד מטכסא. [2]) כ"ה לנכון בדפי' אמ' רק שם פי' ע"ז וצ"ל ע"ה כדא"י בע' מחל ה' כי רבינו חשב פרשה אחת יותר ממנין שלפנינו. [3]) כצ"ל עיי"ע מחל ה'. [4]) בנו"ג דמיטקסין ועיין למטה בסמוך. [5]) ובדפ"א בלי יוני ושניהם טובים. [6]) וכה"ג במיוחס לרש"י ואוקמינון ובנו"ג ועקמון. [7]) כגי' המתורגמן ובנו"ג מטלתא.

* מַטְלוּל (מענין הקודם מן טלל Bedachung) תרג' ירו' א' וענגך עומד עליהם (במד' י"ד, י"ד) וענגך מטלול עילויהון.

* מַטְלוּתָא (מאפעל של נטל ענין רגימה באבנים Bewerfung mit Steinen) תרג' ירו' לשמו' ל"א, ט"ו; ל"ה, ב' יתקטיל במטלות אבנין, תרג' ירגמהו באבן (ויקרא כ', ב') תר"י א' יחיבון יתיה במטלות אבנין, ועיין הפעל בע' אטל (ח"א, ס"א) — ומה שענינו משאוי כגי' התרג' דפ' רגיא עיי"ע מטול א'.

* מַטַּלְטְלָא, מַטַּלְטְלִין, מַטַּלְטְלֵי (מפעל טלטל נכסים שיוכל לטלטל ממקום למקום bewegliche Güter) ב"ב ק"נ סע"א הרבה פעמים אי' כמטלטלא והפכו כמקרקעא אבל בכ"י ש"ס ובפירשב"ם הקבוץ כמטלטלי, ושם המטלטלין ולרוב אי' כן בקבוץ עיין קידושי' כ"ו: כ"ז: והלאה ס"ה: כתובות פ"א: ב"מ י"א: ב"ב מ"ד. תוספת' קידושי' פ"א, ב"ר פכ"ב וילק' בראשי' רמז ל"ח המטלטלים ועיין יתר הדוגמאות בפחד יצחק.

* מְטוּלְטֶלֶת עיי"ע מטוטלת.

מטליא (מין פולים eine Bohnenart) בתוספתא פ"ג במעשרות ובפ' אין מעמידין בגמ' והשלקות (ע"ז ל"ח:) תנא היא מטליא היא פסיליא היא שעיתא אמר רבה בר בר חנה וכו'. *[אחי"ה וכ"ה שעיתא בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח כ"י ושם אי' בפעם ראשונה המטליא ובפעם שניי' מטליא ובנו"ג המטליא ובכ"י החמטליא וכ"ה בה"ג הל' יי"נ צד קכ"ב רע"ג החימטליא ואין זה حنظل = حنظل Coloquinte כי אם ממיני פולים ובכ"י אירפורט בתוספתא במעשרות גרס אמיטליא, ורש"י לע"ז המיטליא, וכ"ה בכ"י אירפורט בתוספתא ע"ז פ"ד (ה') ובנו"ג המוטליה ובירו' שבת פ"א ד"ג סע"ג מוטלייה. ועוד עיי"ע פול] —

מַטְלִיּוֹת (מהיחיד מַטְלִית, מַטְלֶת Fleck, kleines abgerissenes Stück מפעל טָלָא טָלָה flicken והושאל לחתיכת ארץ ein Fleck Landes) כבר פירשנו בע' טל [ב'] ובטלת[1]) — בראש מגילת איכה (פתיחתי ס"י הי' ד"ה לכן כה אמר ;והובא בילק' יחזק' ס' רמז שס"ב) לנתחיה לנתחיה הוציאה (יחזק' כ"ה, ו') מטליות מטליות היו גולין כלומר חתיכות חתיכות גלו לא גלו כולן ביחד. ובפסיקתא[2]) דדברי ירמיהו (פסיקת' דר"כ צד קי"ד.) ז' שנים נתקיים בארץ ישראל גפרית ומלח [וגו'] (דברים כ"ט, כ"ב)[3]) כותים מה היו עושין מטליות מטליות והיא נשרפת זורעין כאן והיא נשרפת זורעין כאן והיא נשרפת[4]) ודומין לאלו[5]) למטליות שאין בהן שלש על שלש. *[אחי"ה כונתו על שבת קכ"ה רע"א סוכ' ט"ז רע"א מטלניות שאין בהן שלש על שלש ועיין תוספ' שבת כ"ו. ד"ה אין וכה"ג בערוך כ"י ה"ב למטלנניות וצ"ל למטלוניות וכ"ה מטלוניות בב"ב כ'. ובע' רקע ב. וכ"ה בציון מפסיקת' הנ"ל כפי גי' הילק' דניאל הנ"ל, אבל בכ"י ש"ס בשבת מטליות ובזבחי' צ"ד רע"א ביחיד מטלית פחותה משלש וכ"ה בתוספת' אהלות רפי"ד — וב"ר רפ"ד דרש יהי רקיע: יעשה מטלית לרקיע] —

* מַטַּלְיָא־ה עיי"ע הבא אח"ז.

מַטַּלוֹן (מל"י ורו' μέταλλον ,metallum והועתק לל"ס מטלון Bergwerk, Steinbruch) מדרש במדב' רב' פרש' וישלחו מן המחנה (רפ"ז) מלך בשר ודם יש לו מטלון של טירודין[6]) פי' בל"י ורו' מקום מחצב המתכות אשר לשם היו גולים האנשים הפושעים ועונשים אותם לחפור ולחפוש המטמונים. *[אחי"ה וכנ"ה בדברי' רב' פ"ב אמר המלך אילו בטובתו שיברה (איקונין של מלך) היה נהרג עכשיו ששיברה שלא בטובתו יטרד למטלון וכו', ושם ספ"ו כן עשת (לערב אנונא של מלך) תיטרד למטלון וכו' כיון שאמרה (מרים) לשון הרע על אחיה אמר הקב"ה תיטרד למטלון וכו' והקבוץ יוני ורומי (μέταλλα ,metalla) אי' במגילת תענית פ"ח כשעלתה גלות הראשונה הלכו להם למטליא זו של כותים ולא הניחום וכו' ובמגילה איכ"ר פ' גדר בעדי רבנן אמרי זה מטליה[7]) של כותיים. ומ"כ בבמ"ר ודב"ר טעה לפרוש מלשון טלטול וגלות, והנכון כפי' ר"ב ומהשם היוני הנ"ל נאצל הפעל -με ,μεταλλεώ

[1]) בכ"י ק"ט לנכון בהמשך הערך רק שם נשמט תחלת הדבור, אבל בשאר כ"י ודפ"ע בראש מגילת איכ' ע' בפני עצמו הוא. [2]) בדפי' פיזי ובאסיל ואמשי' בט"ס בפסוק, ובדפ"ר בפסי. [3]) בנו"ג עוד: על שם והגביר ברית לרבים שבוע אחת (דניאל ט', כ"ז). [4]) ועיין בירו' כלאי' ספ"ט דל"ב ע"ג וירו' כתובות פי"ב דל"ה: סוף פתיחתא דאיכ"ר ססי' ל"ד ובילק' ירמי' רמז רפ"א ובילק' דניאל רמז אלף ס"ו ועיין ביומי' נ"ד. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב אלו ובדפ"ע לי'. [6]) בנו"ג טרודין. [7]) כ"ה לנכון בדפוסי' הראשונים, ובאחרוני' אי' בט"ס מטלית.

ταλλίζω נענש לטירוד במקום מחצב המתכות. תחצב נחושת (דברים ח׳, ט׳) העתיקו ע׳ זקנים μεταλλεύσεις χαλκὸν] —

* מַטְלָנָא (= א׳) כמו מַטּוּל א׳ משאוי schwere Last ב׳) מַטּוּל (מן נטל) מַסָּע (Zug תרג׳ כמטיל ברזל (איוב מ׳, י״ח) בדפ׳ וויניציא היך מטלנא דפרזלא וגי׳ אחרת עיי״ע מטול א׳ — ותרג׳ משא (כמו דאי׳ מסע) (ישעי׳ כ״א, א׳) כפי גי׳ דפ׳ וויניצ׳ ורד״ק: מטלָן משיריין[1]) והקבוץ למסעיו (בראשית י״ג, ג׳) תרג׳ אונק׳ למטלנוהי, למסעיהם (שמות י״ז, א׳; במדבר י׳, ו׳; ל״ג, ב׳) תרג׳ למטלניהון.

* מַטְלָנִיּוֹת עיי״ע מַטְלִיּוֹת.

* מִטְלַעְתָּא (בל״ם טָלַעְתָּא פיסח (das Hinken כתובות ק״ג ריש ע״ב צריכא לך ולמטלעתך, ולוי פיסח היה עיי״ע טלע.

* מְטַמֵּט (zum Wanken bringen) עיי״ע מט ב׳ וש״נ השם מִטְמוּט.

מטמטם (אולי מל״ע ظمى בקש בתאוה ולהט אחר הדבר (gelüsten איסורי קא מטמטם (לי׳ לפנינו בש״ס) פי׳ לא עביד לוותורי נפשיה אלא טעם עבירות בעי למיטעם. *[אחי״ה וכתב הגרי״ב בהפשב״ע אולי בע״ז כ״ו: ובהוריות י״א. היה גירסתו כך ובנו״ג בעי למיטעם טעם דאיסורא וכ״ה בכ״י ש״ס בהוריו׳ (עיין ד״ס שם צד י״ח.) אבל גי׳ רבינו לי׳ בכ״י ש״ס. ולפי ענין פי׳ להיטה אחר עבירה ומל״ע הנ״ל ולא מענין טמטום בע׳ טם א׳ ע״ש] —

* מַטְמוֹן (מל״ט ובדרז״ל מקום מסתר geheimer Ort) במד״ר פ״ט התחילו בני המדינה מטמנים כספם וזהבם לתוך המטמונים וכו׳ וריש המאמר הובא בע׳ קטדיקום במו״ע ובב״ר ר״פ כ״ד בשינויים ע״ש ועיי״ע קטן ה׳, ויק״ר ספ״א הולך במטמונים והפכו הולך בפרהסיא, ובב״ר פנ״ב אי׳ בל׳ נקבה הולך במטמוניות, וכן בילק׳ בראשית רמז ל״ח לשעבר היו מקנין להקב״ה במטמונים חזרו להיות מקנין אותו בפרהסיא אבל בב״ר פכ״ג אי׳ במטמוניות וכ״ה באיכ״ר פתיח׳ סי׳ כ״ב ובילק׳ יחזק׳ רמז שמ״ח, והורגל מין נקבה עוד בב״ר פי״ז למה במטמוניות, בכורות ל״א רע״א ע״ז ז׳. חזרו במטמוניות. פסיקת׳ רבתי רפ״ח מחפשת כל מה שבמטמוניות וכו׳ — והיחיד גם במובן ל״מ מטמון היינו אוצר נסתר אי׳ בסנהד׳ ק׳: בל׳ נקב׳ בת לאביה מטמונת שוא וכו׳.

מטמע (= מִטְמוֹעַ, מִטְמְעָא פי׳ שקיעת החמה (Sonnenuntergang כבר פירשנו בע׳ טמע. *[אחי״ה ולרוב בא בצירוף שמשא עיי״ע טמע ועוד בירו׳ תרומות ספ״ז דמ״ו: והפעל עם השם ירו׳ ר״ה ספ״ב דנ״ח: כד יטמע . . מטמועין וכו׳ ע״ש. תרג׳ ירו׳ א׳ מבא השמש (דברים י״א, ל׳) מטמעא דשמשא, ושם (כ״א, כ״ג) מטמוע שמשא. ותרג׳ מבאו (תהלים קי״ג, ג׳) מטמעיה.

* מטמועיתא ט״ס עיי״ע מטעמת.

* מַטְמוֹרָא, מַטְמוֹרִיתָא (מפעל טמר ופי׳ כמו מטמון מקום מסתר Aufbewahrungs-ort, Versteck) תרג׳ ישעי׳ ל״ב, י״ד בית תקפנה ומטמורנא, והקבוץ תרג׳ ירמי׳ מ״א, ח׳; מ״ט, י׳ ובמשקל סורי מַטְמוּרְתָּא תרג׳ ישעי׳ כ״ב, ח׳. והקבוץ תרג׳ ש״א כ״ג, כ״ד מַטְמוֹרָיתָא דאיטמר תמן.

* מְטַנְנָה (מע׳ טן א׳ פי׳ ענין לחות (Das Anfeuchten ירו׳ פסחים פ״ג ד״ל. מטננה אסור.

* מַטָּע, מַטָּעָה (מל״מ מַטָּע (Pflanzung ירו׳ כלאי׳ רפ״ד דכ״ט. מטע כרם, ושם כ״ט ע״ג מטע שש עשרה על שש עשרה, ויק״ר פכ״ה לא נתעסק הקב״ה אלא במטע תחלה וכו׳, והנקבה ב״ר ר״פ ט״ו ישבעו מטעתן, שם פ״ל מטעת כרם, שהש״ר פ׳ כתפוח מטעת של כרם.

* מַטְעֲיָא, מַטְעִיתָא (מפעל טְעִי באפעל פי׳ זונה (Buhlerin תרג׳ אונק׳ לויק׳ כ״א, ז׳ אתתא מטעיא ותר״י א׳ לבראשית ל״ד, ל״א כאיתא מטעיא תרג׳ ירו׳ א׳ קדשה (בראשית ל״ח, כ״א. כ״ב) מטעיתא והקבוץ לבמדבר כ״ד, י״ד מַטְעֲיָיתָא, סמיכות לבראשית מ״ב, ט׳. י״ב מטעיית ארעא.

* מַטְעֲמָא (בל״מ מַטְעַמִּים רק בקבוץ (Leckerbissen תרג׳ חבקוק א׳, ט״ז ושירותא מטעמא.

* מַטְעֶמֶת, מַטְעֲמִיתָא (מפעל טעם das Kosten (einer Speise oder eines Getränkes ברכו׳ י״ד. מטעמת אינה טעונה ברכה, ירו׳ נדרים רפ״ח ד״מ ע״ד הא מטעמיתא אין בה לא משום ברכה וכו׳, ירו׳ גיטין ספ״ג דמ״ה: הדא מטעמיתה וכצ״ל בירו׳ ב״ב ספ״ו דט״ו ע״ג ושם בט״ס מטמועיתא.

[1]) וגי׳ רש״י מטול ובנו״ג מטל.

מִטְפַּחַת (מל"ט מלבוש להעטפת הגוף Hülle, Umhüllung, Lacken) בפ' בני העיר (מגילה פ"ד מ"א דף כ"ה סע"ב ועיין תוספתי' מגילי' רפ"ג (פ"ב)) תיבה לוקחין מטפחות. ובסוף כלאים (פ"ט מ"ג) מטפחות הידים מ ט פ ח ו ת ה ס פ ר י ם מ ט פ ח ו ת ה ס פ ו ג [1]) פי' מטפחות הספוג שעשויין לקנח בהן [2]). ובשלשה תריסין פכ"ד בכלים (מי"ד) שלש מטפחות הן של ידים טמאה מדרס ושל ספרים טמאה טמא מת ושל תכריך בני לוי [3]) טהורה מ כ ל ו ם [4]). *[אחי"ה בפי"מ להרמב"ם בכלאי' פי' מטפחות הידים הם המפות שינגבו בהם הידים ועיי' ג"כ לכלי' שם ושם צ"ל במקום מנעול: מנטיל וכ"ה בדפ' פראג והוא בל"ע منديل Handtuch בסנהד' ק'. הוי קא מתקני מטפחות, וחיחיד שם: לא בעיא מטפחת. בכלי' פכ"ח מ"ה כסת שעשאה מטפחת ומטפחת שעשאה כסת, חגיג' פ"ב מ"ז תוספת' חגיג' רפ"ג והיתה מטפחתו מדרס לקודש, והיתה מטפחתו מדרס לחטאת עיי"ע דרס. תוספת' ביצ' פ"ג אבל מביא הוא במטפחת ובחיקו] —

* מַטְפִּיָּתָא (פי' ענין נטיפות Tropfen) איכ"ר פ' רבתי: מן מטפייתא דחמרא ספיג ובסימא תסים ועיין סנהד' ק"ד: של יין מטפטף ושוקע ושל שמן מטפטף וצף.

מַטְפְּרָסָא (אולי מל' צענד matpaitifraça מלוא העונש mit Strafen versehen, Straf-fülle) בס"ג דפ' מקום שנהגו (פסחים נ"ז:) ובס"ג דכריתות (כ"ח:) בריך רחמנא דשקליה לישכר איש כפר ברקאי למטפרסיה בהאי עלמא. בפ' כהן גדול בגמ' לא ירבה לו נשים (סנהדרין כ"א.) שקלתה מיכל למטופרסא. בפ' מצות חליצה בגמ' החרש שנחלץ (יבמות ק"ה:) א"ר יוסף שקליה ר' למטופרסיה פי' גבה דינו ממנו, וי"א מטופרסיה לשון ארמי הוא ופי' נטל חלקו וגורלו מן העונש כנגד חובתו. *[אחי"ה נגררנו אחר דפ"ר שבו נסדר הערך קודם ע' מטר וכן נסדר בדפ' פיז' והלאה בכל זאת הגי' בדבור המתחיל ובאמצע הערך מטרפס. מטורפסיה וצ"ל מטופרסיה כדאי' גם בדפ"ע (עד דפ' אמש') בציון מסנהד', וכה"ג מטפרסא מטפרסיה בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד, ובנו"ג מיטרפסה ובכ"י ש"ס לסנהד' מטרופסה אבל בכ"י פי' ר"ח כגי' רבינו מטופרסה ופי' חלק חוקה כלומ' להקם דינא ע"כ, ורגמ"ה בקובץ כ"י אנגייליק' סוף כריתות גרס מטרפסיא ופי' דינו, ורש"י בסנה': פרעון חטאת, ורש"י ליבמות ולפסחים: גמולו וכ"ח בכריתו' ושם ג"כ ל"א מלקותו, ונ"ל שהמלה ל' צענד היא כי paitifraça ובל' הוצואריש pâtfrâç פי' עונש ודין ומלת maṭ פי' צירוף, עם ומשותף והיינו מלוא העונש. ורמ"ל העתיק מטרפס Vergeltung, Los עפ"י פי' רבינו בלי גזרת המלה ואולי כיון לל"ע ופ' طرف חלק, והח' לעווי גרס ג"כ מטרפס והאצילו מל"י μετάτροπος That der Vergeltung והובא אצל היזיאד ἔργα μετάτροπα מעשה גמול הושב בראש עושה רע ואינו מורגל בפי העם ועוד רב יוסף שהשתמש בזו המלה חי בין הפרסיים ולכן דעת נוטה שמקורה בל"פ כאמור — ור"ב ואחריו רמ"ל העתיקו המלה ממקומה להעריכה אחר ע' מטר] —

* מְטַקְסָא (Seide) עיי"ע מטכס.

* מְטַר (באפעל אמטר כמו בל"מ המטיר regnen lassen, והשם מִטְרָא, מִיטְרָא וכן בל"ס מטר Regen) בתרג' אונק' לבראשית י"ט. כ"ד; תר"י א' לשם ב', ה' אַמְטַר, והשם תרג' איוב ל"ז, ו'; י"ג. ט"ו, ברכות נ"ט. שבת ס"ה: תענית ו': ע"ז נ"ה. סנהד' קי"ג. והקבוץ תרג' ירו' א' לבראשית י"ט כ"ד ועם הכנויים תענית ט': משקרי מטרייהו.

מטר (= מֵיטְרִין מל"י μήτρα בל"ר matrix אם האשה Gebärmutter) בב"ר פ' מ"ח (ר"פ מ"ז) וברכתי אותה ו ב פ' ס"ד [5]) (פ' ס"ג) [6]) כי עקרה היא: עיקרי מיטרין לא היה לה וגלף לה הקב"ה עיקרי מיטרין, ובפסיקתא [7]) דזכור (פסיקת' דר"כ צד כ"ג:) כשהוא יוצא ממעי אמו חותך מיטרין שלה שלא תלד הה"ד (עמוס א', י"א) על רדפו בחרב אחיו ושחת ר ח מ י ו , פי' בל' רומי רחם מ י ט ר א. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ה"ב ודפ' אמש', ובכ"י ו"ו א' ב', ל"ד מטרא, ובדפ"ר ופיז' מטירא וצ"ל מיטרא ובדפ' ו"ו מטרי. ובמקום בל' רומי צ"ל בל' י ו נ י ולפעמים בא זה תמור זה. וכנ"ה בסוף רות"ר עיקר מיטרין עיי"ע ביצה (ח"ב, קנ"ב). ובתנחומ' כי תשא אי' מיתרין. ובפסיקת'

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וכ"י ה"ב אבל בדפ"ע קטוע ע"י וכו'. [2]) וא"כ פי' רבינו קאי על מטפחות הספוג ועיין ג"כ ע' ספ"ג. [3]) בנו"ג ושל נבלי בני לוי ובירו' כלאים פ"ט דל"ב. הובא ושל תכריך נבלי בני לוי וכ"ה בר"ש לכלי' שם ע"ש. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר ווניצי' אבל בשדפ"ע לוי. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב ודפ"ר ווניצי' ובשדפ"ע לוי. [6]) ועוד עיין פנ"ג. ועיי' תנחומי' הישן ויצא סי' ט"ו. [7]) כ"ה לנכון בדפ' ווניצי' אבל בדפ' פיז' בט"ס בפסוק ובדפ"ר בפס' ובדפ' אמש' בפסחים!

רבתי פי"ב חתך מטרין של אמו; ושם פמ"ב ויעש ה' לשרה כאשר דבר שלא היה לה מטרין ועשה לה מטרין (ועיין יבמות ס"ד). תנחומא הישן תצא סי' ד' התך מיטרין שלה — וע' זקנים העתיקו רֶחֶם (בראשית כ', י"ח; שמו' י"ג, ב'. י"ב. ט"ו; במד' ג', י"ב) וכן רַחַם (ש"א, א', ה'. ו' ועיין יחזק' כ', כ"ו) הקבוץ רחמים (מ"א ג', כ"ו; ועיי' עמוס שם), ועוד קובה (במדבר כ"ה, ח') ע"י מלה יוני' הנ"ל] —

* מַטָּרָא, מַטַּרְתָּא (מפעל נְטַר כמו בל"ט משמר (Wache, Gewahrsam, Beobachtung תרג' משמר, אשמורת, פקדה מַטְּרָא, מַטָּרָא עיין מתורגמן שרש נטר ועמת"ר ללעווי ע' מטרא, ובל"ס מַטַּרְתָּא וכ"ה בפתיחת דאיכ"ר רסי' ב' אייתו לן נטורי קרתא והוון מייתו להון ריש מטרתא וסנטרא וכו' ע"ש וכ"ה בקצת שנויים בשו"ט מזמור קכ"ז, ובילק' תהלים רמז תתפ"א הובא בשם ירו' מגילה וצ"ל ירו' חגיגה פ"א דע"ו ע"ג ושם ושם לי' מלת מטרתא ע"ש וראה בבלי ב"ב כ"א. — והקבוץ תרג' פקדות (מ"ב י"א, י"ח) מטרָאן, ולדה"י א' ט', כ"ב מַטְּרָאתָא; לתהלים ס"ג, ז' מַטְּרָתָא.

* מַטְרְדָא (מפעל טרד (Beschäftigung עיי"ע סרד ג' ומ"ש.

* מַטְרִיד (מל"ע مطرد שפוד קטן (kleiner Spiess תוספת' כלי' ב"מ פ"ג המטריד שנפרץ[1]) וניטל עוקצו טהור.

☜ מוּטְרְדֵי (איד של פרסיים עיי' בפנים) עיין ערך מסרדי כי כן גרס בעל הערוך.
*[אחי"ה ובע' הנ"ל אוכיח כי נגרר אחר גי' ר"ח, אבל הנכון כגי' כ"י ש"ס מ ו ט י ר ר י ופי' בע' טוריסקי ע"ש ואם גי' מוטרדי כדאי' לפנינו הוא עיקר אז נלפע"ד שהוא איד הפרסיים שנקרא אצל היראדאט ג', ע"ט Μαγοφονία ונקבע לזכר עולם למזכרת עון מלך שקר Smerdis אשר נ ט ר ד מכסאו ומדי שנה בשנה יחגו הפרסיים חג הטירוד הזה וא"כ יש להעתיק מוטרדי (מפועל של טרד die Feste der Thronstürzung עיין מ"ש באריכות במ"ע ישורון לקאבאק ח"ח 56 והלאה ועוד עיי"ע מסרדי] —

* מטרון (אולי כפי' הח' פליישער מל"ע مطران (Metropolit ספרי האזינו פ' שי"ז עם חלב כליות חטה (דברים ל"ב, י"ד) אלו מַטְרוֹנִיּוֹת שלהם, והוא ראש הכומרים אצל הסוריים וכ"ה בל"ס מיטראן והקבוץ בל"ע مطارنة, ולדעת ה' פערלעס (עט"ש 93) צ"ל או קמטרניות commentarienses שלוחי בית דין או צ"ל מגסטרניות או מסטרוניות עיי"ע.

☜ מַטְרוֹנָא (= מַטְרוֹנִיתָא מל"ר matrona וכ"ה בל"י האמצעי' ματρώνα Gattin (besond. der Fürsten תרג' שומר הפלגשים (אסת ב', י"ד) נטיר מטרוניתא. *[אחי"ה והוא הקבוץ וכן תרג' השרות (דה"י ב' ל"ה, כ"ה) ומטרונייתא. וכ"ה אצל רז"ל ירו' נדרים ספ"ג דל"ח: שמ"ר ר"פ י"ט משל לשתי מטרוניות וכו', ב"ר פמ"ה ופנ"ג והיו מטרוניות באות וכו' והיחיד מטרוניתא הולי' ק"ה: נדרי' נ'. ויק"ר רפ"ח במד"ר פט"ז. וכן כמו תואר שפחה מטרונית הפכו שפחה כושית שמ"ר פ"ג, וכן ענין מַטְרוֹנָא, מַטְרוֹנָה ירו' שבת פ"ב ד"ה: ירו' יבמות ר"פ ט"ז דט"ו ע"ג ירו' סוט' פ"ג די"ט. ירו' כתובות ספ"ז דל"א ע"ד ב"ר פ"א, פ"ד ר"פ מ"א, פנ"ב, תנחומ' הישן וירא סי' כ"ז סוף איכ"ר שמ"ר ר"פ מ"ד, ויק"ר פט"ו פכ"ז, תנחומ' אמור סי' י"א וי"ב ובתנחומ' שלח סי' י"ג אותה מטרונא, ושם אותה מטרוניתא. תנחומ' הישן בראשי' רסי' כ'] —

* מַטֶּרְנִיאוֹת (בל"י אמצ' ματερία בל"ר אמ' materies, materiamen, materia (Bauholz ספרי שופטים פ' ר"ד ובנית מצור על העיר (דברים כ', כ') עושה אתה לה מיני מטרניאות ובילק' מטרסאות פי' עצים לבנין ועיי' פערלעס עט"ש כ"א ועיי"ע מתרא.

מֶטְרָפְּלִין (= מטרופולין בל"ם מֶטְרוֹפּוֹלִים מל"י μητρόπολις עיר ואם במדינה Mutter-stadt, Hauptstadt) בפ"ק דמגיל' בסוף ה ל כ ה א ב ל ז מ ן[2]) (מגילה ו', סע"א) עקרון תעקר (צפני ב', ד') זו קיסרי בת אדום שהיא היתה מטרפולין של מלכים, בב"ר פ' צ"ג (ספצ"ב) ב ס ו ף ו י ה י מ ק ץ: מ ט ר ו פ ו ל י ן ש ל מ ל כ י ם ה י ת ה ו א ת א מ ר ת ה ע י ר ה (בראשית מ"ד, י"ג)[3]) ובילמדנו זאת תהיה (בתנחומ' מצורע ל"י) הפסולת של א"י טובה ממטרופולין של מצרים. ויצא לקראתו אל עיר מואב (במדבר כ"ב, ל"ו) למטרופולין שלהן

---

1) וגבכ"י אירפורט שנפרד. 2) כ"ת ברפ"ר וויניצי' ובכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ה"ב. 3) כ"ה ברפ"ר וויניצי' ובכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ה"ב.

(תנחומ' בלק סי' י' ותנחומ' הישן בלק סי' י"ד ובמד"ר פ"כ) פי' אם של עיירות כלומר גדולה של עיירות אם בלעז מטרי [1] פולין [2] בל' יון [3] עיר. — (א"ב בל"י מטרופולין שרתי במדינות). *[אחי"ה וע' זקנים העתיקו עיר ואם (ש"ב כ', י"ט), עיר ממלכה (יהושע י', ב') בערי הפרזות (אסתר ט', י"ט) ע"י μητρόπολις וכנ"ה שמ"ר פכ"ג עתידה ירושלים להעשות מטרופולין לכל הארצות. תנחומ' הישן הוספה לפ' דברים סי' ג' הגי' מטרופוליא לכל העולם. איכ"ר פ' היו צריה: משחרבה ירושלים נעשית קיסרין מטרופולין ותנופולין תוספת' אהלות ספי"ח מזרח קיסרי מכנגד מטרופולין שלה וכו' — ב"ר פמ"ב מטריפולין ט"ס עיי"ע אליותרופולים (ח"א צ"ב:)] —

* מטרופסא עיי"ע מטפרס.

מִטְרָקָא (מל"ע مطرق מקל ושבט שמכין בו Stab, Ruthe) בר"ג דפ"ב ביומ' (כ"ג.) מטרקא קטירא [4] דטייעי דפסיק רישיה פי' פקיע מדוורתא [5] והיא מטרקא והיא כמין חבל מפתיל תלוי במקל כגון הרצועה שמכין בית דין בה [6] ופירשנו בע' דר [7]. בפ' יוה"כ בגמ' ונעילת הסנדל (יומ' ע"ז סע"א) ודילמא מסוסיא ומטרקא. *[אחי"ה כלומ' זה שאמר הולך יחף (ש"ב ט"ו, ל') פי' מניעה מן סוסים ומן שוטים ורצועות. וכגי' רבינו אי' ג"כ בכ"י ש"ס ב'. ובכ"י מינכען דמטרקא ובנו"ג ומרטקא. ומאמר הש"ס הסמוך אי' בע' יחף ע"ש — ובהיפך האותיות מרתק עיי"ע וע' בנתיקה] —

מֶטְרֵתָא (מל"י μετρητής בל"ר metreta שם מדה לדבר לח והושאל ג"כ לדבר יבש וכן בל"ע مطر בקבוץ امطار Maass für flüssige, dann auch trockene Gegenstände) בפ"ק דע"ז בגמ' ויום גנוסיא (י':) שלח ליה דהבא במטרתא [8], ובפ' אחרון דכתובות בגמ' שנים שהוציאו (ק"י.) רב ששת אמר [9] הפ̇וכי [10]) מטרתא למה לי. פי' מטרתא הן שליפין של שק שנושאין בהן [11] תבואה וכל מיני קטנית ע"ג שוורים זה מחזיק י' סאין וזה מחזיק י' סאין למה לנו להפיך משאוי של זה על זה ושל זה על זה יעמוד כל אחד במשאו. — (א"ב פי' בל"י ורומיי מדה מחזקת שני בתים ועשרה בתים הם כור) *[אחי"ה אולי גם ר"ב כיון לזו המלה היוני' והרומי' רק דע כי היא מדה מחזקת בת והראיה כי ע' זקנים העתיקו בת (דה"י ב' ד', ה') ע"י מלה הנ"ל והוא מחזיק ע"ב קסטין ξέστης וכ"ה ὁ βάδος (בת) לפי חשבון של בן מתתיהו על הקדמוניות (ח', ב') ובת הוא ג' סאין, ולכן קצת קשה כי ע' זקנים העתיקו כבית סאתים (מ"א י"ח, ל"ב) ג"כ ע"י μετρητής, אבל לנכון העתיקו פורה (חגי ב', ט"ז) ע"י המלה הנ"ל כי פורה (בתרג' גרבא) ענין אחד הוא לדעת הע' זקנים עם בת. אבל דעת רבינו שהוראת המלה שליפין של שק וכן דעת רש"י שקים גדולים, מרצופין (marsupium) וכן פי' הרמב"ן בבראשית מ"ב, ב"ז על ויפתח האחד את שקו וז"ל אמתחת שק גדול יש לו שני צדדים הנקרא בל' תלמוד מתראתא ע"כ קשה להלמו] —

* 1 מִי (א') כמו בל"מ מלת כנוי השאלה wer? ועוד ב') כמו בל"מ גוף סתמי פי' אחד welcher? Jemand) מ"ק י"ז. מי קורא לך, ע"ז מ"א: מי יימר, מי גרם וכו' תענית ה': מכות י'. סוטה מ"ח: — ועוד כמו ما בל"ע מלת התמיה wie denn, was denn? פסחים י"ד: ט"ו. מי דמי וכו', חולי' ל"ב סע"ב מי מצטרף, שם ק"ז: מי לא בעי, ערכי' כ"ב. מי ציית, נדה י"ט סע"א מי לא אמר, שבת ס"ח סע"ב מי איכא, ושם קל"ח רע"א מי איכא מידי עיין יד מלאכי סי' תכ"ז ועיין שם תכ"ב, ושבת צ"ג. מי כתיב וכו' פסחים ג' רע"ב מי לא כתיב וכו'.

* 2 מִי (כמו מִן כלומ' מעת ההיא והלאה או כמו בל"ע لما בעת אשר .. als, in der Zeit (dass והרבה בירושלמי ועניננו כמו כד ירו' ברכו'

---

[1]) בלאי"ט matre מל"י μήτηρ ובל"ר mater. [2]) יותר טוב פולים עיי"ע אליותרופולים. [3]) ובכ"י רומי. [4]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ו"ו א' ב' ה"ב, ובכ"י ל"ד קטורה ובכ"י ק"ט ודפ' פיזי פיזי באסיל ואמ' ופרי בט"ס קטילא ובדפ' וויניצי' לי' וכן לי' בש"ס בדפו' ובש"ס כ"י וכן לא העתיק פי' ר"ח ולפי הנראה תתכן הגי' קטירה פי' רצועה שיש בה קשרים וחוא פי' על פקיע פתילה דאי' בכ"י ש"ס (ד"ס יומי צד כ"ט:) כלומ' חבל מפתיל כדאי' בפנים או חבל מפושל כדאי' בע' פקע ג'. [5]) כ"ה בדפ"ר ואמ' וכ"ה בע' פקע ג' ובע' דר ג' וכצ"ל בכ"י ה"ב במקום: מרוורתא ובפי' ר"ח מדולרתא ובנו"ג מדרא וככ"י ש"ס ל"ד מרתעא ובכ"י א"פ מתעורתא. [6]) הועתק מפי' ר"ח (שנדפס בש"ס ווילנא) וסוף דברי ר"ח הועתק בע' פקע ג' ע"ש. [7]) דר ג' עיין ח"ג, קל"ד ושם פירשתי מל"פ ענין ריצה והשגה ע"ש וי"ל ג"כ שענינו היקף סביב הרצועה היינו מפושל ringsumwunden. [8]) וכ"ה בע"י ובריי"ף לכתובות ועיין בסוף הערך גי' הרמב"ן ובנו"ג במטראתא. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב. [10]) כ"ה לנכון בכ"י הנ"ל וכדפ' וויניצי' ובשרפ"ע לי'. [11]) בכ"י ה"ב מהן.

פ"ב ד"ה ע"ג מי נפקין, ירו' סנהדי' פ"ו דכ"ג: מי נפק (ועיי"ע נפק ב'), ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה ע"ג מי אכיל. שם פי"א דמ"ח: מי אזיל ליה, ירו' סוט' ספ"ט דכ"ד ע"ג מי דמיך (ובירו' ע"ז פ"ג דמ"ב רע"ג אי' כד דמך) ועיי"ע דמך וש"נ המקומות. ירו' תעני' פ"ג דס"ו רע"ד מי עלל וכן בתיבה אחת בירו' ב"ק פ"ט ד"ז. מידמכא ובירו' ברכות פ"ב ד"ה רע"א לפי גי' המהרש"ם מן דמכייא ובנו"ג מי דמכייא עיי"ע דמך, ירו' פיאה פ"ח דכ"א: מי חזרין, ירו' שקלים ספ"ח דמ"ט: מיחזר חזר.

מַי (בל"מ רק בקבוץ מַיִם אבל בל"ע ماء גם ביחיד (Wasser, Flüssigkeit, Saft ברי"ג דסוט' (ד' : מים ראשונים [1]) צריך להגביה ידיו למעלה שמא יצאו המים לזרועו שלא נטל אותו במים שהוא הוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים מים אחרונים צריך להשפיל ידיו למטה שמא יצאו מים מידיו מזוהמות וילכלכו את זרועו [2]). בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח (עירובי' כ"ו: במשנ') ירושלמי (עירובי' פ"ג ד"כ רע"ד) אמר ר' יסא [3]) [לפי] שאין הגוף ניזון מהן א"ר לוי שהן מן קללה פי' המים על דור המבול [4]) והמלח בסדום [5]). ובפ"ק דערלה (מ"ז) העלים והלולבים ומי גפנים, פי' היוצא מן הגפנים כשזומרין אותן [6]). בסוף הלכה א' דפ' ערבי פסחים (ק"ז.) אמר רב [7]) אישתי מי זריון [8]) ולא אישתי שכרא. *[אחי"ה ובשני מקומות האחרונים ענין מים: דבר היוצא ע"י עצירה והיינו לחלוחית ומיץ ד"מ פסחים מ'. מי פירות, ירו' שביעי' רפ"ו דל"ו ע"ב וע"ג וירו' גיטי' פ"א דמ"ג ע"ג מי ביצים. שביעי' פ"ד מ"ח הבוסר משהביא מים וכו' עיי"ע בֹּסֶר, מכשירין פ"ו מ"ה תולדות למים היוצא מן העין מן האוזן מן החוטם מן הפה, ושם מי חלב, ושם ומ"ו מימי רגלים, מי רגליו תוספת' שבת פ"ח (פ"ט) מימי האף, נדה נ"ה: מי האף, ושם כ'. מימי אדמה, בכורות ל"ח: עיי"ע חוור — ובענין הוראה ראשונה יש להוסיף סוכ' פ"ד מ"ט ניסוך המים, ושם: שער המים פרה פ"ח מ"י סנהד' ה': מי ביצים עיי"ע בץ (ח"ב, קנ"ב:), מקואות פ"א מ"ח מים מוכין, פרה פ"ח מ"ט המים המוכים, ושם: המים המכזבים, ושם מ"י מי הירדן מי ירמוך . . מי תערוכות. חולי' ק"ה: מים הרעים, פסחים מ"ב. מים שלנו עיי"ע בָּת (ח"ב, רי"ד), ושם עיי"ע גדף, גרף א'. ועוד עיין ברכות נ"ט: עיי"ע דגלת, חדקל. יומ' ע"ז סע"ב וע"ח. ר"ה ז', ט': יבמות קכ"א. ועיי"ע מרזו, גיטי' ס'. ועיי"ע בר שניא. סוט' ל"ד. עיי"ע גדש א', כף י"א. ב"ב י'. סנהדי' ק"ח: עיי"ע אשיות. ובל"ס מַיָּא עיין שבת ע"ח, עיי"ע מס א'. פסחים מ'. חולי' צ"ז: ק"ה: ב"מ ע"ו. פ"א: ירו' חגיגה פ"ב דע"ז ע"ד וירו' סנהדי' פ"ו דל"ג ע"ג ב"ר פ"ע ותרג' מים חיים (בראשית כ"ו, י"ט) מיין נבעין, תרג' לשמות ט"ו, י' מיין תקיפין — והושאל להנאת ההורה חגיג' ג'. תלמידיך אנו ומימיך אנו שותין, ב"מ פ"ד סע"ב הוריו' י"ד. מימיהן אנו שותין, אבות פ"א מי"א ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים וכו' — ועוד נאמר מים בענין חומר הראשון המשותף לכל הנמצאים הגשמיים [9]) חגיג' י"ד: א"ל ר"ע כשאתם מגיעין אצל אבני שיש אל תאמרו מים מים וכו' ועיין ירו' חגיג' רפ"ב דע"ז. בתחלה היה העולם מים במים . . חזר ועשאו שלג וכו', ושם דע"ז ע"ג מי שהוא אומר בתחלה היה העולם מים במים הרי זה פוגם לפרדיסו של מלך. שמ"ר פט"ו בא ליתן היסוד והיו המים עולים מן התהום וכו' כך מתחלה היה העולם מים במים וכו', ושם פי"ד שלשה בריות קדמו את העולם המים והרוח והאש וכו' — ירו' ברכות פ"ט די"ד. ירו' תענית פ"א דס"ד: ב"ר פי"ג המים העליונים . . והתחתונים] —

* מַי (בל"פ مى יין (Wein ע"ז לי' מי בארג או באדג עיי"ע בארג גי' רבינו.

☞ מַיי (לדעת ר"ב = מהאי, והיותר טוב הורכב מן מָא (= מַה) ומן יְ (= הִי) פי' מה היא ?was? wie) מסכת דשבת דירוש' פ' המוציא יין (פ"ח די"א סע"א) מיי כדון העיד ר' יהושע (עדיות פ"ח מ"א) פי' מהאי וכן כיי פי' כהאי. *[אחי"ה ונמצא מיי כדון ירו' ברכות פ"ג ד"ו: ירו' פיאה פ"ד די"ח: ירו' תרומו' רפ"ד דמ"ב ע"ג, וכן מַי כדון ירו' ברכו' פ"ו ד"י ע"ב וע"ג וירו' פסחים פ"א דכ"ח. ועוד: מאי כדון ירו' סוכ' פ"ב דנ"ג. וכן הרבה פעמים

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע הראשונים . . אחרונים. [2]) וכ"ה בפירש"י ע"ש. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט, ה"ב ודפ"ר וכ"ה בירו' ובדפו"ו יוסא. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר אבל מדפ' פיז' והלאה הן על דור וכו'. [5]) ובענין מים הראשונים מים האחרונים, מים אמצעיים עיין עירובי' י"ז: חולי' ק"ה. והלאה עיי"ע פע ב'. [6]) וכ"ה בפי"מ להרמב"ם. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר פיז' באסיל ואמ' רב אשי ונראה שנכפל מבסמוך אישתי, ובדפו"ו רבא, ובכ"י ש"ס מינכען ב' א"פ או"ז הלכ' ע"ש סי' כ"ה ר' זירא. [8]) ועיין מ"ש בע' זוריון (ח"ג, רע"ט). [9]) ונקרא אצל הפילוספיים היוניים ὕλη ואצל הפילוספיים העבריים היולי.

מאיי עיין ברכות ז׳: ס׳, ס״ב: שבת פ״ט, פסחים כ״ה: חגיג׳ י״ב, י״ג, י״ג: יומי ל״ח: ב״ק ל״ח, ב״מ פ״ו: ב״ב כ״ה, קכ״ג, כתובות י׳: ק״ה: סוט׳ י״א: מ״ב: מ״ח: סנהד׳ כ״ד, צ״א, צ״ג, צ״ג: צ״ו, צ״ט: ק״א: ק״ב, ק״ג: ק״ד, ק״א, ע״ז כ״ד: כ״ה, מ״ד, זבחים קט״ז: מאי היא ברכות ס״ג: מאי האי גיטין נ״ו: האי מאי פסחים ט׳, מאי טעמא שבת ע״ז: ק״ד, חולי׳ ק״ז: מאי לאו שם ל״א: מאי איריא׳ אריא עיי״ע איירי (ח״א, ע״א) נזיר כ״ג: מאי דכתיב, ערכי׳ כ״א: מאי שנא, שבת קמ״ה: כגון מאי׳, חולי׳ ק״ז: מאי הוי, קידוש׳ נ׳: מאי הוי עלה ועיין יד מלאכי סי׳ תמ״ב, מאי קראה שם סי׳ תל״א, מאי קמ״ל שם ת״ג, מאי חזית דאפכת קמייתא וכו׳ חולי׳ מ״ט: יד מלאכי סי׳ תכ״א — ובאלף בראש אַמַּאי עיי״ע] —

מִיאוֹמָס (= מִיאמוֹס מל״י ורו׳ μῖμος der mimus (Geberdekünstler, בראש מגילת איכה (פתיחתא דאיכ״ר סי׳ י״ז) ומכניסין את המיאומס לתיאטרון שלהן וראשו מגולה וכו׳. — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ לץ אשר עושה עצמו כאחר ללעוג עליו). *[אחי״ה בנו״ג באיכ״ר הנ״ל ומכניסים את המתים לתיטרון שלהם וראשו מגולח וכו׳ ובלי ספק צ״ל כגי׳ הערוך המיאומס ועיין מ״כ ומה שהביא בשם פי׳ אב״א (היינו אברהם בר אשר) ובאיכ״ר פ׳ הביא בכליותי הגי׳ ומכניסים את המומס לת יאטרון שלהם וראשו גלוח וכו׳ על מה ראשו של זה מגולח וכו׳ — והקבוץ בב״ר רפ״פ שהן מכניסין מוֹמָסִין לבתי תרטייאות וכו׳ עיי״ע ממס במו״ע ורמז על זה הערך, וגי׳ היותר מעולה מיאמוס והוא מל״י ורו׳ הנ״ל וכפי׳ ר״ב כאן ובע׳ ממס, ובדפ׳ פיז׳ באמצע ה׳ מיאומס ובראש הע׳ מאומס ובדפא״מ הוא בהיפך, ובדפ״ר ווינצ׳ ובכ״י ק״ט ו״ו א׳ ב׳, ל״ד וב״ר תמיד מיאומס ובכ״י ה״ב בט״ס במי״ם בסוף, ובע׳ תאטר הביא רבינו ריש המאמר מריש מגילת איכ׳ ובהייתי שחוק (והוא לפנינו תחת ד״ה פי׳ הביא בכליותי) ולכן נלפע״ד שכצ״ל גם בע׳ הנוכחי: בראש מגילת איכה ובהייתי שחוק] —

* מֵיבָל, מֵיבָלָא (= מובל פי׳ משאוי Last) ירו דמאי פ״ג דכ״ג: עיי״ע מבל.

☞ מִידֵי (קטוע מן מֵדֵם בל״ס פי׳ מאומה וכן אצל רז״ל מֵידֵם בהבלעת העין תחת מדעם עיי״ע etwas, irgend etwas) תרג׳ היאכל תפל מבלי מלח (איוב ו׳, ו׳) כמא דלא מתעכל בידי בשש [בלא מילחא][1]) פי׳ כמו מדעם ומידם וכולם ענין מאומה. מסכת חולי׳ פ׳ הכל שוחטין (חולי׳ י״ט.) מידי דהוה חצי[2]) קנה פגום. מסכ׳ זבחים פ׳ טבול יום (זבחים קי״ד:) מידי איריא סיפא בשר רישא (אמורים) [אימורין]. *[אחי״ה ועיין רשימה של מידי איריא, אריא בע׳ איירי ובע׳ אר (ח״א ע״א, רס״ד) וכנ״ה בגיטין ט״ו: יבמות ס״ג, מי איכא מידי דאילו וכו׳, שבת קל״ח, מי איכא מידי דרבנן מחייבי וכו׳ עיין יד מלאכי סי׳ תכ״ז, שבת צ״ה: חולי׳ ק״ג: תמורה ל״ד, ולא אמר ליה ולא מידי, סנהד׳ ל״ה רע״א ולא הוו קא אמרי ולא מידי, ביצ׳ ל׳, ולא אמרינן להו ולא מידי, גיטין י״ד, לא פש גביה ולא מידי, עירובי׳ ק״ג: סוכה ל״ו: ותו לא מידי[3]), פסחים ל״ו, נדה ג׳: מיד דהוה וכו׳, נדה ח׳: מידי דקפיץ . . מידי דלא קפיץ כו׳, הוריות י״ג: איכא בי מדרשא מידי, גיטי׳ נ״ו: בעי מינאי מידי וכו׳ סנהד׳ צ״ד רע״א אע״ג דאינהו לא חזו מידי וכו׳ פסחים י״ז רע״א מידי הוא טמא וכו׳ והוא ענין כלום etwa? וכן פירש״י כלום אתה מקשה וכו׳. ובזה הענין בכתובו׳ ק״ה סע״א מידי טפשים ורשעים בני דינא נינהו, תמור׳ ל״ד, מידי שמיע לך בהא, עירובי׳ כ׳ סע״ב וש״נ מידי גבי הדדי תניא ועיין ספר כריתות לשון לימודי׳ שער ב׳ סי׳ ס״ז — אבל מִידֵי (מל״מ) שהוא קטוע מן: מִן יְדֵי פי׳ מיד von, aus ד״מ פסחים ט׳: ע״ז מ״א: מידי וודאי, תמור ל״ד, יצאו מידי מעילה] —

☞ מֵידֵם (בל״ס מֵדֵם כמו מידי פי׳ מאומה עיי״ע מְדַעַם) תרג׳ כל מר מתוק (משלי כ״ז, ז׳) כל מידם דמריר חלי לה כמו מידעם. *[אחי״ה וכ״ה במו״ע בע׳ מדעם ע״ש ומ״ש — והוא כמו כל מידי בתרג׳ שני שבע׳ הקודם לזה עיין בהערה] —

☞ מִיהָא (= מִיהַת הורכב מן: מי (= מִן) ומן הָא, יַת פי׳ קצת מזה כלום׳ כל הפחות wenigstens) מסכ׳ גיטין פי׳ השולח (ל״ד. זיל[4]) השתא מיהא ותא למחר, פי׳ מן הכא ובמסכ׳ ע״ז פ׳ ר׳ ישמעאל (ע״ז נ״ז רע״ב) קתני מיהת מלו ולא טבלו אין פי׳ מן התם. *[אחי״ה והנכון

[1]) וכ״ה בע׳ בשש ובנוסחי אבל בכ״י תרג׳ מידי בלא בשש מילחא. [2]) בנו״ג אחצי. [3]) ופי׳ לא מאומה והפכו: כל מידי (תרג׳ שני א׳, ט׳) פי׳ כל מאומה. [4]) בנו״ג איזיל.

כמ"ש בדבור המתחיל פי' מיהא, מיהת כל הפחות וכנ"ה בנדה ו': קתני מיהת ובע"ז נ"ז. קתני מיהת דולים אין וכו' ושם מ"ט סע"א אודו לי מיהות וכ"ה בעירו צ"א: מכות י"ז. שבועות כ"ב רע"ב בשבת קכ"ה. אודי לי מיהא בכ"י מ' (ד"ס צד קמ"ב:) אודי לי איזי מיהת. ושם קמ"ה: לפי ג' כ"י מ' ולימא לן מר איזי מיהת ובכ"י א"פ איזה מיהת ובנו"ג איזה מהן ועוד עיי"ע איזי (ח"א, ס"ז.) וש"נ יתר הדוגמאות. פסחים פ"ד: השתא מיהת, ב"ק ק"ז. מיהא השתא. ועוד אי' מיהת ומיהא פסחי' ט': יבמות ס"ב רע"ב חולי' ל"א: ב"מ פ"ד: ע"ז ס"ה. ועיין בע' הבא] —

☜ מִיהוּ (הורכב מן: מי־הו וקרוב למלת מיהא פי' כל הפחות על כל פנים zum mindesten, allein) מסכת ע"ז פ' כל הצלמים (מ"א.) הוא מיהו דזיל באפיה כולי עלמא פי' על כל פנים או לפחות. *[אחי"ה וכנ"ה שם י': סנהדי' ל"ט. מימר שפיר קאמרת מיהו וכו', גיטי' ט"ו. מיהו היכא דמית וכו'] —

* מֵיוֹת (Hunderte) בל"ת מאות עיין סוף ע' מאה.

* מַיוּמַס (מל"י μαιουμᾶς בל"ר Majuma מין חג ויו"ט של סוריים ורומיים) ראשון לציון לזה החג הוא במכילת' בשלח פ"א (לשמות י"ד, ב') כפי גי' כ"י מינכען [1]) פי' החירות אין חירות אלא מקום חירותן של מצרים .. מקום עבודה זרה שלהם .. בין מגדול ובין הים .. שם היתה מיומס שלהם [2]) וה' פערלעס הוכיח שהוא חג ויו"ט הנ"ל אשר הרבו לספר אודותו כותבי יוניים ורומיים עיין מיירסיאום 320 ולדעת Suidas (שם) חגוהו בחוף הים באכילה ושתיה ופריצות (ἡδυπαθεῖν ἠνείχοντο ἐν τοῖς θαλαττίοις ὕδασι) וזה מקום חירותן של מצריים .. וזה מה שבא לביאור בין מגדול ובין ים וזה מה שמבואר בבמד"ר פ"י וסרחים על ערשתם ואכלים כרים ונו' (עמוס ו', ד') שהיו מסריחין בעבירות את מטותיהן שהיו מחליפין נשותיהן זה לזה .. כל שבט ושבט היה לו מיומס בפני עצמו כיון שהיה מבקש לילך למיוחס שלו וכו' וכ"ה בתנחו' שמיני סי' ה' בא וראה כל שבט ושבט היה לו מיומס בפני עצמו כיון שהיה מבקש לצאת למיומס שלו וכו' ובתנחומ' הישן שמיני סי' ח' מיומס. ובמד' שו"ט מזמור י"ח כשהוא הולך לטייל למיומס שלו נוטל לגיונותיו לתשמישו וכו' ובפסיקת' רבתי פכ"א בט"ס יוצא לפיוס וה' בעל מאיר עין הגיה למיאומס והביא הערוך אבל הנכון שהוא מיומס וכבר הרגיש בזה ה' גידעמאן בסוף הספר, ובפסיקת' דר"כ פ' בחדש השלישי צד ק"ח. לי' זו המלה ובשמ"ר פכ"ט בשיבוש: לאמירה ובספרי בהעלתך פ' ק"ב אי' בטעות בשלום, לשלום ואולי היה כתוב שם ג"כ יוצא לפיום כמו בפסיקת' רבתי והשכיל הכותב להעתיקו לל' עברי ובויק"ר פ"ה מה מרזח סרוחים א"ר איבו י"ג דימסיאות היה לכל שבט ושבט ואחד לכלם וכו' וצ"ל כדאי' בכ"י מינכען (אצ"ל פערלעס) שלש עשרה מיומסאות היו אחת לכל שבט ושבט ואחת לכלן וכו' ובילק' עמוס רמז תקמ"ה נשמטה המלה הזרה ואי' רק: י"ג היו להם. וכצ"ל בשו"ט מזמר ג': י"ג ענלים עשו אחד לכל שבת ושבט דימום לכולם וצ"ל ואחת מיומס וכו' עיין מ"ש דֵימוּס, דֵמָס (ח"ג, פ"ה. ופ"ה:)] —

* מֵיחָא עיי"ע מֵחַ.

* מֵיחַם עיין לעיל אחר ע' מחלץ.

* מֵיט, מַיִיט (das Wanken) עיין סוף ע' מט ב'.

* מֵיטְבָא (כמו בל"מ מֵיטָב das Beste מפעל יָטַב) ב"מ ק"ד. ירו' יבמות פט"ו די"ד ע"ד וירו' כתובות פ"ד דכ"ט. אשלם במיטבא.

☜ מִיל (בל"ע ميل מדת ארץ והועתק מל"י ורו' μίλι, μίλιον miliarium אצל הרומיים מדת ארץ של אלף פסיעות Mil, ein Längenmass) משנת יומ' פ' שני שעירי (יומ' ס"ח:) הולכין מיל וחוזרין מיל (ושונים) [צ"ל ושוהין] כדי מיל פי' בל"י ורו' מדת ארץ של אלף פסיעות ולכל פסיעה שתי אמות כי אלפים אמה לכל מיל. *[אחי"ה ואף אם נגזר' מלה ערבי' הנ"ל מל"י ורו' הנ"ל כדעת הח' פליישער בהוספותיו לעמת"ל ללעווי ח"ג, 310 בכל זאת מיל אצל רז"ל איננו מדת miliarium של רומיים היינו אלף פסיעות כדעת ר"ב כי אם שבע אסטדיות וחצי והיינו רס"ו ושני שליש

[1]) הובא בס' שפראכ- אונד זאגענקונדע לה' פערלעס אי' ועוד עיין עט"ש להנ"ל 96 והלאה. [2]) ובילק' בט"ס מקום מיוחס שלהם, ובדפ' מכילי מקום מרומם ואולי במקום מימרם דאי' בשהש"ר פ' אמרתי אעלה צ"ל ג"כ מיומס וזה מ"ש תפתיא (דניאל ג', ב', ג') מימרם [צ"ל מיומס] ולמה הוא קוראן כן תפתיא שמפתין יצר הרע על הזנות (ועיין ג"כ חידושי הרד"ל).

אמות כמו שהעלה החשבון על נכון החי׳ צוקערמאן (מאאסזיסטעם 28) ומיל היה תחום שבת היינו אלפים אמה עיין יומ׳ ס״ז. בפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) ופירש״י. ונרשם כמה פעמים ריחוק מקום ע״י מיל והקבוץ מילין עיין מגילה ו׳. יומ׳ ס״ח: פסחים צ״ג: צ״ד. סנהד׳ צ״ו. ירו׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו ע״ג ירו׳ יומ׳ פ״ג ד״מ: מכילת׳ בא פ׳ י״ד במד״ר פ״ב — ובל״ס מִילָא חולי׳ קל״ט: פתי מילא והקבוץ בתרג׳ ירו׳ לשמות י״ד כ״ב; י״ז, ח׳; כ׳ י״ח; לבמדבר כ׳ ג׳; י׳, ל״ג] —

* מִילָא, מִילָה, מִילָן, מִילַפְפוּנָא, מִילְרִין עיין בערכים מל, מלפפן, מלרין.

מילת (ענין צמר נקי) עיי״ע מל (י״ד) כי שם הביאו בעל הערוך.

מיימים (לפע״ד כפי גי׳ הספרים הימוס מל״י ἅμμα קשורים וקמיע ולפי גי׳ רבינו צ״ל ἴαμα = ἴασις רפואה Heilung ודעת ר״ב עיין בפנים) בב״ר פמ״ו (ר״פ מ״ה) ותאמר שרה: מיימים היא צריכה. ס״א[1]) קמיע היא צריכה כלומ׳ רפואה מלשון מחי יומסי (עיין בפנים). — (א״ב פי׳ בל״י אומנות המילדת). *[אחי״ה בע׳ הימוס (ח״ג ר״ב) כבר העירותי כי כוונת ר״ב על μαίευσις ואני פירשתיו מל״י הרשומ׳ בדבור המתחיל והראיה מס״א קמיע ועיין ג״כ גי׳ הילק׳ הרשומ׳ בע׳ הימוס ואם פי׳ רפואה העיקר אז הימוס כגי׳ ספרים או יותר טוב הימום כדאי׳ בדפוסים הראשונים הוא ל״י ἴαμα רפואה או צ״ל ייסים ἴασις ומי״ם הראשון בגי׳ רבינו קשה להלמ״ה וגי׳ כ״י ו״ו ב׳ ה״ב וב״ר מיימים במ״ם בסוף וכ״י ל״ד מיומים. ובעל מ״כ גרס ג״כ הימום במי״ם והביא בשם הערוך גי׳ הימוס לשון מסו ורפואה וא״כ לא גרס מלשון מחי כי אם רק מסו וכ״ה בכ״י ק״ט וה״ב. אבל לשון מחי ומסי אי׳ ג״כ בנוסח חסליחות וכן תרג׳ ירו׳ ב׳ מחצתי ואני ארפא (דברים ל״ג, ל״ט) אנא הוא דמחי ואנא הוא דמסי, ועוד עיין שבת ל״ג: כל היכא דהוה מחי ר״א היה מסי ר״ש] —

* מֵימַר, מֵימְרָא (בל״ס מֵאמְרָא בל״ת מאמר Wort, Ausspruch) הרבה בתרג׳ ובפרט ביחוס קול ודבור האל ומימרא די״י, קל מימרא די״י הוא כמו ὁ λόγος וכבר האריך בענין זה ה׳ מאיבוים רב ודרשן בבערלין במאמרו מיוחד.

* מִין, מִינוֹק, מֵינֶקֶת, מִינְתָּא עיי״ע מן וערכים הנ״ל בלי יו״ד, ועוד ע׳ מס, מץ, מק.

מַיְירִי (אפעל מן ארי lehren כמו מורה בעברי) תרג׳ ירו׳ (א׳) עד אילון מורה (בראשית י״ב, ו׳) עד מישר דהוה מיירי ובל׳ גמר׳ קמיירי פי׳ קא מיירי מורים ואומרים עיי״ע איר וע׳ אר (ג׳).

* מִירִי (בל״י μυρία Myriade) פסיקת׳ דר״כ (צד ק״ז:) עיי״ע כילי.

מַיְישׁ (מל״ס מַיְשָׁא ובל״ע ميس der Zürgelbaum, Elsbeerbaum ופריו Elsbeeren) במסכ׳ תמיד בגמ׳ אבל באלו (כ״ט:) ר׳ אלעזר[2]) מוסיף אף של מייש ושל אלון. בב״ר פרשת ע״ג (ר״פ ע״ב) וימצא דודאים ר׳ יודה בר ר׳ סימון אמר מיישין פי׳ פרי של אילן ששמו מייש. *[אחי״ה וכ״ה במיוחס לרש״י בב״ר והוא גרס מישון וצ״ל מישין וביו״ד אחד תתכן יותר הגי׳ כמשקל ל״ע ועיין מ״ע דמ״ג ח״ד 637 וחט״ז 588 ופפלנ״צ ללעף 250] —

* מֵישָׁא, מַיְישָׁא, מִישׁוֹר, מִישָׁר עיי״ע מש הערכים בלי יו״ד, וכן בע׳ מת לערכים מית מיתה והנסתעפים ממנו.

מיית (צ״ל מַיְיתִי והוא אפעל מן אֲתָא ועי׳ בפנים) תרג׳ ינופף ידו (ישעי׳ י׳, ל״ב) מוביל ומייתי בידים. *[אחי״ה ר״ב העתיק כמו מתורגמן ע׳ מיית וסיים וגם זה איננו בערוך ע״כ ולכן הוסיף ר״ב וללא צריך הוא כי עיקרו אתא אשר ממנו באפעל אייתי וכ״ה בתרג׳ שני ד׳ א׳ ובל׳ תלמוד מוליך ומביא ובעל המתורגמן בע׳ יבל א׳ כתב: „לא ידעתי מהו״] —

* מֵיתָא, מֵתְיָא (מפעל אֲתָא die Ankunft) בא מבוא (בראשית כ״ה, ס״ב) מבואר בב״ר פ״ס אתא ממיתא. גיטי׳ ל׳. חזו דאתאי דאתאי אמר שמואל לא שמיה מתיא. ובכנוי כתובו׳ י״ז. סנהד׳ ט״ו. בריך מתייך לשלם.

* מְיַיתְּבוּתָא (מפעל יְתֵיב, יַתֵּיב Besetzung) מ״ק ב׳. עיי״ע תב ג׳.

* מִיתוּי, מִיתוֹן (das Ausspannen des Fadens) עיי״ע מתה.

---

1) כ״ה לנכון בדפ״ר ומר׳ פיזי והלאה פ״י. 2) וכ״ה בתוספתא מנחות פ״ט אבל בספרא ויקרא פרש׳ ד׳ פרק ו׳ אי׳ ר׳ אליעזר.

מָךְ (= מוּךְ, מָכַךְ מל״מ ענין שפלת ערך sinken, beugen, ובפעל יוצא משפיל niedrig sein niederlegen) בר״נ דפ׳ השוכר את הפועלים (ב״מ פ״ד רע״ב) מייכי ליה ס׳ נמטי. בפ׳ הרואה בגמ׳ על הברקים (ברכות נ״ט.) ובגמ׳ דפ׳ ראשון בתעניות (ו׳:) מטרא במפתח כבא[1]) בר חמרא מוך שקיך וגני פי׳ פשוט וערוך שקיך והצע בקרקע ושכב[2]). רפדתי יצועי (איוב י״ז, י״ג) תרג׳ מאכית שיוויי. משכב וספות (ש״ב י״ז, כ״ח) תרג׳ מככין[3]) [וקולין][4]). וישבת על מטה כבודה (יחזק׳ כ״ג, מ״א) תרג׳ ורמית דרגשין מככין דיקר. בפ׳ יוה״כ בגמ׳ מפני שספק (יומי פ״ד:) אע״ג דקא מכיך[5]) מכוכי. *[אחי״ה וכנ״ה משרש מוּךְ בפסחים מ״ט סע״א מך רבע ופירש״י מקפל לכושו ורובץ. תענית כ״א סע״ב ומך להו ובע׳ בסתרקי גרס רבינו ומאיך ליה וכ״ה בתרג׳ שרש מָאַךְ תרג׳ והיום רד (שופטים י״ט, י״א) יומא מאך, תרג׳ וענה גאון ישראל (הושע ה׳, ה׳) וימאך יקר ישראל, תרג׳ ושח (ישעי׳ ב׳, י״ז) וימאך, ובאפעל: אשפיל (שם י״ג, י״א) אַמְאִיךְ ועיין עוד תרג׳ לישעי׳ נ״א, כ״ג; נ״ז, ט׳ ובפעל מאכית בתרג׳ איוב הנ״ל. וכן אפעל משרש מוּךְ בברכות נ״ד רע״ב הוה ממיך להו טורי[6]). והצווי בירו׳ כתובו׳ פי״ב דל״ה: ובקהל״ר פ׳ כל אשר: אמיך אפיך. ובנפעל נָמוֹךְ שהוא ג״כ התואר עיי״ע נמך. ועוד התואר מַכִּיךְ וכ״ה בל״ם מַכִּיכָא תרג׳ שפל (ויקרא י״ג, כ׳) מכיך, נכה רוח (ישעי׳ ס״ו, ב׳) תרג׳ מכיך רוח, והקבוץ שם נ״ז, ט״ו רוח מַכִּיכִין; תרג׳ דכאי רוח (תהלים ל״ד, י״ט) מכיכי רוחא. שהש״ר פ׳ כמגדל טוריא מַכִּיכַיָּא. והשם בתרג׳ מלאכי ג׳, י״ד מכיכות רוחא ועיין עוד תרג׳ קהל׳ י׳, ו׳ והפעל מכך תרג׳ נכים (תהלים ל״ה, ט״ו) דמככין לי במילהון תרג׳ ואל תדכא (משלי כ״ב, כ״ב) לא תמכיך וכן ציון הנ״ל מיום׳ מזה השרש והתפעל נתמכך עיי׳ בע׳ הבא אח״ז. ועוד קרוב לזה השרש מְכָא עיי״ע מך ג׳] —

מָךְ (= מִיכָה איש מהר אפרים (עיין שופטים י״ז) ודרש מכך כמו מעך zerdrücken; מְכָא = מוּךְ מְכַךְ והבינוני מָכָא וכ״ה בל״ם ופי׳ נמוך ומעוך gedrückt) בחלק בגמ׳ שלשה מלכים (סנהד׳ ק״א:) ובילמדנו בפ׳ כי תשא[7]) מיכה שנתמכך[8]) בבנין פי׳ שנתמעך[9]) בבנין של פרעה שהיו ישראל בונין והיו נוטלין המצרים בני ישראל כשהן קטנים ומניחין אותן בבנין במקום האבן אמר משה לפני הקב״ה רבש״ע כך עושין לבני אברהם אמר לו הקב״ה אלו הקטנים אם מניחין אותן ויתקיימו בעולם יהיו רשעים ואם אי אתה מאמין קח אחד מהם ותראה מה יהיו מעשיו ולקח מיכה — ובפ׳ מפנין בגמ׳ מילדין (שבת קכ״ט סע״א) לישקול זוזא מכא וליזיל לזי חנוותא. בר״נ דפ׳ שור שנגח ד׳ וה׳ (ב״ק ל״ז.) הוה נקיט זוזא מכא בהדיה פי׳ „זוז מעוך שנתמעך מטבע הצורה ונראה כאסימון״. *[אחי״ה הועתק מפי ר״ח לשבת שם (נדפס בש״ס ווילנא) וכנ״ה בבכורות נ״א רע״א זוזא מאכא ופירש״י שנפחתה צורתה, ובכ״י רגמ״ה (כ״י אנגייל׳ דף קי״ג.) גרס ממכא ופי׳ קל. — ויתר דרשות בענין מיכה (מיכהו) ופסלו עיין פסחים קי״ז, סנהד׳ ק״ג: שבועות ל״ה: שמ״ר פכ״ג ורפמ״א ויק״ר פל״ב, במד״ר פ״י וט״ז] —

מָךְ (= מְכָא, מְכִי = מוּךְ gebeugt sein) בויק״ר ויהי ביום השמיני (פי״ג) הדא חיותא כד סלקא מן ימא היא מכיא[10]) מן חורשא לית היא מכיא פי׳ ענין נמיכות. — (א״ב תרג׳ שפל מן העור (ויקרא י״ג, כ׳) מכיך מן משכא). *[אחי״ה דוגמא אחרונה שייכה לע׳ מך א׳ כי שרשו מכך, ומכיא של ויק״ר הוא משרש מכא והבינוני זכר מָכָא עיי״ע הקודם, ולנקבה מָכְיָא ובשהש״ר פ׳ כמעט אי׳ מָכָיָה (ושם ובילק׳ הגי׳ בהיפך עיין במ״כ ובאדר״נ פל״ד), והקבוץ ב״ר פל״ב טוריא מָכַיָּא ובשהש״ר פ׳ כמגדול מְכִיכַיָּיא עיי״ע מך א׳, ובאפעל ב״ר רפי״ז כי סליק אמכת לאפה ונפקת. ובאתפעל תרג׳ ונדכיתי (תהלי׳ ל״ח, ט׳) ואיתמכיית, וימכו (שם ק״ו, מ״ג) תרגו׳ ואיתמכיאו — והשם ב״מ קי״ד. שיהא במָכוּתוֹ מתחלה ועד סוף] —

---

1) וכה״ג בכ״י ש״ס ועיין מ״ש בשנויי הגירסאות בע׳ אנש אות ב׳ (ח״א ק״ס:). 2) ובגוף הענין פירש״י כן וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י לתענית וז״ל מוך קפל ודמוך כלומ׳ שכל היום יורד מטר ע״כ. ובפי׳ ר״ח אי׳ הצע השק שלך ושכב שאין לך היום הליכה. 3) וכ״ה ברפ׳ וויניצ׳ אבל בנו״ג וברד״ק מכבין. 4) כצ״ל וכ״ה בע׳ קל ז׳. 5) וכ״ה ברש״י ובכ״י א״פ עיין ד״ס למקומו ובנו״ג ממכיך. 6) ובב״נ הגי׳ והוה מכיך משרש מכך ודוגמתו בתרג׳ (תהלים קמ״ז, ו׳) משפיל: מכיך ובתרג׳ כ״י ממאיך וכצ״ל בפסיקתי רבתי ס״פ העומר דאנא ממאיך קדלי ובנו״ג מאמיך, או צ״ל ממיך וכ״ה בפסיקת׳ דר״כ צד ע״ב: ובילק׳ אמור רמז תרמ״ג וכ״ה בויק״ר ספכ״ח מימיך קדל. 7) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד, ה״ב אבל בכ״י ק״ט ב״ר ובדפ״ע ל״י ולפע״ד על זה המדרש כיוון רש״י לסנהד׳ ק״א: ד״ה נתמכמך ע״ש. 8) כ״ה בדפ״ר ובשרפ״ע נתמכמך וכ״ה בנוסה׳. 9) וא״כ דרש מיכה כמו מעכה ובאמת במקום מיכיהו בדה״י ב׳ י״ג, ב׳ אי׳ במ״א ט״ו, ב׳ מעכה. 10) בנו״ג ממכיא.

מַךְ (= מוּךְ לפעל מל״ע مخ בלויי הבגד Lappen, abgeschlissenes Stück או מל״ע مخ כל דבר רך ודעת רבינו עיין בפנים) בפ׳ במה טומנין (שבת מ״ז:) לא במוכין ולא בזוגין[1]. בפ׳ במה אשה (שם ס״ד:) ובמוך שבאזנה ובמוך שבסנדלה ובמוך שהתקינה לנידתה. בפ׳ הגוזל ומאכיל (ב״ק קי״ט סע״א) מוכין שהכובס מוציא הרי אלו שלו. בפ׳ ר׳ אליעזר אומר אם לא הביא בגמ׳ מרחיצין חמין (שבת קל״ד סע״ב) [נותנין] חמין ושמן במוך שעל גבי מכה. בפ״ק דיבמות (י״ב:) ג׳ נשים משמשות במוך פי׳ הפשתן המסורק המובחר קורין בל׳ שמעאל אלמוך[2] פ״א מוכין שגורדין מן הבגדים. וכפ׳ י״א בנגעים (מי״א) עד שיראה באריג ובמוכין ואם קיצץ הבגד קצצים קטנים נקרא מוכין כדתנן בזה הפרק (מי״ב) קיצצו ועשאו מוכין טהור. *[אחי״ה בפ״א נגרר רבינו אחר פי׳ ר״ח בשבת מ״ז: (בש״ס ווילנא) שפי׳ מוכין סמרטוטין בגדים מקוצצים כדתנן בנגעים וכו׳, אבל לפי׳ ראשון לא מצאתי לו מקור וגם לא מצאתי מלה ערבית אלמוך בזו ההוראה, ולפע״ד לפ״א של רבינו עולה יפה מלה ערבי׳ مخ היינו כתיתי ובלויי בגד ולפי׳ ראשון עולה יפה מלה ערבי׳ مخ וכן פירש״י בשבת מ״ז: כל דבר רך קרוי מוכין כגון צמר גפן . . וגרירת בגדים בלויים ע״כ וכ״ה בראשוני׳ ר״ן ומאירי לשבת ועיין ריטב״א שם ורשב״א ליבמות, ועיין מ״ש שט״מ לסוף ב״ק בשם הר״ם. וכן הוזכרו יחד מוך ומטלית בתוספ׳ תרומ׳ ספ״ט, ובתוספ׳ שבת פי״ד (ט״ו) הוזכרו מוכין עם לשונות של ארגמן. ובתוספת׳ סוף ב״ק אין לוקחין מן הסורק מוכין . . לוקחין מן הכובסין מוכין. וכנ״ה בשבת מ״ט. מוכין לחין וכו׳ עיי״ע מרט א׳. ירו׳ שבת פ״ד ד״ו סע״ד, ושם פ״ו ד״ח רע״ג תוספת׳ שבת פ״ח (פ״ט)] —

מַךְ (= מוּכִּין מפעל נכה schlagen פי׳ מים מוּכִּין מים ניזקין כלומר מים רעים עיי״ע מַי) בפ״ק דמקואות (מ״ח) ולמעלה מהן מים המוכין[3] שהן מטהרין בזוחלין. בשנים בפ״ח בפרה (מ״ט) מים[4] המוכין פסולין ואלו הן מים המוכין המלוחין הפושרין. — (א״ב מלשון (שמות ז׳, כ׳) ויך את המים. *[אחי״ה ופי״מ להרמב״ם לפרה מבאר מוכין מזיקין ועיין תוי״ט לפרה שהביא יתר פירושי הרמב״ם] —

* מִיכָאֵל (מלאך Michael) כבר מצא מקומו בדניאל (י׳, י״ג) מיכאל אחד השרים הראשונים, מיכאל השר הגדול (שם י״ב, א׳), מיכאל שכרם (שם י׳, כ״א) וכן בתר״י א׳ לשמות כ״ד, א׳ מיכאל סרכן חכמתא, תרג׳ תהלים קל״ז, ז׳ מיכאל רבה דירושלם ושם פ״ח מיכאל[5] רבה דציון, ותרג׳ איוב כ״ה, ב׳ מיכאל מן ימינא והוא דאשא, אבל במקומות אחרי׳ נראה שמיכאל של שלג הוא עיין שהש״ר פ׳ צאינה: מיכאל שר של שלג וגבריאל של אש, ושם: המשל ופחד עמו (איוב שם) המשל זה מיכאל ופחד זה גבריאל[6] וכ״ה במד״ר פי״ב ובד״ר פ״ה ועיין ג״כ יומ׳ ע״ז. מוכח שגבריאל הוא של אש[7], ושם מוכח כי מיכאל הוא שר ישראל אמר הקב״ה למיכאל מיכאל סרחה אומתך אמר לפניו רבש״ע דיו לטובים שבהם וכו׳ והוא של חסד וגבריאל הוא של דין עיין שבת נ״ו: סנהד׳ כ״א: ובאיכ״ר פ׳ ולא זכר (ב׳, א׳) אי׳ כפי׳ מלאך הקשה שביניהם זה גבריאל ומזה הטעם הוא משמאל השכינה ומחנה ישראל עיין פדר״א פ״ד ד׳ כתות של מלאכי השרת וכו׳ מחנה ראשונה מיכאל מימינו מחנה שניה גבריאל משמאלו, במד״ר פ״ב . . כך סיבב לכסאו ד׳ מלאכים מיכאל וגבריאל ואוריאל ורפאל מיכאל בימינו כנגד ראובן למה נקרא שמו מיכאל בשעה שעברו ישראל בים פתח משה בשירה מי כמוך וגו׳ מי שסיים את התורה אמר אין כאל ישורון מי כמוך אין כאל הרי מיכאל וכ״ה בפסיקת׳ רבתי פמ״ו ושם אי׳ וכשסיים את התורה וכו׳ ועיין עוד ב״ר פ״א מיכאל מותח בדרומו וגבריאל בצפונו. ומצפון תפתח הרע ולכן מושב גבריאל שהוא מלאך הדין בצפון אבל בכ״ז לא החליטו רז״ל בכל ענין שמיכאל הוא חסד ורחמים וגבריאל רוגז פחד ודין עיין שמ״ר פי״ח[8] ושהש״ר פ׳ אמרתי אעלה ומה שנאמ׳ מגבריאל (סנהד׳ כ״א:) נאמ׳ בירו׳ ע״ז פ״א דל״ט ע״ג ממיכאל. ושניהם יחד נקראו שומרי ישראל עיין שמ״ר שם עשאן הקב״ה שומרין לישראל ומי הם מיכאל וגבריאל, ובשהש״ר פ׳ הנה מטתי וקהל״ר פ׳ כל אשר תמצא פסיקת׳ דר״כ פ״ה צד

---

1) וכ״ה בירו׳ אבל בנו״ג ולא בזגין ולא במוכין. 2) כן הוא בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב, ובכ״י ק״ט אלמיך ובדפ״ע אלמך. 3) בנו״ג מוכין. 4) בנו״ג המים. 5) כ״ה בכ״י ובנו״ג גבריאל. 6) ובב״ר פי״ב אי׳ בהיפך המשל זה גבריאל ופחד זה מיכאל, 7) ועיין ג״ב פסחים קי״ח. ותנחומ׳ ויגש סי׳ ו׳ ושם אי׳ מיכאל מן המים. 8) ועיין ג״כ שם פ״כ.

מ"ה: פסיקת' רבתי פט"ו במד"ר פי"א ילק' משפטי' סוף רמז שס"ב וילק' תהלים רמז תשצ"ה[1]) מלאכי צבאות (תהלים ס"ח, י"ג) מלכיהון דמלאכיא אפי' מיכאל וגבריאל וכו' איכ"ר פ' בל רעיה בגדו בה זה מיכאל וגבריאל, ירו' ברכות פ"ט די"ג. אם באת על אדם צרה לא יצוח לא למיכאל ולא לגבריאל אלא לי יצוח וכו' — ב"ר פמ"ח גדול שבהן . . זה מיכאל עיין ספרי על המלאכי' והשדים צד 26 ושם הוכחתי כי כמה ענינים שנאמר על מיכאל נולדו על ברכי דמיוני הפרסיים וכן מה שאי' בחגיג' י"ב: עיין מנחות ק"י: מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב ועיי"ע מיטטרון.

מְכַבֵּד (מפיעל של כִּבֵּד פי' kehren מטאטא Kehrbesen וכפות תמרים שדומה לו) בפ' מקום שנהגו בס"ג (פסחים נ"ו:) אבל בשל מכבדות דברי הכל אסור גזרה שמא יעלה ויתלוש. בפ"ק דסוכה בגמ' חבילי קש (סוכה י"ג: תוספתי' ביצי' רפ"ד ובירו' ביצי' פ"ד דס"ב ע"ג) מכבדות ובהם תמרים. בריש עוקצי' (פ"א מ"ג) המכבד של תמרה ד' טפחים, פי' פצעילי תמרה והוא האשכול שתלויים בו התמרים ומפני שני דברים נקראת מכבדת אחד משום הפרי שהוא תלוי עליה היא כבידה ונתלית למטה ואחד שהיא לכבד את הבית. ופי' מכבדות של תמרה ריכבא דהוצי. *[אחי"ה הפי' הזה הועתק מפי' רה"ג לסד"ט צד 43 רק שם אי' וז"ל מ כ ב ד ת של תמרה פי' צ ע ף א ל ת מ ר בטיית ושמה מכבדת מב' פנים אחד משום וכו' ואחד שהוא לכבד את הבית כדאמ' בשבת (קכ"ד:) מכבדת של מילת מותר לטלטלן בשבת אבל של תמרה לא ופי' מכבדות וכו'. וא"כ מוכח שנגרר רבינו אחריו ולכן נ"ל כי במקום פצעילי תמרה (שהם פני תמרה עיי"ע פצעל) צ"ל צעף אל תמר שהוא בל"ע سعف التمر כפות תמרים אשר בהם תלוי האשכול ועוד מהיותו דומה למטאטא נקרא מכבר ועיי"ע אלבינא וע' כבד ועיין פי"מ להרמב"ם לעוקצי' הנ"ל. ובתנחומ' סוף מסעי (סי' י"ג) דרש והאחרון הכביד (ישעי' ח', כ"ג) הכבידן כבמכבד ועיין ג"כ איכ"ר פתיחת' סי' נ"א הובא בע' אלבינא. וכנ"ה בתוספ' שבת רפ"ו (פ"ז) שב על המכבד . . אל תשב על המכבד . . הרי זה מדרכי האמורי. ורה"ג גרס בעוקצ' ובשבת הנ"ל בל' נקבה מְכַבֶּדֶת וכנו"ג בעוקצ' המכבד ובשבת הנ"ל הקבוץ מכבדות של מילתא וכן בירו' פיאה רפ"ד די"ח. תמרים במכבדות, ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד מכבדות תמרה] —

מַכְבַּנְתָּא (אולי כמו כבינתא עיי"ע כבינת וכן בל"ע مقبّن ענין קשירה ותפישה das Verbinden, Zusammenhalten ועיין בפנים) [בפ' במה אשה ולא בכוכלייר][2]) (שבת ס"ב.) מכבנתא פי' היא בית הנפש ועגולה כמו כוכליאר דיומ' (כ"ה.) ויש בה מחט ש ת ו פ ש ת[3]) עמה בגדיה ואותו מחט נכנס בעינו של נחש כדאמרינן (שבת קנ"ו:) שקלתה למכבנתא ואיתרמיא בעינ'. פ"א בע' כוכלייר. *[אחי"ה ועם הוראת מלה ערבי הנ"ל עולה יפה פי' ראשון שתופשת עמה וכו' וכן פירש"י בשבת ס"ב. מכבנתא נושקא"ה ע"ש שמכבנת וקושרת מפתחי החלוק ע"כ ור"ת היה מפרש דמכבנתא היינו צעיף ורש"י לשבת קנ"ו: פי' אשפינגלא בלעז[4]) והוא ל"צ Stecknadel, epingle וזה כפי' הערוך מחט ועיי"ע ככליאר ומרפה לשון מרמ"ל במ"ק י"ב: ואו"ז שם שהאריך בענין נידן שלנו והביא ג"כ כי בית נפש קורין בל' כנען זפונא ובל"א וורשפן [Vorspann ?] ועוד הביא כי ה"ר יוסף קרא זצ"ל פי' בתי הנפש נושקלי ע"ש ואם נושקא הוא כדעת רמ"ל nusquo, nucchio נרתק חומט אז הוא מין תכשיט בזו התבנית שנושאין אותה הנשים כנגד לבן שהוא כבית נפש עיין ערכו אצלנו] —

מַכְבַּר (= מַכְוַר הר במזרחו של ים המלח הנקרא Μαχαιρός (בן מתתיהו על הקדמוניות י"ג ט"ז, ג') Machärus) תרג' ירו' את ארץ יעזר (במדבר ל"ב, א'). בפ' ג' בתמיד (מ"ח) עזים היו לאבא בהרי מכבר והיו מתעטשות מריח הקטורת. *[אחי"ה בכ"י ו"ו א' ב', ל"ד ב"ר וה"ב מכוור וכן במשניות בהר מכוור ובמשנ' דש"ס בערי המכוור וביומ' ל"ט: בט"ס מכמר וצ"ל מכוור וכדאי' בכ"י א"פ. ובכ"י ב' מכאוור וצ"ל מכוואר וכ"ה בע' הר בציון מתמיד ובירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. מכוור ועיין הערה בע' הר וש"נ. ובתר"י א' וב' לבמד' ל"ב, א'. ג'. ל"ה מכוור. ובתר"י ב' שם כ"א, ל"ב מכבר והנכון בוי"ו וכן הוא במתורגמן ור"ב לא הרגיש בזה] —

☜ מכבר (?) תרג' כעס לאביו (משלי י"ז, כ"ה) מכביר לאבוי. *[אחי"ה העתיק דברי המתרגמן והוא סיים איני יודע מהו ואולי

---

[1]) ועיין מדרש שמואל ס"פ י"ז. [2]) וכ"ה בע' ככליאר. [3]) ובכ"י ק"ט שתולה, ובעה"ק שנ"ב שתופרת. [4]) כפי' ג"י המעולה באו"ז ה' שבת סי' פ"ד סק"ד ועיין לעז ברש"י שבת נ"ז. ד"ה שאינה נקובה.

שרשו כבר ושייך שם ע"כ וכה"ג בדפ' ווינציא' אבל בקצת דפוסי' יותר טוב מכביד והוא מל"ם אתכבד ענין כעס ועיין ברכות ס"א: כבד כועס] —

* מַכְבֵּר (מל"ם קרוב להשם כְּבָרָה Flechtwerk, Sieb) והקבוץ ב"ר פל"ט ועיין סוף רות רב' הביא מַכְבֵּרוֹת וכבר את הראשון וכו' פי' הביא נפות והניף וכו'.

מַכְבֵּשׁ (מפעל כָּבַשׁ Presse, Mange, Gestell, Holzbank) בכל כלי עץ שנחלק פי"ו בכלי' (מ"ז) המכבש של חרש, ובהגוגע פ' כ"א בכלי' (מ"ג) במכבש של חרש ובקושתנית[1] פי' „כל דבר שהוא לכיבוש[2] דבר אחר[3] באמצעו שמו מכבש"[4] וכל חרש לפי מלאכתו יש לו מקום שכובש ועוצר העץ עד שיתקנו למלאכתו[5] וכן מכבש של כובס יש לכובס שני דפין אחד שיכבשם מקפלם ומניחן ביניהן ועוצרין ונראין יפין, כדתנן בשבת (קמ"א.)[6] מכבש של בעלי בתים מתירין אבל לא כובשין וכן פי' בע' כבש[7] ובפ"ד בזבין (מ"ז) ועל המכבש של כובס[8] כלים שתחתיו טהורין, בפ' אלו מגלחין בגמ' דסמוך מפני שאמרו (מ"ק כ"ג סע"א) ת"ר כל ל' יום לגיהוץ אחד כלים חדשים ואחד כלים ישנים היוצאין מתחת המכבש[9]. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' מ"ק ספ"ב לפי גי' כ"י אירפ' מכבש של כובס ובדפוסי' כובשים, ובתוספת' כלי' ב"ב רפ"א מכביש שעל גבי הקנים, ושם: מכביש הנגר, ובסוף הפרק: מכבש של שכף שהוא מותח עליו את העור וכו', ירו' שבת ספ"כ די"ז ע"ד מכבש עשו אותו כקרקע. וברש"י שבת קמ"א. לועז פריש"א ובמ"ק שם פירוש וצ"ל כבכ"י רש"י (ד"ס מ"ק צד ל"ט.) פריסא והוא ל"צ presse וכ"ה בלא"ש] —

* מִכַּדִּי (מלת תמיה נ"ל שמורכבת מן: מִ־כַּדִּי = כַּד הִיא פי' ממה אשר היא כלומ' מאחר אשר היא nachdem nun, da nun, da doch) ברכו' ט' סע"ב מכדי האי יהיו לרצון אמרי פי משמע וכו' מ"ט תקנוהו רבנן לאחר י"ח ברכות וכו', שם י' רע"א מכדי מעשה שאול הוה ברישא ליכתוב ברישא וכו', שם כ"ב רע"ב מכדי כולהו אמוראי ותנאי בדעזרא קמפלגי וכו', שם ל"ג. מכדי אנשי כנה"ג תקנו להם לישראל וכו' נחזי היכי תיקון וכו', מגילי ב'. מכדי כולהו אנשי כנה"ג תקנינהו וכו' עיין פירש"י מדהקילו חכמים . . על כרחך אנשי כנה"ג . . כולהו הני זימני תיקון וכו', פסחים י"ד. מכדי בשר שנטמא בוולד חטומאה מאי הוי שני וכו', מכדי שמן שנפסל בט"י מאי הוי שלישי וכו', שם: מכדי האי נר מאי קא מהניא וכו', כ"ג: מכדי בין למר ובין למר אסורין בהנאה מאי בינייהו וכו' חגיג' ד' רע"א למה לי קרא מכדי מצות עשה שהזמן גרמה היא, ט'. מכדי מאי עצרת וכו', י"א רע"א מכדי שנויי שניי' מה לי דר ומה לי לא דר וכו', י"ב רע"ב מכדי בשמים אתחיל ברישא וכו', ביצ' ב': מכדי מאן סתמיה למתניתין רבי מ"ש וכו' יבמות ק"א: מכדי הא סתמא והא סתמא מ"ל חד סתם מ"ל תרי סתם (עיין ספר הכריתות לשון לימודי' ש"ג סי' קטו, קע), כתובות כ"ב: מכדי תרי ותרי נינהו וכו', גיטין נ"ה: מכדי ההוא גברא בעל דבביה דההוא גברא הוא, ב"ק ג'. מכדי שקולין הן ויבאו שנים. חולי' כ"ט. אלא רישא מכדי על עוף קאי וכו'. נדה ד' רע"ב מכדי האי ככר ספק טומאה ברה"י הוא וכו'.

* מַכָּה (מל"ם ענין הבאה ונגע Schlag, Plage) ברכות נ"ח. מכת בכורות, ירו' נזיר פ"ד דנ"ג: מכת מרדות, תענית י"ט. מכת בצורת, ב"ק קט"ז. מכת מדינה — ובהשאילה מכת פרושים ירו' פיאה פ"ח דכ"א. ירו' ב"ב רפ"ט דט"ז ע"ד עיי"ע פרוש. והושאל עוד מכה למקום מילה סוט' י': עיי"ע מכתם — והקבוץ מַכּוֹת סנהד' פ"א מ"א מכות בשלשה — ונקראה המסכת מכות מרוב עסקה מענין מלקות.

* מָכוֹן, מְכוֹנָה (מל"ם ענין דירה Wohnstätte) חגיגה י"ב: מכון שבו אוצרות שלג וכו' תרג' שופטים ה', י"א בית מכונת ליסטין — והקבוץ אהלות פ"ח, מ"א מכונות חיה ועוף[10] — ירו' שבת פי"ז דט"ז: במכונה ט"ס עיי"ע בכאן (ח"ב' צ"א) וע' זיירי.

* מַכְוַור עיי"ע מַכְבֵּר.

* מָכוּת (מפעל מָכָא Verarmung) עיין סוף ע' מָךְ ג'.

---

[1]) וכ"ה בפי' רה"ג אבל בעי' קשט: קשטנית וכ"ה בנוסחאותנו. [2]) בפי' רה"ג לכבוש. [3]) בפי' רה"ג בט"ס אחד ובדפו"ו אי' ד"א וקודם לזה אי' בטעות נקודה כאלו מתחיל בד"א פי' אחר. [4]) ע"כ בפי' רה"ג לסדיט 16 ועוד שם ציון משבת קמ"א. ונראה שפי' יותר ארוך היה לפני הערוך. [5]) עיין פי' הר"ש. [6]) וכ"ה בתוספתי' שבת ר"פ ט"ז (י"ז). [7]) כבש ב'. [8]) כ"ה בדפ"ר, ובדפו"ו כובש. [9]) וכ"ה בריי"ץ גיאת הל' אבל עמוד מ"ח ובבה"ג ובריי"ף ובגרא"ש ובכ"י ש"ם מתחת ידי מכבש ובנו"ג מתוך המכבש. [10]) ובתוספת' אהלות רפ"ט עדר בהמה חיה ועוף.

* מכותא עיי"ע מכתא.

מַכְחָל, מַכְחוֹל (מפעל כָּחַל ובל"ע مكحل, مكحال ובל"ס מַכְחָלָא Schminkstift ועיין בפנים ועוד כינוי לבעילה) בסוף בבא קמא בגמ' ואם מחמת הגזלן (קי"ז סע"ו) הוו מדלו ליה במכחלא דכספא [1]. בפ' י"ג בכלי' (מ"ב) מכחל [2] שניטל הכף טמא מפני הזכר ניטל הזכר טמא מפני הכף. פי' מכחל צורת כרכד [3] הוא מברזל או מנחשת [4] „וראשו אחת כוחלין בו העין והוא חד ונקרא זכר ואחד מנקין בו האוזן מן הרעי והוא רחב ונקרא כף" [5] וזה צורתו

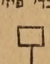
[6] — בפ' [7] השוכר את הפועלים בגמרא דסמוך היה עושה (ב"מ צ"א סע"א) דאמר שמואל במנאפים משיראו מנאפים [8] ובכלאי' [9] עד שיכנים כמכחול בשפופרת. ובס"ג דפ' כיצד העדים (מכות ז'.) ראיתם כמכחול בשפופרת ורבנן היכי דייני כשמואל דאמר משיראו מנאפין. בס"ג דפ' ד' מיתות (סנהד' ס"ח.) הרבה תורה למדתי [10] ולא חסרוני תלמידי [11] כמכחול [12] בשפופרת [13]. *[אחי"ה וכנ"ה בכלי' ט"ז, ח' תיק מכחל, שהש"ר פ' לריח ולא חסרתיה רק כאדם שמטביל זכרותו כמכחול בים צ"ל זכרותו של מכחול עיין פי' מהרז"ו. והקבוץ גיטין ס"ט רע"א ולימלי תלת מכחָלֵי בהאי עינא ותלת מכחלי בהאי עינא וריש המאמר עיין בע' ברק א'. — ובעה"ק שנ"ב פי' בלא"ש אורשערא = Ohr-scheere והוא שמנקין בו האוזן ויותר טוב להקרא Ohrlöffel שהוא רוחב ככף וכפי' הערוך וזה החלק הרחב נקרא בתוספת' כלי' ב"מ פ"ג מקבל: מכחול הניטל זכר שלו אעפ"י שהיה המקבל שלו מלא חלודה טמא ניטל המקבל שלו וכו'] —

* מַכְּיָרִין עיי"ע מכר ג'.

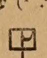
* מְכַךְ כמו מַךְ בל"ס ונרדף עם מְכָא beugen בפעל ואפעל נתפעל עיי"ע מך א' וב'.

מכל (= מְכִילְתָּא פי' בלא"ר כמו מדה בלי' עברי והושאל לכללים שבהם נדרשה התורה (עיי"ע מד) ובפרט נקרא כן מדרש לשמות) בפ' השולח גט בגמ' המוכר עבדו (גיטין מ"ח.) פוק עיין במכילתיך. אימור אהדר ליה במכילתא אחריתי (פסחים מ"ח.) [14]. בריש ויק"ר פ' טוב מלא כף נחת (פ' ג') ריעותיה מיתקרי בר מכללא [15]. פי' מכילתא ברייתא שהיו בה טעמי התנאים. ר' ניסים זצ"ל פי' מכילתא מגילתא ג' בכ' מתחלפין כמו מכורותיך (יחזק' כ"א, ל"ה) מגורותיך [16]. פ"א מכילתא מידה כדמתרגמינן משורה (דה"י ב"ג, כ"ט) מכילתא. וגרסי בני מערבא במסכת (שבועות ובפרק אחרון) [17] [וצ"ל שביעית בפ' אחרון] (ירו' שביעי' ספ"י דל"ט סע"ד) אמר ר' יוסי חד בר נש דתני חדא מכלא [18] [פי'] מסכתא א' אינמי דהיינו מדת חכמה אחת מהחכמות דהיינו מכילתא. *[אחי"ה בכ"י לי' מן ר' ניסים עד גמירא. וכירו' שביעי' הנ"ל אי ג"כ בירו' מכות פ"ב דל"ב רע"א דחכם חדא מיכלה וכו' צ"ל לון חדא מיכלא אנא חכים. ובב"מ כ"ג סע"ב אי' בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנו במלייהו במסכתא וכו' ועיין שם תוספ' ותוספ' קידו' ל'. והוא ראיה לפי' רבינו כי מכילא פי' מסכתא. ודע כי מציונים מגיטין ופסחים הנ"ל קצת ראיה לפי' ר' ניסים וכן השתמשו ראשוני המפרשים לכתוב במקום לקמן בסוגיא: לקמן במכילתין או יותר טוב במכילתן. ומדה היא בלא"ר מְכִילָא [19] או מְכִילְתָּא עיי"ע כל ו' והקבוץ מכילָתָן, מכילתָאן או מְכִילָתָא (כדמתרגמינן המנקיות (ירמי' נ"ב, י"ט) מכִילָתָא ועיין תר"י א' לשמות ל"ז ט"ז וע' כל וע' מכל במתורגמן וירו' ב"ב ספ"ה דט"ו: הוה מחי על מְכִילָתָא ולא על שיעוריא.) וא"כ מכילתא אולי צריך לנקד מכילָתָא ופי' ספר המידות ועיין מבוא למכילתא לה' מאיר איש שלום צד XXXIII ושם כל הענין כי האריך, ושם XXXI הביא ג"כ דעת המהרז"ף ממ"ע לשנה שנייה צד שצ"ב וז"ל ויש להסתפק מאוד אם כינה

1) וכ"ה בכ"י ש"ס ה' ור' עיין ד"ס ב"ק צד ק"נ ובנו"ג דלו ליה במכחלתא. 2) בנו"ג מכחול וכ"ה בע' כף א' ובפי' רה"ג. 3) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ואמ', ובשאר כ"י ודפ' וויניצי' כרכר, ובד' פיז' באסיל כדכר. 4) עיין בפי"מ להרמב"ם.
5) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 9 ע"ש. 6) כ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב אי' חנ"ל לי' הצורה אף אם אי' וזה צורתו ורמ"ל השמיט גם תיבות הללו.

ובכ"י ב"ר 7) בדפ"ע בשט"מ

ובדפ"ע ובפי' רה"ג ובכ"י אי' כאן ע' ושם משיראו בפני עצמו ולא ידעתי למה ובעה"ק שנ"ב לנכון רק ע' אחר. 8) וכ"ה כמנאפים וכ"ה במכו' ז'. ובנו"ג בב"מ עד שיראו כדרך המנאפים. 9) בדפו"ו בט"ס ובכלים. 10) בדפ"ר ובכ"י. 11) ובכ"י ו"ו וה"ב ולא חסרתי תלמידי. 12) בנו"ג אלא ובכ"י ש"ס אפי' כמכחול. 13) בכ"י ב"ר וק"ט לי' מן כמכחול בשפופרת הראשון עד השני. 14) וכ"ה בכ"י ש"ס עיין ד"ס פסחים צד ס"ח. ובנו"ג אימור שתיק ליה במתני' ואהדר ליה וכו'. 15) בנו"ג בר מכילאן עיי"ע ובקהל"ר פ' טוב מלא: מרי מכילאן. 16) במקרא (בראשית י"ז, ח'; כ"ח, ד') כתוב בל"ז מגוריך וכן דרש בתנחומ' ויחי ססי' ט' מכרותיהם (בראשית מ"ט, ו') מגורותיהם כד"א מכורותיך ועיי"ע מכר ג'. 17) כ"ה בדפ"ר ואמ' ובדפו"ו לי' ובפ' אחרון. 18) בנו"ג הדה אמרה בר נש דתני חדא מיכלא. 19) ובירו' שביעי' הנ"ל מיכלא.

ר' ישמעאל את ספרו (היינו מדרש לשמות) בשם מיוחד והיותר נראה שהשם מכילתא היא מזמן מאוחר ומכילתא ענינו מדה ואולם ר"י היה מפורסם למחבר הי"ג מדות על כן קראו גם זה הספר מכילתא דר"י כלומ' מדה דר"י ע"כ וזה נ"ל נכון וברור. ועוד עיי"ע מד ושם הוכחתי כי הושאל שם מדה על הכללים אשר בהם נדרש המקרא. ועיין ג"כ דברי בעל ברורי המדות שהובאו במבוא הנ"ל, ועוד ספר על הדרשות לריט"ל צונץ צד 47 ודרכי המשנ' למהרז"ף 308 ומבוא למכילתא להרב א"ה וויס צד XVI והלאה — ובעשרה מקומות הביא רבינו ציונים ממכילתא כמו שאראיך במפתח לזה הספר הערוך השלם] —

מכל (= מִכְלָה ל"מ פי' כליל זהב (lauter Gold בפ' הקומץ רבה בגמ' ז' קני מנורה (מנחו' כ"ט.) מאי מכלות זהב (דה"י ב' ד', כ"א) אמר רב אסי אמר ר' יוחנן [1]) שכילתו לכל זהב סגור של שלמה מלך ישראל. *[אחי"ה לפי דרוש זה אולי כילתו כמו כִּילוּי, כְּלָיָה פי' כליון Vernich-tung וכן נשמע מפירש"י מנחות שם ד"ה והכתיב אין כסף, ופי' מִכְלָה פירש"י בדה"י מזוקק וצרוף וכן פירש הרד"ק שם בשם י"מ ע"ש ובפי' הראשון פי' מכלות כמו כלי וכ"ה בשרשים ע' כל] —

* מַכָּל (אולי מל"ר macula ענין זהומא (Schmutz מכילת' משפטי' פרש' י"ג השמן אין מקבל מכל וכו' ובילק' משפטי' רמז שמ"ג הגי' מעל. ובתוספ' ב"ק פ"ז הגי' דלים עיי"ע בח"ג, ע"א.

* מֵיכַל, מֵיכְלָא, מֵיכַלְתָּא, מֵיכְלוּתָא (כמו מאכל, מאכולת בל"מ (Speise, Nahrung הרבה בתרג' עיין אונק' לבראשית ו', כ"א; מ', י"ז; לויק' י"א, ל"ד; כ"ה, ל"ז; תר"י א' לבמדי' י"ג, כ"א; תרג' למשלי ד' י"ז; כ"ג, ג'; כ"ז, כ"ז; כ"ח, א'; ל"א, י"ד.

☞ מְכִילָתָא (Opferschaalen) תרג' ואת המנקיות וית מכילתא. *[אחי"ה עיי"ע מכל א' ומ"ש. וכן תרג' בָּתִּים (מ"ב כ"ג, ז') מְכִילָן לפי גי' כ"י ב"ר ועיי"ע כל ו' ומ"ש. והתרג' השוה בָּתִּים לְבַתִּים] —

* מְכַלֶּה (מפעל כלה (der Vernichtende דברים רב' פ"ג אף וכו' משחית ומכלה ועיי"ע השחת (ח"ג רמ"ט) וש"נ.

* מְכַלָּלה (פי' בל"י μεγαλόν גדול) עיי"ע בלטוורא (ח"ב, צ"ז) ומ"ש.

* מַכַלַלְתָּא (מפעל כלל באפעל die Kronenver-theilende) שם מקום וכן מתורג' בתר"י א' עטרות (במד' ל"ב, ג'. ל"ד. ל"ה).

מִכְמָס (שם מקום Machmas = Μαχμάς מקביים א' ט', ע"ג והוא מִכְמַשׂ של מקרא) וזנוחה אלפא לסלת בפ"ח [2]) במנחות (פ"ג:) פי' מקומות הן. *[אחי"ה וכ"ה מכמס במשנ' שבמשניות ובנו"ג בט"ם מכנים ועוד עיי"ע זנוח ומ"ש. והוזכר מכמס בעזרא ב', כ"ז ואחד הוא עם מכמש ש"א י"ג ב' — ט"ז, מכמש נחמי' י"א, ל"א, ונקרא היום שם כפר مخماس עיין וויענער רוו"ב ב', 92] —

* 1 מִכְמַר (מפעל כָּמַר (das Warmmachen פסחי' נ"ח סע"א ב"מ ע"ד. עיי"ע כמר א'.

2 מִכְמָר (= מִכְמֶרֶת, מִכְמֹרֶת מל"מ פי' רשת Netz, Fischergarn) בפ' אחרון דיבמות בגמ' נפל למים (יבמות קכ"א.) שני בני אדם שהיו מכמירין [3]) מכמורות בירדן. בהכדור פכ"ג בכלי' (מ"ח) הרשתות [4]) והמכמורות, ובפ' ה' במכשירין (מ"ז), במצודות וברשתות ובמכמורות פי' מיני חכין הן כדכתיב (ישעי' י"ט, ח') ופורשי מכמורת. *[אחי"ה וכג"ה בתוספ' ביצ' רפ"ג ולא מן המצודות ולא מן המכמורות, ובירו' ביצ' רפ"ג דס"ב רע"א ולא מן המכמורות ולא מן המצדות, והיחיד ירו' פסחים פ"ד ד"ל ע"ד וירו' מ"ק ספ"ב דפ"א סע"ב צד הוא במכמורת] —

מכנה (= מֵיכַנֵי מל"י μηχανή ובל"ר machina (Maschine, Maschinerie בפ' אמר להם הממונה (יומי פ"ג מ"י) אף הוא עשה מיכני [5]) לכיור שלא יהו מימיו נפסלין בלינה. גמר' (יומ' ל"ז סע"א) מאי מיכני אמר רבא [6]) גלגלא דהוו משקיען ביה [7]) פי' „מיכני גלגל הוא כדתנן בסוף עירובין (ק"ד.) וממלאין מבור הגולה בגלגל בשבת ודייקינן

---

1) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע רק אמר ר' יוחנן ובנו"ג אמר רב אמי. 2) והוא כמספר החשבון של משניות ובש"ס אי' פי' ט'. 3) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו בט"ס מכמורין ובנו"ג מכמרין מכמורין ובתוספתי' יבמות פי"ד מכמרין מכמרות, ובירו' יבמות פט"ז דט"ו ע"ד שירדו לכמור מכמורת. 4) וכ"ה במשני' שבמשניות אבל בש"ס בט"ם הרששות. 5) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב וב"ר ובדפ"ר בכל הע' וכ"ה איזה פעמים בדפ' אמש' ובשרפ"ע מוכני בדאי' בנוסחאותינו. 6) בנו"ג אביי וכ"ה בפי' רה"ג לכלי' י"ח, מ"ב. 7) בנו"ג דהוה משקעא ליה ובכ"י ש"ס דהוו משקעי

ב מ ק ד ש[1]) אין במדינה לא דאולודי קלא בשבת אסור וזה יש לו קול כדתנן בפ"ק בתמיד (כ"ח: וכ"ה בירו' סוכ' פ"ה דנ"ה:) עד שיהו שומעין קול העץ שעשה בן קטין מיכני לכיור והן אומ' הגיע ומפורש בפ"ב בזבחים (כ'. כ"א:) והוא שהיה מושך ומסלק הכיור מלא מים מתוך הים שעשה שלמה שהיה משוקע בו כל הלילה שלא יפסלו מימיו בלינה וגרסינן בירושלמי (יומי פ"ג דמ"א.) הים הזה בית טבילה לכהנים היה ש נ א מ '[2]) (דה"י ב', ד' ו') והים לרחצה לכהנים בו ואקשינן ולאו כלי הוא ופרקינן כההיא דא"ר יהושע בן לוי אמת המים היתה מושכת לו מעין עיטם"[3]). ובס"ג דפ' כירה (שבת מ"ו.) ותנן בהשידה פי"ח (באהלות) [צ"ל בכלים] (מ"ב) מיכני שלה בזמן שהיא נשמטת. פי' גם זה גלגל הוא כגון גלגל של עגלה אי נמי גלגל של בור שתולין אותו על פיו ומעלין בו דלי כדכתי' (קהלת י"ב, ו') ונרוץ הגלגל אל חבור. ויש אומרין מיכני מלש' ואת כנו (שמות ל', כ"ח[4]). בפ' הכל שוחטין בגמ' השוחט במגל יד (חולי' ט"ו: השוחט במיכני שחיטתו כשרה פי' במיכני דבר המתגלגל בעיגול כדאמרינן (יומי הנ"ל) אף הוא עשה מיכני ומפרש בגמ' (יומי שם) גלגלא ומיכני זה לשון יון והוא כגון סולם ששליבותיו עולות בנין שגלגל[5]) סביבותיו כמין כבש ומשתפע ועולה כעיגולא. ויש כענין הזה סכין מובלעת בתוך יד הסכין ואינה נראית הסכין אלא זנבה יוצאת מן הקצה התחתונה של יד הסכין וכשמחזיר בגילגול זנב הסכין ראשה יוצאת מן הקצה האחד וכל זמן שמתגלגל הזנב בגלגול הריחים הסכין יוצאת בענין הזה אם היתה הבהמה רבוצה ונתן יד סכין זה בצוארה וסיבב זנב הסכין ויצא הסכין ושחטה כיון שמכח בן אדם נמשך הסכין ושחטה שחיטתו כשרה אבל אם היו מים מסבבין את זנב הסכין כעין סדנא דפחרא שהוא כגון גלגל של יוצרים ואם מכח המים יצא הסכין ושחט כיון דלאו מכח אדם שחטה שחיטתו פסולה כדתנן (חולין ל"א. נפלה הסכין ושחטה ואעפ"י ששחטה כדרכה שחיטתה פסולה ואם מכח בן אדם נפלה הסכין ושחטה שחיטתו כשרה זה פי' מיכני וסדנא דפחרא וסדנא[6]) דמיא. סדנא דפחרא הוא גלגל היוצר שגלגלו ע"י אדם וסדנא דמיא כגון הריחים של מים פי' כח ראשון (חולי' שם) אתי מכח אדם וכדרב פפא הא דרב פפא באלו הן הנשרפין (סנהד' ע"ז: זהו פי' ר"ח זצ"ל. — (א"ב פי' בל"י ורומי' מעשה ערמנות עוזר לעשות דבר מה בקלות ובפרט להניע כובד גדול. תרג' שני בפסוק בימים ההם כשבת (א', ב') כורסא במוכנא אזל). *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובנו"ג במוכנוי, וכן שם: ותנינא דכספא חד במוכנוי, ושם בסוף הפסוק בתרג' שני אי' במנגנון עיי"ע. ובפי' רגמ"ה כ"י לחולי' ט"ז. (בקובץ כ"י אנגייליקא צד רפ"ט.) כתב בזה"ל: מוכני כלומ' גלגל שקשר הסכין במוכני וכדרך גלגולו שהיה מגלגלו שחט ועכשיו כיון שבא מכח אדם שחיטתו כשרה וכו'. וכן פירש"י מוכני גלגל ועיי' טור יו"ד סי' ז' וב"י שם שסיים הרי"ף השמיט כל זה מפני שהן דברים שאינם מצויים. ועיקר הכתיבה מיכני כדאי' בכ"י וכדאי' ג"כ תוספת' פרה פ"ג וי"א מיכני היתה עולה. והוא הוא מל"י ורו' הנ"ל] —

מכן (= מְכוֹן, מְכוֹנָה מל"מ בית דירה (Wohnstätte ביש מביאין פ"ח באהילות (מ"א) ומכונות חיה ועוף[7]) ששכן והעושה מקום לבינה בשבלים, פי' מקום ששוכנים החיות והעופות ונותן אבן על השבלים שלא יפזרם הרוח. ענין אחר[8]) „העושה מקום לבנה שעושה לה חיה בית מקום לבנה שלקה מן השבלים". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לסדר"ט 24 — ועוד עיי"ע מכון ומ"ש] —

* מַכְנֵס, מַכְנֵיס (מפעל כָּנַס פי' ענין צבירת תבואה וכל דבר שכנוס Das Herein-gebrachte, Eingeheimste) ירו' כלאי' רפ"ב דכ"ז ע"ג דרך מכנס, ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג רוב מכנס' מישראל, ושם ע"ד פירות מכנסו, ירו' ב"מ רפ"ט די"ב ע"ג בית מכנס שלה, ב"ר פל"א רוב מכניסו דבלה. — ועיי"ע כנס.

* מַכְנְסִין (כמו מכנסים בל"מ (Beinkleider עיין תרג' שמות כ"ח, מ"ב; ל"ט, כ"ח; לויק' ו', א'; ט"ז, ד'.

* מַכְנַשְׁתָּא (מפעל כְּנַשׁ (das Zusammenfegen ב"מ כ"א. ושם: מכנשתא דביזרי עיי"ע כנש.

מֹכֶם (מל"מ ענין מס וכ"ה בל"ע مكس ,Abgabe Zoll ובל"ס מַכְסָא. וכן מוֹכֵס, מוֹכְסָא -Zöll

ב ג ו ו י ה ליה עיין ד"ס יומי צד מ"ט. פי' שהיו הכהני' משקעין להכיור באותו מוכני ועיין שם פי' ר' אליקום, ונראה שגי' רבינו היתה כגי' כ"י ש"ס. [1]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובפי' ר"ח אבל בכ"י ק"ט ושדפ"ע במ"ס בשבת. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח, ובירו' ל"י. [3]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח נדפס בש"ס ווילנא. [4]) כ"ה דעת ר"ח בפי' לשבת מ"ד: (בש"ס ווילנא דף מ"ה.) וז"ל מוכני כן מלשון את הכיור ואת כנו ע"כ וכ"ה בפי' הר"ש בשם עצמו. [5]) כ"ה בדפי' אמ' ובדפ"ד וויניצ' סגלגל. [6]) וכ"ה בע' סרן ג' ובגו"ג בחולי' ט"ז, סרנא. [7]) בנו"ג והעוף ששכן. [8]) בווגתו: פי' אחר.

ner) בפ' המוציא יין המוציא[1] קשר של מוכסין חייב (שבת ע"ח סע"א במשני') גמר' (שם:) כמה שיעור קשר מוכסין שתי אותיות[2]. בפ' ארבעה נדרים בגמרא[3] נודרין להרגין ולחרמין (נדרי' כ"ח.) מוכס שאין לו קצבה . . במוכס העומד מאיליו. ובפ' דיני ממונות בגמ' ואלו הן הפסולין (סנהדר' כ"ה:) הרועין והגבאין והמוכסין אמר גאון ז"ל „הני מוכסין לאו משום דשקלי טפי ממאי דקייץ להו פסלינהו רבנן דאי הכי היינו גבאין אלא בזמן שהמלך מטיל מס לגבותו מן היהודים מכל אחד[4] לפי ממונו והני מוכסין המעריכין נושאין פנים למקצתן ומקילין ולאחרים מכבידין יותר מן הראוי נמצאו גזלנים". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח כ"י (בקובץ כ"י אנגי' דף פ"ז ע"ב) שאי' שם ג"כ בשם: אמר גאון ז"ל וסוף דבריו: „וכיון דחזו רבנן הני מוכסין שמעריכין העם ונושאין פנים למקצתן וכו' נמצאו גזלנים לפיכך פסלינהו רבנן" ע"כ וגם בספרי אונגליון (מתתיהו ט', י' והלאה; י"א, י"ט; כ"א, ל"א והלאה; לוקי ה', ל'; ז', ל"ד) ובספרי היוניים והרומיים נזכרו המוכסין (τελῶναι) עם החוטאים רועי זונים וגזלנים יחד[5] וכן נאמר בב"ק קי"ג. אין פורטין לא מתיבת המוכסין וכו' ופירש"י לפי שהן של גזל. ושם ובנדרי' כ"ז: לחרמין ולמוכסין, ירו' קידושי' פ"ד דס"ו: היה עומד בצד המוכסין ואמר בני הוא וחזר ואמר עבדי הוא נאמן ובבבלי ב"ב קכ"ז: אי' היה עובר על בית המכס וכו' ועיי"ע בית מכס (ח"ב, ע"ד) וש"נ ילק' ישעי' רמז שס"ד תנחו' לך לך סי' ה' נתקבצו המוכסין, והיחיד שבועות ל"ט. אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין ובלא"ר וסורי מוכסא עיי"ע בעיא (ח"ב ק"ט) ושם מפורש מעשה דבעיא מוכסא. וה' לעווי שהגיה בריה דמוכסא (עמת"ל 114 ח"ג) טעה, וכן מְכָסָא, מִיכְסָא ע"ז ד'. שבקו ליה מיכסא, י"ג, שקלי מכסא מיניה, שם י' סע"ב עיי"ע אלפא (ח"א, ק"ד:). ב"ר ב"מ כיון דמטי למכסא אמרין ליה הב מכסא אמר אנא יהיב מיכסא ועיין ילק' לך לך סוף רמז ס"ז פסיקת' דר"כ צד קס"ד לאחר שגנב את המכס וכיון דאיתצד אמרין ליה אייתי מיכסא וכו' דהות יליף גניב מיכסא. ובל"מ מֶכֶס עיין שבת ל"ג: סוכה ל'. ב"ק קי"ג. ע"ז י"ג. תנחו' לך לך סי' ה' מכס של חטין . . מכס של פלפלין] —

מכם (= מִיכְסָה מל"מ ענין מחיר ומספר Zahl, Betrag) בר"ג דפ' יש בערכין (ערכי' י"ד:) ת"ר מסכת הערכך (ויקרא כ"ז, כ"ג) מה ת"ל לפי שנא' (שם ט"ז) זרע חמר שערים בחמשים שקל כסף יכול אף שדה מקנה כן ת"ל מכסת הערכך.

* **מִכְסֶה** (מל"מ כמו כסות Decke) שבת כ"ח. שני מכסאות היו וכו' ר' נחמיה אמר מכסה אחד היה. במד"ר פי"ב האהל והמכסאות.

* **מִכְסָח** (מפעל עברי כָּסַח וכ"ה בל"ס ענין כריתה והושאל למקום חיה רעה Aufenthaltsort wilder Thiere) ירו' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד קריב למכסח והב לה חמרה ואכלה ועיין המפרש.

* **מכסיוטינום** מכילת' יתרו מסכ' דעמלק ספ"ב עיי"ע טכסיוטינוס.

מכסן (= מַכְסָנוּתָא בל"ס כמו בעברי מוסר ותוכחה Züchtigung, Zurechtweisung) ותוכחת נאץ לבי (משלי ה', י"ב) תרג' ומכסנותא אסלי[6] לבי. ודרך חיים תוכחות מוסר (שם ו' כ"ג) תרג' ואורחא דחיי מסכנותא ומרדותא. *[אחי"ה זה הע' אי' רק בכ"י ו"ו א' ב', ל"ד ובדפו"ו אבל בשדפ"ע לי' ועיי"ע כסן וממנו השם מכסנותא בל"ס כאמור ואי' עוד בתרג' תהלים נ' י"ז; ע"ג, י"ד; קמ"ט, ז'[7] תרג' משלי ט"ו, ה'; כ"ה, י"ב; תרג' איוב כ"ג, ד', ושם ל"א, כ"ג תרג' כ"י משאתו ומן מכסנייה ובנו"ג ומן מספייה. והתואר מכסן עיין תרג' משלי כ"ד, כ"ה, והפעל תרג' תהלים צ"ה, י"ב, לאיוב ל"ג, י"ט] —

מוכססין (= מוֹכְסִין נ"ל מל"י הרשום' בע' מכססין Sebesten) פ"ק דמסכת ע"ז (י"ד רע"א) אכלסון[8] אצטרובילין ומוכססין פי' בל"י מין פרי כמו אגסים אשר בתוכו גרעין קשה והפרי גדל באשכולות והוא ידוע אצל הרופאים לקרר החמימות ולחולאי החזה ובעל הערוך גרס מובססין בבי"ת. *[אחי"ה ובע' מבססין הוכחתי כי גם רבינו בע' (אכלסין) [אלכסין] גרס בכ"ף ושם רמזתי על גי' כ"י ש"ס אשר עמה עולה ל"י הרשום' בע' מבססין עש"ה] —

---

[1]) וכ"ה במשניות פיז' ובכ"י א"פ, ובנו"ג והמוציא. [2]) בנו"ג כמה קשר מוכסין. ובעי' שתי גרס ופי' רבינו כפי' ר"ח כמו שאוכיח שם אי"ה ובבכורות ל'. קשרי מוכס ועיי"ע קמע א' וגי' שם. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר. [4]) בפי' ר"ח אי' אלא בזמן שהמלכות מטילה מס כך וכך לגבותו מן היהודים מכל אחד ואחד. [5]) עיין ווינער רוו"ב ח"ב 739. [6]) וכ"ה בכ"י ו"ו ב' וכצ"ל בכ"י ו"ו א' תחת אכלי, וכ"ה בעי' אסל ג' (ח"א, קפ"ג:) ובנו"ג אשלי. [7]) ובדפו' תרג' תהלים ל"ט, י"ב במסכנותא צ"ל במכסנותא כדאי' בכ"י תרג'. [8]) עיי"ע מבססין ומ"ש.

מכסר (= מכסירין לדעת רבינו כמו אכסרה עיי' בפנים) בילמדנו מי מנה (בתנחו' ל״ו) אמר לו הקב״ה חייך משתטול את שלך ותעשה המכסירין [1]) סופך להודות לי הוא ענין אכסרה שפירשנו. *[אחי״ה כ״ה בדפ' פיז' ועה״ק ובדפו״ו אכסרא ובדפ' באסיל ואמש' אכסר ובע' אכסרה פי' רבינו דבר שאינו לא מדוד ולא שקול וי״א הפסד וא״כ תהיה ענינו ותעשה חשבון באומד ובהשערה או תעשה הפסד ודע כי בדפ״ר אי' הוא ענין אכסדרה. ואז אולי מכסירין הוא מל״ר אמצעי' maxara בנין עצים בלי טיט וחמר ושיעורו לכשתעשה זה הבנין לקבר. או אולי הה״א משרש הוא ואז מל״י ἁμαξάριον מרכבה ועגלה למת. או אולי אכסדרה צ״ל אכסוריא וזה ענין שלוח וטירוד עיי״ע אכסוריא וע' כסוריא כלומ' תֵעשה השילוח והטירוד מזה העולם והיינו כשתמית ועוד בל״ע מכסגג פי' נשבר בלב ונדכה ובכ״ז לבי נוקף בכל הפירושים הנ״ל ועוד הדבר צריך לימוד] —

* **מַכְפָּה** (= מַקְפָּה Brei) ירו' סוכ' ספ״ב דנ״ג. לא סוף דבר מקפת גריסין אלא אפי' מכפה של כל דבר נראה שהוא מקפה כל דבר עב וגס.

* **מַכְפָּלָה** (נראה שהורכב מן מה אכף (אכפת) לה (welches Bewandtniss, was liegt daran? ירו' עירובי' פ״ג דכ״א: (שתי פעמים) מכפלה פתילה גבי ביצה ירו' סוט' פ״ה ד״כ: מה אכפה ליה עיי״ע איכפת (ח״א פ״ג) וכן הקבוץ ירו' תרומו' פ״ח דמ״ו. מה אִכְּפִלָן מצות לגבי ניקורין כמו אכפת לן (בדפ' זיטאמיר). ודוגמתו לזו הרכבה כלפיליא עיי״ע כלפי וע' לייא.

מַכָּר (פי' מל״מ (מ״ב י״ב, ו׳. ח׳) איש ידוע Bekannter) בפ' יש נוחלין בהלכות בנות צלפחד (ב״ב קכ״ג:) אמרי [2]) במכרי כהונה ולויה [3]) פי' כל כהן ידוע כי פלוני ופלוני כל תרומותיו וכל מתנותיו לזה הכהן נותנין אותן וכיון שנשחטה זו הבהמה בחיי אביהן נתברר שהמתנות לו הן ואעפ״י שלא הורמו בחזקתן הן עומדין שאינו רשאי לתתם לכהן אחר זולתו הלכך מוחזקין הן [4]). בפ' כל גט בגמ' המלוה מעות (גיטי' ל'.) ואע״ג דלא אתא לידיה אמר רב במכרי כהונה ולויה פי' אוקמה רב למתניתין במכרי כהונה ולויה כדכתיב (דברים י״ח, ח׳) לבד ממכריו על האבות מה מכרו אבות זה לזה אתה בשבתך ואני בשבתי וכן כל אדם הידוע שנתן כל מתנותיו לפלוני כהן אין לכהן אחר חלק בהן אלא הן בחזקת אותו כהן אעפ״י שלא הגיעו לידו עדיין וכן מעשר ראשון ללוי וכן מעשר עני לעני. *[אחי״ה רבינו פי' מכרי דגיטין מענין מכירה ולכן הביא הפסוק מדברי' הנ״ל וכן נדרש זה הפסוק בספרי שופטים פ' קס״ט ובסוכ' נ״ו. ירו' סוכ' פ״ה דנ״ה ע״ד אבל כפירש״י בגיט' מבואר מכרי כהונה לנכון מל' הפסוק מ״ב, י״ב הנ״ל — והיחיד בירו' גיטי' פ״ג דמ״ה. ויש מַכָּר לעני] —

מְכַר (מל״מ verkaufen) ר' עקיבא סבר מוכר בעין יפה מוכר בר״ג דפ' המוכר את הבית (ב״ב ס״ד:) *[אחי״ה והקבוץ בתואר נקבה מְכֵרוֹת על דרך לקוחות אף שהוא ל' זכר בב״ר פצ״ח דרש מכרותיהם (בראשית מ״ט, ו׳) למי הם ראויים למכרותיהם לעֵשו שמכר את הבכורה — והשם מֶכֶר קידושי' ו': כ״ו. במכר לא קנה והשם המופשט מכירה ב״ק ס״ח. והלאה. ר״ה כ״ו. סוט' י״ג. ירו' קידוש' פ״א דנ״ט. ובירו' מ״ש רפ״ג דנ״ד. אי' בט״ס מכורה וצ״ל כבדפ' זיט' מכירה. — ובל״ס הוראת מְכַר ובאתפעל אתמכר הנשא לאיש sich verheiraten an einen Mann ומזה בתרג' משלי י״ט, י״ד מתמכרא איתתא לגבר וכחנם הגיה המתורגמן בשרש מכר שצ״ל אתמסרא] —

מכר (= מַכֵּירָאה בל״י μάχαιρα חרב) בבראשי' רב' פ' פ״ט (ר״פ פ״ח) פרעה קצף רב אמר [5]) בגתן ותרש (אסתר ב׳, כ״א) קונדא מכיראה [6]) נתנו במנעליהן. בילמדנו (תנחו' ויחי ס״ט) מכרותיהם (בראשית מ״ט, ו׳) לשון יוני שקורין לחרבות מכירין [7]) בברייתא דר״א פ' ל״ח ועוד שקילל חרבם בל' יוני שנ' (בראשית שם) שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם. *[אחי״ה ובפדר״א אי' עוד: שהיוני' קורין לחרב מכיר ע״כ ועיין ג״כ פירש״י לזה פסוק. וע' זקנים העתיקו ע״י μάχαιρα חֶרֶב (בראשית כ״ז,

---

1) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר פיז' וויניצי' אבל בדי' אחרי' המכסורין. 2) וכ״ה בש״ס דפ' פיזרו ובנו״ג הכי . . . עסקינן. 3) וכ״ה בפי' רגמ״ה כ״י ובפי' ן' מיגאש בחיי ב״ב (ובשט״מ ב״ב בט״ס ע״ש) ובנו״ג מכירי כהונה אבל בתוספ' עוד: לויה וכ״ה בכ״י ש״ס וכן מוכח מפי' רשב״ם וכ״ה כגי' רבינו בירו' סוט' פ״ט דכ״ד. ובחולי' קל״ג. 4) וכ״ה בפי' ן' מיגאש ובקיצור בפי' רגמ״ה ועיין פירש״י לחולי' קל״ג. 5) כ״ה לנכון בדפ״ר פיז' באסי' אמש' ובכ״י ה״ב, ובכ״י ק״ט אי' רבנן אמרי ובדפו״ו ד״א וצ״ל ר״א והיינו רב אמר. 6) בב״ר מכירין. 7) ובע״א דרש מכרותיהם בתנחו' שם עיי״ע מכל אי' בהערה.

מי ; ל"א, כ"ו; ל"ד כ"ח. כ"ו) מאכלת (בראשית כ"ב, ו'. י'.) ועקילס ותודוס העתיקו כן שכין (משלי כ"ג, ב') ובע' קנדא פי' הערוך בל"י קצר וא"כ קונדא מכיראה μάχαιρα (κοντὰ) κονδὰ = חרב קצר. ומיוחס לרש"י בב"ר הנ"ל גרס קיטרא מכירין „ופי' סכינין חדין". ונ"ל שצ"ל קירטא מכירין והוא מל"ר curtus = קצר, kurz. והנכון כפי' הערוך כי בל"י אמצעי' κοντός = κονδός פי' קצר ולולי פירושו הייתי אומר שהוא מל"י κόντος אשר בו העתיקו ע' זקנים חץ (ש"א י"ז, ז') צנה (יחזק' ל"ט, ל') ועקילס העתיק ככה רמח (במדבר כ"ה, ז') וא"כ קונדא מכירין ענין אחד במלות שונות כדאי' ג"כ בב"ר שם תיכף אחר זה פיילי פוטירין עיי"ע פטר ה' במו"ע] —

* מְכָרִין (פי' מלי כירה vom Herd) ירו' חלה פ"א דנ"ח רע"א עיסת מכרין[1]) פי' מעשה כירה עיין המפרש שם.

* מכורסנין (ט"ס) עיין סוף ע' ברסי (ח"ב, קצ"ז).

מכש (= מַכּוֹשׁ, מַכּוֹשָׁה מפעל נָכַשׁ = נקש פי' הכאה בפטיש או במגרופי וגם פטיש ומגרופי Hammer, Hacke, Grabscheit) בפ' חזקת הבתים בגמ' במה דברים אמורים במחזיק[2]) (ב"ב נ"ד:) כיון שהכיש בה מכוש אחד קנה כולו. ובפ"ק דע"ז בגמ' הגיע לכיפה[3]) (ע"ז י"ט: ע"ז[4]) אימת הויא במכוש אחרון מכוש אחרון לית בה שוה פרוטה. בב"ר פרשת מ"ה (מ"ד) וירד העיט: אמר רבי אסי ננשא[5]) אברהם מכושה[6]) והוא מכש[7]) להון ולא הוו מתכשין[8]). בויק"ר בריש קדושים תהיו (פכ"ד) מאן דאית ליה פסא או מכוש[9]). ובסוף קדושים תהיו (פכ"ה) יטעון מכושיה ויחצוב בטורא[10]). ס"א יסב פסא. — (א"ב יש שענינו פטיש ויש שענינו מגרופי עיין ערך כש). *[אחי"ה עיי"ע כש ו'. וכנ"ה בויק"ר הנ"ל אצל פסא ומגרופי. ירו' נדרי' רפ"ד דל"ח ע"ג קורדום של מכוש. ועוד ענינו כמו ג"ל Klöppel הפכו פעמון מדרש שו"ט מזמור ז' פעמון של זהב ומכושו של מרגליות] —

מכתא (= מַכּוּתָא לדעת רבינו ספינה ולפע"ד עץ ארוך מל"ר אמצ' Stock, macha, machia Knüttel ועיין בפנים) רבה בר רב הונא צייר מכותא פי' ספינה ורב חסדא היה כותב בגט ס' מחסדא ורב הושעיה היה כותב ע' מהושעיה ומכירין חתימות ידייהו ומקומו[11]) זכור בע' חרותא. *[אחי"ה והוא מציון גיטי' ל"ו. פ"ז רע"ב וב"ב קס"א. ופירש"י וילון של ספינה ורשב"ם לב"ב פי' תורן של ספינה וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י ואולי כצ"ל גם בערוך פי' תורן של ספינה וכן מוכח מכתובו' ס"ט: לפי גי' רבינו בע' אסקריא ע"ש. והמלה מל"ר אמצעי' הנ"ל פי' עץ ארוך כמו מטה וכדומה והוא תורן] —

מְכַתֵּב (מפעל כתב ובל"ס מַכְתְּבָנָא Schreibwerk-zeug, Schreibgriffel) מכתבא גללא בזע (ע"ז כ"ב:) כבר פירשנו בע' גלל [ב'] ובע' דגל [א']. מכתב שניטל הכותב טמא מפני המוחק (כלי' פי"ג מ"ב תוספתא כלים ב"מ פ"ג) כבר פי' בע' מחק. *[אחי"ה וכנ"ה בבכורות ל"ז: נ"א. והקבוץ מַכְתְּבִין באיכ"ר פ' בלע ופ' עיני נגרה ובירו' תענית פ"ו דס"ט. בט"ס מכתובים] —

* מִכְתָּב (מל"מ die Schreibung) אבות פ"ה מ"ו פסחים נ"ד. עיי"ע כתב. ועוד ענין הודעת דברים ע"י כתיבה תוספת' שבת ר"פ י"ח (י"ז) המכתבין שבברכים וכו' ובכ"י אירפורט המכתמין.

מִכְתָּם (מל"מ ודרש עפ"י אגדה מך־תם) בפ"ק דסוטי' (י':) לדוד מכתם (תהלים נ"ז, א') שיצא ממנו דוד שהיה מך ותם ד"א שהיתה מכתו תמה שנולד מהול, ד"א כשם שבקטנותו הקטין וכו'. *[אחי"ה והקבוץ עיין סוף ע' מִכְתָּב] —

מַכְתֵּשׁ (מל"מ = מַכְתֶּשֶׁת Mörser) בפ' המוכר את הבית (פ"ד מ"ג דס"ה.) מכר את המכתשת הקבוע אבל לא את המיטלטלת. בפ' שלשה פרקים בגמ' זמן עצי כהנים (תענית כ"ח.) במכתשת שלפנינו [ו]בעלי שעל כתפינו. בפ' אין נערכין[12]) בגמ' לא היה מכה (ערכי' י':) מכתשת היתה במקדש כבר פי' בע' אסיתא. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' סוכ' ספ"ה דנ"ה ע"ג ובתוספ' ערכי' רפ"ב מכתשת של מקדש של משה היתה ושל נחשת היתה. ביצ' י"ד. מכתשת גדולה . . מכתשת קטנה.

1) כ"ה בדפי' זיטאמיר ובד' קראטאשי, בט"ס מברין. 2) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 3) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 4) ל"י לפנינו אבל מפי' ר"ח כ"י מוכח דאי'. 5) בנו"ג נסב. 6) כ"ה בדפ"ר, ובדפו"ו מכושא ובנו"ג מכישה. 7) והוא אפעל מכש ובנו"ג מכיש. 8) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ק"ט ה"ב וכ"ר ובדפ"ר וויניצי' אבל בדפ"א מכתשין ובדפי' פיזי מתכנשין. 9) בנו"ג הפוך הסדר. 10) בנו"ג ויפוק וינצוב ליה נציבין. 11) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב, ובדפ"ע ומקומן. 12) כ"ה בכ"י אבל בדפ"ע בערכין.

ב״ב ס״ה: תוספ׳ ב״ב רפ״ג ירו׳ ב״ב רפ״ד די״ד ע״ג מכר את המכתשת החקוקה אבל לא את הקבועה ופי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב כמו סלע היוצאת מאליה מקרקע שהיא מחוברת מעיקרא וחוקקין אותה במקומה לצורך מכתשת וכו׳. תוספת׳ נדה פ״ח מכתשת מלאה עצמות. ופי׳ כעין חפירה וגומא וכן פי׳ רש״י לשופטי׳ י״ד, י״ט המכתש ועיין פי׳ רד״ק ורלב״ג וב״ר פצ״ח המקום ההוא מכתש שמו ועיין פי׳ מהרז״ו — וכל״מ בל״ז מכתש תוספתא תענית ד׳ (ג׳) במכתש הלז. ירו׳ פיאה פ״ב די״ז. כעלי במכתש] —

* מכתוותא עיי״ע בתוותא (ח״ב רט״ו) בהערה ב׳ וש״נ.

1 מָל (= מָלַל מל״מ פי׳ הָדֵק וּמָרֵחַ (zerreiben בפ׳ ד׳ במעשרות (מ״ה) ובס״ג דפ׳ ראשון דביצה (י״ג:) המולל מלילות של חטים מלשון (דברים כ״ג, כ״ו) וקטפת מלילות. *[אחי״ה וכנ״ה בביצ׳ שם: כיצד מולל וכו׳ ושם י״ב: מוללין מלילות וכו׳ ושם ובתוס׳ ביצ׳ פ״א המולל מלילות וכו׳ תוספת׳ שבת פ״ה (פ״ו) מוללו ומריח בו. שבת י״ב. ותוספת׳ שבת פט״ז (פי״ז) מולל וזורק. ושם פי״ד (פט״ו) המלול, ובנפעל גיטי׳ נ״ט. דבר הנמלל ונמתח אבל עיי״ע מלתח. ומהפעל מלל נבנה השם מֶמֶל עיי״ע — והשם המופשט ירו׳ שקלים פ״ו ד״נ. קשין בני מלילה נינהו] —

2 מָל (= מָלַל מע׳ הקודם kochen ein Gericht (aus zerriebenen Aehren בס״ג דפ׳ כל שעה (פסחים מ׳:) ת״ר אין מוללין את הקדרה בפסח והרוצה שימלול נותן את הקמח וכו׳. — (א״ב פירש״י נותנין קמח לתבשיל) *[אחי״ה כפי הנראה ענינו מע׳ הקודם עשית קדרה מפרורי השבלים. ובפי׳ ר״ח אי׳ פי׳ מלילות הקמח בקדרה וכו׳. ואולי הוא כמו בלילה כי אותיות השפתים מתחלפות עיין המשביר — תוספתא תרומו׳ ספ״ג הכנים שובלין לתוך ביתו לעשותם מלילות. ירו׳ פסחים רפ״ג דכ״ט ע״ד מלילות שלא הביאו שליש] —

3 מָל (= מָלַל מל״ע مل תפר בחוטין גסין mit (groben Fäden nähen בסוף כלאים (פ״ט מ״ט) מפני שהוא מולל. בס״ג דפ׳ אלו מגלחין (מ״ק כ״ו סע״א) למוללן וללוקטן. — (א״ב פירש״י לקפל בגד בתפירה). *[אחי״ה ומזה הענין תוספתא כלי׳ ב״ב רפ״ה עד שימול. עד שעה שימול פי׳ עד שיעשה חוטין יתירין בסוף הבגד zottig [machen, ausfasern —

מל (= מֶלֶל השם מן ע׳ הקודם ענף של בגד מחוטין הגסין die Fransen, der geheftete (Saum eines Kleides בפ׳ במה מדליקין בגמ׳ פתילת הבגד[1]) (שבת כ״ט רע״ב) לענין טומאה . . . וכן תנן בפ׳ כ״ח בכלי׳ (מ״ז) שלש על שלש שאמרו חוץ מן המלל. פי׳ מלל מה שמשייר האורג בראש הבגד ובסוף הבגד שיעור שתי אצבעות והוא ענף של בגד וכיון ששתי לבדו הוא ואין בו ערב אינו מצטרף לארג ושמו מלל ובלשון רבנן שמו כרכשתא[2]) והוא כרוספדין[3]) בל׳ יון ובלע״ז צירי[4]). *[אחי״ה בגוף הענין פי׳ כן גם רה״ג בסד״ט צד 19 והביא ג״כ ראיה ממ״ק כ״ו רע״ב (ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ג:) הקורע מתוך המלל וכו׳ ובאמת מֶלֶל נולד מפעל מָלַל ג׳ כמו שכתבתי בתחלת הערך. ורה״ג כתב והוא (מלל) כמין חוטין יתירין היוצאין בבגד משני קצותיו ושמו בטיית הורב ע״כ ונ״ל שצ״ל הודב בל״ע هدب שפירושו חוטין יתירין בשפת הבגד Fransen, Troddeln וכן פי׳ ענף העץ וזה מה שפי׳ לנכון רבינו ענף של בגד. ור״ש הביא את דברי הערוך ועיין מה שהשיג עליהם ועיין ג״כ בפי׳ רע״ב. ובלימוד ערוך לה׳ באמבערגער למסכת שבת צד כ״א:] —

מל (= מיללין מל״ע ملول שפול ונבזה der Ge-(ringe; der, das Verachtete בפ׳ ד׳ מיתות בגמ׳ המקלל אביו[5]) (סנהדרין ס״ו.) לא תקלל חרש (ויקרא י״ט, י״ד) במיללין שבעמך הכתוב מדבר פי׳ שפלים והדיוטות. *[אחי״ה וכה״ג בכ״י ש״ס והוא מל״ע הנ״ל ובנו״נ באומללים וכן גרס רש״י ופי׳ בשפלים — ולפי משפט מלה ערבי׳ הנ״ל עיקר הגי׳ מלולין במקום מיללין ומי שאמר שהיא מל״ר male אינו אלא טועה — עוד י״ל שקטוע היא מן אֻמְלָלִים ומל״מ עיין ערך אֻמְלָל ח״א, קי״ח:] —

מל (= מִילָה מפעל עברי מול ענין חתיכת הערלה (Beschneidung בפ׳ במה מדליקין בגמ׳ אין מדליקין בשמן שרפה ביו״ט (שבת כ״ד:) ובפ׳ כיצד צולין בגמ׳ חל ששה עשר (פסחי׳ פ״ר רע״א)[6]) לבדו (שמות י״ב, ט״ז) ולא מילה שלא בזמנה דאתיא בקל וחומר פי׳ „ומה אוכל נפש

---

[1]) כ״ה בכ״י ערוך. [2]) עיי״ע כרכשתא ג׳ והוא ל״י ϰροϰίς. [3]) ϰράσπεδον עיי״ע כרספר. [4]) בלאי״ט cerro והקבוץ cerri Troddeln, וכ״ה בע׳ כרכשתא ג׳. [5]) כ״ה בכ״י ערוך. [6]) כ״ה לנכון בכ״י ובדפ״ר וויניצי׳, ובשאר דפ״ע ל״י הסוגיות.

שאעפ"י שהוא באזהרת שמחה אינה[1]) מצוה[2]) דוחה יו"ט מילה שאעפ"י שלא בזמנה מצוה היא שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות וחייב עליה כרת אם לא ימול אינו דין שידחה יו"ט תלמוד לומר לבדו ולא מילה שלא בזמנה ומה אם מלה שלא בזמנה אינו דוחה יו"ט כל שכן עשה של נותר שלא ידחה יו"ט שאפי' בטלו לגמרי אינו ענוש כרות"[3]). בילמדנו ויצא בן אשה (ויק' כ"ד, י') (בתנחו' לי' ואי' בילק' ירמי' רי' רמז רפ"ה בשם ילמדנו) ופקדתי על כל מול בערלה (ירמי' ט', כ"ד) מהו מול בערלה שהיו מולין ומשכו להן ערלה וחמשה היו על מצרים שהיו מהולין בימי יוסף וכשמת יוסף משכו להן ערלה ועל יהודה זה יהויקים מלך יהודה ועל אדום זה עשו ועל בני עמון אלו שילדו בנות לוט ועל על קצוצי פיאה זה חירם מלך צור ויש אומרי'[4]) אלו הישמעאלים. *[אחי"ה והרבה דרשו בענין מילה עיין שבת פ"ו. ק"ח. ק"ל. עירובי' מ': פסחי' ד'. מגילה ט"ז: י"ז: יבמות ע"א: נדרים ל"א: ל"ב. גיטין נ"ו: ב"מ פ"ו: ע"ז כ"ו. מנחות מ"ג: נ"ג: חולי' ט'. כרית' ט'. נדה ל"א: ונקרא ג"כ מילה אבר הנימל ירו' מגילה פ"א דע"ב: שלא הבים (רבי) במילתו כל ימיו ועיין שבת קי"ח סע"ב מימי לא נסתכלתי במילה שלי. — והקבוץ ירו' שבת פי"ט די"ז. ירו' יבמות פ"ח ד"ח סע"ד המול ימול (בראשית י"ז, י"ג) מכאן (גזירה) לשתי מִילוֹת אחת למילה ואחת לפריעה וכו'. ובדב"ר רפ"ו דרש למולות (שמות ד', כ"ו) שתי מילות. — והפעל שבת קל"ז: ר"ה י"ט. יבמות ס"ד: ע"ב. קידושי' כ"ט. סנהד' פ"ט: מעיל' ט"ז. ויק"ר פכ"ה ע"ש ובנפעל נִימּוֹל שבת קל"ה: קל"ז. סנהד' ק"י סע"ב ירו' שביעי' ספ"ד דל"ה ע"ג] —

מל (= מוּלָאֵי לדעת רבינו א') גדולים ולפע"ד לפי זה מל"ע مولى Vornehme ב') מפעל מוּל, חתך abgeschnitten, = sinnlos ועיין עוד בפנים) בפ' המקבל בגמ' המקבל שדה מחבירו לשנים (ב"מ ק"ט.) ובס"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קל"ז:)[5]) אמר רב פפא[6]) משום דאתו ממולאי אמריתו מילי ממולייתא[7]) פי' גאון זה נאמר על אדם גדול מפני שהוא גדול מדבר גדולות. פ"א משום שאתם מבית עלי שהן חתוכי שנים[8]) תאמרו דברים חתוכים שאין להן ראש ואין להם טעם. *[אחי"ה וכפ"א אי' ברש"י כתובות שם כפי פי' ראשון וכן בפי' לעירובי' הנ"ל וכ"ה בפירשב"ם לב"ב קל"ז: כפי' ראשון, וכן פי' תלמידי רבינו יונה הובא בשט"מ לכתובות. ובזו השטה פי' רגמ"ה כ"י לב"ב מקוצצות ומקולקלות ובענין פי' גאון נ"ל לגזור המלה מל"ע הנ"ל ולפע"ד נ"ל מל"י μῶλυς ע"פ ותשש כח ואומלל וכן פירש"י ביבמות ממולאי: ממשפחה אומללה וכו' רק אצלו מולאי היא היא אומלל ואצלי הוא מלה יוני'. ועוד הוראתה בהשאילה סכל דום ושיעורו מפני שבאתם ממשפחת העיפים והנחשלים והאומללים אמרתם דברים סכלים. ובע' ממלא פי' רבינו על שם מקום וכ"ה פי' ר"ח ע"ש] —

מל (= מִלָּה מל"מ פי' דבור Wort, Ausspruch מפעל מלל, וכן בל"ס מֶלָא, מֶלְתָא ובדרז"ל מִילְתָא ובל"ז מִילָא, מִלָּא) בפ' אין מעמידין בגמ' השלקות[9]) (ע"ז ל"ח:) אמר רב אשי אמר לי חנינא[10]) מילין מילין סלקא דעתך אלא במילין פי' מילין דברים בעלמא נינהו ולא היה מעשה מעולם ואמרי לה במילין שעושין דבר זה ע"י לחישה דכשפים"[11]) בפ' שילוח הקן בגמ' ואיזהו שאינו מזומן[12]) (חולי' קל"ט:) אמר רב אשי אמ' לי' ר'[13]) חנינא מילין מילין סלקא דעתך אלא במילין פי' מילין לא היו דברים מעולם דליהוו מישתעי אותם יונים מילין סלקא דעתך הוא אמר לדידי חזי לי מילין כלומ' במכשפות היו עושין לדבר היונים אלו מפירושי מגנצא. ור"ח פי' במילין בשיחתן של עופות כלומ' אלו שמע רב כהנא מהן שאומרים (קורי קורי) [צ"ל קירי קירי][14]) בשיחתן[15]) הוא יודע שיחת העופות כאשר הוא מפורש בגיטין[16]) (מ"ה.) שהיה רב עיליש יודע שיחת העופות ובאת יונה וצפצפה לפניו עיליש

---

[1]) בפי' ר"ח ואינה. [2]) בדפ' אמ' חסר בטעות ע"כ לא מצא ידו בפשט הענין הגרי"ב בהפשב"ע ע"ש. ועיין התוספ' פסחים פ"ד. ד"ה ולא. [3]) הועתק מפי' ר"ח לפסחים ושם הסיום קצת באריכות ובגוף הענין פי' כן בחיי לשבת (נדפס בש"ס ווילנא.) [4]) לי' בילק' הנ"ל. [5]) כ"ה בכל כ"י ערוך ובדפ"ר ובשדפ"ע רק בפ' המקבל. [6]) בנו"ג בב"מ רב פפי וכ"ה בב"ב בכ"י ש"ם ה' אבל ברי"ף ובראא"ש רב פפא, ובעירובי' כ"ה: ביבמות ע"ה סע"ב, כתובות פ"ה. אי' רב פפי ובנו"ג בב"ב שם ובדף קנ"א. רב הונא בריה דרי' יהושע. [7]) בנו"ג מוליתא, מולייתא, מולייאתא. [8]) עיין ר"ה י"ח. יבמות ק"ה. ועיין בב"ר ר"פ נ"ט ועי' ממלא. [9]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ר. [10]) בנו"ג ר' חנינא. [11]) הועתק מפי' ר"ח לע"ז קובץ כ"י אנגיליקי דף כ"ד. וכ"ה בפירש"י ע"ש. [12]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [13]) לפנינו לי'. [14]) וכ"ה בע' קר ט"ו. [15]) בדפא"מ ששיחתן. [16]) כ"ה לנכון בדפא"מ וכ"ה בסדר הדורות ע' עילש בשם רבינו ועיין מה שהשיג על רבינו ובדפ"ע הראשונים בט"ס: בכתובו'.

ברח עיליש ברח קם וערק ואיתרחיש ניסא ואישתיזב. בר"ג דפ' הקורא את המגלה (י"ח.) ובויק"ר זאת תהיה (פט"ז) מרים בפיה חטאת וכל איבריה לקו אמר רבי יאשיה[1]) סמא דמילתא משתוקא א"ר אושעיא מלה בסלע ומשתוקא כ א ב ן ט ב א וכו'[2]). בתוספתא דפסחים בפ' הפסח (רפ"ט) יפה שתיקה לחכמים קל וחומר לטפשין וכן הוא אומר (משלי י"ז, כ"ח) גם אויל מחריש חכם יחשב אינו צריך לומר חכם מחריש[3]) אוטם שפתו נבון (שם). — (א"ב במסכת יומ' פ' טרף בקלפי (מ"ב.) ומשמע ממילא פי' מן המלה עצמה ונעתקה לכל דבר שנעשה מעצמו. תרג' בפסוק בלילה ההוא נדדה (תרג' שני לאסתר ו', א') ואית גלגלו פצימיא ממילהן[4]) פי' מאליהן). *[אחי"ה וכנ"ה ממילא שבת ק"מ רע"ב אורכא ממילא, ב"מ ט"ז. ממילא היא, בכורות ל"ה. ממילא הוא, ברכות ל"ח. ממילא אתיא, ב"ב קכ"ג סע"ב וקכ"ד רע"א דממילא קא אתי, זבחים י"ג סע"ב התם ממילא וכו' — ובל' נקבה מילתא (דניאל ב', ט'; ד', כ"ח. ל'; ה', ט"ו) והרבה בש"ס ד"מ שבת ע"ה רע"ב מילתא דאמרי אימא בה מילתא וכו', שם פ"א: גברא רבה אמר מילתא וכו', קכ"א: נפיק מילתא מביניהו, ביצ' ל"ח. אימא מילתא דתתקבל, גיטי' כ"ג. זבחי' צ"ד. לאו מילתא היא, ערכי' ט"ו: ט"ז. כל מילתא דמיתאמרא וכו', ירו' תרומות ר"פ י"א דמ"ז ע"ד מילְתיה אמרה וכו', והקבוץ מִלֵי גיטי' כ"ט. מילי לא מימסרן לשליח. שם ע"א: מילי מימסרן לשליח. ב"ב ע"ז. מילי ניהו ומילי במילי מיקנין. ומסגנון הירוש' (דמאי פ"ד דכ"ד רע"א; פ"ו דכ"ה ע"ד ועוד) מיליהון דרבנן אמרי עיין מ"ש מבה"י למהרז"ף צד ט"ז. — ועוד בהוראת דָבָר כמו בל"מ Etwas, Sache, Gegenstand ברכות ב': סוכ' מ"א: גיטין כ"ט. עיי"ע אורח (ח"א, ר"פ.), שבת י': מילתא דעבידא לאיגלויי, ר"ה כ"ב: וש"נ כל מילתא דעבידא לאגלויי לא משקרי בה אינשי, שבועות מ"א: כל מילתא דלא רמיא וכו', ע"ז י"ח. זילא בי מילתא, ב"ק צ"ב: מילתא גנאה וכו', ב"מ קי"ד: דחיקא לי מילתא, תמור' ד' סע"ב כל מילתא דאמר רחמנא וכו', ירו' יבמות פ"ב ד"ג ע"ד ויק"ר פכ"ד מלה בישא, והקבוץ שבת נ"ג. מילי דשבתא, שם פ"ב. מילי דעלמא, ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג מילין דכל עלמא, כתובות ק"ה: מילי דשמיא, נדרי' כ"ב רע"א מילין דעזובה, פסחים קי"ג. גיטין נ"ז. ב"ק קי"ג: ב"ב צ"א: כל מילי וכו', סנהד' כ"ט: בכורו' ח': עיי"ע כדי. חולי' ק"מ. מנא הני מילי והרבה פעמים בקטוע בר"ת מנה"מ וכן ר"ת מהיחיד מנא הא מילתא. והא לך סדר יפה מכולא מ נ א ה א מ י ל ת א (מנה"מ) ד א מ ו ר ר ב נ ן בש"ס עפ"י סדר א"ב א') מנא הא מילתא דאמור רבנן אוקי מלתא אחזקיה חולי' יו"ד: מה"מ דא"ר אין זנות לבהמה יבמות נ"ט: סוט' כ"ו: תמור' ל': מה"מ דא"ר אין חללה אלא מאיסור כהונה קידושי' ע"ז: ב') מה"מ דא"ר בני בנים ה"ה כבנים יבמו' ס"ב: ה') מה"מ דא"ר הוו מתונין בדין סנהד' ז': מה"מ דא"ר המלוה את חבירו סתם וכו' מכות ג': מה"מ דא"ר השכם ואכול בקיץ ב"ק צ"ב: ז') מה"מ דא"ר זיל בתר רובא חולי' י"א. מה"מ דא"ר זכר צדיק לברכה יומ' ל"ח: ח') מה"מ דא"ר הברך קרייך וכו' ב"ק צ"ב: ועיי"ע אכף. כ') מה"מ דא"ר כל המבקש רחמים על חבירו וכו' ב"ק צ"ב. מה"מ דא"ר כל המחובר לו ה"ה כמוהו שבת מ"ח: מה"מ דא"ר כל פחות מג' כלבוד דמי שם צ"ז. מ') מה"מ דא"ר מי שנתחייב ב' מיתות וכו' סנהד' פ"א. מה"מ דא"ר מיתה עושה ניפול וכו' חולי' ע"ד. פ') מה"מ דא"ר פדיון שבוים מצוה רבה וכו' ב"ב ח': ש') מה"מ דא"ר שם רשעים ירקב יומ' ל"ח:] —

מל (= מָלֶל מל"ע מל גחלים לוחשות glimmende Kohlen) בפ' שמונה שרצים בגמ' א ב ו ב ר ו א ה[5]) (שבת ק"ט:) ולותבה במללי דנורא וליכלה. בפ' אין מעמידין בגמ' מ ת ר פ א י ן מ ה ן[6]) (ע"ז כ"ח:) ונותבה על מללא דנורא[7]) פי' גחלים לוחשות *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י ומל"ע הנ"ל וה' לעווי טעה לגזרה מל' התרג' מִלְלָא פי' דבור] —

מל (= מַלְלָא נ"ל מל"פ מל זהב או כסף Erz, Gold oder Silber) בפ' מציאת האשה בגמ' ר ב ן ש מ ע ו ן[8]) (כתובות ס"ז.) הכא במאי עסיקינן בדהבא פריכא, פי' זהב שבור כיון שאינו פוחת בכלים חשוב רב אשי אמר במללא פי' זהב ממלא זהב הנלקט מן הארץ ממוצאו הנקרא בל' ישמעאל

---

[1]) בכ"י ק"ט ר' יהושע וכן בנו"ג בויק"ר אריב"ל. [2]) בנו"ג בויק"ר בשתים ובמגילי בתרין ובפי' ר"ח בתרתי. ועיין מ"ש בעל ד"ס למגילה צד כ'. בשם שי"ר כי מלה ומשתוקא שם פרי הוא. [3]) לי' בפסוק וכן לי' בתוספתי ורבינו לפרש הענין תפשו. [4]) בדפ' וויניצי' ובמתורגמן ממיליהם ובדפי' אחרונים מאיליהם. [5]) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ר. [6]) בכ"י ובדפ"ר. [7]) בנו"ג וליגח אמללא דגורא ור"ח (בקובץ כ"י אנגייליקי י"ז:) העתיק וליגח [על] ממללא דגורא. [8]) בן חוא בכ"י ודפ"ר.

אלתיבר[1]. *[אחי"ה וכן פי' התוספו' ע"ש ושם לי' מלת אלתיבר שהיא בל"ע التبر Edelmetall זהב וכסף כשניטל ממוצאו היינו בחפירה בארץ. ובנו"ג בממלא ועיין הגרי"ב בהפשב"ע ועיי"ע מֶלֶל ומ"ש ועיקר הגי' כגי' רבינו ומל"ע הנ"ל ולא כהגהת המשביר במטללא] —

מל (= מוליא, מליא נ"ל מל"ע مايلة מקום גבוה של קבוצת החול Sandhaufe, Erderhöhung וכן בל"ר האמצ' (mullio, mullo בפ' כיצד מעברין בגמ' דהיו שם גדודיות (עירובי' נ"ו.) הני מוליאתה דבי בארי דנרש[2]) אזקנון, ובס"ג דפ' משקין (מ"ק י"ג:) ובפ' חזקת הבתים בגמ' במה דברי' אמורי' במחזיק[3]) (ב"ב נ"ד.) מוליא במוליא[4]) ונוציא בנוציא ס"א[5]) נצא בנצא פי' מוליא גבוה נצא נמוך וי"א מוליא מקום חזק ויש בו גבשושית[6]) נצא מקום רפה ונמוך. *[אחי"ה ורגמ"ה כ"י לב"ב פי' מוליא תל נצא חריץ וכ"ה בפירשב"ם ושם נצא: גומא. ובמיוחס לרש"י למ"ק מוליא מקום גבוה, נצא: מקום נמוך, וברש"י לעירובי' מעלות ומורדות, ור"ח שם (בדפ' ווילנא בש"ס) מיליאת' „דביקים גבוהים" (עיין מ"ש בע' מליאתא) ול"נ מל"ע הנ"ל ואולי מזה ירו' יומ' פ"א דל"ח ע"ג וירו' מגילה ספ"ד דע"ה ע"ג חולדת המולים חייב במזוזה ובספרי סוף ואתחנן אי' והלולים] —

מל (= מַלְיְתָא, מוּלְיְתָא מפעל מַלֵא füllen וכן בל"ס בל"ז מַלְיָא (das Gefüllte, die Füllung בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים ע"ד סע"א) האי[7]) מלייתא[8]) שריא. פי' „עוף או כבש מלא בשר בתוכו ונצלה בתוכו[9]) [ואמר אביי כבולעו כך פלטו כלומר][10]) וכשם שבולע מן הבשר שבתוך העוף ושבתוך הכבש כך פולטו בולע מבפנים ופולט מבחוץ"[11]). פ"א כל דבר שממלא מבשר חי[12]) וצולהו היינו מולייתא כגון פשטיד"א[13]). בפ"ג במקואות (מ"א) עד שיצא ממנו מלואו ועוד. פי' מלואו של מקוה כיצד היה המקוה מ' סאה חסר ג' לוגין ומלאו בג' לוגין שאובין פסול עד שיצאו ממנו אותן שלשה לוגין שמילאו אותו ועוד מעט[14]) בר"ג דפ' גט פשוט (ב"ב קס"ב:) מלאהו בקרובין כשר. פי' היה בין כתב לעדים חלק שתי שיטין ומילא החלק בקרובין כשר[15]). בס"ג דסוטי' (מ"ח:) אבנים הללו אין כותבין עליהן בדיו משום שנא' (שמות כ"ח, כ"א) פתוחי חותם ואין משרטין עליהן באיזמיל משום שנא' (שם פ', כ') במלואותם אבל כותב עליהם בדיו ומראה להן שמיר מבחוץ והן נבקעות מעליהן כתאנה שנבקעת בימות החמה ואינה חסרה כלום. בפ' איזהו מקומן בגמ' העולה[16]) (זבחים נ"ד רע"ב) קרנות המזבח חלולות היו שנא' (זכרי' ט', ט"ו) ומלאו כמזרק כזויות מזבח [הכי נמי] אבנים שלמות תבנה (דברים כ"ז, ו') אמר רחמנא אלא דמנח מידי ושקיל[17]). בסוף רפואות דפ' מי שאחזו (גיטין ע'.) אמר ליה אליהו לר' נתן אכול שליש ושתה שליש ולכשתכעוס תעמוד על מלואך כלומ' לא תמלא כרסך ממאכל לכשתכעוס ימלא כרסך מכעס ולא יבקע[18]). בר"ג דתמורה (ד'.) [מלאתך ודמעך לא תאחר] (שמות כ"ב, כ"ח) מלאתך אלו הבכורים „כלומ' שניטלין בתחלה כשעדיין הכל מלא שלא ניטל ממנו כלום ודמעך זו התרומה שניטלת [מן הדמע][19]) מן הדימוע מאחר שיש בהן חולין של בכורים עם הטבל של תרומה". *[אחי"ה השם מִלּוּי, מילוי אי' עוד בפרה פ"ז, מ"ב פוסלת במלוי, תוספת' פרה ספ"ג והמילוי והקידוש, ירו' סוכה ספ"ה דנ"ה ע"ג מילוי המים, והקבוץ שם פ"ד דנ"ד ע"ג מִילוּיָין לשם החג. ול"נ מליתא, מלייתא עיין תרג' במדבר י"ח, כ"ז. ויק"ר פכ"א יתיב ליה על מלויתא דנשיא (עיין כתובות ס"ב:). ועוד ענינו כמו מלוא בל"מ Wall וכן תרג' סללה ש"ב כ', ט"ו מליתא עיי"ע מלתא ב' כפי גי' כ"י ודפ"ר ולגי' הרד"ק ירמי' ל"ב, כ"ד מיליתא. ועוד כמו מלא בל"מ = מלוא ובל"ס מלאא שבת ל' סע"א כמלא נימא. קידושי' ל"ג.

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ה"ב ובדפ"ע אלתבר ובכ"י ו"ו אי בי ל"ד בט"ם אלתצר. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב וב"ר וכ"ה בכ"י מ' עיין ד"ס עירובי' צד קי"ג. ועיי"ע ביברי (ח"ב, ט') וש"נ ובדפ"ר בכאן דבי בארי דנראש, ובכ"י ו"ו א', בי ל"ד דביברי דנרש. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [4]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בנוסחי' וככ"י ק"ט ובדפי' וויניצי' מליא במליא. [5]) וכן הוא בנוסחאותינו. [6]) כ"ה בדפ"ר ובשאר דפ"ע וי"א מקום גבשושית. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט. [8]) בכ"י ש"ם בי מליתא וכ"ה בפי' ר"ח. [9]) כ"ה בכ"י ה"ב ובפי' ר"ח. [10]) כצ"ל וכ"ה בפי' ר"ח. [11]) הועתק מפי' ר"ח לפסחים. [12]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [13]) בלאי"ט pastíccio וכן בל"ר אמצי' pasticia מל"ר אמצי' pastata, empastata בלא"ש Pastete וכן לועז רש"י בפסחים ע"ד: ד"ה טפליה אבל התוספו' שם השיגו עליו „דבפשטיד"א לא אמרינן כבולעו כך פולטו" וזה קשה ג"כ אליבא דפ"א בערוך. [14]) ולפי פי' הרמב"ם בפי"מ זה הענין כגון שהיה בו כ' סאה ע"ש. [15]) וכן פי' רגמ"ה. [16]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [17]) בנו"ג דמחית מידי מתותיה ושקיל. [18]) וכ"ה בפירש"י. [19]) כצ"ל וכ"ה בפי' רגמ"ה. ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיליקא דף רי"ב).

מלא עיניו, ע"ז כ"ט. מלא חמש אצבעתיה . . שקיל מלא אצבעיה רבתי ומלא אצבעיה זוטרתי, ירו' סוכ' רפ"א דנ"א ע"ד נפרצה במלואה, ושם: מלואו של דלי. ועוד ענינו שלמות Vollkommen-heit במד"ר פי"ב דרש במלך שלמה (שה"ש ג', י"א) מלך שברא בריותיו שלמים ברא חמה וירח על מליאתן, ב"ר פי"ב אעפ"י שנבראו הדברים על מליאתן וכו', ושם פי"ד על מליאתו נברא . . על מליאתה נבראת. והתואר מלא כל"מ בכורות נ"ח. אדר הסמוך לניסן זמנין מלא וזמנין חסר והקבוץ תרג' לדברים ו' י"א מלן, יחזק' ל"ו, ל"ח מליין והפעל בפיעל ב"ב הנ"ל, הוריות י"א: ממלא מקום אבותיו, גיטין י"ט סע"א ממלאים, ירו' עירובי' פ"ח דכ"ד ע"ד במשנ': מְמַלִּין = מְמַלְּאִין, בפַעל פסחים ע"ז רע"א תענית כ"ט. מלויי מליוה, ע"ז כ"ט, ומלייה מיא. שם ל"ג: מלינהו מיא, ב"מ ק"ה רע"ב למליותיה. התפעל ונתפעל: ירו' ברכות פ"ט די"ג ע"ד התמלאי דנרי זהב, ב"ר פל"ג והתמלאתי עליה רחמים, ירו' תענית פ"ד דס"ט: נתמלא הקב"ה רחמים, ירו' סוכ' ספ"ג דנ"ד. נתמלא זקנו. תרג' ותמלא (בראשית ו', י"ג) ואתמליאת, ובהבלעת האל"ף בתר' יחזק' ל"ב, ו' יתמלון, בתרג' משלי כ"ד, ד' מתמלין] —

מל (= מֵילָה בל"י μελία Esche, Eschenbaum) בר"ג דעירובי' (ג'.) ובמדות בפ' המזבח (פ"ג מ"ז) חמש אמלתרות של מילה היו על גביו פי' אמלתרות קורות לאחיזת הקיר כגון (מ"א ו' ל"ו; ז', י"ב) וטור כרותות ארזים ובלישנא דרבנן (עירובי' ט"ו.) למיסר[1]) בניינא מילה שם אילן ופירותיו נקראין מילין כדגרסינן (גיטין י"ט.) אין מי מילין על גבי מילין[2]), והשונה של מילת[3]) טועה הוא"[4]) כפ' המביא גט בגמ' בכל כותבין[5]) (גיטין י"ט, סע"א) שאין מי מילין ע"ג מי מילין, פי' ר' אבהו אמר אם הקלף שהגט כתוב עליו היה מעובד עפצא[6]) רושם לו מי שיודע לכתוב במי עפצא ושאינו יודע לכתוב כותב על הרושם דקיימא לן אין מי מילין שהוא עפצא ע"ג מי מילין רב פפא אמר רושם לו ברוק. בפ' מקום שנהגו (פסחי' נ"ג. וכ"ה בתוספ' שביעי' פ"ז ירו' שביעי' פ"ט דל"ח ע"ד) סימן להרים מילין. פי' „עפצים גדלים בהרים ודקלים אין גדילתן אלא בעמקים נפקא מיניה דאין דקלים טובים אלא בעמקים ומהן ראוי להביא בכורים[7]) (ביכורי' א', מ"י). בראש[8]) בראשית רב' (פ' א') טלו מילנין וקלמין וקונדילין[9]) לבני[10]) פי' מילנין[11]) דיו, קלמין קסת כמו קלמרין[12]) קונדילין קולמוס. בילמדנו מלן וקלמין [בכי] מראש צורים (לפנינו בתנחו' לי')[13]). שחורה היא[14]) כמילניא[15]) כלומ' כדיו[16]). — (א"ב חמש אמלתראות של מילה מלה זו אינה מענין מלין כי פי' מיליא בל"י מין עץ סרק ארוך מאוד וגזעו ישר ועגול אשר ממנו לעשות קורות ארוכות וישרות עד מאוד ואין זה העץ המגדל עפצים כי אם מינים של ארז הם המגדלים העפצים) *[אחי"ה והדין עם ר"ב וכיון על ל"י הנ"ל ועיקר הגי' מיליא (עיין מ"כ לויק"ר פי"ז) ובכ"י ש"ס עירובי' ג'. נתקן בכ"מ מילא באל"ף וכ"ה לנכון במדות בויק"ר רפי"ז ובתוספו' מנחות כ"ח: עיין ד"ס לעירובי' צד ג'. ומן מילה נשתבש מִלֶת עיי"ע אמלתרא ומיץ של מילא (מיליא) נקרא מי מילין גיטי' הנ"ל ירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ד ועיין גראפישע רעקוויזיטען להי' לעף ח"א 159 ועוד 234 — מן בראש ב"ר עד גמירא נשמט בדפא"מ מפני שר"ב היה מיחד לו ע' בפני עצמו בע' מלן ומה שמוסיף אביא בע' מלין ע"ש] —

מל (= מִילָא, מִילָת בל"ס מִילְתָא מל"י אמצ' μαλίον, μαλὴ צמר נקי Wolle ועיין ל"י das wollige Haar der Schafe μαλός, μαλλός) בר"ג דשבת (י':) מילתא אלבישייהו יקירא. ובהגדה דמגילה (י"ב:) מילת לבנה. ובפ' אלו טרפות בגמ' כרם (חולי' נ': ועיין נ"ב:) מקום שאין בו מילת. פי' אותו דבר שמן הכרם לאחר שמרתיחין אותו דומה לצמר[17]) נקי[18]). בפ' הניזקין בגמ' הפעוטות (גיטין נ"ט.) סובני[19]) וחומס סובני[20]) סלסלה ומלמלה פי' בע' סבן[21]). במעילי' בר"ג דפ' הנהנה

[1]) בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) בט"ס למיסד בנינא. [2]) וכ"ת בפי' ר"ח לעירו' אבל בנו"ג בגיטין ע"ג מי מילין. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ודפ"ר ודפא"מ אבל בדפו"ו של מי מילת. [4]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בעירו' (בש"ס ווילנא) ועוד עיי"ע מלתרא. [5]) בכ"י ערוך. [6]) בנו"ג אפצא עיי"ע. [7]) הועתק מפי' ר"ח בפסחים. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר וכ"ה בע' קלמר אבל בשרפ"ע בכאן בט"ס חסר. [9]) לי' לפנינו ועיי"ע קנדיל ובמו"ע. [10]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [11]) עיי"ע מלנין. [12]) בל"י καλαμάριον Federbüchse וכ"ה בילק' בראשית ר' רמז ב' ועיין בהערה הבא אח"ז. [13]) אבל אי' בילק' בלק רמז תשס"ו בשם ילמדנו תנו (מילמדין) [צ"ל מילנין] וקלמרין לבני וכו'. [14]) ככ"י ו"ו אני. [15]) כ"ה בכ"י ובדפר, ובשרפ"ע כמילגי. [16]) לא נודע לי מקומו. [17]) בכ"י ובדפ"ר אבל בדפ' וויניצי' בט"ס לככר. [18]) בכ"י פי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ש"ט.) אי' רק: מילת זהו דבר שטגרדין מן חכרם מאחר שמרתיחין אותו ע"כ ועיין בפירש"י. [19]) וכ"ה בע' סבן ובנו"ג סיבני. [20]) וכ"ת בע' סבן ולפנינו לי'. [21]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע סובני.

(י"ח.) כלבושא מציעאה[1]) ומלמלה פי' „בלבוש[2]) הלובש בן זה לזה שאינו פוגם עד זמן מרובה מלמלה[3]) בגד של צמר דק[4]) כדגרסינן בגיטין (נ"ט.) שנמתח ונמלל דהוי כאמגוזא שכל כך דק שכורכין אותו ואינו גדול יותר מאגוז[5]) וכיון דדמיו יקרים אינו לובשו אלא פעם ופעמים בשנה ומשמרו הרבה שלא יפגם ואינו יפוגם עד זמן מרובה"[6]). בר"ג דשבועות (ו':) מאי כצמר לבן כצמר נקי בן יומו שמכבנין אותו[7]) למילת. בר"ג דפ' על אילו מומין[8]) (בכורות ל"ז:) ובפ"ק דקידושי' בגמ' הנרצע (כ"א:) אמר ר' אלעזר יודן ב י ר ב י[9]) היה דורש כשהן רוצעין אין רוצעין אלא ב מ י ל ת[10]) פי' הרך שבאוזן אותו שלמטה[11]). בפ' כל היד בגמ' ב"ש אומרי' (נדה י"ז.) בודקין מיטותיהן במילא פרהבא גם זה מלשון (שבועות הנ"ל) צמר נקי שמכבנין[12]) אותו למילת[13]). צמרי ופשתי שמני [ושקויי] (הושע ב', ז') תרג' כסות מילא ובוץ משח. — (א"ב שם אי נקרא מילת בל"י ורומיי והיא קרובה למחוז איטליא והיה שם צמר דק ונקי מאוד וממנו עושים בגדים אשר יצא שמותם בכל הארץ). *[אחי"ה ר"ב כיון לשם עיר Μίλητος Miletos וממנו התואר μιλήσιος, והנכון כמ"ש בראש הע' כי מילא = ημάλη וכנ"ה בתרג' בראשית מ"ט, י"א; תרג' אסתר ח', ט"ו, ובתוספתא שבת ספ"ה (פ"ו) בכ"י אירפ' מילא ובנו"ג חמלא והוא הנכון עיי"ע חמל (ח"ג, תכ"ח) — ובל"ס מילתא מ"ק כ"ח: איצטלא דמילתא והוא = מילת תרג' ירו' א' בד (ויקי ט"ז, ד') בוץ מילת. תרג' צמר צחר (יחזקי כ"ז, י"ח) עמר מילת כבינא והקבוץ מילתין עיי"ע לף וכן הקבוץ בקהל"ר פ' מה שהיה גזוז מילתן עיי"ע גלא קסינון ח"ב, רפ"ט: והוא תואר קבוץ ויותר נכון מילתין כלוי שערת הזאב עתיד להיות כצמר רך — ותרג' אסתר א', ו', וברות רבה פ' ותלכנה מכסה בבגדי מילתין — ובהשאילה לרך שבאוזן שהוא רך כצמר — ואולי הוא מל"ר mollis רך] —

* מולָא, מולתא, מולון עיי"ע מלאות.

* מִילָא (= חֲמִילָה פי' בל"ע יריעה עבה dickes Stück Zeug) תוספתא שבת ספ"ה (פ"ו) ביריעה ובמילה כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג בהמלא, ובחמלא ועיי"ע חמל (ח"ג, תכ"ח).

מַלָאי (מל"ע ملا, ملاء, مالية הון וסחורה Waare, Vermögen) בפ' כל שעה בגמ' נכרי (פסחי' ל"א:) חנות של ישראל ומלאי של ישראל. בס"ג דפ' במה בהמה (שבת נ"ו.) מלאי הטילו על בעלי בתים. בס"ג דסוט' (מ"ז סע"ב ותוספתי' סוטי' פי"ד) משרבו מטילי מלאי על בעלי בתים רבה השוחר[14]) והוטה[15]) המשפט ו פ ס ק ה ח ט ו ב ה[16]). בפסחים בפ' מקום שנהגו בגמ' מקום שנהגו (נ"ג:) מטיל מלאי לכים של ת"ח ל ש ו ם ש מ י ם ו ל א ה י ה ל ו ק ח מ ן ה ר י ו ח[17]). — (א"ב פי' בל"י מתנות כופות, אף פי' אחר מלאי כמו מדלי שענינו הון ורחוש ופי' מלה זו סחורה נתונה לאחר לישא וליתן בה אם להיות הריוח לנושא ונותן אם ליתנו לבעל הסחורה). *[אחי"ה בפי' ראשון כיון ר"ב לל"י μείλια Geschenke, erfreuliche Gaben וזה נעלם מהח' אייזלער בט"ר ח"א 66 אבל בענין פי' מדלי לנכון העיר כי מלאי הוא ל"ע כאמור — ועיין עוד ע' מדל — וכנ"ה בתוספתא פסחים פ"א (פ"ב) המלאי של ישראל. פי' פרקמטיא וכן פי' רש"י בכל מקום. — ועוד שם אמורא כמו פחורא. שבת קל"ט. א"ר מלאי משום ר' אלעזר, ושם: אמר ר' אלעזר בן מלאי משום ריש לקיש. ושם: אמר ר' מלאי משום ר' יצחק מגדלאה ובכ"י ש"פ (ד"ס במקומו) אי' א"ר שמלאי. סנהד' צ"ח. אמר ר' מ ל א י משום ר' אלעזר ברבי שמעון[18]) כ"ה בכל הדפוסים הישני' עד אמשי' (עיין ד"ס סנהד' צד קמ"ה:) וכ"ה בסד"ה ע' מלאי והמו"ל ר"נ משכיל לאיתן בחנם העמים על המחבר שהעתיקו בט"ס מס' נחלת שמעוני. ובנו"ג בסנה' ר' שמלאי] —

* מלאי, מלאין עיי"ע מלען.

---

[1]) כ"ה בדפ"ר וכ"י ובפי' רגמ"ה. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובפי' רגמ"ה אבל בדפי' וויניצי' כלבוש ובכ"י ה"ב מלבוש, בדפ"ר חסר. [3]) בפי' רגמ"ה ומלמלי. [4]) בפי' רגמ"ה בגד של פ ש ת ן דק הרבה ביותר וכ"ה בפירש"י בגיטין והנכון כפי' רבינו כי מלמלה הוא בל' הודו בגד מצמר דק מאוד שנקרא מוססעלין עיי"ע מלמל ופי' רגמ"ה עיין בע' סבן ומ"ש. [5]) בפי' רגמ"ה שכשכורכין אותו כולו ביחד אינו גדול יותר מאגוז. [6]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיייליקא דף ר"ע: [7]) ועיי"ע כבן וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בו — ובענין צמר נקי עיי"ע נקיא ומ"ש להוכיח כי ענינו בל"ס כבש. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ובדפי' וויניצי. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר ברבי ובדפי' וויניצי' ברי. [10]) וכ"ה בבכורות ובסיפרי ראה פי' קכ"ב ובקידושי' בט"ס במילתא. ובירו' קידושי' פ"א דל"ט ע"ד המילת הזה גרצע שלא יהא כהן ויפסל. [11]) בפי' רגמ"ה כ"י לבכורות מילת: „בשר שתחת האוזן" ועיין פירש"י בקידושי'. [12]) כצ"ל במקום שכובנין של דפר ובשדפ"ע שכובשין ובכ"י ק"ט לעיל בציון דשבועו' שמכבסין. [13]) בכ"י ק"ט חסר מן שלמטה עד למילת. [14]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע השחד. [15]) וכ"ה בתוספתי, ובגמ' דסוטי' והטיית. [16]) בתוספתא לי' ואי' והיו לאחור ולא לפנים. [17]) זה מפי' רבינו הוא ולי' לפנינו. [18]) בכתב יד ק' משום ר' אלעזר בן שמוע.

* מַלַּאי (נ"ל מל"ר Schlägel, Beil, malleus) ירו' ביצ' פ"ב דס"א. ועיין ירו' מ"ש פ"ה דנ"ו ע"ג וירו' חגיגה פ"ב דס"ח. כל כשורתא בעיא מלאי כה"ג בחי' המאירי לביצ' כ'[1]). ופי' קורה צריכה היא לכריתה ואין אדם כורתה אלא במינה כך דברי ב"ש לא נפסלו אלא בשלהם. ולפע"ד היא מל"ר פי' מקבת וגרזן.

* מַלְאָךְ (מל"מ פי' שליח ומצווה לדבר וכן בל"י Gesandter, Engel, ἄγγελος) הרבה בש"ס עיין פסחים קי"ח. יומ' י"ט: מגילה ט"ז. ושם: חגיגה י"ג: י"ד. סנהד' פ"ב: צ"ב: צ"ד. צ"ו. ק"ה: חולי' צ"ב. זבחים צ"א. צ"ב. נדה ט"ז: ל': ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. המלאך עצמו חציו מים וחציו אש ואית ביה חמש גפין וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק ועיניו כלפידי אש וכו'. ב"ר פ"ט מלאך חיים . . מלאך מות, שמ"ר ר"פ כ"א המלאך הממונה על התפלות. והקבוץ ויק"ר רפ"א נקראו הנביאים מלאכים. ירו' ר"ה פ"א דנ"ו. שמות המלאכים עלו עמהן מבבל עיי"ע מיטטרון. ב"ב ע"ה. תרי מלאכֵי ברקיע. קהל"ר פ' שבתי וראה מלכיהון דמלאכייא עיי"ע מיכאל. חגיגה ה': מלאכי השלום. ירו' שבועות פ"ו דל"ז. וקהל"ר פ' וטוב משניהם: מלאכי חבלה. מלאכי השרת (בקטוע מ"ה) הרבה בש"ס עיין ברכות כ': כ"ה: ס"א: שבת י"ב: נ"ה: פ"ח. פ"ח: קי"ט: יומ' ד': ל"ז. ע"ה: ר"ה ל"ב: תענית י"א. כ"א. מגילה ט"ו: ט"ז. חגיגה י"ב: י"ד. י"ד: ט"ז. כתובות ק"ד. נדרי' כ'. שם: גיטי' ז'. ס"ח: סוט' י"ב. ושם: י"ג: ב"מ פ"ו: פ"ז. ב"ב ע"ה: סנהדרין ל"ח: ל"ט: נ"ט: צ"ו. שם: ק"ג: ק"ה.

* מַלְאָכִי (ש"פ אחרון שבנביאים) נזיר נ"ג. בכורות נ"ח. מפי שמועה אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי. מגיל' ט"ו רע"א מלאכי זה מרדכי. ושם: מלאכי זה עזרא. שמ"ר פכ"ח בימי מלאכי לא נאמר אלא בידי מלאכי שכבר היתה הנבואה בידו מהר סיני.

מְלָאכָה (מל"מ Arbeit) שאינה צריכה לגופה פטור עליה (שבת ע"ג: וש"נ) כבר פי' בע' דבר. בסוף פ' כיצד הרגל (ב"ק כ"ו:) לענין שבת מלאכת מחשבת[2]). בס"פ קמא דחגיגה (י' רע"ב) מלאכת מחשבת אסרה תורה ומלאכת מחשבת לא כתיבא. פי' הלכות מרובות כהרים גבוהים ומקרא מועט תלויות בו שדומה לחוט השערה כדכתי' (שופטים כ', י') אל השערה ובשבת כתיב לא תעשה כל מלאכה סתם ולא כתיב בה מחשבה אלא דסמכינן אמשכן דכתי' (שמות ל"ה, ל"ג) כל מלאכת מחשבת[3]). בר"ג דפ' מציאת האשה (כתובות ס"ו.) בעי רבינא עשתה ג' וד' מלאכות בבת אחת מהו פי' מניקה וטוה הם ב' בבת אחת, דורכת גת ברגליה ושומרת גן בעיניה ועושה בפלך בידיה ומלמדת תינוקות מיני זמר או קינות וכיוצא בהן בפיה ובלשונה ובכולן נוטלת שכר יש לבעל לומר כשדוחקת עצמה כל כך יגיע לה חולי ולאו כל כמינה להפיל עצמה למדת חולי ותקום עלי לרפאתה אלא א"כ השכר שלי. *[אחי"ה וכן מוכח מפי' ר"ח שהובא בשטמ"ק לכתובות שם סד"ה העדפה בשם ר"ח מלקוטי הגאונים. והרבה השביחו רז"ל ערך המלאכה ועיין ברכות י"ז. י"ט: ל"ב: ל"ה: שבת פ"ט. קי"ד. עירובי' י"ג. פסחים נ': נ"ז. יומ' ע"ב: מ"ק כ"ז: נדרי' מ"ט: גיטי' ס"ז: ב"ק ע"ט: ב"מ ע"ז. אבות פ"א מ"י ועיין שם פ"ב ט"ו, ט"ז סוט' י"א: ל"ו: מ"ד. אבות דר"נ פי"א והקבוץ שבת ע'. ע"ג.] —

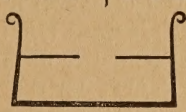
מְלָאוֹת[4]) (פי' בל"ר פרד mulus Maulthier) פר"ג דפ' במה בהמה (שבת נ"ב.) מולאות של בית רבי יוצאין[5]) באפסריהן פי' הן כודנייתא והן יימים והן בלעז כמשמעם[6]). בפסיקתא דשובה (פסיקת דר"כ קס"ב.) ויאסרהו בנחשתים (דה"י ב', ל"ג, י"א) עשה לו כמין מולא של נהשת ועשו בו נקבים ונתנו לתוכה והסיק תחתיו אש[7]). — (א"ב פי' בל"ר פרד ובפי' איתמר בירושלמי דברכו' פ' אילו דברים (פ"ח די"ב:) אין בעיתון מיזבן מולין[8]) תהין[9]) זבנין אילין דאודניהון דקיקין שאמו סוסה[10]) ואביו חמור). *[אחי"ה בתרג' לדה"י ב' ל"ג, י"ג מולתא ובתר"י א' לשמו' י"ד, ז' מוליתא והקבוץ שם י"ד, כ"ה בתר"י ב': מולָיתא ובמְכילת' לפסוק שם: פרידות וכן פי' ר"ח בשבת שם מולאות: פרידות ובירו' תענית פ"ג דס"ז ע"ג מולוותא דר' (ובחולי' ז': אי' כודנייתא חיוורתא) ועיין ג"כ ע' טטראמולין] —

[1]) ובנו"ג בשירותא בעייא מוליי. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ל"ד ה"ב. [3]) וכ"ה בפירש"י. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפו"ו אבל בדפ"ר מליאות וצ"ל מולאות. [5]) בנו"ג יוצאות. [6]) פי' בלאי"ט פרד mulo. [7]) בנו"ג מולי של נחושת ובירו' סנהדר' פ"י דכ"ח ע"ג מילא צ"ל כדאי' בילק' מ"ב רמז רמ"ו בשם הפסיקתי' מולא וברות רב' פ' ויאמר לה: מולה ובדב"ר פ' בי מולין של נחשת ובתרגי' לדה"י שם מולוות נחשא ועיין הערת רש"ב לפסיקתי' שם. [8]) בנו"ג מוליון אבל לנכון בפי' מהרש"ם מולון. [9]) בנו"ג תהון. [10]) בפי' מהרש"ם סוסיא.

מְלְבַד (פי' בל"מ זולת (ausser במגילת איכ' ויחמוס כגן סוכו (איכ' ב', ו') [1]) וכי איפשר שהקב"ה משכח שבתותיהם ומועדיהם של ישראל חס ושלום אלא שבתות וימים טובים שבדה ירבעם מלבו מלבד כתיב (מ"א י"ב, ל"ג) המד"א (ויקר' כ"ג ל"ח) מלבד שבתות ה'. *[אחי"ה בנוסח' לי' חו"ש ועיין שם באריכו' קצת יותר ועיי' במד"ר ספכ"א, תנחו' פנחס ססי' י"ז ילק' ישעי' ר' רנ"ה] —

מלבז (= מנבז = מונבז מלך של הדייב -Monoba zes) בפרק אמר להם הממונה (יומי ל"ז.) מולבז המלך עשה כל ידות הכלים (פירוש) [צ"ל בירוש'] מולבז המלך בל' [2]) מונבז תנא ב נ' [3]). — (א"ב שמו מונבז היה וכן כתוב בספר יוסיפון לרומיים והוא היה מלך הדייב). *[אחי"ה ודע כי בדפ"ע נשתבש כל הערך כי במקום בל' אי' בלעז ובמקום בנ' אי' בגמר' שאין לו מובן וקולמס רבינו בלי כל ספק היה כותב ב נ' כדאי' בכ"י ה"ב וסופרים דלא גמרו טעו לכתוב ב ג' ופשטו אח"כ בטעות בגמר' וכונת רבינו כי מולבז שאי' בספרים שלנו היינו בבבלי נקרא בירושלמי מונבז ומלת פירוש צ"ל בירוש' והיינו בירושלמי ודוגמתו עיי"ע אפוטרופוס, הדפה, ותק, חנא, כיון א'. ובאמת בבבלי אי' מולבז ביומ' בכ"י ש"ס במשנ' ובציון המשנ' (עיין ד"ס יומי צד מ"ח. וכ"ה בית מולבז בכ"י תוספתא מגילה פ"ד (ג') עיין הוצאת התוספ' להי' צוק"מ 228 בהערה) אבל בירו' ביומ' הנ"ל במשנ' אי' מונבז וכ"ה בירו' פיאה פ"א דט"ז: וכ"ה בכ"מ לפנינו במדריש ובתוספת' עיי"ע מונבז ושם אעריך — ובעל סד"ה מעתיק הערוך בטעות ולא הרגיש גם המו"ל לתקן המעוות — ועוד י"ל כי כוונת רבינו מולבז המלך בל' ומונבז תנא (שבת ס"ח: שבועות כ"ו:) בנו"ן ואז אין צריך להגיה פירוש להיות בירוש'] —

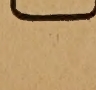
מַלְבֵּן (מל"מ פי' דפוס ששורפין בו לבנים וכ"ה בל"ע ملبن והושאל לכל דבר המרובע כעין מלבן שיש לו ארבע טבלאות viereckiges Gestell (aus 4 Platten oder Tafeln בפ"ג בפיאה (מ"א) מלבנות התבואה שבין הזיתים פי' כגון שיש לו תבואה זרועה בין זית לזית ומלבנות הן ערוגות הואיל ועומדות הערוגות פסקי פסקי ואין מתערבות זו עם זו אומרים בי"ש פיאה מכל אחת ואחת ואם מתערבות ראשי השורות מודין בי"ש לבי"ה שנותן פיאה אחת על הכל [4]). בפ' ראשית הגז בגמ' אין נוהג אלא ברחלי' (חולי' קל"ז.) ובפ' בא סימן בגמ' כל שהוא חייב בפיאה (נדה נ' סע"א) ובפ"ג בפיאה (מ"ד) מלבנות הבצלים שבין הירק ר' יוסי אומר פיאה מכל אחת ואחת פי' הואיל והירק פטור מן הפיאה וכל ערוגה לבדה אין מצטרפות. בתרומה בפ"ד (מ"ח) המלבנין מעלין את העיגולין. פי' חתיכי תאנים מרובעות דומין ללבנין המרובעות וכן דרך הערוגות להיות מרובעות. בהנוגע פ' כ"א בכלי' (מ"ג) אף הנוגע במלבן של מסר הגדול טהור. פי' שני צדדיו [5]). בהשידה פי"ח בכלי' (מ"ד) מלבן שנתנו על לשונות פי' יש עץ ארוך ברחבה של מטה ונקוב ב' נקבים בשני צדדים ומכניסין [6]) באותן נקבים כרעי המטה ונקליטי המטה ופעמים מוציאין אותן מלבנין ותוקעין באותן נקבין ב' עצים ועושין בו לשון של זהורית ובני לוי תולין באותן מלבנין כנורות ומצלתים [7]) פירוש אחר מנהג ארץ ישראל עושין מטות וזו צורתן:

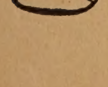
[8]) אם נפרד זה [9]) מן המטה והתקינו לישב עליו לרחוץ המשיהיתה פליגא בין חכמים אמרו מה נאמר בשביל שהעמיד אותו לזה הדבר ועשה בו נקבים לתיקון המשי' הרי הוא כלי ומקבל טומאה או כשנפרד מן המטה אינו כלי ואינו מקבל טומאה. וי"א זו המטה היא כמו שעושין בארץ עשו [10]) החבלים שנמדדין בה נקראין לשונות זה פי' ר' מצליח. ובפ' המוכר את הבית בגמ' אבל לא מכר (כ"ב ס"ט סע"א) מלבנות של פתחים.. מלבנות של חלונות.. מלבנות של כרעי חמטה פי' כגון מלבנות המטה כן מלבנות הפתחים שתי ארוכות הן המזוזות ושתי קצרות הן המשקוף והמפתן ועושין כמותן בחלונות והן לנוי ולחיזוק. פי' מלבנות של כרעי המטה

---

[1]) במקרי: שכו. [2]) כ"ה לנכון בדפ' וויניצי' ובשדפ"ע בטעות בלעז. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב אבל בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס בגמ' ועיין מ"ש בהוספותי למטה בפנים. [4]) וכ"ה בפי' ר"ש בשם עצמו. [5]) וכן מוכח מתוספתא כלי' ב"ב פ"א אף הנוגע במלבן של מסר הגדול מכאן ומכאן טהור. [6]) בסד"ט לרה"ג ובר"ש אי' ונכנסין. [7]) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 14 רק שם יש חסרון בפנים ומו"ל מלא החסרון מתוך הערוך וכ"ה בר"ש לכלי' שם ועיין מה שהשיג על זה הפי'. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט פאריז ל"ד וה"ב ובכ"י ו"ו א' הצורה
[9]) שלש תיבות אלה נכתבין בכ"י ק"ט ל"ד וה"ב בתוך הצורה על
בתוך. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר אבל בשרפ"ע

ובכ"י ב"ר הצורה
גב הקיים הנפרדים
ארום.

כגון נקליטי המטה וכיוצא בהן שאינן מטלטלין עמה. פ"א „מלבנות של כרעי המטה אלו לבנים שמשימין תחת כרעי המטה שלא יתליעו וירקבו מן לחלוחית הקרקע"[1]). *[אחי"ה עיקר הוראת מלבן כמו שכתבתי (ועיי"ע דבל ח"ג ו': ומ"ש בשם הרמב"ם) והוא דפוס מרובע שעושין בו לבנים, ירו' שבת רפי"ב די"ג. כנוטל מלבן ונותנו ע"ג לבנים. זבחים נ"ד. כיצד בונין את המזבח מביאין מלבן וכו' ע"ש כל הענין ובע' מהה ב' ובע' מפלם. והושאל לכל ציור המרובע כעין לימוד Gestell נגעי' פי"ג מ"ג מלבן הבנוי על גביו תוספת' כלים ב"מ פ"ח חמור שתחת המלבן, ושם: מלבן של עריסה. תוספת' אהלות רפי"ד כפי ני' כ"י אירפורט (מלבין[2]) [מלבן] שהוא מלביש[3]) בפיקות. תוספת' עירובי' פי"א (פ"ח) מלבן של ספקלריא. תוספת' ב"ב פ"ב מלבן או צורת הפתח, תוספת' כלי' ב"מ פ"ה עשה מלבן להיות נותנו ממיטה למיטה, ב"מ קט"ז: מלבנא רווחא. ב"ר פל"ח כזה שהוא כותש את השעורים במלבן וכו'. והקבוץ מַלְבֵּנוֹת אבל גם בל"ז מלבֵנים נגעי' פי"ג מ"ג. תרומ' פ"ד מ"ח פיאה פ"ז מ"ב; ובתוספת' פיאה ספ"ג מלבנין] —

* מלבניקי ט"ס עיי"ע מלכניקי.

* מלבשתא שם מקום והנכון מדבשתא ע"ש.

מֹלַג (מל"ם פי' ענין מריטה abrupfen ונרדף עם ל"מ מלק בל"ע ملك, מלוג בל"ם מְלָגָא das Abrupfen והושאל לנכסים אשר טובת הנאתם לבעל) בס"ג דפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"ד.) תנו רבנן מולגין את הראש ואת הרגלים[4]) פי' „מרתיחין אותן בחמין להעביר השער מעליהן ומהבהבין אותן באור אבל אין טופלין אותן בחרסית"[5]). באלמנה פ"ז דיבמות (ס"ו. במשני) אילו הן עבדי מלוג אם מתו מתו לה אם הותירו הותירו לה. בפ' החובל בגמ' חרש (ב"ק פ"ח סע"ב) האשה שמכרה נכסי מלוג. פי' מלוג כענין מליגת הראש שתולשין השער ועוזבין הראש כך הבעל אוכל הפירות ומניח הקרן ואין לו רשות בהם. פ"א[6]) נכסים שקבל עליו בדבור בלא אחריות כשנכנסה או לאחר שכנסה נפלו לה בירושה או במתנה שכן לוגו[7]) [וצ"ל לוגוס][8]) בלשון יון דבור. אלה הדברים בלשון יון טוטה אילוגה[9]) [וצ"ל טוטא אי לוגא][10]). בב"ר פרש' מ"ו (ר"פ מ"ה) ולה שפחה מצרית (בראשית ט"ז, א') שפחת מלוג היתה והיה חייב במזונותיה ולא היה רשאי למוכרה בעון קומי ריש לקיש[11]) מהו דתנינן (יבמות פ"ז מ"א) אמר להון מה דאת מליג מליג[12]). זה סיוע לפי' הראשון. — (א"ב פי' בל"י ורומיי פעל המחלב דדי בהמה ונעתקה מלה זו להסרת דבר אחר וכפרט להסרת פירות מן האילן). [*אחי"ה ר"ב כיון לל"י ורו' ἀμέλγω, mulgeo וכן בל"א melken ולע"ד נ"ל כפי' הראשון בערוך והיינו שמרתיחין השער בחמין ומהבהבין אותן והוא בלא"ש abbrühen וכן לועז עה"ק שנ"ב אבריא"ן בל"א. והוא מל"ם הנ"ל. וא"כ נכסי מלוג הם הנכסים אשר מורט אותם הבעל כלומ' טובת הנאתם לו והפכו נכסי צאן ברזל יבמות פ"ז מ"א תוספתא יבמות רפ"ט וירו' יבמו' הנ"ל ושם: וולד בהמת מלוג לבעל וולד שפח' מלוג לאשה חנניה בן אחי יהושע אמר וולד בהמת מלוג כוולד שפחת מלוג ועיין כתובות ע"ט רע"ב. ב"ק צ'. איש ואשה שמכרו בנכסי מלוג לא עשו ולא כלום — ובענין דיני מליגת הראש והעופות עיין ש"ע יו"ד סי' ס"ח ותשו' רדב"ז סי' רמ"ח הובא בלקט הקמח יו"ד צד י"א סע"א] —

מְלֻגָּא (בל"י μολγός שק של עור בהמה Sack von Rindsleder) בר"ג דפ' הכותב[13]) לאשתו (כתובות פ"ה.) ובמי שמת בגמ' שייר קרקע[14]) (ב"ב קנ"א.) אימיה דרב עמרם חסידא הוה לה מלוגא דשטרי. — (א"ב פי' בל"י שק של עור). *[אחי"ה ור"ב כיון לל"י הנ"ל ובפירש"י לכתובות פי' תיק מלא שטרות ובפירשב"ם לב"ב כרך של שטרות א"נ נרתק מלא שטרות וכפי' הראשון אי' בפירגמ"ה כריכות הרבה של שטרות] —

מַלְגֵּז (= מַזְלֵג Gabel, Heugabel) בפ' כל הכלים (שבת פי"ז מ"א דף קכ"ב:) את הרחת ואת המלגז[15]) בפ' המצניע בגמ' המוציא ככר[16]) (שבת צ"ב סע"ב) ובסיפרא בפ' חטאת חלב

[1]) הועתק מפי' רגמ"ה וכ"ה בפירשב"ם. [2]) וכ"ה מלבין בכ"י תוספ' שבת פי"ג (י"ד). [3]) בר"ש לכלי' פי"ח מ"ד מלובש בנו"ג נט"ס מלובן. [4]) ובתוספ' ביצ' ספ"ג אי' ואת הכרעים וכ"ה בתוספתי' פסחים ספ"ה אין מולגין הראש ואת הכרעים. [5]) הועתק מפי' ר"ח לביצ' (בש"ס דפוס ווילנא). [6]) בכ"י ק"ט בט"ס ס"א. [7]) כ"ה ברפ' וויניצ' ועה"ק ובשדפ"ע וכ"י לג. [8]) בל"י λόγος. [9]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע וכ"י טוטא לוגא. [10]) בל"י οὗτοι οἱ λόγοι וע' הזקנים העתיקו אלה הדברים (דברים א', א') οὗτοι οἱ λόγοι ואולי לזו ההעתקה כיון רבינו ונראה שהוא בעצמו לא ראה זו העתקה רק שמע ממנה. [11]) כירו' יבמות רפ"ז ד"ח. אי' קומי ר' מני. [12]) וכ"ה בירו יבמות אבל בב"ר מלוג מלוג. [13]) כ"ה לנכון ברפ"ר ובדא"מ אבל בדפו"ו הכותב גט. [14]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ערוך. [15]) ועיין שנוי הנוסחאות בעי' לגז וכגי' שלנו אי' ג"כ בפי' ר"ח (בש"ס דפוס ווילנא; [16]) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ר ודפו"ו.

ויקרי׳ פרק ט׳ פרשי׳ ז׳) שנים אוחזין במלגז ולוגזין פי׳ כלי עשוי כשיני מסרק לטלטל תבן. — (א״ב עיי״ע לגז פי׳ מזלג בחילוף אותיות על דרך כבש כבש, שמלה שלמה). *[אחי״ה וכה״ג מלגז בתוספתא שבת פ״י ושבת קכ״ב: וירו׳ שבת פי״ז דט״ז: ופירש״י במשנ׳ פי״ז מלגז כמין עתר שקורין (פורק״א בל״צ fourche ובל״ר Gabel, furca) של ברזל ולו ג׳ שינים ומהפכין בו קש בגורן ע״כ (ולנכון לועז עה״ק שנ״ב רעכי״ן = Rechen) והפעל ממנו לגז עיי״ע] —

* מוליגא (ט״ס) ויק״ר פי״ב מוליגא ללב צ״ל מליגמא וכ״ה בילק׳ תהלים רמז תרע״ה בשם ויק״ר וכ״ה בשו״ט מזמור י״ט ודב״ר פ״ח עיי״ע מלגמה.

☞ מְלִיגַלַה (מלי׳ μέλι דבש ועוד γάλα חלב mit Milch zubereiteter Honig-kuchen) פרקא קמא דחלה בירושלמי (דנ״ז ע״ד) דובשנין: מליגלה פי׳ בל״י רקיקים עשוים בדבש וחלב מלי בל״י דבש גלה בל״י הלב. *[אחי״ה בנו״ג מלי גאלה בשתי תיבות וצ״ל בתיבה אחת מליגאלה ופי׳ כדעת ר״ב ולא כפי׳ ה׳ לעווי λάγανα — μέλι] —

מַלַגְמָא (= מְלוּגְמָא, מְלוּגְמָה וכ״ה בל״ם מל״י μάλαγμα ובל״ר malagma מזור die Wunde erweichende, Umschlag, Pflaster) פ״ח בשביעית (מ״א) כלל גדול אמרו בשביעית כל המיוחד למאכל אדם אין עושין ממנו מלוגמא [1]) פכ״ח בכלים (מ״ג) מלוגמא בבגד טהורה. בפ׳ לולב הגזול בגמ׳ הלוקח לולב [2]) (סוכ׳ מ׳ רע״ב), ובפ׳ הגוזל עצים בגמ׳ הנותן צמר [3]) (ב״ק ק״ב.) ומוציא אני את המלוגמא שאינו שוה בכל אדם. פי׳ רפואה. — (א״ב בל״י ורומיי רטיה ומזור). *[אחי״ה וע׳ העתיקו ולא זרו ולא חבשו (ישעי׳ א׳, ו׳) οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι וסומכוס העתיק ויחבשנו (הושע ו׳, א׳) μαλαγματίσει, והישיכיאוס פי׳ μάλαγμα ע״י ἴαμα פי׳ רפואה כפי׳ הערוך ורש״י בשבת קי״ט: ובסוכ׳ שם ובב״ק שם לועז אלנפשט״ר והוא בל״צ emplatre ובל״ר emplastrum וממנו בלא״ש Pflaster וזה הנכון ויפה פי׳ כ״י ערך מילין (בקובץ כ״י האלברשטאם) וז״ל מלוגמא: גם זאת המלה יונית גמורה ענינה כל מיני תחבושת שמשימין לרפואה על האבעבועות הקשות לרכך עכ״ל וכן נזכר יחד בתוספת׳ דמאי ספ״א מלוגמה ורטייה ובתוספת׳ כלי׳ ב״ב ספ״ו אספלנית מלוגמה ורטיה ועיין בסוף כלאי׳ בתוספתא כ״י (עיי״ע אספלנית). ירו׳ שבת פ״ז ד״י: ההן דגבל . . קילורין מלוגמה וכו׳ דב״ר פ״ח קילורית לעין מלוגמא למכה ועיין ויק״ר פי״ב מדרש שו״ט מזמור י״ט וילק׳ תהלים רמז תרע״ה (ועיי״ע מוליגא). ירו׳ שביעי׳ פ״ד דל״ה: פגין מהו לעשות מהן מלוגמא. שם רפ״ח דל״ז ע״ד עושין מהן מלוגמא . . אין עושין מהן מלוגמא. ירו׳ פסחים ספ״ב דכ״ט ע״ג מלוגמה שנסרחה וכו׳ ירו׳ שביעי׳ רפ״ז דל״ז רע״ב מלוגמא שאינה אלא לחולין ובבבלי ב״ק ק״ב. אי׳ לאכלה ולא למלוגמא ופי׳ רה״ג בסדר״ט לכלי׳ פכ״ז מ״ג וז״ל מלוגמא: פי׳ רב נחשון בבא קמא (שם) לענין שביעית לאכלה ולא לעשות ממנה מלוגמא מלא לוגמיו דמחוור פומיה בגוויה ע״כ ובעל מ״כ בויק״ר פי״ב פי׳ מוליגא: מלוגמא משקה מל׳ מלוגמא הנמצא בתלמוד ע״כ אמת כי גי׳ מוטעת מוליגא צ״ל מלוגמא אבל אין הוראתה משקה כי אם תחבושת ורטייה והושאל לרפואה כאמור ועיי׳ רע״ב שביעי׳ פ״ח והפשב״ע זה הע׳. והקבוץ ירו׳ שביעי׳ רפ״ח דל״ז ע״ד מיני מלוגמיות] —

* מוֹלָד, מוֹלְדָא (פי׳ מפעל ילד א׳) ענין לידה והושאל ללידת הלבנה והתהדשותה Neu-mond ב׳) מינקת Amme) ב״ב ט״ז רע״ב מתרפאה ממולדה — תר״י א׳ לבראשית א׳, י״ד מולד סיהרא. לדה״י י״ב ל״ב סופיסטין במולדא פי׳ יודעים תולדת הלבנה כדאמרינן בר״ה כ׳: מחשבין את תולדתו ופירש״י מולד הלבנה. ועוד ענין מינקת ע״ז כ״ו. מולדא יהודייתא ואולי מזה ר׳ חנן בן מולדא (סנהד׳ ע׳. וע״א.) פי׳ בן מינקת.

* מִלְוָה (מפעל לוה das Darlehen, die Schuld-forderung) ב״מ ד׳. הכופר במלוה, ק״ד רע״ב לעשות כתובה מלוה, ערכין ו׳ סע״ב וש״נ מלוה על פה, קידושי׳ י״ג: מלוה הכתובה בתורה וכו׳, שם ו׳: מ״ו. מ״ז. המקדש במלוה, שם מ״ז: מלוה בעל פה . . מלוה בשטר עיין רמב״ם פי״א מהלכות מלוה ולוה. כתובות פ״ד. מלוה להוצאה ניתנה עיין תוי״ט לכתובות פ״ט מ״ב ולפ״ב דקידושי׳ מ״א ולמ״א דסנהדרי׳. ועוד הרבה דוגמאות בפחד יצחק ע׳ מלוה.

[1]) כ״ה בכ״י ק״ט בכ״מ ובדפ״ע מלוגמה ובנו״ג באלף בסוף. [2]) כן הוא בכתב יד ובדפ״ר וויניצי׳. [3]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר וויניצ׳.

*** מַלְוֶה** (מפעל הקודם Gläubiger) עיי"ע לוה. והקבוץ שבועות מ"ז: שני מַלְוִין ושני לווין.

*** מְלַוְיתָא** (מפעל לוי בפעל לוי Begleitung) מדרש שו"ט מזמור ק"ד דרש לויתן: טובוי מן הדא מלויתא ובילק' תהלים רמז תתס"ב טוביו מאן דאת מלויתיה. עיי"ע לו ב'. — בירו' יומ' רפ"ג ד"מ: מלויתא ובירו' ר"ה רפ"ב דנ"ז ע"ד דמלייתיה ט"ס וצ"ל דְמַיַלְדְתָא.

*** מְלוֹיְתָא** (Ort wo Wasser gefüllt wird) מפעל מְלִי) ויק"ר פכ"א עיי"ע מל י"ב.

*** מלון** עיי"ע בית מלין, מלוון ח"ב, ע"ד: — ועיי"ע מונבז ומ"ש.

*** מְלוּשׁ** (מפעל לויש פי' עריסה שלושין בה Mulde) ירו' גיטי' רפ"ח דמ"ט: זרקו לה בתוך המלוש שלה, ור"ב פי' כמו מילסא עיי"ע מלס וע' מלוש אחר ע' מלקות.

מלוזמה (לדעת רבינו מטבע אולי מל"י אמצ' μιλιαρίσιον = μῆλον בל"ר אמצ' milia-risium וכן בל"ר אמצ' mallia פחות של מטבע kleine Münze) בברכות בס"ג דפ' אלו דברי' (נ"ג רע"ב) כדי שיכיר בין מלוזמה של טבריה פי' מטבע וזהו שאמר עולא [1]) שיעור אותו דתנן במתניתין [2]) ירושלמי (פ"ח די"ב רע"ג) ר' חנינה ענתוניה [3]) כדי שיבחין בין מטבע למטבע. *[אחי"ה וכן הביא זה הירוש' (בלי שם אמורא) רב נסים גאון במפתח וכן פי' רי"ץ גיאת (שם) וז"ל מלוזמא פחות מטבע ומו"ל הגיה פירוש מטבע אבל באמת הוראת מלה יונ' הנ"ל היא פחות מטבע. ועוד הביא ריצ"ג זה הירוש' וכ"ה בתוספ' הרא"ש ע"ש ורש"י פי' משקל. אבל קצת קשה כי סימן כדי שיהא יודע להבחין מה בין מטבע למטבע שאי' בירוש' הוא לעומת פי' עולא דבבלי כדי שיכיר בין איסר לפונדיון ולא לעומת פי' חזקיה כדי שיכיר בין מלוזמא וכו' ואולי לפי זה י"ל כי עולא וחזקיה לא פליגי ומר אמר חדא ומר אמר חדא במלות שונות. ולולי פי' רבינו הייתי אומר כי מלוזמא אולי ל"י μιλιασμός סימן מדידת המיל Meilenzeiger ואז תתכן בין מלוזמא של טבריא למלוזמא של ציפורי ודו"ק] —

מֶלַח (מל"מ וכ"ה בל"ס וע' Salz; מליח gesalzen ועוד דג מליח Häring; מִלְחָת Salpeter; מלחתא Saline) בר"ג דפ' הישן (סוכ' כ' סע"ב) ובפ"ג באהילות (מ"ז) או שאכלתו מלחת, פי' „חפירה שתהא בארץ ויהיה באותה חפירה כמין עפר לבן דומה למלח כדכתי' (ירמי' י"ז, ו') ארץ מלחה ולא תשב ותחתך הכותל מצד לצד [4]) ויתאכל העפר וימלח עד שיעשה בה כמין חור כדכתי' (ישעי' נ"א, ו') כי שמים כעשן נמלחו" [5]) — בפ' כיצד מברכין (ברכות מ"ד רע"א במשנ') הביאו לו [6]) מליח פי' דג מליח כדתנן (נדרי' נ"א:) הנודר מן המליח אינו אסור אלא במליח של דגים [7]). ואוכלי פירות גיניסר [8]) (שם) [9]) כמו תאנים שרף התאנים [10]) קשה לשפתים ואוכלין המליח דג או ציר והן עיקר והפת טפילה [11]). ובגמר' (שם) אמר רב כל סעודה שאין בה מליח [12]) אינה סעודה כלומ' שלא שבעו שאין יכולין לאכול אלא מליח אינה סעודה שלא שבעה בפ' חבית שנשברה (שבת קמ"ה:) חוץ מן המליח [13]) הישן וקוליים האספנין. בפ' האומר לחבירו צא וקדש לי בגמ' האומר לאשה קדשתיך (קידושי' ס"ו.) אבותינו היו אוכלין מלוחין בזמן וכו' פי' ינאי המלך היה מבני חשמונאי וכשחזר מן המדבר הביא עמו ירקות ושמם מלוחים והן חרולין כדמתרגמינן ממשק חרול ומכרה מלח (צפניה ב', ט') משמט חרולין ומחפורין דמלח אמר לחכמים אבותינו כשעשו המשכן היו במדבר אוכלין מלוחין ועושין המשכן פי' מלוחין כדכתי' (איוב ל', ד') הקטפים מלוח עלי שיח — בר"ג דפ' מציאת האשה (כתובות ס"ו:) מלח ממון חסר ואמרי לה חסד [14]) פי' כל דבר צריך מלח למלחו שלא יסרח וממון צריך למולחו שלא יכלה וכמה מולחו בגמילות חסד. ואמרי לה חסר שצריך לחסרו לצדקה ולמצות ולכבוד תורה [15]). בפ' גיד הנשא בגמ' ירך (חולי' צ"ז:) ובפ' כל הבשר בגמ' הכחל [16]) (שם קי"א: וש"נ) מליח הרי הוא

---

[1]) וכה"ג ברי"ץ גיאת ה' הבדלה עמוד ט"ו ולפנינו הגי' חזקיה. [2]) עיין לימוד ערוך ברכות צד כ"ח אות ו'. [3]) כ"ה ברפ"ר ובשדפ"ע ר' יאשיה ענתוניה ובנו"ג רק רב חיננא אמנם אי' ר' חנינא ענתייה, ענתונייה באיזה מקומות בירו' עיי' סד"ה זה הערך בדפ' ווארשא צד 150. [4]) בפי' רה"ג: ותחתר מצד לצד. [5]) ע"ב הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 23. [6]) וכ"ה באו"ז הלי' סעודי' סי' קס"א ובכ"י ש"ס להם אבל בסמוך: לו ובנו"ג לפניו. [7]) בנו"ג של דג. [8]) כ"ה בדפ"ר, ובשדפ"ע גינוסר ובנו"ג גנוסר עיי"ע. [9]) מימרא דרב אשי באוכלי פ"ג שנו. [10]) עיין מימרא דר' חייא בר אבא א"ר יוחנן ועי' שרף ד'. [11]) ובזו השטה הלך ר"ח הובא באו"ז שם ע"ש ולא כפירש"י. [12]) וכ"ה נכון בכ"י ש"ס ובנו"ג מלח. [13]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ממליח. [14]) בנו"ג בהיפך הסדר. [15]) וכמו כן בפירש"י ע"ש. [16]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי.

כרותח — בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ו סע"ב) ליזיל למילחתא וליתקול מתקלא מלחא פי' למקום שעושין מלח. *[אחי"ה פי' מילחתא קרוב לפי' מלחת עיין ריש הערך ור"ח בסוכ' (בדפי ווילנא) פי' ארץ מליחה ע"כ וא"כ הוא מקום שחופרין שם מלח וכנ"ה שבת ע"ג סע"ב האי מאן דכניף מילחא ממילחתא ונבנה מהשם מֶלַח מל"מ ובכנוי מחמת מלחו חולי' קי"ב. ובלא"ר ובל"ס מִלְחָא עזר' ד', י"ד. חולי' י"ב. כורא דמילחא. ושם קי"ב. עיי"ע גלל. יבמות ס"ג. עיי"ע חפר בכורות ח': מילחא כי סריי. נדה ל"א: עיי"ע פין א'. ירו' ב"מ רפ"ד ד"ט ע"ג יהב דינר למלחא. תרג' בראשית י"ד, ג' ימא דמילחא תר"י א' שם י"ט. כ"ו דחטת במילחא. והקבוץ פסחים ח'. (ע"ז ל"ג) עיי"ע בי מִילְחֵי והתואר (והוא בינוני פעיל) מְלִיחַ חולי' קי"ג. בשר מליח. שם: טהור מליח וטמא תפל ובפרט דג מליח ברכות מ"ה. עיין לעיל בפי' הערוך ורש"י פי' כל דבר המלוח. ועוד התואר ירו' ב"מ ספ"ד ד"ט ע"ד ר' אבדומא מַלָּחָא פי' היה עוסק במלח (זאלצ־הענדלער) עיין סד"ה 19 — ומל"מ מַלּוּחַ בל"ס מַלּוּחָא בל"ע ملاح אי' הקבוץ בקידושי' הנ"ל. — והפעל מָלַח ובל"ס מְלַח עיי' שבת ע"ה: מלח בישרא. חולי' קי"ג. מלח ליה במילחא. שם מולחו יפה, מולח ומדיח. ב"ב ע"ד: ומלחה לצדיקים. ירו' תענית פ"ד דס"ט: מיני מלוחים. ירו' שבת פ"א ד"ג ע"ג שלוקיהן מלוחיהן וכו'. איתפעל חולי' צ"ז: דאימליחו. ושם קי"ב: אִימְלַח ליה. הפעל מל"מ ספרא ויקר' פרק י"ג פרש' י"א לא הוּמְלְחָה — והושאל לזירוז ולהידור קידושי' כ"ט: אם בנו זריז וממולח עיי"ע זרז א' וכ"ה בל"ע ملح eifrig, vorzüglich, rührig sein. — תוספת' שביעי' פ"ד מלח דזרואי בכ"י אירפ' מלי חזרואי ועוד נוסחאות שונות עיין גיאגרפיא לנייבויער 20] —

מַלַּח (פַעל מהשם מַלָּח בל"מ מנהיג הספינה in der Salzfluth rudern) ברי"פ הכותב לאשתו בגמ' הניח פירות (כתובות פ"ה רע"א) רב פפא ממלח מלוחי פי' מנהיג הספינה במשוט כמו המלחים. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י ממלח[1] מלוחי: מנהיגה בעוגין שלה שקורין ריימ"ש = Ruder, rames פי' משוט ועיין לעז בפירש"י ליחזק' כ"ז, ו' ובענין ממלח רומז רש"י ג"כ על ל"מ (יונה א', ה') המלחים וכן פירש"י בב"ק קי"ז: בל"א אתא ההוא גברא מלח ליה לחמרא דההוא גברא ופירש"י כמו המלחים התחיל המלח להציל הספינה ובלי ראשון פירש"י מלח ליה דחפו לחמור וכלשון ראשון אי' בכ"י ש"ס מינכען (עיין ד"ס למקומו) דחיוה ההוא חמרא ולפ"ז נ"ל לפרשו מל"ע ملخ עקר ושלף כלומ' שלפו מן הספינה ודחפו. וגי' הראש מלח ביה חד מינייהו שדייה לנהרא וכ"ה ברי"ף רק שם שדייה לחמריה במיא אולם בכ"י ש"ס ה' ובכ"י רי"ף (ד"ס שם) אי' מלא ביה חד מינייהו בחמאריה שדייה בנהרא טבע וגי' מלא ביה אי' ג"כ ברש"י דפ' פ"ז' ובבה"ג כ"י וכ"ה בשט"מ ופי' וז"ל מלא ביה חד מינייהו (לחבריה) [צ"ל לחמריה] כלומ' איתמלי חימה חד מבני הספינה ודחפו והשליכו לנהר ונטבע נמצא שהציל כל ממונו שהיה לו בספינה בממון זה וכו'. ודע כי בכ"י ר' אי' מלחכה (צ"ל מלח בה) דחיוה נ"ל ששתי גירסאות נתערבו — והשם בקבוץ תענית כ"ד: חזאי למלאכי דאידמו למַלָּחֵי וכו' גיטי' ע"ג. אגור מלחי לעבורינהו] —

(מלח) [צ"ל מַלְחִים] (הפעיל מן לחם פי' בל"ע הדביק) בריש ויק"ר פ' טוב מלא כף נחת (פ"ג) כאדם שמלחים שני נסרים ומדביקם זה בזה כאדם שהוא מלחים שני כרעי המטה. פי' המדביק שני חתיכות בין של מתכת בין של עץ שמו בלי' ישמעאל לחאם. *[אחי"ה כונתו על ל"ע لحم שפירושו באמת בבנין רביעי הדביק זה לזה וכבר הארכתי להביא דוגמאות בע' לָחַם כי שם עיקר מקומו וכפי' רבינו וא"כ יש למחוק מסדר האותיות מ' והערך שייך לאות ל', ור"ב לא הרגיש בזה] —

* מִלְחָא, מִלְחֲיָא, מִלְחַיָּה (שם מקום בגליל העליון Mellaha נייבויער 269) ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג מגדל מלחא. ב"ר פמ"ב[2] ר' יוסי ממלחייא וכ"ה בירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ג. ירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ג ממלחיה. ויק"ר רפכ"ו ואיכ"ר פ' טומאתה ד"ה כד דמך: ממלחיא ובילק' ישעי' רמז ש"ב (דף מ"ז רע"ב) בט"ס יוסף ממלי.

* מִלְחָמָה (מל"מ פי' קרב Krieg) סוט מ"ב. כהן משוח מלחמה. שם מ"ד: ירו' סוט' ספ"ח רכ"ג. מלחמת חובה . . מלחמת מצוה . . . מלחמת רשות. ועוד עיין ברכות נ"ג: נ"ח. עירו' י"ז. פסחי' קי"ג. ושם: ר"ה כ"ט. מגילה ט"ו: י"ז: מ"ק ט"ז: חגיגה י"ד. נזיר נ"ט. ב"ק ל"ח. סנהד' צ"ז: ק"ט. ק"א. מכות י'. ע"ז נ"ד: מסכ' סופרי' ספט"ו הטוב . . (שבעכו"ם) [שבמצריים] בשעת מלחמה

---

1) בנו"ג מימלח. 2) וסד"ה בטעות פמ"ז לכן לא מצאהו המו"ל.

הרוג, עיי׳ תוס׳ ע״ז כ״ו: ד״ה ולא ובירו׳ סוף קידושי׳ ובמכילת׳ בשלח פ״א נשמט בטעות בשעת מלחמה והקבוץ מ״ק כ״ה רע״ב ספר מלחָמות. ע״ז ב׳: הרבה מלחמות עשינו.

* מִילוּט (שם מופשט מפעל מלט die Rettung) פסחים קי״א סע״א מילוט נפשות של צדיקים.

* מלטוכים ט״ס עיי״ע מלטמיא ב׳.

מלטמיא (= מְלֹא טְמַיָּא Beinhaufen ועיין עוד בפנים) בפי׳ (י״ו) [י״ז] באהילות (מ״ג) פי׳ פרפיסא של עצמות כדאמרינן (בב״ר ר״פ ע״ח ויק״ר פכ״ה) [1] שחיק טמיא בע׳ טמיא. — (א״ב פי׳ בל״י נתוח איברי המת). *[אחי״ה אולי כיון להרכבת המלות היוניות μέλος אברים τόμος נתוח והנכון כי לדעת רבינו ולפי״מ להרמב״ם היא הרכבת שתי מלות מלא טמיא וכ״ה בתוספתא רפי״ז עיי״ע לטימיא וע׳ טמיא ורבינו נגרר אחר פי׳ רה״ג עיי״ע טמיא והוא ממש צבירת העצמות שאי׳ בסמוך באהלות הבא מגליון פנימה וזו ראיה כי מלטמיא מלה זרה היא היינו מל״י הנזכרת בע׳ טמיא ובע׳ לטימיא ע״ש. ודע כי בפי׳ רה״ג לאהלות אי׳ כנון פיסא ופירשתיו בע׳ טמיא ע״ש ועוד יש לפרש כי כנון הוא ל״י κανοῦν, κάνεον טנא ופיסא צ״ל פרפיסא בל״י παροψίς קערה וזו המלה היתה לפני רבינו בעל הערוך [2] ואולי כנון בא מגליון פנימה על כל פנים ענינו כלי מלא עצמות — ובענין פי׳ הר״ש עיי׳ בתוי״ט לאהלות שם] —

מלטמיא (= מְלִיטוֹמַיָּא מל״י μελίτωμα Honig-gebäck) בפסיקת׳ [3] את קרבני לחמי (בפסיקת׳ דר״כ נ״ח.) ל׳ כור סולת וס׳ כור קמח (מ״א ה׳, ב׳) [4] אלו מיני מלטמיא [5]. בב״ר וירא אליו (פמ״ח) שלש סאים קמח סלת (בראשית י״ח, ו׳) ט׳ סאין איפה [6] ג׳ עוגות וג׳ חביץ וג׳ מיני מלוטומיא [7]. — (א״ב פי׳ מל״י מאכל מתוקן בדבש). *[אחי״ה בנו״ג בב״ר מילוטמיה וצ״ל מליטומיה ובירו׳ שבת ספ״ו ד״ח סע״ג אי׳ חמא חד מזב מן אילי מלטומה וצ״ל מלטומַיָּה. ובפסיקת׳ דר״כ שם אי׳ לציקי קדרה (עיי״ע צק ב׳) וכ״ה בילק׳ מ״א רמז קע״ו אבל בילק׳ פנחס רמז תשע״ז מיני מלטמיא ובפסקת׳ רבתי פט״ז מלטוכים וצ״ל מלטומיה עיי׳ מ״ש ר״ש באבער בפסיק׳ שם אות ל״ה] —

מלטס (Querbalken) בסוף הלכה ראשונה דפ׳ מרובה (ב״ק ס״ז רע״א) צלעות הבית (יחזקי׳ מ״א, כ״ו) אלו המלטוסין והעובים (שם) אילו המרישות פי׳ המלטוסין הנדבך של עץ שמניחין על הקיר להניח עליו ראשי הקורות, המרישות אילו הקורות שמשימי׳ על המלטוסי אלמא דבבנין נמי איקרו מרישות. — (א״ב עיי״ע המלטה). *[אחי״ה וכגי׳ רבינו המלטוסי אי׳ ג״כ בכ״י ש״ס מינכען ובכ״י פ׳ המלטסין ובנו״ג המלטטין ובכ״י ר׳ המלטין ורד״ק בשרש ע״ב גרס ג״כ המלטסי ופי׳ החורים שמניח אדם בקיר להנחת הקורות וכו׳ ועה״ק שנ״ב לועז מויאר לאט בל״א = Mauerlatte. ובענין המלטה עיי״ע בח״ג, רט״ו] —

מַלְטִיתָא (צ״ל בלטיתא) (רקב Fäulniss) תרג׳ וכרקב בעצמותיו (משלי כ״ה, כ׳) היך מלטיתא בקיסא. *[אחי״ה בע׳ בלטיתא הוכחתי שכצ״ל ע״ש וכ״ה בפשיטה סורית] —

* מוליי עיי״ע מַלַּאי.

* מַלְיְיתָא, מוּלְיְיתָא עיי״ע מל י״ב ועיי״ע מְלָאוֹת.

מֹלְיָאתָא (= מוֹלְיָאתָא Hügel, Erderhöhung) בפ׳ כיצד מעברין בגמ׳ היו שם גדודיות (עירובי׳ נ״ו.) הני מוליאתה דבי בארי (ו)דנרש [8]) אזקנון פי׳ רכסים גבוהים. *[אחי״ה כבר הארכתי בפי׳ בע׳ מל׳ י״א וש״נ פי׳ ר״ח ונ״ל שצ״ל במקום דביקים גבוהים: רכסים גבוהים כפי׳ הערוך] —

מְלַן (בל״י μέλαν, μελάνη דיו Tinte, Schwärze) מלנין וקלמינין (ב״ר ר״פ א׳) מפורש בראש זה הפרק (בע׳ מל י״ג). — (א״ב פי׳ בל״י דיו שחורה ופי׳ קונדלין בל״ר טבעת לחתום) *[אחי״ה העתקתי דברי ר״ב שהוסיף לע׳ מלן ואצלו לי׳ ע׳ הנוכחי ולי׳ סוף ע׳ מל י״ג ע״ש] —

מליון (= מוליו נ״ל מל״י הרשומ׳ בע׳ בקיו פי׳ עוקם שפתיו לליצנות Mundverzieher, Possenreisser ולר״ב מל״ר mulares, Maulthier-treiber) בפ״ק דע״ז בגמ׳ אין בונין (י״ח:) פי׳ בע׳ בקיון. — (א״ב פי׳ בל״ר נוהג פרדים). *[אחי״ה עיקר הגי׳ מוליון בוי״ו אחר מי״ם וכ״ה בע׳ בקיון ובתוספ׳ ע״ז פ״ב ובירו׳ ע״ז פ״א ד״מ] —

---

1) עיי״ע טמיא ח״ד, מ״ב. 2) ובכ״י ק״ט בט״ס פרכים. 3) כ״ח בכ״י ובדו״ו בפסיק׳ ובדפ״ר בפס׳ ובדפוסי׳ האחרוני, בט״ס בפסוק. 4) בפסוק אי׳ שלשים כר סלת וששים כר קמח. 5) בכ״י ק״ט מלוטמיא וצ״ל מלטומיא. 6) בנו״ג אפתה. 7) כ״ה בדפ״ר וויניצי׳ וצ״ל מליטומיא. 8) וכ״ה בכ״י ובדפ״ר ועיי״ע מל י״א ושם אי׳ דנרש ובדו״ו דבי נרש.

* מוליון צ"ל מלוון בירו' ברכות פ"ח די"ב: עיי"ע מלאות.

מלייר (= מוֹלְייר מל"י ורו' μιλιάριον, miliarium דוד נחושת גבוה וצר לחמם המים ein hohles und spitzlaufendes Gefäss zum Wärmen des Wassers) בפ' כירה (שבת מ"א.) מולייר[1] הגרוף פי' כלי של ח ר ס[2]) ויש לו ב' גגות ומים בגג התחתון בין גג לגג ואינן נראין והיינו מים מבפנים וגחלים בגג העליון שנראין והיינו מבחוץ[3]) והואיל וגחלים למעלה והוא גרוף אינו חם כל כך ומותר. פי' אנטיכי בי דודי והוא כלי של נחשת כמו הדוד של נחשת ומשימין מים בעליון שהוא מבחוץ וגחלים בתחתון ומשום הכי אסורה שלא יצא ממנה החום אעפ"י שגרופה ועוד נחושתה מחממתה. בי כירי בכירה עשויה מחרס בנין שאינו נשמט כמין מולייר וגחלים בתחתון ומים בעליו ואעפ"י שהוא של חרס הואיל ועושין בו תמיד אש מתחמם מאוד משום הכי אמר כ"ש בי כירי אבל בי דודי הנשמט ואין שם תמיד אש כיון דגריף לית ליה חמימות כל כך[4]). בילמדנו מי מנה (בתנחו' לי") מנגנון נתן בפיו כמולייר[5]) הזה כשהוא מבקש הוא נועל וכשהוא מבקש הוא פותח. (א"ב פי' בל"ר ויוני דוד נחושת גבוה וצר מוכן לחמם מים בימי החורף[6]).

1 מֶלֶךְ (מל"מ König) שהמלכות בשלשים מעלות (ברייתא דאבות)[7]) פי' מפורשות המעלות במשנה סנהדרין בפ' כה"ג (סנהד' י"ח. כ'. כ': כ"א. כ"א: כ"ב.) ואילו הן מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו לא חולץ ולא חולצין לאשתו לא מייבם ולא מייבמין אשתו ולא נושאין אלמנתו מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו וכשמברין אותו כל העם מיסב על הארץ והוא מיסב על הדרגש ויוצא למלחמת הרשות עפ"י בי"ד של שבעים ואחד ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו דרך המלך אין לו שיעור וכל העם בוזזין ונותנין לפניו ונוטל חלק בראש ולא ירבה לו נשים אלא שמנה עשרה ולא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו וכסף וזהב לא ירבה לו אלא כדי ליתן אפסניא שלו וכותב לו ספר תורה לשמו יוצא למלחמה והוא עמו נכנס והוא עמו יושב בדין והוא עמו מיסב והוא עמו אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו ואין רואין אותו ערום ולא כשהוא מסתפר ולא בבית המרחץ הרי אלו שלשים מעלות[8]). בר"ג דפ' אחרון דכתובו' (ק"ה רע"ב) מלך במשפט יעמיד ארץ וגו' (משלי כ"ט, ד') אם דומה דיין למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן שמחזר בבית בבית[9]) הגרנות יהרסנה. את ה' האמרת היום (דברי' כ"ו, י"ז) תרג' ירוש' [ב'] ית מ י מ ר א ד י י[10]) אמלכתון. מ ל כ ו ת ש א י נ ה ה ו ג נ ת (גיטי' פ'.) כ ב ר פ י ר ש ת י ו ב ע' ל ש ו ן[11]). *[אחי"ה ובל"א וסורי מְלֵיךְ מַלְכָּא (דניאל ב', ל"ז; עזרי ד', י"ג) ולנקה מַלְכָּה שבת קי"ט. ובל"א וסו' מַלְכְּתָא ב"ק ל"ב: כריתות כ"ח: פסחים נ"ז סע"א ב"ר פצ"א. ומלך הוא תואר לאדנות ומתואר בו האל יתברך ב"ב קנ"ט סע"א תוספת' נגעי' פ"ג גזירת מלך היא. סנהד' ל"ח. מלך מלכי המלאכים הקדוש ברוך הוא והפכו למלך בשר ודם (שם) שבת ע"ד: יומ' מ"ז. — מלך המשיח שהש"ר פ' התאנה. חגיג' י"ג: מלך שבחיות ארי מלך שבבהמות שור מלך שבעופות נשר. והרבה מאמרים בדרז"ל בענין מלך ומלכא עיין ברכות נה. פסחים נ"ז. ר"ה ג': ח': תענית י"ז. מ"ק כ"ו. חגיג' י"ד. יבמות ע"ו: כתובי' י"ז. ק"ג: גיטי' נ"ו. שם: ס"ב: נזי' ח'. סוט' ט"י קידושין ס"ו. ב"ק קי"ג: ב"מ כ"ח: סנהד' מ"ו: צ"ו. צ"ז: ק"ג. שבועות מ"ז: ע"ז י'. שם: מ"ד. הוריות י"א: י"ג. זבחים ק"ב. חולי' נ"ז: צ"ב. ירו' סנהד' פ"א די"ט. מלך וכה"ג. תמיד ל"ב. והקבוץ ברכות ד', ט': נ"ח: שבת ס"ו. פסחים פ"ז: יומ' כ"ה: סוכ' כ"ז: מגילה ו'. י': נזי' ח'. כ"ג: סנהד' כ': צ"ה: הוריו' יא: י"ב. חולי' נ"ו: ס'. קכ"ג. ושם

[1]) וכ"ה בירו' שבת פ"ג ד"ו סע"א ובעי' אנטיכי ובעי' הנוכחי בדפ' וויניצי' ובסמוך בדפ"ר אצל גי' מליר ובוי"ו העיקר וכ"ה בפסחים מ"ב. וכ"ה בכ"י ש"ס אצל הגי' מוליאר וכ"ה במשניות נאפולי ופיזי ובריי"ף כ"י (ד"ס שבת מ"ב.) והיותר נכון בכ"י אירפורט בתוספתא שבת פ"ה (ט') מ י ל י א ר ו ן קטנה. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ובפסחים מ"ב. פי' רש"י דוד גדול של נ ח ו ש ת וכן ולפי"מ להרמב"ם ג"כ מנחושת עיין למוד ערוך מ' שבת צד ל"א: [3]) בריי"ף כ"י הגי' מים מבחוץ וגחלים מבפנים (ד"ס שם) וכן מוכח מפי' ר"ח בשבת (שם) ולפירש"י והרמב"ם האש מן הצד והמים מצד עיין ל"ע ושם מפורש יתר החילוקים בין באנטיכי בין בי כירי ובי דודי. [4]) הסדר בעי' בי דודי ובעי' הנוכחי בי דודי ב' כירי וכ"ה בכ"י ש"ס (ד"ס שם) ולפנינו בתחילה בי כירי ואח"כ בי דודי ובכ"י ש"ס אי' בשינוי האמוראים עיין בד"ס ובגי' הר"ן בחי' הובא בי דודי בשם רבה. [5]) וכ"ה בעי' מנגנון. [6]) עיין ע"ם רומיים לשעללער ע' miliarium. [7]) ועוד הפעם הביא רבינו מברייתא דאבות בעי' שני. [8]) ועיין בסוף מגן אבות לרשב"ץ בפ"ו באבות עם פירש"י דפי וויען: הפשב"ע ע' מלך. [9]) בנו"ג על. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב, ובדפ"ע ית . . [11]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ו"ו, ל"ד ה'. [12]) מלכות הרשעה וכ"ה שמ"ר ספ"ט קהל"ר ה' כל הנחלים ולפעמי' רק מלכות והוא רומי וכן מלכות אדום (ב"ר רפ"ג ויק"ר פי"ג), מלכות כותים שהש"ר פ' התאנה.

והשם המופשט מַלְכוּת ברכות י״ג. מ״ח: נ״ח: ס״א:[1]: שבת ט״ו. ל׳. נ״ו. קי״ג: עירובי׳ נ״ג. פסחים נ״ד: קי״ג. יומ׳ כ״ב: ר״ה י״ט. מגילה י׳: י״א. י״ד. שם: ט״ו: ט״ז: חגיגה ח׳: יבמות ע״ו: גיטין י״ד: סוט׳ י״א. ל״ו: מ״ט: ס״ו. ב״ק קי״ג: ב״ב ד׳. ט״ו: צ״א: קמ״ז. קס״ד: סנהד׳ מ״ט. צ״ד: ק״א: ק״ב: ק״ה. שבועות ל״ה: ע״ז ב׳: ד׳. מ״ד. זבחים ק״ב. והקבוץ ברכות י״ב: מלכיות. והושאל לברכת השופר בתפלת מוסף ר״ה עיי״ע זָכַר. — ובקטוע מלכו ותמיד ל״ב. והרבה בתרג׳ עיין אונקל׳ לבראשית כ״ה, כ״ג; לבמדבר כ״א, ל׳; תרג׳ לשופטים ט׳, ט׳; לש״א ב׳, ל״ה; לש״ב ז׳, י״א והקבוץ מַלְכְוָן, מלכותא, מלכוותא אונק׳ לבראשי׳ כ״ה, כ״ג; תרג׳ ירמי׳ כ״ח, ח׳; שם נ״א, כ״ז; תר״י ב׳ לדברים ל״ב, כ״ד — והפעל בקל מגילה י״א סע״א סנהד׳ כ׳: ע״ז י׳. הפעיל שם י״ח. סנהד׳ ס״ד סע״א, ירו׳ סנהד׳ פ״ז דכ״ה ע״ג ירו׳ נדרי׳ רפ״ט דמ״א: אפעל תר״י ב׳ לדברים הנ״ל בסוף הע׳ ועיין תרג׳ למ״א ט״ג ג׳. ז׳; למ״ב י׳ ה׳; למשלי ח׳, ט״ו. הפעל דניאל ט׳, א׳. ובנפעל ענינו כמו בל״מ התיעץ sich berathen ברכות ג׳: נמלכין בסנהדרין, ד׳. אני נמלך, שם כ״ט סע״ב המֶּלֶךְ, ב״מ י״ד. צריך לימלך, סנהד׳ ל״ח סע״ב נמלך בפמליא של מעלה, ב״ר פ״ח נמלך במלאכי השרת, ירו׳ סנהד׳ רפ״א די״ח. נמלך בבית דין של מעלן טהרו׳ פ״ח מ״ד ונמלכו והלכו להן ובזה הענין באתפעל בל״ס אֶתְמְלֵךְ ב״ב ד׳. בתר דעבדין מתמלכין, ובהבלעת התי״ו ברכות כ״ז סע״ב איזיל ואימלך, ב״מ י״ד. צריך לימלך, שם ט״ו. אמליך, ב״ב י״ב: לאימלוכי ביה, נדרים נ״ד. לאמלוכי עלה, דמימליך עלה ורע״ב צריך אימלוכי. ובתרג׳ בלי הבלעה עיין למ״א י״ב, ו׳ ח׳; לישעי׳ ח׳, י״א; ל׳, א׳; ל״ב ח׳; לתהלים פ״ב, ה׳; ע״א, י׳ ובתרג׳ מצוי עוד קל ואפעל עיין תרג׳ לבמד׳ כ״ד, י״ד; לש״ב י״ז, ז׳. י״א; למ״א א׳, י״ב — ליהושע ט״ו, י״ח; לשופטים א׳ י״ד; לשה״ש ו׳, י״א והשם ב״ר פ״ח לית הכא מלכו פי׳ עצה עם מה״ש — ועוד פי׳ מָלַךְ משל בכסא של רבנות, תפש בישיבה als Schuloberhaupt fungiren ברכו׳ ס״ד. מלך רבה . . מלך ר׳ יוסף, והרבה באיגרת רש״ג. ובנפעל עוד פי׳ חזר מדעתו anderen Sinnes werden ביצ׳ י״ג. גיטין כ״ד. תמור׳ א׳, ט׳] —

* 2 מֶלֶךְ עם הרכבת בת ובקבוץ בנות עיי״ע בת מלך ומ״ש.

* מֶלַךְ, מֵילַךְ, מִלְכָּא, מִילְכָּא, מִילְכְּתָא (מפעל מְלַךְ, נִמְלַךְ כולם ענין עצה Rath, Rathschluss) עיין הדוגמאות במתורגמן ואצל הח׳ לעווי וכן בל״ס מולכָנָא וכ״ה בתר״י א׳ לבמדבר כ״א, ל׳ ותרג׳ עצתך (תהלים כ׳, ה׳) מילכנך, וכ״ה תרג׳ עצה (משלי ח׳, י״ד) ותרג׳ תושיה (שם י״ח, א׳) ובל״נ מִלְכַּתְנוּתָא וכ״ה תרג׳ יועץ (שם י״א, י״ד).

* מַלָּךְ (הורכב מן מַה־לָּךְ כמו מַלָּכֶם) עיי״ע חשב ושם עוד הג׳ מ י ל ך ע״ש.

* מָלוּךְ (שם אמורא בדור השלישי) חולי׳ מ״ט. ר׳ מלוך, ושם: מלוך ערבאה ע״ש פירש״י ירו׳ סוכ׳ רפ״ג דנ״ג ע״ג, ירו׳ ב״ב רפ״ח דט״ז. עיין מהי״ר למהרז״ף קי״ד.

* מַלְכִּיָּא, מַלְכִּיּוֹ (שני אמוראים בזמן רבא) ביצ׳ כ״ח: וש״נ שפוד (ביצ׳ שם) שפחות (כתובות ס״א:) וגומות (נדה נ״ב.) רב מלכיו, בלורית (ע״ז כ״ט.) אפר מקלה (מכות כ״א.) וגבינה (ע״ז ל״ח:) רב מלכיא וכו׳ ע״ש. שבת מ״ו. רב מלכיא איקלע לבי ר׳ שמלאי. יבמות קי״ג. בשיבבותיה דרב מלכיו, ושם: אמר רבא מאן הכים כרב מלכיו דגברא רבא הוא. עירובי׳ ח׳: ר׳ כהנא בר מלכיו היינו ר׳ כהנא רביה דרב.

☞ מַלְכְּיָא (פי׳ מל״י μαλακία חולשא Unpässlichkeit, Schwächlichkeit) מדרש דברי׳ רב׳ פ׳ כי תצא (פ״ז) לתלמידו של רופא שעלת מלכיא לראותו פי׳ בל״י אשה חולה. *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י μαλακή והנכון שהוא השם המופשט חלי וכן העתיקו ע׳ זקנים חלי (דברי׳ ז׳, ט״ו; כ״ח, ס״א; דה״י ב׳ כ״א; ט״ו. י״ח. י״ט) מחלה (שמות כ״ג, כ״ה) מחלויים (דה״י ב׳ כ״ד, כ״ה), מכאוב (איוב ל״ג, י״ט) תחלואים (דה״י ב׳ כ״א, י״ט). והפעל ממנו μαλακίζομαι פי׳ חָלָה וכן העתיקו זה הפעל ע׳ זקנים בש״ב י״ג, ה׳; בישעי׳ ל״ח, א׳. ט׳; בדה״י ב׳ ט״ז, י״ב — ועיי״ע מלניא ומ״ש בסוף הערך] —

מַלְכְּנִיקֵי (לדעת ר״ב מל״י μαλάχη μολόχη והועתק לל״ע ملوخيا, ملوخية, ملوكية Malve) ירושלמי בפ׳ במה אשה (פ״ו ד״ח סע״א) ר׳ אבהו כריך אגוד מלכניקי סבר אגוד מלכניקי מן המוכן הוא. — (א״ב פי׳ מלכי בל״י שם עשב אשר לו סגולות ברפואה מרפא הכאבים והמורסאות).

[1]) מלכות הרשעה וכ״ה שמ״ר ספ״ט קהל״ר פ׳ כל הנחלים ולפעמי׳ רק מלכות והוא רומי וכן מלכות אדום (ב״ר רפנ״ח יק״ר פי״ג), מלכות כותים שהש״ר פ׳ התאנה.

*[אחי"ה ובנו"ג מלבניקי ותהיה אז מל"ר malva אשר ממנו התואר malvenförmig, malvaceus עיי' פליניאוס כ"א, י"] —

* מָלַל עיי"ע מל.

* מִלֵּל (מל"מ reden) ובפעל מַלֵּל הרבה בתרג' עיין אונקל' לבראשית ל"ט, י"ג; מ"ב, ל' וזולתו. אתפעל תר"י א' לשמות כ', י"ט; ל"ג, ט', י"א; לבמד' ז', פ"ט וזולתו. ירו' שקלים פ"ו ד"ג. יין דמתמללין בעלמא.

מַלְמָד (מל"מ שם כלי המרגיל את הבהמה לחרישה Ochsenstecken) בפ"ט בכלי' (מ"ו) מלמד שבלע את הדרבן פי' „פרשא [1]) בלשון דרבנן והוא מלמד הבקר (שופטים ג', ל"א) והדרבן כמו מחט עבה נעוץ בראש המלמד כדכתי' (קהלי' י"ב, י"א) דברי חכמים כדרבונות"[2]) ובפסיקת' דראש השנה (פסיקת' דר"כ צד קנ"ג.) [3]) ג' שמות נקראו לו מלמד שמלמד הפרה לחרוש ליתן חיים לבעליה[4]. מרדע מורה דיעה לפרה, דרבן שמדיר בינה[5]) לפרה.

☞ מלמל (לדעת ר"ב ענין רמיזה ולפע"ד מל"י ורו' μορμύρω, murmuro ובלא"ש murmeln פי' מרנן ומהרהר) מדר' קהלת אין אדם שליט ברוח אותו הדור היו ממלמלין בפיהם ומפריזין באצבעותיהם פי' עושים רמזים של ליצנות. *[אחי"ה לדעת ר"ב מל"מ (משלי ו', י"ג) מולל ברגליו כלומ' כאילו מדבר ברגליו ורומז בהם ולדעתי מל"י ורו' הנ"ל בחילוף הלמ"ד והרי"ש והראיה כי בתנחו' ס"פ פקודי אי' והיו לצני הדור מרננין ומהרהרין אולם בפסיקת' רבתי פ"ו אי' מלמלאין על משה, ושם: היו הכל מלמלאין על שלמה ואולי צ"ל ממלמלין אבל בז"א כתב מלמלמין וכן בסמוך אי' בפסיק"ר עוד לא לימלם אדם אחר משה והוא מל"מ עיי"ע למלם פי' דבר בלעגי שפה כלומ' מליז ומרנן אחריו וא"כ גם בקהל"ר יש להגיה היו מלמלמין בפיהם] —

☞ מְלִימְלָה (בל"י μελίμηλα Honigäpfel) ירו' דמעשרו' פ' כלל [אמרו] (פ"א דמ"ט.) תפוחים מלימלה בין גדולים בין קטנים חייבים פי' בל"י מין תפוחים מתוקים מאוד. *[אחי"ה בנו"ג בשתי תיבות מילי מילה וצ"ל בתיבה אחת ובתוספ' מעשרות תפוחי נמלה ובכ"י אירפ' תפוחי מי נמלה צ"ל מילמלה] —

* מַלְמְלָא (מל' הודו וחועתק לל"פ ململ Mousse-lin) גיטין נ"ט. סלסלה ומלמלא פי' סלסלה בל' הודו سيله בגד מצמר דק מאוד כמו מלמלא = ململ עיי"ע סבן ומ"ש וע' מל האחרון.

מְלְמְלִין (= מְלְמוּלִין מפעל מלל ענין פריכה וכ"ה בל"פ مالیدن והושאל לגרגרים שיתעגלו על הידים ע"י זיעה וכדומה Schweiss-krümchen, Brodkrumen) באילו חוצצין בפ"ט[6]) במקואות (מ"ב) המלמולין וטיט היון פי' אדם שידיו מלוכלכות בטיט או בבצק או בזיעה ומולל ידו אחת על חברתה ונעשה על ידיו כמין גרגרין של שעורין והעיקר מן (דברים כ"ג, כ"ו) וקטפת מלילת. *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 34 וז"ל והמלמולין פי' כדגרסינן (ירו' פסחים רפ"ג דכ"ט ע"ד) מלמולין דלש כשהיא יד אדם מלוכלכת בטיט עבה או אם לש בצק בידו ונמלל ידו אחת על חברתה נעשין על ידיו [כמין] גרגרין של שעורין. ור"ש הביא רק הערוך ועוד עיין פי"מ להרמב"ם] —

☞ מלני (בל"י μέλαινα שחור schwarz) אימרא ירו' ע"ז פ' לפני אידיהן (פ"א דל"ט ע"ג) (מלכי) [צ"ל מלני][7]) אימרא פי' בל"י יום שחר עיי"ע אימרא[8]).

* מֶלַנְיָא (מל"י μελανία פי' שחרחורת die Schwärze והושאל לנמיכות רוח Schwermüthigkeit) ב"ר פמ"ד לפי גי' הילק' לך לך ס' רמז ע"ז וילק' תהלי' ס' רמז תשל"ז קטע הדין מלניא מלבך והיותר נכון בפסיקת' דר"כ צד מ"ג [פסק] מילניה מן לבך ובע' קטע הביא רבינו בשם הפסיקת' דהחדש פסק (חדא) [צ"ל הדא] מיליא מן לבך[9]) וכ"ה בשו"ט מזמור מ' ובפסיקת' רבתי פט"ו הדא מלכי לבך ובב"ר בדפ"ר הדא מוטניא מן כדו ובדפוסי' אחרוני' מוניטו מן כדו ובע' קטע בשם ב"ר פטטיא מן כדו ובכולם בט"ס ועיקר הגי' כגי' פסיקת' דר"כ וילק' הנ"ל פי' מל"י

---

[1]) ובפי' רה"ג בט"ס פרשנא וצ"ל פרשא עיין ב"מ פי' רע"א וע' פרש. [2]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 6 עיי"ע דרבן. [3]) עיי"ע דרבן. [4]) לי' בפסיקת' ולי' בפסיקת' רבתי ר"פ ג' ואי' בירו' סנהדר' פ"י דכ"ח. בשביל ליתן חיים לבעליה ובויק"ר פכ"ט כדי שתתן (ובקה"ל פי' דברי: ליתן) חיים לבעליה ובמד"ר פי"ד להביא חיים לעולם. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ועיי"ע דרבן ומ"ש ובדפ"ע בט"ס בינו. [6]) כ"ה בכ"י ודפ"ר, ובשדפ"ע בפ"ח. [7]) בנו"ג מילני. [8]) ח"א קכ"ט. — קודם ע' מַלְנִי נדפס בדפא"מ ע' מלן והוא סוף ע' מל י"ג ע"ש ודברי ר"ב הבאתי בע' מלין ע"ש. [9]) כ"ה בדפו"ו ואמש' ובדפ"ר מילתא.

כלומ' פסוק והרחק השחרחורות ונמיכות רוח מקרבך ובהשאילי' נאמר μελανία על נמיכות רוח עיין בספר בן סירא היוני י"ט. כ"ב ἔστι πονηρευόμενος ודס συγκεκυφὼς μελανίᾳ יש רשע הולך כפוף בנמיכות רוח וסיים ולבו מלא נכלים. וא"כ מפרש המלות בילק' שרשם בצדו מלניא צער כיון לפי הענין לאמת אולם נראה ג"כ השערת רש"ב שבכולם צ"ל מלכיא ומל"י μαλακία שוועכע עיין ערך מלכיא — וגם בלשי' פרסי נאמר על נמיכות רוח ماليخوليا ובקטיעה ماليخ (מל"י μελαγχολία) וא"כ הדא מלכי צ"ל מליך מל"פ הנ"ל.

מלם (= מילוסא אולי מל"י אמצ' μιλλός חלל (gehöhlter Raum, Höhlung בפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את החצר (ב"ב ס"ז.) לא מכר מילוסא של חצר פי' רווחא דהצר ודקאמר [1]) במתניתין לא מכר אלא אוירא של חצר. *[אחי"ה כלומ' מילוסא אחד הוא עם אוירא ובאמת כ"ה מפורש בכ"י רגמ"ה מילוסא: אוירא ובכ"י ר' אי' בש"ם במקום אוירה של חצר: מילוסיה, ובכ"י א"פ הגי' מילוסה (בה"א) ובכ"י ה' מילוסה וכ"ה בפי' רה"ג לעוקצי' פ"ב מ"ג עש"ה — ואולי המלה מל"י הנ"ל פי' דבר החלול ומנוקב ולכן בל"ם מוליסא פי' בבת עין שהוא כמו בחלל של עין — וה' לעווי השמיט את המלה בעמ"ת שלו] —

☜ מלם (= מילסא נ"ל מל"ם מַלְשָׁא כיור נחושת (kupferner Kessel תר"י ובשלו בפרור (במדבר י"א, ח') ובשלו במילסא. *[אחי"ה כה"ג במתורגמן אבל בנו"ג בלפדיא ובנ"ה בפרור (ש"א ב', י"ד) תרג' או במליסא. ובצלחות (דה"י ב' כ"ה, י"ג) תרג' מילוסַיָא] —

מַלְעָן (נ"ל מל"י μάλιον Haar, Haarlocke והוא שיער השבלת (Granne בריש עוקצין (מ"ג) ובריש פ' העור (חולי' קי"ט סע"ב) מלעין של שבלים מיטמין ומטמאין ומצטרפין. ס"א מלאין פי' הוא שיער השבולת שהוא זקן השבולת כמו לחיים כדמתרגמינן והלחיים [2]) (דברים י"ח, ג') ולועא [3]) לפיכך יש ששונין מלעין והן כמו שיער עבה דמי לסאסא [4]) כדאמרינן (חולי' י"ז:) סכינא חריפא דמיא לסאסא כשרה ואמרי [5]) (חולי' קי"ט:) מלאי למאי חזי א"ר אלעאי [במלאי] שבין המלאין כלומ' נימא שבין הנימין שמגינין ושומרין. *[אחי"ה אלה דברי רה"ג בפי' לעוקצין ומלעין בטיית ספה א"ד מלאין ראש השבולת שהן כמו קשין קטנים ודומין כנסרים שמם מלעין כדגרסי' (חולי' קי"ט:) בהעור והרוטב ע"כ וספה הוא בל"ע سفا כלומ' سفا السنبل ראש השבולת והוא שער השחור בלתי חלק אשר בראש השבולת כפי"מ להרמב"ם ודבריו בל"ע הביא לעף בפפלנ"צ 159 ושם לא נתבאר גזרת המלה מלען והקבוץ מלעין ולפע"ד הוא מל"י הנ"ל והוא ל' קלילא מן -μαλ λός, μαλός שיער עבה ובלתי חלק zottiges Haar עיי"ע מל האחרון וזה מ"ש בעל הערוך שיער עבה דמי לסאסא וסאסא הוא כמו זאזא עיי"ע ומ"ש בח"ג רס"ב: והושאל לשערות השבולת וכן פי' רגמ"ה כ"י לחולי' י"ז: (בקובץ כ"י אנג' דף ר"ץ) וז"ל דמיא לסאסא כלו' דמי לשערות שבולת ע"כ. וכן מפורש בחולי' קי"ט סע"ב מלאי שבין המלאים [6]): נימא שבין הנימין. ובר"ש לעוקצי' פ"א מ"ג פי' מלעין של שבולים (סאתא) [צ"ל סאסא] דשבולתא הוא זקן השבולת שיוצא כמין שערות הזקן ע"כ ועיין ג"כ פירש"י בחולי' קי"ט: ד"ה מלאי ולדף י"ז: ד"ה דמיא לסאסא(ה). ובתוספת' עוקצי' הובא בר"ש עוקצי' פ"א מ"ד אי' ג"כ בעי"ן: מלעין של שבולים. ובנו"ג בט"ס סלעים! של שבולי' וצ"ל מלעין ובכ"י אירפורט בריש עוקצין אי' באל"ף מלאין של שובלין] —

מַלְפָן (= מַלְפָנָא בל"ם פי' מורה Lehrer מפעל אלף = ילף) בפ' כיצד אשת אחיו בגמ' כלל [7]) (יבמות כ"א רע"ב) אמרו לי כלדאי [8]) מלפנא הוית [9]) כמו (איוב ל"ה, י"א) מלפינו מבהמות ארץ. *[אחי"ה ותרג' ולמלמדי (משלי ה', י"ג) ולמלפני ובב"ר ר"פ ס"ח וילק' תהלים ס' רמז תתע"ח דרש אל ההרים (תהלים קכ"א, א') אל ההוֹרים למלפני ולמעברני. ובלי נו"ן נוספת בירו' כלאים פ"ט דל"ב: הוא (ר' חייא) הוה גלי מַלָּפָה ובירו' כתובות פי"ב דל"ה. מַלָּפָא, ויתר משקלים עיי"ע אלף וע' ילף] —

מֶלָפְפוֹן (= מֵילָפְפוֹן מל"י μηλοπέπων Apfel-melone) בריש כלאים (מ"ב) הקישות והמלפפון אינם כלאים זה בזה. פי' בירוש' (פ"א דכ"ז רע"א) אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של קישות ונוטעה והיא נעשית אבטיח [10]) אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של

[1]) כ"ה כ"י ה"ב ובדפ"ע וכי דקאמר. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ' ו"ו בי' לחיים. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובשאר כ"י ודפ"ע בט"ס ודלועא. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט בשתי הפעמי' ובדפ"ע לססא. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ואמר. [6]) ובדף ק"כ. מלאי שבין המלאין. [7]) כ"ה בכ"י. [8]) בדפו"ו כדלאי בט"ס. [9]) בדפ"ר ואמ"ש הויתי. [10]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ובכ"ר וכ"ה בירו' וכן העתיק את הירו' הר"ש ומהר"י בן מלכי צדק ובדפ"ע לי'.

אבטיח ונוטעה והיא נעשית מלפפון[1]. ר' יהודה אומ' כלאים דקא סבר עיקרן כלאים אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של אבטיח ומעה מפיטמ' של תפוח ונותנן בתוך גומה אחת והן נתאחין ונעשין כלאים לפום כן צווחין ליה מלפפון בל' יוני[2]. בסוף פ"ב בתרומו' (מ"ו) הקישות והמלפפון מין אחד ר' יהודה אומ' שני מינין. בהלכ' קמ' דחולי' (י'.) תנן התם בפ' (ז') [3] [צ"ל פ"ח] (מ"ד) דתרומה: ג' משקין אסורין משום גילוי וכו' עד . . הקשואין והדלועין והאבטיחים והמלפפונות (מ"ו). בחלק בגמ' עדת קרח (סנהד' ק"י רע"א) ו מ ט ל ל ב כ ו[4]) כי מילפפונא[5]. בילמדנו וישמע יתרו (תנחומ' יתרו סי' ז') [6] אפי' צנון בתמוז ומלפפון בניסן לא היה שולחנו של שלמה חסר ולמה אמר (קהלת ג', י"א) את הכל עשה יפה בעתו מפני שהטעם משתנה[7]. — (א"ב היונים קראו מלופפון למין פרי האדמה ערב למאכל ומלא מיץ מתוק והוא הנקרא בלש' הקדש אבטיח ותרג' ירו' (ב') ואת האבטיחים (במדבר י"א, ה') וית מלפניא ולפעמים היונים קראו כן למין אחר שהוא ג"כ נאכל והוא מלא דדים בולטים ובפרט בקטנותו והוא כמו כמין קשאים ונראה כי כן שמו מלופפון בלש' משנה כי הרופאים מנו ארבעה אלו וקראו לזרעים שבמעותם ארבעה זרעים קרים[8]) ולכן אמרו שהקישות והמלפפון אינם כלאים כי זרע של שניהם דומה ודוק שבמשנה במקומות אחרים[9]) נזכרו שלשה מינים לבדם ולא נזכר המלפפון בתוכם כי כללוהו תחת קשאים. ומאמר הירושלמי לא יכולתי להולמו בדברי ר' יהודה כי מעה של אבטיח לא מתאחי' עם מעה של תפוח ואמת הוא שבלש' יוני קוראים למינים אילו פפון[10]) כלומ' פרי מבושל ומלא מיץ ראוי למאכל אבל מלון לא נקרא התפוח לבדו כי אם כל הפירות אשר קליפתם רכה ודקה והם רכים ובתוכם פטמא למעט שקדים לוזים ערמונים וזולתם הנקראים בלני[11]) בשם סוגיי. *[אחי"ה כנים דברי ר"ב בכלל אבל מה שאמר כי מלון (μῆλον) לא נקרא התפוח לבדו קשה להולמו כי באמת נקרא כן וכן העתיקו ע' זקנים תפוח (במשלי כ"ה, י"א; שה"ש ב', ג'. ה'; ז', ח' ועוד) ועקילס לשה"ש ח', ה', ובענין פלוגתא דת"ק ור"י עיין מ"ש בעל שנות אליהו לריש כלאים. — בל"ס נקרא מַלְפּוּנָא ובזה המשקל אי' בתר"י ב' לבמדב' הנ"ל בקבוץ מַלְפָּנַיָּא ובכ"י אירפ' בתוספ' בתרומות ספ"א (ומלפונית) [ומַלְפּוֹנוֹת][12]) ובכ"י לשם רפ"ד מַלְפּוֹנִיּוֹת אבל בתוספ' כלאים רפ"א גם בכ"י המלָפְפוֹנות וכ"ה שם פ"ב וספ"ג ובפ"א דפסחים ובתרומות פ"ח מ"ו ומעשרו' פ"א מ"ד והיחיד המלפפון כלאי' פ"א מ"ב. תרומו' פ"ב מ"ו תוספת' תרומות רפ"י ובתוספ' טהרו' רפ"ה מלפפן ובתוספ' עוקצי' פ"ב מלפפין ושם מלפין ובכולם צ"ל מלפפון[13]). ומלפפון פי' הרמב"ם בתרומו' פ"ח מ"ו אלכיאר ובכלאי' פ"א מ"ב כתב הקשות הם הקשואין הירוקין ונקראין אלפקון[14]) והמלפפון הם קשואים לבנים ונקראים בל' ערב (פיאר)[15]) [צ"ל כיאר] ע"כ והוא בל"ע נעתק מל"פ خيار ובתרומו' פ"ב מ"ו פי' הרמב"ם קישות ומלפפון שהם נקראים בערבי כיארוקתא צ"ל לפע"ד בשתי מלות כיאר וקתא וקתא הוא ל"ע قثاء פי' קשות (ועיי"ע ירקות וע' פקועות) ובענין melopepones עיין פליניאוס י"ט, כ"ג] —

מָלַק (מל"מ דקירת העוף בציפורן מבלי שיבדיל הראש einschneiden in den Kopf des Opfervogels) בפ"ו בזבחים (מ"ז דף ס"ד סע"ב) מלק חוץ למקומו. בפ"ק דחולין ב ג מ' ה ש ו ח ט מ ן ח צ ו א ר[16]) (חולי' כ"א רע"א) כיצד מולק המאת

[1]) כ"ה בכ"י הנ"ל ובירו' ובר"ש ובמהר"י במ"צ אבל בדפ"ע אדם נוטל מעה אחת מפטמה של אבטיח ו מ ע ה א ח ת מ פ ט מ ה ש ל (לי' בדפ"ר) קישות ונוטען והוא נעשה מלפפון ובכ"י ק"ט רק: אדם נוטל מעה אחת מפיטמא של קישות ונוטעה והיא נעשית מלפפון. [2]) עיין למטה במו"ע. [3]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ה"ב ובכ"י ק"ט ודפ"ו בפ"ו ובכולם צ"ל כמו שהגהתי. [4]) כ"ה רק בכ"י ק"ט. [5]) כ"ה בדפ"ר ובדפ"ע אחרונים מלפפונא ובנו"ג ומיטלל לכו כי כופתא ובכ"י ש"ס כי כפותא (ככפותא) ובילק' ריש קרח אי' בע"א ע"ש ובכ"י ילק' ג"כ בע"א עיין ד"ס לסנה' צד קע"ז ושם הובא לשון הילק' בע"א ממה דאי' לפנינו. על כל פנים נשמע כי גי' רבינו היתה כי מלפפונא. [6]) עיין למטה גי' התנחו'. [7]) בתנחו' אי' אפי' קרח בתמוז ומלספנון בניסן וכו' וגי' הילק' ויתרו' רמז רס"ט בשם התנחו' אפי' מרור בתמוז ומלפפונין בניסן וכ"ה בילק' שה"ש ס' רמז תתקס"ח בשם א"ר תנחומ'. [8]) semina quatuor frigida majora עיי' אור אסתר להאחים באנדי 120 ושם בטעות semita. [9]) תרומות פ"ג מ"א; מעשרו' פ"א מ"ה; כלאים פ"ב מ"א, פ"ג מ"ה. [10]) עסπέπ. [11]) עיי"ע בח"ב, צ"ט: [12]) וכ"ה רפ"א דמעשרות. [13]) והי' לעף פפלנ"צ 352 חביא ציונים שלא בדיוק [14]) צ"ל אלפקוס = בל"ע الفقوس، الفقوس עיין ברע"ב לתרומו' פ"ב מ"ו ובכלאי' שם. [15]) וברע"ב יותר משובש פיא"ר. [16]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר.

העוף[1]) חותך שדרה ומפרקתה בלא רוב בשר הגיע לוושט או לקנה חותך סימן אחד או רובו ורוב בשר עמו ובעולה שנים או רוב שנים. בסיפרא בפרשת והנותרת מן המנחה קדש קדשים (סיפרא ויקרא פרש' ט' פרק י"א) להתיר מליקת ישראל. *[אחי"ה בנו"ג מלוקית ישראל וכן אי' שם איזה פעמים מלוקות ישראל, ושם: מלוקות כהנים, מלוקותיהן, מלוקת מצוה, מלוקת רשות ונראה שהוא עיקר והוא בינוני פעול והשם הוא נישנה בפרק ח' פרש' ז' אי' כמה פעמים מליקה ע"ש וכ"ה השם מליקה בחולי' י"ט: מליקתו פסולה . . מליקתו כשרה, ושם ובדף כ'. מצות מליקה, זבחים ס"ד: בית מליקתו, והקבוץ קידושי' ל"ו. מליקות. והפעל בקל בכמה פעמי' בחולי' בזבחי' הנ"ל ובנפעל ירו' שבת פ"ב ד"ה. והרי מליקה עד שלא נמלקה אסורה לזה ולזה משנמלקה אסורה לזרים ומותרת לכהנים. וכתב דונש בתשובותיו על מנחם (דף 75) כי ראייה הוא לדברי רבותינו שראו עבודת בית המקדש כי הוא חותך בצפורניו שדרה ומפרקת מאחריו עד שמגיע לצואר ויורד וקוצץ עד שמגיע לסימנין וקוצצן ע"כ עיין פירשב"ם לויק' א', ט"ו] —

מלק (= מְלַקֵּק מל"מ ונרדף עם לָחַךְ lecken) בצלוחית פ"ט בפרה (מ"ג) חוץ מן החולדה מפני שהיא מלקת פי' לוקקת[2]).

* **מֶלְקַחַת** (פי' צבת מל"מ מֶלְקָחַיִם Zange) פסיקת' רבתי פ' ל"ג מהו במלקחים (ישעי' ו', ו') . . נטל המלאך גחלת במלקחתו מתוך המזבח של מעלה והוא משליך אותו ונוטל מלקחת אחרת ונותן את הגחלת בשתיהן וכו' ושם: וכשנטל הגחלת במלקחת אחת נכוה עד שנטל מלקחת אחרת וכו' ועיין בילק' ישעי' רמז רע"ג ושם הגי' ונטל המלאך את הגחלת במלקחים וכו' ונטל עוד מלקחת אחרת וכו' ובתנחומ' וישלח סי' ב' במלקחים מהו מלמד שהיו שתי מלקחות הלך המלאך ליטול את הגחלת ונכוה נטל מלקחת אחת . . וחזר והביא מלקחת שניה וכו' ועיי"ע הבא אח"ז.

1 **מִלְקָט** (מפעל לקט פי' כמו מלקחת מן לקח וכן בל"ע ملقط, ملقاط מספרים ואצל רז"ל צבת השער Haarzange) בפ' י"ג, בבלי' (מ"ח) ובפ' החולץ בגמ' וכן שאר[3]) (יבמות מ"ג רע"א) ניטלו ממנו שתים ועשאן למלקט טמאות. פי' "היא מכלי הסַפָּר והגרע והיא לוקטת השער כמו ששנינו בפ' אלו הן הלוקין (מכות כ':) ר' אליעזר אומר אפי' ליקטן במלקט וברהיטני חייב"[4]). וכן בפ' שלשה מינין אסורין בנזיר בגמ' נזיר שגילח (נזיר מ':), מלקחיה ומחתתיה (שמות כ"ה, ל"ח; ל"ז, כ"ג) תר"י (א') מלקטתהא[5]) ומחתיתהא. מלקחיה דבמדבר סיני (במדבר ד', ט') תר"י (א') ומלקטטהא.[6])

2 **מִלְקָט** (עיין פי' הערוך) בפ' י"ו[6]) בבלי' (מ"ה המלקוט של בקר פי' עור שמשימין בעיני הפרה לסבב בדישה. *[אחי"ה בנו"ג ג"כ מלקוט וכ"ה בפי' רה"ג אצל הגי' והמיקלט וכ"ה המקלוט בנוסחאות מהר"ם ובמשניות ישנים מנוקדים שהזכיר תוי"ט לכלי' שם. ופי' רבינו הובא בר"ש בשם הערוך וברע"ב בשמו ורמב"ם פי' כלי מעור יקבצו בו רפתי הבקר כדי שלא יאכל מן החטה וכו' ותוי"ט הביא לשון הרמב"ם בזה"ל כדי שלא יפסיד החטה בעת הדישה. ובפי' רה"ג נשאר בלי פירוש. ועוד עיי"ע מקלוט] —

מַלְקוּת (מפעל לָקָה עיי"ע פי' הכאה ובפרט ל"ט הכאות gerichtliche Bestrafung mit 40 (39) Geisselhieben) סמכו רבנן שהן ל"ט הכאות דכתיב ונקלה אחיך לעיניך (דברים כ"ה, ג') אח"ך בגימטריא הכי הוו. *[אחי"ה זה הע' לי בכ"י כי אם בדפ"ע ובדפ"ר פיז' וויניצ' ובאזיליא אחר ע' מלתא ולפום ריהטא הייתי חושב כי מגליון בא פנימה כי לכאורה דברי בעל הערוך צריכין עיון גדול דקאמר סמכו רבנן וכו' כי במכו' כ"ב. במשנ' ושם: בגמ' נדרש בענין אחר עיין הפשב"ע ע' מלקות אבל אחר חיפוש גדול מצאתי מקור זה הערך בתש' בנימין זאב[8]) ושם בדיני נידוי וחרמים ססי' רפ"ד כתב וז"ל ומשם רב נטרונאי גאון מצאתי דאין לנו מלקות התורה עכשיו אבל מכות מרדות נוהג באומד ולהקל ממלקות של תורה ומלקות מ' חסר א' ואסמכוה רבנן דמלקות ל"ט הכאות הן דכתיב ונקלה אחיך לעיניך אחי"ך בגימטריא ל"ט הוו ע"כ ובלי כל ספק נגרר רבינו אחר ר' נטרונאי גאון. ועוד ראיתי באותה תשובת בנימין זאב וז"ל ומצאתי משם גאון דמלקות דאורייתא צריך אומד בי"ד וצריך שיהו מכות

---

1) בנו"ג מולקין וכ"ה בחולי' כ"ח. וזבחים ס"ה: 2) עיי"ע לקק' 3) כ"ה בכ"י זבדפ"ר. 4) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסר"ס 10 ושם הגי' אפי' ליקטן במלקטט וכן גרס מלקטת בבלי' שם וכ"ה לפנינו אבל ביבמות אי' כגי' רבינו. 5) בדפ"ר ועה"ק שנ"ב מלקטהא ובנו"ג ומלקטייהא. 6) ובכ"י ה"ב ומלקטטיא ובכ"י ק"ט ומלקטטא ובנו"ג ומלקטיא. 7) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה בעי' חסם ובדפ"ר פי"ז וט"ס הוא. 8) הושאל לי ממר ידידי החי הגדול מהר"י אולמאן נר"ו.

משולשות ואין מלקין אלא על חייבי לאוין ועל חייבי כריתות שאין בהם מיתת בי"ד אבל עבד על מ"ע אי נמי על חייבי לאוין בלא התראה מכין אותו בלא מספר ובלא אומד וקורין אותו מכות מרדות על שם שמרד בדברי תורה או בדברי סופרים עכ"ל והארכתי לציינו כי בע' מרד נגרר רבינו אחר פי' זה הגאון ורבינו פי' בסתם בשם עצמו ע"ש. ובהכתב והקבלה לרי"צ מעקלענבורג (לדברים כ"ה, ג') מצאתי ביאור ל"מ לפי פשוטו באופן שיסכים עם המקובל ולפי זה הפי' אין המובן במלת יכנו כמו אשר יכה איש את רעהו כ"א הוא לשון הסרון וגרעון המורגל בדרז"ל מנכה לו מן הדמים וא"כ ארבעים יכנו ירצה ההכאה האחרונה שהיא הארבעים יגרע ויחסר ממנו שלא יהא נלקה כ"א ל"ט ע"כ ע"ש כי האריך — ירו' נזיר רפ"ד דנ"ג סע"א מלקות תורה ארבעים חסר אחת ועיי' ירו' מכו' פ"ג דל"ב: ובסוף תנחומ' קרח (דפי שטעטין רע"ז.) מלקות ארבעים מן התורה דכתי' (שמות ל"ה, א') אלה הדברים אשר צוה ה' אלה ל"ו, דברים ב', הדברים ג' הרי ארבעים חסר אחת ארבעים יכנו לא יוסיף . . ופחתו חכמים אחד משום לא יוסיף [1]). מכות פ"א מ"ג (דף ד'.) מלקות ארבעים. והקבוץ מלקיות ברכות ז'. יותר מכמה מלקיות עיי"ע מרד, סנהד' פ"א: מלקיות של כריתות. יבמות ס"ד סע"ב עיי"ע נשא. ירו' נזיר פ"ו דנ"ה ע"ג עשר מלקיות] —

* מלרין, מלריין, מלרין, מלריה נראה שהוא משובש עיי"ע בקיון בח"ב קנ"ט.

מָלוֹשׁ (לדעת רב כמו מילסא עיי"ע ולפע"ד מל"ס מַלָשָׁא כיור נחושת) ירו' דגיטי' פ' הזורק (רפ"ח דמ"ט:) בתוך מלוש שלה פי' המפרש מלה זו כמו מילסא שפי' קדרה ופרור. *[אחי"ה ועיי"ע מלס ומ"ש, ובע' מלוש אחר ע' מלון פי' בע"א ע"ש] —

* מַלְשִׁינָא (מפעל לְשַׁן בהפעיל פי' דִּבֵּר רעה Verläumder) תרג' תהלים ק"כ, ג' מה יהיב לך מלשינא. והקבוץ בתפלת י"ח ולמלשינים והשם המופשט בתרג' תהלים נ"ב, ד' עביד מילי מלשינותא.

* מילת עיי"ע מִילִיתָא.

מִלְתָּא (פי' הקזה Aderlass מל"י μήλη, μήλιον, μηλίς Sonde כלי כמו סכין חד = σμίλη chirurgisches Messer) בפ' כל הבשר בגמ' הכחל [2]) (חולי' קי"א.) שמואל עבדי ליה תבשילא דטחלי ביומא דעביד מילתא. פי' יום הקזה. *[אחי"ה בכ"י ק"ט וה"ב מלתא וכ"ה בחולי' ופירש"י מלתא הקזה וכן פירש"י לתענית כ"א סע"ב כי עביד מילתא: כשהיה מקיז דם, שבת קכ"ט סע"א עביד מילתא ופי' ר"ח (כש"ס ווילנא) באותו היום שמקיז דם ע"כ והונחה המלה היוני' בעצם וראשונה על כלי אומן אשר בו בודק המכה והושאל לכלי ההקזה עיין פערלעס עט"ש 52 [3])] —

מִלֵּתָא (= מַלְיָתָא בלא"ר כמו מִלּוֹא בל"ם Wall) תרג' סוללה מליתא [4]) באבלה [5]) ובית מעכה [6]) [וישפכו סללה אל העיר] [7]) (ש"ב כ', ט"ו) ולא ישפך עליה סללה (מ"ב י"ט, ל"ב; ישעי' ל"ז, ל"ג). והקימותי עליך מצורות [8]) (ישעי' כ"ט, ג'). *[אחי"ה כ"ה בדפ"ר ובכ"י ו"ו ל"ד ה"ב אבל בכ"י ק"ט ב"ר ובדפוס פיז' והלאה כל הערך קטוע הוא ולי' פסוקים הנ"ל וכנ"ה בתרג' לש"ב ה', ט'; לדה"י ב' ל"ב, ה' ועוד עיי"ע מל י"ב, וש"נ גי' הרד"ק לירמיה ל"ב, כ"ד] —

* מִילִיתָא, מִלָּת, מִילָּת (לפע"ד מל"י σμῖλαξ = σμῖλος מין קטניות אשר פריו נקרא λόβια = לובי) בע' טפח (טופח) ציינתי ירו' כלאי' רפ"א דכ"ז רע"א לפי גי' רבינו בע' פול ור"ש בריש כלאי' טופח: מילותא וכ"ה בפי' מהר"י בן מלכי צדק ובנו"ג מילותה ובדפ"ד וויניצ' וכ"י ע' בע' פול הגי' מיליתא והיא נכונה ומל"י הנ"ל [9]) שענינה בצירוף κηπαία ein in Gärten gezogenes Schotengewächs מין קטניות הגדל בגנות מלא קליפות ופריו נקרא λόβια וא"כ מיליתא הוא ממיני פול המצרי ולכן היטב הוזכר מיליתא בירו' שם עם פתילתה ויותר טוב לגי' רבינו בע' פול: פסילתא = φασήολος, φασίολος Bohne שוה בהוראה עם σμῖλαξ ועם ל"ם לוביא שהוא λόβια ועיי"ע לובי. ונראה כי מענין מיליתא היא מילת

---

[1]) ועיי' כ"מ לרמב"ם פי"ז לה' סנהדרין הל"א שחותר אחר טעם הרמב"ם שאינו לא במשנה ולא בגמ' והיה יכול למצוא המקור בתנחו' הנ"ל ועיי' בפ"י ע' מלקות. [2]) כ"ה בכ"י. [3]) ושם בטעות מצויין שבת קכ"א וצ"ל קכ"ט סע"א. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמש', ובדפו"ו ובכ"י ק"ט מילתא. [5]) בכ"י ערוך בט"ס דאבלה ובדפ"ר דאבל וצ"ל באבלה. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובמקרא אי' בית המעכה ובפסוק שלפניו אי' אבלה ובית מעכה. [7]) כצ"ל כי מזה הובא ראיה. [8]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ערוך מצודות ובפסוק אי' מצרות. [9]) ואות σ בראש נשמטה ועיי"ע מלתא א' μήλη = μηλῶσαι

שנזכר בתוספת' שביעי' רפ"ה עלי וורד ועלי מ י ל ת[1]) ושם: בכ"י ב' (וויען) עיקר הבלבסין עקר ורד ועקר מלת[2]) וה' לעווי ע' מילת טעה לבארו מל"י μίλτος שהוא מין צבע[3]). ובפפלנ"צ לה' לעף 173 הובא מילותא, מיליתא ולא מצא ידו בפירושו.

* מילתא עיי"ע מל ח' — מִילָת עיין ערך מל י"ד והקבוץ שם מִילְתִין (מִילְתָן).

* מַלְתִּין (כמו מַלְתָּעִין מל"מ מַלְתָּעוֹת פי' כמו לסתות Kinnladen) שמ"ר פ"מ יש שהוא תלוי בראשו של אדם . . ויש בפיו ויש באזנו ויש במלתין (זה מקום הנזם) והסגור בא מגליון פנימה להורות על מלתין שסבר שהוא מילת (עיי"ע מל י"ד) אליה רכה שבאוזן והנכון שהוא מל"מ מלתעות ור"ל הלחיים עיי' מ"כ שם.

מֶלְתָּחָה (מל"מ ארגז הבגדים Kleiderschrank ונדרש משתי תיבות עיין בפנים) בפ' הניזקין ב ג מ' ה פ ע ו ט ו ת[4]) (גיטין נ"ט.) מאי מלתחה (מ"ב י', כ"ב) דבר הנמלל ונמתח כגון אמתחת העשויה מעור או מבגד שנמלל ונמתח זה פי' ר"ח זצל. ו א נ ו פ י ר ש נ ו כ מ ו (איוב ל"ח, ט') ו ע ר פ ל ח ת ו ל ת ו ד כ ת י ב (מ"ב, י' כ"ב) ה ו צ א ל ב ו ש ו ה י א ת י ב ה ה פ ו כ ה כ מ ו כ ב ש כ ש ב. *[אחי"ה כ"ה רק בכ"י ו"ו א' ול"ד אבל בשאר כ"י ודפ"ע לי' ובענין פי' ר"ח עיין ג"כ ע' סבן ועוד עיי"ע מל י"ד] —

* מֶלַתְּרָא, מֶלַתְּרָה (מל"י μέλαθρον Querbalken) כבר מבואר בע' אמלתרא (ח"א, קי"ח) ובע' מל י"ג ובשני הערכים נגרר רבינו אחר פי' ר"ח (נדפס בש"ס ווילנא) כי בע' אמלתרא הועתק כל הערך עד פ"א ובע' מל י"ג הועתק ריש הערך מפי' ר"ח (הנ"ל). ובירו' אי' בלא אלף נוספת ירו' עירו' רפ"א ד"ח: וירו' סוכ' פ"א דנ"א רע"ד לא סוף דבר מקורה אלא נתן מלתרא ויש בו רחב ד' טפחים מתרת את המבוי, ושם סע"ד א"ל והדה היא אמלתרה אילו מלתרה שמא אינו מותרת ופי' ר"ח (נדפס בש"ס ווילנא) לעירו' שם: שמה אינה מתרת כלל ואמלתרא זו שמתרת לא מפני רחבה אלא מפני חשיבותא וכל העובר נותן עיניו עליה מפני חשיבותא וכו'. ובירו' עירו' שם רע"ב וירו' סוכ' רפ"א דנ"א סע"ג את רואה את (המלתירה) [המלתרה][5]) כילו (כאילו) יורדת וסותמת וכו'. ירו' חגיג' פ"ב דע"ח: מלתרא עבה. והקבוץ ירו' נזיר פ"ז דנ"ו ע"ג תחת מֶלַתְּרִיוֹת. ויק"ר רפי"ז מלתריות של מילא (מליא) עיין מ"כ שם וסוף ע' מל י"ג.

* מם, מ"ם (שם של אות הי"ג באפ"ב וכן בל"ע מֵים Mem) שבת ק"ג: מם יוד מם: מַיִם, ושם ק"ד. מם פתוחה מם סתומה, מעשר שני פ"ד מי"א מ"ם מעשר. מגילי ב': מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים, ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ד מ"ם מ"ם . . ממאמר למאמר וכו', שם: מ"ם שלהם סתום וכ"ה בריש עמוד ג' שם. והקבוץ שבת ק"ג: ממין (בכ"י מינכען)[6]) סמכין, סמכין ממין.

מם (= מוֹמִי Eid מפעל יְמָא בל"ס יָמָא נשבע schwören) בהגדה דהשוכר את הפועלין (ב"מ פ"ה.) הא מומי[7]) עזובה דא פי' בשבועה עזבתי זה הדרך הרע וי"א בשבועה עזבתי זו האשה שהייתי רגיל לילך אצלה. תרג' לא תשא (שמות כ' ז') לא תימי[8]). בפ' ערבי פסחים בגמ' אפי' מן (העני) [צ"ל התמחוי][9]) (פסחים קי"ג רע"ב) וכי ימיין בחייהון דרבנן קדישי ד א ר ע א[10]) ד י ש ר א ל[11]). *[אחי"ה וכנ"ה ירו' נדרים ספ"א דל"ז. נדר במוהי במומי דנדר טשה ועיי"ע מוהי וע' שבותה ומ"ש. ויק"ר פ"ו בין זכאי בין חייב לידי מומי לא תיעול וכ"ה בילק' בשני המקומו' שהבאתי בע' בין ג' ע"ש וגי' רבינו: בשבועה. ובכנוי: ילק' יתרו ר' רמז רפ"ו צפה הקב"ה שהן עומדין במומיהן וכ"ה בילק תהלים ס' רמז תשצ"ו ובפסיקת' דר"כ צד ק"ז משובש באמונתם ובפסיקת' רבתי פכ"א בשבועתם בתומיהם וצ"ל במומיהם ומלת בשבועתם באה מגליון פנימה, ושם: ושבטו של לוי עומד בתומיא צ"ל במומיה (עיין מאיר עין שם) וכצ"ל שם

---

[1]) כ"ה בכ"י אירפ' צוק"מ 68 ובנו"ג מלת. [2]) ובכ"י אירפ' לי'. [3]) וטעה ג"כ במ"ש כי במקום תוספתי שביעי' הנ"ל (עקר וורד ועקר מלת) אי': בירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: כזה: ע ק ר ה א ג ה כי בתוספ' שביעי' חנ"ל אי' ג"כ עיקר (חרוב) [צ"ל וורד] ועיקר הגא ולעומת זה אי' בירו' שם: עיקר הוורד ועיקר האגה. [4]) בכ"י ובדפ"ר. [5]) ובירו' עירו' פ"ח דכ"ה. אי' באלף בראש עיי"ע אמלתרא. [6]) ובנו"ג מימין. [7]) בדפ"ר האמומי ובכ"י ק"ט האי מומי ובנו"ג מומי. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע תמי. [9]) וכ"ה בע' אשכף א', צהב א' ובדפ"ע חוץ מדפ"ר לי'. [10]) כ"ה בכ"י, ובדפ"ע ארעא. [11]) כ"ה בכ"י ק"ט ובנו"ג ומומתיהו הכי בחייהן רבנן קדישי דבארעא דישראל ובכ"י ש"ס באפעל וכי מיימן מיימן הכי חייהון דרבנן קדישי ארעא ויתר שנויים עיין בד"ס פסחים צד קע"ו. ועיי"ע ימא ובפי' ר"ח העתיק: וכד א ש ת ב ע י אמרי הכי וכו'.

פ' אנכי ארשב"י (אינך) [אנך] אין אתה עומד (במימיו) [צ"ל במומיו][1]. תרג' אונק' קול אלה (ויקי ה', א') קול מומי; בשבועת האלה (במדבר ה', כ"א) ללוט ולמומי. בית האלי (מ"א ט"ז, ל"ד) תרג' בית מומי עיין רד"ק שם. ותרג' אלה (ישעי' כ"ד, ו'; ירמי' כ"ג, י') מומי. ובל"נ מוֹמָתָא תרג' לבראשי' כ"ד, ח'. מ"א; כ"ו, כ"ח; לשמות כ"ב, י'; לבמדבר ה' כ"א, ב"ק קי"ד רע"א אמומתא שדי ליה עיין פירש"י. פסחים קי"ג רע"ב עיין למטה בהערה 10 נדרים י': עיי"ע מוהי] —

* מומיתא (לפי הענין כנים Läuse) ירו' שבת פ"א ד"ג: מומיתא דרישא מתעביד עקרב ודמניא שממי ופי' פני משה כינה שבראש נשתנה להיות מין עקרב וכינה של בגדים נשתנה להיות שממית ע"כ במקום ודמניא נ"ל להגיה ודטניא פי' מל"ר tinea ע"ש עיין פירש"י בחולי' כ"ח. ששם לועז רש"י ניכא: טיניא (= ל"צ teigne), אבל מומיתא או מימיתא כגי' פ"מ לא איתפריש לי שוב ראיתי בפי' ר"ח לב"ק ט"ז. (נדפס בש"ס ווילנא) שגרס בירו' הנ"ל: ממוחו דרישא מתעבד עקרב ודמעיא סממא.

* מומייקה ט"ס עיי"ע מנייק.

* מוּמוֹס עיי"ע ממס.

* מְמְזוֹר (מפעל מָזַר Gezwirntes) ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג ההן דעבד ממזור פי' ענין טְוִיָה.

מַמְזֵר (ל"מ מפעל מזר ענין תערובות Bastard, Mischling ולפי תרג' בפנים מלשון זָר) בסוף הלכה קמא דפ' י' יוחסין (קידו' ע"ב סע"ב) מאי וישב ממזר באשדוד (זכריה ט', ו') כדמתרג' ר' יוסף דיתבון בני ישראל לרוחצן בארעהון דהוון דמיין בה לנוכראין. *[אחי"ה בשרש מזר הביא הרד"ק זה התרג' דהוו ביה כנוכראין ופי' ג"כ מענין זר ושני הממין נוספות כמו ממגרות (יואל א', י"ז). וכנ"ה ביבמות מ"ט רע"א וש"נ איזהו ממזר כל שאר בשר שהוא בלא יבא דברי ר"ע שמעון התימני אומר כל שחייבין עליו כרת בידי שמים והלכה כדבריו ר' יהושע אומ' כל שחייבין עליו מיתת בי"ד. וע"ש בגמ' כל שקלא וטריא ועיין השיטות בזה בפחד יצחק ע' ממזר ובספר מלוא הרועים. יבמות מ"ה. כותי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, שם מ"ט. מצאתי מגילת יוחסין בירושלים וכתוב בה איש פלוני ממזר מאשת איש. קידושי' ס"ח. הכל מודים בבא על הנדה ועל הסוטה שאין הולד ממזר וכו' ושם ר' סימאי אומ' מן הכל היה ר"ע עושה ממזר חוץ מאלמנה לכה"ג וכו' בואו ונצווח על עקיבא בן יוסף שהיה אומ' כל שאין לו ביאה בישראל הולד ממזר. מסכת כלה: עז פנים ר"א אומ' ממזר ר' יהושע אומ' בן הנדה ר"ע אומר ממזר ובן הנדה פעם אחת וכו' ע"ש המעשה. יומ' ס"ו: כפי גי' כ"י ש"ס ב' (ד"ס שם צד צ"ג:) שאלו את ר"א ממזר מהו לירש אמר להן ומהו ליבם וכו' הוריות י"ג. (במד"ר רפ"ו) ממזר תלמיד חכם קודם לכה"ג עם הארץ[2], ירו' קידושי' פ"ג דס"ד ע"ג ופ"ד דס"ה ע"ד ירו' יבמות ספ"ח ויק"ר ס"פ ל"ב אין הממזר חי[3] יותר משלשים יום וכו', ספרי תצא עיי"ע מזר ה', ובלא"ר מַמְזֵרָא, ממזירא אונקל' לדברים כ"ג, ג', יבמות ע"ח: ממזרא לא חיי וכו', ירו' יבמות פט"ו דט"ו. ממזירא קמא שמיא, ושם ספ"ח ד"ט סע"ג שמע קלון קריין ממזירא ומַמְזֶרְתָּה (והוא ל"נ), ובירו' קידושי' פ"ד דס"ה ע"ד ממזרא ממזרתא ושם פ"ג דס"ד סע"ג ממזרה וממזרתא. ובל"נ עברית מַמְזֶרֶת יבמו' ע"ח: כתובות כ"ט. והלאה. והקבוץ מַמְזֵרִין יבמות שם ול"ז: קידוש' ס"ט. ע"א. ממזרים יבמות י"ד סע"א והשם המופשט מַמְזֵרוּת (Blutschande) ירו' יבמו' ספ"א ד"ג: ירו' קידושי' פ"א דנ"ח ע"ד ירו' גיטי' רפ"ד דמ"ה ע"ג יומ' בבלי י"ח:

מֻמְחֶה (בינוני פעיל א') מן מחה, מחי מל"ע مُحِي רחק עצמו מדבר והושאל ליוצא מן הכלל פי' משובח ומפואר ausgenommen, ausnehmend, d. h. vortrefflich ב') לדעת רבינו מל"מ עיי' בפני') בפ' במה אשה (שבת ס'.) ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה, בפ' ד' בבכורות (כ"ח:) כל המומחה לבית דין פטור מלשלם. — (א"ב פי' בקי ומדקדק) — בפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ח:) אין מודדין אלא מן המומחה[4] פי' מומחה דכיצד מעברין מקום מיושר[5] מלשון (במדבר

[1]) ומ"ע צד ק"ה הגיה ללא נכון בטימיו. [2]) והאידנא נהגו איפכא עיין רע"ב לגיטי' פ"ה מ"ח ותוי"ט שם ומהר"י קולון שרש ח'. [3]) בירו' קידו' חיה, חיי' [4]) כ"ה בכ"י וי"ן ל"ד ב"ר וק"ט וכ"ה בדפי' וויניצי' רק הציון הזה הובא קודם הציון מבכורות ובכ"י ק"ט לי' הך דבכורות ובכ"י ה"ב ובדפ"ע אחרי' לי' זה דעירובי' והנכון כמו שסדרתי שבתחלה הביא רבינו ציונים משבת ובכורו' וענינו כמו שמוסיף ר"ב (ובדפי' אמש' חסר סימן המובהק: א"ב) ואח"כ הביא זה מעירובי' ועל זה סובב רבינו בסוף הע' אבל בלי ציון זה אין לערוך לא ראשו ולא סופו. [5]) כ"ה לנכון ברפ"ע ובכ"י ק"ט מישור.

ל"ד, י"א) ומחה על כתף ים כנרת. — (א"ב זה פי' הביא תוספות בשם ר"ח ורש"י גרם אלא מומחה[1] ופי' בקי ולא נהירא דא"כ היה לו לומר אין מודד אלא מומחה). *[אחי"ה ובאמת קושיא עצומה היא וכן הקשו תוספות חדשים על רע"ב שפי' ג"כ כרש"י ובכל זאת גורס אלא מן המומחה והלך בזה בשיטת פי"מ להרמב"ם והרא"ש ותוי"ט הביאו ראיה מירו' שאמר אמתניתין ה ה ד י ו ט שריבה אין שומעין לו אבל כבר דחו זו הראיה תוספות חדשים דהירו' קאי אסיפא דמתניתין ריבה למקום אחד וכו' ע"ש ובאמת לפי גי' הגמ' אלא מן המומחה א"א לפרש אלא כפי' הערוך שנגרר אחר פי' ר"ח והוא כפי' הגאון שהביא תוי"ט ופי' ר"ח (נדפס עתה בש"ס ווילנא) כתב בזה"ל: אין מודדין אלא מן המומחה פי' מקום ישרה מלש' ומחה [על כתף] ים כנרת ע"כ והתוספו' והרא"ש הביאו קצת בע"א ובאריכות יתירה ע"ש ועיי' קרבן נתנאל טעם למה מיאנו הפוסקים בפי' הגאון — ודע כי בכל הדפוסים הראשונים עד דפ' אמ' אי' רק ע' אחד וכ"ה בכ"י ערוך אבל ר"ב מתחיל בציון מעירו' ע' בפני עצמו ומוסיף לע' ממחה א' מה שציינתי בשם ר"ב. ובענין פי' בקי ומדקדק שהוסיף ר"ב יש להעיר כי הוא רק בהשאילה כי לפע"ד נבנה מל"ע הנ"ל פי' אחד שיוצא מהכלל וכן הענין מלה רומית eximius פי' מפורסם ומשובח מפעל eximio הוציא מהכלל. ובעל התשבי השוה מומחה ללי"מ עולות מחים (תהלים מ"ח) לשון מוח שהוא שמן ונבחר ולא נהירא. ור"ח בסנהד' ה' רע"א (בש"ס ווילנא) פי' אם היה מומחה לרבים: מומחה מנוסה בדינים ע"כ. וכנ"ה מומחה לרבים סנה' ל"ג. ע"ז כ"ז רע"א ר"ה כ"ה סע"ב ושם: אין לך מומחה לרבים בישראל יותר ממשה רבינו. ירו' ר"ה פ"א דנ"ו ע"ג הראהו למומחה. ע"ז שם רופא מומחה. תוספתא שבת פ"ד (ה') קמיע אע"פ שהוא מומחה. ושם: איזה הוא קמיע מומחה[2]. כל שריפה ושנה ושילש וכ"ה בשבת ס"א סע"א ובירו' שבת פ"ו ד"ח: נאמן הרופא לומר קמיע זה מומחה רפיתי בו ושניתי ושילשתי, ושם מומחה גברא מומחה קמיע. ב"ר פ"ל צדיק ומומחה והקבוץ חולי' ג': מומחין סנהד' כ"ג. והלאה ובירו' תרומות רפ"ב דמ"ב. אי' כמה פעמי' מ מ ח י ן (חסר וי"ו). והפעל ממנו שבת ס"א. ס"א: איתמחי גברא . . איתמחי קמיע וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) תחת מומחה גברא דלעיל. וס"א רע"ב למחויי גברא . . למחויי קמיע] —

* מְמַיְקְנָא. מְמַיְקְנוּתָא עיי"ע ממק.

מֶמֶל (Reibstein מפעל מָלַל ענין פריכה וכתישה עיין בפנים) בפ"ק במעשרות (מ"ז) נוטל מן העקל ומן[3] הממל. בפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ז:) המוכר בית הבד מכר את הים ואת הממל. גמר' (שם) ממל א"ר אבא ב"ר ממל מפרכתא. פי' אבנא דחקיק בה בחלון ומביאין עץ גדול ומכניסין צידו אחד באבן וצידו אחד בקורה וטוחנין בו זיתים וקורין אותו מפרכתא ושמו בל' ישמעאל ז א ר[4] ובלש' ארמי מצרא זיירא (ע"ז ס' סע"א)[5]. ויש אומרים אבן שמשימין על הזיתים ומשברן. וי"א ה ב ו ר[6] העליון שכותשין בו הזיתים. *[אחי"ה הפי' הראשון מסכים עם פי' ר"ח שהביא הרשב"ם בב"ב שם ע"ש בד"ה ממל. והמלות ערביות זאר, וזיירא העתיק בלי ספק ג"כ מפי' ר"ח וכן הוברר לי עתה כי מה שפי' רבינו בע' זיירי (ח"ג, רפ"ח) הועתק מלה במלה מפי' ר"ח לשבת קכ"ג. (בדפ' ש"ס ווילנא). וי"א הראשון קרוב לפי' רגמ"ה (בדפ' ש"ס ווילנא) וי"א השני עולה עם פי' ר"י מיגאש ועיין פי"מ להרמב"ם ורע"ב ועיין ג"כ שט"מ לב"ב שהביא ר"י מיגאש. וקצת ראיה לפי' י"א הראשון מירו' תרומות פ"ב דמ"ב רע"ב אם רצה מביא זתים ונותנן תחת הממל והולך ובא עליהן. ומלת מֶמֶל[7] (ע"ד ממש מן משש עיין ר"ב ע' ממש) נבנה מפעל מלל כמו מֶרֶר (משלי י"ז, כ"ה) ופי' ממל אבן שכותשין בו הזיתים כי הוראת מלל ענין כתישה וכתיתה מל"מ מלילות (דברים כ"ג, כ"ו) עיי"ע מל א'. וקרוב לזו ההוראה בל"י ורו' mahlen, μύλλειν, molere zermalmen והשם μύλη, mola, Mühle ריחים של טחינה ופריכה ומזה ג"כ בכתובות ס"ז. הכא במאי עסקינן בדהבא פריכא רב אשי אמ' במללא ופירש"י דק דק של זהב ע"כ וא"כ מללא כמו פריכה אבל עיין גי' רבינו בע' מל י' — ונראין דברי הגאון רש"ל ראפופורט (בהשחר ג', 103) אשר האריך במלת ממל כי ר' אבא בר ממל היה ממקום ששמו כך על דבר שעסק יושביו בכתישת וטחינת

---

1) וכ"ה בכ"י א"פ בש"ס עיין ד"ס עירו' צד ק"ת. 2) בכ"י אירפ' בלאף בסוף. 3) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ומבית. 4) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ו"ו ל"ד ה"ב, ובכ"י ב"ר זאד וצ"ל זאר וכ"ה בדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס ואד. 5) וכ"ה בע' מצר ג' וזר ו' ושם ושם זירא וכ"ה כאן בכ"י ו"ו ל"ד אבל בכ"י ק"ט ודפ"ע זיירא והיא היא זיאר שפירשנו בע' זיירי (ח"ג רפ"ח בהערה 3) ובנו"ג בע"ז מעצרא. 6) כ"ה בכ"י ובדפ"ר, ובשדפ"ע הכור. 7) ולא כמו שנקוד מָמֶל בכ"י ש"ס (עיין ד"ס לב"ב צד ק"ב: אות ז').

פירות והראיה מעירו' נ"א: מעשה באנשי בית ממל[1]) וכו' שהיו מחלקין גרוגרות וצמוקים לעניים בשני בצורת מזה אנו רואים כי אנשי בית ממל היו להם הרבה תאנים וענבים כתותים ולכן ידע ר' אבא משם לפרש היטב המלה במשנה ממל היא מפרכתא. ור' אבא בר ממל ובירו' ר' בא בר ממל נזכר הרבה בשני התלמודים עיי"ע אצל סד"ה ואצל מהרז"ף במה"י צד ס"ז: ואין זה ממלא של ע' הבא אח"ז] —

מְמְלָא (שם מקום עיין בפנים) בב"ר פרש' נ"ט[2]) ואברהם זקן[3]) ר' מאיר אזל לממלא ראה אותן כולן שחורי ראש אמר להן מאיזו משפחה אתם שמא מעלי אתם וכו'. פי' „ממלא שם עיר ומסתברי דלהכי אקרי (כתובות פ"ה. וש"נ) דבית עלי ממלאי על שם ממלא". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח כדמוכח משט"מ לב"מ ק"ט. ד"ה ממולאי ועיי"ע מל ז' וע' בֵּיבָּי (ח"ב, ז'.) ובילק' חיי שרה ר' רמז ק"ג וילק' משלי רמז תתקנ"ו נ"ב שם מקום ובמדר' שמואל פ' ח' אי' בפירוש: ר"מ על לחדא אתרא דאקרי ממלא. ובשט"מ לכתובות פ"ה. ד"ה משום הובא בשם תלמידי רבינו יונה ממולאי מל' ימול קצירו וי"א דעל שם העיר שנקראה ממולא כדאמרינן ר"מ איקלע לממלא וכו' ולדעת פליניאום פ' כ"ג (בשם קאללימאכוס) נקרא אי' Melos : Mimallis] —

* מַמְלַל (מל"ם מַמְלָלָא פי' דבור Redensart, Sprechweise) תרג' דברים אחדים (בראשי' י"א, א') וממלל חד. תרג' לשמות ד' י'; ו', י"ב; ל"ג י"א; לדברים ל"ד, י' ותר"י א' לבמד' כ"ב, כ"ח. ותרג' ובלשון אחרת (ישעי' כ"ח, י"א) בשינוי ממלל.

מָמוֹן (בל"ם מָמוֹנָא והועתק לל"י באונגיליאון μαμωνᾶς, μαμμωνᾶς פי' מעות ורכוש Vermögen, Geld) תר"י רכוש את לוט ואת רכושו (בראשית י"ד, י"ב). *[אחי"ה בנו"ג קניניה אבל תרג' אונק' מה בצע (שם ל"ז, כ"ו) מה ממון נתהני לנא. ותרג' כופר (שמות כ"א, ל') ממון ובתר"י א' קנסא דממונא ותר"י א' אשמו (במד' ה', ז') ממונא ועיין פירש"י. ותר"י א' לבראשית י"ג, י"ג בישין בממונהון ועיין פירש"י. ותר"י א' לדברי' א', י"ח בין דיני ממויא לדינא נפשתא. תרג' ישעי' מ"ה, י"ד לא בדמין ולא בממון. ותרג' מהונך (משלי ג', ט') מן ממונך. וחידוש שלי' במתורגמן זה השרש. והרבה בש"ס עיין ברכות ס"א: (וסוף מטות בתנחומי סי' ז') פסחים פ"ו: קי"ט. יומ' ל"ט. ר"ה ו': סוט' י"ב. ב"ק ט"ו. ל"ה: ל"ט. מ"ו. ק"ח. קט"ז: קי"ז. קי"ח. קי"ט. ב"מ ב': ק'. יבמות ט'. כתובות ל"ז: סנה' י'. ע"ב. צ"ד: ק"ט. קי"ב. אבות פ"ב מי"ב ע"ז ד'. הוריו' ח'. חולי' נ"ו. נגעי' פי"ב מ"ה ירו' נזיר ספ"ה דנ"ד: בתנחו' סוף מטות סי' ו': ממון מה שאתה מונה אינו כלום] —

* מְמוּנֶה עיי"ע מן ב' וגי'.

מִמֶּנּוּ (מל"ם מִן מלת היחס בכנויים מִמֶּנִּי, מִמְּךָ, מִמֶּנּוּ von ihm) בפ' מי שהיה טמא בגמ' מה בין פסח (פסחים צ"ו סע"א) ממנו (שמות י"ב ט'. י') למה לי לכדרבא[4]) אמר רבי יצחק פי' בהלכה קמא דפ' הערל (יבמות ע"ד.) אמר רבא אמר ר' יצחק תלתא ממנו כתיבי בפסח חד לגופיה וחד לאפנויי וכו'. *[אחי"ה בנו"ג וחד לגזירה שוה וחד למא"ד בא הכתוב ליתן לך עשה אחר ל"ת ובפי' ר"ח בפסחים העתיק קרוב לגי' רבינו וחד מופנה לדון ממנה גזירה שוה וכו'. ובענין ממנו (במדבר י"ג, ל"א) עיי"ע בעל ומ"ש בח"ב, ק"מ: ועיי"ע אלא (ח"א, פ"ה.)] —

* מַמְצִיא (שם מקום עיין נייבויער גיאגראפיא ט"ז. Memçi) תוספת' שביעי' פ"ד וירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג.

☞ ממס (= מוּמוֹס מל"י μῖμος בל"ר mimus der Mime, Geberdenkünstler) מדרש ב"ר פ' ותצא דינה בת לאה (ר"פ פ') שהם מביאין[5]) מוטסין לבתי טרטיאות[6]) פי' בל"י ורו' לץ עושה עצמו כאחר ולפעמים נותן פרצוף עשוי על פניו עיי"ע מיאומס. *[אחי"ה עיי"ע ושם נסמן היהיר מומס מאיכ"ר פ' הביא. ובפתיחת' דאיכ"ר סי' י"ז משובש המתים וצ"ל המומוס ועוד נקרא בל"ר אמצ' פרצוף עשוי על הפנים momus והשם המופשט momeria וממנו בלא"ש Mummerei] —

ממק (= מְמַיְקָנָא מל"ם פי' לץ Spötter, Possenreisser) יסר לץ (משלי ט', ז') תרג' וירדי

---

[1]) וכ"ה בתוספת' עירו' ספ"ד (פ"ה) אבל בירו' עירובי' ספ"ד דכ"ב. בט"ס בית ממה ועיי"ע בית ממל ומ"ש בח"ב, ע"ה. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב ובדפ"ע בט"ס כ"ט אבל לפי חשבון הפרשיות של ב"ר אצל רבינו שמונה פרשי' אחת יתר ממה שנדפס לפנינו צ"ל פ' ס' וכן מוכח מעי' זנין (ח"ג, ש"ו: הערה 6) ועיי"ע דפלון וע' פלן ג' ובע' קלר ב'. [3]) בכ"י ה"ב. [4]) וכ"ה ביבמו' ע"ד. ובכ"י ב' וא"פ בפסחים שם וכ"ה בפי' ר"ח וכ"ה בדפ' הישנים עיין ד"ס לפסחים צד קמ"ט: ובנו"ג לכדרבה וכ"ה ביבמות ע"א. אבל בדפ' פיז' לנכון לכדרבא. [5]) בנו"ג מכניסין. [6]) בנו"ג טרטייאות.

ממיקנא. ולצים לצון חמדו להם (שם א׳, כ״ב) וממיקני ממיקנותא [רגינו להון]. אל תוכח לץ (שם ט׳, ח׳) לא תיכום [1] לממיקנא. ולצת לבדך תשא (שם ט׳, י״ב) ואין תהוי ממיק. — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ לץ). *[אחי״ה כונת ר״ב על התואר μιμικός = mimicus מן מומוס של ע׳ הקודם לזה והנכון שהוא ל״ס. מְמַיְקְנָא והקבוץ מְמַיְקְנַיָּא תרג׳ לתהלים ל״ה, ט״ז; מְמַיְקְנֵי תרג׳ למשלי א׳ כ״ב; י״ט, כ״ט; והשם המופשט מְמַיְקְנוּתָא עיין לעיל ועיי׳ תרג׳ לתהלים מ״ד, י״ד וממנו הפעל בתרג׳ לתהלי׳ קי״ט, נ״א הליצני ממיקנן] —

* מְמָקק (פי׳ עש הספרים והמטפחות עיין ערך מקק.

☞ מוּמָר (הפעל מן מור ובשמוש השם פי׳ כמו משומד Apostat, Abtrünniger) אוכל נבילות לתיאבון בפ׳ דיני ממונות בסנהד׳ (כ״ז.). *[אחי״ה וגי׳ רבינו משומד עיי״ע. ע״ז כ״ו: מומר פליגי רבי אחא ורבינא חד אמר לתיאבון מומר להכעיס מין הוי וחד אמר אפי׳ להכעיס נמי מומר אלא איזהו מן זה העובד ע״ז וכ״ה בהוריות י״א. בכ״י ש״ס ובד׳ ויניצ׳ אבל משינוי הצענזור בדפ׳ באסיליא הונה צדוקי. חולי׳ ד׳ סע״א ערכי׳ ג׳. ישראל מומר. חולי׳ שם: מומר לערלות . . מומר לאותו דבר . . מומר לע״א . . מומר לכל התורה כולה וגי׳ רגמ״ה בכ״מ הנ״ל משומד ע״ש. ושם ה׳. והלאה. ירו׳ פסחים פ״ז דל״ד ע״ג מומר בהורייה (יבמות ע״א. המרת הדת) — ועיין פחד יצחק ע׳ מומר ותשובות שנסמנו שם — ול״נ מוּמֶרֶת עיי״ע משמד בסוף הוספותי מציון התוספת׳ דסוף סוכ׳] —

* מַמְרֵא (התואר נבנה מפעל עברי מרא widerspenstig sein) ובפרט זקן ממרא dissentirender Lehrer) א׳) זקן ממרא סנהד׳ פ״ד: פ״ו: במשנ׳ ופי׳ בגמ׳ (שם פ״ז.) זקן ממרא אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת וכו׳ ע״ש. ירו׳ שבת פ״א ד״ג ע״ד אנא כתיב עלך זקן ממרא. ב׳) שם העצם (בראשית י״ה, י״ג) והוא שוכן באלוני ממרא — ר׳ יהודה אומ׳ במשריא דממרא ור׳ נחמיה אמ׳ בפלטין דממרא על דעתיה דר״י אתרא הוא דשמיה ממרא ולמה נקרה שמו ממרא . . שהמרה פניו באברהם וכו׳ א״ל (לאברהם) ממרא וכו׳ ועיין תנחומ׳ וירא סי׳ ג׳ ואגדת בראשי׳ פ״ט — מנחות פ״ה. (שמ״ר פ״ט) עיי״ע יוחני.

ממרו (מין עשב עיין בפנים) ברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטין ס״ט.) לחינכי א״ר יוחנן חומתי ממרו. — (א״ב פי׳ בל״י מין שורש ואומרי׳ שהוא קטן ודק ולבן בפנים ונוטה לגוון ירוק מחוץ חם ויבש במעלה שלישית מנגד סם המות). *[אחי״ה אולי כיון לל״י אמצ׳ μαμιρά עיין מיורסיאוס 324. ול״נ שהוא ל״פ ماميران Schwalbenkraut, Schellkraut עיין או״מ פרסי׳ לוואולירס ב׳, קי״ד ובענין חמתי עיי״ע ח״ג, תמ״א: וש״נ שינוי הנוסחאות ואם מלה פרסי׳ הנ״ל היא אז תתכן גי׳ ממרן] —

* מימרם (?) שהש״ר פ׳ אעלה בתמר עיי״ע מיומס ומ״ש בהערה . . .

מַמָּשׁ (מפעל מָשַׁשׁ ענינו תפישת דבר ביד Fühlbares, Tastbares והושאל לעצם דבר Wirkliches, Wesentliches) בס״נ דפ׳ שואל (שבת קנ״ב:) גשייה [2] חזייה דאית ביה ממשא [3]). — (א״ב תר״י (ב׳) והידים ידי עשו (בראשית כ״ז, כ״ב) ממוש ידוי דעשו. ול״מ זה גשה נא ואמשך (שם כ״ז, כ״א). ומלת ממש על משקל וממר ליולדתו (משלי י״ז, כ״ה). *[אחי״ה וכזה המשקל מָמָל עיי״ע ומ״ש וכן תֶּמֶס מן מסס וכתב רר״ק בשרש משש ענין המשוש ידוע ויש לפרש מזה וימש חשך (שמות י׳, כ״א) ע״כ וכן מבואר בשמ״ר רפי״ד שהיה בו ממש. סנהד׳ ס״ג סע״ב יודעין היו ישראל בעכו״ם שאין בו ממש וכו׳ ירו׳ גיטי׳ רפ״א דמ״ג. ערר שיש בו ממש . . שאין בו ממש. ירו׳ יבמות פ״ז ד״ח: העובר עשו אותו כממש לפסול ולא עשו אותו כממש להאכיל. תר״י ב׳ לדברים ל״ב, י״ז שידיא דלית בהון ממש. ובכנויים חולי׳ ק״ח. טעמו ולא מַמָּשׁוֹ. ע״ז ס״ז. ושם: כל שטעמו וממשו אסור וכו׳ ע״ש. ובל״א ממשא שבת שם ובנדרי׳ צ״א: לית בה משישא. ותואר הפעל מַמָּשׁ (wesentlich, wirklich) סוכ׳ כ׳. ושם: מחצלות ממש. ב״ק פ״ג: מיתה ממש. ושם פ״ד. איסלקא דעתך ממש וכו׳ מה להלן ממש אף כאן ממש . . עין ממש. סנהד׳ ס״ד. דבוקים ממש. וישלח יעקב מלאכים פירש״י (בשם ב״ר) מלאכים ממש. ובעל התשבי טעה לחשוב כי ממש בשתי ממין השרש והנכון כמ״ש כי השרש בשתי שינין] —

* מְמְשָׁל (נ״ל מל״ע مماثل פי׳ דבר הדומה זה לזה ähnlich, gleich והושאל למשל

[1] בנו״נ תכום. [2] וכ״ה בילקי כ״י אצל ר״ס שבת צד קפ״ו: ובנו״נ גששית. [3] וכ״ה בכ״י א״פ (ר״ס שם).

שהוא דמות דבר אל דבר Gleichniss, Parabel ועיין בפנים) גיטין ל"ה סע"א גלופקרא[1] אחד וספר תילים אחד וספר איוב וּמְמְשָׁלוֹת בלועים וכו' ובתשובו' הנ"ל אי' לנכון וממשלות שועלים (Fuchsfabeln)[2] וכ"ה ממשלות שועלים וממשלות כובסין בסוכ' כ"ח. כפי' ג"י רבינו בע' משל ב'[3] וכ"ה שם בציון מב"ב קל"ד. ושם ושם הסדר ממשלות כובסין ממשלות שועלים וכ"ה בכ"י ש"ס ה' ור' לב"ב (ד"ס צד קפ"ה) ובילק' כ"י פנחס וכ"ה בכ"י מ' לסוכ' וממשלות שועלים וממשלות כובסין ובהקדמת נר א' למנוה"מ אי' היחיד ממשלת וכ"ה בדפ' הישני' בסוכ' וכ"ה ממשלת שועלים בכ"י ש"ס לסנהד' ל"ח סע"ב ובילק' משלי י"א דפ' שאלוניקי וצ"ל ממשלות וכ"ה בתש' הגאונים דפ' ליק סי' ל' ובשערי תשובה דפ' לייפציג סי' י"ג[4] וז"ל רה"ג בתש' הגאונים הנ"ל . . לא מצינו בשאלותיכם כתיב ממשלות וכן הוא מפי השמועה כאשר כתבנו ודעו כי משלים אלה יש בהן מוסרים ולימודים שאומרים כאלו מפי חיות כגון כתב של הנדויין שנקרא כלילה ודמנא . . ואלו הממשלות שהיו לו לר"מ היה כל אחד מהם מוסמך על המקרא שדומה לטעמו וכו' ע"כ ונ"ל שמטעם זה היה הגיה הגאון נ"י השואלים כי ממשלות כמו מלה ערבי' הנ"ל שענינה דבר דומה לדבר וכן במשלי ר"מ המשל המוסמך על המקרא דומה לטעמו. והמ"ם הא' היא שרשית כמו הממשלים לבית אביהם (דה"י א' כ"ו, ו') ר"ל דומים להם (עיין רד"ק שרש משל). וכדי להבדילו מל"מ עשו רז"ל הקבוץ בל"נ מְמְשָׁלוֹת — ובהגהות ר"ש באבער לתש' הגאוני' צד 9 הגיה ללא נכון הַמְשָׁלוֹת במקום הממשלות.

* מָמֶת, מְמוֹתָא (מל"מ מָמוֹת רק בקבוץ מְמוֹתִים der Tod, die Todesart) תרג' לירמי' ט"ז, ד' ממת ממרעי; ליחזק' כ"ח, ח' ממת מטעני חרבא. ולפסוק י' ממת רשיעין. ותרג' לדבר (תהלים ע"ח, ט"ו) לְמְמוֹתָא מסר.

* מוֹמָתָא (פי' שבועה) עיי' סוף ע' מם ב'.

* מומיתא עיי' אחר ע' מם ב'.

* ממתום (ראשי תיבות מן מנא (דניאל ח', כ"ה) סנהד' כ"ב. שהש"ר פ' כמעט: שמואל אמר ממתות ננקפי אאלרן ופי' ר"ח (בש"ס ווילנא) לשמואל (נפק) מן מ"ם ממתום ונו"ן מן ננקפי ואל"ף מן אאלרן הרי מנא וכו' ע"ש ובפירש"י.

1 מָן (מל"מ ענין מזון וחלק (מפעל מוּן, מנה) (Zugetheiltes, Gabe, Speise בפ' לולב הגזול בגמ' הלוקח לולב[5] (סוכ' ל"ט:) בכדי מן שנו מאי משמע דהאי מן לישנא דמזוני הוא דכתי' (דניאל א', ה') וימן להם המלך פי' „כדי מזונותיו כלומ' כדי שימכור אלו ויקנה בדמיהן פת ובשר כדי אכילתו". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (נדפס בש"ס ווילנא) ושם לי' מלת בשר. ובל"ם מַנָא וכ"ה מַנָא בתרג' אונק' שמות ט"ז, ט"ו, ל"א; לדברים ח', ט"ז; ל"ה, ח' בתר"י א' ובתר"י ב' לדברים ח', ג' מַנּוֹנָא להעתקת לחם] —

2 מָן (= מָנָה מל"מ א') פי' ספר ב') ענינו הכנה והזמנה 1) zählen, rechnen 2) (zum Vorgesetzten) bestimmen, ernennen בסוף תרומו' (פי"א מ"ב) לא מנו חכמים ז' משקין כמונה פיטמין[6] פי' כרוכל המוכר בשמים שמונה והולך ומשייר אלא מנו ז' משקין בלבד טמאין ואין מוסיפין עליהן כלום ואילו הן הטל והמים והיין והשמן והדם והחלב ודבש דבורים[7]. בבכורות בפ' מעשר בהמה בגמ' כיצד מעשרן[8] (בכורות נ"ט סע"א) ובריש בבא מציעא בגמ' זה ישבע (ו':) מניין הראוי פוטר. פי' „כגון שהיה לו עשר צאן בדיר שהן ראויין לעשר והוציאן בפתח אחד אחד והוא מונה למי שיצא תחילה קראו אחד והיוצא אחריו מנאו שני ואחריו שלישי וכן כולם עד שיצאו התשעה אעפ"י שלא יצא אחריהן העשירי אלא מת או קפץ מתוך הדיר קודם שיסקרו בסיקרא ונתערב עם המנויין נפטרו במנין הראוי"[9]. ובילמדנו והיה עקב פרש' כי הארץ (בתנחו' לי"י) מהו חיטי מינית[10] (יחזק' כ"ז, י"ז) שהיתה אשה מונה חיטה חיטה שהיו גסות. במגילת איכה (פ' ויגרם) ותזנח משלום [נפשי] (איכ' ג', י"ז) ר' אחא אמר חיטי

---

[1]) בערוך ע' גלפקר אי' גלופקרין וכ"ה בתשו' המיוחס לרמב"ן סי' מ"ח. [2]) וכבר העיר על זה ה' בריל במ"ע י"ב ח"ד צד VI ע"ש. [3]) בדפו"י. [4]) וכן בתחילת הקדמת ס' תמת ישרים להר"ב מוטאל כותב: ממשלות הובא בס' תשובו' הגאונים עם הגהות איי הים דפ' ליוורנו צד ו' וסיים ולא ידעתי מנין לו! וגם אשתמיט מניה זה דהגיטי' ל"ה סע"א. [5]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [6]) וכ"ה בירו' פטמין ובמשניות פטמים ובכ"י ש"ס בשמים. [7]) וכן פי' מהר"י בן מלכי צדק ע"ש ובירו' מעשרו פי"א דמ"ז ע"ד. [8]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וכ"ה במשניות ובמשני' דבבלי באיזה צד מעשרין. [9]) הועתק מפי' ר"ח לב"מ (נדפס בש"ס ווילנא) עם קצת יתר ביאור ובקיצור נמרץ וקצת בע"א בפי' רגמ"ה כ"י לבכורות בקובץ כ"י דף קי"ט: [10]) במקרא חטי מנית. ועל זה כיון רש"י ביחזק' כ"ז י"ז מ"ש בשם מדרש אגדה ועיין מ"כ באיכ"ר פ' ויגרם ובהערה הבאה אח"ז.

מינית חיטין דמניין [1]). בס"ג דפ' מי שאמר הריני נזיר מגלח (נזיר כ' רע"ב) במערבא אמרין אין הכחשה במונה. בפרק [2]) האשה בפסחים (פ"ט.) נמנין ומושכין ידיהן ממנו עד שישחט. בגמרא [3]) הממנה [4]) אחרים [5]) (שם פ"ט רע"ב במשנ') בממנה [6]) על פסחו [7]) ור' היא פי' ממנה לזונה על פסחו בשביל אתננה [8]). — (א"ב ל"מ זה (במדבר כ"ג, י') מי מנה עפר יעקב). *[אחי"ה ומזה גם ע' הבא אח"ז ע"ש. בקל בנפעל ובהפעיל פי' ענין מספר וחשבון ובפיעל ובפַעל ענין הכנה והזמנה לגדולה ולפקידה. א') כנ"ה בהוראה ראשונה בקל: ברכות ס"ב: שבת ס"ט: יומ' כ"ב: סוכ' כ"ט. ר"ה י"ב. י"ח: תענית ח': מגילה ה'. י'. י"א: י"ב. י"ג. גיטין ס"ו. סוט' י"ב. קידוש' ח': ט'. ל'. נ"ו. סנהד' ל"ט. ק"ג: ק"ד. שם: חולי' ס': ס"ג: ערכי' י"ב: ל"ב: מנחות ס"ה: ס"ו. זבחים נ"ו: בנפעל ברכות כ"ו. שבת ל"ד. מ"ט: עירו' י"ג: פסחים פ"ו: פ"ט. מגילה ט"ז. סוט' י"ד. סנהד' ע"ד. מכות י': הפעיל פסחים פ"ט. עיין לעיל בערך. ב') בפיעל ובפעל גיטי' נ"ב. ושם: כתובות פ"ח: אפיטרופוס שמינוהו וכו' ועיין שם פ"ו: הוריו' י"ג: שממונים אביהם פרנס על הצבור וכו'; תוספת' תעני' רפ"א מינוהו בי"ד על הצבור ובפרט בענין סמיכה סוט' מ'. ר' אבהו אימנו עליה רבנן לממנייה ברישא וכו', שם מ"ב. למה סגן ממונה. ירו' ביכורי' פ"ג דס"ה סע"ג ורע"ד הוון בעיין ממניתיה . . קביל עלוי ממניתיה. ושם: ומנוניה על מנת לחזור וכו', ממנין זקנים בחוצה לארץ ע"ש ירו' סנהד' פ"א די"ט. בראשונה היה כל אחד ואחד ממנה את תלמידיו . . בי"ד שמינה שלא לדעת הנשיא אין מינויו מינוי ונשיא שמינה שלא לדעת בי"ד מינויו מינוי חזרו והתקינו שלא יהא בי"ד ממנין אלא מדעת הנשיא וכו' ע"ש. אתפעל נתפעל ירו' ביכורי' שם זהו שהוא מִתְמַנֵּי בכסף אין עומדין בפניו ואין קורין אותו רבי וכו'. חכם שנתמנה מוחלין על כל עונותיו. — ועוד בענין ההכנה תוספ' סוט' פ"ז נתמנה לאדם פרנסה וכו' — והשם בהוראה א') מִנְיָן בל"מ וכ"ה בל"ס ועוד מֵנְיָנָא ובלא"ר מנינא ועיין ביצ' ג': כל דבר שבמנין לא בטל עדיות פ"א מ"ז רוב בנין או רוב המנין, אהלו' פ"ב מ"א בכורות מ"ה. רוב בנינו ורוב מנינו וכו'. בכורות נ"ט. ושם: מנין הראוי פוטר עיין לעיל פירושו, שם ס' סע"א במניינא פרסאה וכו' עיי"ע חד ומ"ש בח"ג, שמ"ו והושאל לחשבון הדעות והיינו הסכמת הדעות בעת שמנו אותן בקבוץ חכמים (Abstimmung) ביצ' ה'. כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, סנהד' כ"ו. קשר של רשעים אינו מן המניין. ירו' ברכות פ"א ד"ג. נעמוד על המנין . . גדול ממנו בחכמה ובמנין וכו' ע"ש. סנה' ל"ו. גיטי' נ"ט רע"א אנא הואי במניינא וכו' ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג אנא סלקית ממניינא. ובהוראה ב') ירו' סנהד' פ"א די"ט. עיין לעיל. ושם: תמן קריי (למנוייה) [למינויא] סמיכותא. ושם פ"א די"ה סע"ג בכתב בית ישראל לא יכתבו (יחזק' י"ג, ט') זה המינוי וכו', ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: לעיבור הולכין אחר המינוי וכו' וכצ"ל בירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג. ירו' הוריו' ספ"ג דמ"ח ע"ג אבל למִנּוּי רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות (אסתר א', י"ד) ועיין אסת"ר פ' והקרב. במד"ר ספט"ו יום מנוי הזקנים. ותרג' במפקד (דה"י ב' ל"א, י"ג) במינוי. והפעל ממנו הרבה בתרג' עיין הדוגמאות במתורגמן ע' מָנָה וע' מִנָּה] —

☞ מן (= מַנִּי מע' הקודם בהוראה ב') -an- be stellen) בדניאל (ג', י"ב) (דימני') [צ"ל די מנית] יתהון והוא לשון וימן ה' דג גדול (יונ' ב', א') ובלש' משנה (שקלים פ"ה מ"א) ואלו ה' הממונים פי' פקידים זה ענין קרוב לשקדם. *[אחי"ה עיי' לעיל בע' הקודם באות ב'. והיתיר הַמְּמוּנֶּה תמיד פ"ג מ"א. מ"ב; שם פ"ו מ"ג ברכות י"א: יומ' ט"ו: כ"ח. סוט' מ"ב. עיי"ע סגן ומ"ש — ועוד השם: קהל"ר פ' כי העשק: הוה ממני תרין מַנָּאִין בכל שנה] —

מִן (= מִין מל"מ שם קבוץ לפרטים רבים אשר להם תכונה אחת (Art, Gattung בפ' כל הזבחים שנתערבו [9]) בגמ' דם שנתערב [10]) (ע"ט.) אמר רבא [11]) אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן ברובא ואמור רבנן בחזותא מין בשאינו מינו

[1]) בנו"ג כמה מינין יש בחטה רבי אחא אמר בחטי מנית חטים דלא מנין ורבנן אמרי חמש מאות בחטין כמנין מנית אבל בקהל"ר פי' כל הדברים הגי' רבנן אמרי בחטי מנית חטין דמנין ר' אחא אמר חמש מאות מינין בחטה מנין מנית ועיין מ"כ באיכ"ר פי' ויגרס ומ"ש ליישב הגי' והביא שם את הערוך. [2]) בכ"י ודפוסי' הראשונים כאן מתחיל הדבור בע' בפני עצמו אבל בדפ' אמ' לנכון המשך מע' הקודם. [3]) בכ"י ה"ב וק"ט בפרק וט"ס הוא. [4]) בכ"י ק"ט בט"ס בכאן ובסמוך הממונה. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח וברש"י ובסמוך בגמ' ובירו' ובמשניו' נאפ:לי (ד"ס פסחים צד קל"ז:) ובנו"ג הממונה עמו אחר. [6]) צ"ל בנקוד: בממנה ובכ"י א"פ נקוד בממנה. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובתמור' ל': ובנו"ג בפסחים בממנה זונת. [8]) וכן מוכח מפי' ר"ח. [9]) בכ"י ובדפ"ר ואמ', ובדפו"ו בט"ס. [10]) בכ"י ובדפ"ר. [11]) בדפ"ר רבה.

בטעמא וכו'. בפ' גיד הנשה בגמ' ירך[1]) (חולי' צ"ז סע"א) אמר רבא אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן בקפילא ואמור רבנן בס'[2]). בר"ג דפ' מעשר בהמה (בכורות נ"ג סע"ב) מה מעשר דגן ממין על שאינו מינו לא אף מעשר בהמה ממין על שאינו מינו לא[3]). — (א"ב ל"מ זה עץ [פרי עשה] פרי למינו (בראשי' א', י"א). *[אחי"ה כלאים פ"נ מ"ב והלא' מין זרעים, חולי' פ'. מין חייה . . מין בהמה שם ע"ט. חדא מינא, שם ס"ו. דמיניה והקבוץ מינין ברכות ל"ה. ושם: ל"ו: והלא' פסחים ל"ה. נדרים נ"ה. נזיר ל"ד. והלא' מ"ד. והלא' ירו' פסחים פ"ב דכ"ח ע"ד ויק"ר ספ"ל] —

מִן (= מל"מ מלת היחס von ובל"א מִין ובבינויים מִינִּי (מִינַּאי)، מִינָּךְ، מִינֵּיה، מִינָּהּ، מִינָּנָא (בקטוע מִינָּן) וכו') בר"ג דפ' כיצד הרגל (ב"ק י"ח רע"א) דקא אזיל מיניה ומיניה[4]). פי' „התרנגול מנקר בלישא[5]) שבחבל ומגלגל הדלי עמו והקישו לאבן ונשבר הדלי ונפסק החבל בחיטוטו כי האי גוונא משלם נזק שלם כי בגופם[6]) הזיקו הדלי ולא בכוחם[7]) וכן פי' מיניה ומיניה דגרסינן בס"ג דפ' ר' ישמעאל בע"ז" (ס"א.)[8]) וכן פי' מיניה ומיניה דפ' שור שנגח ד' וה' שוורים בגמ' שור שהיה מתחכך (ב"ק מ"ד סע"א ורע"ב) כגון שמתחכך בכותל להנאתו ולא נתכוון להזיק וכגון שנפל הכותל מחיכוכו והשור עמו ונפלו על האדם. *[אחי"ה וכנ"ה בכינויים סוט' ה'. לא מינה ולא מקצתה, שם מ'. ומאי נפקא ליך מינה מיני ומיניה יתקלס עילאה. ע"ז י"ז: מינאי ומינך תסתיים שמעתתא. ירו' מעש' שני פ"ה דנ"ו רע"ג ירו' ב"צ' פ"ב דס"א ע"ג ירו' חגיג' פ"ב דע"ח. מיניה וביה, ירו' פיאה פ"ז ד"כ: מיניה וביה הוא שמ"ר פ"ב מינה ובה ובב"ר ר"פ ל"ג שהם ממינה פי' כמו בל"מ מהם ובהם. ירו' שקלים רפ"ז ד"נ ע"ג לא כולא מיניה ובבבלי ב"ב קנ"ד: כל כמיניה שבועות מ"א. לאו כל כמינך עיי"ע כל. ב"ק י"ט. בעי מיניה, ושם: שמע מינה ובקטוע לרוב: ש"מ ומצינו דקאמר ככה אף דלא שמעינן כן מעובדא יד מלאכי סי' תרכ"ז. ירו' ברכות פ"ב ד"ה: ירו' ביצ' פ"א ד"ס: מן הן. שבת פ': מן דיליה, מ"ק י"ח: מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים וכו'. תמיד ל"ב. מן השמים. איכ"ר פ' על אלה מן דנפק ולפעמים בקשור עם מלה הבאה ירו' תענית פ"ד דס"ט. מנפקין פי' = מן נפקין. ירו' ברכות פ"ה ד"ט סע"א ר"ל מנהגו באורייתא צ"ל מִנְהַגְיֵהּ = מן הגיה[9]) פי' הוה מהגי כגי' המהרש"ס, ושם פ"ב ד"ה ע"ג לגי' המהרש"ס מסברת פי' כמו מן סברית ובנו"ג מי סברית, מי דמך = מידמך כמו מן דמך ועיי"ע דמך וע' מי. ובהשמטת הנו"ן כמו בל"מ. ד"מ מגילי' י"ט. מהכא, ברכות ל"א: ס"ד. סוט' י"ב. ב"מ פ"ז. סנה' ק"ד: מכאן. חגיג' ג'. סוט' ל"ד. סנהד' קי"ג. ממשמע. סוט' מ'. סנהד' צ"ז. חולי' ק"ה: מריש ה"א וכו'. ובהרכבה עם אַיִן תחת מֵאַיִן (בל"מ) אצל רז"ל מְנַיִן פי' מִן אַיִן עיין ברכות ו'. ז'. י"ח: שבת י"ב: ע"ה. ק"ה. קי"ט: קנ"ו. עירו' נ"ד: מ"ק י"ח. גיטין ס"ב. סוטה ל"ח: ב"ב כ"ה. זבחים פ"ח: סנהד' כ"ט. צ': צ"א: צ"ב. ערכי' ט"ז. והרבה פעמים אין לי אלא . . מנין יומ' מ"ד. נ"ג. ר"ה י"ח. ערכי' כ"ה. בריש סיפרא כמה פעמ'] —

מִן (= מִין לדעת ר"ב מע' הקודם והושאל לכופר דת ישראל כאילו יוצא ממנה Häretiker, (Ketzer, Schismatiker בפ"ק דר"ה בגמ' בד' פרקים[10]) (י"ז.) אבל המינין והמסורות. בפ' השולח גט בגמ' אין לוקחין ספרים[11]) (גיטין מ"ה:) ספר תורה שכתבו מין ישרף פי' עובד ע"ז. — (א"ב נ"ל שטעם מלה זו שהנוטים מן הדת היו קוראים לעצמם מאמינים וחז"ל קטעו המלה וקראום מינים כי יש ביניהם מינים ממינים שונים). *[אחי"ה ר"ב הרכיב שני פירושים שונים כי לפי' ראשון הוא מין קטוע מן מַאֲמִין ולפי' שני הוא ענין מינים ממינים שונים ובעל צמח דוד והתשבי ורמ"ל ואחרים סוברים שהמין נקרא על שם מאני! — ואת אשר נ"ל השרש מֵאֵן בל"מ עיי"ע ובל"ע مان פי' ענין מניעות weigern ועיד בל"ע ענין חלוק ופירוד וביקוע ומזה הענין ג"כ בל"י σχίσμα Spaltung מפעל σχίζω וא"כ מין הוא בינוני פְּעִיל משרש מאן[12]) ולזה עולה יפה גי' הסיפרא המאינים[13]). ובאיזה מקומות מובן מין מאמיני ישו

[1]) בכ"י ובדפ"ר. [2]) בכ"י ה"ב. [3]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע קטוע ע"י וכו'. [4]) בשט"מ ב"ק כתב וז"ל וספרים נמי מצאתי דלא גרסי מניה מיניה אלא דאזיל מניה והיא גי' ישרה וכו' ע"כ אבל בנו"ג כגי' רבינו וכ"ה בחי' ר"ח בש"ס ווילנא. [5]) וכ"ה בכ"י ר"ח ובדפ"ר אי' בלישנ'. [6]) בפי' ר"ח: כי הכא ודאי בגופם. [7]) ובפי' ר"ח אי' עוד וז"ל: .אבל אם נפסק החבל שלא מחמת חיטוטו ונפל הדלי ונשבר זה דין צרורות הוא והצי נזק הוא דמשלם ע"כ ועיין ג"כ שט"מ למקומו. [8]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח לב"ק. [9]) עיין לעווי בעמת"ל ע' מן. [10]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [11]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [12]) ועיין ערש וגרובער חכ"ז, כ"ב קצת מזה ועוד עיין מאמר מיוחד בזה הענין במ"ע גרעטץ חי"ט, 163 וחלאה. [13]) עיין גרעטץ קורות היהודים ח"ד ב', 433.

וכ"ה בפירוש בב"ב כ"ה סע"א דמורו בח מ י נ י י ש ו כ"ה בדפ' וויניצ' ומחקו המהרש"ל בדפ"ר עיין ד"ס ב"ב צד נ"ה. ועיין פירש"י בסוט' מ"ב רע"ב בדפ' אמש' וגליון הש"ס ושם צ"ל אחר טעות ישו ותלמידיו. אבל בע"ז כ"ו רע"ב ד"ה מינין פי' בזה"ל מינין כומרין לע"א בין עכו"ם בין ישראלים ע"כ ונראה שפי' כן מדאי' שם: איזהו מן זה העובד ע"א [1], וכ"ה בהוריו' י"א. לפי גי' כ"י ש"ס ובנו"ג צדוקי. ברכות כ"ח סע"ב ברכת המינין [2] ביבנה תקנוה ופירש"י בדפ' שונצ' (ד"ס ברכות ע"ה.) קרוב לתרבותו של ישו הנוצרי שלמדו להפך דברי אלהים חיים. שם כ"ט רע"א טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו בברכת המינין [3] מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא, שם נ"ח. ההוא מינא [4] וכ"ה בסנה' ל"ח. ל"ח: המינין . . מינא ובנו"ג צדוקים, צדוקי. ירו' ברכות פ"א ד"ג ע"ג מפני טינת [5] המינין, שם פ"ט די"ב ע"ד ודי"ג. שאלו המינים את ר' שמלאי כמה אלוהות בראו את העולם וכו' כל מקום שפקרו [6] המינין תשובתן בצדן תוספת' סנהד' פ"ח שלא יהו המינין אומרי' שותף היה עמו במעשהו. שבת קט"ז. הגליונים וספרי מינין עיי"ע גליון (ח"ב, רצ"ה:) וש"נ. במד"ר פ"ט סנהד' ק': ספרי מינין [7] וכ"ה חגיגה ט"ו: בכ"י ש"ס ובדפוסי' הראשונים ונשתנה מן הצענזור ספרי ט ו ע י ן, ושם ה': ההוא מינא כ"ה בכ"י ש"ס ובדפוסי' הישנים ונשתנה לפנינו: אפיקורוסא. ירו' סנהד' ספ"ז דכ"ה ע"ד אהן מינייא . . ההוא מיניי . . חד מיניי. קהל"ר פ' כל הדברים המיניין . . מִינָאֵי, מִינַיָּיא. שמ"ר פי"ט המינין והמשומדין ועיין ר"ה י"ז. תוספתא סנהדרי' פי"ג — ע"ז ד'. מִינֵי. פסחי' נ"ו. תרעומת המינין, ובנהרדעא דליכא מינין, חולי' י"ג רע"ב אין מינין באומות ע"ש תוספתי' חולי' פ"ב חוקי מינין. ספרא ויקר' רפ"ב פתחון פה למינין — והשם המופשט ע"ז ט"ז סע"ב וי"ז רע"א כשנתפס ר"א למינות וכו' ר' שמא מינות בא לידך והנאך ועליו נתפסת ל מ י נ ו ת א"ל עקיבא הזכרתני פעם אחד . . ומצאתי א ד ם א ח ר מ ת ל מ י ד י י ש ו ה נ ו צ ר י וכו' עד כך לימדני ישו הנוצרי וכו' כ"ה בכ"י ש"ס ובשאר מקומו' שהביא בעל ד"ס שם ובנו"ג בע"א ונשתנה מן הצענזור ועיין תוספתא הולי' פ"ב וקהל"ר . . פ' כל הדברים — ברכות ל"ג: האומ' יברכוך טובים ה"ז ד ר ך מ י נ ו ת [8] סנהד' צ"ז. עד שתתהפך כל המלכות למינות כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג צדוקים. ב"ר ר"פ מ"ח במינות הכתוב מדבר עיי"ע חנף (ח"ג, תמ"ח) וש"נ. ויק"ר ר"פ כ"ח נוטין לצד מינות ועיי' קהל"ר פ' מה יתרון ופ' שמח. שהש"ר פ' היושבת ומינות ופלוגת דברים] —

מן (= מָאן בל"ס מָאנָא פי' כלי והושאל לכלי המחרישה (Pflugsterze בס"ג דפ' השוכר את האומנין (ב"מ פ' רע"א) דנקיט מנא משלם. פי' [9] אותו שהולך אחר המחרישה עץ המחרישה של אחריה בידו ומכבידו בקרקע כדי שיעמיק חרישתו. — (א"ב תרג' כלי פתוח (במדבר י"ט, ט"ו) מן פתיח.) *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובנו"ג באונק' מן ד ח ס ף פתיח וכ"ה בתר"י ב', ובתר"י א' מאן דפחר פתיח. ועיקר הכתיבה באל"ף כמו בל"ס וכתב המתורגמן כתיב באלף וכן נ"ל כי כל לשנא מנא ומאנין בכל קריא חסר אלף ושל כתובים מלאים ודוק ותמצא ע"כ ע"ש הדוגמאות ובעמת"ר ללעווי ואוהב גר לשד"ל 112 והלאה. ומלא אי' ג"כ בדניאל ה', ב', ג', כ"ג ובשבת ק"ה: מָאנֵי תבירֵי, והיחיד ב"ק י"ז סע"ב מנא תבירא תבר, ושם בתר תבר מנא אזלינן. עירובי' כ': (הרבה פעמים) נקיט מנא. ובענין בגד ומלבוש נכתב מלא עיין ברכות ו'. הני מָאנֵי דרבנן וכו', כתובות ס"ג. מאני לבוש. שבת קי"ט רע"א לבוש מאניה, ושם קי"ג סע"ב ר"י קרי למאניה מכבדותי. ב"מ מ"א. עירובי' כ"ז: סנהד' ס"ב סע"ב מובילנא מאניה בתריה ירו' כלאי' פ"ט דל"ב ע"ב מובלנא מאניה אבתריה. ושם מאנוי עיי"ע בזע (ח"ב, ל"ג:). ב"מ כ"ח סע"א לעיוני במאניה] —

מן (= מָנֶה מל"מ פי' חלק (Theil, Portion בכל פסולי פ"ה בבכורות (מ"א דף ל"א סע"א) שוקלין מנה כנגד מנה בבכור פי' אעפ"י שאסור לשקול בשר בכור בליטרא מפני שהנייתו לבעלים והואיל ואין הנאתו להקדש שאין מזלזלין בו חלק כנגד חלק מותר. *[אחי"ה והועתק מפי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקובץ כ"י אנגייליקא דף צ"ה.). וכנ"ה במ"ק כ"ח סע"ב גיטין נ"ט: נדרים ס"ב רע"ב וליטול מנה יפה ראשון. ספרי ראה פ' נ"ג וילק' ראה ס' רמז

---

[1] זמזה ג"כ ראיה לפי' הערוך הנ"ל ועיין חולי' י"ג סע"א שחיטת מין לע"א ע"ש בפירש"י. ותוספ' חולי' רפ"א שחיטת המין עבודה זרה. [2] כ"ה בכ"י ובכל הדפוסי' הישני' ונשתנה מן הצענזור הצדוקים. [3] כ"ה בכ"י ש"ס. [4] כ"ה ג' פעמים בכ"י ש"ס ובנו"ג צדוקי. [5] כ"ה בגי' המהרש"ס ובנו"ג שפרקו. [6] בגי' המהרש"ס ובנו"ג טענת. [7] כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג צדוקים. [8] כ"ה בכ"י ש"ס עיין ד"ס צד צ"א וכ"ה במגילה כ"ה רע"א ובכ"י ש"ס שם המינין. [9] ועוד עיי"ע קנקן.

תתע"ה ליטול מנה יפה . . הניחה על המנה היפה, והקבוץ שבת קמ"ט. וכמה מָנוֹת עתיד להניח לפניהם ובתוספ' שם (פי"ח) וכמה מנות צריך שיתקן להם — ובל"ס מָנָתָא וכ"ה בתרג' ש"ב ו', י"ט ומנתא חדא. ובקבוץ מַנְוָתָא עיין תרג' שני לאסתר ב', ט'] —

מן (= מָנֶה מע' הקודם והושאל למשקל אחד עיי' בפנים (Geldgewicht, Mine בפ' החובל (ב"ק צ'. במשנ') ר' יוסי הגלילי אמר[1] מנה. גמר'[2] (שם:) איבעיא להו מנה צורי תנן או מנה מדינה תנן פי' מנה מדינה אחד משמנה במנה צורי. מנה מונח ומנה מוטל[3] בתוספתא דמעשר שני בפ' מוצא[4]. — (א"ב ל"מ זה המנה יהיה לכם (יחזק' מ"ה, י"ב) ונאמ' בל"י ורו' משקל מאה דרכמין ובהיות למטבע זוז משקל דרכמא אמרו למאה זוז מנה — ואלו שני ערכין אחד הם) *[אחי"ה וכנ"ה במקרא מ"א י', י"ז; עזר' ב', ס"ט; נחמי' ז', ע"א. ע"ב וממנו הועתק לל"י μνέα, μνάα, μνᾶ ועוד הועתק לל' קפטית (amna, emna) עיין בעקה (Böckh) משקלות 34.39 וכנ"ה בפיאה פ"ח, מ"ה כתובה פ"ה, מ"ח, עדיות פ"ג מ"ג חולי' פי"א מ"ב ושם בגמ' קל"ז: ותוספ' פ"י כריתו' ו'. סנהד' ע'. — בבכורות מ"ט: ותוספתא פ"ו, ע"ז י"א. ירו' כתובו' פ"א דכ"ה: ב"ר פ' פ"ד נזכר מנה צורי. ובשביעי' פ"א מ"ב. ומ"ג מנה באיטלקי ועיין על המשקלות לה' צוקערמאן 5.33 ובל"ס מַנְיָא ובזה המשקל בירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד בר נש דיהב לחבריה חמשה (מיני) [צ"ל מָנוֹי] עמר והמשה (מיני) [מָנוֹי] סממנין וכו' הוה טב עשרין והמשה מנוי וכו' עיין תוספו' ב"ק ק': ד"ה אם וש"נ הגי' מנוי אבל בבראש"ש שם מנין, מנים. וכ"ה בויק"ר פכ"ח ואסת"ר פ' מהר קה י' מנין. ועיי"ע הבא אח"ז. ירו' מגיל' פ"ד דע"ד ע"ד תרין־מניי' ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד ירו' שקלים רפ"ו דמ"ט ע"ג מנים — מיהזק' הנ"ל מוכח כי המנה היה ששים שקלים והיינו מאתים זוז ומנה של קודש כפול היה והוסיפו בימי יחזקאל שתות והיינו ר"מ זוז עיין רש"י ורד"ק ביחזק' שם ובכורו' ה'. ושם: וכן פי' רגמ"ה כ"י לבכורות שם. חולי' קל"ז סע"ב מנה דקאמ' בן ארבעים סלעים דהוה בששים. ושם קל"ח רע"א ותנא תני מנה בן ארבעים סלעים עיין פירש"י ור"ש לכלי' פי"ז מ"ב ותוספת' כלי' ב"מ פ"ו —

ומן מָנֶה נבנה הפעל כלומ' לוה מנה שבועו' ל"ד. ושם: מנה מניתיך, מנה מניתי לך וכו'] —

☞ **מן** (= מָנֶה מע' הקודם (Mine als Münze תר"י (א') עשרים גרה השקל (שמות ל', י"ג) עשרין מנין סלעא פי' מעין. ובמדר' אסתר פ' מהר קח את הלבוש אמרין ליה סגיין בעשרה מָנִין. *[אחי"ה עיי"ע הקודם ור"ב היה מיחד לו ע' בפני עצמו להורות שהוא כאן ענין מטבע כמו מעין ובאמת עשרים גרה יהיה השקל (ויקרא כ"ז, כ"ה) תרג' אונק' ותר"י א' עשרין מעין וכ"ה בתרג' יחזק' מ"ה, י"ב] —

מַן (= בל"א וסו' וע' מֵן פי' מִי wer, was = מָאן, מאנא פי' מה ?was) ינצרהו (תהלים ס"א, ח') בילמדנו אם כסף תלוה (תנחומי משפטי' סי' ט') אמר דוד לפני הקב"ה רשב"ע ישב[5] עולמך בשוה הענים והעשירים א"ל א"כ חסד ואמת מן ינצרהו. פ"א בע' ישב. — (א"ב תרג' מי: מן ולפעמים מאן. ובגמ' מנו פי' מן הוא, מני פי' מן היא). *[אחי"ה ואלה דברי המתורגמן בע' מָן תרג' של מי בכ"מ מָן בלי אל"ף ובספרים שכתוב מאן באל"ף טעות הוא וכו' כי מאן באל"ף הוא תרג' של כלי וכו'. ועל זה כתב רשד"ל באוהב גר (113) אך עוד אחרת היה לו להוסיף, ורבה היא, והוא כי תרג' של מִי הוא מַן בפתח, ותרג' של מָה הוא מָן או מנה בקמ"ץ וזה ידוע הרבה בסורי . . ומזה (שמות ט"ז, ט"ו) מָן הוא כי לא ידעו מה הוא מָן הוא ענינו מה הוא ע"כ. תרג' מי מָן עיין תרג' לבראשי' כ"ה, כ"ג; ל"ב, י"ח; שמות י', ח' ועוד רבים וכן במקרא דניאל ג', ו', י"א ט"ו; עזר' ה', ג', ד', ט' וכן אצל רז"ל סנהד' י"ד, כתובות י"ז, כל מַן דן וכו' אבל גם לרוב באלף שבת נ"ז, מאן דכר שמיה, יבמות ק"ז: מאן תנא, חולי' נ', מאן דהו, ירו' תענית פ"ג דס"ו ע"ד מאן דהוה מובד מילה, ברכו' ל': חזי מאן גברא רבא וכו' ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: פוק וחמי מאן בעי לך[6], יומ' ע"ד: סנהד' ק': ע"ז ד', מאן דאית ליה וכו' ב"מ צ"ה, למאן דאית ליה . . אלא למאן דלית ליה, שבת קי"ט, מאן דיזיף, הוריו' י"ב, מאן דבעי למיעבד וכו', שבת קכ"ט, מאן דעביד מילתא, שם נ"ה, סוכ' נ"ב: ב"מ פ"ו: סנהד' צ"ב: מאן נינהו, עירובי' פ"ג, וש"נ מאן חכמים וכו' ועיי' יד מלאכי סי' ת"ז, מאן תנא יד מלאכי תנ"ה, תנ"ו, מאן לימא לן עיין יד

---

1) בנו"ג ר' יהודה אומ' משום ריה"ג. 2) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר. 3) בכ"י אירפי' המנה נוטל. 4) כ"ה לנכון בדפ"ר ובשרפ"ע המוציא והוא טעות ובדפא"מ אי' נקודה קודם המוציא והורכב עמו הציון מתעני' שבע' מן האחרון ורמ"ל השמיט המלה כל עיקר. 5) בתנחו' תיישר. 6) בב"ר פ' ל"ג מן במ"ק ט"ז רע"ב מי.

מלאכי סי׳ תל״ט, ספר כריתו׳ ל׳ לימוד׳ שער ג׳ סי׳ קמ״ז. מאן חכים למיעבד י״מ סי׳ תע״ט. ב״מ כ״ח. כמאן דליתי דמי. ברכות ו׳. נ״ה: שבת ע״ז: ק״ט: קכ״ט. ק״מ: קנ״ו. פסחים קי״א. מגילה ג׳. כ״ה: כ״ט. ב״ק ל׳. ב״מ פ״ד. סוט׳ מ״ב: מ״ז: סנהד׳ ל״ח: האי מאן וכו׳. ע״ז ב׳. מאן דתני . . מאן דתני עיין יבין שמועה סי׳ רצ״ד. ירו׳ מעש׳ שני פ״ב דנ״ג: מאן דאמר . . ומאן דאמר. ובקטוע מ״ד, למ״ד עיין ב״מ ט״ו: צ״ה. ק״י: עיין תוספ׳ לדף צ״ה. ד״ה הניחה. ועיין יד מלאכי סי׳ רי״ח — ובכנוי: מַנּוּ = מַן הוּא, מַנִּי = מַן הִיא שבת ק״מ: כי קארי אינש אבבא לא תימרון מנו אלא מני. פסחים ל״ז. סנהד׳ י״ד. חולי׳ ט״ו: מנו (מני). פסחים ל״ב. ל״ה: הא מני, סוכ׳ ג׳. דאמר לך מני וכו׳ ועיין בתרג׳ משלי כ׳, ו׳; כ״ז, ד׳; ל״א, י׳ — מַנּוּ וכ״ה בל״ס פי׳ מַן הוּא ומה שענינו מה בלא״ר מָן, מָנָא כמו בל״ס עיין בתרג׳ ירו׳ לשמות ט״ז, ט״ו; לתהלים ל״ט, ה׳, ח׳; קמ״ה, ג׳; למשלי ד׳, י״ט; כ״ז, א׳ וזולתו ובגוף הפי׳ מן ינצרהו ידוע דעת קצת שפי׳ מן מלא נון להורות כי ינצרהו הוא מלא — ומה שהביא היוחסין בשם הערוך (של רצ״ג?) עיין מ״ש במבוא לח״א צד XIX] —

מן (= מָנֶה מע׳ מן ט׳ והושאל לאיש גודל הערך ויקר werthvoll, würdig) בר״ג דפ׳ סדר תעניות האלו (תענית כ״א:) מנה בן מנה „פי׳ חכם בן חכם, מנה בן פרס (שם) חכם בן מי שלא היה אביו חכם״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח לתענית (בש״ס ווילנא). ולפע״ד פי׳ מי שעשיר בחכמה וידיעות וכמאמרם בב״ב קמ״ה: עתיר סלעים עתיר תקוע זהו בעל פלפול וכו׳. וכן בעירו׳ פ״ה סע״ב ופ״ו רע״א פנו מקום לבן מאה מנה אתא אינש אחרינא אמר להו פנו מקום לבן מאתים מנה ע״ש פירש״י. ונאצל מע׳ מן ט׳ לכן כללו ר״ב זה הציון בע׳ הנ״ל, אבל בדפוסי׳ הראשונים ובכל כ״י הוא ע׳ בפני עצמו] —

* מְנָא (הורכב מן: מִן ועוד הָא woher? woraus?) ב״ק מ״ד. מנא ידעינן, חולי׳ ט״ו: מנא תימרא עיין יד מלאכי סי׳ תפ״ד. מנא הא מילתא, מנא הני מילי (בקטוע מנה״מ) עיין סדר יפה בזה בע׳ מל ח׳. ועיין יד מלאכי סי׳ תע״ה, מְנָא לָן סוכ׳ מ״א. מגילה כ׳. ב״מ פ״ט סע״ב זבחים פ״ט. ועוד בתיבה אחת מנלן מגילה ב׳. מ״ק י״ט: ר״ה ל׳. עיין יד מלאכי סי׳ ת״ל, תמ״ה, מנליה כתובו׳ ט״ו. עיין יד מלאכי סי׳ תמ״ו ועוד עיין יבין שמועה כלל כ״ה ב״ר פי״א מְנָאן את מידע לי. והבלעת האל״ף עיי״ע מנן במו״ע.

* מָנָא, מָנִי, מוֹנָא, מָנָא בַּר תַּנְחוּם שמות אמוראי דא״י עיין מבה״י למהרז״ף קי״ד: והלאה. ר׳ מנא דשאב בשם ריב״ל עיין סדר הדורו׳ דפ׳ ווארשא צד קל״ו. וש״נ ויש להוסיף פסיקת׳ רבתי פי״ד ופ׳ מ״ז. ר׳ מנא דציפורין סד״ה שם. ר׳ מנא דקיסרין פסיקת׳ רבתי ר״פ י״ז עיין במאיר עין צד פ״ה. — ירו׳ ב״מ רפ״ה ד״י. ר׳ בא בר מינא (אולי הוא אחד עם ר׳ אבא (ר׳ בא) בר זמינא עיין מבה״י צד נ״ו:). ירו׳ ברכות פ״א ד״ג ע״ד ר׳ שמואל בר מינא (בגי׳ מהרש״ס איניינא) אולי הוא ר׳ שמואל בר ינא (מבה״י צד קכ״ה:).

* מְנָאן (פי׳ כמו מִן אָן בתיבה אחת woher?) עיין סוף ע׳ מְנָא.

* מַנָּאִין (מפעל מני פי׳ ממונה) עיי״ע מן ג׳.

* מוֹנְבָז (עיי״ע מלבז = מָנְבָּז א׳) מלך של הדייב בעלה של הילני המלכה ואביו של מונבז השני Monobaz (עיין בן מתתיהו כ׳, ב׳, א׳) ב׳) שם תנא) ב״ר פמ״ו ומעשה במונבז המלך ובזוטס בניו של תלמי המלך (!) וכו׳ ע״ש ובבי״מ ליעללינעק (ח״ד קל״ג והלא׳) נמנו בין עשרה מלכים שנתגיירו חירם וכו׳ תלמי המלך מונבז המלך וכו׳ ובסדר עולם זוטא ומלך אגריפס בן המלך הורדוס ועמד אחריו מונבז בנו (!) ועיין ג״כ מ״ש במבוא לח״א צד XVIII בשם רצ״ג. והנכון כי מונבז היה מלך של הדייב ועיין מ״ש החי׳ ברילל במ״ע יאהרביכער ח״א 72 והלאה. תוספתא פיאה פ״ד ירו׳ פיא׳ פ״א דט״ז: ב״ב י״א. מעשה במונבז המלך שעמד ובזבז (גשבזבז) כל אוצרותיו (ואוצרות אבותיו) בישני בצורת (ופירש״י לב״ב מונבז: בנה של הילני המלכא מזרע החשמונאים?). יומ׳ ל״ז. עיי״ע מלבז. מנחות ל״ב סע״ב ותוספתא מגילה ד׳ (ה׳) של בית מונבז וכו׳ ובירו׳ מגילה ספ״ד דע״ה קרוב לסע״ג בט״ס בית מלוון — ומה שענין = מונבז שם תנא (ובתוספתא פ״ט (פ״ח) מנבז) בעל פלוגתא של ר״ע עיי״ע מלבז ומ״ש.

מנביית = מָנוֹבִית (לפ״ע מל״ע مناب ממלא מקומו ועומד תחתו Stellvertreter) בס״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב צ״א.) עד דלא שכיב שיכבא קיימא מנוביתיה פי׳ המזומנת לביתו. וי״א מקוננת. — (א״ב בנוסח׳ שלנו שתי תיבות הן מנו ביתיה (ופירש״י) [צ״ל ופי׳ רשב״ם] ממונה על ביתו). *[אחי״ה כפי׳ ראשון אי בפירשב״ם מנו בייתיה עומד ומזומן כבר הממונה על ביתו׳ ועומד במקומו ע״כ ופי׳ של י״א הוא פי׳

רגמ״ה כ״י בב״ב. בנו״ג בשתי תיבות אבל בכ״י ש״ם מנובייתי׳ ובכ״י ר׳ מנוביתיה וכ״ה בכ״י ערוך ובדפ״ע באמצע הע׳ אבל בדפוסי׳ ראשוני׳ בד״ה מנביות וצ״ל מנביית כגי׳ כ״י ערוך והעיק׳ כבאמצע חע׳ מנובית [1]) והוא בל׳ נקבה מתואר זכר מנוב שפי׳ בל״ע כאמור בראש הערך וכסיום פירשב״ם ועומד במקומו. וטעם של פי׳ ראשון ופירשב״ם שחשבו כי נגזר מפעל מני (מנה) פי׳ ממנה (עיי״ע מן ב׳ וג׳) — ועוד נ״ל ישר דעת ה׳ פערלעס (עט״ש 82) כי יש שייכות בין מנובית ובין מלה בקטרי׳ nmâna-paiti בל׳ הוצואריש מ א נ פ ת וממנו בל״פ החדש׳ موبد כ ו מ ר של עובדי האש. והשיעור : מיד אחר מיתת אדם בא הכומר לבית האבל לשאול בעניני הקבורה] —

* מַנְגְּדָנָא (מפעל נגד פי׳ מכה Schläger) יומ׳ ט״ו. נ״ה דע״א מחוי ר׳ יהודה כמנגדנא פי׳ עיין בע׳ מצליף, נגד ב׳.

מַנְגְּנוֹן (בל״י ורו׳ הרשומ׳ בע׳ מגנון וכ״ה בל״ע منجنون Hebewerk, Maschinerie) בפסיקת׳ דויהי בשלח פרעה (פסיקת׳ דר״כ צד פ״א) מה נורא מעשיך (תהלים ס״ו, ג׳) מה דחילן אינון מנגניא דידך הנהרגין הורגין את הורגיהן וכו׳[2]) בילמדנו והיה עקב תשמעון (בתנחו׳ לי׳) וימררו את חייהם (שמות א׳, י״ד) הפך הקב״ה עליו מנגנון שנא׳ (תהלים קל״ו, ט״ו ועיין שמות י״ד, כ״ז) וניער [3]) פרעה וחילו. ובמי מנה (תנחו׳ בלק לי׳[4]) מנגנון [5]) נתן בפי׳ בלעם כמולייר הזה. בריש (פיסק׳) [פסיקתא] דאחרי מות (פסיקת׳ דר״כ צד קס״ח)[6]) ובויק״ר בריש אחרי מות (רפ״כ) כיון שביקש פרעה לישב על כסא שלמה לא היה יודע מנגנון [7]) שלו הכישו נחש ושברו ארי [8]). פי׳ ערמנות ובלעז הוא אינגיני״ו [9]). — (א״ב פירשתי בע׳ מגנון ותרג׳ בפסוק בימים ההם כשבת (תרג׳ שני אסתר א׳ ב׳) די במנגנון הוון סלקין). *[אחי״ה ושם באותו פסוק בתרג׳ שני הוה תנינא רבה מפקע במנגנון, ושם : סלקין במנגנון, והקבוץ שם : הוו מַנְגְּנִין פקעין. וכנ״ה בשמ״ר פי״ח דרש נגינתי (תהלים ע״ז, ז׳) נזכר אני . . מנגנון שעשית למצרים פי׳ תחבולה ובתנחו׳ לך דרש מגן (בראשית י״ה, כ׳) מנגנא עשה הקב״ה ומסרן בידך. ב״ר פמ״ג ובפ׳ פ״ח עיי״ע מגנון וש״נ השנויים. ומנגניקון בקהל״ר הנ״ל הוא בל״י החדש׳ μαγγανικόν ובל״ם מנקניק ובל״ע منجنيق Maschinenwerk — פסיקת׳ רבתי פל״ג עיי״ע מאגניות] —

* מוֹנְגִינוֹס (מל״י μονογενής בן יחיד einzig-geborner, der einzige Sohn) פסיקת׳ רבתי פ״י אתה מארי מאבד את בנך מן העולם לא הוא שיש לך מונגינוס הוא וכו׳.

* מִינְגָּנָא ג׳ הילק׳ במקום ניגאני עיי״ע נגאן.

מָנֹד (= מָנוֹד מל״מ פי׳ ענין נענוע ורתת Das Hin- und Herbewegen, Zittern) בגמ׳ דפ׳ הבונה (שבת ק״ד סע״א) מכאן שניתנה תורה במנוד [10]). פי׳ בענוה וברתת [11]) כמו מניד ברישיה (סנהדרין צ״ה [12]).

מִנְדָּה (מל״מ ובלא נון מִדָּה ובלא״ר מִדָּא Steuer, Geldabgabe) בלו והלך (עזרי ד׳, י״ג; ז׳ כ״ד) בס״ג דפ׳ ק ו נ ם [13]) יין (נדרים ס״ב:) ככר פירשנו בע׳ ארנון. *[אחי״ה ובע׳ הנ״ל הובא ג״כ ב״ב ח׳. ע״ש ומ״ש והוא מנת המלך] —

* מְנוּדָּה (מפעל נדה, נדי ונבנה ממנו נִדּוּי Bann וא״כ מְנוּדָּה in den Bann gelegt) נדרי׳ פ״א מ״ז מנודה אני לך ומפורש בגמ׳ (נדרי׳ ז׳ רע״ב) במנודה אני לך ר״ע סבר לישנא דנידוי הוא ורבנן סברי לישנא דמשמתנא הוא ובל׳ זכר במ״ק פ״ג מ״א והמנודה שהתירו לו חכמים והקבוץ זכר פסחי׳ קי״ג : שבעה מנודין לשמים וכו׳.

* מַנְדִּי (שם כפר) עיי״ע כפר וע׳ מנורי.

* מַנְדִּיאָן (נברכת אשר שם כובסים הבגדים בנדנוד) ב״ב י״ט. על נברכת הכובסין פי׳ הש״ס שם לא שנו אלא מן המחמצן אבל מן הנדיין ד׳ אמות וכו׳ וכן שם בסמוך מן הנדיין וכ״ה בע׳ נד

---

1) וכ״ה בדפ׳ אמש׳ אף בד״ה. 2) וכ״ה בילק׳ ריש בשלח רי רכ״ה ובריש אסת״ר מה דחילין אינון מנגנות שלך וכו׳. 3) ודרש מלשון חכמים עיי״ע נער א׳. 4) ועיי״ע כלנס ועי׳ מלייר. 5) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה בע׳ מלייר, ובדפ״ע כאן : מנגנין. 6) ושם : מנהג מ נ ג ט ן שלו וצ״ל מנגנון ומלת מנהג בא מגליון פנימה. 7) כ״ה בכ״י ובדפ״ר ואמ׳ אבל בדפו״י בט״ם לנגנון. 8) בויק״ר שם הגי׳ לא היה יודע (מנהגיו) [וצ״ל מנגנון] ה כ י ש ו א ר י ו ש ב ר ו וכ״ה בפסיק׳ שם ובתנחו׳ ריש ואתחנן לא היה יודע (מנגנין) [מנגנון] שלו הכישו הארי ושברו ובקהל״ר רפ״ט ד״ה שמעון בר אבא פתח הנכלל בפ׳ וראיתי את כל מעשה האלהים לא היה יודע מנגניקון שלו והכישו ארי ושברו. 9) בלאי״ט ingegno Getriebe, Schöpfwerk ובכ״י ה״ב אינייניאו. 10) וכ״ה בכ״י ש״ם ובנו״ג במנוד ראש. 11) וכ״ה בפירש״י. 12) ועוד ingenium מל״ר הפעל עיי״ע נד. 13) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר קונס ובשאר דס״ע כונס.

לכן נסחתי גם בע' בקע ב' מן נדיין כגי' כ"י ערוך עיי' ח"ב. ק"ס אבל בדפ"ע בע' בקע א' מנדיאן וכ"ה בכ"י ש"ס ה' (ד"ס ב"ב צד מ"ד:) בשתי הפעמים: המנדיאן וכ"ה בשט"מ בשם ר"י מיגאש, אבל בכ"י מינכען ב' פעמים הנידיין ובדפ' פיז' הנידאן. וז"ל רי"מ בשט"מ לב"ב שם: ופי' מנדיאן האבן שחובטים עליה את היריעות ואת הבגדים בשעה שמכבסים אותם וכו'[1]) ולפי שבשעה שחובטים את הבגדים על המנדיאן ניתזין ממנו (צינורות) נ"ל: ניצוצות][2]) אילך ואילך בעי הרחקה מן הכותל יותר מן המחמצן וכו' וכו' ומספר רבינו ברוך שמואל הביא השט"מ בשם הגאון פי' נדיין לשון הזאה ויז מתרגמינן ואדי והוא מקום שהכובס חובט שם הבגדים על הסלעים והמים ניתזים בכח ע"כ. ועיין פי' רבינו בע' בקע ב' וע' חמץ ב'. וגי' נדיין (הנדיין) נ"ל עיקר ולא מפעל נדה, נדי ענין הזאה כדעת המפרשי' הנ"ל כי אם מל"פ הרשום' בע נדיין א' ע"ש.

* מַנְדַא, מַנְדְעָא ולנקבה מַנְדַּעְתָּא פי' כמו בל"מ מַדַּע הרבה (das Wissen, die Kenntniss בתרג' ירו' עיין לשמות ל"ה, ל"א. ל"ד; לדברים א', י"ג. ט"ו; לתהלים י"ט, ג'; צ"ד, י'; לאיוב י', ז'; י"ג, ב'; ל"ג, ג'; ל"ה, ט"ז; ל"ו, ד' ועיין לקהלת ט', י"א במנדעותהון.

☞ מְנַדַּעַם (= מִדַּעַם etwas) תרג' ירוש' (א') (ולא) [צ"ל ואל] תעשה לו מאומה (בראשית כ"ב, י"ב) ולא תעביד ליה מנדעם כמו מדעם. *[אחי"ה הועתק מלה במלה מהתורגמן וגם שם בט"ס ו ל א. ובנו"ג בתרג' מדעם וכן הביאו ר"ב[3]) ועוד עיי"ע מידם וש"נ הגזרה] —

* מְנְדּרוֹן, מְוּנְדְּרוֹן, (מנדרן) (פי' שפוע ומורד (Abhang, abschüssige Stelle עיי"ע מדר ב' וש"נ ומבואר.

* מנדרנא (פי' כמו נדרנא היינו אני נודר ich gelobe) ירו' נדרי' פ"א דנ"א סע"א אילו האומר מנדרנא שמא אינו נזיר וכו'.

* מָנָה עיי"ע מן ב', ג', ח', ט', י', י"א.

* מִנְהָג (מל"מ (מ"ב ט', כ') ענין הרגל מעשה (das Verfahren, die Führung, der Brauch שבת כ"ה: תענית ל' סע"א מנהגו של ריב"א וכו'. תענית כ"ו: מנהג מידרש לא דרשינן וכו' עיי"ע נהג א', ע"ז נ"ד: עולם כמנהגו נוהג וכו', ב"ב ט"ו: מנהגו של עולם וכו'. שם צ"ג: מנהג גדול היה בירושלים וכו' ועיי"ע אפסחתיה. סנהד' ל'. כך היה מנהגן של נקיי הדעת. ב"מ פ"ז. מ"א (תוספתא שם פ"ה) הכל כמנהג המדינה. שם פ"ו: אל ישנה אדם מן המנהג, סנהד' מ"ו: דלא לישתני מן המנהגא. ירו' ב"מ ספ"ו די"א. אין משנין על המנהג של שיירה, ירו' יבמות פי"ב די"ב ע"ג המנהג מבטל את ההלכה, ירו' תענית פ"א דס"ד ע"ג ירו' פסחים רפ"ד ד"ל רע"ד אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש (עיין שם ובעמוד ג' הרבה פעמי'), ביצ' ד' סע"ב הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם, ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד (וב"ר פ"ק) אני איני יודע מנהג מקומכם אלא שלום עליכם כמנהג מקומנו. מנהג חשוב . . מנהג אינו חשוב עיין תוספו' פסחים נ"א. ד"ה אי אתה. נדה ס"ו. יבמות י"ג: אמינא לך אנא איסורא ואת אמרת מנהגא. סוכ' מ"ד. מנהג נביאים עיי"ע ערב ז' — ירו' ברכות פ"ה ד"ט סע"א מנהגו. מנהגיה עיי"ע מן ה' שהוא = מן הגיה.

* מַנְהִיג עיי"ע נָהַג.

* מַנְהָרָא פי' כמו בל"ע نهار יום הזורח der anbrechende Tag) ירו' יומ' רפ"ג ד"מ: וירו' ר"ה רפ"ב דנ"ז ע"ד אנהר מנהרא וכן נאמ בל"ע نهار انهر הבריק וזרח היום.

מְנַהֲרוּתָא (צוֹרֶךְ עבדות Dienstbeflissenheit, Dienstfertigkeit ועיין בפנים) בפ' אין בין המודר בגמ' לא יזון[4]) (נדרים ל"ח:) עבדיו ושפחותיו לנהרותא עבידן פי' לצורך עבדות עשויין ולא להתפטם ולאו הנאה היא לו. *[אחיה לפע"ד זו מלה נושנת עברית וענינו מרוצה אל החפץ וכזה פי' הרד"ק את השרש נָהַר בישעי' ב' ב' ירמי' ל"א, י"ב; נ"א מ"ד וכן ענין نهر בל"ע schnell drängen, treiben ושיעורו עבדיו ושפחותיו למרוצת חפצו הם עומדין והיינו לצורך עבדות. והרא"ש פי' למראית העין לכבוד ולעמוד לפניו לשמשו. נ"ל כי גזרת המלה לפי זה מענין אז תראי ונהרת (ישעי' ס', ה') פי' ענין צהבת פנים. ובנו"ג מנחרותא והר"ן פי' ענין נחירה וקשה להלמו ועוד שם הגי' מנקרותא ופי' לנקר הבית ולתשמיש

---

[1]) וכן פי' גוהא וכר גוהא במ"ק ח'.: המחמצן והמנדיאן. [2]) עיי"ע בקע ב'. [3]) ושם בלי טעות ע"ש. [4]) כן הוא בכתב יד.

והיותר נכון להגיה מנקדותא בדל״ת עיי״ע מנקדותא ומ״ש — ועוד נ״ל אולי הוא ל״פ (הועתק׳ מל׳ הודו) منوه פי׳ קורת רוח ונייח נפש] —

* מָנוֹחַ (א׳) כמו מְנוּחָה מל״מ Ruhe, Ruhestatt ב׳) שם פרטי) שבת קנ״ב: הללו יש להן מנוח והללו אין להן מנוח. ברכות ס״ד. ת״ח אין להם מנוחה וכו׳, זבחים קי״ט: אל המנוחה (דברים י״ב, ט׳) זו שילה ועיין תוספתא קרבנות ס״פ י״ג ובתרג׳ מָנַח עיין תרג׳ לבראשית ג׳, ח׳; ח׳, ט׳; לדברים כ״ח, ס״ה — ובהוראת שם פרטי נמצא רב הונא בר מנוח תענית ט׳ סע״א מגילה כ״ה: גיטי׳ כ״ד. ס״ד: ב״ק כ״ב סע״א נ״ח: ב״מ ע״א: סנהד׳ מ״ב. יבמות מ״ג. בכורות כ״ח: מ״ה.

מנוולין (מל״ר אמצעי׳ manuale פי׳ סודר Hand-tuch, Schweisstuch) בבראשית רבה בריש פרשת (ד׳) [צ״ל ה׳] [1]) ובריש פרש׳ כ״ט (פ׳ כ״ח) שואלין בשלום המלך ברמיזה ובאצבע ובמנולין [2]) ובמגילת איכה (פ׳ פרשה) ובסודרין. *[אחי״ה בנו״ג באיכ״ר רק ברמיזה ובאצבע ולי׳ ובסודרין וכן לי׳ במנוולין עיין פי׳ מהרז״ו. ובאמת גי׳ בסודרין ממש לעומת מנוולין היא כי מלה רומי׳ הנ״ל פי׳ כמו sudarium = סודר, ולפי זה אינו נחוץ להגיה מנוולין להיות מנדלין מל״ע مندل، منديل כמו שהגיה פליישער בעמת״ל ללעווי ח״ג 312 ועוד עיי״ע מנטולין] —

* מְנַוַּוְלְתָּא (תואר מפעל נַוֵּול hässlich) תענית ו׳: טבא לשתא דטבת מנוולתא. והבינוני פעול בהוראת התואר בנזיר כ״ח. אשה מְנוּוֶלֶת ובל׳ זכר קידושי׳ ל׳: סוכ׳ נ״ב רע״ב אם פגע בך מנוול זה וכו׳ שהש״ר פ׳ לסוסתי אין לך מנוול ומשוקץ וכו׳. ירו׳ פסחים פ״ו דל״ג. מזבח מנוול, והקבוץ ירו׳ מ״ק רפ״ג דפ״א ע״ג שלא יכנסו לרגל מְנוּוָלִין.

* מנזקא, מנזיקנא ירו׳ נזי׳ רפ״א דנ״א. לשונות מגומגמות מכינויי כינויים.

* מנח עיי״ע מָנוֹחַ.

מנח (= מִנְחָה מל״מ קרבן נדבה הבאה מסלת Opfergabe, Speiseopfer והושאל לעת הקרבת המנחה (= מנחת הערב, עזרי ט׳, ד׳. ה׳) ולעת תפלת המנחה Nachmittagsgebet) בר״ג דפ׳ יש בקרבנות בתמורה (י״ד.) ובסיפרא באמור אל הכהנים בפרשת סוכות[3]) (סיפרא אמור פרשת י״ב פרק י״ד) מנחתם ונסכיהם (ויקרי כ״ג, י״ח) בלילה ואף למחר[4]) אמר רב פפא (תמורי י״ד: נזדמנו לו נסכים הבאים בפני עצמן מקדישן ומקריבן בלילה, ר׳ יהושע בן לוי אמר (שם י״ד סע״א) מניין לנסכים הבאין (מן) [5]) [עם] [6]) הזבח שאין קריבין אלא ביום ת״ל (במדבר כ״ט, ל״ט) ולנסכיכם ולשלמיכם מקיש נסכים לשלמים וכו׳. *[אחי״ה רבינו הביא השקלא וטריא שלא כסדר שהקדים הא דרב פפא לזה דר׳ יהושע. והושאל לעת מנחה ר״ה ל״א. מנחתה דשבתא, סוט׳ ל״ט סע״ב מנחתא דתעניתא, ברכות פ״ד מ״א תפלת מנחה עד הערב ר׳ יהודה אומ׳ עד פלג המנחה ושם כ״ו: איזה מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואיזו היא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה ועוד ע״ש. ובתוספתא ברכות רפ״ג וכמה הוא פלג המנחה אחת עשרה שעות חסר רביע. פסחי׳ נ׳: מן המנחה ולמעלה, ירו׳ פסחים פ״ד ד״ל ע״ד מן מנחתא ולעיל. — והקבוץ מְנָחוֹת ובשם זה נקובה המסכת מנחות שרוב ענינה בקרבנות] —

* מְנַחֵם (שם הפרטי) א׳) לחבירו של הלל (חגיג׳ פ״ג, מ״ב) ב׳) לתנא נראה כי הוא בנו של ר׳ יוסי עיין ד״מ למהרז״ף 199 וסד״ה וע׳ וורדימס (ח״ג רנ״ז), מנחם בן סגנאי (עדיות פ״ז מ״ח) ג׳) לכמה אמוראים ד״מ: מנחם בן סגנאי, ר׳ מנחם בר סימאי, ר׳ מנחם אחוה דד׳ גוריון, ר׳ מנחם דמן גליא (ובתוספתא עירובי׳ פי״א (ח׳) אי׳ ר׳ מנחם איש גליא), ר׳ מנחם יודפאה, ר׳ מנחם בן גופתא, ר׳ מנחם איש כפר שערים, ר׳ מנחם בר תנחום, ר׳ מנחם בר מבסימא, ר׳ מנחם בן נפח, ר׳ מנחם טלמיא, ר׳ מנחם חתניה דר׳ אלעזר בר אבונא, מנחם בר יהודה בר לוי עיין על כולם בסד״ה ע׳ מנחם. מנחם איש גמזו עיי״ע גם זו (ח״ב, ש״ז), ר׳ מנחמא פסיקת׳ רבתי פט״ו, פכ״ב ילמדנו פ׳ אחרי

---

[1]) תקנתי לפי הכלל, שרבינו נוטה במנין הפרשיות של ב״ר ממספר שאצלנו באחת יותר רק מפרשי׳ י״ז והלאה (עיין מה שכתבתי בהשחר שנה עשירי׳ חוברת ו׳) לכן צ״ל פי׳ ה׳ כלפנינו באמת הביא רבינו ציונים מזו הפרשי׳ בשם פ׳ ה׳ בע׳ בז א׳, קלוון א׳ (ועיי״ע פלט ג׳). [2]) בפי׳ ה׳ אי׳ בוי״ו אחת ובפ׳ כ״ח בשני ווי״ם במנוולים ובילק׳ תהלים ר׳ רמז תתמ״ח במטולין צ״ל במנוולין. [3]) כ״ה בכ״י ו״ו בי ל״ד ה״ב וכ״ה ברפ״ר. [4]) בתמורי: מנחתם ונסכיהם בלילה מנחתם ונסכיהם למחר ובמנחו׳ מ״ד: אי׳ אפילו למחר ועיין היטב תוספ׳ ד״ה מנחתם, אבל בסיפרא שם אי׳ מנחתם ונסכיהם ביום ומנחתם ונסכיהם למחר ועיין פי׳ הראב״ד בסיפרא. [5]) כ״ה ברפ״ע וצ״ל ככ״י עם. [6]) כ״ה בכ״י ק״ם.

מות אצל סד"ה, ר' מנחמה בי ר' הייא הגדול פסיקת' רבתי פי"א. ר' מנחמן פסיק' רבתי פי"ז, פכ"א ד') ועוד על שם מנחם נקרא משיח עיין סנהד' צ"ח: ירו' ברכות פ"ב ד"ה. איכ"ר פ' על אלה.

מניט (השורש נוט = מוט ונרדף עם נוד מל"מ ענין נענוע bewegen ובהפעיל fortbringen, aufschrecken) ואין מחריד (ויקר' כ"ו, ו') תר"י (א') ולית דמניט, ובתר"י (א') דויהי כי תבא[1]) (דברים כ"ח, כ"ו). *[אחי"ה ובתר' אונקל' לויק' אי' דמניד וזו ראיה כי המי"ם אינו שרשית ועקרו בע' נוט שנרדף עם מוט וכן בל"ע نوس בפעל עומד ענין העמדה ובבנין י' בפעל יוצא ענין הרחקה — ואולי לדעת רבינו שהמי"ם שרשי' יש לגזור מל"ר minatio ענין גערה Drohung] —

מניט (= מוֹנִיטָא, מוֹנִיטָה, מוֹנִיטוֹן, מוֹנִיטִין מל"ר moneta ובל"י אמצ' μονίτα, μονήτα פי' מטבע וחקיקת צורה Münze, Münzgepräge) בב"ר פ' ל"ז (ס"פ ל"ו) ארור כנען א"ר לוי לאחד שקבע מוניטין שלו בתוך (אבלו) [צ"ל אהלו][2]) של מלך אמר המלך גוזר אני שיתפחמו פניו ויפסל מטבעו. ובריש לך לך (ב"ר פ' ל"ט) ארבעה הן שיצא להן מוניטין בעולם וכו'. — (א"ב פי' בל"ר מטבע) *[אחי"ה בזו ההוראה העִקרית אי' בריש איכ"ר פ' העיר: המי הדא מוניטא, שמ"ר פ"ה משל לזהבי שהביאו לו מוניטה אחת וראה אותה מבפנים של הרס וכו' הביאו לו מוניטה שכולה זהב וכו' והושאל קביעת צורה במעות לסימן ממשלה גבורה ופירסום השם עיי"ע טבע ג'. (ח"ד י"ב) וש"נ ירו' סנהד' פ"ב ד"כ: מוניטה דמרן שאול קיים (עיין מגילה י"ד:), בסוף אסת"ר מה המלך מוניטה שלו הולכת בכל הארץ כך מרדכי מוניטה שלו הולכת ומה מוניטה שלו וכו' ובב"ר פל"ט אי' מוניטין[3]) וכ"ה בילק' יהושע ר' רמז י"ז. ועוד הושאל לחותם שמות המשפחה ב"ר פל"ז כל מוניטא של מצרים אינה אלא בידם לודים לודי ים וכו' ע"ש ובילק' נח ר' ס"ב מוניטון של מצרים אינו אלא פסולין. שמ"ר ס"פ ט"ו מוניטא של אלהיכם בטלה וכו' עיין פי' מהרז"ו] —

* מַנְטוֹלִין בל"ר mantelium, mantilium ובל"ר אמצ' mantilia = mandilia ובל"י אמצ' μαντεῖλαι ובל"ע منديل = مندل פי' מפה לקנח בה ידים Handtuch, Serviette) ירו' ברכות ס"פ ג' ד"ו סע"ד ההן דרקיק אמנטולין כה"ג בראש לברכות כ"ד. (פ"ג ססי' ל"ט) ובנו"ג אצטלין ובאו"ז ה' תפילה ססי' צ"ח איסטילין. — ועוד עיין ערך הבא אח"ז.

☞ מַנְטֵר (ענינו מעיל לפע"ד מל"ר וע' הרשומ' בע' הקודם Mantel ור"ש ולמ"ד מתחלפין ור"ב פי' בע"א) תר"י (א') ועשית את מעיל האפוד (שמות כ"ח, ל"א) ותעביד ית מנטר מעילה. אם זו מלה ארמית שרשה נטר שהמעיל שומר גוף האדם ואולי יונית היא וכן נקרא הלבוש המגין על האדם כמו כובע שריון ומגפים. *[אחי"ה וכנ"ה בתר"י שם בפסוק ל"ד מינטר מעילא, ועוד עיין לשמו' ל"ט, כ"ב והלאה ואולי שתי התיבות מהוראה אחת הנה ואחת באה להורות על השנית ובתרג' לדה"י א' ט"ו, כ"ז אי' בלי הוספת מעילא: מתעתף בְּמַנְטֵר דבוץ. ואולי ענינה כמו מנטולין בע' הקודם, ור"ב פי' מלא"ר מְנַטַר פי' משמרת שתרג' (במדבר ג', ל"ו) מנטר. ועוד כיון לל"י אולי למלת ἀμυντήριος-ον מגין abwehrend] —

* מִנְטַר (Bewachung) עיי"ע הקודם מל"א נְטַר פי' שמר.

☞ מנטרומין (נ"ל מנטרוסין מל"ר monitores המזכירים והמשגיחים במלחמה Kriegsaufseher ור"ב פי' בע"א) מדר' בראשית רב' פ' ויהי נח בן חמש מאות שנה (פ' כ"ו) זמזומים (דברים ב', כ') א"ר יוסי[4]) מנטרומין מגיסטי מלחמה פי' טרמין בל"י ורו' חרדים א"כ מנטרמין מחרידים ומטילים אימה. *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י ורו' τρέμω = tremo פי' חרד אבל ראש המלה אין לה פתרון. ולפע"ד צ"ל בסמ"ך מנטרוסין כאמור וא"כ מגיסטי (צ"ל מגיסטרי) מלחמה הוא פי' של מנטרוסין פי' משגיחי וממונה המלחמה וילק' נח רמז מ"ז גרס מנדמטין ואולי צ"ל מנדטין מל"ר mandati הפקידים כלומ' השגחת המלחמה עליהם. ורימ"ז בט"ר א', נ"ה וה' לעווי בעמת"ל ג', קנ"ד נבוכים הם בפי' המלה] —

* מוניני עיי"ע מנוני.

* מניומי, מנימין (שם הפרטי) עיין נחמי' י"ב, י"ז, מ"א פי' כמו בנימין מגילה כ"ח סע"א מנימין בר איהי ובכ"י ש"ס בנימין, נדה ס"ה. מנימין סקסנאה ובירו' ברכות פ"ב ד"ה: בנימין

---

[1]) כן הוא רק בדפ"ר ובכתב יד ערוך. [2]) וכ"ה בב"ר ובדפי' אמ' היכלו. [3]) בב"ק צ"ז: אי' מטבע. [4]) בנו"ג ע"ד בר חנינא.

גנזכיא. חולי׳ מ״ט: עיי״ע כנדוקא. מניומי חבר רב נחמן, מניומי בר חלקיה, מניומי בריה דרב נחומי, מניומי אסיא, ועוד אדא בר מניומי, אדא ב״מ וזולתו עיין סד״ה זה הער׳.

☞ מִנַּיִן (פי׳ מן אין ?von wo) בגמר׳ (עיין הציונים בעי׳ מן ה׳) מלה מורכבת מן אין וכן מנן (עיי״ע מְנָא) כמו מן אן וְכן מנלן כמו מן הא לן.

מנייק[1] (= מוּנְיָיק, מוּנְיָיקָה מל״י ὁ μανιάκης בל״י אמצ׳ = μανάκιον, μαννάκιον ובל״י החדש׳ μανιάκι μανίακι פי׳ רביד הזהב (goldenes Halsband בילמדנו והכהן הגדול מאחיו (תנחו׳ אמר לי׳) היה הכרוז לפניו והמונייק בידו א״ל אילו זכית היה המונייק הזה שלך. — (א״ב פי׳ בל״י שרשרת והוא של זהב כי כירומניק הוא ככבל של ברזל לאסור את הידים ע״ש). *[אחי״ה תרג׳ של ע׳ זקנים לדניאל (ה׳ ז׳. ט״ז. כ״ט) למלת המנוכא: μανιάκης וכן העתיקו עקילס וסומכוס רביד (בראשית מ״א, מ״ב) וסומכו׳ שהרונים (ישעי׳ ג׳ י״ח) וכ״ה בירו׳ שבת פ״ו ד״ח סע״ב הסהרונים: עונקייה אבל גי׳ רבינו עיין בע׳ סהרון — וכנ״ה בויק״ר פי״ב נעשו דברי תורה עטרה לראש מונייק לצואר וכו׳[2]. דב״ר פ״ד למה״ד לעבד שאמר לו רבו לעבד שאמר לו רבו[3] הרי מונייק של זהב ואם לאו הרי כבלים של ברזל[4]. פסיקת׳ רבתי ס״פ כ״ט למלך שהיה אוהב את בנו עשה לו מונייק של זהב ותולה אותו בצוארו לא עשה אלא הכעיסו ונטל אביו ממנו את המונייק ועשה לו כבלים וכו׳ כך עשה הקב״ה אותיות של תורה כמונייקית ונתנם על צואריהם של ישראל. ירו׳ שבת פ״ו ד״ח רע״ב מהו מפיק בההוא מומייקה צ״ל מונייקה והראיה כי מבואר שם ברמז על דניאל המניכא — ומזה ע׳ הבא אח״ז] —

☞ מנך (= מְנִיכָא כמו מונייק של ע׳ הקודם) תרג׳ רביד הזהב (בראשית מ״א, מ״ב) מניכא דדהבא. *[אחי״ה וכ״ה בתרג׳ לאסתר ב׳, י״ז; ז׳, ו׳. תמיד ל״ב. שדי מניכא דדהבא על צואריהון והקבוץ בתר״י ב׳ לבראשית מ״ט, כ״ב מניכין. — ואחד הוא עם המניכא עיי״ע ח״ג; רט״ז ומ״ש] —

* מנכייה ירו׳ סוט׳ פ״ה ד״כ ע״ג צ״ל מה הנכיה עיי״ע הנכיה (ח״ג רכ״ד:).

* מנם ט״ס עיי״ע נם ב׳.

מוּנוֹמָכוֹס (פי׳ לוחם יחד בל״י μονομάχος Zwei-kämpfer, Gladiator) בילמדנו ויקרא יעקב אל בניו (תנחו׳ ויחי לי׳) למה לא קרא עשו לבניו שאין מנמכום עושה דייתיקי שכן עשאו אביו מנמכום שנא׳ (בראשית מ״ז, מ׳) ועל חרבך תחיה. לשן יון מנה יחיד מכום לוחם. *[אחי״ה וכן העתיק עקילס[5] יחידתי (תהלים כ״ב, כ״א; ל״ה, י״ז) והפעל ונלהמה יחד (ש״א י״ז, י׳) העתיקו ע׳ זקנים μονομαχήσωμεν ושם פסוק ח׳ וירד אלי העתיק סומכוס εἰς τὸ μονομαχῆσαι ושייך לפסוק ט׳ להלחם אתי עיין שלייזנער ח״א 577 — ועיקר הכתיבה מונומכוס כדאי׳ בכ״י ק״ט בראש הע׳ ובכ״י ה״ב ודפ״ר באמצע הע׳ ובשדפ״ע תמיד בלי וי״ו אחר מ׳ ונו״ן] —

מְנַמְנְמֵי (מל״ע נם בקבוק נאם קוראים בלחש ובקול נמוך כדרך המלשינים שיפיחו כזב Verläumder, leise Flüsterer, Ohrenbläser ויותר טוב להגיה מזמני עיין בפנים) הוא דתן ואבירם קריאי העדה (במדבר כ״ו, ט׳) תרג׳ ירושלמי[6] (א׳) מנמנמי כנישתא. — (א״ב פי׳ בל״י פרנסים). *[אחי״ה כיון לל״י ὁ μνήμων יועץ ומנהיג והנכון כי הוא מל״ע כאמור וכן דעת ה׳ פליישער בהוספותיו לעמת״ר לה׳ לעווי. והתרג׳ דייק מלת קריאי. ובנו״ג מערעי וה׳ פערלעם (עט״ש 5) הגיה מזמני כנישתא ובאמת בתר״י א׳ לבמדבר א׳ ט״ז אי׳ ככה קריאי העדה: מזמני עם כנישתא — ובנין פלפל מנמנם פי׳ ענין תנומה עיי׳ בע׳ נם ב׳] —

מְנוּמָּר (בינוני פעול מן נִמֵּר נאצל מן נָמֵר פי׳ נקוד כנמר pardelartig gefleckt, gesprenkelt) בפ׳ לולב הגזול בגמ׳ עלתה חזזית[7] (סוכ׳ ל״ו.) ומנומר פסול[8]. בפ׳ הניזקין בסמ׳ הלכה המטמא[9] (גיטין נ״ד סע״ב) אבל דכוליה ספר[10] לא משום דמיחזי כמנומר. בסוף בבא קמא (קי״ט:) אבל לוקחין מהן בגד מנומר פי׳ נקודות. *[אחי״ה וכנ״ה במנחות כ״ט סע״ב משום דמיחזי

---

[1]) בדפוסי׳ הראשונ׳ נסדר זה הע׳ אחר ע׳ מניק ונגררנו אחר הסדר היפה של דפ׳ אמ׳. [2]) ובשו״ט מזמור י״ט וילק׳ תהלים רמז תרע״ה אי׳ ענק לצואר (ענקים לגרגרותך). [3]) כה״ג בילק׳ ישעי׳ רי רנ״ו בשם ויק״ר? [4]) ובילק׳ שם תג׳ נזמי זהב. [5]) לפי קובץ כ״י וואטיקאן סי׳ 754. [6]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב בדפ״ר ובעה״ק שנ״ב. [7]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. [8]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט, ובדפ״ע מנומר ופסול. [9]) כ״כ בכ״י ובדפ״ר וכן מוכח מע׳ פשפש ג׳ כי בספרי רבינו הכהנים שפיגלו וכו׳ איננה משנה בפני עצמה ונכללה במשני׳ המטמא וכדאי׳ במשניות. [10]) בנו״ג ספר תורה.

כמנומר, ירו׳ מעש׳ פ״א דמ״ט. וירו׳ סוכ׳ פ״ג דנ״ג ע״ד הרי מנומר. ודוגמאות מבנין פיעל עיין בע׳ נמר ב׳] —

מָנוֹן (מל״ט אולם נדרש לפע״ד מל״ר moneo בל״ר אמצ׳ mannire בלא״ש mahnen = vor Gericht laden וממנו בל״י ὑπομνήμων יועץ מזכיר ומנהיג) בר״ג דפ׳ החליל (סוכ׳ נ״ב:) שכן באטב״ח דבי רבי[1]) [אחא בר חנינא][2]) כבר פי׳ באטב״ח. ובבראשית רבה פרשת כ״ג (כ״ב) אם תיטיב שאת: אמר ר׳ אבין[3]) כל מי שמפנק[4]) את יצרו בנערותו סופו להיות מנון עליו[5]) בזקנותו. — (א״ב פי׳ בל׳ יוני חזקה כח ואיום. *[אחי״ה כונת ר״ב על ל״י μένος Kraft, Stärke ויותר טוב היה ר״ב לרמוז על ל״ע منين، ممنون חזק ואמיץ אבל ענין מנון בסוכה ודאי כמו סהדא בל״ע شهيد פי׳ עד ולכן מן הנחוץ להיות פתרונו כן גם בב״ר ונ״ל שדרש מנון של מקרא מנפילת לשונו על לשון רומי׳ ויוני׳ הרשומ׳ בתחלת הע׳ שפי׳ לקרוא למשפט להיות עד וכדומה וא״כ שיעורו כל מי שמפנק וכו׳ סופו להיות שופט ומעיד עליו בזקנותו וכן נדרש בסוכ׳ שם (ובילק׳ שם) אותו הפסוק יצר הרע מסיתו לאדם בעוה״ז ומעיד עליו לעוה״ב שנא׳ מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון (משלי כ״ט, כ״א) וראיה לזה הפי׳ מהתרגום עיי״ע נסח ב׳ ומ״ש — ודע עוד כי בל״י μενοινάω והשם μενοίνημ ענינו אהבה עזה ותשוקה רבה heftiges Verlangen וזה טה שסיים בב״ר שם אחר הבאת המאמר הנ״ל והדרוש מפסוק הנ״ל וז״ל וא״ת שאינו ברשותך ת״ל וכו׳ ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו. ועיין ג״כ פירש״י בסוכ׳ נ״ב: ד״ה עבדו. ורש״י במשלי פי׳ מנון שליט מל׳ ינון שמו ועיין ג״כ פי׳ ראב״ע ורלב״ג ומיוחס לרש״י לב״ר. ובמעריך המערכות לברד״ח ראיתי פי׳ מעולה וז״ל בשרש מנון: הוא משרש מנה כמו חרון משרש חרה רזון מן רזה וכו׳ וענינו עורך וכו׳ ופי׳ המעדן את עבדו מנוי״ר לסוף ירצה העבד להיות העורך והמסדר עסקי אדוניו רק כחפצו עכ״ל] —

☞ מְנַן (= מִיּנָּן הורכב מן: מִן אָן פי׳ מֵאַיִן: woher?) תרג׳ אי מזה אתה (ש״ב א׳, י״ג) מנן את מלה מורכבת מן אן. *[אחי״ה עיי״ע מן ה׳ וע׳ מגאן ועוד עיין תרג׳ אונקל׳ לבראש׳ ט״ז, ח׳ מנן את אתיא (ובתרי״י א׳ מן האן), ושם כ״ט, ד׳ מנן אתון; לבמד׳ י״א, י״ג מנן לי בישרא (בתרי״י א׳ מינן), תרג׳ ליהוש׳ ב׳, ד׳ אי מנן אינון, ליונ׳ א׳, ח׳ מנן את אתי, ירו׳ כתובו׳ פ״ד דכ״ח ע״ד מנן מרי.

מנוני (= מַינוּנֵי נ״ל הורכב מן מַי (= מיא) ומן נון פי׳ מי דג, ציר דג Fischsaft וכן בל״ס מי נונא ונעתק לל׳ ערבית בהמון עם مانوت עיין מ״ע דמ״ע חל״ז 470 ועוד עיין בסוף הע׳) בס״ג דפ׳ ח׳ שרצים (שבת ק״י:) ניתי[6]) מינוני דקמצא[7]) פי׳ ציר של ארבה ניתי מינוני דנקידי[8]) פי׳ שאין בציר שום אריבה כלומ׳ מנוקדים[9]). בס״ג דפ׳ נגמר הדין (סנהד׳ מ״ט סע״א) ויואב יחיה את שאר העיר (דה״י א׳ י״א, ח׳) אמר רב יהודה אפי׳ מינוני וצחנתא טעים ופרים[10]) להו. בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ מתרפאין[11]) (ע״ז כ״ט רע״א) חלא לסיבורי ומינוני לתעניתא. פי׳ מינוני ציר של דגים צחנתא דגים קטנים טעים ופרים להו כלומ׳ כל שהיה אוכל דבר מועט היה מחלק יואב לעניים שהיה חסיד גמור. *[אחי״ה וכנ״ה בכתובו׳ ס׳ סע״ב דאכלה מוניני וכו׳ עיי״ע מן. פי׳ רש״י דגים קטני׳ וכ״ה בפי׳ למקומו׳ הנ״ל אבל בגיטי׳ ס״ט: פתיא דמוניני פירש״י ציר דגים קטנים וכ״ה בע׳ פתיא א. ופי׳ המלה מל״ס או ארמי הנ״ל[12]) — ורבינו נגרר אחר פי׳ תשובו׳ גאוני׳ הקדמוני׳ (מונח בכתבי׳ בקובץ כ״י פעטערסבורג והח׳ ר״א הרכבי העתיק מהם איזה דברי׳ יקרים במ״ע גרעטץ חל״ב ועוד עיין מ״ע מ״ג הנ״ל) וז״ל בטיית מוניני מאנון (مانوت) הוא ציר של דגים ועיקר לשון ארמית מיא דנוני ויאמר ברוחב לשון על מי החגבים ע״כ] —

* מנסקי ט״ס עיי״ע סקפטס.

* מָנַע (מל״מ נרדף אם מֵאֵן בל״ע منع abhalten, verhindern) ברכות י׳ סע״א אל ימנע עצמו

---

[1]) כ״ה בכ״י ערוך וצ״ל כמו שהגהתי. [2]) וכ״ה בכ״י ש״ס וכצ״ל כאן ובעי׳ אטב״ח ע״ש ומ״ש (ח״א ס׳.) וש״נ ג״י המנוה״מ „שכן בערביא קורין למנון סהדא“ ופי׳ רבינו בע׳ אטב״ח הועתק מפי׳ ר״ח לסוכ׳ הנ״ל (נדפס בש״ס ווילנא). [3]) וכ״ה בילק׳ משלי רמז תתקס״ב ובעי׳ אטב״ח אי׳ בט״ד תתק״ב. ובילק׳ שם רי תתקס״א: „אמר ר׳ אבא. [4]) וכ״ה בילק׳ תתקס״ב ושם תתקס״א ממתק. [5]) בילק׳ בשני המקומו׳ להיות מותח עליו. [6]) בנו״ג לייתי. [7]) בנו״ג ובכ״י ק״ט ודפ״ר בשתי הפעמי׳ מוניני. [8]) כ״ה בכ״י ק״ט וכן מוכח מפי׳ וכ״ה בכ״י ש״ס א״פ וכ״ה בעי׳ נקד ב׳ ובדפ״ע נקירי וכ״ה לפנינו בש״ס בדפוסי׳ הישנים ובכ״י מ׳ בקירי וצ״ל נקירי. [9]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ע מנוקרים. [10]) בנו״ג פרים. [11]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. [12]) ודע עוד כי בל״ר אמצי׳ munua פי׳ שם דג הים — והח׳ לעוויזאהן העתיק (בזאאלאגיא 261) ע״י Erlitze.

וכו', פסחים קי"ג: המונע מנעלים מרגליו וכו', כתובות צ"ו. סנהד' צ"א: כל המונע וכו', ירו' נזיר רפ"ב דנ"א ע"ד מנוע אני ממנו. כל לשון מנע חדל וגרעון מתרגמינן מניעה עיין במתורגמן. נפעל גיטי' ל"ו. ושם: נמנעו. יבמות י"ג: והלאה לא נמנעו. אתפעל לא מתמנעין רבנן וכו' עיי"ע ה"א (ח"ג, קע"א:) וש"נ. ובהבלעת הת"ו גיטי' נ"ב: אתי לאמנועי. הפעיל ירו' ברכות פ"ט ד"ד. לפי' גי' המהרש"ם שממניען זו מזו וירו' תענית פ"א דס"ד: שאת ממניען ז׳ מזו.

מַנְעָל (בל"מ נַעַל וכ"ה בל"ע نعل ומה שלבוש בנעל נקרא منعل Schuh, das (den Fuss) (Beschuhende) בסוף כלאים (פ"ט מ"ז) ומנעלות הפינון [1]), ומנעל של זרד [2]) פירשנו במקומם. ירושלמי (ספ"ט דל"ב ע"ד) אית אתרא דזרבין עמרא [3]) מלגיו כהדא דר' זעירא [4]) [בר"ג דפ' מצות חליצה (יבמות ק"א.)]. *[אחי"ה עיין מ"ש בריש ע' הבא אח"ז — מנעל הפכו סנדל עיין יבמות ק"ב. ירו' יבמות פי"ב די"ב ע"ג כלי' פכ"ו מ"ד ועוד עיי"ע אמום (ח"א, קי"ט.) וש"נ. אסת"ר פ' ותאמר אסתר: מנעל רגליו. הקבוץ שבת קכ"ט. מנעלים לרגליו. ירו' שבת פ"ו ד"ח. מנעלים וסנדלים. — מנעל לשון חכמים ונעל לשון תורה עיין פירש"י יבמות ק"ב. ד"ה ה"ג א"ל] —

מַנְעוּל (מל"מ מסגרת Riegel, Verschluss) (בריש [5]) גמר' דפ' מצות חליצה) (יבמות ק"א.) [6]) ברזל ונחשת מנעליך (דברים ל"ג, כ"ה) עיברא דדשא דארץ ישראל היא [7]). ובפ"ק דמשקין (מ"ק י"א.) המנעול והמפתח שנשברו מתקנן במועד. בפרק ד' [8]) דזבין (מ"ג) הקיש על הדלת ועל הנגר ועל המנעול. בפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ה:) ת"ר המוכר את הבית מכר את הדלת את הנגר ואת המנעול פי' מסגר כמו ברזל ונחשת מנעליך ובלעז קייבדור"א. *[אחי"ה כ"ה בדפ' וויניצ' והוא לאי"ט Verschluss, Riegel chiusura ובכ"י ה"ב ובדפ"ר פיז' באסיל ואמש' הגי' קלבדורא ואז הוא ל"ר Schloss, Riegel, clausura = claustrum והושאל מנעול לשפה התחתון סגור בצלעות האדם ב"ר פי"ז וקהל"ר פ' כי מקרה עיי"ע אפיפודין (ח"א רכ"ו:)] —

מְנַפָּא (= מְנִיפָא Fächer כלי שמניפין בו ומוליכין ומביאין ע"י זה האויר) בפ' ט"ז בכלי' (מ"ז) המדף של דבורים והמנפא [9]) בהגדה דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ו סע"א) בתי הניפי ליבמניפיך [10]) פי' כלי המביא את הרוח מלש' ינופף ידו (ישעי' י', ל"ב [11]) ובלישנא דרבנן מרווחתא ובל' ערבי מרוחה [12]) ובלעז בינטלו [13]). *[אחי"ה גם לעז זה שייך לפי' רבינו והוא Fächer, ventaglio ויתר דברי הערוך הועתקו מפי' רה"ג והמלה הערבי' הנ"ל היא مروح = مروحة Fächer. ובענין לישנא דרבנן עיין מ"ש במבוא לח"א IX אולם לא מצאתי בש"ס מרווחתא — ובע' נף גרס רבינו ביבמו' ס"ג. אי במנפה התנופפי ובנו"ג בע"א עיי"ע נף] —

* מנפוח, מרפים (צ"ל מנפות, ממפים Memphis) פסיקת' רבתי רפי"ז: נוף מנפוח ובפסיקת' דר"כ צד ס"ג: נוף זה מרפים ובשתיהם צ"ל מנפות, ממפים עיין גיאראפיא לנייבויער 409, הערת ר"ש באבער לפסיקת' דר"כ שם ועיי"ע מפים.

מַנְפּוֹל (בל"י μονοπώλης המוכר לבדו Allein-händler) בפ' ה' [14]) בדמאי (מ"ד) ומודה ר' יהודה בלוקח מן המנפול פי' מנפול [15]) שקונה הפת מן הפלטר ומוכרו לאחרים ובל"י קורין לו מנופולוס [16]) [צ"ל מנופולים]. — (א"ב פי' בל"י הקונה סחורה מסוחרים רבים למכרה הוא לבדו). *[אחי"ה ובירו' דמאי פ"ה דכ"ד ע"ד אי זהו מנפול דבי ר' ינאי אמרי תשעה פלטרין ועשרה נחתומין

---

[1]) כ"ה נכון בדפ' אמ' וכ"ה בע' פנן וכ"ה בנוסח' אבל בכ"י ערוך כאן הפונין. [2]) וכ"ה במשניו' אצל נ"א רב עיין בענין שתי נוסחאו' בע' זרב (ח"ג, שי"ב.) וע' זרד (שם שכ"א.) [3]) בנו"ג בטעות עיי"ע זרב. [4]) כ"ה בכ"י ע' ולפנינו אבל בדפ"ע ר' עקיבא. [5]) בכ"י ה"ב בסוף. [6]) ושם אי' חלצה במנעל וא"כ שייך זה הציון לע' הקודם לכן הוספתיו שמה וכאן סגרתיו וחידוש שבעל הפשב"ע לא הרגיש בזה מאומה. ועוד אולי היה לפני רבינו נוסחא אחרת ביבמו' ק"ב. עיין פירש"י ד"ה ה"ג א"ל ובתוספו' שם ד"ה וכי חולצין. לכן לא מחקתי זה הציון מע' הנוכחי. [7]) אולי כתוב כן בילמדנו שנאבד ממנו, ונשמט בערוך הציון ילמדנו. ובספרי לזה הפסוק (זאת הברכה פ' שנ"ה) אי' וז"ל שארצו של אשר היא היתה מנעולה של א"י ועוד עיין פירש"י ורמב"ן לזה הפסוק. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ע' ובדפ"ר בט"ד אי' ר' וממנו פשטו שהוא ראשון לכן השתבש מדפ' פיז' והלאה פ' קמא. [9]) וכ"ה בפי' רה"ג בטד"ט 13 אצל הגי' מנפא וצ"ל המנפה וכ"ה לפנינו. [10]) וכן העתיק רה"ג שם וכ"ה בר"ש וכה"ג במניפיך בכ"י ש"ס (עיין ד"ס במקומו) ובנו"ג הניפי עלי במגיפא. [11]) זו היא מהוספת רבינו כי בפי' רה"ג לי'. [12]) כ"ה בכ"י ה"ב ול"ד וכ"ה בפי' רה"ג ובדפ"ע מרוח. [13]) כן הוא בכתב יד ו"ו ל"ד ה"ב, ובדפ"ע בינטולו ובכ"י ב"ר בינטייל. [14]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע בט"ס ה'. [15]) כן הוא בכתב יד ק"ט וה"ב. [16]) כן הוא בכתב יד וה"ב וב"ר, ובכ"י ל"ד מנפולס בכ"י ו"ו מנפולין ובדפ"ר מנפולם וצ"ל כבדפ' פיזי מנפולים וכ"ה בדפ' אמ' ובד"פ וויניצי מונופולי.

תומניא מן דתומניא וחד מן דתריי ועיין הר"ש לדמאי שם. ודעת ר"מ בירו' שם מבוארת בע' דפוס ע"ש] —

* **מנפש** (ט"ס) תוספת' כלי' ב"מ רפ"ג כפי גי' הכ"י אירפורט וצ"ל מגפיים עיי"ע.

* **מנצפ"ך** (ר"ת מחמש .אותיות אלה הסתומות) שבת ק"ד רע"א מגילה ב': ב"ר פ"א מנצפ"ך צופים אמרום, ירו' מגילה פ"א דע"א ע"ד מנצפ"ך הלכה למשה מסיני מהו מנצפ"ך ר' שמואל (ר') [צ"ל בר] יצחק מה שהתקינו לך הצופים וכו' עש"ה וב"ר שם ובמד"ר פי"ח ובתנחו' קרח דפ' שטעטין סי' י"ב.

מיניק (= מֵינִיָקה מפעל ינק א') Amme, Säugende והושאל לחוה עפ"י דמיון המצריים ששיערו כן מן Isis ב') מֵנֶיקת = גְּשְׁתָּא (eine Art Heber בפ' כל הצלמים בגמ' המוציא כלים[1] (ע"ז מ"ג.) אף דמות מיניקה[2] וסראפס[3] מניקה על שם חוה שהניקה את כל העולם כולו — במחט פ"ט בכלי' (מ"ב) ומניקת[4] (לתוכה) [צ"ל בתוכה][5], ובפי' י"ד (מ"ב) עשה בראשו מניקת, בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת[6] (ע"ז נ"ח.) אגרדימוס גוי[7]) שקדח במינקת, פי' „הוא גשתא שפירשתי ועוד שמה אדק[8]) אלא זו מזכוכית ומינקת יש מקנה ויש מכלי חרס". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לכלי' פ"ט ע"ש ובע' אדק, ובפי' רה"ג הגי' מיניקת וכ"ה בירו' ע"ז פ"ד דמ"ד: אגרונימוס[9]) שטעם מן הכוס או מן המיניקית וכו' וכ"ה בכ"י אירפורט בתוספת' דמאי רפ"ג אפי' אינה אלא מיניקית אחת של יין וכו' והוא מינקת והוא גשתא עיי"ע בח"ב שפ"ד: ופי' כאלו יונק מחבית, ותרג' ירו' האנקה (ויקרא י"א, ל') מינקת חויא, והבין מפעל ינק בהפעיל. וכן ב"ב ע"ח: חמור מניקה ופרה מניקה, כתובות ס'. ושם: מֵינֶקֶת ירו' נדה פ"א דמ"ט: נתנה בנה למיניקה, והשם המופשט קידושי' ל"ו, ימי מניקותה ובירו' נדה פ"א דמ"ט, ימי מיניקותה. איכ"ר פ' רבה: ירחי דמינקותא, ותינוק הינק נקרא מְיַנּוֹק, מינוקא, מינוקה עיין ירו' שבת פ"א ד"ד: שם פי"ד די"ד ע"ד ירו' מ"ק פ"ג דפ"א ע"ד ירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ד, ב"ר ר"פ פ"ז והקבוץ ירו' ברכות פ"ב ד"ה, מְיַנּוֹקִי, ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה ע"ד, שם פ"י דכ"ט, ירו' הוריו' פ"ב דמ"ו ע"ד ויק"ר פל"ז מְיַנּוֹקַיָּא. ולנקבה בתרג' עלות (תהלים ע"ח, ע"א) מְיַנְּקָן, ועוד הקבוץ לנקבה: פסיקת' רבתי רפ"ג כהדא ספירא דמיינוקייתא ופי' כדור של בנות ודורש כן כדרבנות (קהלת ב, י') עיי"ע כדור — והושאל מניקה לחוה עיין ריש הערך ודמות מניקה אסורה רק דנקטא בן וקא מניקה (ע"ז מ"ג רע"א) פי' ר"ח בע"ז (כ"י אנגייליקא דף כ"ז:) שעושין אותה כמין אשה מחזקת בן ומניקתו והיא זו כמו חוה שהיתה אם כל חי ע"כ ודמיון ומושג זה בא לרז"ל מהמצריים ששיערו כן מאִיזִים שמניקה את Horus הקטן עיין רימ"ז בט"ר ח"ב, צ"ט; רעליגיאנסג' שטודיען לה' גידעמאן צד כ"ב והלאה] —

* **מְיַנּוֹק**, מְיַינּוֹקָא, מְיַינוֹקְתָּא, מֵינִיקַת, מֵינִיקִית, מֵינֶקֶת, מֵינִיקוּת עיי"ע הקודם לזה.

* **מְנַקְדוּתָא** (בל"ס נַקְדוּתָא ענין טהרות Reinlich-keit עיי"ע נקד ב') חולי' ק"ה: משום מנקדותא כ"ה בערוך ע' נקד ב' וכ"ה בפי' רגמ"ה שם בחולי' (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שכ"ב) ופי' רגמ"ה כלומ' שרוצה לנקד ביתו ע"כ, ע"ז ל' סע"א אמנקדותא קפדי כה"ג בע' נקד ב' ובכ"י ש"ס מנקיותא ובנו"ג בשתי הפעמי' מנקרותא וכה"ג בפי' הרן לנדר' ל"ח: עיי"ע מנהרותא ודע כי מנקדותא נאצל מהתואר נקיד, נקידא וכ"ה בל"ס פי' טהור' ומחצבו מל"פ הישנה anâhita (die reine) עיי"ע נקד וא"כ לפי זה אולי יש להגיה מנהדותא שם מופשט (das Reinmachen) תחת מנהרותא, מנחרותא; וזה מה שפי' רבינו בע' מנהרותא „צורך עבודות" היינו לתשמיש הנקיה לכל מה שבבית.

* **מְנַקֵּט** (מפעל נקט = לקט Sammler) אבות דר"נ ספי"ח לר' יוסי הגלילי מְנַקֵּט יפה יפה בלא גסות רוח.

מנקטא (פי' לפע"ד בצירוף עם פארי חגורת צואר שמגעת עד החזה ein bis zur Brust reichendes Halsband עיין בפנים) בפ' במה אשה (שבת פ"ו מ"א) ולא בקטלא, גמר' (שם נ"ט:) מאי קטלא מנקטא פארי[10]) פי' לשון ארמי הוא והוא

---

[1]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ר. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ובתוספת' ע"ז פ"ו ובכ"י אירפורט מיניקן, ובדפ"ע מניקא [3]) בכ"י ש"ס סרפיס והוא הנכון והוא Σάραπις ובתוספת' ע"ז שם: סרפס ובנו"ג ובכ"י ערוך סר אפים וצ"ל בתיבה אחת. [4]) בפי' רה"ג הקבוץ ומיניקות. [5]) וכ"ה בפי' רה"ג. [6]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ר. [7]) כ"ה בכ"י ה"ב ועיי"ע אגרדמין, אגרדמים (בח"א כ"ח.) ובדפ"ר ובכ"י ערוך אגרדמים גוי ובכ"י ש"ס גוי אגרדמים ובשדפ"ע רק גוי. [8]) עיי"ע (בח"א ל"ו:) ובפי' רה"ג עדק. [9]) עיי"ע בח"א כ"ט ע' אגרינומון ושם צד כ"ח הערה 3. [10]) בכ"י ה"ב פירי אבל בע' פארי גם שם פארי.

התכשיט המפורש בע' קטלא. — (א"ב עיי"ע פארי).
*[אחי"ה ר"ב לא היה מכוון על פארי (ב') של רבינו כי שם נרמז רק עיי"ע מנקטא וע' קטלא אבל היתה כונתו על פאר ג' אשר שם הוסיף ר"ב להביא מסכ' ע"ז פ' כל הצלמי' (מ"ז.) בני מעים מהו לפארות פירש"י נימין של כנור ועל זה כתב ר"ב ואולי מזה מנקטא פארי וכו' ע"ש ולפעד"נ עיקר הגי' מנטקא וכה"ג ברי"ף כ"י על זה רסוקה (רסיקה) (שבט נ"ט:) וכה"ג באו"ז הל' שבת סי' פ"ד ס"ק ז' ופי' בל"ע منطقة פי' חגורה[1]) ומלת פארי הוא ל"פ بر، فر ובל' צענד vara חזה וא"כ מנטקא פארי חגורה שמגעת עד החזה והוא ענק של צואר המגיע עד החזה ומעתה זכינו להבין פי' הגמ' (שבת נ"ט:) מאי קטלא מנקטא פארי ופי' ר"ח בשבת (נדפס בש"ס ווילנא) קטלא תכשיט בצואר כגון ענק והיא בל"ע מכנקא ע"כ וכן פי' הרי"ף בל"ע מכנקא וכ"ה בפי' רה"ג לסד"ט צד 8 על משנה ח' פי"א דכלים[2]) והיא מלה ערבי' مخنقة פי' ענק Halsband וא"כ קטלא (catella) אחד הוא עם (מנקטא) [מנטקא] פארי. ואם נגרוס כבכ"י ה"ב פירי אולי הוא אז משובש מן כירי והוא ל"פ كيرى צואר וא"כ מנטקא כירי ממש חגורת צואר אבל קשה עלי לשבש כל הנוסהאות שאי' שם פארי. ועוד י"ל כי יש לקיים גי' מנקטא היינו מל"א נקט פי' אחז ופארי הוא ל"פ بر שערות הרכות סביב לצואר וא"כ מנקטא פארי הוא מן ענק שתלוי בצואר לאחיזת שערות הרכות סביב לצואר וזה קרוב לפי ר"ב בע' פאר ג' ע"ש — ופי' התוספו' מנקטא פארי „פרורי הפת" קשה להלמו ונראה שכיוונו לל"פ پاره חתיכות קטנות] —

* מנקרותא עיי"ע מנקדותא.

* מנורי (?) תוספתא יבמות פ"י בכ"י אירפ' כפר מנורי ובכ"י ו"ו מנורי ועוד הגי' בדפוסי' מנדין ונראה שזה עיקר ובב"ר פנ"ב ופע"ד ויק"ר פ"א קהל"ר פ' טוב ללכת ירו' ר"ה פ"א דנ"ז סע"א מנדי ועוד היום נקרא Kefr Menda עיין נייבויער גיאגראפיא 270.

* מְנָרְתָּא (כל"א כמו מְנוֹרָה Leuchter) תרג' מנורה מנרתא עיין תרג' אונק' וירו' לשמו' כ"ה ל"א והלאה ועיין שבת מ"ה: ירו' יומ' פ"ג דמ"א. פסיקת' דר"כ צד קכ"ג. ב"ר ס"פ ס"ג שהש"ר פ' כמעט. ובענין מנורה שבמקדש עיין מנחות כ"ח:

כ"ט. פ"ו: פ"ח: ובהשאילה עיי"ע כף ז' ומ"ש. ועוד בהשאילי' ב"ר פ"כ עיי"ע לווטס.

מְנַשֶּׁה (שם פרטי) בחלק (סנהד' ק"ב סע"ב) שנשה יה [ד"א] שהנשי את ישראל.[3])
*[אחי"ה ועיין עוד דרושים בענין מנשה בן חזקיה שבת קי"ג סע"ב, נדרי' ל' סע"ב, יבמות מ"ט רע"ב, סנהד' צ'. ק"ג. ק"ד. ויק"ר פי"ז פל"ו במד"ר פ"ט, י"ב, י"ג, דב"ר פ"ב, רות רב' פ"ה. ועוד הרבה אמוראים נקובים בשם זה ד"מ רב מנשה תלמיד רב יהודה, רב מנשה בזמן עולא, רב מנשה בר זביד, ר"מ בר גדא. וכן רב מנשיא בר שגובלי, רב מנשיא בן עות (בסד"ט עזת), רב מנשיה בר ירמיה, רב מנשיא בר יהודה, ר"מ בר יעקב, ר"מ בר תחליפא, ר"מ מדויל, מנשיא בר מנחם, מנשיא בר מנשה, ועוד רב מנשי עיין על כל אלה בסד"ה דפ' ווארשא צד קל"ז והלאה — ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג ע"ג יוסי בר מנשיא וכצ"ל בירו' מגיל' פ"ב דע"ג: במקום: יוסי בר מנישא עיי' מבה"י למהרז"ף צד ק"ב:] —

מנשתפא (הוא אתפעל מן נשף בל"ע نشف נעתק ממקומו ונתגלגל von der Stelle rücken) בר"ג דפ' אלו מציאות (ב"מ כ"ג רע"א) כריכות ברשות הרבים הרי אילו שלו משום דמנשתפא[4]) פי' מתגלגלין ועיקרו מן נשפת ברוחך (שמות ט"ו, י') כלומ' הרוח מנשבת בהן ומתגלגלין. *[אחי"ה הפי' נכון הוא אבל לא מגזרת נשף שהוא ל"מ כי אם מל"ע הנ"ל ושייך לע' נשף ב' ושם מפורש לנכון: זז ממקומו וש"נ יתר הדוגמאות ובפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') פי' מינשתפי: מתגלגלין ברגלי בני אדם. — והגרי"ב בהפשב"ע לא עיין בזה יפה לכן כתב מה שכתב] —

1 מְנָת (מל"מ פי' כמו מָנָה ענין חלק ומתנה Theil, Gabe) המלך ככר פירשנו בע' ארנונא. *[אחי"ה ושם מפורש מנדה (עזרי' ד' י"ג) ע"י זו „מנת המלך" והוא ל"מ (ברה"י ב' ל"א ג') במשקל קְצָת. עֶזְרַת. ע"ז ע"א. הפס עלי מנת המלך עיי"ע פס ד'. ב"ב י"ב. מנת בכרם אני מוכר לך וכו' עיי"ע פרדס. ושם קס"ז. מנת ראובן ושמעון אחי, סנהד' צ': יש לו מנת . . אין לו מנת. ובל"ס וארמי ב"ק קי"ג: פרע מנתא דמלכא. ב"מ ק"ט: בעי למיתב מנתא לאריסא, יבמו' ל"ח. ומנתא אית לך בהדן] —

[1]) ונכון פי' הרי"ף ריסוקא חגורה של עור ונקראת בלי ישמעאל (מגנוקא) [צ"ל כמו בכ"י: מנטקא] ע"ב. [2]) וקצת דבריו הובאה בעי' קטל ב' ע"ש. [3]) כ"ה בכ"י וצ"ל ד"א כמו שהשלמתי וגם צ"ל וכו' כי קטוע הוא. [4]) בנו"ג דמינשתפי וכ"ה עיקר וכ"ה בעי' נשף ב' בכ"י ש"ס ושם ג"כ גי' משום כבערוך ולפנינו ליי.

2 מְנָת (מע' הקודם בצירוף על או במלת ב' בראש פי' ע"י חלק כלומ' בתנאי auf den Theil hin, mit Bedingung) בסוף ב"ב (קע"ה רע"ב) הנח לו ואני נותן לך[1]) פטור שלא על מנתו הלוהו פי' רבי' גרשם ז"ל שלא על מנתו של ערב הלוהו כלומ' לא אמר לו ערב בשעת מתן מעות הלוהו על מנת שאני אפרע לך[2]) ויש ששונים ומפרשים אמונתו ממש. *[אחי"ה וכ"ה במשנ' בבבלי וירו' ובמשניו' ופי' אמונתו הבטחתו. ובגוף הדין עיין הרמב"ם הלכ' מלוה ולוה פכ"ה הל"א וטור חו"מ רסי' קכ"ט. — וכנ"ה בב"ב קע"ג רע"ב על מנת שאפרע. ב"מ נ"א סע"א וש"נ על מנת שאין לך עלי אונאה. קידושי' ו': מתנה על מנת להחזיר, שם וש"נ על מנת שתחזירהו לי, ירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ד ומנוניה על מנת לחזור. חולי' קל"ד רע"א הרבה פעמים ע"מ (ר"ת על מנת). אבות פ"א מ"ג על מנת לקבל פרס וכו'. ועוד בבית: ירו' ב"מ פ"ה ד"ה ע"ג במנת לעלות לו ולד אחד וכו', כ"י אירפ' תוספת' דמאי ספ"ה אם התנה עמו במנת כן מותר ובנו"ג על מנת לעשות כן. ושם רפ"ז הרבה פעמי' גם בכ"י אירפ' על מנת כן ע"ש ועיי' מכילת' משפטי' פ"כ] —

מִנְתָּא (לדעת רבינו פי' בל"י ורו' μίνϑα, μίνϑη, ἡδύοσμον = Minze, mentha בל"ע نعنع ובל"ם נִנְעָה) בפ"ק בעוקצין (מ"ב) שרשי המינתא[3]) והפיגם „פי' בל' ישמעאל נענע"[4]) ובלעז מינטא ממש[5]). ירושלמי בכלל גדול אמרו בשבת (פ"ז ד"י.) ההן דגזז כסבר[6]) כרתין כרפס גרגיר[7]) טרוקסמין כשומין[8]) נענע חייב משום קוצר. — (א"ב וכן נקרא בל"י ורו'). *[אחי"ה וכן פי' הרמב"ם בעוקצ' והמינתא ממין הנקרא בערב נענע ע"כ וכנ"ה בירו' דמאי פ"ב דכ"ב סע"ג מינתה הנאגד בפני עצמה. וזה היא Minze אבל בשבת הנ"ל ובדף ק"מ. ויתר מקומות צ"ל אַמִּיתָא והוא Ammi וכן ענין ניניא (ננהא) עיי"ע נניא ומ"ש] —

מם (מַסָּן והוא בינוני פַּעל מן אָסִי פי' בל"ם מרפאין sie heilen) בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ח.) כל שקייני מסו[9]) ומטללי בר ממיא דמסו ולא מטללי פי' מסו מרפאין. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע מתרפאין ופי' מַסָּן היינו בינוני פַּעֵל בקבוץ מרפאין ור"ח בפי' בשבת (בדפ' ווילנא) לא העתיק המלה רק מפרשה: מעלו וסעדי ע"כ והוא הוא מרפאין[10]). ועוד הקבוץ מַסְיָין גיטי' נ"ו: והיחיד מַסִּי שבת קי"א. עיי"ע אס א' (ח"א קס"ג:) כי שם מקומו. ובל"ם מַאסֵא הבינוני בפעל וא"כ נוכל ג"כ לנקד מָסָן, מָסְיָין. תרג' אונק' לדברי' ל"ב, ל"ט ואני ארפא: ואף מסינא ובתר"י ב' דמָסֵי ובתרג' משלי (ד', כ"ב) מַרְפֵּא: מָאסֵי כאלו כתיב מְרַפֵּא וכ"ה בפשיט' הסורי' שם ולפסוק י"ב, י"ח מאסי ובתרג' שם מָאסְיָה. ותרג' רפאי אלל (איוב י"ג, ד') כמאסי אלל] —

מם (= מָסָא, מָסִי לדעת רבינו מל"מ מָסָה = מָסַס ענין התכה zerschmelzen, zerfliessen ולפי פי' ר' זעירא נ"ל מל"ע ماص ממעך ביד zerreiben ולפי' אחר בירו' (עיי' בפנים) מל"י μεσόω נעשה מחצה zur Hälfte sein, die Mitte, Hälfte bilden וכן בל"ע مسا) בראש מעשרו' (פ"א מ"ב) הרימונים משימסו. ירושלמי (פ"א דמ"ח ע"ד) ר' זעירא בשם ר' יסא משיתמעך האוכל תחת ידו[11]) ונראה שהוא מלש' וחם השמש ונמס (שמות ט"ז כ"א[12]). ועוד (פירוש) [נ"ל יותר טוב[13]) בירוש'] (בירושלמי שם)[14]) משיכניסו מחצה. ר' יונה בעי דילמא מן רבנין דאגדתא הוא שמע לה אחינו המסו את לבבנו (דברים א', כ"ח) פלגון לבבינו. ונראה שהוא לשון לעז[15]) חצי מיסו. ומצינו במגילת איכה (פ' רבתי ד"ה חד מירושלים) קפץ במיסון דחנותא[16]) ובראש ילמדנו (בתנחו' לי') אמר לרקיע בוא[17]) ועמוד (באמצע) במִיסוֹן. — (א"ב פי' בל"י תוך ואמצע). *[אחי"ה והיינו בל"י

---

[1]) וכ"ה בירוש' ובמשניות נאפולי ובכ"י ש"ס (ד"ס לב"ב רל"ב.) ובנו"ג ואני אתן לך אבל לי' במשניות שלפנינו ובדפוסי' הראשונים. [2]) לי' בכ"י ק"ט וה"ב ובאמת לי' גם בכ"י רגמ"ה לב"ב הנ"ל ואולי אי' כן בתשובי רגמ"ה. [3]) בכ"י ה"ב בט"ס המניתא, בכ"י ק"ט המנתא, בפי' רה"ג בעוקצין 42 א"ד מינתא אצל הגי' החמיתא עיי"ע (בח"ג תמ"א:) וכ"ה בתוספתי כלאי' ספ"ג ובכ"י אירפ' שם (צוק"מ 78 בראש השורה) בט"ס וחמיטא ור"ש גורס אמיתא וה' לעוו פפלג"צ 261 פי' הכל בלא"ר אשר ממנו נעתק לי' ἡδύοσμον. [4]) הועתק מפי' רה"ג הנ"ל. [5]) עיי"ע אמיתא (ח"א, קל"א.) ומ"ש בסוף העי' שם. [6]) בכ"י ע' ובדפ"ר בט"ס בספר. [7]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובירו' ובשדפ"ע גרגר. [8]) בכ"י ק"ט רשומין ובירו' בשומין ובדפי' אמשי' ופרי' כשותין. [9]) וכ"ה לפנינו אבל בכ"י ש"ס יותר טוב מסן. [10]) ועתה הוברר לי כי גם פי' גם גי' בדגלילא בעי' גליל (ח"ב, רפ"ד.) שייך לר"ח (שם). [11]) כ"ה בכ"י ק"ט ובירו' וכן העתיקו הר"ש למעשרו' ובדפ"ע ידיו ובפי' מהר"י ן' מלכי צדק בתוך ידיו. [12]) וכן בפי"מ להרמב"ם במעשרו' ע"ש. [13]) ועיי"ע אפיטרופס הדפה ותיק כיון א'. [14]) ושם אמורא הוא: ר' יהודה בר פזי בשם ר' יהושע בר לוי. [15]) כ"ה בכ"י ה"ב ודפ"ר ואמ' והוא בלאי"ט mezzo, ובדפו"ו לי' יון. [16]) בנו"ג וקפץ ואשתכח במצצי דחנות. וה' לעווי בעמת"ל ח"ג 107 כתב שלוי' באיב"ר ולא דק היטב. [17]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובדפו"ו בט"ס בו.

μέσον Mitte ובלי ספק באמצע בא מגליון להורות על מלת במיסון. וכנ"ה באיכ"ר פ' רבתי אשתין במיסון דאורחא פי' השתין מים באמצע הדרך (עיין סנהד' ק"ד: נכרי נפנה לדרך). וכן הבין ר' יהודה בר פזי (בירוי' הנ"ל ועיי' ג"כ בקצור בב"ר פי"ז) דבור משימסו של משנה ורבנין דאגדתא דרשו כן המסו של מקרא מל"י הנ"ל μέσον ומהפעל μεσόω וע' זקני' העתיקו תָּוֶךְ (מ"א ח', ס"ה; דה"י ב' ט"ז ל'; ירמי' ל"ט, ג') תּוֹךְ (דברים ג', ט"ז) בַּתָּוֶךְ (בראשית ט"ו, י') בְּתוֹךְ (שמות כ"ח, כ"ח; במדבר ל"ה, ה') תִּיכוֹן (מ"ב כ', ד') מחצית (מ"ב כ', ד'; נחמי' ח', ג') וזולתו ע"י μέσον והפעל ממנו בשמו' י"ב, כ"ט בחצי הלילה μεσούσης τῆς νυκτὸς ועוד עיי"ע המיסו (ח"ג, רי"ז.) ובעל מ"כ הבין כן מסו (בב"ר ספ"ד ופ' י"ד) אבל עיי"ע מסו] —

מָסָא (בל"פ ماشه עתר של תנור Ofenschaufel בסוף[1]) גמ' דפ' חסידים (תענית כ"ה רע"א) אמרה לה פלניתא אייתי מסא דחריכא[2]) ריפתיך[3]) תנא אף ה"א להביא מרדה נכנסה[4]). בר"ג דפ' עד כמה (בכורות כ"ז.) ואי ליכא כהן קטן שקלה לה בריש מסא ושדי לה בתנורא. פי' מסא היינו מרדה[5]) שרודה את הפת מן התנור. *[אחי"ה ובאמת בע"י הראשון בתענית הנ"ל הגי' אייתי מ ר ד ך במקום מסא. ופירש"י בתענית מסא: עתר שמוציאין בו הלחם מרדה פאלי"א בלעז[6]) ומרדה ומסא חדא מילתא היא ע"כ ובבכורות הנ"ל לועז מסא: פורגו"ן והוא ל"צ Ofenkrücke fourgon אוד וכן לועז אוד בביצ' ל"ג. והוא מתוארה בדרז"ל עיי"ע מתרא וע' חד ג' (ח"ג, תפ"א הערה 11 ופי' מסא מל"פ הנ"ל כאמור[7]). וראיתי בפי' רגמ"ה לבכורות (כ"י אנגייליקא דף צ"ב.) שפי' מסא: ראשית העיסה עד כאן וכיון לל"ר Teig massa וקשה להלמו] —

מִסָּא (לדעת ר"ב ואולי גם רבינו מל"ר missus eine Tracht, Gang Speisen ויותר טוב מל"י אמצעי' μίσος, μίνσος מאותה הוראה) בראש וידבר בילמדנו (בתנחו' לי') כותב על גבי הסגמום[8]) כמה מיסא יש פי' בלעז קורין לתבשיל מיסא[9]). — (א"ב בל"ר מיני תבשילים שונים). *[אחי"ה אולי רבינו ור"ב לדבר אחר נתכוונו והיינו על ל"ר הנ"ל ומזה נעתק גם לל"י אמצ' הנ"ל ופי' הליכה עם התבשיל שהשמש הלך ובא אצל כל אחד מהחבורה עם התבשיל ובתבשיל שני חוזר חלילה ולכן נקרא גם בלא"ש Gang וכנ"ה מיסון במעריך לר"מ לונזאנו וז"ל בע' מיסון בריש ילמדנו כתיבת יד לא הכנסתי לפניהם אלא מיסון מיסון. פי' תבשיל תבשיל לבדו ולא כמנהג ערביא שמכניסין כל התבשילין יחד ע"כ. ואולי מזה בקבוץ תוספת' פסחים רפ"ב (ג') המסות שנפל לתוכן קמח הרי זה אסור כ"ה בכ"י אירפורט ובנו"ג המסית, חמסית] —

* מָסָא (מל"מ מָסָה בל"ס מְסָא וממנו השם מָסָה ענין התכה ובצרוף עם לב כמו בל"מ מורך das Zerfliessen, Verzagen) באיכ"ר פ' שרתי דרש למס (איכ' א', א') לְמָסָא דליבא ועיין ביחזק' כ"א, י"ב. ובנפעל נמסית תוספת' סוט' רפ"ג ומפעל מסס בנפעל דב"ר ספ"א תימס עיניו של אותו האיש.

* מיסוֹן, מִיסְוָון פי' אמצע עיי"ע מס ב', וסוף ע' מִסָּא. ועוד עיי"ע מסין ב'.

* מַסִּין (הקבוץ מל"מ מס die Steuern) ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד מעלי מסין. בשהש"ר פ' יונתי ובויק"ר ס"פ ל"ג מסים וגי' רבינו בע' זמיון (ח"ג, רצ"ו: עיין הערה 4) פסין.

* מסין ירו' כלאים רפ"ג דכ"ח ע"ג אולי צ"ל מיסון פי' אמצע.

* מַיסָן (מפעל אסי פי' רופא Arzt) ירו' גיטין פ"א דמ"ג: הוי מיסן, והפעל עיי"ע מס א'.

* מִיסְרָא (Gebund) עיי"ע אחר מסר האחרון.

* מְסָאֵב, מְסָאֲבָא (בל"ס מְסַיְּבָא פי' טמא ein Unreiner) ולנקבה מְסָאַבְתָּא כולם מפעל סאב עיי"ע.

* מְסָאנָא במשקל סורי פי' סאון בל"ט ועיי"ע מסנא.

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב, ובדפ"ע בריש. [2]) כ"ה בכ"י ע' ובדפ"ע דחרוכא. [3]) וכה"ג בכ"י ש"ס מינכען. אייתי מסא דחריכא ליך ריפתיך ובנו"ג דקא חריך לחמיך. [4]) משמע שלא גרס רבינו אמרה לה אף אנא להכי עיילי כדאי' לפנינו וכן לי' בכ"י ש"ס ועיין ד"ס בתענית צד ע"ה: [5]) בכ"י ה"ב וב"ר נקוד מרדה. [6]) בל"צ pelle בל"ר Schaufel pala. [7]) ועיין הוספת פליישער לעמת"ל ח"ג, 313. [8]) וכ"ה בע' סגמום בכ"י ק"ט ובדפ"ר שם: סגמום ובשדפ"ע אסגמוס וצ"ל הסגמוס. [9]) בכ"י ק"ט מסא אבל בע' סגמום לג כון מיסא.

מַסָּאסָא (= מַסָּסָא וכן הוא בלשון סורי[1] ובלשון ערבי منسة, منساة וגם مساس מלמד בקר (Ochsenstecken בראש פסקות (ר״ל פסיקתא דראש השנה) (פסיקתי דר״כ צד קנ״ג.) מהו מלמדך להועיל (ישעיה מ״ח, י״ז) (מסקד) [צ״ל מסקיד][2] לך כגון הדין מסאסא[3] מסקד להרן פרתא. פי׳ מלמד שמנהיג את הפרה. *[אחי״ה ג׳ מססא עולה יפה עם משקל סורי וגי׳ מסאסא עולה עם כתיבת המלה הערבי׳ ובין כך ובין כך יש לדגוש ס׳ הראשון לתשלום הנו״ן הנשמט כי שרשו נס = نس פי׳ דפק ונגש antreiben עיין הוספו׳ ה׳ פליישער לעמת״ל לח״ג 313 וכן ענין شغذ וזהו מסקיד] —

* מִיסַב (מקור מן נסב פי׳ לקח (das Nehmen עיי״ע נסב וע׳ סב א׳.

* מֵסַב (מפעל סָבַב פי׳ ישב בסביבות לאכול ומזמנו השם מֵסַב (Sitz beim Tischgelage שבת ס״ג רע״א במה סעדת היום .. במסב רחב או במסב קצר והושאל לניאוף עיין פירש״י וע׳ יין וע׳ סב ו׳.

* 1 מְסִיבָּה, מְסִבָּה (נרדף עם ע׳ הקודם -Trink gelage, Gastmahl) ברכות נ״ב: סתם מסבת כותיים לע״ז. ב״ב ק״כ. בישיבה הלך אחר החכמה במסיבה הלך אחר זקנה פי׳ בסעודה והוא ל״מ (שה״ש א׳, י״ב) כי דרכם היה בימי קדם ועוד היום באנשי מזרח לישב על המאכל והמשתה סביב סביב ועיין רד״ק שרש סבב. והתואר מְסוּבָּה ובקבוץ מְסוּבִּין נגזר מזה עיי״ע מְסוּבִּין.

* 2 מְסִיבָּה, מְסִבָּה, מְסִיבְתָּא (מל״מ והוא מְסִבּוֹת (איוב ל״ז, י״ב) ענין סבוב והיקף והושאל אצל רז״ל ללול (Wendeltreppe תמיד פ״א מ״א יוצא והולך לו במסבה ההולכת תחת הבירה. מדות פ״ד מ״ג ואחד למסיבה, ושם מ״ה ומסבה היתה עולה וכו׳, ושם: היה עולה במסיבה, ושם פ״ה מ״ג ומשם מסיבה עולה לגג בית הפרוה. ותרג׳ ונסבה (יחזק׳ מ״א, ז׳) מסיבתא וכן תרג׳ ובלולים (מ״א י׳, ח׳) וכן במסיבתא ועיין פי׳ נכון בענין זה ברש״י וברד״ק ליחזק׳ שם ובתוי״ט למדו׳ פ״ד מ״ה[4].

מְסוּבִּין (הקבוץ מתואר מסובה הנאצל מהשם מְסִיבָּה, מְסִבָּה א׳ פי׳ היושבין במסיבה die an der Tafelrunde sitzen ופי׳ רבינו עיין בפנים) בראש פיסקא דרני עקרה (פסיקת׳ דר״כ צד קמ״א:) עיקר מסובין של[5] לאה היו אלא שהיו עושין רחל[6] עיקר. פי׳ הגדולים. *[אחי״ה רבינו פי׳ כן רק לפי הענין ההמשך אבל לא לפי גזרת המלה כי לפי זו היה לו לומר מי שיושבין במסיבה והחשובים היו נסמכים אל צד שמאלם בעת אכילה ולכן נקראו המסובין בהשאילה החשובים והגדולים ומברכו׳ מ״ו: מוכח כי גדול מיסב בראש עיי״ע סב ו׳ ובעל המאמר דרש רחל עקרה (בראשית כ״ט, ל״א) ע״י עיקר וכן דרש ר׳ יצחק (בפסיקת׳ שם) בפירוש עקרה: עיקרה ועיין ג״כ ברות רבה פרש׳ ז׳ פ׳ ויאמרו בשינוי האומרים ושם הגי׳ רוב מסובין משל לאה לפיכך הוא עושה את רחל עיקר וכו׳ וכגי׳ רבינו מפסיקת׳ אי׳ ג״כ בב״ר ר״פ ע״א ושם: רוב מסובין עיקר של לאה היו לפיכך וכו׳[7]. וכנ״ה בע״ז ס״ט סע״ב וע׳ רע״א ישראל מסובין .. נכרים מסובין. ויק״ר פכ״ז והושיב אותו האיש בראש של מסובין. איכ״ר פ׳ בני ציון: אילין מְסוּבַּיִן יתבין בשלוותהון וכו׳, ברכות מ״ז. אין המסובין וכו׳ ובע״ז שם היחיד: לית את מְסוּבָּה — ועוד הקבוץ בל״נ ע״ז ע׳: (ההוא) [צ״ל ההיא] מְסוּבְיָתָא דמסרה לה איקלידא וכו׳ פי׳ אחת מיושבי במסיבה ורש״י פי׳ בע״א ע״ש ועיי״ע סב ה׳ וסב ו׳ ומ״ש] —

* מַסְבֵּךְ (מפעל סָבַךְ -ein mit Aesten bewach sener Stock) פרה פ״ג מ״ג עיי״ע סבך ג׳.

מְסֻבְלֵי (= מְסוּבְלֵי אולי בהיפך האותיו׳ מל״י ἡ λογμῶς συμβολή ענין חבור, מחברת -die Verbin dung והיינו מחרוזות (Schnüre בר״פ המוכר את הספינה בגמ׳ המוכר פירות (ב״ב פ״ז.) אמר בר רב אשי[8] במסובלי דתומי. פי׳ מחרוזות של שומן שאין נותנין בכלי. *[אחי״ה בנו״ג בט״ס במתאכלי דתומי וכגי׳ רבינו אי׳ בכ״י רי״ף וברשב״ם דפ׳ פיז׳ (ד״ס ב״ב צד קל״ב.) וכ״ה בפי׳ הר״י מיגש ובראה״ש ובכ״י ש״ס במסאבלי (ותומי) צ״ל דתומי כמו בכ״י ה׳ (ד״ס שם), וכן מצאתי בפי׳

[1]) בלי אל״ף אחר ס׳ ראשון. [2]) וכ״ה בע׳ מסקיד ועיי״ע סקד כפי׳ גי׳ הכ״י, ובע׳ הנוכחי בכ״י ק״ט מפקד וצ״ל מסקד וברפ׳ פיז׳ באסיל ואמ׳ בט״ס מסקר ועיי׳ מ״ש בע׳ מסקיד. [3]) וכ״ה בפסיקת׳ ובויק״ר פכ״ט אבל בכ״י ה״ב בע׳ מסקיד ובע׳ סקד ובכ״י ק״ט בע׳ סקד אי׳ לנכון מססא וכ״ה בדפ׳ אמ׳ שם ובדפוסי׳ הראשוני׳ שם בט״ס אססא וצ״ל מססא. [4]) ומה שסיים שם בזה״ל ואף בפירש״י דיחזק׳ מ״ז נמצא כדברי׳ האלה צ״ל מ״א, ז׳. [5]) ונו״ג משל. [6]) בנו״ג של רחל. [7]) וקטוע אי׳ בבמד״ר פי״ד רחל שהיתה עקרת הבית היא היתה עיקר ביתו של יעקב. [8]) כ״ה בכ״י ע׳ ובדפ״ר.

רגמ"ה כ"י לב"ב ומפרש: במסובלי דתומי חבילות של שומין שנושאין אותן ע"ג החמור בלא כלי ע"כ ואחריו נגרר רבינו רק לפי פירושו יותר עולה הוראת מלה יוני' הנ"ל עם מחרוזות כי חוברת (שמות כ"ד, ד', י') מחברת (שם כ"ו, ד', ה'; ל"ו, י') העתיקו ע' זקנים במלה יוני' הנ"ל] —

* מסבסלה, מסוסלא (?) ירו' שבת פ"ז ד"י, ההן דשטח צלין צימוקין מסבסלה ווקלטה חייב משום מעמר ובדפ' זיטאמיר הגי' מסוסלה בוקלטה ופי' קרבן העדה צלין מין תאנים[1] צימוקין ענבים יבשים מסוסל' מלח בוקלטה עצים יבשים ששוטחין ליבש וי"ג מסוסלה קלטה חייב וכו' וה"פ אם קבצן להנך מינים חייב משום מעמר וכ"נ עיקר ע"כ ופני משה פי' בזה"ל ההן דשטח צלין צימוקין זהו ששוטח הצמוקין על עורות לייבשן צלין מלשון (עססא) [צ"ל ערסא] דצלא מסוסלה בנקלטה ממיני מידות הן כלומ' שאחר כן מקבץ מהן לתוך המדות מעט מעט חייב וכו' ובמרדכי בפרקין ראיתי שמביא הגי' דשטח צימוקין קלטה חייב וכו' וזהו ידוע למי שרגיל בדפוס ממלאכת המסדרים הבורים שמערבין האותיות ועושין תיבות זרים ומשימין אותן בין המצרים ואצל המגיהים שולטות עינים כהות וידים עצלות ומניחין כך מבלתי לתקן את המעות ע"כ והיטב חרה לו דלית נגר ובר נגר דיפרקינה בלי תיקונים רבים ומשכנו ידינו מלעשות ככה אחרי ראיתי כי גם בעל או"ז הלכ' שבת ספי' נ"ז כתב על זה הירוש'[2]: „ואין בידי לפרש" וה' לעווי העתיק המלה ע"י Melde יען שראה שהמפרש פי' מלח והבין שהוא מלוח!

* מסוגין (אולי מל"ר אמצ' masagium, massagium, mesuagium בית לדירה Wohnhaus) ירו' ב"ב רפ"ב ד"ג, אילין דעבדין מסוגין אילין לאילין וכו' והמפרש פי' קופות גדולות וא"כ השוהו לסוגין עיי"ע סג ג'

* מַסְגֵּן (מפעל סְגִי Grösse, Menge) תרג' ישעי' ה', כ"ד מסגן תוקפיהון.

* מַסְגֵּר (מל"מ Verschluss) ירו' ב"ק רפ"ה ד"ד ע"ד ושם רפ"ו ד"ה סע"ב דאית לה מסגר. שמ"ר פט"ו ונעל המסגר בפניה וכו', ותרג' מסגר (תהלים קמ"ב, ח') מסגירא. ועוד מי שסוגר Abverschliesser גיטין פ"ח סע"א וסנהד' ל"ה. מסגר (מ"ב כ"ד, י"ד, ט"ז) כיון שסוגרין שוב אינן פותחין ופירש"י כיון שסוגרין הלכה וכו' וכן הוא כפי' בסנהד' שם.

* מסגריא (שם מקום בבבל) קידושי' ע"ב סע"א מסגריא איכא בבבל וכו' וגי' רש"י מסיגריא ואולי הוא Mejacarire, Majocariri שם מקום במיסופוטאמיא עיין מאננערט ח"ה, ב' צד 221.

* מַסְהֲדָא (מפעל סָהֵד, בל"מ שהד Zeuge) תרג' שהדי (איוב ט"ז, י"ט) מסהדי.

☞ מָסוּ (נ"ל מל"פ ماست، ماستو החלב הנקפה הנמצא בקיבת הכבשים אשר בו מקפיאים חלב לגבינה ובלא"ש Lab ור"ב כיון לל"י הרשומ' בפנים) מדרש ב"ר פרשת יהי רקיע (ס"פ ד') כיון שירד טיפה אחת של מסו מיד הוא קופה פי' בל"י ממיסו קיבה המעמדת את החלב עיי"ע מסוס. *[אחי"ה וכיון למלת יונית τάμισος Lab אבל היותר רגילה מלת πυτία באותה הוראה וגם קשה להשמיט אות ט' מראש המלה לכן נ"ל לגזרה מל"פ הרשומ' בתחלת הע', וממנו מסס הקיבה אשר בו מסו כדעת רבינו בע' מסס וא"כ מסו עולה עם כתיבת המלה הפרסי' מאסתו ובל"ס מסתא (ות' נשמטה), ומסס עולה עם מאסת וכ"ה בל"ע, ועוד עיי"ע המסס (ח"ג, רי"ז) — וכנ"ה בב"ר שם משל לחלב שהיו נתון בקערה עד שלא תרד לתוכה טיפה אחת של מסו הוא מרפף וכו' עד כך . . עמודי שמים ירופפו עָמֵדוּ שמים ניתן בהם את המסו, ושם פי"ר לקערה שהיא מליאה חלב עד שלא נתן מסו בתוכו החלב רופף משנתן מסו לתוכו הרי החלב קופה ועומד וכו' וקרוב לזה בויק"ר ספי"ד] —

* מַסּוּ עיי"ע מס א'.

* מַסְוֶה, מַסְוָא (מל"מ מסוה Schleier, Decke) תוספת' כלי' ב"ב רפ"א המסוה שבמעדר, ובע' (ירוד) [ירור] הביא רבינו מאיכ"ר פ' גם תנין: אית להון מַסְוָן על אפיהון, והוא קבוץ מן יחיד מסווא, ובנו"נ מסוין ובע' מעפרת הביא רבינו עוד מסוות (מסויות) — ומזה רצה לפרש ר"ב מלת סוי בע' סוי בכתובות ס"ב: ועיי"ע מסוי.

---

[1]) וכ"ה במו"ע ע' צל ז'. [2]) ושם הגי' מסוסלה בוקולטת.

* מַסּוֹי (= מַשׂוֹי מל״מ Last) ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ד מסוי של צימוקים, ושם ג״כ משוי אחד של צימוקים [1].

מַסְוִי (אפעל מן סוי פי׳ כמו דוי ראה והביט [2] (sehen, anglotzen בפ׳ אעפ״י שאמרו בגמ׳ מניקה (כתובה ס׳.) הוה קא מסוי לה [3]) לאפה. — (א״ב פירש״י מביט). *[אחי״ה וכן פירש״י (בכתובות ס״ב:) סוי לבה: ראה לבה וכו׳ והוא כגי׳ ס״א בע׳ אסתקר ע״ש ושם ובע׳ דו = דוי הארכתי בגזרת המלה לחזק פי׳ רש״י אף שאין צריך חיזוק ור״ב בע׳ סוי נדחק בפירושו] —

* מסוסלא עיי״ע מסבסלה.

* מַסְחִיט (אולי מל״ע مشحط (Stützholz תוספת׳ כליי ב״מ רפ״ו המסחיט של דלת וכו׳ נ״ל הוא עץ ארוך אשר על ירו נשענה הדלת.

* מַסְחוּתָא (בל״ס מפעל סְחִי בל״ס סחא באפעל אַסְחִי פי׳ רחץ והשם מַסְחוּתָא das Bad) קידושי׳ ל״ג. (ב׳ פעמים) הוה יתיב בי מסחותא ובע׳ אשן ג׳ הביא רבינו הגי׳ מסותא וה׳ לרוב מובלעת עיי״ע מסותא, סר ב׳, שד ה׳. והפעל באפעל ירו׳ שביעי׳ פ״ח דל״ח. על מסחי עיי״ע אדוותא וע׳ אשן ג׳. ירו׳ תרומו׳ ספ״ח נחתין למסחי. תר״י ב׳ לשמות ט״ו, ב׳ מַסְחֵי יתן ועיי״ע סח ד׳ במו״ע.

* מְסָחֲיָא (נ״ל מל״ע مسح יגע ועמל הרבה בטלטול (viel hin- und herwerfen, abmüden תרג׳ שני באסתר א׳ ס״פ ג׳ ונפל על קברי מסחייא והביאו המתורגמן בסיום: איני יודע מה הוא גם בעל הערוך לא הביאו ע״כ ובנו״ג מרזחיא ובספר אחר הגי׳ על קברי עֲנֵי והוא הנכון לפי הענין כלומר על קברי המיוגעים והעמלים בחייהם.

מְסַחֵף (= מְסַחְפָא נ״ל מל״ע مصحفة עתר ברזל (eiserne Schaufel וכידון נחשת (ש״א י״ז, ו׳) תרג׳ מסחפא דנחש. *[אחי״ה נראה שלא היתה לפני רבינו ההוספה שהביאה רש״י ורד״ק לזה הפסוק כמו שלי׳ בדפוסי׳ שלנו ע״ש. — ובמתורגמ׳ בע׳ סחף פי׳ כלי מלחמה שהוא מסחף האדם לארץ ועוד עיי״ע סחף האחרון במו״ע] —

מַסְחָתָא (= מַסְאתָא בל״ס מאזנים Wage והושאל לחנות קצבים Fleischbank אשר שם במאזנים שקלו הבשר) בפ׳ כיצד הרגל בגמ׳ דסמוך איזהו תם (ב״ק כ״ג סע״ב) ת א [4]) תיב אמסחתא וקביל זוזך. בפ׳ שבועות הדיינין (שבועו׳ מ״ב רע״א) אתורי יהבת לי ואתית (ויהבית) [צ״ל ויתבית] [5]) אמסחתא וקבילת זוזי. בפ׳ הזרוע בגמ׳ השוחט לכהן (חולי׳ קל״ב:) הני מילי ה כ א [6]) דלא קבע מסחתא. פי׳ השולחן שמוכרין עליו הבשר. פ״א טורטני. במאזנים ישאו יחד (איוב ו׳ ב׳) במסחתא יטלון כחדא. *[אחי״ה בנו״ג במסחאתא וכ״ה הקבוץ בתר״י א׳ לדברים כ״ה, ט״ו ובתרג׳ לאיוב ל״א, ו׳ אי׳ במשחתא וצ״ל כגי׳ כ״י במסאחתא והיחיד בתרג׳ לתהלים ס״ב, י׳; למשלי י״א א׳; ט״ז י״א. והושאלה המלה לחנות שמוכרין בה בשר וכן פירש״י בחולי׳ מסחתא: חנות, ובשבועו׳ פי׳ מקום שמקבצין הבשר ומוכרין, ובב״ק: מקום מעמד הקצבים. וכנ״ה בחולי׳ קל״ג רע״ב דיתיב כותי אמסחתא וכו׳ ועיין פירש״י והחי״ת נוספת במלה זו והפכה תמצא בע׳ מסותא שהחי״ת מובלעת היא] —

* מִסְטוּבָא, מסטוביתא, מסטווה (פי׳ בל״ע ופ׳ مصطبة = مسطبة הדום רגל כסא קטן משענת הרגלים (Fussschemel ירו׳ ב״ב רפ״ב די״ג: חד בר נש זבין כל דרתיה שייר בה חד מסטובא והוה עליל ויתיב עלה. שהש״ר פ׳ לא ידעתי בל״נ: אן הוא מסתכל לההיא מסטוביתה וכו׳ ושרי מסתכל לההיא מסטוביתא דהוה נהיג יתיב ומחייט עלה וכו׳, והקבוץ ירו׳ ביצ׳ פ״א ד״ס ע״ג לא תיתבון לכון על מִסְטוּבְיָיתָא ברייתא . . דאינון צנינין. ירו׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב. בנתון ע״ג מסטווה . . בנתון ע״ג המיטה. והקבוץ ירו׳ פסחים ספ״ה דל״ב סע״ג מִסְטְוָיוֹת היו עושין להן פי׳ כסאות קטנים שלא ישתקעו הכהנים בדם ומי שפי׳ כמו אצטבאות סטיו כפול אינו אלא טועה אבל מסטווה בירו׳ עירובי׳ רפ״ז דכ״ד סע״ב פי׳ כמו אצטבא עירובי׳ בבלי ע״ז: עיי״ע אסטוה ב׳ (ח״א, קס״ז) וה׳ לעווי כולל גם זה הציון בע׳ מסטווה ופי׳ ע״י ל״י στιβάς Matratze וטעות היא, וה׳ פליישער לא העיר כי היא המלה הפרסי׳ והערבי׳.

* מוסטבי ט״ס עיי״ע מסטכי.

---

[1]) ושם עשוי של צימוקים צ״ל עשוי משוי אחד של צימוקים כגי׳ הרא״ש. [2]) עיי״ע דו (דוי) ח״ג, כ״ת וסוף ע׳ אסתקר. [3]) וכ״ה בכ״י ק״מ ודפו״ו ובדפ״ר ליה ובנוס׳ לי׳. [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס ולפנינו לי׳. [5]) וכ״ה בכ״י ש״ס פ׳ ויתבת ובנו״ג ואיתיבת. [6]) לי׳ לפנינו ע״ש.

* מַסְטֵי, מַסְטוּנָא (מפעל סְטָא כמו בל"מ שָׂטָה עניין נטייה מדרך הישר das Abweichen (vom Recht בתרג' מוטה (ישעי' נ"ח, ו') דין מסטי ומזה העניין מסטי דין עיי"ע מסטור. הטו מני אורח (שם ל', י"א) אבטלונא ממסטונא כ"ה בגי' בוקסטארף ובנו"ג ממסרתא.

☞ מַסְטִיכֵי (בל"ע مصطكى בל"י ורו' μαστίχη (Mastix, mastiche מדרש ב"ר פרשת וירא יעקב כי יש שבר (ס"פ צ"א) נכאת (בראשית מ"ג, י"א) שעוה ולוט מסטיכי פי' בל"י רומי וישמעאל מין שרף הנוטף ממין עץ ויש לו תועלות ברפואה. ויש בנוסחאות כתוב בהם מ צ ט י כ א. *[אחי"ה בנו"ג בב"ר מוצטכא אבל בדפ' אמש' שנת ת"א לנכון מצטכא וכ"ה בילק' מקץ רמז קמ"ט מצטוכא ונ"ב מין שמן מסטיק בלע"ז ע"כ. וני' ר"ב מצאתי בכ"י אירפורט בתוספת' שבת פ"ב (י"ג) אין לועסין מסטיכי בשבת אימתי בזמן שמתכוין לרפואה וכו' ובכ"י וויען שם הגי' מוסטכי ובנו"ג מוסתכין ובכולם צ"ל כגי' ר"ב, אבל נראה כי ככה גרס רש"י וזה מה שפי' בביצ' ל"ג סע"ב כי תניא ההיא במוסתקא: בל"ע קורין אותו מוסתקי אבל עיין פי' היותר נכון בע' מסתק ומ"ש — ובעניין התועלת ברפואה עיין פליניאוס ספר י"ב פ' ל"ו; ספר כ"א פ' נ"ו] —

* מְסוּטָפוֹת (מוסטפות) (פי' מל"ע شطب, شطف מתבקע spalten) דמאי פ"א מ"א עיי"ע סטף.

מסטר (= מסטירין (מסטורין) מל"י τὸ μυστή-ριον, die Geheimnisse, τὰ μυστήρια das Mysterium) בבראשית רב' פרש' נ"א (נ') כי משחיתים אנחנו ובריש ויצא יעקב (פ' ס"ח) מלאכי השרת ע"י שגילו מסטירין של הקב"ה פי' עניין סתר. בויקר' רב' ויצא בן אשה ישראלית (פ' ל"ב) ויטמנהו בחול (שמות ב', י"ב) במסטירין של בני ישראל קברו הה"ד (הושע' ב', א') והיה מספר בני ישראל כחול הים. — (א"ב פי' בל"י ורומי סוד וסתר). *[אחי"ה ותודוס העתיק סוד (תהלים כ"ה, י"ד; איוב ט"ו, ח') וע' זקנים העתיקו רז (דניאל ד', ו') רזא (שם ב', י"ח. י"ט כ"ז. כ"ט) וכן העתיקו ע' זקנים עקילס ותודוס רזי (ישעי' כ"ד ט"ז) ע"י מלה יוני' הנ"ל — וכנ"ה ב"ר פע"א בעלי מסטירין עיי"ע פלך א'. שם פע"ד מילי דמסטירין עיי"ע (איזגדין) [איזגרין] (ח"א, נ"), שם פצ"ח ואגלה לכם מסטירין של מלך. פסיקת' רבתי רפ"ה מי שמסטירין שלו בידו הוא בני א"ל ומה הם מסטירין שלך זהו המשנה. בשמ"ר פי"ח מסטורין של אלהים. במד"ר פ"כ שהש"ר פ' השבעתי ולא גילו (יגלו) מסטורין שלהם. תר"י א' לבראשית כ"ח, י"ב מסטירין דמרי עלמא, תר"י א' לבמד' ט"ז, כ"ו מסטירין דילי. ירו' גיטין פ"ב דמ"ד: כתב מסטירין ובירו' שבת ס"פ י"ב די"ג ע"ד מילה מסטריקון והוא התואר μυστηρικόν — ועוד נכתב בתי"ו עיי"ע מסתורין וש"נ] —

☞ מסטור (לדעת ר"ב מל"י μήστωρ Berather אבל לפע"ד ט"ס הוא עיי' בפנים) מדרש ב"ר פ' ויבאו שני מלכים סדמה (רפ"נ) חמשה ראשי דיינים היו בסדום קץ שקר ורב שקר ורב מסטורין פי' בל"י חוקר. *[אחי"ה ובנו"ג מסטירין והנכון כי הוא מסטידין כגי' המ"כ ופי' מטה דין וא"כ צ"ל בשתי תיבות וכה"ג במיוחס לרש"י מסטי דין וזה כמו דין מסטי בע' מסטי ע"ש. וכן גרס בשתי תיבות רבינו בע' קלפנדר: מסטה דין ע"ש. ור"ב שנה הגי' מסטורין (תחת מסטירין) מטעם מלה יוני' הנ"ל. ובסנהד' ק"ט: א' מצלי דינא (ובכ"י ילק' אצל ד"ס: דין).

☞ מסטרני עיי"ע מגסטרן. *[אחי"ה כיון לע' מגסתרון ע"ש ומ"ש] —

מְסְיָא (= מוּסְיָא בל"י Mysien, Μυσία באסיא הקטנה) בפ"ק דיומ' (י'.) משך (בראשית י', ב') זה מוסיא וכן תרג' ירושלמי[1] משך ותירס. *[אחי"ה בנו"ג בתר"י א' אוסיא ובתר"י ב' אנסייא וצ"ל מוסייא וכ"ה במתורגמן ובירו' מגיל' פ"א דע"א: אבל בב"ר רפל"ז איסניא ועיין מ"ש בכל זה בע' אנייקי (ח"א, קס"ט.)] —

* מְסִיבוּ (מפעל סיב פי' בל"מ שֵׂיבָה Greisen-alter) יבמו' ס"ה סע"ב מסיבו דילה מאי תיהוי עלה דהך איתתא פי' בזקנותה.

* מַסְיָין (בינוני פועל באפעל מן אסי פי' רופאים heilend) גיטין נ"ו: עיי"ע מס א'.

* מַסִּית (מפעל עברי סות בהפעיל (כמו מְלִינִים מן לון) עניין גרוי ועצה לרעה בפרט

---

1) כ"ה בדפ"ר ובשר פ"ע תי'.

לע"ז (anreizen, verlocken zum Götzendienst סנהד' פ"ז מ"ד המסית והמדיח. ושם מ"י (ממ"ז) כפי גי' הירוש' המסית זה ההדיוט המסית את ההדיוט[1]) ועיין שקלא וטריא בגמ' סנהד' ס"ז. ירו' יבמות ספט"ז דט"ו ע"ד המסית זה הדיוט והגיסית זה ההדיוט. ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה ע"ד מסית אומר בלשון גבוה והמדיח אומר בלשון נמוך . . מסית אומר בלשון הקודש ומדיח אומ' בלשון הדיוט. ברכות ס"ב: בכ"י מ' קראת לי מסית חייך שאני מסיתך בנו"ג מכשילך והקבוץ אבות דר"נ ספט"ז וְהַמַּסִּיתִים והמדיחין.

1 מָסַךְ (נרדף עם נסך מל"מ ענינו יציקה והתכה giessen) מוסך בילוס[2]) אננקי (ב"ר ס"פ י"ב) בעי' אננקי ובע' (בולוס) [בלס][3]). *[אחי"ה ומזמנו השם מַסֵּכָה בל"מ gegossenes Götzenbild ספרא קדושים רפ"א מסכה על שם שהם ניסוכים. ובשמ"ר ס"פ מ"ב דרש ל"מ מסכה בכמה אופנים ע"ש] —

2 מָסַךְ (= מַסֶּכֶת das Gewebe בל"מ (שופטים ט"ז י"ג י"ד) מהפעל מסך = נסך בל"ע نسج ארג weben) בהנוגע פכ"א בכלי' (מ"א) ובישתי העומד[4]). ביש מביאין פ"ח באהילות (מ"ד) מסכת הפרוסה. פי' מסכת שלפני האשה כשאורגת לעולם פרוסה לפניה. ואפי' במסכתא דכלה (תעני' י': קידושי' מ"ט רע"ב)[5]) כבר פירשנו בע' כלה [כל ג']. בפ' אלו מציאות בגמ' ר' שמעון[6]) (ב"מ כ"ג סע"ב) בהני ג' מילי משנו רבנן[7]) במיליהו במסכתא[8]) בפוריא ובאושפיזא מסכתא שקראה ואמר איני יודע כי לא קראתיה לא מחזקינן ליה בשקרי דעביד כרבנן (דאמר) [צ"ל דאמרי][9]) (ברכות ד'. ד"א זוט' פ"ג ילק' בא רמז קפ"ו) למד לשונך לומר איני יודע. וכן יאמר לא שימשתי מטתי וכן אם שינה האורח שכבדו בעל הבית מפני כי פחד שלא ירגישו בני אדם וילכו לביתו כדכתי' (משלי כ"ז, י"ד) מברך רעהו בקול גדול וגו'. *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח לב"מ (בש"ס ווילנא) ועיי' נ"כ תוספ' קידושי' ל'. ד"ה אל, וערכי' ט"ז רע"א. — ודע כי בדפ"ע ובכ"י נכלל זה הע' עם ע' הקודם וצריך להפרידו כי זה הע' פי' לנו ענין מַסֶּכֶת ובל"א מַסֶּכְתָּא וגזרת המלה מל"מ הנ"ל ומפעל מסך = נסך בהוראת ל"ע הנ"ל וההפעיל בתוספת' שבת פ"ח (ט') המסיך שלשה חוטין, שבת ע"ג. והטווה והמיסך, ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג חייב משום מיסך . . משום מיסכת (בל"נ). והשם עם ההפעיל הוזכר יחד בשמ"ר ס"פ מ"ב מסכה רעה הִסְכְּתָּן לדורות כלומ' אריגה רעה ארגתם לדורות[10]) עיין בפי' מ"כ בל"א ואם נקודתו הַסְּכָּתָן אז יש לו פי' אחר עיי"ע הַסְּכָּה (ח"ג, רכ"ז). ודרש מסכה (שמות ל"ב, ח') כמו מַסֶּכֶת (שופטי' הנ"ל בראש הערך) ובזה המשקל הורגל בדרז"ל עיי' לעיל בע' ובהשאילה בשו"ט מזמור ל"ח אנו המסכת ואתה האורג. ועוד הושאל לארג ומטוה במערכת איזה לימוד וכ"ה בל"ר textus פי' אריגה וחיבור הדברים עד שיאמרו לדבק טוב הוא. בירו' סנהד' פ"ב ד"כ ע"ג דרש ויסך (ש"ב כ"ג, ט"ז) קבעה מסכת לדורות[11]) שבת ג': בהא מסכתא . . במסכתא אחריתי. ושם קי"ח סע"ב דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן. עירובי' נ"ג סע"א בני יהודה דגלו מסכתא נתקיימה תורתן בידן בני גליל דלא גלו מסכתא וכו' דוד גלי מסכתא שאול לא גלי מסכתא. הוריו' י': אוקימתון מסכתא פלן ומסכתא פלן וכו'. נדרי' ח' רע"א פרק זה . . מסכתא זו. מנחות ז'. מסכתא איתעקרא. סנהד' מ"ט. פתיח להו במסכתא והקבוץ שהש"ר פ' אחת היא ששים המה מלכות (שה"ש ו', ח') אילו ששים מַסֶּכְתִּיּוֹת של הלכות וכו'. מדר' שו"ט מזמור ק"ד אילו המסכתיות דבר קפרא וכו' — ור"ב בע' מסכתא פי' בע"א ע"ש] —

3 מָסַךְ (מל"מ נרדף עם מָזַג den Wein mischen בע"ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת[12]) (נ"ח:) בעא מיניה ר' אסי[13]) מר' יוחנן יין נסך שמסכו גוי מהו א"ל אימא מזגו אנא כדכתיב קאמינא. מסכה יינה (משלי ט', ב') א"ל לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד. *[אחי"ה בויק"ר רפכ"ב סיבא לסמוך בו נגיא ומ"כ גרס

[1]) ובבבלי ובמשניות המסית זה הדיוט והמסית את ההדיוט. [2]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע בולוס ועיין גי' בעי' בלס ב'. [3]) עיי"ע ח"א ק"כ: והלאה; ח"ב, ק'. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפי' אמ' וכ"ה בעי' נפש א' ושם מפורש וש"נ גם נגעי' פי"א מ"ט. [5]) בנו"ג בתענית מסכת דכלה ובכ"י ש"ס כלה וכ"ה בעי' כל ג' וכאן היה גורס רבינו כמו בקידושי' הנ"ל נכ"ה בפי' ר"ח בתענית (בש"ס ווילנא) שהובא ג"כ בקצת שנויים בעי' כל ג'. [6]) כ"ה בכ"י ע' ובדפ"ר וכ"ה בעי' נגב. [7]) בנו"ג עבידי רבנן דמשנו. [8]) וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג במסכת וכ"ה בתוספו' קידושי' ל'. ד"ה אל. [9]) וכ"ה בפי' ר"ח. [10]) ושם בלא"ר משתי בישתא אישתיתון לדרייא והוא מלשון שתי. [11]) ועיין בבלי ב"ק ס"א. [12]) כ"ה בכ"י ע' ובדפ"ר. [13]) כ"הג בדפ"ר ואמ' ובכ"י ק"ט יוסי ובדפו"ו ר' אמי.

נניא ופי׳ להמתיק בו עשב מר הנקרא נניא וכו׳ ע״ש ג׳ הילק׳ ורבינו גרס בע׳ סג א׳ באופן אחר ע״ש ומ״ש] —

מסכן (= מְסוּכָּן בינוני פעול בפועל מן סכן מל״מ (gefährdet sein יסכן בם (קהלת י׳, ט׳) ירושלמי בפ׳ התקבלי גט (פ״ו דמ״ח סע״א) מה בין חולה למסוכן[1]) חולה בדרך ארץ מסוכן שקפץ עליו החולי. בפ״ק דסוט׳ בגמ׳ וכן לענין[2]) (י״א) ערי מסכנות (שמות א׳, י״א) רב ושמואל חד אמר שמְּסַכְּנוֹת את בעליהן כלומ׳ פעמים נופל הוא מן הבנין ומת ופעמים נופל הבנין על האנשים והורגן וחד אמר שממסכנות את בעליהן דאמר מר (יבמו׳ ס״ג.) כל העוסק בבנין מתמסכן. *[אחי״ה עיי׳ פירש״י בס״ד שממסכנות ומשם מוכח כפי׳ הערוך וכ״ה בשמ״ר פ״א ושם הגי׳ שממסכנית את בוניהם. והפיעל שמְּסַכְּנוֹת וההפעיל מצוי עוד ברז״ל עיי״ע סכן ושם השם סַכָּנָה, סַכַּנְתָּא. ובינוני פעול עוד בגיטין ס״ה: אף הַמְּסוּכָּן, ברכות ס״ב: מסוכן הוא, טהרות פ״ו מ״א המסוכן, תוספת׳ שבת רפט״ו (ט״ז) מפני שהוא מסוכן ולנקבה מסוכנת חולי׳ ל״ז. ושם: תוספת׳ נזירות ספ״ד] —

מִסְכֵּן (בל״מ וכ״ה בל״ע مسكين ובל״ס מֶסְכִּינָא פי׳ אביון (ein Armer, Bedürftiger בילמדנו מה טובו אהליך יעקב (בתנחו׳ בלק לי׳ אבל אי׳ בילק׳ קהלת ר׳ תתקפ״ט בש״ס תנחו׳) וחכמת המסכן בזויה (קהלת ט׳, ט״ז) וכי כל החכמים[3]) עשירים הם שנשמעים דבריהן שגוזרין גזרה על הצבור והן מקיימין אלא זה שמסכן מדברי תורה שמלמד לאחרים והוא אינו מקיים לפיכך דבריו אינן נשמעין. *[אחי״ה ובקהל״ר פ׳ ואמרתי אני קרוב לזה: וכי חכמתו של ר״ע שהיה מסכן בזויה היתה אלא זה זקן שהוא יושב ומסכן בדבריו.. הוי אין מסכן אלא מי (שממסכין) [שמסכין] דבריו. ובקהל״ר פ׳ ומצא בה: זה יצר טוב ולמה קורא אותו מסכן שאינו מצוי בכל הבריות ואין רובן של בריות נשמעין לו. ירו׳ ב״מ פ״ב ד״ח ע״ג הוה אינש מסכין. ירו׳ שבועות פ״ז דל״ז ע״ד עתיר גו שוקא ומסכן גו ביתא וכו׳ ע״ש. רות רבה פ׳ ויאמר ברוכה: אוהבת האשה בחור מסכן מזקן עשיר והקבוץ ירו׳ סוט׳ פ״ג די״ט. מעשר מִסְכֵּינִין פי׳ מעשר עני. ועוד עיין תרג׳ ירו׳ א׳ לדברים ט״ו, י״א. לשמואל א׳ ב׳, ה׳; לתהלים י׳, ח׳; למשלי כ״ב, ז׳ והפעל ממנו באפעל סוט׳ י״א. שמ״ר פ״א עיי״ע מסכן א׳, שהש״ר פ׳ משכני: מְמַסְכְּנֵי אחריך נרוצה. ותרג׳ הורד (תהלים נ״ו, ח׳) תמסכן (מלש׳ רז״ל הורד מנכסיו). ותרג׳ יענו (מלי׳ עני) (שם צד, ה׳) ימסכנון. תרג׳ תדכאו (ישעי׳ ג׳, ט״ו) ממסכנין. ובאתפעל מִתְמַסְכֵּן סוט׳ י״א. שמ״ר פ״א עיי״ע הקודם לזה ותרג׳ לש״א ב׳, ה׳; לתהלים ל״ד, י״א; ע״ט, ח׳; למשלי כ׳, י״ג; כ״ג כ״א; ל׳, ט׳. והשם כמו בל״ס מִסְכֵּנוּתָא ויק״ר פי״ג פל״ה פסיקת׳ דר״כ קי״ז. שהש״ר פ׳ משכני עיי״ע ערקא ב׳ ועיי״ע ברזא ב׳ ומ״ש (ח״ב׳ קפ״ח:), ותרג׳ לש״א ב׳, ה׳; למשלי ו׳, י״א; ועוד בקיצור מִסְכֵּינוּ תרג׳ לדברים ח׳, ט׳; לישעי׳ מ״ח, י׳ — ובל״מ מִסְכֵּנוּת. ומהתואר מִסְכֵּן נאצל הפועל בל״מ מְסֻכָּן ישעי׳ מ׳, כ׳] —

מסכין (Moschus) עיי״ע מסקין[4]) כי כן גרס בעל הערוך.

מְסַכְסֶכֶת (בינוני מל״מ סכסך behindernd, auf-haltend) כשרה בפ״א בחולין בגמ׳ חוץ ממגל קציר (חולי׳ י״ז רע״ב[5]) מסכסכת מצד אחד (שם[6]). — (א״ב מלשון וסכסכתי מצרים (ישעי׳ י״ט, ב׳) לשון בלבול וכן הפגימה שהיא מצד אחד מקלקלת הנוגע בה כי מצד האחר אינו מרגישה). *[אחי״ה בנו״ג מסוכססכת וכ״ה בכ״י ק״ט בערוך אבל ביתר הכ״י ובדפ״ע מסכסכת וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י לחולי׳ (בקובץ כ״י אנגייליקא דף ר״צ:) וכן אוגרת (עיי״א ח״א, כ״ז) הוא בינוני פועל פי׳ מעכבת היד ע״י פגימה שבסכין וכן מסכסכת פי׳ מבלבלת ומגָרה היד ע״י פגימה] —

* מסוכריה כתובות ו׳. ועוד עיי״ע סבר ד׳.

מַסֶּכְתָּא (לדעת ר״ב מל״מ עיין בפני׳) בפ״ק דתעניות (י׳:) ובפ׳ האיש מקדש בקידושי׳ (מ״ט רע״ב) אלא כל ששואלין דבר בתלמודו[7]) ואומרו ואפי׳ במסכת כלה[8]) פי׳ מסכת שמועה מלשון הסכת ושמע ישראל (דברים כ״ז, ט׳) כי דברי תורה שבעל פה היו מקובלים משמועה אל שמועה וזה ענין שמעתא בריש כיצד מעברין בעירובין (נ״ג סע״א) דוד גלי מסכתא שאול לא

[1]) בנו״ג מה בין מסוכן מה בין חולה. [2]) כ״ה בכ״י ע׳. [3]) בילק׳ שם וכי ר״ע וחביריו עשירים הם. [4]) מסק ג׳. [5]) כ״ה רק בכ״י ערוך. [6]) בנו״ג מרוח אחת. [7]) בקידו׳: דבר אחד בלימודו בתענית דבר הלכה בלימודו. [8]) עיין ערך מסך ב׳.

גלי מסכתא פי' אומר שמועות ומורה הוראות. *[אחי"ה וכן מוכח מפירש"י כי מסכת הוא שמועה ע"ש אבל גזרת ר"ב מל"מ הנ"ל אין נ"ל כי התיו מן הסכת היא שרשית ובמלת מסכתא לא והנכון כמ"ש בע' מסך ב' ע"ש ועיין מ"ש התוי"ט בפתיחה לפי' המשניות בשם ספר החסידים סי' תתקכ"ט — ומאותו מושג נסתעף שם King ועוד Sûtra עיין עט"ש לפערלעס 41] —

* מְסוּלְיָיא, מְסוּלְיָים עיי"ע סליים.

* מְסַלְסְלָא פי' מסרק Kamm עיי"ע סרק ב' הציון מאיכ"ר פ' סלה.

מְסָמָא עיי"ע אבן מסמא. *[אחי"ה עיי"ע בח"א, י"ג לפי פי' רבינו שם צריכים אנו לגזור מפעל סום (בל"מ שׂוּם) והעתקתו ein hingelegter Stein] —

מסמם (מל"י ἡμίσευμα בל"ר semissis פי' כמו semi as חצי האס halber Ass) בפ"ק דקידושי' ובגמ'[1] ובי"ה אומרים בפרוטה (קידו' י"ב.) מסימס שני קונטרינקין[2] פי' מטבעות הן. — (א"ב נקרא בל"ר סמיסים). *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' ב"ב ספ"ה מיסמס שני קונטרונין (בכ"י אירפ') ובנו"ג קונטריסין. והקבוץ שם איסר שני מיסמסין (בקידושי' מוסמיסים) ירו' קידושי' פ"א דנ"ח ע"ד פונדיון שני מסימיסין מסימים שתי פרוטות] —

מסימס (מל"ע הרשום' בע' אכסלגס (ח"א, פי': פי' יקר מאוד hochgeschätzt) כלי מסימס (חגיגי כ"ו: מנחו' צ"ז.) כבר פירשנו בע' אכסלגס[3] *[אחי"ה ושם פי' רבינו עצי מסימס דיקירי וכ"ה בפי' ר"ח בחגיג' (בש"ס ווילנא) ושם לנכון הגי' אכסלגוס, ובפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקובץ כ"י אנגי' דף ל"ט:) בט"ס אבטולגוס, וכלי מסימס פי' עץ יקר הרבה ע"כ וכן ענין המלה בל"ע, וכתיבתה מסאמס ובמקום האל"ף בא היו"ד לסימן הברה ארוכה בגי' מסימס וכ"ה בפי' רגמ"ה הנ"ל ובכ"י ש"ס מסמס ובנו"ג בט"ס מסמים] —

1 מְסַמֵּם (נ"ל מל"ע הנחת הדעת והשבת הרוח beruhigen, besänftigen) בפ' החולץ בגמ' וכן שאר[4] (יבמות מ"ב רע"ב) דידיה ממסמסא ליה בחלב ובביצים. בראש' רבה פרש' פ"ג (פ"ב) ותאמר לה המילדת אל תיראי: אמר לו כך ממסמסין נפשה של חיה אומר לה בשעת הלידה אל תיראי כי בן זכר ילדת.

2 מְסַמֵּם (פי' כמו מסס נרדף עם מסא, מסי ענין התכה zerfliessen וע"י זה מלוכלך besudelt sein) בר"ג דחולין (ד'.) ודלמא סימנא הוה ליה בגויה אמר רב משרשיא דמסמסי[5] ליה מסמוסי פי' „מלכלכו[6] שלא ישאר בו סימן"[7]. בהלכה ב' דפ' השוחט אחד בעוף (חולי' כ"ח.) ההוא בר אווזא [דהוה בי רבא אתא כי ממסמס קועיה דמא. ובפ' אילו טרפות בגמ' ודרוסת הזאב (שם נ"ג:) ההוא בר אווזא][8] דהוה בי רב אשי על לביני[9] קניא אתא כי ממסמס קועיה דמא. נתמסמס הבשר רואין אותו כאילו אינו היכי דמי נתמסמס כל שהרופא גורדו[10] ומעמידו על בשר חי (שם ובס"נ דפ' דבהמה המקשה[11] (שם ע"ז), בפ' אילו טרפות בגמ' נשתברה השיזרה[12] (שם מ"ה:) הומרך פסול נתמסמס פסול כבר פי' בע' מז[13]. ובפ' המפלת בגמ' וחכמים אומרים (נדה כ"ד.) איתמר המפלת שפניו[14] מוסמסין פי' שבשר פניו נימוק תחת העור. פ"א כגון כלי מתכות שנצרף[15]. *[אחי"ה מסמס הוא בנין פלפל מן מסס. עיי"ע מס ב' נפעל נמסית תוספת' סוט' פ"ג, והנתפלפל נתמסמס וכנ"ה בירו' תרומות פ"ח דמ"ו. נתמסמסו בני מעיה אסור. חולי' י"ח. עיי"ע פרת ב'. ובנדה הוא בינוני פעול תחת ממוסמסין[16] וכ"ה בירו' סנהד' פ"י דכ"ח. בשעה שהן (דברי תורה) יוצאין ממוסמסין הן מרים וכו' ועיי' במד"ר פי"ד. ותר"י א' לדברים א' כ"ח המסו: מסמיסן, נמגים (תהלים ע"ה, ד') תרג' כד מתמססין, למסת (איוב ט', כ"ג) תרג' כד

[1] ליי' בדפ"ע חוץ מדפ"ר. [2] כ"ה בכ"י ו"ו אי ב', ל"ד וכ"ה בדפ"ר וכ"ה בעי' קנטרינק ע"ש. ובכ"י ק"ט כאן: קונדריסין וצ"ל קונדריקין כגי' דפ"ע ובכ"י ה"ב קונדרינקין ובנו"ג קונטרונקין ובכ"י אירפ' לתוספתי ב"ב ספ"ה קונטרונין. [3] כ"ה לנכון בכ"י ו"ו אי ובי ל"ד ב"ר ובדפ"ר, ובכ"י ק"ט אכסלנס, ובכ"י ה"ב ובדפו"ו אבסלגס. [4] בכ"י ובדפ"ר. [5] וכ"ה בפי' רגמ"ה ובנו"ג ממסמס. [6] בפי' רגמ"ה: בטיט. [7] הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לחולי' (בקובץ כ"י אנגיילי' דף ר"פ ע"ב) ורש"י פי' ממעכו ומכתשו אבל בציון שאחרי זה פי' כרבינו. [8] בדפ"ע נשמט מן ההוא בר אווזא עד ההוא בר אווזא. [9] בכ"י ה"ב לבי. [10] ובחולי' ע"ז, קודרו צ"ל קודדו. [11] כ"ה רק בכ"י ערוך. [12] כ"ה בדפ"ר, ובשרפ"ע השידרה. [13] בכתב יד ובדפ"ר בט"ס מס וצ"ל מז [ב'] וש"נ השינויים. [14] בנו"ג מי שפניו. [15] כ"ה בדפ"ר ובשאר דפ"ע אבל בכ"י שנשרף. [16] ודוגמתו עיי"ע מעט ועי' מעך, מרט א', משמש.

מתמסמסין. — אבל מימסמס בירו' שבת פי"ט די"ז. וירו' יבמו' פ"ח ד"ט. ט"ס תחת ממשמש עיין המפרש שם. והשם: מַסְמָסָה חולי' מ"ה: נ"ג: הפכו המרכה עיי"ע מז ב' וע' המרכה] —

* מסמסיה (שם שד בל"פ Mûs עיי"ע בזביה) שבת ס"ז. מסמסיה כה"ג בע' הנ"ל ובנו"ג מס מסייה ובכ"י ש"ס מסמטיה וצ"ל כגי' הערוך וכ"ה בסמוך בשבת מסמסיך ובכתב יד ש"ס מסמסייך וכבר הארכתי אודות לחש זה בע' הנ"ל (ח"ב, ל"א:).

מסמסתא (תרג' עזרה Terrasse des Altars) מהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה[1] (יחזק' מ"ג, י"ד) תרג' ממסמסתא זעירתא ועד מסמסתא רבתא. — (א"ב מסמתא כתוב). *[אחי"ה וכנ"ה ביחזק' שם פסוק י"ז. כ' ושם מ"ה, י"ט ורש"י לציון הראשון גורס מסתמא ופי' לשון רצפה שהיה ממלא את המלבן חלוקי אבנים מזפת וסיד וכו' ע"ש] —

מַסְמֵר (מל"מ וכ"ה בל"ע مسمار ובל"א מַסְמְרָא יתד Nagel, Stift) בפ' במה אשה (שבת ס"ז. במשני') במסמר הצלוב[2] משום רפואה פי' שכן דרך מי שנתחייב לתלות ממיתין אותו תחילה ואח"כ פושטין אותו וקובעין לו מסמר בעץ ותולין אותו באותו מסמר. בטבעת בפ' י"ב בכלי' (מ"ה) מסמר שהתקינו להיות פותח ונועל בו טמא והעשוי לשמירה טהור פי' אם המסמר עשוי כדי לפתוח בו את הדלת הרי הוא כלי ומקבל טומאה ואם שמו בדלת כדי לשמור המסמר שלא יאבד טהור עד שיצטרפנו[3] מערבו עם כלי אחר ויהיה כלי. מסמר של שולחני (שם) שקובע בו הטבלות[4] שלפניו כל זמן שמושיבה לפניו כדי שלא תפול. בריש טבול יום (פ"א מ"ג) מסמר שאחר הככר. פי' בצק היוצא מן הככר כמו מסמר[5] וי"מ סימן הככר שעושין אחורי הלחם דומה למסמר. *[אחי"ה ור"ש הביא שני פירושים אלה בשם עצמו ע"ש. — וכנ"ה בכלי' שם מ"ד מסמר הגרע ואבן השעות עיי"ע גרע ואבן שעות, ובכלי' שם מסמר הגרדי והוא כמו בירו' ב"ב רפ"ב די"ג: מסמרא דגוולא. כלי' פי"ד מ"ב עיי"ע חזינא. תוספתא שבת פי"ד (ט"ו) מקל שעשה בראשו מסמר וכו'. ירו' פסחים פ"ה דל"ב ע"ג ירו' יבמות פי"ג די"ג ע"ג קביעא גבך כמסמרא (כמיסמרא). ויק"ר פ"ה איזה מסמר קבעת כאן וכו' עיי"ע גל ז' (ח"ב, רע"ט:). תנחומ' בהעלותך סי' ט"ו למה כתיב כמשמרות (קהלת י"ב, י"א) ואנו קורין מסמרות ללמדך שאם קבעת אותם כמסמר בלבך הם משמרין אותך. והקבוץ ב"ב ז': אלעזר בני קבע בה מסמרות. ירו' סנהד' פ"י דכ"ח. ובמד"ר פי"ד בשעה שדברי תורה יוצאין מפי בעליהן כתיקנן הן ערבין לשומעיהן כמסמרות נטועים וכו'. תוספת' שבת רפ"ד (פ"ה) ועשה מסמרות הרבה מלמעלה, תוספת' כלי' ב"מ פ"ג המסמרות והסניפין. ועוד הקבוץ בל"ז כמו בל"מ (ישעי' מ"א, ז' ודהי"א כ"ב, ג') ב"ר ס"פ ס"ח הטמין לתוכו מסמרים . . ונקבו מסמרים את בני מעיו ובתרג' לירמי' י', ד' לישעי' הנ"ל מסמרין; ולדה"י הנ"ל מסמרייא. והפעל ממנו שבת ס'. ירו' שבת פ"ו ד"ח. ביצ' י"ד: ט"ו. סנדל המסומר, ירו' חגיג' רפ"ג דע"ח ע"ד כל חד וחד נסיב חד מסמר וקבע לי בגויה . . עד כדון מתקרי כיפא מְסַמְרָא] —

* מַסְמֶרֶת (אולי מל"ע مضمرط מי שיש לו קמטים Falten) תוספת' נגעי' ספ"ב המסמרת והיובלת וכו' ובר"ש לנגעי' פ"ו מ"ז הובא הגי' המסמרות[6]. ולפע"ד הוא הוא הקמטין שבמשנ' ח' בנגעי' פ"ו. ובמשנ' ז' שם אי' היבלות והדלדולין עיין ערך דל ד' (ח"ג, ס"ו:).

☞ מסון עיין ערך מס (ב').

☞ מסנא (= מְסָן. מְסָאנָא בל"ס פי' כמו סאון בל"מ Schuh, Beschuhung) תרג' שרוך נעל (בראשית י"ד, כ"ג) ערקת מסנא. *[אהי"ה ועוד הרבה בתרג' עיין המתורגמן ובעמת"ר ללעווי וש"נ כי בתרג' ירו' לרוב פעמים אי' באל"ף מסאנא. אבל זה הכלל אינו עולה יפה כדמוכח מהדוגמאות שהביא וכן בדרז"ל בש"ס בבלי לרוב באל"ף כמו בסנהד' ע"ד: עיין ערך ערקא קידושי' מ"ט. מסאנא דרב מכרעאי וכו'. ב"ר פמ"א וג"ב מסאנא דמטרונא עיי"ע דטולמים ומ"ש. בגיטין נ"ו. הוה שליפא מסאנא ושם: הוה סיים חד מסאנא וכו'. ובאיכ"ר פ' היו צריה חד

---

1) כ"ה לנכון בכ"י ערוך. 2) כ"ה בדפ' וויניצי' וכ"ה בירו' ובמשניו' נאפולי ופיזי' אבל בדפ"ר ובכ"י ע' מן הצלוב וכן הוא לפנינו בש"ס בבלי. 3) כ"ה בדפ"ר וויניצי' ואמ' אבל בכ"י ק"ט שיצרפנו וכ"ה לפנינו אבל פי' רבינו מוכיח על גי' הדפוסים. 4) בכ"י ק"ט וה"ב הטבלא. 5) וכן הוא בפי' סוטי' לרה"ג צד 42. 6) והי' צוק"מ בפי' המלות שבתוספתא צד LXXIV כתב שגי' הר"ש המסתרת ולא ידעתי מנין לו זה.

מסן, והקבוץ שם תרין מסאנֵי, תענית כ״ב, מסאני אוכמי, קידושי׳ כ״ב: שלוף לי מסנאי] —

* מְסָאנָא, מְסָנְתָּא (נ״ל מל״ע مصان כלי לשמור בו דבר מה כגון סל וכדומה מפעל صان שמר וגנז Behältniss) ירו׳ דמאי פ״א דכ״א ע״ד שלח . . חדא מסאנא דתאיני . . ההיא מסנתא דשלחת לי וכו׳ פי׳ סל מלא תאנים ובאמת בב״ר פ״ס אי׳ חד קרטיל (בל״י κάρταλλος סל).

* מסננא (מפעל סְנַן ומהתואר הסורי סְנִינָא פי׳ מזוקק geläutert והשם מסננא זהב מזוקק geläutertes Gold) תרג׳ מכתם (ישעי׳ י״ג, י״ב) מסננא דאופיר.

* מְסַנֶּנֶת (מפעל סָנַן בל״ע سن בבנין שני سن ענין לטישה וצחצוח והושאל לנקיון המשקה או מאכל מן הפסולת seihen והשם Seiher) שבת קל״ד. קל״ט: ירו׳ שבת רפ״כ ד״ז. מסננת של חרדל.

מָסָם (לדעת רבינו מענין מסס (ישעי׳ י׳, י״ח) ולדעת ר״ב מל״ר Rindsdarm, omasum עיי׳ בפנים) בפ׳ אלו טרפות (חולי׳ מ״ב.) המסס ובית הכוסות פי׳ אסטומכא לפי שמעכלת המאכל נקרא המסס כמו (ישעי׳ הנ״ל) והיה כמסוס נוסס. ויש מפרשי׳ הקיבה שבה המסו[1]. בב״ר פ׳ ד׳ ובפרש׳ י״ד[2]. לקערה שהיא מלאה חלב עד שלא נתן לתוכה מסו החלב רופף משנתן לתוכה מסו החלב קופה הוא שאמר איוב (י׳, י״ב) הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני. — (א״ב פי׳ הומסוס בל״ר אחד מן קרבי הבהמות המעלות גרה וכלל זה יעלה בידך כל הבהמות הטהורות יש להן שלשה כרסים ולריאה שלהן יש אונות גם לכבד שלהן יש אונות והכליות שלהם מחותכות לא כן הבהמות הטמאות כי כרס אחד להן והריאה וכן הכבד והכליות חתיכה אחת כל אחת מהם וכנגד השלשה כרסים שיש לבהמות הטהורות יש גם כרסים שלשה לעופות טהורות זפק וקרקבן וכרס אחר קטן גם לדגים הטהורים יש כרסים) *[אחי״ה בע׳ המסס (ח״ג ר״ז) פירשתי בין לדעת ר״ב בין לדעת רבינו והבאתי ראיה לדעה אחרונה זו מויק״ר פ״ד, ופי״ח וקהל״ר ע״ש. וגם משקל ארמי מראה לגזרת רבינו מלש׳ מסוס כי בקהל״ר פ וסגרו דלתים פי׳ בשפל קול הטחנה (קהלת י״ב, ד׳) על ידי דלית מסוסא טחין, וכן מוכח מפירש״י וראב״ע לקהלת ע״ש. ותהיה לפי זה הה״א שמושית והיינו ה׳ הידיעה ונכון העריך רבינו את המלה באות מ״ם. ורש״י בחולי׳ שם ובשבת ל״ו. ד״ה המסס לועז המלה ע״י צינפי״ל והוא ל״ר centipellio פי׳ מאה עורות ונקראה כן קבה השנית בבהמות וחיות בעבור רוב הקמטים שבה עיין פליניאוס כ״ח, מ״ב[3]) וגם הובלילא לועז כן רש״י בסוכ׳ ל״ד. והוא הוא המסס עיי״ע בית כוסות (ח״ב, ע״ב) וע׳ הבלילא (ח״ג קע״ה)] —

☞ מֶסוּסְטְלָא (= מֶסוּסְטוּלֵי פי׳ בל״י μεσόσ-τυλον — μεσοστύλιον ריוח בין שני עמודים והוא מדת השטח המיוחד Raum zwischen zwei Säulen) מסכת שבועות דירושלמי פ׳ שבועות שתים (פ״ג דל״ד ע״ד) חמית משך (דחווי) [דחיוי] עיבוד[4]) על תמניא[5]) מסוסטלא פי׳ בל״י חצי עמוד. *[אחי״ה ויותר מדויק ריוח בין שני עמודים וזה מה שאי׳ בירו׳ נדרים הנ״ל עביד אורי על (עומני) [תומני] מססטולא וצ״ל מסוסטולי וכ״ה בירו׳ שבועות מסוסטול׳ וצ״ל מסוסטולי] —

* מַסָּע (מל״מ (מפעל נָסַע) ענין העתק ממקום למקום das Fortziehen, das Aufbrechen des Lagers) שהש״ר פ׳ מי זאת: מתנודדין ממסע למסע וכו׳. והקבוץ מַסָּעוֹת ר״ה ל״א סע״א שמ״ר פכ״ה תנחומ׳ במדב׳ סי׳ ב׳ דב״ר רפ״א.

* מַסִּיעַ (מפעל נסע) כמו הֶסֵּיעַ בהרכבה עם דעת פי׳ הסרה מזכרון) ירו׳ תעני׳ רפ״ד מסיע דעת עיי״ע הסיח, הסיע (ח״ג׳ רכ״ז).

* מַסָּעָה (כמו מַשָּׂאָה מל״מ מַשּׂוּאָה פי׳ אבוקה Fackel) כ״י אירפ׳ תוספת׳ ר״ה רפ״ב (פ״א) בראשונה היו מסיעין מסעיות ועוד שם הקבוץ מַסָּעוֹת ובכ״י ו״ו משואות, מסועות ועיי״ע שא א׳ וע׳ משואה.

* מוּסַף, מוּסָפָא (מפעל יָסַף ענין תוספת לדבר אחד או לקרבנות או לתפלה Ansatz, Zusatz (Zusatzopfer, Zusatzgebet) כלי׳ פ״ה מ״ה

---

1) עיי״ע מסו. 2) כ״ה בכ״י ובדפ״ר ועליו מוסב סיגנון הלשון בערוך. 3) ושם דבר ג״כ פליניאוס מהחלב הקפוי שבקיבת הצביים ע״ש. 4) בנו״ג עיביד וצ״ל עביד וכ״ה בירו נדרי׳ רפ״ג דל״ז ע״ד. 5) בירו נדרי׳ בט״ס עומני וצ״ל תומני.

מוסף התנור . . מוסף היורה עיי"ע סף ב' ושם הגי' מוסיף וכ"ה הרבה פעמים בתוספת' פרה פי"א ע"ש. כלי' שם מי"א מוסף של טיט. תוספת' כלי' ב"ק ספ"ד עשה לו מוסף. — ברכות כ"ח סע"א אחת של מוסף, שבת כ"ד. קרבן מוסף. מגילה כ"א. כל שיש בו מוסף וכו', ירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ד כד מפני מוספה והקבוץ ברכות כ"ו סע"א ושל מוספין, שם כ"ח רע"ב תפלת המוספין, ושם סע"א תפלה של מוספין ושם רע"ב צלותא דמוספין ע"ז ד': צלותא דמוּסָפֵי.

* מסופות עיי"ע הבא אח"ז.

מסיפס (אולי מל"ר sepes גדר Verzäunung, Zaun) בפ' הדר בגמ' חמש חבורות[1] (עירו' ע"ב.) א"ר נחמן מהלוקת במסיפס אבל במחיצה עשרה וכו'[2]). בראש השותפין (ב"ב ב':) מאי לאו כותל לא במסיפס בעלמא. בע"ז בפ' השוכר בגמ' דסמך לבולשת[3]) (ע':) חצר שחלקו במסיפס[4]) טהרותיו טמאין ובגוי[5]) אינו עושה יין נסך[6]). פי' הגאון מסיפס כותל חלול שיש בו חלונות חלונות. — (א"ב פי' בל"י דבר חלול באמצע). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י μεσοπόρος[7]) ורש"י פי' בכ"מ מחיצה נמוכה וכן פי' רגמ"ה כ"י לב"ב מחיצת קנים, ור"ח לעירו' שם (בש"ס ווילנא) פי' פיסקא דארזי. — וכנ"ה ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד סע"ב חצר דחלוקה במסיפס. תוספת' שבת ספ"ח (פ"ט) צרור אבן . . כדי לעשותן מסיפס ובכ"י אירפורט מסופות ואולי הוא העיקר ומל"ע مسافة ריוח באמצע והיינו מחיצה. והקבוץ ילק' פקודי רמז תכ"ב ועשית מכסה לאהל (שמות כ"ו, י"ד) כמין מסיפסין היו עשויות] —

מֶסְפּוֹטַמְיָא (בל"י Μεσοποταμία, Mesopotamien) בבראשית רבה פרשת מ"ה (מ"ד) אל תירא אברם: אשר החזקתיך מקצות הארץ (ישעי' מ"א, ט') מספוטמיא ומחברותיה. בפרשת ס"א (רפ"ס) אשר הלך חשכים (שם ג', י') [שבא] ממספוטמיא[8]) ומחברותיה. — (א"ב פי' בל"י ורומיי ארם נהרים שהיא ושבת תוך שני נהרים מסו פי' תוך פוטמו נהר בל"י) *[אחי"ה צ"ל מסום = μέσος תוך פוטמוס ποταμός. וע' זקנים העתיקו ככה ארם נהרים (בראשית מ"ד, י'; דברים כ"ג ד'; שופטי' ג', ח') וכן פדן (בראשית כ"ה, כ'; כ"ח, ב'. ה'. ו'. ז')] —

* מִסְפְּיָא (מפעל סְפִי פי' פחד Furcht, Ehrfurcht) תרג' פחד (איוב ל"א, כ"ג) ותרג' משתו (שם מ"א, י"ז) ממספייה, ובקצת דפוסים וכ"י ממסייפיה.

* מִסְפָּק (כמו סָפֵק Zweifel) הרבה בירו' ד"מ ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: למה אתם מכניסין עצמכם למספק הזה, ושם פ"ב דנ"ח. אתה למה הכנסתה עצמך למספק, ירו' סוט' פ"ג די"ט. ושם רפ"ד די"ט. מפני שהכניסה עצמה למספק הזה. ירו' גיטי' פ"ח דמ"ט ע"ג מה ראית להכנים עצמך למיספק הזה המרובה. אסת"ר פ' ויפקד באו לידי המספק הזה.

* מִסְפָּר (מל"מ ענין מנין Zahl, Zahlung) עדיות פ"ב מ"ט מספר הדורות. ספרי כי תצא פ' רפ"ו במספר ארבעים מנין סמוך לארבעים. מכות כ"ב: אי כתיב ארבעים במספר הוה אמינא ארבעים במניינא השתא דכתיב במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את הארבעים עיי"ע מלקות וע' מרד, ועיי"ע סְכַם ומ"ש להשוות הגירסאות סוכם וסמוך עפ"י לש' השמרוני.

* מַסְפְּרָא, מַסְפָּרַיִם, מַסְפֶּרֶת (פי' תער וצבת בל"ס מַסְפְּרָא, מַסְפַּרְתָּא Scheermesser, Zwickmesser) ב"ב נ"ח. אייתי מספרא וכו', סנהד' צ' רע"א זיל אייתי לי מספרא וכו', שם: הבו לי מספרא ויהבו ליה מספרתא. ותרג' תער (במדבר ו', ה'; ח', ז') ותרג' מורה (שופטים י"ג, ה'; ט"ז, י"ז) מספר, ובדרז"ל בזוגי אצל מספרת כלי' פט"ז מ"ח תיק מספרת ומספריים, שם פי"ג מי"א מספרת שנחלקה לשנים עיי"ע ספר א' כפי גי' כ"י ודפ"ר וש"נ גם מספורת של פרקים (שבת מ"ח: נ"ח:) וכ"ה לפנינו וצ"ל מספרת כדאי' בתוספת' כלי' ב"מ רפ"ג. מ"ק י"ז: בתער אבל לא במספריים ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב רע"א בסכין ובמספרת אבל לא במספריים, ועיי"ע נגוסטרי ומ"ש.

* מספרתא (שם פרטי) סנהד' מ"ד. ר' יהודה בר מספרתא וכן הוא בב"ר פנ"ג ושם: ר' יודן.

מָסַק (נ"ל מל"ע مشق נרדף עם مزق ענין כריתה וחיתוך ועקירה herabpflücken, herab-

---

1) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 2) כ"ה בכ"י. 3) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 4) בנו"ג אמר רב טהרותיו וכו'. 5) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ר. 6) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 7) עיין מ"ש ה' אייזלער בט"ר ח"א, 67 ושם בט"ס μεσόπειρος. 8) בנו"ג מאספמיא ובב"ר ספ"ל מאספוטמיא ובשניהם צ"ל כגי' הערוך עיי"ע אספוטמיא וע' אספמיא.

reissen) בפ״ב בנגעי׳ (מ״ד) האיש נראה כעודר וכמוסק. פי׳ המצורע כשבא להראות לכהן את נגעו מגביה ידו כמוסק זתים מגביה ידו עד שיראו שחיו והאשה כאורגת בעומדין[1]) פי׳ כאורגת במסכת העומד[2]) שדרכה להגביה ידה הימנית ונראה שחיה[3]). כטוה בפשתן לשמאלית (נגעי׳ שם)[4]) פי׳ הטווה בפשתן דרכה להגביה ידה השמאלית ומראה שחיה[5]) ולא יראנה הכהן ובאלו ענינין נראין בין הסתרים. וכבר פירשנו מוסק בע׳ אר. *[אחי״ה עיי״ע אר ב׳ (ח״א, רס״ג) ושם פי׳ רבינו כי מוסק ענין לוקט בזיתים ע״ש ושם הבאתי ראיה מב״מ פ״ט: שבת ע״ג: לפי ג״י כ״י וירו׳ שבת פ״ז ד״ט ע״ג וד״י. ויש להוסיף ירו׳ דמאי רפ״ו דכ״ה: זתים למסוק בשמן וכ״ה בתוספת׳ דמאי רפ״ו[6]) ושם: למוסקו בזיתים, תוספתי ברכו׳ ספ״ד ומוסקין בזיתים. ושם לשבת ספ״ט (י׳) הקוצר והמוסק, שם לטהרו׳ רפ״י המוסק זיתיו וכו׳, אם עד שלא מסקן ‥ משמסקן. שם לב״מ רפ״ט זיתים מסוקין. והשם מָסִיק (כמשקל קָצִיר, בָּצִיר) פי׳ לקיטת הזיתים, תוספת׳ טהרו׳ שם אם יש מסיק על פני האדמה וכו׳, ירו׳ מעשרו׳ פ״ה דנ״א ע״ד זיתי מסיק, ירו׳ ב״ב פ״ג ד״ד. ג׳ שנים קציר ג׳ שנים בציר ג׳ שנים מסיק, ירו׳ יבמות פט״ו די״ד ע״ד יצא בציר ונכנס מסיק ועיי׳ בבלי יבמו׳ קט״ז: ושם מופשט שבת י״ז. גוזרני אף על המסיקה, והקבוץ ב״ב ל״ו: וימסוק ג׳ מְסִיקוֹת. ובענין פי׳ משנ׳ הנגעי׳ הנ״ל עיי״ע עדר ועוד עיי׳ בספרא תזריע הנ״ל ובפי׳ הראב״ד שם ובתוי״ט לנגעי׳ ועוד עיי׳ ויק״ר ספט״ו] —

מסק (= מַסִּיק, מַסִּיקָא מל״ע مسيك, مساك בוצע בצע ומשתוקק לדבר מה der Gierige, Hab-süchtige) בפ׳ הגוזל ומאכיל הגוזל שדה מחבירו ונטלוה מסיקין (ב״ק קט״ז: במשנ׳) גמר׳ (שם) מאן דתני מציקין לא משתבש דכתי׳ (דברים כ״ח, נ״ג) במצור ובמצוק ומאן דתני מסיקין לא משתבש דכתי׳ (שם מ״ב) יירש הצלצל מתרגמינן יחסניניה[7]) סקאה. *[אחי״ה והוא מין ארבה והקבוץ סקא׳ן תענית ו׳. עיי״ע סקא. ותר״י ב׳ לדברים שם העתיק: מַסִּיקַיָּא וזו ראיה נצחת לגי׳ מסיקין והוא מל״ע הנ״ל פי׳ האוכל בתאוה והשתוקקות ובלהיטה, ועוד ענינו בוצע בצע ירו׳ שבת ס״פ ט״ז דט״ו ע״ד סופך לעשות במסיקין פי׳ עסקך בין החמסנים והאנסין. ירו׳ דמאי פ״ו דכ״ה ע״ד מן המסיקין שנו. והיחיד בנדה ט״ו סע״ב מעשה בשפחתו של מסיק אחד ברימון וכו׳, ובפסחים ט׳ סע״א[8]) ובע״ז מ״ב. ותוספת׳ אהלו׳ ס״פ ט״ז הגי׳ של מציק אחד] —

מסק (= מוסקין בל״פ مشك, مشكين בל״ע مشك בל״י ורו׳ Moschus, μόσχος, muscus) ירושלמי בסוף כיצד מברכין (ספ״ו ד״י ע״ד) על הדין מוסקין מברך אשר נתן ריח טוב במיני[9]) בשמים[10]). — (א״ב פי׳ בל״י ורומיי וישמעאל מין שם בשם עיי״ע משק ובנוסחאות שלנו כתוב מוסכין) *[אחי״ה גי׳ שלנו תתכן יותר כי הכ״ף הוא לעומת ك בל״ע ופרסי וגי׳ מוסקין (או מוסכין) עולה יפה עם מלה פרסית הנ״ל וגי׳ מושק עם מלה ערבית ויוני׳ ורומי׳ עיי״ע משק. ועוד עיי״ע פלייטון וש״נ השינויים] —

* מִיסַּק (מקור של פעל נְסַק das Aufgehen, Aufsteigen) תרג׳ תהלים ע״ב, ה׳ מיסק שמשא. לשה״ש ג׳, ו׳ מיסק קריצתא ובתר״י א׳ לבראשית ל״ב, כ״ד מיסק עמוד קריצתא.

* מַסָּקָא, מַסּוּקְתָא, מַסּוּקִיתָא (שם מופשט מפעל נסק ופי׳ עֲלִיָּה, מעלה das Hinaufsteigen, die Anhöhe) תרג׳ ועליתו (דה״י ב׳ ט׳, ד׳) ומסקתיה, תר״י א׳ לדברי׳ ל״ב, מ״ט מסוקתא, ולבמד׳ ל״ד, ד׳ מסוקיתא וכ״ה תרג׳ מעלה (ישעי׳ ט״ו, ה׳; ירמי׳ מ״ח, ה׳; דה״י ב׳ ל״ב, ל״ג) והקבוץ מַסּוּקְיָין (תר״י א׳ לשמות כ׳, כ״ו; לדברי׳ כ״ח, מ״ב) וכן מתורגם שיר המעלות (תהלים ק״כ—קל״ד) ובל׳ זכר בויק״ר פי״ח אית תמן מַסָּקִין וכ״ה בקהל״ר פ׳ גם מגבוה. ובאיכ״ר פ׳ איכה יעיב אי׳ מסוקיתיה וכ״ה בתרג׳ שמרוני מעלה (במדבי׳ ל״ד, ד׳) ועיי״ע מחת במו״ע.

[1]) כ״ה במשני׳ דנגעי׳ אבל בספרא תזריע מס׳ דנגעים פרשי׳ ג׳ פרק ד׳ כעומרי׳ ובויק״ר ס״פ ט״ו בעמרים וצ״ל כגי׳ הערוך ועיין תוי״ט לנגעי׳ שם ומ״ש בשם הראב״ד. [2]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר ואמ׳ אבל בדפו״ו בעומדי׳ והתוי״ט הביא העומדת. [3]) כ״ה בכ״י ובדפ״ה, ובדפו״ו שיחיה ובדפ׳ פיז׳ באזיל ואמ׳ ופראג בט״ס שהיה. [4]) ושם הגי׳ ר׳ יהודה אומר אף כטווה וכו׳ וכ״ה בספרא הנ״ל אבל מתוספו׳ נדה ס״ז. ד״ה ומניקה נראה שלא גרסו אף כמו שלי׳ בערוך וכן לא גרס רבינו האשה כעורכת וכמו שלא גרסו התוספו׳. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר, ובשדפ״ע שיחיה. [6]) ושם הגי׳ זיתיו. [7]) כ״ה לנכון בכ״י ובדפ״ע חוץ מדפ׳ וויניצי׳ ושם יחסיניה בט״ס ולנכון בע׳ סקאה. [8]) ובכ״י ש״ם הגי׳ ברומי. [9]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב. [10]) בנו״ג אהן מוסכין דיימר ברוך אשר נתן ריח טוב וכו׳.

* מַסְקָנָא (מפעל נסק בל״ס מַעֲלֶה Anhöhe והושאל למה שעולה מן השמועה או מאיזה דבר (Schluss, Endergebniss) תרג׳ מעלה (במד׳ ל״ד, ה׳; יהושע י׳, י׳; ש״א ט׳ י״א; מ״ב ט׳ כ״ז; כ׳, י״א) מסקנא. מגיל׳ י״ד רע״ב ומסקנא הכי הואי, פי׳ סוף שעלתה לו כך. ב״ק פ״ד סע״ב ואמסקנא קיימי פי׳ על סוף המשמעות קאי. ובלש׳ עברי המאוחרת הרבה פעמי׳ מסקנא דשמעתתא.

מַסְקִיד (נ״ל מל״ע شقذ כמו בל״מ שקד ענין מהירות והשתדלות ונהיגה בדפיקה An-treiben (zum raschen Gehen) בויקר׳ רבה אמור אל הכהנים (פ ר ש ת ל ע ו ל ם[1]) (פ׳ כ״ט) ובראש[2] פסקות [צ״ל ובפסקת׳ דראש השנה] (פסקת׳ דר״כ צד קנ״ג.)[3] מלמדך להועיל (ישעי׳ מ״ח, י״ז) מסקידנא[4] לך כהדין[5] מ ס ס א[6]) דמסקיד כתורתא[7]) פירשתי בראש הפרק[8]). — (א״ב יש נוסחאות כתוב בהם בדל״ת ויש ברי״ש. ותרג׳ כי כאשר ייסר איש את בנו (דברים ח׳, ה׳) היכמא דמסקר גבר ית בריה). *[אחי״ה כ״ה בתרג׳ ירו׳ א׳. וני׳ ברי״ש אי׳ ג״כ בילק׳ בשני המקומו׳ הנ״ל בהערה 7 והנכון בדלת מל״ע הנ״ל וכן מוכח מע׳ סקד ע״ש. וכן פירש״י נשקד באיכ׳ א׳, י״ד ע״י ל״א של פסיקתא קורין לדרבן מסקדא מלמד הבקר ע״כ ובויק״ר ובפסיק׳ הנ״ל דרש מלמדך כמו מַלְמֵד הבקר וכמו שפי׳ הרד״ק בשרש שקד וז״ל כלומ׳ אהיה עמך תמיד להנהיגך כמו שהמלמד דבק תמיד בפרה להנהיגה עכ״ל ומ״ש בשם רה״ג עיי׳ מה שאכתב בס״ד בע׳ סקר ג׳] —

* מסקום (?) ירו׳ ביכורי׳ ספ״ג דס״ח ע״ד שמעון בר ווא הוה כד מסקום צ״ל בדמסקום וכדאי׳ בגליון בדפ׳ קראטאשין. ובפני משה כתוב עני מאוד מל׳ מסכן ע״כ ואולי ט״ס תחת מסכן כי היה בתכלית העניות עד שלא היה עיגול מיכליה והוי ר׳ יוחנן קרי עלוי וגם לא לחכמים לאכול ירו׳ בכורי׳ שם ובקהל״ר פ׳ וגם לא לחכמים כפי ציון בסד״ה ע׳ ר׳ שמעון בר אבא אבל לפנינו בקהל״ר פ׳ שבתי וראה לי׳.

מַסָּר (בל״ס מַסָּרָא בל״ע منشار בל״מ מַשּׂוֹר (מפעל נָשַׂר) die Säge) בפ׳ כל הכלי׳ (שבת קכ״ג: במשנ׳) חוץ ממסר[9]) הגדול. וישם במגרה (ש״ב י״ב, ל״א) ומסר יתהון במסרין. מ ג ר ר ו ת ב מ ג ר ה (מ״א ז׳, ט׳)[10]) [תרג׳ ממסרן במסרין]. *[אחי״ה עיי״ע נסר א׳ במו״ע — וכנ״ה בתרג׳ ישעי׳ י׳, ט״ו; מ״ד, י״ג ולדה״י א׳ כ׳, ג׳ ושם: במסארין והוא במשקל ערבי הנ״ל. ירו׳ סוכ׳ פ״ג דנ״ג ע״ג העשויה כמין מסר. ב״ר פ״ו כמסר הזה שהוא נוסר בעץ. ועה״ק שנ״ב סיים זענא בל״א והוא Säge וכ״ה בלאי״ט sega וע״י זה לועז הרד״ק בשרש גרר את מגרה שיג״א בלעז] —

מסר (= מָסוֹרָא בל״ס מָסוֹרָא פי׳ מלשין Ange-ber, Denunciant מל״ע مسر im Geheimen verläumden) בר״ג דב״ק (ה׳.) ובר״ג דכריתות (ב׳ : למעוטי מפגל ו מ ס ו ר[11]) פי׳ „המוסר חברו לגוים ונענש ממון על ידו או מסר ממון חברו לגוים אם יש עדים חייב לשלם״. *[אחי״ה ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח לב״ק (בש״ס ווילנא) ושם ג״כ הגי׳ מוסר וצ״ל מסור וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י לכריתו׳ הנ״ל וז״ל: ומסור המלשין על ממונו של חבירו לגוים ע״כ וכ״ה בפירש״י לב״ק ה׳. ולדף קי״ט. ד״ה מסור אבל בדף ס״ב. לא פי׳ תקנת נגזל במסור ועיין שם התוספו׳ ד״ה עשו. ובעל תוי״ט בנדרי׳ פ״י מ״ג האריך על המשקל פעול מסור שצריך להיות לכאורה מוסר ע״ש כל הענין (והובא קצת בהפשב״ע בזה הערך) ובמח״כ נעלם ממנו שהוא במִשקל סורי כאמור, ונ״ל שבכונה השתמשו רז״ל בזה המשקל הסורי מפני שרצו להבדילו מן המוסר דין על חבירו (ר״ה ט״ז: ב״ק צ״ג.) שהוא מסרת הדין לגבוה כמו ישפוט ה׳ ביני ובינך עיי׳ פירש״י לר״ה הנ״ל. והקבוץ מן מָסוֹר (ע״ד בְּכוֹרוֹת הֶדיוֹטוֹת לְקוּחוֹת, לְקוּטוֹת, תִינוֹקוֹת) הַמְסוֹרוֹת ר״ה י״ז. סנהד׳ צ״ז סע״א, ירו׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ג ירו׳ סוט׳ ספ״ט דכ״ד ע״ג אבות דר״נ ספט״ז עיי״ע מן ו׳, מסית. ושם מופשט מְסִירוּת ב״ק ס״ב. וכ״ה בל״ס מְסִירוּתָא Angeberei] —

---

1) כ״ה בכ״י ערוך. 2) בכ״י ה״ב ובפרש׳. 3) וכ״ה בע׳ מסאסא. 4) וכ״ה ברד״ק שרש שקד בשם ויק״ר מסקדנא וכ״ה בדפ׳ אמש׳ ובנו״ג בויק״ר ובפסיק׳ מסקיד. 5) בדפ׳ פיז׳ ובאזיל בט״ס בהדין. 6) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב ובדפ״ר ופיז׳ ובאסיל ואמ׳ וכצ״ל בדפ׳ וויניצי׳ תחת מסקא ותחת אססא בע׳ (סקר) [צ״ל סקד] בד׳ וויניצי׳ ועיי״ע מסאסא וש״נ יתר שנויים. 7) בויק״ר מסקד ובפסיק׳ מסקיד ל ה ד א פ ר ת א וכ״ה בילק׳ אמור רמז תרמ״ה ובילק׳ פנחס ר׳ תשפ״ב אבל רד״ק הביא: ל ת ו ר ת א. 8) ר״ל בע׳ מסאסא. 9) בנו״ג מן המסר וכ״ה במשניו׳ ובירו׳ במשנ׳ ובגמ׳ שם ר״פ י״ז דט״ז. 10) כ״ה בכ״י ו״ו ה״ב ל״ד ובדפ״ר. 11) כ״ה לנכון ככ״י ובדפ״ר ובשדפ״ע חוץ מדפ׳ וויניצ׳ ושם מוסר וכ״ה בב״ק (ולא מוסרי כדאי׳ בהפשב״ע) כפי הגהת המהרש״ל בדפ״ר אבל בדפוסי׳ הראשונים ובכ״י ש״ס בב״ק מסור וכ״ה בכריתו׳.

* מָסַר (מל"ט ענין נתינת דבר ביד והושאל לנתינת שם בן ארבע אותיות, דבור, ונפש die Aussprache des Tetragramm, Worte mittheilen, Leben preisgeben) קידושי' ע"א. שם בן ארבע אותיות חכמים מוסרין אותו לתלמידיהן וכו', ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ד איתא ואנא מסר ליה וכו' קהל"ר פ' את הכל הוה בידיה שם המפורש . . אמר אית הכי בר נש דמימסר ליה ע"ש כל הענין, ובנפעל ירו' יומ' שם: בראשונ' היה נמסר לכל אדם משרבו הפריצים לא נמסר אלא לכשרים — אבות פ"א מ"א ומסרה ליהושע וכו', קידושי' י"ב: מסר מודעא, ושם ע"א. חכמים מוסרים אותו וכו', ועיין ירו' יבמו' פ"ח ד"ט ע"ד ועיי"ע בן ציון (ח"ב קכ"ב). אתפעל גיטי' כ"ט. מילי לא מימסרן לשליח — ברכות כ'. מסרי נפשייהו אקדושת השם. ב"מ קי"א סע"ב ואליו הוא נושא את נפשו (דברי' כ"ד, ט"ו) דבר המוסר נפשו עליו[1], ושם קי"ב רע"א ומסר את עצמו למיתה, ספרי תצא פ' רע"ט ומסר לך את נפשו. ירו' תרומו' פ"ח דמ"ו: אפי' כולן נהרגין לא ימסרו נפש אחת מישראל וכו', ותר"י א' לבמד' ל"א, ה' ומסרון נפשהון. בינוני פעול ב"מ נ"ח: דבר המָסוּר ללב, ולנקבה מכילת' ריש כי תשא לכם שבת מסורה ואין אתם מסורים לשבת, ושם מסורה לבית דין, לשם שבת מסורה ואינה מסורה לבי"ד. ועוד בלי השאילה ענין נתינת דבר ביד (übergeben, überliefern) עיי' שביעי' פ"י מ"ב המוסר שטרותיו לבי"ד, ב"מ ח': המוסר דבר לחבירו, ושם: מאן קא מסר ליה ועיי"ע מוֹסֵרָה. שם פ"ד. עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה, פסחים קי"ב. ומוסרך למלכות, נפעל מנחו' ס"ד: אין נמסרין בידכם. ונתינה ביד מתורגם בל' מסירה עיי' המתורגמן, והשם המופשט גיטי' ט': והלאה עידי מסירה קידושי' כ"ה: נקנית במסירה, שם וב"ב ע"ה: כיצד במסירה וכו' —

ובענין מַסּוֹרֶת עיי"ע מסרת.

מסר (= מוֹסֵרָה מל"ט מוֹסֵרָה כמו מוֹסֵר פי' קשור וחבל Band, Strick) בפ"ב בפרה (מ"ג) קיפל עליה את המוסירה[2]) פי' „אמר ר' חלבו אמר רב הונא[3]) הלוקח[4]) מוסירה מחבירו קנה במציאה ובנכסי הגר לא קנה מאי טעמא אמר רבה בר אידי[5]) אסברה לי מאי לשון מוסירה[6]) כאדם שמוסר דבר לחברו (ב"מ ח':) והוא חבל שקשורה בו הבהמה ונמשכת ופעמים משליכין בקיפול אותו[7]) חבל על הבהמה ואם עשה כן בפרה פסולה משום שנא' (במדבי' י"ט, ב') אשר לא עלה עליה עול"[8]). [פי'] „מוסירה כגון פרומביא ושיר[9]) ואפסר כל בהמה בראוי[10]) לה". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח לב"מ (בש"ס ווילנא). וכנ"ה בפרה קשרה במוסרה . . כשירה ובשבת נ"ב. קשרה בעליה במוסרה ופירש"י אפסר[11]) וכה"ג בלי יו"ד בב"ק מ"ה: קשרו בעליו במוסרה אבל שם נ"ח: צ"ט: במוסירה. אף כי פי' הש"ס מאי לשון מוסירה . . כאדם המוסר דבר וכו' איננו מלשון מסירה כי אם מפעל יסר נרדף עם אסר וממנו מוֹסֵר (תהלים ב', ג'; ק"ז, י"ד; קט"ז, ט"ז) ומזה בל"נ מסורת הברית (יחזק' כ', ל"ז) והוא קטוע מן מאסורת (עיי' רד"ק שם)[12]) וכן מצאנו נפילת הלשון הזאת בירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: מסר לה במוסרה מהו, ירו' קידושי' פ"א ד"ס. היו לו עשרה גמלים קשורים זה בזה מסר לו מוסרה של אחד מהם וכו'. והקבוץ יבמו' ע"ז. דרש מוסרי (תהלים קט"ז, י"ז) שתי מוֹסֵרוֹת שהיו עלי פתחתם וכו'] —

* מֵיסָרָא (בל"ס מִיסוּרָא ובל' שמרוני מסורה פי' אגודה Gebund) איכ"ר פ' רבתי מיסרא דחסין, ולנקבה בשהש"ר פ' כתפוח מיסרתא דאיזוב פי' אגודת אזוב (שמות י"ב, כ"ב) וכ"ה בתרג' שמרוני (שם) מסרת אזוב (ובאונקל' אסרת דאיזוב), והקבוץ מֵיסָרִין איכ"ר שם, ובירו' שביעי' ספ"ב דל"ד. טעון עשר מֵיסָרָן דלובי וכו'. וגם זה מפעל יסר = אסר ענין קשור.

* מְסָרְבָּן (מפעל סָרַב והתואר ממנו פי' סורר der sich weigert, ungehorsam) תרג' סורר (תהלים ע"ה, ח') מסרבן ובתרג' ישעי' ס"ה, ב' מסרבנא. ועיי"ע סרב.

מסרדי (?) (איד של פרסיים עיי' בפנים) וטורייסקי מוהרקני ומירון בפ"ק דע"ז בגמ' יום

---

1) וכן תרגי' אונקלוס ע"ש. 2) כ"ה בדפ"ר וכ"ה לפנינו, אבל בשדפ"ע מוסרה ובתוספו' ב"ב ע"ה: ד"ה אחזה הגי' מסירה. 3) וכ"ה לפנינו בב"מ ח'. ובכ"י ש"ס בהרבה שינויים עיי' ד"ס במקומו. 4) בפי' רה"ג לפרה: קיפל הלוקח ובב"מ לי' גם הלוקח. 5) וכ"ה בכ"י ש"ס רומי (ג') ובכ"י ר' א' אי' אמר ר' אבא ר' אידי וגי' ר' אידי אי' גם בכ"י ש"ס מ' ובנו"ג אמר רבא אידי ובפי' רה"ג אמר רבה בר רב אידי. 6) וכ"ה בפי' רה"ג. אבל בב"מ אי' זה הלשון קודם אמר רבא ע"ש. 7) לי' בפי' רה"ג. 8) ע"כ הועתק מפי' רה"ג לפרה בסד"ט 29. 9) לי' בפי' ר"ח, ובכ"י ק"ט בש"ס שור. 10) בכ"י ק"ט בט"ס הראוי. 11) וכן פי' עה"ק שנ"ב האלפטרא = Halfter. 12) ורש"י שם הבינו מלי' מסירה ע"ש.

תגלחת[1]) (ע"ז י"א: שמות תועבות של פרסיים[2]). — (א"ב בנוסחאות דידן כתוב מוטרדי). *[אחי"ה בנו"ג ודפרסאי מאי מוטרדי וטוריסקי מוהרנקי ומוהרין וגי' הכ"י וגי' ר"ח כ"י לע"ז וגי' כ"י ערוך הבאתי כבר בע' טוריסקי ושם פי' הכל יפה יפה ע"ש ושם העליתי כי במלת מסרדי ובכ"י ר"ח מוסרדי עיקר הגי' כגי' כ"י ש"ס מוטיררי ופירשתי בע' טוריסקי — ובע' מוטרדי פי' בענין אחר ע"ש אבל מסופק אני אם היא מלה עברית על כן יותר יתכן פירושי בע' טוריסקי] —

* מְסַרְהֲבָא (בל"ס ממהר לעשות והחציף פנים (verwegen, voreilig תרג' וכל און (משלי כ"א, ה') וריגלא דמסרהבא והקבוץ מסרהבין תר"י א' לדברי' ל"א, כ"ז ותרג' לתהלי' ס"ו, ז'. ותואר הפעול מסרהבאית וכ"ה בתרג' מהר (משלי כ"ה, ח'), ועיי"ע סרהב.

* מַסְרֵךְ, מַסְרוֹכִי פי' חגורה Gurt עיי"ע סרך א'.

* מסרולה (?) (מין נטע) ירו' נדרי' פ"ז ד"מ: עיי"ע אפימיליה ומ"ש בח"א, רי"ח:

מַסְרֵק (בל"ס מַסְרוּקָא, סרקא ובל"ע مسرح Kamm, Striegel והושאל לראשו של רמון kamm-artiger Bestandtheil des Granatapfels) בפ' החולץ בגמ' אחד בתולות[3]) (יבמו' מ"ג רע"א) והתנן בסייף בפ"ג בכלי' (מ"ח) מסרק של פשתן שניטלו שיניו. פי' שמסרקין בו הפשתן[4]). בסוף טבול יום (פ"ד מ"ו) מסרק של ראש פי' „שמסרק בו אדם שער ראשו"[5]). בפ"ב בעוקצין (מ"ג) ר' אליעזר אומר המסרק טהור. פי' ראשו של רימון שממנו מינץ[6]) יש בו שינים ודומה למסרק וג' דברים יש בו[7]) ושם לכל אחד ואחד העמוד שבאמצע שמו פיטמא וסביב[8]) הפיטמא שמן שיער כדתניא[9]) (תוספתי' ספ"א דעוקצין או בקצת דפוסים ספ"ג דטבול יום) ר' אליעזר אומ' הנוגע בעמוד טמא בשיער[10]) ובמסרק טהור[11]).

*[אחי"ה כל הפי' הביא הר"ש בעוקצין פ"ב מ"ג בשם עצמו ועיי' ברוחב לשון בפי' רה"ג בסד"ט 43 בעוקצי' אבל שם חסרון הוא בפנים ויש להשלימו מן הערוך ומפי' רה"ג לספ"ב דכלי' ע"ש — וכנ"ה בכלי' פ"ב מ"ח מסרק של צרצור (עיי"ע צרצור) וגי' רה"ג בא"ד מסרוק וכ"ה בתוספת' כלי' ב"ק ספ"ב ובכ"י תוספת' עדיות רפ"ב[12]) — שבת מ"א. הביאו לי מסרק, חולי' י"ט רע"ב שחיטה העשויה כמסרק עיין פירש"י. ובל"א מסרקא עיי"ע סרק ב' ציון מאיכ"ר. ברכו' י"ח: מסרקאי והקבוץ שם ס"א: מסרקות של ברזל, גיטי' נ"ז רע"ב במסרֵקי דפרזלא ועיי' איכ"ר פ' וזכור ופ' בלע וקהל"ר פ' ועוד ראיתי — ועה"ק שנ"ב לועזו קאם בל"א = Kamm] —

מַסּוֹרֶת[13]) (מפעל מסר מה שנמסר מפה על פה ולכן נקרא' כן תורה שבעל פה (mündliche Ueberlieferung, Tradition יש אם למסורת כבר פירשנו בע' אם. *[אחי"ה עיי"ע אם ג' וש"נ. ויש להוסיף זבחי' ל"ז: ל"ח. אהני מקרא ואהני מסורת. והמסורת היא שמסרו לנו חכמים בחסרות ויתרות שבתורה והם גדר וחיזוק לתורה שבכתב עיי' רע"ב לאבות פ"ג מי"ג מסורת סייג לתורה ובמגילי' ג'. דרשו ויבינו במקרא (נחמי' ח', ח') אילו פסקי טעמים ואמרי לה אילו המסורת[14]) ובירו' מגילי' פ"ד דע"ד ע"ד ויבינו במקרא זה המסורת ובב"ר ס"פ ל"ו מיכן למסורת. וכן נקרא' המסורת הגדולה אשר ממנה נמשכות כמה גופי הלכות גימטריות ופרפראות וטעמים ופירושים פשטים ומדרשים סודות ורמזים ואלמלא בעלי המסורת שהעמידו התורה והמקרא על עמדה כמעט לא מצא אדם ידיו ורגליו במחלוקות וכבר נשתכחה תורה מישראל ונעשית תורה ככמה תורות ח"ו ולא היינו מוצאים שני ספרים בכל ספרי המקרא שיהיו מסכימים יחד כאשר קרה לשאר ספרי המחברים פוק חזי רבותא במסרה דאשכחן בכמה דוכתי דתלמודא פליג עלה

---

[1]) כ"ה בכ"י. [2]) כ"ה לנכון בכל כ"י ערוך ובדפ"ע שמות עבודה זרה של גויים. ובהיותי עתה עסוק בהגהה באה לידי חוברת ראשוני' של תשי' הגאוי' מו"ל החי' הרכבי ושם צד 22 אי' בתוך שאלות מר' משה בן מר' יצחק המערבי זו התשי' (סי' מ"ו) ואילו אידיהן של פרסיים אשר הוזכרו מוסרדי ומיהרקאני טריאסקי ומהרוז ועכשיו מוסרדי וטריאסקי אינן נוהגין אבל מהרקאני עד עכשיו אילו הדילו מיים (נותגין) [נוהגין] בם בבבל ונקראין מהרגאן בראש הקיץ ובראש החורף. ומהרוז הוא יום ההודש מלה מפורסמת בלי פרסי וכו' עש"ה ומ"ש בע' טוריסקי. [3]) בכ"י ובדפ"ר. [4]) וכ"ה בר"ש בשם עצמו ורה"ג פי' כמו שכתב רבינו לציון מטבול יום. [5]) הועתק מפי' רה"ג לכלי' הנ"ל ועיין הערה הקודמת. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב', ל"ד ב"ר ודפ"ר וכ"ה בר"ש לעוקצי' פ"ב מ"ג ובדפו"ו מנץ ובכ"י ה"ב ודפא"מ הנץ. [7]) עיין בסוף הע'. [8]) בכ"י ק"ט וה"ב וסביבות. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ושם הוכפל עוד הפעם: כדתנן ר"א אומ' המסרק טהור פי' כדתניא וכו' ולשון יתירה היא ובכ"י ק"ט לי' ובדפ"ע בט"ס כדתנן וצ"ל כדתניא. [10]) בכ"י אירפורט בסיאר. [11]) וכ"ה בר"ש שם ובנו"ג בט"ס טמא. [12]) ובנו"ג שם מסרי וצ"ל מסרק. [13]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע מסרת. [14]) ובצ"ל בנדרי' ל"ז: ושם בט"ס המסורות.

ומ"מ עבדינן עיקר מהמסורת וכלהו ספרי ותקון ס"ת הוויין אליבא דידה וכוותה נקטינן דאנשי כנסת הגדולה יסדוה ובתרייהו גרירינן עכ"ל ר' אברהם נורצי בפתיחה גדולה מהמחבר[1] צד ו' ושם בעמוד הקודם הביא דעת הראשונים בענין מסורת הגדולה קח נא דבריהם משם — ונקרא' עוד השמועה שנמסרה בעל פה מכילת' יתרו פרש ב' אתם ראיתם וגו' (שמות י"ט, ד') לא במסורת אני אומר לכם לא כתובים הם לכם וכו'. חולי' ס"ג סע"ב עוף טהור נאכל במסורת. תוספת' בכורו' רפ"א העוף נאכל במסורת. ירו' פסחים פ"ה דל"ב. ירו' יומ' פ"ג דמ"א סע"א מסורת בידי מאבותי, סוט' י': ירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד דבר זה מסורת (מסורת היא) בידינו מאבותינו, ירו' גיטי' פ"ה דמ"ז: מסורת בידם מאבותם, ירו' כתובו' פ"א דכ"ה ע"ג שכן מסורת להם מאבותם וכו', תרג' איוב ט"ו, י"ח מַסּוֹרְתָּא דאבהתהון. ירו' ב"ב ספ"ו דט"ו ע"ג מסורת אגדה היא וכו', ב"ר ספ"פ מסורת היא ביד הכנעניים וכו'. שמ"ר פ' מ"ג היה הדבר מסורת ביד משה. והקבוץ בתנחומ' סוף ואתחנן סי' ו' בשעה שאמר יהושע ברוך אשר בחר בצדיקים נטלו מַסּוֹרוֹת חכמה ממשה ונתנו ליהושע וכו'] —

☞ מַסְרֵת (בל"מ מַשְׂרֵת כלי בשול כגון מחבת Pfanne, Tiegel) ותקח את המשרת (ש"ב י"ג, ט') ית מסריתא. *[אחי"ה וכן תרג' מחבת (ויק' ב', ה'; ו', י"ד; יחזק' ד', ג') והקבוץ החבתים (דה"י א' ט', ל"א) מנחת מַסְרְיָתָא — ירו' פסחי' פ"ב דכ"ט סע"ב לחם עוני פרט לסורסין ולחלת המסרת] —

מְסַת (מל"מ מִסָּה בסמיכות מִסַּת ענין שעור וערך Verhältniss, Massgabe) ובל"ם מֵסְתָּא, מֵסַת, מֵאסַת פי' די (genug, zur Genüge) בר"ג דפי' הרואה (ברכו' נ"ה סע"א) חלמא בישא מסתייה עציבותיה[2]. די מחסורו (דברים ט"ו, ח') תרג' כמיסת חוסרניה. מסת נדבת ידך (שם ט"ז, י') [תרג' מיסת]. *[אחי"ה רבינו לא הביא התרג' כי שוה למלת המקרא. וכן כל לשון דַי ודֵי מתורגם בל' מיסת עיי' המתורגמן וכן כדוי לחמי (איוב ו', ז') והות מסתיא לסעודתי. ב"ב קכ"ו. לא מסתייא ובכנויים מִסְתְּיָךְ גיטי' נ"ו: תרג' לדה"י א' כ"א, ט"ו. כ"ז. תר"י א' לבמד' י"ב, י"ד אלהן מסתָיָהּ דתטרד וכו', ירו' כתובו' פ"א דכ"ה ע"ג לא מִסְתְּיָיהּ דסליקת לכהונתא וכו', ולזכר גיטי' י"ד: חולי' ק"ז: לא מִסְתְּיֵיהּ, קהל"ר פ' טוב מלא: לא מיסתייה, וכן בברכו' הנ"ל מסתייה פי' דיו ושם: חלמא טבא חדויה מסתייה. ומזה גם מסתי עיי"ע. ובלי כנויי ויק"ר רפ"ג הדין מיסת מתפרע וכו' פי' כדי שיתפרע] —

מְסַּת (ל"מ מע' הקודם ונדרש מן מס Steuer, Beitrag) בפ"ק דחגיג' בגמ' עולות[3] (ח'.) מאי משמע דהאי מסת (דברים ט"ז, י') לישנא דחולי[4] הוא אמר רב משרשיה דאמר קרא[5] (אסת' י', א') וישם המלך אחשורש מס וגו'. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ה"ב והוא הנכון כי עיקר ההוכחה היא מסוף הפסוק מס על הארץ משמע דל' חולין הוא, וכן מובא הפסוק בחגיג' אבל בילק' נשמט הסוף] —

מְסְתּוּ (פי' ענין סיפוק מע' מסת א' או י"ל שהוא כמו מסתייעה (בהבלעת העין) ענין סיוע וראייה Beweis) בבראשי' רבה בסוף אלה תולדות פרשת ל"ט (ל"ח) לאחד שהיה לו מרתף של יין פתח חבית אחת ומצאה חומץ וכן ב' וכן ג' אמר האי משאפו[6] דכולה בישא. ובראש מגלת איכה (פתיחתא דאיכ"ר סי' י"ב ד"ה מעדה בגד) האי מסתו דכולה בישא[7]. — (א"ב משפו כתיב). *[אחי"ה ר"ב כיון לציון מב"ר ובאמת בע' משפו רומז רבינו על זה הע' לכן ברור הוא כי כן כתב רבינו בעצמו ומפני כן הבאתי פנימה גי' הכ"י ה"ב והוא ל"ע صاف, مصفى פי' ברה והוברר ועל זה הביא רבינו (לפי גי' כ"י ודפ"ר) עוד גי' מאיכ"ר מסתו וא"כ ענין זו המסתו ג"כ כמו משפו צ"ל משפי פי' הוברר והיינו כמו מסתייעה ובנו"ג באיכ"ר מסתיא ויפה פי' בעל מ"כ הרי ראייה וסייעתא וילק' נח רמז ס"ב גרס גם בב"ר מיסתיא] —

מְסוּתָא (ח' נבלעת = מְסְחוּתָא מפעל סחי das Bad, Baden) בפ' שנים אוחזין בגמ' זה ישבע[8] (ב"מ ו' רע"ב) ההיא מסותא דהוו מינצו עלה בי תרי. ובהמפקיד בגמ' המפקיד אצל חבירו חבית[9] (שם מ"א.) א"ר יוחנן מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא אובילנא[10] מאניה לבי מסותא מסחותא ח' מובלעת

[1] הו"ל הרב הי' יעללינעק בשם מקדש יה. [2] בנו"ג בהפך עציבותיה מסתייה. [3] כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [4] כ"ה גם בכ"י ש"ס ובנו"ג דחולין וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) וגי' הילק' ראה רי תתקי"ה דהוי ליה. [5] וכ"ה בכ"י ש"ס ובילק' שם רק: אמר קרא ובנו"ג רק דכתיב. [6] כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובשאר כ"י ובדפ"ע מסתו ועיי' בסוף הע'. [7] כ"ה רק בכ"י ה"ב ובדפ"ר. [8] בכ"י ובדפ"ר. [9] בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב. [10] בנו"ג מובילנא וכ"ה בעירו' כ"ז: סנה' ס"ב:

והוא המרחץ. *[אחי"ה וכנ"ה בגיטי' ס"ז סע"ב איזה פעמי' בי מסותא ועיי"ע ילתא. בחולי' מ"ה: הוה יתיב בי' מסותא ובע' אשן ג' חביא רבינו מציון קידושי' ל"ג. הגי' מסותא ובנו"ג בחי"ת ובע' סר ב' כתב בזה"ל דרך לשון ארמי להבליע ח' וע' כגון שודא דדייני היינו שוחדא וכגון מסותא שהוא מסחותא תרג' רחיצה' ע"כ ונגרר בזה אחר פי' ר' נסים גאון שכתב כן בס' המפתח לריש פ"ו דעירובי' עיי"ע סר ב' ועיי"ע שד ה'] —

* מיסתיוסים (פי' בל"י μίσθωσις שכירה Verpachtung) ירו' פסחי' פ"ו דל"א: מיסתיוסים כאוני היא עיי"א אָן א' (ח"א, קל"ד).

מסתקי (= מוסתקי כמו בוסתקי מל"פ וער' המפורשת בע' בסתק פי' כלי חרס ובקבוק irdenes Gefäss, Krug) בפ' המביא כדי יין בגמ' דסמוך ומגבב[1] (ביצ' ל"ג סע"ב) כי תניא ההיא במוסתקי. פי' „כמו[2] קציעות מהודקין בתוך החבית"[3]. פ"א חבית רעועה דהויא כמו שנשברה מערב יו"ט. *[אחי"ה ופ"א הוא הנכון ומל"פ וע' הנ"ל ועיי"ע בסתק וכפ"א אי' גם ברש"י במוסתקי חבית שבורה שמדבקין שבריה בשרף וכו' ע"ש וכיון ג"כ למלת מסטיכי עיי"ע ומ"ש] —

* מִסְתָּר (מל"מ מפעל סתר פי' מקום סתר geheimer Ort) ב"ר פפ"ב דרש מצפניו (עובדי' י') גיליתי מסתריו בשביל לגלות את הממזרים שביניהם.

מסתורין (Geheimnisse) עיי"ע מסטורין. *[אחי"ה ושם לי' בתי"ו כי אם במד' שו"ט מזמור ט' מה אמר לה (לרבקה) מסתורין זה אני מגלה לך וכו' שמ"ר פי"ט אומה אחרת אל יתערב בו ואל ידע מסתוריו אלא אתם לעצמכם בעוה"ז. והיחיד בתר"י א' (לדברי' כ"ט, ה') והות אורייתי תדירא מסתרא במדרשכון. והוא ל"י הרשום' בע' מסטר וכתיבה בתי"ו ראיה כי חשבו שהמלה נאצלה מל"מ סתר] —

* מַסְתּוֹרִיתָא (מפעל סתר ג' עיי"ע Winde) חולי' ס'. נעביד לי חדא מסתוריתא וכו' ע"ש ופירש"י בע"י דישוולטייר"ש פי' במרפה לשון devidoir, Haspel ומצאתי בפי' רגמ"ה כ"י לחולין שלועזו אַטְרָדִיזֹל[4] ואולי הוא ל"צ Haspel, treuil ועוד עיי"ע סתר ג' ומ"ש.

מע (= מָעָה בל"ס מָעָא פי' מטבע קטנה בל"מ גֵּרָה kleine Münze, Obolus) בפ' הזהב בגמ' אסימון קונה את המטבע (ב"מ מ"ז רע"ב) מעות ניתנות בסימן לבית המרחץ. פי' „מעות ידועות שרשום בהן שם בעליהן וכל עת שיכנס לבית המרחץ נותן לבלן אחת מהן כדי שידע כמה פעמים נכנס למרחץ ובאחרונה מוציא הבלן המעות הרעות ומחזירן לבעליהן ומקבל שכר"[5]. בפ"ק דקידושי' בגמ' בית הלל אומרין בפרוטה (קידושי' י"ב) שש מעה כסף דינר מעה שני פונדיונין. בר"ג דפ"ב בבכורות (י"ג רע"ב) דבר תורה מעות קונות. בריש חגיג' (כ') ב"ה אומרי' הראייה מעה כסף אלו מעות של כסף יפות. — (א"ב עיי"ע אסימון ומעה שם כללי ושם פרטי וכן דינר וכן טבוע) *[אחי"ה פלוגתא דבי"ה ובי"ש לענין חשבון המעה עיין בקידושי' י"ב. ירו' קידו' פ"א דנ"ח ע"ג וע"ד ומשם מוכח כי מעה היותר קטן שבמטבע וז"ל סוף מטבע כסף מעה. ומב"מ ק"ב: ב"ב ק"ה: משמע כי מעי הנזכר שם היינו פרוטות ועיי' ג"כ מעש' שני פ"ב מ"ח, מ"ט עדיו' פ"א מ"י ב"מ מ"ה, ב"ב קס"ה: ותוס' שם ד"ה אימא. ומעות הוא שם כללי כמו מטבע ד"מ כתובו' פי"ג מי"א מעות ארץ ישראל.. מעות קפוטקיא ועיי' בגמ' כתובו' ק"י: וירו' כתובו' פי"ג דל"ו: וספרא ויקר' רפ"כ — מעות כזביות ומעות ירושלמיות תוספת' מעש' שני פ"א ב"ק צ"ז: ושם מעות שאינם יוצאות. ירו' מעש' שני פ"א דנ"ב ע"ד מעות של סכנה. ב"מ פ"ד מ"א מעות הרעות. פסחים נ': מעות הבאות ממדינת הים. קידושי' י"ב: מתן מעות. ירו' מגיל' פ"א ד"ע: מעות פורים. מעות הנתונות לאוליר. מעות הנתונות בסימן עיי"ע אליירין (ח"א, צ"ג). מעות של דיסגנים עיי"ע (ח"ג נ"א) והם מעות רעות שנתונות לסימן (Marken). ועוד הקבוץ מָעִים ירו' קידושי' פ"א דנ"ח ע"ד מָעֵי ב"מ ק"ב: קידושי' פ"א. ובתנחומ' סוף מטות נדרש עפ"י הגדה מעות שהן מעת לעת ובמד"ר ספכ"ב מעות מה לעת. ועוד נאמר מעה (כמו מנה) משקל מעה ויק"ר רפי"ז עיי"ע אספריטן (ח"א קצ"ג) ולא כמו שפי' ר"ב בע' מע ג' ע"ש. ועוד מעה תרג' קשיטה באיוב מ"ב, י"א ועיי"ע חרף וע' מרגל וע' קשיטה] —

[1]) בכ"י ובדפ"ר. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב. [3]) הועתק מפי' ר"ח לביצ' (בש"ס ווילנא). [4]) כ"ה נקוד. [5]) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ושם הסיום: ומקבל כנגדן מעות יפות ונוטל הללו בעליהן.

מע (= מְעָא, מֵעָיָא בל"ס מֵעָיָא הקבוץ מַעַיָא, מֵעִין פי' בל"מ מֵעִים (רק בקבוץ) פי' הפנימי וכן בל"ע معى das Eingeweide והושאל לפנים של נטע והיינו הגרגיר der Kern ומעיינא עיי' בפנים) בפ' ג'[1]) בעידיות (מ"ג) מעי אבטיח וקניבת ירק פי' הוא הפנימי שלו. בריש תעניות (י' סע"ב וי"א רע"א) קסבר משום מעיינא פי' „שאם אוכל הרבה מתכבד במיעיו ואין יכול לילך"[2]). פי' אחר „אם יאכל הרבה יקחהו שלשול ויבא להתאחר מן השיירא"[3]). — (א"ב נקרא חולי השלשול מעיין בלי חז"ל וזה אמרם (נדרי' מ"א:) ברדם אין מזכירין אין מבקרין[4]) אותו מ"ט מפני שהוא כמעיין הנובע עיי"ע ברדם) *[אחי"ה מַעְיָנָא הוא ל"ס ופי' כמו מְעָא פי' קרביים. ותרג' מרחם (תהלים כ"ב, י"א) מן מעינא, ותרג' בתוך מעי (שם מ', ט') במצע מעייני ותרג' ממעי אמי (שם ע"א, ו') ממעיינא דאמי. ובתרג' כ"י לאיוב כ', י"ד; ל' כ"ז אי' ג"כ המלה הזאת[5]) ובנו"ג מעי, וא"כ מעיינא בתעני' בין לפי' רגמ"ה בין לפי' ר"ח ענינו חולי מעים וכנ"ה חולי מעים נדרי' מ"א. חולי מעיים שבת י"א. חולי מעיין עירובי' מ"א: ומצוי הרבה פעמים בקשור בני עיי"ע בני מיעיים (ח"ב, קט"ז:) ויש"נ, ויש להוסיף חולי' נ', נ"ו, נ"ו: סנהד' נ"ב, (במשנ'). וכן בלי קשור הנ"ל עיין תעני' י"א רע"ב בתוך מעיו, נדה כ"ב, בתוך מעיה, חולי' צ"ג. ריש מֵעַיָא עיי"ע רש ב'. והושאל לדבר חלול (כמו בל"י κοιλία מעיים ודבר חלול) ירו' נזיר פ"ז דנ"ו ע"ג המת והנזיר . . תחת מעי הגמל תחת מעי השקוף. ועוד הושאל לפנים של נטע ירו' כלאי' פ"א דכ"ז. מעה אחת מפיטמה של אבטיח ומעה של קישות וכו' ושם: מעה מפיטמה של תפוח וכו' עיי"ע מלפפון, תוספת' כלאי' פ"א הנותן מעה של תורמוס בצד מעה של דלעת וכו' כ"ה בכ"י אירפורט ובנו"ג בט"ס מינה והקבוץ כ"י תוספת' תרומו' רפ"י מָעֵי אתרוג . . מעי אבטיח, ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד מעי מילפפון . . מעי אבטיח ונמצא ג"כ בירו' תרומו' פ"ח דמ"ו. אבטיח שניקר שניתמסמסו בני מיעיה עיי"ע מסמס ב'. — בענין מעי של נטע יש ג"כ יחיד עיי' לעיל ולא מענין מעיים של בעלי חיים אבל בתרג' אי' גם יחיד עיין תרג' לתהלי' נ"ח, ד'; קכ"ז, ד' וכ"י תרג' לשם מ"ד, כ"ו[6])] —

☞ **מע** (לדעת ר"ב חוט ולפע"ד מע' מע א' ע"ש סוף הע') מדרש ויק"ר פ' ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם (ר"פ י"ז) האשה זו טווה מעה אחת דקה ומעה אחת עבה פי' לפי הענין חוט ומטוה.

* **מַעְבָדָא** (מל"מ ענין פעולה die Handlung) תרג' מעבדיהם (איוב ל"ד, כ"ה) מעבדיהון ב"מ קט"ז: טינא דמעברא עיי"ע טן ב' ושם מופשט תרג פעל (משלי כ"א, ו') מַעְבְדָנוּתָא וכ"ה בל"ס. וממנו השם מַעְבְדָנָא פי' בורא עיי"ע מלפן וש"נ. והקבוץ ב"ר ס"פ פ"ט נדרש הורי (בראשי' מ"ט, כ"ו)[7]) על מלמדי ועל מעבדניי.

* **מַעֲבֶה** (מל"מ Dickicht) באיכ"ר פ' קלים הקבוץ: דולקין אחר הַמַּעֲבִיּוֹת.

* **מְעוּבֶּה** (בינוני פיעול מן עָבַב פי' עב Dichtes) ערכי' כ"ה. ירו' סוט' פ"ב די"ח. לא מעובה ולא מידק אלא בינוני, ירו' סוכ' ספ"ד דנ"ד ע"ד המעובה של מים. והקבוץ פסחי' ס"ד: עיי"ע מעוך.

* **מַעֲבֵט** (Bottich für Weintrauben) טהרות פ"י מ"ד, מ"ה כפי גי' הערוך בע' עבט ב' ע"ש.

* **מַעֲבֵר** עיי"ע מעדר.

מַעֲבָר (א' מל"מ וכן בל"ס מעברא ובל"ע معبر Fähre שם כלי שעוברין בו את הנהר ב') בענין תפילין עיי' בפני') בפ' גיד הנשה בגמ' בגמ' שולח אדם[8]) (חולי' צ"ה:) רב בדיק במעברא[9]) פי' היה מנחש אם ימצא בשפת הנהר מעברא[10]) שהיא כגון בוצית[11]) ודוגית שהן ספינות קטנות שעוברין בהן בני אדם בנהר ונקראות מעברות אם יעבירוהו מיד ואין צריך להמתין ידע שמצליח — בפ' הקומץ רבה בגמ' ארבע פרשיות[12]) (מנחו' ל"ה.) אמר אביי האי מעברתא דתפילי הלכה למשה מסיני. פי' מעברתא דתפילי הוא תיתורא וכן גשרים נקראין מעברתא

---

1) כ"ה בכל כ"ר ובדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס קמא. 2) הועתק מפי' רגמ"ה (בש"ס ווילנא שנדפס מתוך כ"י אשר תחת ידי). 3) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא). 4) בנו"ג בהיפך הסדר ושם בורדם עיי"ע ברדם. 5) עיין עמת"ר להי' לעוי ח"ב, 57. 6) בטננו: מענא, ובנו"ג מעיינא עיין לעיל. 7) מפעל הורה. 8) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 9) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ובנו"ג במברא עיי"ע, ובשדפ"ע בכאן במעברתא ובפי' רגמ"ה גרס מברא ופי' ע"י מעברא. 10) בכ"י ק"ט ובדפ"ר, ובשדפ"ע מעברתא. 11) כ"ה בדפ"ר ואמ' ובדפ' וויניצ' ביצית. 12) כ"ה בכ"י ובדפ"ר.

ונקראין תיתורא ובתפילין הוא מקום שמכניסין בו הרצועה ונקרא מעברתא רתפילי. *[אחי"ה זה הפי' הובא בתוספו' מנחו' שם ד"ה מעברתא וע"ש פי' לפירושו ובהפשב"ע שהעיר על חסרון שבפנים בהעתקת דברי הערוך — ובענין שם כלי לעבור הנהר כמו גשר וספינה וכדומ' אי' ג"כ בנדרי' כ"ז: אתא ופסקיה מעברא וְכ"ה ביבמו' ק"ו. מעברא לפניו ויותר טוב כגי' ב"ק קט"ז. מעבורות לפניו ופירש"י ספינה רחבה שעוברים בה רוחב הנהר ע"כ וכן דעת י"מ שהביא הרד"ק בשרש עבר לביאור הָעֲבָרָה (ש"ב י"ט, י"ט), וכ"ה בל"מ מַעֲבָר. ועוד בל"מ מַעְבָּרָה, מַעְבֶּרֶת פי' מקום שעוברין עליו Furth אי' בירו' תעני' פ"ד דס"ח סע"ג ורע"ד מעברתא דלוד . . מעברתא דטרלוסא. והקבוץ ברכו' נ"ד סע"א מעברות הים . . ומעברות הירדן . . ומעברות נחל ירדן וכו'] —

מַעְבַּרְתָּא (מפעל עבר פי' מעבר בין ב' קצוות (Durchgang, Abtheilung בחלק ב ג מ' ר"ע[1]) (סנה' ק':) דאית ליה מעברתא בדקניה פי' היכירא בזקנו כגון שחור ולבן כולי עלמא לא יכלי ליה דהוי ערום גדול. — (א"ב יפה פירש"י שזקנו מפוצל ומחולק ויש בין שני (שבולות) [צ"ל שבילות] כמין מעבר. ובעלי חכמת הפרצוף הסכימו שזה סימן לערום) *[אחי"ה וכפירש"י העתקתי ולפי' הערוך ראיה מגי' הש"ס בדפוסי' ישנים (מלבד קראקא) דאית ליה מכרתא ובל"א ברש"י אי' הכרתא ופי' כמו בערוך שיש לו היכר בזקנו אבל קשה לפי' הערוך שגרס כספרים שלנו ופי' כגי' בכ"פ ובר"פ כ"י ודפי' ישני' (ד"ס סנהד' צד קנ"ב:) הגי' מכרתא ונראה שהוא קטוע מן מעברתא עיין סוף ע' מברא] —

מעגל (= מַעְגִּילָה מלשון עָגַל (Walze בפ"ק דמשקין (מ"ק י"א.) ומעגילין אותן[2] במעגילה. בפ' אלו הן הגולין (מכות ז'.) היה מעגל במעגילה[3] פי' עץ עגול ככר ארוך כשתי אמות משאוי אדם ומעגילין אותו על הטיט או על הסיד שבעליה להשוות הסדקין. *[אחי"ה וכ"ה בפי' המיוחס לרש"י במ"ק מעגילה עץ גדול עגול וכו'. ירו' מ"ק רפ"ב דל"א ע"ג היה מעגיל במעגילה כדרך הליכתה וכו'. ועוד עיי"ע מחלץ ומחצל] —

מעד (= מוֹעֵד מל"מ פי' חג (Festtag ברישׁ פסחי' (י': במשנ') לא בדק בי"ד יבדוק בתוך המועד. פי' ר' יהודה סבר אם לא בדק באור י"ד יבדוק בשחרית ואם לא בדק בשחרית יבדוק בשעת הביעור אבל מכאן ואילך לא יבדוק ורבנן סברי אם לא בדק בי"ד יבדוק בתוך המועד ו ישבית[4] מפני שהוא אסור בהנאה ואם לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחד המועד שחמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה ובהא פליגי דר' יהודה סבר לאחר הביעור לא יבדוק גזרינן דילמא אתי למיכל מיניה ורבנן סברי לא גזרינן הוא מחזר עליו לשורפו מיכל קא אכיל מיניה והא דתנן בסיפא מה שמשייר יניחנו בצנעא לא אהדר אתוך המועד ולאחר המועד שהוא תוך הפסח ולאחר הפסח אלא סליקא ליה פלוגתא דר' יהודה וחכמים והדרא ליה מימרא לסתם מתניתין דאור י"ד וקתני מה שמשייר אחר שבדק באור י"ד יניחנו בצנעא ודבר זה איפשר כגון שהיה במדינת הים וחזר בתוך המועד או לאחר המועד. ירושלמי (פסחי' פ"א דכ"ז רע"ד) שעת הביעור שעה ה'. *[אחי"ה וז"ל היידנו שעת הביעור . . ר' בא אמר חמישית. וכן הובא זה הירו' כפי' ר"ח לפסחים ושם אי' תורף פי' רבינו בשנוי לשון ע"ש ובשיטת רבינו בעל הערוך הלך ג"כ הרמב"ם בפי"מ ע"ש. ומועד הוא חג ממש וכפי' הרי"ף ועוד עיי' התוספו' במנחות ס"ז: ד"ה ובשעת ולא כפירש"י ע"ש בתוספ' ובתוספ' פסחי' י': ד"ה ואם והטעם שכתבו שם להסביר שטת רש"י. אבל לשון הש"ס משמע מפורש כפירש"י עיי' פי' שירי קרבן בירושלמי בסוגי' ד"ה מה אם. וכנ"ה במ"ק ח': אין נושאין נשים במועד, שם י"ח רע"ב חולא דמועדא, מגיל' כ"א. ושם: וכ"ב: חגיג' י"ח. חולו של מועד. מ"ק כ"ז: אין מועד בפני ת"ח וכו', שבועות י'. ר"ח נמי איקרי מועד. והקבוץ מועדים (שבת קמ"ה: פסחי' קט"ז:) — עירובי' נ"ד: סע"ב עיי"ע דע. ועוד בל"מ בל"נ מוֹעֲדוֹת פסחי' קי"ח. אבות פ"ג מי"א המבזה את המועדות, ירו' עירובי' ספ"ג דכ"א ע"ד סדרי מועדות. מגיל' ל"א. פרשה מועדות. ב"ר פי"ג אתם יש לכם מועדות ואנו יש לנו מועדות וכו'. שבת נ"ד: מגילה ז': סוכה ד': סדר מועד. ונקרא' המסכתא מועד קטן[5]) שרוב ענינו עוסק בדברים האסורים בחולו של מועד שהוא כמו מועד קטן והמשנה תקרא מועד ימים שאנו קורין חולו של מועד והם הימים שבין כל מועד ומועד עיי' פי"מ להרמב"ם לרפ"א המ"ק — ותרג' מימים ימימה

---

[1]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר רק בגמ'. [2]) בדפ"ר, ובדפ"ו אותו. [3]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה לפנינו ובשדפ"ע במעגלה ועוד עיי"ע מחצל. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ח"ב ובדפ"ר ובשדפ"ע בט"ס וישבות. [5]) ורבינו קראה משקין על שם תחלתה.

(ש"א א', ג') מזמן מועד למועד. ונקרא חג מועד שבא מימים ימימה בזמן מיועד עיי"ע ידיעה] —

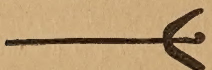
* מוּעָד (הָפעל מן עוּד ענין אזהרה וההעדאה (bezeugt, verwarnt והפכו תם ב"ק ט"ו. ט"ז: מה בין תם למועד וכו', שם כ"ג: איזהו תם ואיזהו מועד וכו' וכנ"ה שם י"ז: י"ח: כ"ו. וש"נ יבמות ס"ד: ס"ה. ובהשאילה במד"ר פ"ט כיון שנתלש בחטא נעשה מועד לעבירה. והקבוץ מוּעָדִין ב"ק ד'. ט"ז. ל"ג. והלאה ולנקבה יחידה מוּעֶדֶת שם י"ז. י"ט: מ"ה:

* מְעַדְיָא (תואר מפעל עדי פי' הרה (schwanger תרג' הרה (בראשית ט"ז, י"א) הא את מְעַדְיָא ועוד עיין שם ל"ח, כ"ד; לש"א ד', י"ט וזולתו והקבוץ תרג' למ"ב ח', י"ב; לעמוס א', י"ג להושע י"ד, א'; לאיכ' א', ט"ז.

1 מַעֲדָן (מל"מ מַעֲדַנּוֹת (בקבוץ) פי' קישורים (Knoten, zugeknöpfte Stelle בהכרים פ"כ בכלי' (מ"ז) וכן המתיר ראשי מעדנים טהורה. פי' מנהג עושה מחצלאות כשמשלימין המחצלת נשאר כמין מלל וגודלין אותן בכל ב' טפחים גידול אחד וקושרו שלא יסתר האורג ואם ניתר עומד לסתירה ונתבטל מתורת כלי וטהורה וכבר פירשנו למעלה בע' מדן. *[אחי"ה ושם הבאתי לשון רה"ג בכלי' שגרס אצל מעדנים ג"כ מדנים ומתוך פי' הר"ש לכלי' מוכח כי כל הפי' הזה הועתק מפי' רה"ג אבל בכ"י אשר מתוכו נדפס הפי' בהוצאה שלפנינו לי'. והוא מל"מ מעדנות וכ"ה בפי' ר"ש לכלי' מתוספת' כלי' ב"מ (ספי"א) עד שלא קשר ראשי מ ע ד נ ו ת וכו' ובנו"ג ראשי המדנין. ושם: ונשתיירו בה שלשה מדנים שהן ששה טפחים טפחיים בין מדן למדן וכו' ובנו"ג מדנין בין מדין למדין וכה"ג בתוספ' כ"י אירפורט. ועוד הביא הר"ש תוספתא כלי' ב"מ (ספ"ז) משיקשור ראשי המדנים . . כל כשדרך המדנים טמאה וכו' ובנו"ג המדנין וכ"ה בכ"י אירפורט. אבל בירו' סוכ' ספ"ב דנ"ב סע"ג א' ראשי מעדנים. ובפי"מ להרמב"ם בכלי' מפורש כן גם ל"מ (ש"א ט"ו, ל"ב) וילך אליו אגג מעדנות פי' מקושר הידים ועיי' ג"כ רד"ק בשרש עדן שנתן יתר שאת לזה הפי'] —

* 2 מַעֲדָן (מל"מ רק בקבוץ מַעֲדַנִּים (מפעל עָדַן) (kostbare Speisen מעדני עולם יומ' ע"ה. סוט' ט'. ט"ו: במד"ר פ"ז ופ"ט.

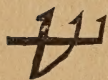
מַעְדֵּר (מל"מ (Gäthacke בהסייף פי"ג בכלי' (מ"ז) ובסוף[1]) טבול יום (פ"ד מ"ו)[2]) המעדר והמזרה והמגוב איכא דאמרי המעבר[3]) ואיכא דאמרי המעפר[4]) פי' „מן (ישעי' ז', כ"ה) וכל ההרים אשר במעדר יעדרון והוא כמו רחת אלא שהרחת רחב בפה[5]) וזה שינים שינים כדי להעביר בה[6]) התבן[7]) ממקום למקום ודומה ליד של בני אדם"[8]) כדתנן (כלי' וטבול יום שם ושם) שניטלה אחת משיניה[9]) וזה צורתו

*[אחי"ה כ"ה הצורה בכ"י ק"ט ה"ב וב"ר. ובכ"י ו"ו הצורה כזו ובכ"י ובדפ"ע לי'

אי' אותה בזקופה ל"ד כזו

הצורה — וכנ"ה תוספתא כלי' ב"מ ספ"ג הדוקרין[10]) והמעדיר, תוספ' כלי' ב"ב רפ"א עיי"ע מסוה. ושם: הרצועות שבמעדר וכו'. ופי' מעדר כלי חפירה ועבודת הכרמים] —

* מעה, מעא עיי"ע מע א'.

מַעֲוִי לדעת רבינו כמו מוועי עיי"ע פי' הוציא בפרט הבל מחוטמו durch die Nase Luft hervorbringen, ולפע"ד צועק עיין בפנים) בפ' ר"א אומ' בגמ' אין עושין לו חלק (שבת קל"ד.) האי ינוקא דלא מעוי פי' שאין מוציא הבל מחוטמו. — (א"ב פי' בל"י פועל הנושף ושואף רוח) *[אחי"ה וכזה כתב ר"ב ג"כ בע' מוועי ע"ש ושם העירותי כי הנכון מל"ס יעא באפעל כמו יצא בל"מ וא"כ בין לרבינו בין לר"ב מעוי כמו מוועי איש איש לפי שטתו ולפע"ד מעוי הוא מל"ע عوى הוציא קול וצועק schreien וכן פירש"י מעוי ביבמו' ע"א: סוט' י"ב. ובחולי' נ"ג. קא מעואי פירש"י נוהם אבל בשבת שם פי' אין רוחו נכנס ויוצא יפה אליינא בלע"ז = Athem, halein[11]). וביומ' ע"ז סע"א בדפ' השנים עד דפ' באסיליא ובע"י והנה שר יון בא עוי עוי וליכא דאשגח ביה וכתב ר' אליקים (הובא בד"ם ביומי צד קכ"א:) עוי עוי כלומ' . . היה צועק אותו שר של פרסיים וכו'] —

---

1) כ"ה לנכון בדפ"ר. 2) בדפ' פיז' באסיל אמשי לי'. 3) כ"ה בנוסחי' בשני המקומות. 4) וכ"ה בר"ש ובדפ' אמי בט"ס המעדר ובפי' רה"ג לי' המעפר. 5) וכ"ה בר"ש אבל בפי' רה"ג לי'. 6) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה בר"ש ובפי' רה"ג. 7) בכ"י ה"ב התבואה. 8) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 10. 9) בנו"ג משיניהן ובר"ש משיניהם. 10) כ"ה בכ"י אירפורט ובנו"ג הדורקין. 11) וגי' רבינו בחולי' נ"ג. עיי"ע מצוי.

מעזב (= מַעֲזִיבָה מל״מ עזב ענין חזוק הבנין Aufbau ועיין בפנים) בפ׳ הבית והעליה (ב״מ קט״ז: במשנ׳) התחתון נותן את התקרה והעליון נותן[1]) את המעזיבה, גמר׳ (שם קי״ז.) מאי מעזיבה ר׳ יוסי בר ר׳ חנינה אמר קנים וסנאין וטינא ([א״ב][2]) וסטיני כתוב) ריש לקיש אמר לוחאי[3]) ולא פליגי מר כי אתריה ומר כי אתריה[4]) מנהגם לשום על הקורות קנים וקוצים וחרסית וצרורות ושמו מליטה[5]) בל׳ ארמית מן (ירמי׳ מ״ג, ט׳) וטמנתם במלט במלבן ושמו מעזיבה מן (נחמי׳ ג׳, ח׳) ויעזבו (את) ירושלם. ובאתריה דמר משימין לוחות על הקורות ונקראין מעזיבה. בפ׳ לא יחפור (ב״ב כ׳:) צריך שיהא תחתיו מעזיבה ג׳ טפחים. *[אחי״ה עיי״ע המלטה וע׳ מלטס. ומעזיבה היפך מן תקרה עיין מדות פ״ד מ״ו ב״ב ג׳: ב״מ קי״ז. רבנן סברו מעזיבה אחזוקי תקרה . . ור׳ יוסי סבר מעזיבה אשוויי גומות הוא וכו׳ ודע כי עיקר הגי׳ בב״מ שם יסטיני ארשב״ל או יוסטני משום רשב״ל וכ״ה בכ״י ש״ס עיין ד״ס (ב״מ צד קע״ה.) וכ״ה באמת בירו׳ רפ״י די״ב ע״ג ר׳ יוסטא בשם ר״ל התחתון נותן תקרה והעליון את המעזיבה. וא״כ לנכון פירש״י וסטיני שם חכם תלמידו של ר״ל ע״כ ובעל מוסף ערוך גורע בע׳ קר י׳ ועיי׳ סד״ה סוף אות ו׳ ועוד עיי״ע יוסטא, יוסטינה (ח״ד, ק״כ). והרד״ק בשרש עזב פי׳ מעזיבה כפי׳ הערוך (מבלי שהזכירו) והוא כפי׳ שהביא בע׳ קר י׳ — ויק״ר ספי״ט וכיצד שלשלוה לו (ליכניה) פתחו המעזיבה ושלשלוה לו, וצ״ל פחתו וכ״ה בירו׳ עירובי׳ ספ״ח דכ״ה רע״ב פוחת המעזיבה ומשלשל וממלא] —

* **מַעְזֵי** (בל״ע معز, معزاء פי׳ עז Ziege) תרג׳ עזים (שמות כ״ה ד׳; כ״ו, ז׳; ל״ה, כ״ו) מַעְזֵי, מַעְזְיָא.

* **מַעֲזִילָא** (מפעל עזל בל״ע غزل פי׳ מַטְוֶה der Spinnende) קהל״ר פ׳ אל תבהל: היכמא דמעזילא עזיל על פלכתיה וכו׳. ועוד נִטְוֶה בל״ע مغزل ובל״ס מוּעְזָלָא das Gespinnst ירו׳ שבת פ״ז ד״י ע״ג הדא אתתא . . דשרקה מַעְזְלָה וכו׳ וכן תרג׳ פלך (משלי ל״א, י״ט) עיי״ע עזל.

מעט (= מִיעוּט, מִיעוּטָא ענין פחיתות מל״מ מעט Verminderung, Minderheit) בר״ג דפ׳ אחרון דיבמו׳ (יבמות קי״ט.) ובר״נ דפ׳ בנות כותים (נדה ל״ב רע״א) קטן וקטנה לא חולצין ולא מיבמין מ״ט אין מיבמין קטן שמא ימצא סריס קטנה שמא תמצא אילונית דאזיל בתר מיעוטא. *[אחי״ה בנו״נ דחייש למיעוטא עיין יבמות שם וש״נ, ושם: ובע״ז ל״ד: וש״נ מיעוטא דמיעוטא לא חייש ר״מ עיין מ״ש המרדכי הובא בפ״י ע׳ מעוט, ירו׳ פיאה ספ״ו די״ט ע״ד, ירו׳ יבמות רפ״ב די״ב: ירו׳ הוריות רפ״א דמ״ה ע״ג מיעוט אחר מיעוט לרבות, ירו׳ ב״ק רפ״ה ד״ד ע״ד לא הילכו במידת הדין בממון אחר הרוב אלא במיעוט, וכן מיעוט הפכו רוב ורובה עיין ירו׳ קידושי׳ פ״א דנ״ט: ירו׳ פסחי׳ פ״ז דל״ד ע״ג — גיטי׳ ס׳: ומיעוט ע״פ . . . ומיעוט בכתב, ברכות ל״ד. גיטי׳ ע׳. ומיעוטן יפה, ב״ב קס״ה. מיעוט בעריות, אבות פ״ו במיעוט סחורה. נדה ל״ח: מיעוט תקופות שנים מיעוט ימים שנים, ירו׳ יומ׳ ספ״ב ד״מ. מה ימים מיעוט ימים שנים אף רבים מיעוט רבים ג׳. ויק״ר ס״פ כ״ז רק לשון מיעוט והקבוץ ירו׳ ברכות פ״ט די״ד: אכין ורקין מיעוטין ועיי״ע אך א׳ וש״נ. ירו׳ שבת פ״ז ד״י: אך הוא הרי אילו מיעוטין. תוספת׳ שבועו׳ רפ״א דרש ריבויין ומיעוטין, שבועו׳ כ״ו. דרש ריבויי ומיעוטי וע״ש כל הענין ושם כ״ז: וסוט׳ י״ז: סנהד׳ מ״ה: מ״ו רע״א. והפָעֵל ע״ז ה׳ סע״א ו׳. למעוטי וכו׳, שבועות ל״א. (כפי׳ גי׳ הכ״י [7]) ויומ׳ ע״ד. למעוטי מאי . . למעוטי מלך . . למעוטי משחק בקוביא. בפיעל יומ׳ ל״ח. למעט כבוד המקום, תעני׳ כ״ו: ממעטין בשמחה, חולי׳ ס׳: לכי ומעטי את עצמך, ב״ר פ״ו מיעטה עצמה, במד״ר פט״ו מיעטו עצמן סנהד׳ י״ז. ומיעטתם עצמכם. ירו׳ ברכו׳ פ״ו ד״י. ממעטתו, ירו׳ יומ׳ ספ״ב ד״מ. כל ששמועו מרובה ושמועו ממועט תפשתה המרובה לא תפשת תפשת את הממועט תפשתה (ועיי׳ בבלי יומ׳ פ׳.), ירו׳ כתובו׳ פ״ג דכ״ז ע״ד בושת הגדול מרובה ונזקו ממועט וכו׳. הפעיל ברכו׳ ה׳: י״ז. אחד המרבה ואחד הממעיט וכו׳. התפעל ונתפעל עירובי׳ נ״ד. סנהד׳ צ״ו. ע״ז ח׳. תוספת׳ סוט׳ ספי״ד ערכי׳ ל׳: פסיקת׳ רבתי פי״ד ספרא צו פרק ט״ו פרש׳ י״א. והתואר זכר מוּעָט[8]) חגיג׳ י׳. י״א. מקרא מועט. ב״ב ז׳ סע״ב ומה חול שהוא מועט[9]) וכו׳ תוספת׳. ב״ב ספ״ב דבר מועט ולנקבה גיטי׳ י״ד. מתנה מוּעֶטֶת, ספרא צו פרק ט״ו פי״א סמיכה מועטת.

---

[1]) כ״ה בכ״י ש״ס ובה״ג סוף רבית. [2]) לי׳ בדפ׳ אמש׳ אבל הוספת ר״ב היא ועיי״ע קר י׳ ומ״ש. [3]) בנו״ג לווחים. [4]) כ״ה בכ״י ה״ב. [5]) בכ״י ה״ב בטעות פליטא. [6]) לי במקרא. [7]) ובנו״ג לאפוקי. [8]) והוא קטוע מן ממועט (בינוני פועל) עיין ירו׳ יומ׳ ספ״ב ד״מ. [9]) כ״ה בכ״י ש״ס וכ״י ילק׳ אצל ד״ס במקומו ובגי׳ רש״י ובנו״ג שמועט.

והקבוץ זכר: מוּעָטִים, מוּעָטִין ברכו' ס"א. שבת קנ"ה: יומ' ל"ח: ירו' יומ' ספ"ב ד"מ. מנחו' כ"ט: ולנקבה מוּעָטוֹת חגיג' שם ושם. ערכי' ל': ועוד התואר מָעוּט[1]) בקבוץ סוכ' מ"ה: והן מועטין עיי"ע על א'. ירו' פסחים פ"ה דל"ב. וירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג מעוטי תורה] —

מַעֲטָן (פי' מל"ע عطن מרכך erweichen והוא כלי שמרככין שם הזיתים Behälter zur Erweichung der Oliven) בפ' רביעי במעשרות (מ"ג) הנוטל זתים מן המעטן. בפ' איזהו נשך (ב"מ ע"ב:) על המעטן של זתים. פי' כלי שנותנין בו זיתים מלש' (איוב כ"א, כ"ד) עטיניו מלאו חלב. *[אחי"ה וכן פי' הר"ש בטהרו' רפ"ט בשם עצמו — וכנ"ה בירו' נדרי' פ"ב דל"ז סע"ב הנוטל זתים מן המעטן, ירו' ביצ' רפ"ה דס"ב סע"ד על המעטן של זיתים, ירו' דמאי פ"ו דכ"ה סע"ג ורע"ד מעטן של זתים (זיתים) וכ"ה בתוספת' דמאי ספ"ו ובכ"י אירפורט שם ובמעשרו' פ"ג אי' מעוטן של זיתים ושם מעשרו' רפ"ג מעטין הזה . . מעטין אחר ובנו"ג מעטן, וכ"ה בכ"י אירפורט בטהרו' רפ"ג זיתים המבוקעין מן המעטן ושם רפי"א היה קוצץ מן המעטן ומעלה לראש הגג ונמצא שרץ בגג המעטן טהור נמצא במעטן טמא הגג וכו' ע"ש ובטהרו' פ"ט מ"א ומ"ט. ובלא"ר סנהד' י"א: לאפרושי מעשרא ממעטנא דזיתא ובירו' סנהד' פ"א די"ת רע"ד בקבוץ: ממעטנֵי זיתיא ובירו' מעשר שני ספ"ה דנ"ו ע"ג מן מעטני זיתיא — ומלת מעטן יפה מפורשת בפי"מ להרמב"ם במעשרו' פ"ד מ"ג וז"ל מעטן שם המקום שמקבצים שם הזיתים עד שיתרככו ויהיו ראויות להוציא שמנן ע"כ והוא מל"ע הנ"ל ופירש"י עיין בב"מ ע"ב: ד"ה על העביט. ועוד עיי"ע עטן] —

* מַעֲטֶפֶת (בל"מ בקבוץ מַעֲטָפוֹת ובל"ע معطف פי' מעיל Hülle, Mantel) תוספת' כלי' ב"ב רפ"ה העושה מעטפת מן הלבד (בכ"י אירפ' הלבוד).

מַעְיָן (= מעיין מל"מ פי' מקור Quelle) בב"ר וישלח יעקב (ר"פ ע"ה) מעין נרפש ומקור משחת (משלי כ"ה, כ"ו) כשם שאי אפשר למעין להרפש[2]) ולמקור להשחת כך אי אפשר לצדיק למוט לפני רשע. *[אחי"ה וכנ"ה מקואות פ"ה מ"א ומ"ג עיי"ע סף ג', ספסל, נדל. אבו' פ"ב מ"ח מעין המתגבר והושאל א') לשלשול עיי"ע ברדס וע' מע ב' וש"נ. ב') לאבר המוליד ולמקור האשה ב"ר פכ"ו כיבש הקב"ה מעיינו והוליד לחמש מאות שנה. ויק"ר פל"ב ושהש"ר פ' גל נעול מעין חתום אלו הזכרים. יבמות ס"ד סע"ב מעין גורם, וקבוץ נדה כ"ח סע"ב ל"ד: לזכר (ויקר' ט"ו, ל"ג) לרבות את המצורע למעינותיו ולנקבה (שם) לרבות את המצורעת למעינותיה. — מעין (מעיין) מוכס צ"ל כגי' הערוך עיי"ע בעיא (ח"ב, ק"מ) — מֵעַיִן עיי"ע עַיִן — מעיין, מֵעַיִם, מְעִי עיי"ע מע ב' וש"נ] —

* מְעוּיָין (מין נטע) עיי"ע לעין.

* מְעִיל, מְעִילָה עיי"ע מעל.

* מְעִיקָה (מבינוני עיק כמו בל"מ העיק והשם כמו בל"מ מְצוּקָה Bedrückung) עיין תרג' לתהלי' ק"ז ו'. י"ג. י"ח; קי"ט, קמ"ג; לאיוב ט"ו, כ"ד; ל"ו, ט"ז.

מָעַךְ (מל"מ וכן בל"ע معك ענין לחיצה ודחיקה drücken, zerdrücken) בס"ג דפ' יוצא דופן (נדה מ"ז רע"ב) צמל מלמעלה בידוע שנתמעך הכף מאי כף וכו', כבר פי' בע' גב (ג'). מעוך[3]) וכתות כבר פי' בע' גד (י"ב). בס"ג דפ' ד' אחין (יבמות ל"ד רע"ב) תמר באצבע מיעכה באצבעא[4]) [פי'] באותו מקום והוציאה בתוליה. בס"ג דפ' תמיד (פסחים ס"ד:) ונתמעך שם זקן אחד והיו קורין אותו פסח מעוכין[5]). *[אחי"ה וכ"ה באיכ"ר פ' העיר והיה שם זקן א' רמסוהו ואותו הפסח היו קורין פסח מְעוּכִין על שם שמעכו את הזקן. ובתוספת' פסחי' ספ"ד אי' הספור פעם אחת ביקש אגריפס המלך לידע כמה מיניינם של אוכלוסין וכו' בו ביום נכנסו ישראל להר הבית ולא היה (מחזיקין) [צ"ל מחזיקן] והיה נקרא פסח מעוכין כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג מוכין, מועכין וכזה הספור אי' בפסחי' שם וסיים והיה קורין אותו פסח מעובין ובכ"י ש"ס מנוין ובע"י הראשון מונין ובאיכ"ר שם לי' זה הסיום ע"ש — נדה כ"ב. מָעוּךְ ע"י הדחק. ירו' דמאי פ"ו דכ"ה סע"ג ורע"ד בכ"מ נשוך חיבור מעוך אינו חיבור וכא אפי' מעוך חיבור, תוספת' כלי' ב"ק פ"ז והמיעך שבחביות, תוספת' ביצ' ספ"ג וממעכין אותה ביד בפיעל ובירו' שבת ספ"כ

[1]) והוא בינוני פעול. [2]) בנו"ג להרפס וכ"ה בילק' וישלח ר' רמז ק"ל ובילק' משלי רמז תתקס"א ועיין בתנחו' וישלח רסי' ג'. [3]) בכל כ"י ערוך הוא המשך הערך ולא כבדפ"ע הראשונים שמתחילין הדבור. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. [5]) בכ"י ק"ט מעיכין.

די"ז ע"ג ממעך ביד אבל לא בכלי [1], ברכות מ"ה. ימעך הקורא קולו (והפכו הגביה קולו), תוספת' ב"ק ספ"א ב"ק ט"ז. למעך את האדם וכו', כתובו' ל"ו: מפני שמיעך לה בין דדיה וכו', נדה כ"ב: ממעכתו, ירו' יומ' פ"ח דמ"ד ע"ד צריך למעך את חללה עיי"ע כְּתֶבֶת. כל מוּעָכוֹת של בית רבי תמר שמן יבמו' ל"ד רע"ב הוא קטוע מן ממוּעָכוֹת ודוגמתו עיי"ע מסמס ב'. מעט. התפעל מנחו' ס"ו. כדי שלא יתמעך, ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד עיי"ע מס ב'. תוספת' מקואות רפ"ז והן מתמעכין על הבגדים ובכ"י אירפורט מתמעטין(?) — ב"ר ס"פ מ"ז נתמעך . . לא נתמעך. והשמות ממנו עיי' ערכים הבאים אח"ז] —

☞ מָעוֹכָא (מפעל מעך מע' הקודם Schnürleib תר"י (ב') בפסוק ונקרב את קרבן . . (במדבי ל"א, נ') ומעוכא מבית תדיהון כמו מחוך ע"ש. *[אחי"ה בנו"ג הקבוץ מָעוֹכַיָּא מן בית תדיהון. ועיי"ע מחך ומ"ש] —

* מַעֲכוֹן (פי' מע' הקודם ענין לחיצה Bedrücker ב"ר ספנ"ז וילק' וירא סוף רמז ק"ב מעכה (בראשי כ"ב, כ"ד) מעכון. עיי"ע נחמון.

מָעַל (מל"מ וכן בל"ע مغل ענין בגידה treulos sein והשם מְעִילָה Veruntreuung) תחילת מעילה (כ'.) קדשי קדשים ששחטן בדרום מועלין בהן פי' „אעפ"י שדינן לישחט בצפון ושינה ושחטן בדרום לא יצאו מקדושתן ומי שנהנה מהן בשוה פרוטה חייב להביא קרבן מעילה אשם כסף שקלים" [2]. בפרק [3] מצות חליצה בגמ' חלצה ורקקה (יבמות ק"ד:) שני דברים המתירין מעלין זה בלא זה. פי' חליצה ורקיקה שני דברים המתירין את היבמה מעלין זה בלא זה שאם רקקה ולא חלצה נפסלה על האחין. בפ"ק בפסחי' בגמ' [4] ועוד א"ר יהודה (י"ג:) שני דברים המתירין מעלין זה בלא זה. פי' „שחיטה וזריקה שמתירין חלבים למזבח והבשר לאכילה מעלין [5] זה בלא זה כלומ' מקדש [6] האחד בלא חברו ונהנה ממנו נהנה [7] מן ההקדש שחייב קרבן מעילה" [8]. *[אחי"ה וגזרת מעילה משם מְעִיל כמו בָּגַד מן בֶּגֶד וא"כ מָעַל פי' עושה כמו מכוסה בבגד ונעלם מעיני כל וכן נאמר בלא"ש hinter der Decke handeln ובספרי נשא פי' ב' ופ' ז' אין מעילה בכל מקום אלא שיקור, ירו' קידושי' רפ"ג דס"ג ע"ג מעילתה ברורה . . מעילתה ספק ובפרט נאמר על הבגידה בהקדש כריתו' ו'. אין בהם משום מעילה, מעילי' ב'. יצאו מידי מעילה, נפיק מידי מעילה ושם: ומי איכא מעילה מדרבנן וכו'. — והמסכת מְעִילָה נקראה כן מפני שרוב ענינה ממעילת ההקדש והקדשים. והקבוץ זבחים פ"ה מ"ה אשם מְעִילוֹת. והפעל מעל לרוב פעמים בקשור בי"ת מעילי' ב'. והלאה מנחות מ"ז רע"ב מועלין בהן, אבל גם בלא בי"ת מעילי' ב': מעל . . לא מעל, מנחו' מ"ז סע"א מועלת ליוצא וכו' קידושי' מ"ב. שליח מעל . . בע"ה מעל] —

מעל (= מועיל מפעל יעל בהפעיל בל"מ ענין תועלת nützen, dienen) בפ' דיני ממונות זה בורר בגמ' אמר ר' שמעון (סנהד' כ"ו:) אמר עולא [9] מחשבה מועלת אפי' לדברי תורה. פי' מחשבה שאדם מחשב מכל דבר מועלת לבטל תורתו [10] אפי' אם מחשב כל זה אני שונה היום שנא' (איוב ה', י"ב) מפר מחשבות ערומים. *[אחי"ה העיקר יעל ע"ש] —

מעל (= מַעֲלֶה הפעיל מן עלה heraufbringen) בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח:) א"ר חנינה מעלין אזנים בשבת פי' „גידין המחוברין באזן וכשסורחין [11] למטה ומשתנין ממקומן אדם מצטער ומי שבקי להעלותן מעלה אותן אפי' בשבת מפני הסכנה". — (א"ב העיקר עלה). *[אחי"ה וכנים דברי ר"ב אבל מה שהיה ר"ב מנסח (בדפי אמש') פי' גידין ס"א אונקלי טעות הוא בידו ואחריו אנו נגררין בע' אזן לכן ציינתי ע"ז כ"ט. ושם אי' באמת מעלין אונקלי בשבת אבל בע' אזן ובע' הנוכחי כיון רבינו על דף כ"ח: וכל הפי' הועתק מפי' המלות שבסוף תשובי' גאונים קדמונים (דפי בערלין) דף מ"א: וכן רש"י פי' (בע"ז כ"ח:) אזנים גידי אזנים.

[1]) ובבבלי שבת ק"מ רע"א אי' ממחו. [2]) הועתק מפי' רגמ"ה למעילה (כ"י אנגייליקא דף רמ"א:) ושם באריכות קצת ע"ש. [3]) בדפ"ע כאן מתחיל הדבור לע' בפני עצמו ולא ידעתי למה כי הוא הפעל מאותו הערך. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. [5]) בפי' ר"ח מועלין. [6]) בפי' ר"ח מקדיש. [7]) בפי' ר"ח כנהנה. [8]) הועתק מפי' ר"ח בפסחי'. [9]) בכ"י ה"ב רבא וכ"ה בילק' כ"י איוב ה' (ד"ס סנהדי' צד ל"ה. ושם מוכח כי גי' מוטעת היא) ובנו"ג בילק' איוב ר' רמז תתצ"ט הגי' א"ר שילא אבל בילק' משלי ר' תתקנ"ט לנכון אמר עולא. [10]) בכ"י ה"ב ובדפ"ר מחשבתו אבל גם בפי' ר"ח בסנהדי' אי' מועלת אפי' לבטל דברי תורה. [11]) בכ"י ק"ט וה"ב וכשפורחין אבל בתשי' הגאוני' עיין למטה ג"כ וכסורחין וצ"ל וכשסורחין. ומצינו זה הפעל מאזנים עיין יומ' פ"ג: אזנים סרוחות.

ובירו' שבת פ"ד ד"ד ע"ד וירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד א"י בנות אזנים וכ"ה בשם ירו' בפי' ר"ח בע"ז (כ"י אנגייליקי דף י"ז), ולפע"ד הוא מל"ר vena בקבוץ משקל עברי פי' בנות גידים Adern ועפי"ז יש לתקן מ"ש בח"א, קנ"ח בענין מעלין אונקלי בשבת ע"ז כ"ט.] —

מעל (= מַעֲלֶה מל"מ ענינו מדרגה Stufe, Steigerungsgrad ועוד יתר ההוראות המסתעפות עיין בפנים) בפי' טרף בקלפי בגמ' שחטו וקיבל דמו במזרק (יומי מ"ד:) מעלות דאורייתא והכי נמירי ליה[1]) פי' „כגון עשר קדושות ששנינו בריש מסכת כלים (פ"א מ"ו) וקדושת כל אחת יש לה מעלה מן האחרת ומעלת ההיכל זולתי (מעלת) [צ"ל מעלה][2]) בין האולם ולמזבח". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח ליומא (בש"ס ווילנא) — וכנ"ה בענין מדרגה ביומ' כ"ג, מעלות האולם, עירובי' כ"ב, נ"ו, מעלות ומורדות, והושאל ליתרון hoher Grad, Vorzug חגיג' י"ט: חמש מעלות וכו' והיחיד שם כ' רע"א לא קתני בהו מעלה, כתובות י"ג סע"א ט"ו, קידושי' ע"ג, מעלה עשו ביוחסין, ושם ע' סע"ב מעלה יתרה, כלי' פ"א מ"ב והלאה למעלה מהן וכו', שבועו' ו': ירו' שבועו' פ"א דל"ב ע"ד עיי"ע אפרכוס (ח"א, רל"ט), ועוד ענינו כמו בל"מ aufwärts כמו יותר (ש"א ט', ב'; שופטים א', ל"ו) ובא בקישור ל' בראש קידושי' ע"ו, אין בודקין לא מן המזבח ולמעלה ולא מן הדוכן ולמעלה וכו' ברכו' כ"ו: משש שעות ומחצה ולמעלה . . מתשע שעות ומחצה ולמעלה, פסחים נ': ירו' שבת פט"ז דט"ו רע"ג מן המנחה ולמעלה, ועוד בל' בסוף ירו' פסחים רפ"ד ד"ל ע"ג משש שעות ולמעלן ועוד עיי"ע מטה וש"נ, ושם נ"כ דוגמאות להוראת רקיע מה שהוא למעלה עיין חגיג' י"א רע"ב תמיד ל"ב, והושאל לאל יתברך מכילת' משפטי' פט"ו עין של מעלה . . אוזן של מעלה עיין ערך מטה] —

מַעֲלֶה (בינוני הפעיל מן עָלָה (עיי"ע in die Höhe treibt) עשן פי' בע' עשן. *[אחי"ה כ"ה בע' מיוחד בכ"י קאהוט ובדפ"ע נכלל ללא נכון בע' הקודם לזה, ובע' עשן הביא רבינו מעלה עשן מיומ' ל"ח, וכה"ג בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ואחריו נגרר בפירושו ע"ש ובנו"נ שם להעלות עשן, אבל ביומ' נ"ג, כריתות ו', תוספת' יומ' פ"א ופ"ב ירו' יומ' פ"ג דמ"א, ירו' שקלי' פ"ה דמ"ט, ספרא אחרי מות פרשה ב' פרק ג' אי' מעלה עשן, והוא עשב שהעלה עשן] —

* **מְעִיל** (מל"מ בנגד חשוב עליון Obermantel, Ornat) מעילי ט"ז, זבחי' פ"ח, מעיל מכפר על לה"ר, רות רב' פ' ויאמר הגואל מעילו (איזה פעמיי) וממנו הפעל רות רב' פ' ויהי בימי: יצתה לה שפחתה מעילת בסידקי וכו' כלומ' עטופה במעיל.

* **מְעוּלֶּה, מְעַלִּי, מְעַלְיָא** (מפעל עָלָה בפיעל עִילָּה וממנו בינוני פעול מְעוּלֶּה ובל"א מְעַלִּי, מְעַלְיָא פ' בל"מ נעלה (erhaben, vorzüglich) ברכו' י', מבואר עליה (מ"ב ד', י') מעולה שבבתים, ב"ק ט"ז: מבואר העליה (כמשני שם) במעולה שבנכסיו, וכן הביא שם הש"ס ראיה מדה"י ב' ל"ב, ל"ג ויקברוהו במעלה קברי בני דוד: במעלה אצל מְעוּלִּים שבמשפחה וכו', ברכו' י', בני דמעלי שבת קכ"ט סע"א דמעלי ביה שמשא, כתובו' ס"ב סע"ב צניע ומעלי, שם ק"ה: דמעלי טפי, ב"ב ע"ד: מעלי . . לא מעלי, תרג' לדה"י ב' י"ג, ב' שמא דמעלי; לאיוב ל"ג, ל"ח נהורא מעליא ולנקבה מעליא עיי"ע לשון שבועו' מ"ה: כמה מעליא הא שמעתא והקבוץ ברכות ה', מילי מעלְיָיתָא, פסחים מ"ח סע"א חיטי מעלייתא . . שערי מעלייתא, והשם מַעַלְיוּתָא וכ"ה בל"ס מנחו' מ"ג, שבועו' מ"ה: והפכו גריעותא.

* **מַעֲלֵי, מֵיעֲלֵי** (בל"ס מַעֲלָא פי' כמו מעלה בל"מ עליה למקום גבוה das Aufgehen, Hinaufgehen והושאל לביאה Beischlaf ועם שמשא (Sonnenuntergang) וענתה (שמות כ"א, י') תר"י ב' מיעלה ומיפקה לותה (ובתר"י א' מעייל לה וצ"ל מֵיעַל) ובל' הש"ס ביאה, וכן מל"מ מבא השמש תר"י ב' לבמד' כ"ה, ד' ועם מעלי שמשא וכן בדניאל ו', ט"ו ועד מֶעֲלֵי שמשא, ובהשמטת שמשא תר"י א' לבראשית י"ד, י"ג במיעלי יומא דפסחא, ולבמד' כ"ב, כ"ח במיעלי שבתא וכ"ה בב"מ מ"ט סע"א גיטי' ע"ז, חולין ס': מעלי שבתא, כתובות ס"ב: ס"ג, מעלי יומא דכפורי.

מעלל (= מְעַלְלָא נ"ל כי צ"ל מעלעלא בל"ע علعل ערות האיש (membrum virile) כי ערות הארץ באתם (בראש' מ"ב, י"ב) תרג' ירוש[3])

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח ובשאר כ"י ודפ"ע לה ובנו"נ להו. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ועה"ק שנ"ב.

מעללי ארעא. — (א"ב אין בנוסחאות תרג' זה). *[אחי"ה אבל במתורגמן הגי' מעלעלי ארעא ופי' כמו אללין דאונקלוס (עיי"ע אלל ב') פי' מרגלים אבל לפע"ד הוא מל"ע הנ"ל. ובנו"ג בתר"י שם פ' ט' ופ' י"ב. מטעיתא (מטעיית) ארעא] —

* מֶעֱלְלָא (מל"מ מַעֲלָל פי' פעולה That, Hand-lung) כרע מעלליהם (תהלים כ"ח, ד') תרג' כ"י כבישות מעלליהון בנו"ג עובדיהון.

* מַעֲלָנָא (פי' כמו מַעֲלֵי Eingang, Sonnenunter-gang) גיטי' נ"ו: דמעלנא אית לה ומפקנא לית לה. תרג' פתח (שופטי' ט'. מ'. מ"ד) ותרג' מבוא (יחזק' מ"ו, י"ט; המביא שם מ"ב, ט') מעלנא והקבוץ מעלני תרג' לתהלי' ט', י"ד; ליחזק' א', א'. ובהוראת מבא השמש תרג' לתהלי' נ', א'.

* מַעֲמָד (מל"מ (מ"א י', ח') ענין עמידה ועוד מצב (der Stand, Beistand, die Anwesenheit מגיל' כ"ג. תוספ' פסחי' פ"ב (ג') ותוספת' מגיל' רפ"ג מעמד ומושב — גיטי' י"ד. ב"ב קמ"ד סע"א קמ"ה. קמ"ט. מעמד שלשתן עיי"ע תן ג' ירו' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ג. ירו' שבועו' פ"ו דל"ז. ירו' סנהד' פ"א די"ט. במעמד פלוני ופלוני (ובבבלי שבועו' מ"א: בפני פלוני ופלוני) תוספת' כתובו' פ"ג שהעידו על מעמדן — תמיד פ"ה מ"ו ראש המעמד. תעני' ט"ו: והלאה אנשי מעמד והקבוץ מעמדות תעני' כ"ו. כ"ז: מגיל' ל': עיי"ע אנשי משמר.

* מַעֲמִיד (מהפעיל של עָמַד (Halt, Untersatz שבת ט"ו סע"ב ס'. הכל הולך אחר המעמיד [1]) ירו' שבת פ"ו ד"ח: אחר מעמידיו. והקבוץ ירו' יבמו' פי"ב די"ב ע"ד מעמידין של עץ.

מָעוֹן (מל"מ משכן ומקום לדור והושאל למקדש ולרקיע, Aufenthalt, Wohnung, (Tempel), Himmel) בגט פשוט בגמ' כ ת ו ב ב ו [2] (ב"ב קס"ו סע"א) ובריש כריתות (ח'.) המעון הזה לא אלין הלילה. פי' „נשבע שבועה במקדש". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לב"ב (וכ"ה בפירשב"ם) ובכ"י לכריתו' שם פי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגייליקא דף קע"ה.) וז"ל המעון הזה נשבע במי ששכן שמו בבית הזה ע"כ ורצ"ג פי' בדרך רחוק עיין מבוא לח"א צד XVII. וכנ"ה בכתובו' כ"ז סע"ב ותוספ' כתובו' רפ"ג המעון הזה לא זזה ידה מתוך ידי [3]) ופירש"י שבועה היא ובכריתות כ"ה. לא פי' רש"י כלום ועיין הפשב"ע ע' מעון כי האריך [4]) תוספת' כרית פ"ד המעון הזה אלו וכו' וכן נקרא מעון רקיע (החמישי) חגיג' י"ב: ע"ש ועיי"ע וילון, זבול ומושג זה בא לרז"ל מדמיוני הפרסיים עיין מ"ש במ"ע מ"ג חכ"א 562.567 ואצלם נקרא מ ע ו ן האליל העליון nmâna — ירו' תעני' פ"ד דס"ה. ספרי זאת הברכה פ' שנ"ו עיי"ע (זמוטי) [זאמוטי] [5]) ב"ר פס"ח כתיב מעונה (דברים ל"ג, כ"ז) וג' אין אנו יודעין אם הקב"ה מעונו של עולם ואם עולמו מעונו מן מה דכתי' (תהלים צ', א') ה' מעון וג' הוי הקב"ה מעונו של עולם ואין עולמו מעונו ועיי"ע מקום — בשמ"ר פכ"ד ברא הקב"ה מעון בתוך גרגרתו וכו' פי' דירה ובקצת דפוסי' מעין. — מָעוֹן = בית מעון שם מקום קרוב לטבריא עיי"ע בח"ב, ע"ה. ועל שמו נקרא ר' יוסי מעונאה ב"ר רפ"פ יוסי מעונאה תרגם בכנישתהון דמעונא וכו' וכ"ה בילק' יחזק' רמז שנ"ז י ו ס ף מעוניא תרג' בכנישתהון דמעונאי אבל בירו' סנהד' ספ"ב ד"כ רע"ד תירגם יוסי מעוני בכנישתא ב ט י ב ר י ה. ובאמת (בית) מעון קרוב היה לטבריא] —

מַעֲנָה (מל"מ פי' חריץ בין התלמים Strecke einer Furche) בפ' י"ז באהילות (מ"ב) חצי מענה. — (א"ב ל"מ זה (ש"א י"ד, י"ד) כבחצי מענה צמד בקר) *[אחי"ה וכנ"ה באהילו' שם ומ"א מלא מענה ועיי"ע בית פרס (ח"ב פ': והלאה) וש"נ. תוספת' שביעי' פ"ג ובלבד שלא יסמוך לה (לפרה) מענה. תוספת' חולי' פ"ד (ה') אפי' עומד וחורש על גבי מענה] —

מעם (= המעסה, מְעִיסָה פי' גבילת העיסה בחמין (Mehlbrei ירושלמי בפ"ק דחלה (דנ"ח רע"א) איזו הי המעסה הנותן חמין לתוך הקמח. הליטה קמח לתוך חמין וכבר פי' בע' חלט. *[אחי"ה בנו"ג שם המעיסה וכ"ה המעיסה . . . החליטה בחלה פ"א מ"ו וכ"ה בעדיות פ"ה מ"ב פסחים ל"ז רע"ב וירו' פסחים פ"ב דכ"ט ע"ג. ובתוספת' פסחי' ספ"א (ב') בלא ה"א מעיסה ועוד עיי"ע המעיסה, גלש. חלט וש"נ השינויים. ופי' הרמב"ם בחלה שם וז"ל כשהמים הם רותחין בתכלית הרתיחה נותנין בו קמח ולשין הכל וקורין אותו מעיסה ע"כ] —

---

[1]) בתוספתי כליי ב"מ ספ"ג אחר העומדין. [2]) בדפ"ר בט"ס כתובו'. [3]) עיי"ע זו חג ר"פ וש"נ בט"ד כ"ד: [4]) ושם בט"ד אי' כתובו' קי"ז: וצ"ל כ"ז: [5]) ח"ג רפ"ג: והלאה.

*מְעַפֵּר (מן עפר פי' המעלה עפר Staubaufwirbler) כלי' פי"ג מ"ז עיי"ע מעדר בגי' א"ד.

מַעֲפֹרֶת (בל"מ אֵפֶר = עפר בל"ע غفر מכסה zu- bedecken וממנו השם مغفرة غُفَارَةٌ غفارة) בל"ס מַעְפְּרָה סודר שמעטף הראש (1 Kopfbedeckung, 2 mantelartige Hülle בפ' כ"ט בכלי' (מ"א) הפונדא והמעפורת והפרגוד. בר"ג דשבת (ט':) משיניח מעפורת של סַפָּרִים בין ברכיו [1]. בפ' העור והרוטב בגמ' המפשיט (חולי' קכ"ג: קכ"ד.) אפי' שייר בה כדי מעפורת. בריש ויק"ר פרשת הבן יקיר (פ"ב) ובריש קדושים פרשת ויגבה ה' (ס"פ כ"ד) [2] ובפסיקת' דכי תשא (פסיקתי דר"כ צד י"ז.) [3] אדני זקן: מכל מעפראות [4] שיש לך אי אתה מצוה אותי אלא על זו אמר לו שאותה לבשתי ביום שנתמניתי זקן [5]. ויתחפש באפר (מ"א כ', ל"ח) תרג' וכריך במעפורא [6]. פי' בגד צמר שמתעטפין בו בארץ פלשתים. וי"א סודר שמעטף ראשו וכשמגלח מניחו על ברכיו שיפול שם שערו. ובעלי מקרא מפרשין „אפר ממיני מסוות [7] הוא מה שמכסים [8] הראש עם הפנים והכל מכוסה זולתי העינים לבדהן". *[אחי"ה הועתק ממחברת של מנחם בן סרוק שרש אפר [9]. הוראת מעפרת מל"ס וע' הנ"ל בגד אשר במקצת כנפו מכסין בו הראש וביתר חלקיו את שאר הגוף ולא כל הגוף וזה מה שדרש בספרי כי תצא פ' רל"ד אשר תכסה בה (דברים כ"ב, י"ב) פרט למעפורת שלא יכסה בה ראשו ורובו, תוספת' מגיל' פ"ד (ג') היה עטוף במעפורת, והעטפות (ישעי' ג', כ"ב) מבואר בירו' שבת פ"ו ד"ח: קולבין ומַעַפְּרָן ושתיהם על ענין אחד כיוונו כי קולבין בל"י κολόβιον = κολοβίων בגד בלי בית ידות לעטיפה ומעפרן הוא בל"ס קבוץ מן מַעְפְּרָא. ובמשקל עברי הקבוץ מַעַפְּרָאוֹת, מַעֲפוֹרִיּוֹת עיי' לעיל. ובכנוי שבת ט': מאימתי התחלת המרחץ משיערה מעפרתו [10] הימנו, ירו' תרומו' פ"ז דמ"ד ע"ד גזל מעפרתו של זה ונתן לזה. ורש"י בפי' מ"א הנ"ל ובשבת ובחולי' הנ"ל והר"ש לכלי' פכ"ח מ"ח פירשו מעפורת ע"י סודר. והביאו את התרג' למלכי' הנ"ל וכן הביאו הרמב"ם בכלי' כ"ט, א' וכ"ה בפי' רה"ג לסד"ט צד 20 וז"ל והמעפורת פי' תרגמינן וכו' עד: במעפרא אנפליו כסא בטיית ע"כ ופי' نوفلية كسا לבש בגד צמר לעטיפת ראש. ועוד הוראת מעפורת מלבוש יקר לסימן התמנות לזקן וזה מה שאי' בויק"ר פ"ב ופסיקת' הנ"ל משל לזקן שהיתה לו מעפורת וכו'. ומי שראוי להתלבש בבגד זה להמנות זקן נקרא מַעַפְּרָיָא עיין בירו' ביכורי' ספ"ג דס"ה ע"ד אבהו ריגלותיה אתמני שמעון דמעפריא לא אתמני. ובל"ס נקרא מעפריא שם כבוד לכומר עליון (וכן מפרינא = מעפרינא) על שם אדרת יְקָר שלובשין אותו בה ותרג' סורי' של אדרת (מ"א י"ט. י"ג. י"ט; מ"ב ב'. ח'. י"ג. י"ד) מעפרא. וזו המלה נעתק גם לל"י μαφόριον וגם לשאר לשונות בני מערב ד"מ mafors, mafortium, maforteum, mafora, mavoro, mavorte עיין טראכטען לה' ברילל 42 ובט"ר לרימ"ז א', פ"ו. ור' יונה בע' פאר פי' ל"מ מל"ע مغفر והביא ג"כ תרג' הנ"ל] —

מַעֲצָד (פי' מל"מ ענין קרדום Axt וכן בל"ע معضد) בפ' הבונה (שבת ק"ב:) המכה בפטיש ובמעצד. בסוף ב"ק (קי"ט סע"א וקי"ט:) מה שחרש [11] מוציא במעצד והנפסק במגירה. בפ"ו בערכים (כ"ג:) ונותנים לו שני מעצדין [12] פי' מעצד קופיץ קטן ומשוה בו הנסרים וקוצץ בו חתיכות קטנות מעשה ידי חרש במעצד (ירמי' י', ג'). *[אחי"ה וכן פי' הר"ש בכלי' שם [13]) וא"כ אחד הוא עם מפסלת (כלי' שם) אשר פי' רה"ג (ור"ש) כמין מעצד ובפי"מ להרמב"ם שם לועזו איישוד"ה והוא אייש"א (= aisieau, aisseau, aisso בל' פראבינצא) שהביא הרד"ק (שרש עצד) אצל הלעז דולדווירא (= doleiere, doladoira) וכ"ה ברש"י בירמי' שם ובערכי' דולדור"ש, ובכלי' פכ"ט מ"ו פי' הרמב"ם ע"י ל"ע טבריזין = طبرز Beil

---

[1]) בנו"ג על ברכיו. [2]) עיין בהערה שאחר זו. [3]) כה"ג בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וכ"ה בדפ"ר וויניציאה אבל בשרפ"ע וכן בכ"י ב"ר וק"ט נשמטו שני ציונים האחרונים ואי' רק בריש ויק"ר אדני זקן וכו' ודע כי בויק"ר ס"פ כ"ד אי' המשל כזה: משל למלך שהיה לו איפקרסין והיה מצוה את עבדו נערה וקפלה וכוי וע"י וכו' נתקצר כל הסיפור ובעל הדרוש (ר' יודן בשם ר' שמואל בר נחמן) סמך על המבואר בפי ב' (ושם בעל המאמר ר' ברכיה וכ"ה בפסיקתי שם. ובילק' תצוה ר' שע"ו אי' אמר רבי בלי שם ברכיה ובתנחומ' כי תשא רסי' ח' חסר דרש ר' ברכיה). [4]) כ"ה בויק"ר פ"ב ובפסיק' אי' מעפוריות. [5]) בויק"ר לבשתי כשנתמניתי זקן ובפסיקת' שבה נתעטפתי כשנתמניתי זקן תחלה. [6]) גי' רש"י במעפרא וגי' רד"ק במעפרתא עינוהי ונ"א וכריך במעפרא עלי אפוהי באפר. [7]) כ"ה בדפ"ר וויניצי' ובדפי' פיז', באסיל מסיות ובדפי' אמ' מסויות ובכ"י ק"ט מכסיות. [8]) בכ"י ק"ט מה מכסים בדפ"ר מהמכסים. [9]) בענין בעל מקרא עיין מ"ש במבוא לח"א, XV. [10]) בפי' ר"ח בשבת הועתק בט"ס מפרתו. [11]) בנו"ג החרש וכ"ה בתוספ' סוף ב"ק. [12]) בנו"ג בט"ס מצעדין וצ"ל כגי' הערוך וכ"ה בפי' רגמ"ה וברש"י. [13]) ושם נדפס קצת בטעות.

ועיי"ע לגיון, ורגמ"ה כ"י לערכין (בקובץ כ"י אנגייליק' דף קמ"ה סע"ב) לועזו טרידר"ש אולי צ"ל דלודור"ש. ופי' זה דב"ק עיין ברד"ק שם] —

מעצר (בל"ע معصار ובל"ס מַעְצַרְתָּא Presse, Kelter גת שעוצרין בו ענבים) בס"ג דפ' כיצד מעברין (עירו' ס' רע"א) רמי ליה רב ברונה לרב יהודה במעצרתא דבי בר סנינא[1]) יקב תרג' מעצרתא. *[אחי"ה עיין תרג' לבמד' י"ח, כ"ז, ל'; לדברים ט"ו, י"ד; לישעי' ט"ז, ט"ו; ס"ג, ב', ג'; לירמי' כ"ה, ל' — וכנ"ה בעירו' מ"ט. בבי מעצרתא דבי רב זכאי. ב"מ ע"ד. עיי"ע כמר א'. ע"ז ס'. עיי"ע מצר ג' זר ו' זיירא. שם ע'. עיי"ע טש א'. שם ע"ד: דדכי לי מעצרתאי, ירו' ע"ז ספ"ד דמ"ד: הוו ליה קופין גו מעצרתא] —

מַעֲקָה (מל"מ יציע שעושין סביב הגג לשמירה Geländer, Gitter) בפ"ק דמשקין (מ"ק י"א.) ועושה מעקה לגג ולמרפסת. *[אחי"ה ובתוספת' כלי' ב"מ רפ"ח מעקה שבמגדל וכו'] —

* מַעֲקוּצִי (מפעל עקץ פי' עקיצה der Stich) קהל"ר פ' כי יש דברים עיי"ע אמכותי (ח"א קי"ח.)[2]).

* מְעוֹרָב (בינוני פועל מן ערב וכל"מ בהפעיל פי' טמא שטבל ולא בא השמש עליו) בצרוף עם שמש פרה פ"ג מ"ז שהיו (הצדוקים) אומרים בִּמְעוֹרָבֵי שמש היתה נעשית עיי"ע ערב ה'. ולנקבה יחידה מְעוֹרֶבֶת שמש ספרא סוף מצורע פרק ט'. — ומה שענינו עירוב עיי"ע ערב.

* מַעֲרָב. מַעֲרָבָא (מל"מ פי' פאת ערוב השמש נגד מזרח וכ"ה בל"ע مغرب ובל"ס מַעְרְבָא West, Occident) ב"ב כ"ה. חוץ ממערבה, פרה פ"ג מ"ט עומד במזרח ופניו למערב. התואר זכר מערבי זבחים פ"ה מ"ב יסוד מערבי ובתרג' ישעי' כ"ג, ד' ותר"י א' לשמות כ"ו כ"ב מַעַרְבָעָה ולנקבה מערבית ב"ב שם עיי"ע ערף. ונקרא מערבא א"י ויושביה: בני מערבא עיי"ע ח"ב, קט"ז ומ"מ בע' אמר ו' (ח"א קכ"ח.). סוט' מ"א: ר' יהודה בר מערבא.

* מַעַרְבְּלָא עיי"ע ערבלא במו"ע.

* מְעָרָה. מְעַרְתָּא (מל"מ פי' מחילת חפורה Höhle) ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד וירו' תעני' פ"ד דס"ז ע"ד מי מערה. ובל"א מערתא שבת ל"ג: עיי"ע טש א'. ב"ב נ"ח רע"א כי מטא למערתא דאברהם . . למערתא דאד"ה. והקבוץ שם: מציין מְעָרָתָא. ובמשקל עברי ב"ב ס"ז: לפי גי' כ"י ש"ס ולא את המערות של מים ובנו"ג המגורות עיי"ע מגור וכגי' כ"י אי' בתוספתא ב"ב פ"ג ולא את המערות שבתוכו.

מַעֲרוֹךְ (מפעל עָרַךְ פי' לוח שעורכין עליו הלחם Walgerbrett) (בבל) בכלי עץ[3]) פט"ו בכלי' (מ"ב) וכן המערוך[4]) טמא. פי' עץ ארכו באמה ומרדדין[5]) בו הרקיקין ושמו בלעז (ספנטורו) [צ"ל ספנטויו]. *[אחי"ה והוא בלאי"ט spianatojo, Mangelholz והוא כגי' כ"י ו"ו אבל בדפ"ע וברוב כ"י ספלנטורו ובכ"י ה"ב סלפונטורו וצ"ל כמו שנסחתי. ועה"ק שנ"ב לועזו וועלגר האלץ Walgerholz. וכל פי' רבינו עד בלעז הביא הר"ש בשם הגאון והערוך, אבל בפי' רה"ג בסד"ט 11 לי' ומ"ש כי בטיית מורק הוא ל"ע مرقاق עץ שעורכין בו הלחם] —

* מַעֲרָכָה (מל"מ ופי' א') סדר גזירי העצים במזבח der aus Reihen bestehende Holzstoss auf dem Altar ב') סדר העבודה בביהמ"ק Tempeldienstordnung) תמיד פ"ב מ"ג החלו מעלין בגיזרין לסדר אש[6]) המערכה. ושם מ"ד מערכה[7]) גדולה וכו' ושם מ"ה סדר המערכה שניה לקטורת. ושם הציתו שתי המערכות באש. יומ' מ"ג: (במשני) בכל יום היו שם ארבע מערכות והיום חמש וכו' עיין בגמ' שם מ"ה. תענית כ"ח. עצים למערכה. ירו' פסחים ספ"ג ד"ל: עצי המערכה. זבחי' נ"ד. מקום המערכה תוספתא סוט' פי"ג אש של מערכה וכו' — יומ' י"ד: ל"ג. אביי הוה מסדר מערכה משמיה דגמרא וכו'.

* מְעָרַע (מפעל עָרַע) כמו מְאָרַע עיי"ע מְאוֹרָע.

* מְעַרְקָא. מַעֲרוֹקָא (מפעל עֲרַק פי' נס Flüchtling) תרג' נס (ירמי' מ"ח, י"ט) שאילו

---

1) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר פיז' ובאסיל, ובכ"י ה"ב סבנא צ"ל סננא וכה"ג בר סנינא בש"ס בדפ' פיז' וויניצ' רפ"ב (עיין ד"ס עירו' צד ק"כ:) ובנו"ג חנינא והוא משובש (עיין ד"ס) וכ"ה עפ"י גי' שלנו בערוך בדפ' וויניצ' ואמש' ובעל ד"ס לא העיר עליו. 2) ושם צ"ל אמקוצי. 3) מלת בכל יש למחוק. 4) וכ"ה במשניות ובש"ס במשני בקצת דפוסי' ובפי' רה"ג בט"ס מערוד וצ"ל כגי' הערוך. 5) בדפ' פיז' באסילי ואמי' בט"ס ומודדין וצ"ל כגי' כ"י ודפ"ר וויניצ' מרדדין וכ"ה בר"ש ובעה"ק. 6) בש"ס במשני' את. 7) בש"ס במשני' סידר המערכה.

למערקיא, מנסת חרב (ויקרא כ"ג, ל"ו) תר"י כמערוקי חרבא.

מעש (= מעשים סימן הסוגיא עיין בפנים) בר"ג דפ' הערל (יבמות ע':) מעשי"ם כרותי"ם בדב"ר העב"ד פי' מעשי"ם: מחוסר מעשה בגופו [1] שנא' (בראשית י"ז, י"א) ונמלתם את בשר ערלתכם [2]; כרותי"ם [3]: [שנא'] (שם פ' י"ד) וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה; בדב"ר: מצות מילה קודם דבור מתן תורה מאברהם; העב"ד [4]: מילת זכריו ועבדיו מעכבת זה פי' הסימן. *[אחי"ה וכנ"ה בענין פעולה ומקרה Ereigniss, That ברכו' כ"ד, מעשה לסתור, כתוב' ז', מעשה שהיה כך היה, יבמות קט"ז: סנהד' י"ט, משום מעשה שהיה, ב"ב ק"ל: מעשה רב, ע"ז ע', הלכה למעשה, שבת נ"ג: קכ"ז: גיטין ל"ה, נ"ז: נ"ח, ב"ק נ': צ"ד: ב"ב קל"ג: מנחות מ"ד, מעשה באדם אחד וכו', גיטין נ"ח, סנהד' ק"ד: מעשה באשה אחת וכו', גיטי' שם מעשה בבנו ובבתו של וכו', ב"ק נ', מעשה בבתו של וכו', ברכות י"ח ל"ב: שבת ק"נ: קכ"ז: מעשה בחסיד אחד וכו', סנהד' ס"ד, מעשה בכותית אחת וכו', שבת ל"א, מעשה בעכו"ם אחד, ב"ב י"א, מעשה במונבז המלך, ברכות ט"ז, ל"ד: ס', שבת ס"ז: עירובי' כ"א: ב"ב ע"ד: גיטי' נ"ח, סוט' ל"ג, מעשה ברבי פלוני, שבת ל"א, סנהד' ק"ד, מעשה בשני בני אדם וכו', ברכות כ"ז: שבת י"ג, מעשה בתלמיד אחד וכו', ע"ז כ"ה: מעשה בתלמידי ר"ע וכו' ועוד עיין ברכות ב', ל"ג, ל"ד: יבמות ק"ד, קט"ז. ב"ב קל"ד, קנ"א: והקבוץ שם קע"ג: מעשים בכל יום, נדה כ"ב: שני מעשים העלה וכו', שבת כ"ה: אשה נאה במעשים, יומ' פ"ו, מתוקנים מעשיו, מ"ק ט"ז: משונה במעשיו, מגיל' ט"ו, כל שמעשיו ומעשה אבותיו סתומין וכו', ירו' סוף ביכורי' דס"ה ע"ד כל מי שאינו מכיר מעשיו של אברהם יכיר מעשה אבותיו של זה, מעשים טובים או בקטוע מ"ט עיי' בברכות ל"ב: שבת ל"ב, ס"ג: יומ' פ"ו: יבמות ל"ב: סוט' מ"ד, ב"מ פ"ד: סנהד' צ"ז: אבות פ"ד מי"ז — מעשה בראשית ומעשה מרכבה עיין בברכו' כ"א: נ"ח, שבת פ': סוכ' כ"ח, מגיל' כ"ד: חגיג' י"א: י"ג, י"ד, ירו' חגיג' רפ"ב דע"ז, עיי"ע מרכבא — ומעשה (של מצות לפעמים הפכו של למוד או תלמוד עיי' מקומות בע' בית ארים (ח"ב, ס"ב:) בית נתזה (שם ע"ז:) סוט' מ"ט, אנשי מעשה] —

* **מַעְשְׁנָא** (בל"ס פי' עוז Stärkung עיי"ע עשן) תרג' מעוז (משלי י', כ"ט) מעשנא.

מַעֲשֵׂר (מל"מ der Zehent) בתרומה בפ"ב (מ"ב) בן לוי שהיה לו מעשר טבל. פי' בע' טבל. *[אחי"ה מעשר' שני פ"ה מ"ו כיצד היה בעור נותנין תרומה ותרומת מעשר לבעליו ומעשר ראשון לבעליו ומעשר עני לבעליו ומעשר שני והבכורים מתבערין בכ"מ. ושם מ"י מעשר לוי ועיין שם פ"א והלאה מעשר בהמה. והקבוץ מעשרות. ועל שמו נקראין המסכתות מעשרות ומעשר שני] —

מַפְגִּיעַ (מל"מ (איוב ל"ו ל"ב) ובדרז"ל תכונה בו חיה קטנה שמרעדת את הארי) בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) אימת מפגיע על ארי פי' „חיה קטנה שהיא מהלכת בין רגלי הארי וצועקת בקול גדול וכששומע הארי את קולה מתפחד". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ושם הסיום: ונקראת אל פרת אך. אולי צ"ל פרנאך והוא בל"ע فرانق מל"פ پروانك חיה קטנה שהולכת לפני הארי. וה' באכארט ואחריו הח' לעוויזאהן (316) חשבוה ליתוש כושי äthiopische Mücke ועיין פירש"י] —

* **מְפַגְּרוּתָא** (פי' הריסה Zerstörung עיי"ע פגר) תרג' ארץ הרסתך (ישעי' מ"ט, י"ט) ארע מפגרותיך.

מַפָּה (בל"י אמצ' ורו' μάππα Serviette, mappa, Mappe) בפ"ח בברכות (מ"א דנ"א:) מקנח ידיו במפה פי' בל' לעז הוא מפא [5] ממש. ובתלמוד (פסחי' ק': וירו' פסחים רפ"י דל"ז:) פורס [6] מפה ומקדש. — (א"ב פי' בל"ר המטפחת שפורסים על השלחן וגם המטפחת אשר בו מקנחים הידים. *[אחי"ה וכנ"ה בברכות נ"ב: פסחי' שם ב"ב צ"ג: ירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ד, ירו' כלאי' פ"ט דל"ב, ירו' יומ' פ"ח דמ"ד ע"ד, ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ד, תוספת' שבת פט"ז (י"ז) ובל' קלילה מפלא mappula עיי"ע אפסחתיה (ח"א, רכ"ה, והלאה) — ועוד הוראת מפה נס Fahne אשר בו היו עושים סימן בקרקסאות ומי שהרימו נקרא μαππάριος

1) בנו"ג מחוסר מעשה ומעשה בגופו. 2) בדפ' וויניצי' ט"ס ערלתם. 3) כ"ה לנכון בדפ"ר ובשרפ"ע כרת. 4) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ודפ"ר, אבל בשרפ"ע בט"ס העברי. 5) בלא"ט mappa. 6) בירו' פסחי' פירש.

mapparius ובזה הענין במד״ר פ״ב סימנין היו לכל נשיא ונשיא מפה וצבע על כל מפה ומפה ע״ש. וכצ״ל במכילתא בשלח פרש׳ ב׳ נטל מפות שלהם ולא היו יודעים מה הם עושים ובנו״ג מגניות עיי״ע מגנון וש״נ גי׳ הילי׳ סיגניות ועיי״ע סנגניות א׳ ועיי׳ עט״ש לפערלעס 87 — וממנו מופיון עיי״ע] —

* מפוקים (מפעל נפק פי׳ יציאה Ausgang) קהל״ר פ׳ אשר אין: לית להון מפוקים פי׳ מ״כ אין יציאה וקץ לשלותם ובחי׳ הרד״ל גרס מפיקין ופי׳ אין להם נפקא מינה בין זה לזה.

מפוחא (מל״מ מַפֻּחַ שם כלי שנופחים בו Blase-balg) בס״ג דפ״ק (דחגיג׳) [צ״ל דתענית (י״ב) דמי¹) למפוחא דמלא זיקה. פי׳ נוד מלא רוח. *[אחי״ה ורש״י פי׳ הוא המפוח שנופחין בו הנפחין את האור וכו׳. וכן פי׳ ר״ח ביומי מ״ה סע״א ועביד במפוחא ופי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) ומנפח במפוח. וכ״ה לשון הש״ס ביצ׳ ל״ד סע״א תוספת׳ שם ספ״ג אין נופחין במפוח] —

* מַפַּח (מל״מ ענין נפיחה ונשיבת רוח Blasen, das Anfachen ועוד בל״מ בצרוף נפש ענין דאבון Schmerz) תוספת׳ ב״ב ספ״ב לקח בית מפח מסויד ומכויר פי׳ בית שמקררין בו ובל״מ חדר המקרה ובכ״י אירפורט בית מפויחת ומסויידת ומכויירת²) — תנחומ׳ סוף שמיני סי׳ י״א הלך לו במפח נפש ועיי״ע פחי. ותרג׳ אנוש (ישעי׳ י״ז, י״א) ותרג׳ לקצפה (יואל א׳, ז׳) ותרג נפחה נפשה (ירמי׳ ט״ו, ט׳) לְמַפַּחַת נפש.

* מַפְטִיר (א׳) ענין שלוח חפשי מל״מ (דה״י ב׳, כ״ג, ח׳) ב׳) סיום קריאת הפרשה עם פ׳ אחת מנביאים (1 der Beschliesser, 2 Beschluss חולי׳ נ״א. מפטיר כנסיות אני ע״ש פירש״י — מגיל׳ כ״ד. המפטיר בנביא. ובכנויי ברכות נ״ג סע״ב בעידן מפטריהו וכו׳ ועוד עיי״ע אפטרא (ח״א רי״ב.), הפטרה (ח״ג, רל״ב).

* מְפַטְּרָא פי׳ מגורשת eine Geschiedene עיי״ע פטר.

* מְפִיבֹשֶׁת, מְפִבֹּשֶׁת (שם פרטי א׳) לבנו של שאול ברכות ד׳. יבמות ע״ט. עיי״ע כתר א׳. ב׳) לבנו של יהונתן שבת נ״ו: וכי מריב בעל שמו והלא מפיבשת שמו וכו׳ — עירובי׳ נ״ג: עיי״ע כתר א׳ ועוד עיין ב״ר פצ״ח ובמד״ר פ״ח.

* מֵיפַךְ (מפעל אפך das Umwenden) עיי״ע אפך ח״א, רט״ו.

* מוּפְלָא (הָפעל מן פָּלָא Sonderbarer, Ausgezeichneter, Abgesondertes) עיי״ע פלא א׳ וש״נ: — מַפְלִיא עיי״ע פלא ב׳.

* מוּפְלָג (הָפעל מן פלג) עיי״ע פלג א׳ וש״נ.

* מַפָּלָה, מַפַּלְתָּא, מַפּוֹלֶת (מל״מ מַפָּלָה, מַפֶּלֶת Sturz, Einsturz, Untergang) ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ט: איכ״ר פ׳ בלע מפלתה של תרמוד. ברכו׳ י׳. סנהד׳ ל״ט: ירו׳ סנהד׳ ספ״ד דכ״ב ע״ג מפלתן של רשעים. ב״ר פי״ז תחלת מפלה שינה וכו׳. ירו׳ תעני׳ ספ״ג דס״ז. מפלתא הויא תמן³). ברכות ג׳. ושם: מפני המפולת. פסחי׳ פ״ב מ״ג ירו׳ פסחי׳ פ״ב דכ״ט. נפלה עליו מפולת. ירו׳ יומ׳ פ״ח דמ״ה: נפלה בו מפולת. ירו׳ כתובו׳ פ״א דכ״ה ע״ד נפלה בתוכה מפולת. ירו׳ ברכו׳ רפ״ה ד״ח ע״ד במפולת של מחריביו חתם. ירו׳ שבת ספט״ז דט״ו ע״ד מצילין . . מיד המפולת — ב״מ ק״ה. למפולת יד או למפולת שוורים ועיין ערכי׳ כ״ה. — מַפּוֹלֶת יד (Wurf) חולי׳ פ״ב: ירו׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו ע״ג עיי״ע חט ה׳ (ח״ג, שס״ט.) וע׳ חרצן (שם תק״ד).

מפלם (= מְפוּלָם לפע״ד או מל״פ פָּלָם גוש עפר או מל״י πήλωμα גוש טיט Schlammmasse) וממנו נבנה הפעל ענין לחלוחת (feucht) בר״ג דפ׳ אין צדין (ביצ׳ כ״ד:) גוי שהביא דגים מפולמים. בר״ג דפ׳ אין דורשין (חגיג׳ י״ב.) בהו אלו אבנים המפולמות המשוקעות בתהום. בפ׳ איזה מקומן בגמ׳ העולה⁴) (זבחי׳ נ״ד.) מביא חלקי אבנים מפולמות גדולות וקטנות⁵) פי׳ בריאים לחים וחזקים. — (א״ב תרג׳ אבן (חושך) [צ״ל אפל] וצלמות (איוב כ״ח, ג׳) תרג׳ מפלמין דמתמן נפק חשוך) *[אחי״ה בנו״ג אבנין מפולָמָן וכו׳ ורש״י פי׳ בכ״מ לח. לחלוחית. ומל״פ או מל״י הנ״ל היינו מהשם נבנה הפעל פי׳ המלוכלך בטיט. והשם πηλός ענינו חומר ההיולי Urstoff וזה מה שדרש בחגיג׳ שם בוהו אלו אבנים המפולמות וכו׳ וע׳ זקנים העתיקו חמר (בראשי׳ י״א, ג׳ י׳; איוב

---

1) כ״ה בכל כ״י. 2) ושם הפעל אין מפייחין וכו׳. 3) ותרג׳ מפלה (יחזק׳ ל״א, י״ג. ט״ז) מפלתא ועיין תרג׳ אסתי ח׳, ט״ו. 4) בכ״י ק״ט ובדפי אמ׳, ובשדפ״ע בט״ד העולם. 5) בנו״ג בין גדולות בין קטנות.

י׳, ט׳; ל״ח, י״ד) טיט (ש״ב כ״ב מ״ג; תהלים י״ז, מ״ו; ועקילס וסומכוס לישעי׳ נ״ז, כ׳) עפר (איוב ד׳, י״ט) ע״י מלה הנ״ל. והשם פילומא ממש כל״י הנ״ל עיי״ע פלם ומ״ש] —

מִפְלֶצֶת (מל״מ ונדרש מפל — לץ עיין בפני״) כפ׳ כל הצלמין בגמ׳ ר׳ יוסי אומ׳ שוחק (ע״ז מ״ד.) מאי מפלצתה (מ״א ט״ו, י״ג) אמר רב יהודה דהוה מפליא ליצנותא תני רב יוסף כמין זכרות עשתה לו והיתה נבעלת לו בכל יום. *[אחי״ה כ״ה לנכון בכ״י ק״ט. ה״ב ובדפ״ר וכ״ה בש״ס ובשדפ״ע אי׳ אמר רב יהודה מפליא ליצנותה וא״כ רבינו לא פי׳ מאומה רק מציין דברי הש״ס אולם ממה שלא מציין רבינו כדאי׳ לפנינו בש״ס כדתני רב יוסף וכו׳ יש הוכחה קצת לדעת התוספות אליבא דרבינו עיין מ״ש הגרי״ב בהפשב״ע. ורב יוסף אולי כיון בפירושו למלת Φαλλός, Phallus עיין עט״ש לפערלעס 100 והוא צלמי זכר שביחזק׳ ט״ז, י״ז עיי״ע זמר = זמורה ומ״ש בח״ג, ש׳:] —

מְפוּלָּשׁ (מל״ע فلج ענין פרוד ורחוק gesondert, entfernt) בבראשי׳ רבה פרשת מ״ה (ר״פ מ״ד) אל תירא אברם: מאציליה קראתיך (ישעי׳ מ״א, ט׳) ממפולשים שבה זימנתיך[1]. — (א״ב פי׳ ממפורסמים ועיקר מלה זו בע׳ פלש) *[אחי״ה אבל בציונים בע׳ פלש ענין המלה פתוח ע״ש ומ״ש לכן היה מיחד רבינו כאן ע׳ בפני עצמה כי כאן ענין המלה מרוחקים ומל״ע הנ״ל ובעל המאמר דרש מאציליה מל׳ לא אצלתי מהם (קהל׳ ב׳, י׳) ענין פרוד. ובעל מ״כ פי׳ כמו ר״ב] —

* מְפַנַּק (מפעל פנק (מל״מ וע׳ فنق zart, verzärtelt) עיי״ע פנק א׳. והשם בל״ס מְפַנְקוּתָא וכ״ה בפסחי׳ ג׳: משום מפנקותא הוא וכו׳. מהתענג (דברים כ״ח, נ״ו) תרג׳ אונקל׳ כ״י (אצל לעווי) ממפנקו.

מֵפִים (מפעל פים בל״ע فاض פותח öffnen ועוד מרחיק ומתפזר אנה ואנה ומזה הענין בפסחי׳ עיין בפני׳) בר״ג דשבת (ג׳.) ובס״ג דפ׳ ר׳ אליעזר אומ׳ האורג (שם ק״ז:) ובריש כתובו׳ (ו׳ סע״ב) ובפ״ב בעדיות (מ״ח[2]) חמפים מורסא בשבת אם לעשות לה פה וכו׳. בס״ג דערבי פסחים (ק״ז.) בליליא צעריה אמר מיסרן ומפים פי׳ „מסיר הדעת כמו המסית שבא בדברים רכים והוא מתוק ומפתה בני אדם לשתותו[3]) ואחר כך[4]) מצערן מלשון המפים מורסא״. — (א״ב[5]) מפיים כתוב) *[אחי״ה אבל בכ״י ש״ס אי׳ כגי׳ הערוך וכ״ה בפי׳ ר״ח אשר משם הועתק כל הפירוש ועה״ק שנ״ב סיים מפים פי׳ פותח — ורש״י פי׳ מע׳ הבא אח״ז] —

מֵפִים[6]) (מפעל פים עיי״ע פס ב׳ ענין מבחין בגורל entscheiden) בסוף במה מדליקין (שבת ל״ג סע״א) שמואל הקטן[7]) חש ביה אמר רבש״ע מי מפים. ובפ׳ במה בהמה בגמ׳ והעזים (שם נ״ד.) אבל מי מפים שזו ליבש וזו לחלב[8]) פי׳ „מי מבחין״. -- (א״ב לשון פיים שהוא גורל) *[אחי״ה וכפי׳ ר״ב אי׳ ברש״י בשבת שם ושם מי מטיל גורל להבחין. ור״ח בשבת דף נ״ד. (בש״ס ווילנא) פי׳ מי מבחין כבערוך. ועוד עיי״ע פס ב׳ וש״נ] —

מַפֵּים (פי׳ בל״ס מַפֵּס כמו בל״י Μέμφις עיר המפוארת במצרים) נשאו שרי נוף (ישעי׳ י״ט, י״ג) תרגומו טעו אנשי מפים[9]) וכן גם בני נוף[10]) (ירמי׳ ב׳, ט״ז) תרג׳[11]) [בני מפים]. — (א״ב כן נקרא בל״י ורומ״י ממפים) *[אחי״ה והיה לר״ב לומר כי מפס הוא במשקל סורי. וכ״ה בתרג׳ ירמי׳ מ״ד, א׳ וליחזק׳ ל׳, י״ג. ובפסיקת׳ דר״כ צד ס״ג: משובש מרפים וצ״ל ממפים עיי״ע מנפוח] —

מפס (עיקרו פוס פי׳ כמו בל״מ חלל entweihen) יתה מתקטלא תרג׳ ירוש׳[12]) מחלליה מות יומת (שמות ל״א, י״ד) זה מע׳ פס[13]). — (א״ב בנוסחאות כתוב דיפסינה אתקטלא אתקטל) *[אחי״ה ובע׳ פס ז׳ ארבה הדוגמאות. בינוני פעול מַפְסָה תר״י ב׳ לויק׳ כ״א, ז׳ להעתקת חללה] —

* מַפְסֶלֶת (כמו מצעד Hobel מפעל פָּסַל) כלי׳ פי״ג מ״ד המפסלת כ״ה במשנ׳ דש״ס וכ״ה בע׳ פסל ובמשניות ובפי׳ רה״ג המפסלית

---

1) בנו״ג קראתיך זימנתיך. 2) כ״ה לנכון בכל כ״י ובדפ״ר וויניצי׳ אבל בשדפ״ע רק ציון הראשון משבת ועוד אי׳ בירו ברכות פ״ב ד״ה. 3) בדפ׳ וויניצי׳ לשטותו בט״ס. 4) וכצ״ל בפי׳ ר״ח. 5) לי׳ בדפ״א. 6) בדפוסים הראשונים וכ״י הערוך נכלל בע׳ הקודם והנכון כבדי׳ אמ׳. 7) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ר לי׳ גם שמואל. 8) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג איזו . . ואיזו. 9) בנו״ג בט״ס מכים. 10) כ״ה בכל כ״י ובדפ״ר ודפי וויניצי׳. 11) כ״ה בדפ״ר אבל השאר לי׳. 12) כ״ה בדפ״ר ובעה״ק. 13) כ״ה בדפ׳ פיז׳ וויניצי׳ באסיל ואמ׳ אבל בכ״י ובדפ״ר רק פי׳ ועיי״ע פס ז׳.

עיי' פירושו בע' פסל א' (כפי פי' רה"ג) ועיי"ע מעצד. תוספת' שבת פי"ג (י"ד) מטלטלין את המקבת ואת המפסלת . . ולא יכה במקבת ע"ג מפסלת. ותרג' וכילפות (תהלי' ע"ד, ו') ומפסולת [1].

* מַפְסוּעִית (מע' פסע ד' ע"ש das Herschreiten).

מַפָּץ [2]) (מפעל נָפַץ ענין שטוח ומצע והושאל למחצלת השטוחה בארץ ובל"ע نفاض (Unterlage (Matte) בפ"ד במעילה (י"ח.) העור והמפץ מצטרפין זה עם זה פי' כמין מחצלת עשויה מן חילף ומן כיוצא בה. מַפָּצֵי ביומי תשרי (נדרי' מ':) כבר פירשנו בע' כף [ב']. *[אחי"ה הובא המשנ' דמעילי' הנ"ל בסוכ' י"ז: בשבת ע"ו סע"א ועיין כלי' פכ"ז מ"ב ועיין מ"ג וירו' שבת ספ"ז ד"י ע"ד — אהלו' פ"ח מ"א כתובו' ס"ד: עיי"ע מחצלת. ב"מ קי"ג: עיי"ע סדר. והקבוץ כלי' פ"ד מ"י שלשה מַפָּצִים הן וכו', נדרי' מ': עיין לעיל וע' כף ב'] —

* מַפְּקָא, מִיפְּקָא (בל"ם מַפְּקָא יציאה Ausgang מפעל נפק) תרג' שמות ל"ד, כ"ב מיפקא דשתא. ובקבוץ ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ו סע"ב ורע"ג במפקי שבתא פי' במוצאי שבת.

* מַפַּקְתָּא (מל"ס פי' בל"מ צֵאָה (Excrement תרג' את צאתך (דברים כ"ג, י"ד) ית מפקתך ועוד עיין תרג' מ"ב ו', כ"ה; י', כ"ז; י"ח, כ"ז; לישעי' כ"ו, י"ב; ליחזק' ד', י"ב; ח', ט"ז. שבת קל"ד. דלא ידיע בי מפקתיה וכו' לפי גי' כ"י בע' בי מפקתי (ח"ב, נ"א:) ע"ש.

* מַפְּקָנָא, מַפְּקָנוּתָא (מפעל נפק בל"ס מַפְּקָנָא, מַפְּקָנוּתָא פי' מוצא, יציאה -der Aus (gang, das Herausgehen הרבה בתרג' עיין תרג' מ"ב ב', כ"א; לתהלי' קכ"ו, ד'; ליחזק' מ"ד, ה'. לשמות כ"א, ז' — למדבי' ל"ג, ב'. לתהלים פ"ט, ל"ה; ק"ז ל"ב, ל"ד — והושאל להעתקת תוצאות (שם ס"ח, כ"א) מפקנות נשמתא (עיין ברכו' ח'.) — גיטי' נ"ו: מפקנא לית לה פי' מוצא דרך בית הרעי (רש"י).

* מַפְרַחְיָיתָא (פי' כמו פָּרוּחֵי -hin- und herflat (ternde Stücke שבת נ"ט סע"ב עיי"ע נסך א', רסק.

מַפְרַכְתָּא (Reibstein, Pressstein) כבר פירשנו בע' ממל. *[אחי"ה והוא מציון ב"ב ס"ז: ושם ג"כ הקבוץ את היקבים ואת חמפרוכות ובקצת דפוסי' וכ"ה בכ"י ש"ס רומי המפרכות אבל בשאר כ"י (אצל ד"ס ב"ב צד ק"ב:) המפריכות וכן מצאתי בתוספת' ב"ב רפ"ג. ופי' שונים בענין המלה עיי"ע מֶמֶל] —

* מפרין עיי"ע פרן ז'. ועוד עיי"ע מפרים ומ"ש ויש להעתיק מַפְרִינִים (= מְאַפְרִינִים) sie segneten פי' היו מברכים.

* מִפְרוֹנָא מל"י περνή (Morgengabe כמהר הבתולות (שמות כ"ב, ט"ז) תר"י א' כמפרוני בתולתא ועיי"ע פרן ה'.

מַפְרִים (לר"ב מפעל עברי פרס ענין חלוק וחנופה glatt sein, theilen ועיין בפנים ולפע"ד ענין הערמה (hinterlistig בבראשית רבה פ' כ"ג (כ"ג) ויצא קין יצא כמפרים כמרמה בבוראו — בסוף פרשת ע"ה [3]) (ס"פ ע"ד) וישכם לבן אמר ר' איבו דויים וכפויים [4]) ולא היו מפריסים אלא בפה. — (א"ב אולי פי' כמפרים הוא כמחלק כי פרס הוא חלק ובע' פרן גרס בעל הערוך מפרינים אלא בפה ופי' מפייסים) *[אחי"ה לא מצינו שמוש פרס בענין הנ"ל לכן דעתי נוטה שהיא ל"ס פרם פי' עושה ברמיה והוא מפעל עברי פרש ענין כסוי ובשאילה מכסה האמת וגם בל"ע فرش פי' מכסה ומכזב וא"כ שיעור יצא כמפרים: יצא כמערים ובאמת גי' הילק' בראשי' רמז ל"ח יצא כמערים וכ"ה בויק"ר פ"י ויגיד עליו רעו כמרמה. ובשו"ט מזמור ק' הביא על הפסוק מכסה פשעיו לא יצליח זה קין שנא' ויצא קין מלפני ה' אבל המלות הזרות לי' שם — אבל בציון השני מב"ר פ' ע"ה והוא לפנינו ספע"ד [5]) ענין מפרין מל"פ آفرين פי' ברכה (עיי"ע אפרייא בח"א רל"ח) וממנו עשו רז"ל פעל מפרינים (בהבלעת חאל"ף תחת מאפרינים) פי' היו מברכים והביא ר' איבו זה הדרוש על פסוק ויברך אתהם, וכן דרש ר' אייבו בב"ר פ"ס ויברכו את רבקה ולא היו מפרינין אלא בפה וכן הביא הגי' רבינו בע' פרן ז'. ולבי אמר לי כי היה בספרי רבינו הגי' בפר' ע"ד מפרימים ובאמת בכ"י ו"ו ול"ד הגי' מפרימם ובד"ה מפרים. ובכ"י ב"ב גם בע' הנוכחי

---

[1]) כ"ה בכ"י אצל לעווי ובנו"ג ומיפסלת. [2]) כ"ה בדפ"ר ובכל כ"י, ובדפ' פיזי והלאה בט"ס מפוץ. [3]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע בט"ס ע"ח. [4]) בנו"ג דווים וסגופים ועיי"ע דו בי' בהערה 4 וש"נ השינויים. [5]) וכצ"ל בעי' דו בי' בח"ג, כ"ט בהערה 4 וכצ"ל: מב"ר (פע"ח) [צ"ל פע"ה] והוא לפנינו פע"ד בסוף.

מפרינים ומפני שלא הבין גזרת המלה היה מביאה בע' הנוכחי ובפ' ס' היתה גירסתו לנכון מפרינים אבל פי' אין נ"ל] —

* מַפְרֵעַ (מל"ע فرع עָלָה למעלה aufsteigen מלת הפעל להגביל מקום או זמן מה שהוא למעלה ומלאחריו das im Raume und in der Zeit Zurückliegende)[1] ותמיד בקישור ל' עיי' ברכו' ט"ו. מגילי' פ"ב מ"א, ושם י"ז. ושם: סנהד' כ"ז רע"א ב"ק ע"ב: חולי' י"ד: ירו' דמאי פ"ז דכ"ו: ב"ר ס"פ מ"ט רפע"ד, תוספת' סוט' פי"א. ובכנויי הגוף ירו' גיטי' ספ"ג דמ"ה: למפרעו, בירו' שביעית פ"ב דל"ד סע"א וירו' מגילי' ספ"ב דע"ג ע"ג למפריעו, ירו' יבמו' פ"א ד"ב סע"ג ורע"ד למפריעה. ומו"ע בע' פרע ג' רוצה לפרשו מל' התרגום ע"ש.

* מַפְרַעְתָּא (מפעל פרע entblösste Stelle) חולי' נ': עיי"ע פרע.

מפרקת (מל"מ עצם שאחורי הצואר Genick) (זבחי' ס"ה: חולי' י': כ': כ"א. כ"ח. קי"ג.) פי' עצם של צואר כדכתי' (ש"א ד', י"ח) ותשבר מפרקתו.

* מְפוֹרָשׁ עיי"ע פרש וע' יחיד (ח"ד, קכ"ג).

* מְפָרֵשׁ (בינוני מן פָּרַשׁ ענין פירוד ובפרט פירוד מיבשה ללכת בים Seefahrer) גיטי' י"ג: וש"נ אף המפרש והיוצא בשיירא. והקבוץ מְפָרְשֵׁי הים ירו' כלאי' פ"ט דל"ב. ירו' שבת רפ"ב ד"ד ע"ג[2]. מפרשי ימים עיי"ע ים (ח"ד, קל"ו.) וש"נ[3] וְהוא כמו בל"מ יורדי הים.

* מַפְשׁוּטִיתָא, מַפְשִׁיטוּתָא (ענין התפשטות ודחיה Ausdehnung, Verlegung) ירו' שביעית פ"א דל"ג סע"ב וירו' ע"ז רפ"ד דמ"ג רע"ד תרין מילין סלקון בידכון[4] מפשוטיתא דתעניתא וערבתא[5] דיומ' שביעייא וכ"ה בירו' סוכה רפ"ד דנ"ד: ושם: מפשיטותא ופי' המפרש שני דברים יעלו בידכם והוא אחד מד' דחיות שאין קובעין ר"ה ביום אד"ו ביום ד' ו' אין קובעין מפני יו"כ שלא תגע סמוך לשבת ומפני תקנת המתים שלא יסריחו שאין הקבורה דוחה אותן א' אין קובעין אותו מפני שביעי של ערבה שלא תגיע בשבת והוא שאמר מפשוטיתא דתעניתא שהוא צום כיפורים שמפשיטין אותו מיומו ודוחין אותו ליום אחר וכן ערבה דיום שביעי מפשיטין ודוחין אותה.

מפת (= מוֹפֵת מל"מ ונרדף עם נס Wunder) בס"ג דפ' גיד הנשה (חולי' ק"ג:) א"ל מופת הדור כלומ' „אדם חשוב". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לחולי' (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שמ"ז.) וכן פירש"י גדול הדור כמו (זכרי' ג', ח') אנשי מופת המה. ועיין ג"כ התרג' שם. וכן ענין מופתא בתרג' כמו בל"מ והקבוץ מוֹפְתִין, מוֹפְתַיָּא תרג' לשמות ד', כ"ב; לדברים ו', כ"ב] —

מַפְתֵּחַ (מל"מ Schlüssel) של ארכובה (כלי' פי"ד מ"ח) כבר פירשנו בע' ארכובה. *[אחי"ה וכתוספת' כלי' ב"מ ספ"ד מפתח (ובכ"י אירפורט מפתיח) של רוכבה. וכנ"ה בתוספת' שבת ספ"ד(ה) לא תצא אשה במפתח שבאצבעה לרה"ר וכו' — בכורו' מ"ה. כשם שמפתח לבית[6]) כך מפתח לאשה והקבוץ שני מפתחות וכו' תמיד פ"ג מ"ו ירו' מ"ק דפ"ג: ירו' הוריו' דמ"ח: עיי"ע כיון. תעני' ב'. ושם: שלשה מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמים ומפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים . . במערבי אמרי אף מפתח של פרנסה וכו' ועיין סנהד' קי"ג סע"א דב"ר פ"ז ופסיקת' רבתי פמ"ב תרג' ירו' ב' לבראשי' ל', כ"ב; ולדברי' כ"ח, י"ב ומ"ש בזה במ"ע מ"ג חכ"א 579 — ובל"א מפתחא ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ג, ובירו' סנהד' רפ"ב ד"כ. וירו' הוריות רפ"ג דמ"ז. מפתחה] —

* מִפְתָּח (בל"מ פי' פתח Oeffnung, Eingang) מקואו' פ"ח מ"א חוץ למפתח . . מלפנים מן המפתח. תרג' פתחון פה (יחזק' כ"ט, כ"א) מפתח פומא. והקבוץ ברכות ס"א סע"א שני מִפְתְּחֵי הלב.

* מְפַתֵּחַ (פי' כמו פתוחי חותם Graveur) כלי' פכ"ט, מ"ה מפַתְּחֵי אבנים עיי"ע מקב.

* מְפַתֵּחַ, מְפַתְּחָא (בינוני מן פָּתַח פי' פקח עינים offenen Auges והוא בל' נקייה תואר לסומא Blinder) ויק"ר פכ"ב חד סמיא וחד מפתח

---

[1]) עיין פליישער בהוספותיו לעמת"ל לה' לעווי ח"ג, ר"ב. וכן ענין למעלה מן עלה = علا וממנו معلى וכן בל"י ἄνω, ἐπάνω שם 315. וה' הבלשן A. B. Ehrlich אמר לי שעיקרו מל"ע فرغ פי' הֵרִיק שהראשון בא בסוף והסוף בראשונה וזה למפרע umgekehrt. [2]) ובבבלי שם כ': נחותי ים עיי"ע אשלג. [3]) ושם בשורה י"ט צ"ל פסיק' רבתי ר"פ ט"ו. [4]) בירו' ע"ז: מן גביכון. [5]) בירו' ע"ז: בט"ס וערובתא. [6]) ובויק"ר פי"ד כשם שיש מפתחות.

וכו׳ ירו׳ שקלי׳ ספ״ב דמ״ז. וירו׳ קידושי׳ פ״א דס״א. רב ששת דהוה גברא מפתחא ובירו׳ שבת פ״א ד״ג. מפתחה. ועיין ברכות בבלי נ״ח. רב ששת סגי נהור הוה. ועיי״ע כגני, וע׳ בטט א׳.

מץ (= מָצַץ בל״ע مصّ aussaugen ונרדף עם מָצָה בל״מ ענין סחיטה ועצירה ausdrücken, áuspressen ובל״ס מצא, אמצי בל׳ שומרוני המציא) למצות מדותי (מנחו׳ י״ח.) כבר פירשנו בע׳ חב[1]. ובפ׳ ר׳ אליעזר אומ׳ אם לא הביא (שבת קל״ג סע״א במשנ׳) מולין[2] ופורעין ומוצצין. בפ׳ אעפ״י בגמ׳ מניקה (כתובות ס׳:) בני מציצי עיינא. פי׳ קטני עינים[3]. בפ״ט בפרה (מ״ג) כל העופות פוסלין חוץ מן היונה מפני שהיא מוצצת. בריש מקואות (פ״א מ״ו) למעלה מהן מי תמציות שלא פסקו מפורש בתוספתא (שם פ״א) אלו הן מי תמציות כל זמן שהגשמים יורדים וההרים בוצצין כלומ׳ שיתמצו[4] המים ומבצבצים[5] ומבעבעים כדאמרינן (חולי׳ מ״ו: מ״ז: נ״ו.) לענין טריפות אי מבצבצה טריפה״[6]. *[אחי״ה וכנ״ה גיטי׳ צ׳ סע״א ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך תמחוי מוצצו ואוכלו וכו׳, ירו׳ סוט׳ פ״א די״ז. יש לך אדם זבוב מת [נופל] לתוך כוסו והוא נוטלו ומוצצו ושותיהו וכ״ה במד״ר פ״ט ובתוספת׳ סוט׳ רפ״ה נופל לתוך תמחוי שלו נוטלו ומוצצו וזורקו וכו׳ ועיי״ע בן סטדא, זבוב. דב״ר פ״ב אין לך טבעת מוץ אותה ימות . . שמע לה ומץ ובילק׳ ומצץ, ונאמר ג״כ מדברים שאינם בעלי חיים ויק״ר פט״ו ספוג לא שהוא מוצץ[7]) אלא שהוא משמר את המכה. שהש״ר פ׳ עמודיו דרש זהב מופז (מ״א י׳ י״ח) דומה לגפרית הזה שמוצצת האש — ונרדף עם מוץ שבת קל״ג: האי אומנא דלא מָיֵיץ סכנתא הוא[8]). שם קל״ד. האי ינוקא דלא מייץ וכו׳ ע״ש. ע״ז ל״ב רע״א ומייצי להו לחמרייהו. וממנו השם (כמו בל״מ) ירו׳ נזיר פ״א דנ״א: מיץ של ערלה ובענין מיצה כלי׳ פ״ט מ״ח עיי״ע מצה ג׳. ועוד נרדף עם מצה בל״מ ומזה מנחו׳ הנ״ל. וכנ״ה בספרא ויקר׳ פרק ח׳ פרש׳ ז׳ הוא מוצה, ושם: ונמצא דמו: דם כולו אוחז בראש ובגוף ומוצה משניהם. שם פרק י״ח פרש׳ י׳ מוצה ומזה. בפיעל תרומ׳ פי״א מ״ח ב״ב פ״ז: הרכינה ומיצה וב״ב פ״ז. הרכינה ומיצית ובכ״י ש״ס ובפי׳ רגמ״ה כ״י ומיצת ופי׳ הרשב״ם העיקרי (בש״ס ווילנא) מיצת: „נתמצה שמן בשולי הכלי״. בכורו׳ ז׳ רע״ב אין ממצות אותו מגופן, זבחי׳ נ״ד. וממצה דמה על קיר המזבח, שם ס״ד: מיצה את דם הראש ולא מיצה דם הגוף וכו׳ ועיין שם ס״ו. שם ס״ה. חוזר וממצה ב״ר פפ״ה וס״פ צ״ב וילק׳ וישב רמז קמ״ה ממצה את החבית וכו׳. התפעל זבחי׳ ס״ד: מתמצה על היסוד, מתמצים ליסוד וכו׳. אתפעל תרג׳ אונקל׳ לויק׳ א׳, ט״ו; ה׳ ט׳; תרג׳ לאיוב ד׳, י״ב דאיתמצי מיניה, והשם המופשט מְצִיָּה (ובל״ס מְצָיָא) ספרא ויקרא פרק ח׳ פרש׳ ז׳ לענין הקטרה . . לענין מצייה והקבוץ חולי׳ קל״ב סע״ב המציות, ועוד השם מְצוּי, מיצוי (das Auspressen) עיין זבחים נ״ב, ס״ה. ושם: — ועוד עיי״ע מָצָה ומ״ש. ועיי״ע מצמץ] —

* מוץ(?) תוספת׳ תרומו׳ פ״ג תורמין מן המוץ על הכרי אבל לא מן הכרי על הערימה כ״ה בכ״י אירפורט ובנו״ג מן הערמה עיי״ע.

* מָצָא (מל״מ finden) עיי״ע מצוי, וש״נ מציאה, מציאתא.

* מַצָּבָא, מַצַּבְתָּא (מפעל נְצַב Pflanzung) עיין תרג׳ לישעי׳ ה׳, ב׳; למיכה א׳, ו׳.

* מַצּוּבָה (א׳) כמו חצובה Dreifuss) ירו׳ ב״מ רפ״ב ד״ח סע״ב ורע״ג כגון אהן מצובה . . מהו כגון אהן מצובה כגון אהן קרפיפה של שלשה בני אדם וכו׳ והוא מל׳ חצובה כג׳ רגלי הקנקן עיין פי׳ פני משה ובבבלי בב״מ כ״ה סע״א אי׳ באמת חצובה עיי״ע חצב (ח״ג, ת״ע) — ב׳) שם מקום בא״י בתחום צור ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב רע״ד אילו עיירות אסורות בתחום צור . . בצת ופי מצובת ובתוספ׳ שביעי׳ פ״ד ופומא ציבא, לדעת הח׳ נייבויער גיאגראפיא 22 היא היא Maasoub אצל Bassa (בצת).

[1]) חב א׳ (ח״ג, שכ״ח.) וש״נ השינויים. [2]) וכ״ה בירושי׳ ובבבלי ובמשניו׳ מוהלין ובכ״י ה״ב מלין. [3]) וכה״ג לפנינו והוא מל״ס מציצא׳ כחוש אבל בע׳ טף א׳ (ח״ד נ״ז) גרס רבינו בני מטיפי עינא פי׳ נוטפי עינים ועיין בהערה א׳ שם ולפי זה נ״ל כי בני מציצי עינא הוא מל״ע مصيص לח feucht והיינו נוטפי עינים ורש״י פי׳ עיניו פורחות ונעות תמיד וא״כ גזרו מפעל צוץ. [4]) בפי׳ רה״ג שנתמצו. [5]) ועיי״ע בצץ, ובפי׳ רה״ג מפצפצים. [6]) ע״כ הועתק מפי׳ רה״ג למקואות צד 33 ושם הסיום·בט״ם כשירה. ועיי״ע בץ א׳. [7]) באיכ״ר פי׳ רוח אי׳ מרפא. [8]) ועיי״ע אומן ומ״ש בח״א, ק״כ. ומפני שנאמ׳ הפעל גם מאינם בעלי חיים יש הוכחה לדעת רימ״ס שזכרתי בע׳ אומן.

מצביתא (= מְצוּבִיתָא נ"ל שנאצל מן צוביתא, ציב, ציבתא מל"פ قضيب، قضبة עץ ובפרט עץ הגרדים שאוחז חוטי השתי והוא הנקרא בל"י καῖρος ובל"ר licia ופי' die Stäbe, welche auf dem Webstuhl durch die Kreuzung der Gelese gezogen werden והושאל לחוטי הבגד שבשפתו (Fransen) בפ' ר' אליעזר אומ' האורג בנירים ובקירום (שבת ק"ה.) גמר' (שם) מאי בקירום אמר רב יהודה[1]) מצובייתא[2]). רב יהודה שלף (מצוביתא [מצובייתא] (שם ק"ה:)[3]). בס"ג דפ' הישן (סוכ' כ"ט רע"א) וקא מבלבל מצובייתא[4]) פי' בע' קירוס. *[אחי"ה והיינו בע' קרס א' ושם פי' רבינו בשני אופנים ולפי' אחר[5]) עולה יפה גזרה הנ"ל מל"פ והוא כפירש"י בשבת ור"ש לכלי' פכ"א, מ"א עש"ה, והראיה שגזרת מצוביתא ובקבוץ מְצוּבְיָיתָא מל"פ היא מסוכ' הנ"ל אשר שם לפי קצת גי' (עיין למטה בהערה 4) אי' ציבותא, ציבי שהוא ממש ל"פ הנ"ל פי' היינו קסמין, ובהשאילה נאמר בשבת ק"ה: לחוטי שפת הבגד] —

☞ **מצג** (= מַצּוֹגָא (Weinranke תר"י (א') שלשה שריגים (בראשית מ', י'. י"ב) תלתא מצוגיא.

* **מְצָדָא, מְצַדְתָּא, מְצוּדָא, מְצוֹדָה, מצוּדְתָּא** (מל"מ מצוד, מצוֹדָה, מצוּדָה ובל"ס מצוּדְתָּא פי' מכמורת (Netz, Fangeisen תרג' פח (ישעי' כ"ד, י"ז; ירמי' מ"ח, מ"ג) ותרג' רשת (שמות כ"ד, י"ז; הושע ה', א') מצדא, מצדתא. ירו' שבת פי"ג די"ד. מצדתא דשיתאי. ב"ר ספ"ז פריש.. מצדתיה ובירו' כלאי' פ"א דכ"ז. מצודתיה. אבות פ"ג מט"ז מצודה פרוסה, פסחים ג': מצודתך פרוסה. אסת"ר פ' וכל עבדי: מצודה פרשו לי אוה"ע.. ופרשו לו מצודה עפ"י המעין וכו'. ברכו' ט': עיי"ע מצולה שבת מ"ג: כמצודה. כלי' פכ"א מ"ג עיי"ע אשת (ח"א שכ"ז). והקבוץ ירו' שבת ספי"ג די"ד. ירו' עירובי' רפ"ד דכ"א ע"ד (עיין בבלי עירוי' מ"ג:) מצודות.

תרג' לישעי' י"ט, ח', ט'; ל"א, כ' מְצָדָן; לקהל' ז', כ"ו מְצָדָתָן.

1 **מַצָּה** (אולי מל"י אמצ' μᾶζα מל"ר massa rohe Masse כנוי לעור דלא מליח ודלא קמיח) חיפה דיפתרא (שבת ע"ט. גיטי' כ"ב.) כבר פירשנו בע' חפה. *[אחי"ה בח"ג תס"ג וש"נ ספרא שמיני פרק ז' פרש' ו' ויש להוסיף כלי' פי"ז מט"ו כיס מעור המצה, ומפי' הש"ס דלא מליח וכו' מוכח שנגזרוה מל' מצה של ע' הבא אח"ז] —

2 **מַצָּה** (מפעל מָצַץ ענין סחיטה ועצירה (עיי"ע מץ) וממנו בל"ס מְצִיצָא כחוש ודק dünn, platt והוא תואר לעיסה שלא החמיצה dünnes, ungesäuertes Brod) בסוף פסחים (קט"ז:) מצה צריך להגביהה. פי' כשאומר מצה זו שאנו אוכלים על שום מה וכן מרור צריך להגביהו כשאומר מרור זה אבל בשר לא[6]). בסיפרא בריש צו (פרק ב' פרש' ב') מצות תאכל (ויק' ו', ט') מצוה. *[אחי"ה וכ"ה ביבמו' מ' רע"א ועיין פירושו בראב"ד בספרא שם. ועוד דרשות אחרו' שם. ירו' פסחים רפ"י דל"ז: האוכל מצה בערב פסח כאילו בועל ארוסתו וכו'. בבלי פסחי' ל"ז. עיי"ע הינא (ח"ג, ר"ב:)] —

מצה (= מוֹצָה לדעת רבינו א') קשר Knoten ב') כמו מוצא בל"א מוץ בל"מ Spreu = ובל"ע موص קש Stroh ולי נראה מוצה מל"פ مص، مصّة שערו' דקין שבעפעפים וזולתן (Haarbüschel במחט פ"ט בכלי' (מ"ח) מגופת החבית שנקבה שעורה מלא מוצה[7]) שנייה של שיפון[8]) פי' „קשר שני של קנה שהוא דק ואינו עבה כראשון. פ"א הקש שעל גבי שיפון שדומה לירק ובתלמוד מוזא כדגרסינן בקדושי' (נ"ב:) מוזא דירקא והוא פסולת של ירק" ועיקר הדבר פירושו וכל חסדו כציץ השדה (ישעי' מ', ו') תרגומו[9]) כמוצא דחקלא. *[אחי"ה מן ועיקר עד גמירא הוא פי' רבינו מדעת עצמו וכל יתר דבריו הועתק מפי'

---

1) וכ"ה בכ"י ש"ס ובע' קרס א' ובפי' רה"ג לכלי' פכ"א, מ"א ור"ש שם ובנו"ג אמר רב. 2) כ"ה לנכון הקבוץ בע' קרס וכ"ה בפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ בשבת ובפי' ר"ש לכלי' הנ"ל ובע' הנוכחי מצוביתא ובפי' רה"ג לכלי' ציבתנא ועוד עיין הערה הבאה. 3) כ"ה רק בדפ"ר אבל צ"ל בשני יודין וכ"ה ברש"י בריי"ף ובכ"י ש"ס ובמנו"ה דפי' קושט' מצוביאתה עיין ד"ס שבת צד קט"ז. ובנו"ג מצבייתא וכ"ח בפי' ר"ח. 4) וצ"ל בשני יודין כדאי' בע' קרס א' ובנו"ג וקא מייתי ציבותא ובכ"י ש"ס צבייתא וכ"ה בחולי' ס"ז. ועיי"ע צבת א' שף ה'. ובפי' רגמ"ה כ"י לחולי' (בקובץ כ"י אנגיליק' דף שי"ח) ציבי וכ"ה בסוכ' בדפ' פיזרו, וויניציא רפ"א ובפי' ר"ח (בש"ס ווילנא). 5) ולא כפי' הראשון שהוא פי' ר"ח בשבת ש"ס ווילנא. 6) וכ"ה בפי' ר"ח. 7) בנו"ג מיצא ובפי' רה"ג מוצא. 8) בפי' רה"ג בט"ס שיפין. 9) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט.

רה"ג לכלי' שם רק הכ"י אשר ממנו נדפס פי' רה"ג מגומגם מאוד. בעבור זאת אציע לפניך הלשון עם תקוני וז"ל צד 6: מוצא: פי' איכא דאמרי (עלי) [נ"ל שצ"ל גמי] ירק סקא בטיית ובתלמוד מוזא כי דאמר בקידושין ההוא דקדיש במוזא דירקא והוא פסולת של ירקות (שניה פי' וכן מוצא שניה) [נ"ל שצ"ל פי' שני מן מוצא שניה] הקשר השני של קנה שהוא דק ואינו עבה כראשון ע"כ. הרי דברי רבינו הם הם דברי רה"ג ופי' ראשון בערוך הוא לעומת פי' שני של מוצא שניה ופ"א בערוך הוא פי' ראשון אצל רה"ג ושם צ"ל גמי תחת עלי וראיה מל' טיית סקא שהוא سقى גמי Binse וסובר רה"ג כן מפני שגרס של שיפין שהוא גמי (עיין שם תיכף בסמוך) אבל רבינו בעל הערוך היטב גרס שיפון[1] לכן הגיה על בוריו הקש שעל גבי השיפון. ועל פי זה הפירוש גזרת מוצה (מוצא) מל"ע موص קש או לדעת רבינו מל"מ מוץ ומל"א מוצא. — ובענין פי' ראשון בערוך ופי' שני ברה"ג (וכ"ה בפי' הרמב"ם והר"ש ורע"ב) נ"ל לגזור מצה מל"פ مازو, مازه שפי' שדרא והוא כמו קשר שיש בקנה הצומח — ולולי פירושם הייתי אומ' כי (מוצא) מוצה הוא ל"פ בריש הערך והם שערות הדקין בצומח ואולי מזה מוזא דקידושי' ועיין ג"כ ע' מוזא (מזא א') — ובענין מוֹץ בל"א מוצא אי' עוד בירו' פ"י דכ"ז ע"ד לבית שהוא מלא תבן אע"ג דאת מעבר ליה מיניה אהן מוצא דבגויה וכו' ובתרג' לישעי' י"ז, י"ג; כ"ט, ה'; להושע י"ג ג'; לצפני' ב', ב'. ועוד עיי"ע מזא ב'] —

* מָצָה (לפע"ד מל"ע مضى ענין גמירה וקץ (zu Ende führen, bringen ירו' שקלי' רפ"ג דמ"ז: עד כאן הן מתמצות לילד מיכן ואילך הן מתחילות לילד וכו' (ובבבלי ר"ה ח'. סמוך לגמרו עשורו). ובפרט בצרוף מלת חשבון ואולי מזה גם ל"מ למצא חשבון (קהלי ז', כ"ז) וזה הפסוק נדרש ככה בירו' סוט' פ"א די"ט. קהל"ר פ' ראה זה פסיקת' דר"כ ס"פ שובה (קס"ה סע"א ורע"ב) במד"ר פ"ט ילק' הושע רמז תקל"ג החשבון מתמצה. ב"ר פצ"ב כיון שראה יעקב אבינו שנתמצה החשבון וכו'. ובמקומות הנ"ל השם: מצוי (מיצוי) החשבון, ובל"ע مضاء، مضو die Beendigung. ועוד ماضى פי' זמן עבר וזה מה שדרשו בב"ר פצ"ב[2] לעת מצא (תהלים ל"ב, ו') לעת מצוי היום לעת מצוי הדין לעת מצוי הנפש לעת מצוי החשבון. ובירו' ברכו' פ"ד ד"ז סע"ב אי' לעת מיצויו של יום ופי' המהרש"ס לתמצית דם התמצית כלומ' לסופו ע"כ וביפה מראה ובאה"צ אי' בדוחק ע"ש. ומעתה נוכל לפרש גם ממצה החבית ב"ר פפ"ה וס"פ צ"ב (עיין סוף ע' מץ) מריקה עד גמרה[3] וכן נלפע"ד למצות מדותי (מדותיו) במנחו' י"ח. (עיי"ע מץ) לסיים תלמודו ולבא על קץ לימוד הלכותיו ובזה נבין דברי התוספת' ביצ' פ"ג (לפי גי' כ"י אירפורט) אמרו עליו על ר' אלעזר בר' צדוק ועל אבא שאול בן בטנית שהיו חנונין בירושלם כל ימיהם (והיו) [היו] ממלאין מידותיהם מערב יו"ט וכו' בחולו של מועד עושין מפני ביטול בית המדרש וחכ"א אף בחול עושין כן מפני מיצוי המדות כלומ' היו ממלאים את הכדים בחול שיוכלו לגמור משנותיהם, ובירו' ביצ' ספ"ג דס"ב. לי' מפני ביטול בית המדרש לכן פירשו המפרשים מפני (מיצו) [מיצוי] המדות בדרך רחוקה מאוד ע"ש] —

מִצְוָה (מפעל צוה נרדף עם השם מִפְקָד Befehl, Anordnung) בסוף פ' מציאת האשה בגמ' המשלש (כתובות ע' רע"א) מצוה לקיים דברי המת. פי' אסיקנא בסוף הלכה (שם ס"ט:) אלא גדולה מן הארוסין איכא בינייהו דבקטנה דברי הכל בין מן הארוסין בין מן הנשואין יעשה שליש מה שהושלש בידו בגדולה מן הנשואין דברי הכל הרשות בידה בגדולה מן הארוסין ר"מ סבר מצוה לקיים דברי המת יעשה שליש מה שהושלש בידו והילכתא כוותיה וכל מקום (גיטי' י"ד: ט"ו. מ'.) שאמר ר"מ מצוה לקיים דברי המת[4] זה עיקרו. מצוה על היתומים לפרוע חובת אביהן (בפ' הכותב לאשתו בגמ' הניח)[5] [צ"ל בריש פ' מי שהיה נשוי] (כתובות צ"א:). *[אחי"ה ושם אי' חוב אביהן אבל בב"ב קנ"ז. אי' כגי' הערוך — וכנ"ה מצוה והקבוץ מצות בברכו' ה'. ו'. שם: ט'. י"א. י"ג. י"ז. כ"ו. ל"א. ל"ט: מ"ז. שם: מ"ט. נ"ז. ס"ג. שבת י"ד. כ"ב. נ"ה: ס"ג. פ"ו: פ"ז. ק"ד. ק"ל. קל"ג: ק"נ. קנ"א: קנ"ו: עירובי' כ"א: ל"א. פסחי' ד'. שם: ז': נ': ס"ד: ס"ח: קי"ב: קי"ח: יומ' כ"ח: סוכ' כ"ה. ל'. ל"ח. מ"א: מ"ה: ביצ' ט"ו.

[1] Hafer. [2] ועיין תנחומי' סוף מקץ סי' י'. [3] עיין מ"כ לב"ר ס"פ צ"ב. [4] כ"ה לנכון רק בדפו"ו. [5] כ"ה בכל דפ"ע וכ"י וט"ס הוא ובדפ' באזיל רומז על כתובו' פ"ד ושם לי' וצ"ל כמו שהגהתי וכן מוכח מעי' פץ ג' ומעי' קטן האחרון.

ר"ה ו', תעני' י"א. מ"ק ט'. חגיג' י'. י"ד. יבמו' כ'. מ"ז סע"א שם: כתובו' ק"ג: נדרי' כ"ה. ל"ט. נזי' כ"ג. שם: סוט' ג': י"ג. י"ד. י"ז. כ"א. ל"ז: מ"ו. שם: קידוש' כ"ט. ל"א. ל"ח. ל"ט: מ': מ"א. ב"ק ט': ל"ח. צ"א: ב"ב ח'. ע"ח. סנהד' ט'. כ': כ"א: ל"ח. נ"ו. שם: צ'. צ"ב: צ"ג: צ"ד: צ"ט: מכו' י'. כ"ג. שם: הוריו' ח'. ע"ז ב'. שם: ג'. שם: ד'. שם: י"ט. זבחי' נ"ב: מנחו' ל'. מ"ג. מ"ד. חולי' ז'. שם: צ"ב. ק"י: קמ"א. קמ"ב. נדה ס"א: אבות פ"ד מ"א, שם פ"ה מכ"א ירו' ברכו' רפ"ו ד"י רע"א, ירו' שבת פי"ג די"ד. ירו' יבמו' פ"ב ד"ג ע"ד, ירו' קידוש' פ"א דס"א: ושם היחיד בל"א אתא מצוותא לטחונייא[1]) והקבוץ ויק"ר פל"ד עביד מִצְוָון, ושם רפ"ג קהל"ר פ' טוב מלא בר מִצְוָתָא (עיי"ע בר מצוה ח"ב קע"ח.) ירו' ברכות פ"ט די"ד: עיי"ע פרוש. במד"ר פ"ט ושהש"ר פ' אל גנת עיי"ע אם א' (ח"א, קס"ג:) ובתר"י מצוון, ועוד מצוותא עיין תר"י ב' לבמדי' י"ב, ט"ו; לדברי' ז', י'; ותר"י א' לשם ט"ו, י"א; כ"ג, י"ז] —

מָצוּי (מפעל מצא פי' השגת דבר אחר חיפוש או בדרך מקרה finden, auf etwas stossen; בינוני מצוי ist zu finden, anzutreffen) בפ' אלו טרפות בגמ' דרוסת הזאב (חולי' נ"ג סע"א) הוא מצוי[2]) ואנהו קא מקרקרן[3]). בפ' אלו מציאות בגמ' מצא כסות (ב"מ כ"ט סע"ב) לא אמרן אלא דלא מצויין אבל מצויין לית לן בה[4]). בבראש' רבה פ' ס"ו (ס"ה) הקול קול יעקב בזמן שיעקב מצויין בבתי כנסיות אין ידים לעשו. ס"א מצפצף[5]). בויק"ר זאת תהיה (פ' ט"ז) אינון ציפריא מציצין[6]). ס"א קלנין. *[אחי"ה וכ"ה בע' קל ה' ובנו"ג קולנין ואולי מציצין הוא מל"ע صوصا פי' צהל בקול נותנים קול והוא קולנין וכן ריש קהל"ר צפור מצויץ ויודע על מה מצויץ ובילק' מלכי' ר' קע"ה הגי' מצפצף, ועיי"ע צייץ וש"נ תוספת' שבת פ"ו (ז') — וכנ"ה בשבת קנ"א: עשה עד שאתה מוצא ומצוי ועודן בידך. ירו' דמאי פ"ו דכ"ה ע"ד והוא שיהא מצוי מאותו המין בשוק. גיטי' ב': מְצוּיִן לקיימו, ב"מ י"ח. השיירות מְצוּיוֹת. — ספרא ויקרא פרק ח' פרש' ז' מה מצינו בהקטרה הראש לעצמו וכו' יבמות ז': תיתי במה מצינו וכו' ועיין ספר הכריתות בתי מדות בית שלישי סי' ב' ה' ו'. ועוד פי' כמו בל"מ (שופטים ט', ל"ג; ש"א י', ז'; כ"ה, ח'; קהל' ט', י') כלו' יש לאל ידו können, vermögen ב"ר פפ"ה השטר מצוי להגבות. ב"מ י"ד. מצי אמר ליה . . לא מצי אמר ליה. קי"ד: בארבעה לא מצינא בשיתא מצינא. ב"ב פ"ד רע"א לא הוה מצית הדרת בך וכו' ובאל"ף נוספת בראש נדרי' פ"ט: לא אמצי למיתנא, כתובו' ס"ב. לא אימצי נכרי לסגויי וכו' — בנפעל נִמְצָא כלומ' הדבר המושג ומובנו כמו מוכח, מבורר אִם כֵּן, לפי זה es ist erwiesen, folglich, demnach עיין חולי' י"ט: כ"ב. כ"ד. ירו' פסחים רפ"ה דל"א ע"ג נמצאת אומר וכו', מכילת' משפטי' סוף פרש' ד', פ"כ והלאה, ספרי שופטי' פ' ר"י נמצינו למדים וכו', גיטי' פ"ב: אם תִּמָּצֵא לומר, תוספת' אהלות ספ"ד כשתמצא לומר — ובהפעיל ממציא יומ' פ"ז סע"א חגיג' ה'. כתובות ס' סע"ב ערכי' ל' סע"ב. והשם מְצִיאָה גיטי' פ"ה מ"ג ב"מ ט': ירו' סוט' רפ"א דט"ז: והקבוץ ב"מ פ"ב מ"א אילו מציאות שלו, ילק' לך לך רמז ע' הנמצאות (בראשית י"ט, ט"ו) שתי מציאות רות המואביה ונעמה העמונית. ובל"א ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג מחזר מְצִיאָן] —

* 1 מוֹצָא (מל"מ (ש"ב ג', כ"ה) ענין יציאה Aus-gang) ברכות כ"ט סע"א חוץ ממוצאי שבת וממוצאי ימים טובים, שבת קנ"ד: עד מוצאי שבת פסחים קי"ג סע"א שבועות י"ח: במוצאי שבתות. ובראשי תיבות מו"ש שבת קי"ט: ובלש' ארמי מפקא עיי"ע.

* 2 מוֹצָא (בל"א כמו בל"מ מוֹץ Spreu) עיי"ע מץ.

* 3 מוֹצָא (שם מקום למטה מירושלים) עיי"ע קלניא. ועיי"ע ממציא.

* מַצּוּת (מל"מ (ישעי' מ"א, י"ב כמו מַצָּה מפעל נָצָה) ענין מריבה Zank, Streit) ירו' ב"ק פ"ד ד"ד ע"ג ירו' נזיר ספ"ט דנ"ח. היא מצות היא

---

[1]) ובירו' פיאה פ"א דט"ו. אתא צמות לטחוניא עיי"ע טחן (ח"ד, כ"ב.). [2]) בנו"ג מעואי עיי"ע מעוי. [3]) עיי"ע קרקר א'. [4]) וקרוב לזו הגי' בב"י ש"ס ר' ב' מצוית ובנו"ג צויץ ' . אבל דצויץ ועיי"ע צייץ ושם ציוץ ובדפ"ר וכ"י צייץ וכן הגי' מצויץ בכ"י ק"ט בע' הנוכחי אבל אז אין כאן מקומו. [5]) בנו"ג בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו וכ"ה בילק' תולדות רמז קט"ו ושם הגי' בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ובב"ר מעט קודם למאמר הנ"ל אי' ובשעה שהוא מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו וכו' ואולי לא היה בספרי רבינו ובאיכ"ר פתיחת' ב' ד"ה ר' אבא ב"כ אי': כל זמן שקולו של יעקב בבתי כנסיות (ובתי) [ובבתי] מדרשות אין הידים ידי עשו וכל זמן שאין קולו מצפצף וכו', ובילק' שם: בשעה שיעקב מצפצף בקולו וכו'. [6]) כ"ה בכל דפ"ע חוץ מדפ"ר ושם מציינין.

מריבה, ירו' סנהד' פ"ט דכ"ז, היא מריבה היא מצות ע"ש. בבלי סנהד' ע"ט. במצות שבמיתה הכתוב מדבר, ועיין שמ"ר פ"א. ב"ר פ"נ מצות גדולה עמדה על המלח וכו'. פסיקת' דר"כ צד קל"ג: בעלי מצות. ריב תרג' אונקל' (בראשית י"ג, ז') מצותא, מריבת העדה (במדב' כ"ז, י"ד) מצות כנישתא וגם מרבבות (תהלים ג', ז') מתורג' ממצותא. ובקצור מַצּוּ תרג' ש"ב ט"ו, ד'; לירמי' ט"ו, י'. והתואר שבת קנ"ב. קרחא מצויינא ובכ"י ש"ס מציא ועיי"ע שלף ב'.

* מִצְחָא (כל"מ מֵצַח Stirn) תר"י א' לבראשי' ד', ח' וטבע אבנא במצחיה.

* מצטבלה צ"ל כגי' הילק' מצטלבה עיי"ע צלב.

* מצטיכא עיי"ע מסטיכי במו"ע.

מִצְטְרָא (בל"י μύστρον כף Löffel) בויק"ר אל תונו ראש פרשי' (ר"פ ל"ג) מות וחיים (משלי י"ח, כ"א) תרג' עקילס מצטרא[1]) מכירין פי' ל"י תרווד[2]) מצטרא סכין מכירין. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכל כ"י ודפ"ע חוץ מדפ' ווניצ' ושם מכירי וגם זה נכון כי הוא ל"י μαχαίρι = μαχαίριον בלי קלילה מן μάχαιρα וכן העתיקו ע' זקנים וסומכוס חרב, מאכלת, ועקילס העתיק ככה שכין (משלי כ"ג, ב') ועיי"ע מכר ג'. ובנו"ג מיצטרא מוכירין ובילק' תהלי' רמז (תשס"ז) [תשס"ח] מצטרו ומכירין. וכונת התרג' כלי אחד שכולל שני כלים יחד תרווד לאכול וחרב להזיק וכן הלשון כולל מות וחיים ולעומת לשון צריך להיות הסדר בהיפך מכירין ומיצטרא ובהעקסאפלא ל"י העתקת עקילס הנ"ל ובאמת קצת קשה כי מדרך עקילס להעתיק מלה במלה ולא לפי ענין ובכנויים] —

מצטרו (מפעל צְרָא, צְרִי בל"ס ובל"ע ܨܪܐ חתך ובהתפעל נתבקע springen, platzen) בר"ג דפ' מי שהחשיך (שבת קנ"ד:) מצטרו זיקי, פי' „הנודות מתבקעין שהדבש בהן[3]) כדכתיב (יהושע ט', ד') וילכו ויצטיירו". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא). אבל הפסוק הנ"ל אין ראיה כי ענין ויצטירו (מפעל ציר) עשו עצמם צירים ומלאכים עיין פירש"י ורד"ק וזה האחרון תמה על התרג' שגרס בדל"ת ע"ש ובקצת כ"י אי באמת וַיִּצְטַיָּדוּ. ושרש של מצטרו הוא צרא, צרי ורבינו הביאו בע' צר ד' וש"נ ע"ש] —

* מציא (ביציא, בוצציא) צ"ל נוציא עיי"ע אושכי ומ"ש בח"א ש"א.

מצל (= מְצִילְתָא כמו מְשִׁילְיָא בל"ס מַשְׁלְיָא מן מזלג Gabel) תרג' ולשלש קלשון (ש"א י"ג כ"א) ולמצלת קצדיא פי' כמו משליתא שהוא תרג' מזלג. *[אחי"ה עיי"ע משליתא. ור"ב נגרר אחר גי' המתורגמן ובנו"ג ולמצלת קצריא אבל היותר טוב גי' רד"ק מצילת (קרציא) [קצריא] וקצרא הוא תרג' כובס. מצילת הוא הסמיכות ונפרד מצילה חוא כמו מַשְׁלְיָא בל"ס מזלג עיי"ע מַשְׁלְיָתָא] —

מְצוּלָה (מל"מ פי' תהום Tiefe, Meerestiefe) חולסית ומצולה (ב"ב ס"ז.) כבר פי' בע' חלם[4]). בפ"ק דברכו' בגמ' ולא זו בלבד (ט':) כמצולה שאין בה דגים פי' במקום שהמים עמוקים שאין הדגים מצויין שם דלא רבו בלא קרקע, כמצודה[5]) שאין בה דגן כלום[6]) פי' כקריה[7]) זו לברוח שם שאין שם דגן כלום[8]) כך לא הניחו שם שום ממון, ויש מפרשי' כרשת[9]) בלא דגים. *[אחי"ה בנו"ג בברכו' וינצלו את מצרים . . שעשאוה כמצודה שאין בה דגן ור"ל אמר עשאוה כמצולה שאין בה דגים ובכ"י ש"ס הוא בהיפך הסדר כי בתחילה אי' כמצולה ובדר"ל אי' כמצודה וכן גרס רבינו לכן פי' בתחילה כמצולה שאין בה דגים ואח"כ הביא (בלי שם האומר) כמצודה ועליו הביא שני פירושים א') עם גי' דגן ב') עם גי' דגים ושתי גירסאות ישנן ג"כ בכ"י ש"ס ובגליון כ"י ש"ס[10]) וגם למלת מצודה בל"מ יש לה שני פירושים א') כמו קריה בצורה Burg, Veste ב') ענין רשת. ולפי ענין ראשון גורס לנכון דגן ולפי ענין שני דגים ובזה הכל עולה יפה לכן גי' כ"י ק"ט כמצולה שאין בה דגן לא נהירי כי לא שייך דגן למצולה שהוא עמקי ימים וכן השיב ר' יהודה החסיד (בתוספות ר"י בספר המשולש) אליבא הגי' המהופכת ע"ש, וקשה כי כ"ה ג"כ גי' ר"ח בפסחים קי"ט. ועוד עיי"ע נצל ג' וא"כ לא הוצרכנו לפרש כדעת בעל למוד ערוך לברכות כי יש מפרשים בערוך הוא כמו יש גורסים] —

---

1) בדפ"ר מציטרא וצ"ל מיצטרא. 2) חסר בדפ"ר. 3) כ"ה בכל כ"י. 4) ח"ג, ת"ז. 5) בכ"י ק"ט כמצולה. 6) כ"ה בכל כ"י. 7) בכ"י ק"ט בקדירה. 8) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובדפ"ע כלומר. 9) בכ"י ק"ט כתות. 10) עיין ד"ס לברכות שם ועוד לפסחים לדף קי"ט.

* מצולית (נ"ל מל"י μυδαλέος, μυδαλόεις רקב faulig, moderig) תוספת' תרומ' רפ"י המצולית והרקבונית של תרומה וכו' ובכ"י אירפורט המצולות (והרקביביות) [צ"ל והרקבוניות], אבל ג" כ"י ב' הניצולית ואולי הוא מע' נצל א' ע"ש אבל היו"ד אחר נו"ן יש לקיים גם במלת מצולית וצ"ל מיצולית וכל"י הנ"ל. ובעל המשביר הגיה ללא נכון חוצלות!

מצליף (נ"ל מל"ם צַלַף הכה ;עושה חבורה או מל"ע جلف הכה עד שפצל העור durch Schlagen die Haut abschürfen ועיין בפנים) בפ' הוציאו לו (יומ' נ"ג:) ובפ"ק דיומ' בגמ' ומקטיר (שם ט"ו.) ובזבחי' בר"ג דפ' בית שמאי (ל"ח.) אחת למעלה ושבע למטה כמצליף, גמר' (יומי נ"ד סע"ב וכ"ה ביומי ט"ו. ובזבחי' שם) מאי כמצליף מחוי רב יהודה כמנגדנא „פי' המכה שמרים ידו ואינו מכה עד שיוריד. ירושלמי (יומי פ"ה דמ"ב ע"ג) כמצליף כמטבריר פי' שמטה ידו עד טיבורו". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח ליומ' נ"ד סע"ב ונ"ה רע"א (בש"ס ווילנא[1]) ושם הובא ג"כ הירו' והגי' כמטברר[2] פי' יש מי שאומרים שמטה וכו' ובע' נגד ב' הזכיר רבינו בעצמו שכך פי' ר"ח אולם דבריו שם הועתקו מפי' ר"ח לדף ט"ו. ע"ש וכן שמע רבינו מר' משה הדרשן ע"ש. ובע' צלף א' הביא רבינו התרג' יודע כמביא למעלה (תהלים ע"ד, ה') יצליף בקורנסא וכו' וכן תר"י א' לדברי' כ"ה, ג' ארבעים יכנו: ארבעין יצליף. ופי' המתורגמן בע' צלף כשהמכה מניף ידו עד שיוריד אותה נקרא מצליף ע"כ. והוא מל"ם או מל"ע הנ"ל ובחרו חכמים לשון ערומים כי בל"ע مزالف פירושו ג"כ מדרגה מלמטה למעלה או מלמעלה למטה וזה מ"ש רש"י ביומ' ט"ו: כמצליף וז"ל האי למטה ולמעלה דתני לא אאמצעית קאי אלא ראשונה נתן תחילה כלפי מעלה והשבע תחתיה זו למטה מזו כמצליף וכו' ע"ש וכן פירש"י בזבחי' בענין כמנגדנא ועיין עוד תוספו' שם. ולפי זה שיעורו כמצליף כזה המניף ידו ברצועה שתחילת ההכאה איננה מכה רבה כדאי' בפירוש בספרי כי תצא פ' רפ"ו למה נאמר (דברים כ"ה, ג') מכה רבה מלמד שאין הראשונה מכה רבה ע"כ וא"כ כיון להוראת צלף שבל"ם ובל"ע הנ"ל אך בדברי רז"ל ענינה הכאה שאינה חובלת רק נוגעת העור ועוד כיון להוראת ל"ע הנ"ל שההכאות הן בשורה זו למטה מזו וכן היו ההזאות תכופות וסמוכות ועיין חי' הריטב"א ליומ' ט"ו. ועיין מ"ש רבינו בע' נגד בשם ר"מ הדרשן. ורע"ב ליומ' פ"ה מ"ג — ובענין גזרת המלה פירש"י ביומ' ט"ו. לשון מצליף לא נודע לי ע"כ ובפי"מ להרמב"ם ליומ' נ"ג: אי' מצליף כמי שלוקה בשוט ע"כ] —

* מצלצלין עיי"ע צלצל.

* מצלתייא ט"ס ילקוט דניאל רמז אלף ס"א תמן קרן למצלתייא אלהייא וצ"ל למלכיא עיי"ע אֱלָהּ (ח"א פ"ז).

* מַצְמְחָא (בל"ם פי' זְרִיחָה das Aufblühen, Glänzen) ויק"ר פכ"ד מצמחיה דיומא ועיין גי' רבינו בע' צמח ב'.

* 1 מְצַמֵּץ (פלפל מן מץ, מָצַץ aussaugen) ירו' תרומו' פי"א דמ"ז ע"ד מחוסרות למצמץ, ירו' מעשרו' ספ"ב ד"נ. מקלף בתאנים (ומצמץ) [צ"ל וממצמץ] בענבים ובירו' ב"מ רפ"ז ד"א: יקלף בתאנים וימצמץ בענבים. תוספת' ב"מ פ"ח ולא ימצמץ בענבים.

* 2 מְצַמֵּץ (מל"ע [illegible] מטורף בדעת verwirrt sein) משתאה (בראשית כ"ד, כ"א) נדרש בב"ר פ"ס וילק' חיי שרה ר' רמז ק"ט ממצמץ ומביט בה כלום' היה מעורבב ומטורף בדעתו בהביטו ההצליח ה' דרכו. ומ"כ פי' בדרך רחוקה.

* מַצְנֵפָא, מַצְנִיפָא, מַצְנֶפְתָּא (פי' בל"מ מִצְנֶפֶת Kopfbund, Turban) עיין תרג' לזכרי' ג', ה'; לשמות כ"ח. ל"ז, ל"ט. כ"ט, ו'; לויק' ט"ז, ד' והקבוץ תר"י לשמות כ"ח, ד' מצניפן.

מַצָּע (מל"ם פי' כר השטוח תחת הגוף למשכב Polster, Lagerstatt) בפ' חזקת הבתים בגמ' בד"א (ב"ב נ"ג:) הציע[3] מצעות בנכסי הגר קנה פי' היינו כר. — (א"ב [לשון] מקרא זה קצר המצע (ישעי' כ"ח, כ') *[אחי"ה וכנ"ה בשבת נ"ה: שתי מַצָּעוֹת וכו' נדה ל"ב: עשרה מצעות, חגיג י"ד: מצעות נאות מוצעות לכם. והיחיד ב"מ קי"ג: עיי"ע סדר ב'. ע"ז י': (בהשאילה): מי יתנני מצע תחתיך לעולם הבא. ובתרג' ירו' א' לבראשית ל"ה, כ"ב מצעא. ובסמיכות מַצַּע שם לשמות כ"ב, כ"ו] —

---

[1]) וקצת מזה גם לדף ט"ו. [2]) וגי' שלנו עיין בע' טבור ומ"ש בח"ד י"ג. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג המציע.

☞ מָצַע (= מְצִיעוּתָא בל"ם מְצַעְתָּא תוך וחצי Mitte ועיין בפנים) תרג' בתוך המים (בראשית א', ו') במציעות מיא. *[אחי"ה הפעל מָצַע בל"ם אֶתְמַצַּע מל"י μεσάζω, μεσόω פי' חלק לשנים theilen, halbiren סנהד' י"ח. ירו' סנהד' פ"ב ד"כ. הממונה ממצעו וכו', ירו' ברכו' פ"ו ד"ט ע"ד ממצעין את הכהן . . ממצעין את החבר. פסחי' קי"א. הנהו בי תרי דמצעא להו אשה נדה וכו' שם: שלשה אין ממצעין ולא מִתְמַצְּעִין, ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. מיצע סכינא גו פוגלא וכו'. ירו' עירובי' פ"ג דכ"א: מיצעת את התחום תוספת' עירובי' פ"ג (ב') ושם פ"ט (פ"ו) ואם מיצעו את התחום ועיין תוספ' ביצ' פ"ד, ספרא ויקרא פרק ז' פרש' ה' המזבח ממצע באמצע העזרה וכו', ב"ר ר"פ צ"ה היו ממצעים אותו וכו'. בינוני פעול יומ' ל"ג רע"ב מזבח ממוצע וכו', ירו' ברכות פ"ד ד"ח: גדולה היא דיעה שהיא ממוצעת בין שתי אזכרות (ועיין בבלי ברכות ל"ג.), שמ"ר פ"ב שהיה ממוצע ועומד וכו'. תר"י א' לבמדב' כ"א, י"ג מְמַצַּע וכצ"ל בתר"י ב' לבראֹ' מ"ט, י"ד יהוי מְמַצַּע ובנו"ג מְמַצַּע. והתואר ולפעמים במקום השם מִיצַע, מִיצְעָא בל"ם ובל"י μέσον ועוד מְצִיעָא ובל"נ מציעתא (וכן בל"ם מֶצְעְיָא, מֶצְעְיְתָא) עיין נדרי' ל"א רע"ב זבינא מיצעא, ב"מ ק"ח סע"א במיצעא דנכסיה. ב"ב ק"ז. מלתא מציעתא, חולי' צ"ד: רישא סיפא ומציעתא והקבוץ נזיר נ"ו: קמאי ובתראי מִיצְעָאֵי וכו', ברכות י"ח סע"ב מיצָעֵי דיתמי וכו'. ועל שם זה נקראה המסכתא בבא מציעא וכן התוספתא דכלים מפרק י"א עד כ' בכלל, שהוא תוך בבא קמא ובבא בתרא, ותרג' תוך מציעא, מציעותא עיי"ע מצע במתורגמן, ואצל הח' לעווי. ובאל"ף בראש עיי"ע אמצע, אמצעות, אמצעי (ח"א, קכ"ה: והלאה)] —

* מצעד, מצעדין תוספת' כלי' ב"ב פ"א וערכי' כ"ג: עיי"ע מעצד.

מצף (= מֵיצַף מפעל צוף schwimmen) בפ' כל היד (נדה י"ט רע"א) מבקעת בית הכרם מצף[1] מים פירוש שופך מים. *[אחי"ה עיי"ע צף ב', ב"מ כ"ג: עיי"ע צף ט'] —

* מְצוּצָא (אולי מל"ע مزيز עזוז וחוזק Stärke, Kraft) שו"ט מזמור ק"ב דרש בעשן (תהלים ק"ב, ד') כהדין מצוצא דתננא פי' כתקפו של עשן ודרש עשן כמשמעו וכאילו כתוב באלף אשן (עיי"ע ח"א, שי"ט:) — וענין מציצא (כתובי' ס' סע"ב) עיי"ע מץ.

מֵצִיק (מל"מ פי' אנס ומיצר Bedrücker, Gedrückter) בר"ג דפסחי' (ט'.) ובר"ג דפ' כל הצלמי' (ע"ז מ"א:) מעשה בשפחתו של מציק[2] אחד ברימון פי' אנס. — (א"ב[3]) לשון חמת המציק (ישעי' נ"א, י"ג) *[אחי"ה והקבוץ ב"ק קט"ז: עיי"ע מסיק. ספרי האזינו פ' שי"ז מציקים שהחזיקו בה בארץ ישראל — ועוד ענינו כמו מיצר ירו' כתובו' פי"ב דל"ה. שריין מציקין אמרין וכו' פי' התחילו האוננים והאבלים לאמר. ובקהל"ר פ' טובה חכמה אי' בט"ס מצוקין וצ"ל מציקין] —

* מָצַק (כמו יצק giessen) הוריו' י"ב. (ב' פעמי') מוצקין שמן על ראשו. ב"ר ספי"ב מוצק (כלים) [צ"ל בולוס] אננקי עיי"ע אננקי וע' בלס.

מצר (= מֵצְרָא מל"ם פי' נטייה ופשוט Ausdehnung ואצל רז"ל ענין גשר Brücke) בר"ג דביצ' (ז' רע"ב) ואי איכא מצרא עברא[4]. בס"ג דפ' עשרה יוחסין (קידושי' פ"א.) נקט במצרא וקא עבר במעברא[5]. בפ' משקין בגמ' צדין את האישות (מ"ק ו' סע"ב) והוא דליכא גשרא והוא דליכא גמלא והוא דליכא מצרא. בפ' גט פשוט בגמ' כתוב בו מלמעלה[6] (ב"ב קס"ז סע"א) אחדית ידי[7] אמיצרא[8] פי' גשר של נסר קטן מגמלא. *[אחי"ה וז"ל של רגמ"ה כ"י אשר תחת ידי וממנו הודפס בש"ס ווילנא: במעבר הנהר היה נסר קטן קצר כמו גשר ומזה בשפת הנהר קבוע יתד ובעבר האחר יתד האחר וקשור חבל מזה לזה וסומכין שם ידיהם כשעוברין ע"ג אותו נסר צר וכו'. ועיין ג"כ פירש"י בביצ' הנ"ל שפי' מצרא חבל קשור וכו' ואולי לפי זה מצרא כמו מרצא בל"ע مرسة חבל קשור להנהיג בו הספינה וכדומה — או אולי מצרא כמו מצדא בל"ע مسد חבל] —

מְצַר (מל"ם אֶתְמַצַּר מתמודד ומתפשט sich ausdehnen וממנו השם מצרא בע' הקודם) (בגמ') [צ"ל בריש גמרא] דפ' השותפין (ב"ב ו':)

---

[1]) בנו"ג ובע' צף ב' מיצף. [2]) ועיי"ע מסיק. [3]) לי' בדפי' אמש'. [4]) בנו"ג ואי איכא מיצרא לא עברא. [5]) בנו"ג נקט מצרא וקא עבר. ובכ"י ק"ט נקט במיצרא. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע מלמטה. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אנחי ידאי. [8]) בנו"ג אמצרא ובפי' רגמ"ה אמצרא.

ובע"ז פ' השוכר בגמ' המניח נכרי (ע"ז ע':) אמצורי קא ממצרנא. פי' כדכתיב (מ"ב ד', ל"ה) ויזורר הנער והוא פישוט[1]) עצמות ואם הם הגגות משוות זו לזו יכול למימר ליה הכי אבל אם יש ביניהן מעקה גבוה אפי' י' טפחים אין יכול לומר כך אלא נתפש עליו כגנב. *[אחי"ה כב"ב ו': הוסיפו המלות אמר ממצורי קממצירנא בד' פפד"מ מן המהרש"א ולי' בדפוסי' הישני' וכן לי' בכ"י ש"ס אבל מתוך ערוך נראה שגרס כן גם בב"ב כדאי' בע"ז, ובנו"ג שם אימצורי קא ממצרא. ורש"י גרס בע"ז: אמצרא דגג קמצרנא וכו' ל"א מתשובת הגאונים מתמוגג אני אשטנדלינר בלעז ע"כ[2]) והוא כפי' הערוך ויזורר. ופי' זה הובא בפנים בש"ס כ"י וז"ל אמר בעלמא הוא דקאיתמוגגי בעלמא הוא דקמתמוגג. לישנא אחרינא אמיצרא דגג קמצרנא ועיין המהרש"א בע"ז (הובא בהפשב"ע) שכתב מפי' הערוך נראה דהוה גרס בהנך ברייתות בהיפך. וסוף דבור בפירש"י וגרסינן אמצורי קא מצרנא[3]) ובתיבת בצד מתחיל הדבור (עיין מהרש"א) אבל ה' לעווי טעה לחשוב כי הוא בצד"י כאלו רוצה לומר שהגי' מצדנא בצד"י] —

מצר (= מַצְּרָא פי' כמו מַעֲצָּרָא כמו מברא תחת מעברא der auspresst) זיירא[4]) (ע"ז ס'.) כבר פירשנו בע' זר. *[אחי"ה בע' זר ז' (ח"ג, שי"ח) וש"נ השינויים, ועוד עיי"ע זיירי (שם רפ"ט.) ובסוף תשובו' הגאונים דפ' בערלין בפי' המלות מע"ז (צד מ':) ד"ה כוחו פי' וז"ל מצרא זיירא . . פי' מצרא זיירא ענבים לאחר שדשין אותן מאספין אותן ועושין אותן כמין גל גדול וזוקפין לפניו לולבין שלא יתפזרו וכו' עד גמירא: ואעפי"כ אסר ר' יעקב מנהר פקוד ע"כ] —

מצר (= מִצְרִי תואר מן מצר = נֵצֶר aus Reisern [Weiden] gemacht) בפ"ק דסוט' (ז' רע"ב וט' רע"א) מביא חבל המצרי וקושרו למעלה מדדיה. ובפ' שני (שם י"ד.) היה מביא את מנחתה בכפיפה[5]) מצרית. פי' חבל עשוי מנסרים של אילן וכן הכפיפה. *[אחי"ה וכנ"ה שם י"ט. כלי' פכ"ו מ"א, ב"ב נ"ח: עיי"ע קפיפה וש"נ, חלון א' ועיי"ע שחלא א'] —

מֵצַר (מל"מ מֵצַר ענין צרה והושאל למשעול הכרמים enger, schmaler Fussweg) בגמ' דפ' חזקת הבתים (ב"ב נ"ה סע"א) המצר והחצב פי' מצר כגון משעול הכרמים שעוברין בו בני אדם הולכין ושבין משדה לשדה. *[אחי"ה ובפי' רגמ"ה אי' וז"ל: המצר זהו חריץ או גדר העשוי סביב השדה להיכרא בין שדות אחרות ע"כ ורשב"ם פי' מע' הבא אח"ז. — וכנ"ה שם נ"ו. אין שם לא מצר ולא חצב מאי, ועוד ענינו מקום צר בכרם חולי' נ': מן המיצר ולמטה וע"ש מקום צר יש בכרם — ואצל האחרונים נקרא מיצר החזה] —

* מֵצַר, מִיצַר, מִיצְרָא, מֶצְרָא (מל"מ (איכ' א', ג') בין המצרים פי' ענין גבול Grenze, Rain וכן בל"ע مصر והפעל ממנו מצר begrenzen) ב"ב נ"ג סע"א שתי שדות ומצר אחד ביניהם וכו' ושם רע"ב החזיק במצר לקנות שתיהן מהו מי אמרינן האי מצר אפסרא דארעא הוא וקני וכו'[6]). שם ה'. ועיין ב"מ ק"ז. ק"ח. ושם: דינא דבר מיצרא (מצרא) עיי"ע (ח"ב, קע"ח:) וע' צר ב'. ב"מ ק"ז. אילן העומד על המיצר, מ"ק ו'. מצר אחד מצויין. ועם הפעל: ב"ב ס"א: מָצַר לו מצרים החיצונים וכו' ושם בריש העמוד בל"א: מצר ליה מצרי אבראי. ושם ס"ב. מָצַר לו מֵצַר אחד ארוך ומצר אחד קצר וכו' עיי"ע ראש. שם ס"א: בית דהוה ליה למימצר ליה ולא מצר ליה וכו'. שם ק"ו. בסימניו ובמצריו. שבת קי"ח. נחלה בלי מצרים. ובנון בסוף כדרך ל"ע מֶצְרָן, מֶצְרָנָא ב"מ ק"ח סע"ב עיי"ע בני מֶצְרָנֵי (ח"ב, קט"ז:)[7]) ובכנויים ב"ב ס"ג. קכ"ח. מצרנהא. והתואר יומ' י"ח: מֶצְרָנָאָה — ומזה הע' הבין רשב"ם מצר דב"ב נ"ה סע"א עיי"ע הקודם. ורש"י לע"ז ע': מצרנא בלשון ראשון עיי"ע מצר ב'.

* מֵיצַר (מל"מ (תהלים קי"ח, ה') מן הַמֵּצַר קראתי יה ענין צרה ואנחה bedrängt, verdriesslich והושאל למך ערך unbedeutend) ר"ה כ"ה. (במשנ') הלך ומצאו ר"ע מיצר, גמ' שם: מי מיצר ר"ע מיצר או ר' יהושע מיצר וכו' ע"ש מפני מה אתה מיצר וכו'. והוא כמו מציק עיי"ע — ב"ב קכ"ז סע"ב דקארו לי עבדא מצר מאה מאי מצר מאה מצר עבדא ק' זוזי ועיין פירשב"ם שסמוכים לי עליו מאה דינר במצר שלו כלומ' ששוה מאה דינר ע"כ ובפי' רגמ"ה כ"י: מצר מאה כלומ' מצרו

---

[1]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר, ובשדפ"ע פשוט. [2]) בל"צ eternuer בל"ר sternuere עטש niesen. [3]) וכונתו אפי' תשובות הגאונים. [4]) כ"ה בכ"י ה"ב, ובדפ"ע זירא. [5]) וכ"ה בירו' אבל בבבלי בתוך כפיפה. [6]) עיין קידושי' כ"ז: עיי"ע מסר ד'. [7]) ושם הודפס בטעות בני מְצַרְנֵי.

של עבד זה מאה זוזי כלום' בטוח אדונו של זה שיכול ליקח ממנו מאה זוז שמאה זוז סמוכין לו בכל שעבד שם ע"כ — ול"נ שהוא מל"ע مصر כים כלום' עבד שיש בכסו מאה זוזי והיינו שוויו מאה זוזי.

* מצר פי' כמו מזר ד' ענין שזוֹר spinnen ירו' סוט' רפ"ו ד"כ ע"ד עיי"ע מזר ד'.

* מִצְרִי, מִצְרִית, מִצְרָאָה, מִצְרָיָה (התואר מן מצרים (egyptisch, aus Egypten עיין יבמות ע"ו: ע"ח. סוט' ט'. ירו' יבמות פ"ח ה"ט: והיה שם תואר לחנמאל כה"ג בבית שני עיין פרה פ"ג מ"ה, ולחנן כתובות ק"ה. ירו' שבת רפ"ה ד"ו: פולא מצרייא עיי"ע לובי, לבדקס. ב"ר ס"פ ס"ד קורא מצראה עיי"ע קר ה'. — ובתרג' אונק' לבראשי' ל"ט, א'. ב'; לשמות ב', י"ב מצראה. והקבוץ שם מ"ג, ל"א מצראֵי, ולנקבה מִצְרֵיתָא שם ט"ו, א'. ג'; והקבוץ מִצְרְיָתָא שמות א', י"ט.

מְצוֹרָע (מל"מ פי' מוכה שחין (ein Aussätziger בפ' היה מביא את מנחתה בגמ' נכנס להיכל (סוטי ט"ז.)[1] והלכה מגלח כדלעת כדתני[2] (נגעי' פי"ד מ"ב וע"ש) בא לו להקיף את המצורע מעביר תער על כל בשרו. *[אחי"ה וכנ"ה הרבה פעמים בנגעי' ובתוספת' שם. והקבוץ מצורעים, מצורעין שם ושם ובכתובו' ע"ז סע"ב — ובתר"י א' לויק' י"ג, מ"ה; י"ד ב'. ז' מצוֹרָעָא] —

* מִצְתּוּתָא (בל"ס מְצָתָא מפעל צית פי' שמע (das Hören תר"י א' לבראשי' ב', ז' מצתות אודנין.

מק (= מָקַק מל"מ בנפעל והפעיל ענין רקבון ונמיסה schwinden, faulen, zerfliessen; מָקָק (Schabe, Papierlaus בפ"ק דביכורי' (פ"א מ"ח) הפריש ביכורים[3] נימוקו ניבוזו[4]. ובפ' תינוקת (נדה ס"ט סע"ב) הזב והזבה [והנדה] והיולדת והמצורע שמתו [עד מתי] מטמאין במשא[5] עד שימוק הבשר. פי' עד שימס[6] הבשר. בפ' במה אשה בגמ' ולא בכוכליאר[7] (שבת ס"ב:) תחת בושם מק (ישעי' ג', כ"ד) מקום שהיו מתבשמות בו נעשה נמקים נמקים. בפ' א"ר עקיב' (שם צ'. במשנ') ממקק ספרים ממקק מטפחותיהן פי' תולעת שמתליעין הספרים והמטפחות. *[אחי"ה וכה"ג בירו' ובמשניות נאפולי ופיזרו וברי"ף וברמב"ם ובערוך בדפ' אש בט"ס מקק ספרים והוא כבגמ' שם מקק דסיפרי' אבל במשנה צ"ל כבערוך דפ"ר וכ"י הנ"ל ממקק וכ"ה בדפ' פיז' וויניצ'. ופירש"י במשנ' מקק: אכילת תולעת אוכלת הספרים ומרקבן ושמו מקק ע"כ והתולעת עצמה נקראה מקק ובל"ע مقّ פי' מוצץ ובכפילות לחוזק הענין مقمق، مكمك וכן בתענית כ"ה סע"ב המתינו עד שיתמקמק ויצטער. וכן בתרג' ירו' א' לבראשית ל"ד, כ"ה כד הוו מתמקמקין, ושם לדברים ל"א, י"ח עד דיתמקמקון. ותרג' ימיקו (תהלים ע"ג, ח') יתמקמקון, ותרג' ויחלש (איוב י"ד, י') יתמקמק עיי"ע מקמק ועוד בנפעל ירו' נדה ספ"ג דנ"א. נימוקה שליה.. נימוק הולד (ובנדה בבלי כ"ו. אי' נמוח) ובהפעיל ירו' ע"ז פ"ב ד"מ. שלא תמיק את העובר במעיה — סנהד' צ"ב: והומק סודו עיי"ע צף ב' מרק ב', סר ג' — כתובות ע"ז. במשנ' מפני שממקתו ופירש"י לשון המק בשרו (זכרי' י"ד, י"ב)] —

מק (= מָקַק כמו פָּקַק ענין תנועה schütteln ובאתפעל sich schütteln והיינו עיטוש (niesen ויזורר הנער (מ"ב ד', ל"ה) תרג' אתמקק רביא. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' דפ' וויניצ' ואתמוקק, ובדפ' רגיא ואתמקמק ובנו"ג בט"ס ואתמורק, וכן תרג' ויתמודד (מ"א י"ז, כ"א) ואתמקק על רביא, ותרג' עטישותיו (איוב מ"א, י') זרירוהי ובכ"י תרג' מקיקוהי. ובתרג' פשיטא הסורית למ"ב הנ"ל ואתפקק הרי כי מקק = פקק. ועוד נ"ל כי מקק כמו מוג ובפיעל מוגג (מל"מ עיין פירשט) ענין רעדה ותנועה. וכן גי' הכ"י ש"ס בע"ז ע': ובפירש"י בשם תשובות הגאוני' עיי"ע מצר ב'] —

מק (= מוּק, מוּקָא בל' סורי מוּקָא בלשון ערבי موق מל"פ موزه (موزك) ועוד בל"ע مونج וממנו בל"י של ביצאנציא μουτζάκιν, μουτζάκιον Halbstiefel[8] בר"ג דמי שאחזו (גיטי' ס"ח סע"ב) במוקיה[9] קא אתי. בר"ג דפ' מצות חליצה (יבמות

---

[1]) בדפ' פראג שינה בטעות במנחות בגמ' נכנס וכו'. [2]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע כדתניא וצ"ל כדתנן. [3]) בנו"ג ביכוריו. [4]) כ"ה בדפ"ר ובדא"מ ושם נבוזו ובשאר דפ"ע נבזזו ובדפ' וויניצ' נימוקי ובנו"ג נבוזו נמקו ובירו' נמקו נבוזו. [5]) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ר רק: מטמאין במשא. [6]) בדפ' וויניצ' בט"ס סימס. [7]) כ"ה בכ"י נ"ו ול"ד ובדפ"ר בכוכלייר ובדפ' וויניצ' בכולייאר ובשדפ"ע לי'. [8]) עיין מ"ש ה' פליישער בהוספותיו לעמח"ר להי לעווי ח"ב, 567, וכ"ה בלי הוצואריש môk עיין יוסטי צענדלעקסיקון 10 שרש aothra. [9]) בנו"ג במוקי.

ק״ב סע״ב) במוק ובסמיכת[1]) הרגלים פי׳ אלמוק בל׳ ישמעאל ועץ מלמטה ובלעז פיינילי[2]). בחלק [בענין סנחריב][3]) (סנהדר׳ צ״ה סע״א) אמר לי עולם הב לי[4]) פילכאי[5]) פתקיה בריש מוקיה ומחייה ברישיה וקטלה[6]). — (א״ב כמו מוקדיה שהוא תרג׳ קדקדו ונבלעה אות דל״ת) *[אחי״ה בנו״ג בריש מוח׳ וצ״ל כגי׳ הערוך אבל ר״ב (ואחריו רמ״ל) טעה לחשוב כי הדלת נבלעה וטעה ג״כ ליחד לציון מסנהד׳ ע׳ בפני עצמו ובכל דפוסים עד אמש׳ ובכל כ״י ערוך נכלל לנכון בע׳ אחד ופי׳ מנעל בל״ע וכן פירש״י ביבמות ק״ב רע״ב רב יהודה דנפק בחמשה זוזי מוקי לשוקא: וז״ל קלשונ״ש קשים הם וכן בל״ע קורין למנעלים אלמוק ע״כ וכן לועז שם סע״ב מוק: קילצון ובגיטי׳ שם קאלצונ״ש והוא בל״צ calecons — הקבוץ מוּקֵי יבמו׳ שם וכן בתרג׳ אסתר ח׳, ט״ו מוקי פרתיאין רמי בריגלוי] —

מַקָּב (בל״מ רק בל׳ נקבה מַקָּבָה, מַקֶּבֶת (Hammer בפ׳ כ״ט בכלי׳ (מ״ז) יד מקבת של סתתים ששה (שמה) [צ״ל שם ה׳] יד מקבת של מפתחי אבנים טפח[7]) פי׳ כמו (שופטי׳ ד׳, כ״א) ותשם את המקבת בידה. מפתחי אבנים כמו (שמות כ״ח, י״א) פתוחי חותם. בפ׳ ז׳[8]) בבכורו׳ (פ״ז מ״א דף מ״ג.) המקבן ושראשו שקוט. גמר׳ (שם מ״ג:) מקבן אמר רבה בר רב שילה[9]) דדמי רישיה למקבא[10]) פי׳ „שבולט הפדחת הרבה לחוץ וכן העורף מאחריו ולצדעיו ושוה ראשו ודומה לפטיש שיוצא לפניו ומאחריו דהיינו[11]) מקבת“[12]). בפ״ג בפרה (מ״א) ר׳ ישמעאל אמר במקבות היתה נעשית. *[אחי״ה והוא כל״מ במקבות (ישעי׳ מ״ד, י״ב) ותרגומו: במקובין ויותר טוב בְּמַקָּבִין וכ״ה בתרג׳ ירמי׳ י׳, ד׳ מל׳ יחיד מַקָּבָא ובתוספת׳ שבת ספי״ג (י״ד) אי׳ בל״מ עיי״ע מפסלת — והתואר מַקְבָן פי׳ דומה למקבת. ורש״י פי׳ בבכורו׳ מ״ג: מקבא: קרדום וקשה להולמו] —

* מקבילות (Spassmacher) ירו׳ ב״ק ספ״ח ד״ו ע״ג א״ל הן תניתה אילין למקרילות למקבילות ופי׳ המפרש מילות של שחוק הם כמו חילק ובילק בבבלי ע״כ ול״נ אולי מל״י אמצ׳ μικροῦλλος (כמו μικρὸς) Kleinigkeitskrämer ומקבילות הוא כמו בר קבלוי (עיי״ע ח״ב קפ״א:) מל״י κόβαλος Possenreisser והוסיף מ״ם בראש להשות המלות במבטא ובחרוז.

* מְקַבְּלָנָא (תואר מן קבל der einnimmt, gewinnt) תרג׳ ולוקח נפשות (משלי י״א, ל׳) ומקבלנא נפשי ועיי״ע קבל.

מקד (פי׳ מח וקדקד Gehirnschale, Schädel ומל״פ مغز עיין בפנים) תרג׳ מכף רגלו ועד קדקדו (איוב ב׳, ז׳) מפרסת רגליה ועד מוקדיה. *[אחי״ה ועליו כיון ר״ב בע׳ מק ע״ש וגי׳ מוקד אי׳ ג״כ במתורגמן וכ״ה לפנינו בתרג׳ לאיוב ובתר״י א׳ לדברי׳ כ״ח, כ״ח בשגעון: בשווייתא דמטפשא מוקדא, ושם פ׳ ל״ה ועד קדקדך: עד מוקדא דרישיכון. ועיין תר״י א׳ לשם ו׳, ח׳; י״א, י״ח והוא מל״פ הנ״ל וגי׳ ברי״ש אית׳ בתרג׳ קהל׳ י״ב, ו׳ ותרץ גלת הזהב: ותהא רעיעא מוקרא דרישך והוא מל״ס מוקרא (דביעא) חלמון והושאל למוח כדאי׳ בתרג׳ איוב כ״א, כ״ד — עיי״ע מקר א׳] —

* מוֹקֵד (מפעל יקד וכ״ה בל״ע موقد ענין מדורה ושרפה Brand, Feuer, Herd) בית המוקד עיי״ע (ח״ב, ע״ג:) ושי״נ. סנהד׳ ל״ג: אדמוקדך יקיד עיי״ע קד ב׳. ועוד מים חמים Thermen קהלת פ׳ חפר גומץ מוי דמוקד דטבריה ובב״ר פע״ט בי בני דבית מוקד דטבריא.

* מקידה (ענין קערה אולי מלשון הוצואריש מיזגדאן flache Untertasse)[13]) סוט׳ ט׳. במקידה של חרש. ושם ל״ב רע״ב במה היא

---

[1]) בנו״ג ובסמיכות וכ״ה בתוספת׳ יבמות פי״ב. [2]) בלאי״ט Pantoffel, pianella כ״ה בדפ׳ וויניצי׳ באסיל אמש׳ ועה״ק שנ״ב אבל בדפ״ר פיזי וכ״י ק״ט וה״ב וב״ר פלנולי ובכ״י ו״ו אי בי ול״ד בט״ס פלטלי. [3]) וכ״ה בעי׳ פלך א׳. [4]) וכ״ה בעי׳ פלך א׳ ובכ״י ש״ס עולימא שלים הב לי ובנו״ג עלם אייתי לי פלך. [5]) וכ״ה בעי׳ פלך ובדפ״ר בכאן פילקאי. [6]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר, ובשדפ״ע קטליה. [7]) דע כי בדפ״ר אי׳ שמה וצ״ל שם ה׳ היינו בכלים שם מ״ה, ומגליון בא פנימה להורות על הציון ובכ״י ובדפ״ע אחרי׳ לי׳. [8]) כ״ה בכל כ״י ובדפ״ר באסיל׳ ואמי אבל בדפ׳ פיז׳ וויניצי׳ בט״ס ק מ א. [9]) לי׳ בש״ס וכן לי׳ בהעתקת רגמ״ה בפי׳ לבכורו׳. [10]) כ״ה בדפ״ר פיז׳ וכ״ה בפי׳ רגמ״ה וברש״י ובד׳ וויניצ׳ למקבת ובנו״ג למקבן. [11]) בכ״י ה״ב בט״ס ואינה. [12]) בפי׳ רגמ״ה מקבא ושם הסיום כגון „ותשם את המקבת בידה“ וזה הביא רבינו בתחלת הערך וא״כ כל חפי׳ שייך לרגמ״ה שם בקובץ כ״י אנגיילקי׳ דף ק״ז סע״א. [13]) עיין פירוש החי׳ שפיעגעל 335 Vendidâd על 14·30 Fargard והי׳ Wilson גרס merkindân עיין יוסטי צענדלעקסיקאן שרש urunya צד 65.

שותה במקידה של חרש. ירו׳ סוט׳ רפ״ב די״ז ע״ד אית תניי תני בכלי חרש לא במקידה אית תניי תני אפי׳ במקידה, שבת קנ״ז. וספרא מצורע רפ״א ועיין מ״ש בע׳ קד ג׳ להוציא מדעת רבינו שהוא אחד עם פיילי Schale, φιάλη — במד״ר פ״ט מקדח של חרס צ״ל מקדה.

* מַקְדֵחַ (מל״ע مقداح Bohrer, chirurg. Instrument) מפעל קדח עיי״ע קדח א׳ וש״נ.

מַקְדּוֹן (= מוקדון בל״י Μακεδὼν, בל״ס מַקְדּוּנְיָא; מֵקְדּוּנְיָא בל״י Μακεδονία בל״ס מַקְדּוּנְיָא Macedonien) בפ״ק דיומא בגמ׳ ללישכת פרהדרין (יומ׳ י׳ רע״א) מ ד י [1]) זו מקדוניא. וכן תרג׳ ירוש׳ (א׳ וב׳) בבראשי׳ רב׳ פרש׳ ל״ח (רל״ז) יון מקדוניא. (א״ב שם מדינה בל״י ורומיי אשר בה מלך אלכסנדרוס וממנה יצא וכבש הפרסיים) *[אחי״ה וכנ״ה אלכסנדרוס מקדון (ירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א ע״ג) או לרוב אלכ׳ מוקדון עיי״ע אלכסנדרוס (ח״א, צ״ד: והלאה) (וע׳ אפריקי) ויש להוסיף יומ׳ ס״ט. ושם: סנהד׳ צ״א. ב״ר פס״א תרג׳ אסתר שני א׳, ב׳ — מכילת׳ יתרו פרש׳ ט׳ נפלת (בראשית ט״ו, י״ב) זו מלכות מקדון. ושם: אימה (שם) זו מקדון. תרג׳ אסת׳ א׳, ח׳ דהבא מוקדונא ועיין שם תרג׳ שני ו׳, י׳. — ומ״ש רבינו וכן תרג׳ ירוש׳ בב״ר וכו׳ כיון לתרג׳ ירו׳ שהובא בב״ר ולפי זה היה גרס בב״ר יון מקדוניא וכ״ה באמת תר״י א׳ וב׳ בבראשית י׳, ב׳ (וכ״ה בתרג׳ דה״י א׳, א׳. ה׳) אבל בב״ר שלפנינו (רפל״ז) אי׳ ומדי ומקדוניא כדאי׳ ביומ׳ שם. ועוד י״ל כי רבינו היה מנסח גם בב״ר כדאי׳ לפנינו ואז צ״ל בערוך כזה וכן בב״ר פרש׳ ל״ח (ל״ז) ותרג׳ ירו׳ יון מקדוניא כי בלעדי זאת מלת וכן איננה מיושבת כל צרכה אבל אם מושכת עצמה על של לפניה היינו על ציון מיומ׳ היטב הביא רבינו ראיה מב״ר שאי׳ שם ג״כ ומדי ומקדוניא והיטב ציין תר״י כי נטה מזה לתרגם יון ע״י מקדוניא — וגי׳ אחרת עיין בירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א] —

מַקְדְקְדִין (gesprenkelt) תרג׳ ירו׳ ברדים [2]) (בראשית ל״א י׳. י״ב). *[אחי״ה נ״ל מל״ע قضقض ענין פירוד ופיזור וזה ענין ברודים לדעת קצת כמו פרודים וכן בל״ר spargo, ובל״י πάσσω עיין פירשט ע׳ ברד. ותרג׳ אחר הביא רבינו להעתקת ברדים בע׳ פצח ג׳ ע״ש — ובנו״ג בבראשית שם: גביהון חיורין] —

* מִקְדָּשׁ (מל״מ פי׳ מקום קדש ובפרט בית הבחירה שבירושלים heiliger Ort, der jerus. Tempel) יומ׳ כ״א: מקדש ראשון מקדש שני ע״ש ועיין ירו׳ הוריו׳ פ״ג דמ״ז סע״ג. — מ״ק ט׳. עירו׳ ב׳. ושם: משכן . . מקדש והרבה בצירוף בית עיי״ע בית מקדש (ח״ב, ע״ה:) ויש להוסיף ברכות ח׳ סע״א שהש״ר פ׳ כמגדל ובתרג׳ מַקְדַּשׁ, בֵּית מַקְדַּשׁ (מוּקְדַּשׁ) וכן בל״ס מַקְדַשׁ, מַקְדְשָׁא עיין תרג׳ אונקל׳ לשמות כ״ה, ח׳; לויק׳ י״ב, ד׳; י״ג, ל׳ ותר״י א׳ שם ושם. והקבוץ ליחזק׳ כ״א, ז׳; לתהלים ע״ג, י״ז.

* מְקַדַּשְׁתָּא (Buhlerin) תרג׳ קדשה (בראשית ל״ח, כ״א, כ״ב).

* 1 מִקְוֶה (מל״מ אסיפת מים ואצל רז״ל בפרט מֵי טבילה לבנות ישראל Reinigungs-Tauchbad) יומ׳ ל״א סע״א ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה (ועיין במ״ר פי״ח) מקואו׳ פ״א מ״ז מקוה שיש בו מ׳ סאה וכו׳, קידושי׳ ס״ד. בנות ישראל מקוה טהרה לחללין, שם ע״ז. כשם שבני ישראל מקוה טהרה לחללות כך בנות ישראל מקוה טהרה לחללים. יומ׳ פ״ח מ״ט ירו׳ יומ׳ ספ״ח דמ״ה ע״ג מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב״ה מטהר את ישראל. תוספת׳ קידושי׳ פ״ה ישראל מקוה לכהנים ושפחה מקוה לכל הפסולין. והקבוץ ירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ד ע״ד א״י טהורה ומקוותיה טהורין, ירו׳ תרומ׳ פ״ד דמ״ג. שני מקוות, מקואות פ״ג מ״א שני מקואות. ועל שם זה נקראה המסכתא מִקְוָאוֹת, ואצל הגאונים ורבינו בדפ״ר ובקצת כ״י ערוך: מִ קְ ו ו ת, עיין הציונים בסוף זה החבור בספר המפתח לערוך השלם.

* 2 מִקְוֶה (אסיפת חלקי הרקבון שצפים ע״ג היין והחומץ ונקרא בלא״ש Kahm) כתובו׳ ע״ה. מקוה דחמרא כ״ה בערוך ע׳ משק ע״ש וכה״ג בפי׳ ר׳ יהונתן שהובא בשט״מ בכתובו׳ שם ובנו״ג קיוהא.

* מקות (?) קהל״ר פ׳ מה שהיה כמה מקות פנסין והגי׳ הנכונה עיי״ע קסלפנס.

---

[1]) כ״ת בכ״י ובדפ״ר ואמש׳ אבל בדפ׳ פיז׳ והלאה בט״ס די. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ודפ״ר ובשדפ״ע וכ״י בט״ס כדודים, בדודים, ברורים וכדומה.

* מַקְזְתָא (מפעל נְקַז בל"ע نقز springen פי' קפיצה והושאל לדחיית ר"ה ליום הבא Ueberhüpfung, Verlegung des Neujahrs auf den kommenden Tag) ירו' שביעי' פ"א דל"ג: ירו' סוכ' רפ"ד דנ"ד: ירו' ע"ז רפ"ד דמ"ג ע"ד הדא מקזתא.

* מְקַזֵּז (נ"ל מל"ע قز קפץ וא"כ מקזז העבד שקפץ ורץ לקול אדונו וסר למשמעתו der bo-hende Diener) פסיקת' דר"כ פ' ויהי בשלח צד פ"ד. והיה מהלך בשוקא מקזזוי מן קדמוי מקזזוי מן בתרוי כ"ה בערוך ע' קזז וכצ"ל בילק' בשלח רמז רכ"ה ושם אי' מקזווי ובנו"ג בפסיקת' מקקוזיי וצ"ל כני' הערוך ובשהש"ר פ' גן נעול אי': ועבדים מהלכין אחריו וזה כפי המשך הענין כי עיקר הוראת המלה היא כמו שכתבתי בריש הע'.

* מִקְזָנָה (?) (Pechfackelholz) ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. בע' דדינין (ח"ג, כ"ז.) הוכחתי כי הוא כמו פקזנה ע"ש.

* מֶקַח (פי' ענין לקיחה מל"מ (דה"י ב' י"ט, ז') das Annehmen, der Kauf) דה"י שם. אבות פ"ד מכ"ב מקח שוחד עיין תוי"ט שם מ"ש בשם רבינו אפרים בענין ניקוד המלה כי י"ג. מֶקַח וי"ג מַקָּח וזה וזה לא משתבש אבל מֶקָּח לא הורשה. ועוד ענין משא ומתן ב"מ ע"ט: במד"ר פ"כ מקח וממכר, ב"ב קנ"ה: מקחה מקח וממכרה ממכר, שם ס"ט: מקח טעות, שם צ'. ביטול מקח, כתובות י"ז רע"א מקח רע, שם י': זכה במקחך, ירו' כתובות רפ"א דכ"ד ע"ד יערב עליו המקח, תעני' ל"א. קחו מקחכם לש"ש, סוט' מ"ז. חן מקח עיי"ע חן ג'. סוכ' מ': דרך המקח, פסחים קי"ב: אל תעמוד על המקח בשעה שאין לך דמים. שמ"ר ר"פ ל"ג דרש לקח (משלי ד', ב') אל תעזבו את המקח שנתתי לכם, יש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו וכו', ילק' תרומ' רמז שס"ג וילק' משלי רמז תתקל"ה יש מקח גדול מזה וכו', ויק"ר פ"ל במקח ולא בגזל.

* מַקְטְיָא (בל"ס פי' מקשה וכ"ה בל"ע مقثاة Kürbisfeld) תרג' במקשה במקטיא לפי גי' המתורגמן [1] וכ"ה בפשיטא הסורית. ועל פיו נקרא שם המקום ירו' מ"ק פ"א ד"פ: עיי"ע בית עולם (ח"ב, ע"ח.).

* מַקְטָיָה (מפעל קטט פי' ריב וכעס Kränkung, Zänkerei) ירו' סנהד' רפ"ג דכ"א. קיטה במקטיה וכו'. והמקור מן קטט: תוספת' ב"ק ספ"י ירו' סנהד' פ"ח דכ"ו רע"ב לא תגנובו ע"מ למקט וכו' פי' להכעיסו.

* מַקְטְרֵג (מל"ס מְקַטְרְגָנָא מפעל קטרג ע"ש מל"י κατήγορος Ankläger) ב"ר ס"פ מ"ט הקטיגור הזה וכו' עמד לו הדיין נשתתק הסניגור והמקטרג הולך לעשות שליחותו ובילק' וירא ריש רמז פ"ד אי' הקטיגור וזה רגיל יותר עיי"ע.

מִקְטוּרִין (מל"ר amictorium (amictus) מלבוש בפרט מעיל ועטיפה (περιβόλαιον) Umwurf ולדעת רבינו כמו برنس מעיל שיש לו בית ראש (kaputzenart. Kleid בע"ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת (נ"ח:) אתא לקמיה דר' יוחנן א"ל אדמקטורך עלך זיל הדר. בפ' כל כתבי הקדש (שבת ק"כ.) ואילו הן י"ח כלים מקטורן ואונקלי פי' „כמו מעיל ובל' ישמעאל ברנוס [2] שיש לו בית ראש ועוטף בו הלובשו ויש בו לולאות וקרסים שמחברן והוא כמו מלבוש". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח הנ"ל ועפ"י זה היטב לועז בערוך הקצר שנ"ב קוגלא בלא"ש והוא בל' אשכנז ישן נושן Kogel והועתק מל"ר cucullus מעיל שיש לו בית ראש ועיין אדעלונג זה הערך, והנכון כי הוא מל"ר (עיין ברילל טראכטען 32) ועיקר הכתיבה מקטורין ביו"ד כדאי' בדפ' וויניצ' [3]) וכ"ה בתוספת' ב"מ פ"ח נתנו במקטורין (ובכ"י אירפורט ב' פעמים במקטירו) תוספ' כלי' ב"ב רפ"ז נימי פסיקיא ומקטורן, ואי' עוד בירו' ב"מ רפ"ב ד"ח: עזיל כריך במקטורה והוא קרוב לגי' כ"י תוספת' הנ"ל] —

☞ מוֹקִי (קטוע מן: מוֹקִים מפעל קום פי' העמיד) בל' תלמוד כמו מוקים עיי"ע קאי וע' תיקי.

מְקְיוֹן (= מוקיון בל"י μῶκοι Possenreisser, Grimmassenmacher) בס"ג דפ"ק דע"ז (י"ח: וירו' ע"ז פ"א ד"מ.). — (א"ב פי' בל"י לץ הצוחק בפני ההמון) *[אחי"ה ועיי"ע בקיון (ח"ב, קנ"ח: ושם פירשתי] —

---

[1]) בנו"ג במקשיא וכ"ה בערוך ע' בע ג'. [2]) ובפי' ר"ח נדפס בש"ס ווילנא בטעות כרכום. [3]) ובשאר דפ"ע ועה"ק וכ"י מקטורן וכ"ה בשבת שם.

* מוּקְמָא, מוּקְמָנָא (מפעל קום פי' מעמד Stand, Standort) תרג' מעמדם (דה"י ב' ל"ה, ט"ו) על מוקמתהון, ותרג' ומעמד (שם ט', ד') מוקמנא.

* מוּקְצָה, מוּקַר, מוּקְרָא עיי"ע בלי וי"ו.

מַקֵּל (מל"מ נרדף עם מטה Stock, Stab) מקל הבלשיים[1] (כלי' פט"ו מ"ד) כבר פירשנו בע' בלש. בכל כלי פי"ז בכלי' (מט"ז) מקל שיש לו בית קיבול מזוזה ומרגלית הרי אילו טמאין. פי' אם יש בו עובי כדי לעשותו[2] נרתק למזוזה או למרגלית. בפ' במה אשה בגמ' ואם יש לו (שבת ס"ו סע"א) מקל של זקנים ט ה ו ר ה[3] פי' דרך הזקנים שאין יכולין להלך בלא מקל כדאמרינן (שם קנ"ב רע"א) טבן תרתי מתלת[4] טהורה מכלום שפשוטי כלי עץ אין מקבלין טומאה, לתרוצי סוגיא (שבת ס"ו רע"ב)[5] פ"א לתקן הילוכו עביד. *[אחי"ה וכנ"ה בברכו' נ"ד. יבמו' ו' רע"ב במקלו עיי"ע אפנדה. ע"ז ד"מ: (במשנ') כל שיש בידו מקל וכו' ובגמ' (שם מ"א.) מקל שרודה את עצמו תחת כל העולם כולו כמקל ובירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג מקל שהוא רודה בו את העולם ירו' נדרי' רפ"ט דמ"א: מקל של ר"מ היתה בידי וכו'. תוספת' שבת פ"ז (פ"ח) השואל במקלו וכו' פסחים נ"ב: נדרש מקלו (הושע ד', י"ב) כל המיקל לו מגיד לו. ב"ר פל"ט מקל ותרמיל מיכן וכו' והקבוץ ר"ה כ"ב. ירו' כ"ב ספ"ז דט"ו ע"ד מקלות — ירו' יומ' פ"ו במשנ' ז' קלען במקלות ועיי"ע מקלעה וע' קלע ב'] —

* מִקְלָה (מפעל קָלִי verbrennen פי' שריפה, מקום שריפה das Verbrennen, die Brandstätte) ב"מ ע"ד. מחוסר מקלה. ועוד מקלה כמו כירה וזה אפר מקלה עיי"ע אפר (ח"א, רל"ה:) וש"נ ויש להוסיף ברכות כ"ח. ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד (עיי"ע מזה), פרה פ"ט מ"ז תוספ' שם רפ"ט, שם לתעני' פ"ב; לבכורות פ"ב; תרגום לאיכ' ב', י'.

* מקלוט (מפעל קָלַט אחז פי' כיס ושק לקלוט בו גללי בקר Mistauffänger ובל"ע مقلد שק קטן לתת בו מספוא Futtersack) ירו' ב"ק רפ"ב ד"ב ע"ד הטילה גללים וכו' צריך שיהא המקלוט בידו (שתי פעמים). וזו כגי' המיקלט. המקלוט שציינתי בע' מִלְקָט ב' ע"ש.

מְקוּלִין (בל"ס מַקְלְוָן, מַקְלוֹן מל"י μάκελον (ובל"י האמצ' μακελλεῖον) בל"ר macellum בית מטבחים, חנות שמוכרין בה בשר Fleischladen, Fleischerscharren) בהקומץ רבה בגמ' ב' פרשיות (מנחו' כ"ט:) א"ל חזור לאהוריך ראה שחותכין[6] בשרו במקולין. בפ' גיד הנשה בגמ' דסמוך ואין נוהג בעוף (חולין צ"ב רע"ב) ואחת שאין שוקלין בשר המת במקולין. בב"ר פרש' פ"ז (ר"פ פ"ו) ויוסף הורד מצרימה לפרעה: שהיו מושכין אותה למקולין ולא היתה נמשכת. פי' בלי יון[7] קורין מקולין[8] לבית המטבחים, ובלעז מ ק י ל"ו[9]. *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' צ"ה. מקולין וטבחי ישראל ושם: אנו נאסור כל המקולין. ספרי בלק פ' קל"א בנו להם מקולים וכצ"ל בירו' סנהד' פ"י דכ"ח רע"ד במקום קנקלין ועיי"ע וע' קלע ירו' חגיג' פ"א דע"ו: ושמחת (דברים ט"ז, י"ד) אפי' ממקולין] —

מְקֻלָּס (מהשם קוֹלָס מל"י ורו' conus, κῶνος והועתק לל"ע قونس ראש הקובע Helmspitze) בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים ע"ד.) תניא ר' ישמעאל קוריהו תוך בר[10] ר' טרפון קוריהו גדי מקולס. פי' תולין חוצה לו כדרך שתולה אדם המגן כלומר מזויין. וכובע נחשת (ש"א י"ז, ל"ח) תרגומו וקולס דנחש. *[אחי"ה וכ"ה בתר' שם פסוק ה' להעתקת וכובע והקבוץ בדה"י ב' כ"ו, י"ד להעתקת כובעים ועיין תרג' לירמי' כ"ו, ד'; ליחזק' כ"ג, ט"ו; כ"ד. כ"ז, י'. ועוד עיי"ע קלס ז'. ובפי' גדי מקולס הלך בעקבות דר"ח בפסחי' ועיין בפירש"י] —

* מַקְלָעָה, מַקְלִיעָתָא (פי' קליעה Geflecht) יומ' פ"ו מ"ז קלען במקלעות ובירו' אי' במקלות עיין סוף ע' מקל. וע"ש המפרשים. והושאל לקליעת השער (Haarflechte) ירו' שבת רפ"ו ד"ז ע"ד דהות מזבנא מקליעתא וכו'.

---

[1]) וכ"ה בפי' רה"ג לכלי' ובע' בלש הבלשיין ובנו"ג הבלשין. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט, ובדפ"ע לעשות. [3]) וכ"ה בדפוסים הראשונים ובכ"י ש"ם ובאו"ז ה' שבת סי' פ"ד ס"ק כ"א והגיה המרש"ל טהור וכ"ה נכון. [4]) בנו"ג טבא תרי מתלת ועיין מסכת דא"ז פ"י. [5]) בנו"ג עוד: עבידא ובכ"י ש"ם הוא דעביד. [6]) בנו"ג ששוקלין. [7]) בדפי אמ' רומי וזה ג"כ נכון. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"א ובדפ"ע אחרי' מכילים. [9]) כ"ה בדפ' פיזו' וויניצ' ואמ' ובדפ"ר ובכ"י מקילוס וצ"ל מקילי בלאיט"ז macello Fleischbank Schlacht-. [10]) וכ"ה בכ"י ש"ם ובל"א ברש"י תכבר וכ"ה בכ"י א"פ ובמכילתי' פ' בא פ"ו ובירו' תוך ובר וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג תוך תוך.

* מַקְלוּפִין (מפעל קָלַף Schalen, Hülsen) תר"י א' לבמד' ו', ד' מגפן היין מחרצנים: מגופנין מקלופין.

מָקוֹם (מל"מ ענין מרחב שהגוף נמצא בו והושאל לאל יתברך עיין בפנים וע"ש עוד הוראות אחרות) בב"ר פ' ס"ט (ס"ח) ויפגע במקום (בראש' כ"ח, י"א) אמר רב הונא משום ר' אמי למה מכנין[1] שמו של הקב"ה וקורין אותו מקום שהוא מקומו של עולמו א"ר יוסי בר חלפתא[2] אין אנו יודעין אם הקב"ה מקום עולמו או אם עולמו מקומו ממה דכתיב (שמות ל"ג, כ"א) הנה מקום אתי הוי אומר[3] הקב"ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו[4]. בילמדנו הנה מקום אתי (תנחו' כי תשא סי' כ"ז)[5] א"ר יוסי בר חלפתא הנה אנכי במקום הזה לא נאמר אלא הנה מקום אתי מקומי טפילה לי ואין אני טפל למקומי. בברייתא דר' אליעזר פ' ל"ה הגיע להר המוריה בחצי היום ופגע בו הקב"ה שנא' (בראש' כ"ט, י"א) ויפגע במקום ולמה נקרא שמו של הקב"ה מקום שבכל מקום שהצדיקים שם הוא נמצא עמהם שנא' (שמות כ', כ"ד) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך. שחזרה למקומה בהקומץ רבה בגמ' ב' פרשיות (מנחו' ל':) כבר פי' בע' חזר ובע' דמאי. *[אחי"ה כ"ה בדפ"ר וויניצ' וכ"ה בכ"י ערוך — וכנ"ה בשבועו' מ"ה. במשנ' חזרה שבועה למקומה וכו' ועיין פי' בגמ' שם מ"ז. ברכות ו' רע"ב כל הקובע מקום לתפילתו וכו', סנהד' י"ד: ע"ז ח' סע"ב מלמד שהמקום גורם. סנהד' ק"ב. מקום מזומן לפורענות. ברכות ל"ד: מקום שבעלי תשובה עומדין וכו', חולי' ז'. עיי"ע גדר א'. תענית כ"א רע"ב לא מקומו של אדם מכבדו וכו', כתובות ק"ג: הוריו' י"א סע"ב ממלא מקום אבותיו. יומ' ל"ח סע"א במקומך יושיבוך וכו'. עירו' נ"ד. מגיל' י': נדרי' ס"ד: סנהד' ק"ו. כל מקום שנאמר וכו', מגיל' ל"א. חולי' פ"ט. כל מקום שאתה מוצא וכו', מנחות ל': כל מקום ששנה וכו', ברכות י': כל מקום שהלך וכו', סנהד' ק"ד. כל מקום שהן הולכין וכו', ברכות י"ט: כל מקום שיש חילול השם וכו', חגיג' ה': כל מקום שנתנו חכמים עיניהם וכו', מגילה ט"ו. כל מקום ששמו ושם אביו בנביאות וכו', סנהד' ל"ח: כל מקום שפקרו הצדוקים וכו', מנחות ל': מקום הגרד.. מקום המחק עיי"ע גרד א'. ועוד עיין ברכות ח'. י': פסחים קי"ט. יומ' כ"א. ר"ה ט"ז: אבות פ"ד מי"ד. — ועוד ענין מקום כמו בל"י τόπος ענין וטיב Bawandtniss, Verhältniss ברכות פ"ד מ"ב מה מקום לתפלה זו פי' ענינה וטיבה. והושאל לאל יתברך עיין לעיל ועוד ברכות ט"ז: ויק"ר פ"ה עיין סוף ע' חסר (ח"ג, תנ"ט), בכורות מ"ה. נדה מ"ט: המקום יהיה בעזרו, ע"ז מ': ברוך המקום — ובל' נקיה גיטי' ס"ט סע"ב אותו מקום פי' בית בושת האשה — ובל"א מקומא כמו יקום בל"מ עיי"ע מקמתא] —

☞ מקמק (תפלפל מן מָקַק עיי"ע מק א'. zerfallen, sich auflösen) תרג' וגבר ימות ויחלש (איוב י"ד, י') וגברא ימות ויתמקמק.

מְקַמְתָּא (= מְקָמָא, מְקִימָא כמו מְקָמָא בל"ס פי' יקום בל"מ ובהשאילה דבר יקר ויש לו ערך Werthgegenstand, Vermögen, Hab und Gut) בבראשי' רבה פרש' ע"ד (רפע"ג) מן[6] אכל הדין[7] מקמתא ברך. בויק"ר וסמכו זקני (העיר) [צ"ל העדה] (סוף פ"ה) והוא ישקיט: אית לך מקימה פלני תתנין[8] לי. מלאכת רעהו (שמות כ"ב ז', י') תר"י מקמתא דחבריה. *[אחי"ה בנו"ג בתרג' בעיסקא. ובזה הענין ג"כ בשמ"ר פ"ל משל לשנים שירדו למקמא אחד אומן ואחד הדיוט וכו' פי' עסק. וכן פי' במ"כ מקימה פלנית (ב' פעמי' בויק"ר) מלאכה פלונית ע"כ. ירו' מעש' שני פ"ה דנ"ו: פלן ברי יסב מקמת פלן. ירו' עירובי' פ"ג דכ"א: ירו' גיטי' ספ"ז דמ"ט. מקמת פלן ובירו' קידושי' פ"ג דס"ג ע"ד מיקמת וצ"ל מקמת ובירו' נדרי' פי"א דמ"ב ע"ג מקמה טבא. ובשהש"ר פ' אם חומה: למזבן מקומא] —

* מַקְנִיתָא (פי' ענין כַּן מפעל קני Gestell) ירו' מעש' שני ספ"ד דנ"ה רע"ג מקניתא פי' מה שמשימין תחת הרגל להדום. ושם מפורש מקניתא: מרגלתא ע"ש בפי' פני משה.

---

[1]) ברפ"ר פיזי ובכ"י וי"ו ל"ד ק"ט אי' בט"ס מכניסים. [2]) כ"ה בדפ"ר ובדפי' וויניצי בר ר' חלפתא ובדפי' פיזי ב"ר ובד' באסיל ואמ' ברבי חלפתא. ושניהם נכונ' כי בפסיק' רבתי פ"א ופי"ח אי' בן חלפתא ובפכ"א, בפכ"ג אי' בי רבי וצ"ל ברבי חלפתא. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב. [4]) בנו"ג קצת בע"א אבל כגי' רבינו אי' בפסיק' רבתי פכ"א ועוד עיין מד' תהלים מזמור צ' ד"ה מעון ילקי' חבקוק סוף רמז תקס"ג. [5]) ועיין שמ"ר פמ"ה ילקי' כי תשא רמז שצ"ה, ילקי' תהלים רמז תתמ"א. [6]) בנו"ג מאן. [7]) בנו"ג הדא. [8]) בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה לפנינו תיתנון ובדפ"ר ופיזי ובאסיל תיתבין וצ"ל תיתנין וכ"ה בדפ' אמ'.

מקם (= מוקסא אולי מל"פ וע' مونك, مونج בהיפך האותיות Halbstiefel עיי"ע מק ג') בב"ר פ' (ל"ח) [צ"ל ל"ז] [1]) (לפנינו ל"ו) ויקח שם ויפת: כפיתו בסרבליהון (דניאל ג', כ"א) רב יודן אמר בגוליהון רב הונא [2]) במוקסיהון. — (א"ב פי' בל"י כובע ומצנפת של ראש). *[אחי"ה על איזו מלה יונית כיון ר"ב לא איתפריש לי. וכנ"ה באסת"ר פ' להביא ובילק' דניאל רמז אלף ס"א ועוד עיין מ"ש ה' ברילל טראכטען 74 בשם סופר יוני] —

* מַקּוֹף (מפעל נקף בל"ע نقف bọhren, stechen ראש הקרדום שנוקב באדמה der spitze Theil des Grabeisens) כלי' פי"ג מ"ג נשבר מקופו טהור. ורבינו בע' קף י"ג פי' (עפ"י פי' רה"ג) מקום שנכנס בו הקתא והוא הנקב, ובפי"מ להרמב"ם הוא העץ אשר יכנס בו הקורדום.

* מוּקָּף (הָפְעַל מן נקף עיי"ע ענין היקף וסבוב Umliegendes, Umgebendes) תרומו פ"ד מ"ג אף מן המוקף ביכורי' פ"ב מ"ה חולי' ז'. שלא מן המוקף עיי"ע קף ב'.

* מַקְּפָא (מפעל נָקַף במקור פי' ענין סבוב umrin-gen) ירו' פיאה פ"ז ד"כ סע"א וירו' סוט' פ"א די"ז רע"ב ע"ש ושינויי נוסחאות.

* מַקְּפָנָא (מע' הקודם ופי' חל המקיף את העיר Ringmauer וגם חַיִל החונה סביב umlagernde Truppe) תרג' חל (איכ' ב', ח') ותרג' בצדיכם (במדי' ל"ג, נ"ה) מקפנא ועיין תרג' יהושע כ"ב, י"ג.

מִקְפָּה (מפעל קָפָה בל"מ קפא zusammenrinnen והושאל לתבשיל קפוא ועב Brei) בפ"ב בטבול יום (מ"ג) המקפה של תרומה והשום והשמן של חולין. בפ"א דחולי' בגמ' השוחט בשבת (י"ד: שברי עריבה לצוק לתוכו [3]) מקפה. פי' מרק של פולים והוא גריס. בפ' המוכר פירות לחברו בגמ' המוכר יין (ב"ב צ"ה.) לא צריכה דא"ל למקפה פי' לציקי קדירה שהוא יין יפה הרבה שמבשם הקדירה. *[אחי"ה וכנ"ה בטבול יום פ"ב מ"ד המקפה והחמיטה וכ"ה בע' צף ב' ובתוספת' ט"י רפ"ב וחמיתה. גדרי' נ"ג: מן המקפה מותר בגריסין וכו', ירו' נדרי' ספ"ו ד"מ. מקפה של גריסים, וכ"ה בסוכ' כ"ט.] —

1 מֻקְצָה (הָפעל מן קצה בלש' ערבי قصى הרחיק ולכן قصا חצר הבית הרחוק מן הבית مقصى רחוק Abgesondertes, zum Gehöft gehöriger Raum) בפ' אחרון דעירובי' (ק"א רע"א) הדלת שבמוקצה פי' האי מוקצה מקום כמו דיר וסהר הוא כדאמרינן בעושין פסין לביראות (שם כ"ב. כלל אמר ר' שמעון בן אלעזר [4]) כל אויר שתשמישו לדירה כגון דיר וסהר ומוקצה. *[אחי"ה ופי' ר"ח (בש"ס ווילנא) לדף כ"ב. מוקצה מקום גבוה הוא שנעשה מוקצה מן רה"ר ומן הכרמלית וכו' ע"כ ורש"י שם דף י"ח. פי' מוקצה: רחבה שאחורי הבתים ע"כ, וכן פירש"י עצים שבמוקצה בשבת קנ"ז רע"א. — וכנ"ה בתוספת' שבת רפ"ב (א') ורפ"י (י"א) ותוספת' עירובי' פ"ג (ב')] —

2 מֻקְצֶה (מע' הקודם מה שנרחק ונפרד מדעתו alles was abgesondert wird) בכל האסורין בפ"ו בתמורה (כ"ח. ועיין בתוספת' נזיר ספ"ד) המוקצה והנעבד איזהו מוקצה מוקצה לע"ז פי' העומד לשם ע"ז שהקצהו לשמה להקריבו. בר"ג דפ' יוצא דופן (נדה מ"א.) מן הצאן (ויקרא א', ב') להוציא את המוקצה לע"ז [5]). אין מוקצה לר"ש אלא גרוגרות וצמוקים בלבד (שבת מ"ה. ביצ' מ'.). פי' בירושלמי (ביצ' רפ"ד דס"ב סע"ב) א"ר שמואל בר ססרטי [6]) מפני שמסריחות בינתיים. בס"ג דפ' כל כתבי (שבת קכ"ב.) מעמיד אדם את בהמתו ע"ג עשבים בשבת אבל לא ע"ג מוקצה. בפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"ד סע"א ורע"ב) עומד אדם על המוקצה ערב שבת בשביעית. פי' גאון זצ"ל המוקצה הוא המקום המוכן להקצות בו פירות כדי ליבשן כדי שתגמר מלאכתן [7]) וכן פירוש המעביר תאנים בחצירו לקצות (מעשרו' פ"ג מ"א, ביצ' ל"ד:

---

[1]) וכ"ה בעי' גל ו'. [2]) ועיי"ע גל ו' הערה 7. [3]) בנו"ג לתוכן ובתוספי' שבת פי"ד (ט"ו) בהם. [4]) כ"ה לנכון בדפ"א רשב"א ובדפ"ר פיז' וויניצי' בן גמליאל ובדפ' באסיל רשב"ם? [5]) לי' בתמו' ובנדה וכן לי' בתו"כ ויקרי' פרש' ב' ונראה שהוא מפי' רבינו וכן אי' בתמורי' כ"ט. אין מוקצה אסור אלא עד שיעבדו . . עד שימסרהו למשרתי עבו"ם . . עד שיעשו בה מעשה. ועיין בתוספת' ע"ז ספ"ה (ו') איזהו מוקצה מוקצה לעבודה זרה. [6]) בכ"י ק"ט ססרתי ובנו"ג סוסרטיי ויש הגי' סיסרטא, סוסרטאי, סוסרטי עיין מ"מ בסד"ה צד קע"ט: ובמה"י צד קכ"ו: ושם ושם לי' ציון מביצ' הנ"ל ובפי' ר"ח בביצ' כ"ו סע"ב (בש"ס ווילנא) אי' בר סרטי וצ"ל ססרטי. [7]) ועיין פי"מ להרמב"ם למעשרו' פ"א מ"ה וע' הבא אח"ז.

ל״ה רע״ב) לגמר את מלאכתן. פ״א פירות שלא נגמרה מלאכתן קרי מוקצה כדתנן[1] (ביצ׳ ל״ד סע״א במשנ׳) עומד אדם על המוקצה. המעביר[2] תאנים בחצרו לקצות ליבש פ״א לקצות לעשות מהן קציעות שקציעתן זו היא גמר מלאכתן והואיל ועדיין לא עשאן קציעות אוכלין מהן ארעאי ופטורין. *[אחי״ה כפ״א אי׳ בפי״מ לרמב״ם במעשרו׳ שם. וכ״ה בפי״מ לר״ש — וכנ״ה שבת מ״ה. ביצ׳ ל׳: הוקצה למצותו פי׳ מוקצה מחמת מצוה. שבת מ״ד. מוקצה מחמת מיאוס . . מוקצה מחמת איסור. ושם קנ״ז. מוקצה מחמת חסרון כיס. והרבה שקל וטרי בענין מוקצה בכלליה ובפרטיה בעל פחד יצחק ע״ש וספר מלוא הרועים ע׳ מוקצה. ביצ׳ כ״ו: יש מוקצה לחצי שבת וכו׳, והקבוץ שבת מ״ג רע״ב מוקצות] —

3 מְקְצָה (מענין הקודם מה שנבדל בערימה ובכרי למכור בשוק das (zum Verkauf) Abgesonderte, der Haufe) בריש מעשרות (פ״א מ״ה) אבטיח משישלק ואם אינו נשלק עד שיעשה מוקצה. פי׳ משעה שמגדישין אותו למכור בשוק. *[אחי״ה וכ״ה בר״ש שם בשם עצמו ובפי״מ להרמב״ם שם: ענינו עד שישטח אותם ויסדר אותם והמקום ששוטחין בו הפירות נקרא מוקצה ע״כ ועיין פי׳ לשביעי׳ פ״ח מ״ו (בע׳ הבא אח״ז) והוא קרוב לפי׳ הגאון שהביא רבינו בע׳ הקודם לזה — וכנ״ה במעשרות פ״ג. מ״ב ולא מן הקופה ולא מן המוקצה ופי׳ הר״ש כרי של תאנים. ירו׳ מעשרו׳ רפ״ג ד״נ: אין אוכלין על המוקצה אלא על מקומו. ושם אוכלין על המוקצה וכו׳. תוספת׳ מעשרות פ״ב הלוקח גרוגרות מן המוקצה. ירו׳ תרומו׳ ספ״ב דמ״א ע״ד אבא היה נוטל עשר גרוגרות מן המוקצה וכו׳ ובמנחו׳ נ״ד: נ״ה. אי׳ במקצוע עי״ע מקצוע ב׳. ביצ׳ כ״ו סע״ב מוקצה שיבש] —

מְקְצֶה (נ״ל מפעל קצה = קצץ בל״ע قصّ חתך וממנו مقصّ כלי ברזל לחתוך בו Schneidewerkzeug) בפ׳ ח׳ בשביעית (מ״ו) תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצה הוא בחרבה פי׳ מוקצה הוא כלי ברזל שדרך לחתוך בו תאנים. חרבה[3] סכין. *[אחי״ה וכ״ה בר״ש בשם עצמו ובפי״מ להרמב״ם פי׳ מע׳ הקודם לזה. ודע שלפנינו הגי׳ בנכון אבל קוצץ וכ״ה אין קוצצין בכ״י ש״ס, ובמשניות ובירו׳ ובע׳ קץ א׳ אי׳ כגי׳ רבינו בכאן — ועוד י״ל כי מוקצה כמו מקצוע של ע׳ הבא אח״ז ע״ש] —

* מוּקְצִים (מהשם קָצָה בענין קָצִין פי׳ ראש ומעולה הנבדל מאחרים die Spitzen, Abgesonderte) ספרי בהעלתך פ׳ פ״ה בקצה המחנה (במדב׳ י״א, א׳) במוקצים שבהם בגדולים שבהם וכן הוא אומר וכו׳ לראש וקצין (שופטי׳ י״א, י״א), בילק׳ הגי׳ בקצינים שלהם ועיין רש״י לבמד׳ שם.

1 מַקְצוּעַ (נ״ל מל״ע مقصع חרב החותך והוא כלי ברזל לחתוך בו התאנים Feigenmesser) בר״ג דפ׳ כל הכלי׳ (שבת קכ״ג: ותוספתי שבת רפי״ד (ט״ו) וירו׳ שבת פי״ז דט״ו.) ג׳ כלים ניטלין בשבת מקצוע של דבילה וכו׳ פי׳ כלי ברזל שחותכין בו דבילה העשויה עיגול ודומה זה למוקצה שלפניו. *[אחי״ה והוא מל״ע וכ״ה כל״מ במקצועות (ישעי׳ מ״ד, י״ג) ותרגו׳ באיזמיליא ועיין רד״ק שם. והקבוץ ירו׳ דמאי רפ״א דכ״א ע״ג משיקפלו המקצועות[4], נדרי׳ ס״א סע״ב עד שיקפילו[5] המקצועות, ושם ס״ב. הוקפלו רוב המקצועות עי״ע קפל א׳, קץ ב׳, ור״ן לנדרי׳ שם] —

2 מַקְצוּעַ (כמו מְקְצָה 3 Feigenhaufe ועוד עיין בפנים) בר״ג דפ׳ כל המנחו׳ באות (נ״ד סע״ב ונ״ה רע״א) א״ר ישמעאל[6] אבא היה נוטל י׳[7] גרוגרות שבמקצוע על צ׳ תאנים שבכלכלה[8]. פי׳ „כלי שעושין בו הגרוגרות״[9]. והמקצוע יבא כמו מוקצה שפי׳ הגאון. *[אחי״ה עי״ע מקצה ב׳ והראיה כי בירו׳ תרומו׳ שם אי׳ באמת מן המוקצה עי״ע מקצה ג׳] —

מִקְצוֹעַ (מל״ם ענין פנה וזוית Winkel והושאל ליסוד Grundpfeiler) בס״ג דברכו׳ (ס״ג:) ובסוף ב״ב (קע״ה רע״ב) יעסוק בדיני ממונות שאין

---

[1]) בכ״י ה״ב הא דתנן ועיין מ״ש החי׳ במבערגער בהגיון שלמה כ״ז. לחזק זו הגי׳ של כ״י ה״ב. [2]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר אבל בשדפ״ע המעמיד. [3]) בדפ״ר בט״ס סרבה, ובכ״י ק״ט בט״ס חוצה, הרבה ובע׳ קץ א׳ חורבה. [4]) בתוספ׳ ריש דמאי המקצעות. [5]) ושם שיכפילו. [6]) בנו״ג א״ר אלעזר בר ר׳ יוסי ועיין הערה 8. [7]) בדפ׳ וויניצי׳ בט״ס ו׳. [8]) כ״ה בכ״י ערוך ובדפ״ע לי׳ ובנו״ג על צי׳ שבכלכלה אבל בירו׳ תרומו׳ ספ״ב דמ״א ע״ד אי׳ כגי׳ כ״י הנ״ל ובירו׳ שם אי׳ ג״כ א״ר ישמעאל בי ר׳ יוסי. [9]) כ״ה בפי׳ רגמ״ה למנחו׳ (בקובץ כ״י אנגיילי דף י״א:).

מקצוע בתורה גדול מהן[1]. — (א"ב ל"מ זה (יחזק' מ"ו כ"א) והנה חצר במקצע החצר. פי' זוית) *[אחי"ה והקבוץ תוספת' עירובי' ספי"א (ח') ותוספת' חגיג' ספ"א אילו שמונה מקצועי[2]) תורה גופי הלכות — ובלי השאילה בתמיד פ"ג מ"ג ויומ' ט"ו: מקצוע צפונית מערבית] —

* מִקְצָת (מל"מ כמו קצה ובל"ז מִקְצָה ein Theil, Etwas) ב"מ ג'. מודה מקצת הטענה, שבועו' ל"ח: הודה במקצת הקרקעות . . במקצת הכלים. עירובי' י"ח סע"ב מקצת שבחו של אדם וכו', פסחים ד'. מקצת היום ככולו. פסיקת' דר"כ צד קס"ה. מקצת הנפש ככל הנפש. ספרא שמיני פרש' ט' פרק י"א טמאת מקצת וטהרת מקצת. ירו' שבועו' רפ"ח דל"ח: לפי שנהנה מקצת ומהנה מקצת נשבע מקצת ומשלם מקצת. ירו' נדרי' פ"ג דל"ח. ביצחק (בראשית כ"א, י"ב) במקצת יצחק[3]). ירו' ברכות פ"ב ד"ד ע"ג מקצתן ערומים ומקצתן לבושים.

* מָקַק, מַקָּק, מְקִיקָא עיי"ע מק א' ומק ב'.

מקר (= מוֹקְרָא מל"ס מוקרא דביעא פי' חלמון הביצ' והושאל למח Gehirn ועיין בפנים) בחלומות דהרואה (ברכות נ"ו.) חזאי מוחאי דאדים ונפל מוקריה[4]). בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולי' צ"ג.) דביעי ודמוקרי משום דמא. פי' מוח שבקדקד[5]). ומזה עצמותיו ישקה (איוב כ"א, כ"ד) תרג' ומוקרא דגרמוהי פטים. *[אחי"ה וכ"ה לפנינו בתרג' ועיי"ע מקד. ובכ"י ק"ט מוקדא ובכ"י ה"ב בכל הע' גרס בדלי"ת ואז מחצבה מל"פ مغز פי' מוח אבל רבינו בלי ספק ברי"ש היה גורס כדמוכח מסדר האותיות. וכ"ה בתרג' קהלת י"ב, ו' אבל במתורגמן ע' קדד גרס שם בקהלת בדלית וע"ש יתר הדוגמאות. וכ"ה בדלית בכ"י ש"ס לפי תקוני עיין למטה בהערה 4 וגם לי נראה שעיקר הגי' בדלת כדאי' ברוב הפעמי' בתרגומים ומל"פ הנ"ל] —

מקר (= מָקוֹר מל"מ פי' מבוע ועין ובדרז"ל בפרט מהנדות Quelle der Menstruirenden) בפ"ב בנדה (י"ז:) שחזקתו מן המקור. פי' ממקור הנידות. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' נדה ספ"ד דנ"א: דם נדה מן המקור דם בתולים אינו מן המקור אלא מן הצד] —

מקר (= מַקּוֹר (מפעל נקר) כלי ברזל לנקר בו הרחיים וכן בל"ע منقار Bohrinstrument) בפ' כ"ט בכלי' (מ"ו) יד המקור טפחיים פי' „כמין קורנס חד שמנקרין בו הריחיים כדגרסינן (מ"ק י'.) מאי מכבשין רב יהודה אמר נקירתא[6]) דריחיא[7]) ושם הקורנס מקור על שם מקורו". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לסדר"ט 20 ושם הסיום: ושם (אותה קורות קורנוס) [צ"ל אותו הקורנוס] חד [מקור] על שם (ניקורן) [צ"ל ניקורו]. וכצ"ל בערוך ניקורו במקום מקורו וכ"ה לנכון בר"ש בשם הערוך. ועיין פי' זה דמ"ק בע' כבש ו'. וכנ"ה בתוספת' כלי' ב"ב פ"ז את שדרכו לאחוז בשתי ידיו כגון יד המקור] — —

* מַקּוֹרָא (כל"ס מַקּוּרָא, מַקָּרָא בל"ע منقار spitzer Schnabel) ב"ר ס"פ ס"ד אתא הדין קורא מצראה דמקוריה ארוך יהב מקוריה ואפקיה עיי"ע קר ה'. פי' חרטומו ארוך היה וכ"ה בפי' המיוחס לרש"י ושם ובמ"כ ובילק' תולדות ר' קי"א הגי' דמוקריה וצ"ל כגי' רבינו.

* מֵיקַר (א') מפעל קרר בינוני או תואר פי' מצטנן der sich kühlt ב') שם ענין הצטנות Kühlendes) תרג' ישעי' כ"ה, ה' כיף מקר וצ"ל מֵיקר ולא מְיַקר כדאי' בתרג' שם ל"ב, ב' שבת נ"ג: ביצ' י"ח סע"א אדם נראה כמיקר פי' ר"ח בביצ' (בש"ס ווילנא) כיורד במים להצטנן ע"כ ושם בשבת: אין מיקר לבהמה. — שם קנ"א רע"ב מביאין (ובתוספי פי"ז (פי"ח) נותנין) כלי מיקר וכלי מתכות פירש"י כלי מיקר שמביאים קרירות כגון זכוכית ע"כ ובע"א פי' רבינו בע' קר ט"ז ע"ש. ולנקבה ירו' מ"ק רפ"א ד"פ. מקרתא דצילייא פי' בל"מ מקרה ותרגומו (מ"א ז', ב'; י', י"ז) מקירתא.

* מִקְרָא (מל"מ א') ענין קריאה der Ruf, das Berufen ב') קריאת ספר או מגילה

---

[1]) בנו"ג שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן אבל בכ"י ש"ס בב"ב אי' כגי' רבינו וכ"ה במשניות נאפולי ובירו' וברי"ף ובראש עיין ד"ס ב"ב צד רל"ב. [2]) בכ"י אירפורט בעירו' מוקצעי אבל בחגיג' לנכון. [3]) ובבבלי סנהד' נ"ט. ונדרי' ל"א. ביצחק ולא כל יצחק [4]) בנו"ג דאבקע רישי ונתר מוקרי ובכ"י פ' ופצר מוחיה ובכ"י מ' ונתר מן קדיי (ד"ס ברכות צד קנ"ה.) וני"ל דצ"ל מוקדי עיין בסוף הע'. [5]) בנו"ג ודמוקרא וכ"ה בפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילי דף שמ"א: ופי' הייתא דכתנת ביה מוחא עד כאן. [6]) בפי' רה"ג נקוראתה. [7]) בנו"ג מנקר ריחיא וכן הוא בע' נקר א' ועיין ערך כבש ו'.

die Lesung, das Lesen ג׳) תואר לכתבי קודש die h. Schrift ועוד ד׳) כמו כתוב (Bibelvers ירו׳ ברכות פ״ב ד״ד ע״ד וירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א ע״ג ילק׳ משלי ס״ר תתקל״ז יהי מקורך ברוך (משלי ה׳, י״ח) יהי מקראך לקבר ברוך. — שבת י׳ סע״א יש שם מקרא ותפלה . . אין שם מקרא ותפלה וכ״ה בתוספת׳ ברכות ספ״ב ובירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ד ע״ג, מגיל׳ ו׳: מקרא מגילה, נדרי׳ ל״ז: מקרא סופרים הל״מ עיי״ע כתב, עטר ב׳, פסק. — ברכו׳ ח׳ סע״א ורע״ב שנים מקרא ואחד תרגום. סוכ׳ כ״ח. ב״ב קל״ד. מקרא ומשנה גמרא וכו׳ עיי״ע תלמוד ירו׳ שבת פ״א ד״ג: העוסק במקרא מידה שאינה מידה עיי׳ בבלי ב״מ ל״ג. וע׳ מד א׳. ספרי האזינו פ׳ שי״ז זו תורה . . זו מקרא . . זו משנה . . זה תלמוד תוספת׳ סוט׳ פ״ז זו מקרא . . זו משנה . . זה מדרש. ירו׳ כתובו׳ רפי״ג דל״ה ע״ג בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה ועיי״ע בית סופר (ח״ב, ע״ז:). קהל״ר פ׳ כל זו: חזרנו על כל המקרא וכו׳ עיי״ע חזר, ושם פ׳ אשר עוד ויק״ר רפ״ב אלף בני אדם נכנסין למקרא וכו׳. ב״ר פמ״א ויק״ר פל״ו עירו׳ נ״ד: ב״מ ל״ג: בעלי מקרא עיי״ע בח״ב, קמ״ז: וע׳ בעל אגדה (שם קמ״ב.) — תעני׳ ה׳ סע״א כתובו׳ קי״א. מקרא אני דורש, סנהד׳ ק״א. מקרא זה מעצמו נדרש, שם צ״ז: מקרא זה נוקב ויורד עד תהום וכו׳, סוט׳ כ״ז: ספרא שמיני פרק ח׳ פרש׳ ז׳ מביא לו מקרא מן התורה. שבת ס״ג. אין מקרא יוצא מידי פשוטו. ברכות ל״ב. עירו׳ כ״ב. סוט׳ י״ג. סנהד׳ צ״ה: ב״ב י׳. ט״ז. חולי׳ צ״א: אילמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו וכו׳. שו״ט מזמור י״ט מקרא מלא הוא. והקבוץ מִקְרָאוֹת יומ׳ נ״ב. סוט׳ י״ד: זבחי׳ ס״ג: סנהד׳ ל״ד. ובירו׳ כתובו׳ פ״ד דכ״ח ע״ג ושם רפי״ג דל״ה ע״ג ירו׳ תרומו׳ פ״א ד״מ ע״ד וירו׳ חגיג׳ רפ״ב דע״ז. אי׳ מִקְרָיוֹת — וממנו התואר במקום השם: מַקְרֵי פי׳ מלמד מקרא Bibellehrer עיי׳ ב״ב כ״א: כתובו׳ ק״ג: עיי״ע דרדק (ח״ג קמ״ד).

מקוּרְזָלוֹת (מל״ע قرزل נרחק בעיגול gerundet, wulstartig gedrungen ועוד ענינו קשה hart) בפ׳ כירה בגמ׳ נותנין כלי (שבת מ״ג.) באבנים מקורזלות דחזיין לבית הכסא. פי׳ מתוקנות ואין בהן חידודין פ״א[1] שראשיהן[2] חד, פי׳ אחר אבנים רכות. *[אחי״ה פי׳ ראשון ופ״א הראשון הוא עפ״י הוראת מלה ערבי׳ הנ״ל והפי׳ פ״א הראשון הוא כפירש״י בשבת מ״ג. שפי׳ מקורזלות ראשן חד וראויות לקינוח ע״כ ובדף פ״א. פירש״י ביקועו׳ שיהיו ראויות לקינוח ע״כ ובדפ׳ שונצ׳ ביקוא׳ (ד״ס שבת פ״ו:) והגיה המרש״ל כזה״ל בקיר״ש בלעז שיהיו חדודות ראויות לקינוח ע״כ ול״נ שצ״ל פיקוד״ש כמו שלועז רש״י בסוכ׳ ל״ו: ד״ה במקורזלות וזה צ״ל או פינוד״ש בל״צ pointus או איקוד״ש בלאי״ט acuto gespitzt ובאמת בביצ׳ ל״ו. לועז רש״י מקורזלות אגוד״ש פי׳ חד על כל פנים פ״א הראשון עולה עם פירש״י והתוספ׳ בפסחי׳ מ״ז: ד״ה באבנים ובסוכ׳ ל״ו: ד״ה מקורזלות השיגו על רש״י והעלו שהוא פי׳ רכות וזה כפ״א השני בערוך ועיין הפשב״ע ושריד שבערכין. — והיחיד בירו׳ שבת פ״ח די״א רע״ג צרור מקורזל כזית וכאגוז וכביצה נוטלו ומקנח בו את רגליו וכ״ה בתוספ׳ שבת ספי״ג (י״ד) ושם: צרור המקורזל] —

מַקְרוֹלַפְּרוֹם[3] (בל״י μακρό-λαφρὸς הורכב מן μακρός גדול וארוך ומן ἐλαφρός קל schnellfüssiger) בבראש׳ רבה פרשת ס״ו (ס״ה) בנו הגדול (בראש׳ כ״ז, א׳) [והיתה שם] אשה אחת[4] והיה לה בן ננס והיה קוראה אותו מקרולפרום פי׳ ארוך וקל בל״י מקרולפרוס. *[אחי״ה כ״ה בכל כ״י ודפ״ע חוץ מדפ׳ וויניצ׳ בשתי תיבות מקר״י לפרו״ם וצ״ל בתיבה אחת אולם בנו״ג בב״ר ג״כ בשתי תיבות מקרוא לפרום וכ״ה בילק׳ תולדו׳ ר׳ קי״ד ובשהש״ר פ׳ אחזו לי: מיקרו ליפארום ובילק׳ ירמי׳ ר׳ של״ב מקרולפום וצ״ל מקרולפרום[5]) והורכב משתי מלות יוניות[6]) וכפי׳ הערוך ע״ש. והברה פשוטה מן ἐλαφρός היינו ε נשמטה עבור ההברה הפשוטה בסוף מקרו. ותרג׳ עקילס קל (ישעי׳ י״ט, א׳) ע״י ἐλαφρος וכן העתיק סומכוס נקלה (ש״א י״ח, כ״ג) ותודום לאיוב ט׳, כ״ד וכן הבינו ע׳ זקנים קלל (יחזק׳ א׳, ז׳)] —

* מַקְרָן (מהשם קֶרֶן פי׳ שהיה לו קרן א׳ gehörnt) שבת כ״ח: חולי׳ ס׳. קרן אחת היתה לו

---

[1]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט וה״ב וכ״ה בדפ״ר וכ״ה בחיי מהרש״ל בשבת מ״ג. ובשדפ״ע לי׳ אחר כי אם פי׳ ויפה הגיה בעל שריד שבערכין (עפ״י העתקת המרש״ל) וכיון לאמת אף שלא ראה דפ״ר וכ״י ערוך. [2]) בחי׳ המרש״ל (עיין בסמוך) אי׳ שאין ראשיהן וכו׳ וט״ס הוא עיי׳ שריד שבערכין. [3]) בדפ׳ וויניצ׳ בט״ס מקרילפרום. [4]) כ״ה בכל כ״י ערוך ובדפ״ע לי׳. [5]) וג״ב שם ענק גדול וטעות הוא. [6]) ולא כמו שנדפס בע׳ אספתרין (בח״א, קצ״ו.) ושם צ״ל כמו שכתבתי בראש זה הערך.

במצחו . . מקרן כתיב (תהלים ס"ט, ל"ב) ועיי' ע"ז ח'. ובזה המושג כיוונו רז"ל ללחום נגד מושג הפרסיים שאד"ה נולד מזרע שור הקדמון עיין ברוחב ביאור מה שכתבתי במ"ע מ"ג כרך כ"ה, 78.

* מַקְרִין (מע' הקוד' zweigehörnter והוא מלכות יוניים עיי' בפנים) ב"ר פע"ו דניאל ז', ח' נדרש: ותלת מן קרניא קדמייתא איתעקרה מן קדמה זו שנתנו להם מלכותם מקרין וקרוס וקרדידוסי נ"ל מקרין בעל שתי קרנות כן נקרא אלכסנדרוס (עיי"ע ח"א, צ"ר.) ומקומו' הנ"ל בע' הקודם כי מקרין תרתי משמע כלומ' שתי קרנות. כן נקראה יפה מלכות יוניים על שם בעל הקרנים (דניאל ח', ו') שהוא אלכסנדרוס. ובדפוסי' החדשים הדפיסו בב"ר מקדין בדל"ת והוא Macedonien אבל בדפוסי' הישנים יותר נכון ברי"ש. וקרוס הוא מלכות פרס על שם קירוס Cyrus וקרדידוסי הוא לפע"ד מלכות של Καρδοῦχοι (Kurden) והוא כסלוחים של מקרא והם ג"כ מגזע של אריער עיי' ברוחב פי' במ"ע מ"ג כ"ב, 42 והלאה, ושם כ"ז 399 והלאה — ועוד עיי"ע קרן א', וע' בן נצר (ח"ב, קי"ח:).

* מְקַרְעָן עיי"ע מַרְדַעַת, וּמַרְקֹעַ.

מַקְרָצוֹת ((מפעל קרץ) (abgelöste Teigmasse בע' קרץ (ג').

* מַקְרְקַע (ענין קרקע (והפכו מטלטלא) unbe- (wegliches Grundstück ב"ב ק"נ. שאני מקרקעא דנייד ממקרקעא דלא נייד. וקבוץ גיטי' ל"ט. עבדא כמקרקעי דמי והפכו מטלטלי ב"מ י"א: ועיי"ע מטלטלא וש"נ. ועיי"ע קרקע ומ"ש.

מִקְשָׁה (מתואר קָשָׁה פי' נימין הקשות של חזיר (die harte Schweinsborste בס"ג דפ' ר"ע מניין (שבת צ':) מקשה של חזיר אחת פי' נימין הקשות שבצואר חזיר שבין כתיפיו שהן קשות ומשונות מכל שערו שבהן תופרין הרצענין. *[אחי"ה ורש"י פי' מקשה נימין קשין שבשדרה של חזיר ע"כ ואולי מי"ם שמושי הוא ונמשך אחר המוציא שני נימין מזנב הסוס וכו' ועל זה אמר מקשה כלומ' המוציא מקשה פי' מן קשה שבשערות של חזיר אחת וכן מוכח מירו' שבת פ"ח די"א: זיפי חֲזיר אית תנייתני שתים אית תנייתני אחת מ"ד שתים באילין רכיכתא מ"ד אחת באילין קשייתא, ובתוספ' שבת רפ"ט (י') המוציא שני זפין[1] מן הקשה[2] שבחזיר הרי חייב רשב"א אומ' אפי' אחת יש חולקין בחזיר[3] בין חטרתו לשאר גופו ע"כ. ומתוספ' זו יש לכאורה ראיה לפירש"י דחוטרת שהוא חטוטרת Höcker יותר מצוי בשדרה מבצואר] —

* מִקְשָׁה (מל"מ פי' כמו מקשאה שדה הקשואים ובל"ע مقثاة (Gurkenfeld תוספת' תרומו' רפ"א קטן שהניחו אביו במקשה. והקבוץ שביעי' פ"ב מ"א ומ"ב מקשאות, פסחי' ו': מקשאות ומדלעות. עירובי' ק"ד. בכ"י ש"ס ומקשאין ומדלעין ובדפ' שונצינו מקשאיו ומדלעיו וכ"ה ברי"ף ובראש עיין ד"ס עירובי' צד ר"ו. ובתוספ' שבת ספי"ח המשמר . . מקשאות מפני החיה. ותרג' במקשה (ישעי' א', ח') במקשיא עיי"ע בע ג' ומ"ש. וממנו הפעל (בינוני הָפעל) מוּקְשֶׁה פי' שדה שנזרע בקשואים: ירו' שביעי' פ"ב דל"ג ע"ג לא סוף דבר שיש בו (מקשה) [צ"ל מוקשה] ומודלה אלא אפי' מאחר שבני אדם עתידין ליטע במקשיות ובמדלעות מותר, ירו' כלאי' פ"ג דכ"ח ע"ג גובל מה שיציל את הירק מיד מוקשה, ושם: מוקשה עצמו מה שיציל בראש גובל, והקבוץ שם דכ"ח: מוקשה בין המוקשיות.

* מַקּוֹשָׁה (מפעל נָקַשׁ פי' דופק על הדלתות לבוא בביה"כ (Klopfer ירו' ביצ' פ"ה דס"ג סע"א ר' שמואל בר רב יצחק (סבר) [צ"ל סבא] מקושה דכנישתא הדתא פי' זקני היה שמש ביה"כ וידפוק על הדלתות לבוא להתפלל עיין הגליון בירו' בדפ' קראטאשין.

* מַקְשֵׁי, מַקְשָׁאָה, מַקְשָׁיָא (מפעל קָשָׁה פי' מַקְשֶׁה קושיות der Fragende, Dispu- (tirende הוריו' י"ד. חריף ומקשי, ב"מ פ"ז. סנהד' ל"ט: ב"ר פמ"ח ופפ"ה אפרים מקשאה תלמידו של ר"מ ופי' מ"כ בשם רש"י (המיוחס לרש"י) מקשה קושיות ד"א שומר קישואין. והקבוץ ירו' כלאי' רפ"ג דכ"ח ע"ג ר' יצחק ור' אומי הוון יתבין מקשיי — וממנו בינוני פעול ירו' שבועו' פ"ח דל"ח ע"ד. את משכח מקשייא, ירו' מע"ש שני פ"ג דנ"ד: לית היא מקשייא.

* מַקְשִׁיצָתָא (הפך האותיות שקץ (Scheusal תר"י ב' לדברי' כ"ט, ט"ז שקוציהם: מקשיצתהון.

[1]) בכ"י אירפורט זייפין ועיי"ע זיף (ח"ג, שי"א. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ובנו"ג בט"ס קשר. [3]) כ"ה בכ"י ובדפוסי' לי'.

מר (= אֲמַר ענין הילול מל"מ עיי' בפנים loben, preisen) את ה' צבאות אותו תקדישו (ישעי' ח', י"ג) תרג' יתיה תימרון ענין הלול הוא. — (א"ב מלשון (דברים כ"ו, י"ז) את ה' האמרת היום) *[אחי"ה בע' אמר תמה המתורגמן על פי' הערוך במ"ש לשון הלול וכתב המתורג' ולא ידעתי למה לא יהיה לשון אמירה ע"כ ואין כאן מקום לתמיה כי בגי' דפ"ר אשר אחריו נגררנו אי' יתיה תימרון אבל המתורג' נגרר אחר דפוסי ערוך האחרוני' דאי' תימרון קדיש וכ"ה בכ"י ק"ט ובנוסחאות שלנו בתרגו' — ובל"מ הוראת אמר בהתפעל ג"כ הילול עיין תהלים כ"ד, ד'. ותרג' אזמרה (שם י"ח, נ') אימר תושבחא[1]. ומדרך הירושלמי להשמיט אלף בראש במלת אמר ד"מ ירו' ברכות פ"ב ד"ד ע"ג כיי דמר ועוד עיי"ע יֵא ב' וע' יֵי, ירו' שבת פ"א ד"ג: חזר ומר, ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד וכא את מר, ירו' סנהד' פ"ג דכ"א: מאן דמר, ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. דמר ר' יוחנן. ובקבוץ מָרִין ירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג, ירו' תרומ' פ"ח דמ"ו. ירו' מעשרו' פ"ה דנ"א ע"ד. והצווי ירו' ברכו' פ"ב ד"ה: ומוֹר (ובגי' מהרש"ם ואמור) דבתריה] —

מר (בל"ס מָר, מָרָא מל"ע ܡܪܝ, ܡܪ פי' אדון Herr) בר"ג דפ' כל שעה (פסחים כ"ה:) ובפ' יוה"כ בגמ' דמי שאחזו (יומי פ"ב:) ובס"ג דפ' בן סורר ומורה (סנהד' ע"ד.)[2] אמר לי מרי דודאי[3]) פי' שלטון של כפר שלי[4]) מאי חזית דדמא דידך[5]) סומק טפי כלומ' אתה בעל חיים להציל נפשך בנפש פלוני. בר"ג דערבי פסחי' (פסחי' ק"א.) ובפ' כירה בגמ' מעשה שעשה[6]) (שבת מ'. וש"נ) אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב פי' „מר רבה בר נחמני רביה"[7]). בר"ג דפ' כירה (שבת ל"ז:) ורב נחמן בר יצחק מרי דעובדא הוה. בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' ק"י.) ר' יצחק נפחא מרי דעובדא הוה. בזבחי' פ' בית שמאי בגמ' ואלו דברי' (מ"ג רע"ב) אמר רב חסדא מרי דיכי[8]) מזבח מקום[9]) טהרה הוא. ס"א מרי ורבי. בסוף הוריות (י"ד. וכ"ה בב"ב קנ"ה:) הכל צריכין למרי חטיא. בסוף סוטה (מ"ט.) כל תלמיד חכם העוסק בתורה מפני הדחק וכו' עד משביעין אותו מזיו שכינה שנא' (ישעי' ל', כ') והיו עיניך ראות את מוריך ואין[10]) הפרגוד ננעל בפניו שנא' (שם) ולא יכנף עוד מוריך — למה נקראו החלבים אימורים (הובא באלה המקומות: שבת קט"ז: פסחי' כ"ד. ושם: נ"ט: ס"ג: ס"ד: ע"א. ושם: ע"ב. ושם: ע"ז: פ"ב: צ"ה: צ"ו. ביצי' כ': כ"א. מ"ק י"ז: יומי' ס"ז: ע'. ושם: ע"א. סוכי' נ"ה: ע"ש בגמ' יבמו' ז'. ושם: ק"ד: נזיר כ"ח: ב"ק י"ג. מכות י"ז: י"ט. זבחי' ד': ה': ז': י': י"ב: י"ג. ושם: כ"ז: כ"ט. ל"ה. שם: ל"ו. שם: ל"ז. ל"ט. מ"ג. מ"ד. ושם: מ"ט. ושם: נ"א. נ"ו: ס': פ"ב: פ"ג: פ"ד: פ"ה: פ"ט. פ"ט: צ'. ק"ד: ק"ט: מנחו' ד'. י"ג. ושם: י"ד. י"ז: כ'. מ"ז: מ"ח. ס"א. ס"ב. ע"ד. ע"ז: פ"ב. ושם: ק"ו: בכורו' ה': חולי' קי"ז. מעילו' ו': ז': ט'. ושם: י'. ט"ו. ושם: תמורו' ל"ב: כ"א. ושם: ז'. ע"ש פירש"י), כריתו' ד'. כ"ג:) שהן מורים ואדונים על כל האברים ועולים ע"ג המזבח לחלק אדון העולם[11]). צפור דרור שאינה מקבל מרות (שבת ק"ו: ביצי' כ"ד.) פי' שאינו מצויה ביישוב שלא יתפשנה אדם ואם יתפשנה חונקת עצמה. מרי[12]) חלמא לשנאך (דניאל ד', ט"ז) בילמדנו פרשת ואלה המשפטי' (תנחו' סי' ד') שונאו של נבוכדנצר מי הוא ישראל וכי תעלה על דעתך שדניאל מקלל את ישראל אלא תלה דניאל את עיניו למעלה ואמר מרי רבוני החלום ופתרונו יתקיים בנבוכדנצר שנאך וערך[13]). *[אחי"ה כבר אי' בדניאל ב', מ"ז; ה', כ"ג ועניננו כמו אדון וכתיב בדניאל ד', ט"ז, כ"א באל"ף יתיר והקרי מרי עיי' הערה 11 והרבה בתרג' ובקשור עם שמות כמו בעל בל"ט עיי' הדוגמאות אצל המתורגמן וה' לעווי, וכ"ה בירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג אתיא מרה

---

[1]) כ"ה בכ"י תרג' אצל ה' לעווי ובנו"ג אזמיר. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי' אבל מדפ' פיז' והלאה נשמטו שני ציונים האחרוני'. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ובעה"ק שנ"ב וכ"ה בכ"י ש"ס עיי"ע דוור (ח"ג, ל"ב.) ומ"ש ובקצת כ"י ערוך ובנוסחי אי' דוראי ברי"ש. [4]) ולפי גזרת המלה שהבאתי בעי' דוור עולה יפה פי' הערוך ורש"י ע"ש. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט. [6]) לי' מדפ' פיז' והלאה חוץ מדפ' וויניצי' וכ"ה בדפ"ר ובכ"י. [7]) כ"ה בפי' ר"ח בפסחי' שם. ובסד"ה אות מר (צד קל"ה. בדפ' ווארשא) אי' בזה"ל כ"מ שתמצא בתלמוד והאמר מר הוא הוא רב כ"מ בשם של (?) אות וי"ו ע"כ. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט רק שם בט"ס דיני וצ"ל כדאי' לפנינו דיכי ובכ"י ה"ב אי' נקוד מאריה דכי ובדפ"ע דכי ופירש"י בעל השמועה הזאת. [9]) בנו"ג מקוה. [10]) בנו"ג ר' אחא בר חנינא אמר אף אין. [11]) ועיי"ע אמר ז' ומ"ש בח"א, קכ"ח: [12]) בפסוק אי' מראי עיי' בהערה הבאה אח"ז. [13]) ותיבו' וכי תעלה על דעתך וכו' לי' בתנחו' כי אם בסמוך ע"ש ועיי' שמ"ר פ"ל וכתב ב"מ מנחת שי בדניאל שם מראי יתיר אל"ף ובפי' שבועו' העדות ובמס' סופרי' איכא מ"ד דמלת מראי קדש וכלפי קב"ה אמר וכו' ע"ש ושם פי' רש"י ורס"ג ושמ"ר.

דתאנתא, ירו' ע"ז פ"ה דמ"ר ע"ד אין את מריה דנפשך וכ"ה בד"ר פ"ב ושם: אנא מרי דנפשי אנא הוי, ירו' ב"ב ספ"י די"ז ע"ד מרי חובה ובקהל"ר פ' תן חלק: מרי חובא פי' בעל חוב והפכו ב"מ קי"ח. מרי רשותא. קהל"ר פ' יש אחר: מרי מיתה . . מרי קטטה . . מרי שלמא. וכן נקרא בעל השמועה בויק"ר ס"פ כ"ט מרא דשמעתא ובירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: מרה דשמועתה. ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ג הא מרי שמועתא והא מרי עובדא ובשבת ל"ז: פירש"י מרי דעובדא מדקדק במעשיו וכן פי' בביצ' כ"ט: ובחולי' ק"י. הוסיף עוד: זהיר במעשיו טובא. קהל"ר פ' טוב מלא: מרי מכילאן, ושם מרי אוסיים עיי"ע מכל (מכילתא) בהערה 15 ועיי"ע אסיא ד'. יומ' ט': נדה כ': מרה דארעא דישראל הוה עיי"ע אלעזר. בב"ר פנ"ח דרש גר תושב (בראשי' כ"ג, ד') גר דייר תושב מארי ביתא אם רצית גר ואם לאו מארי ביתא — ובהוספת נא: מַרְנָא בל"ס מָרָנָיָא נדרי' ג'. עביד מרנא עליה — ונאמ' ג"כ על אדון הכל והוא האל יתברך יומ' פ"ו. סנהד' צ"ט. שרא ליה מריה וכו', ירו' שבת פ"י די"ב ע"ג ויק"ר פ"ה נדרש מרכל (אמרכל) מר על הכל (מר לכל) עיי"ע אמרכל — ונקרא בעל השמועה בסתם מר כלומ' אדון ברכו' ב'. והלאה אמר מר (והרבה מאוד בש"ס) ושם: מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ועיין פחד יצחק. שבועו' ט"ז. מר מאי דשמיע ליה קאמר ומר מאי דשמיע ליה קאמר, פסחי' ג'. מר כי אתריה ומר כי אתריה. ב"ק ס': מר א"ל לימא מר שמעתתא ומר א"ל לימא מר אגדתא. פסחי' ק"א. חולי' ק"ה. בי מר עיי"ע ח"ב, נ"ב. — ובכנויים כתובו' ק"ג סע"ב רבי רבי מרי מרי, מנחו' י"ז. פ"א. סנהד' כ"ו: עני מרי ובב"ק מ"ט: מורי אבל בכ"י ש"ס מרי ובכ"י ר' מר עיי' ד"ס ב"ק צד נ"ג. קידו' ל"א סע"ב אבא מרי ירו' פיאה ספ"ח דכ"א: וירו' שקלי' ספ"ה דמ"ט: לא יכעוס מרי עלי. מריה עיי' לעיל ציון מיומ' וסנהד', וכן בל' תמיהא שבת כ"ב. וש"נ מריה דאברהם ע"ש פירש"י — ועוד מר כמו רב ויש מהם שהוא עיקר שמו ויש שהוא חלק משמו עיי"ע אביי ושם ציינתי באריכות. והקבוץ מן מר פי' אדון מָרְוָותָא (וכ"ה בל"ס מָרַוָאתָא) עיין גיטי' מ'. מרוותא בתראי . . מרוותא קמאי. ב"ק מ"ח. מרוותא דחצר. ושם ק"ג. מרוותיה דכיתנא. ב"ב ג' סע"ב קטלינהו לכולהו מרוותא. ולנקבה מרתא. מרתה עיי"ע. והשם המופשט מָרוּת (בל"ס מָרוּתָא בל"ע مروّة) Herrschaft שבת ביצ' עיין לעיל בערוך. ב"ר פנ"ה אתר מרותא דעלמא ובפסיקת' רבתי פ"מ אי' ארץ שמרותו של עולם (לתוכה) [בתוכה]. ושם: ואף המקום מרות הוא על כל המקומות. איכ"ר פ' נחפשה: נחנו פשענו ומרינו כמרתנו אתה לא סלחת כמרותך] —

מֹר (בל"מ שם מין בשם ובל"ס מוּרָא ובל"י μύῤῥα Myrrhe, Gummiharz) בילמדנו בנים אתם (הובא בילקוט ראה רמז תת"ץ ועיי' ג"כ שהש"ר פ' מי זאת עולה) מקטרת מר ולבונה (שה"ש ג', ו') מר זה אברהם ולבונה זה יצחק, מכל אבקת רוכל (שה"ש שם) זה יעקב[1]. בריש כריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו'.) מר וקציעה מור ואהלות בל"י מוסקון[2]. בפ"ט במקואות (מ"ה) ואלו חוצצין בכלים הזפת והמור[3] בכלי זכוכית. איכא דאמרי החמר, חמר כמו (בראשית י"א, ג') והחמר היה להם לחומר. מור כמו (תהלים מ"ה ט'; שה"ש ד', י"ד) מור ואהלות. איכא דאמרי מור מסתיכי[4]) כדאמרינן בתוספתא (מקואו' פ"ז) המור והקומוס[5]. — (א"ב שמות הבשמים נעתקו מל' עברי אל לשונות יון רומי וישמעאל והעד מר חלבנה לבנה אהלות קציעה קנמון נרד כרכם כי כן שמותם עד היום אצלם. והמר הוא מין שרף הנוטף ממין עץ והמעולה במינו שהוא שמן כמו בלסמון נקרא בל' עברי צרי ובל' העמים אסטקטון[6]) פי' דבר הנזל וכן אמרו חז"ל (כרי' ו'. ירו' יומ' פ"ד דמ"א סע"ב) הצרי אינו אלא שרף, ואמרו עוד (מנחות פ"ו רע"א) שמן המור אסטקטון[7]). *[אחי"ה והדין עם ר"ב ורבינו נגרר אחר פי' רה"ג במקואו' 35 שהביא אצל גי' חימר גם גי' המור[8]) ופי' מוסק והוא בל"י μόσχος וכ"ה בפי"מ להרמב"ם. וגם הביא רה"ג ראיה מתוספ' מקואו' הנ"ל וכן אי' בספרא ויקרא פרש' כ"ב פרק כ"א המערב . . קימוס במור וכ"ה בקהל"ר פ' גם זה ראיתי[9]) ושם בפ' יש רעה

---

[1]) בילמ' בילק' שם ובשהש"ר אי' ברוחב הענין ע"ש. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ומדפ' פיזי והלאה מוסקו. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר, ובשדפ"ע המר. [4]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ו"ו ול"ד מסטכי ובשדפ"ע מסתיכו ובכ"י ק"ט ה"ב בט"ם מטכסי ומסטיכי הוא ἡ μαστίχη עיי"ע. [5]) וכ"ה בפי' רה"ג למקואו' ובכ"י אירפורט ובנו"ג הקימוץ. [6]) בל"י ἡ στακτή ועיי' מ"ש בעי' אסטכטון ח"א, קס"ח: [7]) עיי"ע אסתקטון ח"א, ר"ז ועי' סטכת. [8]) וכ"ה לפנינו ועיי' פי' משניו' לרמב"ם. [9]) הובא ילק' ויקר' סוף רמז תע"ט.

קומוס במור — ולע' זה שייך ציון משבת ל': שהביא בע' מר ו' ע"ש ותרג' מר דרור (שמות ל' כ"ג) מורא דכיא. ותרג' מר (תהלים מ"ה, ט') מירא. ובחולי' קל"ט: ובאסתר תרג' שני ב', ה' דרש מרדכי: מירי דכיא — ויפה פי' רבינו סמכת בע' סמכת ע"י מירי דכיא — ואולי מן מור ובל"ס מורא יש להמציא מרוא בתרג' עיי"ע מרוא ב'] —

מר (לדעת רבינו מל' מורה lehren ולפע"ד מל"ע مَرَّ (antreiben zum raschen Lauf) בפ' דיני ממונות בשלשה בגמ' מפריחי יונים (סנהד' כ"ה:) אילו שממרין את היונים פי' מל' מורה כלומ' מלמדין אותן לפרוח להקדים ליונים אחרים. *[אחי"ה ואינו מיושב לפי גזרת המלה והנכון נ"ל מל"ע הנ"ל ופי' ממרין מעורר לרוץ. וקרוב לזה פירש"י מרגיזין אותן זה על זה להלחם ע"כ. ועוד ענין מרא בל"ע מרגיז זה על זה בויכוח וכדומה streiten, wetten ובזה הענין בשבת ל"א רע"א מעשה בשני בני אדם שהמרו זה את זה פי' מערבין עיין פירש"י ובע' ער א' מפורש כפי גי' כ"י ש"ס עיי' שם] —

מר (מתואר מְרִיא ענין פיטום mästen) בסוף שבת (קנ"ה:) אין ממרין [1] את העגלים. פי' שמלעיטין בידו לגרונן למקום שאינה יכולה להחזירו [2] להשליכו לחוץ מלש' (ש"ב ו', י"ג) שור ומריא ותרג' פטימא. *[אחי"ה ובגוף הענין פי' כן ר"ח בש"ס ווילנא ועיי"ע לעט א'. וע' המראה. ונגזר השרש מל"ע مرأ מאכיל zu Essen geben וממנו מריא א' ע"ש] —

מר (= מָרָה בל"ס ענין מרירות das Bittere והושאל לארס שהוא מר Gift (ועיי"ע מרה) ועוד מרה בל"ע مرة Galle) בפ"ח בתרומ' (מ"ה) שיעור המים המגולים כדי שתאבד בהן המרה פי' ארס של נחש [3]. בפ' כל שעה (פסחים ל"ט. במשנ') ובחרחבינה ובמרור. גמ' (שם) מרור מריתא פי' חזרת יער [4]. אימא מררתא [5] דכופיא „פי' מרה של דג ששמו כופיא והוא שיבוטא והוא קוליים האספנין" [6].

בפ' ח' שרצים בגמ' אזוביון [7] (שבת ק"ט:) מרוא [8] חיורא פי' בלעז מרוי"ו [9]. — (א"ב פי' בל"י מין עשב אשר ריחו טוב ועליו לבנים) — ואין שפתותיו נוטפות מור תכוינה (שבת ל':) כבר פירשנו בע' טף [10]. *[אחי"ה זה הציון שייך לע' מר ג' ע"ש. ומרריתא (מררתא) ובל"ס מרוריתא בפסחי' הנ"ל הוא ל"פ ܡܪܝܪܬܐ מין ירק כמו עולשין וכנ"ה מרירתא דאגמא סוכ' י"ג. וע"ש התוספו'. וכצ"ל בחולי' נ"ט רע"א ועיי"ע נריתא ומ"ש — אבל מרירתא דכופיא פי' מֵרָרָה (גַּאלְלֶע) וכתובו' נ'. עיי"ע דיה. ובשבת שם מְרָוָא חִיוָּרָא (וכ"ה בל"ס) מל"ע ופ' ܡܪܘ Salbey בל"ר ואי"ט salvia וזה מה שלועז רש"י שלוי"א ואצל אסף סלבייא עיי' פפלנ"צ ללעף 252 ועוד עיי"ע אזוביון ומ"ש — ורבינו אולי חשב שהוא לאי"ט Amberkraut, maro ור"ב פי' ע"י ל"י μάρον Katzenkraut — ומה שענין המלה לשון מרירות עיי"ע מָרַר] —

מָר (בל"ע مَرّ פי' דקר ברזל Schaufel ובל"ס מָארָא מל"י μάῤῥον בל"ר Grabscheit, marra) בס"ג דפ' השוכר את האומנין (ב"מ פ"ב:) ואף אבא שאול לא אמר אלא במר פסל [11] וקרדום. בר"ג דפ' חלון (עירו' ע"ז:) לא צריכא דבעי מרא וחצינא. — (א"ב פי' בל"ר כלי כעין קרדום) (וי"א לשון מקרא הוא קראן לי מרה). *[אחי"ה מי"א וכו' יש למחוק מזה הע' ואולי שייך לע' הבא אח"ז ע"ש. — וכנ"ה בשבת ק"ב: עיי"ע שפת א'. קפינא. ב"ק כ"ז: עיי"ע פדא. קפינא. תענית כ"ג רע"ב דרא ציבי ומרא אבל בדפ' פיז' לי' וכן לי' בע' צב ו'. מגיל' כ"ח רע"א דרי מרא אכתפיה. עירובי' ל"ה. ע"ז רע"ב עיי"ע חצין (ח"ג תע"ד:) זבחים קט"ז: מרא חדתא. יבמות ס"ה: עיי"ע חטר. והקבוץ ע"ז ט"ז. מרי וחציני ולרוב מצינו ברש"י בלעז פשו"ר, פישו"ר, פושיי"ר עיין רמ"ל במ"ל לברכות נ"ז: והעלה שהוא fauchet רעכען ול"נ שצ"ל פרישו"ר Grabstichel, frisoir ובמגיל' כ"ח. אי' ברש"י פורי"ש אבל בכ"י רש"י שם לי' (ר"ס במקומו)] —

---

1) כ"ה בירו' ובמשניו' ובכ"י ש"ס ובה"ג וברי"ף ובהרא"ש וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ובנו"ג בבבלי במשנה מאמירין. 2) בדפ' וויניצ' בט"ס לחזירו ועיי"ע לעט א'. 3) וכ"ה בפי"מ להרמב"ם ור"ש. 4) נ"ל שפי' כן ממה דאי' בפסחי' שם רבא דהוה מהדר אמרירתא דדבירא כפי גי' כ"י ש"ס ופי' ר"ח ובריי"ץ גיאת הל' פסחי' צ"ח (ושם בט"ד בדברא). 5) וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג מרירתא. 6) הועתק מפי' ר"ח בפסחי'. 7) כ"ה לנכון בכ"י בדפ"ר, ודע כי בדפ"ע אי' עוד עולא אמר אזוביון כו' אבל בכ"י ה"ב לי' ובאמת עולא על איזוב דאורייתא קאי עיי' פירש"י ועיי' בהגיון שלמה צד כ"ז. 8) כ"ה בדפ' אמ' ובשדפ"ע מריא. 9) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ל"ד ה"ב ב"ר, ובכ"י ו"ו מוריו ובכ"י ב' מרויז וכ"ה ברפ"ע מרפ' פיז'. 10) טף א' ח"ד נ"ו. 11) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ר וכ"ה בע' פסל א' ובדפ' פיז' וויניצ' כאן במרפסל בתיבה אחת ובדפ' באסיל ואמ' במרא ופסל וכ"ה בש"ס אבל בברכו' נ"ז: אי' כגי' הערוך מר פסל וקרדום.

מר (= מוֹרָה, מוֹרוֹס בל"י μωρός, όν שוטה dumm) בפסיקת' דשמעו (פסיקת' דר"כ קי"ח:) (שמעו[1] נא המורים)[2] מהו לישנא דמורה[3] א"ר ראובן כהדין לישנא יוונית דצווחין לשטיא מורוס[4]. בריש מגילת איכה (פתיחתא דאיכ"ר סי' ל"א ד"ה ר"ש בן יוחאי) הוי מוראה ונגאלה (צפני' ג', א') א"ר ראובן לשון יוונית הוא צווחין לשטותא מוריא[5]. — (א"ב יש אומרי' לשון מקרא הוא קראן לי מרא (רות א', כ')). *[אחי"ה הוספתי דברי ר"ב שבסוף ע' הקודם ולפע"ד נעתקו מכאן לשם וכונת ר"ב כי לש' מורה של מדרש או של צפניה הוא כל"מ רות הנ"ל. והנָכון כי מורה של מד' הוא ל"י הנ"ל וכן העתיקו ע' זקני' אויל (ישעי' י"ט, י"א) כסיל (תהלים צ"ג, ח') סכל (ירמי' ה', כ"א) נבל (דברים ל"ב, ו'; ישעי' ל"ב, ה'. ו') נבלה (ישעי' שם) ע"י μωρός והפעל ממנו μωραίνω וע"י זה העתיקו נבער (ישעי' י"ט, י"א; ירמי' י', י"ג; נ"א, י"ז) סכל ונסכל (ש"ב כ"ד, י'; ישעי' מ"ד, כ"ה) וסומכוס העתיק תפלה (איוב כ"ד, י"ג) ע"י μωρία כאילו כתוב תִפְלָה והוא פי' שטותא מוריא = μωρία כגי' כ"י ערוך ובנו"ג באיכ"ר מורא. ובפסיקת' דר"כ שם אי' הרבה פעמי' אל תהי קורא לבני מורה ועל זה הביא זה דר' ראובן עיין לע"ל ועיין שם מ"ש ר"ש באבער ויפה הביא שתי מלות נא המורים במסגרת והעיר כי הטעו את הרב בעל מאור עינים ע"ש. אבל לבי אומר לי כי איזה חכם ציין בגליון כי כ"ה גם בילמדנו ובתנחו' על זה הפסוק שמעו נא המורים (במד' כ', י') ואח"כ הובא פנימה וראיה כי בגי' כ"י ה"ב אי' גם מלת שמעו אחר מלות בפסיקת' דשמעו, ואולי צ"ל גם בערוך ובילמדנו שמעו נא המורים. וז"ל התנחום' חקת סי' ט' שמעו נא המורים מהו המורים שיטין הרבה יש בו המורים סרבנים המורים שוטין שכן בכרכי הים קורין לשוטין מוריי וצ"ל כגי' הילק' חקת רמז תשס"ג קורין לשוטה מורה. ובמד"ר פי"ט קורין לשוטים מורים צ"ל קורין לשוטה מורוס. ובשו"ט תהלים מזמור ט' דרש מורה: הכנים בהן את השטות שכן בל' יוני לשטיא [צ"ל לשטותא] קוראין מורא. ובילק' צפניה רמז תקס"ז א"ר ראובן לשון (יונה) [יוני] הוא שכן קורין (לשוטיתא) [לשטותא] מורה וצ"ל כגי' כ"י ערוך מוריא] —

מר (= מרת, מירת, מֵרִית מל"ס מֵארִית, מֵארִיתָא בל"מ תירוש Most, ungegohrener Wein) וכעסים דמם ישכרון (ישעי' מ"ט, כ"ו) תרגומו כמו דמרוין[6]) מחמר מרית. — (א"ב פי' מר בל"ר יין חי או פי' מרית כמו מרוה). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"ר merus יין חי בלי מזג והנכון שהוא מל"ס הנ"ל. וכן תרגי' ירו' א' ושכר (דברים כ"ט, ה') חמר ומירת וכן תרג' עסים (יואל א', ה'; ד', י"ח; עמוס ט', י"ג) חמר מרת וצ"ל מירת או כגי' רבינו מרית] —

☞ מר (לדעת ר"ב ענין תמורה וחילוף מפעל מור anstatt = in Verwechslung ולפע"ד מל"פ ~ חשבון וא"כ במר בחשבון in Rechnung dessen = anstatt) מסכת חולין פ' גיד הנשה (חולי' צ"ד.) תרנגלת טרפה הואי ויהבה ניהליה במר דשחוטה. מסכת בכורות פ' עד כמה (בכורות כ"ט סע"ב ול' רע"א) ההוא טבחא דהוה חשוד לזבוני תרבא דאטמא במר דכנתא פי' בתמורת וחלוף. *[אחי"ה וכן פי' ר"ת הובא בתוספו' בכורות ל'. וכן פי' במר דפרזלא (ב"ק קי"ג:) אבל עיי' גי' ופי' רבינו בע' פלז. ובבכורו' הנ"ל גרס במרכנתא עיי"ע מרכנתא, והוספו' ר"ב שם] —

* מר (פי' בל"ע ~ איש der Mensch, Jemand) סנהד' ק"ג. בכייה ליה למר דלא ידע חייכי למר דלא ידע וכו', שם ק"ט סע"ב מאי נפקא לך מינה אי מר רבה אנת תלמידא ואי מר רבה אנת תלמידא.

* מר (bitter) עיי"ע מרר, וע' מרה.

* מוֹר (מל"מ בהפעיל הֵמִיר פי' החליף vertauschen) תמור' פ"א מ"א חולי' ב'. הכל ממירין . . לא שהאדם רשאי להמיר אלא שאם המיר מומר ועיי"ע ספג. תמור' ג'. נשבע ומימר. וממנו מוּמָר עיי"ע.

* מוֹר (= מורות אולי מל"י μοῖρα חלק וחתיכה Stück) איכ"ר פ' ראה ה': מעי חמרמרו (איכ' א', כ') עשאן מורות מורות, כלומ' חתיכות חתיכות ודרוש אחר עיי"ע גש א'.

---

[1]) כ"ה ככ"י ה"ב. [2]) ועיין מ"ש למטה בהוספותי. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר פיז' באסיל ואמ' אבל בדפ' וויניצי' בט"ס דמורים. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר פיז' באסיל ואמ' אבל בדפ' וויניצי' מורה. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ובדפ"ר מורא ודע כי בכ"י ק"ט לי' ציון ממגילי' איכ' ומדפ' פיז' והלאה נתקצר ע"י וכו'. [6]) כ"ה בדפ"ר ובדפ' פיז' וויניצי' באסיל בט"ס דמרזין ובדפי אמ' דמתרוין וכ"ה בתרג'.

* מוֹרָא (מל"מ ענין פחד (Furcht, Ehrfurcht ברכות כ"ח: יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשו"ד וכו', אבות פ"א מ"ג; פ"ד מי"ב ומורא רבך כמורא שמים. קידושי' ל"א רע"א הקדים הקב"ה מורא האם למורא האב. וכן בל"נ במ"ר פט"ו מוראת הרב . . מוראת רבית ומוראת משקלות.

מַרְאָה (מל"מ כלי שמסתכלין בו הפנים (Spiegel בכלי מתכות פי"ד בכלי' (מ"ו) מראה שנשברה אם אינה מראה את רוב הפנים טהורה. *[אחי"ה ושם: כסוי טנא של מתכת שעשה בו מראה וכו', שבת קמ"ט. מראה של מתכת. תוספת' שבת פי"ג (י"ד) ירו' ביצ' ספ"א ד"ס. מטלטלין . . את המראה לכסות את הכלים. ושם: אין רואין במראה בשבת ואם היתה קבועה בכותל מותר ירו' שבת פ"ו ד"ז ע"ד שלשה דברים התירו לבית רבי שיהו רואין במראה וכו' ועיין תוספת' ע"ז פ"ג התירו לבית רבן גמליאל להיות רואין במראה מפני שהן זקוקין למלכות. ושם: ישראל המסתפר מן הגוי רואה במראה מן הכותי אין רואה במראה ועיין ע"ז כ"ט. והקבוץ ב"ר פ"ד מראות גדולות . . מראות קטנות ועיי"ע בבואה, ושם סע"ג מראות לבנות] —

מֻרְאָה (= מוּרְאָה מל"מ מֻרְאָה לדעת הח' פליישער מל' ערבי مرأ מעכל המאכל וא"כ المرىء הוא זפק (Kropf, Magen בזבחי' פ' קדשי קדשים (ס"ד: במשנ') והסיר את המוראה ואת הנוצה ואת בני מעים היוצאים עמה[1]) גמר' (שם ס"ה סע"א) ת"ר והסיר את מראתו (ויקרא א', ט"ז)[2]) זה הזפק. *[אחי"ה וכן העתיקו תר"י קורקבן עיי"ע. יומ' כ"א. מוראה ונוצה, והקבוץ תמיד פ"א מ"ד ספרא ויקר' פרש' ז' פרק ט' מוראות העוף[3])] —

* מַרְאֶה (מל"מ ענין ראייה ותמונה ,das Aussehen (der Anblick יומ' ע"ד סע"ב מראה עינים באשה, ירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ג משובח במראיו, בכורו' מ"ד: ספרא אמור פרש' ג' פרק ב' מבואר מרוח אשך (ויק' כ"א, כ') מראיו חשוכין עיי"ע אשך, חשך. ספרא נגעים פרק ב' כהה ממראיו, תוספת' נגעי' רפ"א מראה גבוה . . מראה עמוק שבהם כמראה החמה בצל ועיין ספרא נגעי' רפ"א. והקבוץ מראות נגעים עיי' נגעי' פ"א מ"א מ"ד ותוספת' נגעי' רפ"א.

* מַרְאִית (בל"מ רְאִית (כתיב בקהלי ה', י' וקרי: ראות) נרדף עם מַרְאֶה ,das Ansehen (der Schein, der Anblick לרוב בצירוף עין (כמו בל"מ מַרְאֶה עינים) מראית עין, מראית העין עיי' כלאי' פ"ט מ"ב ביצ' ט'. וש"נ. בכורות מ"ג: ירו' דמאי פ"ו דכ"ה: ירו' שביעי' פ"ב דל"ד סע"א ירו' עירו' ספ"ח דכ"ה: ירו' קידושי' ספ"ב דס"ג: ירו' מ"ק פ"א ד"פ: ויק"ר פכ"ו.

1 מְרִיא[4]) (מל"מ פי' המפוטם der Mastochs ולדעת רבינו (Büffel בפ' אילו נאמרין (סוט' ל"ה:) ויזבח שור ומריא (ש"ב ו', י"ג) על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא. פי' בופל"ו[5]). *[אחי"ה בלאי"ט bufalo מל"ר bubalus וכן פי' רס"ג בל"י נאמו"ם (ראב"ע לעמוס ה', כ"ב) והוא جاموس Büffel אבל התרג' העתיק לרוב פעמים פטים והוא מל"מ וע' مرأ مرى fett, stark sein] —

2 מְרִיא (נ"ל מל"ע ופ' مرى קטטה ותחרות ,Zank Streit והושאל להוראת שדים Dämonen עיין בפנים) בבראשי' רבה פ' ז' (ספ"ז) אילו המריאים[6]) שברא הקב"ה את נפשותם ובא לבראות גופם וקידש היום ולא בראן. ובפ' י"א בששי ברא שש ברא אדם וחוה ורמש בהמה וחיה ומריאים. פי' שידין. — (א"ב פי' בלי"י שדים. *[אחי"ה אולי כיון ר"ב למלה יוני' μοῖραι die Schicksalsgöttinnen עיין בט"ר לה' אייזלער ח"א, 69 ור"ב לא הרגיש כי בב"ר ספ"ז אי' הגי' שדים וכ"ה בילק' בראשי' רמז י"ב בשם ב"ר. ובכ"י ק"ט הגי' בב"ר פ"ז המראין ואולי לפי זה הוא כמו מרעין וכן נקראים המזיקים בזוהר מרעין בישין ובספרי האזינו פ' שי"ח דרש: יזבחו לשדים: אין מטיבים להם אלא מריעים להם ועיי' בחי' הרד"ל בב"ר פי"א. ואם מריא באל"ף העיקר נ"ל מל"ע ופ' הנ"ל וענין המלה בעלי ריב וקטטה והוא מע' מר ד' ומל"מ מרא וכן הפעל ממנו: סוט' מ"ה.

---

[1]) וכ"ה במשניות אבל במשני' דש"ם עמם. [2]) בנו"ג עוד: בנצתו. [3]) והשתמשו בזו המלה Meri גם בחכמת החיתוך ברפואה עיי' הירטל בספרו דאס אראבישע אונד העברעישע אין דער אנאטאמיא 172 — והמלה Vescet (שם) הוא ושט. [4]) ר"ב עזב הסדר כדאי' בכל כ"י ודפוסי' הראשונים וערך את שני הערכי' אחר ע' מרטקא. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ' וויניצי' ובשאר דפ"ע וקצת כ"י בובלום. [6]) כ"ה בדפ"ר פיז' באסיל אמ' אבל ברפ' וויניצי' ובעה"ק שנ"ב במ"ם אמריאים ועוד עיי' בסוף הע'.

סנהד׳ י״ד: המרה עליהן, ירו׳ קידושי׳ רפ״ד דס״ה: אימר (נחמי׳ ז׳, ס״א) שהמרו לאל במעשיהם הרעים. ב״ר ספמ״ב ממרא . . שהמרה פניו באברהם] —

מְרָאנָה (נ״ל מל״פ, זוהמא וחלודה Rost והושאל אצל רז״ל לתולעים Gewürm) באלו טרפות בגמ׳ בסוף הלכה הריאה (חולי׳ מ״ט.)[1] מראנא[2] פליגי בה אבא יוסי בן דוסאי[3] ורבנן, פי׳ תולעת של בהמה שנמצאת חיה במעיה. ובסוף הפרק (ס״ז:) מראנא דבשרא אסירן דכוורי שריין, פי׳ תולעין שהתליעו הבשר או דגים[4]. בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ בת ישראל (ע״ז כ״ו:) ת״ר ישראל מל את הגוי לשום גר לאפוקי לשום מוראנא[5] דלא. לבש בשרי רמה (איוב ז׳, ה׳) תרג׳ לבש בשרי מורני. *[אחי״ה וכן תרג׳ תולעה שם כ״ה, ו׳ ובתר״י א׳ לשמות ט״ז, כ׳ תולעים: וארחש מורנין ועיי׳ תר״י לבמד׳ י״ד, ל״ז ולדברי׳ כ״א, ח׳] —

* מְרַאֲשׁוֹת (מל״מ Kopfseite) שבת י״ב: למעלה מראשותיו, יומ׳ ע״ח: תחת מראשותיו, והפכו מרגלות ירו׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו ע״ד מראשות המטה . . מרגלות המטה.

מַרְבָּג (מפעל ערבי ענין סביכה זה בתוך זה das wirr übereinander Liegende) של אבנים (אהלות פ״ג מ״ז סוכ׳ כ׳:) בע׳ רבג[6].

מריבג (אולי צ״ל מריבר בל״פ בפעהלוי מרוארית בל״ס מרוריד פי׳ פנינים Perle, Edelsteine) תרג׳ בפסוק ידיו גלילי זהב (שה״ש ה׳, י״ד) יוסף הוה גליף על מריבג. *[אחי״ה ועיי׳ תר״י לשמו׳ כ״ח, כ׳ אשר שם לעומת מריבג בתר״י א׳ בירלא ובתר״י ב׳ ברולחא. וסמוך אצלה מרגניתא, מרגליתא וזה אחד הוא עם ל״פ וסו׳ הנ״ל ובלקח טוב אי׳ ישפה מאבצר והוא באותיות הפוכות מרבארץ והוא כתרג׳ ריב״י טאווס למלת תרשיש והביא זה הפי׳ בשמי הח׳ ר״ש באבער (בלקח טוב תצוה צד צ״ה) ושם בט״ד מזארץ וצ״ל מרבארץ, אולם שהם אי׳ שם בלקח טוב בוגיר וזה צ״ל בוליר בל״פ וכן העתיק ריב״י טאווס שהם ועיי״ע בלר ד׳] —

* מְרוּבֶּה (בינוני פעול מן רָבָּה בקשור בגדים כנוי לכהן גדול בזמן בית שני) הוריו׳ י״א: י״ב סע״א מגילי׳ ט׳. מרובה בגדים פי׳ ר״ח במגילי׳ שם (בכ״י ווילנא) מרובה בגדים בבית שני שלא שהיה להם שמן המשחה היה מתמנה כה״ג בלבישת ח׳ בגדים לפי שכל זמן שהיה הדיוט היה משמש בד׳ בגדים לבש עוד ד׳ ונתרבה בד׳ אחרים נעשה כה״ג לפיכך נקרא מרובה בגדים וכו׳ ועיי״ע משח שאחר פי׳ ר״ח נגרר בעל הערוך. — ובל״נ מְרוּבָּה הפכה מועט ר״ה ד׳: תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת ועיין סוכ׳ ה׳. ירו׳ יומ׳ ספ״ב ד״מ. — זמן מרובה ירו׳ שביעי׳ פ״ג דל״ד סע״ג.

1 מַרְבִּיּוֹת (קבוץ מן מַרְבִּית מפעל רָבָה פי׳ קבוצת אבנים לגל וכן בל״ע תל erhöhte Stelle) בפ״ג בשביעית (מ״ה וכ״ה בתוספתי׳ שם רפ״ג) עד שיהיו בו שלש מורביות שהן שלש על שלש על רום שלש שיעורן כ״ז אבנים. ירושלמי (שביעי׳ פ״ג דל״ד סע״ג) איך[7] עבידא תלתא זמנין מן תשע תשע זמנין מן תלת עשרין ושבע (פי׳) [כ״ל בירוש׳] מרביות נדבכין. *[אחי״ה וכך יוצא מפורש מירושלמי שביעית פ״ג דל״ד רע״ד לכן נ״ל כי פי׳ צ״ל בירוש׳ ודוגמתו עיי״ע אפטרופס הדפה ותק כיון א׳. ור״ש פי׳ כן בשם עצמו ועוד פי׳ מע׳ הבא אח״ז (ועיין תוי״ט שם) ויותר נכון כפי משפט ל״ע פי׳ הרמב״ם היינו גלים מן האבנים] —

2 מַרְבִּיּוֹת (מל״ם יחיד מַרְבִּיתָא יניקה וענף Zweig, Schössling) בפ׳ שני בתמיד (פ״ב מ״א דכ״ט) באלו רגילין במרביות של תאינה של אגוז ושל עץ שמן[8]. בפ׳ לולב וערבה (סוכ׳ מ״ה רע״א) מלקטין[9] משם מרביות[10] של ערבה. פי׳ ענפים גדולים של ערבה. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ רע״ב בסוכ׳ בשם עצמו. והוא ל״ם הנ״ל וכן העתיק׳ הפשיט׳ יניקותיו (יחזק׳ י״ז, ד׳) והנכון

[1]) ברפ׳ באסיל ואמ׳ ופראג בטעות ס״ו עפ״י בוקסט׳. [2]) בנו״ג מורנא וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י. [3]) כ״ה ברפ״ר פיז׳ והלאה ובכ״י ק״ט׳ ר׳ יוסי ובנו״ג ר׳ יוסף בר דוסאי ובכ״י ה״ב דיאסי. [4]) בנו״ג תולעים דרני דבשרא אסירי וכו׳ ועיי״ע דרן (ח״ג, קנ״ו.) וכן העתיק רגמ״ה כ״י (בקובץ כ״י אנגייליקא דף שי״ת.) לדרנין לא שריי ע״כ ונראה שמלת תולעים באה מגליון פנימה להורות על דרני ורגמ״ה לא העתיק. [5]) בנו״ג מורנא וכ״ה בפי׳ ר״ח (בקובץ כ״י אנגייליקא דף ט״ז:) והביא ראיה מחולי׳ מ״ט. אבל דף ס״ז: לא ציין ואולי גם הוא לא גרסו. [6]) ע״ש ומ״ש ועוד עיי״ע מרבך ונדבך. [7]) בנו״ג היך. [8]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ושם לנכון במרביות ובדפ״ע במורביות וכ״ה בפ״י המיוחס לרש״י. [9]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב. [10]) וכ״ה במשניות אבל בש״ס מורביות.

כגי' רבינו בלי וי"ו אחר רי"ש אבל בירו' פ"ב דל"ד. אי' ג"כ בוי"ו: מנע ממנו שלש מורביות וכו' ובתוספ' שביעי' רפ"ב מרבעות ובכ"י אירפ' מריעות(?) ולנכון ביחיד ירו' שביעי' ספ"א דל"ג ע"ג הדא מרביתא דתאינתא וכו' ובירו' ערלה פ"א דס"א. אי' מרויתא וממנו הקבוץ ירו' מעשרו' פ"א דמ"ט רע"א משיורו מרויות שנייה שבמוקצה] —

* מַרְבְּיָינָא (מפעל רְבִי פי' מגדל erziehen ובל"ע يربى erzogen מגודל) ילידי (בראשית י"ד, י"ד) תר"י א' מַרְבְּיָינֵי[1]) ועיי' תר"י שם י"ז, י"ב, י"ג; לויק' כ"ב, י"א; לבמדי' י"ג, כ"ג, כ"ט ובל"ס מַרְבְּיָנָא אומן Erzieher וכן העתיק' הפשיט' אלוף (משלי ב' י"ז) וכצ"ל בתרג' ובנו"ג מרביתא.

מרבניית (= מרבנייתא צ"ל כמו בל"ס מְרַבְּיָנִיתָא אומנת Erzieherin) בקידושי' בפ"ק (ל"א:) והאמר אביי אמרה לי אם מרבנייתא הואי[2]). מינקת רבקה (בראשית ל"ה, ח'. ט') תר"י (א') מרבנייתא דרבקה. *[אחי"ה בנו"ג מרביתא וצ"ל כגי' הערוך ועיקר הגי' מְרַבְּיָנִיתָא וכ"ה בפשיט' להעתקת אומנת (רות ד', ט"ז) וכפי' רש"י בקידושי'] —

* מַרְבָּעָה הקבוץ עיי"ע מרביות ב' בציון מתוספת' שביעי' רפ"ב.

* מַרְבַּעְתָּא, מַרְבְּעִיתָא, מַרְבְּעוּתָא (מפעל רבע פי' בל"מ רביצה das Lagern, die Lagerstätte) ב"ב ע"ג: עיי"ע רבע ב' וגי' רבינו. ובתר' אסת' שני א', ג' חזין מרבעותיה, תרג' עמוס ג', ד' ממרבועתיה.

* מרביצא (?) תרג' ירו' ב' לבראשית י"ד, י"ד יליד ביתו מרביצי ביתיה נ"ל שצ"ל מ ר ב י י נ י ביתיה כדאי' בתר"י א' ועיי"ע מרביינא, ואין ענינו עם תרביץ כדעת ה' לעווי או עם רבץ — ומה שענינו מרביץ תורה עיי"ע רבץ.

מרג (מוֹרִינָא פי' חֵךְ Gaumen) בר"ג דפ' הרואה (ברכות נ"ה רע"א) ובפ' המוציא יין בגמ' צרור אבן (שבת פ"א.) עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות וכו' עד ומוריגי בהמה. פי' חיך בהמה. דבק לשון יונק אל חכו בצמא (איכ' ד', ד') תרגו' אידבק לשון עולמיא למוריגיה בצחותא. ופריו מתוק לחכי (שה"ש ב', ג') תרג' ופתגמי אורייתא בסימן על מוריגי. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' לתהלים כ"ב, ט"ז; לאיוב ו', ל'; י"ב, י"א; כ', ל'; כ"ט, ט'; ל"ג, ב'; תר"י א' לבמדי' י"ד, ל"ז — ורש"י בשני המקומו' בש"ס (מבלי שהזכיר את התרג') פי' מוריגי בהמה כל בשר שבבהמה שאינו חלק אלא דומה למורג חרץ וכו' וא"כ הבינו מע' הבא אח"ז אבל אם כפירושו אז נתת דבריך לשיעורין כי הרבה יש בבשר בהמה שאינו חלק אבל מתרג' הנ"ל נראה כי רק חך בין של אדם בין של בהמה נקרא מוֹרִיגָא ולפע"ד אולי מל"ע مرغ רוק בפה וממנו مرغ מה שהוא הופך אנה ואנה וכן נעתק לל"פ مراغيدن sich hin- und her- wälzen דבר שמתגלגל אנה ואנה ולכן היטב נקרא חך מוריגא כלומ' מקום הרוק והמאכל הנלעס מתגלגל אנה ואנה עד שיורד בושט וע"י גלגול כזה החך אכל יטעם לו. ולולי יראתי הייתי אומר כי מוריגא בחילוף אותיות בומ"ף הוא כמו פוריגא והוא ל"י φάρυγξ וכן העתיקו ע' זקני' חך (איוב כ', י"ב; משלי ה', ג'; שה"ש ה', י"ז)] —

מרג (= מוֹרַג מל"מ שם כלי דישה Dreschwalze ובל"ע نورج) בתמורה בר"ג דאלו ק ד ש י ם[3]) (תמור' י"ח.) תשא ובאת (דברים י"ב, כ"ו)[4]) אפי' ממוריגייהו פי' „אמר לך תשא ובאת להכי אתא דכיון דהגיע הרגל אי אתה רשאי לעכב מלהביא קדשיך ונדריך אלא מיד תטול אותם אפי' מן מוריגייהו[5]) כלומ' שאפי' נכנסו מעצמן על הגורן ועל התבואה ועל המוריגים ודשים תקח אותם משם ותביאם לבית הבחירה"[6]). מאי מוריגים (ש"ב כ"ד, כ"ב) אמר עולא[7]) מטה של טורבן (זבחי' קט"ז: מנחות כ"ב.) כבר פי' בע' טרבן[8]). — כי שמטו הבקר (ש"ב ו', ו'; דה"א י"ג, ט') תרג' מרגוהי תוריא — כי לא בחרוץ (ישעי' כ"ח, כ"ז), ובחריצי ברזל (ש"ב י"ב ל"א) תרג' מוריגי פרזלא. *[אחי"ה התרג' כי שמטו אינו מזה הענין ויש לציין בע' בפני עצמו ולכל הפחות לא היה לרבינו להכניסו בין ציונים של ש"ס ובין תרג' מישעי' ומש"ב י"ב, ל"א כי באלה המקומו' מורג, מוריג הוא כלי דישה מל"מ ותרג' כי שמטו הוא מענין אחר

---

[1]) ועיי"ע מרביצא. [2]) בנו"ג ההיא מרבינתיה הואי וגי' רש"י מרבניתי' ופי' אומנת. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ' באסיל ובדא"מ אבל בדפ"ר פיזי וויניצי' בט"ס קשרין. [4]) כ"ה לנכון בכ"י אבל בדפ"ע גם מלת שמה ולי' במקרא בפסוק הנ"ל. [5]) כ"ה בדפ"ר ובדפ' וויניצי' מוריגייהן. [6]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה לתמורה (בקובץ כ"י אנגייליקא דף רכ"ז סע"א ורע"ב) ושם הסיום אבל במתכוין אסור לדוש בהן דהיינו עבודה וכצ"ל בערוך ובזה מיושב קושית התוספו' בתמורי' שם ד"ה אפילו במ"ש ולא נהירא שהרי אסור הוא בעבודה ע"כ ועיין ג"כ הפשב"ע. [7]) כרפ"ר, ובדפו"ו עולה. [8]) ח"ד ע"ד וש"נ השינויים.

עיי"ע הבא אח"ז — ודע שבשיטת רבינו (ורגמ"ה שממנו הועתק פי' זה דתמורה) הלך ג"כ רש"י ע"ש והתוספו' השיגו עליו ע"ש עד וה"ר יצחק בר שניאור פי' ממרעייהו אפי' ממקום שמותר לרעותה ולגדלה דהיינו בחו"ל והביאו ראיה מספרי ע"ש ולולי דבריהם הייתי מפרש אפי' מן מוריגייהו בע"א כי זו הצעת הגמ' אפי' ממֹורעיהו ל"א ממורגייהו ולפע"ד ממורגייהו היינו ממש כמו ממורעיהו כי בל"פ וע' פי' מרג אפר ומרעה אשר שם רועים וגדלין הבהמות וא"כ ממורעייהו בא (אולי מגליון הובא פנימה) להורות על ממורגייהו ורבינו כנראה לא היה גורם ממורעיהו אבל רגמ"ה (בקובץ כ"י) שם היה גורם ל"א ופי' כפירש"י. והשם המופשט מירוג עיי' למטה בע' הבא] —

* מְרַג (בהיפך האותיות מְגַר בל"ס ענין השמטה stürzen) תרג' ושמטו (ש"ב ו', ו'; דה"י י"ג, ט') ומרגוהי עיי"ע הקודם לזה וכאן מקומו ועיקר הגי' מגרוהי וכן העתיק התרג' שמטוה (מ"ב ט', ל"ג) מגרוהא ועוד עיי"ע מְגַר. ובאתפעל איתמריג להעתקת ונדחה (דברים י"ט, ה'). או י"ל שהוא מל"י ἀμέργω abstreifen, abwischen.

* מֵירוּג (מל"ע מרג מַרְעֶה abweiden או מל"י ἀμέργω abpflücken) ירו' פיאה פ"ג די"ז רע"ג המירוג חייב בתחלתו וחייב בסופו ואיי דינו מירוג . . כהדא דתנינן (פיאה ג', ג') המחליק בצלין לחין לשוק ומקיים יבישין לגורן. כלומ' המירוג: המקטף. ובאה"צ פי' מל' תרג' של ע' הקודם לזה. ובתוספת' פיאה ספ"א אי' המארג וזה מוכיח עוד יותר על ל"י הנ"ל ועפ"י זה נכון הוא פי' הר"י בתוספו' תמורה י"ח. ד"ה אפילו שפי' מדארגייהו אפי' הן דלות בשר וכו' ע"ש.

* מַרְגּוּאַן (מחוז Margiana בין אקסוס ובין מחוז אַרִיאַ עיין נייבויער 380) ע"ז ל"א: רב שמואל בר ביסנא איקלע למרגואן. אבל בכ"י ש"ם מינכען הגי' למרגוז ובתוס' ר' אלחנן העתיק למַר גַּזאן (ד"ס במקומו), ודע כי אִי אחד בחוף פרסית וזוזיאנה נקרא Margastana עיי' מאננערט גיאגראפיא ח"ה, ב' 392.

* מרגזאות שו"ט ריש מזמור י"ב מיד גזר והטילו מרגזאות בארץ שלא יעסקו בתורה, ובילק' תהלי' ר' רמז תרנ"ו הגי' הטילו מודגראות על הארץ כיון שנתנו עליהם העול הזה וכו' נ"ל גי' מרגזאות מל"ר אמצ' marchisus, marchisius, marquisius פקיד על המדינה בתחום כל מחוז Markgraf.

* מַרְגַּזְיָיה (כפי הענין גרזן Axt, Beil) ירו' שבת פ"ז ד"י. כד מכתת במרגזייה משום דש.

* מַרְגְּזָנִיתָא (מפעל רָגַז פי' כעס zornig) תרג' כעס (משלי כ"א, י"ט) מרגזניתא וכ"ה בפשיט' הסורית.

מרגל (= מַרְגֶּלָא, מַרְגְּלִי, מַרְגְּלִית, מַרְגְּלִיתָא בל"י פנינים μαργηλίς = μαργέλλιον Perle ועוד לפעמים אבן יקרה Edelstein עיי' מ"ש ר"ב ועיי' בפנים) קשיטה (בראשית ל"ג, י"ט)[1] תרג' ירושי' (א' וב') מ ר ג ל י י ן[2], וישפה (שמו' כ"ח, כ') תרג' ירושי' (ב') מרגליתא. אולין מרגליטון (ס"א בפסיקת' דר"כ ד"ד:) בע' אולין[3]. — (א"ב מרגריתא בל"י ורומיי כל מין אבן יקרה ובפרט הנולדת במעי הרמש בלב ים). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י (λίθος) μαργαρῖτις = Perle ועוד μαργαρίτης Perlmuschel ובל"ר margarita ובל"ר אמצ' עוד margaritum, margarition וזה מרגליטון בפסיקת' דר"כ הנ"ל וביתר המקומות שציינתי בע' אולין ע"ש. ודע כי מרגלא בל"ז (ומרגלי בירושי' עיי' בסמוך) ובל"נ מרגלית הוא לעומת כתיבת ל"י הנ"ל בראש הערך אבל משתמשין בו גם בהוראת ל"י אשר הזכיר ר"ב ר"ל אבן יקרה וזה מה שתרג' ישפה ועוד פטדת (איוב כ"ח, י"ט) מרגלא ירקא, כדכד (ישעי' נ"ד, י"ב) מרגלין, אבני שהם (שמות כ"ה, ז') תר"י מרגליין דפורולין ועיי' תר"י שם כ"ח, ט'. י"א. י"ב (ועיי"ע מריבג). ועוד הוא להעתקת פנינים (איוב כ"ח, י"ח) ומרגליין. ואם יש בצדו תואר טבן (שמות ל"ט, ו', י') או יקרתא (דה"י א' כ"ט, ב') אז ענינה אבן טובה אבל אצל אבנין טבן ענינה פנינים (עיי' תרג' יחזק' כ"ז, ט"ז) — וכנ"ה בע"ז ח': מרגלית ואבן טבא, ב"ב ט"ז: כפי גי' כ"י ש"ס מרגליות טובה ובנו"ג אבן טובה ב"ר פי"א מרגליות טובה והוא הקבוץ בהוראת יחיד (כמו פנינים) כמו מרגלית טובה חגיג' ג' סע"א. יומ' ע"ה. לבן כמרגלית עיי"ע גד ח'. נדה מ"א: טיפי מרגלית. ירו' ברכות רפ"ט די"ב ע"ד מרגלית דלית לה

[1]) ועיי"ע קשיטה ושם ג"כ גי' חורפא ומעה ועיי"ע חרף (ח"ג תי"ק.) וע' מע א'. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב וכ"ה בתר"י ובכ"י ק"ט מרגלא ובדפ"ע מרגל וכ"ה מרגליתא בע' קשיטה להעתקת איוב מ"ב, י"א עיי' הערה הקודמת. [3]) עיי"ע ח"א, פ"ט: וכה"ג מרגליטון בפסיק' דר"כ שם.

טימי, ירו׳ שקלים רפ״ב דמ״ו ע״ג שמא תזיל המרגלית, ב״ר פל״א מבואר צהר (בראשית ו׳, ט״ז) מרגלית. ושם הקבוץ פ״ב כתנות עור (שם ג׳, כ״א) נאים כמרגליות. במ״ר פי״ב שהש״ר פ׳ צאנה: מקובעות באבנים טובות ומרגליות, ושם פ׳ שני שדיך למלך שהיו לו שתי מרגליות טובות — ועוד בלא״ר זכר ירו׳ דמאי פ״א דכ״ב. מרגלי מן דמלכא סרקיא נפלת ועוד עיין ירו׳ תרומו׳ פ״ח דמ״ה ע״ד ירו׳ נדרי׳ פ״ג דל״ח. ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח. ואסת״ר פ׳ חור. והושאל לנשמה: ירו׳ כלאי׳ ספ״ט דל״ב ע״ג ירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א. אנא מובד מרגליתי וכו׳ ועוד לשמועא של הלכה: איכ״ר פ׳ טומאתה מנן הוינן שמעין דא מרגליתא ועוד עיי״ע מרגניתא והוא במשקל סורי ובמשקל יוני (מרגליטוס) [מַרְגַלִיטֵים = μαργαρῖτις, μαρ-γαρίτης] שמ״ר ס״פ ל״ח] —

מרגל (= מַרְגְּלָא מפעל רגל פי׳ הרגל ורגילות היה בפיהם ורגיל על לשונם gewöhnlicher Ausspruch, Wahlspruch) בס״ג דפ׳ היה קורא (ברכות י״ז.) מרגלא בפומייהו ד ר ב נ ן [1]) אני בריה וכו׳ פי׳ לשון רגילות החכמים כולן ה מ פ ו ר ש י ן [2]) כאן [3]). אעפ״י שהן [4]) יסודי עולם אין מחזיקין טובה לעצמן בהחזיקם בתורה אומרי׳ כבעלי אומניות [5]) אנו אני בריה והאומן בריה הוא מתעסק במלאכתו לחרוש לזרוע ולקצור ולטחון ולאפות ואני מתעסק במלאכתי ללמוד וללמד. בזבחים בספ״ק כל הפסולים (ל״ו:) מרגלא בפומיה דרב דימי בר חנינא וכו׳. *[אחי״ה ובזה דזבחי׳ יש לפרש כמו שפירש״י בסנהד׳ נ׳: מרגלא בפומיה דר׳ יוחנן וכו׳ וז״ל סדור היה הדבר הזה בפיו ולא ששנאה במשנה ובריתא אלא כך קיבלה שמועה מרבו ע״כ ושמועת רבי יוחנן אי׳ בתוספת׳ סנהד׳ רפי״ב] —

* מַרְגְּלוֹת, מַרְגְּלָתָא (פי׳ הפכו מראשות die Fussseite) עיין ירו׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו ע״ד בע׳ מראשות. וירו׳ מעש׳ שני ספ״ד דנ״ה ע״ג בע׳ מקניתא.

* מַרְגָּנִיתָא (בל״ס ובל״ע ופ׳ مرجان פנינים כמו מרגליתא עיי״ע מרגל א׳ ועוד הושאל לכלל יקר בהנהגת מוסר וד״א Kostbares, köstlicher Lehrsatz) ב״ב קמ״ו. מרגניתא דשויא אלפא זוזי. והקבוץ ר״ה כ״ג. מסקן מַרְגַּנְיָיתָא וזה נזכר שם אצל כסיתא שענינו Korall עיי״ע כסיתא וע׳ כסיתא (ח״ב, קל״ד.) וכן ענין מרגניתא בל״ע ופ׳ הנ״ל Korall. והושאל לדבר יקר וחפץ קידושי׳ י״ח. נקט מרגניתא בידיה וכו׳ [6]) ברכות ל״ג: דתקינו לן מרגניתא בבבל. ובענין משל אי לאו דדלאי לך חספא מי משכחת מרגניתא תותיה עיי״ע דל ב׳ (ח״ג, ס״ד.) וש״נ גם הירוש׳.

מַרְגָּן (מל״י ἡ μάραγνα Peitsche) איסר אתכם בעקרבים (מ״א י״ב. י״א. י״ד) תרגומו ארדה יתכון במרגנין. — (א״ב פי׳ בל״י שוטים אכזרים).

* מָרְגְּנִין (ענין צריפין Binsenhütten) תוספת׳ אהלות פי״ח המרגנין והבורגנין וכ״ה בר״ש לאהלו׳ פי״ח מ״י ובכ״י אירפ׳ אי׳ הבורגנין ו ה ב ו ר ד נ י ן אולי הוא נכון מל״ר אמצ׳ bordellum, bordellus דירה קטנה לגור בה בקיץ Sommerhütte ומרגנין אולי מל״י μόργος סל נארג מקש וקנים וכדומ׳ ואצל רז״ל אולי דירת סוכה נארגה מקנים ודומה כעין צריפין, ועיי״ע ברגן (ח״ב קפ״ח.).

* מַרְגּוֹעָא (מל״מ מַרְגֵּעָה ענין שלוה Ruhe) תרג׳ ברגע (איוב כ״א, י״ג) במרגועא.

* מוֹרָאגוֹרִי כצ״ל בב״ר ס״פ צ״א עיי״ע חמר ט׳ ומ״ש בח״ג, תל״ו.

מרד [7]) (= מָרַד מל״ע (עיין בפנים) fliessen עם ע׳ triefen; מָרִיד מל״ע betäubt; מרדין מל״פ מות) בפ׳ ו׳ בנגעי׳ (מ״ח) השחין והמכוה והקדח [8]) והמורדין אינן מטמאין, בנגעים בפ׳ ח׳ (מ״ה) אבל לא בראש ובזקן ובשחין ובמכוה ובקדח ובמורדין [9]) פי׳ כמו (בע״ז כ״ח:) עין שמרדה וכן בתורת כהנים (נגעי׳ פרש׳ ג׳ פרק ו׳) שחין (ויקרי׳ י״ג, י״ח) יכול מורד ת״ל ונרפא מכלל שמורד כשמכה פתוחה והבשר המכוה נראה בלא עור [10]) ובפ׳ תשיעי

[1]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע עוד דיבנה וכ״ה בש״ס אבל בכ״י ש״ס לי׳. [2]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע מפורשין. [3]) ר״ל של ר״מ, של אביי, של רבא, של רב. [4]) ר״ל רבנן שאמרו אני בריה וכו׳. [5]) כ״ה בדפ״ר ובשדפ״ע אומנות. [6]) ובל׳ כבוד נקראו כן הרדים ומל״; עיי״ע בזר (ח״ב, ל״ד) ציון משבת ק״מ: [7]) נגררנו אחר הסדר של דפא״מ אבל בדפ״ר וכ״י נסדר זה הע׳ אחר ע׳ מרדעת. [8]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע ובספרא תזריע נגעים רפ״א פרש׳ א׳ בט״ס והקרה. [9]) כ״ה בכ״י ק״ט ובכ״י ה״ב אבל בכ״י ק״ט בפעם ראשונה המורידין וכ״ה בדפ״ע בציון השני ובנו״ג בשני מקומות ועוד בנגעי׳ פ״ט מ״ב המורדין. [10]) וכן פי׳ הראב״ד בתו״כ שם שמורד: שלא נקרם העור כלל.

(נגעי׳ פ״ט מ״ב) היו מורדין טהורים פי׳ מתחריין[1], ויש אומרין מוררין מן רר בשרו את זובו (ויקרא ט״ו, ג׳). בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ מתרפאין (ע״ז כ״ח:) עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת פי׳ שרוצה לצאת כאדם שמורד[2] בס״ג דפ׳ כיצד מברכין (ברכות מ״ד.) ריש לקיש[3] [הוה אכיל עד דמריד][4] שיצא מדעתו — בפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ ג׳ ארצות להזקה (ב״ב ל״ח:) בורח מחמת מרדין פי׳ נתבע תביעת נפשות — בפ׳ כירה בגמ׳ מעשה (שבת מ׳:) לוקה[5] מכות מרדות מדרבנן[6] פי׳ „מלקות דאורייתא הוא על חייבי לאוין באומד ובהתראה ובעינן מכה משולשת כדכתי׳ (דברים כ״ה, ג׳) ארבעים יכנו ואמרו חכמי׳ (מכו׳ כ״ב.) מנין הסמוך לארבעים אבל מי שעובר על מצות עשה שאמר לו עשה סוכה עשה לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נשמתו בלא אומד ולא מכה משולשת ולמה קורין אותו מכות מרדות (עיי׳ מקומו׳ הנ״ל ועוד בנזיר כ״ג.) שמרד בדברי תורה ובדברי סופרים״[7]. — (א״ב תרג׳ ובנגעי׳ בני אדם (ש״ב ז׳, י״ד) ובמרדות בני אינשא פי׳ מוסר. תרג׳ ואני איסר (מ״א י״ב, י״א. י״ד) ואנא ארדה) *[אחי״ה בנו״ג ואנא אירדי והוא מל״ס רדא עיי״ע רד ה׳ והשם בל״ס מַרְדּוּתָא וא״כ מכת מרדות מכת מוסר כר״ב בע׳ רד ה׳. וכנ״ה בתרג׳ להעתקת מוסר עיי׳ תרג׳ משלי א׳, ב׳; ג׳, ז׳; ד׳, י״ג; כ״ב ט״ו; כ״ג, י״ג ועוד. וכן תר״י א׳ לבמד׳ ל״ג, ל׳. לא מסרות: אתר מרדותא. ותרג׳ ירו׳ א׳ לויק׳ י״ט, כ׳ בקרת: מרדו אינון חייבין. לך רד (שמות ל״ב, ז׳) נדרש בשמ״ר פמ״ב מרדות הם צריכין, וכן עירד וכו׳ (בראשית ד׳, י״ח) נדרש בב״ר רפ״ג כולן לשון מרדות הן וכו׳ עיי״ע ערוד. ברכות ז׳. טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות. ובענין מכות מרדות עיין ציונים למטה בהערה 5 וכן בירו׳ נזיר רפ״ד דנ״ג: מלקות תורה ארבעים חסר אחת וכו׳ מכת מרדות חובטין אותו עד שיקבל או עד שתצא נפשו והביא זה הירו׳ בסיגנן אחר רה״ג בתשוב׳ שערי תשובה סי׳ ט״ו ושם הובא ג״כ ברכות הנ״ל ופי׳ לנכון מכת מרדות: מכת מוסר ועוד עיי׳ תשו׳ רש״ג שם סי׳ קפ״א ובפי׳ מכות מרדות שהביא הערוך נשאל הריב״ש עיי׳ ברוחב ענין שם סי׳ צ׳ ובהפשב״ע אולם מקור פי׳ הערוך (עיי׳ הערה 7) נעלם מעיני הגרי״ב, ועיי׳ ג״כ לימוד ערוך למ׳ שבת צד ל״א: — וגם יתר דברי רבינו צריכין ביאור כי הביא ציונים הנ״ל בסוג ערך אחד אף כי הם ממושגים שונים כי מרד (בע״ז כ״ח:) פי׳ לפע״ד מל״ע مرث, مرد ענין לחלוחית ונזילה וממנו בינוני מורד וזה שחין . . מורד פי׳ נוזל ועוד לח ולא עלה עליו קרום (ועיי׳ בפי״מ להרמב״ם נגעי׳ פ״ו מ״ח) וכן מוכח מספרא תזריע נגעי׳ פרש׳ ד׳ פרק ז׳ וירו׳ פסחים פ״ז דל״ד. מכות אש יכול מורדת[8] ת״ל מחית המכוה. ירו׳ מ״ק פ״א ד״פ ע״ג שחין המורד. והקבוץ המורדין עיי׳ נגעים בערוך לעיל וכ״ה בספרא נגעים ר׳ פרק א׳ פ״א. וגי׳ בב׳ רישי״ן מוררין אי׳ ג״כ בפי״מ להרמב״ם ורע״ב לנגעי׳ פ״ו מ״ח והתואר תוספת׳ בכורות רפ״ה עיניו מרודניות[9] — וענין עד דמריד ברכות מ״ד. אשר נשמט בערוך ואשר פי׳ נכון כפי הענין יצא מדעתו הוא לפע״ד מל״ע مردن הטריף דעתו וכפירש״י ולולי דברי הערוך ורש״י הייתי אומר שהוא ל״פ مرش הקיא כלומ׳ אכל עד שמקיא די שבעו — וגם בורח מחמת מרדין (ב״ב שם ובב״מ ל״ט.) הוא המקור (וגם בשמוש השם) של פעל פרסי مردن מות sterben ועיי׳ רש״י ב״מ שם, ורשב״ם ב״ב שם. ועיי׳ ב״ק קי״ז. והשתא איכא פרסאי[10] דקפדי אשפיכות דמים ואמרי מרדין מרדין וכו׳ ולפי זה אולי יש לקיים גי׳ גרדין ומרדין בב״ר פע״א[11] ששניהם בל״פ گذاریدن, مردن מורים ענין מיתה] —

* מָרַד (מל״מ וסו׳ וערבי مرد widerspänstig, ungehorsam, rebellisch sein והשם מֶרֶד מרידה Abfall ועיין בפנים) בתרג׳ הועתק מרד של מקרא וכל לישנא דפשיעה ע״י מְרַד עיי׳ מתורגמן. וכנ״ה במגיל׳ י״ג. שמרד בעצת מרגלים וכו׳ שמרדה בגלולי בית אביה. ב״ב קמ״ז. אל

---

[1]) בכ״י ה״ב מתהריין ובכ״י ק״ט בט״ס מתחרין. [2]) כ״ה רק בדפי׳ וויניצי׳ וכ״ה ממש בפירש״י בע״ז כ״ח: [3]) כ״ה בכ״י ק״ט ה״ב ודפ״ר פיזו׳ באסי׳ אמשי׳ ושם משובש ע״י הנקודים שלא במקומם. [4]) כצ״ל ונשמט גם בכ״י גם בדפ״ע ועליו שב הפי׳ שיצא מדעתו. [5]) לי׳ בש״ס אבל אי׳ ביבמות נ״ב. כתובו׳ מ״ה. ועיין נזיר נ״ח סע״ב ותולי׳ קמ״א: [6]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובחי׳ הר״ן וכפי בעל ד״ס גם במ״מ פי״ג מהל׳ שבת ה״ג אבל אני לא מצאתי ואי׳ במקומו׳ הנ״ל בהערה הקודמת. [7]) זה הפי׳ שייך להגאון שהובא בתשי׳ בנימין זאב עיי״ע מלקות וש״נ. [8]) בירו׳ פסחי׳ הנ״ל בט״ס מגרדת. [9]) ובכ״י אירפ׳ מצודניות. [10]) זו עיקר הגי׳ עיין רש״י ב״מ שם ותוספו׳ גיטי׳ י״ז. ד״ה הא וד״ס ב״ק במקומו [11]) עיי׳ פי׳ אחר בע׳ גד (ח״ב, רל״ט).

תמרדו במלכות בית דוד, סנהד׳ מ״ט. מורד במלכות הוי, כתובות ס״ג. המורדת על בעלה וכו׳, שם: וכן המורד על אשתו, שם: וב״מ פ״ד רע״ב אימרדה, ירו׳ מעש׳ שני פ״א דנ״ב ע״ד מטבע שמרד עיי״ע כזב ב׳, ירו׳ יומ׳ פ״ח דמ״ה: במורד ביוה״כ וכו׳, הפעיל ירו׳ כתובו׳ פ״ה ד״ל: התורה המרדתה עליו, בר פכ״ג נמרוד .. זה המרידן עלי. התואר: מָרוֹד עיי׳ תר״י א׳ לויק׳ כ״ד, י׳; לבמד׳ כ״ד, י״ט, והקבוץ תרג׳ לש״ב ט״ו, ל״א; לישעי׳ ל׳, א׳; נ״ג, י״ב — ב״ר רפכ״ג עיי״ע המרוד ובלא״ר מְרָדָא תר״י א׳ לדברי׳ כ׳, כ׳, מָרַדְתָּא (עזרי ד׳, י״ב) ירו׳ נזיר פ״ז דנ״ו. כנשתא מרדתא אבל עיי״ע כנש. — חולי׳ נ״ט רע״א מרידתא עיי״ע נריתא. ובמשקל ערבי مرد איכ״ר פתיחת׳ ד״ה דרכך: עובדיך מְרִידָאתָא. והשם מֶרֶד כתובו׳ ס״ד. ירו׳ כתובו׳ פ״ה ד״ל: ירו׳ קידוש׳ פ״א דנ״ט. איגרת מֶרֶד. ב״ר פכ״ג לשון מרד, שם פמ״ב נמרוד שהעמיד מרד בעולם (עיי׳ לעיל הפעיל) והקבוץ יומ׳ ל״ו: פשעים אלו המְרָדִים, ותרג׳ פשעם (איוב ח׳, ד׳) מֵירְדֵיהוֹן במשקל סורי (מֶרְדָא). והשם המופשט במד״ר רפי״ח ואין נפשע (משלי י״ח, י״ט) אלא מְרִידָה, ועוד מַרְדּוּת מל״מ ב״ר ס״פ נ״ז, תרג׳ ש״א כ׳, ל׳ מַרְדּוּתָא (בל״ס).

☞ מרד (= מַרְדָּא לפע״ד מל״פ مرد חזק והשם مردی תוקף ובפרט לתאר בו כח המוליד zeugungskräftig) תרג׳ בסעיפיה פוריה (ישעי׳ י״ז, ו׳) בסוכה מרדא. *[אחי״ה המתורגמן כתב וז״ל כך מצאתי ואיני יודע מה הוא ע״כ וגם ה׳ לעווי בעמת״ר ח״ב, 67 היה נבוך בפירושו אבל לפי פתרון מלה פרסי׳ הנ״ל מיושב על בוריו והושאל כח המוליד של אדם לאילן שענפיו הוציאו פירות וזהו פוריה — וסוכה הוא מל״פ شاخ ענף] —

מָרְדָּה (נלפע״ד מל״ע مرنّة עוף הנקרא Weihe ועיי׳ בפנים) ספיקא [1]) באלו טרפות בגמ׳ סימני העוף (חולי׳ ס״ב:) (א״ב פי׳ מין עוף) *[אחי״ה וזו הצעת הש״ס מרדא ספיקא אמר רב אסי שמונה ספקות הן חובא וכו׳ ומרדא וכו׳ אמר אביי תרנגולא דאגמא חד מחד ספיקות הוא והיינו מרדא א״ר פפא תרנגולא דאגמא אסורה תרנגולתא דאגמא שריא וסימנך עמוני ולא עמונית וכו׳. והתוספו׳ העלו כי שני מינים הם הקרואים כך ובין זה ובין זה הזכר והנקבה שוין ועיי׳ ג״כ תוספו׳ נדה נ׳: ד״ה תרנגולתא. ואלו הן סימני העוף ווייהע יש לו זנב ארוך חפוי מכנפיו על כולו אחז את שללו לא בפריחה כי אם במשיכה על הארץ וגם דר בסמיכת המים ויש מאותו המין שנקרא Wiesen-weihe וגדול ממנו הנקרא Sumpfweihe ועל שם מגורו באגם נקרא Rohrweihe ומראהו אדום ולפע״ד כנים דברי אביי כי כנוי של מרדה הוא תרנגול דאגמא והקטן מאותו המין היטב נקרא תרנגולתא דאגמא והגדול ממנו תרנגולא דאגמא ושניהם דרסו ואכלו לכן מסיק הש״ס (עפ״י דרוש מרימר) כי גם תרנגולתא דאגמא אסור והיינו גירותא ובאמת גירותא לפע״ד הוא בל״פ غليواژ (= غليواج، خليواخ) כי רי״ש ולמ״ד מתחלפין ונקרא בל״פ כן עוף Weihe [2]), ועוד נ״ל כי בחרו רז״ל שם מרדה שהוא בל״ע כמו גוריתא בל״פ כי רצו לתאר ג״כ מראה עוף הנ״ל שנקרא תרנגול דאגמא שהוא אדום וכן ענין ماردی בל״פ] —

מִרְדָּה (מפעל רָדָה פי׳ כלי לרדות הפת Brot-schaufel ועיי׳ בפנים) להביא מרדה נכנסה [בר״ג דפ׳ חסידים] [3]) (תעני׳ כ״ה רע״א). ברחת ובמזרה (ישעי׳ ל׳, כ״ד) תרגומו מרדה. *[אחי״ה ר״ב לא הרגיש כי בנו״ג מדירא וכ״ה בתרג׳ ירמי׳ ט״ז, ז׳ וכ״ה בע׳ דר ד׳ (ח״ג, קל״ה:) וא״כ התרג׳ אינו ראיה על מרדה דתעני׳ כי זה השם נבנה מפעל רדה פי׳ כלי לרדות הפת וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י אשר ת״י (וממנו הודפס בש״ס ווילנא) וכן פירש״י ע״ש ולועזו פאל״א = pala, ומרדה יש לה שני חלקים כדמוכח מתוספ׳ כלי׳ ב״מ פ״ג מרדה ניטל הרודה טמא מפני הצינורא ניטלה הצינורא טמא מפני הרודה [4]). ובענין גזרת מדרא עיי״ע בע׳ דר ד׳] —

* מֶרְדָּה (אולי מל״ר Excremient, merda ועיד עיי׳ בפנים) ע״ז ע״ה: מנא דמרדה וכ״ה מנא דמרדתא בתנחומ׳ הישן חקת ס״ ב׳. ורש״י בע״ז פי׳ אדמה וצפיעי בקר מעורבין ועושין מהן כלי ע״כ וא״כ תהיה מל״ר הנ״ל ברי״ף הגי׳ מנא דמרמרא ובד׳ קושט׳ דמדרא וזה ג״כ נכון כי בל״ע مدار ענינו גללי בקר Mist ועושין כלים מגללים עיי׳ כלי׳ פ״א מ״ד ור״ש שם. ועוד י״ל כי מרדה מל״פ مرز, مرج אדמה, ובשאיל׳ מטות סי׳ קל״ז אי׳ דפחרא, ומה״ג הל׳ י״נ צד קכ״ג. משמע דמדרא (כ״ה גירסתו) הוא מנא דפחרא ע״ש היטב וגי׳

[1]) ברפי׳ וויניצי׳ עוד: להביא והוא בט״ר מעי הבא אח״ז. [2]) ופ״א עיי״ע גרתא ח״ג, שע״ת. [3]) כצ״ל וכ״ה בע׳ מסא א׳. [4]) בכ״י אירפורט הצינורות, הצינורת.

מִדְרָא עולה יפה עם ל״ע ופ׳ مدر ובל״ם מֵדְרָא טיט של חרס Töpfererde ועיי״ע מדר ובזה הכל מיושב איש איש כפי גירסתו.

מְרַדְיָא (מל״ע مُردى הקבוץ مرادى עץ שמנהיגין בו הספינה Steuerruder, Ruderholz) בפ׳ השוכר את הפועלים בגמ׳ עד שלא יתחילו (ב״מ פ״ז סע״א) צריכה ו׳[1]) כי מורדיא דלברות פי׳ לברות שם הנהר והוא אגם כלומ׳ צריכה ו׳ כמו המשוט של מלחים שמנהיגים הדוגית בנהר הנקרא לברות. *[אחי״ה וכן פירש״י עפ״י תיקון הב״ח אבל במגיל׳ ט״ז: וי״ו דויזתא (אסתר ט׳, ט׳) צריך למימתחה בזקיפא כמורדיא דלברות לא פירש״י מאום וכן לא העתיקו פי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) ולי׳ נ״ב בכ״י ש״ם ובע״י הראשון ובילק׳ כ״י ובראשונים שהביא בעל ד״ס (מגילי צד מ״ח.) ולכן לא הביאו רבינו עיי׳ בהפשב״ע] —

* מִרְדְּיָא (לפי הענין גרזן Hacke) תרג׳ פלח ובקע בארץ (תהלים קמ״א, ז׳) דפלח ומבזע במרדיא בארעא אולי כלי חרישה מפעל רדי או אולי צ״ל מרריא כל״ע مرّ בשני רישי״ן מע׳ מר ו׳.

* מוֹרְדְּיָתָא (מפעל סורי רדא וממנו השם מַרְדִּיתָא, מַרְדְּיָתָא הליכה der Gang והושאל למענה ותלם Furche) תרג׳ למעניתם (תהלי׳ קכ״ט, ג׳) למורדוותהון כ״ה בדפ׳ רגיא ובכ״י תרג׳ למורדוותהון ובנו״ג למורדניתהון. או אולי מע׳ הקודם מפעל רדי פי׳ תלם והיינו חריצי של מחרישה.

* מַרְדּוּת, מַרְדּוּתָא (Züchtigung) עיי״ע מרד א׳.

* מוֹרִידתא בחולי׳ נ״ט רע״א עיי״ע נריתא ומ״ש לקיים הגי׳ ורבינו גרס נוריתא.

* מָרְדְּכַי (שם הפרטי א׳) למרדכי בן יאיר ב׳) לאמורא דבבל בן דורו של רב אשי) א׳) מרדכי שהובא במגילת אסתר שם פרסי הוא לפ״ע ממלה פרסי مردك אדם קטן ואולי נקרא כן מרוב ענותנותו והראיה מש״ר פל״ח מי גרם למרדכי לבוא לידי הגדולה הזאת אמור שהיה מתפלל בכל שעה . . מאחר שראה עצמו בגדולה לא הגים לבו וכו׳ עד וישב מרדכי אל שער המלך שחזר לשקו ולתעניתו וכו׳ ובאלה המקומות תמצא דרושי רז״ל עליו: מגיל׳ י׳: י״א. י״ב. והלאה, ט״ו. והלאה, י״ט. יבמות כ״ד רע״ב, חולי׳ קל״ט: מנחו׳ ס״ד סע״ב ס״ה רע״א שקלי׳ פ״ה מ״א אבל עיי״ע גגות צריפין ומ״ש. ב״ר פ״ל, ל״ט, נ״ג, ס״ז, פ״ד, צ״ט, שמ״ר פ״ב, ל״ג. ויק״ר פי״ג, כ״ח, ל׳, ל״ב; במ״ר פ״י, י״ד, י״ח; שהש״ר פ׳ הנצנים, פ׳ לא ידעתי, פ׳ זאת קומתך. רות רב׳ פ״ד, קהל״ר פ׳ טובים השנים, פ׳ ועת משפט, פ׳ אם רוח, אסת״ר פ״ד, ו׳, ז׳. ב׳) שם אמורא דבבל עיי׳ ברכו׳ ל״א. שבת נ׳: צ״ט: ביצ׳ ו׳. (עיי׳ פירש״י), גיטי׳ נ״ט. קידושי׳ מ״ד: עיי׳ פירש״י בכורו׳ ה׳. ב״ק נ׳ סע״א כתובו׳ פ״ז.

מַרְדְּכִיתֵיה (תרג׳ משענת seine Stütze, Krücke עיי׳ בפנים) תרג׳ ירוש׳ (א׳) על משענתו ונקה המכה (שמות כ״א, י״ט). — (א״ב בנוסח׳ דידן כתוב על מורניתיה ופי׳ מלה זו שבט בל״י עיי״ע מרן). *[אחי״ה עיי״ע מרן ג׳ ושם אוכיח נגד ד״ב שהוא ל״ע וסו׳ ואולי יש לקיים גי׳ רבינו בהיפך ה א ו ת י ו ת מדרכיתיה כי בל״פ درخت, درود, درود פי׳ עץ וממנו שבט העשוי מעץ] —

מַרְדֵּעַ (על משקל מרצע מפעל ערבי نزع הכה בראש החנית mit der Lanzenspitze schlagen ועוד תקע יתידות של ברזל בכותל וכדומה והשם منزع חנית ואצל רז״ל מלמד הבקר אשר בראשו מסמרים או מחט der spitze eiserne Ochsenstachel) בפ׳ לא יחפור (ב״ב כ״ז:) קוצץ מלא המרדע. פי׳ כשיבוא לחרוש ומרים המרדע להכות הבהמה שחורש בה לה יהו ענפי האילן מעכבין אותו[2]). מרדע פירשנו בע׳ מלמד. *[אחי״ה כיון על פסיקת׳ דר״ה (צד קנ״ג.) עיי״ע מלמד וש״נ יתר מקומות ועוד עיי״ע דרבן. בדפ״ע הראשוני׳ אי׳ מרדע פירשנו וכו׳ בע׳ מיוחד ולא ידעתי למה והנכון כסדר דפוס אמש׳ אשר שם נכלל בציון הראשון. ובכ״י ק״ט וה״ב נשמטו התיבות מן מרדע פי׳ וכו׳. וכנ״ה בשבת ט״ו סע״ב תוספ׳ שם פ״א ובאהלו׳ פט״ז מ״א עובי המרדע עיי״ע עב ב׳. תוספת׳ כלי׳ ב״ב רפ״ג המרדע שנפלו משקין על מקצתו וכו׳ ועל הדרבן וכו׳ ובמד״ר פי״ד נתן הכלל: המשנה קראה אותו מרדע והמקרא קרא איתו דרבן ומלמד. ודרוש: מורה דיעה עיי״ע מלמד ודרבן. והקבוץ ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח. זה אומר מלא מרדע אחד וזה אומר מלא שני מַרְדְּעִים. בר״ה כ״ד. שבת י״ב: קמ״ט

[1]) במלת וקטנית. [2]) וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב אשר ת״י וממנו נדפס בש״ס ווילנא ע״ש.

רע"א שבועות מ"ח רע"א בל"נ: ב' מרדעות וכ"ה בתוספת' ר"ה פ"א ובכ"י ו"ו מדרעות ואולי צ"ל מדרגות כדאי' בכ"י ש"ס ר"ה (ד"ס צד כ"ח:), ובכ"י אירפורט בתוספ' שם מרדאיות] —

מַרְדַּעַת (מל"פ ܒܪܕܥܐ הועתק לל"ע ܒܪܕܥܬܐ, ܒܪܕܥܬܐ Sattel) עביט של בהמה בפ' במה בהמה (שבת נ"ב:) חמור יוצא במרדעת. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת נ"ג. הרבה פעמים ועיי' שם נ"ד: וירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ד. מרדעת של חמור ואות מ' היא שרשית ולא כמו שכתב ה' לעווי כי שרשו רדע וה' פליישער לא השיג עליו והנכון שהוא מל"פ ועי' הנ"ל ואותיות בומ"ף מתחלפות ועיקר הנחת המלה מורה מכסה וטלית אשר נותנין תחת הכר ובעצם הראשונ' אי' בזה הענין באיכ"ר פ' רבתי ההוא גברא מרדעא אית ליה ובה עשרים וארבע מרקעין ובע' רקע ב' מרקועין ובירו' מעש' שני פ"ד דנ"ה סע"ב תרי עשר מקרען וצ"ל מרקען כדאי' בדפ' אמשט' ושם אי' איסטווא והוא ל"י מכסה עיי"ע אסטווא ג' (ח"א קס"ז:) והפשיט' העתיקה משלי כ"ג, כ"א וקרעים: רדעתא ובלי ספק צ"ל ברדעתא — ובאו"מ לה' פירשט ע' כר אי' בט"ד ܢܪܕܥܬܐ וצ"ל ܒܪܕܥܬܐ] —

* מוּרְדְּקָא ט"ס עיי"ע מודרקא.

1 מָרָה (מל"מ (הפכו מתוק) והוא שם מקום במדבר שור (שמות ט"ו, כ"ג) Mara) בפ' ד' מיתות בגמ' המגדף (סנהד' נ"ו:) עשר מצות נצטוו במרה ז' שקיבלו בני נח הוסיפו עליהן דינין דכתיב (שמות ט"ו, כ"ה) שם שם לו חק ומשפט שבת וכיבוד אב ואם דכתי' (דברים ה', י"ב. ט"ז) בעשרת דברות כאשר צוך ואמר רב יהודה[1] כאשר צוך במרה. *[אחי"ה ועוד הושאל לכל דבר מר ד"מ לארס תרומו' פ"ח מ"ה עד שתאבד בהן המרה עיי"ע מר ו' ויפה פי' ארס של נחש ואולי כיון ג"כ למלה פרסי' مار נחש כלומ' מה שבא מנחש. ועוד הושאל למְרֵרָה Galle חולי' פ"ג מ"א נקבה המרה, שם מ"ג. מרה שניקבה, ב"מ ק"ז: מחלה (שמות כ"ג, כ"ה) זו מרה וכו' ע"ש. והושאל לאימה וכעס כתובו' ק"ג סע"ב עיי"ע זרק א'. שהש"ר פ' כמגדל דרש המריה (בראשית כ"ב, ב') שממנו יוצא מרה לעולם. — ובל"ז ויק"ר ס"פ ל"א מר מזה מתחת ידו של הקב"ה ולא מתוק מתחת ידיך ועיי' שהש"ר פ' הנך יפה. פסחי' ל"ט. ירק מר, והפעל ירו' פיאה ספ"ח דכ"א: דנפשיה (מדתיה) [צ"ל מרתיה]. ובהפעיל ב"ר פצ"ח וימררהו (בראשית מ"ט, כ"ג) בן שהמר לאדונתו. ועוד עיי"ע מרר] —

* 2 מָרָה (מפעל מרי Ungehorsam) איכ"ר פ' נחפשה עיי' סוף ע' מר א'.

* 3 מָרָה ג' רש"י בחולי' ס"ב סע"ב ובנו"ג מרדו עיי"ע זרג (ח"ג, שי"ט).

* מַרְהַבְיָא (כל"ט מעוג מפעל רְהַב Uebermuth) תרג' מעוג (תהלים ל"ה, ט"ז).

* 1 מְרוָא, מַרְוְיָא (מפעל רְוִי ענין שיכור berauschend) תרג' כ"י[2] לתהלים ס"ט, י"ג למשתי מְרוָא ובנו"ג מַרְוַת וכן תרג' היונה (ירמי' מ"ו ט"ז) מלשון יין (עיי' רש"י ורד"ק) חמר מרויא. ותרג' שכר (ויקר' י', ט') חמר ומרוי. תרג' לזכרי' י"ב, ב' מאן מלי מרוי.

* 2 מְרָוָא (כמו מור Gummiharz) תרג' טיט (נחום ג', י"ד) מרוא לפי ג' דפ' וויניצ' ואולי אחד עם המור במקואות פ"ט מ"ה עיי' ג' בע' מר ג'. מין דבק.

* מַרְוָא (כל"ע ופ' וסו' Salbey) עיי"ע מר ו' ציון משנת ק"ט רע"ב.

* מָרוּת, מָרוּתָא עיי"ע מר א'.

* מַרְוִיתָא, מַרְווִיתָא עיי"ע מרביות ב'.

* מירום, מרום, מרון, מירון עיין ערך ערכם בלי יו"ד.

* מרוּצָה (מל"ט מפעל רוץ Lauf) רות רבה ויהי בימי: והיה עולה אצל אביו במרוצה וכו'.

מַרְזֵב (מל"ע ופ' ميزاب פי' צינור Rinne, Kanal והושאל לכרך קפול בבגד בשני קצותיו rinnenförmige Gewandfaltung) בפ' חזקת הבתים (ב"ב נ"ח:) המרזב אין לו חזקה. כקולמוס פסול כמרזב כשר (יבמות ע"ה:) ככר פירשנו בע' גרד (א'). בפ' חבית בגמ' מי שנשרו (שבת קמ"ז.) אסור לעשות מרזב בשבת פי' „כשיעטוף[3] אדם טליתו ויקפל[4] שני קצותיה כמין כרך[5] קיפול[6] ויניחנה

1) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשאר דפ"ע הוץ מדפו"ו. 2) עמת"ר ללעווי ח"ב, 68. 3) בפי' ר"ח אי' כשיתעטף. 4) ברפ' באסיל ואמ' בט"ד ויקכל. 5) בדפ' פיז' בט"ד כרד. 6) כ"ה בכ"י ודפ"ר וכ"ה בפי' ר"ח.

על כתיפו השמאלית [1]) ויחזור ויקפל שאר הטלית המשולשל בצדו הימין ויניחנה בכתיפו הימין נמצאת טליתו מקופלת מהנה ומהנה ומופשלת על כ ת י פ י ו [2]) וחלל כנגד השדרה ונראה כמין מרזב. וכזה [3]) הוא קשר כישי [4]) בבלייתא שהיו קושרין שתי כריכות וקורין אותה כישא ו כ י ס כ ו ס י מ א נ י" [5]). *[אחי"ה ר"ח במקום הנ"ל מסיים פירושו וי"א זולתי פי' זה אבל חובה עלינו לומר בלשון רבותינו ומה שקיבלנוהו ע"כ וכן בתחלת דבור פי' וז"ל כך קבלנו מרבותינו שיש בידם קבלה ע"כ אבל רש"י פי' בע"א ע"ש. וסוף פי' הערוך הובא בתוספו' שבת ד"ה מהו והקשו עליו אבל כפי גי' רבינו וכ"י ש"ס מתורץ היטב והתוספו' לגי' הספרים שלנו הקשו ע"ש — ובענין צינור אי' עוד מרזב כמה פעמי' בב"ב נ"ח: ובתוספת' ב"ב פ"ב וירו' ב"ב ספ"ג די"ד: מקום המרזב וכ"ה בלא"ר גיטי' ס"ט. ניתיב תותי מרזבא. חולי' ק"ה סע"ב האי דלא יתבי תותי מרזיבא וכו' עיי"ע שפך. והקבוץ מ"ק כ"ה סע"ב וסנהד' ק"ט סע"א מַרְזְבֵי דצפורי — וכ"ה בתרג' לקהל' ב' ח'; לדה"י ב' ל"ב, ל' מרזבין; לאיוב כ"ח, ד' מרזיביא ולתהלי' מ"ב, ח' מַרְזֵיבַיָיך כ"ה בכ"י ובנו"ג מַרְזַבְיָיך] —

מִרְזַב (בל"ע مِرْزَبَّة = إرْزَبَّة שבט ברזל לפצץ בו גוש עפר והוא כעין מקבת eiserner Stock, Hammer) בפ' אין עומדין בגמ' דסמוך העובר (ברכות ל"ד רע"א) ובס"ג דפ' הקורא את המגילה (למפרע) [צ"ל עומד] (מגילה כ"ה.) מחינן ליה במרזבתא דנפחי עד דמכוין דעתיה. בילמדנו בהעלותך (תנחומ' בהעלתך סי' ג') טול ככר זהב והשלך לאור ונעשית היא וכפתוריה ופרחיה וקניה את הוי מקיש במרזובתא [6]) מגרמה היא מתעבדא [7]) פי' בל' ישמעאל קורין למקבת מרזבא [8]). ס"א מרזפתא ויש מהן בע' ארזפתא [9]). בכשיל וכילפות יהלמון (תהלים ע"ה ו') תרג' מחיין כבמרזופין [10]). *[אחי"ה בנו"ג בברכות שם במרזפתא ובמגיל' שם ובכ"י ש"ס ברכו' ובגיטי' נ"ו: בארזפתא ועיי"ע ארזף א' ועוד שם ס"א רזובא והוא בל"ע إرزبّة שפי' כמו מרזבתא مرزبّة אשר ממנו הקבוץ مرازب כגי' דפ"ר בכאן. ורש"י בברכו' שם הביא ג"כ תרג' משופטי' ד' כ"א במרזפתא ובנו"ג ארזפתא וכ"ה מרזפתא בתנחומ' חקת סס"י א'. והקבוץ מרזופין תרג' לתהלי' ע"ג, י' ובויק"ר פכ"ז במרזובות ובנוסח' משובש עיי"ע מגלב. ובע' ארזף פי' רבינו קורנס של נפחים וכ"ה בפי' ר"ח למגיל' כ"ה. (כש"ס ווילנא) וברש"י לברכו' שם ועיקר הוראתו בל"ע כבר אמרתי בריש הע' הנוכחי — ובעה"ק שנ"ב האמ"ר בל"א = Hammer] —

* **מַרְזוּבְלֵי** סוכ' כ'. עיי"ע מזבלי ומ"ש.

מרזבני (מל"פ וע' مرزبان ובל"ס מַרְזְבָנָא Vorgesetzter, Präfekt) בפ"ק דמגילה בגמ' דסמוך קראו (ו' רע"ב) ותלת מאה ושיתין ושיתא [11]) מרזבני איכא ב ר ו מ י [12]) פי' אדונים. *[אחי"ה וברש"י דוכסים ובכ"י רש"י לי' ולא ידעתי למה כי הוא הנכון — אבל בין לפי' הערוך בין לפירש"י הוא רק כפי מובן ההמשך אבל עיקר הוראת המלה בל"פ הוא בעל התחומין ומקביל ללא"ש Markgraf עיי' פערלעס עט"ש 127] —

מַרְזוּ (נ"ל מל"ע رزأ באפעל עושה נזק והשם رزء رزيئة נזק beschädigen, schaden) בפ' החולץ בגמ' ה מ ח ז י ר ג ר ו ש ת ו (יבמות מ"ז:) ובפ' אחרון דיבמו' בגמ' א י ן מ ע י ד י ן (שם ק"כ: קכ"א.) [13]) שאני מיא דמרזו מכה פי' ממרסין פי' המכה והכויה ואינה מועלת רפואה שכבר שאבה המכה [14]) המים והן מכבין הכויה. *[אחי"ה נראה דרבינו פי' מרזו מפעל מרז כמו מרס עיי"ע ענין שחיקה וכבוי ורש"י פי' מענין רז א' ע"ש ולזה הביא ראיה מתעני' ג': ועוד י"ל כי גם רבינו כיון למה שכתבתי כי מרזו ענין נזק והפסד ופי' ממרסין מלשון מורסא] —

מַרְזֵחַ מל"מ פי' מל"ע مرزح הרמת קול בין לבכי בין לשמחה והושאל לאבל) בס"ג דפ' ואלו

---

1) כ"ה בכ"י ובפי' ר"ח ובדפ"ע השמאלי. 2) כ"ה בדפ"ר ובפי' ר"ח, אבל בשדפ"ע כתפו. 3) בפי' ר"ח וכענין זה. 4) וכ"ה בכ"י א"פ בש"ס ובכ"י מ' כושי ובנו"ג כים. 5) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) וסוף הדבור צ"ל בשניהם: וכסכוסי מאני' (או מאנא) ד מ ת ח ז י כ מ ר ז א וכ"ה בכ"י ש"ס ובערוך בדפ"ר פיז' וויניצי' בע' כסכס ע"ש. 6) בנו"ג בתנחו' את היה מכה בפטיש. 7) בתנחו': מעצמה נעשית. 8) בדפ"ר מראזב וגם זה נכון והוא הקבוץ מן מרזבה. 9) ר"ל ארזף א' ע"ש בח"א, רע"ת. 10) כ"ה בדפ"ר ובכ"י תרג' ובנו"ג בט"ס בבמרזופין, ובכ"י ה"ב במרזפיין, בכ"י ק"ט במרזופיין בדפ' וויניצי' במרזפין ובשדפ"ע במרזופין. 11) בנו"ג ושיתין וחמשה. 12) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפוסי' ישנים ונשתנה ברי באסיל עיי' ד"ס מגילה צד י'. 13) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י וכ"ה בדפ' וויניצי' רק שם קצת בט"ד ע"ש ובשדפ"ע אי' בפ' החולץ ש נ י מיא וכו' והוא קטוע. 14) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר הכוויה.

מנלחין (מ"ק כ"ח סע"ב) מרזח נעשה שר לסרוחים. כס"ג דפ' מציאת האשה (כתובות ס"ט:) מאי מרזח[1]) אבל דכתיב (ירמי' ט"ז, ה') כה אמר ה' אל תבא בית מרזח כלומ' האבל הניזח במרירות ומזדעזע מלשון (שמות כ"ח, כ"ח) ולא יזח החשן כמו (מזיז) [צ"ל מזין] ומזיח בפ"ק דכתובו' (י':), ישב בראש כמו שר, פי' סרוחים מלשון (שמות כ"ו, י"ג) וסרח העודף. *[אחי"ה זה פי' ר"ח למ"ק שם (כש"ס ווילנא): וסר מרזח סרוחים מרזח נעשה סר לסרוחים המרזח הוא האבל כלומ' הניזח במרירות ומפורש בכתובות ע"כ ויתר דברי הערוך אולי המה נעתקים מפי' ר"ח בכתובו' אשר אינם נמצאים תחת ידינו ובכתובו' שם אי' מר וזח נעשה שר לסרוחים ופירש"י מי שנפשו מרה ודעתו זחה ונעתקה מעליו ע"כ וגם רבינו הבין זח ככה ועל זה הביא הפסוק ולא יזח מלשון מזין ומזיח ועיי"ע זח וע' זן ב', ובכ"י מ' למ"ק כ"ח: אי' בתיבה אחת אבל שהוא מרוזח נעשה שר לסרוחים והוא בינוני פעול כלומ' אבל אשר עליו מרימים קול נהי וצעקה, וענין מרזח פי' הרד"ק בשם אביו הוא ענין הרמת קול בין לבכי בין לשמחה וכ"ה בל"ע עיין פי' רד"ק לירמי' שם ולעמוס ו', ז' ושם פי' סרוחים ג"כ כערוך (מבלי שהזכירו) ע"ש, ועוד הביא שם דעת התרג' כי מרזח הוא ענין שמחה והלולים (Gastmahl) והראיה מספרי לבמדב' כ"ה, ב' באחרונה חזרו לעשות להם (מרזחין) [וצ"ל מרזיחים] והיו קוראות לעם ואוכלים וכ"ה בתר"י לבמד' שם ואכלון עמא במרזיחיהון, וכ"ה בקהל"ר פ' טוב שם: הכל סופדין וטופחין על מיתת הצדיק (היינו שמואל) וזה הרשע (היינו נבל) עושה לו מרזיחין, אסת"ר פ' בימים בית המקדש חרב ורשע זה (אחשורש) עושה מרזיחין וכ"ה בפ' גם ושתי, ויפה הגיה הח' לעווי בעמת"ל ע' מרזיחא בירו' ברכות פ"ג ד"ו, לא תקבלון יומא (הן אבלא) [דין אבילה][2]) למחר (מזרחייא) [מרזחייא] כלומ' סעודת הבראה ועיי' פי' הרמב"ן שהביא פי' המהרש"ם אבל במהרש"ם גורס למהר מן ד י ד י וכן מוכח מטור יו"ד סי' שע"ח ושם: מחר מן דיליה, אבל בויקרא רבה פרק ה' (כפי גי' דפוסים ראשונים) וסר מרזח (עמוס ו', ז') מרזוחים מהו מרזח מרזוחִים י"ג דימסאות וכו' נ"ל שהוא ל"פ مردهری، مردریك פירוש אָ ב ר זכר ופריצות ועוד בלשון פרסי مرز، مرزگون זנב, וכל הענין עוסק מחג מיומס אשר בו היתה שטיפת זימה ופריצות עיי"ע דמוס, דמס (ח"ג, פ"ה. ושם: והלאה)] —

מרזמא (= מורזמא, מורזימא לדעת רבינו lang und roth ועיי' בפנים) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג רע"א) שיקטנאי[3]) אריכי שקי וסומקי שריין וסימן מורזמא[4]) פי' לשון פרסי הוא שכל דבר שהוא ארוך ואדום נקרא מורזמא ואם שוקיה ננסין נקראין קיזי ואית דאמרי גוצי. *[אחי"ה בנו"ג גוצי וסומקי אסירי וסימניך ננוס פסול, רש"י פי' מרזמא שם עוף שהיה מוחזק להם בטהור ושוקיו ארוכין וגופו אדום, מורזמא או מורזימא בהוראה הנ"ל לי' באו"מ פרסיות ולפע"ד הורכב משתי תיבות פרסיות مرغ פי' עוף ועוד زنج גדול ואדום ונקרא ככה שם עוף ארוך ואדום, ובענין גוצי עיי"ע גץ (ח"ב, שמ"א:)] —

מַרְזֵף (Hammer) תרג' (ישוב) [צ"ל ישיב] עמו הלם (תהלים ע"ג, י') ימחונון במרזופין פי' מקבות עיי"ע מרזב (ב').

מרח (מל"ע مرح מטהר התבואה מן הקש die Frucht reinigen ועוד עניינו משח reiben, bestreichen) בפ"ק בפיאה (מ"ו) לעולם הוא נותן משום פיאה ופטור מן המעשרות עד שימרח, בפ' חבית (שבת קמ"ג:) אם היתה נקובה לא יתן עליה שעוה מפני שהוא ממרח, בר"ג דפ' הגוזל (ב"ק צ"ד:) ובר"ג דתמורה (ו':) לא הפריש מן העומרין[5]) יפריש מן הכרי עד שלא מרחו מרחו מעשר ונותן לו פי' שמטהרין התבואה מן הקש ומן התבן ועושיהו גורן שלם שכן מנהג שמתללין התבואה ועושין אותה רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה כעין כובע ולוקח לוח ומושח עמו כל הגורן ולשון סיכה הוא כמו (ישעי' ל"ח, כ"א) וימרחו על השחין סיכה משיחה טיחה מריחה שיעה ענין אחד הוא. במנחו' בפ' א"ר ישמעאל בגמ' והשאר נפדה[6]) (מנחות ס"ו:) אמר רב כהנא אומר הי'ה ר"ע[7]) מירוח הקודש אינו פוטר פירוש[8]) „אע"ג דמירחו כשהוא הקדש לכשיפדה אינו פוטר מן המעשר לפיכך חייב בתרומה ובמעשר"[9]), בפ"ק

---

[1]) בכ"י ק"ט עוד אמר אביי. [2]) כגי' המהרש"ס. [3]) וכ"ה בעי' שקט ע"ש ובנו"ג שקיטנא. [4]) בכ"י ק"ט מורזומא. [5]) בנו"ג העמרים. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ערוך ובדפ"ר ובדפ' וויניצי' ושם בט"ד בפרה. [7]) כ"ה בכ"י ובדפ' וויניצי' ובשדפ"ע נשמט. [8]) כ"ה בכ"י ה"ב. [9]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקובץ כ"י אנגיליקי' דף י"ח.) ושם אי' לפיכך מחייב בחלה ובמעשר.

בבכורות בגמ' אחת ביכרה (בכורות י"א סע"א ורע"ב) הלוקח טבלים מרוחים [צ"ל ממורחים] מן הגוי מעשרן. *[אחי"ה ופירש"י בבכורו' מירוח גמר מלאכה של תבואה כשמשוה את הכרי ומחליקו ברחת ע"כ וכן פירש"י בב"ק צ"ד. ד"ה מרחו וכן מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י לתמור' (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ריי"ד) מרחו ששיוה פני הכרי ע"כ והוראת המלה בעצם הראשונה מל"מ וטל"ע ענין משיחה וסיכה ורטייה כפי' הערוך ובזה הענין בשבת קמ"ו. עיי' לעיל ושם ע"ה. הממרח רטיה בשבת וכו'. תוספת' שבת פ"ה (ו') הממרח בשבת חייב חטאת. ירו' שבת פ"ז ד"י סע"א ממרחו בידו אחת. ספרא שמיני פרש' ח' פרק ט' מרחו בטיט. וכן תוספת' כלי' ב"ק פ"ד ותוספת' שם פ"ז. ושם בתוספת' ומירח שפתותיה וכו' ע"ש ובהוראה שניה פי' בל"ע טהרת התבואה ע"י מטאטאות או ע"י שמחליק ומייפה פני הצבור עיי' פי' הר"ש וכדעת הערוך [1] וכן מוכח מירו' עיי' למטה בסוף זה הע' — וכנ"ה במכו' י': התבואה משימרח ואם אינו ממרח עד שיעמיד ערימה וכו', בכורו' י"א רע"ב דמרחינהו עכו"ם . . דמרחינהו ישראל. ירו' תרומו' פ"א ד"מ: הבקיר כריו ומירחו. ובבינוני פעול ירו' פיאה פ"א דט"ז ע"ג כרי ממֹורָח. תוספת' מעשרו' ספ"ב מצא תבואה ממורחת העשויה כרי אסורה משום גזל. וכצ"ל ממורחים בציון מבכורו' הנ"ל עיי' בערוך. ובנתפעל ירו' פיאה רפ"א דט"ו. עד שלא נתמרח הכרי וכו'. ירו' מעשרו' פ"א דמ"ט. התבואה משיתמרח ומפורש שם: מן דו ישפר אפוי דכריה — ועה"ק שנ"ב לועז ווינטשויבלן בל"א (= wind-schaufeln) — והשם תוספת' שבת פ"ה (ו') ירו' עירובי' ספ"י דכ"ו ע"ג מפני שיבא לידי מִירוּחַ. ירו' שבת ס"פ ט"ז דט"ו ע"ד שלא יבואו לידי מירוח — ועוד ענין מירוח הכרי עיין מנחו' הנ"ל וירו' פיאה פ"ד די"ח: ירו' תרומו' ספ"א דמ"א] —

* מְרַח (נ"ל מל"ע مرخ שורה במים in Wasser weichen lassen) ירו' תעני' פ"ד דס"ט: מרוח ומלבוש . . מרוח ומתקנא ובבבלי תעני' כ"ט: לכבס וללבוש.

☞ מֶרַח (בל"ע مرح übermüthig sein והתואר مرح וכ"ה בל"ס מרחא פי' יהיר stolz) תרג' זד יהיר (משלי כ"א, כ"ד) מטיקנא מריחא. *[אחי"ה וכ"ה בפשיט' הסורית וכן תרג' סוג (שם י"ד, י"ד) מן דמריח ליביה ובפשיט' דמרח בלבה] —

* מַרְחְמָא (מפעל רָחֵם כמו מֵרֵעַ, מְאַהֵב Freund) תרג' אונק' לבראשי' כ"ו, כ"ו ואחזת מרעהו: וסיעת מרחמוהי עיי' פירש"י וכ"ה בב"ר פס"ד. למאהבי (איכ' א', י"ט) למרחמי. שבת ל"ב. אחי ומרחמי . . לא אחי ולא מרחמי וגי' הערוך עיי"ע בב א' (ח"ב, ד', והערה 6). והתואר מְרַחְמָנָא וכ"ה בל"ס פי' רחמן הקבוץ אסת' תרג' שני א' ספ"ג נבייא מרחמֲני.

* מֶרְחַץ (בל"ע مرحاض כמו רַחְצָה בל"מ Bad, Badhaus) שבת ט': במשנ': לא יכנס אדם למרחץ וכו'. דא"ר פ"י הנכנס למרחץ והרבה בצירוף בית עיי"ע בית מרחץ (ח"ב, ע"ו). וש"נ. ע"ז מ"ד: עיי"ע אפרודיטי. ירו' ברכו' פ"ט די"ד: תפלת המרחץ. שם: מרחץ שהיא נסוקת וכו'. והקבוץ מֶרְחָצָאוֹת עיי"ע בית מרחץ. ויק"ר רפכ"ו עיי"ע דמוס ג'. ירו' מעשרו' ספ"ג דנ"א. מֶרְחֲצִיּוֹת.

* מֶרְחַק, מְרַחַק ובל"ג מְרַחֲקְתָא (מפעל רָחֵק das Verwerfliche, das Zuentfernende) תרג' פגול (ויק' ז', י"ח; י"ט, ז'), תועבה (דברים ז', כ"ה. כ"ו; כ"ה, ד'; משלי כ"ט, כ"ז), נדה (ויקרי כ', כ"א).

☞ מַרְחֶשְׁוָן (ירח שמיני והוא ירח בול עיין בפנים) תר"י (א') בפסוק יערף כמטר לקחי (דברים ל"ב, ב') בירח מרחשון והוא הנקרא בל' עברי ירח בול. *[אחי"ה וכן תר"י א' יורה (שם י"א, י"ד) בכיר במרחשון ועיי' תרג' שני אסת' ג', ז'. ר"ה י"א סע"ב אותו היום י"ז במרחשון היה יום שמזל כימה עולה ביום ומעינות מתגברים (עיי"ע כמה). ולפע"ד זה המובן מעינות מתגברים טמון בכנוי ירח מרחשון כי הורכב מן מרחש (מפעל רָחַשׁ) כלומ' מביע ומן וָן או וַוָן והוא מל"פ آبان מים וא"כ מרחשון מביע מים ירח שהביע המים וכן נקרא בל"פ החודש השמיני آبان ماه ובל' צענד apanm maô חודש של מים וכן נקרא בול בל"מ (מ"א ו' ל"ח) מפני הגשמים מתחילין בו והוא כמו יבול מבול עיי' רד"ק שם. ועיי"ע בול ב' (ח"ב, כ"ח) וכן הבין לנכון תנחום ירושלמי (הובא מגיזיניאום תיזוירוס ע' יבל) וז"ל בול هو מרחשון لانه اول نزول الامطار وبلل الارض וכו' פי' נקרא בול הוא מרחשון מפני שהמטר נזל בו ראשונה ומלחלח את הארץ. ועוד י"ל כי מרחש־ון הוא כמו חשרת מים (בהיפך האותיות) (ש"ב כ"ב, י"ב) והוא כניסת המים וכן השתמשו בו

---

[1] ולא הוצרכנו לומ' כפירו' הרמב"ם בפיאה שם כי פי' מריחה מריקה.

רז"ל בתעני' כ"ה: לתהומא עילאה א"ל חשור מימיך לתהומא תתאה א"ל אבע מימיך (עיי"ע רד ח'). ובין כך ובין כך מרחשון פי' ירח אשר בו הוא חשרת מים היינו כניסת המים או ירח אשר בו נובעים המים] —

* מַרְחֶשֶׁת (א') מל"מ כלי טיגון Pfanne, Brat-gefäss ב') שם מקום) מנחו' ס"ג. מה בין מחבת למרחשת וכו' עיי"ע חב ב', מחבת, רחש ב'. — בתחומי א"י היה מקום מרחשת כ"ה בירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג ובתוספת' שביעי' פ"ד לפי גי' כ"י אירפ' ובנו"ג טחרשת ובספרי וילק' סוף עקב מרעשת, מרעשתא, והוא כנראה אחד עם מראשה (יהושע ט"ו, מ"ד) מרשה (דה"י ב' י"א. ח'; י"ד. ח'. ט') והוא Μαρισά אצל ע' זקנים ובן מתתיהו על הקדמוני' י"ב, ח', ו' קראהו Μάρισσα ועוד עיי' שם י"ג ט', א'; שם ט"ו, ד'; שם י"ד א' ד'.

1 מָרַט (מל"מ וכ"ה בל"ס ובל"ע مرط ענין תלישת השער ausrupfen) בפ' כלל גדול בגמ' הגוזז (שבת ע"ד:) ת"ר התולש את הכנף הקוטמו[1] והמורטו. בס"ג דפ' דם הנדה (נ"ו:) אם איתא דמיא נפל עליה אימרטוטי הוה מימרטט[2], כפ' איזהו נשך בגמ' אין מושיבין (ב"מ ס"ח:) ואת הרחלים מפני שגוזזות[3] ושוטפות ומורטות. בגמ' דבמה טומנין (שבת מ"ט.) משכחת לה ממירטא[4] דביני אטמי. פי' „הצמר שבין הירכות של בהמה כיון שתמיד השתנתה[5] שותת בין ירכותיה יש בו לחלוחית לעולם[6] ואינו מתנגב לעולם ואפי' עושה מאותו הצמר כסות יש בו לחלוחית"[7]. — (א"ב ל"מ הוא (עזר' ט', ג') ואמרטה משער ראשי) *[אחי"ה ועוד בדניאל ז', ד' ועיי' ישעי' נ', ו'; נחמי' י"ג, כ"ה. בנפעל ספרא תזריע פרש' ה' פרק י' נִמְרַט ראשו מחמת חולי. בפיעל שבת ע"ד: ממרט חייב משום ממחק. נזיר ל"ט: (במד"ר פ"י) עיי"ע ספסף. ירו' מגיל' פ"א דע"ב: כל צפור כל כנף (בראשית ז', י"ד) פרט למירטום. בינוני פעול יומ' ס"א: נזיר מ"ו: נזיר מְמוֹרָט ובתוספת' נזיר ספ"א הַמּוֹרָט (כמו בישעי' י"ח, ב', ז') במקום ממורט (עיי"ע מעט), ירו' נזיר ספ"ו דנ"ה ע"ד נזיר (ומירט) [צ"ל ומורט] ופי' מי שנמרטו לו שערו וכ"ה בשמ"ר פכ"ד ונשר שערו והיה קורין אותו מְרוּטָה פי' קורח. ולא יקרחה קרחה (ויקר' כ"א, ה') תרג' לא ימרטון מרט. ועיי' תרג' לירמי' ט"ז, ו'; ליחזק' כ"ז, ל"א. ובאתפעל תרג' יחז' כ"ט, י"ח אתמרט; קהל"ר פ' אי לך דאיתמרטת עלוי, ובאתפלפל נדה נ"ו: עיי' לעיל. ע"ז ס"ט רע"א אִימַּרְטוּטֵי אִימַּרְטֵט. פלעל: חולי' צ"ב סע"ב ממרטט עיי"ע ורבינו מיחד לו ע' בפני עצמו עיי"ע הבא אח"ז. תרג' ירטני (איוב ט"ז, י"א) ממרטט יתי (ועיי"ע הבא אח"ז), ובהשאיל' תרג' נעכר (תהלים ל"ט, ג') היכנא כיבי ממרטט. והשם מְרַט מֵרְטָא כמו בל"ס ובל"ע مُراطة פי' קָרְחָה Glatze עיי' תרג' לויק' כ"א, ה'; לדברי' י"ד, א'; לישעי' ט"ו, ב'. בשבת מ"ט. מירטא כגי' כ"י ק"ט ופי' ר"ח הוא הצמר הנמרט עיי' לעיל] —

2 מָרַט (מע' הקודם לזה ענין חתיכה עם שער שבבשר או מל"ע مرت חתך ומשרש von der Wurzel ausschneiden) בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולי' צ"ב סע"ב) רבא ממרטט ליה „כלומ' (מרוטט) [צ"ל מחטט][8] אחריו וחותכו יפה"[9]. — (א"ב תרג' ועל ידי רשעים ירטני (איוב ט"ז, י"א) ועל ידי רשיעי[10]) ממרט יתי, נ"א ממרטט יתי) *[אחי"ה הוספת ר"ב הועתקה ממתורגמן אבל ענין התרג' שייך לע' הקודם לזה עיי"ע מרט א'] —

מַרְטוּטָא (מל"ס פי' חתיכת בגד בלוי Zerfetztes, Lappen, Fetzen) תרג' מעדה בגד (משלי כ"ה, כ') דשקל מרטוט פי' סמרטוט. *[אחי"ה ונראה שהבין מעדה מל' בגד עדים (ישעי' ס"ד, ה') בל' חז"ל עד עיי"ע. או י"ל כי מרטוטא הוא מל"ס שפי' מעיל — וכנ"ה בירו' כלאי' ספ"ט דל"ב ע"ד סיפלני דמרטוט עמר .. ספילני דמרטוט דכיתן. ירו' שבת ספ"ד ד"ז. מאן דנסב מרטוט ויהב ליה על רישיה וכו', ירו' תעני' פ"א דס"ד ע"ג ר' יונה תרי מרטוטה וכו' עיי"ע כר. ובהוספת כ' באמצע (בדוגמא אושפיזכן) ירו' מעש' שני פ"א דנ"ב ע"ד תליין ביה מרטוטיכיי. ובהוספת ס' בראש עיי"ע סמרטוט] —

---

1) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע הקוטמו. 2) בנו"ג אמרטוטי אימרטט. 3) בנו"ג שגוזזות. 4) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח, בנו"ג ממרטא וכ"ה בדפ"ע. 5) כ"ה בדפ"ר, בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה בפי' ר"ח ובשדפ"ע השתן, השתנה. 6) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ה"ב וכ"ה בפי' ר"ח. 7) הועתק מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא). 8) גי' מרוטט אי' בכ"י ק"ט וצ"ל מחטט כי ח' נשתבש לאותיות רו וכ"ה לנכון בכ"י פי' רגמ"ה ובשאר דפ"ע אי' מרטט. 9) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה לחולין (בקור כ"י אנגייליקא דף שמ"א). 10) בנו"ג דרשיעון.

* מרטניא, מורטניא (מברטניא) מחוז הנקרא Mauritanien והתואר מוריטינוס, מווריאטינוס, מורטנית עיי"ע ברבר ומ"ש בח"ב, קפ"ד.

☞ מרטסא (= מרטיסה מין חגב קטן eine Art kleiner Heuschrecken) ירו' דע"ז בפ' אין מעמידין (פ"ב דמ"ב רע"א) מרטוסא[1]) אין בו משום בשולי גוים ויוצאים בו משום ערובי תבשילים. *[אחי"ה אולי הוא מל"י μάσταξ מין חגב קטן ובענין חוורגס עיי"ע] —

☞ מרטקא (מל"פ הרשומ' בע' אלל פי' בשר מת abgestandenes Fleisch) עיי"ע מטרקא. *[אחי"ה ועיי"ע מדרקא וע' מרד א' וע' אלל והנכון בדלת מרדקא. וגי' מרטקא אי' בחולי' קכ"א: וילק' איוב רמז תתק"ו] —

* מָרִי, מָארִי שם פרטי לכמה אמוראים עיי' ברכו' כ"ד, מ'. סוט' מ'. חולי' קי"ז. זבחי' כ"ט. מרי טבא, מרי בר רב הונא, רמי בר מרי, מרי בר איסק, רב מרי בר איסור גיורא, רב מרי ברה דבת שמואל בר שילת, רב מרי בריה דרב כהנא, מרי בר מר עוקבא, רב מרי בריה דרב אשי, רב חמא בר מרי, ר' יצחק ב"מ, רבה ב"מ, ר' תנחום בר מרי עיי' סד"ה (דפו"ו צד קל"ג והלאה) וש"נ אבא מרי ועוד רב מארי בר אבוה, רב מארי בר (רב) ביזנא, רב מארי בר מר, רב מארי בת רחל בת שמואל.

מריא (= מוֹרְיָא בינוני אפעל מן ירי lehren) בס"ג דפ' הניזקין (גיטי' ס"א:) מוריא ואמרה בר בי רב ליכול חמימא ואנא איכול קרירא. פי' מורה הוראה לעצמה כאילו לזכות אומרת אחליפנו לחבר החמה שלי וצוננת שלו כדי שיאכל הוא הטוב. — (א"ב העיקר אינו זה כי אם ירה) *[אחי"ה עיי"ע ירה, ירי (בח"ד, ק"ס:) וש"נ — ובל' זכר כתוב' ע"ט. מורה הוראה אני ועיי"ע מוריין אחר ע' מריון] —

מריה (= מוֹרִיָּה מל"מ Ehrfurcht ונדרש באופנים שונים עיי"ע ארן) כבר פירשנו הר המוריה בע' ארן. *[אחי"ה ושם הובא בשם ב"ר פנ"ו וירו' פ"ד ד"ח ע"ג (ועיי' שהש"ר פ' כמגדל) הוריה יצא לעולם, יראה יצאה לעולם. ובב"ר שם אי' עוד דרוש: מקום שהאורה יוצאת לעולם (משם אוֹר), משם הקב"ה מורה לאו"ה (מפעל ירי), מקום שהוא ראוי כנגד ביהמ"ק למעלן (מפעל רָאָה); מקום שיהא מֻרְאֶה לך; אתר מרותא דעלמא (מן מר); מקום שהקטורת קריבה (מן המור). ועוד דרוש אחר בפסיק' רבתי פ"מ עיי' סוף ע' מר ב'] —

* מרייה ירו' עירו' רפ"ז דכ"ד: כד מרייה ט"ס עיי"ע כף ז' וסוף ח"ג תקכ"ד.

* מֶרְיוֹטָאֵי (מחוז Mareotis על שם הים המכונה ככה במצרים התחתון) תרג' ירו' א' ענמים (בראשית י', י"ג).

☞ מריולא (נ"ל כמו מריורא Majoran) מסכ' פסחים פ' כל שעה (פסחים ל"ט.) אף סוום וטורא ומריולא א"ל ר' יוסי סוום וטורא אחד הוא ומר זה הוא יולא וסמך לזה ר' יהודה אומ' אף חזרת יולין פי' מין ירק מר ובעל הע' גרס עסוום וטורא ומר ירואר בע' עסום. *[אחי"ה עיי"ע ירואר (ח"ד, קנ"ז;) וע' חזר (שם ח"ג שס"ה.) ועוד עיי"ע עסוום] —

* מִרְיָם (שם פרטי נקבה א') לאחות משה רבינו עיין דרושי רז"ל בברכות ל"ד סע"א, שבת ל"ה, מ"ק כ"ח רע"א תעני' ט'. סוט' ט': י"א. י"ב רע"א ב"ב י"ז רע"א, ק"כ רע"א זבחי' ק"א סע"ב וק"ב רע"א. ב"ר פמ"ה פ"ע ופפ"ח; שמ"ר פ"א, פכ"ה, מ', מ"ח; ויק"ר פט"ז, כ"ז, ל'; במד"ר פי"ג, ט"ז, י"ח; דב"ר פ"ו, ז'; שהש"ר פ' הסתו, פ' שני שדיך, פ' גן נעול; קהל"ר פ' אל תתן. ב') אשתו של יהושע בן גמלא איכ"ר פ' על אלה מרים בת ביתום (ובגיטי' נ"ו. מרתא בת ביתוס), ג') איכ"ר שם מרים בת בתו של נקדימון וכ"ה בפסיקת' רבתי ס"פ כ"ט. ד') איכ"ר שם מרים בת נחתום (ועיי' גיטי' נ"ו: בפתם אשה ושבעה בניה). ה') סוכ' נ"ו: עיי"ע בלגה. ו') נזיר נ"ז. מרים התרמודית. ז') מרים מגדלא שיער נשיא שבת ק"ד: (גד' הישני') וחגיג' ד': (עיי"ע גדל בח"ב, רמ"ד) ח') מרים בת עלי בצלים ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד ט') אבא שאול בן אמה מרים י') ר' אלעזר בר מרים רות רב' פ' ויאמר בעז לנערו אבל נלפע"ד שצ"ל בר מרום כדאי' בירו' מגילי' פ"ד דע"ה. ובירו' תעני' פ"ד דס"ח[2]): ובשהש"ר פ' שובי שובי ב"ר מרון.

* מְרִימוֹת (אולי ענין רוממות Anhöhe, Erhöhung והנכון שהוא ט"ס) שהש"ר פ'

---

[1]) בנו"ג מרטיסה. [2]) ובמס' סופרי' פכ"א הל"ז בקצת דפוסי' משובש מקום.

אל תראני: ששזפתני השמש על שעשיתי מרימות של סוסים לשמש וכתב במ"כ שצ"ל ארוות. ועוד עיי' פי' המהרז"ו בבמד"ר פי"ב סי' ד'.

* מְרֵימָר (שם לאיזה אמוראי דבבל) עיי' שבת פ"א: ק' סע"א קכ"ט רע"א, יומ' פ"א: גיטי' י"ט סע"ב נדרי' ס': צ' סע"א והיה מרימר אחד קדמון כדמוכח מגיטי' פ"ח. ומרימר האחרון חולי' מ"ז. עיי' סד"ה (דפו"ו צד קל"ח.) וזה היה בזמן רבא ואולי הוא מרימר בר חנינא ב"מ צ"ז.

* מַרְיוֹן (שם לאמורא דבבל) בזמן ריב"ל עירובי' י"ט. סוכ' ל"ב רע"ב בזמן רבינא ב"ב כ"ו. מ"ק י"ט סע"ב, דבי מריון ב"מ כ"ד: ב"ב ח'. עיי' סד"ה שם. ב"מ פ"ד: עיי"ע מרניא.

* מְרִינָא, מְרִינָה (שם אמורא ירושלמי) עיי"ע בר מרינא ח"ב, קע"ח:

* מוֹרְיָין, מוֹרְיָינָא (השם מן אפעל של ירי פי' מורה הוראה Gesetzlehrer) כתובו' כ"ג סע"א בנן דמוריין אינין. ירו' שבת פ"ח די"א: וירו' שקלי' ספ"ג דמ"ז ע"ג ר' יהודה מוריינא (ירו' שם רפ"ח דנ"א. מורייניה) דנשיא הוה.

* מְרִינוֹס (שם לתנא ולאמורא) א') אביו של ר' שבתאי תוספת' טהרו' פ"ז ב') לאמורא ב"ב נ"ו. ע"ש בפירשב"ם ובתוספ', נדה ל"ז. כתובו' ס'. ועיי' עוד ירו' גיטי' פ"ד דמ"ו. ירו' ברכו' פ"ו ד"י סע"ג (כפי גי' המהרש"ם) א"ר מרינוס בר' יהושע וכ"ה בב"ר פס"ד וצ"ל ר' מרינוס בר אושעיא כדאי' בילק' ירמי' רמז ש"א ובילק' איוב רמז תתצ"ד — איכ"ר פ' תקרא: ר' אלעזר ברבי מרינוס. ב"ר ס"פ צ"א רבי חנינא ורבי מרינוס.. בשם אבא נהוראי[1].

מרים (= מוּרִים, מוּרְיָים מל"ר muria ובל"י ἁλμυρίς Salzlacke עיי' בפנים) בר"ג דחולין (ו'.) הלוקח יין מבין הכותים[2] לתת לתוך המורים[3] ככר פי' מוריים בע' אומן. — (א"ב פי' בל"ר מלח נתך במים לכבוש דברי מאכל ובפרט נקרא כן מין ציר עשוי מדג כבוש הנקרא אטונס ובל"י קוראים למורים הלמי' *[אחי"ה ר"ל ἅλμη מי מלח; ἅλμαια מאכלים כבושים במלח; ἁλμυρός מלוח salzig וכן העתיקו ע' זקנים מלחה (ירמי' י"ז, ו') ואחד הוא עם ἅλμη להעתקת מלחה (תהלים ק"ו, ל"ד) וכן העתיקו מלחה (איוב ל"ט, ו') ἁλμυρίς ומזה מוריים. ע"ז ל"ד: עיי"ע אמן (ח"א, קי"ט:). פסחים ק"ט. עיי"ע קסט וע' לם. ירו' שביעי' פ"ז דל"ז ע"ג נסב ויהב בהדין מוריים, ירו' דמאי פ"א דכ"ב. יין למוריים] —

* מוֹרִיקָא (Crocus) עיי"ע מרקא ג'.

* מְרִיצָה (מפעל רוץ = רָצַץ כלי שרוצצים בו עצמות המת Hacke, Stössel ועיי' עוד בפנים) שקלי' פ"ח מ"ב עיי"ע מגרף ועיי' רע"ב ותוי"ט לשקלי' אבל בירו' שקלי' רפ"ח דנ"א. מריצה שהיא מריצה את האבן לבית הקברות הבין מהפעיל של רוץ laufen lassen וא"כ הוא מין קרון Karren.

☞ מָרַךְ (בנתפעל מהשם מֹרֶךְ erweicht werden) מסכת חולי' פ' אלו טרפות (מ"ח:) נתמרך פסול נתמסמס פסול איזוהי המרכה ואיזו היא המסמסה המרכה כל שנשפך כקיתון ופירש"י ל' מורך מל"מ והבאתי מורך בלבבם (ויקר' כ"ו, ל"ו) א"כ בנו חז"ל הפעל באות מ"ם משרתת וכן עשו בבנין משכן. *[אחי"ה ויפה דן ר"ב אבל היה לו להעיר כי עיקר מקומו בע' רכך. ועוד עיי"ע המרכה] —

* מַרְכּוֹב עיי"ע מרכוף.

* מַרְכְּבָא ובל"נ מרכבתא (בל"ס ובל"מ מֶרְכָּב Wagen, Wagensitz והושאל למרכבת כסא כבוד השכינה שראה יחזקאל (א') der Gottes-wagen, Theogonie) תרג' מרכב (ויקר' ט"ו, ט') מרכבא ובל"נ ב"ב ע"ח. מרכבתא דנשיא — במ"ר פי"ב עיי"ע אגרת — ובהשאילה למרכבת הקדש: מרכבת יקרא תרג' המרכבה (מ"א ז', ל"ג) מרכבותיך (חבקוק ג'. ח', ד') וכ"ה אצל רז"ל מרכבה או מעשה המרכבה עיי"ע מעש וש"נ ויש להוסיף תוספת' מגיל' פ"ג (פ"ד). ב"ר פפ"ב האבות הן הן המרכבה, ויק"ר פט"ז סדרי מרכבה. שהש"ר פ' הביאני חדרי המרכבה. פסיקת' רבתי בחודש: מלמד שירדו עם הקב"ה עשרים ושנים אלף מֶרְכָּבוֹת וכל מרכבה ומרכבה כמראה שראה יחזקאל.

* מַרְכְּבְנָא (תואר מע' הקודם מנהיג המרכב Wagenlenker) תרג' לרכבו (מ"א כ"ב, ל"ד) ואמר למרכבניה.

---

[1]) ובזה השם היה נקוב המדקדק הגדול ר' יונה מרינוס (Mervân) ן' גנאח. [2]) כ"ה בכל כ"י ודפ"ע לי' וכן לי' מבין הכותים בש"ס. [3]) ובקצת כ"י המוריים וכ"ה בש"ס ובתוספת' דמאי פ"א בכ"י אירפורט.

מַרְכְּוָותָא[1] (נ"ל מל"ע مركوة ركوة אסיפת מים ועריבה קטנה והושאל לשוקת ורהטים Tränkrinne) תרג' ירוש' (א') שוקת. ותמהר ותער כדה אל השקת (בראשית כ"ד, כ') [אל] מרכוותא[2]. ברהטים בשקתות המים (שם ל', ל"ח) תרג' [ירוש'] (א') מרכוותא[3]. לעיני הצאן ברהטים (שם מ"א) [תר"י במרכוותא]. *[אחי"ה השלמתי עפ"י תר"י כי בתר"י א' אי' במורכייתא ובתר"י ב' במרכיותא. ודע כי זה הציון האחרון (בלי תרגום) אי' רק בדפ"ר ובכ"י ע' ו"ו ל"ד ה"ב ב"ר. ובכ"י ב"ר וק"ט הכל ערך אחד אבל בשאר כ"י הנ"ל אי' מן ברהטים בשקתות ע' חדש עם ד"ה מרכוותא והוא ט"ס. וכנ"ה בתר"י א' לשמות ב' ט"ז ותמלאנה את הרהטים: ומלאה ית מורביוותא וצ"ל מורכוותא — ומהדמיון השוקת ורהטים לעריבה קטנה נקראין ככה ומל"ע כאמור] —

☞ מֶרְכָּז (מל"ע مركز Mittelpunkt eines Kreises) מלה זו מורגלת אצל בעלי חכמת הנדסה ופירושה נקודה אמצעית בכידור.

* מרככא ירושלמי יבמו' פט"ו די"ג. עיי"ע רכך.

* מַרְכֹּל, מַרְכּוֹל (Rechnungsrath) והוא כמו אמרכל עיי"ע בח"א, קכ"ט: ומל"פ הנ"ל וגם בלי אל"ף בראש נמצאת המלה בל"פ בענין חושב וחשבון ע"ש בע' הנ"ל וש"נ ג"כ ס"א מרכל וכ"ה בירו' שקלי' פ"ה דמ"ט. מרכל חותם וכו' ובאמת כן דרך עושי חשבונות שנותנים חותמם בסוף החשבון. ופי' מרכל שהיה מר על הכל (ירו' שבת פ"י די"ב. ועיי' הוריו' י"ג. ובויק"ר פ"ה בעי' אמרכל) הוא בדרך לשון נופל על לשון ודוגמתו אשכולות איש שהכל בו עיי"ע אשכול (ח"א שי"א:) — והקבוץ מרכולין ירו' שקלי' פ"ה דמ"ט. ובמשנ' שם פ"ה מ"ג לפי גי' הירו' ובפי' הריבב"ן (בש"ס ווילנא) ובדפ' קראקא ובנבנשתי ויושטיניאן בד"ס לשקלים צד כ"ג. וכן הוא בתוספות הוריות' ספ"ב.

* מוּרְכָּנִין (בינוני הפעל מן רְכַן פירוש ענין נטיה geneigt, gesenkt) ירושלמי שביעי' סוף פ"ו דל"ז רע"א לא אמרתי אלא במורכנין.

מַרְכַּנְתָּא (לפי פי' הערוך כמו מַדְכַּנְתָּא מלי' דכי טהור ועיי' בפנים) בגמ' דפ' עד כמה ישראל[4] (בכורו' כ"ט סע"ב ול' רע"א) ההוא טבחא דהוה חשיד לזביני תרבא דאטמא במרכנתא פי' מחכמי מגנצא היה מוכר חלב של ירך „והיה אומר שהוא טהור של הדורה דכנתא דכנתא[5] טהור כמו דכי ואמר לן רבי דאמר משמיה דר' יצחק האורליני ז"ל דהוא אמר דאקשתא ואיתרא דקאמרינן בחולין (נ'.) בחלב של קיבה הוו אבל הדורא דכנתא כוליה טהור" ולדבריהם מדכנתא בדלת. — (א"ב בנוסחאות כתובות שתי תיבות מר כנתא כלומר תמורת דכנתא) *[אחי"ה וכ"ה בע' מר י' בהוספת ר"ב וכדעת ר"ת בבכורו' ל'. ולפע"ד מר הוא מל"פ פי' חשבון כלומ' בחשבון ובחזקת דכנתא ועיי' פירש"י במקומו. אבל לפי פי' הערוך שהועתק מלה במלה מפי' רבינו גרשם מ"ה לבכורו' (בקובץ כ"י אנגיילקא דף צ"ד.) צ"ל מדכנתא וכמו שהעיר רבינו על נכון ובאמת בכ"י פי' רגמ"ה הנ"ל אי' בפירוש הגי' במדכנתא ומה שהעיר רבינו ולדבריהם וכו' קצת קשה כי למה סדר זה הערך כאן באות רי"ש ולא בע' מדכנתא אחר שפי' ענין המלה מל' דכי כפי' רגמ"ה ואולי רצה ג"כ להעיר על גי' שלנו ברי"ש. ודע כי כבר העירותי במבוא בח"א צד XI והלאה נגד הג' שי"ר כי דבור ואמר לן רבי הביא רבינו כמו שמצאו בפי' רגמ"ה ולא על רבו של עצמו כיון והבאתי ג"כ בע' חלק ג' (ח"ג תי"ד הערה 2) דוגמאות כי דרך רגמ"ה להביא לשון ואמר לן רבי וע"ש בע' חלק ג' וש"נ ספר מזבח כפרה כי פעם אחת אי' ר' יצחק האורגלי (לבכורו' ל"ד. בד"ה ורמינהי צד כ"ח: לדפי ספר מזבח הכפרה) ובפעם שנית אי' ואמר לן רבי משמיה דר' יעקב האורגלי (לבכורו' ל'. בד"ה בטר כנתא צד כ"ז: לדפי ספר הנ"ל) ובפי' רגמ"ה כ"י אי' תמיד ר' יצחק האורליני או סתם ר' יצחק וזה יצחק האורליני הוא ר' יצחק מאורלינ"ש (Orleans) שהובא בתוספות מנחו' ה'. ד"ה שחיטה אבל בתוס' ד"ה

[1]) כ"ה לנכון בדפ"א אבל בשאר דפ"ע הראשונים ובכ"י ו"ו ה"ב ב"ר בד"ה אי' מרכיוון ובכ"י ק"ט מרכין אבל באמצע הע' לנכון מרכוותא. [2]) וכ"ה במתורגמן ובנו"ג בתר"י א' אל מורביות וצ"ל מורכיות אבל בתר"י ב' מורכיה לגו שקיא וא"כ הבין כד בהוראת מורכיה וזה הטעה לה' לעווי לחשוב כי פי' מורכיה הוא כד אבל תר"י בדפוסיי הוא ט"ס והעתקת כד עיי' בעי' פן א'. [3]) בנו"ג במורכייתא בשקייתא דמיא צ"ל במורכיתא ובמתורגמן כגי' רבינו במרכוותא רק המתורגמן הביא זאת להעתקת בשקתות המים ואין נ"ל. [4]) בדפ"ר ישי' והוא קטוע מן ישראל ובכ"י בט"ס ישב. [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בפי' רגמ"ה.

הג"ה שחיטה בזבחי' י"ד: אי' ר' יעקב דאורלינ' ועיי' עוד ביבמות ד'. בתוד"ה דכתיב ובכתובו' מ"ז. בתוד"ה השתא ובגיטי' ח': בתוד"ה דגזרו[1])] —

מַרְכּוּף (= מַרְכּוֹב א') כמין סוס של עץ הליצנין ב') מרכוף כלי זמר Spielinstrument. ג') בית יד של מגל ועיי' בפנים (בכל כלי) [צ"ל בכלי] עץ פט"ו בכלי' (מ"ו) המרכוף טהור פי' „אמרו שמצאו תלמוד כלים[2]) בארץ (רוחא) [צ"ל רומא][3]) ומצאו בו פי' זה הדיבור סוסיא דבר גיניתא[4]) ודומה לאותה שגרסנו כ ל ת א[5]) (דבי[6]) בר ציתאי (יבמות כ"א:)[7]) וי"א[8]) שזה מרכוף הוא כלי מארז שעושין לזמר כדכתי' (מ"א ו', ט') ושדרות בארזים ומתרגמינן וסידריא דריכפת"[9]) רישיה שריית ארזייא. ובפ' י"ו בכלי' (מ"ז) המרכוף של זמר פי'" מרכב[10]) של זמר והוא שאמרנו[11]) שיש לזמרים כמו[12]) סוס מן ארז"[13]). ויש ששונין המרכוב טהור ומפרש העץ שבכנור שכורכין עליו החוט ומרכיבין אותו עליו והמרכוב של זמר פי' בית יד של מגל מלשון (ויק' כ"ה, ד') לא תזמר. *[אחי"ה והראיה לפי' האחרון מתוספתא כלי' ב"מ פ"ה מרכוף של זמר טהור שלא נעשה אלא לשמש עם הקרקע עשה בראשו מסמר להיות תופס בו ממקום הדייש טהור. ומזה ג"כ ראיה שאי' אפשר לומ' כי מרכוף של זמר יהיה כלי זמר כדעת רוב המפרשים אעפ"י שהוזכר יחד עם שאר כלי זמר עיי' כלי' פט"ז מ"ו. והתוי"ט לשם הביא ממשניות ישנים מנוקדים והמרכיף הכ"ף בצירי. ובענין המרכוף בכלי' פט"ו פי' הרא"ש בשם הגאון (והוא רה"ג) וז"ל והוא כמין סוס של עץ והליצן משימין אותו בין שוקיו מכוסה בבגד מצוייר והבגד מגיע עד הארץ ע"כ ומעתה אולי נוכל לפרש מן שחוק זה על דרך שפירשנו בע' אקניתא (ח"א, רנ"ח:) שהיה לפרסיים חג הנקרא רכיבת נער על הסוס (کوسه بر نشین פי' נער (בלי זקן) רוכב על הסוס) ואצל הערביים מפורסם בשם ركوب الكوسج וא"כ סוסיא דבר גניתא או כגי' כ"י ק"ט כניתא הוא ממש כמו בלאתא דבר ציתאי (כגי' כ"י ק"ט ורה"ג ולא ד ב י בר ציתאי ולא כלתא כמו שתקנתי עפ"י גי' כ"י ק"ט) וסוסיא דבר כניתא הוא כמו אקניתא או כנוותא חג של פרסיים (ע"ז י"א:) או דארמאי כגי' ר"ח (עיי"ע אקניתא) ולפי שחוק זה היו מנהיגין נער אחד על סוס וזה באלתא דבר ציתאי פי' בל"פ بالا = بالاد، بالاده סוס ודבר ציתאי הוא כל"פ کوسه פי' סוס של נער ומעתה יש דמיון בין סוסיא דבר גיניתא (כיניתא) ובין בלאתא (באלאתא) דבר ציתאי ומלת שגרסנו איננה באה להורות מראה מקום בש"ס כי אם כנוי שם בפי ההמון (הפרסי) וכאמור, והיינו סוסיא דבר כיניתא נקרא בפי הפרסיים بالاده کوسه ובל"ע ركوب الكوسج. וזהו מרכוב של שחוק וזהו באלא שהביא ר"ח בפי' לע"ז י"א: ודו"ק] —

* מוּרָם (הָפעל מן רום פי' הנלקח מהקרבנות להיות תרומה das Enthobene der Priester-gaben) זבחי' פ"ה מ"ו. מ"ז. קידושי' ס"ט סע"ב יבמות ס"ח: פ"ז. ובכתובו' כ"ה. מפורש בתרומת הקדשים (ויקרי כ"ב, י"ב) במורם מן הקדשים. תוספת' יבמות רפי"ב המורם מקדשי הקדשים . . המורם מקדשים קלים.

* מָרוֹם, מְרוֹמָא (מל"מ ענין רוממות ותואר לשמים (Höhe besond. Himmel כמו בל"מ (ישעי' כ"ד כ"א; איוב ט"ז, י"ט) תרג' תהלי' נ', ד' אנגלי מרומא, תרג' איוב כ"א, כ"ב שמי מרומא, שם ט"ז, י"ט ומסהיד עלי במרומיא. ויק"ר פ"ה ממרום נחצב עליו וכו' — ובקבוץ מרומי קרת נדה ט"ז:

---

1) ולפי זה יש לתקן במקום ר' יצחק בן מרגלו שהביא ר"ש גמע בן דאורליני עיי' מ"ש התי' ר"ש באבער בסוף המבוא לח"א LXXIII. 2) כ"ה בכ"י ע' ובדפ"ר ווינציא וכ"ה בפי' רה"ג ובהעתקת הרא"ש תלמוד מ מ ס כ ת כלים ובדפי' פיז' ובאסיל ואמ' תללים כלים וכ"ה בט"ס בהעתקת הר"ש. 3) וכ"ה לנכון בפי' רה"ג ונעלם זה מעיני הג' שי"ר עיי' מ"ש במבוא לח"א VI ובדפ"ע רוחא, רווחא, רוחה וכן בפי' הר"ש רווחה ובהרא"ש נשמט ובכ"י ק"ט כולו בט"ס מצאו תלמידי חכמים בארץ. 4) כ"ה בדפ"ר וכר"ש ובהרא"ש ובשדפ"ע גניתא ובכ"י ק"ט כניתא ובפי' רה"ג גווייתא. 5) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר כלאתא ובשדפ"ע ובר"ש בט"ס בלאתא ובפי' רה"ג בלאתי. 6) לי' בכ"י ק"ט ובפי' רה"ג. 7) וכ"ה בע' כלת ופי' רבינו בעלי בתים גדולים היו והיו הבנות מצויינות בבתיהם כמו כלות הבנים ע"כ וא"כ אולי כונת הערוך (עפ"י פי' רה"ג) כי כן היה מפורסם סוסיא של איזה אדם מצויין ששמו בר גיניתא עיי' מ"ש הג' שי"ר בבכ"ע שנת תקצ"א צד 88 ואולי לדמיון שתי המלות בר גווייתא (לגי' רה"ג) ובר צותאי הביא זו הדוגמי' ועוד הדבר צריך עיון. 8) בפי' רה"ג ואני אומר ודוגמתו עיי' בע' אבוב שכתב רבינו וכך אמר ונגרר בפי' זה אחר פי' רה"ג בסד"ט צד ד' ושם כתב רה"ג וכך „אני אומר" והוכרח רבינו להשמיט אני מפני שלא הזכיר את רה"ג בשמו. 9) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 11. 10) בפי' רה"ג כ ל י מרכב. 11) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע שאמר ובדפו"ו בקו על ר'. 12) בפי' רה"ג כמין. 13) ע"כ הועתק מפי' רה"ג שם בסד"ט 13.

מרום, מירום, מירוֹן (לפי פי' רבינו שם הפרטי למין או שם כללי לכופרים ולפי פי' ר"ב משורר היוני Homeros ולפע"ד ספרי הומירום Unterhaltungsbücher עיי' בפנים) בסוף ידים (פ"ד מ"ו) וספרי המירום[1]) אין מטמאין את הידים. באלו טרפות בגמ' דסמוך סימני העוף (חולי' ס' :) אמר ר"ל הרבה מקראות יש שראויין להשרף כספרי מירון[2]) פי' ספרי הכופרים בבוראם[3]). ומפורש בפ' כל כתבי (שבת קט"ז.), פ"א „מין (חיה) [צ"ל היה][4]) ושמו מירום"[5]). פ"א „ספרים החיצונים של חכמת (יוני[6]) [וצ"ל יונים][7]) שמם בלשונם המירום"[8]). — (א"ב ראש הפייטנים היונים שמו הומירום וספריו עד היום חשובים בין העמים ויש בהם שיחות וקטטות אלילים ובהדיא כתוב בירוש' בפ' חלק דסנהד' (פ"י דכ"ח רע"א) אבל ספרי הומירום הקורא בהם כקורא באגרת). *[אחי"ה אין זה לשון הירוש' כי אם ז"ל ר"ע אומ' אף הקורא בספרים החיצונים כגון ספרי בן סירא וסיפרי בן לענה אבל סיפרי ה מ י ר ם וכל ספרים שנכתבו מיכן והילך הקורא בהן כקורא באיגרת ע"כ ואם כדברי ר"ב היתכן כי לספרי הומירום יהיו יתר שאת נגד ס' בן סירא ואם ס' בן סירא נחשב לספרים החיצונים[9]) מה נאמר לספרי הומירום אשר אלפי רבבות שיחות וקטטות אלילים ופטפוטי מלים עלו על כל אפיקיהם וימלאו את כל גדותיהם, והיאך יאמר ר"ע הקורא בהן כקורא באיגרת הרי מי שקורא בהן חומס נפשו כי יעזוב מקור מים חיים לחצוב לו בורות אשר יאמר עליהם לא לנו המים לכן דעתי נאמנה כי ספרי המירם אינם ספרי הומירום המשורר היוני הגדול וכדעת בעל כ"כ ורד"ל בקהל"ר פ' ויותר והח' ר"ד קאססעל בהוצאת ספר מ"ע צד פ"ד וכן אין שם מין כי אם מחצבו מל"י ἵμερος דבר חפץ וחשק ותשוקת אהבה ויהיו א"כ ספרי המירום ספרים שיש בהם ענין דבר חפץ להגות בהם לתענוג ולשעשוע Unterhaltungs-bücher ובדרך כלל נקראו ספרי מירום או המירום כל הספרים חוץ מכ"ד ספרי קודש אשר קריאת כולם דרך עראי לא נאסרה והראיה שאי' תיכף בירוש' הנ"ל וז"ל מאי טעמא ויותר מהמה בני הזהר וגו' ל ה ג י ו ן נ י ת נ ו ליגיעה לא ניתנו וכ"ה בקהל"ר פ' ויותר אבל שם לי' ספרי המירם כבירוש' סנהד' ובזה נבין מאמר מד' שו"ט מזמור א' פ' אשר לא הלך: יהיו לרצון אמרי פי יעשו לדורות ויכתבו לדורות אמרי פי ויחקקו לדורות ולא יהיו קורין בהם כקורין בספרי מירם אלא יהו קורין בהם ונוטלין שכר עליהם כנגעים ואהלות ובילק' תהלי' ר' רמז תרי"ג ור' רמז תרע"ח ואל יהו קורין בהם כקורין בספרי מירם אלא יהו קורין בהן והוגין בהן ונוטלין שכר עליה' וכו' הרי הקריאה בסיפרי [ה]מירם רק קריאת ארעא היא לרצון ועל זה התפלל דה"מ ע"ה לדעת בעל המאמר שאמרי פיו י ה י ו לרצון ל ד ו ר ו ת ללימוד תמידי ולהגיון לדורות וכן מוכח מבמד"ר פי"ד כי לא הקפיד על הקריאה בעלמא אלא על המייגע ועיי' ברוחב ביאור במאור עינים אמרי בינה פ"ב (צד 83 בהוצי' רד"ק), ובעל מ"ע אחרי שהביא בשם בעל הערוך כי שמע אומרים שהכונה במלת מירום על הומירום משורר יוני כתב וז"ל ולדעתי אין פירושו רק שטות בל"י וכן שונה בפ' נ"ז (צד 462) וז"ל מורוס שוטה וכו' וממני אצלי ספר המירום בסוף ידים וחולין פ"ג[10]) היינו ספרי שטות ע"כ וכיון על ע' מר ח' ע"ש וכ"ה באו"מ לבוקסטארף ע' מירם. ואין נ"ל וכן קשה להלמו מ"ש ה' גרעטץ במ"ע שלו כרך י"ט 138 כי ספרי המירום פי' מל"י ἡμερήσιον פי' ספר דברי הימים (למלכי יהודה) כי למה אר"ל בחולי' שם הרבה מקראות שראויין להשרף כספרי מרום (מרון) מה היה חטא אשר פשע באלה הספרים שספרו מאורעות זמניהם ואם היה בהם איזה דבר מגונה למה התירן ר"ע כפי מה דאי' בירו' סנהד' (ולא כמו שהיה מנסח ה' גרעץ בפי' על קהלת 166) אבל אם ספרי תענוג ועגבה הם כמו שכתבתי הכל מיושב כי

---

[1]) כ"ה בכ"י ה"ב ודפ"ר ובנו"ג המירם ובראש המירים ובפי' הרמב"ם ור"ש ספרי מירם ובדפ"ע מפיזי והלאה המירום כ"ה בראש הערך מרום אבל ממה שנסדר קודם ע' מרמהוז מוכח כי במי"ם בסוף העיקר ור"ב שנה הסדר לערוך אחר ע' מרן כדי שיוכל להמציא המלה מן הומירום. [2]) כ"ה בכ"י וי"ו ה"ב ובכ"י ק"ט ודפ"ר מרון ובכ"י ל"ד וב"ר המירום ובדפי' ערוך מפיזי מרום ובכ"י רגמ"ה לפי' בחולי' מירם ו ב ח ו ל י' ל י י אבל מפי' ר"ש לידים הנ"ל מוכח כי גם בחולי' גרס מירם. [3]) כונתו ש ה מ י ר ו דת האמת בדברי שקר וכרע"ב לידים. [4]) בפי' רגמ"ה הוא. [5]) כ"ה בפי' רגמ"ה לחולי' (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שי"ו.) ושם אי' מירם ובדפ"ע מרוס אבל בדפ"ר מירום וכ"ה בכ"י ה"ב ובזו השטה הלך פי' הרא"ש. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע יוונית. [7]) וכ"ה בפי' רה"ג. [8]) כ"ה בפי' רה"ג לידים ושם וספרי המרוס וכו' שמם בלשונם הומרום, וגי' דפ"ר מירום וכ"י ה"ב המירום ובכ"י ק"ט ושדפ"ע המירוס. [9]) ועיין ג"כ סנהד' ק': ובילק' כ"י (הובא בד"ס לסנה' שם) א"ר יוסף הקורא בספר בן סירא כקורא בספר מינין וכענין זה הוא ברי"ף. [10]) מוכח כי גם לפניו היתה הגי' כגי' הערוך.

בקראיתם כמה וערגה נפש הקורא על תענוגי הבל וכן העתיק סומכוס כמה (תהלים ס״ג, ב׳) וערג (שם מ״ב, ב׳) ע״י הפעל ἱμείρεται ולפי פי׳ זה עיקר מקומו באות ה״א ולכן פניתי שם (ח״ג, ר״כ) מקום ורמזתי על זה הע׳ כי בכל מקומות הנ״ל מוכח כי הה״א איננה שרשית וכ״ה מוכח מפי׳ הרמב״ם בידים ע״ש פירושו הרחוק והדחוק. ועוד מסדר הערכים בכ״י ובדפוסי׳ הראשוני׳ מוכח ברור כי גי׳ רבינו היתה במ״ם בסוף וכדאי׳ לפנינו בידים ובירו׳ סנהד׳ הנ״ל.

* מְרוּמֶּה (בינוני פועל מן רִמָּה ובהוראת התואר betrügerisch) סנהד׳ ל״ב: דין מרומה .. דין שאינו מרומה. שבועו׳ ל׳ סע״ב מניין לדיין שיודע בדין שהוא מרומה וכו׳.

מַרְמָהוּז (מלי׳ מנדאי מארמאהוז = مرماحوز צומח שריחו נודף עיי׳ לעף פפלנ״צ 252) ברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט רע״ב) וכי בשיל ליה גוזא דמרמהוז פי׳ עץ של אילן שקורין מרמהוז שהוא קשה ודאי בשיל ליה כוליה אחרינא. *[אחי״ה נגררתי אחר גי׳ כ״י ק״ט וה״ב שגרסו בזי״ן בסוף ולא בנו״ן כדאי׳ בדפ״ע ובש״ם אבל בע׳ בחש וגז האחרון (ע״ש) גם בכ״י ה״ב בנו״ן ובש״ס בשתי פעמי׳ מרמהין] —

מַרְמָטָא (= מרמיטא נ״ל מל״י μορμωτός ענין בהלה schrecklich, fürchterlich והושאל לתרדמה tiefer Schlaf ורבינו פי׳ בע״א עיי׳ בפנים) בב״ר פר׳ י״ח (י״ז) ויפל ה׳ אלהים תרדמה ובפרש׳ מ״ה (מ״ד) ותרדמה נפלה על אברם רב אמר[1] ג׳ תרדמות הן וכו׳ עד תרדמת מרמטא אין ראה [ואין יודע] ואין מקיץ כי כלם ישנים כי תרדמת ה׳ נפלה עליהם (ש״א כ״ו, י״ב)[2] פי׳ בל׳ לעז מרמוריטו[3] כדכתיב (שמות ט״ו, ט״ז) ידמו כאבן. ובר״ג דפ׳ השותפין (ב״ב ד׳.) באבני שישא כוחלא ומרמרא. — (א״ב בנוסחאות כתוב מרמטא ונ״ל שבעל הערוך גרס מרמרא אעפ״י שבספרים כתובים ונדפסים הערך הוא מרמטא ופי׳ מרמרא בל״י ורו׳ מין אבן שיש תרג׳ בהט ושש (אסתר א׳, ו׳) קרוסטלנין ומרמרין, ועמודי שש (שם) ועמודי מרמרין) *[אחי״ה בנו״ג בב״ר בשני מקומות מרמיטה ובילק׳ בראשי׳ רמז כ״ג וילק׳ לך לך רמז ע״ז מרמטא ונ״ל שהוא ל״י הנ״ל פי׳ בהלה או מל״ע مرموثاء בלבול דעת וכן פי׳ המיוחס לרש״י בב״ר פי״ז וז״ל מרמטא: לשון בהלות אישטורדישאי״ן בלעז étourdissement Betäubung והוא שנה עמוקה בל״י δαρθάνω ובל״ר dormitio ענין שנה ועוד שנה עמוקה כעין מות ובאמת גי׳ הילק׳ בשמואל רמז קל״ט (שתי פעמים) תרדימת דורמיטא והיא ל״ר הנ״ל וכ״ה בזוהר ריש פרש׳ ויגש ודרגא דמותא עלייהו ואקרון דורמיטא ועיי׳ פי׳ ידי משה לב״ר פי״ז ובמערכי לשון לרמ״ל הגיה ללא נכון דורמיטא דזוהר שצ״ל מרמטא וכן מ״ש שהוא marmota Murmelthier עכבר נרדם רק לשון נופל על לשון הוא ואין שייכות לה למרמטא כי זו היא ל״י הנ״ל ומלת marmotta, marmota לאי״ט ול׳ ראמאנית היא ולא רומית ולא יונית. ולדעת רבינו הרי״ש נופלת תחת מרמרטא μαρμαρωτός כעין מרמר וקשה להלמו. ותרג׳ ירו׳ האבנים (דברי׳ ט׳, ט׳. י׳) לוחי מרמִירָא והקבוץ שם ה׳, כ״ב לוחי מרמירין ועיי׳ תרג׳ איכ׳ ג׳, ט׳ ותרג׳ לדה״י א׳ כ״ט, ב׳ ועיי״ע מרמרא כי שם הוא מקומו] —

* מַרְמוּצִי (נ״ל מל״ע نقض שבר אבנים כדי לחדדן zerschlagen die Steine um sie zu spitzen) קהל״ר פ׳ כי יש דברים הרבה: וכן המסקל בתוך שדהו ונותנו לרה״ר מה הנייה אית ליה חד תוקלא או חד מרמוצי וי״א מרצומי פי׳ שבירה כדי חידוד אבנים וי״א מרצומי ענין פצע וחבורה עיי״ע רצם.

* מִרְמֵר (פלפל מן מָרַר עיי״ע erbittert werden) דניאל ח׳, ז׳ ויתמרמר אליו. פסיקת׳ רבתי ס״פ כ״ט מיד היה מתמרמר וכו׳, ושם: נתמרמר לצאת ותרג׳ וממר (משלי י״ז, כ״ה) וממרמיר, ועוד עיי״ע הבא וע׳ מתרמרמותא.

* מַרְמַר (מל״ע مرمر ובל״ר murmeln, murmuro) ירו׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ה ע״ד אזלו מרמרין אמרין וכו׳ פי׳ מתאוננים ומתרעמים ולא כפי׳ פני משה — ירו׳ ב״ב פ״י ד״ז ע״ג מרמר הונא ט״ס וצ״ל מדמר הונא פי׳ כשאמר הונא.

* מַרְמְרָא בל״י μάρμαρος וכן בל״ע مرمر אבן שיש Marmor) סוכ׳ נ״א: ב״ב ד׳. אבני שיישא ומרמרא ובתרג׳ מרמירא ועיי״ע מרמטא

[1]) ברפו״ו רבנין. [2]) כ״ה בדפ״ר ובכ״י וסוף הפסוק גם בדפו״ו. [3]) כ״ה בכ״י ו״ו אי בי ל״ד ק״ט ה״ב וב״ר וכ״ה בדפ״ר מורמוריטו והוא בלאי״ט marmorito שיש ובדפ״ע אחריי מורמוטי ובדא״מ מרמורו.

מרן (= מוֹרָן מגדל קטן מעץ בל"י μόσυν ,hölzerner Thurm בל"ע ماذنه בקבוץ ماذن) כפ' השותפין (ב"ב י"א.) לא את המורן ולא את השובך. פי' מגדל קטן הוא שבונין בגגות. *[אחי"ה ורש"י פי' מיני פלטין ורמב"ם פי' ארמונים ולפע"ד עיקר כפי' הערוך ומל"י או ערבי' הנ"ל ואולי לפי זה עיקר הגי' מודן בדל"ת ובכ"י ש"ם מינכען המרון ובכ"י ה' המירן] —

מרן [1] (= מוֹרְנִית, מוֹרְנִיתָא בל"ס מורניתא מל"ע مرانه בקבוץ مران מין עץ הנקרא Kornelkirschbaum ועושין מעצו חניתות ע"כ נקרא בל"ע مرانه ג"כ חנית Speer, Wurfspiess) חרב וחנית ביד כל העם (ש"א י"ג, כ"ב) תרג' חרבא ומורנייתא. וחניתו מעוכה [בארץ] (שם כ"ו, ז') [תרג' ומורניתיה נעיצא בארעא] [2]. בפסיקת' דויהי בשלח (פסיקת' דר"כ צד צ"ד.) נפקין בתריהון גש חלביא [3] (בחוטרניא) [וצ"ל בחוטרייא] [4] ובמורנייתא. — (א"ב פי' בל"י שבט) *[אחי"ה צ"ל בדברי ר"ב פי' בל' ישמעאל (ולא יוני) והוא ל"ע הנ"ל ובא גם להעתקת משענתו (שמות כ"א, י"ט) שתר"י א' על מורניתיה להעתקת מקל יד (יחזקי ל"ט, ט') אעי מורנין וביותר להעתקת חנית (ש"א י"ט, ט'. י'. כ"ו, י"ב; ש"ב כ"ג ז'; ישעי' ב', ד' ועוד) וכן להעתקת רמח (ירמי' מ"ו, ד') ומענית (תהלים קכ"ט, ג') ובשמ"ר ספי"ז הא לכם מוכנות מוֹרָנִיּוֹת שלי . . מורניות שלי מוכנות הן] —

מרן (= מוֹרְנִין קבוץ מע' מרן הקודם לזה פי' עץ קארנעלקירשבוים) תרג' תדהר ותאשור (ישעי' מ"ט, י"ט; ס', י"ג) מורנין ואשכרענין. — (א"ב פי' בל"י מין הדס והוא תדהר) *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י ἡ μυῤῥίνη, ὁ μυῤῥινος והנכון כמו שכתבתי] —

מרניא (שם מקום אולי מראון (מרון) של מקרא עיי' בפנים) בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (פסיקי דר"כ צ"ד.) איתגלי ר' שמעון בן יוחי על מרוניא [5]. ובגמ' דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ד:) שדרינהו רבנן לבני מריון [6] ואסקוה. *[אחי"ה אצלי אין ספק שעיקר הגי' בב"מ לבני מרונאי וכ"ה מרונָאֵי בפסיקת' דר"כ ובקהל"ר שם תחת גי' רבינו מרניא כי המקום נקרא מֵרוֹן והתואר יחיד רבים מרונָאֵי והתואר יחיד זכר מֵרוֹנִי ב"ב קנ"ו: מעשה במרוני אחד שהיה בירושלם . . ושם: מרוני בריא היה ובקידושי' כ"ו: וירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ד הגי' מדוני ואולי גם זה נכון כי לפע"ד מרון הוא מראון של יהושע י"ב כ' שהוא אחד עם מדון (שם י"ט וי"א, א') והוא Μηρώθ של בן מתתיהו עיי"ע בית מירון, מרון (ח"ב, ע"ה:) וע' גש חלב (שם שע"ט) ושם ושם נסמנו המקומות בש"ס ובמדרש ובענין תכונת מירון (ובזוהר שמ"ני מרוניא כגי' הערוך וכצ"ל בזהר האזינו תחת טרוניא: מרוניא עיי' רש"ב בפסיקת' שם) עיי' תבואת הארץ לרי"ש צד ק"א והיום נקרא مارون והוא למערב צפת בערך שתי שעות ושם ביה"כ ישנה וסמוך לכפר לצד דרום קבורת ר"י הסנדלר ובסמוך מדרש ובתוכו ציון ר"ש בן יוחאי לצד דרום ור"א בנו למערבו ובירידת הנחל הוא מערת הלל ושמאי. ועיי' ג"כ כופ"ר פי"א צד מ"ז (דפ' בערלין), ועוד עיי' גיאגראפיא לנייבויער 228 והלאה] —

מָרוֹן (לפע"ד מל"ס מָרָנָיָא מה ששייך לאדון הבית Hausherrngut) במשנ' דר"ה פ"ק (ט"ז.) כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון עיי"ע אמרנא. *[אחי"ה עיי"ע בן מרן וע' (ח"א, קכ"ו.) שפי' רבינו כבני כבשים וכו' והועתק מפי' ר"ח לר"ה י"ח. (בש"ס ווילנא) והבאתי שם ראיה מלש' ירו' כהדין דירין אבל כל זה בשטת רבינו אבל עתה הוברר לי כי הוא ל"ס הנ"ל כאמור וא"כ דירין י"ל שהוא קבוץ מן דיר, דירה (עיי"ע דר ב') וענינו מה ששייך לבית והיינו כבני מרון מה ששייך לאדון הבית ועוד עיי"ע בן אימרנא (ח"ב, קי"א). ומזה הענין מָרָנָא נדרי' ג'. עיי"ע מר ב' פי' אדון, והושאל לאדון הכל היינו האל יתברך ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד יהויריב גברה (מירון) [צ"ל מרון] קרתה מסרביי מסר ביית̇א לשנאייא. מרון קרתה פי' אדון העיר עיי' עמת"ל לה' לעווי שהזכיר ג"כ פייט לר"א קליר לט' אב המתחיל איכה: כנמסר הבית במסרבו מרון] —

* מֵירָן (תואר מן מר bitter) איכ"ר פ' נחנו פשענו עיי"ע כרנבאות ובע' עלת הגי' מרירן.

---

[1]) נגררנו אחר סדר שבכ"י ע' ק"ט ובדפ"ע אי' ע' מרניא קודם לזה. [2]) עיי"ע נץ א'. [3]) בנו"ג הסדר וגוש חלבאי פקין בתריהון ובקהל"ר פ' תן חלק אי' וגוש חלב אנפקון בתריה. [4]) וכ"ה בפסיקת', ובקהל"ר שם בחוטרי. [5]) בפסיק' דר"כ לי' ואי' בכ"י א"פ וכרמולי והוי רשב"י מתגלי על מרונאי (עיי' הערת ר"ש באבער שם אות רמ"ד) וכ"ה בקהל"ר פ' תן חלק. [6]) ובכ"י ש"ם לבני בר מריון ובנו"ג לבני בירי.

* מוֹרָנָא עיי"ע מראנה.

* מורנס (בל"ר קבוץ מן miro הוא mirones פי' מראות Spiegel) פסיקת' רבתי פכ"א צד ק': בהוצ' פריעדמאן: למורנס הזה שהוא מראה פנים מכל צד כך פנים בפנים דבר ה' עמכם פי' מראות עיי' פי' מלות זרות להח' גידעמאן בהוצאה הנ"ל, וסמ"ך הוא לפעמים סימן לרבים ד"מ בוקינוס עיי"ע, ועוד עיי"ע הבא אח"ז.

* מרוס, מרות (נ"ל מל"ר mores gesittetes, zahmes Betragen) תוספת' ב"ק רפ"א במד"א בזמן שבאו מן המדבר אבל אם היו מרוס מועד משלם חצי נזק ודע כי בכ"י אירפורט אי' אם היו תרבות ובמשנ' ב"ק פ"א מ"ד בני תרבות ובכ"י ו"ו אי' מרות ובדפוסי' בט"ס מרום וצ"ל מרוס סמך סימן לרבים עיי"ע הקודם או יותר טוב צ"ל מרות, ומל"ר הנ"ל, ועיי' פי' מגן אברהם לתוספתא ב"ק.

מרס (מל"ע ܡܪܣ פי' ממחק דוחק ובוחש zerreiben, drücken, pressen, rühren) בהגדה דמגילי' (י"ב:) מרס מרסנה (אסת' א', י"ד) כלום מרסו בדם כלום מרסו במנחות[1]. בפ' הוציאו לו (יומ' נ"ג:) נטל את הדם ממי שהוא ממרס בו[2] פי' כגון בוחש כדאמרינן (ברכות ל"ח.) שבוחשין את השתית[3]. בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט סע"א) ליתי תומא יחידאה וממרסיה במשחא ומלחא. בפ"ב בשביעי' (מ"י) ממרסין באורז בשביעית פי' ממחקין ומערבבין. — (א"ב תרג' מרוח אשך (ויק' כ"א, כ') מרים פחדין). *[אחי"ה והוא עפ"י ההלכה (מנחו' פ"ז מ"ה) נמרחו אשכיו, ותרג' ומעוך די מרים וכפי' הערוך בוחש מוכח מתרג' אסת' א', י"ד הוו מרסן ובחשן ית דמא, וכנ"ה בתוספת' ב"ק פ"י לא יהא ממרס בדמה, באסת"ר פ' והקרב אליו מרס שהיה ממרס את העופות ממרסנא זה שהיה ממרס את הסלתות, ושם: מרס מי ממרס לפניך את העופות מרסנא מי ממרס לפניך את הסלתות ועוד שם: ממרס אני מסרס וממעך את נפשם בתוך מעיהם. ויק"ר פי"ב מה ענבים הללו שאתה ממרסן וכו'] —

* מירוס עיי"ע מרום (מירום).

☞ מוֹרְסָא (בועא מלאה מוגלא Eiterblatter) מסכת שבת פרקא קמא (ג'. ועיי"ע מפיס וש"נ) ומֵפִים מורסא פי' בועא כלומ' עוצר הבועא להוציא ממנה המוגלא והליחה. *[אחי"ה אולי מל"ע ܡܘܪܣܐ מכה וחבורה מלאה דם וליחה המגעל את הגוף, וכנ"ה בגיטי' ס"ט רע"ב למורסא וכו' עיי"ע רס ב'] —

☞ מוֹרְסָן (הפסולת הגס של קמח grobe Kleie הפכו סובין) משנת דחלה פרק פירות חוצה לארץ (פ"ב מ"ו) הם ושאורן וסובן[4] ומורסנן פי' פסולת דק של הקמח נקרא סובין ופסולת הגס מורסן. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ע"ו: תרומ' פי"א מ"ה ירו' פיאה פ"ז ד"כ, ירו' שביעי' פ"ט דל"ט, ירו' חלה ספ"ב דנ"ח ע"ד, ירו' סוט' פ"א די"ז: תוספת' שביעי' פ"ה, תוספת' שבת פ"ח (פ"ט), תוספת' ביצ' ספ"ד, תוספת' ב"ק רפ"י — ופירש"י עיי"ע סב ב'] —

* מוֹרְסְתָא (מפעל מָרַס פי' דחיקה Druck, Unterdrückung) תרג' משאון (משלי כ"ו, כ"ו).

* מוֹרְסִינְטוֹן כבר פירשתי בע' אירויסטו ע"ש בח"א, רפ"ד.

☞ מְרַע (מל"ם וכן בל"ע ܡܪܥ חָלָה krank sein והתואר מַרַע בל"ם = מַרְעָא, בל"ע ܡܪܥܐ והשם מַרְעָא, מרעיתא, מרעותא Krankheit) תרג' חלה את חליו (מ"ב י"ג, י"ד) מרעית מרעיה. *[אחי"ה ר"ב הביא דוגמא ראשונה שבמתורגמן ע' מרע וש"נ כמה וכמה ציוגים אחרים ע"ש. באיתפעל בתרג' מ"א י"ה, א'; י"ז, י"ז; ש"ב י"ג, ב', ה', ו'. באפעל אונקל' לדברים כ"ט, כ"א; תר"י ב' לבראשי' ג', ט"ו; בפַעֵל תרג' ירמי' י"ד, י"ח; לנחום ג', י"ט. והתואר מְרַע תרג' חָלֶה מרע ובקצת דפוסי' אחרוני' שכיב מרע וכ"ה בתרג' ש"א י"ט, י"ד והרבה בש"ס עיי' ב"ב קמ"ו: קמ"ז, קנ"א, קנ"ג וזולתו והקבוץ נדרי' מ"ט רע"ב ר"ה ט"ז, עיי"ע קצר ב'. והשם ב"ב קנ"ג, ומנו מרעיה איפטר וכו' ותרג' ירו' א' למשכב (שמות כ"א, י"ח) למרע ועיי' דוגמאות אצל ה' לעווי בעמת"ר ח"ב 72 וש"נ גם מרוּעא ומרעיתא (מרעותא) — והקבוץ מרעין בישין אונק' לשמות כ"ג, כ"ה ב"ב נ"ח: עיי"ע רש ב'] —

* מַרְעֵי, מַרְעִיתָא (מל"ם מַרְעֶה בל"ע ܡܪܥܝܐ, ܡܪܥܝܬܐ Weide, Weideplatz) תר"י א' לבראשית

---

1) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג מירסו בדם לפניך מירסו במנחות לפניך. 2) וכ"ה ביומי מ"ג: ונותנו מי שהוא ממרס בו. 3) וכן מוכח מעי' שתית ובעי' בחש שתות וכ"ה לפנינו. 4) ועיי"ע סאורא.

י"ג, ז' אתר מרעי, תרג' לדה"י א', ד' ל"ט אתר.. למרעיתא, ב"מ פ"ו רע"ב תור ממרעיתו. שהש"ר פ' שני שדיך מרעיתן של ישראל. — תמורה י"ח. עיי"ע מרג ב'. — ומה שענינו פֶרש עיי"ע רע ה'.

* מֵרֵיעוּת (מל"מ מֵרֵעַ Geselligkeit) מ"ק כ"ב: שמחת מריעות — תוספת שביעית רפ"ב ט"ס עיי"ע מרביות ב'.

מַרְעַל (אולי מל"ע ارعل פי' תלה משני צדדין כלומ' כלים שתלויים משני צדדי הבהמה ועוד עיי' בפני') בויק"ר בריש קדושים (פכ"ה) קרץ בליליא ומלא מרעלא וטען על חמרא פי' כלים שמשימין[1]) על החמור ושמם ציסטא[2]) בלעז. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו א', ב' ל"ד והוא לאי"ט cesta פי' סל ובאמת בתנחו' קדשים סי' ח' אי' סל גדול ובנו"ג בויק"ר מה עביד מלא מרעליה תינין וכו' ובקהל"ר פ' וסבותי אני: מלא מרעיליה תאינין ולפע"ד נ"ל שבשני מקומות ט"ס וצ"ל קרטיליה שאי' קודם לזה בסיפור הנ"ל, ואם כדברי רבינו אז נגזר מל"ע הנ"ל. ועוד אעיר על ל"ר אמצעי' mergulus קערה קטנה] —

* מַרְפֵּא (מל"מ ובפרט שאילת שלום בעיטוש Genesung) ברכו' נ"ג. לא היו אומרים מרפא בביה"מ תוספת' שבת פ"ז (פ"ח) עיי"ע זיטא (ח"ג, רפ"ג.) וע' ייס במו"ע.

מְרֻפָּט (מפעל רפט מל"ע نفص schlaff herab-hängen) בר"ג דפ' מצות חליצה (יבמות ק"ב.) מנעל המרופט פי' רפוי שמשתרבב מן הרגל ונופל ממנו כמו (שבת קנ"ב.) אם יטעם עבדך את אשר אכל ואת אשר אשתה (ש"ב י"ט, ל"ו) מכאן ששפתותיהם של זקנים מתרפטות ואינו יכול לקפוץ שפתותיו לטעום החיך המאכל ומשתרבבות ומתרופפות. *[אחי"ה וז"ל ר"ח בשבת שם (בדפ' ווילנא): פי' מתרפטות משתרבבות והוא מתרופפות אינם מתאמצת להסתם הפה בחזקה ע"כ. עיקר מקומו בע' רפט וש"נ חוץ משני ציונים הנ"ל עוד מגילי' כ"ו: האי תיבותא דאירפט ועיי' פירוש רבינו שם (עפ"י פי' ר"ח כמו שאכתב) וקרוב לזה פירש"י במגילי' נתקלקל ונפרד מחבורו ע"כ אבל בשבת וביבמו' פי' מבקעות והוא מל"ע نفس durchstossen, durchstechen] —

* מרפייתה (?) (מין פירות ועיי' בפנים) ירו' מעשרות פ"א דמ"ח סע"ד וכל הלבנים [משיקרחו] (מעשרו' פ"א מ"ג) כגון אילין מרפייתה ואולי צ"ל מרכייתה והוא בל"ע مراكية מין צומח (דומה לחמץ حمص Sauerampfer) ופי' דרך הפירות האלה כשהן בוסר מכוסים בשערות כמו נוצה ובגמר בישולן נופלין ונעשים לבנים.

* מרפים עיי"ע מפים ב'.

מַרְפֶּסֶת (מפעל רפס (דניאל ז', ד') ענין דריכה ורמיסה והושאל לנסר שרופסין בו לעלות עליו לעליה ומשם לארץ ועיי' בפנים וכדברי רבינו כעין שנקרא Balkon, Veranda) בפ' כיצד משתתפין (עירו' פ"ה:) הנותן עירובו בבית שער אכסדרה ומרפסת [ובהשותפין גמר' אי חולקין (ב"ב י"א:) היו חמשה בתים פתוחין למרפסת אין להם אלא ד' אמות[3]) פי' כגון אויר מסובב ובו פתח פתוח ובאותו האויר המסובב קירות יש בתוכו בתים פתוחים בו ומעלות עולות בעליות אין אומר ינתן לכל בית ד' אמות בחצר אלא נותנין לפתח המרפסת[4]) ד' אמות בלבד. *[אחי"ה וז"ל רגמ"ה כ"י לב"ב אשר ת"י (וממנו נדפס בש"ס ווילנא) מרפסת היינו עלייה שיש לה ד' פתחים או יותר בשורה אחת ועושין לפניהם נסר ארוך שרופסין עליו ולסוף אותו נסר סולם שיורדין בו לארץ ולפני אותו סולם יש פתח שנועל בעד המרפסת כל אותן ד' פתחים של עלייה ע"כ ורש"י פי' בב"ב מרפסת אלויי"ר[5]) והרבה פתחי עלייה פתוחין לו וכולן עולין דרך סולם אחד שקורין דגריי"ד[6]). וכנ"ה איזה פעמי' בעירובי' פ"ג: פ"ד. מ"ק י"א. ירו' עירובי' ספ"ח דכ"ה: ירו' סוט' פ"ח דכ"ב ע"ד תוספת' עירובי' פ"ט (פ"ו). וראיה לפירוש רגמ"ה ממה דאי' בעירו' פ"ד רע"א ומאי קרי לה מרפסת דקסלקי במרפסת וכו' — ועה"ק שנ"ב לועזו ע"י אומגנג והוא Galerie = Umgang ואולי לעז הנ"ל שברש"י צ"ל ג"כ גלרי"א galerie] —

מַרְפֵּק (מל"ע مرفق Ellenbogen פי' אציל Hand-gelenk, Achselgelenk) בפ' המצניע (שבת פ"י מ"ג) המוציא בפיו ובמרפקו. בפ"ה[7]) בערכי' (מ"א ד"ט.) ממלא את החבית מים ומכניסה עד

---

1) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע שמשיאין. 2) בדפ"ע ציסטי. 3) כצ"ל כי על זה הציון שלי' בדפ"ע כיון רבינו בפירושו: 4) בדפ' וויניצי' המרפשת. 5) אולי ל"צ Lustgang allée ובמנחו' ל"ג: לועז מרפסת: אלואויר"א ואולי הוא ל"צ Gang, allure. 6) Stufe degré. 7) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בפ"ה.

מַרפקו[1]. בפ"ק באהילות (מ"ח) [ושנים] במרפק. בב"ר פרש' מ"ה[2] (לפנינו פ' מ"ד) אל תירא אברם, ובפ' ס"ו (ס"ה) גשה נא ואמושך והיו אוחזין במרפקו כדי שלא יפול. על כל אצילי ידי (יחזק' י"ג, י"ח) תרג' על כל מרפקי ידין[3] פי' שחי ובלעז טיטיל"א. *[אחי"ה והוא לאי"ט ditello פי' בית השחי Achselhöhle וכן פי' אציל עיין רד"ק ליחזק' שם וז"ל ואציליהם בית השחי וכתיב על כל מרפקי ידיו [צ"ל ידין] והמרפיק הוא בית השחי כמו שאמרו רז"ל בפיו ובמרפק ועיי' רד"ק לירמי' ל"ח, י"ב ורש"י לועז שם איישילא"ש Achsel aiselles ועיי' לשבת שם ותוספו' שם חולקין עליו עש"ה אבל גם רגמ"ה כ"י לערכין (בקובץ כ"י אנגיליק' דף קמ"ב.) פי' מרפקו: בית שחי והר"ש באהלו' פ"א מ"ח חולק על זה ע"ש וכנראה שגם רה"ג פי' בענין שחי כי באהלו' שם אחרי שהביאו תרג' יחזק' מרפקי (ידיו) [ידין] כתב וז"ל ושמו בטיית הם הבִּיְן ע"כ ונ"ל שצ"ל אביט והוא ל"ע ابط ובקבוץ آباط פי' שחי ובמספר זוגי باطين באטין ואולי כצ"ל בפי' רה"ג — ובפי' רמב"ם לאהלו' מבואר ע"י קובדו והוא ל' איספניא codo, cobdo ובזה הענין מרפק cubitum מל"ר בל"ע ועיי' תוספו' שבת שם. והקבוץ נזיר נ"ב: (מפרקי) [צ"ל מרפקי] ידים ורגלים אבל עיי"ע רב א'. ובע' פרק א' פי' רבינו מרפק בענין אחר ע"ש] —

* מוֹרִיפַת (שם שָׂדֶה נקבה) שבת ס"ז. כבר פירשתי בע' אסטטמיתיה (ח"א, קע"א:)

* מָרַץ (ענין ריצה) תוספת' פרה ספ"ט (י') בכ"י אירפ' המים הנמשכין והנמרצין פסולין. ובנו"ג והנגררין.

* מַרְצוּמִי פי' פצע וחבורה ועוד עיי"ע מרמוצי.

* מַרְצֵעַ, מַרְצְעָא (מל"מ שם כלי לנקב בו Pfriemen ועוד בהשאילה עיי' בפנים) קידושי' כ"א: ולקחת את המרצע (דברים ט"ו, י"ז) מה מרצע מיוחד של מתכת וכו' ד"א המרצע להביא המרצע הגדול. שבועו' ד': בכורו' נ"א. עיי"ע סל ד'. והקבוץ קידושי' שם מיוחד שבמרצעין. והושאל לגזירה ולרצועה אשר בה רודין המחוייבין, ירו' מעש' שני פ"ה דנ"ו סע"ב ורע"ג מרצעה דעקיבה בן יוסף בא לכאן.

מַרְצֻף (= מַרְצוּפִּין מל"י μάρσιπος, μάρσιππος, μαρσίπιον, μαρσύπιον בל"ר marsupium כיס ואמתחת (Beutel, Sack בפ' המוציא יין (שבת פ':) אדמה כחותם המרצופין. בפ' המוכר את הספינה (כ"ב ע"ג.) לא מכר את העבדים [ולא] את המרצופין. פ"כ בכלי' (מ"א) הכרים והכסות והשקים והמרצופין. בפ' י"ז[4]) באהילות (מ"ה) מצטרפין כחותם המרצופין. פי' שקים גדולים שנותנין בהם הסחורות של ספינות. — (א"ב פי' בל"י ורו' אמתחת וכים). *[אחי"ה וכן העתיקו ע' זקנים אמתחת (בראשית מ"ב, כ"ז. כ"ח; מ"ג, י"ב) ועוד כיס (דברים כ"ה, י"ג; מיכ' ו', י"א) ועוד שק (בראשי' מ"ב כ"ז) ע"י μάρσιππος ולמשלי א', י"ד אי' בהעתקת כיס: μαρσύππιον וא"כ הוא היחיד בלישנא קלילא ממלה יוני' הקודמת והוא הוא ל"ר הנ"ל וכן בירו' שבת ספ"י די"ב ע"ד להריק בה את המרצופין. אבל במקומות הנ"ל וכן בב"ב ס"ז: ירו' ב"ב רפ"ד די"ד ע"ג נראה שהוא הקבוץ והוזכר לרוב אצל שקים והחלוק שבניהם עיי' בפירשב"ם לב"ב ס"ז: ד"ה והשקין ומתוך פירושו לב"ב ע"ג. מוכח שדעתו ג"כ שהם שקים לפרקמטיא של ספינות (ועיי' בפירש"י לשבת פ':) וכן הוא מבואר בפירוש רה"ג לכלי' פ"כ מ"א אשר אחריו נגרר רבינו בעל הערוך ושם בסד"ט צד 14 אי' ושמו בטיית גראיר והוא ל"ע غرایر הקבוץ מן غرارة שק של תבואה ולאהלות פי"ז מ"א לועז בטיית כורג והוא בל"ע خرج Reisesack ובפי' רגמ"ה כ"י לב"ב ס"ז: פי' מרצופין שלועזין מאל"ש ואולי צ"ל וואל"ש בל"צ valise Reisesack וכן בתנחומ' הישן פ' חקת צד נ' בהוצ' רש"ב בכ"י ר': לקח כל הכלים של ביהמ"ק ושמם במרצופים שלו וכו'] —

1 מָרַק (מל"מ (כמו מרט) ענין החלק ונקות וצחצוח וכ"ה בל"ס מְרַק reiben, poliren והושאל לגמר מלאכה vollenden ועיי' בפנים) בפ' אמר להם הממונה (יומ' ל"א:) ובר"פ השוחט בגמ' רוב אחד (חולי' כ"ט סע"א) קרצו ומירק אחר שחיטה על ידו. למה לי למרק מצוה למרק (יומי ל"ג רע"א חולי' כ"ט רע"ב) פירוש מצוה להשלים בשחיטה מיעוט סימנים שנשארו שלא ישאר כלום[5]. בר"ג דברכו' (ה' סע"א) ייסורין הממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה פי' מריקין דמו ומכלין

[1]) ושם י"ם: אי' עד האציל. [2]) כ"ה לנכון בכ"י אבל בדפ"ע בט"ם מ"ח. [3]) כ"ה בדפ"ר, ובכ"י. ק"ם ידוהי, ובכ"י ב"ר ידים ובפי' רה"ג לאהלו' ידיו. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע י"ו. [5]) והוא עפ"י פי' ר"ח ביומי ל"ג. וז"ל (בש"ס ווילנא יומי ל"ב סע"ב) צריך אחר למרק כלומ' להשלים לחתוך מיעוט הסימנים הנשארים משום דמצוה למרק כלומ' מצוה לחתוך תשלום הנותר בסימנים ולא נחתך ע"כ וכן פירש רגמ"ה כ"י לחולי' כ"ט. (בקובץ כ"י אנגיליקא דף רצ"ז.) מירק כלומ' דגמר השחיטה ע"כ ועיי' תוספו' חולי' שם ד"ה ומירק. ובעוקצין פ"ב מ"ה פי' רה"ג. מירק באריכות ע"ש וסיים פי' מירוק כשיחתוך לשנים דבר שהוא חתוך בו מקצת.

כחו מלשון המתחיל במצוה אומר לו מרוק (ירושי׳ פסחי׳ ספ״י דל״ז ע״ד ירו׳ ר״ה ספ״א דנ״ז ע״ג, ירו׳ ביצי׳ פ״א ד״ס סע״ב) פי׳ כלה והשלם המצוה [1]. בפ״ד בתמיד (מ״ב) מירק את ההפשט. ובהעושה פ״ג באהילות (מ״ג) שייר בה החרש מלמטה או מלמעלה [2]) הגיפה ולא מירקה פי׳ שייר האומן הגיפה סגר הדלת אבל לא השלים הסגירה. בסוף מקואות (פ״י מ״א) או שהכניסן כדרכן ולא מירקן פי׳ לא גמר מלאכתן. *[אחי״ה פי׳ מרק בפיעל ובפעל בדרך השאילה ענין גמר ותשלום כי ע״י מריקת הכלי הוא נגמר. ונאמר על גמר מילה ירו׳ שבת פי״ט די״ז סע״ב הדא דתימר בשאין בו (ובירו׳ יבמו׳ פ״ח ד״ט. אי׳ בשאין ב יום) כדי למרק אבל אם יש בו (ביום) כדי למרק ממרק ואינו חושש. ועוד על הזריקה ירו׳ יומ׳ פ״ה דמ״ג. הקרנות ממרקות אותן. ועוד על לקיחה ומכירה ב״מ ט״ו. ורבינו הביאו בע׳ הבא אח״ז ובאמת יותר שייך לשם. ועוד על גמר שלום הנדוניא ירו׳ כתובו׳ ספ״ו ד״ל ע״ג ולא ממריק לה פורנא וכו׳ עד שעה שהוא ממרקה. — אבל בב״ר פס״ט ממרקין לך מן חוביך נ״ל שצ״ל ממרחין עיי׳ מ״כ בפר׳ מ״א ורבינו בע׳ מג ובע׳ שק ג׳ לא גרס לה או שייך לע׳ הבא אח״ז וש״נ ג״כ ייסורין הממרקין וכו׳ ברכו׳ הנ״ל ויתר הדוגמאות כי כולם ענין שחיקה וצחצוח הם. ועוד בענין גמר חתיכה בנפעל תוספת׳ עוקצי׳ פ״ב שנמרק חצייה וחצייה קיים הרי זה אינו חבור נמרק האמצעי וכו׳ איזה פעמים ובעוקצין פ״ב מ״ה אי׳ בפיעל אעפ״י שלא מירק ועיי׳ הר״ש שם. וכן בפיעל בתוספת׳ חולי׳ רפ״א ישראל ששחט ומירק הגוי . . גוי ששחט ומירק ישראל וכו׳] —

2 מָרַק (מע׳ הקודם מל״מ ענין צחצוח poliren, reiben והושאל לנקיית הנפש מחטא (reinigen, blank reiben בבמה מדליקין בגמ׳ על ג׳ עבירות (שבת ל״ג סע״א) כל הממרק עצמו לעבירה פצועות וחבורות יוצאות בו שנא׳ (משלי כ׳, ל׳) חבורות פצע תמרוק [3]) ברע. פי׳ המהבהב כמו (ירמי׳ מ״ו, ד׳) מרקו הרמחים ענין חידוד. בפ׳ שנים אוחזין בגמ׳ מצא שטרי חוב (ב״מ ט״ו.) ואנא אוקים ואידכי ואמריק ואישפי [4]) זביני אילין. בזבחי׳ בפ׳ דם חטאת (צ״ה:) טעונין מריקה ושטיפה. בסיפרא בצו בפדשת חטאת (פרש׳ ז׳ פרק ג׳) ת״ר מריקה ושטיפה בצונן דבדי ר׳ מריקה כמריקת הכוס ושטיפה כשטיפת הכוס וחכמי׳ אומרי׳ מריקה בחמין ושטיפה בצונן [5]). הומרק סירו (סנהד׳ צ״ב סע״ב) פי׳ בע׳ סר (ג׳). *[אחי״ה הוראת זה השרש מל״מ ענין צחצוח וחידוד ונקיות הוא ומזה בריש קהל׳ רבה מעשה וכו׳ וראה שם אבן אחת וכו׳ ומירקה פי׳ היה מצחצחה ועשאה בהירה ובריש שהש״ר וילק׳ מ״א רמז קפ״ב וילק׳ משלי רמז תתק״ם בשנוי הגירס׳. והושאל לנקיית הנפש מעון ולכאן שייך ציון מע׳ הנ״ל מברכו׳ ה׳ סע״א ייסורין ממרקין כל גופו של אדם, וכן שם: יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם [6]). וכן ביום פ״ו. יסורין ממרקין . . ומיתה ממרקת ועיי׳ ירו׳ יומ׳ ספ״ח דמ״ה ע״ג וירו׳ סנהד׳ ספ״ב דכ״ז סע״ג. ופי׳ ממרקת מנקה ומטהרת וכן בירו׳ הוריו׳ ספ״ב דמ״ו ע״ד מה חטאת מכפרת וממרקת אף אשם מכפר וממרק וכו׳, ב״ר ר״פ ס״ב החולי ממרק פי׳ מנקה עונות ועיין פירש״י בשבת קי״ח: ד״ה ממתי מחולי בני מעיים. ולפי זה יש לקיים ג״י ממרקין לך מן חוביך ב״ר פס״ט עיי״ע הקודם וכן ענין מרק בל׳ שומרוני פרע חוב וירצו את עונם (ויקי כ״ו מ״ג) תר״י ב׳ ימרקו ית חוביהון. ולכן נאמר ג״כ מנקיית החוב והפרעון וזה ענין אמריק בב״מ ט״ו. ולכן הוזכר יחד עם אידכי (אדכי) פי׳ אטהר. אבל הממרק עצמו וכו׳ (שבת ל״ג סע״א) נ״ל מל״ע מֵרַק פונה ונוטה מדרך הישר וכן הבין פירש״י ע״ש ובפי׳ משלי (כ׳ ל׳) הביא רק הדרוש — ובעצם הראשונה ענין מריקה מל״מ (ויק״ר ו׳, כ״א) הרבה בזבחי׳ צ״ד: צ״ה: צ״ו: צ״ז. וספרא צו הנ״ל ותוספת׳ זבחי׳ ספ״י] —

מרק (= מַרְקָא לדעת רבינו טיט מעורב בו שער של צאן או טיט שרוי בלובן ביצה עיי׳

[1]) בירו׳ בכ״מ אי׳ מכיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק ובתוספו׳ חולי׳ כ״ט. ד״ה ומירק הביא בשם מדרש מי שהתחיל במצוה אומרין לו מרוק וחידוש שנעלמו מעיניהם וגם מעיני הגרי״ב בהפשב״ע מקומות הנ״ל בירושי׳ ובמדרש לא מצאתי כי אם בתדב״א זוטי פ״ט מכאן אמרו כל העושה מצוה ואינו גומרה מתחייב בנפשו ועיי׳ סוט׳ י״ג רע״ב כל העושה דבר ולא גמרו וכו׳ וכ״ה בתנחומ׳ עקב סי׳ ו׳ ושם אי׳ עוד אם התחלת במצוה הוי גומר את כלה וכו׳. [2]) בגו״ג הרש מלמטן או מלמעלן. [3]) כ״ה הקרי והכתיב תמריק. [4]) כ״ה בכל כ״י ערוך וכ״ה בע׳ שף ג׳ ושם אשפי וכ״ה לפנינו אבל בכ״י ש״ס ואישפי עיי׳ ד״ס לב״מ צד י״ח. וש״נ קצת בסדר אחר ובפי׳ ר״ח לב״מ (בש״ס ווילנא) הסדר: אנא אשפי ואמרק וארכי, ובדפ״ע בע׳ נוכחי בט״ס ואיפשי. [5]) בגו״ג בסיפרא רק בזה״ל: מריקה ושטיפה מריקה כמריקת הכוס ושטיפה כשטיפת הכוס. אבל כגי׳ רבינו אי׳ בזבחי׳ צ״ז. ואולי כן היה בספרי רבינו גם בסיפרא שם. [6]) ובילק׳ עקב רמז תת״ן גם כאן: כל גופו של אדם.

בפנים ולפע"ד מל"פ مرك טיט של דבק (Leim באילו חוצצין פ"ט במקואות (מ"ב) ר' יוסי מטהר בשל יוצרים ומטמא בשל מרקא. פי' טיט שמערבין בו דברים אחרים לחזקו כדכתי' (משלי כ', ל') תמרוק ברע ובתמרוקי הנשים (אסתר ב', י"ב) והוא שעד של צאן. וי"א טיט מתוקן לעושי כלי חרש שרוי בלובן ביצה לתקן בו כלים שנסדקו ואין המים ממחהו [1]. *[אחי"ה הביאו הר"ש בשם הערוך וז"ל רה"ג בסד"ט 32 בשל מריקה פי' כדאמר' בתוספת' (מקואות רפ"ז) ר' יוסי מטמא בשל מריקה ששפין בו פי' סכין סדקי [2]) כלים וזה פי' מריקה טיט עבה יותר משל יוצרים כדכתי' (משלי שם) תמריק ברע וכתי' (אסת' שם) ובתמרוקי הנשים ע"כ וא"כ שניהם מוציאים המלה מל"מ שענינו כמו בל"ע مرغ = مرخ סיכה בשמן וזולתו או מל"ע مرج ענין עירבוב mischen ובפרט פי' מרקא לפי דעת רבינו שער של צאן וכיון לל"ע مرق פי' צמר של צאן שאינו נקי וכפי' י"א נ"ל שכיון לל"פ مرغة ביצה אבל לפע"ד הוא ל"פ הרשומ' בתחלת הערך והיינו טיט של דבק לתקן בו שברי כלים, והוא יותר עב מטיט של יוצרים כדעת רה"ג והרמב"ם בפי"מ למקואות הנ"ל. ודע כי בנו"ג מרקה ובתוספת' מקואו' שם וכפי גי' רה"ג מריקה [3]) ורש"י לב"מ מ"ז רע"ב פי' מרוקא כלי העשוי מגללי בקר נראה שפי' כן כמו טיט של מריקה וכיון לל"ע مرغ גללי בקר אבל עיי"ע מרוקא — ובענין הראשון היינו עירוב של סממנים מלשון תמרוקי נשים אי' ג"כ בירו' ביצ' פ"א ד"ס רע"ד העושה אלונתין בשבת חייב משום מרקיה (וצ"ל או מרקה או מריקה), ושם: ביום טוב חייב משום מרקה עיי"ע אלונתית (ח"א, ק"א.)] —

מרקא (בל"ר meracum יין בלתי מזוג ungemisch-ter Wein) בפ' הערל בגמ' א"ר יהושע (יבמות פ' רע"א) ממאי הוי דאפיא אימיה [4]) בטיהרא ושתיא שכרא מרקא בר"ג בפ' בכל מערבין (עירו' כ"ט סע"ב) וברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט:) ונשתי בתריה חמרא מרקא לישתי שכרא מרקא [5]) פי' מזוג במים. פ"א „השוקט על שמריו כדכתי' (ירמי' מ"ח, י"א) [ושקט הוא על שמריו] ולא הורק מכלי אל כלי" [6]). פ"א יין המורק וצלול. — (א"כ פי' בל"ר חי בלתי מזוג) *[אחי"ה כפי' הראשון אי' ברש"י לעירו' לגיטי' ויבמו' הנ"ל וכפ"א האחרון הוא ענין מלה ערבי' مروّق יין מסונן וצלול ור"ב כיון לל"ר הנ"ל] —

מרוקא (נ"ל כמו מורקא בל"ע مرخة תמרים שאינם מבושלי' unreife Datteln) בפ' הזהב בגמ' דסמוך לאסימון (ב"מ מ"ז סע"א ורע"ב) קונין במרקא [7]) פי' „גרעינא של תמרה שמחליקין בה תפר הנייר". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא), וכ"ה בתוספ' ד"ה מרוקא ושם שמחליקין בהם את הקלף. ופירש"י עיי' בע' מרק ג' וכן פי' רבינו יהונתן הובא בשט"מ ושם פי' הראב"ד עביט של מימי רגלים. ולדעת ה' פערלעס (עט"ש 38) הוא מל"ר amurea פסולת של שמן ולפי זה עיקר הגי' מורקא ואולי מל"ע הנ"ל והסופרים החליפוהו במוריקא הרגיל יותר עיי"ע הבא אח"ז] —

מריקא (= מוֹרִיקָא מל"ע مريق Saflor) בס"ג דפ"ק דביצה (י"ד.) אי נמי במוריקא. בס"ג דפ"ק דע"ז (כ"ב.) הנהו מוריקא'. נרד וכרכום (שה"ש ד', י"ד) תרג' רשק ומוריקא. *[אחי"ה ובע' רשק: רשקא ומוריקא ועיי"ע פוך ומ"ש בענין רשקא. גיטי' ע'. עיי"ע חח א' (ח"ג שפ"ו.), שבת ק"י רע"ב עיי"ע כן ג'. חולי' מ"ז: עיי"ע כשות. ומוריקא הוא הוא חריע עיי"ע (ח"ג, תצ"ח:) וש"נ ירו' כלאי' פ"ב דכ"ח. ועוד עיי"ע אסטים (ח"א קע"ב.) ומ"ש בשם רה"ג מעוקצין ג'. ב' ועוד עיי"ע כרכום — והתואר רבים מוֹרִיקָאֵי ע"ז הנ"ל זורעי גנות כרכום עיי' פירש"י] —

* מֵירוּק (פי' שפיכה die Ergiessung מפעל רוק בהפעיל) יבמו' נ"ה: ביאת המירוק פי' שפיכת הזרע, ושם מירוק גיד, מירוק עטרה.

* מְרִיקָא (מפעל מָרַק ב' das Ausspülen) עיי"ע מרק ב' וש"נ.

* מִרְקַחַת, מרקחתא (מל"מ ענינו מרקחה Salbe) ב"ר פ"י ובהם הרוקח מרקח את המרקחת. באיכ"ר פתיחת' סי' ה' והובא בע' תסס בשם בריש

---

[1]) בר"ש ממחקו. [2]) וכ"ה בתוספ' כ"י אירפורט ובנו"ג בט"ס מירקו וצ"ל סידקי. [3]) וכ"ה בכ"י בתוספ' ובדפ"ע מריקא. [4]) כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ק"ט אמיה ונ"ל שצ"ל אומיה ועיי"ע טהר ב' (ח"ד י"ז הערה 6) ובנו"ג ג"כ דאפיה אימיה ובדפ"ע בט"ס רפיא אמיה (דאימיה) וט"ס הוא. [5]) לי' בש"ס וכל זה אי' בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ובי"ר ובדפ"ע לי' שני ציונים האחרונים. [6]) הועתק מפי' ר"ח לעירובי' (בש"ס ווילנא). [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ובש"ס במוריקא וצ"ל במרוקא וכ"ה בכ"י ש"ם ובפי' ר"ח.

(מגילה) [צ"ל מגילת איכה] גופן תוסס כהדא מרקחתא.

מֶרְקוּלִים (מל"ר Mercurius והוא אצל יוניים Ἑρμῆς עיי' בפנים) בפ' ד' מיתות (סנה' ס' רע"ב) הזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו[1] בע"ז פ' ר' ישמעאל אומ' (מ"ט:) ג' אבנים זו בצד זו בצד מרקולים[2]. בפ' אילו מציאות בגמ' ואלו חייב להכריז (ב"מ כ"ה:) באבני בית קולים מהו פי' „בית ע"ז שמה מרקולים (עבודתה) [צ"ל עבודתו][3] רגימת אבנים (ועיקרה) [צ"ל ועיקרו] כדתניא בר"ג דפ' ר"י (ע"ז נ'. וכ"ה בב"מ שם) אלו הן אבני בית מרקולים[4] אחת מכאן ואחת מכאן ואחת על גביהן"[5]. — (א"ב פי' בל"ר מרקורים שם אליל ממונה על עוברי דרכים והיו מקימים פסל זה בפרשת דרכים עשוי מאבן ובידו נטויה היה מורה הדרך אשר ילכו בה וגם היו מקימים אבן אחת על שתי אחרות בפרקי הדרך והאורחים בעברם לכבוד האליל משליכים שם אבן) *[אחי"ה ועיי' מ"ש בע' אבני בית קולים (ח"א, י"ד בהערה 10) ושם הוכחתי כי שם קולים יש לה קצת שייכות למרקולים ועיי' תוספ' ב"מ כ"ה: באבני. והרבה בענין מרקולים ועבודתו עיי' בע"ז נ'. סנהד' ס"ד. חולי' קל"ג סע"א ירו' סנהד' רפ"ה דכ"ב ע"ד ושם פ"י דכ"ח ע"ד, ירו' ע"ז רפ"ד דמ"ג סע"ג ורע"ד, תוספת' ע"ז ספ"ז. אבל בברכו' נ"ז סע"ב הרואה מרקולים לי' בכ"י ש"ס ובתוספת' ברכו' כ"י רפ"ו אי' הרואה עבודה זרה ובנו"ג עכו"ם אבל עיי' מ"ש הגרי"ב בהפשב"ע והאריך בענין מרקולים] —

* 1 מַרְקוּעַ (פי' בל"ע مرقّع, مرقّعة חתיכה מבלויי בגדים לתקן בו הבגדים der Flecken, Fetzen eines Kleides) ירו' סנהד' רפ"ד דכ"ב: איתקלף . . מרקועך והקבוץ מַרְקוּעִין, מַרְקְעָן עיי"ע מרדעת ומ"ש וש"נ איכ"ר פ' רבתי וירו' מ"ש פ"ד דנ"ה סע"ב.

* 2 מַרְקוּעַ (= מַרְקִיעַ מל"י האמצ' μεργία חלק וחתיכה ופרוסה Stück, Laib) עיי"ע גרב ג' (ח"ב, שמ"ח:) ושם הארכתי.

מרקפא (לדעת רבינו דפק anklopfen) בריש ויק"ר פרש' והוא ישקיט (פ"ה) דידעא למישאל אזלא לגבי מגירתא תרעא פתיח[6] מרקפא ליה. פי' מקשת בפתח ודופקת ומבעבעת. *[אחי"ה ענין מבעבעת פי' נחירה להוציא קול עיי"ע בעבע ב' (ח"ב, קל"ח:) ובנו"ג מרפק ליה וזה עולה יפה עם פי' רבינו ואם גי' מרקפא נכון אז ענינו מל"ע رَقَبَ פי' המתין warten כלומ' ממתנת בפתח ולא הלכה פתאום וכמאמר רז"ל אל תכנס לביתך פתאום כ"ש לבית חברך עיי' סוף ע' בעבע ב'] —

* מרקוש צ"ל תרקוש עיי"ע וש"נ תוספת' שבת ר"פ י"ד (פט"ו).

* מָרַר (מל"ט ענין מרירות הטעם bitter sein והושאל ליגון וצער erbittert sein) הרבה בתרג' ושם פעלים ושמות עיי' דוגמאות במתורגמן ואצל הח' לעווי וכן בדרז"ל בפיעל והתפעל שהש"ר פ' צרור המור ופ' מי זאת ומה המור הזה כל מי שליקטו ידיו מתְמָרְרוֹת כך אברהם מְמָרֵר עצמו וכו', בהפעיל: שבת פ"ח: מיצר ומֵימַר, בפלפל עיי"ע מרמר. והתואר מָרִיר ברכו' נ"ו. שבת קכ"ז סע"ב ב"מ קי"ג: ולנקבה מְרִירְתָּא ב"ב כ'. ורבים מְרִירֵי ליבא מ"ק ח'. והשם באסת"ר פ' אם על המלך: בוכים במֶרֶר והקבוץ בשהש"ר פ' קמתי וידי נטפו מור (שה"ש ה', ה') מְרָרִים דגזר כורש וכו'. ובל"ס מְרָרָא (das Bittere) ע"ז ל"א: מרורא דכשותא. סנהד' י"ט. אגב מרריה. וקבוץ עירו' י"ח: מְרוֹרִין, ירו' מגיל' פ"ד דע"ד ע"ד פטירין עם מרורין וכצ"ל בתרג' של מצות ומררים (שמות י"ב, ח') ושם מופשט מֵירוּר וכן דרש מרים על שם המֵירוּר פסיקת' רבתי פט"ו וילק' שה"ש רמז תתקפ"ו (צד קע"ח רע"א) ובשהש"ר פ' כי הנה הסתו: מרים לשון מירור הוא. וכן דרש במד"ר ספ"ג מררי (במדי ג', ל"ו) על שם מירור. וכן ענין מְרִירוּת שמ"ר פמ"ג ויק"ר פי"ב אסת"ר פ' אל תירא. ובענין מָרוֹר, מרירתא (מרריתא) מין ירק כמו עולשין עיי"ע מר ו' ומ"ש. וש"נ פסחי' ל"ט. מרירתא דכופיא פי' מרה Galle ועוד עיי"ע דיו, וע' מָרָה א'.

* מְרִירִי (שם שד) במד"ר פי"ב מרירי שליט מי"ז בתמוז ועד ט' באב. והוא הוא קטב מרירי ברכות ה'. פסחי' קי"א: ואולי בחר כן בהיות לשון נופל על לשון mairya בעל הסכנה gefährlich,

---

[1] וכ"ה נכון בכ"י ש"ס ובנו"ג עבודתה. [2] כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר ווניצי'. [3] וכ"ה בפי' ר"ח ועיי' לעיל בהערה 1 [4] וכ"ה בכ"י ש"ס הי' בב"מ כ"ה: עיי' ד"ס שם ובנו"ג בשני המקומות בית קולים. [5] הועתק מפי' ר"ח לב"מ (בש"ס ווילנא) ע"ש. [6] בדפי' באזיל והלאה לי' בט"ס.

verderblich עיי' זה הערך בצענדלעקסיקאן ליוסטי צד 221.

מָרֵשׁ (= מָרִישׁ מל"ר אמצעי' עיי' בפנים פי' קורה ועצים לבנין Bauholz) בר"ג דפ' סדר תעניות כיצד (ט"ז.) אפי' גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו. בר"ג דפ' לולב הגזול (סוכ' ל"א.) האי כשורה דמטללתא[1] עבדו בה[2]) תקנתא משום תקנת מריש פי' תקנת מריש[3]) כדתנן בהגזקין פ"ה בגיטין (מ"ה) ובפ' ז' בעדיות (מ"ט)[4]) על המריש הגזול שבנאו בבירה שיתן את דמיו[5]). ובר"ג דפ' מרובה (ב"ק ס"ו סע"ב) והרי מריש דאיכא שינוי השם דמעיקרא קרו לה כשורא והשתא טללא ותנן על מריש הגזול שבנאו בבירה שנוטל דמיו מפני תקנת השבים אמר רב יוסף (שם ס"ז רע"א) מריש שמו עליו דתניא צלעות הבית (יחזק' מ"א, כ"ו) אילו המלטוסין[6]) והעבים (יחזק' שם) אילו המרישות[7]) וככר פי' בע' מלטס. ובפ' ד' בזבי' (מ"ב) הקיש על המריש ועל המלבן. וכפים מעץ יעננה (חבקוק ב', י"א) תרג' ושיפא מגו מרישא עני לה. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' מ"א ו', ל"ו; ז', י"ב מריש אעי ארזין ותרג' הקרות דה"י ב' ג', ז' מָרִישַׁיָא ובב"ק הנ"ל הקבוץ המרישות ובירו' ב"ב רפ"א די"ב ע"ד מרשיו וגזרת המלה (לדעת פערלעס עט"ש 20) היא מל"ר אמצעית maeremium, maremium מן Baumaterial, materia, materies ועוד הדבר צריך למוד ולי נראה מל"ר אמצעי' maresmus באותה ההוראה וזה קרוב יותר לכתיבת מריש. ולדעת הח' ברילל (יאהרביכער א', 197) נגזר מל"ס אֲרַשׁ בל"מ רשש zerstossen] —

* מָרוּשָׁא (נ"ל מל"ע مرسّا ובל"י אמצ' μερσίνιον, μερσίνιν חבל Strick ועוד עיי' בפנים) ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה סע"ד הוה יהיב ערסיה על ארבעה מרושין דמיין פי' ר' ינאי היה מתירא מהנחש ונתן מטתו על ארבעה חבלים שרויים במים כדי שלא יעלה עליה הנחש. והמפרש פי' על עוגיות מים ולא ידעתי מאין בא לו פתרון המלה ועל פיו נגרר גם ה' לעווי. אבל מלת דמיין קשה להלמה ואולי צ"ל רָמִין פי' גבוהים ואז מרושין הוא מל"ע مريطى עמודים וא"כ נתן מטתו על עמודים גבוהים.

* מרשיא (?) (מין פול לבן) זו גי' ר"ש בכלאי' פ"א מ"א וגי' רבינו בע' פול ספרווה ובנו"ג בירו' כלאי' רפ"א דכ"ז. כרפוונה. ואולי צ"ל בגי' ר"ש מאשיא והוא מל"ע ופ' ماش מין פול ירוק.

מַרְשַׁנְיָא (שם מקום עיין בפנים) אתו בני מרשוניא דפניה[8]) (ב"מ ק"ז סע"ב) פי' שם מקום. — (א"ב[9]) משרוניא) *[אחי"ה בע' דפן ב' פירשתי בין לגי' הספרים בין לגי' רבינו. ודע כי בכ"י ו"ו א' ב' וב"ר אי' בכ"מ מרשניא בכ"י ק"ט בכ"מ מרושניא וכ"ה באמצע הערך בכ"י ל"ד וה"ב ובראש הע' מרישניא ויתר שינויי כ"י ש"ס עיי' בד"ס ב"מ צד קנ"ט] —

☞ מֵרְשְׁוָתָא (Sägemühle) ירוש' פ' לא יחפור דב"ב (רפ"ב די"ג:) מרחקת אילין מרשותא מכותלו ד' אמות פי' המפרש רחים שמנסרין בו נסרות. *[אחי"ה בנו"ג מָרֵשְׁוָתֵיָה ונראה שנבנה מן מריש פי' רחים המנסר בו הקורות. ואם נגזר מל"ס אָרוּשׁוּתָא ענין רשישה אז יש להעתיק Brettschneide] —

☞ מֵרַת (= מירת בל"ס מֵאְרִית, מֵאְרִיתָא פי' תירוש Most) תרג' יטפו ההרים עסים (יואל ד', י"ח) ידבון טוריא חמר מרת עיי"ע מר תשיעי. *[אחי"ה והוא מל"ס הנ"ל ולא כדעת ר"ב בע' מר ט' ע"ש ומ"ש] —

* 1 מָרְתָא (בל"ס גבירה, גברת Herrin) תרג' כשפחה כגברתה (ישעי' כ"ד, ב') אמתא כמרתה, תרג' בעלת הבית (מ"א י"ז, י"ז) מרת ביתא ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד מרתה דביתא דקבלתן, ב"ר ר"פ מ"ז מרתא לבעלה, ושם פנ"ב וילק' משלי סוף רמז תתקמ"ז מרתא (מרתה) דבעלה — ובל' זכר מר והשם המופשט מָרוּתָא עיי"ע מר ב' וש"נ.

* 2 מָרְתָא (שם העצמי א') לנקבה מרתא בת בייתוס סוכ' נ"ב סע"ב גיטי' נ"ו.

---

[1]) בנו"ג עוד דגזולה. [2]) בנו"ג ליה רבנן. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי'. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. [5]) בנו"ג ליטול את דמיו, שנוטל דמיו ובירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד יתן לו דמיו ובירו' גיטי' פ"ה דמ"ז סע"א נותן לו דמיו. [6]) עיי"ע מלטס וש"נ השינויים ובפי' סר"ט לרה"ג 40 לזבין פ"ד מ"ב המלטטים. [7]) בכ"י ש"ס ר' המרישין ועיי"ע עב ג' בכ"י ק"ט ומ"ש ובכ"י מ' המארישות ושם גם היחיד בכ"מ באלף המאריש. [8]) בע' דפן ב' דפנוה וכ"ה כאן בכ"י ק"ט ובנו"ג דפנוהו. [9]) נשמט בדפ' אמש'.

כתובות ק"ד. ספרי כי תצא פ' רפ"א והיא היתה אשת ליהושע בן גמלא עיי' יומי' י"ח. ובאיכ"ר פ' על אלה אי מרים בת ביתום עיי"ע מרים, ב') לזכר פסחי' ק"ג רע"א מרתא אמר משמיה דר' יהושע שבת קכ"א סע"ב מ"ק כ"ו סע"ב ביצ' כ"ב. גיטי' ל"ז: יבמות ק"כ. אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי. קידושי' ס"ה רע"ב אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא וכ"ה בכ"י ש"ס פסחים קי"ג סע"ב ובכ"י בב"ק נ"א סע"ב ובכ"י ש"ס ברכות ג'. ועיין ד"ס שם ונעלם מעיני בעל ד"ס שמ"ר פנ"א דאי' שם א"ר שמואל בר מרתא ועוד עיי"ע רב שמואל בר מַרתא בסד"ה צד קע"ז ע"ג (בד' ווארשא) וע' מרתא (שם קל"ח ע"ג) — ב"ב נ"ב. עיי"ע כפי א'.

* מוֹרְתָא (נ"ל מל"ע مارية רכה וקלה weich, leicht ותואר למעשה קדרה) ירו' ברכות פ"ו ד"י סע"א הדא שתיתא והדא מורתא שחיקתא אומ' עליו שהכל נ"ב וגי' המהרש"ס מירתא ופי' מין מעשה קדרה שג"כ מוקי לה בגמ' דילן (ר"ל בבבלי ל"ח.) כגון דהויא רכה ע"כ ופתרון המלה הערבי' הנ"ל ממש כן, ובענין שתיתא עיי"ע שתית.

* מַרְתְּחָא (מפעל רָתַח פי' כלי שמרתיח את האפוי או הבשול) תרג' ירו' א' מרחשת (ויקרי ב', ז'; ז', ט') מרתחא.

מָרְתְּכָא (מל"ע مرتك וכ"ה בל"פ ונקטע מן مرده سنك אבן מתה abgestorbener Stein ונקרא כן סיג הכסף lithargyrum, Silberglätte בל"י λιθάργυρον) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט סע"ב) מרתכא וחומרתא דפילון. בפ' אחרון בגיטי' בגמ' גופו של גט (שם פ"ו.) מרתכא וכבריתא. פי' אבן שקורין לה ליתרציר"ו[1]. — (א"ב פי' בלשון ישמעאל סיג כסף וזהב הנתך בכבשן ונהפך לאבן כאשר יזוקק הכסף והזהב במקום מוצאה ויפה פי' בעל הערוך) *[אהי"ה ובגוף הדבר פי' כן גם רש"י אבל הלע"ז קוגילו"ן בשני המקומות קשה להלמו כי מ"ש רמ"ל במ"ל שכיון ללא"ט coagulo אין נ"ל שענינו קיבה המעמדת את החלב שקורין Lab עיי"ע מסו] —

* מַרְתַּף (Vorrathskammer) עיי"ע רתף ומ"ש.

מִרְתַּק (= מטרק מל"ע مطرق מקבת והכאה על ידו Schlägel; Schlag mittelst eines Hammers) בב"ר פ' נ"ב[2] (פ' נ"א) מאת ה' מן השמים (בראשית י"ט, כ"ד) במרתק מן גבר. תרג' ירו' (א') באבן או באגרוף (שמות כ"א, י"ח) מרתיק. ירושלמי בסוף משקין (ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג:) נחית מן חמרא ויהב ליה מרתוקא גו לביה. *[אחי"ה בנו"ג חד מרתיקא וכו' אבל בירו' סנהד' פ"ז דכ"ה רע"ב אי' כגי' רבינו ובירו' סנה' שם עמוד ד' חד מרתוקה ובנו"ג בתר"י מרתוקא, ופי' כמו מטרק עיי"ע מקבת והכאה במקבת עיי"ע בנתיקה (ח"ב קכ"ח.) ובמ"כ ובמיוחס לרש"י בב"ר פי' אגרוף עפ"י התרג' הנ"ל אבל גם בתרג' ירו' ענין מרתוקא או כגי' רבינו מרתיק מקבת או מקל Schlägel, Büttel ולעומת זה תרג' אונקלס כורמיזא שהוא ל"ס גורמיזא מקל ועוד עיי"ע כורמיזא, ותיזוירוס לגיזיניאוס ע' גמד] —

מש (ענין תפישת דבר ביד מל"ט מָשַׁשׁ או מל"פ مسيدن = مجيدن ergreifen, erfassen) בס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ז:) תימוש ההיא איתתא זוודתא לאידך. — (א"ב בנוסח' כתוב צבית זוודתא לאידך תימוש זוודתא לנפשך כלומ' התקן) *[אחי"ה אבל כבר העירותי בע' זווד (ח"ג, רע"ז הערה 3) כי כגי' רבינו אי' גם בכ"י ש"ס והוא מל"מ הנ"ל ובפלפל משמש עיי"ע זווד למשמושי[3] ליה זוודתא (עירובי' מ"א:) ופירש"י לזמן תכריכין ע"כ וזה לפי הענין ולפי פשוטה של תיבה פי' או מל"מ או מל"פ הנ"ל לתפוש ביד ולאחוז ומזה הענין ב"ק צ"ב: אוכפא לגביך מוש פי' אֱחוֹז ותפוש האוכף לצורך גביך ורש"י פי' בע"א ע"ש' ובשט"מ. אבל בע' אכף (ח"א, פ"ב) פירשתי בע"א כפי גי' רבינו אכפא מושל גביך אבל גם בכ"י ש"ס הגי' אוכפא מוש לגבך ואולי כצ"ל ג"כ בערוך והלמ"ד מתיבת מושל שייך לתיבת גביך. — והנפעל מן מוש נמושות ופלפל ממשמשין עיי"ע נמש וש"נ משושות הכל מציון ירו' פיאה פ"ח ד"כ ע"ד — ירו' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד שֶׁמָּשָׁה עיי"ע מט ב'] —

☜ מש (= מְשָׁא מל"ע مسى ענין קינוח יד ואצל רז"ל נטילת ידים die Hand waschen) מסכת פסחי' פ' ערבי פסחים (קי"ב רע"א) דמסובר[4] ולא משי ידיה פי' לא נטל ידיו. *[אחי"ה וכן פירש רבינו בע' סבר ד', ומל"ע הנ"ל וכנ"ה בב"ק י"ז. עד דמשי ידיה, חולי' ק"ז. משו ידיכו וכו'

---

[1]) כ"ה לנכון בדפ' אמ' והוא לאי"ט litargiro אבל בשאר דפוסי ערוך מחסרון ידיעת הסופרים ליתרוצו ובכ"י ערוך וי"ו א' ל"ד ק"ט ה"ב ליתרייגו ובכ"י ו"ו בי לאיתרייג"ו משובש יותר. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר ובדפ"א אבל בדפ' פיז ווניצי' בט"ס כ"ב. [3]) כצ"ל ושם בט"ד למשמושיה. [4]) וכ"ה נכון עיי"ע סבר ד' ובנו"ג בט"ס דמסוכר.

ושם: ולא משית ידי ואמאי לא משית א״ל הוא אכיל ואנא משינא. נדרי׳ צ״א. מיקדמא משי אידיה לגברא יומא חד אתיא ליה מיא לממשא וכו׳] —

* מש (מל״ע مش פי׳ שרה במים einweichen) ב״ב קנ״ג. אמשינהו למניה דרבא במיא וכו׳ ויפה פירשב״ם שראום במים, והוא ממש ל״ע הנ״ל ובפי׳ רגמ״ה כ״י ת״י (אשר ממנו נדפס בש״ס ווילנא) אי׳ וז״ל אמשינהו: שרא מלבושיו במיא וכו׳. ורבינו הביא מאמר האחרון מאותו הסיפור בע׳ טבא.

מֵשָׁא (= מֵשָׁן Messene) בב״ר בפרש׳ ל״ח (ס״פ ל״ז) ויהי מושבם ממשא (בראשית י׳, ל׳) משא[1] מתה מדי חולה עילם גוססת בבל בריאה כבר פי׳ בע׳ בר (ה׳). *[אחי״ה בנו״ג בב״ר עִילם גובבי גוססת אבל בבל בריאה לי׳ ואי׳ בקידו׳ ע״א: בזה הסדר: בבל בריאה מישון מיתה מדי חולה עילם גוססת. ובירו׳ קידושי׳ פ״ד דס״ה רע״ד מישא מתה מדוי חולה אילם וגבביי גוססות וגבביי של ירו׳ וגובבי של ב״ר הוא Gabba עיי״ע גאובאי (ח״ב, רי״ח) ועוד עיי״ע בר ה׳ (שם קס״ז:) ובירו׳ יבמות פ״א ד״ג רע״ב בט״ס גווכייא. גווכאי ושם עוד הגי׳ מישא מיתה מדי חולה עולם [צ״ל עילם] וגווכאי גוססות. והגי׳ המעולה מישא .. מדוי .. אילם כגי׳ ירו׳ קידו׳ שעליהם שב הפתרון מתה, חולה, גוססת כי מישא דרש בלשון נופל על לשון מן מיתה, מדוי מלש׳ דוי ענין חולה, ואילם מל׳ אֲלָם ענין גוססות אבל עיקר שם מחוז הוא מישן כגי׳ הש״ס בקידושי׳ הנ״ל (עיי׳ פירש״י) וכ״ה ביבמו׳ י״ז. פסולי מישון (וצ״ל מישן) שבת ק״א: ב״ב ע״ג. עיי״ע בצית (ח״א קנ״ג.) ועוד עיי״ע מושחן והוא Messene, Μεσηνή עיי׳ מאננערט גיאג׳ ח״ה ב׳, 264 והלאה. והתואר ממנו מישנית פי׳ לשון מישן. ויושבי מחוז הנ״ל נקראין בני מישא (ירו׳ קידושי׳ ויבמות הנ״ל) והם Μεσηνοί אצל שטעפאנוס ביצאנטינוס (מאננערט 267)] —

* מַשָּׂא (מל״ם ענין נשיאה das Tragen (ואם ענינו סבל אז נכתב משׂוי עיי״ע הבא) והושאל לעסק Geschäft, Beschäftigung) לרוב בחבור עם מגע כלי׳ פ״א מ״א מ״ב מ״ג מטמאין במגע ובמשא חולי׳ קכ״ד. במשא ולא במגע .. במגע ולא במשא ועיין שבת פ״ב. ולרוב בחבור עם מתן וענין משא ומתן (ובקטוע בר״ת מו״מ כמו מקח וממכר עיי״ע מקח) עסק בין בדברי פרגמטיא בין בענין התנהגות עיי׳ ברכות י״ז. שבת פ״ט. ק״כ רע״א פסחי׳ מ״ט: יומ׳ פ״ו. תענית י״ב: מגילה ו׳: קידושי׳ ל׳: ל״ה סע״א הוריו׳ ט״ז.

* מַשּׂוֹא, מַשְׂאוֹי, מַשּׂוֹי (מַסּוֹי) (מל״ם מַשָּׂא ענין סבל Last והושאל לחיוב Verpflichtung) ברכות ט׳ רע״ב משום משוי. שם כ״ט: כל שתפלתו דומה עליו כמשוי וכו׳ כביכול כאדם שנושא משוי וכו׳, שו״ט סוף מזמ׳ ל״ח העבר המשוי מעליך וכו׳, ויק״ר רפ״א משוי שקשה לאחד נוח לשנים וכו׳, ע״ש שבת צ״ב. המוציא משאוי. שם קכ״ז רע״ב משוי שלשה חמורים. ירו׳ נדרי׳ פ״ח דמ״א רע״א משאוי אחד צימוקים ובירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ד משוי אחד של צימוקין, ושם: מסוי של צמוקים עיי״ע מסוי. והקבוץ ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ג הביא שלשה מַשּׂוֹאִין כאחת וכו׳. והושאל לכובד של חיוב ירו׳ ברכו׳ רפ״ג ד״ה ע״ד אין לו מי שישא משואו .. היה לו מ׳ שישא משואו. במד״ר רפ״א מלך בו״ד וכו׳ שיהו נושאים משואיהם ועושים משפטים וכו׳ — ועוד הושאל לנשיאת פנים Schonung, Parteilichkeit מל״מ (דה״י ב׳ י״ט, כ״ג) משוא פנים אבות פ״ד מכ״ב ירו׳ סנהד׳ ספ״ו דכ״ג ע״ד וכ״ד רע״א — ועיי״ע סא [שא] ב׳ ושם הביא רבינו משא, משאוי.

* מַשּׂוֹאָה (מַסָּאָה, מַסָּעָה) (מל״ם מַשָּׂאָה, מַשְׂאֵת פי׳ עלות עשן ועוד נס להבה Rauch-säule, Feuerzeichen) ר״ה כ״ב: בראשונה היו משיאין משואות וכו׳ ע״ש ובע׳ שא א׳ (וש״נ פסחי׳ ב׳ סע״ב), ובגמ׳ ר״ה שם: מאי משמע דמשיאין לישנא דיקוד הוא דכתיב (ש״ב ה׳) וישאם דוד ואנשיו ומתרגמינן ואוקדינן דוד והגרי״ב עמד על זה כי בע״ז מ״ד. דרש הש״ס בע״א זה הפסוק ובאמת בכ״י ש״ס בע״ז לי׳ וכתב בעל ד״ס (שם) וכנראה הוספה מאוחרת היא ע״כ אבל מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) מוכח כי היה כתוב גם בספרי ר״ח. ובתוספת׳ ר״ה רפ״ב (ספ״א) כ״י אירפ׳ גרס: בראשונה היו מסיעין מַסָּעִיּוֹת וכו׳, ושם היו מסיעין מסעות ובנו״ג מסיאין (משיאין) מסואות (משואות) ועיי׳ יתר שינויים בהוצ׳ צוק״מ (תוספ׳ 210) ועיי״ע מסעה. ירו׳ ר״ה פ״ב דכ״ה. מי ביטל את המשואות רבי ביטל את המשואות וכו׳ — ובל׳ עברי החדשה פי׳ משואה אבוקה עיי״ע זמר א׳.

* מִשְׁאָר (מל״ע سؤر פי׳ שְׁאֵר der Ueberrest) עיי׳ תר״י א׳ לשמו׳ ל״ה, ל״ד; לבמד׳ י״ט, ג׳.

---

[1]) בנו״ג משה.

* מֵישָׁאר, מֵישָׁר עיי"ע משר.

* מַשְׂאֵת (מפעל נָשָׂא) מל"מ פי' ענין מנות וכפי' רז"ל על מנות אכילה עיי"ע סא [שא] ב'.

* מִשָּׁב (מפעל נשב פי' מפח Blasebalg) כן תרג' מַפָּח (ירמי' ו', כ"ט).

* מוֹשָׁב (מל"מ שם לכלי שעליו יושבין Sitz והושאל לעיכוב במקום אחד der Aufenthalt) כלי' פ"א מ"ה והלאה, זבי' פ"א מ"א משכב ומושב. מגיל' כ"ג. מעמד ומושב. סנהד' פ"ב: מושבה פירש"י מקום מושבה — ירו' ברכות פ"ט די"ג. מושבו בקדושה. והקבוץ ויק"ר פ"א רחק ממקומך ב' וג' מושבות וכו' פי' מקום הראוי לך ובתנחומ' הובא בילק' משלי כ"ה ד"ה כי טוב הגי' רחק ממושבך שנים או שלשה מושבות וכו' ובל"מ בא הקבוץ מהשם מושב רק בהוראת בית מושב Wohnplatz — חולי' קכ"ד. מושב זב עיי"ע הבא אח"ז.

משבזג (?) (כסא של עור grosser Armsessel, Lederstuhl) בפ' העור והרוטב בגמ' המפשיט (חולי' קכ"ד.) הכא במאי עסקינן דקא בעי למשבזג פי' לתקן כסא של עור שקורין בלעז פלדישטור"ו דצריך לצורך אותו כסא ה' טפחים ואי פחות לא הוי חשיב. — (א"ב בנוסחאות כתוב למושב זה ולא נהירא עיי' הסוגיא) *[אחי"ה הרבה יגעתי ולא מצאתי פתרון המלה משבזג ונ"ל שצ"ל בשתי תיבות מושב זג כי מושב הוא כסא ומלת זג הוא ל"פ تكه עור דק וא"כ פי' כסא של עור (דק) וזה מה שלועז כפי גי' כ"י ק"ט ל"ד ב"ר פלדישטור"ו והוא בלאי"ט faldistoro = Prälatensessel כסא גדול לנוח בו וכנראה שכן גרס רש"י כי הוא לועז ג"כ פלאדתטור"א וצ"ל פאלדשטור"ו והרבה השתמש רש"י בזה הלעז לפתרון כסא עיי"ע אסלה (ח"א, קפ"ג) וע' טכטך (ח"ד, ל':). ובכ"י ו"ו בערוך אי' פלדישטורך וצ"ל פלדישטורה ובכ"י ה"ב פלזישטורו ובדפ"ר פלצישטורו, ובדפ' פיז' ווינצ' פלצישטורון יד ובדפ' אמ' ובאזיל ופראג פלנישטורון יד הכל בטעות מחסרון ידיעת מלה איטלקית וכן טעה בכתיבתה רמ"ל במ"ל לחולין ואיננה ל"צ Fauteuil כמו שחשבתי גם אני בע' אסלה כי גזרתה מל"ר אמצ' faldistorium, faldestorium, faldestolium, faudestolium ומזה בל"צ הישנה faudestueil וממנה נקרא היום fauteuil] —

* מְשַׁבֵּק (מפעל שבק פי' מגרש ולנקבה מְשַׁבַּקְתָּא גרושה die Geschiedene) ירו' כתובו' פי"א דל"ד: אית הכא שכונה דמשבקי וכו', ב"ר פי"ז ויק"ר פל"ד ילק' בהר רמז תרס"ה ילק' ישעי' ר' שנ"ב משבקתיה אנא. וילק' שם ושם: משבקתא, משבקתך, משבקתיה ע"ש.

מַשְׁבֵּר (מל"מ Gebärstuhl) בהכדור פכ"ג (מ"ד) כסא של כלה ומשבר של חיה פי' אָבְנָיִם כדכתי' (שמו' א', ט"ז) וראיתן על האבנים ותרג' ותחזיין על מתברא. — (א"ב וזה ל"מ (ישעי' ל"ז, ג') כי באו בנים עד משבר) *[אחי"ה וכתב רד"ק בשרש שבר: והרחם נקרא משבר על שבר האשה היולדת וחבליה ע"כ אבל בדרז"ל הוא הכסא אשר יושבת עליו היולדת וזה מה שאמרו בב"ר ספע"ב יושבת על המשבר. תנחומ' ויצא רסי' ח' עד שעה שתשב על המשבר יתפלל שתלד זכר ועיי' ילק' ויצא רמז ק"ל וילק' ירמי' ר' רצ"ט. — ובעה"ק שנ"ב העתיק גיוויו שטו"ל וצ"ל גיוויר שטול והוא לא"ש הנ"ל בתחלת הע'] —

* מְשַׁבֶּשְׁתָּא (מפעל שַׁבֵּשׁ פי' משנָה או בּרייתא שאינה מתורצת יפה corrumpirte Mischna oder Boraitha) שבת קכ"א: פסחי' ק' רע"א גיטי' ע"ג. משבשתא היא וכתב בס' הכריתות לשון לימודים שער ב' סי' נ"א ויש להבין דין זה היכא דקשי רישא לסיפא וליכא למימר נעשה דאזלינן בתר רובא ע"כ ושם שער ג' סי' ק"ד מוכח כי גם ממשנה נאמר משבשתא ע"ש ומה שהגיה שם בעל מגיה אין זה הכרח עיי' יד מלאכי סי' תע"ח.

* משיגא עיי"ע משזג.

מְשַׁגֵּשׁ (לפע"ד מל"ע شغر עושה שלא כמנהג ungewöhnlich handeln ועוד עיי' בפנים) בפ' השותפין בגמ' כמה יהא (ב"ב ט':) אילעא[1] משגש אורחתא דאמיה פי' לפי שהצריכה להוציא דדיה לפניו ואמרה לו עשה בשביל כבוד דדים שינקת מהם לפיכך קרו ליה אילעא[2] משגש[3] אורחתא דאמיה. — (א"ב בעל הערוך הביא מלה

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ועיי' בפנים למטה בסמוך ובנו"ג בדפ"ע ובש"ס עולא ובכ"י ש"ס ה' אילא ובכ"י פ' עילא וברש"י דפ' וויניצי' רפ"א ורפ"ח עיולא עיי' ד"ס לב"ב שם ועיי' למטה בסמוך ומ"ש. [2]) בכ"י ק"ט בכאן עולא. [3]) בכ"י ה"ב משגיש.

זו בע' שגש ורש"י פי' לשון מהומה ושגעון) *[אחי"ה כונת רש"י על ל"ע شوش ענין מהומה ולא כן דעת רבינו דאז לא היה מיחד לע' שגש ב' ערך בפני עצמו והיה לו לכללו עם ע' שגש א' ולפע"ד הוא מל"ע הרשום' בתחלת הע' והיינו משגש אורחתא דאמיה היה פועל שתעשה אמו שלא כדרך הנשים כלום' שגלתה דדיה. ובזה הענין פי' רגמ"ה בכ"י לב"ב וז"ל משגש מבזה ארחתיה דאמיה שהצריכה להתבזות במה שדרכה להצניע שגלתה דדיה בשבילו כדאמר לקמן ע"כ ודע כי בספר היוחסין השלם (174 ע"ג וע"ד והבאתיו לעיל במבוא לח"א. XIX) הביא פי' רב צמח גאון בגי' אילעא וכדאי' גם לפני בערוך כ"י הנ"ל אבל לפני בעל היוחסין היתה גי' הערוך עולא ואחרי שהביא בעל היוחסין גם דברי הערוך של רב צמח בר פלטוי גאון גם דברי ערוך ר' נתן הבבלי מנרבונא [1]) בע' משגש ובע' שגש הוסיף לפרש דבריהם עש"ה ועוד הובא שם פי' יוסף חלוטה ופי' הר"ן לחדוש בתרא שחולק על פי' רש"י ועל פי פי' הר"ן לרב אחדבוי בר אמי קרי הכי שגרם לאמו להתבזות לפני רב ששת שהיתה מניקתו וכו' ע"ש עד גמירא ובזו השטה הלך ר"ח הובא בתוספו' ב"ב ט': ד"ה אתיא. וכן מוכח מפי' רגמ"ה לב"ב (הודפס מכ"י שלי בש"ס ווילנא) ד"ה אתיא אימא דרב אחדבוי וכו' וגם מע' שגש מוכח ברור כי רבינו בעל הערוך הלך בשטת רב צמח גאון ורגמ"ה כי לרב אחדבוי קרו הכי ועיי' ג"כ דבר חכמה בהערה להוצאת סד"ה (ווארשא צד ק"נ:) בנתינת טעם לשבח בפלוגתא דרש"י והערוך ודעמיה ותורף הענין כי הערוך ודעמיה היה מוכרח לפרש עולא משגש וכו' על רב אחדבוי דרב ששת היה עור מבטן לא היה לה לגלות שדים ולא שייך משגש. וראיה עצומה לזה תמצא בע' שגש לפי גי' דפ"ר (הבאתי קצת במבוא הנ"ל)] —

* מְשַׁדְרְתָּא (מפעל שדר das Senden) תרג' אסת' ט', כ"ב משדרת דורון.

* מְשַׁזְגֵי (מפעל שזג פי' רחץ waschen) ירו' שקלי' רפ"ז חד בר נש נחית משזגי בשר איסקופתיה גו נהרא ובדפ' שבש"ס הירוש' רפ"ז ד"נ ע"ג אי' חד בר נש אזל בעי משיג' אסקופתיה בגו נהרא וכו' ובכ"י ש"ס בכמה טעות נחת משוגש, משוגע וכו' עיי' ד"ם לשקלי' (צד ל"א:) ודע כי בכ"י ש"ס לי' בשר כמו שלי' בירו' אבל פי' איסקופתיה לי' ליה שחר והמפרשים לא מצאו ידיהם ורגליהם בפירושו ונ"ל ברור כי עיקר הגי' אסקוסתיה והוא מל"פ گوشت פי' בשר (עיי"ע דוכססטוס ח"ג, ס') ובלי כל ספק מלת בשר באה מגליון פנימה להורות על אסקוסתיה. וגם מלת משזגי מל"פ מחצבה והיינו מן شستن פי' רחיצה וממנו בונים רז"ל פעל שזג (עיי"ע) פי' רחץ וא"כ ענין המאמר: אחד רצה לרחוץ בשר שלו בתוך הנהר ושכח אותו והלך לו וכשחזר ללקחו אמר אסור וכו' וזה כפתור ופרח הוא.

מֹשֶׁה (שם פרטי למשה רבינו ועוד לאביו של ר' הונא הכהן) בס"ג דפ"ק בקדושין (ל"ח. ת"ר [2]) בז' באדר מת משה בז' באדר נולד וכו'. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע נקטע. והרבה דרשו רז"ל ממשה רבינו עיי' ברכו' ד'. ה'. ז' סע"א י': י"ב: (וש"נ תעני' כ"ז: מגילי כ"ב.) י"ח סע"ב י"ט רע"א ל"ב רע"א ל"ג סע"ב ל"ד סע"א מ"ה. מ"ח רע"ב נ"ד סע"א נ"ה. ס"ג: ס"ד. שבת י'. כ"ח: ל'. נ"ה רע"ב ס"ד סע"א פ"ו. (וש"נ זבחי' ק"א:) פ"ז רע"א פ"ח. פ"ט. צ"ב. צ"ו: צ"ז. עירובי' ט"ו סע"ב נ"ד: ק': פסחי' ו': נ"ד סע"א ס"ו: פ"ב. פ"ו. קי"ז. מ"ק כ"א סע"א ר"ה י"ז: כ"א: (ש"נ נדרי' ל"ח.) כ"ט. תעני' ט'. י"א. כ"ז. יומ' ד'. י"ב רע"א (וש"נ סנהי' ט"ז: שבועו' ט"ו.) ל"ו: ל"ז. ס"ט: ע"ה: וש"נ. פ"ז רע"א סוכ' ה' רע"א ל"א סע"ב נ': מגיל' ד'. (ל"ב.) י': וש"נ. י"א. י"ג. ושם: י"ט רע"ב. יבמו' מ"ט סע"ב, ס"ב. (וש"נ ב"ב י"ד: מנחו' צ"ט:) ע"ב: ע"ט סע"א, כתובו' ק"ב סע"א, קידושי' ל"ג סע"ב, גיטי' נ"ט רע"א ס"ח. נדרי' ל"א: ל"ב רע"א ל"ח רע"א. נזיר י"ד. סוט' ד' סע"ב ט'. י"ב. ושם: י"ג רע"ב י"ד. כ"ז: ל"ו רע"ב ל"ז. ב"ק ל"ח סע"א ב"מ ע"ה: פ"ו: ב"ב ט': י': י"ד: ט"ו. י"ז. נ"ו. ע"ה סע"א ק"ט: ק"י. קכ"א רע"ב, ע"ז ה'. ז' סע"ב וח' רע"א, סנהד' ח' י"ג סע"ב ט"ז: י"ז. כ' רע"א ל"ה רע"א מ"ד. פ"א. פ"ב סע"א צ"א. צ"ד. צ"ח סע"ב ק"ו. ק"י. קי"א סע"א. הוריו' ו': ח' סע"א י"א: מכו' ט' סע"ב י'. כ"ג סע"ב כ"ד. שבועו' כ"ט. ל"ט: (נדרי' כ"ה.) זבחי' ס"א רע"ב ס"ב רע"ב ק"א: ק"ב. מנחו' כ"ט. נ"ג רע"ב ס"ה רע"ב. בכורו' מ"ד. וש"נ, חולי' כ"ח: מ"ב. ס': פ"ט. קל"ט: ערכי' י': נדה כ"ד. מ"ה. ידים פ"ד מ"ח תוספת' ידים ספ"ב ירו' שבת פ"א ר"ג.

[1]) עיי' במבוא לחא XI. [2]) בנו"ג תניא אידך וגי' רבינו היא הנכונה עיי' בהפשב"ע.

עיי"ע שלשל — הלכה למשה מסיני עיי"ע הלך (ח"ג 203). ב"ר פ"א, ג', ד', ה', ח', י"ט, כ"ב, כ"ה, כ"ו, ל', מ"ג, מ"ח, מ"ט, נ"ג, נ"ד, נ"ו, נ"ח, נ"ט, ס', ס"ג, ס"ה, ס"ח, ע'. ע"ו, ע"ח, פ"ח, צ"ו, צ"ז, צ"ט, ק'; שמ"ר פ"א עד פי"ב, ט"ז, י"ח—כ"א, כ"ג—כ"ה, כ"ז, כ"ח, ל', ל"ב, ל"ג, ל"ה, ל"ז, ל"ח, מ', מ"א—מ"ד, מ"ו, מ"ז, נ', נ"א, נ"ב; ויק"ר פ"א; ב', ו', ז', י"א, ט"ו, ט"ז, כ', כ"א, כ"ג, כ"ו, כ"ח, ל"ח; במד"ר פ"א, ב', ד', ו', ז', ט', י', י"א—ט"ז, י"ח, כ'—כ"ג, דב"ר פ"א — ג', ה', ז'—י"א; שהש"ר פ' חזית, פ' עד שהמלך, פ' הנצנים, פ' כחוט השני, כמגדל דוד, פ' שניך כעדר, פ' שררך, פ' אם חומה היא, רות"ר פ' כשועלים, איכ"ר פתיחת' סי' ר' זעירא פתח פ' איכה ישבה, פ' אזכרה, פ' גרע בחרי, קהל"ר פ' וזרח, פ' מה שהיה, פ' כי ברב, פ' עת ללדת, פ' את הכל עשה, פ' ידעתי כי כל, פ' אחד אשר יש, פ' אל תתן, פ' ויתרון ארץ, פ' מה שהיה, פ' טוב שם, פ' החכמה, פ' וראיתי את כל המעשה, פ' לא לקלים, פ' והסכל, פ' ויותר שהיה, רות"ר פ"ג, ד', ה' — והורגל בפי רב ספרא לומר משה שפיר קאמרת שבת ק"א רע"ב ביצ' ל"ח. ופירש"י לביצ': ביקרא דמשה קא משתבע ובסוכ' ל"ט. פירש"י גדול הדור, ובחולי' צ"ג. פירש"י תלמיד חכם ע"כ, וכן מורגל לשון זה בפי ר' חגיי בירו' דמאי פ"ד דכ"ד. ירו' תעני' רפ"ד דס"ז: ירו' סנה' רפ"ב די"ט ע"ד — ב"ב קע"ד: ערכי' כ"ג. משה בר עצרי ובכ"י ש"ס לב"ב בר עצורי וגי' בעל סד"ה ע' רב הונא הכהן (כ"ד: רפו"ו) בר עצור והיה אביו של רב הונא.

* מַשְׁהוּ (נקטע מן מה־שהוא (ein Weniges הרבה בש"ס פסחי' י"א: יומ' ל"א: ע"ב: מנחו' נ"ט: ס'. חולי' מ"ג: ק"ב. נדה ס"ו. והקבוץ עירו' פ"ז. שני מַשְׁהוּיִן.

* מְשַׁוְרָא (בל"ס פי' קופץ (der Herumspringende ע"ז ע'. רוב משוורי ישראל כה"ג בע' שור ע"ש. והשם ממנו מְשַׁוַּרְתָּא מקום שקופצין (Springplatz). סנהד' ס"ד: כמשוורתא דפורייא עיי"ע שו"ר.

1 מָשַׁח (מל"מ ענין נסיכה בשמן משחת קדש ועוד ע"י זה התמנות למלך וכה"ג ,salben weihen ועיי' בפנים) בפ"ק דמגיל' (ט':) אין בין כהן משוח בשמן המשחה למרובה בגדים פי' כהן גדול שהיה בבית ראשון היה משוח שהיה להם שמן המשחה בבית שני שלא היה להם שמן [המשחה] [1]) היה מתמנה כהן גדול בלבישת ח' בגדים [לפי] [2]) שכל זמן שהיה הדיוט היה משמש בד' בגדים [לבש עוד ד'] [3]) נתרבה בח' נעשה כה"ג [4]) ומפורש בגמ' דהוריות (י"ב:) משוח שעבר כגון שאירע פסול לכה"ג ונתמנה אחר תחתיו ואח"כ חוזר ראשון לעבודתו ואותו ששימש כשאירע פסול לכה"ג נקרא משוח שעבר [5]). בסוט' פ"ח (מ"א) משוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם בל' הקודש. גמר' (שם מ"ג רע"א [6]) אותם (במד' ל"א, ו') אילו סנהדרין פנחס זה משוח מלחמה כלי [7]) הקדש אילו ארון ולוחות שבו. בס"ג דפ' בא לו כה"ג (יומי' ע"ב סע"ב וע"ג רע"א) בגדים שכה"ג משמש בהן משוח מלחמה משמש בהן וכו' ושם מפורש תורת כהן משוח [8]) ומרובה בגדים ומשוח מלחמה — משחא כבישא, משחא טחינא (ברכות מ"ג סע"א) כבר פירשנו בע' כשר [9]) בפ' אין מעמידין בגמ' השלקות (ע"ז ל"ח:) האי משחא שליקא דארמאי שרי [10]) למאי ניחוש ליה אי משום איערובי מיסרח [11]) סרי [12]) אי משום בישולי גוים נאכל כמות שהוא חי ואי' משום גיעולי גוים נותן טעם לפגם הוא ומותר. ירוש' בר"נ דפ' ב' דביכורים (רפ"ב דס"ד ע"ד) לך נתתים למשחה (במדב' י"ח, ח') לגדולה לסיכה למשחה להדלקה. *[אחי"ה וכן נדרש בספרי קרח פ' קי"ז למשחה (במד' י"ח, ח') אין משיחה אלא גדולה שנאמ' (ויק' ז', ל"ה) זאת משחת וגו' ר' יצחק אמ' אין משיחה אלא שמן המשחה שנא' (תהלי' קל"ג, ב') כשמן הטוב וגו'. ועוד עיי' פירש"י לשמות כ"ט, כ"ט. ובענין משיחת מלכים עיי' הוריו' י"א. כריתו' ה': כיצד מושחין את המלכים וכו' עיי"ע כי. ירו' סוט' פ"ח דכ"ב ע"ג אין מושחין את המלכים אלא מן הקרן וכו' ועיי' ירו' הוריו' פ"ג דמ"ז ע"ג. הוריו' י"א: אין מושחין מלך בן מלך וכו' ושם: מלכי בית דוד משוחין מלכי ישראל אין משוחין. נפעל שם וירו' סוט' שם, והתואר משוח לכהן הדיוט ועוד לכה"ג ולרוב נקרא זה משיח (בינוני פעיל) עיי' הוריו' ו': ז': והלאה, ירו' הוריו' רפ"ב דמ"ו ע"ג תוספ' מגיל' ספ"א. וזה שם מְשִׁיחַ ובל"א

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח. [4]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בש"ס ווילנא ושם בפי' ר"ח באריכות יותר. [5]) וכן מוכח מפי' ר"ח שם בקיצור. [6]) בכ"י ק"ט בט"ס גמרינן. [7]) בנו"ג וכלי. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע משית. [9]) בדפו"ו בט"ס בשר. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב דפ"ר ואמ' וכ"ה נכון מאוד וכ"ה בכ"י ש"ס ובריי"ף ובראי"ש ובנו"ג אסור וכ"ה בדפ"ע פיז' וויניצי. [11]) בכ"י ש"ס מיסר' ובראי"ש מיסרא. [12]) לי' בכ"י ק"ט ודפ"ר ואמ'.

מְשִׁיחָא יונה גם למשיח ה' עיי' מקומות האלה: ברכו' י"ב: ל"ד: שבת ס"ג. קי"ג: קי"ח. קי"ט: קנ"א: עירובי' מ"ג: פסחי' ה'. נ"ד. ס"ח קי"ח. שם: יומ' י"ט: סוכ' נ"ב: מגיל' ג'. י"ב. יבמות כ"ד: סוט' מ"ח: ב"מ פ"ה: סנה' נ"א: צ"א: צ"ג: צ"ו: צ"ז. צ"ח. והלאה ע"ז ב': זבחי' קי"ח: חולי' ס"ג. ערכי' י"ג: נדה י"ג: ירו' ברכו' פ"ב ד"ה. ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד איכ"ר פ' בלע ושם פ' ממרום. ונקרא בר נפלי עיי"ע (ח"ב, קע"ט) מל"י הנ"ל וזהו מה דאי' בתנחו' סוף תולדות מהו ענני (דה"י א' ג', כ"ד) זה משיח. משיח בן דוד משיח בן יוסף סוכ' נ"ב. ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: ועיי' יתר דוגמאות ובפרט מתרג' ומב"ר פמ"ב וסנה' הנ"ל וכולם פירשתי באופן שווי דעות חז"ל עם דמיוני הפרסיים במ"ע מ"ג חכ"א 570 והלאה ותמצא נחת. והקבוץ משוחים במ"ר רפי"ד. משיחים פסיקת' רבתי פ"ח — והשם המופשט מְשִׁיחָה ענין נסיכה ועוד התמנות למלך או כהן גדול עיי' הוריו' י"א: ירו' הוריו' פ"ג דמ"ז ע"ג ירו' סוט' הנ"ל ספרי צו מילואים פרש' א'. ב"ר פע"א במד"ר פי"ב ועוד מְשִׁיחוּת (Hohepriesteramt) הוריו' פ"ג מ"א (ט':) משיח שעבר ממשיחותו הנשיא שעבר מגדולתו] —

2 מָשַׁח (מל"ס ולי"ע مسح פי' מדד והתואר משוחאה בל"ע ماسح Feldmesser והקבוץ משוחות) בפ' מי שהוציאוהו (עירובי' פ"ד מי"א דנ"ב:) שאין המשוחות ממצין את המדות. בפ' המקבל בגמ' המקבל שדה מחברו לזורעה (ב"מ ק"ז:) א"ל רב יהודה לרב אדא משוחאה פי' מודד הארץ לחלקה. — (א"ב תרג' מדד ארכו (יחזק' מ', כ') משח אורכיה) *[אחי"ה ר"ב העתיק כדרכו רק הדוגמא הראשונה ממתורגמן ע"ש וש"נ יתר הדוגמאות מהפעלים והשמות מְשַׁח. מְשְׁחָא. מְשְׁחֲתָא ע"ש ואצל ה' לעווי. והתואר משוחאה ב"מ הנ"ל והקבוץ במשקל לקוחות: משוחות וכנ"ה בכלי' פי"ד מ"ג יתידות המשוחות.. שלשלת של משוחות ובתוספת' כלי' ב"מ רפ"ב אי' מושיחות וצ"ל משוחות כדאי' בע' יתד ובע' שלשל ע"ש. ובמשקל סורי מושחתא ובל"ע مساحة פי' מדידה שבת ע"ד רע"ב אי קפיד אמשחתא עיי"ע סלת א' ומ"ש. וכן ענין ב"ב קמ"ה: עתיר משח פי' רגמ"ה כ"י לב"ב: עשיר בדבר המדוד כגון איפות של חטים ואינו מרויח בהן אלא בביתו אצורין ע"כ ועיי' בפירשב"ם. והפעל בב"מ ק"ז: לא תמשחינהו כלל כ"ה לנכון בכ"י ש"ס ובנו"ג תימשחנו. שבת י"ט סע"א נמשח וניתיב ליה נמשח ונשקול מיניה וכו' כה"ג בע' קצר ו' ובכ"י ש"ס וברש"י הגי' לימשחיה פי' ימדדנו ובנו"ג במשחא והוא מע' הבא אח"ז] —

3 מָשַׁח (= מְשִׁיחָה, מְשִׁיחָא פי' יתר והוא חבל המודדין בו Strick, Messschnur ומע' הקודם לזה) בפ' לולב הגזול (סוכ' ל"ו:) ר"מ אומר אפי' במשיחה. בהנוגע פכ"א בכלי' (מ"ג) בחוט ובמשיחה. בפ' במה טומנין (שבת נ':) בזמן שצבען בשמן[1]) וכרכן במשיחה. בפ' שנים אוחזין בגמ' זה ישבע (ב"מ ז':) מאי שנא מדרב חסדא דאמר רב חסדא[2]) בר"ג דפ' הזורק גט (גיטי' ע"ח:) גט בידה ומשיחה בידו. פי' יתר — בסוף כלאים (פ"ט מ"ט) משיחות של ארגמן. פי' לשונות של ארגמן. *[אחי"ה בדפ"ע לציון האחרון מיוחד ע' בפני עצמו והנכון שהוא מענין הקודם היינו יתר וחבל וכן פי' הרמב"ם בכלאי' עבותות של ארגמן וע"ש ובפי' הר"ש וכן בתוספת' כלי' ב"מ פ"ד המשיחות והרצועות. והיחיד שם: קשר כי הכל או משיחה. ושם בתוספ' שבת רפ"ט (י') משיחה ר' נתן אומר כדי לקשור בה וכו' תוספת' עירובי' פ"ו (ח') אינו מודד . . אלא במשיחה. תוספ' ב"מ פ"א איזהו תכריך של שטרות כל שחוט או משיחה או ד"א כרוך עליו. תוספ' ב"מ פ"ז אפי' חוט ואפי' משיחה וכו' ר"ה כ"ב: וכורך במשיחה, חולי' ס"ה. חוט של משיחה ב"ר ר"פ צ"ג וריש שהש"ר קשר חבל בחבל . . ומשיחה במשיחה עיי"ע נניא. ירו' כתובו' פ"ב דל"ה. ייבון משיחא בריגליי ובירו' כלאי' פ"ט דל"ב ע"ג הבון משיחתא ברגליי. ושם ושם הא משיחכון דידכון ופ"א עיי' מ"ש בע' אסיא א' (ח"א, קע"ח:)] —

* מְשַׁח, מִשְׁחָא (מל"ס והוא בל"ט מִשְׁחָה ענין שמן (Oel, Fett) הרבה בתרג' עיי' תר"י לבראשי' ח', י"א, אונקל' לשמות כ"ט, ז', לבמד' ז', י"ג (סולתא דפילא במשח) ובדרז"ל ירו' שבת רפ"ב ד"ד ע"ד משח דזית ירו' מעשר שני רפ"ד דנ"ד ע"ד ר' מנא הוה ליה משח ואחתיה לעכו. ושם: ההוא משחא (בדפ' קראט' בט"ד מישחא) ע"ז ל"ז. בי דינא דשרו משחא. שם כ"ח. משחא

---

[1]) וכ"ה בדפוסי' הראשוני' ובכ"י ש"ס עיי' ד"ס צד ס"ח: ומ"ש — ובכ"י אירפ' בתוספ' שבת רפ"ח (ז') לשמן וצ"ל בשמן. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ערוך ובדפ"ר וויניצי' אבל בשרפ"ע לי'.

דאווזא. ב"ב ע"ג: נחלי דמשחא. שם: תלת מאה גרבי משחא. ברכו' מ"ג. משחא דאפרסמא. שבת כ"א. משחא דקזא עיי"ע קזא. גיטי' ס"ט: עיי"ע כפר ח'. הלכות גדלו' ביצים משחא דיסמין Jasminöl — ונקרא הר הזיתים הר המשחה ר"ה כ"ב: מביאין היו משיאין משואות מהר המשחה לסרטבא. שבת נ"ו: הובא הפסוק מ"ב כ"ג, י"ג אשר מימין להר המשחה במקרא אי' הר המשחית וכ"ה בע"י ובכ"י ש"ם ועיי' גליון הש"ם — ובנו"ן נוספת מִשְׁחָן סוכ' מ'. עצים דמשחן ויפה פירש"י עץ שמן אבל רבינו בע' משחן רומז על שחן ושם פי' מענין חימום וזה כפי' ר"ח בסוכ' (בש"ס ווילנא). והקבוץ תרג' אסתר שני א', א'; ו', י"א משחנין טבין.

מַשְׁחֵז (מל"ע مشحذ, مشحذة Schleifstein עיין בפנים) בכל כלי פי"ז בכלי' (מי"ז) משחז שיש בה בית קבול שמן טמאה. — (א"ב זה משחז של עץ)[1] בפ' אין צדין (ביצ' כ"ח.) אין משחיזין את הסכין. בפ"א בע"ז בגמ' בכל מקום (ע"ז ט"ו:) אין משחיזין להן את הזיין. פי' אין מחדדין ושם האבן שמחדדין בה שמה משחז) *[אחי"ה והוא מל"ע הנ"ל משרש شحذ מחדד וממנו השם משחזת כדאי' לפנינו בכלי' ובתוספת' כלי' ב"מ ספ"ז וגי' רבינו משחז וכ"ה ג"כ בל"ע. אבל בכלי' ענינו משחז של עץ כפי' ר"ב עיי' פי"מ להרמב"ם ור"ש מטעם האמור שם. ובזה נבין פי' רה"ג לכלי' (בסד"ט 14) שלא הזכיר מלה ערבי' הנ"ל כי אם שם בטיית מסכה וצ"ל מסכה והוא ל"ע مسواك פי' ע ץ לחדד בו אבן משחזת — ועה"ק שנ"ב העתיק וועטשין = wetzen] —

מִשְׁחָן (= מִשְׁחָה Oel ולא כפי' הערוך) עצים דמשחן (סוכ' מ'.) בע' שחן. *[אחי"ה עיי"ע מְשַׁח ומ"ש ועוד עיי"ע שחן] —

* מושחן (אולי כמו מישאן Messene עיי"ע מֵשָׁא) ירו' יבמו' פ"ח ד"ט ע"ד שלש עשרה עיירות נשתקעו בכותיים בימי השמד אמרין הדא עירי דמושחן מיניהון ואולי הוא מישאן כדאי' הגי' בב"ב ע"ג דמיאשן ובנו"ג בשבת ק"א. דמישן וכ"ה בע' בצית ובכ"י ש"ם בב"ב שם אבל בכ"י ש"ם בשבת דמישני והיא במשקל יוני Μεσσηνή ובירוש' רגילה אות הי"ת במטבא כידוע.

* משחף ט"ס וצ"ל משחא עיי"ע מְשַׁח.

* מְשׁוּחְרָר, מְשׁוּחְרֶרֶת עיי"ע שחרר.

☞ משחתא (?) למשחתא ליתי אקקיא (גיטי' ס"ט:) בעל הערוך גרס לשיחתא ע"ש. *[אחי"ה בנו"ג לרושחתא וכן מוסיף ר"ב בע' שחתא ופלא שסדר כאן מושחתא אחרי שהוא עצמו ראה גי' רושחתא ובע' אקקיא אשר שם הביא רבינו ג"כ גי' לשיחתא לא העיר ר"ב מאומה] —

* מַשְׁחִית (מל"מ והושאל לאחד ממלאכי חבלה) כבר פירשתיו בע' השחת (ח"ג, רמ"ט) וש"נ.

מָשׁוֹט (מל"מ Ruder) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג.) כל המנהיגין אותה (ב"ב פ"ה מ"א) אמר ר' אבא אילו המשוטות [וכן הוא אומר] אלונים מבשן עשו משוטיך (יחזק' כ"ז, ו') *[אחי"ה בנו"ג אלו המשוטין שלה אבל בכ"י ש"ם מינכען אילו המשוטות וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י אשר ת"י (וממנו נדפס בש"ס ווילנא) ושם לועז ריימי"ש וכתב עוד משוט שמשוטטין הספינה לכאן ולכאן ע"כ וכ"ה בפירשב"ם ושם הלעז בדפו"ו ריימיש והוא ל"צ rames רודער, וכן לועז רש"י ד"ה ממלח מלוחי כתובו' פ"ה. עוג'ין: ריימי"ש — והיחיד זבי' פ"ד מ"ג הקיש . . על המשוט] —

* מְשַׁט (אולי מל"ע مسد ענין חריצות emsig, fleissig sein) ירו' מגיל' רפ"ד דע"ד רע"ד חמא חד ספר מושט תרגומא מן גו סיפרא כלומ' היה חרוץ בקריאת התרגום מתוך ספר. ופ"א עיי"ע ושט (ח"ד, קס"ט).

מַשְׁטֶה (מפעל שְׁטָא דבר שטות thöricht, unsinnig reden) בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' ואם אמר לו (ב"ק קט"ז.) ובפ' מצות חליצה (יבמו' ק"ו.) טול דינר והעבירני אין לו אלא שכרו א"ל משטה אני בך. בראש פ' הזורק גט בגמ' וכן לענין [קידושין] (גיטי' ע"ח:) מהו דתימא מצי אמר ליה משטה אני בך. בס"ג דפ' גט פשוט (ב"ב קע"ח.) אדם משטה בשעת מיתה א י ל א[2]. — (א"ב[3] פי' מצחק) *[אחי"ה וכן פי' משחק רגמ"ה בכ"י לב"ב שם. ועיקר מע' שטא פי' דבר בשטות ובלי שום כוונה] —

---

1) עיי' בהוספותי. 2) בנו"ג או אין אדם משטה בשעת מיתה. 3) נשמט בדפא"מ.

מִשְׁטָח (מל"מ פי' מקום אשר בו שָׁטוּחַ דבר der Ort wo etw. (zum Trocknen) ausgebreitet ist ועוד בקבוק גדול) בסוף טהרות (פ"י מ"ד ומ"ה) משטח של אדמה פי' מקום מוכן לשטוח הענבים נקרא משטוח כדכתי' (במד' י"א, ל"ב) וישטחו להם שטוח[1]). בילמדנו ויהי ביום כלות משה (בתנחו' לי') ממלא את הכלכלה אח"כ ממלא את הסל אח"כ ממלא משטחו. לפי הענין כלי גדול הוא. *[אחי"ה בנו"ג בטהרו' שם משטיח של אדמה, ושם משטיח של עלים וכ"ה בתוספת' טהרו' ספי"א ובטהרו' שם מ"ה אי' ג"כ משמח וכ"ה בפי"מ לרמב"ם ור"ש. ובפי' רה"ג משטוח. והקבוץ משטיחין משטיחין יומ' ע"ה: ובני' כ"י ש"ם וספרי בלק פ' צ"ח משטיחים ועיי' אונקל' ותר"י לבמד' י"א, ל"ב — וענין משטח הוא מל"מ ובפרט מנגיבת הענבים וכן נאמ' בל"ע مسطح מקום מוכן לנגיבת התאנים ועוד ענינו בל"ע בקבוק גדול ובזה מובן ל' הילמדנו הנ"ל] —

* **מִשְׁטַר** (מפעל סְטַר הכה וא"כ כמו מסטר (Schlag במד"ר ספ"כ ונתן משטר אחד לאותו שקילל את המלך פי' הכהו מכת לחי וכ"ה בסמך בשמ"ר פט"ו מצאו סטרו מסטר.

* **מְשֵׁיזִיב**, **מְשֵׁיזְבָא** (מל"ם מְשׁוֹזָבָא (מפעל שזב פי' מוצל (der Gerettete תרג' שריד (דברים ג', ג') ותרג' פליט (יהוש' ח', כ"ב) ולנקבה משיזבתא תרג' פליטה (עובדי' י"ז) ועיי"ע שזב.

* **מִשְׁיְלֵי** (בל"מ מִשְׁאֲלוֹת (die Bitten תרג' משאלות לבך (תהלי' ל"ז, ד') משיילי ליבך.

* **מְשִׂימָה** (מפעל שִׂים, שׂוּם die Amtsverleihung, (das Einsetzen יבמו' מ"ה: קידושי' ע"ז: דרש שום תשים (דברי' י"ז, ט"ו) כל משימות שאתה משים אל יהו אלא מקרב אחיך.

* **מְשִׁיפָה** (מפעל שִׁיף, שׁוּף (das Einreiben שבת ע"ז רע"ב המוציא חלב של אשה ולובן של ביצה כדי ליתן במשיפה (עיי' ד"ס שם) פי' כדי לשוף בו מכה עיי' פירש"י וע' קלר א'.

* **משיתא** (תואר שם של יוסף) ב"ר פס"ה יוסף משיתא ע"ש הסיפור.

מָשַׁךְ (מל"מ ענין מתיחה ועוד ענין מניעה ziehen, (an sich ziehen, sich hinziehen, entziehen במכילתא משכו וקחו לכם (מכילתי' בא ריש פרש' י"א) משכו מי שיש לו וקחו מי שאין לו וכו' עד ר' יצחק אמר בא הכתוב ללמדך על בהמה דקה שתהא נקנית במשיכה. בפ' הזהב בגמ' דסמוך האונאה (ב"מ מ"ט:) כדרך שתיקנו משיכה במוכרין כך תיקנו משיכה בלקוחות פי' שלאחר שמשך הקונה אינו יכול לחזור המוכר כך הלוקח אינו יכול לחזור[2]) לאחר שמשך הוא וכשנתן המעות ולא משך הפירות כשם שהמוכר חוזר כך לוקח חוזר[3]). בס"ג דפ' הוציאו לו (יומ' נ"ט סע"א) ובפ' איזה מקומן בגמ' דסמוך העולה (זבחי' נ"ג רע"ב) תנא דבי ר' ישמעאל כר"ש בן יוחאי זה וזה יסוד דרומי ומשכוה גברי לגברא[4]). בס"ג דפ"ק בשבועות (י"ב:) ובר"ג דזבחי' (ו':) קרבנות ציבור סכין מושכתן למה שהן. פי' מה שהן אם תמידים ואם מוספין סכין מושכתן להיות כן טרם ימשכו לסכין אין לומר אי זה תמיד ואי זה מוסף אלא תלויין ועומדין בתנאי לב ב"ד שכן מתנה עליהן לב בית דין אעפ"י שאמרו עליהן כי הן תמידין אם ירצו להקריבם לשום זבח אחר רשאין לפי שבזמן שמשך זה הסכין של תמיד הרי הוא תמיד ובזמן שמשך זה לסכין של מוסף הרי הוא מוסף וזה סיוע לר' יוחנן שאם לא הוצרכו להן נפדין תמימין שלא משכתן סכין לעולם[5]). בר"ג דפ' הערל (יבמו' ע"ב.) משוך צריך שימול. פי' מיעך במקום חתיכת הערלה ונמשך הבשר ונראה כערל. בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' אין פורטין (ב"ק קי"ג.) מניין לגזל גוי שאסור שנאמ'[6]) (ויקרי כ"ה, מ"ח) אחרי נמכר גאולה תהיה לו שלא ימשכנו ויצא פי' לא ימשוך עבד עברי מביתו של גוי בכח. *[אחי"ה בעצם הוראתה ענין משך: א') מתח

[1]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 37 רק הפסוק נשמט מתוך הכ"י ומו"ל השלים מדעת עצמו פסוק מיחז' מ"ז, י"ח ולא ראה את הערוך. [2]) כ"ה בדפו"ו ובשדפ"ע לי'. [3]) ובזו השטה הלך ר"ח בב"מ מ"ז סע"ב בש"ס ווילנא. [4]) בנו"ג וסימניך ובזבחי' קי"ט: וסימניה משכוה וכו' ועיי' תוספי' זבחי' נ"ג: ד"ה וסימניך שהסכימו לגי' הערוך. [5]) כל זה הביאו התוספו' בשני המקומו' בשם הערוך ובגוף הענין פי' כמו כן ר"ח בשבועו' כ"י (בקובץ כ"י אנגיייליקא דף מ"ב.) וז"ל סכין מושכתן למה שהן כלומ' לב ב"ד מתנה עליהן ואין נקבעין בזבח ידוע אלא בשעת שחיטתן שעד זמן השחיטה אעפ"י שאמרו עליהן כי הם תמידין רשאין לשחטן לשום זבח אחר שכך מתנה עליהן לב ב"ד שאם ירצו להקריבם לשם זבח אחר רשאין תניא נמי הכי כר' יוחנן וכו' ע"כ ועיי' בתוספ' שם כי לפי פי' הערוך לא גרסינן תניא נמי. [6]) וכ"ה בילק' בהר ובכ"י ש"ם ובנו"ג ת"ל.

אחרים ובפעל עומד מותח את עצמו היינו לקח לעצמו עיי' ב"ק נ"ב. לך משוך וקני, ב"מ מ"ז: משך הימנו פירות, גיטי' נ"ז סע"א אחד מושך אילך ואחד מושך אילך. מגיל' י"ג. חוט של חסד משוך, חגיג' י"ב: מושך עליו חוט של חסד שם י"ד. עיי"ע בעל אגדה, ירו' עירו' פ"א די"ט. מָשׁוּךְ יותר מארבעה, סוט' מ"ז: תוספת' סוט' פי"ד משרבו מושכי הרוק פירש"י סימן הגאוה. ומי שמושך לו ערלה (ונקרא בספריהם ἐπίσπαστος) נקרא מָשׁוּךְ עיי' יבמו' ע"ב. ושם: תוספ' שבת פט"ו (פט"ז) ותוספת' הוריו' רפ"א. ובירו' ג"כ מושך ירו' יבמו' פ"ח ד"ט. המושך לא ימול ע"ש. ושם: הרבה משוכין וכו', ירו' פיאה פ"א דט"ז: המפר ברית זה שהוא מושך לו ערלה. ועוד ענין משך ב') כמו ארך sich hinziehen פסחי' ח'. האי משך נהררא, הוריו' י"ב. אי משיך נהוריה. ושם: דכי היכי דמשכן מיא משכן שמעתייכו. תוספת' ב"ק פ"ו המעיינות המושכין, ע"ז ב': משכו מלכותייהו. הפעיל ירו' כלאי' פ"ח דל"א ע"ג ירו' קידושי' פ"א ד"ס. הנהיגה המשיכה וכו', ירו' מ"ק פ"א ד"פ: המשיך המעיין לתוכה, ירו' שביעי' ספ"ב דל"ד: להשקות להמשיך תוספת' שקלי' רפ"א ממשיכין לו אמת המים. נפעל הוריו' י"ב. כדי שתִּמָּשֵׁךְ מלכותם, שם: נמשכה מלכותן — ירו' יבמות פ"ח ד"ח ע"ד משוך לו אחד ערלה או שנמשכה מאליה. אתפעל שבת קמ"ז סע"ב אִימְּשִׁיךְ בתרייהו, ע"ז כ"ז: אתי למימשך בתרייהו — ועוד ענין משך ג') מנע ולרוב בצרוף יד פסחי' פ"ט. מושכין ידיהן ממנו, גיטי' ע'. משוך ידך הימנה, תוספתי' סוט' פי"ג מושכין את ידיהם שהש"ר פ' באתי לגני משך המלך את ידו הכל מושכין את ידיהם וכו', מכילתי' בא (עיי' לעיל בציון מפסחי') משכו מע"ז והדביקו במצוה. והשם מכיל' שם עיי' לעיל נקנית במשיכה וכ"ה קידושי' כ"ה: ב"מ מ"ח. מחסרא משיכה, ירו' ב"ק ספ"י מלא משיכת המחט — והושאל ללקיחה בדברים תנחומ' ריש פ' קרח ובמד"ר רפי"ח אין ויקח אלא משיכת דברים רכים וכו' — ועוד השם מֶשֶׁךְ פי' אורך בכינוי בב"ב ע"ג רע"ב ומשכיה דצואריה תלתא פרסין כה"ג בכ"י ש"ס א"פ ובר"ל של"ו (עיי' ד"ס ב"ב צד קי"ג.) ובנו"ג ומשאכא] —

* מְשַׁךְ, מֶשְׁכָּא (בל"ס פי' מה שנמשך מן הבשר היינו עור Haut, Fell) ירו' נדרי' רפ"ג דל"ז ע"ד משך דחיוי. יומ' פ"ד רע"א משכא דאפא דכרא[1]). ב"ק ס"ו: עיי"ע אברזין ב'. סנהד' ק': משכיה עיי"ע גלדן. תנחומ' בראשי' סי' ז' הדין ערקא מן הדין משכא פי' זו הרצועה באה מן העור הזה — והרבה בתר"י עיי' לבראשי' א', כ"ז; ג', י"ד. כ"א; לשמות כ"א, ל"ו; כ"ב, כ"ו; לויק' י"ג, י"ח. כ'; לבמ' ל"א, כ'.

* מִשְׁכָּב (מל"מ ענינו רביצה והושאל למשגל das Lager, das Beiwohnen) כלי' פ"א מ"ג מ"ה והלאה משכב ומושב — סנהד' נ"ד. נדרש משכבי (ויקר' כ', י"ג) שני משכבות באשה. ותרג' משכב (במד' ל"א, י"ז. י"ח) משכבי דכורא; לויק' י"ח, כ"ב משכבי איתא. רכבת עלי (במד' כ"ב, ל') תר"י א' הא מתהנייתי מינך במשכבא (עיי' ע"ז ד':).

* מוֹשְׁכִי עיי"ע מושכני.

* משוכות עיי"ע משניתא.

* משיכותא עיי"ע משכל.

משכוכית (מפעל משך פי' המהלכת בראש העדר Leithammel עיי' בפנים) מאי משכוכית (ב"ק נ"ב) הכא תרגו' כרכושתא ר' יעקב אמ' ע"זא דאזלא ברישא. פי' המהלכת בראש העדר ישתולין לה זוג בצוארה והצאן נמשכין אחריה כיון שהחזיק במשכוכית ומשך שאר העדר קנה הצאן במשיכה עיי' בע' כרבושתא. *[אחי"ה ובע' כרכשתא ב' הובא ירו' קידושי' וירו' ב"ב ע"ש. וכנ"ה בתר"י א' לבראשי' ל', מ' ויהב בריש ענא (משכוביתא) [צ"ל משכוכיתא] —

משכל (= מְשִׁיכְלָא, מְשִׁיכְלְתָא ספל לרחוץ בו לפע"ד מלשון ערבי مغسل Waschbecken) בפ' אלו מגלחין בגמ' ואלו מכבסין (מ"ק י"ח רע"ב) דמפסקי לה[2]) משיכלי דמאני דכיתנא[3]) בחולי דמועדא. בר"ג דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ד רע"ב) נגדי[4]) מתותיה שיתין משיכלי דמא. בפ' ר' ישמעאל בגמ' מצא בראשו (ע"ז נ"א:) דסחיפא ליה משכילתא ארישיה. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט:) ולותבינהו בתרתי משיכלי. בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) משיכלא משי כולא משיכלתא משיא כלתא[5]) [משיכלא] פי' ספל גדול שרוחצין בו הכל משיכלתא[6]) פי' ספל

---

[1]) כה"ג בע' אפא ובכ"י ש"ס ובנו"ג דדיכרא. [2]) בנו"ג דמפקי לה וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ס דמתיא ועיקר הגי' בהלכ' ריצ"ג חו"מ צד כ"ד סע"א דמקפי לה פי' שהיו מקיפין לשפתו עיי' ד"ס במ"ק צד ל'. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח ובנו"ג דמני כיתנא. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' ובדפו"ו בט"ס נגרי. [5]) כ"ה נכון בכ"י ב"ר ובדפ"ע לי'. [6]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב, ובדפ"ע טשכלא, משיכלא ובכ"י ק"ט משיכולא.

קטן שרוהצין בו הכלה לבדה. *[אחי"ה וכה"ג משיכלתא בכ"י ש"ס ובדפוסי' הישנים ובדפ' החדשים משכילתא וז"ל ר"ח (בש"ס ו"ו) מסיכלא ספל קטן של מים ע"כ וכפי' הערוך אי' גם ברש"י שבת ע"ש ועיי' פירש"י בע"ז הנ"ל וכן במ"ק ובקידושי' נ"ב רע"ב פירש"י ע"י ספל אבל בב"מ ובגיטי' הנ"ל פירש"י ערבות ולועז בב"מ קונקרי ובחולי' מ"ו: ד"ה מייתין לועז קונײנא וצ"ל קונײקא בל"צ Waschbecken, conche ויפה גרס רש"י בחולי' שם מייתין משיכלתא ובנו"ג מתיכלתא ובדף מ"ז: בט"ס משיכותא וצ"ל משיכלתא ובל' זכר משיכלא דמיא קידושי' נ"ב רע"ב ובויק"ר פכ"ג מבואר בשמיכה (שופטי' ד', י"ח) במשיכלא עיי' רד"ק לשופטי' שם וע' שמיכה. והקבוץ משיכלי חיוורי ע"ז ל"ט. חולי' נ"ה: ובענין גזרת המלה נ"ל שהיא מלה ערבי' הנ"ל בהיפך האותיות מִכשל פי' ספל מים אשר בו רוחצין ופי' בשבת הנ"ל רק בדרך ההגדה הוא כמו יתר דוגמאות שם] —

מִשְׁכֵּן (= מַשְׁכֵּן והשם מַשְׁכּוֹן, מַשְׁכּוֹנָא, מִישְׁכּוֹנָא ענין עָבוֹט (Pfand, pfänden בילמדנו אם כסף (תנחו' משפטי' סי' י"א) ובויהי ביום כלות משה (תנחו' נשא סי' י"ד) אמר להן לעשות משכן שאם יחטאו יהא הוא מתמשכן על ידיהן ובע' חבל (ה') יש מענין זה. — (א"ב תרג' אם תתן ערבון (בראשית ל"ח, י"ז) אם תתן משכנא וחז"ל עשו אות מ"ם שרשית בפעלים וכן תי"ו בתרומה) *[אחי"ה והנכון כי הוא ל"ס מַשְׁכֵּן פי' נתן ערבון והשם מַשְׁכְּנָא ונגזל מפעל שְׁכַן פי' נחה כלומ' מה שמונח להיות עד שחייב הלוה וכן בל"ר de-positum מפעל ponere, וקצת ראיה שגם רז"ל בנו המושג של מַשְׁכּוֹן מן מִשְׁכָּן היינו מן פעל שָׁכַן עיי' ילמדנו הנ"ל וזה מה דאי' בתנחו' משפטי' הנ"ל שאם יחטאו יהא בית המקדש מתמשכן על ידיהם שנא' (ויק' כ"ו, י"א) ונתתי משכני בתוככם ונתתי משכוני וכן בלעם אומ' (במד' כ"ה, ד') מה טובו אהליך יעקב כשהן בנויות ומשכנותיך כשהן חרבות אמר הקב"ה לא שאני חייב לא"ה אני ממשכן להן מקדשי וכו' וכן התניתי עם משה וכו' שאם עברו על המצות אני ממשכנן שתי משכונות וכו' ובתנחו' נשא הנ"ל ומשכנותיך אל תהי קורא מִשכנותיך אלא מַשכנותיך וכו' שאם יחטאו יהא מתמשכן על ידיהם וכן בשמ"ר פל"א משכנותיך ישראל שני מַשכונות וכו' לא מפני שאני חייב לאומות אני ממשכן להם משכני אלא וכו', ושם: ואם תעברו על המצות האלו אני ממשכן שני משכונות שנא' (שמות כ"ב, כ"ה) אם חבל תחבל אמר לו משה ולעולם הם ממושכנים א"ל לאו וכו', ושם פל"ה מה לַמִּשְׁכָּן (שמות כ"ה, ט"ו) א"ר הושעיה על שום שהוא עומד לְמַשְׁכֵּן וכו' אני נוטל מהם צדיק אחד וממשכנו בעדם וכו', ושם ר"פ נ"א המשכן משכן (שמות ל"ח כ"א) שנתמשכן שני פעמים על ידיהם וע"ש ובמד"ר פי"ב אל תהי קורא מִשכנותיך אלא מַשכנותיך ישראל שהמשכן ומקדש יתמשכנו על ישראל בעת שחטאו. ובלי השאילה הפעל ב"מ ס"ח. משכין ליה, ע"ג: משכן ליה, פ"א: פ"ב. משכנו. ק"ט: משכין, שם קי"ג: למשכנו. ירו' שקלי' רפ"ב דמ"ו ע"ג מכיון שבי"ד ראויין למשכן ולא מישכנו וכו'. בינוני פעול ב"מ ע"ג: מְמוּשְׁכָּן, ירו' פיאה ספ"ח דכ"א. היו מְמוּשְׁכָּנִין, שמ"ר פל"א עיי' לעיל. קהל"ר פ' עת ללדת עיי"ע חבל ה'. וש"נ נתפעל נִתְמַשְׁכֵּן. אתפעל אִתְמַשְׁכַּן תר"י לשמו' י"ב כ"ט; לדברי' ט"ו, ו'. והשם מַשְׁכּוֹן ב"מ פ': פ"א: והלאה גיטי' ל"ז. שבועות מ"ד. פסחי' ל"א רע"ב והקבוץ מַשְׁכּוֹנִין, מִישְׁכּוֹנִין ירו' פסחי' פ"ד דל"א: ולנקבה יחידה מַשְׁכַּנְתָּא ב"מ ס"ז. ושם: ס"ח. ע"ג: ק"ח: ב"ב ל"ה: ל"ח.] —

* מִשְׁכָּן (מל"מ מקום מנוחה ובפרט לאל עליון כמו אוהל מועד (Stiftshütte עיי"ע מקדש ובתרג' מַשְׁכְּנָא עיין לשמות כ"ו, א'. ז'. ט"ו והלאה ל"ח, כ"א והלאה והקבוץ מַשְׁכְּנִין לבראשי' ד', כ'; לבמד' כ"ד, ה'; מַשְׁכְּנַיָּא לתהלי' קל"ב, ה'. ושם מופשט מִישְׁכְּנוּתָא (der Aufenthaltsort) שהש"ר פ' משכני לארעא טבתא דאיתקריאת מישכנותא.

* מוֹשְׁכֵנֵי (שם מקו' (Moexene קידושי' ע"א: בדיגלת עד היכא . . שמואל אמר עד מושכני ולא מושכני בכלל וכו' מושכני הרי היא כגולה ליוחסין אלא עד מושכני ומושכני בכלל עיי' נייבויער גיאוגראפיא (צד 331) שהוכיח כי הוא מחוז הנ"ל ע"ש, ויש להבדילו מן מוֹשְׁכֵי כדאי' בקידושי' ע"ב. מושכי לחוד ומושכני לחוד. ומושכי הוא Moschi בדרומה של Colchis עיי' נייבויער שם 377.

משל (= מוֹשֵׁל מל"מ ענינו שררה (Herrscher בסוף ידים (פ"ד מ"ח) [אתם] כותבין את המושל עם השם בדף פי' שם הקב"ה עם שם פרעה. בפ' המוכר את הספינה בגמ' מכר חמור (ב"ב ע"ח:) על כן יאמרו המשלים (במד' כ"א, כ"ז)

אילו המושלים ביצרם באו חשבון בואו ונחשב חשבונו של עולם וכו'. *[אחי"ה והפעל ממנו ביומ' מ"ו. משלה בהן האור ע"ש ובתוספ', ונאמ' עוד שלט בהן האור עיי"ע שלט.] —

מָשָׁל (מל"מ ענין דמות דבר לדבר וכ"ה בל"ע مثل Vergleichung, Gleichniss, Parabel, Fabel) בס"ג דפ' הישן (סוכ' כ"ח.) ובר"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קל"ד.) ממשלות כובסין ממשלות שועלים[1]) בס"ג דפ' אחד דיני ממונות (סנהד' ל"ח סע"ב) ש' [מ]משלות שועלים[2]) היו לו לר"מ ואנו לא באו לידינו אלא אבות יאכלו בסר ואמרי לה מאזני צדק[3]). בפ' אלו הן הגולין בגמ' מכוונות להן (מכו' י':) כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע (ש"א כ"ד, י"ד) וגו' במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהרגו אחד בשוגג ואחד במזיד וכו'[4]). *[אחי"ה והרבה משלים נמצאו מפוזרים בדרז"ל ד"מ משועל ברכו' ס"א: סנה' ל"ט. עיי' פירש"י ב"ר פע"ח (עיי"ע אגומין) אסת"ר פ' אחר הדברים האלה, קהל"ר פ' כאשר יצא; מארי ב"ר ס"פ ס"ד אסת"ר שם; מזאב אסת"ר פ' וכל עבדי, ילמדנו הובא בילק' ריש בלק; מחמורה וסייחה אסת"ר פ' אחר הדברי' האלה; מתרנגול ועטלף סנהד' צ"ח סע"ב[5]) לרוב נאמר באלו משלות משל למה הדבר דומה (ובקטוע משל למה"ד) עיי' ברכו' ז': י"ג. ע"ז ד'. נ"ד: נ"ה. סנהד' קי"ג. ב"ק ס': ובשלמות אי' בר"ה י"ז: אמשול לך משל למה הדבר דומה ועוד בחסרון למה"ד, ד"מ משל לאדם ברכות ל"ב. מנחו' צ"ט: סנה' ק"ח. ע"ז י"ט. משל לענבי הגפן פסחי' מ"ט סע"א משל למלך שבת קנ"ג. משל למי שהושיב שומרין וכו' ילק' ריש בלק ושם: משל לשני כלבים וכו' עיי"ע נבח. במד"ר פ"כ משל למי המהלך וכו' שמ"ר ספי"ח משל לאשה. תוספת' ברכו' ספ"א משלו משל. ובמדרשים מובאים משלים כמעט בכל דף ודף וחדלתי לספר כי אין מספר ובמד' תנחומא יש מהם רשימה עפ"י סדרים עיי' לוח המשלים בסוף הספר בד' ווירונא ושטעטין ורז"ל הרבו בשבח של משל עירובי' כ"א סע"ב מלמד שאמר שלמה על כל דבר ודבר של תורה שלשת אלפים משל וכו'. שהש"ר בריש: אל יהי המשל הזה קל בעיניך שע"י המשל הזה אדם יכול לעמוד בדברי תורה. ירו' כתובו' פ"ד דכ"ח ע"ג ופרשו השמלה (דברים כ"ב, י"ז) הכל משל. ב"ב ט"ו. איוב לא היה ולא נברא אלא משל הוא. סנהד' צ"ב: מתים שהחיה יחזקאל (ל"ז) . . ר' יהודה אומר אמת משל היה וכו' אלא באמת משל היה. והקבוץ סוט' מ"ט סע"א משמת ר"מ בטלו מושלי מְשָׁלִים. במד"ר פי"ד עם בלעם לא היה מדבר אלא במשלים. — תוספ' שבת פט"ו המשלים ט"ס עיי"ע משל וכן בל"נ ריש שהש"ר משלותיו של שלמה. ועיי' משלות כובסין וכו' לעיל בהערה 1 ובע' ממשל — והפעל תוספ' ספ"א דברכות עיי' לעיל. נדה מ"ז. משל משלו חכמים באשה עיי"ע בחל. שהש"ר פ' אחזו כשהוא מושל המלכיות מושלן בחיות . . כשהוא מושל המצריים מושלן בשועלים, ושם ערומין היו המצריים לפיכ' הוא מושלן בשועלים. ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ג למה הוא מושל כל באי עולם כחולדה וכו'. מגילי ט"ז. אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים וכו'. בנפעל סוט' י"א: אומה זו כחיה נמשלה, חולי' צ"ב. אומה זו כגפן נמשלה וכו' פסחי' ל"ט. למה נמשלו מצריים כמרור וכו'. ילמדנו בילק' ריש בלק נמשלו אומות לים וכו', יומ' כ"ט. למה נמשלה אסתר וכו', ושם וסוכ' י"ד. למה נמשלה תפילתן של צדיקים וכו', שבת פ"ח. למה נמשלו ישראל לתפוח וכו', שם: עירו' נ"ד. נ"ד: סוכ' מ"ט: תעני' ז'. חגיג' ג': למה נמשלו דברי תורה וכו'. מסכת סופרי' פט"ו נמשל המקרא כמים והמשנה כיין והש"ס כקונדיטון — ועוד עיי"ע מתל] —

* **מְשׁוּלַּחַת** (בינוני פעול מן שלח eine Entlassene) נדה ס"ט סע"ב בת משולחת

---

[1]) כ"ה לנכון בדפו"ו וכ"ה בכ"י ש"ס ועיי' מ"ש באריכות בעי' ממשל וש"נ ל"ע — ובדפ"ע אי' משלות וכ"ה בכ"י ה"ב. [2]) כפי מה שגרסנו בשתי פעמי' בדפו"ו צ"ל גם כאן ממשלות וכ"ה באמת בכ"י ש"ס (ושם היחיד ממשלת) ובילק' משלי י"א דפ' שאלוניקו ובת' הגאוני' דפ' ליק סי' ל' ובת' הגאוני' שערי תשובי סי' י"ג (ד"ס סנהד' צד נ"ח.) וכ"ת בפי' ר"ח לסנהד' (בקובץ כ"י אנגייליק' דף צ"ט סע"א) ובש"ס ווילנא אשר ממנו נעתק אי' בטעות משלות וצ"ל ממשלות. [3]) לפי זה אין כאן רק אחד כי ואמרי לה הוא אותו משל בשינוי השם ונראה ברור כי רבינו גרס ג"כ כתש' הגאוני' בשני מקומות הנ"ל לא עלה בידינו אלא אחת רק השמיט מלת אחת מפני שהביא אבות ולעומת זה גרס ברבים לא באו וגי' ר"ח ואנו לא באת לידינו אלא אחת ובכ"י ש"ס ואנו לא בא בידינו אלא אחד ובנו"ג ואנו אין לנו אלא שלש אבות יאכלו וגו' מאזני צדק וגו' צדיק מצרה וגו' ועיי' בפירש"י. [4]) בנו"ג שהרגו את הנפש אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד. [5]) עיי' על כל זה בספר גד"פ לצונץ צד ק'.

מה היא לכהן פי׳ רש״י ישראל שהחזיר גרושתו משניסת לאחר וכו׳.

* מְשְׁלַחַת (מפעל שלח פי׳ ענין שליחות ושילוח (1. die Sendung, 2. das Loslassen
במד״ר פי״ד והיה זריז במשלחתו וכו׳ שהיה רץ במשלחתו כאיל — ירו׳ שביעי׳ פ״ד דל״ה: ירו׳ תרומו׳ ספ״ט דמ״ח: ירו׳ שבת רפ״ב ד״ד סע״ג שעת משלחת זאבים היתה.

מַשְׁלְיָתָא (הקבוץ מן מַשְׁלְיָא בל״ס (מן שְׁלָא) כלי להעלות בו דבר מה כגון מזלג
Werkzeug zum Heraus- und Heraufziehen, (z. B. Gabel ומחתיתא תרג׳ ירוש׳ [1] (ב׳) מזלגותיו ומחתותיו (שמות כ״ז, ג׳) והמזלג שלש השנים (ש״א ב׳, י״ג). *[אחי״ה כ״ה בכ״י ובדפ״ר ויניצ׳ ותרגומו משליא די ליה תלת שינין. ושם במזלג תרג׳ כל דמסיק משיליא צ״ל מַשְׁלְיָא כדרך ל״ס והקבוץ מַשְׁלְיָתָא כגי׳ רבינו ובנו״ג בתר״י ב׳ בכינויי משלייתהּ ובתר״י א׳ משלייתיה וצ״ל בפתח תחת המ״ם ובשוא תחת השי״ן. ור״ב בדפ׳ אמ׳ הביא משליתיה בראש הערך (והוא כגי׳ תר״י ב׳). וכנ״ה בתוספת׳ שבת רפי״ד (ט״ו) משלשלין את המשלית להעלות בה דלי או קיתון כה״ג בכ״י אירפורט וצ״ל הַמַּשְׁלְיָא כגי׳ דפ׳ ווילנא ובנו״ג המשלים. המשלי׳ וט״ס מחסרון ידיעה הוא. ומזה מצילת (סמיכות) כגי׳ רד״ק עיי״ע מצל ומ״ש ועוד עיי״ע של א׳ וג׳.] —

* מְשְׁלָם, מִישְׁלָם (פי׳ תום וגמר das Ende, die (Vollendung ב״מ ס״ז: ק״י ב״ב ל״ה: ל״ח. במשלם (במישלם) שניא אלין וכו׳. תרג׳ איוב א׳ ד׳ עד משלם יומי שבעא.

מְשֻׁמָּד (מפעל שמד בינוני פועל ומל״ס שְׁמָדָא פי׳ קללה וא״כ התואר לעברין ישראל פי׳ מקולל (Verfluchter, dem Fluch Geweihter אוכל נבלות לתיאבון כפ׳ דיני ממונות זה בורר שלשה [2]) בגמ׳ א״ר שמעון (סנה׳ כ״ז.) *[אחי״ה זה הע׳ נשמט בדפ׳ אמש׳ [3]) ובלי ספק מיראת הצענזור ותדע כי בע׳ דפ׳ באסיל הביא אחר ערך משליתא זה הע׳ תחת דבור המתחיל מומר וכן גרס באמצע הע׳ וכ״ה בסנה׳ בדפוסי׳ (אולי גם בכ״י כי לא היה מעורר על זה בעל ד״ס אבל כגי׳ רבינו אי׳ בפי׳ ר״ח לסנהד׳ בקובץ כ״י אנג׳ דף כ״ח:) ובש״ס ווילנא אשר ממנו הועתק נדפס מומר תחת משומד מטעם הנ״ל. אבל בירוש׳ ובמדרשים וגם בכ״י ש״ס אשר בהם לא שלטה יד הצענזור כל כך כמו בש״ס בבלי נשארה זו המלה עיי׳ חולי׳ ה׳. אי׳ בכל הסוגי׳ משומד כפי גי׳ רגמ״ה (בקובץ כ״י אנג׳ דף רפ״ב.) תחת מומר של דפוסים וכן בתוספת׳ הוריות רפ״א בכ״י אירפורט האוכל שקצים הרי זה משומד ובדפוסי׳ מומר. תוספת׳ חולי׳ רפ״א כגי׳ כ״י אירפ׳ הכל כשרין לשחוט . . אפי׳ ישראל משומד, בע״ז כ״ו רע״ב כפי גי׳ ר״ח לע״ז (בקובץ כ״י אנג׳ דף ט״ז.) משומד אוכל נבילות לתיאבון . . משומד להכעים וכו׳ בנו״ג מומר, ושם: איזה מין איזה משומד וכה״ג בתש׳ הרשב״א ח״ג סי׳ קנ״ב (ד׳ ליוורנו צד ס״ח.). עירובי׳ ס״ט. משומד לחלל שבתות, ושם משומד גלוי פנים אינו יכול לבטל רשות וכו׳ עיי׳ בד״ס (עירו׳ צד ק״מ.) ובנו״ג מומר אבל בירו׳ עירובי׳ רפ״ו דכ״ג: משומד בגילוי פנים הרי הוא כגוי בכל דבר. ירו׳ פסחים פ״ז דל״ד ע״ג משומד בהורייה, ובירו׳ הוריו׳ פ״א דמ״ה ע״ד בט״ד המ״ש ומר וצ״ל המשומד ושם פ״ג דמ״ח: גר ומשומד משומד קודם וכו׳. ירו׳ שביעי׳ פ״ד דל״ה. ירו׳ סנהד׳ פ״ג דכ״א רע״ב חד משומד עיי״ע אסטו (ח״א קס״ז:), ירו׳ סנהד׳ ספ״י דכ״ט ע״ד קדשי משומד. ויק״ר פ״ב מקבלין מיני זבחים מרשעי ישראל כדי להכניסן תחת כנפי השכינה חוץ מן המשומד וכו׳, ובקבוץ ספרא ויקר׳ ריש פרש׳ ב׳ ירו׳ שקלי׳ פ״א דמ״ו רע״ב מכם (ויק א׳, ב׳) להוציא את המשומדים, וספרא שם: יצאו המשומדים שאינן מקבלי ברית שהרי הפרו ברית. ר״ה י״ז. כפי גי׳ כ״י ש״ס ותוספ׳ סנהד׳ פי״ג כפי גי׳ כ״י ושמ״ר פי״ט עיי״ע מן ו׳ — ושם מופשט: פסחי׳ צ״ו. בו מְשׁוּמָּדוֹת פוסלת ואין משומדות פוסלת במעשר ובילק׳ בא ר׳ רי״א משמדות (פסולות) [צ״ל פוסלת] ע״ש ובנו״נ בפסחים וביבמו׳ ע״א רע״א המרת דת עיי״ע דת. ודע כי בענין גזרת המלה נ״ל להוציאו מל״מ הַשְׁמֵד (ישעי׳ י״ד, כ״ג) ענין כריתה וכמ״ש במקרא (ש״א כ״ד, כ״ב) אם תכרית את זרעי אחריו ואם תשמיד את שמי מבית אבי ולפי זה מְשׁוּמָּד = מְשֻׁמָּד הוא מי ששמו נשמד ונכרת מבית אביו והוא ענין קללה כמו ימח שמו וכן בל״ס שְׁמָדָא פי׳ קללה או אולי הוא נרדף עם שמת (עיי״ע) מל״ע שמת מחרים וא״כ

---

[1]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ה״ב ובדפ״ר ובעה״ק שנ״ב. [2]) כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ר וויניצי בגמ׳ וצ״ל בגימל. [3]) ורמ״ל אשר לא ראה דפוס אחר ונגרר בכל מקום אחר דפא״ם השמיט ג״כ זה הערך.

מְשֻׁמָּד כמו מְשֻׁמָּת פי' מוחרם כלומ' יהי שמו מוחרם וכן נקראים שונאי ישו כדאי' באיגרת אל קרינתיים (ט"ז, כ"ב) . . Εἴ τὶς οὐ φιλεῖ . . Ἰησοῦν ἤτω ἀνάθημα μαρανάθὰ והוא משובש מן מחרמת (= מוחרם את)[1]. אבל בכ"ז משומד נקרא רק פורץ גדר ולא ככופר בעיקר וממיר דת וכן פסק הרשב"א בתשוב' הנ"ל וסיים בזה"ל ומכל אלה יראה הרואה שאין לשון משומד רינגא"ט (Renegat) כמו שאמר אלא פורץ גדר לאכול לתאוה מה שאסרה התורה וכן כל מי שתאב לאכול את החזיר וכיוצא בו עכ"ל אבל עושי הצענזור (בש"ס באסיליא) טעו לחשוב כי משומדים שבש"ס הם המשועמדים ועוברים על דת יהודית ונעשים נוצרים לכן השמיטו זו המלה והחליפוה בצדוקי במומר וכיוצא בזה. ובע' מד ג' הבאתי פי' רה"ג כי משומד הוא משועמד (בהבלעת העין) ומל"ם היינו מי שנטבל במים המקודשים ועוד עיי"ע שמד ומ"ש אבל נמצאה מלת משומד כבר בתוספתא (עיין לעיל) בעת אשר המושג מטבילת מים מקודשים עוד לא נצמח ואיך יהיה פתרונה כפתרון המלה המאוחרת בזמן. וגם נבנה בתוספת' ובירו' מהשם משמד הפעל נִשְׁתַּמֵּד, תוספת' סוכ' ספ"ד מרים בת בלגה שנשתמדה וכו' כה"ג בכ"י אירפורט ובנו"ג נעשה מומרת ובסוכ' נ"ו: אי' שהמירה דתה אבל בכ"י ש"ס שנשתמדה וכ"ה בדפו"ו רפ"א (עיי' ד"ס שם). ובל"ז ירו' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג וירו' הוריות פ"א דמ"ה סע"ד נתחרש או נשתטה או נשתמד וכו' ועיי"ע שעם] —

מָשְׁמָהִיג (שם אי בלשון ים, פרסי הנקרא ماش ماهی = ماشماهيك ובל"ע בקטוע سماهيج (Insel des persisch. Meerbusens[2] בפ' יוה"כ בגמ' אסור באכילה (יומי ע"ז.)[3] והבו[4] ליה עשרין וחד מלכי ופרוותא דמשמהיג[5]. — (א"ב ובמסכ' ר"ה (כ"ג.) פרק אם אינן מכירין מסקן מרגניתא ומיקרייא פרוותא דמשמהיג פי' רש"י נמל של מלוכה). *[אחי"ה ורבינו לא פי' כאן ולא בע' פרוותא וכן לא פי' ר"ח בשני המקומות אבל הוא אי בלשון פרס בין 'Omân ובין al-Baḥrein כמ"ש פליישער במקום הנ"ל בהערה בשם סופר ערבי Jâkût] —

מַשְׁמוּטָא (מפעל שְׁמַט בל"ס כמו חלץ ושלף בל"מ ופי' גזלן ששומט הבגדים Wege-lagerer) בפ"ק בע"ז בגמ' ובכל מקום (ע"ז ט"ו סע"ב) הכא במאי עסיקינן במשמוטא בעלמא[6] פי' לא ליסטים החשוד על הרציחה אלא גזלן בעלמא שעומד במקום צנוע ושומט הבגדים מבני אדם ובורח. *[אחי"ה בכ"י ש"ס משמיטא בעלמא ובפי' ר"ח משמטא בעלמא וגי' רש"י משמוטיה. ודע כי בל"ס שְׁמָטָא פי' חלוצת חרב וזה התואר יאות לגזלן העומד בפרשת דרכים לשלול בז ורש"י פי' ג"כ מפעל שמט ע"ש — ואם נגרס בהיפך האותיות משטומא אז קרוב למלה פרסי' مشتك פי' גזלן גנב וגבר אלם Dieb, Räuber, Gewaltsmensch] —

מַשְׁמַע (מל"מ ענין שמוּעָה ושֵׁמַע והושאל למה שנשמע ומובן משיעור המקרא 1 das Vernehmen, 2 Entnehmen dem Wortsinn כמו מִשְׁמָעוּת (מל"מ מִשְׁמַעַת) das Entnehmen, Erweisen eines Lehrsatzes) בס"ג דפ' הוציאו לו (יומי ס':) ובפ' אלו מציאות בגמ' ואף השמלה (ב"מ כ"ז.) ובר"ג דפ' אלו הן הנשרפין (סנהדר' ע"ה. ע"ו:) משמעות דורשין איכא בינייהו[7] פי' ר' ישמעאל דורש אותו ואתהן (ויק' כ', י"ד) אותו ואת אחת מהן שכך בל' יוני קורין לאחת הן[8] כלומ' אחת נשרפת מי שביאתו עליה באיסור או אם אשתו או בת אשתו להוציא אשתו שאין עליה כלום ור' עקיבה דרש שתיהן ממש חמותו ואם חמותו וי"מ אותו ואת אחת מהן היינו חמותו לאפוקי אם חמותו דאיתא בשרפה מן התורה[9] בס"ג דפ' ידיעות הטומאה (שבועו' י"ט רע"א) משמעות דורשין איכא ביניהו פי' זה אומר כך פירוש זה הפסוק וזה אומ' כך פירוש זה הפסוק.

---

[1]) ומזה נקראו האנוסים באספמיא Marranos עיי' על כל זה קורות היהודי' להי' גרעטץ ח"ח 81. [2]) עיי' פליישער בהוספותיו לעמת"ר להי' לעווי ח"ג 320 ואו"מ לפרייטאג ח"ב 358 אבל באו"מ לוואולירס לא מצאתי מלה פרסי' שתהיה שם אי אף אם שתי מלות פרסיות הנה. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ש"ס ובע"י ובילק' יחזק' ר' שמ"ז ובנו"ג ביומי ל"י. [4]) בכ"י ש"ס יהבו וכ"ה בילק'. [5]) בש"ס דפ' קודם באסיל אי' דמשהיג וצ"ל דמשמהיג כבכ"י ש"ס ע"י וילק' עיי' ד"ס שם. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח. [7]) ובירו' יומי פ"ה דמ"ג. אי' רק: משמעות ביניהו. [8]) בל"י ἕνα, ἕν. [9]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בכ"י ק"ט דאיכא בשרפה מן התורה וזה נכון מאוד וכונת רבינו על מה שאמ' אביי (סנהדר' ע"ו:) ואם חמותו מדרשא אתיא ופירש"י בד"ה משמעות דורשין וז"ל ואם חמותו מדרשא דזימה אתיא כדאמ' לעיל מניין לעשות למטה כלמעלה וכו' ע"כ. ועיי' פירש"י סנהי' ע"ה: ד"ה אתיא הנה הנה וכו' והוא ככונת רבינו, אבל בדפ"ע בט"ס דאינה בשרפה ע"כ ולא הרגיש בזה הגרי"ב מאומה וצע"ג.

בפ' יוה"כ בגמ' האוכל (יומי פ' רע"א) הואיל ושינה הכתוב[1]) במשמעו ושינו חכמים בשיעורו[2]). ובפ' היה מביא את מנחתה בגמ' כדי שיראה (סוט' ט"ז:) וכי עפר הוא והלא אפר הוא שינה[3]) הכתוב במשמעו וכו'. בפ' טרף בקלפי בגמ' קשר לשון (יומ' מ"ב:) כל הפרשה כולה משמע מוציא מיד משמע ומשמע ממילא. *[אחי"ה וז"ל ר"ח ביומ' מ"ב: (בש"ס ווילנא מ"ג.) כל הפרשה כולה וכו' כלומ' מה שמרבה זה המקרא ממעט האחר מה שממעט האחר מרבהו האחר ונתתם אותה אל אלעזר הכהן אלעזר היה באותה העת סגן וא' אותה הפרה נעשית בסגן אבל לדורות אינה נעשית בסגן אלא או כ"ג או בכהן הדיוט והוציא אותה שלא יוציא אחרת עמה הנה אותה של נתינה מיעטה הסגן ואותה של הוצאה מיעטה אחרת וכו'. וא"כ משמע ענינו מובן המקרא מה שנשמע ממנו והורגל על לשון רז"ל ממשמע שנאמר וכו' חגיג' ג'. ב"מ קי"ג. ב"ב ק"י. סנהד' קי"ג. סוט' ל"ד. וזה ג"כ במשמעו של מעלה וכן שבת ס"ג: אפי' דבור במשמע ויק"ר רפכ"ח יכול אף בעמלה של תורה במשמע. יומ' ס"א. מזבח כמשמעו . . הכהנים כמשמען פי' מובן הפשוט ולפעמים גם מובן הפשוט בבני אדם ב"מ ה' סע"ב לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו כלומ' לאינשי דווקא הוא דמשתמע כך אבל הם טועים עיי' תוספ' סנהד' כ"ה: ד"ה מעיקרא וספר הכריתות לשון למודים שער ג' סימן קמ"ד. וזה כעין כלל הפשוט בבני אדם ומזה הענין ירו' עירובי' פ"ג דכ"א: ממשמע לאו אתה שומע הן וכבבלי אי' מכלל לאו וכו' — ובענין מִשְׁמָע (= שֵׁמַע) של מקרא עיי' תר"י א' בראשי' מ"ה, י"ח תרג' ישעי' י"א, ג'; לאיוב מ"ב, ה'. ספרי זאת הברכה פ' שנ"ז אין לך משמע גדול מזה וכו'. והושאל לשמועה היינו הלכה נדה כ'. כמה נפיש גברא דלביה (גי' המהרש"א דעביד) כמשמעתיה] —

* **מִשְׁמָר** (מל"מ ענין עמידה בשמירה Wachtposten ובפרט של כהנים בעבודתם Wachtposten der Priester) תעני' פ"ד מ"ב (כ"ו.) התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלם של כהנים של לוים ושל ישראלים ועיי' עוד שם כ"ז. ערכי' י"ב: הוריו' י"ג. תוספת' תעני' רפ"ב יבמו' ק': והלאה ירו' סנהד' פ"י דכ"ח. במדר"ר פ"ג קהל"ר פ' וישב העפר ועיי"ע אנשי בית אב (ח"א, קס"ב) וע' בית אב.

* **מִשְׁמָרָה** (בל"מ אַשְׁמוּרָה, אַשְׁמֹרֶת Nachtwache) ברכות ג'. שלש משמרות הוה הלילה ועל כל משמר ומשמר וכו'. ושם איכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארעא וע"ש ובדף ג': כל הענין וכן גי' משמרות בכ"י אירפורט בתוס' ברכות רפ"א ועיי"ע אשמורה (ח"א, ש"ט).

* **מִשְׁמֶרֶת** (מל"מ הפקודה הנתנת להמצוה ובדרז"ל כעין סיג למצוה Bewachung des Gesetzes) מ"ק ה' סע"א יבמו' כ"א. ושמרתם את משמרתי (ויק' י"ח, ל') עשו משמרת למשמרתי והוא כמאמרם (אבות א', א') עשו סיג לתורה.

מִשְׁמֶרֶת (מן שְׁמָרִים Weinseiher) שבת קל"ז: תולין את המשמרת ושם קל"ח. הגיד והמשמרת ופי' ר"ח מסננת של יין וכ"ה בערוך ע' אסלה. ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה ע"ד משמרת של יין, ירו' שבת רפ"כ די"ז. משמרת חדשה. ואולי מן שמרי יין וכדמוכח מפירש"י שבת קל"ז: ואם נבנה מפעל שָׁמַר אז יש לנקד מַשְׁמֶרֶת פי' מה ששומר הפסולת וזוקק הנוזלים. והושאל לתלמיד שמוציא הזך ששמע בבית המדרש וקולט דבר של בטלה עיי' רע"ב לאבות פ"ה, ט"ו.

מְשַׁמֵּשׁ (פלפל מן מָשַׁשׁ ענין תפישת דבר ביד befühlen, betasten ועיי' פיר' הערוך) בפ' המוציא יין בגמ' זכוכית (שבת פ"א.) אמור למשמש בצרור בשבת פי' „משמש להחליק מקום חידודו שלא יסרוט בשרו שנמצא בא לידי כתישה או לידי טחינה"[4]). (כפ') [צ"ל בסוף פרק] חבית (שבת קמ"ז סע"א) סכין ומשמשין[5]) בבני מעיים[6]). *[אחי"ה וכן נאמר מנקיית נקבים בשבת פ"ב. ימשמש בצרור באותו מקום. ברכות ס"ב סע"א עיי"ע שב ב' ומ"ש. ונאמר על דברים אחרים: עירו' נ"ד רע"ב מה דד זה כל זמן שהתינוק ממשמש בו וכו', ב"מ כ"א: למ מש

---

1) וכ"ה בכ"י שם א"פ ובגו"ג רק: ששינה ויתר שנויים עיי' בד"ס ליומ'. 2) וכ"ה לפנינו ובפי' ר"ח ליומ' במש[...] בשיעורן ובכ"י ש"ם במשמען וגי' רבינו עדיף עיי' ד"ס. 3) כ"ה לנכון בדפו"ו. 4) ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בש"ס [...]) והובא ג"כ בהרא"ש ושם לי' או לידי טחינה ולא כפירש"י ובהפשב"ע האריך ליישב עפ"י פירוש ר"ח והערוך גם [...] התוספו' עש"ה. 5) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה לפנינו ובירו' אבל בדפ"ע משתמשין וכ"ה בכ"י א"פ ובדפ"ש. 6) וכ"ה בירו' ובמשניות ובש"ס עד קראקא ומהקו מהרש"ל בדפ"ר עפ"י פירש"י.

בכיסו, ושם: משמושי ממשמש בהו, מנחות ל"ו: למשמש בתפליו. עירובי' מ"א: למשמושי להו זוודתא עיי"ע זווד וע' מש א' ושי"נ הנפעל תימוש (מ"ק כ"ז:). והושאל לבדיקה כי ע"י המששה יש לבדוק דבר מה ואיזה פעמי' אי' בתמורתו פשפש עירובי' י"ג סע"ב ימשמש במעשיו ואמרי לה יפשפש במעשיו עיי"ע פשפש א'. כתובו' י"ב. כדי למשמש את החתן ואת הכלה עיי' פירש"י ובירו' כתובו' פ"א דכ"ה. אי' יפשפשין ובתוספ' כתוב' פ"א מפשפשין. ב"ר ספ"י ממשמשין בהן, ובכתובי' שם: כל שלא מושמש והוא בינוני פעול תחת ממושמש [1]). ועוד הושאל למי שהולך לאט לאט והוא ענין חיפוש בידים הנה והנה להשמר ממכשול ומל"מ כאשר ימשש (דברי' כ"ח, כ"ט) ועוד ימששו חשך (איוב י"ב, כ"ה) ותרג' ימשמשון ונקשר עם בא ד"מ ירו' פיאה רפ"ח ד"כ ע"ד הן ממשמשין ובאין עיי"ע נמש. ירו' נדרי' פ"ג דל"ח. ראה קציעות המלך ממשמשין ובאין ראה דליקה ממשמשת ובאה וכו' — והשם בירו' ברכו' ספ"ג ד"ו סע"ד כפי גי' המהרש"ם: צואה אפי' עשויה כעצם אסורה מפני שמשמושה קיים מים אין משמושן קיים. והתואר לנקבה ב"ר פע"ד היא משמשנית, ושם פי"ח שלא תהא ממשמשנית, ושם: הרי היא ממשמשנית פי' נוגעת וממשמשת כל דבר.

* מְשׁוּמְשָׁנָא (מל"ס מְשַׁמְשָׁנָא פי' עבר Diener מפעל שַׁמֵּשׁ) תרג' מְשָׁרֵת (במדי' י"א, כ"ח, ל"ג, י"א; במדי' י"א, כ"ח) והקבוץ למ"א י', ה' מְשׁוּמְשָׁנוֹהִי וקהל"ר פ' מה יתרון ובויק"ר פכ"ח למשמשנוי.

* מְשׁוּמָּת (מל"ע شمت = שמת פי' קלל וממנו בינוני פעול (verflucht שבת ס"ז. לשידא לימא הכי . . הוית לימא תבור משומת פי' תהיה מקולל נשבר ונחרם עיי"ע אסמטמיתיה (ח"א, קע"א:). ועוד עיי"ע שמת.

מִשְׁנָה (או כמו מִשְׁנֶה פי' שנייה לתורה בל"י die zweite (mündliche) Lehre δευτέρωσις או מפעל שנן בלרז"ל einschärfen שנה בל"ע سن (Lehre vorschreiben בפ' אמרו לו אכלת חלב בגמ' ר' אליעזר אומר [2]) (כריתו' י"ג סע"ב) יכול אפי' משנה ת"ל להורותם פירשנו בע' תלמוד. פי' למה נקראת משנה בשביל שהיא שנייה לתורה שהתורה ששמעו כל ישראל בהר סיני היא תורה שבכתב ומשה רבינו שמע המשנה מפי הגבורה פעם שניה והיא תורה שבעל פה ונתברר הדבר שהיא שנייה לראשונה כמו (מ"א י"ח, ל"ד) ויאמר שנו וישנו. פ"א הוא לשון שינון כמו (דברי' ו', ז') ושננתם ובלש' רבותינו (חגיג' ט' מנחו' צ"ט: נרח ס"ג.) שנה פרק אחד כלומ' קרא פרק אחד. *[אחי"ה לפי הפי' הראשון קשה קריאת מִשְׁנָה שסמיכותה משנת ובכנויה משנתו, משנתנו ואם מל' שנייה היא אז צ"ל מִשְׁנֶה שסמיכותו משנֵה כמו משנֵה התורה (דברי' י"ז, י"ח) וב"ר פ"ג ספר משנה תורה, אבל בכ"ז יש להביא ראיה לפירוש זה כי מלבד שכותבי יונים האחרונים מכנים את המשנה δευτέρωσις (עיי' ד"מ למהרז"ף 8 וקורוי היהודים לגרעטץ ח"ד הערה ב' 419 לפי מהדורא שנייה) שענינה שנייה לתורה גם תרג' יונתן הבין ככה שהעתיק בַּמִּשְׁנָה (מ"ב, כ"ב, י"ד) בבית אולפנא [3]) ואולי מזה ג"כ יש להוכיח כי משנה הוא שנייה לתורה כמו גמרא שלישיתה ממה שמורגל בפי חז"ל (ברכות י"ח סע"א מ"ק ט"ז:) אם קרית לא שנית אם שנית לא שלשת וכו' והסדר כמו במנין השלש בברכו' ה' רע"א תורה זו מקרא והמצוה זו משנה . . להורותם זה גמרא. ובחגיג' י"ד סע"א דרש בביתי אין לחם ואין שמלה (ישעי' ג', ז') שאין בידי לא מקרא ולא משנה ולא גמרא ועוד עיי' עירובי' כ"א: ב"ב קל"ד סע"א ויק"ר רפ"ב ופל"ו ועוד עיי"ע מקרא — תוספת' ברכו' פ"ב לקרות בתורה ולשנות במשנה וכו' ועיי' תוספת' סוט' פ"ז. ולפי' שני יש להביא ראיה ממה דאי' בעירובי' נ"ד: כיצד סדר משנה משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פרקו נסתלק אהרן וכו' עש"הע נמצא ביד הכל ארבעה. וא"כ היטב יש לגזור משנה מן שנה היינו ענין לימוד ושנון ובל"ע سن ובל"א תנא, תני וממנו השם מתניתא ע"ש. וראיה עצומ' נ"ל לפי' שני מויק"ר פ"ז אין כל הגליות מתכנסות אלא בזכות משניות שנא' (הושע ח', י') גם כי יתנו וג' וא"כ הוברר כי דרש יתנו מל' תני, תנא וממנו מתניתא, משנ' והתואר ממנו מַשְׁנָה והוא השונה הלכות (מגילה כ"ח:) וקבוץ שונין הלכות (סוטי כ"ב.) עיי' ירו' חגיג' פ"א דע"ו ע"ג שכר סוֹפְרִים וּמַשְׁנִים פי' מלמדי המקרא והמשנה, ויק"ר פ"ח סופרים ומשנים שהן מלמדין התינוקות באמונה, איכ"ר ריש פתיחתא

---

[1]) ודוגמתו עיי' בע' מסמס ב' ושי"נ בהערה. . . [2]) כ"ה בכ"י ערוך וכ"ה ברפו"ו בע' תלמוד אבל בכאן בש"ס אמר ר' אליעזר ובדפ"ר חסר אמר. [3]) וכן הביאו הרד"ק שם ורלב"ג הביא תרג' יונתן במשנה בבית המדרש ועיי' רד"ק שרש שנה.

מאן אינון נטורי קרתא אלו סופרים ומשנים שהם הוגים ומשנים ומשמרין את התורה ביום ובלילה. שמ"ר פמ"ז לכך התקינו חכמים שיהו המשנין יושבין בבקר ובערב וכו' ובלא"ר מַתְנֵי עיי"ע מתניתא. — ודע כי משנה שם כולל לאסיפות ההלכות אשר קבצן כעמיר גרנה רבי (רבינו יהודה הנשיא) אבל כבר קדמוהו במלאכת האסיפה הזו גדול התנאים רבי עקיבא וזה מה שמצאנו לפעמים (סנהד' פ"ג מ"ד תוספת' מעשר שני פ"ב תוספ' ערכין פ"ה) משנת ר"ע אבל אין נדון מזה כי ר"ע היה כבר מסדר המשניות כהויתן וכצורתן כמו שמונחות לפנינו כי אם שיעורו ר"ע החל לסדר איזה הלכות השנויות מקדם אשר נקראין משנה ראשונה עיי' גיטי' פ"ה מ"ו כתובו' פ"ה מ"ג נזיר פ"ו מ"א וירו' נזיר פ"ו דנ"ה רע"א ירו' שביעי' רפ"ב דל"ג סע"ג, ירו' נדרי' ספי"א דמ"ב סע"ד תוספת' פרה פ"ה ועוד, בכל המקומות האלה ענין משנה כמו הלכה עיי' ד"מ למהרז"ף 8 ועוד 210 ועיי' ג"כ קורות היהודים לה' גרעץ ח"ד הערה 8 צד 430 שהעיר על נכון כי משנת ר"ע נרדף עם מדותיו של ר"ע (גיטי' ס"ז.) ור' מאיר השלים על יד ר"ע המשנה ורבי השלים בנין המשנה עיי' ד"מ 307 ועוד 212 — ונקראה עוד משנה: הלכה פרטית עיי' ירו' כתובות פ"ה דכ"ט ע"ד מתניתין לא כמשנה הראשונה ולא כמשנה האחרונה אלא כמשנה האמצעית דתניא וכו' ע"ש. ובזה הענין של הלכה יחידית מובן מה דאי' זו משנת דר' נתן (כתובו' צ"ג סע"א תמור' ט"ז.) כלומ' שיטתו של ר"נ עיי' ד"מ הנ"ל 190 ושם מבואר פירש"י לב"מ פ"ו רע"א רבי ור"נ סוף משנה ע"ש. וכן הוזכר בפרוטרט משנת ר' אליעזר בן יעקב ונאמר עליה שהיא קב ונקי עיי' יבמות מ"ט: וש"נ ועיי' ג"כ ד"מ 74 ורב יוסף אמר גם על משנה אחת (יבמו' פ"ד מי"ג) כאן שנה רבי משנה שאינה צריכה יבמות ג'. וכן א"ר יוסף בר מניומי א"ר נחמן זו אינה משנה כתובו' פ"א סע"ב ועיי' שם פ"ב. ופירש"י שם. חולי' פ"ב. עגלה רפואה אינה משנה. ולפעמים מצינו משניות סתומות סותרות זו את זו והקשה (עיי' ביצ' ב':) בגמ' ורבי היכי סתם הכא הכי והכא הכי ומתרץ רבי מעיקרא ס"ל כפלוני וסתמה והדר ס"ל כפלוני ומשנה לא זזה ממקומה יבמו' ל'. ל"ב. קידוש' כ"ה. ע"ג ל"ה. שבועו' ד'. חולי' ל"ב: קט"ז: — ונקראה משנה גם להלכה עיי' ברכות י"א: למשנה אין צריך לברך ותמורת זה בירו' ברכו' פ"א ד"ג ע"ג הלכות אין צריך לברך ופי' מהרש"ם הלכות: משניות ע"כ וגם מכנה הירוש' את התוספת': משנה וזה מה דאי' ירו' יבמות פ"ג ד"ד ע"ד. ירו' קידושי' פ"א ד"ס סע"ג ירו' ב"ק פ"ד ד"ד ע"ג ירו' כתובו' פ"ט דל"ב סע"ד ר' הושעיה אבי המשנה כלומ' ראש מסדרי התוספתא כי ידוע שגם ר' חייא עסק בסידורו עיין מבה"י צד כ"ה. ובאמת רבינו נתן בע' בא מכנה התוספתא מתניתא דבי ר' חייא. ובע' אפתק א' וע' כבד א' מביא רבינו תוספת' בשם חיצונה ובע' מד א' הביא משניות חיצונות וכ"ה בבמד"ר פי"ח משנה החיצונה ולכן כינוי קבוצת אלה התוספות מִשְׁנָיוֹת עיי' קהל"ר פ' כנסתי: עשיתי לי גנות ופרדסים (קהל' ב', ה') אילו משניות גדולות כגון משנתו של ר' חייא רבה ומשנתו של ר' הושעיא רבה ומשנתו של בר קפרא, ושם פ' וישב העפר: ובטלו הטוחנות (קהל' י"ב, ג') אלו משניות גדולות כגון משנתו של ר"ע[1]) ומשנתו של ר"ח ור' הושעיא ומשנתו של בר קפרא, ועיי' ירו' הוריות ספ"ג דמ"ח ע"ג ואינו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה (קהל' ו', ב') אלו משניות גדולות כגון משנתו של ר' (חונא) [צ"ל חייא] משנתו של ר' הושעיה ומשנתו של בר קפרא — וירו' שם: לעולם הוי רץ אחר המשנה יותר מן התלמוד הדא דתימר עד שלא שיקע (בי) [בו] רבי רוב משניות וכו' ע"ש ויק"ר פכ"א ועיי"ע רתק ב'. — משנת חסידים ירו' תרומו' פ"ח דמ"ו: וספר המשנה של רבי נחלק לששה סדרי משנה (בקיצור ש"ס) אסת"ר פ' בימים. ועיי"ע עת. בענין חקירה אם נכתבה המשנה עיי' פחד יצחק ע' משנה וש"נ ועוד עיי' ספר דדו"ד ח"ב 216 ובענין כללי המשנה עיי' ד"מ פרק ד' 266 והלאה] —

מְשְׁנִיתָא (= מְשׁוּנִיתָא נ"ל מל"ע مسناة בקבוץ مسنوات סוללה ותל עפר Erdaufwurf, Damm, Wall ועיי' בפנים) בפ' המוציא תפילין בגמ' שרשיו (עירובי' ק'.) דמו כמשוניתא הנך דסלקי לעילאי אסירי פי' שאם יצאו מן האילן שרשין הרבה שהן מושלכין על הארץ כגשר זו

[1]) וממה שהזכיר גם משנתו של ר' עקיבא בין משניות היינו תוספות של ר"ח ור"ה וב"ק שזה בהשקפה ראשונה זר הוא שר"ע אשר התחיל לסדר המשנה איך ירה הוא ג"כ אבן פנתה של התוספתא נ"ל להביא ראיה לדעת מוקי ורבי פראנקעל נ"ע (ד"מ 306 והלאה) כי גם ר"ע עסק בקביצת התוספתות באופן שמדובר בו בד"מ שם ע"ש.

על גבי זו מה שעולה למעלה מג' הוא כאילן ואסור למטה מג' מותר יש גורסין דמו בד' ויש שגורסין רמו בר'[1]) בגמ' דפ' סדר תעניו' אלו (כ"ג סע"א) אהדריה משוניתא לחוני המעגל. בפ' המקבל בגמ' דסמוך המקבל שדה מחברו (ב"מ ק"ח: ואי מפסקא משוניתא או ריכבא דדיקלי פי' מקום גבוה מפסיק בין ב' שדות כגון (אהלות פי"ח מ"ו) איזהו שונית מקום שהים עולה בזעפו[2]) וי"א כמין גומא ויש אומ' כגון אילני סרק. — (א"ב פי' מושון בל"י גדר או חומה או מקום גבוה של עצים ומלת שונית עיי' בע' שונית) *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י μόσσυν, μόσυν מגדל של עץ (בט"ר לה' אייזלער ח"א. 69) עיי"ע מרן א' כפי מ"ש אבל כאן אין ההמשך סובלו בכ"מ ובע' שנית הביא רבינו זה דאהלות ופי' ע"י משוניתא בארמית והוא עפ"י פי' רה"ג באהלות ובאמת משוניתא נבנה מן שנות בל"ע سناوة ופי' ענין גבוה ורם וממנו במי"ם שרשית مسناة בקבוץ مسنواة סוללה ומקום גבוה וכפי' רבינו לציון בב"מ וכן בפי' לציון מעירו' יש משמעותו כן ובזה הענין בתעני' הנ"ל פי' עלתה סביביו סוללה ותל עפר ומאוד מאוד מדויק ג"כ זה הפי' באהלו' איזהו שונית מקום שהים עולה בזעפו כי נשברו גלי הים בעת הסערה במקום גבוה של ים היינו בחוף הים שהוא כעין סוללה ודיק סביב לים ובזה נבין תוספת' אהלות ספי"ח המרחץ ובית המים. המשונית וכו' אין בהם משום מדור העמים כ"ה בדפ' זאלקיעב והוא לפע"ד חוף ומקום גבוה סביב המים ובנו"ג המשוכות. ומזה הענין בלי ספק ר' יצחק בר אלעזר הוה קאים ומטייל על משוניתא דימא דקיסרין וכו' פי' על שפת הים וכ"ה לנכון במיוחס לרש"י ורבינו הביאו בע' שנית בלי מי"ם בשוניתא ומציין עוד ויק"ר (פכ"ב) ובאמת שם אי' על הדא דשוניתא וכ"ה בתנחומ' חקת סי' א' ובקהל"ר פ' ויתרון ובמד"ר פי"ח אבל בילק' קהלת ר' תתקע"ב אי' לנכון משוניתא — ורש"י פי' בכל מקומו' הנ"ל (ועוד בב"מ ק"ט.) משוניתא שן סלע, שן הר, וכן פי' רגמ"ה בתעני' הנ"ל סלע וכ"ה באו"ז הנ"ל וא"כ חשבוה מל"מ שן הסלע אבל את אשר נ"ל אמרתי, ולפי זה כי שיניתא בכ"י ש"ס מינכען לעירובי' (ד"ס קצ"ה.) ט"ס הוא וצ"ל כבשאר כ"י שם ובב"מ (ד"ס צד ק"ס:) ובכ"מ: משוניתא] —

* מְשַׁנְיוּתָא (מפעל שַׁנִּי Veränderung) בכורו' מ"ד. אבל משום משניותא לא וכו' ופירש"י שמשונות (העינים) במעמדן וכו'. ובפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגייליק' דף ק"ז:) מצאתי פי' שמשונה מראה עיניו.

* מְשׁוּעְבָּד עיי"ע שעבד.

משעכן (מי שביציו גדולות) בפ' מומין אלו (בכורו' מ"ד: במשני) המשעכן ובעל גבר, גמר' (שם) תנא משעכן בביצים בעל גבר בגיד. *[אחי"ה ודע כי זה הע' הוא רק בדפ' ווינצי' ובשדפ"ע וכ"י ל"י אבל אי' בעה"ק שנ"ב ושם אי' פי' שהם גדולים וארוכים ע"כ והועתק מע' שעבז ע"ש וע' בעל גבר בהערה וש"נ השנויים ואם ג"י משעכן הנכונה אז אולי יש לגזרה מל"פ شنكه אבר המוליד אבל אז תהיה משועכן (בינוני פעול נבנה מהשם) פירוש לבעל גבר ועוד עיי"ע קיק ג' ובנו"ג במשנה המאושבן ובמשנה שבמשניות המאושכן, ובגמ' המשובן ורגמ"ה גורס במשנ' ובגמ' המשוכן ופירושו העתיק רבינו בע' קיק ג' ע"ש — ואם ג"י המאושבן עיקר אז אולי צ"ל המעושבן והוא מל"ע معجون מי שביציו גדולות ובי"ת הוא במקום וי"ו — ועוד עיי"ע עֶבוז ומזה שפעל שעבז ואז משועבז עיקר ועיי"ע שעבז.] —

מְשְׁפּוֹ (= מְשְׁפִּי פי' ראייה Beweis) דכולה בישא (ב"ר פל"ח) כבר פירשנו בע' מסתו. *[אחי"ה ושם הוכחתי כי ענינו כמו מסתו פי' סיוע, ובגי' כ"י ה"ב משפז וצ"ל משפו. וה' לעווי פי' בדרך רחוק] —

מִשְׁפָּחָה (מל"מ Familie) בר"ג דפ' שבועת הדיינין (ל"ט.) כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן נפרעין ממנו וממשפחתו וכו' עד אין לך משפחה שיש בה לסטים שאין כולה לסטים וכו'[3]). משפחת בית נבלטא[4]) היתה בירושלם והיתה מתיחסת משל ארנון היבוסי פעם אחת פסקו להן שש מאות ככרי[5]) זהב שלא להוציאם חוץ

---

[1]) בנו"ג בד' וכ"ה בכ"י ש"ס וכ"ה באו"ז הל' עירובי' סי' ר"ו ובפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ושם אחר העתקת הדבור דמו למשוניתא אי' „פי'" אבל נשמט מתוך הכ"י ולבי אומ' לי שפי' זה בערוך משם נעתק. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר וכ"ה בע' שנית ובכאן בשרפ"ע מזעפו. [3]) וכ"ה בספרא קדושי' פרק ה' פרשי' ט'. [4]) כ"ה בדפ"ר ובתוספ' פיאה כ"י אירפורט ובספרי ראה פי' ק"י ובספרי תבא פי' ש"ג ובירושי' אי' אנטבילא ובדפ"ע אחרונים נבלט ובנו"ג בתוספ' גבלט ובכ"י ה"ב נבטלא. [5]) וכ"ה בספרי שם ושם ובתוספ' אי' שקלי.

לירושלים וכו' בסוף פיאה ירושי' (פ"ח דכ"א סע"א). *[אחי"ה עיי' פי' לזה באהבת ציון למהרז"ף והעלה שהוא גליון עפ"י הספרי ולא ירד הכותב לכונת הספרי וכו' ע"ש והידוש שלא העיר על הערוך — משפחת בית הצריפה עיי"ע בן ציון ומ"ש (בח"ב, קכ"ב.) — וכנ"ה בדרז"ל שבת ק"ל. קל"ט. תענית ל"א. מגיל' י"ב: יבמות ט"ו: נ"ד: כתובות כ"ח: ס"ב: קידושי' ע', ע': ע"א. סנהד' ל"ח. ס"ג: ע"ה. ק"י: חולי' פ"ד. פ"ז. ב"ב ק"ט: ק"י: תוספת' נזי' רפ"א] —

* מִשְׁפָּט (מל"מ פי' חקור הדין ועוד דין Recht, (Urtheil, Strafe סוכ' מ"ט: עשות משפט זה הדין. מגיל' ט"ו: וליושב על המשפט זה הדן דין אמת לאמיתו ועוד עיי' מגיל' כ"א. חגיג' ד': י"ב: יבמות ע"ח: נדרי' מ"א. גיטי' מ"ו: סנהד' נ"ב: עדיו' פ"ב מ"י.

* מַשְׁפֵּךְ (מפעל שפך ענין מסננת Trichter) ע"ז פ"ה מ"ז נטל את המשפך וכו', כלי' פ"ג מ"ח משפך של עץ תוספ' שבת פ"ח (ט') משפך לסנן בו היין ועוד עיין תוספת' תרומו' ספ"ג ושם לכלי' ב"מ ספ"ג ובהשאיל' אבות פ"ה מט"ו והקבוץ מַשְׁפֵּכִים תוספת' כלי' ב"מ פ"ב.

* מַשְׁפַּךְ (ענין מקום שפיכה Ort der Ergiessung) תרג' אשדות משפך (דברים ג', י"ז; ד', מ"ט; יהושע י', מ'; י"ב, ח'; י"ג, כ').

מַשְׁפֵּל (= מַשְׁפֶּלֶת לפע"ד מל"ע הרשום' בפנים פי' סל וקופה להוציא הזבל Mistkorb) בפ"ג בשביעי' (מ"ב) של עשר עשר משפלות. בהמפרק פי"ט בכלי' (מ"י) משפלת שנפחתה ר"מ מטמא וחכמי' מטהרין. ובשלשה תריסין פכ"ד (מ"ט) ג' משפלות הן של זבל טמאה מדרס וכו'. ביש מביאין פ"ח באהילות (מ"ד) אלו חוצצין ולא מביאין מסכת פרושה וחבלי מטה והמשפלות. בויק"ר זאת תהיה פרשת ראשו[1]) (ר"פ י"ט)[2]) א"ר חנין דציפרין תלולית זו של עפר מה הטיפש אומר מי יכול לסיפה[3]) אבל הפיקח אומר אני ולא אחר[4]) צברה אף אני קוצה ב' משפלות היום וב' משפלות למחר עד שאני מסיפה. פי' קופות שמוציאין בהן זבלין ובל' ישמעאל נקראת אלמשפל[5]). *[אחי"ה לפע"ד צ"ל בערוך אלמזבל או אלמזאבל והוא מל"ע مزبلة בקבוץ مزابل פי' זבל וקופה לזבל כמו זביל (= زبيل) זבל וסל של זבל Mistkorb עיי"ע זביל (ח"ג, רס"ה:) ומזבלי דנסמן שם. ולפע"ד היה ראה רבינו ככה בפי' רה"ג לכלי' פי"ט מ"ח שפי' בזה"ל: משפלה פי' יבולה גדולה . . ומוציאין בה הזבל וכו' ומו"ל הגיה פי' קופה אבל אין אצלי כל ספק שצ"ל פי' זבילה והוא ל"ע הנ"ל ואחד הוא עם מזבלה ובקבוץ מזאבל והיא היא המלה אצל רבינו והח' פליישער בהוספותיו לעמת"ל ללעווי ח"ג 320 לא יכול לפתרה. ובפי' הרמב"ם בכ"מ פי' משפלת קופה אשר יוליכו [בה] את הזבל וכ"ה במ"כ לשהש"ר אבל לויק"ר שם טעה לומר שהוא מרא — וכנ"ה בתוספת' כלי' ב"מ פ"ו משפלת שאמצעיתה גבוהה וכו' והקבוץ תוספת' כ"י אירפ' שביעי' פ"ב אין מוסיפין לא על המשפלות וכו', וכ"ה בירו' שביעי' רפ"ג דל"ד ע"ג ושם ובלבד שלא יפרוק את המשפלות. ושם: בפחות מן המשפלות. ירו' מ"ק רפ"א ד"פ: עד שיוציא עשר משפלות כאחת. שהש"ר פ' שרוך כשם שאין בעל הבית משגיח לא על משפלות של זבל ולא על משפלות של תבן וכו' תנחומ' הישן כי תשא סי' ב' משפלות של זבל . . של מוץ . . משפלות של חטים ועיי' בילק' בר' כי תשא וילק' שה"ש ר' תתקצ"ב ועיי' מ"ש רש"ב בתנחו' צד נ"ג] —

* מְשׁוּפָשׁ (נ"ל מל"פ شغت עקום krumm) מנחו' כ"ז סע"ב זבחי' פ"ב: דרך משופש רש"י למנחו' פי' כמו משובש ולזבחי' פי' עקום וזה עיקר והוא מל"פ. ועוד נ"ל בהיפך האותיות מפושש והוא ג"כ ל"פ [illegible] עקום krumm, gewunden.

מֶשֶׁק (בל"ע مسك، مسكة בל"י μόσχος בל"ר Bisam, Moschus, moscus) בס"פ המדיר בגמ' כל המומין (כתובות ע"ה.) זיעה גבי כהנים אפשר לעברה במקוה דחמרא[6]) ומורה ומושקון[7]). בס"פ כיצד מברכין בגמ' והוא אומר על המוגמרות (ברכות מ"ג.) כולן מברכין עליהן בורא עצי בשמים חוץ ממושק שמין חיה הוא ומברכין עליו בורא

---

1) כ"ה לנכון בדפ"ר ובשדפ"ע וכ"י ק"ט בט"ס ראשונה. 2) וכ"ה בשהש"ר פ' ראשו ובאג' שמואל פ"ה ובילק' שה"ש רמז תתקפ"ט. 3) בדפ"ר לסופה אבל בכ"י ובדפו"ו לסיפה וצריך לנקד לסיפה פי' לעשות סוף היינו לכלות ור"ש בשביעי' פ"ב מ"ג הביא בשם הערוך: לסייפה. וכעין זה בב"ר פ"ק מי יכול לסייף את עפר הארץ ובנו"ג בויק"ר ובשהש"ר מי יכול לקצות ובילק' שה"ש לפנות. 4) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ולא אחר ובנוסח' לי' כי אם: הריני קוצה ובילק' קודח. 5) בכ"י ה"ב אלמשאפל. 6) וכ"ה בפי' ר' יהונתן הובא בשט"מ ובנו"ג בקיוהא דחמרא. 7) לי לפנינו.

מיני בשמים ועוד כתבנו בע' מסק (ג')[1] פי' יש אומרי' רעי של חיה וכן אלענבר[2] שהוא מין הדגה כיוצא[3] במושק[4] בורא מיני בשמים. מושק מושקט"ו בלעז[5]. ס"א מושך[6] ובל' ישמעאל אלמסך. — (א"ב פי' בל"י ורו' וישמעאל מין בשם הבא מארץ מזרח וכתבו שהבשם זה עשוי מחיה קטנה מוכח בשבט עד ריסוק אבריה ומותה(?) או מדמה או ממורסא הגדל בה אבל (אלנעבר) [צ"ל אלענבר] הוא מין חמר וכפר הגדל בים ונבלע מהתנינים הגדולים לכן נמצא בבטנם והוא המובחר והיקר שבבשמים) *[אחי"ה ובע' מסק ג' דברתי בשנוי הכתיבה של משק ע"ש ובע' כפת א' הוכחתי כי רבינו (בפי' ציון מכריתו' ו'.) הלך בעקבות רגמ"ה כ"י לכריתו' (בקובץ כ"י אנגייליקי' דף ק"ע:) שפי' ריע של דג שעמברא בלע"ז ועל זה כיון בפי' י"א דכאן וראב"ע הביא בפי' לשמות ל'. כ"ג בשם הגאון (ר' סעדיה) מר: תרגמה מוש"ק ע"ש וזה קשה להלמו] —

* מַשְׁקֶה (מל"ם Getränk) ובל"א משקי, משקיא עיי' תרג' ירו' א' לבראשי' מ', א' לויקר' י"א, ל"ד; לאסת' א', ג' קהל"ר פ' מה יתרון עיי"ע פייל. והקבוץ משקים. משקין פסחי' כ'. מכשירין פ"ו מ"ד ועפ"י זו התחלה נקרא בפרט אצל רבינו פ"א דמסכת מ"ק עיי' הציונים במפתח לזה החבור.

מִשְׁקֹלֶת (מל"ם (מפעל שָׁקַל) Gewicht, Senkblei, Perpendikel) בפ' לא יחפור בגמ' [אילן] (ב"ב כ"ז: ובתוספתי ב"ב ספ"א) החרוב והשקמה כנגד המשקולת. בפ' כ"ט בכלי' (מ"ג) חוט המשקולת. יתארהו בשרד (ישעי' מ"ד, י"ג) תרג' מסר לה במשקלתא. פי' חוט המשקולת „והוא חוט ובראשו אבר שהוא עופרת והוא ביד הבנאין שבו שוקלין הכותל שלא יהא[7] עקום כדכתי' (מ"ב כ"א, י"ג) ואת משקולת בית אחאב". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' רה"ג לכלי' שם. ומזה הענין פי' הרמב"ם בכלי' פי"ב מ"ח והמשקולות אבל בפי' הר"ש משקולת ממש ורה"ג שם הביא שני פירושים ועפ"י זה פי' רבינו בע' מטוטלת ע"ש. ובענין משקולת ממש בתוספת' כלי' ב"מ ספ"ב משקלות שנשתברו. תנחומ' בלק רסי' י"ב משל לשולחני שהיה משקר במשקלות. ושם היחיד (מעולה) [צ"ל מעול] ומשקר במשקל] —

* מוּשְׁקוֹן (Bisam, Moschus) עיי"ע משק לפי ג' רבינו ועיי"ע מסק ג'.

* מְשׁוּקָע עיי"ע שקע.

* מַשְׁקוֹף (מל"ם מַשְׁקֹף והוא העליון Oberschwelle) אבות דר"נ ספכ"ו ר"א הקפר אומר אל תהא כמשקוף העליון שאין אדם יכול ליגע בו ולא כאיסקופה עיי"ע אסכופה וע' אסקופה א'.

* מַשְׁקוֹפִי (מל"ם שקף באתפעל משתקף ענין הכאה וכן בל"פ كوفتن der Schlag كوفت، كوب) תרג' חבורה (שמות כ"א, כ"ה) משקופי ותר"י לשם ט"ו, כ"ה דיני פדעא ומשקופי פי' דיני חבלות ועיי"ע פדע.

משקר (נ"ל מל"ע הרשומי' בע' חלזון ג' והוא תואר למין בעל הנרתק שנקרא Purpurschnecke ורבינו פי' בע"א) בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח רע"ב) ואי לא נייתי[8] משקרי[9] חלזוני ונחית. פי' צפרדעין שהן נסדקין וצפרדע יוצא מהן. — (א"ב חלזוני אינם צפרדעים כי אם שקץ המים הנשמר בקליפות קשות כמו לולים שביבשה) *[אחי"ה עיי' מ"ש בע' חלזון ג', ופי' רבינו מובן עפ"י תש' הגאוני' (הוצ' הח' הרכבי) סי' מ"ז צד 23 וז"ל: משקרי הן שבהן נבראי' צפרדעים ונקלפין ויוצאין מהן ונקראין אלצדף (= الصدف Muschelschale) עכ"ל. ומה שפי' רבינו נסדקין כיון לל"ע صقر durchbrechen] —

מֵשָׁר (= מֵישָׁר (מן יָשָׁר) פי' ערוגה Plan, Ebene, Beet) בפ"ב בכלאים (מ"ו) הרוצה לעשות שדהו משר משר מכל מין. בספ"ק בקדושין בגמ' דסמוך[10]) כל העושה מצוה (קידושי' ל"ט סע"א) רב זרע לה לנינתא דבי רב משרי משרי[11]) פי' ערוגות ערוגות. וי"א מן (מדבר ו', ג') משרת ענבים כלומ' מחזיק מים. *[אחי"ה וכפי' ראשון אי' ברש"י לקידושי' ובאו"ז הל' כלאי' רסי' רס"ח שהביא כל הערך בלי הזכרת הערוך וכ"ה בפי' ר"ש לכלאי'. והראיה לפי' ראשון מגי' הירו' כלאי' פ"ב דכ"ח רע"א מישר ושם איזה פעמי' והפכו מרובע — וכנ"ה בירו' עירו' רפ"ד דכ"א סע"ד משער

---

1) ושם הביא ירו' ברכות ספ"ו ד"י ע"ד. 2) בל"ע العنبر בל"ר ואי"ט ambra באו"ז הל' סעודה סי' קע"ט בט"ס בשם הערוך אלעכבר. 3) כ"י ה"ב מוציא. 4) עיי"ע כף ט' ושט"מ לב"ב ע"ג: מ"ש בשם תוספת הרא"ש. 5) בלאי"ט moscado. 6) וכ"ה בכ"י ש"ס לברכו' וכ"ה בראי"ה. 7) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע כאן ובע' מטוטלת (עפ"י פי' רה"ג) אי' יבא. 8) בכ"י ה"ב מייתי בנו"ג לייתי. 9) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג משקרי. 10) כ"ה לנכון בכ"י. 11) בנו"ג משארי משארי.

בה עיניו במישר ושם פ"ה דכ"ג רע"ד מצופות ומשער בה בעיניו במישר (ועיי' בבלי עירו' מ"ג: — בכורו' ח' סע"ב משרא דסכיני. ויק"ר רפי"ב סוף דהוא עביד ביתיה מישרא וכו' ועיי' אסת"ר פ' ר' עזריה. יומ' ע"ה רע"א דומות (ושם דומה) עליו כמישור. והקבוץ ב"ר פמ"ב משריא דפארן . . משריא דממרא — ועיין תרג' ירו' א' לבראשי' י"ב, ו'; ל"ה, ח'; לבמד' כ"ב, א'; לדברים ג', י'; י"א ל', ובשבת ק"י סע"ב עיי"ע בתוותא גרס רבינו יחיד דמשרא ובנו"ג דמישרי ובכ"י ש"ס דמשארי ופי' רבינו ערוגות (עיי"ע הנ"ל ח"ב, רט"ו.) ויען שגם בקידושי' הנ"ל אי', באל"ף אולי נגזר מל"ע مشارة חלק שדה העומד להִזָּרַע — ובל"פ مشارة תלם וערוגה בגן הירק וזה נ"ל עיקר] —

* מַשְׁרָא, מֵישְׁרִי (כל"ס מַשְׁרְיָא (מפעל שרא) פי' מחנה Lager מַשְׁרִיתָא בל"ס מחנה וצבא (Heereslager הרבה בתרג' להעתקת מחנה עיי"ע שרה ב' במתורגמן. סנהד' כ"ו סע"א אחריה לדשא באפי משירייתיה וכו'.

* מִשְׁרָה מפעל שָׂרָה weichen פי' בריכת המים (Teich עיי"ע שר א' וש"נ.

* משרוניא עיי"ע מרשניא.

* מַשְׁרוֹעָא, משרועיתא (חלקלקות schlüpfriger (Ort עיי"ע שרע ב'.

* מַשְׁרוֹקִיתָא (Rohrpfeife) מפעל שרק בדניאל ג', ה', ז'. עיי"ע קרן א'.

* מְשַׁרְשְׁיָא (אמורא דבבל) הרבה בש"ס עיי' שבת ט"ז: קנ"ד סע"ב עירובי' מ"ו. מ"ח. ס"ח. סוכ' כ"ו. מ"ק כ"ה סע"ב גיטי' כ"ה. פ"ח: יבמות ל"ו סע"ב ב"ק ה' סע"א ב"ב קנ"א: זבחי' י': מנחו' ג': סנהד' ק"ו: הוריות י"ב. רב משרשיא בר חלקאי, ר"מ בן רבא, ר"מ בר חנין, ר"מ בריה דרב אחא, ר"מ בר רב, ר"מ בריה דר' חייא, ר"מ ברב אמי, ר"מ בריה דרב נתן, בריה דרב אידי, בר רב דימי, בריה דרב ביבי, ר"מ בר פקוד כולם עיי' בסד"ה עם רשימות מה"מ וביבמו' כ"א: רב משרשיא מתותנייא.

* מְשָׁרֵת (מל"מ פי' משמש Diener) ברכו' ס"ג: משרת תחתיך, ירו' נדרי' רפ"ט דמ"א: משרת ר"מ הייתי סנהד' ס"ג: משרתי עכו"ם.

* מָשׁוּשׁוֹת ירו' פיאה רפ"ח ד"כ ע"ד עיי"ע מש א' וע' נמש.

* מְשָׁשָׁא (כמו ממש, ממשא פי' מה שיש לתפוש ביד כלום' עצם דבר Greifbares, Fühl-bares, Wesentliches) פסחי' ד': יבמו' ק"ב: מידי מששא אית ביה, נדרי' צ"א: ע"ז נ"ה. לית בה (ב"ק ע'. לית ביה) מששא, ברכו' נ"ט. לית בהו מששא. שבת קנ"ב סע"ב אית בה מששא ועיי"ע ממש.

* מששתן (?) קהל"ר פ' החכמה הריאה מששתן וצ"ל לשתות וכ"ה בשו"ט מזמור ק"ד ובילק' תהלים רמז תתנ"ו ובויק"ר פ"ד לשתיה, ועיי' רש"י לברכות ס"א: ריאה שואבת כל מיני משקין.

* מִשְׁתֶּה (מל"מ סעודה בפרט של חתנים Gelage, Hochzeitsmal) ברכו' ב'. בית המשתה, שבת ס"ז: ע"ז ח'. עשה משתה. כתובו' ח': משתה ראשונים . . משתה אחרונים ובל"ס מַשְׁתֵּי, מִשְׁתְּיָא (דניאל ה', י') פסחי' ק"ג: שבת קנ"ב. והקבוץ ב"ב צ"א. נדה ט"ז: משתאות, ירו' סוט' פ"ט דכ"ד: בית הַמִּשְׁתָּיוֹת, ירו' כתובו' פ"א דכ"ה: רות רב' פ' ויקח בועז: בתי המשתיות. וכן ענין מֵשְׁתּוּתָא בל"ס ומזה הענין ע' הבא אח"ז ע"ש והדוגמאות.

(משתיתא) [צ"ל מַשְׁתּוּתָא] פי' בל"ס ענין משתה (Hochzeitsmal עיי"ע הקודם בראשונה היו אומרים במסכ' שביעית בגמ' דבני מערבא (ספ"ד דל"ה ע"ג) דאכיל פרוטגמיא אכל (משתיתא) [משתותא] פי' דאכל סחורות בעולם הזה כגון פרקמטיא[1]) אכל משתה שלו שהיה מזומן לו לעתיד לבא כלומ' לא נשתייר לו מה לאכול לעתיד לבא. — (א"ב לא יתכן פי' זה עיי"ע פרטגם) *[אחי"ה ושם פי' ר"ב לנכון פי' בל"י נשואים ראשונים ע"כ כונתו לל"י πρωταγμία ורבינו הבינו מל"י πραγματεία סחורות. — וכנ"ה בב"ר פ"ג שבעת יומיא דמשתותי, איכ"ר פ' זכרה שבעה יומין דמשתותא, ירו' ברכות פ"ו ד"י ע"ג סלקון למשתותי דר' חנינא ענתותיא[2]). קהל"ר פ' עד ללדת אנא משקי לכון במשתותיה וכו'] —

* מַשְׁתֵּי, מַשְׁתֵּיתָא (כל"ס משתיתא (מפעל שתי) פי' מסכת (Gewebe שמ"ר ס"פ מ"ב משתי בישתא אשתיתון לדריא ודרש מסכה (שמות

---

[1]) ברפ"ע פרקטמיא וט"ס הוא. [2]) כה"ג בפי' מהרש"ס ובנו"ג למשתיתיה דר' חנינא ענתינייה.

ל"ב, ח') מפעל נסך היינו ארג (עיי"ע מסכה) נדה נ"ח. במשתיתא עיי' פירש"י שהביא שם התרג' ועיי"ע שת ז', וממנו התואר מַשְׁתָּיָא בקבוץ בפתיחת' דאיכ"ר סי' כ"ד מַשְׁתָּיֵי אזלין ומשתיי אתיין פי' בדרך שתי הלכו ושבו ודרש שת שתו (ישעי' כ"ב, ז') ובילק' ישעי' ס"ר רפ"ט הגי' משתי אזלן משתי שתיין.

* משתיתא (כנראה שם מפעל עברי שָׁת במקור שָׁתוֹת ענין יסוד Grund, Fundament וכן בל"פ ششت מן نششت יסוד ובסיס) ב"ר פע"א משתיתן של אומ"ה עיי"ע גד ד' ובתר"י ב' לבראש' ל', י"א משתוייהון דאומיא. ושם פע"ה משתיתו ויסודו של עולם, קהל"ר פ' ופניתי אני משתיתו של עולם וכ"ה בשו"ט ריש מזמו' צ'. מד' שמואל פכ"ו משתיתה של ארץ. באסת"ר פ' גם ושתי דרש משתיהם (ירמי' נ"א, ל"ט) ית משתותיהן ושם: הגיע משתותא של ושתי.

* משתמיהה עיי"ע דיוביט (ח"ב, מ"ב.).

* מַשְׁתּוּקָא (מפעל שְׁתַק das Schweigen) מגיל' י"ח. ויק"ר פט"ז קהל"ר פ' אל תתן מלה בסלע משתוקא בתרין וגי' הערוך עיי"ע מל ח'. ירו' ברכות רפ"ט די"ב ע"ד סמא דכולה משתוקא.

מָת (סמיכות מן מָתָא בל"ס עיר Stadt) אמרי אנשי למת ירקא ירקא שקול (מנחות פ"ה רע"א) כבר פירשנו בע' יוחני [וממרא] (ח"ד, קט"ז:) *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ל"ה: קנ"ה: עיי"ע דֹּבֶר (ח"ג, י"ב:) ושם קמ"ה סע"ב עיי"ע תב ב'. בר מתא עיי"ע ח"ב, קע"ח: ב"ק י"א. עיי"ע דֹּבר, ב"ב ח'. כ"ב. סנהד' קי"ב. בני מתא. ב"ב ק"י רע"ב עיי"ע בר קשא (ח"ב, קפ"א:) ב"מ ע"ה: דביש ליה בהאי מתא ולא אזל למתא אחריתי וכו', מ"ק כ"ז: עיי"ע חבר א' פסחי' קי"ג רע"א עיי"ע אסי. צנף ב' ושם קי"ד. גיטי' ס"ט. עיי"ע קקל א' ובי ואיזה פעמים נקראה עיר מחסיא: מתא מחסיא עיין כריתו' ו'. הוריו' י"ב. (עיי"ע קקל ב') ברכות י"ז: ביצ' כ"ט רע"א ב"מ ס"ח. כתוב' ד'. נ"ה. מגיל' כ"ו. שבת י"א. ב"ב ג'. ב"ק קי"ט: סנה' ז': גיטי' ס"ח. אולי הוא מקום Massice על יד הפרת בבבל עיי' מאנגערט ח"ה, 285 ואולי היא סורא דפרת עיי"ע סורא אבל עיי' גיאגראפיא לנייבויער 344. והקבוץ מתוותא עירובי' כ"א. גיטי' ז'.] —

מת (מל"מ הפעל מות ובל"ס מִית sterben והושאל לאבר התשמיש בלא קושי. והשם מִיתָה, מוֹתָא, מִיתוּתָא der Tod, das Sterben) בפ' ד' מיתות בגמ' הבא על הזכור (סנהד' נ"ה.) בקושי לא משכחת לה כי משכחת לה במשמש מת. בר"ג הבא על יבמתו (יבמות נ"ה:) שכבת זרע דאשת איש פרט למשמש מת הניחא למ"ד משמש מת בעריות פטור אלא למ"ד חייב מאי איכא למימר אלא פרט למשמש מתה וכו'. פי' „גיד בלא קושי נקרא מת וכן מפורש בס"ג דפ' ידיעות הטומאה (שבועו' י"ח.) נועץ צפרניו בקרקע עד שימות הגיד"[1] — בפ' אלו נערות בגמ' הבא על בתו (כתובו' ל"ז:) לפי שמצינו למומתים בידי שמים שנותנין ממון ומתכפר להן שנא' (שמות כ"א כ"ט, ל') וגם בעליו יומת אם כפר יושת עליו[2]) יכול אף בידי אדם כן ת"ל (חרם) [צ"ל כל חרם] אשר יחרם מן האדם לא יפדה (ויקרי כ"ז, כ"ט)[3]) אין לי אלא מיתות חמורות שלא ניתנה שנגתן לכפרה פי' דרך עליה לא ניתנה שנגתה לכפרה (שם ל"ח רע"א) שפטור מגלות דלא סגי ליה, מיתות קלות היכא דהרגו דרך ירידה דניתנה שגגתה לכפרה וחייב גלות וגלות מכפרת עליו ומפורש בפ' אלו הן הגולין (מכו' ז'. והלאה). בס"ג דפ' משוח מלחמה (סוטי' מ"ד רע"א) מת תופש[4]) ד' אמות לטומאה. בס"ג דפ"ק ר"ה (כ'.) מאי טיבותא אמר עולא משום ירקיא ר' אחא בר' חיננא אמר משום מיתיא[5]) פי' דהיכא דאיקלע יוה"כ בששי בשבת או באחד בשבת אם ישאר המת שני ימים יסריח אבל ירקיא אפשר בחמימי פי' „אע"ג דחיימין ירקיא אפשר למיכל מינייהו ויש אומרי' למשקלינהו ולבשולינהו ולמישבקינהו בחמימי דאכיל להון במוצאי יוה"כ. בעממי שיקברום גויים"[6]) במעילה בפ' קדשי מזבח בגמ' (דם קדשים)[7]) [וצ"ל כל הנבלות] (מעילי ט"ז.) מיתת פרה וחיי גמל אין מצטרפין. פי' „תלש חצי זית מפרה מתה וחצי זית מגמל חי אין מצטרפין לטומאה"[8]). בס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ח.) למה נסמכה פרשת מיתת מרים לפרש,

---

1) הועתק מפי' ר"ח לסנה' בש"ס ווילנא. 2) בכתוי לי' וגם בעליו יומת ואי' בפי' רש"י כ"י הובא בשט"מ ע"ש ובתוספ' ד"ה לפי. 3) בש"ס רק: חרם מן האדם לא יפדה. 4) בנו"ג תופס. 5) וכה"ג בפי' ר"ח בש"ס ווילנא ובנו"ג מתיא. 6) נגרר אחר פי' ר"ח במקום הנ"ל ושם הסיום: ומ"ד משום ירקיא אמר מיתיא אפשר לקברן עממי והן נכרים ע"כ ונ"ל שבכונה השמיט רבינו הסיום דהא ביוה"כ אי אפשר בעממי וא"כ גם למ"ד דירקיא חייש משום מיתיא ור"ח גי' אחרת היתה לו עיי' הערה בש"ס ווילנא. 7) כ"ה רק בדפו"י. 8) הועתק מפי' רגמ"ה בקובץ כ"י אנגיילי דף רס"ז.

פרה וכו' למה נסמכה פרשת מיתת אהרן לשיבור לוחות וכו'[1]. בויק"ר אחרי מות בסמך פ' ה' אורי[2] (ויק"ר ספ"כ ובתנחו' אחרי מות סי' ז') למה נסמכה מיתת מרים לאפר פרה וכו' למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה וכו'[3] באחד בניסן מתו בני אהרן [ולמה] מזכיר מיתתן ביוה"כ וכו'[4]. בילמדנו זאת חקת התורה (בתנחו' חקת ל"י) מה ראה לסמוך פרשת פרה אדומה לפרשת מיתת מרים פרשת פרה היתה בשנה השנית ומיתת מרים היתה בסוף ארבעים שנה וכו'. בויק"ר בצו (פ"י) למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרשת קרבנות וכו' וישנה בע' למה[5]. בס"ג דפ' ואלו מגלחין[6] (כ"ח:) מותא כי מותא ומרעין חיבוליא[7] פי' „המות של זה כמיתת כל אדם [ו]אריכות חוליו תוספת [כמו] ברבית על המלוה"[8]. *[אחי"ה מוֹתָא בל"ס (כמו מָוֶת בל"מ) וכנ"ה בשבת פ"ח: יומ' ע"ב: סמא דמותא, יבמות ס"ג סע"א קשי ממותא. ב"ב נ"ח: עיי"ע רש ב' וזה מה שדרש ר"מ בב"ר פ"ט מאד: מות. והשם מוֹתָא הרבה בתרג' עיי' תר"י א' לבראשית ל"ה, י"ח אונק' לשמות ט', ג'; לדברים ל"ג, ו'; תרג' לישעי' כ"ב, י"ד; ס"ה, ו'; לירמי' י"א, י"ט; נ"א, ל"ט. נ"ז וזולתו. והשם המופשט מִיתָה מ"ק הנ"ל מיתה חטופה, מיתה לחופה, מיתה בידי שמים, מיתת כרת, מיתת נשיקה, ירו' ביכורי' רפ"ב דס"ד ע"ג מיתה של חיבה (צ"ל חובה). ועוד עיי' ברכות ח'. י'. י"ח. ס'. שבת ל'. ל"א: נ"ה: ק"ל. קנ"ו: פסחים ק"ה. ר"ה ט"ו: תענית י"א. חגיג' ה': גיטי' נ"ו. נ"ו: צ': כתובות ל"ו: סוט' י"ב: י"ג. י"ד. כ"א. ל"ה. קידושי' כ"ג רע"א פ"א: ב"ק פ'. ב"מ פ"ו. ב"ב י'. ט"ו: סנהד' מ"ד: נ"ב: ס"ח. ע"א. פ"ט. נדה ל': ע"ז מ"א. עיי"ע אשתיאמא והקבוץ כתובות ל"ז: מיתות חמורות . . מיתות קלות סוט' ח': דין ארבע מיתות. ב"ר פצ"ו שתי מיתות יש בידו, במד"ר פי"ח נידון בשתי מיתות. ובל"ס מִיתוּתָא יומ' ע"ח: עיי"ע טעם (ח"ד נ"ב.) ב"ב ט"ז: תענית כ"ג. עיי"ע חבר (ח"ג, של"ט:). והפעל מוּת ובל"ס מִית ובינוני גם בהוראת שם מֵת עיין ברכות ג': י'. י"ו. י"ח. י"ט. ל"ג. נ"ה. ס"ב: ס"ד. שבת י"ג: ל'. ל"ב. ל"ג. ק"ה: קי"ח: קנ"א: קנ"ב. שם: עירובי' מ"א: נ"ו. ס"ג. פסחים נ"ד: יומ' ל"ט: ע"א. ר"ה ו'. י"ח. כ"ט. תעני' הי: ט'. ט"ו: כ"א. כ"ג. ל': מגילה י"ג: ט"ו: מ"ק ח': כ"ח. כ"ח: יבמות ס"ב: ס"ג: כתובו' ל"ז: (ושם הָהָפעל מוּמָתִים) ק"ג: גיטי' ע'. ע"ב. צ': סוט' י"ג: ל"ה. מ"ו. מ"ט. ושם: קידושי' ע"ב: פ': ב"מ ס"ב. ב"מ ק"ו: ב"ב ע"ג: קכ"א. סנהד' כ"ב. שם: נ"ב. ס"ח. צ"ה: צ"ו. ק"ו. ק"ח: מכו' י'. כ"ד. שבועות ח': הוריו' י"ג. זבחי' קי"ח: תמיד ל"ב. מֵת מצוה נזי' מ"ז: מגילי' ג': ספרי נשא פכ"ו והקבוץ מ"ק כ'. ושם מֵתֵי מִצְוָה, ובל"ס גיטי' ל': חברך מִית, ברכות ל"א רע"א עיי"ע שר י"ב. ב"ר פצ"ו עיי"ע טען (ח"ד, נ"ד:) סנה' צ"ז. מיית, וכ"ה ירו' ברכות פ"ב ד"ה: ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ג מית, מיתת (בבבלי קידושי' ל"א: מת מתה) ובתרג' מָאִית אונק' לבמ' י"ז, כ"ח; תרג' לישעי' י"א, ד'; ל"ט, ה'; לירמי' כ"ח ט"ז. והושאל לרפיון של אבר המוליד עיין דוגמאו' הנ"ל וכן תוספ' זבים פ"ב בשר המת . . בינוני פעיל ירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ג דקיימין מן קומי מִיתָא, בקבוץ ירו' קידושי' פ"א דס"א ע"ג קיימן על מִיתַיָא. ר"ה כ'. עיי' לעיל בערוך. ובתר"י לויק' כ"ו, כ"ה; לבמדב' י"ז, י"ג; להושע ו', ב'; לתהלי' פ"ח י"א — מַיֵית אפעל מן אתא עיי"ע — והתואר מִיתָנָא (בהוספת הנו"ן במשקל סורי) יבמות ל"ז: ל"ח. עיין ערך נכס ותרג' מת (דברים כ"ה ה', ו') מִיתָנָא — ומזה השם מוֹתָנָא עיין ערכו] —

---

[1]) במ"ק לי' כי אם בויק"ר ספ"כ ובתנחו' אחרי ואולי הנקודה שייכת קודם למה נסמכה ושב הציון לויק"ר שבסמוך אבל בויק"ר שם לי' ג"כ מאמר אחד שהביא הערוך עיין בהערה הבאה. ואולי צריך להשלים קודם למה נסמכה התיבה בירושלמי וכדאי' בפי' ר"ח למ"ק כ"ח. וז"ל ירושלמי בתחלת יוה"כ א"ר יודן בר שלום למה נסמכה מיתת אהרן לשבירת הלוחות וכו' וכונתו על ירו' יומ' רפ"א דל"ח: ושם אי' לשיבור הלוחות. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר. [3]) זה המאמ' לי' בויק"ר אבל אי' מפני מה נסמכה מיתת אהרן לשבירת לוחות וא"כ רבינו גורס מהיפך להיפך דמה דאי' בויק"ר לי' בס"ק ומה דאי' במ"ק לי' בויק"ר דבמ"ק אי' למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה ולי' שבירת (או שיבור) לוחות ובויק"ר אי' מאמר זה האחרון ולא הראשון וכגי' ויק"ר אי' בירו' יומ' הנ"ל ובתנחו' הנ"ל. [4]) וצריך להשלים ולמה כדאי' בויק"ר ובירו' יומ', ובתנחו' אי' מפני מה. [5]) כונתו על זבחי' פ"ח: שהביא שם ובש"ס אי' למה נסמכה וכו' אבל בויק"ר לפנינו לי' כי אם: כשם שהקרבנות מכפרין וכו' נשמע מזה שרבינו גרס בויק"ר כמו דאי' בזבחי' הנ"ל. [6]) בכ"י ק"ם לי' מן בס"ג דפ' ואלו מגלחין עד בס"ג דפ' ואלו מגלחין וגם בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וב"ר אי' הסדר בהיפך כי קודם למה נסמכה הנ"ל אי' זה הציון ממ"ק כ"ח: [7]) כה"ג בכל כ"י ובדפ"ע חיבולא, חיבולה. [8]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח למ"ק (בש"ס ווילנא) ושם כמו ברבית וכו' וכצ"ל בערוך.

*מתאכלי ב"ב פ"ו. ט"ס עיי"ע מסבלי.

* מַתְאִים (כמו תיומת תואר לגבה דהוצא Knoten am Palmblättchen) ירו' סוכ' רפ"ג דנ"ג ע"ג נחלק המתאים ובסוכ' ל"ב. אי' התיומת עיי"ע תיים.

* מַתְאִימוֹת (תואר לשיניים הגדולות של לחי Backzähne) ספרא אמור פרק ו' פרש' ז' מן המתאימות ועיי' גי' רבינו בע' תאם וש"נ בכורו' ל"ט.

* מַתְבֵּן (אוצר התבן Scheuer, Strohbehältniss) פסחי' ח'. עירובי' ע"ט. ירו' עירובי' פ"ז דכ"ד ע"ג תוספת' עירו' פ"ט (ו') פי' בית תבן עיי"ע בית עצים (ח"ב ע"ט) וע' לול א' וע' רפת. והוא מל"מ (ישעי' כ"ה, י').

מְתִיבָאתָא (פי' ישיבות (מן פעל תִּיב, תּוּב = יתב) Gelehrtensitz, Hochschule, Akademie) בגירסייהו טרידן בר"ג דגיטי' (ו'.) כלומ' חכמי בתי מדרשות. — (א"ב תרג' של ישיבות, תרג' של ישב: יתב) *[אחי"ה העתקתי דברי ר"ב מסוף ערך הבא ע"ש כי שייכים לכאן. וכנ"ה ב"ב י"ב: ועוד בתרג' ריש מתיבתא דה"י א', י"א, כ"ה; ותרג' לשה"ש ד', ד'; ז', ג' ריש מתיבתך; לשם ב', ד' בית מתיבת מדרשא. גיטי' ו'. כיון דאיכא מתיבתא עירובי' כ"א. לא שכיחי מתיבתא, יבמו' ק"ה: אתי רבי למתיבתא, ב"מ פ"ה. ושם: מתיבתא דרבי. ב"ק קי"ז. קא מסיים מתיבתא דיומא, גיטי' ס"ח. וגמר מתיבתא דרקיעא . . וגמר מתיבתא דארעא וכ"ה מתיבתא דרקיעא בברכות י"ח: תעני' כ"א: ב"מ פ"ה: פ"ו. סוט' ז': ופי' כמו ישיבה של מעלה עיי"ע ישב (ח"ד, קס"ז:) ותרג' מושב: מותב עיי"ע יתב ובמתורגמן] —

מְתִיבְתָא (נ"ל כמו תתובא פי' תשובה Einwand, Widerlegung) מתנינן[1] בעוקצין תליסר מתיבתא (ברכות כ'. תעני' כ"ד: סנהדר' ק"ו:) כבר פירשנו בערך [זת]. *[אחי"ה כ"ה נכון מאוד בע' ה"ב רק צריך להשלים מלת זת ובע' הנ"ל (ח"ב, שכ"ו:) פירשו רבינו מתיבתא י"ג אפי וכו' ע"ש ובהערה 2 וכ"ה מתיבתא בכל כ"י ובדפו"ו מתיבאתא באמצע הע'. ודע כי בדפ"ר לי' ובדפ' פיז' באסיל ואמש' נספח לע' הקודם ועליו מוסיף ר"ב מה שהעתקנו בע' הקודם כי שם מקומו. אבל גם רש"י בתעני' ובסנה' פי' י"ג מתיבתא י"ג ישיבות אבל בפירש"י אי' בי"ג פנים וכו' ע"ש והוא כפי' הערוך בע' זת וכנ"ל ברור פירושו על י"ג אופנים היינו משיבים ונותנים ונושאים בהלכות עוקצין וכדאי' בנדרי' מ"א. כי הוה גמר רבי תלת עשרי אפי הלכתא וכו' ע"ש במיוחס לרש"י ובפירש"י לברכו' שם. ובזה הענין בירוש' גיטי' פ"ח דמ"ט ע"נ כל אילין מתיבתא דהוה ר' זעירא משיב וכו' ובפיאה פ"ד די"ח רע"ב אי' כל אילין (התובתה)[2] [צ"ל תתובתה] דהוה ר' זעיר' מותיב וכו' ופי' תתובא בל' תרג' (עיי"ע) כמו תשובה בל"מ] —

* מַתְבְּרָא (בל"ס כמו משבר בל"מ Gebärstuhl) תרג' משבר (מ"ב י"ט, ג') וכן תרג' האבנים (שמות א', ט"ז) ועיי"ע משבר.

* מִתְבְּרָא (מפעל תָּבַר בל"מ מִשְׁבָּר Brandung) תרג' משברי (תהלים מ"ב, ח') מתברי.

מתג האמה (שם עיר ונדרש מל"מ מתג פי' רסן Zaum) מיד פלשתים (ש"ב ח', א') בברייתא דר' אליעזר פ' ל"ו. *[אחי"ה ומפני מעשה שקשור בו הביאו רבינו עיי' פי' רד"ק שהביא ג"כ ברייתא דר"א — ובכ"י ש"ס גרס בשבת נ"א: מתגא ועיי"ע מתן ד'. והפעל פסיקת' דר"כ כ"ד: הסוס הזה את ממתגו וכו' עיי"ע בלם ג'. — והמדקדקים קראו לקו נצב לארכו: מתג כי כמתג בלחי הסוס מעכב מהירות מרוצתו כן הוא מעכב מהירות הקריאה במבטא ההכרה] —

* מתגרה (?) קהל"ר פ' ידעתי כי כל: רשב"ל הוה עליל מן המתגרה וכו' ובחי' הרד"ל הגיה מן חמת גדר ועיי"ע גדר ה'.

מָתָה (= בל"מ מתח בל"ע מַתַּי, מַתָּא (Strick) aus-spannen והשם המופשט מַתּוּ das Aus-spannen בל"י μίτος חוט המתוח מפעל μιτόω ausspannen) בהסייף פי"ג בכלי' (מ"ה) אם התקינה למיתה טמאה, של מיתוי[3] בין כך ובין כך טמאה. התקינה לנר ולמיתוח טמאה (שם מ"ח). בראש ערלה (פ"א מ"ד) ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא אומר כמחט של מיתון. בפ' החולץ בגמ' אחד בתולות (מ"ג.) התקינה לנר או למיתוח[4]

---

[1]) בדפ"ע ובכ"י ק"פ אי' מתני' וצ"ל מתנינן כדאי' בע' זת. [2]) כ"ה בדפ' קראט' וצ"ל כבד' וויען בהוצאת מהרז"ף. [3]) כה"ג בכ"י ובדפ' אבל בשדפ"ע למיתון וצ"ל למיתוי וכ"ה בירו' ערלה פ"א דס"א. [4]) ורש"י גרס למתוח ופי' לפרוס.

טמאה, יש ספרים שכתוב בהן מיתה ויש מתוח ויש מיתוי ויש מיתון והעיקר מן וימתחם האהל לשבת (ישעי' מ', כ"ב) וכך מנהג האורגים יש להן עץ ארוך ברוחב היריעה ובראשיו שני מחטים שבורים ונועצם ברוחב היריעה מכאן ומכאן כדי למושכו ולמותחו ומכלי אורגים הוא. — (א"ב פי' בל"י חוט של ערב ויהיה פי' מחט של מיתון כלי אורגים בו נותנים תקות חוט ערב ומניעים אותו מצד זה לצד אחר לארוג הבגד) *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י הנ"ל אבל יתר המשקלים אינם מתפרשים יפה כי אם מל"ע הנ"ל וקצת מהפי' של רבינו הועתק מפי' רה"ג לכלי' שם צד 9 בפי' לסד"ט ושם הגי' למיתה, למיתוח ובסוף הפי' אי' יש ששונים וצריך להשלים מן הערוך למיתון וכ"ה לפנינו בכלי' אצל הגי' מיתוח (במשני ח') ובמשנה שבמשניו' מיתוח בכ"מ ובערלה מיתון ובכ"י ש"ס מיתין והר"ש בשם הערוך (ובפי' מהר"י בן מ"צ בשם עצמו) העתיק כל הענין, ורמב"ם בכלי' הנ"ל פי' מיתון מל' לכתא ומיתנא (שבת ק"ב) וכתב וז"ל וזה המחט יקרא אלמיתו"ן לכפול החוטים עליו ע"כ ולפע"ד כיון לל"ע متين ומזה متان תפירה גסה. ועיי"ע מתן ד'] —

* מַתְוְיָא (כמו מתאוי מפעל אוי נרדף עם תאב פי' תשוקה (heftiges Verlangen תרג' תשוקה עיי' תר"י א' לבראשית ג', ט"ז; ד', ז' לשה"ש ז', י"א.

* מִתּוֹךְ (מן תָּוֶךְ ובל' חכמים כמו מִגּוֹ, מִיגּוֹ = מן גַּו (weil, aus dem Grunde שבועו' מ"ט: מתוך שיכול לומר עיי"ע מגו.

מָתַח (מל"מ (ausspannen בפ"ו בכלאים (מ"ט) המותח זמורה מאילן לאילן כמו (ישעי' מ', כ"ב) וימתחם כאהל לשבת. *[אחי"ה וכנ"ה בכלי' פב"א מ"ג כל זמן שהיא מתוחה תוספת' עירובי' פ"ו (ה') מותח בכל כחו, תוספ' זבחים פ"ז והיה מותח צוארה והושאל למשיכת הדין ירו' מ"ק ספ"ג דפ"ג ע"ג הדין מתוח, ב"ר פל"ה אותה מדת הדין שהיתה מתוחה, פסיקת' רבתי ס"פ ל"ז היתה מדת הדין מתוחה. ובבינוני פעיל חולי' נ"א. גלימא מתיח, ילק' סוף תצא ובתנחו' תצא סי' ד' מתיחא, מתוחא עיי"ע זרת (ח"ג, שכ"ו.) וש"נ. פיעל ירו' שבת רפי"ב דיי"ד. וירו' כלאי' ספ"ט דל"ב ע"ד הממתח (הממתיה) צדדיו. מ"ק י'. וממתחין עיי"ע סרג ב', ב"מ ק"ז סע"ב ממתחי, ושם אפעל אַמְתּוּחֵי. נפעל סנהד' ל"ח רע"ב נמתחו אבריו, ר"ה כ"ב: יִמָּתַח על העמוד, ירו' ברכות פ"א ד"ב ע"ג ימתח הרקיע, ירו' הוריו' פ"ב דמ"ו ע"ד עיי"ע קשת. והשם המופשט מִיתּוּחַ עיי"ע מתה וירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד סירוג . . מיתוח, ובל"ס מְתִיחוּתָא גיטי' פ"ח רע"א מתחתא דמגילתא — ותרגום ירו' יְתֵדוֹת מִתְחַיָּא ובסמיכות מִתְחֵי עיי' תר"י לשמו' כ"ז, י"ט; ל"ה, י"ח; ל"ח, כ', לבמד' ג', ל"ז; ד', ל"ב] —

מתחל (נ"ל מל"ע حثالة קליפת התמרים Dattel-rinde) בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכות ל"ו:) ובר"נ דפ' מקום שנהגו (פסחים נ"ב סע"ב) הני מתחלי דערלה אסירי הואיל ונעשו שומר לפירי. פי' קליפי כפניות שהן שומרין לכפניות שהן כופרי וכשיוצאות הכפניות ונעשין תמרים נפלי הני מתחלי ולא מתקמו עד שעת גמר תמרים. בס"ג דפ' המדיר (כתובות ע"ז:) ומתחלי (דערלה) [צ"ל דדיקלא] סומקא. *[אחי"ה נ"ל בהפך האותיות מחתל ולא כדעת ה' אייזלער (בט"ר א' 69) מל"מ כי אם מל"ע האמור ופי' קליפת התמר וכפי' רבינו[1]) וכעין זה פי' ר"ח בפסחי' שלועזו ע"י ל"ע קצבאן דערלה והוא قسب תמרים אשר קליפתם קשה. ועוד עיי"ע כפנת וכפר ב'] —

מָתַי (מל"מ מלת השאלה לדעת הזמן (wann? ממתי קורין את שמע בערבין (ברכו' פ"א, מ"א) פי' ר' מצליח מ"ם[2]) הראשון אינו עיקר והוא כמו (תהלים מ"ב, ג') מתי אבא ואראה פני אלהים מתי אעשה גם אנכי לביתי (בראשית ל', ל'), ויש ששונין מאימתי[3]) והאלף תוספת כמו א' דאזרוע זרוע ותרג' מתי אימתי[4]) והשונה מאמתי[5]) אינו משובח שהוא כמו (במדבר י"א, ל"א) וכאמתים על פני הארץ. *[אחי"ה בכ"י ו"ו וה"ב אי' נקוד מֵמָתַי ונגזר' המלה משרש מתה בל"ע متا, متى ובל"ס באלף נוספת אֶמְתַי בקשור ד' . . וכן מֵתְחָא ד'.. פי' בעוד während עיין פירשט אוצ"הע' מתי] —

[1]) ולעף בפפלנ"צ 118 העתיק בליטהענשיידע ואין בפיו מענה בענין גזרת המלה. [2]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובדפ"ר ובדפ' אמי' בט"ס האלף ובדפ' פיז' וויניצי' ובאסיל רק: הראשון והגרי"ב בהפשב"ע נדחק מפני שלא ראה ערוך דפ"ר. [3]) וכ"ה לפנינו בש"ס בבלי וירו' ובתוספת'. [4]) ועוד אימת עיי"ע בח"א, קל"א. [5]) וכ"ה במתניתא דתלמודא דבני מערבא היוצאה ע"י החי' לו והוא במשקל סורי עיין בסוף הערך.

* מַתַּי, מַתַּאי, מַתְיָא, מַתְיָה (כולם שמות עצמיים הם מקצור של מתתיה Matthäus) סנהד' מ"ג. בדפוסי' הישנים (ונשמט מד' באסיל בצענזור) המשה תלמידים היו לו לישו מתאי [1]) וכו' אמר להו מתי יהרג וכו' עיין כל הצעת הש"ס בד"ס לסנהד' צד ס"ג: — ר' יהושע בן מתיא עדיות פ"ב מ"ה ובכ"י ש"ס יהושע בן מתתיה. ר' מתיא בן חרש יומ' פ"ד סע"א פ"ו. ועיי"ע בסד"ה (דפו"ו צד קל"ט) וש"נ. מתיא בן שמואל יומ' כ"ח. במשניות מתתיה וכ"ה במנהות ק'. אבל במשניות פיז' מתיא וכ"ה בשקלי' רפ"ה והיוחסין הביא שתי נוסחאות — ר' מתיה מן דבתרתה ירו' ערלה פ"א ד"ס רע"ד.

מַתְּכָא (מפעל נתך נרדף עם נסך וענינו התכה והמסה das Schmelzen וממנו השם Guss-bild) ואבן משכית (ויק' כ"ו, א') תר"י ואבן מתכא. *[אחי"ה בנו"ג בתרג' ירו' א' מצײרא, ובתר"י ב' דטעו וקשה להלמו לפי גי' רבינו כי מַתְּכָא ענינו כמו מסכה בל"מ והוזכר יחד עם צלם עיי' תרג' לבמד' ל"ג, נ"ב; לשופטי' י"ז, ג'. ד'; לישעי' מ"ח, ה' ועוד עיין תרג' ירו' א' לשמות י"ב, י"ב; אונקל' לדברי' ט', י"ב ומזה הענין גם מַתָּךְ תרג' למ"א ז', ט"ז. כ"ג אבל אבן משכית אי אפשר לגזור מפעל נסך (= נשך) כי אם מפעל שָׂכָה וממנו שְׂכִיּוֹת החמדה (ישעי' ב', ט"ז) ואולי כן הבין ג"כ התרג' והעתיק לפי הענין מל"ע متك תבנית זכר או נקבה אשר היתה להם לשכיות החמדה] —

* מַתְּכַת, מַתְּכוֹת (מענין מַתְּכָא מה שעומד להתכה Giessbares, daher Metall) כלי' פי"ג מ"ו של מתכת עיי"ע אלמוג וע' חף א'. פסחים ע"ד. שפוד של מתכת. והרבה בצרוף כלי: כלי מתכות שבת ס"ט: כלי' פי"ד מ"א וזולתו.

* מְתִיכְלָא, מְתִיכְלְתָא (Becken) תרג' באיוב מ"א, כ"ג כמרקחה: היך מתיכלא ובחולי' מ"ו: מתיכלתא ופי' כמו משיכלא עיי"ע משכלא. — ובב"ר פ"ס מתכלתא ט"ס וצ"ל מחבלתא עיי"ע וע' חבל האחרון (ח"ג, של"ד:).

מתכלתא (= מתוכילתא אולי כמו מאכלתא Zukost ועיי' בפנים) בר"ג דפ' (מקום שנהגו) [אלו עוברין] (פסחי' מ"ג.) ואמר להו איכא מידי דמיכלא ביה רפתא [2]). ס"א אמר להו קריבו לי מתוכילתא [3]) פי' לפתן. בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) מתוכילתא [4]) אימתי תכליתא דדא [5]) פי' מאחר שתכלה הליפתן מה אוכל פ"א סולם פ"א שפי' רב האי כישור כלי מטוה הוא וכן מנהג בני אדם כשמתחילין לעשות המלאכה לומר מתי תכלה זו המלאכה. *[אחי"ה בפסחי' פירש"י מתכילתא שום לפת ובשבת פי' מתכוליתא דבר שמטבילין בו כגון כותח או שאר ליפתן ע"כ וכנראה שהוא כמו מאכלתא ובאמת כה"ג בכ"י ב' וברש"י כ"י ובדפוסי' הראשוני' — ובעה"ק פי' כלי מטוה שקורין ווירטלא בל"א = Wörtel ואולי כיון לל"ע مغزل Spinnrocken ועוד הדבר צריך למוד] —

☞ מתל (מל"ע مثل בל"ס מְתַל כמו בל"מ משל dichterisch vergleichen) תרג' משל משל (יחזק' י"ז, ב') מתיל מתלא. *[אחי"ה וכן כל לשון משל העתיק ע"י מתל עיי' הציונים במתורגמן. ובדרז"ל ירו' דמאי רפ"א דכ"א ע"ד מן מתל לך עם תבליא. ושם: מן מתליך עם תבליא. פסחי' קי"ד: מתלא מתלין במערבא. ב"מ פ"ג: לאו כחיותא מתילי, חולי' נ"ט: אלהכון כאריה מתיל, סנהד' צ"ד סע"ב נבוכדנצר דמתיל כאריה. ושם צ"ה. כנסת ישראל ליונה אמתילא והוא באתפעל ובברכות נ"ג: אי' בפַעל מתלי. והשם כמו משל בל"מ דמות דבר לדבר ירו' דמאי רפ"א דכ"א ע"ד מן מה דמתלין לה מתל וכו' ירו' סנהד' פ"ד דכ"ב ע"ב ב"ר ספפ"ח מתלא אמר וכו'. והקבוץ סנהד' ל"ח סע"ב מתלֵי ויק"ר פכ"ח תלת מאוון דמתלין — ובל"ע עוד טעם לדבר Begründung, Entschuldigung עיי"ע אמתלא ובתמורתו בירו' מתלא ירו' יומ' ספ"ג דמ"א: מצאו מתלא לדבריהן, ירו' כתובו' פ"ב דכ"ו ע"ג הביאה מתלא לדבריה — והתואר בהוראת השם כמו בל"מ מושל Parabeldichter תרג' ירו' ב' המשלים (במד' כ"א, כ"ז) מתולי מתליא ע"ש] —

* מתלנה ירו' פסחי' רפ"ג ד"ל רע"א ומתלנה ארבעה זמנין והמפרש פי' משלשל ועוד עיי"ע תלא.

---

[1]) עיי"ע בוני (ח"ב, נ"ז.) ושם בט"ד מתא. [2]) וקרוב לזה בפי' ר"ח בפסחי' ושם הגי' הבו לי מידי למכלא ביה רפתא ובדפוסי' הישני' מידי למיכלה. [3]) וכ"ה בכ"י א"פ בש"ס שבת ובנו"ג וכ"ה בכ"י ילק' (ד"ס פסחי' פ"ב:) מתכילתא. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס פסחי' ובנו"ג בשבת מתכוליתא. [5]) בנו"ג מתי תכלה דא.

* מַתְמְהָא (תואר מן פעל תמה בל"ע ܬܡܗ ענין ביטול והפסד וגרוע schwach, verdorben) חלא מתמהא פסחי' ע"ד סע"ב עיי"ע חל כ"ב.

מתן (אולי מל"י νότιος, νότος לח feucht ועשו ממנו פעל befeuchten) בפ' שואל אדם (שבת קנ"א סע"א ורע"ב) מטילין אותו על החול בשביל שימתן[1]) בפ' אחרון דמכשירין (פ"ו מ"ב ובתוספ' רפ"ג) המעלה את האגודות את הקציעות ואת השום[2]) בשביל שימתינו[3]). בפ' ט' בטהרות (מ"ה) המניח זתים בכופש[4]) שימתינו[5]) שיהו נוחין לכתוש בי"ש אומרי' מוכשרין פי' לשון רפיון. וי"א לשון לחלוח וכן פירושו שימתינו דמכשירין שיתלחלחו במי המטר וכן פי' שימתין דהשואל שיתלחלח המת בחול ולא יסריח וכן פי' הא דגרסינן בר"ג דפ' לא יחפור (ב"ב י"ח.) מתונא[6]) קשה לכותל וכן הא דגרסינן בפ' אלו עוברין בגמ' כיצד מפרישין (פסחי' מ"ז:) טינא בר זריעא במתונא[7]). *[אחי"ה וכנ"ה בב"ב י"ט. היזיקא דמתונא ושם סע"ב במתונא. רוב המפרשים פי' המלה ע"י לחלוח ואולי הוא מל"י הנ"ל. וכן פי' רש"י בפסחי' קי"א: (לפי גירסתו המעולה) אדמתנא כרעיה[8]) פי' בעוד שרגליו לחים וכו' ובכ"י ש"ס ברטיבא כרעיה ועיי"ע טף א'] —

מתן (בל"ס מְתַן ענין יישוב הדעת ruhig, gelassen sein ועיי' בפנים השטות) בפ' השוחט (חולי' ל"ב.) או שחט אחד מהן[9]) והמתין לה עד שמתה. בפ' מי שמתו בגמ' קברו את המת (ברכו' כ'.) היינו דאמרי אינשי[10]) מתון מתון ארבע[11]) מאה זוזי שוי. פי' הממתין ואינו ממהר מרויח ת' זוזי. בס"ג דהוריות (י"ד.) מתון ומסיק[12]). תר"י (א') ויקרב משה את משפטן (במדבי' כ"ז, ה') מתון וזריז[13]). אך זה היום שקוינוהו מצאנו ראינו (איכ' ב', ט"ז) תרג' ברם[14]) דין יומא דהוינן מתינן אשכחנא חזינא. ואליהו חכה (איוב ל"ב, ד') תרג'[15]) ואליהו מתן. *[אחי"ה ועוד עיי' תרג' לתהלים נ"ו, ז'; ק"ל, ה'; לשה"ש ה', י"ב; לרות א' י"ג. ובאפעל אַמְתֵּין עיי' תר"י לבראש' ב', כ"ה; כ"ט, כ"ב; ל"א כ"ח ועוד זולתו. וכן בדרז"ל יבמות ס"ג. מְתוֹן, שם צ"א: איבעי ליה לְאַמְתּוּנֵי, חולי' מ"ז: המתיני לו . . המתינה לו. סנהד' ס"ד. המתן . . המתיני. ירו' פסחים ספ"י דל"ז ע"ד אילו ממתין וכו'. התפעל מתמתן עיי' תש' הגאוני' בהוצ' ה' הרכבי סי' ש"ט. בינוני פעול מָתוּן ולנקב' מְתוּנָה תוספת' שבת ספ"ז (ח'). — וירו' רפ"ב דסוט' עיי"ע מתון — והקבוץ אבות פ"א מ"א הוו מתונים בדין. והשם המופשט מתינה ב"ר פס"ז. מתינות שם פ"י ובתר' איוב י"ז ט"ו מתינתא ובל"ס מְתִינוּתָא] —

מתן (= מוֹתְנֵי קבוץ מל"ס מַתְנְתָא בל"מ מָתְנַיִם die Hüften) בפ' אלו טרפות בגמ' נפלה (חולי' נ"א.) אמתנייהו שדי להו. פי' משלשלין אותן עד מתניהם ומורידין אותן מעט מעט שלא ישברו כדי שיוכלו לרוץ. חיורא דתותי מתני (חולי' צ"ג.) כבר פירשנו בע' חיור[16]).

מתן (= מַתְנָא השרש מת בל"ע מתח חבל וא"כ מתנא ܡܬܢ, ܡܬܢܐ חוטי חבל היריעה ובדרז"ל רק חבל Strick) בר"ג דבמה בהמה (שבת נ"א:) במתנא[17]) בעלמא סגי לה. בפ' בכל מערבין בגמ' נתנו באילן (עירובי' ל"ד.) אי דאיכא מתנא וכוותא[18]). לכתא ומתנא (שבת ק"ב.) כבר פירשנו בע' לכתא. בס"ג דפ' המקבל (ב"מ קי"ג:) מאן דאסר מתנא[19]) דכיתנא[20]) אחרציה. בפ' המוכר את הספינה בגמ' המוכר פירות (ב"ב פ"ו סע"א) אנא נמי במותנא[21]) (קאימנא) [צ"ל קאמינא]. ובסוף פרק (שם פ"ט.) קנה ומתנא שלה ט' טפחים[22]). — (א"ב[23]) פי' חבל קטן) *[אחי"ה וכנ"ה במנחות ל"ה רע"ב כל היכי דמיתלי במתנא

---

[1]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ק"מ ובשדפ"ע ובש"ס בדפוסי' שימתין ובכ"י ש"ס א"פ ובר"ף שיצטנן. [2]) כ"ה בכ"י. [3]) והיותר נכון בר"ש שימתונו. [4]) בתוספ' טהרו' פ"י בכיפש ובטהרו' בכותש עיי"ע. [5]) וכ"ה בתוספ' כ"י ובטהרו' אי' שימתונו. [6]) בנו"ג מתונתא ובפי' רגמ"ה מתונתא דהני וכ"ה דהני בכ"י ש"ס. [7]) כ"ה בכ"י ק"מ ה"ב דפ"ר וכ"ה בש"ס כ"י ב' ובפי' ר"ח ובכ"י מ' מתינה ובנו"ג מתונתא וכ"ה בערוך דפו"ו. [8]) כצ"ל בע' טף א' (ח"ד נ"ו הערה 16) ושם נדפס בטעות אדמתא כרעאה. [9]) בכ"י ובדפ"ר. [10]) וכ"ה בכ"י ש"ס. [11]) בדפו"ו וארבע. [12]) וכ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר אבל בשדפ"ע ואסיק. [13]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע זריז עיין בתר"י באריכות לשון וכן בתר"י לבמ' ט', ח'; ט"ו, ל"ד; ל"ה ו'. [14]) בכ"י ק"מ וה"ב. [15]) בכ"י ק"מ וה"ב. [16]) ושם גורס חוורתא ובנו"ג תרבא. [17]) בדפ"ר אבל בשדפ"ע במתגה ובנו"ג. במיתנא ובכ"י ש"ס במיתגא ועיי"ע מתג. [18]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפ"ש ובנו"ג כוותא ומתנא. [19]) וכ"ה בכ"י ש"ס ר' ובנו"ג מיתנא. [20]) וכ"ה בכ"י ש"ס מ' ה', פ' ור' ועיי' ד"ס למקומו ובנו"ג עוד רטיבא. [21]) כ"ה בכ"י ק"מ וכ"ה בכ"י ש"ס ובחי' הר"י מיגאש ובנו"ג מיתנא וכ"ה בפי' רגמ"ה ובדפ"ע במתנא. [22]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב ובדפ"ר וויניצי' אבל בשאר דפ"ע לי' וכן לי' בכ"י ק"מ וב"ר. [23]) נשמט בדפי' אמ'.

כ"ה בגי' רש"י ובנו"ג כל היכי דכי מיתלי במותנא וב"ה מותנא בירו' נדרי' רפ"ג דל"ז ע"ד עיי"ע חגר ג' (ח"ג, שמ"ה.) ובע' נפש האריך רבינו בפי' מתנא (מיתנא) דב"ב ונגרר אחר פי' רגמ"ה כמו שארך ויפה פירשב"ם שם: מיתנא חבלים שהכפות תלויות בהן]—

* מָתוּן (שם אמורא דא"י) מ"ק כ"ו. א"ל ר' מתון לר' יוחנן כ"ה לנכון בכ"י מינכען ובכ"י ב' ובע"י הראשון[1]) וכ"ה ביוחסין השלם ע' מתון וכ"ה בירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: רבי מתון בעי קומי ר' יוחנן וכו', ב"ק צ"ו סע"א אמר ר' מתון א"ר יהושע בן לוי. ועוד נמצא ר' דוסתאי בר' מתון, ור' יוסטאי בר מתון עיי"ע דוסתאי (ח"ג, ק"ד: וש"נ.

* מתון (ט"ס) ירו' סוט' רפ"א דט"ז: שלא יקנא לה וכו' ולא מתוך מתון במד"ר פ"ט לי' ולי' ברמב"ם ספ"ד מה' סוט' ובכ"מ לא ידע לפרש וכתב אולי צ"ל מחוך עיי' גליון הש"ס בסוט' ב': ובתוס' שם ד"ה מאי אי' גאוה וה' לעווי הגיה מדון ול"נ שצ"ל ותון מל"ע فتنة פי' מדון Un-einigkeit או אותיות בומ"ף מתחלפות.

מַתָּן, מַתָּנָה (מל"מ פי' דבר הנתן בחנם Gabe, Schenkung) בר"ג דפ' הנודר מן הירק (נדרי' ג"ה סע"א) לא תיתיב אכרעך עד דמיפרשת לי[2]) מאי דכתיב (במדי' כ"א י"ח. י"ט) [וממדבר מתנה] וממתנה נחליאל. בפ' הזהב בגמ' אבל אמרו מי שפרע (ב"מ מ"ט.) האומר לחברו מתנה אני נותן לך יכול לחזור בו ואפי' מתנה מועטת אם חזר בו אין לו עליו אלא תרעומת. *[אחי"ה ע"ש לפי המסקנא. מתנה ע"מ להחזיר אם שמה מתנה או לא עיי' קידושי' ו': וש"נ — וכנ"ה מתנה קבוץ מתנות ברכות ה'. שבת י': פ"ט. עירו' נ"ד. פסחי' קי"ח: תעני' ט'. ר"ה כ"ח: מגילי' ז'. כתובו' ס"ז: נדרי' ל"ח. מ"ח: סוט' מ"ז: קידוש' נ"ט. ירו' קיד' פ"ד דס"ה ע"ג סנה' צ"א. צ"ג. ק': ע"ז כ'. חולי' מ"ד: קל"א. ערכי' ט"ו. זבחי' פ"ה מ"ד והלאה. ובענין מַתְּנוֹת כְּהוּנָּה עיי' שבת נ"ו. עירובי' ס"ג. מגילי' כ"ח. ב"ק ק"י: סנה' צ': חולי' קל"ב: ב"ר רפ"פ ובל"א מַתְּנָא מַתַּנְתָּא בקבוץ מתנן, מַתְּנָתָא (הגיאל ב', ו'. מ"ח; ה', י"ז). עיי' ב"ב מ'. והלאה, קנ"ג. והלאה וקבוץ שבת י': מתנתא דתורא, חולי' קל"א. חטף מתנתא. ירו' סנה' ספ"ב ד"כ ע"ד כ"ד מתנתא דפקידית יתכון בסיני וכו' — בענין מַתָּן תּוֹרָה עיין ברכות נ"ח. פסחי' קי"ח. ע"ז ט'. כ"ד. זבחי' קט"ז. מַתָּן דָּמִים ר"ה כ"ח סע"ב ושם: מתן אחת . . מתן ארבע ועיי' זבחי' פ' סע"ב עירו' ק'. ירו' עירו' ספ"י דכ"ו ע"ד מַשָּׂא וּמַתָּן עיי"ע מַשָּׂא] —

* מוֹתָנָא (מל"ס פי' מגפה Pest) תרג' מגפה (במדי' י"ז, ט"ו) ועוד עיין תרג' ל"א ט"ז וזולתו ובדרז"ל תעני' ח': כפנא ומותנא, ושם כ"א: איכא מותנא בחזירי, סנה' כ"ט. שב' שני הוה מותנא וכו' — מותנא בענין חבל עיי"ע מתן ד'.

* מַתְּנָה, מְתַנְיָה שמות האמוראים עיין ציונים בסד"ה ובמבה"י צד קט"ז.

מִתְנַוְנָה נ"ל מל"ע نات נעשה כחוש ורפה schwach werden, erschlaffen) בפ"ק דסוט' בגמ' ואלו אסורות (ו':) אינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנונה והולכת וזו המשנה[3]) היא בפ' היה נוטל את מנחתה (סוט' כ"ב:[4]). בפ' ארוסה בגמ' אשת כהן (שם כ"ו סע"א) אמר רב הונא במתנונה. פי' מתחלשת מתדלדלת והולכת. ובמתנונה דרך איברים (שם) פי' שהתחיל ממנה אצבע לימוק מעט מעט. בפ' החובל בגמ' התוקע (ב"ק צ"א.) אמדוהו והוה מתנונה והולך. *[אחי"ה וכ"ה לפנינו בב"ק בוי"ו א' וכ"ה בתוספ' ב"ק רפ"ט בדפ'[5]) ובכ"י ש"ס מתנוונה וכ"ה בסוט' ו'. כ"ו. הרבה פעמי' מתנוונה בשני ווי"ם וכ"ה בחולי' נ"ז סע"ב מתנוונה והולכת ובירו' סוט' פ"ג די"ט. (המתנוו') [צ"ל המתנוונה] מותרת לבעלה ופי' מתחלשת ומתכחשת וכפי' הערוך ונ"ל מל"ע הנ"ל ואצל רז"ל בענין רזון abmagern, schwindsüchtig werden ועיקר מקומו בע' נון] —

מַתְנִיתָא (מפעל תְּנָא ובירו' כינוי הוא בין למשנה בין לברייתא ובבבלי לבד לברייתא ועיי' בפנים Boraitha od. Misna im jer. Talm.) בפ' דם חטאת בגמ' אחד שבישל (זבחי' צ"ו רע"ב) רב ששת כי בעינא מיניה[6]) פשיט לי ממתניתא כי

1) ושם לר' יונתן. 2) בנו"ג עד דאמרית לי פירושא אבל כגי' רבינו אי' בסוט' י"ט. ועוד עיי' קידושי' ל"ו: וש"נ.
3) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר ובשרפ"ע והמשנה. 4) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי' ובשרפ"ע לי' מן בפ"ק דסוט' עד בפ' ארוסה.
5) ובכ"י אירפ' בט"ס נתטינה. 6) בנו"ג עוד מילתא.

משכחנא נמי מתניתא דפרכא[1]) מתניתא ומתניתא היא. — (א"ב[2]) תרג' משנה) *[אחי"ה עיי"ע משנה ומ"ש וידוע כי בבבלי מתניתא הוי כנוי לברייתא (= משנה חיצונה) ובפרט של ר' חייא ור' אושעיא חולי' קמ"א סע"א ורע"ב לאו אמינא לכו כל מתניתא דלא תניא בי ר' חייא ובי ר' אושעיא משבשתא היא ופירש"י ר' חייא ור"א סדרו את הברייתות וכו' ע"ש. ב"מ מ"ח. בדקה לוי במתניתיה ואשכח וכו', והרבה פעמי' מתניתא דבר קפרא, אתא ואייתי מתניתא בידיה עיין הציונים בע' דרום (ח"ג, קנ"א.) פסחי' ק"א: מתניתא דבי ר' הינק, כתובו' ק"ד סע"א מתניתא דבי בר קזא, יבמות ע"ב: א"ל ר"ל דידיה היא מתניתא היא היכא תני לה בתורת כהנים. ומשנת דרבי נקראת מתניתין (פי' משנה שלנו) ביצ' כ"ח: מתניתין ומתניתא תעני' כ"א רע"א כתובו' ס"ט: אי איכא דשאיל לי במתניתא דר' חייא ור' אושעיא ולא פשטנא ליה ממתניתין וכו', שבת קל"ח: מתניתין היא כדתנן[3]) נדרי' ל"ג: מוקים לה למתניתין כדברי הכל. ב"ק פ"ח: אנא מתניתין ידענא כ"ה לנכון בכ"י ש"ס ובבה"ג כ"י ובכ"י פ' ור' מתני' (ד"ס ב"ק ק"ד.) ופשטוה מתניתא כדאי' לפנינו אבל אי ברייתא היא לא שייך לומ' דתנן[4]). ובירו' נאמר גם על הברייתא (ר"מ ירו' פ"ה דל"ח ע"ב מתניתא מסייעא לר' לעזר) גם על המשנה: מתניתא ירו' פיאה רפ"ב דט"ז ע"ד (והרבה פעמי' זולתו) כיני מתניתא וכ"ה בגי' המהרש"ס בירו' ברכו' פ"ב ד"ה: (ובדפי' וויניצי' מתנייתה). תר"י א' לשמות כ"ו, ט' שית סדרי מתניתא — ובכינוי מַתְנִיתָן (כמו בבבלי מתניתין) ירו' שבת רפ"ז ד"ט. תני מתניתן, ירו' מ"ק רפ"ב דפ"א. מתניתן צריכא לדר' חייא ודר' חייא צריכא למתניתן וירו' נדרי' רפ"ד עיי' בסמוך. — והקבוץ ברכו' כ"ה סע"ב מַתְנְיָיתָא קשיין אהדדי, נדה ל"ג: תני מתנייתא. — והתואר בהוראת השם: מַתְנֵי, מַתְנְיָין פי' כמו מַשְׁנֶה (עיי"ע משנה) כלומ' מלמד המשנה או ברייתא עיי' כתובו' ח' רע"ב מתני בניה דר"ל הוה (הפכו מקרי), ירו' חגיג' פ"א דע"ו ע"ג לא אשכחון לא ספר ולא מתניין, והקבוץ שם: ספרין ומַתְנְיָינִין, ושם: ספרייא ומַתְנְיָנַיָּא במ"ר פי"ב מתנייניה ובירו' נדרי' רפ"ד דל"ח ע"ג (מתניתין) [צ"ל מתניינין] נסבין אגריהון, ופני משה וק"ע גרסו מתנייא וכ"ה בד' זיטאמיר וגם זה נכון והוא קבוץ מן מַתְנֵי] —

* מַתְנָן (כמו בותנן Βατάναια) תרג' בשן במד' כ"א, ל"ג. דה"י א' ה', י"ב. ט"ז. ונ"א במתנן, במותנן. — מַתְנְנָא עיי"ע תנן.

מָתַק (מל"ם פי' ענין נעימה süss sein מל"ע مَتَكَ בלע וינק saugen; מָתוּק פי' פקועה היינו סדקים ועוד פקועות עיי' בפנים) בפ"ג בשביעית (מ"א) ר' יהודה אומר משייבש המתוק פי' שייבש המבושל. ירושלמי (שביעי' רפ"ג דל"ד רע"ג) משייבש המתוק: פקועה. פי' אחינו[5]) ר' דניאל ז"ל כמו פקועות שדה (מ"ב ד', ל"ט) דלועין הן קרא[6]) האי דכתיב (שם פסוק מ') מות בסיר פי' דלועין מרין פי' ר' מצליח זצ"ל ובפ' כלל גדול אמרו בשביעית בגמרא (ירו' שביעי' רפ"ז דל"ז רע"ב) כגון ההין פקיעה וההין (יורד) [צ"ל וורד][7]). ובמשנת עוקצין בפ' יש צריכין הכשר (פ"ג מ"ד) לולבי זרדין ושל עדל[8]) ועלי הלוף אינן מטמאין טומאת (אהלים) [צ"ל אוכלים] עד שימתקו (ועו' פי' שיתבשלו ושימתקו)[9]) [וצ"ל פי' ועד שימתקו: שיתבשלו.] ר' שמעון אומר אף של פקועות כיוצא בהן ובפירוש הגאון זצ"ל כדכתי' (מ"ב ד', ל"ט) פקועות שדה[10]). מתוקה שנת העֹבד (קהלי' ה', י"א) בילמדנו בריש כי תשא (תנחו' כי תשא סי' ג')[11]). מתיקה מרגלת לשון לתורה בפסיקתא דדברי ירמיהו (פסיקי' דר"כ צד קי"ד.) ובמגילת איכי' (סוף פתיחתא דאיכ"ר). *[אחי"ה בפסיק' אי' לפי שהיו ישראל להוטין אחרי המתיקה שהיא מרגלת את הלשון לתורה וכ"ה מרגלת לשון לתורה בכ"י ק"ט ובדפ"ע אי' תורה וְכל' הפסיק' אי' בירו' תעני' פ"ד דס"ט: ובילק' ירמי' ר' רפ"א מפני שהמתיקה מרגלת לשון לתורה ובאיכ"ר סוף פתיחתא ססי' ל"ד מיני מתיקה מרגלת לשון לתורה. וכנ"ה מיני מתיקה ירו' ערלי' פ"ב דס"ב:

1) בנו"ג ופרכא. 2) לי' בדפי' אמ'. 3) וידוע כי תנן נאמר על ציון ממשנה ותני או תניא לרוב פעמים על ברייתא עיין דו"ד ח"ב 239 והלאה ועיין בר"מ 312 הערה 9. 4) ומה שהביא קיצור כללי המשנה במבוא התלמוד לר"ש תנגיד בסוף מסכי ברכות בד"ה אשכחן דקרא בגמרא למתניתין ברייתא ע"ש קשה להלמו ולי' בראש ב"ק ע"ה: 5) כ"ה בכ"י ובדפ"ר, ובשדפ"ע אחי. 6) Kürbiss עיי"ע דלע ח"ג, ע"א: 7) ע"כ בדפ"ר ובשדפ"ע נשמט בטעות. 8) בירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: אי' ושל ערלה וצ"ל ושל ערל עיי"ע ערל ובדפ"ר פיזי ובאסיל אי' כאן: ארל. 9) כה"ג בדפ"ר ובשדפ"ע לי' ועי' וכ"ל שצ"ל ועד וכמו שהגהתי. 10) ע"כ בדפ"ר ובשדפ"ע לי' וכיון רבינו לפי' רה"ג בעוקצי' שם. 11) ושם נדרש באריכות לכן לא הביאו רבינו כי אם רמז לעיין שם.

(איזה פעמי') ירו' נדרי' רפ"ז ד"מ: יומ' בבלי פ"ג: ב"ק פ"ה. באסת"ר פ' גם ושתי אי' מיני מתוקים צ"ל מיני מתיקה. ב"מ פ"ג. לספק במתיקה יספק. ירו' ברכות פ"ה ד"ט. כשם שהפכת את מי המרה למתיקה וכו', והתואר מָתוֹק לנקבה מְתוּקָה שהש"ר פ' חכו ממתקים: יש לך חיך גדול מתוק מזה. במדב' פי"נ היו עוסקים בתורה המתוקה מדבש. עירובי' י"ח: ואל יהו מתוקין כדבש ותלויין ביד בו"ד, תנחומ' כי תשא סי' ה' צדקה וחסד שהאומות עושין מתוקן הוא להם לישראל כארסה של נחש. והפעל ע"ז י"ח רע"ב קהל"ר פ' טובה חכמה עיי"ע טמש (ח"ד מ"ה.). עוקצי' הנ"ל עד שימתוקו וגי' רבינו שימתקו וכ"ה בירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: עד שימתקו למה שהן מרין, ושם: אין קדושת שביעית חלה עליהן עד שימתקו. ב"ר פפ"ה יבושם לכם ימתק לכם. בינוני פעיל במקום תואר מגיל' ו' רע"א דמתיקי פירה ככינרא עיי"ע כנר א'. תרג' לשה"ש ב', ה' מְתִיָקן. בפיעל תוספת' ביצ' פ"ג אין ממתקין את החרדל, שבת קל"ד. אין ממתקין אותו בגחלת . . ממתקין אותו בגחלת ומפורש בירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג מ"ד ממתקין כשנתנו (החרדל) ע"ג גחלת ומ"ד אין ממתקין כשנתן הגחלת עליו. במד"ר פי"ג חרדל צריך למתק. שבת צ', למתק את הקדירה. והושאל בברכו' ה' סע"א מלח ממתקת את הקרבן פי' לתקן לעשותו ראוי למזבח. ירו' מגיל' פ"ג רע"ד. בקשנו למתקה וכו', ירו' ע"ז פ"ב דמ"ב. הוא יודע למתק את הים הגדול, ושם אתפעל: בשעה שהמים מקלסין את בוראן הן מִתְמַתְּקִין, תרג' לדה"י ב' י"ג, ה' לית אפשר דמתמתקן לעלם וכו'. הפעיל שהש"ר פ' חכו במד"ר פ"י חזר והִמְתִּיק להם הקב"ה את הדבור וכו'. ובעצם הראשונה הוראת מתק כמו בל"ס מְתַק ובל"ע הנ"ל ענין מציצה ויניקה ein- aufsaugen וכן בל"ע مصّ ונ"ל שמזה הענין דרש בב"ר פל"נ מתקו רמה (איוב כ"ד, כ') שמיתקו רמה מהן ובילק' איוב ר' תתק"י שמתק רמה מהם כלו' ינק ומצץ מהם. ועוד ענין מתק בל"ע פי' סדק ונ"ל מזה הענין משיבש המתוק כלומ' משיבשו הסדקים שבארץ כלומ' בעת שנעשה הארץ מחום השמש סדקים סדקים ונתיבשו מהמים שבהם אז מוציאין זבלין לאשפתות ובזה נבין פי' הירוש' בשביעי' הנ"ל משיבש המתוק פקועה א"ר מנא ההן פקועה דבקעתא ויפה פירשו רבינו בע' פקע א'[1] (ע"ש הגי') פקועה דבקעתא והם סדקים שבבקעה כשהמטר יורד מתמלאין מים ואינן מתיבשין אלא לאחר זמן וכו' ע"כ אבל ר' דניאל הבין פקועה דבקעתא של ירוש' כמו בל"מ פקועות השדה כלומ' דלועין מרין Coloquinten (עיי"ע דלע) שהם עגולים כדלעת ואולי מדמיונם לאתרוג אשר שמם בל"ע ופ' متك פי' ר' דניאל מתוק ככה. וגם הרמב"ם לשביעי' הנ"ל פי' ע"י ל"ע حنظل קולוקינטידא (כצ"ל = κολοκυνθίς Coloquinte] —

מִתְקְהָא (נ"ל מל"ע تهى זריז לעשות רצון הארון beflissen sein, gehorchen) בפסיקתא בויהי ביום כלות (פסיקתי דר"כ צד ד'.) מהו מתלקחת (שמות ט', כ"ד) א"ר יהודה בר' סימון מיתה מתקהא לעשות שליחותיה. *[אחי"ה במד"ר פי"ב הגי' מיתה מתקהלה לעשות שליחותיה בשביל לעשות רצון בוראה, בשהש"ר פ' צאינה: מיתה ומתקלהא והנכון כגי' הערוך וכ"ה בילק' וארא רמז קפ"ו ופי' בל"ע כאמור וה' לעווי טעה בגזרה וגם ה' פליישער אין בפיו מענה וה' ר"ש באבער (פסיק' שם) הודה שנעלם ממנו פי' המלה ועיקר מקומו בע' קהא] —

* מִתְקַל (מן תקל פי' כשל וא"כ מתקל כמו מכשול Anstoss) ולצור מכשול (ישעי' ח', י"ד) תרג' כיף מתקל.

* מתקל, מתקלא (בל"ס כמו בל"מ משקל Gewicht) תרג' בר בבד (שמות ל', ל"ד) מתקל במתקל יהא עיי"ע בד ב'. ירו' שבת פ"כ די"ז ע"ג מתקל זוזא ע"ש. הקבוץ בכורו' נ'. עשרין מַתְקְלֵי במתקלא דדינרא ועיי' תש' הגאוני' בהוצ' ה' הרכבי סי' ע"ג (צד 37) ושם הגי' מתקאלא דדינארא, ועיי' שם סי' שפ"ו (צד 201).

* מַתְקוּלְתָּא (מן תקל = שקל וא"כ השם כמו משקולתא Gewicht) פסחי' נ': שכר אשתו מתקולתא עיי"ע תקל א'. תרג' קו (איוב ל"ח, ה') מתקולתא והושאל בתרג' מ"ב כ"א, י"ג מתקולת צרות.

* מְתוּקָּן (בינוני פעול מן תקן geordnet, zubereitet) עיי"ע תקן. וממנו מתקנתא בל"ס נתחזק היינו מתורץ gerechtfertigt יומ' ע'. לא משכחת לה מתקנתא אלא וכו' ע"ש פירש"י.

* מַתִּיר (בינוני הפעיל מן נָתַר פי' פתיחת קשר מל"מ auflösen d. h. erlauben) הפכו

[1]) ור"ש לשביעי' לא רמז על זה כי אם על עי' הנוכחי.

אסור הרבה מאוד בש"ס ועיי"ע אסר, איסָר ובענין המתיר במצותו זבחי' כ"ט: עיי"ע פגל.

* מוּתָּר (מע' הקודם בבינוני פעול es ist erlaubt) שבת ק"ח. מדבר המותר בפיך, פסחי' מ"ח רע"א חולי' צ': מן המותר לישראל ברכו' ז': סוט' מ"א: יבמות ס"ה: ועוד הרבה מאוד.

* מִתְרָה (das Nass) עיי"ע תר ו', וש"נ מַתְרוּתָא פי' מִשְׁרָה.

מָתָרָא (= מָתוּארָא בל"ס מָתָרָא, מָתוּרָא פי' אוד Schürholz) בר"ג דחגיג' (ד' סע"ב) הוה נקיטא מתוארה ושרגא ומחריא בנורא פי' אוד. *[אחי"ה וכן פירש"י והלעז פרגו"ן = fourche Gabel ובעה"ק שנ"ב קריק"ן = Krücke. בנו"ג מתארה ויותר טוב בכ"י ש"ס מתארא ואל"ף הראשון במקום הברה ארוכה ובגוף הענין כבר דברתי באריכות בע' חר (ח"ג תפ"א) בהערה 11 וש"נ השנויי'] —

מַתָּרָא (לפי' רבינו דף ולפע"ד מל"פ مثارة בל"ע مطهرة Waschbecken) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט סע"ב) וניתי מתוארא ונינח עלייהו פי' דף. — (א"ב פתורא כתוב בנוס' דידן) *[אחי"ה ובנו"ג עוד וננח עלויה ואולי מלה אחת היא בחילוף המי"ם עם פ' אבל אלף הראשון ראיה לפי' ראשון וגם משיכלי גיטי' שם מעיד עליו] —

* מְתוּרְגְּמָן, מְתוּרְגְּמָנָא (בל"ע ترجمان der Dolmetscher) עיי"ע תרגם ושם אסיף מלתי אם חלקי בחים.

מֵתָרִין (= מֵיתוֹרִין מל"י μεθόριος, ον ומזה התואר נבנה τὰ μεθορία [χώρα] גבול Grenze) בב"ר פ' נ"א (רפ"ב) ויבאו שני המלאכים לאחד[1] שנטל הגמוניא מן המלך עד שלא הגיע למיתורין שלו מהלך כפגן[2] כיון שהגיע למיתורין שלו מהליך כקלמין. — (א"ב פי' בל"י גבול ותחום מקום הממשלה) *[אחי"ה המלה היוני' הנ"ל פי' רק גבול ותחום וענין ושעור הגיע למיתורין שלו הגיע לתחום מקומו היינו מקום הממשלה זו כונת ר"ב. ודע כי סומכוס העתיק גלילה (יחזק' מ"ז ח') μεθόριον פי' מה שהוא בין התחומים (ὑ τὸ μεταξὺ τῶν ὁρίων כדעת העססיכיאוס) ובנו"ג בב"ר בט"ס לבית אוריין אבל בויק"ר פכ"ו לנכון מתורין וגי' פי' המיוחס לרש"י בב"ר הנ"ל אודיין מקום גדולתו וישובו עיי"ע אדן א' (ח"א, ל"ו:) הערה 1 ועוד עיי"ע אוריון (שם רפ"ג) וע' פגן א' וקלמין, ושריד שבערכין שהשיג לנכון על מ"ש בעל המעריך ע"ש ובע' פגן הביא רבינו גי' ס"א מיתורין (כפי גי' דפ"ר וויניצי') והוא הנכון. ובילק' וירא ר' פ"ד גרס בית אוריין] —

* מיתרין תנחומא כי תשא ויותר טוב מיטריי עיי"ע מטר ב'.

* מַתְּרִין (= מַשְׁרִין פי' חנייה ושרייה sie lagern) קהל"ר פ' מה יתרון: כל אינש ואינש לא מתרין אלא עם בעלי אומנותיה ושם גם הגיר' משרין וזה עיקר ועיי"ע שר י'.

* מְתַרְכָא (מפעל תְּרַךְ פי' גרש ובינוני פעול מתרכא eine Verstossene, Geschiedene) תרג' גרושה (ויק' כ"א, י"ד; כ"ב י"ג) מתרכא והקבוץ מתרכין תרג' חטאים (מ"א א', כ"א), ועוד עיי"ע תרך במו"ע.

* מְתָרַצְתָּא (מפעל תְּרַץ aufrecht gehalten, richtig פי' ברייתא (או משנה) מיושבת ומבוררת) שבת קכ"א: פסחי' צ"ט סע"ב והפכה משבשתא עיי"ע.

* מִתְרַמְרְמוּתָא (או מפעל ומרם מל"פ نامغ das Sich- Gegenüberhalten או ט"ס מן מרמר עיי' בפנים) תרג' ובזוי עם (תהלים כ"ב, ז') ומתרמרמותא דעממי פי' מי שעומד קבל עם לעומתם כלומ' ללעג ולביזה מל"פ הנ"ל או אולי צ"ל מתמרמרותא מפעל ערבי مرمس כָּעַס וממנו התפעל וכן העתיק אונק' וימררהו (בראשית מ"ט, כ"ג) ואתמרמרו עמיה עיי' נתינת לגר להג' ר"ן אדלער. ועיי"ע מרמר א' וב'. וה' בוקסט' פירשו מפעל רמה ואחריו הח' לעווי.

* מַתְרִים (הפעיל מן תרים מהשם תרים ענין מגן וצנה) פי' אוחז כנגדו מגן וצנה כלומ' עומד כנגדו ומרד בו עיי"ע תרים ב'.

* מִתְרַפֵּס (מפעל רפס בל"ע رَفَّ، رَفَسَ، رَفَشَ ענין דקירה ונקיבה durchbohren, durchstechen) ירו' עירובי' פ"ה דכ"ב רע"ד מתרפס ועולה מתרפס ויורד פי' מנוקב מעבר לעבר ובבבלי עירו' נ"ח סע"א מקדיר ועולה מקדיר ויורד צ"ל מקדיד עיי"ע קד א'.

---

[1]) ברפו"ו בט"ס לאחר. [2]) כ"ה נכון מאוד בדפ"ר ובדפ' אמ' וכ"ה בע' פגן א' ובע' קלמין אבל בשרפ"ע בע' חנוכחי כגפן, בגפן, וצ"ל כפגן וכדאי' בילק' וירא רמז פ"ד ונ"ב כהדיוט, ובתנחו' הישן וירא סי' כ"א אי' מהלך פגן (פי' יחידי) ובא מגליון פנימה, ופי' פגן עיי' בערכו.

* מתירקנה (צ"ל מיהרקנה בל"פ مهرگان Mihrgân המעולה שבחגי הפרסיים) ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג ועיי"ע טוריסקי (ח"ד פ"ח והלאה) וש"נ ומפורש יפה ודע כי אליל הפרסיים הגדול נקרא בל"פ החדשה مهر ובל' צענד Mithra עיי' מ"ש בספרי על המלאכים והשדים (צד 36 והלאה) וא"כ גם התי"ו נכון רק צ"ל מיתרקנה חג של מיתרא ועוד עיי"ע מיטרטון.

* מְתוּשָׁע (מן תְּשַׁע פי' התשיעית das neunte ירו' שביעי' פ"א דל"ג: ובלבד שלא יפחות מחשבון מתושעים פי' כל תשעה מהן יעשו ככר דהיינו תשיעית לכל אחד.

* מְתִּיסְתֵּים (מל"י μεθυστής שיכור Trunkenbold) בתנחו' הישן פ' קדושים רסי' ב' אמר להם לאו שיכור הוא מתיסטים הוא כ"ה בכ"י רומי ובכ"י רח"ם מתיסטוים והמו"ל הח' ר"ש באבער לא פירשו ונ"ל שצ'ל מתיסתים ומל' יוני הנ"ל ופי' שיכור וכן μέθυσος ובזו המלה העתיקו ע' זקני' שכור (משלי כ"ו, ט') וסבא (שם כ"ג, כ"א).

* מַתִּתְיָהוּ (שם פרטי) עיי"ע מתי וש"נ. מתתיהו בר יהודה מנחו' ע"ט: חולי' ס"ז. ועל מתתיהו גאון עיי' מ"ש ה' הרכבי בתש' הגאוני' שם צד 385.

מהעדה ומהקים קיסרי הגבירי בערך שלש עשרה ויחליף כחי לערוך ערך ארבע עשרה

*[אחי"ה כן כתוב בסיום אות מי"ם בכ"י ו"ו א'. ל"ד ה"ב ושם בט"ס מהערא ומהקים קיסרי' וצ"ל מהעדה וכונתו על ל"מ (דניאל ב', י"ח) מהעדה מלכין ומהקים מלכין וגו' ואודות החרוז שנה לומר קיסר פי' מלכים (עיי"ע קסר וציון מסנה' צ"ח סע"ב). ובכ"י לונדון (בבריטיש מוזיאום) אי' בזה"ל: „נשלם אות מ' בעזרת משפיל אף מרומם ונתחיל אות נו"ן בעזרת אל רחום וחנון". ובכ"י ו"ו ב' לי' החרוז. ובכ"י ק"ט אי' כזה"ל: נשלם ערך מ"ם אתחיל ספר ערך נו"ן. וגם לפי גי' כ"י ב"ר מכנה אות אחת אחר גמרו בשם ספר עיי' מ"ש בסיום אות נו"ן. ובסיום אות מ"ם אי' בכ"י ב"ר רק: אתחיל ערך נו"ן] —

אות הנון

* נ (נון בל"ע نُون בל"א וסורי נוּנָא פי' דג מדמיון של נו"ן פשוטה) הוא אות הארבע עשר מהאלפ"א בית"א ובראש ובאמצע המלה נקרא נו"ן כפופה ובסוף נו"ן פשוטה. א') תבא במקום למ"ד ורי"ש כמו מרגניתא, מרגלית (עיי"ע) זנח (דנח) = זרח של מקרא. ב') באה בראש המלה ד"מ ניהו, נינהו במקום איהו, אינהו ג') באמצע המלה כמו זרעונים מן זרע, לוּדָנָא = לוּדָאָה ד') היא אות השמוש לבנין נפעל ונתפעל ה') סימן הרבים במלות ארמיות.

* נָא, נָה (קטוע מן אֲנָא, אֲנָה (דניאל ב', כ"ג) ich) זה הקיטוע רגיל בירו' עיין ירו' ברכו' רפ"ד ד"ז. ירו' תרומ' פ"ה דמ"ג ע"ג, ירו' פסחים פ"ה דל"ב ע"ג ירו' תעני' ספ"ג דס"ז. ועיי"ע אנא (ח"א, קל"ח.) וש"נ נַן הקבוץ במקום אֲנַן ועוד עיי' ירו' ב"ק פ"ב ד"ב ע"ד. ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח סע"ג ורע"ד ירו' מעש' שני פ"ד דנ"ה. ירו' תרו' ספ"ז דמ"ה. וזולתו — לינא כמו לית אנא עיי"ע לֵי.

* נא. נוֹא (עיר במצרים מל"מ) התרג' העתיקו ע"י אלכסנדריא עיי"ע אָמוֹן (ח"א, קכ"ב.) וכ"ה בפסיקת' דר"כ צד ס"ג: נוא זה אלכסנדריא ובפסיקת' רבתי פי"ז הגי' נוון (?).

נָא (ל"מ ובל"ע نِى halbgar) מאי נא (שמות י"ב, ט') [1] [כדאמרי פרסאי] [2] אברנים (פסחי' מ"א סע"א) בערך אברנים. *[אחי"ה וכן דרש תפיני תיאפה נא מנחו' ג': עיי"ע תפיני וע' טגן. מנחו' ע"ח: מצה נא עיי"ע הינא (ח"ג, ר"ב:). תוספת' מכו' רפ"ד (ג') כזית חי כזית נא. והקבוץ נקבה תוספת' ב"ב רפ"ו פיטסות נָאוֹת מנופרות אבל עיי"ע פטס. וממנו הפעל תוספ' כלי ב"ק ספ"ב הסקן והנאן טמאין פי' מי שהסיק הכלים לחצים ובנו"ג הסקין והנאין] —

☞ נאב (= נִיאָב נ"ל מל"פ نَى דלי ועוד מל"פ آب מים וא"כ نِيَاب Wassereimer) נזיר דירוש' פרקא קמא (ספ"א דנ"א ע"ג) ובמדרש ב"ר [3]) (ובפרשת) [צ"ל בפרשת] איש או אשה כי יפליא (במד"ר פ"י) רועה הייתי בעירי והלכתי למלאות את הניאוב מן המעין פי' מין חמת או כוס. *[אחי"ה במד"ר אי' למלא את הניאוב ובירו' נזיר הנ"ל יותר טוב למלאות את הניאב מים ובירו' נדרי' פ"א דל"ו סע"ב הגי' השאוב ובנדרי' ט'. נזי' ד': תוספת' נזי' פ"ד ספרי נשא פ' כ"ב ילק' נשא רמז תש"י לי' מלה זרה ונ"ל שהוא ל"פ הנ"ל דלי לשאוב בו מים] —

* נָאגָא (?) איכ"ר פ' חשך פי' ר' לוי משחור (איכי ד', ח') כהדא נאגא וה' פליישער (בהוספותיו לעמת"ר ללעווי ח"ג 715) הגיה גאגא בל"י γαγάτης, gagates, schwarzer Bernstein אבל זו המלה נכתבה גיטא עיי"ע גט (ח"ג רע"ב, הערה 5) ואולי נאגא צ"ל נאגאל מל"פ نگال פחם Kohle שהוא בתכלית השחרות.

* נָאדֵי עיי"ע נד.

* נָאָה (מל"מ ונרדף עם נוה ענין יופי schön sein) פיעל סוכ' י'. לְנָאוֹתָהּ, התפעל ר"ה כ"ו. חוטא בל יתנאה, שבת קמ"ז. מתנאה, שם קל"ג: התנאה לפניו וכו', מכיל' מסכת' דשירתא פרש' ג' אתנאה לפניו ובהבלעת ת"ו נזיר ב': אֶנָּאֶה לפניו ועיי"ע נָו — ברכות מ"ג: ור"ה י"א. להתנאות בהן וצ"ל כגי' כ"י ש"ס (ד"ס לר"ה צד י'.) ליהנות בהן וכ"ה בסמ"ג עשין כ"ז. והתואר נָאֶה, לנקבה נָאָה בקבוץ נָאִים לנקב' נָאוֹת ברכו' נ"ז: שבת קל"ג: נדרי' ס"ו: עיי"ע נו. ובענין תואר הפעל תוספ' יבמו' ספ"ז יש נאה דורש ואין נאה

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' ובילק' בא ובנו"ג ה"ר נא. [2]) כצ"ל וכדאי' בע' אברגים. [3]) תייגו במדבר רבה.

מקיים וכו' ע"ש. ובענין נֵאוֹת (נֵעוֹת) (מפעל יאת) עיי"ע את (ח"א ש"ל:) וע' יאת (ח"ד, ק"ד:). השם נואי עיי"ע נו.

1 נָאלָא (נ"ל מל"פ نالان המילל והשם המופשט نالە יללה וגינוח das Aechzen, Stöhnen) בפ' מומין אלו (בכורות מ"ד: במשנ') רוח[1] קצרית באה עליו. גמר' (שם) מאי ניהו נאלא פי' רוח שטות. ירור[2]) נאלא (סנהדי נ"ט סע"ב) פי'[3]) בע' ירור[4]) (נואלו שרי צוען (ישעי' י"ט, י"ג). *[אחי"ה כ"ה בדפ"ר וכשדפ"ע אבל לי' בכ"י ערוך לכן הסגרתיו ונ"ל שאיזה בעל מגיה העיר ככה לפרש נאלא ומגליון בא לפנים וכן לי' בפי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקובץ כ"י אנגיילִיקי דף ק"ח: אשר שם רק מאי נאלא רוח שטות וכדאי' בערוך ומה שיש להעיר על גי' הש"ס ופי' רש"י עיי' בהפשב"ע ועוד עיי"ע בן נפיל ב' (ח"ב, קי"ח.) ושם כבר פירשתי כי ירור ממש כמו נאלה בל"פ ועוד עיי"ע (ירוד) [ירור] (ח"ד, ק"ס.) ובהיות חולה במחלה רוח קצרית נשימתו ממהרת לבא והחולה אנק ונאנח לכן התואר נאלה מל"פ הנ"ל יאות למחלה ומזה הענין רוח קצרית עיי"ע בן נפיל ודע עוד כי בל"ס נָלָא כָּבוּשָׁא Alpdrücken והוא רוח כבדה השוכבת על החזה בעת השינה] —

2 נָאלָא (מל"ע نول בקבוץ انوال עול Joch) אשר לא משכה בעול (דברים כ"א, ג') תרג' ירוש' דלא סליק בנאלא שעבוד דניר. — (א"ב אין גי' זו בנוסחאות דידן) *[אחי"ה בנו"ג בתר"י א' ולא נגדת בניר וכ"ה באונק' וכן תר"י א' ולא עלה עליה עול דלא סליק עלה דכר ובאונק' דלא סליק עלה נירא אבל כגי' רבינו אי' במתורגמן ולא פירשו ונ"ל שהוא ל"ע הנ"ל ועניגו כמו ניר בל"ס. וכנראה שתי נוסחאות נתערבו] —

* נָאַם (sprechen) עיי"ע נם.

נֶאֱמָן (מל"מ Beglaubigter) בגמ' דפ' הכונה (שבת ק"ד.) נאמן כפוף נאמן פשוט. פי' תלמיד עניו ושאינו עניו. *[אחי"ה ועיי' פירש"י. ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ד מנאמן לנאמן. ובפרט נקרא כן מי שנאמן על המעשרות עיי' דמאי פ"ב, מ"ב; פ"ד מ"א והלאה והשם המופשט: נֶאֱמָנוּת Glaub-würdigkeit עיי' תש' הגאוני' בהוצ' ה' הרכבי סי' א', קצ"ח, רכ"ד, רל"ד תצ"ד] —

* נאנאי, נני (?) (כלב Hund) עיי"ע בן (ח"ב, ק"י.) ושם הגהתי כאני ע"ש ובע' נני.

* נאנאי (שם אמורא דבבל) יבמות ס"ו סע"ב א"ל נאנאי בריה דרב יוסף בריה דרבא לרב כהנה. — ועיי"ע ננאי.

* נאוסא, ניסא, נאסא (שם מקום?) עירו' פ"ג. שיגר בוניום לרבי מודיא דקונדסא דמן נאוסא ורש"י (בדפ' שונצ') גרס דמן נאסא ופי' מאותו מקום וביוחסין השלם מן ניסא ואולי צ"ל בונוס . . בן בונוס עיי"ע סבן מציון עירובי' פ"ה: ובכ"י א"פ גרס קרוב לזה בונים בן נונים ובדפ"ש בונים נואס עיי' ד"ס עירו' צד קס"ד: וא"כ איננו שם מקום. ופי' בונוס בן בונוס מל"ר bonus עשיר בן עשיר עיי"ע סבן ומ"ש.

* נָאַף (מל"מ ענינו זנות באשת איש buhlen, ehe-brechen) שבועו' מ"ז: אזהרה לעוקב אחר הנואף וכו' וגי' כ"י ש"ס ורבינו מְנַאֵף עיי"ע עקב א' וב'. ויק"ר פכ"ג נואף בעיניו נקרא נואף. פיעל ע"ז י': ניאפה גילא עיי"ע נר ד' (ח"ב שמ"ג:) פסחי' קי"ג: זקן מנאף. סוט' מ"ז. משרבו המנאפים וכו', תרג' ישעי' נ"ז ג' מנאפין. שמ"ר ספל"א מנאפת עיי"ע גייף (שם רע"ו. הערה 3) והשם המופשט בל"מ נִאֻפִים ובדרז"ל גם ביחיד נִיאוּף נדרי' כ'. בא לידי ניאוף. במד"ר פ"ט ניאוף אשת איש. ספרי ואתחנן פ' כ"ו דבר ניאוף . . דבר כישוף. תוספת' שבועות רפ"ג הרציחות והנואפות צ"ל הניאופות. — ירו' שבת פ"ט די"א ע"ד ונאפון היה צ"ל וכאפו היה עיי"ע אפנין (ח"א, ר"כ:).

* נָאַץ (מל"מ ענין בזיון schmähen) כתובו' ח': דור שאבות מנאצים להק"ב וכו' והשם המופשט גיטי' נ"ו: ניאוצו וגידופו ובתרג' מ"ב י"ט, ג' ישעי' ל"ז, ג' ניאוצא.

* נאקה (מל"ע ناقة גמל נקבה) שבת נ"א: כלי' פכ"ג מ"ב[5]) עיי"ע נקה.

☞ נאתא (או מל"פ הרשומ' בע' גרגתני (ח"ג, שנ"ד) או מל"פ نوجه חרש. חי והושאל לבשר חי wildes Fleisch) כרביתא עיי"ע נעתא

[1]) בדפ"ר וויניצ' ודפ' פיזי ובכ"י אבל מדפ' באסיל והלאה לי'. [2]) לי' בדפ"ע אבל אי' בכ"י ק"ט, ו"ו א' ב' ל"ד ח"ב וגם הגי' בריי"ש תתכן מאוד עיי"ע ירוד (ח"ד, ק"ס). [3]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ע לי'. [4]) כ"ה לנכון בכ"י אבל בדפ"ו ירוד ובשדפ"ע ידור ובדפ' אמ' ופראג מע' ידוע וכנראה ר"ב שינה הגי' כדי שיוכל לגזרה מן נואלו של מקרא.
[5]) עיי"ע אכף ח"א פ"ג. ושם בשורה ה' בפ"ד הל' א' וב' צ"ל משנ' ב'.

כי כן גרס בעל הערוך. *[אחי"ה וגי' נאתא כרביתא אי' ג"כ בכ"י ש"ס ובע' נעתא בדפ"ר ופיז' אבל בדפ' וויניצ' כרכיתא ובנו"ג כריכתא וצ"ל כרכיתא וכ"ה בכ"י ר' ובדפ' שונצ' (ד"ס ב"ק צד צ"ט.)[1]) וזה נ"ל עיקר ומל"פ كرخت פי' דבר שאינו מרגיש וא"כ נאתא כרכיתא בשר חי שאינו מרגיש והיינו בשר מת ועוד י"ל כי נאתא הוא ל"פ نسا הוצואריש נוסא, נסאי מל' צענד naçus בשר מת (Vulers סוף ח"ב) ואז כרביתא מל' צענד kehrp גוף והיינו בשר מת שבגוף ועיי"ע נעתא — ובע' גרגתני פירשתי בע"א ע"ש] —

נב (= ניב אולי מל"ע نايب בקבוץ نوب סדר וקבוץ ובפרט של תבן Strohschichte ועיין בפנים) בפ' הלון בגמ' מתבן (עירובי' ע"ט. ושם: וכן אתה אומר בניב של תבן פי' „תבן מעוכה[2]) כמו חבילות שבין שני תחומי שבת דין ניב זה[3]) ודין מתבן שבין שתי חצרות (עירו' ע"ט. במשנ') אחד הוא". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') ושם הגי' ג"כ ניב וכ"ה גי' הריטב"א והראב"ד עיי"ע גב ושם הוכחתי כי גי' גוב מל"פ הרשומ' שם היא העיקר אבל לגי' ניב יש לה ג"כ פתרון ומל"ע הנ"ל — וכן בל"פ ناب ענין קביצת דברים — [Fülle, Menge

נב (= ניב גיד נ"ל מל' סאנסקריט (Sehne, snâva בפ' אלו טרפות בגמ' ואלו כשרות (חולי' נ"ד: והני מילי דאיתכול לניביה. פי' הגידים. *[אחי"ה בנו"ג ואי איפסיק ניביה טרפה והלכתא איפסיק נמי כשרה עד דמתעכלא אתעכולי וכן מוכח מגי' רגמ"ה ושם: עד דאיעכול איעכולי ופי' ניביה גיד (קובץ כ"י אנגייליק' דף ש"ב.) וכ"ה בפירש"י ולפע"ד נגזר מל"ס הרשומה וכ"ה בל' צענד çnâvya. çnâ, çnâvare עיי' צענדלעקסיק' ליוסטי צד 302] —

נב (השרש נוב מל"ע نبا, ناف ענין בליטה לחוץ hervorragen והושאל ליציאת הציצין והפרחים hervor- aufblühen וכ"ה בל"מ נוב והשם ניב פי' פרח וצמח Blüthe, Spross = בל"ס נוֹבָא ובל"נ נבייה) צמח בלי יעשה קמח (הושע ח', ז') תרג' נוב לא יעביד. פרי בל יעשון (שם ט', ט"ז) תרג' נוב לא יעבדון. בפ' כל הצלמי' (ע"ז מ"ח:) א"ר יוסי אף לא ירקות בימות הגשמים מפני שהנבייה נושרת והות להון זבל. ובס"פ ג' במעילה (י"ד.) מועלין בעצים ואין מועלין לא בשיפוי ולא בנבייה פי' פרח. *[אחי"ה וכ"ה במעיל' במשנ' שבש"ס אבל במשנ' שבמשניו' בנויה וגי' רע"ב שם נמיה ופי' עלין וכ"ה במשניו' בע"ז הנ"ל ובירו' וברי"ף בד' קושט' וויניצ' ובראי"ש אבל בע"ז במשנ' שבש"ס בנביה וברש"י בנבייה ופי' עלין וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י למעיל' (קובץ כ"י אנגייליק' דף רס"ה:) וכ"ה בפי' ר"ח לע"ז ושם הגי' נמיה והגי' המעול' כגי' רבינו נבייה וכן הביא רד"ק בפי' הושע ט', ט"ז משני מקומות הנ"ל ופי' נוב צמח או פרח ע"ש ובתוי"ט לספ"ג דמעיל' שהאריך בגירסאות שונות ולא הזכיר את הערוך עיין הפשב"ע וכנ"ה בתמור' ל"א סע"ב לאתויי שפוייה ונבייה וכ"ה בפי' רגמ"ה] —

נב (= ניב מל"ט מקום אשר יוצא שם הדבור בבני אדם ואצל בהמה הוא שפה העליונה (Oberlefze בס"ג דפ' העור והרוטב (חולי' קכ"ח: כוליא וניב שפתים איכא בינייהו. פי' אין עושין חליפין אעפ"י שאין הבהמה מתה ממנה אם התך הכליות וגמם פי הבהמה כדגרסינן (חולי' נ"ט סע"א) מצא בהמה שגמום פיה וכן (שם נ"ד.) ניטלו הכליות כשרה. *[אחי"ה וכנ"ה בגיטי' נ"ו רע"א שדא ביה מומא בניב שפתים ופירש"י שפה העליונה. ועיי' תוספו' זבחי' ע"ז: ד"ה הכא והעלו שרק בבהמה ולא בעוף איכא למימר ניב שפתים] —

נב (= ניב מל"ס ניבָא בל"ע ناب בקבוץ نيوب (der spitze Backzahn, die Hauer בפ' במה אשה בגמ' לא באלה (שבת ס"ג:) ובס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"ג סע"א)[4]) שקילי[5]) ניביה[6]) ושקילי טופריה. בפ' כיצד הרגל בגמ' הכלב (שם כ"ג:) אפקיה לניביה וסרטיה. פי' כגון דאפקיה „שיני הכלב שהן ניבים גדולים יוצאין מפיו ולחוץ והכה בהן ולא הכניס ידו לתוך פיו"[7]) ומתלעות לביא לו (יואל א', ו') תרג' וניבוהי כבר אריוון. בפ' אלו טרפות בגמ' סימני בהמה (חולי' נ"ט.) גמל ניבי הוא[8]) דאית ליה. בבראשי' רב' פ' פ"ז

---

[1]) ושם הגי' מילק' משפטי' של"ב כדביתא. [2]) כ"ה לנכון בדפ' וויניצ' פיז' ובאס' ואמ' ובפיי' ר"ח אבל בדפ"ר מעזיבה ובכ"י ק"ט מענבה עיי"ע גב (ח"ב, רכ"ג:). [3]) בפיי' ר"ח אי' בכ"י נבזה וצ"ל כגי' הערוך ומו"ל הגיה ללא נכון. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצ'. [5]) כן הוא בכתב יד וכ"ה בשבת ובכ"י ש"ס שקילן וכ"ה בכ"י ש"ס ב"ק ובדפ' שם שקולי ובדפ"ע שקלי. [6]) בדפ"ר בט"ס נוביה. [7]) הועתק מפי' ר"ח לדף כ"ג: (בש"ס ווילנא). [8]) בנוסח' לי' וכן לא העתיק רגמ"ה.

(ס״פ פ״ו) ויהי איש מצליח אמר לון אתון מסתכלין מה דעליה ואנא מסתכל מה[1]) בניביה. *[אחי״ה ועוד שם בב״ר פכרון ניביה עיי״ע פכר ב׳. ורש״י לב״ק פ״ג. לועז ניבי ינייבי״ש וברש״י בכורו׳ ל״ז. ד״ה חוטין לועז ינצב״ש וצ״ל זינציב״ש וכדאי׳ בע״ז כ״ח. ד״ה ככי והוא בל״צ gencives מקום מושב השיניים והקשו עליו התוספו׳ בע״ז ד״ה ככי ועיי׳ מרפא לשון לשם והאריך ליישב לעז של רש״י וע״ש היטב החלוקים שעשה רמ״ל בלעזי רש״י בנידן דידן. ותרג׳ ירו׳ א׳ ולא גם לחה (דברים ל״ד, ז׳) ולא נתרון ניבי ליסתיה וא״כ הבין לחה מן לְחִי — ועוד עיין תרג׳ לתהלים נ״ח, ז׳; לאִיוב כ״ט, י״ז; למשלי ל׳, י״ד ושם כיבוי צ״ל ניבוי כדאי׳ בכ״י תרג׳ (אצל לעווי) ובפשיטה הסורית] —

* נוֹב (שם עיר) בירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ד נמנה בין עיירות תחום צור ועיי״ע רנוב כגי׳ התוספת׳.

נֶבָא (לפי פי׳ אחד בע׳ אנבא הוא ביצי כנים וא״כ מל״ע نباغ (Kopfschuppen תא שמע מנבא חייא (נזיר ל״ט.)[2]) כבר פירשנו בע׳ אנבא[3]) ובע׳ יגיבא. *[אחי״ה וז״ל ר״ח בתעני׳ כ״ב: יניבא תולעת דגרסינן בכיסוי הדם (חולי׳ פ״ה:) נפל ליה לר׳ חייא יאניבא בכיתניה פי׳ גאון גי׳ כך הוא כינבא ונבא זהו מין כנים כגון הא דגרס בפ׳ שמונה שרצים (שבת ק״ז:) המפויין וביצי כנים ועוד (בנזיר ל״ט.) ת״ש מאנבא חיה וכו׳ ע״ש וא״כ זה הפי׳ הוא המקור למ״ש רבינו בע׳ אנבא ע״ש וש״נ ג״כ ס״א נבא ובענין גי׳ אם בכ״ף אם בבית הן ולאו רפיא בידו דרכינו לכן הביא פעם ככה ופעם ככה ועיי״ע ינבא ומ״ש] —

נָבִיא (מל״מ פי׳ חוזה והוא המושפע ברוח אלהים (Prophet, Verkünder des Gotteswortes בפסיקת׳ דנחמו (פסיק׳ דר״כ צד קכ״ד:) ובמגילת איכה מה אעידך (איכ״ר ב׳, י״ג) כמה נביאים העידותי[4]) בכם אחד בשחרית ואחד בין הערבים שנא׳ (מ״ב י״ז, י״ג) ביד כל נביאי כל חוזה נביאו כתיב[5]). ובפ׳ אלו הנחנקין [ירושלמי] (סנהדר׳ פי״א ד״ל סע״ב) ונביא אחד זקן ישב בבית אל (מ״א י״ג, י״א) (ירושלמי)[6]) זה אמציה כהן גדול. *[אחי״ה בנו״ג בירו׳ כעידו החוזה א״ר שמואל בר רב יצחק זה אמציה כהן בית אל. — והרבה בדרז״ל בענין נביא (בל״ס נְבִיָא ובגיטי׳ נ״ז רע״ב ובאיכ״ר פ׳ בלע נבייא וכן מורגל בתרגום) והקבוץ נביאים עיי׳ ברכות ז׳. י״ג. כ״ד: ל״ר: ס׳. שבת ק״ד. פסחים ס״ו. שם: פ״ו. שם: יומ׳ ט׳: ל״ו. ע״ג: סוכ׳ כ״ז. ר״ה כ״א: תעני׳ ד׳. מגילי׳ ג׳. י׳: י״ד. ט״ו. ,במות מ״ט: נדרי׳ ל״ח. פ״א. סוטה מ״ח: ב״ב י״ב. ט״ו: סנהד׳ כ״ו. ל״ט: פ״ט. עיי״ע סגנון, צ׳. צ״א: צ״ד: צ״ו: ק״ו. מכו׳ ט׳: כ״ד. זבחי׳ ס״ב. חולי׳ נ״ו: ויק״ר פ״ו כל נביא שנתפרש שמו ונתפרש שם אביו נביא ובן נביא וכל נביא שנתפרש שמו ולא נתפרש שם אביו הוא נביא ואביו אינו נביא (ועיי׳ מגילי׳ ט״ו רע״א), ירו׳ הוריו׳ פ״ג דמ״ח: כה״ג קודם לנביא נביא קודם למשוח מלחמה, ירו׳ שבת פי״ט די״ז. הניחו להן לישראל אם אינן נביאין בני נביאין הן. אבות דר״נ ס״פ ל״ד י׳ שמות נקרא נביא אילו הן ציר נאמן וכו׳. ולנקבה נְבִיאָה פסחי׳ ט׳: והקבוץ מגילי׳ י״ד. ארבעה ושמנה נביאים ושבע נְבִיאוֹת נתנבאו להם לישראל וכו׳. ונקראו ג״כ ספרי נביאים: נביאים מגיל׳ כ״א: תורה ונביאים וכתובים ועיי׳ ירו׳ שבת רפט״ז דט״ו סע״ב (בר״ת תנ״ך), ב״ב י״ד: סדרן של נביאים. — והשם המופשט נְבוּאָה, נְבִיאוּת עיי׳ שבת קל״ח: עירובי׳ ס׳: סוט׳ ט׳: י״ב. י״ג. ב״ב י״ב. סנהד׳ ל״ט: ק״ה. מכו׳ כ״ד: ירו׳ הוריו׳ פ״ג דמ״ח ע״ד אין מופת (זכרי׳ ג׳, ח׳) אלא נבואה. ספרי זאת הברכ׳ פ׳ שנ״ז (במד״ר פי״ד) נבואתו של משה, ירו׳ סנהד׳ פי״א ד״ל: נבואתו של ירמיה, ריש קהל״ר ג׳ נביאים על ידי שהיתה נבואתן דברי קנתרין נתלו נבואתן בעצמן ואלו הן דברי קהלת דברי עמוס דברי ירמיה והקבוץ ויק״ר רפ״י כל הנביאים קבלו נְבוּאוֹת נביא מפי נביא וכו׳. ועוד ענין נבואה: נביא ירו׳ מכות פ״ב דל״א ע״ד שאלו לנבואה חוטא מה ענשו וכו׳ וכ״ה בילק׳ תהלי׳ רמז תש״ב וילק׳ יחזק׳ ר׳ שנ״ח בשם הפסיקת׳ ולפנינו בפסיקת׳ דר״כ פ׳ שובה צד קנ״ח: חסר מאמר אחד (עיי׳ רש״ב שם הערה מ׳), ובל״ס נְבִיוּתָא וכ״ה בתרג׳ אונק׳ לשמות י״ד, ל״א נביות משה; תרג׳ למשלי ל׳, א׳ דקביל נביותא ובכינויים תר״י א׳ לבמד׳ כ״ד, כ״א מתל נביותיה (ב״ב י״ד: נבואתיה). והפעל כמו בל״מ ויותר

1) לי׳ לפנינו. 2) בנו״ג ת״ש מהא אינבא חיה וכ״ה בע׳ אנבא. 3) בכ״י ה״ב אנכא ועוד עיי״ע ינבא וזו ראיה לפי מ״ש בע׳ אנבא שעיקר הגי׳ בכ״ף. 4) בפסיקי העדתי. 5) ועיין ברד״ק למלכי׳ שם שהביא זה הדרש והובא בילק׳ מלכי׳ רמז רל״ד בשם הפסיקתי. 6) שייך לעיל כמו שהגהתי.

מורגל התפעל ונתפעל עיי' מגילי י"ד. סוט' י"ב: ב"ב קי"ט: סנהד' י"ז. פ"ט. צ"ד: צ"ה. ירו' סנהד' פי"א ד"ל: מתנבא לרעה. . מתנבא לטובה תוספת' סנהד' ספי"ד המתנבא לעקור דבר מד"ת . . אם מתנבא לבטל מקצת ולקיים מקצת . . המתנבא מה שלא שמע וכו' ע"ש. שמ"ר ספ"ד כמה בקש ירמיה שלא להתנבאות ונתנבא שלא בטובתו. ויק"ר פ"ו עיי"ע פסק. אתפעל אתנבי (וכ"ה בל"ס עזר' ה', א' תרג' ירמי' כ"ה, י"ג; כ"ו, ט'. י"ב; ל"ב, ג'; לעמוס ב', י"ב וזולתו] —

נָבוּב (מל"מ רק בבינוני פעול ענין חלול höhlen, bohren) בפ' השותפין בגמ' ולא את השדה (ב"ב י"ב:) כל הרגיל ביין אפי' לבו אטום כבתולה מפקחתו[1]) שנא' (זכרי' ט', י"ז) ותירוש ינובב בתלות [וכתיב] נבוב לוחות (שמות כ"ז, ח'; ל"ח, ז') תרג' חליל לוחין *[אחי"ה וכ"ה בכ"י ש"ס ובילק' זכרי' ו' ובנו"ג קודם המאמר כל הרגיל זה התרג' של נבוב לוחות. ומזה נבנה אבוב בל"ע انبوب קנה וא"כ צריך לנקד אַבּוּב רועה ולא אֲבוּב רועה כדאי' בט"ד בח"א, ד':] —

נְבָג (בל"פ نفاغ כוס גדול עיי"ע אנבג grosser Pokal) בס"ג דפ' ג' שאכלו (ברכות נ"א רע"ב) כולא[2]) נבגא דברכתא היא. פי' ההוא מהדורא דכסא עד ששותין כל המסובין אחר הברכה ורגילין העם לקרות מחזור כל כוס ברכה. ויש מי שאומר נטלי דמעטר בהן נקראין נבגא[3]) דברכתא. — (א"ב כמו אנבג שהוא מין כוס ע"ש)[4]).

נְבַג (בל"ס ענין בצבוץ מהנץ ובלע نبع מהמורסא שנפתח hervorbrechen, -quellen ונרדף עם נבע של מקרא) בפ' החליל בגמ' הלוים (סוכ' נ"ג רע"ב) והא קא חזינן דאיכרו פורתא וקא נבגי מיא. — (א"ב בנו"ג ונפקי מיא)[5]) פי' מפכים המים ועולין. בפ' אלו הן הנשרפים בגמ' בבועל ארמית (סנהד' פ"ב.) קברה והדר נבוג. פי' יוצאה לחוץ. *[אחי"ה בנו"ג שתי פעמים קברה והדר נבוג קברה והדר נבוג ויפה פירש"י בצבצה ויצאה. וכנ"ה בסנהד' ק"ד. לפי גי' כ"י ש"ס פ' וק' קברה והדר נבג קברה והדר נבג וכ"ה בע"י ובילק' מלכי' ב' ר' רמז רמ"ט (בשם פ' החלק) קברה נביג הדר קברה נביג וכ"ה ברש"י דפ"ש נבג: פלטתו ויוצא (ד"ס סנה' קנ"ט:) ובנו"ג קברה ולא איקברא קברה ולא איקברא] —

נְבַג (= נַבְגָּא בל"ס מה שנתבצבץ מן העץ דשא ענף וכדומה Trieb, Spross, Zweig מע' הקודם) בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחי' ע"ד.) מ י י ת י[6]) בר שתיה[7]) דלית ביה קיטרי. פי' נצר חוטר. *[אחי"ה ורש"י פי' נטיעה בת שנתה וכ"ה באו"ז הנ"ל. והוא מל"ס כאמור] —

* נִיבְּדקוֹס (ניברקוס) עיי"ע לבדקס.

* נָבָה (נ"ל שהוא נרדף עם נָפַח בל"ע نفغ, نفخ anfachen) ב"ק ס'. ניבה . . ניבתה ועיין תוספת' ב"ק פ"ו ירו' ב"ק פ"ו ד"ה ע"ג ועיי"ע לב ב'.

* נבוז עיי"ע נבוזבזתאך.

נבז (= נִבְזְבָּה פי' דורן, מתנה Geschenk, Gabe) בדניאל (ב' ו') ונבזבה ויקר פי' מתנה ומנחה. *[אחי"ה בדניאל ב', ו'; ה', י"ז אצל מַתְּנָא וכן בתרג' ירמי' מ', ה' מתנן ונבזבן (הוא הקבוץ) וכן בתר"י א' לדברי' כ"ג, כ"ד נבזביית בית מוקדשא וה' פירשט באו"מ שרש נבזבה פי' מל"פ הישנה nibagvâ מתנה אבל מלה זו לי' באו"מ הפרסיים ולפע"ד קטוע מן נבזבזא וזה הורכב מן לש' הוצואריש ni ומן bakbakht בלש' צענד baghôbakhta ופי' הטוב שנתנו אלהים בתורת מתנה. וכן נאמר בל"פ החדשה نيك بخت ובקצור نيو بخت המאושר במז"ט نيو بختى מזל טוב] —

* נַבּוּזְבַזְתָּאךְ (נ"ל משתי תיבות פרסיות نبازى המעולה בתענוגים ומן بستة (בל"ע بستق) עבד וא"כ אהוב ומעולה שבעבדים der vorzüglichste Diener, Oberbeamter) שהש"ר פ' מה יפית: אהבה בתענוגים: זה אהבתו של דניאל שהיה מתחטא על בלשצר שנא' (דניאל ה', י"ז) מתנתך לך להוין ונבזביתך לאחרן הב ראב"כ אמר נבוז ראשה תמן הינון צווחין ליה לאיפרכא נבוזבזאתך וא"כ זו המלה הורכבה משתי מלות

[1]) בנו"ג יין מפקחו. [2]) בנו"ג כל האי. [3]) בדפי' וויניצי' בט"ס נגבא אבל כ"ה ג"כ בכ"י ש"ס מינכען ובב"ב אי' גבנא. [4]) ועוד עיי"ע אנפק והוא כמו אנבג וכפי' רגמ"ה בב"ב נ"ח: כ"י אשר ת"י וממנו נדפס בש"ס ווילנא. [5]) ותוספו' בבכורו' מ"ד: ד"ה אל ישתין העתיקו וקא נבעי מיא וכ"ה באה"ת ובע"י ובילק' כ"י הובא בד"ס לסוכ' צד פ"ח. ובכ"י ש"ס ואשכח'. [6]) וכ"ה באו"ז ה' פסחי' סי' רכ"ט ובכ"י ש"ס ב' ובכ"י מינכען ניתי ובנו"ג רק כנבגא. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' ובנו"ג שתא.

פרסיות הנ"ל ופי' המעולה שבעבדים והיינו ממשלתך אינני חפץ תן אותו לאחר.

* ניבזין (מל' שמרוני נבז פי' גורל Loos) ירו' סנהד' רפ"ו דכ"ג: מה בגורל אתה תופשני לית בכל ההן דרא כשר אלא את ופינחס אסקון ניבזין ביניכון וכו' ובבבלי סנהד' מ"ג: אם אני מפיל עליכם גורל ובכ"י ילק' גורלות (ד"ס סנה' צר ס"ד.) ושם הגי' אתה ו א ל ע ז ר הכהן שני גדולי הדור וסוף המאמר מפורש בע' פנטוס א' במו"ע.

נָבַח (מל"מ וכן בל"ס ובל"ע نبح bellen) בך כלבא (עירובי' פ"ו.) כבר פירשנו בע' גר (י"א[1]). נבחי ביה נבוחי (ברכות נ"ז סע"א) כבר פירשנו בע' טבלא (טבל ב')[2]. *[אחי"ה ועוד נאמר בהשאילה לקול מדוכת הבשמי' ביצ' י"ד. תבלין נבוחי מנבח קלייה והפכו צליל קליה (שם). ובלי השאילה היינו לצעקת הכלב אי' עוד בפסחים קי"ג רע"א לא נבח בה כלבא, יומ' פ"ג סע"ב וי"א אף נובח ירו' יומ' פ"ח דמ"ה: והכלבים נובחין בו ויש אומרים אף הוא נובח, שמ"ר ספ"כ היו נובחים, ויק"ר ס"פ ל"ג ושהש"ר פ' יונתי נבח ככלבא עיי"ע נבוכדנצר. — מנחו' ס"ג. מנבח נבוחי ט"ס וצ"ל כגי' הערוך ע' חב ב' (ח"ג, שכ"ט הערה 8) — והתואר נבחן (נבחז) (מ"ב י"ז, ל"א) סנה' ס"ג: עיי"ע תרתק] —

נְבָט (= Ναβατέα חלק מארץ ערב) ערב וכל נשיאי קדר (יחזק' כ"ז, כ"א) תרג' ערב וכל רברבי נבט. — (א"ב ארץ ערב נחלקת לשלשה גלילות גליל ראשון סמוך לא"י נקרא בלשון העמים נבט מן לש' עברי אילי נְבָיוֹת (ישעי' ס', ז') גליל שני נקרא בל' עברי קדר ובל' העמים מדבר ערב והגליל [ה]אחרון נקרא בל' עמים ערב מצליח מפני שכלה משקה כגן אבל בתרג' מצינו שמתרג' קדר נבט) *[אחי"ה תרג' נביות (ישעי' שם) נבט. הקדמוני (בראשית ט"ו, י"ט) מבואר בירוש' רפ"ו דל"ו: נְבָטַיָּה וכ"ה בירו' קידושי' ספ"א ד"ס רע"ד ובב"ר ס"פ מ"ד אי נְוָטַיָּה ועיי"ע נווט וע' נוות וע' נפתחאה ובענין נבט עיי' רוו"ב לווינער ח"ב 129 ובל"ע נקרא העם של נבטייה: انباط، نبيط ומי שנולד בארצם نبطى، نباطى] —

נָבַט (מל"ע نبط ענין בצבוץ hervorquellen, hervorbrechen ומצמחים נאמר نبت hervorsprossen) בר"ג דתעניו' (ד' רע"א) האי צורבא מרבנן דמי לפרצידא דתותי קלא דכיון דנבט נבט פי' בע' פרציד[3]. בפ' ואלו מגלחין בגמ' ואלו כותבין (מ"ק י"ח סע"ב) ולא אמרו אלא דלא הדר נבט כלומ' דלא יצא. *[אחי"ה בנו"ג ולא אמרן דלא הדר נבט אבל הדר נבט לא ובכ"י ש"ס דהדר נבט אבל לא הדר נבט לא. ורש"י פי' לשון צמח ויהיה א"כ מל"ע نبت אבל לפי פי' רבינו יצא וכ"ה בפי' רנמ"ה לתעני' שם (בש"ס ווילנא): שבקע ויוצא הוא מל"ע نبط ונרדף עם نبع = נבע ועיי"ע נבג ב'] —

נָבַט רק בפיעל (והפעיל) מל"מ פי' חזה hinblicken) בחלק בגמ' שלשה מלכים (סנה' ק"א:) בן נבט (מ"א י"א, כ"ו) שניבט ולא ראה ראה אש שיצא מאמתו הוא סבר דאיהו מליך ולא היה אלא ירבעם דנפק מיניה פי' שניכט בחלום ולא ראה מה שהיה סבור. תנא הוא נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי. — (א"ב זה לשון הבטה) *[אחי"ה בנו"ג תנא וכו' קודם המאמר שלשה ניבטו ולא ראו ע"ש כל הענין וכ"ה בילק' מ"א ר' קצ"ו והשם המופשט הַבָּטָה עיי"ע ח"ג קע"ד: וש"נ] —

נְבוּכַדְנֶצַּר[4] (מלך בבל הידוע) בב"ר פרש' מ"ו פרא אדם (ס"פ מ"ה) לקדר ולממלכות חצור אשר הכה נבוכדנצר (ירמי' מ"ט, כ"ח) נ ב ו כ ד ר א צ ר[5] שעצרן[6] במדבר והרגן. ובויק"ר אל תונו פרש' דסמוך אשרי משכיל (ס"פ ל"ג) נבוכדנצר את ונבוכדנצר שמך את וכלב שוין כאחד ההוא גברא נבח ככלבא נפח כקולתא[7] נ צ ר[8] כצרצורא[9]. *[אחי"ה בענין גזרת השם וכתיבתו עיי' באו"מ לפירשט. והרבה דרשו עליו רז"ל עיין ברכות נ"ז סע"ב שבת קמ"ט: פסחים צ"ד סע"א ברש"י, קי"ח סע"א, תעני' י"ח: מגיל' י"א סע"א ורע"ב כתובו' קי"א. קידושי' ע"ב: סוט' מ"ו: תוספת' סוט' ספ"ג ע"ז ג'. סנהד' צ"ב סע"ב צ"ג. והלאה. זבחי' קי"ג סע"א. חולי' פ"ט. ב"ר פרש' ט', ל"ז, מ"ד, מ"ה, מ"ט, ס"ח, צ';

---

[1]) ח"ב שמ"ה: [2]) ח"ד, ט'. [3]) ושם פי' רבינו עפ"י שטת ר"ח בש"ס ווילנ'. [4]) בדפ"ר פיז' וויניצ' בשתי תיבות נבוכד נצר. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע בלי אלף ובמקרא כתוב נבוכדראצור בשני ווין עיי' רד"ק שם ובמנחי שי שם ובמ"י לעזרי ס"י ב'. [6]) בנו"ג שאצרן וזה יתכן יותר לכתיבת השם באלף ובכ"י ק"ט שצערן. [7]) בדפ"ר בקולתא. [8]) כ"ה בדפ"ר פיז' וויניצ' ובשדפ"ע לי'. [9]) בנו"ג כצרצרה וכ"ה כל הענין בשהש"ר פ' יונתי וא"פ דרש השם בלי נוטריקי"ן עיי' במ"כ.

שמ"ר פרש' ח', י"ב, ט"ו, כ', כ"א, כ"ז, ל'; ויק"ר פרש' ז', י"א, י"ג, י"ח, י"ט, כ'; במד"ר פרש' ט', כ"ג; דב"ר פרש' א'; בשהש"ר פ' התאנה, פ' כמעט, פ' פשטתי, פ' זאת קומתך, פ' אמרתי אעלה, פ' כרם היה; רות רב' פ"ג; איכ"ר פ' אריה; קהל"ר פ' ואמרתי אני בלבי; אסת"ר פ"א ופ"ד] —

נֵבֶל (מל"מ מין כלי זמר עשוי כנוד ועליו פרוס כרם של כבש schlauchartiges Musik-instrument mit Saiten) בפ"ב בערכין (י"ג: במשנ') בנבל וכנור. פי' נבל נוד שמזמרין בו וי"מ נבל היינו עץ עשוי כמין נפה עגול ופורס עליה מיכן ומיכן כרם של כבש כדתנן במסכת (תמיד) [צ"ל קינים] (כ"ה.) מעיו לנבלים היינו הכרס, בני מעיו לכנורות (שם) היינו הדקין. בפ' ט"ו בכליי (מ"ו) נבלי השרה נבלי בני לוי. פי' נבל של שרים ושרות נבלי בני לוי שהיו מזמרין בהן. *[אחי"ה בי"ם כיון לפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנג' דף קל"ה: שפי' בערכין כי נבל: באותו נבל שמכוסה בעור הכרס קרי ליה נבל ע"כ ונבל היה כמין כנור לדעת ר' חייא בר בא בירו' סוכ' ספ"ה דנ"ה ע"ג היא נבל היא כנור נימין יתירות בין זה לזה א"ר חייה בר אבא למה נקרא שמו נבל שהוא מלבין כמה מיני זמר רב חונה בשם רב יוסף על ידי עור שאינו עבוד ועל ידי נימין יתירות היה מלבין כמה מיני זמר. ערכי' י'. אין פוחתין משני נבלים ולא מוסיפין על ששה ועיי' ני' התוספ' ערכי' רפ"ב. והועתק שם נבל ליוניים ורומיים בשם nablium, naulium, νάβλας, νάβλα, ναῦλα, ναῦλον ועיי' מ"ש בזה החכ' גרעץ במ"ע שלו ח"ל 241 והלאה ועיי' בן מתתיהו על הקדמוניו' ז', י"ב, ג' ולדעת העססיכיאוס νάβλα אחד הוא עם κιθάρα וזה מסכים עם ירושי' הנ"ל וע"י מלה זו (או גם νάβλα) העתיקו ע' זקני' נבל (ש"א י', ה'; מ"א י', י"ב; דה"י ט"ו, ט"ז; ט"ז, ה') ועקילם לתהלי' פ', ג'; לעמוס ה', כ"ג] —

נבל (= נוֹבְלוֹת תמרים הנושרים מן האילן vom Baume gefallene Datteln מל"מ נבל פי' ענין כמישת ליח הצמח welk werden) בפ' כיצד מברכין (ברכות מ':) ועל הנובלות. גמר' (שם) מאי נובלות ר' אילעא ור' זירא[1] חד אמר בושלי כמרא כבר פי' בע' כמר וחד אמר תמרי דזיקא. פי' הנושר מן הרוח ולא ילקטוהו ביד כדכתי' (ישעי' ל"ד, ד') כנבל עלה מגפן וכנבלת מתאנה. *[אחי"ה כ"ה בכ"י וכנ"ה בדמאי פ"א מ"א נובלות התמרה ערל' פ"א מ"ח נובלות והיינו של תמרים ועיי' ר"ש שם וכן בסתם נובלות בירו' ברכו' פ"ו ד"י רע"ג ובמד"ר רפ"ג עיי"ע נקלווס. תנחומ' הישן במדב' סי' י"ז מה התמרה הזו יש בהן נובלות שאינן נכנסים לאוצר וכו' ועיי' מ"ש הרב החכם רש"ב בהערה ק"מ וקמ"א. ובתרג' ירמי'ח' י"ג ניבלא, וגם מתוארי' בו השיתין ירו' שביעי' פ"ה דל"ה ע"ד השיתין הנובלות ובתוספ' שביעי' ספ"ד שיתין ונובלות ובכ"י אירפורט רק בסתם נובלות. והיחיד ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד נובלת היא וכו' — ועוד מל"מ (משלי ל', ל"ב) ענין שפלות. ב"ב פי"ז שלש נובלות הן נובלת מיתה שינה נובלת נבואה חלום נובלת עוה"ב שבת. וכ"ה בב"ר פמ"ד ושם עוד: נובלת אורה של מעלה גלגל חמה נובלת חכמה של מעלה תורה. והפעל עירובי' נ"ד. הללו נוצצין והללו נובלין עיי"ע צץ ב'. ירו' ר"ה פ"א דנ"ו ע"ד עיי"ע בול ב'. בפיעל ירו' שביעי' רפ"א דל"ג. ושם פ"ד דל"ה: מנבל פירותיו ובבבלי שבת ס"ז. שמשיר פירותיו] —

נבל (= נְבֵלָה מל"מ תואר לכל גוית מת Aas, Leichnam ובפרט של בהמה שנפסל' בשחיטה. ובל"א נְבֵלָא, נְבֵילְתָּא ובל"ע نبيلة Cadaver) בפ' משילין בגמ' האשה ששאלה (ביצ' ל"ח:) ובבכורו' בפ' הלוקח בהמה בגמ' ר' אליעזר אומ' (כ"ג.) הא דאמר רב חסדא בפ' ג' במנחות בגמ' ב' מנחו' (מנחו' כ"ג.) נבלה בטלה בשחוטה לפי שאי אפשר לשחוטה שתיעשה נבלה. פי' „חתיכת בשר נבלה שנתערבה בחתיכות בשר שחוטה בטלה טומאת הנבילה מן[2] החתיכות כולן ואינה מטמא במגע אפילו אחת מהן[3] כי לעולם לא יתכן להיות השחוטה כנבלה לטמא במגע ובמשא"[4] ושחוטה אינה בטלה בנבלה לפי שאפשר[5] לנבילה שתיעשה שחוטה מאי היא דלכי מסרחה פרחה לה טומאתה מינה ומפורש בע"ז בפ' השוכר בגמ' מעשה בבייתום (ע"ז ס"ז סע"ב וס"ח רע"א) ותניא לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה (דברים י"ד, כ"א) נבלה הראויה לגר קרויה נבלה ושאינה ראויה לגר אינה קרויה נבלה ואינה

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובר"ש ערלי' פ"א מ"ח ובנו"נ ר' זירא ור' אילעא ועיין בד"ס שם. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח ומו"ל הגיה בין. [3]) פי' אפי' נוגע באחת מהן ובפי' ר"ח בט"ס ולא אפי'. [4]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח לביצ' (בש"ס ווילנא). [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר אבל בשאר דפ"ע ובכ"י שאי אפשר וזה שבשתא היא עיין פירש"י בבכורו' כ"ג. ד"ה שאי אפשר.

מטמאה כנבלה ומי שאכלה אינו חייב עליה מלקות. *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' פ"ב מ"ד (ל"ב) כל שנפסלה בשחיטה נבלה כל ששחיטתה כראוי ודבר אחר גרם לה ליפסל טרפה עיין רמב"ם הלי' מאכלו' אסורו' פ"ד הל"ח. ירו' שביעי' פ"ד דל"ה. בשר דנבילה. ב"ב ק"י. פסחים קי"ג. נבילתא עיי"ע נשט. ב"ר ס"פ פ"א כלב שהיה להוט אחר הנבלה וכו', והקבוץ ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה. נְבֵילות וטרפות. ועוד נאמר כל"מ על פגרי אנשים עיין תרג' לדברי' כ"א, כ"ג; כ"ח, כ"ו; לישעי' כ"ו, י"ט וכן דרש בשמ"ר פכ"ד עם נבל (דברי' ל"ב, ו') שעשו נְבֵלות וכו' — והפעל בענין נבלות בשחיטה בפיעל תוספת' ב"ק פ"י המוסר בהמה לטבח וניבלה וכו', התפעל ונתפעל: ירו' ברכו' פ"ט די"ד. שמא תתנבל שחיטתה, חולי' פ"א: פ"ה. השוחט ונתנבלה בידו] —

נבל[1]) (מל"מ ענין שפלות Schlechtigkeit, Verworfenes) בפ' ערבי פסחי' בגמ' לא יפחתו לו (פסחים קי"א סע"ב) [נשוורא בביתא קשי לעניותא][2]) שרא[3]) דעניותא נ ב י ל[4]) שמיה. פי' מי שמנבל ומזלזל בפת ומשליך הפירורין לארץ ונדרסין ברגלי בני אדם משתרר עליו שר של עניות ומי (שמנקר)[5]) [צ"ל שמנקד] אותם ויצניעם משתרר עליו שר של מזונות כמפורש בריש גמ' דפ' כל הבשר (חולי' ק"ה:) ההוא גברא דהוה מהדר בתריה שרא דעניותא וכו'. בב"ר פ' פ"ב[6]) (ר"פ פ"א) ובירו' בפ' מצות חליצ' (ספי"ב די"ג.) אם נבלת בהתנשא (משלי ל', ל"ב) מי גרם לך להתנבל בדברי תורה על ידי שנשאת עצמך בהן. ובפ' פ"ז[7]) ויהי כהיום הזה: יום ניבול נילוס היה והלכו הכל לראות פי' כינה. *[אחי"ה ובדפ' אמ' אי' עוד וז"ל כינה חג המצריים בשם נבול ע"כ והוא בלי ספק הוספת ר"ב ובדפ"א נשמטו תיבות א"ב (ועיין במפתח שלי בסוף הספר) ולי' תיבות הנ"ל בדפוסי' הראשוני' וכ"י ערוך ועיי"ע זבל (ח"ג רס"ה:) וש"נ פסיקת' רב' פ"ו הגי' יום זיבול נילוס ובר' שהש"ר יום ניבול וזבול היה. ובתנחו' וישב סי' ט' הגי' יום זבוחו של נילוס היה ובילק' וישב ר' קמ"ו יום גידול נילוס ובסוט' ל"ו: אותו היום יום חגם היה והלכו כולן לבית ע"ז שלהם. וגי' הילק' נ"ל עיקר כי לזכרון גידול הנילוס שנקרא Νειλῷα חגו החג עיי' רימ"ז בט"ר ח"ב 101 ושם מבואר זבול מל"י σύμβολον ויותר נכון הקבוץ συμβολαί בל"ר symbolae öffentlicher Festschmaus וזה יום ז ב ו ח של נילוס כגי' התנחו' ועיין תוספ' ע"ז י"ח: ד"ה שמזבלין. ונבול וזבול לש' גנאי הוא, והוא קרוב למלת נִוול והראיה מירו' ע"ז פ"א דל"ט: אשה לא תסוד מפני שניבול הוא לה ובמ"ק פ"א מ"ז אי' נוול. וכנ"ה בירו' שם ספ"ג דמ"ג רע"ג מפני מה הכל פורשין הימינה (מע"ז של ישראל) מפני שניבולה רע. ושם סוף עמוד א' תעב תתעבנו: צאהו נבליהו וכ"ה ירו' שבת פ"ט די"א ע"ד, ושם: שקציהו נבליהו. ועוד נאמר על כל דבר נוול ירו' כלאי' פ"ט דל"ב. דלא ינבלון מאנוי, שהש"ר פ' חכו ובמד"ר פ"י מנבל את עצמו, במד"ר שם המנבלת את עצמה. וכן דרש אם נבלת (משלי הנ"ל) בב"ר ובירו' עיי' לעיל וכן בברכות ס"ג: כל המנבל עצמו על דברי תורה סופו להתנשא וכו'. והרבה בקשור פה פי' דבר דבר מגונה שבת ל"ג. כל המנבל פיו וכו', כתובו' ח': כל המנבל פיו ומוציא דבר נבלה מפיו וכו', והשם המופשט שבת שם נַבלות פה. ויק"ר פ"ה דרש הנבל (עמוס ו', ה') שהיו פורטים פיהם בדברי נבלות. ושם פ' כ"ד ערות דבר (דברים כ"ג, ט"ו) ערות דבור זה נבול הפה. ובל"מ נְבָלָה מסכ' דרך ארץ פ"ב מְדַבְּרֵי נבלה, ושם: הדר כנבלה עם אשתו. ב"ר פל"ח עיי"ע כלב ג'. — והתואר בל"מ נָבָל והקבוץ ירו' מכות ספ"א דל"א: אית נְבוּלִין סגין וכו' אבל נבל שמיה (פסחים קי"א:) או נביל כגי' הערוך וכ"י ש"ס אין ענינו מזה המושג ועיי' מ"ש בע' (איסרא) [איסדא]. ולפי פי' רבינו בתחלת הע' . . משליך הפירורין וכו' אולי הוא מע' נבל ב' פי' הנושר] —

* נָבַע (מל"מ וכן בל"ס ובל"ע نبع ענין הקרת מים ממקורו sprudeln, quellen) נדרי' מ"א: עיי"ע ברדם א' וע' מע ב'. תרג' נחל נבע (משלי י"ח, ד') נחלא דנביע ובפשיט' דנבע, כאפיקים (תהלי' קכ"ו, ד') תרג' כד נבעין מפקני מיא. אפעל תעני' כ"ה: עיי"ע רד ח' כתובו' צ"א סע"א ב"ב קנ"א: עיי"ע סל ד'. שבת פ"ח. הא מבען אצבעתיה

[1]) בדפו"ו לנכון ע' בפני עצמו ובשרפ"ע וכ"י הוא המשך מע' הקודם. [2]) השלמתי על פי פי' רבינו בכאן וראיה כי כצ"ל ממה שרמז רבינו בע' נשוור על זה הערך. [3]) וכ"ה בע' נקד ב' וע' סר ה' ובנו"ג איסרא ובע' איסרא (ח"א, ר"ב) הגהתי שצ"ל איסרא פי' בל"פ אליל העליון. [4]) וכה"ג בכ"י ש"ס ובנו"ג נבל ועיי' מ"ש בע' הנ"ל ושם הגהתי נכיד ומל"פ. [5]) כגי' כ"י ש"ס בקור צ"ל נקור אבל יותר טוב בדלת כדמוכח מע' נקד ב'. [6]) כ"ה לנכון בכל כ"י ובדפ"ע בט"ס ס"ב. [7]) וכ"ה לפנינו ומפני שרבינו מונה פרשה אחת יתרה ממה שנמנה לפנינו מהראוי להיות פ' פ"ח.

דמא — והושאל להקרת רוח בינה וכדומה כל׳מ וכן בתרג׳ עיין תרג׳ לתהלים צ׳, י״ב; למשלי א׳, כ״ב; ג׳, י״ג וזולתו.

*נבעה (?) ירו׳ נדרי׳ רפ״ז ד״מ: עיי״ע אפימיליה (ח״א, רי״ט).

נָבַר (מל״ע نبر השליך למעלה aufwerfen והושאל לחפירה והתירה aufwühlen) בר״ג דפ׳ כיצד הרגל (ב״ק י״ז:) חזיר שהיה נובר באשפה והתיז[1]. יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ׳, י״ד) תרג׳ ינוברינה.

נבר (בל״ס נִבְרָא בל״ע كتان (בל״פ كتان) das grobem Zwilch ähnliche Fasergewebe am Grunde des Blattstiels עיי׳ לעף פפלנ״צ 117) בגמ׳ דפ׳ במה מדליקין (שבת ל׳ סע״ב) כלי מילת[2] נברא בר קורא פי׳ דקל בראש ענף שלו יש בו חריות סביביו בין חריות לחריות יש לו סביב כמו בגד עבה ודומה לארג וקרוב לשתי וערב ועושין מהן מוסרות לשוורים למעלה מהן כל נברא שקרוב ללבו של דקל מתעלה יותר מחברו עד שמגיע לקורא כדאמרינן (ברכות ל״ו. עירובי׳ כ״ח:) קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ונברא הוא קליפתו של קורא וכרוך עליו והעליונים שבהם רכים כקורא משום הכי קרו ליה בר קורא ודומיא דיליה כלי מילת זה פי׳ בתשובות. בס״ג דפ׳ אמר ר״ע מניין (שבת צ׳:) ומשתכחא בדיקלא דחד נברא. בפ׳ כיצד מעברין בגמ׳ אין מודדין (עירו׳ נ״ח.) מאי נרגילא א״ר יעקב דיקלא דחד נברא יש מפרשים דקל שאין לו אלא ענף אחד. בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ נפלה (חולי׳ נ״א סע״ב) נברא חיישינן פי׳ ר״ח ז״ל עיקר הדקל. *[אחי״ה אבל בפי׳ בשבת צ׳: פי׳ ר״ח סיב וז״ל ויש שפירשוהו נבארא שהוא ליף בל׳ ישמעאל ולא דמי כי נבארא סיב נקרא ע״כ ובפי׳ לעירובי׳ נ״ח. (בש״ס ווילנא) כתב וז״ל יש מי שאומר . . דקלא דחד נבארא (זליף) [צ״ל ליף] ע״כ וזה הפי׳ עיקר כי נברא (זו עיקר הגי׳ ולא נבארא כדאי׳ לפנינו בש״ס ובפי׳ ר״ח ובפי׳ רה״ג בעוקצי׳ פ״ג מ״ב) בל״ס הוא כמו ليف בל״ע[3]) ובע׳ אפסקימא (ח״א, רכ״ד:) פירשתי כע״א, ועל ידי סיב פירש״י בשבת ל׳: צ׳: ובחולי׳ שם ע״ש ובעירו׳ שם פירש״י נברא שגדל ומתגלגל סביב הדקל וכו׳, וכפי׳ רגמ״ה לחולין (בקובץ כ״י אנגיילקי׳ דף שי״א) מצאתי וז״ל נ י ב ר א גדול בדקל ע״כ וענין המלה בל״ס הנ״ל ממש כפי׳ הערוך בשם פי׳ תשובות ועוד עיי״ע פלייה ואו״ז הל׳ עירו׳ רסי׳ קס״ג] —

* נִיבְרָה (אולי מל״ע نبر הקבוץ انبار انابير חנויות של סוחרים וגם אוצר חטים Behältniss von Früchten oder Waaren) ירו׳ עירובי׳ ספ״ה דכ״ג. מהלך את כולה וחוצה לה על ידי נִיבְרָיות אולי פי׳ מל״ע הנ״ל אוצרות וכן פי׳ ה׳ לעווי ולא כפי׳ בעל קה״ע דקלים קטנים.

* נבירא (שם עיר) עיי״ע אבטליות הערה 4 וע׳ נמר ג׳. ואולי אחד הוא עם כפר נבוריא, נבוריה אשר שם נולד ר׳ יעקב הנקרא איש כפר נבוריא (נבוריה, נבורייא) עיי׳ מבה״י צד ק״ד; וש״נ ויש להוסיף ירו׳ ברכו׳ רפ״ט די״ב רע״ד תרגם יעקב א י ש כפר נבוריא כה״ג במהרש״ם וכ״ה בתנחו׳ הישן חקת סי׳ ט״ו ובנדפס בט״ס גבוריא ובב״ר רפ״ז גבוראי וצ״ל נבוראי ועיי׳ מ״ש ריש״ב בתנחו׳ שם צד 112.

נברזא[4]) (נ״ל מל״פ نبرده אמיץ כח וחצוף kühn, stark, verwegen ועוד עיי׳ בפנים) ס״א נפרזא כבר פירשנו בע׳ אפא. *[אחי״ה ע״ש בח״א, ר״ט. וש״נ בט״ד ב״ק ק״ט. וצ״ל ט״ו. ובנו״ג נפרזה ובכ״י ש״ס נפריא ולפי גי׳ רבינו נברזא י״ל שהוא ל״פ הנ״ל[5]) ועוד נ״ל כי הוא מל״מ ענין ברודים מי שיש לו גוונים הרבה וכן נקרא בל״ע ابرش ובל״ס ברדא הנמר וכן ענין נמר וצבוע על שם הצבע וזה מה שפי׳ רב יוסף נפרזא וצבוע תרוייהו אפא נינהו עיי״ע אפא ופי׳ רבינו הועתק מפי׳ ר״ח לב״ק (בש״ס ווילנא). ועוד עיי״ע ברדלס (ח״ב, קפ״ו.)] —

* נִבְרֶכֶת (בל״מ בְּרֵכָה בל״ע بركة Teich) ב״ב י״ז. י״ט. מ״ק ח׳. עיי״ע ברך ה׳ בקע ב׳ וע׳ גיהא. ובירו׳ מ״ק פ״א ד״פ ע״ד נברכת . . זה הבקיע ועיי׳ תוספ׳ מ״ק ספ״א.

* נברקום עיי״ע נבדקום וע׳ לבדקס.

נברש (= נֶבְרַשְׁתָּא בל״ס נַבְרַשְׁתָּא בל״ע نبراس מנורה Leuchte) בפ׳ אמר להם הממונה (יומ׳ פ״ג מ״י דל״ז.) הלני אמו עשתה נברשת של זהב על פתחו של היכל. פי׳ „נר כדמתרגמינן אחפש את ירושלם בנרות (צפני א׳, י״ב) אפקד

---

[1]) ולפי מסקנה התיז והזיק ובתוספת׳ ב״ק ספ״א היה נוביר והזיק בחוטמו. [2]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג ואכלי מילת.
[3]) עיי׳ ספלנ״צ ללעף במקום הנ״ל. [4]) בדפ׳ באס׳ ואמ׳ נברא. [5]) ובל״ע نبراس כמו שנדפס בע׳ אפא ושם ב ל״פ בטעות.

בלושין ויבלשון כמה דבלשין[1]) בנברשתא י"א[2]) מנורת זהב כדכתי' (דניאל ה', ה') לקבל נברשתא". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) וש"נ עוד ירושלמי (פ"ג דמ"א.) תרין אמוראין חד אמר מנרתא וחד אמר קונכרתא[3]) תרג' עקילס לקבל נברשתא לקבל למפרס ע"כ וצ"ל למפדס λαμπάς, ἄδος עיי"ע] —

גְּנָאן (מל' צענד nikanta פי' חפירה בארץ Graben, Eingrabung מפעל nikan הוצואריש nekân פרסי הישן nigan)[4]) בריש גמר' דפ' האומר לחבירו בית כור (ב"ב ק"ג.) ובפ' האומר לחברו צא וקדש בגמ' על מנת[5]) (קידושי' ס"א.) ובגמ' דפ' אין מקדישין (ערכי' כ"ה.)[6]) הנהו נגאני דארעא מיקרו פי' מקום אשבורן מלש' שררך אגן הסהר (שה"ש ז', ג') וישם באגנות (שמות כ"ד, ו') סלעים (במקומו' הנ"ל) כמשמען. בס"ג דפ' הכונס צאן לדיר (ב"ק ס"א סע"א ורע"ב) אבל מי גשמים לא מפסקי[7]) הנהו[8]) נגאני דארעא מיקרו. *[אחי"ה וכ"ה בכ"י ש"ס ובכ"י פ' נגני ובילק' בחקתי רמז תרע"ז מינגני ובקידו' שם נאגני, ב"ק באגני אבל לנכון בערכי' ובב"ב הנ"ל כגי' רבינו נגאני וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לערכין (בקובץ כ"י אנגייליקי דף קמ"ח:) וז"ל משום דנגאני ארעא מיקרו ספלים של שדה שמשימין בהן מים כדי להשקותה ונחשבין כשדה ע"כ וכן פי' רגמ"ה בב"ב ספלים של קרקע ושם גרס כאגני וכן פי' רש"י בערכין ושם ובקידושי' ובב"ק מל' אגנות אבל היותר נכון שאיננו מל"מ כי אם מל"פ הרשומ' בתחלת הע' ועניננו מקומות עמוקים בעין חפירה בארץ והיינו אשבורן (עיי"ע) של רבינו אעפ"י שגם הוא גזר אומר מל"מ הנ"ל[9]) — וראיה עצומה לפירושי ממה שגרס כ"י ש"ס בב"ב הריצי דארעא] —

נגב (מל"מ השם נֶגֶב ענין יבשות (שופטי' א', ט"ו) ובל"ס הפעל נְגַב trocken sein) בפ' חומר בקודש (חגיג' כ': כ"א) מתיר מטביל ומנגיב[10]). בפ' אלו מציאות בגמ' ר' שמעון (ב"מ כ"ד.) דמשי ידיה ונגיב אגלימא[11]) דחבריה. פי' מייבש. והנה חרבו (בראשית ח', י"ג) תרג' והא נגיבו. *[אחי"ה ובאיזה דפוסי' נגובו וכן שם חרבו המים: נגובו מיא וכנ"ה בחגיג' כ' סע"ב אוכלים נגובין, שם כ"ד. ושם: יד נגובה. ירו' שבת רפ"ה ד"ז: וירו' כלאי' פ"ח דל"א ע"ג כדו נגיב וכו', ירו' גיטי' ספ"ז דמ"ט. ונגב נהרא . . וייגב נהרא. בפיעל חגיג' הנ"ל מנגב, מנגיב. ע"ז ע"ד: מנגבה, ינגב מנגבן, ושם ע"ה. עיי"ע בץ ד'. ויק"ר ר"פ כ"ח עד שלא ינגבה . . ומנגב את הארץ. נפשנו יבשה (במדי' י"א, ו') תר"י א' נפשנא מנגבא. באיתפעל תר"י א' לבראשי' א', ט' תתנגיב. תרג' לתהלים ק"ו, ט' לאיוב י"ד, י"א איתנגיב. בנתפעל ירו'. תענית פ"ג דס"ז. ויק"ר פל"ה ונתנגבה הארץ. בהפעיל עירו' נ"ג: הנגיב עיי"ע כתר א'. והשם ניגוב ע"ז ע"ד: ניגוב ידים סוט' ד': ותרג' ירו' א' יבשה (בראשי' א', י') נגיבתא. מני חרב (איוב ל', כ"ט) תרג' מן נוגבא] —

נֶגֶד (מל"מ פי' כמו לִפְנֵי לְעוּמַת vor, gegen; והפעל נ"ל מל"ע نجد התנשא למקום גבוה sich erheben והוא כנוי למיתה von dannen gehen) בפ' השותפין בגמ' כמה יהא בעיר (ב"ב י':) שאלו את שלמה איזהו בן עולם הבא א"ל כל שכנגד זקניו כבוד (עיי' ישעי' כ"ד, כ"ג)[12]) כי הא דיוסף בריה דר' יהושע חלש ואינגיד פי' נראה כאלו פרחה נשמתו וחזרה ואמר לאביו ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה בעלי עושר והשררה שהיו עליונים בעולם הזה מושפלים למטה והשפלים ראיתי שם עליונים עליהם אמר לו אביו מה שראית הוא הברור כי שם העיקר[13]). והגאונים פירשו כי קבלה בידם עולם הפוך ראיתי (ב"ב שם) שמואל ראה דהוה יתיב קמיה דרב יהודה תלמידיה משום דמיחה בו[14]) ואמר לו (משלי כ"א,

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח וכ"ה בתרג', ובדפ"ע דמבלשין. [2]) לי' בפי' ר"ח וצ"ל כבערוך. [3]) בנו"ג קונביתא. [4]) עיין צענדלי ליוסטי 171. 77 ועוד פערלעס מיסצעללען 29 וש"נ ל"פ החדשה نهان מקום עמוק וחפירה. [5]) כ"ה בדפ"ר, ובדפו"ו מנה. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי' אבל בשדפ"ע לי' שני ציונים האחרונים. [7]) בנו"ג אבל במקום שמי גשמים שוללין שם לא מפסקי. [8]) וכ"ה בכ"י ובדפוסי' הראשוני' והמרש"ל הגיה דהנהו. [9]) ועיי"ע אגן ח"א, כ"ד: ושם הבאתי נוסחי' הספרי' ולא כגי' הערוך אבל זו העיקרית. [10]) בנו"ג בדף כ': מתיר ומנגב ומטביל ובדף כ"א. מתיר ומנגיב ומטביל ובכ"י ש"ס הסדר ומטביל ומנגיב וכ"ה בתש' גאוני' קדמוני' (דפי' בערלין) סי' ע"ב מטביל ומנגב ע"ש כל העניין הארוך. [11]) וכ"ה בגליון הש"ס בכ"י (ד"ס ב"מ ל"א:) ובנו"ג בגלימא. [12]) ובפסוק ונגד זקניו כבוד וכ"ה באמת בכ"י ש"ס ובילק' כ"י ראה (ד"ס ב"ב צד כ"ג). [13]) קרוב לזה אי' בפי' ר"ח בפסחי' נ'. ועיי"ע נגד ה' ובגוף הדבר ג"כ בפי' רגמ"ה וברש"י. [14]) היינו בשמואל עיין תוספ' ב"ב.

י״ג) אוטם אזנו מזעקת דל כמפורש בפ׳ במה בהמה (שבת נ״ה.)[1]. הרוגי לוד (ב״ב שם) כבר פירשנו בע׳ הרג. *[אחי״ה עיי״ע הרג ח״ג רל״ט ומ״ש. וכנראה רבינו ציין זה המאמר רק אודות פי׳ ו נ ג ד זקניו כבוד ולא אודות פי׳ ואינגיד כי זו המלה מפורשת בע׳ נגד ה׳ ע״ש וכנ״ה בברכות כ״ו: תפילות כנגד תמידין תקנום עיי״ע פלג. שם ל׳. יכוון לבו כנגד אביו שבשמים. שם י׳. הני חמשה ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד לא אמרן אלא כנגד הקב״ה וכנגד נשמה. כנגד מי עיין שם כ״ט. פסחים קי״ח. סוכ׳ נ״ה: מגיל׳ כ״א: כ״ג. ועוד עיי״ע מדר א׳ וש״נ. סנהד׳ ק״ג: כנגד כל העולם כולו, ב״ב ט׳. כנגד כל המצות] —

נְגַד (בל״ם פי׳ הכה schlagen, geisseln מַנְגְדָּנָא בל״ם המכה (ברצועה der Schläger) בפ׳ מקום שנהגו בר״ג (פסחים נ״ב רע״א) שמתיה א״ל ניגגדיה[2] מר נגודי[3] אמר ליה דעדיפא מינה עבדי ליה[4] „כלומר השמתא חמורה מן המלקות דבמערבא מימנו אנגדא דבר בי רב[5] ולא מימנו אשמתא פי׳ מתקבצין אצל הרב ואין מלקין עד שיסכימו בהכאתו ולא מימנו אשמתא למה שלא תהיה שמתא אלא על דבר חמור ובדבר חמור אין חולקין כבוד לרב לפיכך השמתא עדיפא[6] איכא דאמרי דנגדיה[7] וכו׳ אמר ליה דטבא ליה עבדי ליה המלקות קלה היא מן השמתא״[8]. בפ׳ הוציאו לו (יומי נ״ד סע״ב) מחוי רב יהודה כמנגדנא פי׳ ר״ח ז״ל כמכה שמעלה ידו ומורידה וכל הכאה במקום אחד היא[9] ואני קבלתי מרבי משה הדרשן מעיר נרבונא[10] כך ואקשינן ולא מצינו דמים חציין למעלה וחציין למטה והתנן (יומי ט״ו. וש״נ עיין שם בתוספי ד״ה כמצליף) הזה ממנו מדם הפר אחת למעלה וז׳ למטה ושנינן כמצליף מאי כמצליף מחוי רב יהודה כמנגדנא וכך הם שבע למטה שראש הרצועה מגיע תחלה למטה ואח״כ למעלה כך זה שבע הזאות של מטה מזה מלמטה ועולה למעלה ואחד שלמעלה[11] מזה מלמעלה למטה וכולן במקום אחד הם. בר״נ דפ׳ הרואה (ברכות נ״ה סע״א) חלמא בישא קשי מנגדא[12] פי׳ ממלקות כלומ׳ יותר שובר לבו[13]. בפ׳ אלו נערות בגמ׳ הבא על אחותו (כתובות ל״ג:) ממאי דמיתה חמורה דלמא מלקות חמור דאמר מר אילמלי נגדוה[14] לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא. ביבמות בפ׳ רבן גמליאל (נ״ב.) ובריש קידושי׳ (י״ב:) רב מנגד[15] מאן דמקדש בשוקא ומאן דמקדש בביאה וכו׳. *[אחי״ה וכ״ה בקידו׳ שם ונגדיה רב ששת. פסחי׳ נ״ב. נגדיה רב יוסף. יבמות ס״ג. לא זכה מנגדתו ע״ש פירש״י. תרג׳ לשה״ש ז׳, ה׳ למנגד מאן דיתחייב לְמִנְגַד (כ״ה במתורג׳ ובנו״ג לנגרא׳. איתפעיל מינגיד מכות י״א: פסחים קי״ג: עיי״ע טב א׳. והשם נַגְדָּא, נַגְדְּתָא פסחים נ״ב. עיין לעיל שבועו׳ מ״א. זמן נגדיה, יומ׳ כ״ג. עיי״ע פקע ג׳] —

נְגַד (בל״ם כמו נהג בל״מ führen, leiten והשם נָגוּדָא (נַגָּדָא) מנהיג Leiter) בפ׳ שור שנגח את הפרה בגמ׳ דסמוך כסהו הראשון (ב״ק נ״ב רע״א) כד רגיז רעיא על עניא עביד נגודא[16]. וגם אל שפטיהם (שופטים ב׳, י״ז) תרג׳ ואף מנגידיהון. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ק״ט ודפ״ר ולא כבשדפ״ע ואף אל מנגידיהון ובנו״ג אף מן נגידיהון וגי׳ הספרי׳ יותר טוב ואולי כצ״ל בערוך. וכתב המתורגמן (ע׳ נגד ד׳) כל לישנא שופט דבספר שופטי׳ מתורגם נגיד ע״ש ובדפוס רג״א אי׳ נָגוֹד עיין תרג׳ שופטי׳ ב׳, י״ט. כ׳; לדה״י א׳ כ״ז, ט״ז; כ״ח, ד׳ והקבוץ נָגוֹדִין, נָגוֹדַיָּא תרג׳ ירו׳ א׳ לשמו׳ כ״ב, כ״ז; ל״ד, ל״א; לשופטי׳ ב׳, ט״ז והלאה; לדה״י א׳ י״ז. ו׳, י׳; ה׳, י״ג. ספרא אחרי פרק י״א פ״ט לא המשנה נָגוֹד אלא המעשה נָגוֹד. ובב״ק נ״ב רע״ב לפי גי׳ רבינו לעיל נָגוּדָא והוא במשקל סורי ובנו״ג נַגָּדָא והקבוץ נַגָּדֵי פי׳ מושכי ספינות עיין סוט׳ מ״ח. ע׳ זמר א׳ וע׳ בקר ג׳, ב״מ ק״ז סע״ב עיי״ע גד ב׳. בענין נְגַדְתָּא ירו׳ קידושי׳ פ״א ד״ס: עיי״ע כרכשתא] —

[1] הובא כל הענין בתוספי ב״ב י׳: ד״ה עליונים בשם ר״ח דאמרו הגאונים. [2] כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ובנו״ג ולנגדיה ובדפ״ע ניגדיניה. [3] כ״ה בדפ״ע וכ״י ש״ס ובדפו״ו עוד בר ניגודי ויש למחוק ובנו״ג נגידי. [4] וכ״ה בכ״י ש״ס וכ״ה בפי׳ ר״ח ושם אי׳ ביה ובנוס׳ לי׳ מינה. [5] כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב וכ״ה בפי׳ ר״ח ובדפ״ע דבי רב. [6] בפי׳ ר״ח אלא משמתין אותו מיד לפיכך השמתא עדיפא היא מן המלקות. [7] כ״ה בכ״י ק״ט ובפי׳ ר״ח, ובדפ״ע נגדיניה. [8] ע״כ הועתק מפי ר״ח בפסחי׳. ורש״י פי׳ קצת בע״א והסוגי׳ עולה יפה לפי פי׳ רבינו עיין בהפשב״ע. [9] וכ״ה באמת בפי׳ ר״ח ליומי בדף ט״ו סע״א ובש״ס ווילנא בפי׳ ר״ח רע״ב ואחרי פירושו לדף נ״ד: נגרר רבינו בע׳ מצליף ע״ש ומ״ש. [10] עיי׳ מבוא בח״א XV, XI. [11] כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ר וויניצי׳ ובשדפ״ע ובכ״י ק״ט של מעלה. [12] כ״ה לנכון בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ע מנגדנא. [13] ועיין ג״כ בפירש״י. [14] כ״ה בדפ״ר ובכ״י ובשדפ״ע נגדוהי. [15] בנו״ג מנגיד. [16] כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה בכ״י ש״ס ובדפ״ע נגידא ובנו״ג נגדא

נְגַד (בל"ם כמו משך בל"מ sich hinziehen וממנו השם בקבוץ נגדין sich hinziehende Ebenen ועוד מהמשכת המים Bäche) שאי עיניך על שפיים (ירמי' ג', ב') תרג' על נגדין. ועל יובל ישלח שרשיו (יחזק' ל"א, ג') תרג' על נגדין ישלח שרשוהי. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' שפיים (ישעי' מ"א, י"ח; מ"ט, ט'; ירמי' ג', ב', ז', כ"ט) ובתר' יבל (ישעי' מ"ד, ד') ואולי בזו ההוראה ענינו כמו נגרין ברי"ש פי' נחל עיי"ע נגר ה', ואם הוא בדלת אז ממושג משיכה והפשט במובן ל"ס (עיי"ע נגד י') או מל"פ انجدن פי' נפשט ועוד זלף aus- hinziehen, benetzen, befeuchten ומזה ע' הבא אח"ז — ובענין זילוף בתרג' ישעי' מ"ד, ג' ומתנגדין על יבשתא תרג' ונוזלים] —

נְגַד (נ"ל מל"פ הרשומ' בסוף ע' הקודם פי' aus-ziehen ועוד עיין בפנים) בפ' מרובה בגמ' מדת תשלומי ד' וה' (ב"ק ס"ז:) יכול ישלם תחתיו ה' נגידים[1]). איחלש ואינגיד בפ' השותפין (ב"ב י':) פי' ענין ויגוע ויאסף (בראש' מ"ט, ל"ג) תרג' ואיתנגיד ואיתכניש[2]) פ"א שורים כחושים שאין עליהם אלא עצמות וגידים. *[אחי"ה ורש"י בב"ק הרכיב שני פירושים נגידים גויעים .. כלומ' כחושין וקרובין למות ע"כ והביא ג"כ התרג'. ובפסחים נ'. חלש ואיתנגיד פירש"י גוע ופרחה רוחו ע"כ ובפי' ר"ח שם כאלו פרחה נשמתו וכ"ה בע' נגד א' ע"ש. ושם פירשתי אינגיד מל"ע ענין התנשאות למעלה וכן מוכח מתרג' ירו' א' לבראשי' ה', כ"ד אתנגיד וסליק לרקיעא וכן העתקת גוע (בראשית כ"ה, ח'; איוב ל"ד, ט"ו; ל"ו, י"ב) איתנגיד והוא אתפעל ובהבלעת התי"ו אִינְּגֵיד וכ"ה בכ"י ש"ס בב"ב ובקצת ספרי' איתנגיד (ד"ס שם) ובפסחי' בדפוסי' איתנגד ובכ"י ב' אנגיד וצ"ל אינגיד וביוחסין השלם ע' רב יוסף (צד קנ"ד ע"ב) גרס בשני המקומות איתנגיד] —

נְגַד (מל"ס ענין משיכה ואריכה ausdehnen, ziehen, hinziehen ועיי"ע הקודם) בפ"א באבות (מי"ג) נגד שמא אבד שמיה. בס"ג דפ' איזה נשך (ב"מ ע"ד.) והא מחוסר [מכמר][3]) (עיילי) [צ"ל עיולי][4]) לבי דפא[5]) מידש ומינגד[6]) פי' ענין משיכה וגד[7]) העיקר כמו (סוכ' ד':) גוד אסיק מחיצתא[8]). — (א"ב תרג' משך בקשת (מ"א כ"ב, ל"ד) נגד בקשתא). *[אחי"ה והרבה פעמי' בצרוף קשתא עיין תרג' לש"א ל"א, ג'; לישעי' ס"ו, י"ט; לתהלים י"א, ב'; לדה"י א' ה', י"ח; לדה"י ב' י"ח, ל"ג. וכן תרג' ירו' א' משכו (שמות י"ב, כ"א) נגודו ידיכון מטעוות מצראי עפ"י מכילת' ע"ש. במשך (שם י"ט, י"ג) תרג' אונק' ותר"י א' במינגד ועוד הרבה זולתו להעתקת נטה, נתק עיי' במתורגמן ובעמת"ר ללעווי. ולזה הערך שייך מ"ש רבינו בע' גד ב' ע"ש. וכנ"ה איזה פעמי' בב"מ ע"ד. נגיד, מנגיד, ב"מ פ"ד רע"ב עיי"ע משכל. גיטי' ס"ח רע"ב נגודו מיניה מיכלא. בכורו' מ"ד: נגדו ליה גלימא. עירובי' צ"ד רע"א עיי"ע גד ב'. וש"נ עוד ב"ב קי"א: פסיקת' בשלח (צ'.) — והשם ניגדא תרג' משך (תהלים קכ"ו, ה'; איוב כ"ח, י"ח) ויותר טוב במשקל סורי נוגדא Länge וכן העתיק' הפשיט' ארך ימים (תהלים כ"א, ה'; כ"ג, ו') נוגדא דיומיא ובתרג' שם ושם נגדא אבל בתרג' איוב י"ב, י"ב נוּגְדֵי יומין ועיי"ע נגירא] —

* נַגְדָּא (? שם פרטי) ויק"ר פכ"ה נגדא אמר ופי' מ"כ שם חכם, ובב"ר פמ"ו אי' מקרא אמר וכן שם מיסתברא הדא מקרא ופי' מהרז"ו אם הוא שם חכם צ"ל הדא דמקרא (כדאי' בויק"ר שם מיסתברא דנגדא).

* נְגִיד, נְגִידָא (בל"ם נְגוּדָא Drechslerwerk) תרג' מקשה (שמות כ"ה, י"ח. ל"א. ל"ו; במדי ח', ד'; ירמי' י', ה') והבין מקשה מן נָקַשׁ עיי' עמת"ר ללעווי.

* נְגִידָה (מל"פ הרשומ' בע' נגר ד' Vorspiegelung, Phantasie) שבת קנ"ב: גיטי' נ"ו: וגי' רבינו בע' נגר ד' וזה העיקר.

נָגָה (מל"ם נָגְהָא תחילת הליל ותואר הפעל כמו לֵילֵי = נָגְהֵי Nachts ולפי' רבינו מל"מ נוֹגַהּ עיין בפנים) בר"ג דפסחי' (ג'.) רב הונא[9]) אמר נגהי פי' כנוי לילי[10]) הוא כמו שקורין לסומא סגי נהור והעיקר גה ולא יגה שביב אשו (איוב י"ח, ה'). *[אחי"ה והועתק מפי' ר"ח פסחים

1) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג תחתיו נגידין וגי' נגידין אי' ג"כ בכ"י ש"ס. 2) בדפ' פיז' וויניצי' באסיל ואמ' ופראג' אי' כאן גם ציון מאבות של ע' הבא אבל בכ"י ובדפ"ר לי'. 3) כצ"ל וכ"ה בע' כמר א'. 4) וכ"ה בע' כמר. 5) וכ"ה בכ"י ש"ס ובע' כמר ובנו"ג בי דפי. 6) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בכ"י ש"ס (ד"ס ב"מ צד ק"ד.) ובכ"י ק"ט מנגיד וכ"ה בדפו"ו ובדפ"ר מינגיד ובנו"ג למידש ולמנגד. 7) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"ס נגד. 8) עיי"ע גד ב'. 9) בדפ"ר וכ"י רב. 10) כ"ה לנכון בכל כ"י ובדפ"ע לי'.

לדף ג'. שפי' כן אמסקנא מר כי אתריה וכו' באתריה דרב הונא קרו נגהי וכו' וא"כ כונת רבינו על דף ג'. ולא כדאי' במ"מ על דף ב'. עיין הפשב"ע לכן גי' הכ"י כנוי ל י ל י נכון מאוד ובענין גזרת נגהי ואורתא כבר הארכתי בע' אר א' (ח"א, רס"ג.) וש"נ דף ד'. אורתא דתליסר דנגהי ארביסר. מנחות ס"ח: אורתא דשיתסר נגהי שבסר . . אורתא דשבסר נגהי דתמניסר] —

נָגַהּ (פעל מהשם נגהא של ע' הקודם כלומ' נתאחר כמעט עד לילה (וכן בל"ס באפעל אַגַּה לְןָ) (verweilen, verspäten בר"נ דפ' אמר להם הממונה (יומי כ"ח:) אי הכי נגהא[1]) ליה[2]) פי' הרבה נתאחר לעשות התמיד כשהעם יוצאין למלאכה ופרקינן (שם) לשכור פועלין קאמרינן דהיינו קודם היום. בפ' סדר תעניות האלו (תעני' כ"ד רע"א) נגה עד דמייתי[3]) להו רפתא פי' נתאחר להביא להן פת בשעת האוכל. *[אחי"ה ועוד שם בתעני' דהאי דנהגנא אמצוה טרחנא אבל בכ"י ש"ם לי' ואולי בעבור זה לא הביאו רבינו — ובע' סרהב הביא נגה לצלויי שבת י'. ולא פי' ורש"י פי' יפה: איחר וכן פירש"י בנדה ס"ה: דמנהי בה טפי: יש עכוב וכו' וא"כ הוא אפעל אבל גי' רבינו עיי"ע גח ומ"ש, מ"ק ט"ז: לא נגה לך עיי"ע נגהקיהו ומ"ש] —

* נוֹגַהּ (כמו בל"מ נֹגַהּ פי' זהר והושאל לכוכב מזהיר הנקרא (Venus במד"ד פכ"א נוגה שזיוו מבהיק מסוף העולם עד סופו. שבת קנ"ו. האי מאן דבכוכב נוגה יהי גבר עתיר. פסיקת' רבתי פ"כ כוכב זה האיש ונוגה זו האשה. ובתרג' אסתר י', ג' ובתרג' שני ב', ז' מדמה מרדכי ואסתר לכוכב נוגהא. תרג' ישעי' י"ד, י"ב ככוכב נוגהא בין כוכביא.

* נָגַהּ (genau betrachten, corrigiren) נ"ל מערך הבא אח"ז.

נְגָהֲקֵיהוּ (ihre Aussicht, ihr Anblick ועיי' בפנים בפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את העיר (ב"ב ג"ח) הא דנגהקיהו לגאו פי' הא דמעלינהו בבית הבד נמכרין בסתם עם בית הבד והא דמעלינהו בהני בתים לחוץ מבית הבד אין נמכרין בסתם עם בית הבד[4]) עד שיפרש כלומ' בית שער פתוח לעיר היינו לגאו. *[אחי"ה רמ"ל העתיק mitgebracht ואין לו שחר והנכון כמו שתרגמתי כי נפרד של זו המלה הוא נְגָהֲקָא פי' בל"פ نكاه, نكه הוצואריש נכאם עיין שפיעגעל die tr. Lit. der Parsen צד 434 ואולירס II, 1342 פי' ראות עין והבטה ובהשאילה בית שער פתוח כפי' רבינו או פתוחין כפי' רגמ"ה או פתיחה כפירשב"ם ומלה הישנה היתה נכתבה نكاهك, نكاهه[5]) ובכנויי הגוף נסתר נְגָהֲקֵיהוּ פי' ראות עינם והבטם היינו פתיחתם[6]) וכגי' רבינו אי' בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב ושם: נגחקיהו[7]) וכ"ה בכ"י ש"ם פ' ורי נגחקייהו (ד"ס ב"ב צד ק"ה.) ובנו"נ דנגיח קאיהי ובשט"מ אצל זו הגי' גם קאיהו לבד ופי' קאיהו לשון עמידתן! ולמלה נגהקא או נגחק מצאתי חבר במ"ק ט"ז: (בדפ' וויניצ') לא נגיחא לי ולפע"ד פי' לא השגחת בי. לא כוונת לבך לי כי זה ג"כ פי' نكاه בל"פ ובנו"נ לא נגה לך ופירש"י לא סגי לך. והנכון כגי' דפ' וויניצ' הובא בד"ס ובעל ד"ס כתב שאין לו פתרון! ובזה הענין משגיח ושת לבו לדבר וכיון דעתו אשר יש למלה פרסי' הנ"ל נוכל להסביר מלת מַגִּיהַ שענינו תקן ספר היינו שת לבו לספר להרחיק השבושים והרבה בדרז"ל ברכות י"ג. קורא להגיה. מגיל' י"ז. היה כותבה דרשה ומגיהה. כתובו' ק"ו. מגיהי ספרים שבירושלים וכו'. מ"ק י"ח סע"ב אין מגיהין אות אחת אפי' בספר העזרה עיי' פירש"י. ירו' שקלי' פ"ד דמ"ח. מגיהין ספר העזרה. ירו' סנהד' פ"ב ד"כ ע"ג ומגיהין אותו מספר העזרה ירו' שבת פ"ז ד"י: הוציא דיו . . אם להגיה כדי להגות [נ"ל שצ"ל להגיה] אות אחת. בינוני פעול פסחים קי"ב. למדהו בספר מוּגָּה. כתובו' י"ט: ספר שאינו מוגה ובכולם יש לדגש את הגימ"ל להסרון הנו"ן. ובל' עברי החדשי נבנה מזה הַגָּהָה ענינו ממש כל"פ הנ"ל ובלא"ש Anmerkung] —

נגוֹת (= נַגְוָתָא קבוץ נקבה ולזכר נַגְוָן Festlande, ומאיי הים (Festlandbewohner (ישעי' י"א, י"א) ומנגוות ימא. החרישו אלי איים (שם מ"א, א')

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ם ובמפרש לרפ"ג דתמיד ובנו"ג נגה. [2]) וא"כ לא גרס טובא וכן לי' בכ"י ש"ס. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ם ובנו"ג נגה להו ולא אייתו. [4]) כ"ה לנכון בדפו"ו ובשדפ"ע וכ"י נשמט מן בית הבד עד בית הבד. [5]) פליישער הוספותיו לעמת"ל ח"ג 716. [6]) עיי' קצת מזה בהחלוץ ח"ח, 115 ופערלעס עט"ש 17. [7]) ובש"ם ווילנא אשר שם נדפס הפי' מתוך כ"י שלי משונה הגי' דנגיח קייהו (בשתי תיבות) כדי להשוותה עם גי' הרשב"ם, וכן לא יעשה!

תרג' אציתו למימרי נגון. *[אחי"ה ועיין עוד תרג' לישעי' כ"ג, י"ג; מ"ב, ט"ו; ס"ו, י"ט; לירמי' ל"א, י'; מ"ז, ד' ותרג' וים רחקים (תהלים ס"ה ו') ונגוות ימא דרחיקין מן יבשתא אולי נגזר מן נגוו = נגב פי' יבש כלומ' אי שהוא יבשת וסביב לה מים ועוד מתורגם אי ע"י ניסא מל"י עיי"ע נס ב'] —

נָגַח (מל"מ פי' הדוף והכה בקרן stossen; והתואר נַגְחָן, נוֹגְחָן בל"מ נַגָּח der Stösser) תרג' וכי יגח (שמות כ"א, כ"ח) וארי ינח ולרוב בפיעל ובפעל מְנַגַּח תר"י שמות כ"א, ל"א; לדברי' ל"ג, י"ז ב"ק כ"א. סוט' מ"ח סע"א חולי' נ"א. ובהשאילה בשמ"ר ס"פ מ"א מנגח בהם. ברכו' נ"ו: מנגחים בתורה, תנחומ' בלק ספי' ג' מנגחים בתפילתם[1]. והשם נְגִיחָה ב"ק ב': כ"ג: ירו' ב"ק רפ"א ד"ב. ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ד עיי"ע נגף — והתואר נַגְחָן תר"י א' לשמות כ"א, ל"ו ב"ק מ'. והלאה מ"ו. צ"ב. נַגְחָנָא שם כ"ד: ירו' שביעי' פ"ה דל"ו. נוֹגְחָן. והקבוץ נַגְחָנִין ב"ק ל"ט. לנקבה יחידה נַגְחָנִית ב"מ פ'. תוספת' ב"ב רפ"ד — ועוד נאמר נגח להדוף והכות במלחמה כמו יתנגח (דניאל י"א, מ') ובקשור קרבא (Krieg führen) תר"י א' לבראשי' כ"א, י' וינח קרבא. סוט' ל"ג. לאנחא קרבא ועיי"ע גח וש"נ ושם פי' בע"א וזה עיקר ועיי"ע נצח.

נגט (= נָגוֹטָא מל"ס נְגוּדָא בל"ע ופי' ناجود כוס לשתות Becher, Pokal) בע"ז כפ' אין מעמידין בגמ' השלקות (ל"ח:) אשקיוה נגוטא דחלא ומית פי' „כוס של חומץ". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בקובץ כ"י אנגיליקי דף כ"ד.)] —

* נוֹגֵי בברכו' דרש נוגי (צפני' ג', י"ח) באופנים שונים ע"ש.

ניגמי, ניגני עיי"ע ננג ושם אי' נינגי ע"ש, וע' נמנ. ובאסת' שני ד', א' נינמי ובקצת ספרי' נעימי וכולם ל"פ نامه ספר עיי"ע בוגני (ח"ב, י"א).

* נִגֵּן (מל"מ פי' הכאה ביד על כלי זמר spielen auf einem Spielinstrument) ברכו' ג' סע"ב ומנגן מאליו ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד הכנור היה מנגן מאליו. ברכו' ס"ג רע"ב חנניה ינגן בכנור. תרג' למ"ב ג', ט"ו לנגנא בכינורא; לאסת' ה', י"ד מנגנא בכינרין. והשם ניגון לישעי' ל"ח, כ'; ליחזק' כ"ו, י"ג פסחים קי"ז. ירו' סוכ' פ"ג דנ"ד. ירו' מגיל' פ"א דע"ב. ותרג' נְגִינוֹת (תהלים ו', א'; ס"ז א') נְגִינָתָא — ובלשון המדקדקים נקראו נְגִינוֹת הטעמים (Accente) מפני שיש לכל אחד מהם נגון מיוחד בקריאת המלות.

* נגנינר, נגינר, נגננד (מקום מושבו של ר' יוחנן בן נורי) ירו' כלאי' פ"ד דכ"ט: אצל ר' יוחנן בן נורי לנגנינר ירו' עירובי' פ"א די"ט רע"ג נגננד ובירו' סוכ' פ"א דנ"ב. נגינר.

נָגַס (נרדף עם גס מל"פ خسيدن לעס kauen ובל' צענד הוצואריש cash kâshitan פי' אכל והשם خاش בל"פ לעיסה) בפ' ג' בטבול יום (מ"ו) טהר שנגס מן האוכל פי' כמו לעס[2]. דאי לא לעי לא נגים (ב"ר ספי"ד) כבר פירשנו בע' לע (א'). — (א"ב פי' בל"י פעל האוכל וטועם) *[אחי"ה אולי כיון לל"י γεῦσις, γεύω טעם, טעימה. והנכון שהוא ל"פ הנ"ל ובע' גס (ח"ב, שכ"ח.) הבאתי גם ל"פ غاز שענינו ג"כ אכל לתיאבון אבל מ"ש בע' הנוכחי נ"ל עיקר ופי' לעס וכן פי' רה"ג והוסיף לומ' מרג בטיית וצ"ל מסג והוא مضغ לעס. וכנ"ה בקהל"ר פ' ושנאתי ופ' טוב מלא ופ' ואבד העשר ובויק"ר פ' ל"ד לעו ונגים ובאיכ"ר פ' הכשיל אי' אכיל עיי"ע לע. ירו' ברכו' פ"ז די"א: מן דיתבין נגסין כ"ה בגי' מהרש"ם (ובנו"ג אכלין) וכ"ה ב"ר פצ"א יתבין נגסין] —

נָגְסְטַר (= נָגוּסְטְרִי אולי מלשון יוני' ὀνυχιστήριον Nagelscheere; בל"פ ناخن تراش) בפ' כל היד בגמ' בית שמאי (נדה י"ז.) ולא אמרן אלא דלא שקל בנגוסטרי. בפ' ואלו מגלחין בגמ' הנזיר (מ"ק י"ח.) אמר רב ובנגוסטרי אסור. פי' גאון מלקט ורהיטני מספרים זוג ונגוסטר. מלקט ידוע הוא וצורתו חתיכת ברזל אורכה כארבע או חמש אצבעות ורחבה כחצי אצבע וראשה חד הרבה מניחין אותה על נימת השיער והגודל מצד אחר ומורטין. רהיטנא צוציפתא[3] בלי ארמי ובל' ישמעאל מנקאש[4] שני שוקים יש לה פעמים

---

[1]) ב"ר ס"פ ל"ב נוגח ט"ס עיי"ע גנח (ח"ב ש"כ) או י"ל שהוא ל"ע הרשומ' בסוף אותו הערך. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' רה"ג בפי' סדר"ט 42 ובדפ"ע ליעוס. [3]) בכ"י ק"ט צוציתא. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע מנקאיש ובכ"י ק"ט מנאקש וצ"ל מנקאש בל"ע منقاش Haarzange בל"צ pincette וזהו פינצא"ש [צ"ל פינצאט] אשר בו לעז הכלבי הלי תוים סי' סי' זוג היינו נגוסטרי.

שעשויה כלי אחד מחובר מעיקרו ופעמים נעשית של פרקים שמפרקין ומחברין אותה. ז ו ג שעשוי לכסימת שער ונקרא בל' ישמעאל אל גלם[1]) והוא שני שוקים של פרקים באחד נקבות ואחד זכרות מכניסין זה בזה ונוטלין את השיער. נ ג ו ס ט ר[2]) שקיל טופרי בל' ארמי ופי' נוטל צפרנים כן שמו בל' ארמי ובל' ישמעאל קורין אלמקץ ואלמקראץ[3]) וגם לחייטים יש נגוסטר אבל תער ומספרים משונים מעט זה מזה ויש שינוי בין לשון תורה ובין לשון חכמים כי תער של תורה בל' חכמים מספרים וכן מתרגמי' אותו והוא אלמוס[4]) שעשוי לגילוח ולהשחתה ואשר אינו משחית לגמרי נקרא בל' חכמים תער[5]) וקשיא לן על פי' הגאון הא דגרסינן בנזירות בפ' שני נזירות (נזיר נ"ח:) אמר רב מיקל אדם כל גופו בתער מיתיבא המעביר בית השחי הרי זה לוקה הא בתער הא במספרים הא רב נמי בתער קאמר כעין תער[6]). — (א"ב גנוסטר כתוב בנוסחאות וכן נהירא פי' קניסטיר בל"י מין תער) *[אחי"ה ועל פי פי' ר"ב יחדתי לע' זה מקום באות גימ"ל בע' גנוסטרי (ח"ב, שכ"ג.) ע"ש וכדאי' לפנינו[7]) אבל לרוב הובא בראשונים נגוסטרי וכ"ה בכ"י ש"ס עיין ד"ס (מ"ק צד כ"ט.) ובאות ע' וכ"ה בפי' ר"ח במ"ק (בש"ס ווילנא) ובלי כל ספק נגוסטרי הוא כלי מיוחד ליטול בו הצפרנים וכפי' רה"ג ולכן נ"ל עיקר הגי' כגי' רבינו ורוב הראשונים בנו"ן תחלה והוא ל"י הנ"ל וגם בל"פ נקרא קרוב לזה כי נָاخُن סאנסקריט नख פי' ציפורן ובהרכבת تراش פי' כלי ליטול את הצפרנים וא"כ יש לנקד נְגוּסְטְרִי = נוּנַסְתְּרִי ובל"פ תהיה כתיבתו נוגהתריש וש' שבסוף בא באמצע אחר הנימ"ל. ולפי כתיבתה בל"י לא צריך שום תקון ויותר מתאים משקל יוני בגי' התוספת' כלי' ב"מ פ"ג אשר שם אי' אנגיסטור = ὀνυχιστήρ-τήριον] —

* נָגַע (מל"מ ענין פגישה ופגיעה berühren, schlagen, eintreffen) סנהד' י"ט. לא אתי למנגע, ושם: ואתי ונגע, שם ל"ד. נוגע בעדותו, ירו' פיאה פ"ח דכ"א. זה מכת פרושים נגעה בו, ירו' קידוש' פ"א דנ"ח ע"ד היו נוגעין בו וכו' פי' עוסקין בו. במד"ר פי"ד אלו נגע באשת פוטיפר פי' כל"ם (בראשית כ', ו' לנגוע אליה). הפעיל סנהד' ל"ג: אַגַּע ביה שרץ ועוד ענין פגישה מביאת העת נדרי' ס'. עד שיגיע פי' עד שבא פסח. ועוד ענין מה שנגע בו (ihn betreffen) היינו שייך לו ב"מ קי"ח רע"א הגיעוך ופירש"י הם שלך, ערכי' כ"ז. הגעתיך פירש"י הרי שלך, תוספת' ב"ב רפ"ו הגיעו. ובירו' ברכות פ"ב ד"ה סע"א ירו' עירובי' פ"ה דכ"ב ע"ד הגיעוך סוף וכו' פי' הורידו אותך לסוף הדבר שתבין ותידע עיין מבוא הירו' צד י"ד: ופי' מהרש"ם לברכו' שם — ומהוראת נגע ומכה ובפרט מצרעת תרג' מות (ישעי' ו', א') בשתא דאיתנגע בה (עיין סנה' מ"ח:) כריתו' ט': נתנגע נגעים הרבה ובהבלעת התיו חולי' ס'. אִינַּגְעָא, שם כל דמנַגַּע וגי' רבינו בע' דל האחרון דמינגע. ובפיעל מנוּגָּע והקבוץ מְנוּגָּעוֹת עיי"ע אבן המנוגעת (ח"א, י"ד.) וע' בית מנוגע (ח"ב, ע"ה.). והשם נֶגַע בקבוץ נְגָעִים עיין נגעי' רפ"א והלאה ועל שמו נקראת מסכת נ ג ע י ם: נגעים ואהלות (ירו' מ"ק ספ"ב דפ"א: ואהילות) עיי"ע כַּלֵּךְ (ח"ד, רל"ו.) וש"נ. — ובל' נקבה נְגִעָה פי' דבר מנוול ב"ר פי"ד דבר כאן בנגעת יוסף שלשה דברים וכו' ובב"ר ספ"ט תנחו' מקץ סי' נ' וילק' ריש מקץ ר' קמ"ז ל"י. — נגעה ירו' מעשרו' ספ"ה דנ"ב ט"ס עיי"ע כנעה.

* נָגַף (מל"מ עניננו דחיפה והכאה (stossen איתפעל יומ' נ"ג סע"א מינגפן עיי"ע נקף ומל"מ יתנגפו (ירמי' י"ג, ט"ז) תרג' יתנגפָן. והשם נְגִיפָה ב"ק ב': זו היא נגיחה זו היא נגיפה ירו' ב"ק רפ"א ד"ב. ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ד

---

[1]) الجلم Wollscheere. [2]) בכ"י ע' ו"ו ל"ד ה"ב כאן מתחיל ע' חדש ולא ידעתי למה. [3]) المقص المقراض Scheere, Nagelscheere. [4]) الموس Rasiermesser וכ"ה נכון בתוה"א לרמב"ן בשער התספורת צד ס"ג רע"ג בשם ר' יצחק בן גיאת אבל בהל' אבל לרי"ץ גיאת אי' משובש בצד מ"ט: וכן מתרגמים אותו והואיל מוס וצ"ל ו ה ו א א ל מ ו ס. [5]) בריצ"ג ובתוה"א להרמב"ן שם שהביאו דברי רה"ג סיימו עוד: ובירושלמי (מ"ק פ"ג דפ"ב.) מקיל בסכין ובמספרת אבל לא במספרים (כ"ה לנכון בתוה"א להרמב"ן ועיין ג"כ ע' מספרא) ובריצ"ג הביא הגי' אבל לא במספרים ובתספורת. [6]) וכתב על זה בתוה"א שם וזה שאמרו כאן מיקל בתער ה ט ע ת ו לגאון ז"ל (היינו לרבינו נתן) בפירוש זה כסבור לומר דמפני שאין בו השחתה התירו כן ולא היא דהכא לאו משום דהשחתה שרינן דאטו גילות באבל מותר אלא הכא במיקל משער ראשו ומספר ממנו קצת עסיקינן וכו' ע"ש כי האריך וביצחק ירנן להלכות אבל הנ"ל ושם הוכיח הגאון באמבערגער כי רבינו האי ותרמב"ן לדבר אחד נתכוונו עש"ה. [7]) ובריי"ף אי' בתייו גנוסתרי.

נגיחה נגיפה, מכילת׳ משפטי׳ פרש׳ י״ב בכלל נגיפה דחיה וכו׳.

נִגְפָּס (נ״ל נפעל מן גָּפַּס בל״י γυψόω mit Gyps überziehen) בהטניח פ״ד במקואות (מ״ג) יורד לתוכו ח פ ר[1]) ונגפס[2]) פי׳ ייבש העפר בקרקע המרזב והמים הולכים עליו ולא על הכלי כשר ואינו כדין מים שאובין. — (א״ב בנוסח׳ דידן כתוב עפר ונכבש והענין אחד ופי׳ שהוא דבק ומהודק כמו גפסים וסיד) *[אחי״ה ושייך זה הע׳ לע׳ גפס (ח״ב, של״ט) ושם העירותי על ג׳׳ הרמב״ם והראב״ד שגרסו ג״כ נגפס עיין תוי״ט למקואות הנ״ל. ובפיעל שנִּגְפְּסָן כלים פ״י מ״ה כפי ג׳׳ רבינו בע׳ גפס ע״ש] —

נגר (= נגרא פי׳ בל׳ שמרוני נַגְּרָה בריח ובל״ע نجران עץ אשר בו נהפך ציר הדלת Riegel היינו בריח ועיין בפנים) בסוף עירובין (ק״ב.) נגר הנגרר נועלין בו במקדש. בפ׳ השואל את הפרה (ב״מ ק״א סע״ב) ה מ ש כ י ר ח י י ב ב ד ל ת[3]) בנגר ובמנעול. בפ״ג בתמיד (ל׳:) המעביר[4]) את הנגר. בס״ג דפ׳ המוכר פירות לחברו (ב״ב ק״א סע״א) דעביד להו כמין נגר. פי׳ כמין נגר הננעץ בארץ ועומד[5]) והנקבר בהן אינו נראה שוכב אלא עומד ואינן נמשכין בחצר ודחינן (שם רע״ב) כי האי גוונא קבורת חמורים היא שנשלכים בבורות. בריחי עצי שטים (שמות ל״ו, ל״א) תר״י (א׳) נגרי אעין דשיטין[6]). בפ׳ הקומץ רבה בגמ׳ ב׳ פרשיות (מנחו׳ ל״ג.) עשאה כמין נגר פסולה פי׳ נגר שמשים אחר הדלת ברוחב ונקרא נגר לפי שהוא נגרר מקצה הדלת לקצה הדלת ויש מפרשי׳ נגר היתד הנעוץ אחורי הדלת כנקב שבאסקופה. *[אחי״ה אבל בירו׳ מגיל׳ ספ״ד דע״ה ע״ג מוכח כי בית מזוזתו של רבי היה עשוי כמין נגר. וכ״ה במנחו׳ ל״ג. וע״ש התירוץ — וכנ״ה בעירובי׳ ק״א: עיי״ע גלוסטרא א׳ (ח״ב, רצ״ט:) וכ״ה ירו׳ עירובי׳ פ״י דכ״ו רע״ג ושם ג״כ נגרא. ירו׳ שקלי׳ ספ״ב דמ״ז. שבת קכ״ו. וירו׳ שבת ספי״ז דט״ז: נגר הנגרר, ושם הקבוע נגרייא דר׳ לעזר. ותרג׳ הכדים (דה״י ב׳ ח׳, ח׳. ט׳) נגריא — כלי׳ פט״ז מ״ז עיי״ע בית נגר (ח״ב׳ ע״ו.). ובהשאילה במד״ר פט״ו תנחומ׳ הישן בהעלתך סי׳ י״ח ועיי׳ כו״פ פ״י דף ל״ה: ופי׳ כלומ׳ יריחו הוא נגר ומנעול. ובנדפס בתנח׳ אי׳ בט״ס סוגרה ועיי׳ מ״ש רש״ב בתנחו׳ שם צד כ״ז. יריחו נגרה של א״י — ומן השם נבנה פַּעל עיין תרג׳ יונה ב׳, ז׳] —

נגר (נ״ל מל׳ צענד zangra רגל והושאל לפסיעה Fuss, Schritt) בר״ג דבמה בהמה (שבת נ״א:) למימרא דנגרי דחמרי שערי[7]) בפ׳ שואל בגמ׳ אין מעצמין[8]) (שבת קנ״ב.) דוק בככיך ותשכח בנגריך[9]). בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ היו לפניו (ברכו׳ ס״א:) מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך. פי׳ רגלים חזקים כברזל שנוכל לרוץ ולשמשך בכח. בר״ג דפ׳ הכונס צאן לדיר (ב״ק נ״ז.) בבעלי חיים מודינא הואיל ואנקטה נגרא ברייתא[10]) פי׳ לימד אותה להלך ברגליה חוץ לדיר[11]). בפ׳ ערבי פסחי׳ בגמ׳ לא יפחתו (קי״א.) ולא חליף[12]) עלייהו שיתין ניגרי. *[אחי״ה וכנ״ה בשבת ס״ו: קל ניגרי וג׳׳ רש״י נגרי ופי׳ פסיעה וכן פירש״י פסחי׳ קי״ג. לא תשוור ניגרא אבל עיי״ע נגר ה׳. ורש״י פי׳ בכ״מ הנ״ל רגל או פסיעה ומוציא אני המלה קשת הבנה מלש׳ צענד הנ״ל כי אין נזרתה בלשונות של משפחות שֵׁם] —

נַגָּר (בל״ס נַגָּר, נַגָּרָא בל״ע نجّار חָרָשׁ Zimmermann וכל׳ צענד âkar (zimmern, בפ׳ ערבי פסחי׳ בגמ׳ אפי׳ עני (ק״ח.) כי תניא ההיא בשוליא דנגרי[18]). בע״ז (בס״ג) [צ״ל בר״ג] דפ׳ ר׳ ישמעאל (נ׳:) לית נגר בר נגר[14]) דיפרקיניה כלומ׳ חכם בן חכם[15]). החרש והמסגר (מ״ב כ״ד י״ד, ט״ז. ירמי׳ כ״ד, א׳) תרג׳ חרש נגר[16]), בגמ׳ דפ׳ כל שעה (פסחים כ״ה רע״א) נגרא[17]) בסודנא יתיב פי׳ בע׳ סדן (א׳). *[אחי״ה ועוד בפסחי׳ שם נגרא עיי״ע כף א׳. ושם קי״א: עיי״ע רשף. סנהד׳ ק״ו סע״א לגבר נגרי כה״ג בגליון כ״י ש״ם ובנו״ג לגברי נגרי וצ״ל לגבר. ב״ב ע״ג: עיי״ע חצין (ח״ג, תע״ד:) וש״נ יומ׳ ל״ז: ביצ׳ ל״ג: שבת קכ״ג: —

[1]) כ״ה בכ״י ק״ט ה״ב ובדפ״ר ואולי הוא נכון מע׳ חפר בי ע״ש ובדפ״ע אפר ובנו״ג עפר. [2]) בדפ״ר בריש ובאמצע הע׳ בט״ד נפגם. [3]) כ״ה בכ״י צרוק. [4]) בנו״ג העביר וכצ״ל בערוך. [5]) ובפי׳ רגמ״ה אי׳ כמין נגר כמו בריח החלון היורד ונועל מלמעלה למטה זקוף וכו׳ ועיי׳ בפירשב״ם. [6]) בנו״ג דקיסי שטא. [7]) בנו״ג למימר דניגרי וכו׳ ובדפ׳ שונצי׳ למימרי. [8]) כ״ה בכ״י ע׳ ובדפו״ו מעצימין ובדפ״ר מעמצין. [9]) בנו״ג דוק בככי ותשכח בניגרי ובילק׳ ירמי׳ רמז שכ״ט בנגרי. [10]) בנו״ג מודינא לך בבעלי חיים דכיון דנקטי להו ניגרא ברייתא וברש״י נגרא ועיי׳ בתוספ׳ ד״ה א״ל אבל כג׳׳ רבינו אי׳ בב״ק קי״ח רע״ב הואיל ואנקטה נגרי ברייתא. [11]) וכ״ה בפירש״י. [12]) בנו״ג עבר. [13]) ועיי״ע שול וש״נ גיטי׳ נ״ח. [14]) וכ״ה בכ״י ש״ם וברש״י ובנו״ג ו ל א בר נגר ועיין ג׳׳ ירו׳ בסוף הע׳. [15]) וכ״ה ברש״י ובפי׳ ר״ח כ״י אנגיליק דף ל״ב. ושם ג״כ הג׳׳ אין חרש בר חרש. [16]) בנו״ג אומניא. [17]) וכ״ה בע׳ סדן א׳ וכ״ה בכ״י ש״ם ובדפי׳ הישני׳ עד ביגבנשתי ובנו״ג סדנא.

ירו' מ"ש פ"ד דנ"ד ע"ד עיי"ע חתל (שם תקי"ט), תוספת' כלי' ב"מ פ"ד עיי"ע חוליץ (שם תי"ב) תוספת' ב"ק פ"ו הנות של נגר. מסכ' סופרי' פי"ג נגר שם עצמי על שם אומנתו. ועוד נגרא אומן כמו ד"מ אומן שן עיין ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג מימר לנגרא עביד לי חורי היא נפלא פי' עשה לי שן אחר תחת אותו שנפל, — והושאל לתלמיד חכם (כמו חרש עיי"ע ח"ג, תקי"ז) בע"ז הנ"ל ועוד שם אנא לא נגר אנא ולא בר נגר אנא ופריקנא לה, ובירו' יבמות פ"ח ד"ט: ירו' קידושי' פ"ד דס"ו. מילה דנגר בר נגרין לא מפריק ליה (לה). ותואר לתרנגול ברא; נגר טורא גיטי' ס"ח: עיי"ע בר (ח"ב, קס"ו:) וש"נ מ"ש בענין זה במ"א. ועיי"ע נגר ו', והשם המופשט בל"ם נגירותא نجارة וכ"ה בירו' ר"ה פ"א דנ"ז: לנגר שהיו לו כלי נגרות וכו'; ברות רב' בד"ה ר' סימון נדרש חָרָש (יהוש' ב', א') כמו חָרָש: כלי נגרות היו בידם[1]] —

נגר (= נִגִירָה מל"פ نگارش דמיון לב Einbildung או מל"פ انگارش Blendwerk פי' כישוף ואחיזת עינים) בס"ג דפ' שואל אדם (שבת קנ"ב סע"ב) אובא[2]) טמיא חיכי אסקיה לשמואל בנגירה. בהגדה דניזקין (גיטי' נ"ו סע"ב ונ"ז רע"א) אסקיה לבלעם בנגירה, אסקיה לטיטוס בנגירה. פי' בכישוף. — (א"ב פי' נקר בל"י מת ורוח המת ונקרא כן מין כישוף אשר בו שואלים המתים) *[אחי"ה ר"ב כיון למלת νεκρός והנכון מל"פ הנ"ל וכן דעת ה' פערלעס עט"ש 59 ע"ש ואות ש' בסוף נשמטה כמו במלת נגוסטרי עיי"ע. וה' ברילל יהר"ב ח"א 214 שיער שהוא ל"פ نيرنك כשוף. ובנו"ג בנגידה ופירש"י בשבת: כן קורין למכשפות של אוב בל"א ע"כ ובגיטי' פי' רש"י אוב. וגם בכ"י ש"ס אי' בדל"ת שלא ציין בעל ד"ס שינויים ואולי נגידה כמו אגידה ענין קשירה וזה תואר למכשפות וכ"ה בל"פ بستن ובל"ר fascinare ועיי"ע אחז ב' ומ"ש[3])] —

נָגַר (בל"מ בנפעל והפעיל ענין נזילה בל"ע جرى fliessen; נִיגְרָא Fluss, Kanal; נְגָרִים (נְגָרִין Vivarien, Thierbehälter) בפ' ערבי פסחי' בגמ' ואפי' מן התמחוי (קי"ג.) לא תשוור נגרא[4]). בפ' המקבל בגמ' תבואה (ב"מ ק"ז סע"ב) ד' גרמידי[5]) דאניגרא[6]) דבני ניגרי[7]), בפ' השותפין בגמ' ולא את השדה (ב"ב י"ב סע"ב) תרתי ארעתא אתרי נגרי[8]) פי' נחל כדכתי' (איוב כ"ח, ד') פרץ נחל מעם גר[9]). נהרא נהר נובע ממעיין. *[אחי"ה ומזה הבין רש"י בביצ' כ"ד רע"ב שוחטין מן הנגרין ופירש"י מן הביברים ועל שם שעושין שם ניגרי מים וכו' קרי להו נגרים ע"כ וכ"ה גי' נגרין בתוספ' ביצ' רפ"ג ובירו' ביצ' רפ"ג דס"ב רע"א הנגרים אבל רבינו בע' גר ה' (ח"ב, שמ"ג.) גרס מן הגרדין ופי' בע"א ע"ש. ובע' שלוח הביא רבינו הפעל מתרג' ישעי' ח', ז' דנָגְרִין בנייח ובנו"ג דנגדין. תרג' ירו' א' לשמות ט"ז, כ"א ונגרין עד ימא רבא, והיחיד תרג' איוב מ', כ"ג נָגֵיר ירדנא] —

נַגָּר טוּרָא (Bergkünstler) תרג' הדוכיפת והעטלף (דברים י"ד, י"ח) נגר טורא. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' אונק' ובתר"י א' וב' ועיין מ"ש בע' דכיפת (ח"ד, ס"א) ובע' בר וע' נגר ג' ועוד עיי"ע תרנגל ובספרי על המלאכים והשדים פ"ג הוכחתי כי תרנגול ברא הוא הוא עוף של פרסיים Çînamru אשר משלו עליו כי בעת שהגביה עוף על ראשי ההרים הרמים כל מקומות סביב נזרעו בְּבָר ובמקום שאין בו ישוב משליך שם זרע ואילנות גדלים שם וזה ממש מה שיסופר בגיטי' ס"ח: עש"ה ומאי עבד (תרנגול ברא) ביה ממטי ליה לטורי דלית בהו ישוב ומנח להו אשינא דטורי ופקע טורא ומנקיט מייתי ביזרני מאילני ושדי התם והוי ישוב והיינו דמתרגמינן נ ג ר ט ו ר א וע"ש פירש"י ולפע"ד תרנגול ברא הוא מל' בָר ועל שם שמשליך בר עד כי גם סלעים גדלים אילנות וחטים נקרא היטב נגר טורא פי' אומן הרים, מְנַגֵּר טורים כדפירש"י בחולי' ס"ג. ד"ה זהו] —

*נַגִּיר, נַגִּירָא (פי' בל"ס ארך lang) תרג' ארך אפים (משלי י"ד, כ"ט, ט"ז, ל"ב) נגידא רוחא ובפשיט' נגירא וכ"ה בכ"י תרג' במשלי כ"ה, כ"ח להעתקת מעצר. וכ"ה בתרג' ארך ימים (שם ג', ב', ט"ז) נוּגְרָא דיומתא וכ"ה בפשיט' ועוד עיי"ע נגד האחרון.

---

1) ועוד עיי"ע חרס אי' וחרש ד' דרשות אחרות בזה הענין. 2) כ"ה בכ"י ק"מ ובדפא"מ אבל בדפ"ר ווינצי' איבא. 3) ודוגמא מחילוף שרש אגר עם נגד עיי"ע גד בי' (ח"ב, רל"ה: והלאה) שבמקום אוגדות אי' בכ"י ש"ס פסחי' פ"ז מגידות. 4) בנו"ג ניגרא ופירש"י פסיעה גסה וא"כ מע' נגר ב' ע"ש. 5) וכ"ה בתוספו' ובכ"י ש"ס ר' ב' ובנו"ג אמות. 6) בכ"י ש"ס דאנגרא. 7) וזה נכון ובנו"ג לבני אניגרא ובכ"י ש"ס דבני אנגרא ועיין הפי' בתוספו' שם. 8) כ"ה בכ"י ק"מ ובדפ"ר אנגרי ובשרפ"ע נגרין ובכ"י ש"ס חדא אהאי נגרא וחדא אחאי נגרא וכן מוכח מפי' רגמ"ה וכ"ה בת"ג בראש ובחי' הרמב"ן. 9) ועיין פי' רש"י וראב"ע שם.

* נָגַשׁ (מל"מ ענין קריבה בהפעיל hervortreten lassen, vorbringen) ב"ק מ"ה: מי בעל דברים יגש אליהם (שמות כ"ד, י"ד) יגיש ראיה אליהם והוא כל"מ (ישעי' מ"א, כ"א). והשם נְגִישָׁה ירו' סוט' רפ"ח דכ"ב: — בענין נגישא ב"ר רפ"פ ונַגְשָׁן בתרג' עיי"ע עגש.

נד (מל"מ נוד בל"ס נָד ענינו סור ממעמדו sich fortbewegen ונרדף עם נָדַד בל"ע ند פי' מוט wanken וממנו הפלפל נדנד ענין נענוע schütteln) בר"ג דפ' לא יחפור (ב"ב י"ט סע"א) מן הנדיין ומן המחמצן כבר פירשנו בע' בקע[1]. בס"ג דפ' לא יחפור (שם כ"ה:) הוו קא דייקי שושמי[2] הוה ניידא[3] אפדניה. וכר"ג דפ"ב בנדרי' (ט"ז.) רב אשי נָאֵדי מן טעמיה דאביי פי' נודד וסר מן טעם דאביי. בפ' עגלה ערופה בגמ' נמצא מכוון (סוט' מ"ה:) גופא[4] בדוכתיה נפיל רישא[5] הוא דנאדי נפיל[6]. בפ' האיש מקדש בו בגמ' התקדשי לי בכוס זה (קידוש' מ"ט סע"א) ואזלא נדיא (בי[7]) קמי שיבבתי כלומ' מנדנדת אותי ומגלה דברי כמפורש בע' גדל (ג'). בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחים נ':) ובכל מקום שיש[8] גידנוד לעברה[9] פי' אפי' דומה לדומה לעברה. בויק"ר זאת החיה פרש' וזכור (פי"ח) נד קציר (ישעי' י"ז, י"א) נדדתם[10] עליכם קצירן[11] של מלכיות קצירו של מלאך המות וקצירן של ייסורין. *[אחי"ה וכה"ג נדדתם עליכם בע' קצר א' וגם שם לא פירשו וענינו עוררתם עליכם וכ"ה באמת בל"ס בפַעל משרש נד וכן ענין נדנד בפלפל של נד פי' הבאתם עליכם והוא לשון טלטול כדאי' בב"ר סל"ט לביאור ארחיק נדד (תהלים נ"ה, ח') נדנוד אחר נדנוד טלטול אחר טלטול ומזה המושג נסתעפה הוראת נענוע ובזה הענין בב"ר פנ"ג לא נדנדת עריסה תחלה אלא וכו' וכן בנתפעל שמ"ר ספ"כ נִתְנַדְנֵד הארון ובשהש"ר פ' מי זאת דרש כנדגלות מהרכבת נד — גלות: כדור שנתנדנד לגלות וכו', ומזה נ"ל נדנוד עברה או לעברה (פסחי' הנ"ל) היינו נענוע לעברה כלומ' נטייה אצלה וכפי' הענין רמז כפירש"י או דמיון כפי' הערוך. ובאתפעל בתרג' שני אסת' ו', א' אִתְנְדָדוּ ובהבלעת התיו בתר"י ב' לשמות ל"ג, ז' אִיתְנַדּוּן. ופעל נָדַד מל"מ ענין תנועה והרחקה קידושי' כ"ד: תוספת' ב"ק ספ"ט הכהו . . על שינו ונדדה, ושם ושם: שינו נדודה. בפיעל ב"ב י'. במד"ר פט"ו שמנדדין שינה מעיניהם וכו', כתובות ס"ו. שמנדדות שינה מעיניהם. ונרדף עם שורש נוד מל"מ עיי' חוץ מדוגמאות הנ"ל שבת ס"ג: עיי"ע חזר ב'. ב"ב כ"ו. כד נייד עיי"ע נכתם, ברכות נ"ט: האי דנידי עינייהו וכו' עיי"ע גחר א' ני' רבינו, כתובות ט"ו: הני ניידי וכו' זבחי' ע"ג: דניידי, קידוש' ע"ב. דובי ניידי, עירובי' מ"ו. מינד ניידי. באפעל סנהד' צ"ה. תרג' שני אסת' א', ג' מניד ברישיה, תרג' מ"ב י"ט, כ"א רישיהון מנידין. ובלא ראש: תרג' מ"א ט', ח' — ועוד עיין תרג' ויקר' כ"ו, ו'; לדברי' כ"ח, כ"ו; לירמי' ז', ל"ג וזולתו — ודע כי רבינו הביא שני ציונים שאין עיקרם כאן והיינו ואזלא נדיא בי (קידו' הנ"ל) שהוא מע' הבא אח"ז ועוד נדיין (ב"ב י"ט סע"א) שהוא צנור מים עיי"ע] —

נְדָא (בל"ס כמו נָזָה בל"מ פי' הזאה ופזור sprengen, aussprengen) תרג' ויז מדמה (מ"ב ט', ל"ב) ונדא מדמה. *[אחי"ה ועוד עיי' תרג' וזה (ויק' ו', כ') ובאפעל והזה (ויק' ד', י"ז) וְיַדֵּי, והגעתם אל המשקוף (שמות י"ב, כ"ב) תרג' ותַדּון לשקפא, תרג' תהלים נ"א, ט' תַּדֵּי עלי היך כהנא דְמַדֵּי. ומזה הענין ואזלא נדיא קמי שיבבתי (בע' הקודם) הלכה ופזרה (את הנשמעות) אצל שכינותי וגם י"ל שהוא מל"ע ند פי' מוציא לעז Gerücht aussprengen ודע כי בנו"ג קמי שיבבותיי וגי' רש"י גבי שבבותאי ורבינו כפי דפו"ע א' בי קמי ונראה שתי נוסחאו' נתערבו ומלת בי מיותרת היא וכן לי' בכ"י ק"ט עיי"ע הקודם הערה 7 — אבל אדייה סנה' ז'. שייך לע' אד ג' (ח"א, ל"א.) וש"נ יתר המקומות ע"ש] —

* נָדַב (מל"מ בקל ובהתפעל ענין הסכמת הלב לעשות דבר טוב או לתת מתנה וכ"ה בל"ע ندب geloben, d. h. sich antreiben zu etwas Gutem) נדרי' ט': נדב בנזיר ובקרבן, שם י'. נודב ומקיים. ולרוב בהתפעל הִתְנַדֵּב עיי' פסחי' נ'.

---

[1]) ועיי"ע נדיין ומ"ש. [2]) בדפ"ר ובכ"י ה"ב וכ"ה בכ"י רי"ף ובנו"ג הוו דייקי שומשמי וגי' שומשמי גם בקצת כ"י ע' ובדפ"ע ועיי"ע. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר רק שם נוידא ובשדפ"ע נידה. [4]) בכ"י ק"ט גופה וצ"ל גופיה וכ"ה בנוס' ובדפ"ע גופא. [5]) בכ"י ק"ט ראשיה בנו"ג רישיה. [6]) בנו"ג ונפיל. [7]) בכ"י ק"ט נדניא ולי' בי וכן לי' ברש"י עיי"ע הבא. [8]) בנו"ג שיש שם ולי' בכ"י. [9]) בנו"ג עברה. [10]) בנו"ג גרנדתם ובילק' ישעי' ס"ר רפ"ז נדית עלי. [11]) וכ"ה בילק' וכצ"ל בב"ר ושם קצירין.

תענית כ"ח. נדרי' י'. סנהד' מ"ג. חולי' צ': ערכי' ו': (ושם ג"כ בהבלעת התיו אִיּנַּדַב שרגא וכו') תוספת' נדרי' רפ"א תרג' תהלי' ק"י, ג'. והשם נְדָבָה מנחו' פ"א מ"א קנים פ"א מ"א והלאה זבחי' ב'. ד': ובל"א נִידְבָא ירו' פסחי' ספ"ד דל"א: ובתרג' נְדַבְתָּא עיי' תרג' לשמות ל"ה, כ"ט; ל"ו, ג' והקבוץ נִדְבָתָא תרג' לדה"י א' ל"א י"ד והשם המופשט נִדְבוּתָא תרג' רוח נדיבה (תהלים נ"א, י"ד) ורוח נדבותא. — שם פרטי גידבה עיי"ע נדבד ג'.

נִדְבָּךְ (מל"מ (עזרי ו', ד') ואחד הוא עם מִדְמָךְ מל"ע הרשומ' בע' מדבך פי' סדר אבנים זו ע"ג זו (Bauschichte, Steinlage בפ' היה קורא (ברכות פ"ב מ"ד דט"ז.) בראש האילן או בראש הנדבך. בר"ג דפ' כל כתבי הקדש (שבת קט"ו סע"א.) שקעוהו תחת הנדבך פי' [כמו] נדבכין די אבן גלל (עזרי ו', ד'). וטור סביב (בהן) [בהם] (יחזק' מ"ו, כ"ג) תרג' ונדבכין עבידין להון, ובתלמוד (שבת ק"ב: ב"מ קי"ח: סוטי' מ"ד. סנהדר' מ"ח. ועיי"ע כפת ד') שמו דומוס והוא שורת בנין החומה. *[אחי"ה וכ"ה לפנינו נדבך במקומו' הנ"ל ובירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג וגנזו תחת הנדבך, ירו' שביעי' פ"ג דל"ד סע"ג ורע"ד זה שהוא מקבל נדבך מחברו, כלי' פ"כ מ"ה כופת שקבעו בנדבך (עיי"ע כפת ד')[1]) תוס' אהל' פי"ד הקבוץ שלשה הנדבכות ובירו' שביעי' שם ואהלו' פי"ד מ"א שלשה נדבכין. ודע כי בע' סוור הביא רבינו מאהלו' פ"ג מ"ז נדבך של אבנים (ובנו"ג מרבך ובפי' רה"ג מרבג ע"ש ובע' רבג) וכן מסוכ' כ' סע"ב וכ"ה באמת בכ"י ש"ס ב' אבל בנו"ג מדבך ובהיפך במקום נדבך של גירסאות שלפנינו בשבת קכ"ה: אי' בכ"י ש"ס מדבך וכ"ה במלחמות הרי שמלת נדבך ל"מ ומדבך לשון חכמי' הוא והכל ענין אחד ובחרו רז"ל הגי' במי"ם שקרובה היא למלה ערבית מדמאך مدماك (עיי"ע מדבך) שפי' שורת אבנים נסדרין זו ע"ג זו וזה מה שתרג' טור ע"י נדבך, וכן תרג' אבן על אבן (חגי ב', ט"ו) נדבך על נדבך. וא"כ יפה פי' רבינו כאן שורת בניין חומה וכ"ה בר"ש זבים פ"ה מ"ב (על אצבע של זב תחת הנדבך) בשם עצמו, ועיין ג"כ פי' רש"י ליחזק' שם. אבל בפי' הרמב"ם לכלי' פ"כ מ"ה אי' פי' משונה מזה[2]) וע"ש ובפי' המיוחס לרש"י בעזרא ד'] —

* נִדְבָּךְ ט"ס במקום נרווד עיי"ע וע' הקודם הערה 1

* נדבך, נידבה (שם פרטי) מנחו' כ"ט סע"א אשיאן בר נדבך ובלי ספק אחד הוא עם אשייאן בר נידבה בירו' מגילי' פ"א דע"א ע"ג.

* נִדְבָּכָה ע"ז י"א: עיי"ע נתברא, וגי' רבינו שם נתבכה (נתבכא) ולפע"ד הוא מע' נִדְבָּךְ א'.

* נָדַד עיי"ע נד. וממנו השם המופשט נִידְדְתָּא ענין בריחה והמלטה תרג' נדדים (איוב ז', ד') נידדת שינתא. — ועיי"ע הבא, ועוד ע' נִדָּה.

* נְדִידָא (נ"ל מע' הקודם ובל"ע نَدِيد בּוֹרֵחַ der Flüchtige ותואר לספינה) ירו' שבת ספ"ד ד"ז. נְדִידַיָא דאשקלון פי' לפ"ע ספינות קטנות מקלי המירוץ כאלו בורחים ובדפ' קראט' בט"ס נדיריא.

1 נִדָּה (מע' נדד או מפיעל נדה ומל"מ וענינו רחוק והרחקה (Entfernung, Absonderung בב"ר בס"פ י"ח (י"ז) מפני מה ניתן לאשה נדה וחלה ונר של שבת וכו'. *[אחי"ה רבינו קיצר בלשון ע"ש בב"ר ותנחומ' מצורע סי' ט' וילק' בראשי' סי' כ"ג. וכ"ה נדה וחלה והדלקת הנר בשבת ל"א: ל"ב. ובזו מתוארת האשה המרוחקה מפני הטומאה והוא מל"מ יחזק' י"ח, ו' ואל אשה נדה וכ"ה בדרז"ל נִדָּה והקבוץ נִדּוֹת (נדה ל"א: והלאה) והמון עם קראוה דשתנא מל"פ עיי"ע (ח"ג, קס"ח.). ועל שם זה נקרא' מסכת נִ דָּ ה מרוב ענין המדובר בה — והשם המופשט נִדּוּי במד"ר פ"י והדוה בנדתה (ויקי' ט"ו ל"ג) כל הימים שהיא דוה תהא בנידוי ובירו' גיטי' ספ"ט ד"נ סע"ד ושבת ס"ר: אי' תהא בנדתה] —

* 2 נִדָּה (מל"מ (ישעי' ס"ו ה'; עמוס ו', ג') וכן בל"ע ندا, ندى ענין הרחקה ובפרט מתוך הקהל והיינו חרם excom- stossen (aus der Gemeinde), municiren, in Bann thun) בפיעל ברכות י"ט. בכ"ד מקומות מנדין על כבוד הרב וכו' אלא את מי נדו וכו'. פסחי' נ"ב. מנדין על שני ימים טובים של גליות, מ"ק ט"ו. מנדין לאלתר וכו', שם י"ז. אבי"ד שסרה אין מנדין אותו אלא וכו' ע"ש.

[1]) אבל אהלו' פ"ו מ"א ותוספתי' אהלו' רפ"ז ארבעה שהיו נושאין את הנדבך, ושם האהיל על גבי הנדבך אינו מענין זה ופי' ארון עיי"ע נרווד א'. [2]) אלטפייא הוא בל"ע ההמון طابية בל' אספמי' Stampferde, Wand, tapia פליישער לעמ"ת ללעווי חג 716. Schanze

נדרי׳ ז׳: צריך לנדותו, ח׳. נדהו בחלום וכו׳, ד״א פ״א ונדהו ר״ג. בבינוני מ״ק ט״ו סע״ב מנודה, מנודין, מנודה לשמים, פסחי׳ קי״ג: שבעה מנודין לשמים וכו׳, מדות ל״ד: מנודה נדרי׳ ז׳: מנודה אני לך, נתפעל ברכות י״ט. הַמִּתְנַדֶּה שמ״ר פמ״ב נתנדה משה ונזעף. והשם נִדּוּי (Bann) עיי׳ ברכו׳ שם שבת ס״ג, עירו׳ י״ח: מ״ק ט״ו, י״ז. תענית י״ט. ירו׳ תעני׳ פ״ג דס״ז, קידושי׳ כ״ח. נדה י״ג: שבועות ל״ו. נדרי׳ ז׳: לישנא דנידויא. שמ״ר הנ״ל ואין רד (שמות ל״ב, ז׳) אלא נדוי. ובדיני נדוי עיי׳ ש״ע יו״ד סי׳ של״ד ועיין ג״כ פחד יצחק זה הע׳ וש״נ. ועיי״ע שמת.

* נָדַח (מל״מ ענין דחיפה והושאל להסתה stossen, verleiten) בהפעיל סנהדר׳ ס״ז. והלאה המדיח זה האומר נלך ונעבד ע״ז. ירו׳ סנה׳ פ״ז דכ״ה ע״ד עיי״ע מסית קודם ע׳ מסך וש״נ, (סוטי׳ ט״ז: גדולה ומדחת את המים קטנה ונדחית מפני המים ע״ש פירש״י ויותר טוב לגרוס מדהת, נדהית מענין דיהא עיי״ע ח״ג, כ״ז.) נדחה (איוב ו׳, י״ג) תרג׳ (דפ׳ רגיא) איתנַדְּחַת ממני והוא אתפעל. ובנפעל נִדַּחַת עיי׳ סנהד׳ ע״א. בענין עיר הנדחת.

* 1 נְדָיָין (מל״פ ناودان צנור מים Rinne, Kanal) ב״ב י״ט. לא שנו אלא מן המחמצן אבל מן הנדיין ד׳ אמות ופירש״י מן הנדיין נברכת שכובסין ומשפשפין בה מתוך שהמים נתזין למרחוק צריך להרחיק ד׳ אמות ע״כ וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י (ונדפס בש״ס ווילנא) מן הנדיין מקום שמכבסין הבגדים עצמן בתוך המים ומכין אותם ומנתזין על הכתלים מש״ה צריך להרחיק ד׳ אמות ע״כ וגי׳ מן נדיין היא גם בע׳ נד ופי׳ רבינו בע׳ בקע ושם בט״ס מנדיאן אבל עתה מצאתי בד״ס (ב״ב צד מ״ד:) נרשם מכ״י ה׳ שאי׳ ג״כ המנדיאן אבל בכ״י מ׳ הנידיין וכ״ה בכל הדפוסי׳ הישנים ובדפ׳ פיז׳ איזה פעמי׳ הֶנִידאן וזו האחרונה נ״ל עיקר ועולה יפה עם מלה פרסי׳ הנ״ל, ודע כי רבינו הביא בע׳ נד מפני שסבר שענינו מלשון נענוע או הזאה היינו ניתוז וכפי׳ רגמ״ה ורש״י הנ״ל ויתר המפרשים שהבאתי בע׳ מַנְדִיאָן ע״ש, אבל הנכון שהוא ל״פ ומשם נעתקה לל״ס הֶנְדוּיָא וזה הנתובין תרג׳ גבים מ״א ו׳, ט׳ עיי״ע (ח״ג, רכ״ו.) וגם בתרג׳ גידונין (ירמי׳ כ״א, י״ד) צ״ל נידונין עיי״ע נדן (ח״ב, רמ״ה:) ואולי גם במקום הינדזא (גיטי׳ ס׳:) צ״ל בהינדוא עיי״ע הנדז (ח״ג, רכ״ב:) בסוף הע׳. ועוד עיי״ע הבא אח״ז.

2 נְדָיָין (חגב עיין בפנים Heuschreckenart) באלו טרפות בגמ׳ ובחגבים (חולי׳ ס״ה.) חגב[1] זה נדיין. — (א״ב בנוסח׳ כתוב גדיאן ולא נהירא כי תר״י (א׳) ואת החגב למינהו (ויק׳ י״א, כ״ב) וית כרזבא דהיא נדונא לזניה) *[אחי״ה וגי׳ נדיין אי׳ ג״כ בפי׳ רגמ״ה כ״י בחולי׳ וכ״ה בספרא שמיני פרש׳ ג׳ פרק ה׳ חגב זה נדיין ולפי השקפה ראשונה הייתי אומר בע׳ גדן כי נדיין בהוראת חגב אחד הוא עם מלת נדיין שענינה גֵב וצנור מים וכן תרג׳ גֵבִים (מ״א ו׳, ט׳) הנתובין שהוא = הנדויין (עיי״ע הקודם) ובאמת חָגָב ענין אחד הוא עם גֵב (ישעי׳ ל״ג, ד׳) שענינו עוד צנור מים (ירמי׳ י״ד, ג׳) וגם בספרי השמרונים אי׳ במקום כְּחֲגָבִים (במדי׳ י״ג, ל״ג) כְּהֵגֵבִים וידוע שמין חגבים הנקרא בל״ר gryllina דרים בהֵגבים ואולי זה ענין קשור בין חגב עם גֵב בשתי הוראתם ולכן נדיין יש לו ג״כ שתי הוראות. ועוד נ״ל נדיין מל״פ نوايدن פי׳ צפצוף מהשמעות קול החגבים ובפרט של אותו הנקרא Schnarrheuschrecke בל״ר acridium והן הן אסקרין שנזכרו בחולי׳ שם ועוד עיי״ע אסקרא (ח״א, קצ״ח.)] —

* נוֹדְיָין (פי׳ מל״ע نديان לח ורטוב מאילנות ובדרז״ל מזיתים saftige Oliven) א״ר יוס בזית נודיין . . לא סוף דבר נודיין אלא אפי׳ שאר כל הזתים מכיון שדרכן ליבחן כנודיין אפי׳ שאר כל הזתי׳ אין להן שכחה ירו׳ פיאה פ״ז ד״כ. פי׳ זתים חשובים ורטובים.

נַדָּל (מל״ע نغال בל״ס דַנְדְּלָא פי׳ מרבה רגלים Tausendfuss[2]) בס״ג דפ׳ אלו טרפות (חולי׳ ס״ז:) מרבה רגלים זה נדל. בר״ג דעירובין (ח׳:) מבוי העשוי כנדל. בפ״ה במקואות (מ״ג) מעיין שהוא מושך[3] כנדל. פי׳ כדאמרינן בתורת כהנים (שמיני פרש׳ י׳ פרק י״ב) מרבה רגלים זה נדל והוא שרץ שיש לו משני צדדיו רגלים הרבה וכן מבוי העשוי כנדל שהיו בו משני צדדין שבילים. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ רה״ג בסד״ט 33 רק שם הסיום ופי׳ מבוי שהוא מזרח ומערב כנדק בטיית ואולי צ״ל בזק והוא בל״פ שרץ של מרבה רגלים עיי״ע אבזק. ובפי׳ רַ״ח לעירו׳ (בש״ס ווילנא) פי׳ מבוי

---

[1]) במקי׳ הנ״ל כתוב החגב אבל בספרא בנמ׳ ובפי׳ רגמ״ה חגב. [2]) עיין לעָף פפלנ״צ 108,269 ופליישער בהוספותיו לעמת״ל ללעווי III, 716. [3]) בנוי״ג משוך.

העשוי כנדל פי' מבוי ארוך שמשני צדדין יש לו מבואות קטנים פתוחין מיכן ומיכן כגון רגלי השרץ הנקרא נדל ויש לו רגלים הרבה משוכות מהנה ומהנה כדתניא עד כל מרבה רגלים זה נדל ע"כ וכ"ה בפי' התוספו' שם בשם ר"ת ושם הצורה. וכן תרג' ירו' א' לויק' י"א, מ"ב מרבה רגלים: נדל דמסגי רגלין ופירש"י שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן וקורין צינטפיד"ש ע"כ והוא centipèdes = הונדערטפיסלער, ובפי' בחולי' שם: נדל מאה רגלים קורין לו. ובירו' שבת פ"א ד"ג: בר שיזרתא דנונא מתעביד נדל] —

* נִדְמֶה (נפעל מן דָמָה (ein ähnlich Gestaltetes עיי"ע דם ד' (ח"ג, ע"ח.) וש"נ.

* נָדָן (מל"מ תוער החרב (Scheide והושאל לגוף שהוא כתוער לנשמה סנהד' ק"ח. שלא תהא נשמתן חוזרת לנדנה, ב"ר פכ"ו בשעה שאני מחזיר הרוח לנדנה איני מחזיר רוח לנדניהן תוספת' סנהד' פי"ג אמר המקום אני מחזיר להם רוחם לנדנה ועיי"ע דן א' (ח"ג, צ"ב.) וש"נ. ובהשאילי כבר בדניאל ז', ט"ו בגו נדנה, ובתרג' יחזק' כ"ב, ל"ד; לש"א י"ז, נ"א נדנה ובערוך לדנה ע"ש.

* נָדוֹנָא עיי"ע נדיין ב'.

* נִדְנֵד עיי"ע נד א'.

נְדוּנְיָא (מל"מ נָדָן = נֵדֶה מוהר הבתולות (Mitgift בס"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ע"ד רע"ב) נדוניא דבי חמוה פי' לקנות תכשיטין הראויין לנדוניא ופי' יתנו נדה (יחזק' ט"ז, ל"ג) [1]. — (א"ב פי' מה שתכנים אשה לבעלה הן מעות הן מטלטלין מל"מ (יחזק' שם) ואת נתת את נדניך) *[אחי"ה ר"ב הביא סוף הפסוק ורבינו כפי גי' הכ"י ודפו"ו הביא ראש אותו הפסוק ושניהם לדבר אחד נתכוונו ור"ב העתיק הפי' מפי' רד"ק שם ועיי' ג"כ נימוקים לר"א בסוף השרשים לרד"ק ע' נדה. וכנ"ה בב"מ שם: לסוף זל נדוניא, כתובו' נ"ד סע"א ההוא דאמר להו נדוניא לברת זל נדוניא וכו', תעני' כ"ד. למזבן נדוניא לברתיה] —

☞ נָדַף (מל"מ ענין דחיפה והושאל להתפשטות הריח (duften תרג' וריח שמניך מכל בשמים (שה"ש ד', י') ושום טב דצדיקיך נדיף מכל בוסמנין, וכן שם (ז', ט') וריח אפיך: וריחיהון יהי נדיף. והוא מל' תדפנו רוח (תהלים א', ד') כדעת המתורגמן. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובנו"ג ברכות נ"א. וריחו נודף, סנהד' ק"ח. ריחה נודף, ב"ר ר"פ ל"ט היה ריחו נודף עיי"ע פפולסמון] —

נָדַר (מל"מ וכן בל"ס ובל"ע نذر ענין קבל על נפשו לקיים מחשבתו בפועל ,Gelübde thun geloben ; נֶדֶר (Gelübde בפ' השולח גט בגמ' רשב"ג אומ' שתהא נודרת (גיטי' ל"ו רע"א) אפי' למ"ד נדר שהודר ברבים יש לו הפרה על דעת רבים אין לו הפרה והני מילי לדבר הרשות אבל לדבר מצוה וכו'. בב"ר פרשת ע"א (רפ"ע) וידר יעקב נדר לאמר: נדר לאביר יעקב (תהלי' קל"ב, ב') נדר לאביר אברהם [2]) לאביר יצחק אינו אמור אלא לאביר יעקב תלה הנדר במי שפתח בו תחילה. *[אחי"ה וכנ"ה בקל יבמו' ק"ט: הנודר כאלו בנה במה, נדרי' ט'. טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר .. טוב מזה ומזה נודר ומשלם, שם כ"ב. ע"ז: כל הנודר אעפ"י שמקיימו נקרא חוטא, שם מ"ט. והלאה הנודר מן המבושל .. הנודר מן הירק, כתובו' ע"ב. היא שנדרה, נדרי' ט'. לא נדרנא, שם כ"ב: כ"ג. נדרת אדעתא דהכי, ירו' נדרי' רפ"ט דמ"א: אילו היית יודע שהנודר כאילו נוטל חרב ידוקרו בלבו נודר היית. וציווי דור עיי' רש"י לקידושי' מ"א רע"א דור הנאה ממנו, סנהד' כ"ד. דור לי בחיי ראשך. המקור תרג' לנדור (במד' ו', ב') לְמִדַּר. נפעל ערכי' ב'. והלאה נודרין ונִידְּרִין, שם ה'. נידר, ו'. לא נידר, נדרי' י"ב. והוא שנדור וכו'. הפעיל שם כ"ז. נזיר כ"ט: הִדִּירוֹ, כתובו' ע'. והלאה המדיר. אפעל שם: דלא אדרתן .. אדרתן, נדרי' כ"א: דאַדְּרְתָּה לברתא, כ"ד. דאדריה. הָפעל גיטי' שם נדר שהוּדַּר ברבים, נדרי' מ"ב. והלאה המוּדָּר הנאה, שם מ"ז: המודר אסור. והשם: ברכו' ל"ב. התיר נדרו, סנהד' ס"ח. ירו' שבת פ"ב ד"ה: הותר הנדר, ירו' נדרי' ספ"ח דמ"א. פתיחת נדר ובל"א וסורי נֶדְרָא נדרי' ח': כ"ד. ירו' נדרי' רפ"ט דמ"א: ב"ר פפ"א עיי"ע שטף ב'. והקבוץ חגיג' י'. היתר נדרים עיי"ע הר א', עירו' ס"ד: אין מפירין נדרים, מ"ק ט'. פרשת נדרים, יבמו' ק"ט. הפרת נדרים. נדרי' נ"א: בנדרים הלך אחר לשון בני אדם, אבות פ"ג מי"ג נדרים סייג לפרישות ובל"א נידרין תרג' תהלי' ע"ו י"ב ובכנויים נדרהא (תרג' לבמד' ל'. י"ב

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ה"ב וכדפו"ו. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר.

הולא׳). ומרוב עסק בנדרים נקראת כן מ ס כ ת נ ד ר י ם — והתואר כתובו׳ ע״א. ע״ג: אשה נידרנית ובירו׳ כתובו׳ פ״ז דל״א: אשה נדרית.

* גָּדַר (בל״ס ענין שפוע abschüssig sein) בהפעיל ב״ב כ״ב: בְּמַדִּיר את כותלו אבל ג׳׳ רבינו וכ״י ש״ס ממדיר והוא מע׳ מדר ב׳ ע״ש ומ״ש וש״נ תרג׳ פשיט׳ למיכ׳ א׳, ד׳ ובאפעל בתרג׳ למ״א י״ד, י׳ כמא דמַגְדְּרִין בגולילין כ״ה בדפו״ו. וממנו השם מנדרון מונדרון עיי״ע וע׳ מדר ב׳ — ובגימל בראש גנדר בל״ס ענין גלגל כלומ׳ הפיל ממקום שיפוע herabwälzen תרג׳ וגלל (בראשית כ״ט, ח׳, י׳) ונדר אבל ג׳׳ רבינו ובכ״י תרג׳ גנדר עיי״ע ומ״ש מל״פ گردن.

* נדיריא עיי״ע נדידא ומ״ש.

1 נָהַג (מל״מ ענין הולכה ובדרז״ל הרגל מעשה einen Brauch beobachten, einführen ובל״ע نهج) בתעניו׳ בר״ג דפ׳ ג׳ פרקים (כ״ו סע״ב) מפורש מאן דאמר הלכה[1]) דרשינן לה בפירקא מאן דאמר מנהג מדרש לא דרשינן כ י א ת ו ל ק מ ן[2]) מורינן להו[3]) מאן דאמר נהגו ה ע ם[4]) א פ י ל ו[5]) אורויי לא מורינן להו ואי עביד[6]) לא מהדרינן להו. בר״ג דפ׳ מצות חליצה (יבמות ק״ב.) ובפ׳ הקומץ רבה בגמ׳ ד׳ פרשיות (מנחות ל״ב.) אם יבא אליהו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל פי׳ ר״ח ז״ל בפירושיו[7]). בר״פ מצות חליצה (ירו׳ יבמות פי״ב די״ב רע״ג) ובריש פ׳ השוכר את הפועלי׳ ירושלמי (רפ״ז די״א:) א״ר אושעיא[8]) זאת אומרת מנהג מבטל את ההלכה[9]). ועוד פי׳[10]) בפ׳ המקבל בגמ׳ לשנים מועטות (ב״מ ק״י סע״א) אמר רב נחמן הכל הולך אחר מנהג המדינה[11]) ומוקמינן לה כמנהג המקום והטוען זולתי המנהג עליו הראיה וקיימא לן כוותיה[12]). ועוד בר״פ מקום שנהגו ירושלמי (רפ״ד ד״ל רע״ד) ר׳ אלעזר בשם ר׳ בון[13]) כל דבר שאינו יודע שהוא מותר וטועה בו באיסור נשאל ומתירין לו וכל דבר שיודע שמותר ונוהג בו באיסור נשאל ואין מתירין לו כל הדברים תלו אותן במנהג נשייא[14]) דלא למעבד עובדא ביומא דירחא מנהג ודלא למעבד עובדא באפוקי שבתא עד דתתפני סדרא ובשני ובחמישי עד דתתפני תעניתא מנהג[15]). *[אחי״ה השם מִנְהָג כבר בל״מ (מ״ב ט׳, כ׳) ובדרז״ל בפרט הרגל המעשה במצות וענינו כמו דְּבַר עיי״ע (ח״ג, י״ב: והלאה) ופי׳ נהגו העם בר״ה ט״ו: עירו׳ ס״ב: כתובו׳ ג׳: ח׳ סע״ב מ״ק כ״ז רע״ב, יבמו׳ ק״ב. כמו עמא דבר עיי״ע דבר וע׳ פק ג׳. ובענין נהגו אם מותר לכתחלה או לא עיי׳ בתוספו׳ כתובו׳ ג׳: ד״ה ותו שהשיגו על רש״י ועיי׳ הליכות אלי אות תקצ״ב. וכנ״ה בשבת קל״א: נוהגת, חולי׳ פ״י מ״א נוהגין בארץ ובחו״ל ושם פי״א מ״א פי״ב מ״א וזולתו פסחי׳ נ׳. נ״ג. ב״מ פ״ג. מקום שנהגו, מגיל׳ ה׳: דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור וכו׳, חולי׳ ו׳: נהגו בו איסור מ״ק כ״ז: כתוב׳ ח׳ סע״ב נהוג עלמא עיי״ע צדר, ירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ג ע״ד היך הוה אבוך נהיג, שם פ״ב ד״ד: כד אינון נהגין גביהון וכו׳, ירו׳ שקלי׳ פ״ב דמ״ז רע״א כך נהגין גבהון וכו׳, שם אונין נהגין ומקיימין וכו׳, ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח: הכין אתון נהיגין וכו׳. בספרא צו פרש׳ י״א פרק י״ח דרש לדרתם (ויק׳ ז׳, ל״ו) שינהוג הדבר לדורות וכן בתרג׳ קהלת א׳, ח׳ נהגו בה זילותא, ושם י׳, ד׳ די הויתא נהיג; לרות ד׳, ז׳ והכין נהגין למקני. וכן בהפעיל ביצ׳ כ״ג. תוספ׳ שם פ״ב תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי וכו׳ ובירו׳ ביצ׳ פ״ב דס״א סע״ג הנהיג על אנשי רומי עיי״ע קלס ז׳. ירו׳ שקלי׳ רפ״א דמ״ו רע״א הנהיג ר׳ חנינה בציפורין כהדא דרבן שמעון בן גמליאל לא אמר אלא הנהיג הא להלכה לא עיי׳ יד מלאכי סי׳ רי״ג] —

---

1) בנו״ג הלכה כ ר״מ וכן מוכח מפי׳ ר״ח ורגמ״ה וכ״ה בשאילתות בהעלתך ססי׳ קכ״ג אבל בכ״י ש״ס לי׳ כר״מ וכן לי׳ בבה״ג והוא כללא בעלמא עיי׳ ד״ס שם ובתוספ׳ עירובי׳ ס״ב: ד״ה ורבי יוחנן. 2) לי׳ לפנינו וכן לי׳ בכ״י ש״ס. 3) בנו״ג אורויי מורינן. 4) וכ״ה בכ״י ש״ס ב׳ ובדפוסי׳ לי׳. 5) לי׳ לפנינו ובכ״י ש״ס ובתוספו׳ נ מ י ושתי גירסאות נכונות הן. 6) וכ״ה בפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) ובכ״י ש״ס ואי עבוד ובנו״ג ואי עביד עביד. 7) כ״ה בכ״י ערוך ובדפ״ר בפירושו ובשדפ״ע לי׳. 8) בנו״ג הושעיה ובירו׳ יבמו׳ הנ״ל אי׳ זה בסתם. 9) עיין במראה מקום נ״ב בירו׳ ב״מ ברי קראטי ועוד עיי״ע מנהג ומ״ש. 10) היינו ר״ח. 11) בנו״ג הכל כמנהג מדינה. 12) והובא זה פי׳ ר״ח בשם הערוך בפחד יצחק ע׳ מנהג מבטל הלכה צד ק״מ סע״א ורע״ב וע״ש הפירוש ועוד עיין בתש׳ מהר״י קולון שרש נ״ד. 13) בנו״ג בשם ר׳ אבין. 14) כ״ה בכ״י ערוך וכ״ה בירו׳ פסחי׳ ובירו׳ תעני׳ ובדפ״ע נשיא. 15) ודע כי בירו׳ פסחי׳ רפ״ד ד״ל סע״א ורע״ב אי׳ בזה״ל נשייא דנהיגין דלא למיעבד עובדא באפוקי שובתא אינו מנהג עד יפני סדרא מנהג בתרייא ובחמשתא אינו מנהג עד יתפני תעניתא מנהג. . יומא דירח מנהג וכ״ה בירו׳ תעני׳ פ״א דס״ד רע״ג בקצת שנויים ובשני מקומו׳ דירו׳ אי׳ זה ק ו ד ם מאמרו דר״א בשם ר׳ אבון (בון) ולא כהצעת רבינו.

2 נָהַג (מע' הקודם Lenker, מנהיג; führen, leiten Steuerruder ועיין בפנים) בפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג.) ואת כל המנהיגין פי' הם המשוטות שהמלחים מנהיגין[1] בהם הספינות[2]. בפ' שנים אוחזין בגמ' היו שנים (ב"מ ח':) אמר רב יהודה נחזי אנן דתנן בפ"ח בכלאי' (מ"ג) המנהיג סופג את הארבעים. פי' „המנהיג בשור ובחמור ודש או חרש סופג את הארבעים". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא). וכנ"ה שם בב"מ רכוב ומנהיג, ושם: במנהיג ברגליו וכו' תרי גווני מנהיג וכו', שם: שנים שהיו מושכין בגמל ומנהיגין בחמור או שהיה אחד מושך ואחד מנהיג וכו' ע"ש כל הסוגי' ושם ט'. עיי"ע הנהגה. כלאי' פ"ח מ"ב אסורין לחרוש למשוך ולהנהיג. ובענין משוט ב"ב צ"א סע"א ורע"ב אוי לו לעולם שאבד מנהיגו עיי"ע קברנט א'. וכן נאמר על הנהגת בני אדם סנהד' צ"ב. פרנס המנהיג את הצבור בנחת מנהיגן לעו"ה. ב"ר ר"פ ל"ט תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג וכו' תאמר שהעו"ה בלא מנהיג וכו'. וכן בקל כתובו' ק"ג: נהוג נשיאותך ברמים עיי"ע דם ב'. פסחים קי"ג סע"ב צריך לנהוג בו כבוד, סוט' י"ג רע"א נהגו בהן כבוד. התפעל ירו' ב"ק פ"ו ד"ה ע"ד רוח שהעולם מתנהג בו וכו'. ועוד בא בקישור שבעולם עם בינוני פועל בשמוש שם מופשט בנוהג שבעולם[3]) ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד (עיי"ע אנגקי) ירו' סוט' פ"א די"ז. ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: ב"ר ספ"ע. פי' במה שהוא נוהג בעולם היינו מנהג העולם כעין עולם כמנהגו נוהג עיי"ע מנהג] —

* 1 נְהִי (מל"מ נְהָה (בנפעל) ענין קיבוץ ובל"ע نهى (sich hinzuthun בתרג' באיתפעל תרג' וינהו (ש"א ז', ב') ואתנהיאו, ונקוו (ירמי' ג', י"ז) ויתנהון כפי גי' המתורגמן. ועוד עיין תרג' ירמי' ל', כ"א; ל"א, כ"ב; להושע ב', ט"ו; ג', ג'. ה'.

* 2 נְהִי (בל"ס נְהֵא מפעל הוי בעתיד נֶהֱוֵי (ב"מ י"א.) ובקטיעה נְהִי פי' יהיה כלומ' אם גם הוא (sei es auch, wenn auch ב"ק ע"ו. נהי דסבר וכו'. יומ' ס"ד. נהי נמי וכו', יבמות ס"א. נהי דמיעטינהו קרא וכו', סנהד' ל"ה סע"א נהי דפומא[4]) כתבין וכו', ע"ז ס"ה. נהי דלגין דינא הוא לאותוביה וכו', כתובות ק"ג: נהי דאינו ממלא מקום אבותיו וכו', הוריו' י"ג סע"ב עיי"ע קטר ג'. מנחו' ק"ב: נהי דמהניא להו וכו'.

נְהַל (בל"ס נְחַל ובל"ע نخل פי' הנפה (sieben בפ"ק בברכות (ו'.) נייתי קיטמא נהילא. פי' עפר הנעבר בנפה. בפ"ק בתעניות (ט':) נהילא מקמי מיטרא אתי מיטרא. פי' „המטר היורד דק כמו הקמח אם הם תחילת ירידת המטר ירד מטר הרבה וסימן נפה שכיון שמתחלת לפלוט הדק[5]) פולטת סולת וצריד[6]) וכיוצא בו אבל אם זו נהילא באחרית המטר דע דפס מטרא וזהו תמצית מטר וסימנך חריא דעיזי"[7]) ס"א (רדיא) [צ"ל דריא][8]) וכבר פירשנו בע' חר (ח')[9]). באלו טרפות בגמ' נפלה מן הגג (חולי' נ"א סע"ב) קיטמא נהילא חיישינן פי' כיון שנעבר[10]) האפר בכברה ודאי לא משרק וחיישינן לריסוק האברים. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רגמ"ה (כ"י בקובץ אנגיילי' דף ש"י סע"ב) וז"ל נהילא חיישינן שעשוייה ככברה ודאי לא מישרק ע"כ. וכנ"ה בביצ' כ"ט: נהלא קמחא עיי"ע הל[11]) כתוב' ס"ב: קא נהלא קמחא ובבינוני פעיל נְהִילָא פי' רָקוּד והוא מל"ס וע' הנ"ל ואותיות ה' ח' נתחלפו. והשם מהולתא = منخل נפה Sieb וזה הפי' יותר נוח מגזרת המלה שבע' הל. והתואר מְהוּלָא עיי"ע נהולתא] —

* נִיהֲלִי, נִיהֲלָךְ, נִיהֲלֵיה עיי"ע נהליה במו"ע אחר ע' נטש.

* נָהַם (מל"מ ענין צעקה של ארי וחושאל לזעקת הים ולהמית צער (brummen, lärmen, toben בהוראה הראשונה ברכות ל"ב. אין ארי נוהם וכו' חולי' נ"ט סע"ב ניהם חד קלא . . ניהם כלא אחרינא והושאל לאדם ויק"ר ספ"ו והמוגים (ישעין י', י"ד) אילין דמנהמין וכ"ה בתרגו' ישעי' שם: מנהמין והוא לפ"ע מל"ע نأم דבור וקול בשפת

1) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע מנהגין. 2) וכ"ה מפורש בגמ' שם מנהיגין: אילו המשוטין שלה. 3) על דרך אם בה בנותן טעם (חולי' פ"ז מ"ד); בכונס משקה נדה מ"ט. עיי"ע כנס. 4) כגי' כ"י ש"ס וכהגהת המרש"ל. 5) וכ"ה בדפ"ר וכפי' ר"ח אבל בדפ"ע הדק הדק. 6) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר ובשרפ"ע וכ"י צריר וצ"ל צליד ועי' "ע צרד א' ובכ"י ה"ב ו"ו צריך וט"ס הוא. 7) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בתעני' (בש"ס ווילנא) וכן בפי' רגמ"ה כ"י: נהילא מטר דקה. 8) וכ"ה בכ"י ו"ו וה"ב ובכ"י ק"ט דריה ועיי' מ"ש בע' חר ח' ובדפ"ע כאן רדיא וזהו ודאי ט"ס. 9) בח"ג' תפ"ב: והלאה ע"ש וש"נ פי' רגמ"ה. 10) בכ"י ק"ט כאן ובריש הע' נעבד. 11) ח"ג ר"ו ושם בשורה ו' אי' נהר בט"ד וצ"ל נהל.

רוח ונאמ' גם מיונה ברכות ג'. ב"ק שמנהמת כיונה וכן תרג' מנהגות כקול יונים (נחום ב', ח') מנהמן כקול יונים. והשם (כל"מ נְהָמָה) איכ"ר פ' טומאתה: כדי שלא ישמעו נהמת ביניהן וכו', והשם המופשט פסיקת' רבתי פכ"א ילק' ישעי' ר' של"ו דרש מנחמכם (ישעי' נ"א, י"ב) הנהימה שניהמתם לפני בהר סיני וכ"ה בפסיקת' דר"כ צד ק"מ לפי גי' כ"י פארמא ובשאר כ"י בט"ס נחמה שנחמתם עיין מ"ש ר"ש באבער שם. ועוד השם ניהומי (בל"ס נוּהְמָא) ילק' תהלי' סוף רמז תתס"ד ויגער בים סוף (תהלים ק"ו, ט') .. לא מגעורי אלא מנהומי וינהם עליהם כנהמת ים (ישעי' ה', ל') ובמד' שו"ט מזמור ק"ו אי' מנהם עליהם כנהמת ים. תרג' שאגה (ישעי' ה', כ"ט) ניהומי ובתרג' זכרי' י"א, ג' קל ניהמתהון, בשאגתי (תהלי' ל"ב, ג') בנהמותי וכ"ה בל"ס נֶהְמְתָא.

נהם (= נַהְמָא מל"פ نان לחם Brot) בפ' הגוזל עצים בגמ' ר"מ אומ' (ב"ק צ"ז.) אמר רב נחמן עבדא נהם[1] כריסיה לא שוי. בביצ' בר"ג דפ' יו"ט (ט"ז.) ובר"פ הנודר מן המבושל (נדרי' מ"ט:)[2] בבלאי טפשאי אכלי נהמא בנהמא. פי' „הדייסא פת היא"[3] ואין דרכה להאכל עם הפת לענין ברכה כבר פירשנו בע' דבר (א'). בפ' אלו נערות בגמ' דסמוך האונס (כתובו' ל"ט:) כי נהמא אקושי בחינכי. פי' הבולע פת יבשה וכואב לו בית הבליעה וכשבולע פוצעתו. *[אחי"ה המלה פרסי' היא ואינה בירושלמי כי אם בש"ס בבלי חוץ מקומו' הנ"ל עוד ברכו' י"ב סע"א תמרי ונהמא וע"ש כמה פעמים נהמא, ושם ל"ה סע"ב נהמא מסעד סעיד שמוחי לא משמח שם ל"ז: נהמא דהנדיקא עיי"ע הנדיקא וע' טרתא. ובכ"י ש"ם לדף מ"ב: הרבה פעמי' נהמא ובדפוסי' לחמא. שבת ק"מ: מ"ק כ"ח. נהמא דשערי, ושם לא תיכלון נהמא באפי גברייכו ע"ש פירש"י. ב"מ קי"ג: מאן דאכיל נהמא ולא מסגי ארבעה גרמידי, פסחי' מ'. נהמא דעיפושא. עירובי' כ"ט סע"ב עיי"ע טבהק, חולי' ס': בעינא דאיצבית ליה נהמא לאלהיכו ובע' צבת ב' גרס רבינו לחמא. תמיד ל"ב סע"א איתו לי נהמא איתו ליה נהמא דדהבא וכו', סנהד' ק"ט: לא יהבו ליה נהמא, כתובו' י' סע"ב מקמי נהמא .. לבתר נהמא. ילק' אסתר תתרנ"ו טולמא דנהמא עיי"ע טלם (ח"ד ל"ד:) ויש"נ ירו' סנהד' ספ"ב ד"כ סע"ג מנהם טלמא צ"ל מנחם טלמיא כדאי' בקהל"ר ר"פ ברבות. ובהשאילה תשמיש המטה כמו לחם בל"מ נדה י"ז. עיי"ע פקל ב' — ודע כי הה"א במלת נחמא ובסמיכות נַהְם (לפי גי' היפה מציון ב"ק צ"ז. עיין לעיל) משתמש הברה ארוכה לעומת מלה פרסית نان ובל' צענד — פאצענד لما נראה שהוא מל"ס לחמא פי' פת ולפי זה אולי נהמא הוא לאמא הנ"ל] --

* נהפכנותא (מפעל הָפַך בל"ס מהפכנותא Verkehrtheit) תרג' משיבת פתאים (משלי א', ל"ב) דנהפכנותא דשכרי ובפשיט' מהפכנותא.

* נָהַק (מל"מ (איוב ו', ה') ענין געית החמור wild schreien) ריש שהש"ר וריש קהל"ר חמור נוהק והוא יודע מה נוהק, ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד וירו' שקלי' רפ"ה דמ"ח רע"ד שריית מנהקה. והשם בתרג' ירו' א' לבראשית ל' ט"ז קל נהיקא דחמרא.

נָהַר (מל"מ וכן בל"ס נְהַר leuchten, hell sein בל"ע انور leuchtend ועוד עיין בפנים) בגמ' דפ"ק דתעניות (י'.) חשוך ענני סגיאין[4] מוהי נהור ענני זעירין[5] מוהי. בס"ג דפ' חבית (שבת קמ"ז:) תנא לא ר' נהוראי שמו אלא ר' נחמיה שמו ואמרי לה ר' אלעזר בן ערך שמו ולמה נקרא שמו ר' נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה — הכא תרגימו נהריתא (ב"מ ע"ח:)[6] כבר פירשנו בע' ברק. *[אחי"ה ושם פי' רבינו שעיניה יפים ואינה רואה וכו' וא"כ הוא בל' נקיה כמו סגי נהור עיין מ"ש (בח"ב, קצ"ט:) וכן משתמש לשון מאור ומפתחא עיי' ערכם. וכנ"ה סגי נהור ברכו' נ"ח. סגיא נהורא ירו' כתובו' פי"א דל"ד: ירו' שקלי' ספ"ה דמ"ט: ויק"ר פל"ד וירו' פיאה ספ"ח דכ"א: ושם ג"כ הקבוץ סגיא נְהוֹרַיָּא וכ"ה שם ספ"ה די"ט. כלומ' מרבה המאור. וכן ענין נהורא (בל"ס נַהְרָא) מאור עינים Augenlicht ב"ק פ"ג סע"ב דילמא נהורא שקיל מיניה נהורא אמר

[1]) כ"ה נכון מאוד וכ"ה בכ"י ש"ס ב"ק וכ"ה בכ"י ש"ס ב"מ ס"ד: ובנימוקי יוסף דפי' קושט' ובנו"ג בשני המקומו' נהום ובגיטי' י"ב. דנהום. [2]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע לי' ובנו"ג שם לחמא בלחמא. [3]) הועתק מפי' ר"ח בש"ס ווילנ'. [4]) ועיי"ע סג ד'. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"ס סגיאין. [6]) וכ"ה בע' ברק וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג נהוריתא ובל"ס נְהִירוּתָא.

רחמנא נשקול מיניה. קידושי' כ"ד: נהורא בריא .. נהורא כחישא. ועוד ענינו רק מאור פסחי' ב', ז': ח'. הוריו' י"ב. איכ"ר פ' רבתי ד"ה חד כותאי. והקבוץ ברכות נ"ב: ב"ש סברי חדא נהורא איכא בנורא ובי"ה סברי טובא נְהוֹרֵי איכא בנורא והושאל לאב ולאם פסיקת' רבתי פכ"א ככד כנגד יהי מאורות וכו' תרין נְהוֹרִין אביך ואמך הוי זהיר ביקריהון. ותרג' מאור, מאורות: נהורא, נהורין עיי' לבראשית א', ג' והלאה ושם י"ד. ט"ו. ט"ז — והפעל בקל תעני' הנ"ל, פסיקת' דר"כ קכ"ג. מרי ינהור דינא קדמך. באפעל ירו' יומ' רפ"ג ד"מ: ירו' ר"ה רפ"ב דנ"ז ע"ד אנהר מנהרא. ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ד דהוה עליל לעזרה והיא מנהרא עאל ואנהרת, ב"ב נ"ג: ואנהרינהו עינין ממתניתא, סוט' ו'. אנהר עיינין ממתניתין, שהש"ר פ' ראשו הות (אוריתא) מנהרא לי. קהל"ר פ' ראה זה: אורייתא היא דמנהרא אפיי. שבת הנ"ל עירובי' י"ג: מנהיר עיני חכמים בהלכה עיי"ע נהוראי. בינוני פעיל וגם במקום התואר נְהִיר, נהירא בל"ס פי' בהיר ועוד הצהיל פנים leuchtend, erleuchtet, hell, heiter [1]) ברכות נ"ח: עיי"ע הבא אח"ז ולרוב בקשור אפים עיין ויק"ר פי"ט נהיר באפי עיי"ע אימטין (ח"א, קט"ז:), ירו' שבת רפ"ח ד"א. ירו' פסחי' פ"י דל"ז ע"ג אפוי נהירין, וכ"ה ירו' שקלי' פ"ג דמ"ז ע"ג וקהל"ר פ' ראה זה — והושאל למשיח איכ"ר ס"פ על אלה: נהירא שמו שנא' (דניאל ב', כ"ב) ונהורא עמיה שרא (נהרא) [צ"ל נהירא] כתיב ועיי' ב"ר רפ"א ונהורא עמיה שרא זה מלך המשיח — והשם נַהִירוּ דניאל ה', י"א. י"ד — [Erleuchtung, Einsicht

* נְהוֹרַאי (מע' הקודם שם תואר הכבוד א') לתנאי ב') לאמורא ג') לאשה) שבת קמ"ז: לא ר' נהוראי שמו אלא ר' נחמיה שמו וכו' עיי"ע הקודם, וכ"ה בעירו' י"ג: אבל במאמר הקודם שם כפי הנראה עיקר הגי' כגי' כ"י ש"ם וז"ל תנא לא ר"מ שמו אלא ר' מ י י ש א שמו ולמה נקרא שמו ר"מ שהיה מאיר פני חכמים (ובדפוסי' שהוא מאיר עיני חכמים) בהלכה והגי' ר' מיישא היא הנכונה עיין יוחסין השלם 43 וראיותיו צודקות הנה ועוד עיין סד"ה ריש אות נו"ן (צד קל"ט: בדפ' ווארשא). אבל בסד"ה שם היטב מתמיה על החלטת רש"י ויוחסין כי ר' נהוראי הוא ר' נחמיה כפי משמעות לשון הגמ' והביא ציונים כי ר' נהוראי ור' נחמיה פליגי אהדדי ע"ש ואני באתי להוסיף כי בקצת מקומות נראה כי ר' נהוראי הוא ר"מ עיי' תוספת' שבת ספ"ז (ח') וכן היה ר' יוסי אומר וכו' ר' נהוראי אומר וכו', תוספת' סוט' פ"ג ר' יוסי אומ' וכו' ר' נהוראי אומר וכו' ברכות נ"ג סע"ב נזיר ס"ו: ר' יוסי אומ' וכו' א"ל ר' נהוראי וכו' הרי שר' נהוראי הוא ר"מ כי בעל פלוגתיה ר' יוסי הוא וא"כ זו ראיה לדעת הרמב"ם (הובא בסד"ה) כי ר"מ הוא ר' נהוראי. ובהיפך יש ראיה כי ר' נהוראי הוא ר' נחמיה חוץ מציון משבת ועירו' הנ"ל ממה דאי' בתוספת' סנהד' רפ"ד ר' יהודה אומ' וכו' ר' נהוראי אומר וכו' וידוע הוא כי בעל פלוגתיה דר' נחמי' הוא ר' יהודה ובאמת בכ"י א"פ ובב"נ בברכות נ"ג סע"ב אי' הגי' ואמר לו ר"נ (= ר' נהמיה) במקום ר' נהוראי לכן נ"ל כי ר' נהוראי אינו שם עצם כי אם שם תואר הכבוד עפ"י מה שאמרו שהיה מנהיר (או מאיר) עיני חכמים בהלכה וידוע כי גם מאיר הוא תואר הכבוד כי עיקר שמו היה ר' מיישא ב') שם אמורא חולי' נ"ה סע"ב ר' נהוראי משמיה דשמואל. ירו' מעשרו' פ"א דמ"ט. נהוראי בר שיניא אמר וכו'. ב"ר ס"פ צ"א ר' חנינא ור' מרינוס תרויהון אמרין בשם אבא נהוראי. ירו' ברכות פ"ג וסע"ב א"ר אחא בשם ר' יוסי ביר' נהורא ובירו' סוכ' דנ"ג ע"ד ר' יוסי בן נהוריי, ירו' יבמות פ"א ד"ג. ר' סימון בש"ר יוסי בשם נהוריי מזה מוכח כי היה אמורא ולא תנא כדעת התוספו' ב"מ מ"א: סד"ה קרנא וע"ש רש"י ריש העמוד ד"ה ואני אומר. ג') ירו' ברכות פ"ג ד"ו סע"א נהוראי אחתיה דר' יהודה נשיאה עיי"ע יהודינֵיי (ח"ד, קי"ד.) וכן נקרא שם העצם לנקבה בל"ר Lucia על שם lux והפעל luceo ענין מאור וכן אחת משבע עולמתא דאסתר נְהוֹרִיתָא עיין תרג' אסתר ב', ט'.

נָהָר (מל"מ Fluss, Strom) בפ"ק דחולין בגמ' מתוך הטבעת (חולי' י"ח:) נהרא ונהרא פשטיה פי' לפי שרב נחמן היה בנהרדעא ורב יוסף בפום בדיתא וכך אמר לו רב יוסף ב נ י נהר נהר ומה ומה שנפשט בו ומה שנהגו בו שם נהגו בו היתר וכאן נהגו בו איסור[2]). נהר פקוד ככר

[1]) ואולי מזה גם ל"מ ישעי' ס', ה'; תהלים ל"ד, ו'. [2]) וגי' בני לי' לפנינו בחולי' י"ח: וגי"ז. אבל כן מוכח מפי' רגמ"ה כ"י (בקובץ כ"י אנגי דף ר"צ סע"ב ורצ"א רע"א) וז"ל ב ר י נהרא נהרא ופשטיה לשון גשר כלומ' כשם שכל נהר יש לו גשר שלו לבדו כך כל המקומות אין להן דעת אחת אלא אילו יש להם דעת אחת ובמקום אחר דעת שלהם ע"כ ועוד עיי' פירש"י בשני מקומות הנ"ל ועיי' רשד"ם או"ח סי' כ"ו הובא בפחד יצחק ע' מנהג מבטל הלכה.

פירשנו בע' מה. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס מח. ודע כי בע' מה הביא רבינו כתובו' כ"ז: ובכורו' ל"ו. ובשני מקומו' אי' בש"ס נהר פקוד אבל בדפ"ע וגם בכ"י ערוך אשר ת"י לא הביא רבינו מאומה מנהר פקוד וחבל על דאבדן ולא משתכחין בערוך, ועוד עיי"ע הבא אח"ז — גיטי' ס': בני נהרא. ושם: נהרא כפשטיה ליזיל ועוד עיי"ע בר שניא. והקבוץ נְהָרוֹת ברכו' נ"ה סע"א, נהרין ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ג עיי"ע יד (ח"ד, ק"י סע"א) — ובצרוף שמות המקומות עיי"ע הבא אח"ז] —

נָהָר (= נהר אבא אולי Nahraban על יד טיגרים) בס"ג דפ' ר"א אומ' תולין (שבת ק"מ:) ניזבון מכיתנא[1]) דנהר אבא. פי' „שם מקום". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ואולי הוא מקום הנ"ל קרוב לעיר Vasit עיין וויעזנער שאליען למס' שבת 255 — ובצרוף נהר אי' הרבה שמות פרטיים עיין באלה מקומות ברכות מ"ב: נהר אנק כפי גי' הכ"י ש"ס ובה"ג ובנו"ג נהר דנק וכבר פירשתי בע' דנק (ח"ב, צ"ח:) ע"ש ואיננו Narraga כדעת ה' וויעזנער (שאליען לברכו' 94) כי זה הנהר אחד הוא עם Naharra עיין מאננערט ח"ה, 283. נהרביל בחולי' פ"ז: רב (אסי) [צ"ל יוסי][2]). מנהרביל אומר, ושם קל"ו. אמר ר' יוסי מנהרביל ופי' רגמ"ה ורש"י שם מקום והוא לפע"ד נהרבלא עיי"ע נהרבלאי שפי' רצ"ג שם מקום. והוא אולי נהר הנקרא Belis, Belias (מאננערט ח"ה 209 .208) בצפונה של מסופוטמיא ועל שם הנהר נקרא המקום נהרביל[3]). נהר בורצנין מ"ק ד' סע"ב כפי גי' רבינו בע' קדח א' ע"ש ובפי' ר"ח נהר ביצין וצ"ל ברצין ובב"מ כ"ד: בירן ובכ"י ש"ס בורן בכולם ט"ס ועיקר כגי' רבינו ופירשתיו בע' בורצנין (ח"ב קצ"ט.) ע"ש. נהר גיזא, נהר גמדא סוכ' י"ח. ע"ז ל"ט. כבר פי' בע' אֵיתָן (ח"א, של"ד) וש"נ נהר איתן, נהר ואני (יואני) קידושי' ע"א: ב"ר פט"ז כפי גי' אמיתי' של רבינו (ע' ואני) ובירו' יבמות פ"א ד"ג רע"ב נהר וואניי הוא נהרואן וכבר פי' בע' ואני (ח"ג, רנ"ג) וש"נ נהר גנזק (עיי"ע עזק) נהר זרוק. נהר זופתי עירובי' ס"ד. כבר פי' בע' זיפתי (ח"ג, שי"ב.) וש"נ שינויי הנוסחאות. נהר מלכא שבת ק"ח. גיטי' ע"ג. וזולתו הוא Naarmalcha אצל פליניאום regium flumen ובספרים היונים Βασίλειος ποταμός עיין מאננערט שם 251 תוצאות זה הנהר הנה מפרת והלך בדרומית מזרחית לטיגרים. והחלק שהלך לאפמיא נקרא נהר מלכא סבא ב"מ ק"ו: עיי' מ"ש ה' נייבויער 341. נהר פניא גיטי' ס"ה סע"ב אולי הוא ט"ס במקום נהר פפא יומ' ע"ז: תעני' כ"ד: נהר פפיאתא עירו' פ"ב: עיי"ע גד (ח"ב רל"ט). נהר פקוד ביצ' כ"ט. כתובות כ"ז: בכורות ל"ו. חולי' קכ"ז. ירו' סנהד' פ"א די"ט. תמיד בדל"ת ואולי צ"ל ברי"ש פקור והוא Pakoria של פטלמיאום (מאננערט 241, נייבויער 365)] —

נהר (מע' נהר א' wissen, sich erinnern, d. h. klar werden im Gedächtniss) בס"ג דשבת (קנ"ו.) נהיר וחכים. פי' זכרן וחכם. בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ"א:) נהירנא כד הוו קיימין ד' סאין בסלע. באלו טרפות בגמ' דרוסת הזאב (חולי' נ"ד.) נהירת ליה. בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (שם צ"ג.) נהירנא כד הוו מארין[4]) בבי מדרשא בהמה בחייה פרוקי מפרקא. בפ' הרואה בגמ' על הזיקין (ברכות נ"ח:) נהירין לי שבילי דרקיעא. פי' יודע אני דרכי הכוכבים ברקיע כמו שאני יודע נתיבות מדינתי. בב"ר פרשת ל"ד (ל"ג) ותנח התיבה: ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא (קהלי ט', ט"ו) אמר הקב"ה אין לית אתון מנהרין ליה אנא מנהר ליה ויזכר אלהים את נח (בראשית ח', א'). *[אחי"ה והוא אפעל וכ"ה בירו' קידושי' פ"א דס"א. אנהר ונפיק ליה מן דימוסיא. ולרוב בבינוני פעיל ירו' מגיל' פ"א דס"ד. נהיר את כד וכו', ירו' כתובו' פ"ה ד"ל. נהיר דהויתון אמרין וכו' ובירו' ערלה ספ"ג דס"ג ע"ג נהור אתית אמר צ"ל נהיראית אמר וכו', ירו' נזיר ספ"ה דנ"ד: נהירין הוינן וכו' והרבה פעמים נהירנא בב"ב צ"א: תעני' י"ט:] —

* נְהַר (מל"ע نقر חצב בור graben, tief aushauen) שהש"ר פ' הנך יפה רעיתי ופי' כמגדל דרש שנלשו מהר גלעד: טורא דאיתנהרתון מן גווה פי' שחצבתם ממנו וכעין הביטו אל צור חצבתם וגו' (ישעי' נ"א, א').

נְהַרְבְּלָאֵי (פי' חכם על שם מקומו נְהַרְבִּיל עיי"ע נהר ג') בס"ג דפ"ק דסנהד' (י"ז:) נהרבלאי מתנו רמי בר ברוכי. *[אחי"ה במבוא

---

[1]) בנו"ג דזבין כיתוניתא ליזבין. [2]) וכ"ה יוסף בפי' רגמ"ה כ"י (בקובץ כ"י אנגיליקי דף ש"ב ע"ב). [3]) ולא נהר בול כדעת ה' נייבויער גיאגראפיא 395. [4]) כ"ה בדפ"ר ובשרפ"ע אמרין ובנו"ג דהכי הוו אמרי.

ח"א XVIII העירותי כבר על פי' רצ"ג שעל פיו נגרר רבינו אבל כעת הוברר לי כי גם ר"ח גרס כן בסנה' וז"ל נהרבלאי מתני רמי בר ברוכי ע"כ ובלי ספק אודות הגי' ברוכי הביא רבינו זה הציון והוא כגי' כ"י ש"ס וכגי' כ"י רש"י בביצ' ח': ובנו"ג ברבי ויתר השנויים עיי"ע ברוכי וד"ס לסנה' וביצ' הנ"ל. ובביצ' אי' רק נהרבלאי אמרי וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח שם (בש"ס ווילנא) וצדקו דברי רצ"ג (במבוא הנ"ל) כי שם מקום אחד ושמו נרביל ע"כ ובכ"י ה"ב כאן גרס באמצע הע' לנכון „נהרבילאי" פי' מי שהוא ממקום נהרביל כדאי' ר' יוסי מנהרביל עיי"ע נהר ג'. וכה"ג נהרבילאי בברכו' נ' רע"א כפי גי' הכ"י ש"ס ובנו"ג בלי יו"ד אחר הבי"ת. ובדפ"ר (אשר שם לי' (בר) ברוכי) כתב בשתי תיבות נהר בלאי וצ"ל בתיבה אחת] —

נְהַרְדְּעָא (עיר בבבל ששמה (Naarda (Narraga אמוראי דנהרדעא רב המא (סנה' י"ז:).
*[אחי"ה וכה"ג בפי' ר"ח לסנה' ובנו"ג נהרדע' בקו על הע' ופשטו בקצת דפוסי' נהרדעי וביוחסי' השלם (168) הגי' נהרדעי אמרי הוא רב חמא מנהרדעא ובה"ג סוף ה' נחלות הנוסח אמראי (אולי צ"ל אמרי) בנהרדעי. ב"מ ק"ד: ב"ב ע': אמרי נהרדעי והוא קטוע מן נְהַרְדָּעְאֵי וכ"ה באמת בכ"י ש"ס לב"מ שם ולרוב נשמט העי"ן עיי' שבת קל"ג: מ"ק כ"ז סע"ב ב"מ ל"ו רע"ב שבועות ז'. אמרי נהרדעי מ"ק י"ט: נהרדעי אמרי והיחיד ירו' פסחי' פ"ה דל"ב. את נְהַרְדָּעַאי ודר בדרום. והמקום נקרא נהרדעא ברכות י"כ. פסחי' נ"ו. ושם דר והורה שמואל עיין ברכות נ"ח: עיי"ע נהר ב' ומשם היה רב זביד מנהרדעא שאינו רב זביד סתם עיין רש"י קידושי' ע"ב: ועיין ב"מ ע"ג: מ"ק כ"ז: ב"ק ט"ז. ע"א: יבמות י"ח: מ"ח: סנהד' ס"ט: ערכי' ו'. וכן היה רב חמא מנהרדעא עיין ב"כ ז' רע"ב נהרדעי לטעמייהו ע"ש רש"י ותוספ' ובכ"י רגמ"ה כתב וז"ל רב נחמן ושמואל ורב חמא (מנהרדעי) [צ"ל מנהרדעא]. והרבה לספר מזו העיר Νεαρδὰ בן מתתיהו על המלחמו' י"ח ט', א' ויש להבדילה מן נהרדעא בתרג' ירו' א' לדברי' ב', כ"ו] —

* נו (?) ירו' נזיר ספ"ג דנ"ב ע"ד היי די נו וכו' בט"ס תחת היידנו, היידינו וכ"ה לנכון בירו' סנהד' פ"ה דכ"ב ע"ד עיי"ע דין (ח"ג צ"ב) וש"נ ועיי"ע היידא (שם ר') ירו' כלאי' ספ"ט דל"ב סע"ד ההן נו נשוך (ג' פעמים) ובר"ש סוף כלאי' הגירס' ההן בו ולפע"ד גם זה ט"ס וצ"ל הָהנּוּ עיי"ע ההן (ח"ג, קי"צ.).

נָו (= נָוֶה פי' כמו נָאֶה (schön, angenehm בפ"ג בערכין (י"ג:) אחד שהעריך את הנוה שבישראל [1]) ואת הכאור [2]) שבישראל נותן נ' סלעים. בפ' ר' אליעזר פ"ט בנדרים (ס"ו.) בנות ישראל נוות הן אלא שעניות מנוולתן. ס"א נאות. *[אחי"ה וכס"א אי' בנוסחאות ובהיפך בירו' נזיר פ"א מ"א אהא נאוה ובמשנה שבבבלי ובמשניות נוה והפעל ממנו בפיעל ובנפעל ירו' פיאה פ"א דט"ו: (דרש ואנוהו) וכי אפשר לו לאדם לְנַוּוֹת את בוראו אלא אֶנָוֶּה לפניו במצות (ועיי"ע נָאֶה). נתפעל סוט' פ"א מ"ח במשנ' דירו' ושם בגמ' פ"א די"ז: אבשלום נתנווה בשערו ובמשניות ובמשנ' דבבלי נתגאה — והשם נוֹי (תחת נְאוֹי) פי' יופי עיי' ע"ז פ"ג מ"ד, עדיו' פ"ב מ"ט ירו' קידוש' פ"א דס"א. ויק"ר פכ"ו ירו' יבמות רפ"א ד"ב: ירו' כתובו' ספ"ז דל"א ע"ד ב"ר פי"ז, פמ"ה אסת"ר פ' בשנת שלש, פסיק' רב' פל"א. ובכנויים זבחי' נ"ד: עיי"ע ניות וש"נ. ירו' מעש' שני ספ"ג דנ"א: לנוייה של חצר, שהש"ר פ' שני שדיך לנויה של אשה. ב"ר פי"ב עיי"ע ביב] —

* נָוֶה (מל"מ ענין דירה (Wohnung כתובו' פי"ג מ"ט עיי"ע בדק (ח"ב, כ"א). ב"ר ספ"נ כשם שהנוה הרעה בודק כך הנוה היפה בודק, ועיי' ירו' כתובו' ס"פ י"ג דל"ו: ב"ר רפס"ד עיי"ע נִיוֶה וממנו הפעל ינוה סוט' ט'. ב"ב צ"ח. עיי"ע יהיר.

* נָוֶה, נְוֵוה, נְוִי, נוהי (שם מקום) ויק"ר פכ"ג חלמיש לנוה. רות רב' פ' ותאמר לה: ר' שילה דנווה קהל"ר פ' ויותר (ר' שאול) [ר' שילה] דנווה ובויק"ר פל"ד דנוהא וצ"ל דנוה וכ"ה בירו' שבת פ"ב ד"ה. ר' שילא דנוה. ירו' סנהד' פ"ג דכ"א: רבנן דנוה. ובשבת ל'. ר' תנחום דמן נוי ובכ"י ש"ס מן ננוה ואולי צ"ל מן נוה ובענין Navi, Nova עיי' מ"ש ה' נייבויער 245 ואולי אחד הוא עם נואי, ניוי של גי' כ"י תוספת' שביעי' פ"ד: עיירות המותרות בתחום נואי (ובכ"י ו"ו ניוי) ובנו"ג בט"ס גיתו ויותר משובש בירו' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ד בתחום נכי.

* נָוְיֵי (Dattelkerne) זה עיקר הגי' ורבינו הביאו בע' נזיי כגי' הספרים שאינם מדוייקים עיי"ע נזיי ומ"ש.

[1]) בנו"ג את הנאה. [2]) כ"ה בדפ"ר ובנו"ג כעור וכ"ה בדפ"ע אבל הנכון כגי' דפ"ר ועיי"ע כאור.

* נוּז עיי"ע נז.

* נוּחַ עיי"ע נח.

* נוּח (לפע"ד מל"פ ﻧﻴ̣ﺢ בל' הוצואריש ניג פי' עוד, גם ferner, auch) אסתר ט', י"ח ונוח בחמשה עשר בו קשה הבנה הוא לפרשו מל' מנוחה וענינו עוד, גם ומל"פ הנ"ל ואולי בזה הענין גם בפסוק ט"ז ועמד על נפשם ונוח מאיביהם פי' עמדו נגד שונאיהם לשמירת נפשם ועוד עמֹד מאיביהם פי' היה להם קיום מאיביהם.

* נוּט (נרדף עם מוּט = נוּד ענין הסרה ממקומו בהפעיל fortbringen) תר"י א' לויק' כ"ו, ו'; לדברים כ"ח, כ"ו תרג' ואין מחריד: ולית דמָנִיט (אונק' דמניד) ורבינו הביאו ללא נכון בע' מנט.

נווט (= נַוְטִי כמו נְבָטִי Nabatäer) בב"ר בריש וירא אליו (פמ"ח) אחד נדמה לו בדמות סרקי ואחד[1]) בדמות נווטי פי' שם מקום ואחד בדמות ערבי. — (א"ב פי' נבטי איש מארץ נבט) *[אחי"ה והדין עם ר"ב עיי"ע נבט וש"נ במקום נבטייה בירו' שביעי' רפ"ו וירו' קידושי' ספ"א גי' הב"ר ספמ"ד נְוָטַיָּה תרג' של הקדמוני (בראשית ט"ו, י"ט) ועוד עיי"ע נוותי.

☞ נַוְוטִי (מל"י ורו' nauta, ναύτης וממנו ל"ע نوتى Steuermann, Schiffer) מד' קהלת פ' עת לבקש: שמע קלהון דנָוְוטַיָּא פי' בל"ר ורומי מלח וספן. *[אחי"ה וציון מב"ר ספי"ב עיי"ע הגן האחרון (ח"ג ק"פ:) ושם פירשתיו. והתאר ממנו ναυτικός וכן העתיקו ע' זקנים מלחים (יונ' א', ה') ואניה (מ"א ט', כ"ז) ומזה הבין ר"ב נווסין בב"ר פט"ז אבל עיי"ע ומ"ש] —

* נוֹטִי נוֹטוֹמִי (פי' בל"ר merke, nota notamen als Zeichen) ירו' מעש' שני פ"א דנ"ג ע"ג ריב"א בעי נ ט מ א ו בגבולין לא יפדו שאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים א"ר יונה והן נוטי נוטומי פי' דע לך כסימן מפעל notare בצווי ומל"ר אמצ' notamen סימן או י"ל שתי מלות רומיות אמצעיות הנה notio notina פי' זה (היינו נטמאו) סימן מובהק הוא ובחר ר' יונ' לשון ערומים נופל על לשון נטמאו.

נְוֵול (נרדף עם נבל או מל"ס נְוֶל מוכה בחלי plagen, mit Krankheit behaften והושאל למכוער hässlich בפיעל נַוֵּל hässlich machen) שעניות מנוולתן (נדרי' ס"ו.)[2]). בס"ג דסוט' (מ"ז:) מלכותא אזלא ונוולא[3]). בפ"ק בתעניות (ו':) טובא שתא[4]) דטבת מנוולתא[5]) כלומ' „בעת שיהו בני אדם מטונפין ברגליהן ובגדיהן בטיט בזה[6]) טובת[7]) השנה"[8]). — (א"ב בדניאל (ב', ה') ובתיכון נְוָלִי יתשמון) *[אחי"ה ועוד הפעם בדניאל (ג', כ"ט) נולי ובעז' (ו', י"א) נְוָלוּ ועיין המפרשי' לדניאל ב', ה' (ופי' פני משה לירו' ב"ב שבעי' הבא אח"ז) ולפע"ד נוול בדרז"ל נאצל מל"ס הנ"ל פי' נגוע מכה ומשחת מאיש מראהו. והרבה בפיעל ובפַעל ב"ב קנ"ד סע"א ורע"ב אי אתם רשאים לנוולו. סוט' ח': נַוּוּלֵי מנוויל לה. בינוני פעול סוכ' נ"ב רע"ב קידושי' ל': (בני) אם פגע בך מנוול זה וכו', ירו' פסחים פ"ו דל"ג. מזבח מנוול, שהש"ר פ' לסוסתי אין לך מנוול ומשוקץ וכו', הקבוץ ירו' מ"ק רפ"ג דפ"א ע"ג שלא יכנסו לרגל מְנוּוָלִין והיחיד בל"נ נזיר כ"ח. תוספ' שם פ"ג אשה מְנוּוֶלֶת. תוספת' סוט' פ"ב בדוקה ומנוולת. באתפעל ב"ב ח': מִיַּנַּוּוֹל, שם קנ"ד: לִיַנַּוּוֹל, חולי' י"א: מינוול, נינווליה. השם נדרי פ'. אית לה ניוולא, לניוול לא חיישינן, ניוול דחד יומא לא שמיה ניוול. סנהד' נ"ב: ניוול הוא לו, יבמו' מ"ח סע"א מה להלן ניוול אף כאן ניוול ועיין ספרי תצא פ' רי"ב מה עשיה האמורה בראש ניוול אף העשייה האמורה בצפרנים ניוול עיי"ע עש ב'. נזיר כ"ח. כיון דאית לה ניוול, תוספת' סוט' פ"ב אלא שניקללה ניוולה, ירו' סוט' פ"ג די"ח סע"ד פורע לה תחת ניוולה, ושם די"ט: איש ע"י שאין ניוולו מרובה . . אבל אשה שניוולה מרובה וכו', ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד עיי"ע נבל ד' ונרדף עם נול — מכל בנות עירי (איכ' ג', נ"א) תרג' ונוול בנתא דירשלם קרתי] —

נְוַל (כל"ס נְוַל פי' טוה spinnen והשם נַוְולָא טויה Gespinnst ועוד עיי' בפנים) בר"ג דפ' השולח גט (גיטי' ל"ד.) אזל שליח אשכחה דיתבה ונוולה[9]). פי' אורגת. בפ' השותפין בגמ' ולא את הטרקלי' (ב"ב י"ג:) וחדא נוולא בסתרקי. *[אחי"ה וכ"ה ביסתרקי בכ"י ש"ס א"פ ושם חדא

[1]) בנו"ג עוד נדמה לו. [2]) רבינו לא מראה מקום אחרי שציינו בע' נו. [3]) בתוספת' סוט' פי"ד בכ"י אירפ' כל המלכות כולה ואזלה ונולה ובכ"י ב' ובדפוסי' ונבלה. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג לשתא. [5]) בפי' ר"ח בש"ס ווילנ' בט"ס מטולתא וצ"ל מנוולתא. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפ' פיזי' והלאה עוד: החודש ולי' בפי' ר"ח. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר וכ"ה בפי' ר"ח ובשרפ"ע טובה. [8]) הועתק מפי' ר"ח. [9]) בנו"ג דהות יתבא ונוולא.

עבדא ביסתרקי ובכ"י מ' וחדא הוה ידעא למעבד ביסתרקי וגי' ביסתרקי אי' ג"כ בפי' רגמ"ה כ"י. ובנו"ג וחדא ידעא פילכא ונוולא. ובע' פלך א' אי' שתי גירסאות ע"ש, וכ"ה ברש"י בשתי גירסאות ע"ש ובדפ' פיז' בגמ' ורש"י וטולא ובריי"ף כ"י וטוולי וט"ס הוא (ד"ס ב"ב צד ל':) ובהיפך במקום טולא הדפיסו נוולא במעילי י"ח, עיי"ע טל ב' ומ"ש בח"ד, ל"ב. הערה 3. סנהד' צ"ה סע"א דהות נוולא. אבל בכל דפוסי' הישנים בגמ' וברש"י נוזלא וצ"ל עזלא ובאמת בכ"י פ' וקא עזלא וכ"ה בע"י ובאה"ת קא מעזלא עיי' ד"ס לסנה' צד קל"ז: ולמ"ש בעל ד"ס כי נוול היינו ארג יש להביא ראיה כי קפדתי כארג חיי (ישעי' ל"ח, י"ב) תרג' אתקפדו (כגול) [צ"ל כנול] גרדאין חיי וכ"ה בפשיט' איך נולא. וכן ענין בירו' ב"ב רפ"ב די"ג: אילין ציפוראי ממחין אילין לאילין מסמריה דנְוָלַיָה הורי ר' אבימי בר טובי מיתן חד נוול בין כותל לכותל פי' מסמריה דנווליה כמו מסמר הגרדי (כלי' פ"כ מ"ד) מסמרות האורגים תואר מן נוול. והשם נוול[1]) בל"ע نول קנה אורגים Weber-joch וכ"ה בעמת"ל ללעווי ופני משה טעה לפרש מל' נולי בדניאל ופי' אשפה] —

נוולא (פי' הוא, היא er, sie; der, die andere עיין בפנים) בפ' איזהו נשך בגמ' הלוהו על שדה (ב"מ ס"ז.) אמר ליה[2]) את ונוולא אחי פי' אתה והקונה בעלת המעות שאני שלוחה קריבות אחוה ביניכם אם תביא לה המעות תחזירנה לך. *[אחי"ה וז"ל רש"י אתה ונוולא אחי אתה והיא קרובים אתם ותתרצו ביניכם ונוולא לשון ארמי בין בזכר בין בנקבה כשרוצה לומר אתה והוא או אתה והיא כך ראיתי בתשובת הגאונים ואני אומר שזה שמה ע"כ[3]) וכתב הגאון שי"ר בתולדות ר"נ (בכ"ע תק"ץ צד 67) וז"ל והנה מ"ש (רש"י) לשון ארמי בלי ספק כיון לל"פ שקוראים הגאונים עפ"י רוב ללשון נכרים ארמית ונראה שרבינו נתן דסתם לשונו אתה והקונה בעלת המעות מפרש כפירש"י ולא כגאונים שא"כ היה כותב בפירוש לשון ארמי או פרסי הוא וכדרכו ע"כ ואין נראה לי כי אדרבה רבינו פי' כפי הענין כפי' הגאונים כלומ' אתה והיא רק רבינו לפרש הענין כתב אתה והקונה בעלת המעות שאני שְׁלוּחָה אבל בגוף הענין כנים דברי הג' שי"ר ודאי שלא ראה רבינו תשובת הגאונים בזה הדבר ותשובה זו הביא שט"מ בב"מ ס"ז בשם תשובת ר' צמח בר פלטוי גאון והדפסתיה במבוא (ח"א, XX והלאה ע"ש) וכן הביאה בעל סד"ה ע' נוולא בשם ספר אסיפת זקנים (והיינו שטה מקובצת) ע"ש ושם ובשט"מ אי' בזה"ל וששאלת מה פי' את ונוולא אחי (אמר לה) [צ"ל אמר ליה] (קרוב הוא) [צ"ל קרובה היא] שלך את ונוולא את והוא וכו' ע"ש המקומות שהביא רב צמח גאון דאי' עוד מלת נוולא אבל כבר העירותי (במבוא הנ"ל) כי לפנינו בנדה כ"ה: אי' אנא והוא ובגיטי' ס"ח: בלחודיה במקום נוולא. וגם זה מוכיח כי רבינו לא ראה תשובת רצ"ג הנ"ל כי בראותה היה מציין המלה מנדה וגיטי' וגם לא הביאה ביתר הערכים. ובענין גזרת המלה נ"ל כי עיקר הגי' בוי"ו אחד כדאי' בכ"י ש"ס בב"מ ובריי"ף ומלת נול הוא בל' אפגנית nûr אחר או אחרת עיי' יוסטי צענדלעקסיקאן שרש anya. ובעל היוחסין (במקום הנ"ל) גרס ניילא[4]). ואולי גם זה נכון כי בלש' צענד פי' nara איש nâiri, אשה ובאחת הלשונות הקרובה לה נאמר במקום nara בלמ"ד nal (יוסטי שם 168) כללא של דבר נולא או ניילא פי' אחר, אחרת או איש ואשה ובהוראת גוף נסתר והיינו הוא, היא] —

* **נוֹלָד** (נפעל מן ילד וגם בשמוש השם ein Entstandenes, Gewordenes) עיי"ע ילד (ח"ד, קל"ג) וש"נ.

* 1 **נוּם** (sprechen) עיי"ע נם א'.

* 2 **נוּם** (schlummern) בפלפל נִמֵּם עיי"ע נם ב'.

* **נוּמִי** (Geschwür) עיי"ע נם ד'.

נוּן (בל"ם נון, נוּנָא פי' דג Fisch) בב"ר פ' י"א מה הוית בעית דניתי' לך הד נון בי"ב דינרין. תרג' דג נון. *[אחי"ה עיי' תרג' יונ' ב', א'. ב', י"א; והקבוץ תרג' לשמות ז', י"ח. כ"א; לדברים ד', ח'. וכנ"ה בב"ר שם אתיית לי נון וכו', שם ספ"ג וצד הד נון. נדרי' נ"ד סע"ב נו"ן סמ"ך עי"ן נונא סמא לעינים[5]). ע"ז ל"ט. עיי"ע

---

[1]) ועיי' ג"כ בחרוזים בסוף הערוך באחרית הדבר ושם השתמש רבינו במלה זו ועיי' מ"ש. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ם ובדפ"ע לי. [3]) ובמיוחס לרש"י סביב הרי"ף הרכיב שני ענינים שונים וזה ארכבי אתרי ריכשי. [4]) וכבר תמה בעל סד"ה איך הביאו היוחסין בשמות החכמים אבל בכ"ז אפריין נמטייה לבעל היוחסין ששמר לנו הגי' בנדה ובגיטין. [5]) ומזה נראה לי ראיה נוכחת שבעל מחבר ספר טוביה היטב ידע כלל זה, ונבין למה רפא רפאל עיני טוביה העוורות על ידי שחיקת מרה הדג עיין ספר טוביה פ"ז ומאמרי במ"ע גייגער ח"י.

שפר ב׳, קברנונא, קרשנונא, ירו׳ נזיר פ״ט דנ״ז ע״ד אילין נוּנַיָא עיי״ע קמצוץ — והפעל ממנו עיי״ע יָנוֹן. — ועוד נקרא נו״ן אות הארבע עשר עיי״ע נ׳, וכן היה שם איש עשיר מעילי׳ י״ט. כלתיה דנון] —

* נוֹן (מפעל ערבי הרשום׳ בע׳ מִתְנַוְנָה) ענין כחישה ורזון ורבינו הביאו ללא נכון בע׳ מי״ם ע״ש וש״נ. — נוון ט״ס עיי״ע נא, נוא.

נווסין (קבוץ מן נווס בל״י ναός וממנו בל״ס נַוְסָא Tempel ור״ב פי׳ בע״א ע״ש) בב״ר פרש׳ י״ז (ט״ז) בשלשה דברים קדמה מלכות יון למלכות הרשעה הזאת [1]) בנווסין ובפניקטין ובלשון. — (א״ב פי׳ בל״י חכמת הנהגת הספינות ובנוסחאות כתוב בנמוסין ובפנקסין וגי׳ בעל הערוך היא עיקר) *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י τὸ ναυτικόν והנכון כמו שכתבתי פי׳ בל״י וסוי׳ דביר וכן העתיקו ע׳ זקנים דביר (תהלים כ״ח, ב׳), בית (מ״ב י׳, כ״ה), היכל, היכלא (ש״א א׳, ט׳; ג׳, ג׳; ש״ב כ״ב, ז׳; עזרי ד׳, י״ד; ו׳, ה׳; דניאל ד׳, כ״ו), מעון (ש״א ב׳, ל״ד), אולם (דה״י ב׳ ט״ו, ח׳; כ״ט, ז׳. י״ז), ארמון (ירמי׳ ל׳, י״ח) ובענין פנקיטין (בנו״ג פנקוסין) עיי״ע פנקט] —

* נוֹעַ (בפלפל גְעֲנַע עיי״ע נע ב׳.

* נועדן ט״ס עיי״ע נערן.

* נוֹף, נוֹפָא עיי״ע נף א׳ וב׳. ובענין נוף עיר במצרים עיי״ע מנפוה, מרפים.

* נוֹץ, נוֹצָה עיי״ע נץ.

* נורה, נירה (? מין צמח של גן) תוספת׳ ב״ק פ״ז המערב את הנורה בתלתן וכו׳ כ״ה בדפוסי׳ ובכ״י וויען הנירה ובכ״י אירפורט הגידה ובמכילת משפטי׳ מסכתא דנזיקין ספי״ג את הגררא ובילק׳ משפטי׳ רמז שמ״ג הגירה ואולי הוא עיקר עיי״ע גר ט׳ ושם פי׳ רבינו בפ״א זרע פשתן ובספרא ויקרא פרק כ״ב פרש׳ י״ב לי׳, אולי נורה הנכון והוא בל״ע נ̇וּר בל״ס נורתא מין צמח הנקרא בל״ר ranunculus בלא״ש Hahnenfuss עיין לעף פפלצ״נ 258 והוא נוריתא של רבינו בע׳ נריתא ע״ש.

* נוּרִי (שם פרטי) אביו של ר׳ יוחנן עיין סד״ה ע׳ ר׳ יוחנן בן נורי וש״נ.

נוורתק (ענין קומקום Becken) כבר פירשנו בע׳ ברנט. *[אחי״ה והוא כס״א טורתוק אשר הגהתי להיות נוורתוק ולפי זה יפה גי׳ כ״י ק״ט דפ״ר וויניצ׳ בשני ווין ומדפ׳ פיז׳ והלאה בויו אחד נורתק ואין זה נרתק ע״ש דא״כ היה רבינו לכללו עם זה הערך וגי׳ שלפנינו באיכ״ר פ׳ טומאתה עיי״ע ברנט וש״נ ומהו נוורתק לא אתפריש לי בל״פ נ̇וּרְוָר הוא כלי נחשת] —

נְוָוּתִי [2]) (פי׳ כמו נבטי = נוטי׳ Nabatäer ולפי׳ הערוך גם שם מקום ניות עיי׳ בפנים) בפרק א׳ בשבת בגמ׳ י״ח דברים (י״ז:) אמר [3]) אבימי נ י ו ת א ה [4]) [בס״נ דפ׳ כל כתבי] [5]) (שבת קכ״א סע״ב) והרגו נוותי א ח ד [6]). פי׳ שם מקום כדכתי׳ (ש״א י״ט, י״ט) בניות ברמה [7]). ובזה הענין נוטי שבראש זה הפרק. *[אחי״ה כיון לע׳ נווט אשר שם פי׳ ג״כ שם מקום והנכון כי אחד הוא עם נווטי בענין נבטי כלומ׳ מארץ נבט וכפי׳ ר״ב ותחת זה נמצאה גם הגי׳ נוותי, נוותאה (או נפתי, נפתאה ירו׳ שבת ספט״ז דט״ו סע״ד) — וכנ״ה ירו׳ קידושי׳ פ״ג דס״ד רע״ג, ירו׳ נזיר רפ״א דנ״א. לשון ניוותי ובירו׳ נדרי׳ פ״ח דמ״א רע״א לשון ניותי וצ״ל ניוותי או יותר טוב נוותי. ירו׳ נדרי׳ ספ״א דל״ז. אילין ניוותאי ועיי״ע חסף ב׳ (ח״ג תנ״ח:)] —

* נוֹתָר (מל״מ (ויק׳ י״ט, ו׳) מפעל יתר בנפעל וגם בשמוש השם das Uebriggebliebene des Opferfleisches) והרבה בצרוף עם פגול ירו׳ שבת

---

[1]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר פיז׳ וויניצ׳, ובשדפ״ע נשמט מחמת הצענזור וכונתו על מלכות רומי. [2]) כ״ה בכ״י ב״ר ובשאר כ״י ובדפ״ע נוות. [3]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ה״ב וב״ר ובשאר כ״י א׳ והוא אמר ובדפ״ע פשטו בטעות אזל ובדפ״ר חסרי׳ מלת אמר כל עיקר. [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס א״פ וכ״ה בע״ז ל״ו. נותאה ובכ״י מ׳ בשבת נתוואה וצ״ל נוותאה ובספר מפתח העתיק גיותאה וצ״ל ניוֹתאה עיין ד״ס שבת צד י״ד ובנו״ג סנוותאה. [5]) כצ״ל כדמוכח מעי׳ שף י׳ אשר שם הביא רבינו מאמר הקודם מעט ובדפ״ע ובכ״י נשמט הציון בטעות. [6]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ושם לי׳ והרגו ובכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד אי׳ ג״כ אהד ועוד שם הוא ויש למחוק וזה הטעה להחי׳ בעער לפשוט הקרי אחד הוא עיין במ״ע פראנקעל ה״ז 360,432 ובלי כל ספק כיון רבינו לשבת קכ״א: ועמד ניותי אחד והרגו (כלומ׳ נחש אחד שנפל בביה״מ) ועיין סוף ח״ב בהפשב״ע ומ״ש מהרש״א. [7]) וזה הקרי אבל בכתי׳ בנוית ברמה עיין רד״ק שם ובמנחת שי לשם ועיי״ע ניות.

פ"ז ד"ט ע"ד ועיי"ע פגל והקבוץ ספרא פ' אחרי פרש' ה' פרק ז' הנותרים והפגולים. ובשהש"ר פ' ידיו גלילי ופ' שרוך בל"נ פיגולים.. נותרות. — ובענין יתיר ונותר עיין תוספת' שבת רפ"ז (ח').

נז (= נזז מל"ע نز نزا ענין הסרה וניתוק ממקומו והושאל לגאוה (fortrücken, sich überheben בויק"ר פ' צו (פ"י) אהבת צדק: לבן מלכים שנזז לבו עליו. שוע טווי ונוז (כלאי' פ"ט מ"ח) פי' בע' שע. — (א"ב בנוסחאות כתוב שנתגאה ופי' ניז בל"י תופר) *[אחי"ה בויק"ר ענינו כמו זח בל"ע ובל"מ (עיי"ע ח"ג, ר"פ.) ובאמת כ"ה בשמ"ר פל"ז משל לבן מלכים שזחה דעתו עליו ובויק"ר רק לפי הענין שנתגאה וגי' רבינו הוא העיקר ומל"ע הנ"ל ולא מפעל זוז בנפעל כדעת הח' אייזלער (בט"ר ח"א, 70) וש"נ דעת ר"ב בענין נוז היינו ל"י (neo) νέω בעתיד νήσω תפר. והנכון כי זה השרש נוז איננו בנמצא ורק רז"ל המציאוהו לביאור שעטנז עיי"ע שע וע' שעטנז] —

נזה (מל"ע نزا בל"ס בהפך האותיות נַהַז פי' גער וצעק (anschreien בגמ' דפ' במה טומנין (שבת מ"ח.) נזהיה רבא[1]). בפ' ערבי פסחי' בגמ' ואפי' מן התמחוי (פסחי' קי"ב:) נזהא[2]) דארבא הילוני הייא[3]). פי' גערה. אם יגעה שור על בלילו (איוב ו', ה') תרג' אם יגזה[4]) תורא. בגמ' דפ' היו בודקין אותו (סנהדר' מ"א:) מנזיותיה[5]) דמר לא אמרינן ביה ולא[6]) חדא פי' מגערתו. *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר"ח לסנהד'. (ובפי' הרשב"ם לפסחי' שלא כפירש"י שם עיין בהפשב"ע) והפכו מטיבותיה ע"ש. והוא שם מופשט ואחד הוא עם נהזא כגי' רבינו או ניזהא כגי' הספרים, אבל גי' כ"י פ' בסנה' שם מנזיזותיה נ"ל ט"ס הוא ובעל ד"ס רוצה לישבה עפ"י ויק"ר שהובא בע' הקודם והוא רחוק] —

נזז (= גְזִיז (?) (zerbrechlich בפ' יוה"כ בגמ' דסמוך המלך (יומי ע"ח:) כי הא דרבא[7]) זבן מאני דפחרא נזיזי[8]) ויהבינהו לבריה[9]) ותברינהו, פי' שבורין. — (א"ב גזיזי כתוב) *[אחי"ה וכן גרס רש"י ופי' כלים סדוקים וכו'. ואולי הוא ל"ע نزنز קל לנענע ועוד מה שאין עומד חזק leicht beweglich, unbeständig ונאמר מהאדם ואולי הושאל גם לדברים וזה מה שעומד להשבר] —

נָזֵיי (צ"ל נְוָיֵי בל"ע نوى גרעין הקשה של תמרה (Kern der Dattel בגמ' דפ' מי שהפך (מ"ק י"ב:) שושמין[10]) למאי חזו חזו לנזיי[11]) דאית בהו פי' גרעינין דאית בהו שושמין דחזו למשחא. *[אחי"ה ורש"י פי' מע' הבא אח"ז, והנכון כפי' רבינו אבל גירסתו מוטעת היא וכבר נפלה הטעות בכל הדפוסים וברי"ף הגי' נאזיא וגם בעל ד"ס לא ציין שינוי הנוסח מכ"י ש"ס אבל בכ"ז בלי כל ספק עיקר הגי' בוי"ו תחת זיי"ן וכן מצאתי מפורש ברי"ץ גיאת הל' חו"מ י"ט סוף עמוד א' (ובעל ד"ס לא ציינו) וז"ל שומשי דחזי לנוי ובעל יצחק ירנן בחנם הגיה צ"ל לנזיי'. וגם הרמב"ם בהל' שחיט' פ"ו הל"ז וכ"מ שם היו גורסין נוייה ובעל מגיה שלח בגי' זו ידו וז"ל הרמב"ם נוייה שנמצאת במרה וכתב כ"מ דכיון רבינו לחולי' מ"ט. ההיא קשייתא דאשתכח במרה[12]) ועל זה כתב המגיה וז"ל ונפל טעות בספרים הראשונים שכתבו נוייה וראוי להיות נזוייה וכן פי' הערוך בע' נזי (צ"ל נזיי) וכן תקנתי ג"כ בנוסחת הגאון קארו וכו' אבל תקונו הוא קלקולו דגי' ספרים הראשונים היא נכונה והיא מל"ע نواة בקבוץ نوى, نوى פי' גרעין תמרים וגם סופר הסורי בר באהלול פי' קשיתא ע"י النوا, نوا التمر עיין פפלנ"צ ללעף צד 124[13])] —

נזייתא (לדעת רבינו קנקן וחבית Bottich, Fass ובפרט שעושין בו שכר ועיין בפנים) בס"ג דפ"א דפסחי' (כ'.) וסימנך נזייתא[14]) פי' כשעושין שכר בתחילה מביאין כלי שעושין בו השכר ואח"כ השעורין שהן אוכלין ואח"כ המים שהן משקים. ובפ' ערבי פסחי' (שם קי"ג.) תמרי בהילוזד

---

1) וכ"ה בשתי פעמי' בכ"י ש"ס ובחי' הראשוני' עיין ד"ס במקומו ובנו"ג רבה. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס ובע' הייא ובנו"ג ניזהא ובל"ס נוהזא. 3) כ"ה בכ"י ערוך וכ"ה בכ"י ש"ס בי ובנו"ג הילני ובדפ"ר היליוני וכ"ה בע' הייא (ח"ג, ר') ובשרפ"ע לי' אבל עיי"ע הליוני (ח"ג, ר"ז:). 4) וכ"ה בכ"י תרג' ובנו"ג היך יגיה. 5) וכ"ה בכ"י ש"ס ובכ"י ק"ט בערוך מנזיתיה ובפי' כ"י ר"ח מנזייתיה ובנו"ג מנזיהותיה. 6) כ"ה בדפ"ר ווינציי' ואמ' אבל בדפ' פיזי' ובאסיל אחרא ובכ"י ק"ט וה"ב אלא חדא. 7) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ולי ובנו"ג דרבה. 8) וכ"ה בכ"י בי ובכ"י מי פזיזי ובנו"ג] גזיזי. 9) וכ"ה בכ"י א"פ ויהבינהו לבניה ובנוסח' לי' ויהבינהו. 10) כ"ה בכ"י ה"ב בשתי הפעמי' ובנו"ג שומשמין. 11) ברא"ש לניזיי ובדפ"ו לביוזי. 12) ועיי"ע קשייתא שפי' רבינו לנכון גרעינים של תמרים או זיתים ע"כ וכ"ה גרעין בש"ע יו"ד סי' מ"ב סי"ק ט' ובטור יו"ד שם ובב"י. 13) אבל ממלת נוייה, נוי של רמב"ם ורי"ץ גיאת וגם מן נזיי של גי' הספרים שתק ולא הזכיר כלל מחסרון ידיעה. 14) בפי' ר"ח נזיאתא.

לבי נזייתא[1]) רהיט. ובס"ג דפ"ק דסוכ' (כ':) חזו לנזייתא פי' כסוי קנקנים של יין. בס"ג דפ' המניח את הכד (ב"ק ל"ה.) ופתקיה לנזייתא ושתה שיכרא ואיתסי פי' „פתח הקנקן" נזיתא כד והבית וקנקן אחד הן. *[אחי"ה פי' לב"ק הועתק מפי' ר"ח (ש"ס ווילנ') שפי' פתק לנזייתא: פתח הקנקנים ע"כ וכן העתיק רבינו פירושו מסוכ' הנ"ל וז"ל ר"ח חזו לנזיאתא פי' בל' טייעות סדנאת (צ"ל סדנאתא מל"ע سدن, سدان מכסה) כסוי קנקנים של יין כדגרסינן לבי נזייתא ריהטא ובפסחי' כ' פי' ר"ח הכלים שהן נזיאתא והביא ראיה מפסחי' קי"ג. ועוד כתב וז"ל ועוד גרסינן מסורביא דנזיאתא וצ"ל מסובריא עיי"ע סבר ד' בציון מכתוב' ו'. ודע מה שכתב ר"ח (ועל פיו רבינו) כי נזיאתא הוא כסוי אולי הוא מל"פ ترپ וכן פירש"י לנזייתא בסוכ' הנ"ל לכסות בהן גיגית שעושין בהן שכר ובכתובו' הנ"ל פי' רש"י גיגית שמוציאין השכר דרך נקב וכו' וכן בב"ק שם כסוי הכלי שהשכר בתוכו וא"כ הרכיב שני פירושי דרבינו היינו של ר"ח, כלומ' כד (גיגית) וכסוי — ולולי יראתי לשבש הגירסאות הייתי גורס במקום נזייתא וביחיד נזיתא בבית בזיתא ומל"פ بوزه היינו משקה שעושין מן השעורים והומלו"ן Bier והושאל לכלי של זה משקה] —

* נָזִיד (מל"מ ענין תבשיל Gericht) טהרו' פ"ב מ"ג והלאה חולי' ל"ד: ירו' סוט' פ"ה ד"כ. עיי"ע זד.

* נזיח, נזיק נדרי' י'. כינויים לנזירות ע"ש ועיי"ע חרף.

* נָזַל (כל"א כמו נָזַל בל"מ fliessen) עיין תר"י א' לשמות ט"ו, ח'; לתהלי' ע"ח, ט"ז. מ"ג.

נָזַף (פי' מל"ע ثرّب כמו נזה פי' גער anschreien, Verweis ertheilen) בפ' הזרוע בגמ' בכור שנתערב (חולי' קל"ג.) וליקריוה[2]) לרבא נזוף הוה פי' מאותו מעשה המפורש בתעניו' (כ"ד:). — (א"ב תרג' ויגער בו אביו (בראשית ל"ז, י') ונזף ביה אבוהי). *[אחי"ה וכן כל לשון גערה (חוץ דבמשלי) וכן לשון סערה מתורג' בלש' נזיפה עיי"ע במתורגמן. ומושך אחריו בי"ת וכן בדרז"ל בב"ר פי"ב משל למלך שנזף בעבדו וכו'. תנחומ' הישן ראה סי' י"ג נזוף בה. ובינוני נזוף עיין לעיל מחולין וכפי' הערוך א"י ברש"י בתעני' כ"ד: ובחולי' שם בל' שמעתי. שבת קט"ו. יוחנן הנזוף. שמ"ר פמ"א תנחו' כי תשא הרי זה נזוף להקב"ה, תעני' י"ב: יבמו' ע"ב הנזופין (נזופין) למקום. והשם שבת ל"א. אבדר"ג פט"ו גער בו והוציאו בנזיפה. סנהד' ס"ח. גער בו ויצא בנזיפה, מגילי' כ"ה. משתקין אותו בנזיפה. ביצ' כ': שתקו בנזיפה, שבת ע"ט. נזיפה בעלמא. מ"ק ט"ז. אין נזיפה פחות מז' ימים. ושם: נזיפת נשיא ל' יום, נזיפת דידן חד יומא. ושם נהג נזיפותא בנפשיה ב"מ פ"ד. בנזיפות, ערכי' ט"ז: תוכחה עד נזיפה. ב"ר פל"ג ואין נזיפה פחותה משלשים יום . . כל אותן ל' יום שהיה ר' חייא רבה נזוף מרבינו. ועיין ש"ע יו"ד סי' של"ד] —

נָזִיק (כינויי לנזירות) נזיח פזיח ככר פי' בע' חרף.

* נָזַק (מל"מ ענין הפסד וחסרון Schaden zufügen, beschädigen) בקל אינו מורגל. בינוני נָזִק דניאל ו', ג'. נפעל נִיזַק, ניזוק ברכו' ט': אינו נזוק, שם מ': ואי אתה נזוק, פסחי' ח': חולי' קמ"ב. אינן ניזוקין. ב"ק י"ג: רשות הניזק. שם ל"א: הניזקין. הפעיל שם ב'. י"ג: המזיק. שם ל"ב. הזיקו זה את זה. ב"מ קי"ז. על המזיק להרחיק את עצמו מן הניזק וכו' ע"ש. ונאמ' ג"כ מן השדים עיין ברכות מ"ג: ועיי"ע מזיק. הָפעל ב"ק כ"ז. הוזק, ושם ל'. ל"א: והלאה הוזקו. אפעל ב"ק י"ג סע"א אזקיה, כ"ח. הוא אזיק נפשיה, ב"מ קי"ז. ומזקי לתתאי, גיטי' נ"ג. לאזוקי קא מכוון. עזר' ד'. י"ג. ט"ו. כ"ב הַנְזִק. אתפעל קידוש' כ"ט: מיתזקי, ברכות ט': ואיתזקי, חולי' קמ"ב. ואיתזק. ויק"ר פכ"ד מתנזקין. והשם נזק (מל"מ אסתר ז', ד') ב"ק פ"א מ"א ט"ו: ט"ז. שם פ"ג: פ"ו: ובל"א נִזְקָא, גִיזְקָא שם ט"ו. פ"ד. ירו' ע"ז פ"א ד"מ. והקבוץ נְזָקִין ב"ק רפ"א ארבעה אבות נזקין ושם פ"ד. דנין נזקין מנזקין, נזקי שור . . נזקי אדם. גיטי' מ"ח: הנזקין וכו' וכן נקרא הניזקין (צ"ל הנזקין) פרק ה' דגיטין. ונקרא נזיקין סדר אחד למשנה (כולל שלש בבות סנהד', מכות, שבועות עדיות, ע"ז). שבת ל"א. ישועות (ישעי' ל"ג, ו') זה סדר ניזקין, תעני' כ"ד סע"א ורע"ב תנויי בנזיקין עיין סנהד' ק"ו: ב"ק ק"ב: כולה נזיקין חדא מסכתא היא. ויק"ר פי"ט נזיקין ל' פרקים.

* נָזַר (מל"מ וכן בל"ע نذر ענין הפרשה והקדש לאל או לזולתו weihen, sich weihen) כמו

---

1) ועיי"ע הלז (ח"ג, ר"ז.) וש"נ השינויים ורבינו חננאל בפי' לדף כ' גרס ג"כ לבי נזיאתה ארהיט אבל בפי' לסוכ' כ': לבי (בש"ס ווילנא בט"ס לכי נזייתא ריהטא. 2) וכ"ה ברש"י תעני' כ"ד: ובנו"ג בחולי' ולקריין.

הִזִּיר בל"מ ברז"ל גם בקל נזיר ח'. נָזַרְתִּי, י"ט: כ'. נָזַר, ט': נוזרי נזירות, ושם כשהן תוהין נוזרין, אתפעל תרג' לבמד' ו', ב' למיזר, ושם ג' יזר, שם ה', ו'. דינזיר, והתואר נָזִיר עיין נזי' ד'. נזיר עולם . . נזיר שמשון וע"ש ובל"א וסורי נְזִירָא פסחים מ': וש"נ ויש להוסיף במד"ר פ"י. והקבוץ נזירין ירו' נזי' ספ"ה דנ"ד: ב"ר פצ"א, ולנקבה יחידה נְזִירָה נזי' פ"ב מ"א נדרי' י"ט: ומזה שם המסכת נָזִיר ושם התוספתא לזו המסכת נְזִירוּת והוא שם מופשט כדאי' בנזי' ד' רע"ב נזירות חיילא עליה, שם ה'. סתם נזירות שלשים יום, שם י"ג סע"ב וי"ד רע"א נזירות מועטת, ושם סוף העמיד נזירות אריכתא, נזירות דידיה ושם: חרא נזירותא (ובתרג' במד' ו', ב' נזירו') והקבוץ נזי' ט"ז. נזירות צ"ל נְזִירִיּוֹת כדאי' בירו' נזי' פ"ג מ"ב וירו' נזי' ספ"ה דנ"ד: — ועוד ענין נזיר: פרוש Mässiger, Enthaltsamer ויק"ר ס"פ כ"ד נזירים הפכו שכורים ושם מופשט נְזִירָה, נזירות ספרא אמור פרש' ד', פרק ג' אין נזירה אלא הפרשה, ובילק' אמור סוף ר' תרל"ב יותר טוב אלא פרישה וכ"ה ספרא נשא פ' כ"ג במד"ר פ"י.

* נִזְרָא (כמו נֵזֶר בל"מ שם תואר לכתר ועוד תואר לפרישה ובזה הענין בתרג' die Nasirweihe) תרג' במד' ו', ד'. ה'. ו'. י"ט והושאל לפאה השער תרג' שה"ש ה', ב'.

* נְזִירָא (נְזִירָה) (שם פרטי) נזירא בר נזירא מד' שמואל פי"ט, ר' לוי בשם ר' נזירא ב"ר פי"ב וס"פ פ"ב ועיין סד"ה ושם נסמן שנויי הנוסח'. ר' שמעון בן נזירא שבת ל"ג: ירו' שבת פ"ב ד"ה רע"א ר' שמעון נזירא ובפסיק' דר"כ צד קי"א ר' שמעון בן נזירה, ועוד עיין סד"ה צד קפ"ט.

* נֹחַ (מל"מ ענינו מנוחה ובבינוני או בהוראת התואר נוֹח (ruhig, sanft, milde בפ' עקביה בן מהללאל (אבות פ"ג, מי"ב) ונוח לתשחורת. *[אחי"ה ובירו' תעני' פ"ב דס"ה סע"ב בלי יו"ד ונוח תשחורת. וכנ"ה איזה פעמים (ברכות מ"ג: עירובי' י"ג: ב"מ נ"ט. קידושי' מ'.) נוח לו לאדם וכו', שבת נ"ו: נוח לו לאותו צדיק וכו', ירו' ברכו' פ"א ד"ג: הלומד שלא לעשות נוח לו אילו וכו' ועיין ויק"ר פל"ה. ובל"ס ניח, ניחא עיי"ע. ב"ר פי"ז נוח להתפתות, ושם לנקבה נוֹחָה להתפתות והשם סוט' מ"ז: תוספ' ספי"ד ואין נוח בעולם. והפעל שביעי' פ"י מ"ט רוח חכמים נוחה ממנו. אבות פ"ג מ"י רוח הבריות נוחה הימנו. שבת קכ"א. רוח חסידים נוחה הימנו. ושם קנ"ב: תנוח דעתך שהנחת את דעתי וכ"ה באפעל ברכו' כ"ח רע"ב לאנוחי דעתיה דרב יוסף. ב"ר פכ"ה עיי"ע הבא אח"ז. נפעל יומ' כ': נינח מר, ירו' ברכו' ספ"ה ד"ט ע"ד נינוח. שהש"ר פ' צוארך: נינוחות. — תִּינָח קטוע מן תהא נח es wäre richtig שבת קל"ב. וכן הניחא עיי"ע ניח. והושאל למיתה כלומ' מצא מנוחה והרבה נח נפשיה גיטי' מ"ז. נדה ל"ו סע"ב ל"ז רע"א. כי נח נפשיה דר' פלוני עיין מ"ק כ"ה. כ"ה: חגיג' ט"ו: מגילי' ו'. קידו' י"ג. כתובו' ק"ד ומזה הבינוני נוֹחֵי נפש ירו' עירו' ספ"ג דכ"א ע"ג ירו' תעני' פ"א דס"ד ע"ג באפעל מניחין שמ"ר פמ"ח ויק"ר ספל"ב עיין דכר (ח"ג ס"ב) — ובל"מ פי' חניה sich niederlassen מגילי' כ"ה: ינוחו לו ברכות על ראשו.

נֹחַ (שם פרטי Noah) בפ' הבונה (שבת ק"ג. במשנ') נח מנחור. *[אחי"ה וע"ש בגמ' ק"ג: ועוד עיי"ע אא ופי' דרבינו הועתק מפי' ר"ח בשבת בש"ס ווילנ' ק"ד עש"ה — ובענין נח דרשו רז"ל באלה המקומות עירו' י"ח סע"ב, ע"ז ו' רע"א נ"א סע"א, סנהד' ע'. צ"ו. צ"ט. ק"ח. קי"א רע"א. ובענין בן נח עיי"ע (ח"ב, קי"ז.) — והובאות דרשות רז"ל מנח בב"ר פכ"ג, כ"ז — ל"ג, ל"ה, ל"ו. ובב"ר פכ"ה נדרש הפסוק (בראשי ה', כ"ט) לא המדרש הוא השם ולא השם הוא המדרש לא הוה צריך קרא למימר אלא נח זה יניחנו או נחמן זה ינחמנו — אלא כיון שעמד נח נחו. שמ"ר פ"ב, ט', י"ז, כ"ט, ל', נ'. ויק"ר פ"א, ב', ה', י"א, כ', כ"ג, כ"ז; במד"ר פ"ד, י', י"ד; שהש"ר פ' ישקני, פ' צאנה; קהל"ר פ' לכל זמן, פ' יפה עשה, רות רבה פ"א, אסת"ר פ"ו]. —

נַחְבִּי (שם לאחד מהמרגלים (במד' י"ג, י"ד) בן ופסי בפ' אילו נאמרין (סוט' ל"ד:) נחבי שהחביא דבריו של הקב"ה ופסי שפיסע על מידותיו של הקב"ה.

נַחַל (מל"מ שם תואר לנהר Fluss, Bach) בפ' היה קורא בגמ' קרא ולא דיקדק באותיותיה (ברכות ט"ז רע"א) למה נסמכו אהלים לנחלים (במדבי כ"ד, ו') אלא לומר לך מה נחלים מעלים את האדם מטומאה[1] אף אהלים מביאין[2] את האדם מכף חובה לכף זכות.

---

[1]) בנו"ג מטומאה לטהרה. [2]) בנו"ג מעלין.

* נָחַל (מל"מ ענינו ירושה besitzen, erben והשם נַחֲלָה (Erbschaft, Besitz קידושי' ל"ט: נוחל את הארץ, הפעיל ב"ק פ"א סע"ב הנחיל.. את הארץ והשם בכורו' מ"ו. בכור לנחלה. ובהשאיל' מגיל' י'. זבחי' קי"ט סע"א מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים ע"ש ובתוספ' זבחי' ספי"ג ושם בהיפך. והקבוץ ע"ז ה'. פרשת יבמות ונחלות. ב"ב קט"ו. סדר נחלות.

1 נְחִיל (כל"ע نحل קביצת דבורים Bienen-schwarm והדבורה نحل) בפ' הגוזל ומאכל (ב"ק קי"ד.) וכן נחיל של דבורים אם נתיאשו הבעלים הרי אילו שלו. בס"ג דפ' מרובה (שם פ"א סע"ב) וקוצץ סוכו'[1]) של חברו להציל נחילו. פי' לקיבוץ דבורים המתקבצים בתוך כוורת לעשות דבש וקורין להן בל' ישמעאל נחיל. *[אחי"ה כ"ה לנכון בדפו"ו אבל בדפ"ר בכ"י ק"ט ה"ב נחל אבל נחל הוא דבורה ונחיל הוא קביצת דבורים וכנ"ה נחיל של דבורים בתוספת' ביצ' פ"ג; למ"ק רפ"א (בכ"י אירפ' בט"ס נחול), לב"ק פ"י וכ"ה ב"ק קי"ד. ירו' ביצ' רפ"ה דס"ב ע"ד ובכינוי תוספ' כתוב' רפ"ג. מתוך נחילו ב"ק פ"א סע"ב בכ"י ש"ס ולפנינו לי' — והקבוץ ב"ב פ'. שלשה נחילין עיי"ע סרס א'. ובפי' רגמ"ה כ"י פי' בב"ב שם: הבריכות של דבורים קרי להו נחילין ע"כ ובפירשב"ם לנכון חבורות] —

* 2 נְחִיל (אולי מל"ע نهلة שאיבה אחת (Zug ירו' שבת ספי"ג די"ד: והעלה נחיל של דגים עמו. ואולי י"ל שהוא מפי' רגמ"ה של ע' הקודם בריכה. ובתר"י א' לדברי' כ"א ח' נחיל דמורנין.

נָחַם (מל"מ ענין רצוי מתוגה sich trösten. נֶחָמָה Trost, Tröstung ועוד מל"ס נוּחָמָה פי' תחיית המתים (Auferstehung der Todten בפ' אין דורשין בעריות בגמ' (ר')[2]) יוסי בן יועזר (חגיג' ט"ז:) ובפ' שבועות העדות בגמ' משביע אני עליכם (שבועות ל"ה.)[3]) אמר שמעון בן שטח אראה בנחמה. *[אחי"ה רבינו פירשו בעי' נחש ב' ע"ש א"כ מלשון מקר' (תהלים קי"ט, ג') והתוספו' (חגיג' שם) פי' לא יוכל לראות בנחמות ציון וכו' ע"ש וקשה להלמו דשמעון בן שטח חי קודם החרבן וכן היה רגיל לומר אראה בנחמה יהודה בן טבאי (מכות ה': חגיג' שם ירו' סנהד' רפ"ו דכ"ג:) וגם זה בן דורו של שב"ש היה כנודע (מאבות פ"א מ"ח) אבל גם ר"א בר צדוק אמר כן אראה בנחמה איכ"ר פ' חשך ועליו יתכן פי' התוספו' שראב"צ ראה חרבן הבית וחי בזמן ר"ג דיבנה (ד"מ למהרז"ף 178) ויתכן פי' ה' לעווי כי הוא ל"ס הנ"ל ופי' תחיית המתים ומזה פסחי' נ"ד רע"ב שבעה דברי' מכוסים מבני אדם אילו הן יום המיתה ויום הנחמה וכו' וכ"ה במכילת' בשלח רפ"ה וילק' בשלח ר' רס"א וכן בתרג' ירו' א' לבראש' א', כ"א דמעתדין ליום נחמתא; תרג' ש"ב כ"ג, א' ד' שני נחמתא — ובענין נחומים בעת צער או בתוכחות הנביאים עיין תענית י"א. רואה בנחמת צבור ירו' ברכות רפ"ה ד"ח ע"ד שהיו (הנביאים) חותמין את דבריהן בדברי שבח ודברי נחמות. ושם: בנחמות ירושלים היו עוסקין. ויק"ר רפ"י נחמות כפולות. ובל"א נֶחֱמְתָא ב"ק ל"ח. ב"ב י"ד: והקבוץ ירו' סנהד' פ"י דכ"ח: טבן ונחמן תר"י ב' לבראשית מ"ה, כ"ה סגיין טבן ונחמן. ועוד הקבוץ שם מ"ט, א' קץ ברכתא ונֶחֱמָתָא ובענין תושבחתא ונחמתא בקדיש דציבור עיין מ"ש הפרדס סוף סי' ה' בשם רש"י ועל מאמר אגדה (ברכות ג'.) שהובא שם רומז גם סדור של רע"ג (14) בקדיש דיחיד. והפעל בפיעל ובפֻעל ברכות ט"ז: ע"ז ט"ז: אבדר"נ פי"ד לנחמו, שבת י"ב: לנחם, מדות פ"ב מ"ב ינחמך, עירו' ס"ה. לנחם אבלים, כתובות ח': עיי"ע בעל נחמות. מ"ק כ"ז. בית המנחמין, שם כ"ח: אין המנחמין רשאין לומר דבר וכו', כתובו' ח': אתי לנחומיה, מכות כ"ד. אבדר"נ פי"ד נחמתנו, אבות פ"ד, י"ח אל תנחמהו וכו', ירו' דמאי פ"א דכ"ב וירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד בעיין מנחמתיה. ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג ניחמים אבלי גויים ואבלי ישראל מפני דרכי שלום. סנהד' י"ח. כשהוא מנחם אחרים, בינוני פעול מ"ק כ"ח: מנוחם הוא, סנהד' שם התפעל: כשהוא מתנחם מאחרים ועיין י"ט. וע' נחש ב'. פסיקת' דר"כ צד קכ"ה: הלב מתנחם. אתפעל שקלי' ח': בעי' לאיתנחמיה] —

* נָחוּם, נְחוּמָא, נְחוּמִי, נְחוּנְיָא, נְחֶמְיָה, נַחְמָן עם כמה תוארים על כל זה עיין בסד"ה אות נו"ן ועוד עיין מבה"י למהרז"ף קט"ז. והלאה. נחוניון עיין ירו' נדרי' ספ"ו ד"מ. וירו' סנהד' פ"א די"ט. ול' קלילה הוא מן נחוניה.

---

[1]) וכ"ה בדק קי"ד. ובכ"י ש"ס פ' ור' ובנו"ג שוכו. [2]) יש למחוק. [3]) וכן הוא סנה' ל"ז: ירו' סנהד' פ"ד דכ"ב: תוספ' רפ"ח.

נַחֲמָנִי (שם תואר לאביי) הוא אביי כמפורש בע' אביי. *[אחי"ה ועיין שבת ל"ג. ע"ד. פסחים קי"ב: בפירשב"ם, כתובות ס"ה. גיטי' ל"ד: ע"ש פירש"י מ"ה. נדרי' נ"ד: ע"ז נ"ח. הוריו' י"ד. מעילי' כ': ודע כי נחמן פי' המנחם (עיי"ע נח ב' בציון מב"ר פכ"ה) וכן ענין אביי בל"ם עיי"ע] —

* נְחִיצָה (כמו לחיצה בל"מ לַחַץ Druck) במד"ר פ"י פי' לָחַץ (שופטיי ד', ג') לפי שהיה מחרפם ומגדפם בנחיצה לכך מת במיתה גדופה.

1 נָחַר (בל"ע نحر פי' דקר הצואר erstechen) בפ' אותו ואת בנו (חולי' פ"א:) הנוחר והמעקר פטור משום אותו ואת בנו. בפ' כסוי הדם (שם פ"ה.) הנוחר והמעקר פטור מלכסות. בפ"ה בכריתות (כ':) דם נחירה דם עיקור דם הקזה שהנפש יוצאה בו חייבין עליו. בס"ג דפ' אלו עוברין (פסחי' מ"ט:) עם הארץ מותר לנחרו ביוה"כ שחל להיות בשבת. — (א"ב פי' דקירת הצואר כלומ' עושה בו חור עד שתצא הנפש וכן בל' ישמעאל) *[אחי"ה ומל"ע הנ"ל תרג' ירו' א' לבמד' כ"ב, מ' ויזבח בלק: ונחר בלק, והפכו שחט, חולי' י"ז. וישחט להם (במד' י"א, כ"ב) ניחר להם מיבעיא. ושם השם: בשר נחירה, פ"ו. ונחירתו זו שחיטתו. בחולי' פ"ה: פירש"י נוחרו: חונקו, ויותר טוב דוקרו] —

2 נָחַר (לפע"ד כמו נָהַר ענין נזילה ובל"ע نهر גם ענין נזילת דם Blut ausfliessen lassen; והשם נחירה Bluterguss) בר"ג דתינוקת (נדה ס"ד:) אמר רב כל זמן שהיא נוחרת וכו' עד כל זמן שהרוק מצוי בתוך הפה מחמת תשמיש פירשו הכמי מגנצא כל זמן שהדם מצוי לה באותו מקום מחמת תשמיש בידוע שלא היתה המכה ואמר לן רבי דאית מפרשי האי רוק שכבת זרע ולא מסתבר ליה נחירה דאמר רב היכי דמי עומדת ורואה יושבת ואינה רואה מחמת שאותו מקום הוא נדחק כשהיא עומדת ונוגעין הצדדין כיחד וכשהיא יושבת שאינו נדחק אינה רואה או כשהיא יושבת ע"ג קרקע שקשה היא ונדחקת רואה וכשהיא יושבת ע"ג כרים שהן רכים אינה רואה בידוע שלא היתה המכה ודם בתולים הוא ומותרת. *[אחי"ה לפי מה שהארכתי בע' חלק ג' (ח"ג, תי"ד הערה 2) להוכיח כי ואמר לן רבי מורגל הוא על לשון רגמ"ה אין כאן ספק שגם בע' הנוכחי זה הדבור שייך לרגמ"ה ועליו כיון רבינו בכנויו פי' הכמי מגנצא (או כגי' כ"י ק"ט מגינצאי)] —

3 נָחַר (מל"ע نخر ובל"ס נְחַר פי' שאף רוח באף הוציא קול באף ובל"מ רק השם schnauben נַחַר, נַחֲרָה) בס"ג דפ' (השואל)[1] [וצ"ל שואל] (שבת קנ"ב:) נחיר בהו גברא[2]. בס"ג דפ' יו"ט של ר"ה (ל"ד:) כי נחירנא לך[3] תקע לי. בס"ג דהרואה (ברכות ס"ב:) ובגמ' דמסכת תמיד (כ"ז:) רב ספרא הוה יתיב בבית הכסא אתא ר' אבא נחר[4]. בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ח רע"א) נחר ליה רב חסדא. בס"ג דקידושי' (פ"א רע"ב:) נחרו ביה נפל נקט נפשיה בשיכבא[5] פי' נהים. — (א"ב עשיית סימן לרמוז דבר מה או לנעור ורש"י גרס נהרו ביה שקא ומית) *[אחי"ה וכגי' רש"י אי' לפנינו בקידוש' שם ושם פירש"י נחרו: נערו בו אבל בגיטי' פי' בדיוק יותר: עשה לו סימן כמו נחרת סוסיו (ירמי' ח', ט"ז) ע"כ. וכ"ה השם הזכר באיוב (ל"ט, כ') הוד נחרו אימה ויפה פירש"י כשהוא נופח בנחיריו בקול אימה ע"כ ועיי"ע הבא אח"ז — וכנ"ה בשבת שם: נחר בהו ר' אחאי. ובפיעל סנהד' צ"ד. סנחריב[6] ששח וניחר דברים כלפי מעלה ורבינו בע' סנחריב הביא מאמר הקודם ע"ש וכפי' רבינו נהים הוא ממש גי' הכ"י ש"ס בשבת (עיין לעיל הערה 2). והשם ב"ר ס"פ ס"ז עוברתיה ונחרתיה לא זיעא מפומיה פי' כנוי לחרון אף ובילק' סוף תולד' ריש ר' קט"ז כט"ס וזהרתיה — ועה"ק שנ"ב העתיק נחירנא: שנארכן ב"א = schnarchen] —

נחר (= נָחִיר, נְחִירָא בל"ס כמו נְחִירַיִם בל"מ Nase, ובל"ע منخرة נקב האף Nasenloch ונאצל מע' הקודם) ויפח באפיו (בראשי' ב', ז') תר"י (א') ונפח בנחירוי[7]. עד אשר יצא מאפכם[8] (במד' י"א, כ') [תרג' ירו' (א') עד דתפוק סריותא מנחיריכון]. — (א"ב ל"מ (איוב ל"ט, כ') הוד נחרו אימה) *[אחי"ה ויותר טוב היה לר"ב להביא הפסוק (מ"א, י"א) מנחיריו יצא עשן, כי נחרו שייך

1) וכ"ה בע' קפל ו'. 2) בנו"ג נחר בן גברא וצ"ל בו ובאה"ת בילק' כ"י ובמנו"ה סי' ר"ט אי' נהים וכ"ה בכ"י ש"ס (ד"ס צד קפ"ו:) קנהים ועיין סוף הערך. 3) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' וא"פ ול"ד עיין ד"ס צד ג"ג. ושם הובא הערוך וכ"ה בסרע"ג מ"ו: ובפי' ר"ח בר"ה ובאו"ז הל' ר"ה סי' רע"א ובנו"ג בט"ס נהירנא 4) בברכות נחר ליה אבבא ובתמיד לי' אבבא. 5) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע חוץ מדפ"א בט"ס בשיבבא. 6) כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג דבר אחר. 7) בנו"ג בנחירוהי. 8) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב דפ"ר ווינצי'.

למושג ע' הקודם ע"ש אבל בתרג' שם נחיריה. במקרא רק בקבוץ ובדרז"ל גם ביחיד עיין סנהד' ס"ז: מנחיריה עיי"ע כרך א'. גיטי' ס"ט. לדמא דאתי מנחיריה, שם: ניתיב בנחיריה. ירו' יבמות רפט"ז דט"ו ע"ג עיי"ע אספלנית (ח"א, קפ"ח.) וע' ארסקינס (שם ש'.) ועוד עיין תרג' לתהלים קט"ז, ו'; לאיוב כ"ז, ג'; מ', כ"ו — והושאל לנקב סתם או לחור מזה בתוספת' מקואו' רפ"ה הנחירין שבמקוה מטבילין בהן וכו' ובמקואו' פ"ו מ"א אי' חורי המערה או כגי' רבינו בע' חר א' חורי המערה] —

נָחָשׁ (כעין קנה באמצע הבצל וראשו כשל נחש schlangenartiger Stengel an der Zwiebel עיין בפנים) בר"ג דפ' בכל מערבין (עירו' כ"ט רע"ב) ת"ר לא יאכל אדם בצל מפני נחש שבו פי' רב שרירא גאון ז"ל שמענו שזה הנחש הוא קנה כגון המקל שישנו באמצע הבצל כשיגדל ויטה ליבש[1]) והוא גבעול שלו ויש לאותו קנה ראש כראשו של נחש וחם הוא מאוד מפני שממנו יצא הזרע וכל זרע חם הוא כך שמענו שזה הוא הנחש שאמרו לא יאכלנו אדם[2]) ואף לא יאכל את הבצל ששייר בארץ להוציא ממנו זרע ועמד בו הנחש הזה מפני שיצא מתורת מאכל ונהיה כמין סם אבל שאר בצלים שלא נשתהו בקרקע להוציא מהן זרע או שנשתהו אלא שלא נתקשו והגיעו לזאת אין נמנעין מהן. *[אחי"ה ובגוף הענין פי' כן גם ר"ח שהובא בתוספו' ד"ה מפני וז"ל העמוד שבתוכו שמתעגל בתוכו (ובפי' ר"ח בש"ס ווילנא הגי' שמתעגל בראשו) כמין גבעול ומתקבצין בו זרע הבצל אותו העמוד נקרא נחש של בצל ע"כ וכ"ה בפי' ר"ח שבש"ס ווילנא ועיי' ג"כ חי' הריטב"א שמעיד כי כן שיטת ר"ת וכן הגיה בפירוש רש"י ז"ל הכתובין מכתב ידו. ועוד מביא הריטב"א פי' י"מ כי נחש של בצל הוא תולע' שנעשה בו שהוא סכנה כארס של נחש וכו'. וברש"י בדפ' שונצ' (הובא בד"ס עירו' צד נ"ז:) אי' לחות היוצא מן העלין קרוי נחש ששורף כארס הנחש. ורמ"ל העתיק Schlangenknoblauch שלא כענין פי' הערוך, כי זה מין שום הוא וכן נקרא בל"י ὀφιόσκοδρον ובל"ס תומא דחויא עיין לעף פפלנ"צ 393 [*)] —

נַחַשׁ (= כמו ניחוש מל"מ (בראשית ל', כ"ז; מ"א כ', ל"ג) פי' עשיית פעלות לסימן איזה דבר העתיד (eine Vorahnung, Omen בר"ג דפ' ב' בסנהדרין (י"ט.) והוא אומר להם תתנחמו[4]) אימת[5]) אילימא כי מנחמו ליה[6]) לדידיה נחש[7]) קא רמי להו. פי' שיהא להם צער ויהיו צריכין להתנחם אלא כי מנחם איהו לדידהו[8]). וכזה פי' אראה בנחמה שאמרנו בזה הפרק. *[אחי"ה כלומ' בע' נחם ע"ש. ורמ"ל העתיק בלי עיון בסוגיא ע"י Schlange, Gift והנכון כמו שהעתקתי — וכנ"ה בחולי' צ"ה: ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג אעפ"י שאין נחש יש סימן, חולי' שם כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם (בראשית כ"ד, י"ד) וכיונתן בן שאול (ש"א י"ד, ח'. ט') אינו נחש, ובל"ס נֶחְשָׁא וכ"ה בב"ר פפ"ז הגה טבא נחשא טבא ובע' אסטרולוג סימנא טבא וכו' ע"ש. איכ"ר פ' על אלה על רגליה (דמנחם) נחשיה. וכן ניחוש עיין פירש"י לבראשית ל', כ"ז נחשתי נסיתי בנחוש שלי שעל ידך באה לי ברכה ע"כ ועיין פירש"י למלכי' הנ"ל, ואולי מזה ג"כ בירו' שבת פ"ז ד"ט סע"ג וירו' סנהד' פ"ז דכ"ד ע"ג והלא הניחוש והעינון בכלל היו וכו'. והפעל חולי' צ"ה: אלא דנחיש, סנהד' ס"ה סע"ב מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו וכו' עש"ה ובתוספ' שבת פ"ז (פ"ח). נדרי' ל"ב. כל המנחש לו נחש ע"ש ירו' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד כל המנחש סופו לבוא עליו וכו'. ועוד י"ל שהוא ענין כשוף וכפי' המיוחס לרש"י בנדרי' והוא בל"מ נִחֵשׁ ובתרג' נַחֵשׁ (wahrsagen) סנהד' ס"ו רע"א לא תנחשו (ויק' י"ט, כ"ו)[9]) אלו המנחשים בחולדה בעופות ובדגים ובע"י עוד ובכוכבים. במ"ד פכ"ו הרי את (בלעם) מחזר ומנחש ומקסם וכו' ושם פ"כ השם: בלק היה בעל קסמים ובעל נחש יותר מבלעם וכו'. והתואר ע"ז י"ח: וראה שם את הנוחשים ואת החברין עיי"ע בקיון ובנו"ג הנחשים. ושרש נחש נרדף עם לָחַשׁ כי המכשפים לוחשים במעשה הבליהם עיי"ע רטן וש"נ] —

---

[1]) בכ"י ה"ב לו יבש. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. [3]) אבל ציון דעירו' הנ"ל לא זכר כלל לא במקום הנ"ל ולא תחת סוג בצל (צד 74 והלאה) כי לא הבין מהו בצל מפני נחש שבו. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ובמשני די"ח. אי' תתברכו, ובדפ"ע התנחמו. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג היכי דמי. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אחריני. [7]) בנו"ג נחשא ועוד קודם לזה: א"ל איתו תתנחמו ולי' בכ"י ש"ס וכמו שלי' בערוך. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בלשון יתירה ע"ש. [9]) כ"ה בכ"י ש"ס ובריי"ף ובראי"ש ובנו"ג עוד: ולא תעוננו.

* **נָחָשׁ** (מל״מ שם שרץ הזוחל Schlange; נָחָשׁ הקדמוני (Urschlange אבדר״ג ספל״ט ששה שמות נקרא נחש שרף תנין צפעוני אפעה עכשוב. והרבה בדרז״ל עיין שבת ע״ו: קכ״א: פסחי׳ קי״א. יומ׳ כ״א. ע״ה. תעני׳ ח׳. יבמות קי״ב: ב״ק ט״ז. בכורו׳ ח׳. ושם: (ב״ר פ״כ) חולי׳ ט׳: ערכי׳ ט״ו: פרה פ״ט מ״ג ושם בל״נ אבל עיי׳ תוי״ט שם. ירו׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ה ע״ג וע״ד ויק״ר פכ״ו. הנחש של בית ב״ר רפנ״ד — ובפרט נחש הקדמוני ב״ר פכ״ב והוא הנחש הראשון דב״ר פ״ה או סתם נחש, ד״מ שבת קמ״ו רע״א יבמות ק״ג: ע״ז כ״ב: בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא וזה מושג פרסיים הוא עיי׳ מאמרי על המלאכים והשדים 63.66 ושם 65 הבאתי ילק׳ בראשית רמז כ״ה (בשם פדר״א) כי סמאל עלה ורכב עליו (על הנחש) וזה ג״כ מדמיוני הפרסיים אשר לפיהם השטן Agromainyus עלה ורכב ג״כ על נחש או תנין azhidahâka (اژدهاك או ضحاك). סנה׳ נ״ט: אבדר״ג הציץ בו נחש וראה בכבודו (של אדה״ר) ונתקנא וגם זה מדמיוני הפרסיים בא לרז״ל עיין מה שכתבתי במ״ע מ״ג חכ״ה. 93 בשם פט״ו בבונדיהיש. ועוד בענין מלחמות עם תנינים ולויתן עיי״ע קניגיא ומ״ש.

* **נָחָשׁ** (ענין חולי עין (eine Art Augenkrankheit בכורות ל״ח. ושם: ספרא אמור פרק ב׳ פרש׳ ג׳ כבר פירשתי בע׳ חלזון א׳ (ח״ג, שצ״ח:) עש״ה.

* **נְחָשָׁא** (Kupfer) עיי״ע נחשת ב׳.

* **נַחְשָׁא** (שם פרטי) במד״ר פי״ב ר׳ פרוזדק בר נחשא ובילק׳ תהלי׳ ר׳ תשנ״א ר׳ פרוזדירא בר נחשא.

נַחְשׁוֹל (מל״ס מַחְשׁוֹלָא (מ׳ וג׳ מתחלפות) פי׳ סער וגלי הים (Unwetter, Meereswoge בפ׳ אמר להם הממונה בגמ׳ ניקנור (יומי ל״ח רע״א) עמד[1]) נחשול שבים לטובעו[2]) נטלו אחד[3]) מהן והטילו לים. בהגדה דפ׳ הניזקין (גיטי׳ נ״ו:) עמד עליו נחשול שבים לטובעו[4]) אמר טיטוס כמדומה אני וכו׳. בס״ג דפ׳ הזהב (ב״מ נ״ט:) ואף רבן גמליאל היה מהלך בספינה עמד עליו נחשול שבים לטובעו. ויהי סער גדול בים (יונ׳ א׳, ד׳) והוה נחשול גדול בימא. *[אחי״ה ושם בתרג׳ ב׳, ד׳ נחשולוהי דימא ועיי׳ שם א׳, י״א. י״ב. י״ג. ט״ו לתרג׳ מזעפו. ובתרג׳ איכ׳ ב׳, י״ג; לקהל׳ ג׳, ו׳ — וכנ״ה בב״ק קט״ז: תוספת׳ ב״מ פ״ז ירו׳ ב״מ ספ״ו די״א. ספינה שעמד עליה נחשול לטובעה[5]). ובמדב״ר פי״ג ביאר נחשון: על שם שירד תחלה לנחשול שבים ועיי׳ סוט׳ ל״ז. ילק׳ קהלת ר׳ רמז תתקע״ב כיון שירד (טיטוס) בא עליו נחשול של ים ואותו סיפור עיין בלא״ר בב״ר פ״י ויק״ר פכ״ב קהל״ר פ׳ ויתרון ארץ: מחאיה נחשלא בימא וכו׳ ובתנחו׳ ריש חקת סי׳ א׳ במד״ר ספי״ח אי׳ בל׳ עברי היה הים הולך וסוער. פסיקת׳ רבתי ר״פ ל״ב מעשה בספינה אחת וכו׳ (אחזו נחשולה) [צ״ל אחזה נחשולא] והיתה מיטרפת בים. ואותו הסיפור בפסיקת׳ דר״כ צד קל״ו בשינויים ושם אי׳ ובא עליה סער גדול בים] —

☜ **נחשרכן** (Jäger צייד בל״פ עיין בפנים) תרג׳ איש יודע ציד (בראשי׳ כ״ה, כ״ז) גבר נחשירכן יש גורסין נחשדכן באות דלת וחולקים לשתי תיבות נח שדכן וכן דעת המתורגמן ופי׳ אדם שקט. *[אחי״ה וז״ל המתורגמן בשרש שדך והארץ שקטה: וארעא שדיכת וכו׳ ומזה מה שתרג׳ אונקלוס איש יודע ציד נח שדכן פי׳ אדם של מנוח והשקט וכן פירש״י אדם בטל וכן פי׳ בערוך עיין בערך שדך. ובע׳ שרך הביא המתורג׳ נחשרכן או נחשירכן תיבה אחת וביש נוסחאות נח שרכן שתי תיבות ובכולן הם טעיות גמורות כי אין שרשו אלא שדך בדלת וכבר בארתיו שם. אבל במח״כ מ״ש בשני ערכים כולן בטעיות הם כי העיקר נחשירכן מל״פ نخجير צַיִד Jagd ומן كن (בינוני מפעל كردن עשה) פי׳ עושה ציד והיינו צַיָּד ונרדף עם شكار צַיִד וגם זה בדרז״ל סנהד׳ צ״ה. עיי״ע באזיאר (ח״ב, ב׳:) וע׳ שכר בזאי. ועוד בל״פ צַיָּד نخجير زن, نخجير گير וא״כ אולי יש להגיה נחשירזן או נחשירכר ועל פי נחשירזן נבנה בל״ס נַהְשִׁירְתָּנָא ציד על כל פנים בתיבה אחת וברי״ש העיקר וכדאי׳ בתרג׳ ברוב הדפוסים ולא כדעת תוספו׳ בב״ק צ״ב: ד״ה דשרכי (ועיין עוד בתוספי ב״ב קל״ט. ד״ה מתניתין) ושם

---

[1]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובע״י הראש׳ ובנו״ג עוד עליו. [2]) ויותר טוב בכ״י ש״ס לטובען וכ״ה בתוספתי פ״ב לטבעם (אבל בכ״י אירפורט לי׳) ועיין ד״ס יומ׳ צד ט״ט: וגי׳ רבינ ככדפוסי הש״ס וכ״ה בילקי שה״ש ר׳ תתקפ״ה. [3]) בנו״ג אחת. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד ובכ״י ה״ב ק״ט וב״ר ובדפוסי ועי׳ נשמט בטעות מן לטובעו עד לטובעו ובדפ״ר אי׳ אחר טובעו הראשון רק: נטלו. [5]) בתוספ׳ לי׳ לטובעה.

רומז ג"כ על הערוך שדך אבל שם הביא רבינו רק שני מקומות הנ"ל (ברלת עפ"י ג"י ופי' רגמ"ה כמו שאוכית אי"ה) ולא התרג' ועיין ג"כ תשוב' הרשב"א סי' קס"ד ששים בזה"ל ויש מן הגדולים נוחי נפש שהיו גורסין (ר"ל בב"ב שם) בשרכא בריש.. וכן יודע ציד נח שירכן [צ"ל נחשירכן] ע"כ. ור"ב בריש הע' העתיק נחשרכן ובאמצע ביו"ד נחשירכן וזה העיקר ומטעם האמור] —

1 נְחֹשֶׁת (מל"מ שולים Basis, Boden, Unterlage והושאל לשפת הערוה die weibliche Scham) בפ"ח בכלי' (מ"ג) חבית שהיא מלאה משקין טהורין נתונין למטה מנחושתו של תנור פי' תחתית של תנור כדכתיב לענין ערות קלון אשה יען השפך נחשתך ותגלה ערותך (יחזק' ט"ז, ל"ו) ותרג' קלונך[1]) והוא תחתון של אשה. *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 5 ויפה פי' ר"ש מנחושתו הם השולים וכן פירש"י בנדה מ"א: ד"ה נחושתך שולייך והיינו מקור ע"ש כי כן מוכרח גם מהש"ס ושם הביא רש"י לנכון שבת מ"א. מפני שנחושתה מחממתה ועיי"ע מלייר. ואולי גם נחשתן (מ"ב י"ח, ד') משתמע בשתי הוראות כלומ' מן נחושת ועוד דרך בזיון ענין קלון ועיין המפרשים. ועוד שם אמו של יהויכין נחשתא (מ"ב כ"ד, ח') אולי הוא כנוי של גנאי — ומענין תחתון ובסים היינו מה שהוא בארץ לשכוב עליו אי' בירו' כתובו' פ"י דל"ג ע"ד ברם נהגו בסוריא להיות גובין (ר"ל הכתובה) מן הנחושת ומן הצועות] —

2 נְחֹשֶׁת (מל"מ שם מתכת Kupfer) בפ' אמר להן הממונה בגמ' ניקנור (יומי ל"ח.) וי"א נחשת מצהבת[2]) ר"א בן יעקב אמר נחשת קלניתא[3]). *[אחי"ה וכנ"ה בכתובו' ע"ז. עיי"ע חשל א' וצרף ה'. ובל"א וסו' נְחָשָׁא ירו' קידושי' פ"א דנ"ח ע"ד נחשא יקיר נחשא זליל. ויק"ר רפי"ב אסת"ר ד"ה ר' עזריה קיתונא דנחשא, קידרא דנחשא ועיי"ע שפרפר. והפעל ממנו פסיקת' דר"כ צד קכ"ב: דרש כספך היה לסיגים (ישעי' א', כ"ב) כיון שרבו הרמאין התקינו שיהו משתמשים במטבעות של נחושת ומחופין כסף והוה חד מנהון אזיל לגבי צורפא וכו' איזיל הנחש לי וכו' וכ"ה במעריך ללונזאנו בשם פיסקא דאיכה ופי' תן לו מעות של נחושת מצופין כסף ור"ש באבער הגיה הכחיש ליה וכ"ה בילק' ישעי' ר' רנ"ח אכחיש ליה וצ"ל אנחיש ליה] —

נַחַת (מל"מ ענינו השכנה das Niederlassen, Niedersetzen) בס"ג דחגיג' (כ"ו:) כלי עץ העשוי לנחת. בפ' מצות חליצה בגמ' חלצה (יבמו' ק"ג סע"ב) סנדל של נחת ע"ז פי' דבר שינוח ולא יזוז ממקומו. — (א"ב מלה זו איננה בנוסחאות) *[אחי"ה ר"ל איננה ביבמות שם כי שם אי' סנדל של ע"ז אבל בע' סנדל גרס לה רבינו ג"כ ופי' סנדל שע"ז נחה עליו ע"כ וכנ"ה כלי עץ העשוי לנחת מגילה כ"ו סע"ב יומא כ"א: ופי' שם ר"ח (בש"ס ווילנא) כלומ' שתשים עליו דבר ולהניחו עליו העשוי לנחת היא ע"כ. ב"ר פל"ג לשם נחת התיבה נקרא (ר"ל נח) שנאמ' (בראש' ח', ד') ותנח וגו' ועוד בהוראת תענוג ומנוחה מל"מ (קהל' ד', ו') חגיג' ט"ז: כתובות צ"ה. נחת רוח ברכו' ג"ו סע"ב עירו' ע"ז. פ"ג: סנה' צ"ב. בנחת (הפכו רדוף, קשה) וממנו אפעל ב"ב קכ"ט. אנחתת והפכו אתקפת (שם)] —

* נְחֵת (מל"מ נָחַת ובל"ס נְחֵת ענין ירידה hinab-herabsteigen) עיין דניאל ד' י'. כ'. ברכו' מ"ה: דנחית לבבל, סנה' ה'. כי הוה נחית.. לבבל. שבת מ"א. כי קא נחית (הפכו סליק), חגיג' ט"ו: עיי"ע עמר א'. מגיל' כ"ה. ההוא דנחית פי' ירד לפני התיבה, ב"ק ל"ט. נחית לעומקא דדינא. ב"ב קל"ג. מיגו דנחתא לדקלא נחתא נמי לכולהו ניכסי עיין פירשב"ם. וכל לשון ירידה מתורגם בל' נחיתא עיין מתורגמן והושאל למי שיורד מנכסיו לכן תר"י א' לשמות ד', י"ט מתו: ניחתו מנכסיהון וכו' עפ"י נדרי' ס"ד: עיי"ע ירד (ת"ד קנ"ח.) וכן באתפעל ירו' פיאה פ"ח דכ"א. ירו' כתובו' פ"ט דל"ד סע"ב אתנחת (איתנחת) מן נכסוי פי' ירד מנכסיו — שבועו' ו'. מינחתא מיניה טובא. אפעל פסיק' דר"כ צד צ"א. כד הוה מַנְחֵית להון פי' כשרדה את הפת ובתרג' בהבלעת הנו"ן אַחֵית ובבינוני מָחֵית בכ"י מַחַת עיי' דוגמ' בעמת"ר לה' לעווי ה"ב 103, וכן בדרז"ל תענית כ"א סע"ב הוה מָחֵית גברי לחוד וכו', שבת ג"ח. ומחית ליה

[1]) כ"ה בכל כ"י וכ"ה בפי' רה"ג. [2]) בכ"י ש"ס נחושתן מוצהבת היו ומלת היו לי' בכ"י ב' ובעי' הראשון ובנו"ג מפני שנחושתן מוצהבת היתה ובתמיד פ"ב מ"ג י"א מפני שנחשתן מצהיב וכגי' רבינו אי' בכ"י ל"ד בש"ס יומי' רק שם וי"א גחושת מוצהבת כשל זהב היתה ועיין ד"ס יומי' צד נ'. שכתב קצת בלי דיוק שגי' רבינו נחושתן. [3]) וכ"ח בכ"י ש"ס ובעי' הראשון ובתוספתי' יומי' פ"ב ובנו"ג קלוניתא.

אכתפיה. שם ק"א. עיי"ע גד ב' וש"נ. קידושי' ס"ד: מחית איניש נפשיה לספיקא וכו'. ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ג עיי"ע דרום. בינוני פעול נדרי' י"ד: מחתא אורייתא על ארעא. ושם צ"א: הוה מחתן תחלי תמן. הָפעל דניאל ה', כ'. אִתְפְּעַל אִתְּחַת תרג' לבראשי' ל"ט, א'; לתהלים ל"ה, ג'; ליחזק' ל"א, י"ז, י"ח. והתואר נָחוֹתָא (נָחוֹתָה) כנוי לרב אבדומא (אבודמי) בדור השלישי ונקרא ככה על שם שהיה רגיל לילך לבבל עיין מבוה"י למהרז"ף 60 וש"נ וכן נקרא עולא נחותא ירו' כלאי' פ"ט דל"ב ע"ג עיין מבוא הירו' שם ק"ב. וכצ"ל בירו' כתובות פי"ב דל"ה: במקום עלא נחותה. והקבוץ נָחוֹתֵי ימא (שבת כ': צ'. ב"מ פ"ה.) פי' יורדי הים. והשם המופשט נְחָתָא בסמיכות נחתת טלא תרג' אונקל' שכבת הטל (שמות ט"ז, י"ג. י"ד).

נָחוּתָה (בל"ע نحاتة לוח ונסרים Brettchen, Abgehobeltes) בכפישה או בנחותה (נדה ז'.) פי' בע' כפש. פ"א חתיכה של לוח שנופל מן הנגרים. *[אחי"ה בע' כפש גרס ג"כ (לפי דפ"ר) נחותה וכ"ה בתוספת' סוף טבול יום בכ"י אירפ' בכפישה או בנחותא ובנו"נ אנחות וצ"ל אנחותא ועיי"ע אנחותא וש"נ ומפורש עפ"י פי' אח' דע' הנוכחי עש"ה] —

נַחְתּוֹם (בל"ס נַחְתּוֹמָא פי' אופה Bäcker) בפ"ב בדמאי (מ"ד) ובפ"ק ביומ' בגמ' ללשכת פרהדרין (ח' סע"ב) נחתומים לא חייבו אותן חכמים להפריש. תרג' אופה (בראשי' מ', א'. ה' וזולתו) נחתומא. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' הושע ז', ד'; לירמי' ל"ז, כ"א, חלה פ"א מ"ז; פ"ב מ"ז, ירו' חלה ספ"ב דנ"ח ע"ד, תוספת' חלה רפ"א תוספת' ביצ' פ"ג, תוספ' ע"ז רפ"ז (ח'). והקבוץ תוספ' דמאי פ"ג ב"ב כ': ילק' דברי' ר' תת"ח. והיה ג"כ תואר לר' יהודה הנחתום ב"ב קל"ב. ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: רות רב' פ' ליני. ובענין גזרת המלה נ"ל שהיא מל"ס הנ"ל ולא כדעת פערלעס (עט"ש 22) שרוצה להגיה פחתום ומל"פ پختن מבשל ומבשל אינו אופה ואופה בלשון פרסי نانوا, نان پز וחנות האופה: נחתומר ירו' ב"ב רפ"ב די"ג:] —

* נָטוֹזָא (שם פרטי) עיי"ע בר נָטוּזא (ח"ב קע"ט) וש"נ וכ"ה בירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ג.

* נטי, נָטָה (מל"מ ענינו פניה אל דבר והושטה ausstrecken, wohin neigen) מכות י"ב. נופו נוטה חוץ לתחום. ונופו נוטה בתוך התחום ע"ש כל הענין. קידושי' מ': נופו נוטה למקום טומאה, נופו נוטה למקום טהרה. ירו' ב"ב ספ"ב די"ג ע"ג חד אילן נטה גו דהוא רומיי וכו', נדרי' מ"ב. וירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד אוכל מן הנוטות ובינוני פעול נטוי אהלו' פ"ז מ"ב והושאל לפניה אל דעת פלוני חולי' צ': דעת נוטה סנהד' כ"ו סע"א נטייה דעתיה דקב"ה בתר רובא וכו'. הפעיל כתובו' פ"ד: עירו' מ"ו: מר סבר מַטִּין אתמר, ר"ה י"ב: וממו בה משמיה דר' יוסי הגלילי, ירו' סנהד' רפ"א די"ח. אלו מטין לכף זכות ואלו מטין לכף חובה. הפעל יבמות ק"ג רע"א בין עומד . . בין מוּטֶה, כלי' פ"ד מ"ג היתה מוּטָה על צדה ועוד השם מוּטָה עיין ערכו. והשם המופשט ב"ר ר"פ ע"ו נטיית שמים וארץ. אהלו' פ"ז מ"ב נטית האוהל.

1 נָטַל (מל"מ ונרדף עם טול, טִלְטֵל nehmen, fortnehmen, erhalten ובל"ס נְטֵל פי' נשא tragen) בפ' ב' בסנהד' בגמ' דסמוך לא ירבה לו סוסים (כ"א:)[1] תנא כולם נטולי טחול וחקוק כפות הרגלים פי' שלא היה להם בשר כלל בכף רגליהם שהיו חותכים אותו עד לעצם כדי שהיו יכולים לרוץ על הקוצים ועל הברקנים ועל ידי סם היו חותכים הבשר ונוטלין מהן הטחול. בסוף נדרי' (צ':)[2] נטולה אני מן היהודים. פי' נדרה הנאה מן היהודים יפר הבעל חלקו ומשמשתו ותהא נטולה מן היהודים. — (א"ב תרג' נשא את הארבה (שמות י', י"ג) נטל ית גובא, תרג' נסעו מזה (בראשית ל"ז, י"ז) נטלו מכא) *[אחי"ה יש לשון נטילה מתורג' בל' טלטול או בל' רמה או בל' השלכה ויש לש' נשא בל' לקיחה המתורג' בל' נטילה וככה מתורגם ל' נסיעה עיין על כל דוגמא ודוגמא במתורגמן וש"נ. וכן בדרז"ל בענין לקיחה ירו' סוט' פ"א דט"ז ע"ד מה שכר נטלו על כך, ספרא אהרי ריש פרש' א' לא נטלו עצה ברכות ט"ז: ליטול את השם, וצווי טול שבת מ': קנ"א: ערכי' ט"ז: ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ד ולנקבה טְלִי גיטי' כ"ד. בענין נשיאה פסיקת' רבתי ס"פ כ"ו נטלתי עיני. והושאל לחתיכה מזה נטולי טחול עיין לעיל ובצרוף צפורנים פי' חתיכת צפורנים עיין מ"ק י"ז: י"ח. ובנפעל שבת מ"ג. ביצ' ל"ו. אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת. חולי' מ"ב. ניטל הכבד, נ"ד. ניטל הטחול ניטלו הכליות ניטל לחי התחתון ניטלה האם שלה, אהלו' פ"ב

---

[1] וכ"ה בע"ז מ"ד. [2] וכ"ה בתוספת' סוף נדרי'.

מ"ג בכורות ל"א. כדי שיִנָּטֵל מן החי. בענין השלכה בהפעיל והָפעל: שבת מ"ב: להטיל ביצתה, ב"ק צ"ב. לא הטילה ביצתה. והושאל בצירוף שלום לשימת שלום קהל"ר פ' גם מגבוה: שמטלת שלום בין איש לאשתו. ושם: מטיל שלום בטל (עיין שבת קנ"ב ושם משים שלום). הָפעל מוּטָל ברכות י"ז: י"ח. מ"ק כ"ג: קידושי' פ"ב: תוספת' ב"מ פ"ג מי שהוטל עליו וכו' והשם בענין לקיחה, נשיאה וחתיכה מכו' י"ד סע"ב זבחי' ל"ד. ירו' שבת ספ"ז ד"י ע"ג נְטִילַת נשמה. בפסיקת' רבתי פ"י פי' תשא (שמות ל', י"ב) לשון נטילת ראש (ובפסיקתי דריב צד י': אי' הרמת ראש). מגילה כ': נטילת לולב. ירו' ברכות פ"ב ד"ה ע"ג ויק"ר פי"ז נטילת רשות. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. נטילת צפרנים] —

2 ☜ נָטַל (פי' בל"ע نطل שפך מים וממנו השם ناطل, منطال בל"ס נַטְלָא דלי Schöpf-eimer) מסכת סוט' פרקא קמא (ד':) כל המזלזל נטילת ידים נעקר מן העולם פי' רחיצת [ידים] תרג' ירו' (א') ורחצו אהרן ובניו ממנו (שמות ל', כ"א) ויסבון מניה בנטילא דכיא. פי' כלי מיוחד לנטילה ועל שמו נאמרת רחיצת ידים. *[אחי"ה כנים דברי ר"ב ונאצלה המלה מל"ע הרשומ' וכ"ה חולי' ק"ה. מים . . ראשונים נוטלין . . אחרונים אין נוטלין אלא וכו' שם ק"ו. הנוטל ידיו לפירות וכו' עיי"ע טען א'. שם ק"ז: נוטל אדם שתי ידיו וכו'. ברכות נ"א. אל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו. בהפעיל שבת ס"ב. עיי"ע אפרסמון. מעשרו' פ"א מ"ב עיי"ע סאור. יומ' כ"ח. המטיל מים, פסחי' ט'. הטילה נפל לבור. והשם נטילת ידים חולי' ק"ו. ע"ש כל הענין (וע' טען א') במ"ד פ"כ ובל"א נְטִילוּתָא ברכות כ"ב. והשם בענין דלי לשאוב נַטְלָא חולי' ק"ז. נטלא בת רביעתא, גיטי' ס"ט סע"א מלי נטלא. ירו' שבת פ"ג ד"ו. הבא גו נטלא והקבוץ ברכות נ"א סע"א בַנַטְלֵי ועוד עיי"ע אנטל] —

נְטִיל, נְטוּל (ענין כובד ומשא Last) מל"מ נֵטֶל החול (משלי כ"ז, ג') תרג' נטול חלא ובפשיט' נטל חלא. בירו' סנהד' ספ"ו דכ"ג ע"ד מפורש קלני (עיי"ע קל א') לית הוא אלא נטיל.

נֶטַע (מל"מ ענין תקיעת שרש בארץ לגדלו והשם מַטָּע ושם מופשט נְטִיעָה das Pflanzen, die Pflanzung) בר"ג דפ' אין צדין (ביצ' כ"ה:) נטיעה מקטע רגליהון דקצביא ודבועלי נידות פי' „מוציא אדם כמה הוצאות ונוטע כרם וכיוצא בו וממתין שני ערלה ושנת[1] רבעי לקיים המצוה[2] ומי שאשתו נדה אינו ממתין לה עד שתטהר אלא בועלה נדה ואינו לוקח מוסר מנטיעה וכן הקצב אינו ממתין עד שתכשר הבהמה אלא [ממהר] ואוכל קודם בדיקתה". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (כש"ס ווילנא). וכנ"ה בסנהד' ס"ח. נטיעת קשואין, מגיל' ה': תעני' י"ד: נטיעה של שמחה עיי"ע אכורנקי (ח"א ע"ד: ומ"ש). שביעי' פ"א מ"ח כנטיעה . . כאילן ושם ובמשנ' ו' הקבוץ נטיעות וכ"ה סוכ' ל"ד. מ"ד. מ"ק ג': תענית ה' סע"ב ירו' שביעי' פ"א דל"ג: ירו' סוכ' רפ"ד דנ"ד: והושאל לאדם ירו' מ"ק רפ"ג דפ"א ע"ג נטיעה אחת של חמדה שהיתה לנו בא"י התרת לה לצאת לחול"א, ירו' יבמות רפ"א ד"ב: חמש נטיעות נטע ועיי"ע חָרַשׁ (ח"ג, תק"ה) ועוד לעיון הגיוני חגיג' י"ד: ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: וקיצץ בנטיעות עיי"ע פרדס וע' קץ ו'. ובל"מ נֶטַע ובפרט נטע רבעי מעש' שני פ"ה מ"ד ומ"ה שהש"ר פ' הנך יפה ועיי"ע כרם ב'. קהל"ר פ' טוב מלא: בית נטע הפכו בית זרע — והפעל נָטַע מעשרו' פ"ה מ"א, פ"ג מ"ט והלאה, מגילה ה'. והלאה. ובעצם וראשונה פי' ענין תקיעת שרש בארץ והושאל לתקיעת יתדות בארץ ירו' שבת רפ"כ די"ז ע"ג הנוטע אוהלין בשבת חייב משום בונה וכל"מ דניאל י"א מ"ה] —

נָטָף (מל"מ שרף הנוטף מעצי הקטף Balsam-tropfen Harztropfen מפעל נָטַף) בפ"ק דכריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו'.) ת"ר פיטום הקטורת הצרי והצפורן וכו' דבי ר' ישמעאל תנא סמים כלל נטף ושחלת וחלבנה (שמות ל', ל"ד) פרט פי' צרי זה נטף ולמה נקרא נטף שנוטף מעצי הקטף כדאמר רבן שמעון[3] הצרי אינו אלא שרף מעצי הקטף[4] הצפורן זו שחלת כדמתרגמינן נטופא[5] וטופרא. קציעה זו קידה שיבולת נרד בלעז אספיקא[6]. *[אחי"ה הועתק

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר אבל בשאר דפ"ע ושני. [2]) בפי' ר"ח אי' וממתין לו שני ערלה עד שנת רביעית ואח"כ אוכל ממנו הרי הן בשני ערלה ממתינים דברי צורם והמזהירם. [3]) כ"ה בדפ"ר ושם ר' שמעון ובפי' רגמ"ה רבן שמעון ובדפ"ע רשב"ג וכ"ת בתוספי נדה ח'. ד"ה קטף. [4]) כ"ה בדפ"ר פיזי וויניצי וכ"ה בפי' רגמ"ה ובתוספ' הנ"ל ובנו"ג הנוטף מעצי הקטף והוא בין שני חצאי מרובעים ובכ"י ק"ט היוצא מן העץ הקטף. [5]) בפי' רגמ"ה בט"ס טנופא. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ובי ול"ד ובכ"י ה"ב איספיקא ובכ"י ק"ט וב"ר ובדפ"ע אישפיקא ובפי' רגמ"ה שפיק"ו והוא מל"ר ואיט' spica.

מפי׳ רגמ״ה כ״י לכריתות (בקובץ כ״י אנגייליקי׳ צד ק״ע סע״ב) ובל״א נטפא גיטי׳ ס״ט רע״ב עיי״ע גבל א׳ ונגזר מפעל נטף בל״ע نطف ענין נזילה בנחת טיף אחר טיף träufen, tropfen, tröpfeln וכנ״ה בשבת ס״ה: מקואות פ״ה מ״ה הנוטפין הפכו הזוחלין עיי״ע זחל א׳, מפוץ. וע׳ טף א׳ וש״נ נוטפות שבת ל׳: פיעל תענית י״ט. התחילו׳ הגשמים מנטפין (הפכו לירד בזעף). אהלו׳ פ״ג מ״ה דמו מנטף. שבת קל״ה. יבמות ע״א. תוספת׳ שבת פט״ו (ט״ז) ב״ר ס״פ מ״ו צריך להטיף ממנו דם ברית. ירו׳ סנהד׳ פ״ד דכ״ב: וסייף מנטף דם. שמ״ר פמ״ו משקה מנטפת היא וכו׳ מי גרם לחבית לנטף. הפעיל מַטִּיף ירו׳ שבת ספי״ב די״ג. ירו׳ גיטי׳ פ״ב דמ״ד: יטיף ירו׳ פסחים ספ״ה דל״ב: והתואר נָטְפָא בקבוץ נָטְפֵי ב״ב ו׳. עיי״ע טף א׳ (ח״ד, נ״ו:) ומזה נָטוּפָה פיאה פ״ז מ״א עיי״ע הבא אח״ז. והשם נִיטוּפְתָּא בל״ע نُطْفَة ב״ב ע״ג: לא נטף ניטופתא לארעא. והקבוץ גיטי׳ ס״ט סע״ב נִיטוּפְיָיתָא עיי״ע צמר ד׳ — ועוד ענין נטף תלה מלמטה herabhängen (ומזה נטיפות בל״מ ובל״ע نُطْفَة נזמי האוזן Ohrgehänge) בכורות מ״ג סע״ב ספרא אמור פרק ב׳ פרש׳ ג׳ חוטמו נוטף עיי״ע טף א׳ ומ״ש. פיאה פ״ז, מ״ד (עיי״ע נטף ג׳) כתף ונטף עיי״ע כתף וש״נ ירו׳ פיאה פ״ז ד״כ. ועיין תוספת׳ פיאה ספ״ג ומזה כתובות ס׳. נטף עיניך. ובענין מטיפי עינא עיי״ע טף א׳ וב׳. וש״נ] —

נָטָף (= נְטוּפָה תוא׳ מע׳ הקודם tropfend וכירוש׳ או כדעת רבינו שם מקום עיין בפנים) בפ״ז בפיאה (מ״א ומ״ב) [1] כזית הנטופה בשעתו פי׳ שם עיר ושמה (טופה) [צ״ל נְטוּפָה] [2]. ירושלמי (רפ״ז ד״כ.) נטופה נוטף שמן מעשיו שהוא עושה הרבה שהוא עושה זיתים הרבה. מסתברא נטל נטע נטף אין הנון עיקר. *[אחי״ה עיי״ע טף א׳ ומ״ש. בענין פי׳ רבינו שם עיר (וכ״ה בפי״מ להרמב״ם פי׳ שם מקום) טופה בלי כל ספק צריך להגיה נטפה וכ״ה בית נטופה (שביעי׳ פ״ט מ״ה) עיי״ע (ת״ב, ע״ו) בקעתא דבי נטופה (ב״ר פע״ט) אבל קשה להלום מלת בשעתו והנכון כפי׳ הירוש׳ ובהוראת נטף א׳ — וכן מוכח מירו׳ שם: היו שניהן נטופה היתה כל שדהו נטופה] —

☜ נָטֵף (was herunterhängt) מסכת פיאה פ׳ כל זית (פ״ז מ״ד) [איזו היא] עוללת כל שאין לה לא כתף ולא נטף עיי״ע כתף. *[אחי״ה ועיי״ע נטף א׳ בסוף הע׳ ומ״ש ועיי׳ פי׳ רע״ב לפיאה שם שמפורש יפה עפ״י התוספת׳ שהובא בע׳ כתף] —

* נַטְפִּיק (Naftapräparat) גיטי׳ פ״ו. משחא רזיתא ונטפיק חיורא וכו׳ פי׳ נטפיק כמו נפטיק = נפתיק מל״פ نفتى ובל״ע نفطى כמו נפט עיי״ע שמן הנמצא נוטף מבין הסלעים ומרקחת ממנו נקרא ככה בל״פ וע׳ הנ״ל כפי דעת ה׳ פליישער בעמת״ל ללעווי ח״ג 382.

* נָטַר (מל״מ ונרדף עם נצר פי׳ שמר וכ״ה בל״ע نطر ובל״ס נְטַר beobachten, bewahren, den Groll bewahren) יומ׳ כ״ג רע״א כל ת״ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת״ח והכתיב (ויק׳ י״ט, י״ח) לא תקום ולא תטור ההוא בממון הוא דכתיב דתניא איזו היא נקימה ואיזו היא נטירה וכו׳ ע״ש כל הענין (ובספרא קדושי׳ פרש׳ ב׳ פרק ד׳ עד היכן כוחה של נטירה נכו׳) ופי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) צערא דגופא כגון בזיון וכיוצא בו מותר וכו׳ ע״ש. ובדרוש אמרתי שהוא כמין משל לסימן ת״ח שאינו יורד עם חבירו לחיים לאבדו אף אם חרה אפו בו ובכונה אמרו רז״ל נוקם ונוטר כנחש כדרך שנאמ׳ הוא ישופך ראש ואתה תשפנו עקב (בראש׳ ג׳, ט״ו) שאדם דורס ראשו של נחש והנחש נושך בעקבו של אדם כך ת״ח אינו הורשה לירד לחיי חברו רק יזיקו בעקב בדבר שאין בו עיקר כל כך, וכן נאמ׳ בשבת ס״ג סע״א אם ת״ח נוקם ונוטר כנחש הוא חגריהו על מתניך, פי׳ יש בידך לפייסו על נקלה — ב״מ ס״ה. אגר נטר ליה. ב״ב ע״ד. נטר עד למחר. וכל לישנא דשמירה מתורגם בל׳ נטירה עיין במתורגמן. כפַעל כתובות ל״ז. מְנַטְּרָא נפשה . . לא מְנַטְּרָא נפשה, אתפעל ביצ׳ ט״ו. דמינטרא . . ולא מינטרא תר״י א׳ לשמות כ״ד, י״א אתנטרא; תרג׳ לירמי׳ ג׳, ה׳ יתנטרון; להושע י״ב, י״ד איתנטר. והשם נְטִיר תרג׳ שמרים (שמות י״ב, מ״ב) תרג׳ שֹׁמֵר (ש״א כ״ח, ב׳) נָטְרָא וקבוץ נָטְרַיָּא תרג׳ לירמי׳ נ״א, י״ב וכן בל״ס נָטוּרָא פי׳ שומר ילק׳ קהלת ר׳ תתקפ״ט ההוא נטורא דנטר ליה וכו׳ והקבוץ איכ״ר בריש וירו׳ חגיג׳ פ״א דע״ו ע״ג נטורי קרתא. ויק״ר פי״ב ואסת״ר פ׳ ר׳ עזריה וצדי לי מן נְטוּרַיָּא. והשם המופשט נְטִירוּתָא פי׳ שמירה עיין ב״ק מ״ח. נ״ז. קט״ז: ב״מ צ״ג: ב״ב ז׳: אבל בפסיק׳ דר״כ צד נ״ו. מי פורע לכם מאדום נטירותא צ״ל נטרונא

[1]) וכ״ה בתוספת׳ פיאה פ״ג. [2]) במקרא (עזרי ב׳, כ״ב; נחמי׳ ז׳, כ״ו) נטפה.

כדאי' בכ"י א"פ ובפסיק' רבתי ספט"ז נטרונא ובילק' בא רמז קצ"א נטרונה ע"ש והוא כמו בל"ס מְנַטְרָנָא שומר.

נִיטְרוֹן (מל"י νίτρον (λίτρον) בל"ר nitrum בלשון ערבי' ופ' نطرون נתר Laugensalz) ירו' דשבת בפ' אמר ר"ע (ספ"ט די"ב רע"ב) נתר ניטרון פי' שם מין מלח בל"י ורו' עיי"ע נתר. *[אחי"ה בנו"ג נטרון והוא במשקל ל"ע ופ' הנ"ל ובע' נתר הביא רבינו ג"כ ניטרון בשם הירו' ע"ש] —

נֹטְרִין (= נוֹטְרִין בל"י אמצ' νοτάριοι מל"ר notarii סופרים Schreiber, Abschreiber) בר"ג דפ' ואלו נאמרין בכל לשון (סוטי ל"ה:) היאך למדו אומות העולם תורה אמר להם בינה יתירה נתן להן הקב"ה ושיגרו נוטרין שלהן וקיפלו את הסיד וכתבוה[1]. פי' בל' יון ובל' לעז קורין לסופרין נוטרין. *[אחי"ה בכ"י ק"ט בט"ס נוטריקון ונשתבש מע' הבא אח"ז. רבינו יפה פירשו ויפה גרס ובנו"ג נוטירין. ובירו' סוטי פ"ז דכ"א ע"ד אי' בכל יום ויום או"ה שולחים נוטריהן ומשיאין את התורה וכו' — נוטרים, נוטרין בספרי וילק' מטות עיי"ע טְרִיוֹן (ח"ד, פ"ו:) — ועוד הוראת נוטרין מל"ר notaria והיינו notaria scripta רשימת הכתבים שמ"ר פל"א משל למי שרצח והביאוהו לפני השלטון כיון שקרא את נוטרין שלו אמר וכו' פי' רשימת עונות של רצחן הנכתבין לחייבו בדין gerichtliche Akte ולא כדעת ר"ב בסוף ע' הבא אח"ז] —

נוֹטְרִיקוֹן (מל"ר notarium = notaricum Abkürzung, d. i. das das Geschwindschreiben Betreffende) בס"ג דפ' הבונה (שבת ק"ה.) מניין לשון נוטריקון מן התורה שנאמ' (בראשי' י"ז, ה') כי אב המון גוים נתתיך וכו' פי' אות אחת שנעשית סימן לכל דבר כמו שמפורש אב המון וכו'. — (א"ב סופרי בי"ד או מדינה בהיותם נחפזים היו כותבים ראשי דברים וכתיבה זו נקראת בל"ר נוטריקון. במד' שמות רבה פ' אם כסף תלוה (פל"א) משל למי שרצח והביאוהו לפני השלטון כיון שקרא נוטריא שלו אמר עד עכשיו הוא חי פי' דברים נכתבים נגדו) *[אחי"ה אין הציון הזה מענין המדובר בו ושייך לע' הקודם לזה ע"ש. אבל בפי' נוטירקון יפה כיון ר"ב ואלה דברי ר"ח (בש"ס ווילנא) בשבת הנ"ל נוטריקון הוא לשון יון וסופרי המלכים והשרים שלהם יש להן כתב שקורין אותו נוטריקון ואומר המלך לסופר כתוב טופס והמלך מסדר לפניו בפיו והסופר כותב מפיו מילי שמשמשת כמה ובשיטה אחת כותב מגלה וזהו (נוטריקו) [נוטריקון] ע"כ ובספר יבין שמועה דס"ד ע"א פי' נוטריקון נוטר אות קונה תיבה! וכנ"ה בשבת ק"ד: וק"ה רע"א כתב אות[2]) נוטריקון ושם: אנכי נוטריקון, שם נמרצת (מ"א ב', ח') נוטריקון ע"ש ובד"ס השינויים. ב"ר פמ"ו מניין נוטריקון מן התורה וכו' כדאי' בשבת הנ"ל. תנחומ' וארא ססי' ט' עשר מכות חקוקות עליו (על המטה) נוטריקון דצ"ך עד"ש באח"ב וכ"ה בשמ"ר ספ"ח ועיין פ"ה שהיה כתוב עליו נוטריקון דצ"ך וכו'. שם פמ"ב מהו פרשז (איוב כ"ו, ט') פֹּרֵשׁ רַחוּם שַׁדַּי זִיו עננו עליו וכ"ה בפירש"י לשבת פ"ח סע"ב ולסוכ' ה' רע"א ועיין ילק' מלכי' ר' רכ"ה וילק' איוב שם לי'. תנחומ' הישן ויחי סי' י"ב פחז כמים לשון ניטריקון הוא ועיי' שבת נ"ה: ובתנחומ' הנדפס ויחי סי' ט' ובאגדת בראש' פפ"ב. בע' יחניף הביא רבינו ספרי אלה מסעי (פ' קס"א) לשון נוטריקון יחון אף ע"ש (ח"ד, קכ"ה) וש"נ ירו' תעני' ושם לי' לשון נוטריקון ועיין מבוא הירו' למהרז"ף צד קמ"ז: וש"נ ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ד גוביי דו גבי דינא דמריה אבל מה שכתב מהרז"ף „תיבת נוטריקון לא מצינו בירושלמי" אישתמיטתיה מה דאי' בירו' ערלי' ספ"א דס"א רע"ג שדרש ענקוקלות: לשון נוטריקון הוא ענבין דלקי תלתיהון] —

נָמַשׁ (כמו לָטַשׁ מל"מ ענין חדוד ומרוט geschärft, gespitzt sein) בחלק בענין סנחריב (סנהדר' צ"ה:) אמר לו הקב"ה לגבריאל גבריאל כלום[3] מגלך נטושה אמר לפניו רשב"ע כבר[4] נטושה היא[5]) מששת ימי בראשית שנא' (ישעי' כ"א, ט"ו) [כי] מפני חרבות נדדו מפני חרב נטושה. *[אחי"ה ובלחש נגד כיפה (עיי"ע כב ג' כס ו') בשבת ס"ז. חרב שלופה וקלע נטושה וכו'. ויפה פי' עה"ק שנ"ב נטושה פי' מושחז כמו לטישה נטושה] —

נְמַשׁ (ויותר טוב נְשַׁט enthäuten) מסכ' ב"ב פ' יש נוחלין (ק"י.) נטוש נבלתא בשוקא ושקול אגרא ובמסכ' סנהד' פ' חלק (ק':) לא תנטוש גלדנא מאודניה פי' ענין פשיטה ובעל הערוך גרס נשט ע"ש. *[אחי"ה וגי' רבינו יותר תתכן כי נשט בל"ס פי' פשט עור וכן פי'

---

[1]) בנו"ג בע"א עיי"ע סא [שא] בי ומ"ש. [2]) כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אות אחת. [3]) לי' לפנינו. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס בילק' ובמנו"ה אצל ד"ס. [5]) לי' לפנינו.

רבינו בע׳ גלדן (ח״ב, רצ״ג:) כפי ס״א פי׳ לא תפשוט העור ע״ש ובע׳ נשט תמצא סתירת ר״ב בדברי עצמו כי שם הביא ג״י הספרי׳ בב״ב נ ש ו ט ע״ש] —

* נָמַשׁ (מל״מ ענין עזיבה (verlassen, überlassen סנהד׳ ו׳ סע״ב ולפני התגלע הריב נטוש (משלי י״ז, י״ד) קודם שנתגלע הריב אתה יכול לנטשו משנתגלע הריב אי אתה יכול לנטשו וכ״ה בירו׳ סנהד׳ פ״א די״ח: אתה רשאי לנוטשו . . אין אתה רשאי לנוטשו. ירו׳ שקלי׳ רפ״ה ד״ח: בש״ס בבלי כפי ג״י הכ״י ש״ס נטשנה (ובנו״ג אפקנא) דלא תימות גבן נטשת (ובנו״ג אפקינה ובקצת דפוסי׳ נשתבש נישטנה עיין ד״ס). ב״מ ל״ח סע״ב ול״ט רע״א נכסי נטושים ע״ש כל הענין והפכו רטושים עיי״ע רטש. ועיין ירו׳ יבמו׳ פט״ו דט״ו. ירו׳ כתובו׳ פ״ד דכ״ט ותוספת׳ כתובו׳ פ״ח והשם המופשט נטישה עיין ירו׳ פיאה רפ״ד די״ט:

* נִי״ אותיות השמוש נוספות בראש המלה כמו ניהו, נינהו במקום איהו, אינהו עיין ערכם.

* נִיא (מל״ע ناء ענין קימה והושאל לנענוע הענפים (das Sicherheben, Hin- und Herbewegen ירו׳ ב״ב ספ״ב די״ג רע״ג מרחיקין את האילן מן העיר וכו׳ משם שעומד ומאפיל או משום שניאו רע וכו׳ אין תימר משם שניאו רע וכו׳ ופי׳ המפרש כמו שניעו בעי״ן שנינועו מזיק לבני העיר, ועיין בבלי ב״ב כ״ד: משום נויי העיר ופי׳ רגמ״ה שיהיה משייר מישר יפה סמוך לעיר בלא שום עיכוב ע״כ ובש״ס ווילנ׳ אשר שם נדפס כ״י מתוך כ״י שלי הוא בטעות ע״ש. וא״כ לפי פי׳ רגמ״ה אולי הוא מל״ע نوى, نيّة הרחק בינתים Distanz וגם לשרש ناء = نای יש לו זו ההוראה.

* נִיב (נ״ל מל״ע ناب עושה איזה דבר פעמים ושלש עד שהוא שגור wiederholt thun, (geläufig sein בויק״ר ספט״ז דרש בורא ניב שפתים (ישעי׳ נ״ז, י״ט) ר׳ יהושע בן לוי אמר אם הניבו שפתיו של אדם בתפלה יהא מובטח שנשמעת תפלתו וכו׳ ובברכות ל״ד: אי׳ בתמורתו אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל וכו׳ ובירו׳ ברכות ספ״ה ד״ט סע״ד דרש זה הפסוק בע״א ע״ש.

* נִיב, נִיבָא עיי״ע נב.

* נִיהוּ (כמו איהו בהוספת נו״ן בראש פי׳ הוא er, es) ברכות נ״ח. ב״ק ג׳ סע״א נ״ג: מאי ניהו וכ״ה בע״ז נ׳. וצ״ל ככפסחי׳ ק״ד. מאן ניהו, תענית כ״ד רע״א אנא ניהו, פסחי׳ י׳: איהו ניהו, חולי׳ מ״ג: הי ניהו ולנקבה ניהי כמו איהי ברכו׳ מ״ד סע״א מאי ניהי. והקבוץ זכר נינהו (= אינהו) ביצ׳ י״א. אחריני נינהו, חגיג׳ ט׳: צדיקי גמורי נינהו, חולי׳ ל״ח. מאי נינהו דברים וכו׳ שם ע״ט. כולהו חדא מינא נינהו, שבת נ״ה: סוכ׳ נ״ב: ב״מ פ״ו: סנהד׳ צ״ב: ע״ז נ׳. בכ״י ש״ס מאן נינהו וכו׳, ערכי׳ ג׳: בני עבודה נינהו, כתובו׳ ק״ה סע״א בני דינא נינהו, שם כ״ב: תרי ותרי נינהו, ב״ר ספ״ב תרי ננהו (חסר יו״ד) וכ״ה בב״מ כ״ד: ננהו, ועיי״ע הבא אח״ז.

☜ נִיהֲלֵיהּ (ihm) ניהלי ניהלן בל׳ גמרא ענינם אצלו אצלי אצלם. *[אחי״ה הורכב מן ניהו (עיי״ע הקודם) עם כינויי הגוף לי, לך, ליה, לן, להו. ד״מ חולי׳ נ״ט: ב״מ ס״ז. ע״ב סע״א קידושי׳ י״ג. נִיהֲלִי[1]) חולי׳ קמ״ב. נִיהֲלָךְ, שבת קי״ט. ב״מ י״ט: ע״ב סע״א ב״ב קע״ב. כתובו׳ ס״ז: נִיהֲלֵיהּ, יבמות ס״ג סע״א קידושי׳ י״ג. נִיהֲלָהּ, ברכות נ״ד סע״ב נדה ס״ג: נִיהֲלָהּ, כתובות צ״ב. נִיהֲלַיְיהוּ] —

* נִיוֶה (כמו נָוֶה, דירה (Wohnung, Wohnen ירו׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו ע״ג שניויה רע . . ניויה יפה בב״ר ר״פ ס״ד אי׳ נוה עיי״ע גרדיקי (ח״ב, שס״א ומ״ש).

* נִיוּלִי (שם פרטי) חולי׳ מ״ה: אמר ניולי א״ר הונא ופי׳ רש״י שם חכם.

* נָיוּמָא (במשקל קָטוּלָא) בל״ע نُوَّم מפעל נום (der Schlummernde תרג׳ למשלי כ״ג, כ״א והשם נָיוּמְתָא תרג׳ לתהלי׳ קל״ב, ד׳; למשלי ו׳, ד׳; לאיוב ל״ג, ט״ו והוא כמו נוּמִיתָא ובל״מ תנומה.

נָיוֹת (שם מקום ונדרש מן נוי הקבוץ נויות פי׳ יופי ופאר (Schönheiten, Zierde בפ׳ איזה מקומן בגמ׳ ה ע ו ל ה[2]) (זבחי׳ נ״ד רע״ב) וילך ד ו ד[3]) ושמואל וישבו בניות (ש״א י״ט, י״ח)[4]) וכי מה ענין ניות אצל רמה אלא שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם. בס״ג דפ׳ הקומץ רבה

---

[1]) בכ״י ש״ס ב״מ נהלי. [2]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר אבל בדפי פיזי וויניצי׳ הערל. [3]) וכ״ה בש״ס אבל במקרא אי׳ ה ו א [4]) והוא כפי הקרי ובכתיב אי׳ בנוית ובש״ס בנויות.

(מנחות ל"ה:) אמר רב נחמן[1] בר יצחק[2] ונויהן לבר. פי' נויי הקשר יפנה לחוץ אותו צד שיראה כעין ד'. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י בל' ראשון ע"ש היטב ובתוספו' שם וגליון הגרי"ב. וכן דרש באיכ"ר פ' בלע את כל נאות יעקב (איכ' ב', ב') את כל (נאותיו) [צ"ל נואותיו] של יעקב כגון ר' ישמעאל ורבן גמליאל. במלת נוי האלף נבלע תחת נאוי עיי"ע נו ב' וש"נ. ובענין עדיות פ"ב מ"ט הנסמן שם עיין תשוב רה"ג נדפס בסוף אגרת רש"ג[3]). ובענין בניות עיין מנחת שי לשמואל שם ועיי"ע נוותי] —

* 1 נִיחָא (מל"ס פי' כמו נוֹחַ עיי"ע ruhig, sanft, lieb) תענית ג': אתא ניחא עיי"ע רז א'. פסחים ד': ניחא ליה לאינש וכו'. ערכי' ל': ניחא לאינש וכו'. מגיל' כ"ח. לא ניחא לכו וכו'. ב"מ ט"ז רע"א ניחא ליה דליקום (הרבה פעמים). ב"ב קע"ב: מילתא דניחא ליה למלוה וניחא ליה ללוה. ובמקום הָנִיחָא (= הא נִיחָא) של ש"ס בבלי אי' בירו' נִיחָא עיין ירו' פסחים רפ"א דכ"ז: ירו' יומ' פ"ג דמ"ג סע"ג ורע"ד ירו' תעני' פ"ב דס"ה ע"ד. והשם נִיחָא סנהד' מ"ה. ולרוב במשקל סורי נְיָיח, נְיָיחָא ירו' תעני' פ"א דס"ד. בשובה ונייח. קהל"ר פ' יש רעה והוה נייח ליה דקבריה וכו' ב"ר ר"פ פ"ז אין לו נייחא וכו' ובלי' נקבה נַיְיחָה ב"ר פכ"ה ורפ"ל ועוד בל"ס נִיחוּתָא עיין פסחי' ל"ב: סנה' ל': שבת ל"ד. גיטי' ז' רע"ב תעני' ד'. ב"ב כ"ה: ערכי' י"ז. והפעל נִיחַ באפעל מַנִיחִין עיי"ע דכר וע' נח א'.

* 2 נִיחָא (אמורא דא"י) ירו' כלאי' רפ"ט דל"א ע"ד ירו' יבמו' ספ"ח ד"ט סע"ד רפ"ט ד"י ע"א ר' ניחא בר סבה (סבא).

* נילא עיי"ע אחר נכתם.

* נִים, נִימָא, נִימוֹס עיי"ע בע' נם, וש"נ נימוסות.

נַיְיקָא (דינר פסול מל"פ הרשום' בע' אנגרא (ח"א קל"ח.) falsche Münze) בריש הזהב (ב"מ מ"ו:) נייקא ואנגרא כבר פירשנו בע' אנגרא. *[אחי"ה ושם הגי' ניאקא אבל כגי' נייקא אי' ג"כ בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) אשר פירושו העתיק רבינו בע' אנגרא וגי' נייקא אי' ג"כ בכ"י ש"ס פ' ובכ"י ש"ס מ' אניאקא ובשאר כ"י אניקא, אנייקא עיין ד"ס ב"מ צד ס"ה: וש"נ גי' הכ"י ויתר המקומו' תרג' רב אבא כגי' רבינו בע' אנגרא ע"ש וש"נ גזרת המלה] —

* נימפי, נינפי עיי"ע נמפה.

* נימוקי עיי"ע נמק.

* נִימוֹרֶת (מל"ר numerus ובל"י החדש' νούμερον Cohorte (Compagnie) Soldaten) ירו' פסחי' ספ"ד דל"א סע"ב ביומוי דר' מנא הוות נימורת בציפורין וכו' פי' מחלקה של צבא במנין קצוב, והמפרש בירו' טעה במח"כ לפרש אשה ממקום נימור! ועוד עיי"ע נומירין.

* נִינְהוּ עיי"ע ניהו, ור"ב הביאו בע' נַן.

* נִינְוֵה (עיר המפורסמת באשור Ninive) ירו' שבת רפ"ד די"ד: עיי"ע צרע א'.

* נִיסְלָא (לפי הענין כסא שיושבין שם Sitz, Stuhl) ירו' סנהד' פ"ב ד"כ סע"ג ואין יושבין על ניסלו ולפי ס"א כסאו וכן בתוספ' סנהד' פ"ד ואין יושבין על ניסלו ספסלו כ"ה בכ"י אירפ' ובלי כל ספק ספסלו או כגי' הדפוסי' כסאו באה להורות על מלה זרה ואולי הוא מל"פ نشاندن ישב, ולולי יראתי הייתי מגיה כיסלא = כילסא κλισία, Lehnstuhl.

* ניסן, ניסנא עיי"ע נסן.

* ניסרדי (?) (חג הפרסיים עיין בפנים) ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג במדי ניסרדי ותירייסקי ומתירקנה, שני שמות אחרונות ענינם שני חגים פרסיים עיי"ע טוריסקי (ח"ד, פ"ח.) ובלי ספק גם ניסרדי חג פרסיים הוא ובמ"ע ישרון לקאבאק ח"ח 55 הואלתי לפרשו שצ"ל נוסודי והוא نو زودی חג הולדת ונקרא כן יום אשר בו מלאו ט"ז שנה מחיי הבן הפרסי וחגו אותו הפרסיים ועיי"ה מ"ש הח' שפיעגעל העתקת אפיסטא ח"ב XXII והלאה וגי' הבבלי ע"ז י"א: עיין בע' טורייסקי.

* ניסרפו (צרוף אותיות) סנהד' כ"ב. שהש"ר פ' כמעט כן פי' ר' יוחנן ופרסין בדניאל ה', כ"ה.

* נִיעַ עיי"ע נע.

* נִיפּוּל (junge Taube) ב"ב כ"ג רע"ב ניפול הנמצא בתוך חמשים אמה וכו' ופירש"י

---

1) לי' בכ"י ה"ב. 2) לי' בש"ס. 3) הוו"ל ע"י ה' דוב בער גאלדבערג. מאינץ תרל"ג צד 64.

ניפול גוזל ובפירוש רגמ"ה: גוזל שנפל מן השובך ע"כ וכן פי' רבינו בע' פל האחרון וא"כ משרש נפל וכדמוכח מש"ס שם: ודאי מההוא נפל אבל לפע"ד שהוא מל"פ نيى نيء בן מכן או מבת והושאל לבעלי חיים חוץ מאדם כמו نجل נאמר מילדי אדם ויתר בעלי חיים. ולפי זה עיקר הגי' נפיל כדאי' בכ"י א"פ ולדעת ה' לעווי מל"ר pullus ועוד עיי"ע נפל = נִיפּוּל.

* נִיפְרָא עיי"ע נפר.

* נִיץ (מטבע שנקרא בל"י ἐννεάς = Sesterz 1/9) ירו' קידוש' פ"א דנ"ח ע"ד שני ניצים וכו' עיי"ע הדרם (ח"ג קפ"ט: והלאה) וע' הֵנֵּץ (שם רכ"ו.)

* נֵיץ, נִיצוּץ עיי"ע נץ.

* נִיקוֹמְכִי (שם אמורא דא"י Νικόμαχος) ירו' פסחים ספ"ח דל"ו: ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד וירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ד תני ניקומכי קומי ר' זעורה (זעירא) וכן הורגל זה השם אצל היוניים.

נְיָיר (אולי מל"ע نير בקבוץ انيار גמא Schilf ואצל רז"ל הוא אשר כתבו עליו בראשונה Papierschilf ועוד עיין בפנים) בפ' המוציא יין (שבת ע"ח סע"א במשנ') נייר כדי לכתוב עליו קשר מוכסין. בפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"ב:) אין חותכין את הנייר. בפ"ב במגילי (י"ז.) על הנייר ועל הדפתרא. פי' הוא חיפה והוא מחקא (שם י"ט רע"א)[1] כבר פי' בע' חיפא[2]. *[אחי"ה והביא זה הפי' בשם הערוך הר"ש בכלי' פכ"ז מ"ה ע"ש ובפי' הציון מתוספתא (כלי' ב"ב רפ"ה) כף של נייר שהתקינה לחגור בה את מתניו — וגזרת נייר קשה הבנה היא ואומרת דרשוני ורבים וכן שלמים לא מצאו ידיהם בפירושה עיין פערלעס עט"ש 37 שהשוה למיא דנרא (גיטי' י"ט:) מל"פ نار פי' רימון אשר מצו עומד לכתוב בו אבל עיקר חסר מן הספר, ה' לעף בט"ר ח"א 98 השוה למלת נירים, נירין ע"ש[3]) אבל צוה עלינו לעיין מלת ערבית ניר ואולי כיון למלה ערבי' הרשומ' שענינה גמא וגם בל"מ ענין גמא Papierschilf ואולי נייר אחד הוא עם נייל (ור' ול' מתחלפות) על שם הנילום אשר הוליד עשב זה אשר ממנו עושים גליונים לכתוב (עיי"ע פפייר במו"ע) בעבור זה מתואר הנילום Nilus papyrifer Νεῖλος δονακώδης (נילום מלא גמא)[4] וא"כ נייר הוא מקוטע וצ"ל נייר ספייר Nil-Papier (ועיי"ע ספייר) ורז"ל השתמשו בשתי תיבות נפרדות — וכנ"ה בשבת ע"ח: נייר מחוק, גיטי' ט': י"ט: נייר חלק עיי"ע נר ד' נייר חדש אבות פ"ד מ"כ ועוד עיין נייר בכלי' פ"י מ"ד פי"ז מט"ו, פרה פ"י מ"ו זבים פ"ה מ"ה תוספת' ב"ק ספ"ט ועוד עיי"ע הבא. בלא"ר נירא ב"ק ל"ג סע"ב צ"ח סע"א והקבוץ נְיָירוֹת פרה פ"י מ"ו, כלי' פ"ב מ"ה ועיי"ע הבא אח"ז. פסחי' מ"ב: ניירותיהן] —

נְיָיר (מענין הקודם ועוד עיין בפנים שם מקום) בפ' ב' בכלי' (מ"ה) חביות ניירות טהורים פי' כלי חרס ואין להן שפה ויש מפרשין שהכיסוי מן ניירא וי"מ שעל שם מקומן נקראו. *[אחי"ה וז"ל רה"ג בסד"ט צד 4 חביות ניירות פי' יש שמפרשין שהכיסוי מן הנייר ואנו אומרין שעל מקומן שמן כן ע"כ וכן בפי"מ לרמב"ם וכל"א של ר"ש מפורש על שם מקומן (וחברו חביות לודיות כלי' פ"ב מ"ב) וה' נייבויער 163 שיער שהוא נערן (דה"י ח', כ"ח) או נערת (יהושע ט"ז, ז'). ועוד כתב הר"ש ואית דגרסי וכסוי חביות והניירות ותרי מילי נינהו ונייר הוא קלף וכו' ע"ש וכן פי' התוי"ט לכלי' שם וכתב וזה נראה בעיני ועיין תוספ' רע"ק שם. ובזו השיטה פי' רבינו בפי' ראשון אבל אז והניירות עיקר הגי' ויש להביא ראיה מתוספ' כליי ב"ק ספ"ז החמת מעור הדג והנייר שהלביש בו את החבית וכו' ועוד תוספת' מעש' שני רפ"ה מצא חבית מליאה פירות וכו' כתוב בחרס ונתן על פי חבית בניאר כה"ג בכ"י אירפ' ובכ"י ו"ו בינייר וצ"ל כגי' דפוסי' בנייר[5]) הרי שדרכן לכסות את החביות בנייר וא"כ בחנם מלעיג זה הפי' הח' נייבויער (שם)] —

נוּר, נִיר, נִירָא, נִירוֹן עיי"ע בע' גר.

* נַבְזְרָיָא (תואר השם (מפעל כזר) פי' אכזרי Grausamer) עיין תרג' למשלי י"א, י"ז; י"ז, י"א; והשם נַבְזְרָיוּתָא תרג' למשלי י"ב, י'; כ"ז, ד' ובקצת דפוסי' נוכריתא.

נך (= נָכָה מל"ע نكأ, نكى בל"ס נְכָא ענין נזק והפסד Schaden leiden, verletzt werden בפיעל ובפַעל ענין גרעון verringern, abziehen von etwas) בפ' האומ' לחברו (ב"ב ק"ו. במשני) פחות שתות[6])

---

1) כ"ה בכ"י ה"ב וברפ"ע מחקה. 2) חפה א'. 3) ולעף פפלנ"צ צד 55 רמז על זה והוא בעצמו אין בפיו מענה. 4) עיין ע"מ ערש וגרובער ע' Papyrus ח"ג, י"א צד 231. 5) וכה"ג בתוספתי כ"י כליי ב"ק ספ"ב כסוי חביות ניארות. 6) וכ"ה בדפ' פיזי ועיין רשב"ם ושט"מ ובנו"ג משתות.

הגיעו עד שתות ינכה[1] בפ׳ איזה נשך בגמ׳ הלוהו על שדהו (ב״מ ס״ז סע״ב) רבינא אכיל בנכיתא. בס״ג דפ׳ מי שהיה נשוי (כתובות צ״ה רע״ב) ההוא גברא דמשכן[2] ליה פרדיסא להבריה לי׳ שנים בנכיתא[3] וקש לה׳ שנין פי׳ זקן ובטל מלעשות פרי והיינו אישתדוף וכתבו ליה טרפא למי שהיה בידו הפרדס משכון דליגביה מלקוחות שקנו אחריו מה שפיחת לו הפרדס דקש אלמא אישתדוף בני חרי טריף ממשעבדי התם איהו הלוקח שלקח מבעל[4] הפרדס אחר שממשכן את הפרדס דאפסיד אנפשיה דלא איבעי ליה וכו׳. — (א״ב ענין גרוע המעות) *[אחי״ה פי׳ דכתובו׳ הנ״ל לא כפירש״י במהדורא בתרא כפי מה שהביא בשט״מ עפ״י פי׳ הריטב״א ע״ש. וכנ״ה בב״מ ס״ב סע״א משכנתא בלא נכייתא ופירש״י מלוה מעות על הכרם ואוכל את הפירות ואינו פוסק לנכות לו מן החוב כלום בשביל אכילתו ואוכל בתורת רבית ע״כ. ושם ס״ז: הרבה פעמי׳ נכייתא ועיי״ע גרע (ח״ב, שע״ג.) ובענין פרוש מה נכייתא ירו׳ ברכות פ״ט די״ד סע״ב לפי גי׳ המהרש״ם וכ״י ערוך ע׳ פרוש עיי״ע הנכיה (ח״ג רכ״ד: ומ״ש) ובל׳ זכר נְכַי, נְכַאי (Abzug) ב״ק נ״ט. נכי חיה . . נכי מזון וכצ״ל בתוספ׳ רפ״ט (ובקצת דפ׳ זכי מזון, דמי ניזק) ירו׳ ב״ק רפ״ח ד״ו: נכאי מזון. גיט׳ ט״ו: ב״ב נ״ז. נכי ריבעא דממונא — והפיעל ופעל בירו׳ ברכות הנ״ל ובירו׳ סוט׳ פ״ה ד״כ ע״ג הפעל אנא מנכה (מנכי) ב״ק צ״ז סע״ב וצ״ח רע״א מנכינן ליה . . לא מנכינן ליה ושם קט״ו. חולי׳ קל״ב סע״א קל״ח. מנכה לו מן הדמים, תוספ׳ חולי׳ רפ״ט מנכה מן הטבח את הדמים. ב״ב ק״ג: ק״ד. ק״ו. ינכה. שבת ק״מ. מנכו לי מזכותא דעלמא דאתי. במד״ר פ״כ דרש נכה בו (במדבר כ״ב, ו׳) כמי שמנכה אחד מעשרים וארבעה לסאה וכו׳ (עיין ירו׳ כלאי׳ רפ״ב דכלאי׳ דכ״ז רע״ג). שהש״ר פ׳ כמעט דרש נכתה (ישעי׳ ל״ט, ב׳) שנִכָּה מסנחריב. ונגרע מערכך (ויק׳ כ״ז, י״ח) תר״י א׳ ומנכי ליה מן עלוייה — ובהוראת נזק והפסד עיין ירו׳ כתובות פי״ב דל״ה רע״ב וקברתני בקבורתם (בראשי׳ מ״ז, ל׳) יעקב כל הן דהוא מהו מנכי וכצ״ל בירו׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב רע״ג ובדפ׳ קראט׳ בט״ס טנכי. פי׳ מה נזק יש לה, ירו׳ דמאי פ״א דכ״ב. יעבור ולא מנכי, ובירו׳ שבת פ״ג ד״ו. וירו׳ ביצ׳ פ״ב דס״א ע״ג ומכי הוא לה חסר נון במקום ומנכי פי׳ וכי מזיק הוא לה ירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א ע״ד ואנכון פי׳ וניזקים ועיי״ע נכה במעריך ללונזאנו — ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב רע״ד בתחום נכי ט״ס עיי״ע נְוֵה ומ״ש] —

נך (= נָכָה מל״ט schlagen או אולי מע׳ הקודם ענין גרעון verringern, abnehmen) בויק״ר אל תונו (פל״ג) א״ר סימון מה היורה אינה מעמידה אלא נכה כך אמר להן הקב״ה לישראל הריני מנככם בייסורים בעולם הזה בשביל לזכותכם לעתיד לבוא[5]. — (א״ב ענין הכאה) *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ מ״כ אבל נוכל לפרש ג״כ מע׳ הקודם ושעורו אם עומדת היורה זמן מה שלא נשתמש בההיא מעלה חלודה ובהכרח לשפשפה ולנכות ממנה ולמעטה ובזה תתקיים היורה ולא תאכלנה החלודה כך מנכה אל יתברך ישראל ביסורים וזה טובתם ועמידתם (עיין פי׳ מהרז״ו ופי׳ ידי משה) ובנו״ג אנככם והוא קטוע מן אנכה אתכם וכפי גי׳ רבינו מנככם = מנכה אתכם ובדפ״ר וככ״י ק״ט וה״ב מהנככם — ומענין הכאה בהפעיל כמו בל״מ מַכֶּה עיין סנה׳ ס״ח. פ״ד: מכו׳ ח׳. והקבוץ ירו׳ פ׳אה פ״א דט״ז. כלי זיין מכין במקומן וזה מכה מרחוק. ובבינוני הָפעל כתובות ע״ז. מוּכֶּה שחין ולנקבה כתובות י״א. י״א: י״ג. יבמות נ״ט. ירו׳ יבמות פ״ו ד״ז ע״ג וירו׳ כתובות פ״א דכ״ה: מוּכַּת עץ. והקבוץ פרה פ״ח מ״ט מקואות פ״א מ״ח המים הַמוּכִּין ועיי״ע מך] —

☞ נך בפ״ק דכריתו׳ (ג׳.) תנא יתהון בנכהון[6] עיי״ע כן קמא.

* נְכִיָּה (בל״ע نكاية היזק ובל״ס התואר נָכוֹיָא מזיק schädlich) ירו׳ קידושי׳ ספ״ד דס״ו: ואמר (גר) מלתי ולא טבלתי נאמן ומטבילין אותו בשבת משום מה נכייה כלומ׳ מה היזק וגירעון יש בזה וכן מוכח משם בסמוך ר׳ אבהו פתר לה משום מה בכך. ופני משה (ואחריו ה׳ לעווי מבלי שהזכירו) פי׳ נכייה משום נקייה בעלמא!

נְכאת (מל״מ וכ״ה בל״ע نَكَاةٌ Traganth - Gummi) ולוט בב״ר (פצ״א) נכאת שעוה. *[אחי״ה ועיי״ע לט א׳ וע׳ צרי וכ״ה בתר״י א׳ לבראשית

---

[1]) בכ״י ק״ט וה״ב לי׳ ציון הראשון. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ל״ד ק״ט וה״ב ובדפ״ר ההוא דמשכין ומדפ׳ פיז׳ והלאה ההוא דמשכיר. [3]) לי׳ לפנינו. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב ודפ״ר. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ע לעולם הבא ובנו״ג אבל לע״ל לא אוסיף עוד עבור לו (עמוס ז׳, ז׳) וזה נכון כי בריש המאמר דרש ג״כ מעמוס שם ואמר אנך. [6]) בנו״ג בִינְכִיהוֹן.

ל"ז, כ"ה; מ"ג, י"א: נכאת: שעוה ובאוננק' שעף ועיי"ע שעוה וע' שעף] —

* נְכֵיל (מל"מ נָכַל בל"ס נְכֵל arglistig sein) והתואר נָכִיל, נכאלא (בל"ס נָכִיל, נְכִילָא, נָכוּלָא) והשם נִיכְלָא, נכילו ולנקבה נְכִילוּתָא וכ"ה בל"ס כולם ענין מִרְמָה, רְמִיָּה וְתַרְמִית עיין הדוגמאות במתורגמן.

נֶכֶס (מל"מ רק בקבוץ נְכָסִים ובלא"ר נִכְסִין ענין קנינים Vermögen, Güter) בפ' החולץ (יבמו' ל"ח.) ובי"ה אמרו נכסין בחזקתן וכתובה בחזקת יורשי הבעל ונכסים הנכנסים והיוצאין עמה בחזקת יורשי האב. וכמו זה בפ' מי שמת[1] (ב"ב קנ"ח.) נפל הבית עליו ועל אשתו פי' נכסי צאן ברזל הם ששנו בית הלל בחזקתן סתם ופירשו כתובת מנה מאתים בחזקת יורשי הבעל ונכס' מלוג הנכנסים והיוצאים עמה בחזקת יורשי אשה ואמרינן בגמ' (ב"ב קנ"ח:) הא דאמרי בית הלל בנכסי צאן ברזל שהן בחזקתן בחזקת מי נחלקו ר' יוחנן וריש לקיש והלכתא כבר קפרא דתני יחלוקו ופי' נכסים הנכנסים והיוצאי' עמה הם שנפלו לה אחר שנשאת ונקראין נכסי מלוג שיוצאין אם הם בעינייהו. *[אחי"ה ונראה דגי' רבינו כגי' כ"י ש"ס בב"ב דאקדים ר"א לר' יוחנן וכ"ה ברי"ף ובראש ועיין ד"ס למקומו — וכנ"ה בב"ק פ"א מ"ב נכסים המיוחדין. שם ט': נכסים שהן בני ברית עיי"ע בן ברית. צ"ג. מרי ניכסי קידושי' כ"ו. נכסים שיש להם אחריות . . נכסים שאין להם אחריות. סוכ' כ"ט: עיי"ע טמיון. ב"ב נ"ד: נכסי עובד כוכבים. ג"ח. כל נכסי, כולהו נכסי. בכורו' מ"ח. נכסי דבר אינש וכו' נכסי טובא. שם: נתחייבו נכסים. גיטי' נ"ב. נכסי יתומין. ב"ר פע"ד נכסי חו"ל אין בהם ברכה. תנחומ' שמות סי' ט"ז נתברך בנכסים ועוד הרבה נסמנים בפ' יצחק ע' נכסוהי וע' נכסי. וגזרת המלה בתנחו' סוף מטות במד"ר ספכ"ב ילק' ש"א רמז פ"ה למה נקרא שמם נכסים שנכנסין מזה ונגלין לזה ובילק' תהלים ר' תתי"ב הסדר שהם נגלין לזה ונכסין מזה ובל"ס נִכְסָא בקבוץ נִכְסֵא, נִכְסִין פי' מקנה צאן כי רוב קנינם בזמן קדם היה מקנה צאן (וכן בל"ר pecunia ממון נגזר מן pecus בהמה) מקנה וצאן תרג' נכסין עיין תר"י ב' לבראשי' י"ג ז'; לבמד' ל"ב, ג', ד'] —

נְכַס (בל"ס פי' שחט, זבח Thiere tödten, schlachten) תרג' שחט (ברבלה) [צ"ל ברבלתה] (ירמי' נ"ב, י')[2] נכס ברבלתה וענין קרוב לזה כל איש זובח זבח (ש"א ב', י"ג) [תרג'] כל גבר דנכים נכסתא. *[אחי"ה וגם זה הציון מהמתורגמן וש"נ בטעו' שמואל ג'. וכן הרבה מלשון זביחה מתורג' נכיסא ע"ש ולא ידעתי למה לא הביא גם ציונים מתרג' של תורה עיי' אונקל' לבראשי' ל"א, נ"ד, מ"ג ט"ז; לשמות כ"ב, א'; לויק' ט', ח'. ט"ו ועוד זולתו והשם ניכסא ולנקב' ניכסתא עיין עמת"ר לה' לעווי, וכן בדרז"ל הפעל ירו' שביעי' ספ"ה דל"ו. מיכוס תורא רדייא. קהל"ר פ' וישב העפר: דנכים אימרא. והצווי כוס פסחים ס"א. עיי"ע כס ח'. וש"נ חולי' ל"ז: ובהשאילי' סנהדרי' כ"ה סע"ב נכים אבא לפום ברא וכו' ע"ש פירש"י. אתפעל ירו' כתובו' פי"ב דל"ה. חמא חד עיגל מִינְכֵים וירו' כלאים פ"ט דל"ב: מנכס. התואר ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ג פי' קרץ (ירמי' מ"ו, כ') חד אמר נָכוּסָה. והשם נִכְסְתָא וכ"ה בל"ס ב"ק מ"ו סע"א אי גברא דזכין לנכסתא לנכסתא אמרי[3] ושם: אי דמי נכסתא לנכסתא וכו' ועיין ב"ב צ"ב.

* נִכְפֶּה (מפעל כפה עיי"ע כף ו' פי' חולה במחלה הכבדה Epilepticus) בכורות מ"ד. תוספת' בכורות פ"ה עיי"ע כף ו'. והקבוץ נִכְפִּין פסחים קי"ב: יבמות ס"ד: כתובות ס': עיי"ע הנ"ל ופי' רבינו שנעון שנופל לארץ ע"כ והוא חולי הכבדה והחולים נופלים לארץ בשממון וכן נקרא חולה במחלה זו בל"ע مصروع פי' מי שנופל לארץ der Hingestreckte, Epileptische. ולנקבה ב"מ פ'. נכפית היא וכ"ה בתוספת' כתוב' פ"ז תוספ' ב"ב פ"ד.

נָכְרִי (מל"מ פי' שם יחס לאיש שאיננו מקרוביו או מדת שלו fremd, andersgläubig) ולנקבה נָכְרִית ועוד עיין בפנים) בילמדנו בריש ואלה שמות (תנחו' שמות סי' ז') שנינו בת ישראל לא תניק בנה של נכרית אבל נכרית מניקה בנה של ישראלית ברשותה מאי ברשותה אוכלת מתחת ידה ומניקתה. *[אחי"ה בתנחו' אי' עכו"ם וכן הרבה פעמי' נשתנה מן הצינזור במקום גוי (עיי"ע ונכרי ובדפ' אמ' אי' כושית. וכנ"ה נכרי, נכרית והקבוץ זכר נכרים שבת י"א. ל"א. עירו' ע"ה.

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר אבל טרפי' פיזי והלאה בט"ס שמתו. [2]) ר"ב העתיק ציון ראשון זה מהמתורגמן וגם ש"נ ברבלה וג"ב מ"ב כ"ה וצ"ל ירמי' נ"ב, י'. [3]) כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג רק: לנכסותא וצ"ל לנכסתא.

חגיג' י"א: תענית כ"ז: יבמות ט"ז. י"ז. כ"ג. ס"ב. גיטי' ס"א. ס"ב: ע"ז ג'. כ"ח: ב"ב נ"ד: חולי' י"ג: י"ט: והרבה זולתו. ובל"ס נוכרי, נוּכְרָיָא וכ"ה בשבת ס"ה: גופא נוכראה. אונקל' לדברי' י"ז ט"ו נוכרי תרג' ישעי' מ"ג י"ב נוכראה ולנקבה אונקל' לשמו' ב', כ"ב ארעא נוכראה. ובתר"י א' שם: נוכרייא. ועוד נוּכְרִיתָא תרג' למשלי ה', כ'; ו', כ"ד; ז', ה' וזולתו והקבוץ זכר נוּכְרָאִין תרג' לאיכ' ה', ב' לנקבה נוּכְרָאָן תרג' לבראשי' ל"א. ט"ו בתר"י א' שם: נוּכְרָיָיתָא. והפעל ממנו בפיעל סנהד' ז' סע"ב לא תכירו (דברים א', י"ז) ר' אלעזר אומר לא תְנַכְּרֵהוּ. שבת פ"ב: דרש תזרם (ישעי' ל', כ"ב) נכריהו מינך כזר] —

* נָכַר (בל"מ בהפעיל והפעל ונפעל ענין ידיע' וכ"ה בל"ע نكر erkennen, kennen, wissen, betrachten) ברכות י'. אשה מַכֶּרֶת באורחים וכו', ר"ה פ"ב מ"א אם אין מכירין אותו וכו', כתובו' כ"א: דיינין המכירין חתימות ידי עדים, שבת י"ב: שאין מ"ה מכירין בל' ארמי שם נ"ג: ולא הכיר בה, קט"ו. מכירין וכופרין, פסחים קי"ט. המכיר מקום חבירו בישיבה, יומ' י"ח. מכיר ורגיל בעבודה, סוכ' נ"א: היה מכיר בעלי אומנתו ועוד עיין תענית כ"ג: מגיל' ט"ו: מ"ק ט"ו. כתובות ס'. גדרי' ל"ב. גיטי' נ"ז. סוט' י"א: ל"ח: מ"א: מכות כ"ג. הוריו' י"ג. מנחו' ק"י. מעילי' י"ז. הָפעל הוּכּר קידושי' ס"ב. הוכר עוברה, נפעל נִיכַּר ברכות כ"ד: כ"ח. נ'. שבת ג"ו. צ"א: קנ"ג. עירובי' נ': ס"ה רע"ב עיי"ע כם ו'. גיטי' נ"ג. סוט' ט': קידושי' ל"א. עיי"ע רם ג', חולי' נ"ז. מעילי' י"ז: — אתפעל ב"ק צ"ז. לא מִינַּכְּרָא הזיקא. ובדרך כבוד נאמר ג"כ לבעילה כמו ידע בל"מ וְחָכַם בל"א תענית ה' סע"ב ביודעה ובמכירה ע"ש תוספו'. ירו' יבמות פ"ד ד"ו: לא כנסה ולא הכירה עד שעברו עליה שלשים יום ועיין מ"ק כ"ג. ושם אי' לא באה עליה.

נָכַשׁ (פי' עוקר הנטיעה משרש וקרוב לזה בל"ע نكش ausgraben, ausjäten) בפ' שני בכלאי' (מ"ה) אם נכש או כיסח אומר לו עקור את הכל. בפ' הבונה (שבת ק"ג.) החורש כל שהוא המנכש והמקרסם והמזרד זרדים כל שהוא. בר"ג דמשקין (מ"ק ב':) המנכש והמחפה בכלאים לוקה. פי' תולש עשבים רעים מתוך טובים[1]. בפ' השוכר את הפועלין בגמ' ואילו אוכלין (ב"מ פ"ט.) יצא המנכש בשומים ובבצלים הואיל שאינו גמר מלאכה אין פועל אוכל[2] כו בפ' המקבל בגמ' המקבל[3] שדה מחברו ולא רצה לנכש (ב"מ ק"ה.). *[אחי"ה וכנ"ה המנכש בתוספת' ספ"א דכלאי' (נוסח' אחרת החופר) תרומו' פ"ט מ"ז נדרי' נ"ח: תוספת' תרומ' פ"ח. שם לשביעי' פ"ד אין מנכשין בסוריא. ירו' שקלי' פ"א דמ"ו. שהיו מנכשין שדותיהן, שם רפ"ה דמ"ח ע"ג ניכשו כיסחו וכו', צווי ב"מ ע"ה. נַכֵּשׁ תוספ' ב"מ פ"ז בוא ונכש והשם מ"ק נ'. נִיכּוּשׁ עידור כסוח, כלי' פכ"ט מ"ז ירו' מגיל' פ"א דע"א רע"ב יד הקרדום של נכוש (ניכוש) ובירו' נדרי' רפ"ד דל"ח ע"ג אי' מכוש (ע"ש). סיפרא ריש בהר לניכוש ולכיסיח וכו' תוספת' ב"מ רפ"ז גמר ניכושו (בכ"י אירפ' בט"ס נכישו). ב"ר פל"ט עסוקין בניכוש בשעת הניכוש — תוספת' בכורו' פ"ה מכיש מלמעלה וכו' אולי צ"ל מקיש עיי"ע נקש] —

* נְכַשׁ (מל' שומרוני ענין הכאה ודקירה schlagen stechen) ב"מ ל': ב"ב פ"ח רע"א הכישה פי' הכה אותה עיי"ע כש ו' וש"נ ב"ב נ"ד סע"א. ב"ר רפ"ל הכישו ארי. ובאפעל ב"ר פמ"ד הוה מכיש להון עיי"ע מכש. ועוד נאמר מנשיכת נחש (כמו נְכַת stechen, beissen) ב"מ ע"ח סע"א כגון שהכישה נחש ב"ב ט"ז רע"ב מכישה עיי"ע דרקון. סנה' ע"ח סע"א עיי"ע ארס. ירו' סנה' פ"ד דכ"ב: הכישו נחש. ירו' ברכו' פ"ה ד"ט. בא חברבר והכישו. ונאמ' ג"כ מאדם ב"ר פצ"א כן תהא ההיא איתתא מנכשא מבשרא דדין ואכלה וכו'.

נְכַת (בל"ס ובל' שומרוני פי' נשך beissen) בפ' הרואה בגמ' בכל לבבך (ברכות ס"א.) והא חזינן דנכתא ובטשא פי' נושכת ובועטת[4] ואמ' רבנן לא תשיך לאחיך לא תנכתיה[5] איסורא[6] להברך. ובר"ג דאיזה נשך (ב"מ ס':) איכא דקא נכית וקא שקיל מיניה[7]. — (א"ב תרג' וינשכו את העם (במדי' כ"א, ו') ונכיתו ית עמא) *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' שם ט'; ובתר"י א' לבראש' מ"ט, י"ז; לדבי' ל"ב, כ"ד ובאתפעל תרג' לבמ' כ"א, ח' יִתְנְכִית ובהבלעת התי"ו בתר"י א' לשם ט' מִינְכֵּית

[1]) וכ"ה במיוחס לרש"י. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב בדפ' וויניצי בט"ס המקדש. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב. [4]) וכה"ג בילק' בראשי' ר' כ' ובכ"י ש"ס פי' ובנו"ג והא קא חזינן דמזקא ונשכא ובעטא. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וי"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ע תנכתיניה. [6]) בדפ"א בסיל ופראג בט"ס איתורא. [7]) אולי התיבות ואמר רבנן וכו' שייכין אחר ציון דב"מ ובאות לפי' המאמר וערבוב דברי' ראיתי בלעדי זאת.

ואצל רז"ל ריש שהש"ר דנכית ליה חיוא. ירו' ברכו' פ"ה ד"ט סע"א כד הוה נכית וכו' עיי"ע חברבר (ח"ג, שמ"ב:), ירו' פיאה פ"א דט"ז. אילולא אתאמר לי מן שמיא נְכֵית לא הוינא נָכֵית. ב"ר פצ"ח יהא לייט חיויא דבעי למיכת ית ברי. גיטי' ס"ז: דנכתיה חמרא ע"ש פירש"י, ע"ז ל"ה סע"ב מְנַכֵּית ואכיל, אפעל יבמות ע"ו. מנתכינן ליה[1]. והשם נוּכְתְּתָא וכ"ה בל"ס תרג' נשך (משלי כ"ח, ח') נוכתתא] —

נִכְתָּם (מפעל כתם בל"ע كتم פי' מכסה וטומן verhüllen, bergen וא"כ השם כסוי Decke) בר"ג דפ' המביא כדי יין (ביצ' ל'.) וניכסייה בניכתמא. זימנין דנפיל ואתי לאתויי. בס"פ לא יחפור בגמ' אם הבור קדם (ב"ב כ"ו סע"א) כד נייד[2] נכתמא אפומא דחצבא. פי' כיסוי שעל הכד. *[אחי"ה וכ"ה בפי' הרגמ"ה ורש"י. וכנ"ה בשבת ק"ה: ר' אבא תבר נכתמא. פסחים קי"ב. מקרקש נכתמא אפומא דחצבא] —

נילוס (שם הנהר ידוע Νεῖλος בל"ס נִילוֹס בל"ע النيل Nil) דמצרים תר"י נחלה מצרים (במד' ל"ה, ה'). וכן [מנהר מצרים עד] הנהר הגדול נהר פרת (תר"י א' בראשי' ט"ו, י"ח). *[אחי"ה וכ"ה בתר"י א' לבראש' נ', כ"ו, ושם מ"ז, ז' יהא רעוא דיתמלון מוי דנילוס והוא עפ"י מד"ר פי"ב מה בירכו יעלה נילוס לרגליך. סוט' י"ג. ארון של מתכת עשו לו מצריים וקבעוה בנילוס הנהר כדי שיתברכו מימיו הלך משה ועמד על שפת הנילוס וכו', ב"ר פפ"ז (ורי שהש"ר) עיי"ע נבל, זבל] —

נם (= נָאַם מל"מ ענין דבור במליצה ובדרז"ל גם אמירה בעלמא reden, sprechen ועיי' בפנים) בפ"ד בזבחי' (מ"ה: ע"ש ברף מ"ו: בפסק' נומי) נומי ר' שמעון בדבר שדרכו להיאכל[3]. בסוף יבמות (קכ"ב.) נומיתי לו כן הדברים. בפ"ו בגיטי' (ס"ו:) א"ר יוסי נ ו מ י נ ו[4]) לשליח אף אנו מקובלים וכו'. — (א"ב ענין אמר ונאם ואות אל"ף מובלעת ובעזר' (ד' ח') לארתחששתא מלכא כנמא פי' כאשר נאמר) *[אחי"ה עיין סוף ע' אֵימָא אבל אז צ"ל כְּנֵימָא ביו"ד ועוד קשה שאז עם אמרנא עזר' ה', ד', ט') כפלות ענין הוא לכן יתכן פי' ה' פירשט כי כנמא מורכב מן כְּנָא (כְּנִי) ומן מא (so nämlich). והשרש נום ונרדף עם נאם ובעבור זה לא חסר הויו בָעבר לתשלום האל"ף ירו' יבמו' רפי"ב די"ב ע"ג ונמתי לו . . ונומה לי (בדפ' קרט' ונימה), תוספת' יבמות פי"ב בכ"י אירפ' נומתי לו . . אמר לי (ובנו"ג נמתי לו . . נם לי וכ"ה גם בכ"י בתוספי אהלו' ספ"ד ובספרי נשא פי כ"ב) תוספ' אהלו' ספ"ה נמתי בכ"י אירפ' נמיתי צ"ל נומיתי, ירו' שקלי' פ"ה דמ"ט. גומיתי לו — ריש שהש"ר וריש קהל"ר שנם יותר טוב שלם עיי"ע למלם. ירו' נדרי' פ"א דל"ו ע"ד ותוספ' נזירו' פ"ד נם לי' ובירו' נזיר ספ"א דנ"א ע"ג נימא לי צ"ל נומא לי (ובבבלי נדרי' ט': נזי' ד': אמר לי). ובענין נֵימָא = גֵימַר עיי"ע אֵימָא ח"א, קי"ב] —

נָם (= נום מל"מ פי' התחלת השינה schlummern וכ"ה בל"ס נום ובל"ע نام) בפ' ערבי' פסחים (ק"כ רע"ב במשני') א"ר יוסי נתנמנמו יאכלו. גמ' (שם) היכי ד מ י[5]) מתנמנם[6]) א"ר אשי נים ולא נים תיר ולא תיר וכו'. היא נימא[7]) ודיקולא שפיל (סנה' ז'. ילקי קהלת י') כבר פי' בע' דקל. בס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ח.) חזייה דקא מנמנם. בהלכ' קמ' דפ' י' יוחסין (קידוש' ע"ב סע"א) כי הוה קא מנמנם רבי[8]) פי' כי שכיב להיפטר מן העולם. — (א"ב ל"מ (תהלים קכ"א, ד') הנה לא ינום) *[אחי"ה וכנ"ה בעירו' ס"ה. לא בעי מר מינום פורתא אמ' להו כמה נינום. פסחים שם: מינם קא נאים מר א"ל מינם קא ניימנא כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בט"ס מינומי קא מנמנם (עיין ד"ס במקומו) שבת נ"ו: קמ"ה: וקא מנמנם. סוכ' נ"ג. דמנמנמי. ב"מ פ"ג: כי חזית אינש מנמנם, בינוני ניים (= نايم) יבמו' כ"ד: וש"נ כי ניים ושכיב וכו' סוכ', כ"ו אביי ניים ולנקבה ניימא עיין לעיל מסנהד' ז'. והתואר גיומא עיי"ע וש"נ השם נומיתא, ניומתא — ועוד השם ירו' כתובות רפ"ב דכ"ו. נמנומא עיי"ע הנמא — ובינוני פעיל נִים פסחי' שם מגיל' י"ח: תענית י"ב: נים ולא נים וכו'. פלפל פסחים שם: חזא דקא נמנם, שם כפי גי' כ"י א"פ אין נמנומי דקא מנמנמי. כתוב י"ז: עיי"ע הנמא (ח"ג רכ"ה.) אתפלפל. תרג' לתהלים ע"ו, ו' אתנמנמו. ברכות ג': פסחי' הנ"ל כפי גי' כ"י ורבינו ובמגיל' י"ז. י"ח: מתנמנם,

[1]) ובירו' יבמות פ"ח ד"ט: ומשכין (הפעיל מן נשך). [2]) בנו"ג כדנייד. [3]) במשי' ה' דפ"ד בזבחי' אי' במשניו' ר' שמעון א ו מ ר בדבר שדרכן להאכל ובמשני' דש"ס ר"ש מחייב בדבר וכו' אבל בציון ממשני' דף מ"ו: נומי ר"ש מחייב בדבר וכו'. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפו"ו וכצ"ל נומינו בדפ"ר ושם בט"ס נימינו ובשרפ"ע נמינו. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובמגיל' י"ח: ובנו"ג בפסחים נתנמנם. [7]) בנו"ג ניימא. [8]) בנו"ג ניחא נפשיה.

ירו' יבמות ספ"א ד"ג. שריין מתנמנמין אמר להון מה אתן מתנמנמין וכו'. יומ' י"ט: בקש להתנמנם וכו', ב"ר פכ"ב עיי"ע פרט י'. ובהבלעת התי"ו ירו' מגיל' רפ"ב דע"ג. אִינַּמְנֵם. נתפלפל נתנתנמו פסחי' שם. קהל"ר פ' מתוקה (נתמנם) [צ"ל נתנמנם עבדא ודמך ליה] —

נם (= נֵימָא מל"י νῆμα חוט, יתר (Faden, Saite בסוף עירובי' (ק"ב: במשנ') קושרין נימא במקדש אבל לא במדינה. בס"ג דפ' אמר להם הממונה (יומ' ל"ה רע"ב) ומניח אצבעו בין הנימין. מן הנימין פסולה (סוכ' ט'. מנחו' מ"ב:) כבר פי' בע' גרד[1]. בפ' כ"ט בכלי' (מ"א) נימי[2] סדין והסודרין. פי' הן הנימין שעל (הסודרין) [צ"ל הסדינין][3] ובל' ישמעאל (אל נמל)[4] [אלכמל] ובלעז בילו[5] ושם אלו החוטין בל' ארמי איתקא[6]. ושלשה פירושים לנומי[7] אלו חוטין[8] ונומי שעל רגלו[9] כמין יבלת ונומי שבנהר[10] עקרא דנהרא[11] ואית דאמרי ערקא דנהרא[12]. — (א"ב פי' בל"י חוט יתר כלי הנגון. תרג' חצם על יתר (תהלי' י"א, ב') גירהון על נימא. תרג' על השמינית (שם ו'; י"ב, א') על כנורא דתמניא נימין) *[אחי"ה וכן תרג' בנבל עשר (שם ל"ג, ב') בנבלא דעסרתי נימין, עלי עשר (שם צ"ב, ד') תרג' על פום כינרא דעשרתי נימין ועיי"ע כנור וע' נבל א' וש"נ ויש להוסיף פסיקת ר' ר"פ כ"א ארבע נימין יש בכנור בזמן הזה לימות המשיח הם שמנה על השמינית על נימא שמינית לע"ל הם עשרה ועיין תוס' ערכי' פ"ב. ונימין היינו דקין הכבש שדומין לחוטין. ותרג' סומכום חוט (בראשית י"ד, כ"ג) νῆμα ועיין ע' זקני' לשה"ש ד', ג'. ורבינו פירשו ע"י ל"ע כמל = خمل חוטין בבגד עב ובלאי"ט בילו = Faden, Faser, filo ויתר דבריו נעתקו מפי' רגמ"ה לכלי' צד 20 אך שם בסדר אחר ע"ש וסוף דבריו כזה"ל ושם אלו החוטין בל' ארמי' איתקה ושמו בטיית אלוש שיש בשמיכות וסדינין כמל ע"כ ונ"ל שצ"ל אלושע והוא בל"ע الوشيعة בקבוץ الوشايع חוטין היוצאין מאריגה בבגד עב והיינו בשמיכות וסדינין צ"ל ושל סדינין כמל כלומ' חוטין של סדינין נקראים בל"ע خمل — וכנ"ה ביומ' ס"ט. שמא תכרך נימא על בשרו. ירו' כלאי' פ"ט דל"ב. שלא תהא נימא אחת עולה על בשרו. ירו' שבת רפ"ו ד"ז ע"ד קשר נימא לחברתה. ירו' סוט' פ"א דט"ז ע"ג כדי שיקשור גירדי את הנימה. תוספת' שבת ספ"ה (ו') שהיתה לו נימא אחת כרוכה על אצבעו. תוספת' סוט' רפ"א כדי שיקשור הגרדי נימא. תוספת' סוף עירובי' נימא כינור שנפסקה כה"ג בכ"י ובנו"ג נימת וכ"ה בעירובי' ק"ב: וכ"ה בה"א בתוספת' כלי' ב"ב רפ"א נפסקת נימה, ב"ר ספס"ה וקשר בה נימא, וב"ר פצ"ג נימה בנימה אבל עיי"ע נניא — והקבוץ (עיין פי"מ לרמב"ם כלי' שם) שתי נימין תוספת' שבת ספ"ח (ט') ורפ"ט (י'). שקלי' פ"ח מ"ה אבל עיי"ע נר ד'] —

נם (= נָמִי, נוּמִי בל"ס נָומִי, נוּמִי מל"י νομή (ein um sich fressendes Geschwür, nome בל"ר בפ"א בע"ז בגמ' יום גנוסיא (י':) מי שעלתה לו נומי[13] ברגלו יקטענה ויחיה. בבראש' רבה פרשת מ"ז (מ"ו) המל ימול: כיון שהרגישה אמם הלכה ואמרה לאביהם בניך עלתה נמי[14] בבשרם וגזר הרופא שימולו אמר וימולו. — (א"ב בל"י מין נגע ומורסא הפושה ואוכל הבשר) *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר שם: כנומי היא תלוייה בגוף. ב"מ ל': הרי היא מעלה נומי ובספרא עקב פ' מ"ה הרי אתה מעלה נומי ופירש"י צמחים ובע"ז פי' בשר מת ובעה"ק בשר חי או כמין יבלת ועיי"ע הקודם. והנכון כפי' ר"ב מל"י הנ"ל שענינו מִרעה (וכ"ה בע' זקנים להעתקת מִרעה ומרעית) והושאל למורסא שרועה ואוכל הבשר וכ"ה בל"ר nome, nomae עיין פליניאוס כ', ל"ו; כ"ג, מ"ו; כ"ד צ"ד. קט"ו; כ"ו, ל"ג. מ'. פ"ז ל"א, מ"ד] —

נם (= נֵימָא עלוקה Blutegel על שם צורתו לחוט ארוך ודק מע' נם ב') בפ"א בע"ז בגמ' עיר שיש בה ע"ז חוצה לה (י"ב:) הבולע נימא[15] של מים מותר להחם לו חמין בשבת. — (א"ב פי'

[1]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ואמ' ובדפו"ו גדר וכ"ה בכ"י ק"ט וצ"ל גרד (ג') (ח"ב, שנ"ח). [2]) בנו"ג ובע' סגום נומי ופי' הר"ש כמו נימי. [3]) וכ"ה בפי' ר"ש הן נימין היוצאין מן הסדין וכ"ה בפי' רה"ג אשר אחריו נגרד רבינו: הן החוטין היוצאין מן הסדין. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר קמל ובשרפ"ע אלקמל ובפי' רה"ג כמל וכצ"ל בערוך. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע ווילו. [6]) עיי"ע גמד ב' ועיי"ע סגוס ושם אוכיח כי בל"ס איתיקא (זו עיקר הגי') פי' כמו חוטין וגימי. [7]) כ"ה בדפ"ר ובדפ"א וכ"ה בפי' רה"ג ובדפ"ע וויניצי' לנמי. [8]) כונתו פי' ראשון נומי שדברנו בם בכלי' אלו החוטין. [9]) עיי"ע הבא אח"ז. [10]) עיי"ע נם ה'. [11]) וכ"ה בפי' רה"ג והוסיף רבינו מדעת עצמו ואית דאמרי. [12]) עיי"ע ערקא א'. [13]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח כ"י אבל בדפ"ע נמי וצ"ל נומי כי כן ציין רבינו בע' הקודם ובנו"ג בט"ס נימא. [14]) בנו"ג בב"ר בדפ"ר נומי וכ"ה נכון בילק' לך ר' פ"ב ובקצת דפוסי' בטעות נימא. [15]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע נימה.

אנמה בל"י עלוקה של מים והבולע נימה רק דם ורפואתו היא שיכנים אדם כל גופו במים חמים וימלא פיו מים קרים כדי שהעלוקה תברח מן החמימות לקרה) *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י ἄναιμος רֵק דם אבל הנכון כמו שכתבתי בתחלת הערך] —

* נִימָא (פי' מע' נם ג' והושאל לשער שהוא ארוך ודק כחוט einzelnes Haar) שבת ל'. מ"ק כ"ח. יומ' ל"ח: תענית ה': רות ר' פ' קטן וגדול: כמלא נימא. ב"ב ט"ז. הרבה נימין בראתי באדם וכל נימא ונימא וכו' ומזה פי' בעל מ"כ בב"ר פצ"ג נימא אחת היתה לו בלבו כיון שהיה כועס (קורע) [צ"ל קורעה][1]) את כולם. וה' לעווי פי' מל"י אמצ' ἅμμα לבוש והעד חמשה לבושים היה לובש וכו' שאי' קודם לזה — ויותר טוב מל"ע ײַם לבוש על בשרו שם פמ"ה, ע"ז י': נימא צ"ל נומי עיי"ע נם ד'. — יומ' ל"ח: נימין עיין ערך נם ג'] —

☜ נָמִי (פי' גם עיין בפנים auch) בל' גמרא פי' גם, ופי' אי נמי (ב"ק כ"ג. ב"מ צ"ח.) כמו או גם ואולי מענין נם כלו' כן נאמר ואי נמי או נאמר. *[אחי"ה ולפי פי' האחרון היה המבטא נֵמִי במקום נימי אבל יותר טוב פי' ה' לעווי מל"ע نمى הוסיף וא"כ نام = نامى מוסיף (וכן הוא בל"פ نامیدن הוסיף) והיינו גם שבא להוסיף על ענין הראשון. וכנ"ה הרבה פעמי' חולי' י"ב, נ"א. וכן הכי נמי (שם י"א:), נהי נמי יומ' ס"ד. תניא הכי נמי ובקיצור תה"נ ר"ה ד'. כ"ב:] —

* נמג עיי"ע נגג.

* נְמִיגָה (נבנה מנפעל של מוג ענין נמיסה das Zerfliessen) מכילת' בשלח פרש' ט' דרש נמגו (שמות ט"ו, ט"ו) אין נמיגה אלא נמיסה.

* נְמוּשׁוֹת עיי"ע נמש.

* נַמְטָא (מל"ע نمط כסוי צמר wollene Decke) יומ' ס"ט. ביצ' ט"ו. עיי"ע גמד א'. והקבוץ נַמְטֵי ב"ק צ"ג: קי"ט: ב"מ ס"ד רע"ב או י"ל שהוא ל"פ نمد צמר עב שנקרא לבד Filz.

נְמִיָּה (נ"ל מל"ע החדש' ובל"פ نمس Marder, Wiesel) בפ' לא יחפור (ב"ב כ"ב:) כדי שלא תקפוץ הנמיה[2]). באלו טרפות בגמ' דרוסת הזאב (חולי' נ"ב:) דרוסת חתול[3]) ונמיה[4]) בגדיים וטלאים. בב"ר פ' מ"ו (מ"ה) חמסה פניה בנמייה פי' חיה קטנה כגון חתול וכיוצא בו. *[אחי"ה וכן פי' רה"ג בחולי' (בקובץ כ"י אנגיילקי' דף שי"א:) נמיה חיה קטנה וכ"ה בפירש"י לב"ב ובפי' בחולי' פי' חיה וי"א שהוא מרטרינא בלע"ז = martre[5]) וכ"ה בפי' רש"י שבת נ"א סע"ב חיה קטנה ופירש"י כגון נמייה וחולדה אבל בשבת קמ"ו רע"ב ד"ה משום ריחשא פי' שרץ כגון נמייה וחולדה[6]) וכבר עמד על זו הסתירה הגרי"ב — וכנ"ה בירו' ברכות פ"ג ד"ו ע"ד צואת הנמיה, ב"ר פ"כ הנמיה לשבעים יום. שקלי' פ"ז ד"ב. נמיה ויותר טוב כגי' הירו' דייתא. תוספת' מעיל' ספ"א לא בפשוי ולא בנמיא[7]) ויותר טוב נביה עיי"ע נב ג'] —

נָמוּךְ (נפעל מן מוך פי' שפל niedrig, gebeugt) בפ' ד' בכלאי' (מ"ז) גדר שהוא נמוך. — (א"ב פי' שפל) *[אחי"ה וכנ"ה בירו' מעש' שני ספ"ה, ירו' יומ' פ"ג ד"מ סע"ד וירו' סוט' פ"ט דכ"ד. קול נמוך הפכו גבוה והוזכרו יחדיו זבחי' י"א: גבוה ונמוך והקבוץ במד"ר פי"ט בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבְּנְמוּכִים. סוט' ה': נמוכי רוח, ולנקבה אבות פ"ה מי"ט ירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ד וירו' סנהד' פ"א די"ט ע"ג רוח נמוכה. והפעל ממנו ספרי בהעלתך פ' פ"ג הגבוה מנמיכו והנמוך מגביהו] —

נמל (באותיות הפוכת מל"י λιμήν חוף Hafen) בגמ' ניקנור בפ' אמ' להם הממונה (יומ' ל"ח.) כיון שהגיה לנמילה[8]) של עכו. — (א"ב פי' חוף כמו למין) *[אחי"ה וכנ"ה בעירו' מ"א: לא נכנסו לנמל ובע' למן גרס רבינו ללמן (וע"ש בציונים מירו') שם מ"ג. ירו' עירו' רפ"ד דכ"א ע"ד ע"ז ל"ד: ילק' קהלת ר' תתקע"ג אחת (של שתי ספינות) נכנסת לנמל ואחת יוצאה מן הנמל] —

* נְמָלָה (מל"מ שם רמש Ameise) חולי' ס"ג. כי הוה חזי נמלה אמר וכו', ילק' משלי ר' תתקל"ח הנמלה שלשה בתים יש לה וכו', והקבוץ

---

[1]) וכ"ה בילק' איוב ר' תתצ"ז. [2]) בכ"י ק"ט נמייה וכ"ה בש"ס. [3]) וכ"ה בכ"י ה"ב ושם גם נץ ועיין בש"ס למטה בסמוך דריסת נץ ונמייה. [4]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה ביו"ד אחת בפי' רגמ"ה ובדפ"ע בשני יודין. [5]) ועיין פירש"י לישעי' ל"ד, י"ד ורד"ק לירמי' נ', ל"ט. [6]) בכ"י רש"י לי' מלת וחולדה. [7]) כה"ג בכ"י אירפ' ובדפי' הגי' בנמוייה. [8]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע ובש"ס לנמלה.

נְמָלִים מנחות ע"א: פיאה פ"ד מ"א ירו' מעשרו' ספ"ה דנ"ב. ובירו' יבמו' פ"ח ד"ט: אי' נימולין וצ"ל נמלין] —

נמם (= נוֹמוֹס בל"י νόμος חוק ומשפט Gebrauch, (Herkommen, Sitte, Gesetz, Faustrecht בפ' השולח גט בגמ' המוכר את עבדו (גיטי' מ"ג:) כיון שעשה לו גוי נימוסו [1]) יצא לחירות מאי נימוסו א"ר הונא בר יהודה נשקי והוא סימן בגופו של עבד כלומ' שכבר קנאו והוא עבדו של גוי ורב ששת אמ' נ י מ ו ס [2]) זמן כגון שקבע לו זמן אם לא אפרענו עד הזמן יהיה העבד קנוי לגוי. *[אחי"ה בכל הדפוסי' ובכ"י ערוך נפרד זה הע' מע' הבא לכן לא שניתי הסדר אבל לפענ"ד שני ערכי נמם שייכים להדדי עיי"ע הבא אח"ז ובתוספ' ע"ז פ"ג (ד') הקבוץ עשה לו הגוי נִימוֹסוֹת יצא בן חורין ועיי"ע הבא] —

נמם (= נוֹמוֹס מע' הקודם ע"ש) בהאומר התקבלי גט פ"ו בגיטין (ס"ה:) עשו ל ה כנימוס [3]) עשו לה כראוי. בב"ר בריש וירא אליו (פמ"ח) עלת לקרתה הלך בנימוסה. וישא עיניו עד וישתחו ארצה (בראשי' י"ח, ב'), וירא לוט ויקם לקראתם וישתחו [אפים] ארצה (שם י"ט, א') תר"י כנימוס ארעא [4]). לא ימכרו ממכרת עבד (ויק' כ"ה, מ"ב תר"י (א') כנימוסי עבדא [5]). ומשפט הכהנים (ש"א ב', י"ג) בני עלי. משפט המלך אשר ימלך (עליכם) [צ"ל עליהם] (שם ח', ט'). מה משפט האיש (מ"ב א', ז'). ושפטוך במשפטיהם (יחזק' כ"ג, כ"ד). בויק"ר בריש צו (פפ"ז) נומום הוא וקילוסין הוא [6]) שכל שמתגאה לפני הקב"ה אין נידון אלא באש. ובריש אם בחקתי (כפי' ל"ה לפנינו ל"י) [7]) כבר פי' בע' אגריפס [8]). בהגדה פ"ק במגילה (י"ב:) מרדכי מוכתר בנימוס הוה כ ע ד י [9]) פי' „מצויין בדתי כל התורה כעדי שהיה ידוע בדורו וזהיר במצות [10]) ורבה בר רב הונא עדיף מיניה בענוותנות דהא אמר רבא (מ"ק כ"ח.) ג' מילי בעי מן שמיא [11]) חכמתיה דרב הונא [12]) ועותריה דרב חסדא יהבו ל י [13]) ענוותנותיה דרבה בר רב הונא לא יהבו לי" [14]). — (א"ב פי' בל"י חוק ומשפט) *[אחי"ה ועי"י νόμος העתיקו ע' זקנים חֹק (יהושע כ"ד, כ"ה; ירמי' ל"א, ל"ח); חֻקָּה (שמות י"ב, מ"ג; י"ג, י'; ויק' י"ט, י"ט וזולתו); מִשְׁפָּט (ירמי' מ"ט, י"א); ועוד דָּת (אסתר א', ח'. י"ג; ג', ח'; דניאל ז', כ"ה); תּוֹרָה (שמות י"ב, מ"ט; תהלים י"ח, ח'; ישעי' ב', ג'; חגי ב', י"א) ועוד העתיקו ככה עֵת (ישעי' ל"ג, ו') אולם כנראה קראו ע' זקנים במקום עתיך עדותיך ולו תהיה הוראת νόμος עת אז נוכל להסביר כונת רב ששת שפי' בגיטי' מ"ג: נימוס זמן עיי"ע הקודם אבל לא הוצרכנו לזה כי בין לדעת רב הונא בין לדעת רב ששת אין המלה יוצאת מידי פשוטה ועניגה כמ"ש חוק משפט וכדומה אבל כונת הש"ם היא כמו שפי' על נכון בעל ערך מלין כ"י א ש ר ת"י (מקובץ כ"י האלבערשטאם נר"ו) וז"ל הכונה דראוי בין לפי ס"ד דרב הונא ובין למסקנא דרב ששת דנימוסו גבי עבד וכן נימוסו דגבי שדה פי' חקו של עבד וחקו של שדה ומשפטו אלא שרב הונא היה סובר דהיינו חוקו ממש ומ"ה פי' גבי עבד מאי נימוסו נושק כלומ' איזה חק הוא שעשה לו גט לעבד זהו נימוס וחוק ומשפט של עבדות בכלל והוא החותם שתולין בצואר העבדים וכו' ועל זה הקשה דבשדה לא שייך כה"ג דהיינו דקמתמה שדה בת נושק הוא כלומ' בת סימן היא כיוצא בו בחותם התלוי בעבדים ומסיק מאי נימוס זמן פי' עשה בו כמשפט שהתנו ביניהם או קביעות זמן וגם עבד ישראל שלוה עליו מן הגוי נקבע לו זמן שאם לא יפרענו יהיה הגוי קונו זהו נימוסו שישתעבד בו גט כעבד של עצמו ומכיון שנשתעבד בו גוי אסור קודם זמנו הרי עשה לו גוי נימוסו ויצא לחירות כמו שפירש"י וכו' ע"כ לשונו הזהב. וא"כ בלי כל ספק ע' הקודם שייך לכאן — וכנ"ה בירו' ברכות פ"ה ד"ט. בנימוסא דברייה הוא עסיק כ"ה בגי' המהרש"ם ובנו"ג בקבוץ בנימוסַיָא ב"ר פט"ז בנמוסין עיי"ע נווסין גי' הערוך. שמ"ר פכ"ה מנהגם ונימוסיין ושם פט"ו [15]) הוציא הנמוסין, במד"ר פי"ד יש נימוסין הרבה וכו' בתנחו' הישן פ' קרח סי' י"א אי' בטעות ונימתרין וצ"ל ונימוסין כמ"ש הרב המו"ל. ושם מופשט נימוסות (בל"ס נָמוֹסִיוּתָא Gesetzlichkeit) דבר

---

1) בנו"ג נכרי נמוסו, 2) לי' בנוסחי. 3) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ל ו. 4) לפנינו בשני המקו' לי'. 5) בנו"ג כנימוסי זבין עבדיא. 6) בנו"ג נימום קלוסים. 7) ועיי"ע אגרפוס ועי' בסילוס. 8) ח"א, ל'. ע' אגרפוס וש"נ ירו' ר"ה. פ"א דנ"ז. ע"ש. 9) וכ"ה בכ"י ש"ס ל"ד וב' עיין ד"ס במקומו וכן מוכח מפי' ר"ח ושם בנימוסו וכ"ה בע' עדי וכ"ה לפנינו בלי הוספת כעדי עפ"י פי' רש"י ע"ש אבל כ"ה ג"כ בתשו' הגאוני' דפ' ליק סי' י"ז ע"ש ובהערות המעתיק צד מ"ב. 10) בפי' ר"ח שהיה בדורו יודע וגי' רבינו עיק' 11) בפי' ר"ח בעיא משמיא ובנו"ג במ"ק בעיי קמיה שמיא. 12) בדפ"ע פיז' וויניצי' אי' כאן בט"ס וכו' ולי' בכ"י ובדפ"ר. 13) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב. 14) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בפי' ר"ח אשר משם הועתק כל הפי'. 15) ושם: היחיד בנימוס המלכות במקום אחר טכסים עיי"ע.

חוק ומשפט והיינו ספר החקים Gesetzcodex ב"ר פס"ז אם יש לך נימוסות והוא יש לו נימוסות. במ"ר פ"ח בנימוסות שלנו וכו' ע"ש — תוספ' ע"ז עיין סוף ע' הקודם לזה — תוספת' טהרו' פ"ז נמסיאות ומרחצאות ט"ס במקום דימוסיות עיי"ע דֵמוס (ח"ג, פ"ד:) ונראה שבתחלה היה כתוב במסיות עיי"ע (ח"ב, ק"ח:) וזה ג"כ ט"ס במקום דמסיות] —

* נִימוֹס (מל"י νομάς בהמה רועה במרעה Weide-thier) תוספת' מנחו' רפי"ג הרי עלי קירון והביא נימוס והביא קירון. פי' מל"י הנ"ל וע' זקנים העתיקו ככה אָבוּס (מ"א ד', כ"ג) מרבק (ש"א כ"ח, כ"ד), רֵעָה (דה"י א' כ"ז, כ"ט) רעי (מ"א ד', כ"ג).

נִימוֹס (שם פרטי) עיי"ע אבנימוס ומ"ש.

* נימסים (אולי מל"י νομισμῶν פי' תנועה ופצולים) אבדר"נ ספל"א נימסים בעולם נימסים באדם זה טחולו של אדם.

נִמְפֵה (בל"י νύμφη בל"ר nymphe כלה וארוסה Braut, junge Frau) בב"ר פ' ע"ב (ע"א) נפתולי אלהים: נמפה[1]) הוה לי לֵעשות לפני אחותי. אתי מלבנון כלה (שה"ש ד', ח') תרג' אמר ה' במימריה עמי תהא יתבא כנישתא דישראל דדמי' לנמפי[2]) דהיא צניעה. וכן תרג' מה יפו דודיך אחותי כלה (שם י')[3]). בר"ג דפ' ראוהו (ר"ה כ"ו סע"א) היו קורין לכלה נינפי[4]) מאי קראה יפה נוף משוש כל הארץ (תהלים מ"ח, ג'). — (א"ב פי' בל"י ורו' כלה וארוסה) *[אחי"ה ובשמ"ר ר"פ ל"ו אי' בפי' אותו פסוק מתהלי': לשון יוני קורין לכלה נמפי ושם בס"פ נ"ב (בדפ' קושט') קלי נינפי: νύμφη καλή. וכן העתיקו ע' זקנים כלה (בראשי' י"א, ל"א; ל"ח, כ"ד; ויקרי' י"ח, ט"ו; מיכ' ז', ו') וכן העתיק עקילס חותנת (דברים כ"ז, כ"ג)] —

נִמְפֵיוֹן[5]) (מל"י νυμφῶν מל"ר אמצ' nymphaeum Wasserteich) אם כסף תלוה את עמי בילמדנו (תנחו' משפטי' בדפ' ווירונ') חכמה טובה לבעליה זה יהושע שנא' (דברי' ל"ד, ט') ויהושע בן נון מלא רוח חכמה למה הוא דומה לנמפיון המשקה את כל המדינה והיו הכל משבחין אותו אמר להן אחד שבחו למעיין שמספיק לו. — (א"ב פי' בל"י בור וברכה) *[אחי"ה מל"י של ע' הקודם נבנה ל"ר אמ' הנ"ל וענינו ברכת המים. ובשמ"ר ר"פ ל"א הגי' גיפיון עיי"ע גפנא (ח"ב, של"ח: ומ"ש) ובתנחומ' משפטי' סי' ח' אי' למה"ד לנמסינן המשקה וכו' וצ"ל לנמפיון] —

נמק (= נָמוֹק מל"פ نامه ספר וכתבים Schrift, Buch, Schriftthum ועוד עיין בפני') בפ"ק בעירובי' בגמ' ר' יוסי אומר רחבן (י"ד סע"ב) מאי טעמא קא הדר ביה משום דר' יוסי נמוקו[6]) עמו. בס"ג דפ' האומר[7]) התקבל גט (גיטי' ס"ז.) ר' יוסי נמוקו[8]) עמו. ובפ' כיצד הרגל בגמ' איזהו מועד (ב"ק כ"ד.) ובבכורו' בס"ג דפ' כל פסולי המוקדשין (ל"ז.[9]) פי' „כל תורתו סדורה בפיו כלומ' כל תורתו ברורה גמרא מסורת[10]) בידו"[11]). — (א"ב פי' נומיקון בל"י חכמת הדיינים). *[אחי"ה כיון לל"י (νομική ἐπιστήμη) ἡ νομική = Rechtswissenschaft ורש"י פי' טעמו וראיותיו (ב"ק ועיין לעירו'), לתת טעם לכל דבריו (גיטי' שם ועיין לבכורות שם), אבל פירושו לעירובי' נ"א. זר מאוד ע"ש ובאמת לי' בכ"י ובדפוסי' הראשונים (עיין ד"ס לעירו' צד צ"ה:) ועם פי' רבינו (שהוא פי' ר"ח) עולה יפה גזרת נָמוֹק (ובכנוי נמוקו) עם מלה פרסי' הנ"ל[12]) כלומ' כל כתביו ותורתו מסורין בידו וסדורין אצלו. וקו"ף בסוף הוא לעומת ה"א בסוף תיבות פרסיות ומשקל הישן הוא نامك. ודע כי בצרוף دان ענין המלה עוד קופה של כתבים Schriftbehältniss וזה מה דאי' בגיטי' שם אצל שבח של ר' יוסי נימוקו (ובאבדר"נ ס"פ י"ח נמוקו כגי' הערוך) עמו: ר' יוחנן בן נורי קופת הרוכלים[13]) ראב"ע קופה של בשמים] —

* נִימוֹק (נפעל מן מָקַק ענין נמיסה ורקבון schwinden, faulen) עיי"ע מק א' וש"נ ושם שבת ס"ב: נמקים פי' רקבון.

גָּמֵר (לדעת רבינו שם איש ויותר טוב שם מקום עיין בפנים) בפ' ד' בפיאה (מ"ה) של בית נמר מלקיטין[14]) אותו על החכל ונותנין פאה מכל

---

[1]) בנו"ג נינפה ועיי' תנחו' הישן בהוצ' רש"ב פ' ויצא סי' י"ט אות קי"ט, ובפ' כי תשא סי' ט'. [2]) בנו"ג לנינפי [3]) ושם ובפסוק ט' י"א. י"ב נגפי. [4]) ובה"ג נוגפי. [5]) כ"ה לנכון בדפ' אמ' ובשדפ"ע נמף ובאמצע הע' נמפיון. [6]) בנו"ג נימוקו. [7]) כ"ה לנכון בדפ' אמ' ובדפ"ר פיזו וויניצי בט"ס הרואה האומר. [8]) בנו"ג נימוקו. [9]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב בדפ"ר וויניצי אבל בכ"י ק"ט ובדפ"א לי' בטעות [10]) כ"ה בדפ"ר ובפי' ר"ח ובכ"י ובשדפ"ע אי' מסודרת. [11]) הועתק מפי' ר"ח לב"ק (בש"ס ו"ו) ושם אי' בזה"ל: ר' יוסי נמוקו עמו „פי' תורתו עמו כלומ' תורתו גמרא ברורה מסורת בידו" ע"כ. [12]) עט"ש לפערלעס 37 [13]) באבדר"נ שם קופה של הלכות. [14]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה בירו' ובנו"ג מלקטין וכ"ה בדפ"ע.

אומן ואומן. פירוש שם איש (?) היו מלקטין על החבל צ"ט חבלים להם וחבל אחד לעניים ועל דבר זה מזכירין אותן לגנאי שהיו פוחתין מס' ומזכירן אותן לשבח שהיו נותנין מכל אומן ואומן. *[אחי"ה כזה הפי' אי' בירוש' פיאה פ"ד די"ח: ודע כי בכ"י ק"ט וה"ב לי' התיבות פי' שם איש היו ואולי צ"ל בירוש' שם היינו בירושלמי שם בפאה[1]) ובאמת קשה להלמו כי בית נמר יהיה שם איש כי באמת הוא שם מקום כפי"מ להרמב"ם ור"ש והוא בית נמרה של מקרא והוא נמרין של ירו' הנזכר בע' בית נמר ע"ש אצלנו בח"ב, ע"ו: ומ"ש ועיי"ע נמר ג'] —

נִמֵּר (פיעל נבנה משם עברי נָמֵר פי' בפנים ([parderartig] fleckig, sprenklig machen במנחו' בס"ג דפ' ר' ישמעאל (ע"א:) דתנן בפ"ג בפיאה (מ"ב) המנמר שדהו ושייר קלחים לחים, פי' הזורע שדהו מינין הרבה. וי"א קוצר מקום ומניח מקום כמו עור הנמר שיש בו גוונים הרבה[2]). ירושי' (שם די"ז ע"ג) כהדין נימרה[3]). ונמר חברברותיו (ירמי' י"ג, כ"ג) כבר פי' בע' חבר (ד')[4]). *[אחי"ה וכנ"ה במנחו' שם: מנמר לקליות.. מנמר לאוצר. ובבינוני פעול מְנוּמָּר שם כ"ט סע"ב גיטי' נ"ד: מיחזי כמנומר, ב"ק קי"ט: בגד מנומר, וכן תואר לאתרוג עיין ירו' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ד וירו' מעשרו' פ"א דמ"ט. ותואר נְמוֹר תרג' נָקוֹד (בראשית ל', ל"ב. ל"ג) והקבוץ נְמוֹרִין תרג' שם ל"ט; ל"א, ח', י'. ולנקבה עיזיא נְמוֹרָתָה שם ל', ל"ה וכ"ה בל"ע נמר מהשם נָמֵר בל"ס נֶמְרָא וכ"ה בתרג' ירמי' ה', ו'; ישעי' י"א, ו' והקבוץ לשה"ש ד', ח' ועוד] —

נָמֵר (שם מקום) של נמר ונמורי (בכורי' נ"ה.) כרכין הן כמו שפי' בערך אבטלטיאות. *[אחי"ה כ"ה בדפ"ר ובדפא"מ והוא כפי ס"א בע' אבטליות ע"ש והפי' שם הועתק מפי' רגמ"ה בבכורו' (בקובץ כ"י אנגיילי דף קי"ז.) ובדפ"ע אחרי' בע' הנוכחי בט"ס אנטליאות. ובענין תכונת המקום עיי"ע בית נמר וע' נמר א' — ואולי אחד הוא עם נמרין בירו' כתובו' פ"ב דכ"ו ע"ד ובירו' ר"ה פ"א דנ"ז: נמורין — והתואר ירו' יומ' פ"ח דמ"ד ע"ד כותבת נמרית] —

* נְמְרִידָה (כמראה הנמר Parderartiges) ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ג עיי"ע נמר ב' בהערה 3.

* נוּמִירָן (מל"י אמצ' ול"ר עיי"ע נימורת Cohorte Soldaten) מכילת' בשלח פרש' א' בא וראה עושרה וגודלה של מלכות חייבת זו ואין נומירן אחת בטלה שכולן רצות ביום ובלילה וכו' ובילק' בשלח רמז ר"ל הגי' נומוין והנכון נומירן בל"י ור' הנ"ל פי' מספר קצוב ללגיונות עיי' מו"ל של מכילת' בפי' מ"ע ופערלעס עט"ש 90 ומשקל אחר נימורת עיי"ע. ובכ"י ו"ו בתוספת' ר"ה פ"א גורס כל באי העולם עוברין לפניו נומרין ובר"ה ט"ז. י"ח. כבני מרון עיי"ע וה' לעווי הגיה בתיבה אחת כבנימרנא ועולה יפה עם כחיילות של בית דוד (ר"ה שם).

☞ נוּמְרְקִין (מל"ע نمرق، نُمرُق כר קטן ומצע kleines Kissen, Unterdecke) מד' קהלת פסק' מה יתרון העושה: אית דאייתי טפיטין ואית דאייתי פסתיין ואית דאייתי סטרומטין ואית דאייתי נמורקין פי' מיני מצעות. *[אחי"ה מל"ע הנ"ל פי' כר ומצע לישב עליו והעד סטרומטין מל"י στρώματα Lager, Teppich, Decke. ומשפט המלה נַמְרַקִין או נוּמרוּקִין כמלה ערבי' בקבוץ — ומי שהגיה נמטקין או גוהרקין טעה] —

נָמֵשׁ (= נפעל מן מוש, משש מל"ע הרשומ' בפנים das Zurückgebliebene aufsuchen tasten, langsam herbei-kommen) מְשׁוּשׁוֹת מפעל מש, משש בפ"ח בפיאה (מ"א) מאימתי כל אדם מותרין בלקט משילכו הנמושות. ירוש' (פיאה פ"ח ד"כ ע"ד) אמר ר' יוחנן למה נקרא שמן נמושות שהן באות בסוף אית תנאי[5]) תני משושות שהן ממששין ובאין וי"א מתאחרין ובאין וי"א כמו מששת את כל כלי (בראש' ל"א, ל"ז) (ממשות [צ"ל משוות][6]) כל השדה מקצה לקצה ללקוט השבלים[7]) גמר' בבלית (תעני' ו': ב"מ כ"א:) ר' יוחנן אמר סבי דאזלו אתיגדא[8]) פי' „זקנים תשושי כח שהולכין במשענת בידם דכיון שאין בהן כח לילך הרבה השדה שיכנסו בה ללקט לא יניחו אחריהם כלום"[9]) ומפורש בע' גד (ג')[10])

---

[1]) ודוגמת השבוש פירוש תחת בירוש' עיי"ע אפטרופס הדפה וותק כיון א'. [2]) הועתק מפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגיילי' דף כ"ב.) וז"ל מנמר כעין מנומר שאין קוצר ביחד אלא מקומות מקומות ע"כ. [3]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ק"ט נמרה ובדפ"ע אחרי' נומרה. ובירו' נמרידה קריי לה הוא ט"ס וצ"ל נמרירה. [4]) ח"ג, שמ"א: [5]) בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע תנא ובנו"ג תניי. [6]) וכ"ה בכ"י ערוך. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ובדפי' ו"ו אבל בשדפ"ע וכ"י ק"ט ה"ב וב"ר לי'. [8]) כ"ה בדפ"ר ואמ' וכן מוכח מע' גד ג' וכ"ה בכ"י ש"ס ב"מ עיין ד"ס שם ובנו"ג ובדפ"ע פיז' וויניצי' באן: אתיגרא. [9]) הועתק מפי' ר"ח לב"מ (בש"ס ווילנ'). [10]) ח"ב, רל"ו:

ריש לקיש אמר לקוטי בתר לקוטי. פי' עניים הבאים ללקט בפעם שנייה. — (א"ב פי' בל"י הנמשת ענין האוכל וחוזר האכילה לתוך פיו ואוכלה פעם אחר פעם כמו שעושים הזקנים והם המלקטים בתר המלקטים ולפי פי' זה אות ה"א שרשית היא) *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י ἀναμασσᾶσθαι, ἀναμασᾶσθαι מעלה גרה והנכון שהוא נפעל מן מוש בל"ע ماش פי' מחפש אחר ענבים הנשארים בשדה וזה מה שאמר הירו' שהן באין בסיף. וזה דעת ר"ל בבבלי לקוטי בתר לקוטי, ולפי ג' מָשׁוּשׁוֹת (כמו משקל לקוחות) הוא מפעל מש, משש ובפלפל משמש עיין כל ע' וע' בפני עצמו והושאל להליכה לאט לאט עיי"ע משמש וזה טעם סבי דאזלי אתיגדא שהזקן שנשען על מקלו הולך בכבדות פשיעה אחר פשיעה או שהוא מל' כי מששת וכדעת רבינו וכפי' הרא"ש מתוך שהולכין כפופין ועיניהם מסתכלות למטה רואים כל מה שמוטל לפניהם ואינם משאירים כלום ועיין בפי' אה"צ למהרז"ף אבל מ"ש נמושות מל' אמש שבאים לעת ערב צ"ע — וכנ"ה בנפעל בירו' פיאה שם: ר' יוחנן בן נורי היה יוצא מן (?) הנמושות ומביא פרנסתו של כל השנה. ושם: ולא תנינן נמושות וכו' ע"ש] —

☞ נַן (קבוץ מן אנא, נָא wir) בתלמוד ירושלמי כמו אנן, נגהו בתלמוד בבלי הם. *[אחי"ה עיי"ע נא וש"נ ועיי"ע ניהו וש"נ] —

נגג (= נינגי = נימגי קבוץ מהשם הפרסי نامه ספר Buch עיין בפנים) בר"ג דפ"ק בע"ז (ד'.) אבקש בנינגי [1]) שלהם פי' בספר זכיותם ואיכא דאמרי ספר הזכרונות. — (א"ב פי' נונקיא בל"ר שמועות וזכרונות) *[אחי"ה ר"ב כיון לל"ר nuntia והנכון כמ"ש ה' פערלעס (עט"ש 35) מל"פ הנ"ל אבל לפע"ד ג' הוא אות לסימן הרבים כדרך כל השמות הפרסיים אשר להם ה"א בסוף מחליפין אותה לגימ"ל וא"כ נינגי. או כגי' כ"י הנ"ל (נוגני) [נונגי] הוא בל"פ نامگان ונו"ן השני כמו מי"ם עיי"ע אמבר (ח"א קי"ג.) ובאמת בתרג' שני לאסתר ד', א' אי' ניגמי וצ"ל נימגי ועוד עיי"ע ניגמי ומ"ש, ועוד עיי"ע בוגני (ח"ב, י"א) וע' פרסישמנג. ורש"י פי' בע"ז: בספר זכרון מעשיהם ובפי' ר"ח (בקובץ כ"י אנג') בגנוני [צ"ל בנונגי] פינקס שמפרשין בו מעשיהן והתוספ' שם כיונו לל"י μάγγανον וטעות הוא] —

* נני חלק מן השם חנני, חנן עיין ירו' ב"ב פ"י די"ז ע"ג.

נניא (בל"ס נִינְיָא והועתק לל"פ نينيا פי' כמו نانخواه [2]) בל"ר Ammi) בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ט.) ונניא [3]) אגדנא צתרי [4]) ואברתא. פי' נניא מנתא בלעז. אגדנא לענה כמפורש בע' גד (ט') אברתא [5]) אזוב צתרי שדוריא [6]). בפ' ר' אליעזר אומ' תולין בגמ' נותנין מים (שבת ק"מ.) מאי אמיתא [7]) ננהא [8]) אמר אביי ש"מ האי ננהא [9]) מעליא לתחלי. ברפואות דמי שאחזו (גיטי' ס"ט) לצירחא [10]) דליבא ליכול ג' ביעי בנניא [11]) וכמונא ושומשמי. — (א"ב פי' בל' ישמעאל נקרא נענע ובל"י ורומי מינתא עיין במקומו) *[אחי"ה וכן פי' רבינו בע' נענע ע"י מינתא ובע' מנתא פי' מנתא ע"י נענע (עפ"י פי' ר"ח ע"ש) וכן דעת רמב"ם בעוקצ' פ"א מ"ב אבל כבר הבאתי בע' מנתא דעת ה' לעף כי אַמִּיתָא הוא Ammi וכן ענין ממש ניניא בשבת קכ"ח. ק"מ. וע"ז כ"ט. וגיטי' ס"ט: וגי' ננהא (ננקא) נ"ל ג"כ נכונה והיא היא نانخواه שם ניניא בל"פ שהיא Ammi ולא מינתא Minze אבל חלפו מינתה (ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג) במלת אַמִּיתָא כמו שחלפו ניניא בנענע וזה החילוף כבר בספרי הסוריים [12]) ירו' נדרי' רפ"ו דל"ט ע"ג החל מן נוניה עיי"ע חל (ח"ג, שצ"ב:)] —

נְנִיָא (בל"ס נִנָא, נִינְיָא חבל מקנבוס Hanfseil) בב"ר בסוף [13]) פס"ו (ספס"ה) הביא קורה ונעצה בארץ ועשה סביבה גדר [14]) וקשר בה ניניא [15]) ונחנק. ובריש ויגש אליו (ר"פ צ"ג) בא אחד וקשר

---

[1]) כ"ה בדפ"ר פיז' ואמ' ובדפ' וויניצ' בניגגי וכ"ה בדפ' ש"ס בכ"י ק"ט בנוגני וכ"ה בכ"י ש"ס ובאה"ת ובפי' ר"ח בגנוני ובכולם צ"ל בנינגי או בנונגי עיין בפנים. [2]) עיין וואלירס ח"ב, 1287 ולעף פפלנ"צ 259. [3]) בנו"ג יותר טוב ניניא. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' אבל בדפ' פיז' וויניצ' בט"ס צנתרי עיי"ע צתרי. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ועיי"ע אברתא ובנו"ג בט"ס בדלת. [6]) satureia. [7]) בכ"י ה"ב אמינתא וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובריא"ף כ"י ובראש דפו"ו וכ"ה בשבת קכ"ח, בכ"י ש"ס א"פ (ד"ס שבת צד קמ"ז. וקס"ה.). [8]) וכן מוכח מפי' ר"ח בש"ס ווילנא רק שם נדפס בטעות נגחה ובנו"ג ניניא ובכ"י ש"ס נינא. [9]) בכ"י ק"ט ננקא. [10]) כ"ה בכ"י ו"ו א', בי ל"ד ה"ב ודפ"ר וכ"ה בע' צרח אבל בכאן בט"ס לצידתא. [11]) בנו"ג ליתי תלת ביעי ניניא. [12]) פפלנ"צ 261. [13]) כ"ה בכ"י ה"ב. [14]) לי' לפנינו. [15]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ק"ט נניא ומדפ' פיז' והלאה נינהא.

חבל בחבל ניניא בניניא [1]) ודלה ממנה ושתה [2]). — (א"ב נימא כתוב) *[אחי"ה וכ"ה בשו"ט מזמור ס"פ י"א אבל בויק"ר רפכ"ב אי' ניניא עיי"ע סב ד' ובקהל"ר פ' ויתרון בט"ס נגיא וצ"ל נניא או ניניא ומל"ם הרשומ' ועוד עיי"ע סג א'] —

נניי (כלב Hund) בר"ג דפ' משוח מלחמה (סוט' מ"ב:) בר מאה פפי וחד נניי [3]) כבר פירשנו בע' בן (ג') [4]).

* ננאי (שם איש) יבמות קט"ו: חבי בר ננאי וננאי בר חבי במחוזא שכיחי טובא — ועיי"ע נאנאי.

נַנָּס (בל"י ורו' νάνος, νάννος zwergförmlich, nanus Zwerg) בפ"ג במדות (מ"ה) ועליו ח' עמודים ננסים [5]). בפ"א ביומ' בגמ' והמקטיר (ט"ז:) מן השלחנות לננסים ד' פי' עמודים קצרים. בפ' ב' בפרה (מ"ב) הננסת כשרה פי' קצרה ודקה. — (א"ב פי' בל"י ורו' איש קצר קומה ודברים קצרים. תר"י (ב') או דק (ויק' כ"א, א') או ננס) *[אחי"ה בנו"ג דננים וכ"ה בתרג' הע"ן זקנים רק שם בט"ס הוא להעתקת תבלל ויש להסיב על דקודם לו והיינו למלת דק. וז"ל ערך מלין כ"י (בקובץ כ"י ה"ב) המלה בל"י הוראתה עצמית על כל הדברים אשר אין קומה להם גבוהה על הארץ בין במין האנושי בין בשאר ב"ח בין בצמחים ועלים עד שקראו למין ממיני התפוח תפוחים ננסים להיות האילן של אותו מין שפל הקומה בערך אל שאר המינים עכ"ל. למין האנושי אי' עוד ברכות נ"ח: ירו' ברכות פ"ט די"ג: תוספ' ברכות פ"ז [6]) עיי"ע ברדניקום. ספרי אמור פ"ג פרש' ג' בכורות מ"ה: עיי"ע כפח ב' וקפח במו"ע. נדה כ"ד: (במדב"ר פ"ט) שמא תאמר אבא שאול ננס היה וכו' [7]). ב"ר פל"ז עיי"ע כפתור א', ושם פס"ה עיי"ע מקרילפרום. שהש"ר פ' אחזו בן ננס ושם הקבוץ ננס שבננסים. ובדרך גנאי נקרא כן נבוכדנצר ננס ובלא"ר נַנְסָא עיין פסיקת' רבתי פל"א פסיקת' דר"כ דף קי"ב. (עי"ש הערת ה' באבער) ובמיוחס לרש"י בב"ר ספט"ז: ולבעלי חיים חולי' ס"ג. עיי"ע מרזמא, ולנקבה הננסת ספרא ויק' פרש' י"א פרק כ'. לדברים קצרים עיין מדות ותמיד הנ"ל ובמדו' פ"ה מ"ב. — והתנא ר' שמעון בן ננס בכורי' פ"ג מ"ט שבת ק"כ. ועוד במקומו' אחרי' עיין סד"ה צד קפ"ב. (רפו"ו). וגם בן ננס שבועות מ"ה.] —

* ננקפי (צרוף אותיות) סנה' כ"ב. שהש"ר פ' כמעט כן דרש שמואל תקל (דניאל ה' כ"ה) עיין פירש"י.

נֵס (מל"מ ענין דגל בפרט של ספינה Schiffs-flagge) בהמוכר את הספינה (ב"ב ע"ג.) מכר את התורן ואת הנס פי' בע' אדר [8]). *[אחי"ה ב"ר ר"פ נ"ה דרש נסה (בראשית כ"ב, א') נסיון אחר נסיון .. כנס הזה של ספינה] —

* נֵס (מענין הקודם הושאל על מעשה פלא ואות מל"מ (במדי כ"ו, י') Wunder, Erhabenes) נֵס בקבוץ נסים בל"א נִיסָא בקבוץ ניסין הרבה בש"ס עיין ברכות ד'. י"ד: ט"ז: כ'. ל"ב. נ'. נ"ד. נ"ז: נ"ח. ס'. שבת כ"א: כ"ג: ל"ג: נ"ג: פ"ט. צ"ז. צ"ח: ק"ד. קכ"א. שם: ק"נ: פסחי' נ': ס"ד: ק"ח: קי"ח: יומ' כ"א. כ"ט. ל"ח. תעני' ה'. י"ח: י"ט: כ': כ"א. כ"ד: כ"ה רע"א מגיל' ג': ז': י': י"ג. י"ד. ט"ו: י"ט. שקלי' י'. כתובות ס"א: נדרי' מ"א. גיטי' מ"ה. נ"ו: סוט' י"א: מ"ז רע"א קידוש' כ"ט: ל"ט: מ'. ב"מ פ"ז. ק"ז. ב"ב קי"ט: סנה' פ"ב: צ"ב: צ"ד. שם: צ"ה. צ"ח. הוריו' י"א: ע"ז י"ז. י"ח. זבחי' קי"ג: חולי' מ"ג. קכ"ז. נדה ל"א. מעילי' י"ו: ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ו ע"ג.

נֵס (= נֵיסָא בל"י א' νῆσος Insel) בפ"א בגיטי' בגמ' ר' יהודה אומר מרקם (ח'.) והנסין שבים רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהם. איי הגוים (בראשית י', ה') תרג' [ירוש'] (א') נסי אומיא. — (א"ב פי' בל"י איי הים) *[אחי"ה בנו"ג בתר"י א' גניסי נגוות עממיא ונ"ל שצ"ל ניסי נגוות עממיא ונתערבו שתי גירסאות אבל בתר"י ב' שם פסוק י"ח ניסי אומיא (להעתקת משפחות) צ"ל גניסי. וכתיבה נכונה ביו"ד ניסא והקבוץ ניסי עיי' תרג' ישעי' כ', ו'; כ"ג, ב'; לירמ' כ"ה, כ"ב. הקבוץ תרג' ישעי' כ"ד, ט"ו; לעמוס ט', ג' ניסי ימא. ירו' חלה פ"ד ד"ס. ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ד הניסין שבים וכצ"ל ביו"ד בגיטי' הנ"ל וכ"ה בתוספת' חלה ספ"ב האניסין (בהוספת אל"ף) שבים,

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר, ובד' אמי נניא בנניא וכצ"ל בדפו"ו. [2]) כ"ה לנכון בכל כ"י ודפ"ר ומדפ' פיזי והלאה בט"ס בשבת ושתה. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ו"ו ה"ב ב"ר ובדפ"ע נני ועיי"ע בן ג'. [4]) ח"ב, ק"י. ומ"ש. [5]) וכ"ה בתמיד פ"ג מ"ה ובמדות שם ננסין. [6]) ושם בכ"י אירפ' ננוס. [7]) בסד"ה חובא אבא שאול בן ננס אבדר"נ ר"פ כ"ח ולא מצאתיו. [8]) אדרא.

ושם: הניסין שבצדדין. וכן העתיקו ע' זקנים אִי (בראשית י', ה'; תהלים ע"א י'; צ"ו, א') וכן העתיקו אֵימִים (ירמי' נ', ל"ח) כאלו כתוב אִיִּים (עיין שם פסוק ל"ט) וכן צירים (ישעי' מ"ה ט"ז) העתיקו כאלו כתוב איים] —

נם (= אֲנַס מל"מ אָנַס ענינו הכרח zwingen ועוד בתרג' חטיפה בכח gewaltsam entreissen) ולא יונו עוד נשיאי את עמי (יחזק' מ"ה, ח') תרג' ולא יניסון. להונתם מאחוזתם (שם מ"ו י"ח) תרג' למינסהון מאחסנתהון. *[אחי"ה עיקר מקומו בע' אֲנַס (עיי"ע) כי השרש אֲנַס ותרג' יונו (יחז' שם) יֵנְסוּן כ"ה לנכון בגי' הרד"ק והוא העתיד כמו יינסון בהבלעת האל"ף במקום יאנסון תרג' ירו' א' פן תגזול (בראשית ל"א, ל"א) דלמא תֵינוּס. לא תגזול (ויקרא י"ט, י"ג) תרג' אונקל' לא תינוס. במקור למינס תרג' ישעי' כ"ט, כ'; ליחז' י"א, ב' וכן למינסהון (שם מ"ו, י"ח עיין לעיל)] —

*נְסָא (כמו בל"מ נָשָׂא פי' ענין קבלה והושאל ללקיחת אשה מל"מ (שופטי' כ"א, כ"ג) eine Frau nehmen, heiraten) בנפעל נִיסַּת[1] (כמו בל"מ נִשֵּׂאת) יבמות ס"ד: נדה מ"ד. ניסת לראשון וכו' נדה מ"ה. בכמה ניסת שם ס"ד: תינוקת .. וניסת, ושם ס"ו רע"א ניסת לאחר גיטי' ל"ה רע"ב בשלא ניסת אבל ניסת ע"ש איזה פעמים, סנהד' נ"א. ניסת לכהן ניסת ללוי וכו' ועוד בשי"ן עיי"ע נשא ב' לפי גי' כ"י ודפו"ו. — ומה שענינו בהפעיל מַסִּיא כמו משיא פי' העלת עשן של אבוקות עיי"ע שׂא א' מַסָּעָה, מַשּׂוּאָה.

* נָסָא, נַסִּי כמו נְסַב בהשמטת הבי"ת עיי"ע הבא אח"ז.

☞ נְסַב (מל"ס כמו נָשָׂא בל"מ nehmen) תרג' קח לך (שמות ל', כ"ג) סב לך. ולפעמים נבלעת אות בי"ת ירוש' דב"מ פ"ק (ד"ח.) אשכח גוזלין ונסתון כמו ונסבתון עיי"ע נסת. *[אחי"ה כל לשון לקיחה בעוברים ובינוניים מתורגם בלישנ' נסיבא בנו"ן שרשית והמקור והצווי והעתיד בחסר נו"ן עיין המתורגמן וש"נ ועוד עיי"ע נסיב. ובדרז"ל ר"ה ה'. כדי נסבה ועיי"ע כדי וש"נ. זבחי' י"א: אגררה נסבה. מכו' י"א. ב"ר פ"פ נסיב עיי"ע מבגאי, שכם. ירו' מעשר' פ"ד דנ"א: הוון סבין מניה, ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג הוה נסיב כולא, ושם ונסב לה. ב"ר ספע"ח ולא הוה נסיב .. ונסב, פסיק' דר"כ צד צ"א. נסב חמריהון בצווי סנה' ק': סב מיניה, איכ"ר פ' רבתי תא סב באתפעל שהש"ר פ' דודי לי: איתנסיב נפש, אפעל ב"מ ק"ה. קא מנסבת שם רע ועוד כמו נשא ונתן ירו' שביעי' פ"ז דל"ז ע"ג שהש"ר פ' מי זאת עיי"ע יהב (חי"ד, קי"ג:) ב"ר פע"ז נסבין ויהבין. ועוד לקח אשה (כמו בל"ס נְסַב אנתתא) ברכות ח'. כי נסיב אינש איתת' יבמות ס"א: ס"ג. נדרי' פ"ט: נסיב אתתא ועוד בלי צרוף אתת' פסחי' קי"ג. מגיל' י"ד: ב"ב ט"ז. ע"ז כ'. סוט' ד'. וכ"ה הרבה באתפעל (אִיתְנְסַב) באפעל (אַנְסֵיב) ועיין ברכו' ו': מגיל' י"ג: יבמו' מ"ג: ק"כ. קכ"א. כתובות ס"א: קידוש' ע"א: סנהד' נ"א. ירו' ר"ה רפ"ב דנ"ח. מַסְבִּין ובתרג' בהבלעת הנו"ן אַסֵּיב עיין תרג' ירו' א' לברא' ל"ו, ג'; לויק' י"ט, כ"ט — ועוד פי' קבל ההכאה כתובו' י'. עיי"ע אסבוה[ו], כפר ג' ומזה ב"ר ר"פ פ"ד גזור דיסב מאה מגלבין — והרבה פעמים נבלעת אות בי"ת כאלו היה השרש נסא (או נס)[2] ויק"ר פל"ד נסאתיה ושם פ"ו ירו' עירו' פ"ג ד"כ ע"ד וספ"ז דכ"ד ע"ד ירו' מ"ק רפ"ג דפ"א ע"ג וירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג נסתיה ורבינו בע' נסת הביא מב"ר פס"ז ושייך לכאן והראיה מציון השני שהביא (מב"ר רפע"ה) נסתה וקראה וכו' ובנו"ג נסביה וקרייה. וכ"ה בירו' כתובות פ"ט דל"ג. אתי מרי חובה ונסתה, ירו' מעש' שני פ"ד דנ"ה. איבעי מינם נסא .. חזר ונסתה מיניה, ושם רפ"ד דנ"ד ע"ד נסתון, ירו' עירובי' פ"ה דכ"ב רע"ג ודכ"ג. אתי ברא ונסי לון, ירו' תענית פ"ד דס"ט: לא נסייה ובאיכ"ר פ' בלע לא נסיין להון, פסיקת' רבתי פכ"ב נסתיה ואפקדיה, ושם נסתה ויהבית ליה] —

נְסַח (מל"מ כמו נסע ענין העתקה fortrücken) וירדהו אל כפיו (שופטים י"ד, ט') תרג' ונסחיה בידיה. במגלת איכה ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה (איכ' א', י"ג) [מה וירדנה] ונסחה[3]. — (א"ב ל"מ זה ונסחתם (דברים כ"ה, ס"ג) ומן העיקר זה נוסחא ונוסח כמו העתקה מן ויעתק (בראשי' י"ב, ח'; כ"ו, כ"ב) עיי"ע רד) *[אחי"ה וכן פי' רבינו בע' רד ד' ומשום הכי קורין לספר שכותבין ממנו לספר אחר נוסחא ע"כ והוא בל"ע نسخة והפעל

[1]) ולא ניסת שהוא מפעל סות עיי"ע סת. [2]) וכן פי' רה"ג מעורה = ער = ערב עיי"ע אר ג' וער ג'. [3]) ושם הובא ג"כ הפסוק משופטים.

نسخ כותב והעתיק מספר[1]) — וכנ"ה בענין רדית פת שהש"ר פ' ידיו גלילי אימיה נסחא והוא אכיל אימיה נסחא והוא אכיל[2]) — בב"ר ר"פ פ"ו דרש הוּרַד (בראש' כ"ט א') נסחון. אתפעל עזר' ו', י"א; תרג' אסת' ז', ט' — והתואר ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ג קרץ (ירמי' מ"ו, כ'): נסוחה ובצרוף דעת ענין העתקה וחסרה בהפעיל ואפעל: שבת פ"ב. יסיח דעתו ירו' ברכות ספ"ו ד"י ע"ד הסיח דעתו. שבת שם: מַסַח דעתיה, גיטי' נ"ג: אסח דעתיה, זבחי' כ': אסוחי מסח דעתיה שבת מ"ה סע"ב אסוחי מסחי לדעתיה ועוֹד עיי"ע סח ה' והשם המופשט הֶיסֵּחַ = הֶיסֵּעַ עיי"ע בח"ג, רכ"ז — עירו' כ"ח: ניסחני, פסחי' נ"ג. בדניסחני ט"ס עיי"ע נִסָּן] —

☞ נְסַח (נ"ל מל"ע نصح הזהיר mahnen) תרג' ובאחריתו יהיה מנון (משלי כ"ט, כ"א) ובסופיה[3]) יהא מנסח. *[אחי"ה וכן הביאו המתורגמן בסיום: כך מצאתי ולא ידעתי מהוא ע"כ ול"נ מל"ע הנ"ל והוא כמו בל"ר moneo אשר ממנו לקח גם מדרש חכמים כונת ל"מ מנון עיין מ"ש בע' מנון] —

נְסִיב (פעיל ובמקום השם פי' המקובל freiwil-lige Gabe, d. i. das Angenommene) תר"י נדבה תעשה אתו (ויקר' כ"ב, כ"ג), לפלא נדר או לנדבה (שם כ"א) ומלבד כל נדבותיכם (שם כ"ג, ל"ח), — (א"ב תרג' ויהי המכס (במדי' ל"א, ל"ז) והוה נסיבא) *[אחי"ה ועוד שם כ"ח. ל"ח. ל"ט. מ'. מ"א וכן תרג' מכסת (ויקי כ"ז, כ"ג) — נִסְבָּא עיי"ע נצב] —

* נְסִיָּא (כמו נְשִׂיָּא פי' נָשִׂיא der Fürst) ירו' עירובי' ספ"ז דכ"ד ע"ד ר' יודן נסייא, ירו' ברכות פ"ו ד"י ע"ג נסייה לפי גי' כ"י ק"ט ודפ"ר בע' נקלווס ע"ש. ושם מופשט נְסִיוּתָא = (נְשִׂיאוּתָא) ירו' סוט' ספ"ט דכ"ד ע"ג. — ירו' מגיל' פ"ב דע"ג: אתא נסייא ט"ס עיי"ע אתנסיאה (ח"א, של"ה).

* נִסָּיוֹן, נִיסָּיוֹן (מפעל נסה ענינו בחינה Versu-chung, Prüfung) ברכו' ס': אל תביאנו .. לא לידי ניסיון ולא לידי בזיון, סנהד' ק"ז רע"א אל יביא אדם עצמו לידי נסיון וכו' שם פ"ט: אמר הקב"ה לאברהם עמוד לי בנסיון הזה וכו' ב"ר ר"פ נ"ה נסיון אחר נסיון, ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ו ע"ג לניסיון הוא מתחמי, ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד פעמים שמוכרה לו לניסיון ובבבלי ע"ז ט"ו. אי' נסיוני וצ"ל נסיונא (כמו בל"ס) והקבוץ אבות פ"ה מ"ד ערכי' ט"ו. עשרה נסיונות נסו וכו'. והפעל בפיעל ב"ר שם איזה פעמי'. תנחו' משפטי' סי' ח' הקב"ה מנסה את העשירים .. והעניים מנסה אותן. בפַעל ע"ז ט"ו. תא נסייה ניהלי סנהד' ק"ז רע"א מנסינא לך ושם אתפעל: מִינַּסּוּ לי ואת לא מינסית לי, נתפעל אבות פ"ה מ"ג עשרה נסיונות נתנסה אברהם וכו' — ותרג' מַסָּה ניסיתא עיין אונקל' לשמות י"ז, ז'; לדברי' ו', ט"ז.

* נַסְיוּטָאֵי (שם אומה) תרג' ירו' א' פתרסים (בראשית י', י"ד) ותרג' כסלחים (דה"י א' א', י"ב).

נְסִיוּבֵי (Molke) בר"ג דפ' ואלו עוברין בפסחי' (מ"ב סע"א) מ ט מ ט ם את ה ל ב[4]) משום נסיובי דחלבא. בפ' איזה נשך בגמ' אין מושיבין (ב"מ ס"ח:) כי פליגי בנסיובי[5]) ותותרי. בפ' אין מעמידין בגמ' ואלו דברים (ע"ז ל"ה:) איכא נסיובי דלא קיימי. פי' מי החלב המתמצאה מקפאון הגבינה. *[אחי"ה ורש"י לועז משגי"א והיא בל"צ הנושנת mesgue = Molke והיא היא מולקי"ן של עה"ק שנ"ב. אולי נגזר כדעת ה' לעווי מפעל נְסֵיב היינו חלב ש ל ק ח ו ממנו חמאה וגבינה ובפ' איזה נשך פי' ג"י פסולת החלב והוא סקולו שמקבצים אותו עם קיבה וחומץ על האש סירר"ו בלעז ע"כ והוא בל"ר serum ובלאי"ט Molke — [siero

נְסַךְ (נרדף עם מָסַךְ והשם נִסְכָּא (נִיסְכָּא) פי' אריגה Gewebe) בגמ' דפ' במה אשה (שבת נ"ט:) דאניסכא[6]) כולי עלמא לא פליגי. פי' „נסכא חוטין מלשון מסכת[7]) רוקתא[8]) מטלת. קמרא חגיר שבמתנים מדקאמר ליה תרי המייני קאמרת ש"מ דקמרא המיינא הוא. פי' כלילה וקמרא חתיכות חתיכות של זהב נקובות ובהן מרגליות ומעמידן בחוטין שמכניסין בנקבים נמצא דאניסכא

[1]) וגם הפרסיים לקחו זה הכנוי naç'a לתאר בו חלקי האפיסטא עיין מ"ש ה' שפיעגעל במ"ע דמ"ג ח"ט 191 ועוד יוסטי צענדלעקסיקאן 170. [2]) ובפסקתי' דר"כ צד צ"א. הגי' בשא (נשאה) ועיין המעריך ע' אצוותא נ"א. [3]) כ"ה ג"כ במתורגמן ובנו"ג ובאחרייתיה. [4]) כ"ה בכ"י ערוך. [5]) בנו"ג בנסיובא. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח אצל גי' נסכא ובדפ"ע בלי יו"ד. [7]) וכ"ה באו"ז הל' שבת סי' פ"ד סס"ק ה' בשם הערוך ובפי' ר"ח המסכת. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ובדפ' אמ' אבל בשדפ"ע בט"ס דוקתא ובכ"י ק"ט וה"ב ירוקתא וצ"ל ארוקתא כדאי' לפנינו ובכ"י שם.

כגון מלאכת אבנט של מלכים כ י'[1]) כן מלאכתן להיעשות בחוטין. רוקתא מטלת שנמצאין[2]) בין כלילא בין קמרא חתיכות של זהב נקובות ומרגליות נקובות במטלת[3]) שנמצאת מלאכתן כגון מלאכת טלית מוזהבת רסיקא[4]) פי' חגור של עור. מפרחייתא חתיכות שהן כזרת זרת[5]) יוצאות ועודפות[6]) ממנו לשמאלו ולימינו ולאחוריו[7]) תכשיט הוא ושרי ואי לא אינו מלאכת תכשיט ואסור לצאת בו בשבת כי אינו כלי"[8]). וזה שאמר ר' נחמי' (שבת שם בסוף העמוד) בטבעת הלך אחר חותמה לענין טומאה קאמר[9]) דכל כלי וכלי הלך אחר עיקר שלו וטבעת שאין עליה חותם מה צורך יש בה הלכך הלך אחר חותמה. וכן בעול ובסולם ובעדשה (שם ס' רע"א)[10]). ובר"נ דפ' הזורק (שם צ"ו:) והא איגודו[11]) בידו בניסכא בתרא פי' „חוט הערב שבסוף שאין איגודו ביד האורג". *[אחי"ה גם זה הועתק מפי' ר"ח (נדפס בש"ס ווילנ' דף צ"ז:) ובכ"י ש"ס הגי' במסכא וזה ראיה לפי' רבינו (והיינו ר"ח) לשיווי ניסכא למסכת ומזה תדין על שבוש רמ"ל שתרגם בלי שימת עיין בדברי רבינו. ופעל נסך בהפעיל עיין בע' סך ז'] —

נָסַךְ (נרדף עם מסך בל"ע نسك פי' יצק והשם נִסְכָּא, נִיסְכָּא ההתכה Geschmolzenes והושאל לחתיכה של מתכת או של כסף gegossenes Metall, Silberbarren) בר"ג דפ' המצניע (שבת צ"א סע"ב וצ"ב רע"א) והא איכא מקום חלאמא[12]) דאי בעי מיפקע ושקל בניסכא[13]). בפ' הגוזל עצים בגמ' דסמוך כל הגזלנים (ב"ק צ"ו:) האי מאן דגזל נסכא מחבריה ועבדיה זוזי לא קני. בסוף כתובות (ק"י:) אימא ניסכא[14]) א"ר אלעזר[15]) שכתוב בו מטבע. בפ' מי שאמר הריני נזיר ושמע (כ"ו:) אבל ניסכא[16]) לא. בפ' חזקת הבתים בר"ג (כ"ב ל"ג:) סבור רבנן קמי דאביי למימר היינו ניסכא[17]) דר' אבא. ובפ' שבועות העדות בגמ' בזה אחר זה (ל"ב:) הכל מודין בעד אחד דר' אבא דההוא גברא דחטף ניסכא[18]) מחבריה. בפ' יש נוחלין בגמ' האומר איש פלוני בני בכור (ב"ב קכ"ח.) רב פפא אמר אפי' נסכא אפשר דמכוין משקלותיו[19]). במנחות בפ' הרי עלי בגמ' כסף לא יפחות מדינר כסף (ק"ז.) ודילמא נסכא א"ר אלעזר[20]) דאמר מטבע[21]). — (א"ב פי' חתיכות ובפרט של כסף או זהב) *[אחי"ה ועיי' פירש"י במנחו' ושם לועז פלטא = platte והפעל ממנו אי' בירו' ברכו' פ"א ד"ב רע"ד אדם נוסך בולים[22]) ע"י שהות. וגי' רבינו מוסך ובב"ר מוצק עיי"ע אננקי] —

נֶסֶךְ (מל"מ שם לניסוך המים או יין לקרבן Trankopfer ועוד לתקרובת ע"ז) בפ' הקומץ זוטא בגמ' הזכח מפגל את הנסכים (מנחו' ט"ו:) והלא אדם מביא זבחו היום ונסכים מכאן ועד י'[23]) ימים[24]). *[אחי"ה ועוד נאמר נסך (אבל רק ביחיד) מניסוך לע"ז עיי' ע"ז נ"ו. עד סוף המסכתא ובתרג' נִסְכָּא אונקל' לשמות כ"ט, מ'. מ"א; לבמד' כ"ח, ז' והקבוץ נִסְכִּין לבמד' כ"ט, ל"א ושם מופשט נִיסוּךְ א') לקרבן סוכ' ל"ד. מ"ב: ירו' סוכ' רפ"ד דנ"ד: ניסוך המים עיי"ע עשר אחר ע' עסק. זבחי' ס"ג. ניסוך היין והמים תר"י א' לבראש' ל"ה, י"ד ניסוך חמר וניסוך מיא והקבוץ ניסוכין תעני' ב': ניסוכים ב"ר ס"פ ע"ח תר"י א' לבמד' ט"ו, י"ג נִיסוּכַיָּיא ב') לתקרובת ע"ז ע"ז נ"ו: ניסוך דרגל לא שמיה ניסוך. סנהד' ס"ב. ס"ג. ס"ה. כריתו' ג': תוספ' סנה' פ"י זיבוח וקיטור וניסוך וכו' וכן השם המופשט נְסִיכָה תוספת' מעיל' פ"א. והפעל בפיעל א') לקרבן סוכ' מ"ח:

[1]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בפי' ר"ח. [2]) בפי' ר"ח בכל מקום מטלית וכ"ה באו"ז שם בשם הערוך ועיי"ע מטלת. [3]) בפי' ר"ח שנמצא [4]) בנו"ג רסוקה וכ"ה בכ"י ה"ב ובע' רסק ב' ובכ"י ש"ס ריסקא ובפי' ר"ח ריסוקא ובאו"ז הנ"ל ריסיקא ונ"ל מל"פ رزّة رزة חבל וחגור לאחוז בו הבגדים. [5]) וכ"ה באו"ז ולי' בפי' ר"ח. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה באו"ז ובפי' ר"ח. [7]) כ"ה באו"ז בדפ"ע ולאחריו ולי' בפי' ר"ח. [8]) כל זה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') ובזו השיטה הלך הרי"ף והרא"ש וקרוב לזה פי' רש"ג הסוגי' כמו שתראה מע' קמר ג' ע"ש. ורש"י והרמב"ם (הל' שבת פי"ט ה"ב) פי' נסכא מענין חתיכה של כסף. [9]) וכן מוכח מפי' ר"ח שם. [10]) וכ"ה בע' עדש ובכ"י ש"ס וברש"י בד"ש ובמאירי ע"ש ובנו"ג בערסא. [11]) בנו"ג והלא אוגדו. [12]) וכ"ת בפי' ר"ח אשר משם (בש"ס וויל' דף צ"ב סוף עמוד א') העתיק רבינו פירושו בעי' חלם ג' ע"ש. [13]) בנו"ג מפקע ליה ושקל בנסכא. [14]) בנו"ג נסכא. [15]) וכ"ה בדפ"ר ובש"ס, ובשרפ"ע אליעזר. [16]) בנו"ג נסכא. [17]) בנו"ג נסכא. [18]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע נסכא. [19]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג מדת משקלותיו. [20]) בדפ"ר אבל בשרפ"ע ר' אליעזר עיין הערה הבאה. [21]) בכ"י ק"ט וה"ב נשמט בטעות מציון כתובו' עד גמירא היינו מן א"ר אלעזר עד אמר ר"א. [22]) כ"ה לנכון בגי' מהרש"ם ועיי"ע בלם ב' (ח"ב ק"א.) ועי' אננקי. [23]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב וכצ"ל בכ"י ל"ד במקום ו' ובדפ"ע ה'. [24]) כ"ה בזבחי' מ"ד אבל במנחו' שם ונסכיו.

מ"ט: יומ' ע"א. ב') לתקרובת ע"ז עיין ע"ז נ"ו: עיי"ע צר ב'. שם ע': סנהד' ס"ב: רע"א ס"ג רע"א גיטי' נ"ב סע"ב עיי"ע דמע. בפַעֵל שבת מ"א. לא מנסכי. התפעל פסחי' כ"ב. מים המתנסכין ע"ג המזבח. ושם הנפעל: מים הניסָכִין. נתפעל נתנסך ירו' ע"ז פ"ר דמ"ד. אתפעל ע"ז ע"א: אִינַּסַךְ ליה, בת' אונק' לשמות כ"ה, כ"ט אִתְנַסַּךְ, ולבמ' כ"ח, ז' יתנסך] —

נִסָן (שם חודש ראשון בל"ס נִיסָן בל"ע نيسان והוא החודש האביב וממנו נִיסָנָא מין תמרים שגמר בישולן בניסן ועיין בפנים) בס"ג דפ' בכל מערבין (עירוי כ"ח:) כי תניא ההיא בדניסני[1]. בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחי' נ"ג.) ר' אילא[2] בדניסני[3] קץ. פי' בהלכות גדולות (ברכו' פ"ו דף ז' סע"ד) „כפניות דניסני[4]) דקרו להו (גופרי) [צ"ל כופרי][5] מברכין עליהן בורא פרי העץ וכיון דלא עבדי פירא אחרינא[6] היינו פירייהו". וסיוע להדין פי' הא דפסחי' (נ"ב:) ר' אילא[7] קץ כפנייתא דשביעתא ואסקינן ר' אילא בדניסני קץ דעלמא הן גמר פריו ולאכלה קרינן ביה. פ"א כפנייתא הם פרי של דקל זכר[8] וכשהן קטנים נאכלין ויש בהן טעם תמרים אבל לא כתמרים שהן מתוקין אלא טעם אכילה בלבד ולכשיגדילו לזמן מועט יופסדו מליאכל אבל מהנים לדרך אחרת כיצד יתברך שם בורא כל העולם כרצונו כך ברא את הדקלים זכר ונקבה ובלעדי השני האחד לא יצליח והיאך הוא מעשיהן בהגיע זמן הדקל הנקבה ומשלחת המכבדות שלה עם תמריה ועדיין התמרין הן כעדשים מביאין הכפניות ומסביכין[9] בעוקץ ידה מהן ומזהמין אותן וכורכין לה אגד והמכבדות של תמרה מצליחות ומוציאה פירות נאין ובלבד שלא תאחר זמנן אפי' יום אחד שאם תשהא הרכבת דקל יום אחד יפסדו פירות הדקל ואותן התמרין שאיחרו בלא הרכבה לא יצליחו ואם יצטרכו הדקלים הרכבה יום י"ד בניסן על שהקב"ה חס על ממונן של ישראל והדבר ידוע שצריכין הרכבה באותו יום י"ד וידוע שאם יעבור זמן אפי' יום אחד יופסדו לפיכך אלופינו הורונו במאירת עינים (פסחי' נ"ה סע"ב) מרכיבין דקלים כל היום יום שמקצתו מותר[10] ומקצתו אסור וזהו טעמו בתוספת' דפסחי'[11] (ספ"ב [פ"ג]) מרכיבין דקלים בערבי פסחים כל היום. — (א"ב נסחני כתוב) *[אחי"ה ובלי ספק יש להגיה נסאני וכ"ה בדפ"ש בדניסאני (ד"ס עירו' צד נ"ד: אות ס') וכן מוכח מפי' תלמיד הריטב"א ואני מעתיקו (עפ"י ד"ס שם צד נ"ד. כי בריטב"א הוא משובש) גי' רש"י ור"ח ז"ל התם בדניסאני ופירשו אותן שנגמרין ונלקטין בניסן דהיינו גמר בישולן דלעולם אינן מתבשלין באילן והיינו גמר פריין ולפיכ' חשובות מאכל אבל באותן שהן מתבשלין באִיביהן ואינן נלקטין אלא לאחר ניסן אם לקטן כפניות אינן חשובות מאכל ויש גורסין בדנסחני ומפרשין דנסחני הן החשובין ואפי' כפניות שבהן חשובין מאכל אבל כפניות דלאו דנסחני גריעי ולא חשיבי מאכל והראשון עיקר וכו' ע"כ וא"כ בדניסני (כפי גי' הערוך) או בדניסאני הנ"ל פי' תמרין שנגמרין בניסן[12] וכפי' ר"ח בעירובי' כ"ח: (בש"ס ווילנ') ע"ש. והחדש ניסן אי' בשבת פ"ז: ר"ה ג': י"א. תעני' ט'. סוט' י"ב. ירו' מעש' שני ספ"ד דנ"ה ע"ג ב"ר פכ"א ויק"ר ספ"כ איכ"ר פ' רבתי ועוד זולתו] —

1 נָסִים (בל"ס נְסִיסָא חולה והושאל למרת רוח krank, missmuthig ועוד עיי' בפנים) סר וזעף (מ"א כ', מ"ג; כ"א, ד') תרג' נסים ודוי. פן יעצב (ש"א כ', ג') דיהונתן תרג' נסים. *[אחי"ה בנו"ג דלמא יִתְנְסֵים והוא אתפעל כמו בל"ס אֶתְנַסַּס וכ"ה אתנסים בתרג' יש"א כ', ל"ד; לש"ב י"ט, ג' (תרג' נעצב) לבראש' ל"ד, ז' (תרג' ויתעצבו) ושם מ"ה, ה' (תרג' תעצבו); לדה"י ב' ט"ז, י' (תרג' בזעף) ובינוני פעיל בהוראת התואר נסים עיי' לעיל והקבוץ נסיסין לברא' מ', ו'. לתרג' זעפים וקרוב להוראת בְנַס עיי"ע. ובתרג' אסת' ד', י"ז להעתקת ויעבר (מל' עברה עיין מגילי' ט"ו.) נתערבו שתי גירסאות ונסס ובנס ודעתי נאמנה כי בכל המקומות הנ"ל להעתקת עצב וזעף עיקר הגי' בנס וראיה מהתרגומים שהבאתי בע' בנס (ח"ב, קכ"ו) וממנו השם בנסים (תמור' ט"ז. ועיי' מכילתי' יתרו) ומל"פ הרשומ' בע' בנס ומחסרון ידיעת הסופרים נשמט הבי"ת מן בנס מהיות מלה סורית נְסַס, נסיסא

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ו"ו א' וב' ול"ד וכ"ה בש"ס בדפ' שונצינו ובנו"ג בדניסחני ובכ"י ש"ס בדנסחני ובדפ"ע בר ניסני וצ"ל כגי' כ"י הנ"ל. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח ובנו"ג אילעא. [3]) כ"ה בכ"י ע' הנ"ל ובדפ"ע גם כאן בט"ס בר ניסני ובכ"י ש"ס א"פ ברנסחני וצ"ל בדנסחני ועיין למטה. [4]) בה"ג בדנסחני. [5]) וכ"ה בה"ג ועיי"ע כפר ב'. [6]) בה"ג פירי אחריני. [7]) וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ס ועיין הערה 2. [8]) בכ"י ה"ב לי'. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר אבל בשרפ"ע מסביבין. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר. [11]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס דזבחים. [12]) ובפפלנ"צ ללעף 120 לא ביאר טעם המלה.

מורגלת להוראת חולה. והגדילו הטעות להפריד בין הדבקים תחת בנסיסי לכתוב בן סיסי ובערוך (עפ"י פי' רגמ"ה) בר סיסי עיי"ע בר סיסי — ומזה נראה ג"כ תלת נסיסין בישין בקהל"ר פ' ושנאתי את החיים פי' ג' מיני יגון ובהבלעת הסמ"ך האחד וניסין לית את חמי בירו' מעש' שני ספ"ד דנ"ה ע"נ פי' לא תראה כאב וצער (ובברכו' נ"ו: ובאיכ"ר פ' רבתי אי' ניסיון)[1] — ועוד עיי"ע סיסיא ומ"ש] —

2 נָסִים (פי' בל"ס חולה עיי"ע הקודם) תרג' ירו' (א') יבלת. או חרוץ או יבלת (ויק' כ"ב, כ"ב). *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובנו"ג דעינוי לקיין דמערב חיוורא באוכמא וא"כ הבין כמו תבלל מפעל בלל. ולפי גי' רבינו ומל"ס הנ"ל קשה שלא הנביל מין החולה לכן נ"ל שהוא אולי ל' צענד naçus בשר מת שבחי (עיי"ע גאתא ונעתא) וכן לועז רש"י בויק' שם יבלת: ורוא"ה בל"צ Warze = verrue (עיין המתורגמן נסס) שהוא ג"כ כמו בשר המת שבחי שהוא כמו יתרת על בשרו ועיי"ע יבלת (ח"ד, ק"ו: ומ"ש)] —

* נָסַע (מל"מ ענין העתקה והסרה ממקום fort-rücken) סוטי' ל"ב: תוספת' סוט' רפ"ח עיי"ע סא א' סע א' וש"נ ההפעיל הסיע ב"ב ח': כלי' פ"ה מ"ז ועיין סנהד' ל"ב: תוספת' ר"ה רפ"ב עיי"ע מסעה, משואה, שא א'. ב"ר פל"ח ופמ"א הסיעו עצמן וכו' בהָפעל הוּסַע ירו' מגיל' פ"א דע"ב. וירו' הוריות פ"ג דמ"ז ע"ד — והושאל להסרה מדעת או מלב (עיי"ע נסח וע' חיסח) ירו' ברכו' פ"ה ד"ט ע"ד וספ"ו ד"י ע"ד הסיע דעתו. ירו' תעני' פ"א דס"ד סע"ב ורע"ג ורפ"ד דס"ז: ולא מסעה דעתי. עירובי' פ"ו. הסיע מלבו עיי"ע סא א', שמ"ר פ"כ ויסעו (שמות י"ד, ט"ו) יסיעו דבר מלבן — והשם המופשט נְסִיעָה (הפכו חֲנִיָּה) מנחו' צ"ה. ירו' עירובי' פ"ה דכ"ב ע"ג מכילת' יתרו פ' בחודש — אבל בקהל"ר פ' אין זכרון: ענתה נסיעה צ"ל אתנסיאה עיי"ע.

☞ נְסַק (מלא"ר וסורי ענין עליה והושאל להבערת אש כלומ' העלה אש heizen (= Feuer aufsteigen lassen תרג' ואש נשקה ביעקב (תהלים ע"ח, כ"א) ואישתא אסתקת ביעקב. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובנו"ג אִתַּסָּקַת בדבית יעקב והוא בנין אִתַּפְעַל ויתר בנינים והוראות אוסיף להביא בע' סק לדברי רבינו] —

נָסַר פי' מל"ע نشر בל"מ נָשַׂר ענין חתיכה במגירה sägen והשם נְסוֹרֶת בל"ע نشارة, Abgesägtes (Sägespäne בסוף ב"ק (פ"י מ"י דקי"ט.) אף הנסורות[2] ובדפ"ע הנסורת (היחיד)[3] של בעל הבית. פי' אותו הדק[4] שמוציא החרש במגירה. — (א"ב תרג' מגררות במגרה (מ"א ז', ט') ממסרן במסרין) *[אחי"ה זה התרג' בונה הפעל מהשם מַסָּר עיי"ע וש"נ והיה לר"ב להביא תרג' חצב (תהלים כ"ט, ז') מְנַסַּר. וַיְּסַר (שמות י"ד, כ"ה) תר"י א' ונְסַר כאלו כתוב במקר' ויַּסַר. וכנ"ה בב"ר פ"ו עיי"ע מַסָּר, ושם רפ"ח ויק"ר רפי"ד עיי"ע דיו פרצוף. ירו' ברכות פ"א ד"ב ע"ג החמה נוסרת ועיי' יומ' בבלי כ' סע"ב בע' חרגא. יבמו' מ"ט: ונסרוה עיי"ע ארז (ח"א רע"ו:) וש"נ ירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ג ע"ש ומ"ש. פיעל יומ' כ' סע"ב כחרש המנסר בארזים. ב"ר ס"פ ס"ה עיי"ע חמר א'. ובהשאילה ב"ב ע"ה. וקא מנסרי אבנים טובות וחתיכה הנסורה נקראה ביחיד נְסוֹרֶת שבת מ"ט. עיי"ע סר א'. ירו' שבת פ"ד ד"ו ע"ד עיי"ע נעורת. ובל"א ירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: כהדא נסורתה אבל הפני משה פי' כמו נשורתא כלומ' הפרי הנושר ועיי"ע נשר] —

נֶסֶר (מע' הקודם פי' לוח הנסור בל"ס נְסָרָא (Brett, Tafel בפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ז.) המוכר את המרחץ לא מכר את הנסרים. בהשלחן פכ"ב בבלי' (מ"י) נסרים שבמרחץ ששיגמן פי' לוחות עץ שמשימין על גבי שיש שבמרחץ מרוב החום. בעגלות דהזורק (שבת צ"ח רע"ב) דלא ליתו דנסרא[5] פי' שלא יביא בנסרים של חמש אמות ויעשה מהן קרש של י' אמות. פ"א סדוקות[6] נסורות במסור. *[אחי"ה וכפי פ"א הוא מענין ע' הקודם — וכנ"ה היחיד בירו' שקלי' פ"ו דמ"ט ע"ד בין נסר לנסר. ירו' חגיג' פ"ב דע"ח: אוספו בנסר והקבוץ שבת מ'. מחופין בנסרין, ירו' שבת פ"ג ד"ו. מגלין את הנסרין. תרג' שבבים (הושע ח', ו') נסרי לווחין ועוד עיין תרג' למ"א ו'. ט"ו. י"ח. כ' — ותרג' סרני (מ"א ז', ל') נסרין דנחש ע"ש פירש"י ורד"ק] —

---

1) ואולי י"ל ג"כ שהוא מל"י νόσος Unglück. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וכ"ה בכ"י ש"ס ה' הנשורות. [3]) והי' לעווי שגה לראות בערוך דפ"ר שגם שם כתוב הנסורת ובכ"י ש"ס ובכל דפוסי' הישני' הנסרות ובנו"ג בשבוש הנסרים. [4]) ובכ"י ק"ט בט"ס דקל. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע דנוסרא וצ"ל דניסרא וכגי' שלנו. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ה"ב ובדפ"ר אבל בשרפ"ע בט"ס סרוקות.

נַסְתֵּיה (במקום: נַסְבְתֵּיה er nahm ihn) בב"ר פ' ס"ח (ס"ז) נסתיה לשליחא ואעליה לגו פרדיסא. ובריש וישלח יעקב (שם פע"ה) נסתה[1]) וקראה וקרעה פי' נסבתה[2]) לקחה, ב' מובלעת. — (א"ב בנוס' כתוב (נסבת') [צ"ל נסבתיה] לשליחא וכתוב נסבה וקראה[3]) ואני הבאתי ראיה אחרת בע' נסב ע"ש) *[אחי"ה ואני הרביתי שם ברוגמאות ע"ש] —

נע (= גִיַע נ"ל מל"ס נָעָא עיי"ע פי' ליחה היורד מן החזה Speichel, Schleim aus der Brust ועיין בפנים) בפ' דם הנדה (נ"ד:) הניע והרוק, ובריש ב"ק (ג':) (כחו) [צ"ל אכיחו][4]) וניעו פי' הליחה היורדת מן האף הוא החוטם פי' אחר בע' כח. *[אחי"ה ופ"א והיינו הפי' בע' כח ב' מסכים עם פי' ר"ח בב"ק (בש"ס ווילנ') ועיין ג"כ תוספו' שם. אבל לי נראה כי נגזר מהשם נעא כאמור כי לפי' רבינו דכאן קשה ממה שאי' בנדה נ"ה: כיחו וניעו ומי האף הרי ניעו אינו מן האף וכזה הקשו התוספו' ב"ק נגד רש"י ע"ש ובתוספו' נדה נ"ה: ד"ה כיחו גזרוה מל' נענע ע"ש. נדה נ"ו. כיחו וניעו ורוקו] —

נָע (= נוּעַ מל"מ ענין תנועה ובפלפל נִעְנַע schütteln) בפ' לולב הגזול (סוכ' ל"ז: במשנ') והיכן היו מנענעין בהודו לה' (תהלים קי"ח, א') תחלה וסוף (שם פ' כ"ט) ובאנא ה' הושיעה נא (שם כ"ה). פי' „ניענוע זה זולתי מוליך ומביא מעלה ומוריד ששנינו במנחות (ס"ב.) בענין שתי הלחם וכבשי עצרת ואמר רבה התם וכן לולב[5]) אלמא[6]) צריך לנענע בהולכה ובהובאה ג' פעמים זולתי מוליך ומביא מעלה ומוריד ועיקר דבר זה[7]) מתלמוד א"י (ירו' סוכ' פ"ג דנ"ג סע"ד) דגרסינן התם ר' חייא בר אשי בשם רב המשכים[8]) ללכת[9]) בדרך[10]) נוטל לולב ומנענע שופר ותוקע וכשמגיע זמן קרית שמע קורא ומתפלל תני[11]) צריך לנענע ג' פעמים על כל דבר ודבר בעי ר' זירא[12]) הכין חד והכין חד או הכין והכין[13]) חד פי' כבר אמרנו צריך ניענוע ג' פעמים בעי ר' זירא ההולכה תחשב פעם אחת וההובאה פעם אחת[14]) או ההולכה וההובאה פעם אחת נחשבין[15]) וצריך להוליך ולהביא שלשה פעמים בכל אחד ואחד, תמן תנינן בנדה פ"ט (נד' ס"א:) בענין (סממנין שבעה) [צ"ל שבעה סממנין] מעבירין על הכתם וצריך לכסכס שלשה פעמים על כל אחת ואחת ר' זעירא בעי הכין חד והכין חד או הכין והכין חד ולא איפשיט[16]) וכיון דלא איפשיט עבדינן לחומרא שלשה פעמים על כל אחד ואחד"[17]). בפ' תפלת השחר בגמ' רבן גמליאל (ברכות כ"ח:) ר' נחוניא[18]) אומ' כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך. ס"א כיון שהרכין[19]) פי' „כיון שהרכין ראשו ומתראה ככורע דיו והלכתא כותיה מיהו מאן דטרח וכרע טובא טפי עדיף דהא רב ששת[20]) כרע כי חזרא (ברכות י"ב רע"ב) שהוא דק[21]) ונכפף הרבה וכי זקיף זקיף כחויא שזוקף הראש לכתחלה"[22]) בס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ז:) א"ר יוחנן אבל כיון שנענע[23]) ראשו שוב אין מנחמין רשאין לישב אצלו פי' שמא צריך לגדולים או לקטנים[24]). אם באים רשעים על אדם ינענע להם ראשו (יבמו' קכ"א.) בע' גל (ד'). — (א"ב ל"מ זה נוע תנוע ארץ (ישעי' כ"ד, כ'.) וחכז"ל כפלו האות יות) *[אחי"ה וכנ"ה בביצ' י'. נענע תוספ' ביצ' פ"א המנַעֲנֵעַ, סוכ' כ"ט: כדי לנענע בו, שם ל"ז: לא נענעו, ירוש' סוכ' פ"א דנ"ב: צריך לנענע וע"ש איזה פעמי'. ירו' שבת ספ"ב דו"ז ע"ד מהו שינענענו, יבמו' קכ"א. נענעתי לו ראשי וכו' עיי"ע גל ד' פסיקת' רב' פל"ז מנענעים בראשיהם (ובל"מ הניע במו ראש) — בינוני פעול תוספ' ביצ' פ"א המנוּעְנָעִין[25]) והשם נִעְנוּעַ סוכ' ל"ז:] —

---

[1]) בנו"ג נסבה עיי"ע נסב. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ערוך ובדפוסי' בט"ס נסתבא. [3]) בנו"ג וקרייה וקרעיה. [4]) וכ"ה בע' כח ב'. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ובדפ"ע ללולב ובפי' ר"ח בלולב. [6]) בפי' ר"ח אלא וצ"ל אלמא. [7]) בפי' ר"ח אי' וכן קבלנו מרבינו האי זצ"ל והעמדנו עיקר דבר זה. [8]) בנו"ג זה שהוא משכים. [9]) בנו"ג לצאת. [10]) בפי' ר"ח לי' ג' תיבות האחרונות. [11]) כ"ה בדפ"ר ובפי' ר"ח וכלשון הירו' אבל בכ"י ק"ט ובשדפ"ע תניא. [12]) בפי' ר"ח ר' זעירא בעי ובנו"ג ר' זעורה בעי. [13]) וכ"ה בירו' ובפי' ר"ח הכן. [14]) כ"ה בתוס' מנחו' וסוכ' בשם רבינו וכ"ה בפי' ר"ח ובדפ"ע אחרת. [15]) בפי' ר"ח בט"ס נחשבם. [16]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח איפשטא ובדפ"ע אפשוט. [17]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בסוכ' (בש"ס ווילנ') ותורף דברי הערוך הביאו התוספו' במנחו' וסוכ' שם ושם ד"ה כדי בשם רבינו ונעלם מעיניהם שהם דברי ר"ח. [18]) וכ"ה בכ"י ש"ס פ' ובנו"ג חנינא. [19]) לי' באו"ז הלי תפלה סי' צ"ב. [20]) כ"ה בכ"י ו"נ וה"ב וכ"ה בש"ס ובע' חזר ב' ובנו"ג בדפ"ע רב חסדא ובכ"י ק"ט רב אשי וצ"ל רב ששת. [21]) באו"ז רך. [22]) הועתק מפי' ר"ח הובא באו"ז הנ"ל ועיי' ל"ע בברכו' במקומו מה שהקשה על רבינו. [23]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובשדפ"ע בטעות שהרכין. [24]) ומיוחס לרש"י פי' בע"א ע"ש. [25]) ומזה שם כלי זמר מנענעים (ש"ב ו', ה') על שם שיניע גופו וירקד בהם עיין רד"ק שרש נוע.

נע (= נְעָא כמו יְעָא בל"מ יְצָא[1]) heraus-kommen, blühen) תרג' מטהו יפרח (במדי' י"ז, כ') חוטריה ינעי. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' שם פ' כ"ג, תרג' יציץ (תהלים ק"ג, ט"ו) ינעי כה"ג בד' רגיא ובשאר דפוסי' יניץ. ואולי נע הוא כמו נץ כי לעומת צ' במקר' הוא ע' בל"א כידוע] —

נָעָא (בל"ם פי' חזה Brust) דאנפותא תר"י חזה התנופה. והיה החזה (ויק' ז', ל"א). *[אחי"ה וכן הביא המתורגמן ותהי נָעָא. חזה התנופה ניע אנופתא וכן כל לשנא חזה מתורג' ניע ונעא ע"כ אבל בנו"ג חזה התנופה (שמות כ"ט, כ"ז; ויקי ז', ל' ל"א; י', ט"ו; במדי ו', כ'; י"ח, י"ח) חדיא דארמותא רק לויק' ג', ט' מצאתי בתר"י ב' תרבא וניְעָא שלימה, אבל גי' רבינו נעא תתכן יותר להוראת מלה סורי' הנ"ל ומזה ניע עיי"ע נא א'] —

נעו (= נָעִיָה נ"ל מל"פ نَاوُوس כל דבר שחלול באמצע כמו עריבה דוד וכדומה והושאל ליקב[2] Trog, Kufe) בס"ג דע"ז (ע"ד:) דרש רבא נעוה ארתחו. והשיקו היקבים תירוש ויצהר (יואל ב', כ"ד) תרג' ויטפון נעוויא. *[אחי"ה ודמעך (שמות כ"ב, כ"ח) תר"י א' בכורי חמר נעווך. ורש"י בע"ז הביא ראיה מאונקל' בראש' מ"ט, י"ב ועיין בפירש"י ש"א כ', ל' והגרי"ב בהפשב"ע ע' נעו. וגזרת המלה מל"פ הנ"ל[3] וענינה כל דבר חלול ונקוב ומזה ג"כ יקב ומזה ג"כ בל"ר אמצ' navia עיין רימ"ז בט"ר ח"א 27] —

גֵיעוֹת בירו' כמו נאות עיי"ע את (ח"א, ש"ל).

1 נָעַל (מל"מ (יחזי ט"ז, י') לבישת הרגל beschuhen) מנעל לבן (ביצי י"ד, ט"ו.) פי' בע' גר. *[אחי"ה כ"ה לנכון בע' גר (י"ב) ובדפ"ע ובכ"י בט"ס גד ובע' גר י"ב פי' רבינו (עפ"י פי' ר"ח בש"ס ווילנא ע"ש) מנעל לבן בתחלה אמרתי כי כונתו בזה הע' כי נעל של מקרא אחד הוא עם מנעל בל' חכמים אבל אז תהיה הלשון קטוע' על כן ראיתי חסרון בפנים בזה הערך וכצ"ל: סנדל המסומר אסור לנעלו.. משום מעשה שהיה (ביצי ט"ו.) פי' בע' סנדל. מנעל לבן (שם) פי' בע' גר. וא"כ נָעַל הוא פעל שאל"כ קשה למה לא הביאו רבינו. וכנ"ה בתוספת' שבת פ"ד (ה') לא ינעול אדם סנדל המסומר. שבת ס"א. כשהוא נועל נועל של ימין ואח"כ נועל של שמאל וכו'. ב"ב נ"ג: כיצד בחזקה נעל לו מנעלו או התיר לו מנעלו וכו' והלבישו והנעילו וכו' וכן באפעל תרג' לדה"י ב' כ"ח ט"ו ואנעילינון[4] — ובינוני פעיל תר"י א' לדברי' כ"ט, ה' — וממנו השם נעילת הסנדל (יומי פ"ח מ"א ובגמי שם ע"ד. והלאה מ"ק ט"ו:) נעילה רשות ב"ר פ"ק] —

* 2 נָעַל (מל"מ ענין סגירת מנעול ein- verschliessen) ב"ק פ"ו מ"א נעל בפניה עירו' ק"א. אין נועלין בה עיי"ע דלת גיטי צ'. תוספת' סוט' רפ"ה ירו' סוט' פ"א ד"ז. ירו' קידוש' פ"ד דס"ו. שהיה נועל (דלת) בפני אשתו עיי"ע בן סטדא (ח"א קי"ט.). ובהשאילי כתובו' פ"ח. ואתה נועל דלת בפני לווין. סנה' ג' רע"א ל"ב סע"א שלא תנעול דלת בפני לווין. מכילת' משפטי' פרש' י"ח שלא לנעול דלת בפני הגבעונים, ירו' נזיר פ"ח דנ"ז. שלא תנעול תשובה מבית הוועד. רות רבה פ' ויאמר לה בועז: הרי נועל דלת בפני כל בעלי תשובה. נפעל ב"ק פ': הננעלת עיי"ע דלת. ב"מ נ"ט: כל השערים ננעלין חוץ וכו' — והושאל לסגירת בגד הקרוע לכבוד המת ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג לנעול בו ביום וע"ש איזה פעמי' ינעול. ועוד בל' נקיה בויק"ר פ"ב נעלו דלתותיהן כלומ' לא נתרצו לתשמיש עיין מעריך ללונזאנו. והשם המופשט ירו' עירובי' פ"ג דכ"א. היא קשירה היא נעילה. במד"ר פי"ד דרש השלכתי נעלי (תהלים ס', י') שהמתי אותו בחנק בנעילת גרונו. ונקרא נעילה סיום התפלות ביוה"כ יומ' פ"ז: ירו' יומ' ספ"ח דמ"ה ע"ג ועוד נעילת שערים תעני' פ"ד מ"א דכ"ו. תוספת' תעני' רפ"ד (ג') ירו' תעני' פ"ד דס"ז ע"ג ועיין ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ג ושם אימתי היא נעילה . . רב אמר בנעילת שערי שמים ור' יוחנן אמר בנעילת שערי היכל] —

נַעְלָא (?) למינה תר"י (א') ואת החרגל למינהו (ויקרא י"א, כ"ב). — (א"ב בנוסח' כתוב ניפולא וכן נהירא דאמרינן בפ' אלו טרפות (חולי' ס"ה.) חרגול זה ניפול עיין במקומו) *[אחי"ה וגם רבינו גרס כן בע' נפל א' ונראה שספר אינו מוגה נזדמן לו בתרג'] —

* נָעֵם (מל"מ ענין עונג angenehm, lieblich) בהפעיל סנהד' כ"ד. נעם (זכרי' י"א, ז')

---

[1]) במשקל יצב ונצב עיין עמת"ר ללעווי ח"ב, 118. [2]) מפעל وقب hohl sein. [3]) וכן תרג' ריבי"ע טווס סירה שמות כ"ז, ג' ל"ח, ג'. [4]) הנעל (ברניאל ב', כ"ה; ו', י"ט) הוא אפעל מן עלל במקום העל.

אילו ת״ח שבא״י שמנעימין זה לזה בהלכה, שקלי׳ ח׳: ירו׳ שקלי׳ פ״ה דמ״ח ע״ד שהיה מנעים את קולו בזמר וכו׳, ב״ר פכ״ג ולמה היו קורין אותה נעמה (ד׳, כ״ב) שהיתה מנעמת בתוף לע״ז. והתואר כל״מ נָעִים ולנקבה נעימה ברות״ר עיין בסמוך ולזכרי׳ רבים בב״ר שם מעשיה נעימים וכצ״ל ברות רב׳ פ׳ ויאמר בעז: כיון שראה אותה (את רות) נעימה ומעשיה (נאים) [צ״ל נעימים] כו׳ אבל בירו׳ סוט׳ פ״ג די״ח ע״ד צ״ל נאים במקום נעים עיי״ע כאור (ח״ד קע״ח:) והשם המופשט נְעִימָה (Melodie, Geschmack) מגילי׳ ל״ב. כל הקורא בלא נעימה וכו׳ עיי״ע זמר (ח״ג, רצ״ט). יומ׳ ל״ח: כשהוא נותן קולו בנעימה וכו׳, קידושי׳ ע״א. (קהל״ר פ׳ את הכל) מבליעים אותו (את השם) בנעימת אחיהם הכהנים במ״ר ספי״א בתוך נעימת הכהנים. ירו׳ שקלי׳ פ״ה דמ״ח ע״ד נעימה יתירה היתה בו עיי״ע הגדום (ח״ג קע״ח:) ומ״ש. ירו׳ סוכ׳ ספ״ה דנ״ה ע״ג עיי״ע ארדבלס [1]). מכילת׳ יתרו מסכתא דבחדש פ״ד והיה הקב״ה מסייעו בקול ובנעימה, סוף שהש״ר קורין את שמע בקול אחד בנעימה אחת וכו׳ — ועוד בהשאילה נעימת החיך היינו טעם [2]) אבדר״נ ספ״ד בג׳ דברים שנה הקב״ה בני אדם זה מזה בקול בנעימה ובמראה וכו׳ אילמלא לא שינ׳ הקב״ה נְעִימוֹת ב״א זה מזה וכו׳] —

נְעָמָה (פי׳ בל״ע نعام, نعامة ב׳ Strauss ובל״ס נַעֲמָא פי׳ יענה) ואת בת היענה (ויק׳ י״א, ט״ז) תרג׳ וית בת נעמיתא. בנות יענה (ישעי׳ י״ג, כ״א). כפ׳ מפנין בגמ׳ ולא את הלוף [3]) (שבת קכ״ח. וכ״ה ירו׳ שבת ר״פ י״ח ב״ר פל״א תוספ׳ שבת ס״פ י״ד [ט״ו] תנחו׳ הישן נח סי׳ י״ד) זכוכית לנעמיות. בפסיקת׳ דזכור (פסיק׳ דר״כ צד כ״ה.) היה מחתך מבשרו זתים זתים [4]) ומאכיל לנעמיות. *[אחי״ה וכנ״ה בירו׳ יומ׳ פ״ד דמ״א ע״ד במ״ר פי״ב ומאכילין אותן (זהוב מזוקק) לנעמיות ועיין ג״כ בתנח׳ הישן פ׳ תצא סי׳ י׳. תוספ׳ כלאי׳ פ״ה עיי״ע ירוד [ירור] ונראה דהנפרד הוא ביחיד לא נעמה כגי׳ הערוך כי אם נְעָמִית (ולא נַעֲמִית) וכן מפרש הירו׳ שבת פ״א ד״ג ע״ד בת היענה זו ביצת הנעמית עיי״ע בץ ב׳ (ח״ב קנ״א:) וכ״ה כלי׳ פי״ז מי״ד תוספת׳ כלי׳ ב״מ פ״ז תוספת׳ פרה פ״ה (ד׳) כפי גי׳ כ״י אירפ׳. ובל״א נעמיתא עיי״ע בת נעמיתא (ח״ב, רי״ב. ומ״ש), והרבים זכרים נַעֲמַיָּא תרג׳ איכ׳ ד׳, ג׳ ולנקבה תרג׳ מיכ׳ א׳, ח׳; לירמי׳ נ׳, ל״ח נעמין וצ״ל נַעֲמִיָּן כדאי׳ בתרג׳ ישעי׳ י״ג, כ״א ובדפ״ר בערוך נעמָן] —

נענע (בל״ע نعنع ובל״ס נַנְעָא Minze [בל״ר Mentha]) ירושי׳ (שבת פ״ז ד״י.) פי׳ בערך מנתא. *[אחי״ה ע״ש ובע׳ נניא ומ״ש. ועוד אי׳ בירו׳ זו המלה אבל במשקל סורי נַנְעָה עיין ירו׳ מעשרו׳ ספ״ה דנ״ב. והיא ננעה מלא קטירין ובירו׳ שבועו׳ פ״ג דל״ד ע״ד בט״ס נגעה ובירו׳ נדרי׳ רפ״ג דל״ז ע״ד כנעה.

* נִעְנַע (schütteln פלפל מן נוע) עיי״ע נע ב׳. ב״ר רפע״ה ט״ס עיי״ע נער א׳.

נָעַץ (פי׳ כמו דעץ stechen, stecken) כפ׳ בכל מערבין (עירו׳ ל״ד: וכ״ה בירו׳ עירו׳ פ״ג דכ״א.) בזמן שהוא תלוש ונעוץ. בס״ג דפ׳ מרובה (ב״ק פ״ב סע״ב) ובמנחות בר״ג דפ׳ ר׳ ישמעאל (ס״ד:) נעץ רגליו [5]) בהומה ונזדעזעה א״י ת׳ פרסאות [6]). בר״ג דביצה (ח׳.) מיכסייה בדקר נעוץ [7]). סולם מצב ארצה (בראשית כ״ח, י״ב) תרג׳ סולמא נעיץ [בארעא] וחניתו מעוכה בארץ (ש״א כ״ו, ז׳) תרג׳ נעיצא. *[אחי״ה והוא בינוני פעיל וכ״ה בתרג׳ שה״ש ב׳, ב׳. תר״י א׳ ונתת באזנו (דברים ט״ו, י״ז) ותנעוץ באודניה, תרג׳ ותצנח (שופטי׳ ד׳, כ״א) ונעצת בארעא. וגזרת ל״מ נעצוץ (ישעי׳ ז׳, י״ט) עיין פירשט או״מ זה הערך [8]) — וכנ״ה בשבועו׳ י״ח. עיי״ע וטיב, ירו׳ שבת פ״א ד״ב סע״ג קנה נעוץ שבת י״ז. נעצו חרב, שם נ״ו: סנהד׳ כ״א: נעץ קנה בים וכו׳ ירו׳ שבת פ״ז ד״ט סע״ד החורץ הנועץ. ירו׳ כלאי׳ פ״ז דל״א: חרץ נעץ ומזה ע׳ הבא אח״ז ע״ש ירו׳ שקלי׳ פ״ה דמ״ח ע״ד נועץ גודלו לתוך פיו. נפעל שבת ס״ז סע״א עיי״ע אדרא (ח״א, ל״ב:)] —

נְעִיץ (ענין חפירה ע״י נעיצת דקר מע׳ הקודם Graben [spitzzulaufender]) במעין פ״ה [9]) במקואות מטבילין בחריצין ובנעיצין כבר פי׳ בע׳

---

1) בח״א, רע״ד: ושם נדפס בטעות אדרבלס וגם במקום תבנית יד (סי׳ להוספת ר״ב) צ״ל כוכב (סי׳ להוספותי) כי זה הע׳ נוסף מנופך שלי. 2) בסני׳ ל״ח. אי׳ דעת. 3) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. 4) וכ״ה בילקי׳ ש״א רמז קכ״ג בשם הפסיקי וכ״ה במדי׳ שמואל ס״פ י״ח ובאיכ״ר פ׳ תשיב להם אי׳ חתיכות ובתנחו׳ הישן תצא סי׳ י׳ אי׳ כזיתים כזיתים. 5) בשני המקומו׳ לפנינו צפרניו וכ״ה בסוט׳ מ״ט: ובירו׳ ברכו׳ פ״ד ד״ז: כפי׳ גי׳ המהרש״ם עד שנעץ החזיר צפרניו ועיין ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ח ע״ג. 6) כ״ה בכ״י ובדפו״ו. 7) בכ״י ק״ט וב״ר נשמט בט״ס מן נעוץ עד נעוץ. 8) ובפפל״ג ללעף 145 הושוה בטעות לל״י κόνυζα. 9) כ״ה בכ״י ובדפ״ע בט״ס פ״ח.

חריץ. וי״מ על כן נקראין נעיצין שהיה שם מוצב עמוד או דקל ונעקר ממקומו ונשאר מקומו כגון חפירה ושם אותה חפירה נעיץ כדאמ׳ (ביצ׳ ח׳.) דקר נעוץ. *[אחי״ה הועתק מפי׳ רה״ג למקואות (בסד״ט 33) ושם בט״ס חוצב בו עמוד וצ״ל מוצב ומו״ל לא עיין בערוך על כן השלים ללא נכון ונעקר עפר ממקומו והראיות מתרגום שהביא רה״ג תמצא בע׳ הקודם לזה ובענין חריצין דב״ק נ׳: נגרר רבינו בע׳ חריץ א׳ אחר פי׳ ר״ח הובא בשט״מ לב״ק ד״ה חריצין ונעיצין ולא שנה רבינו לשון הגמ׳ כמו שרציתי לומר בע׳ חריץ (ח״ג, תק״א. הער׳ 5 ע״ש)] —

1 נָעַר (מל״מ ענינו הרקה והשלכה ונרדף עם ערה (ausschütten, leeren, schütteln, abschütteln בפ׳ נוטל אדם (שבת קמ״ג.) מסלק את הטבלה כולה ומנערה. וברג (שם קמ״ב.) ולינערניהו נעורי. בפ׳ חבית בגמ׳ מי שנשרו (שם קמ״ז רע״א) המנער טליתו בשבת חייב חטאת[1]. בפ׳ אלו מציאות (ב״מ כ״ט:) מצא כסות מנערה אחד לשלשים יום[2] פי׳ כמו (נחמי׳ ה׳, י״ג) חצני נערתי. התנערי מעפר (ישעי׳ נ״ב, ב׳). בריש מכשירין (פ״א מ״ד) הנוער אגודה של ירק. פי׳ הוא המנפץ אגודה של ירק להשליך ממנה המים. בפ׳ במה מדליקין בגמ׳ פתילת הבגד (שבת כ״ט.) דתנן בפ׳ כ״ח בכלי׳ (מ״ב) מטלית פחות מג׳ על ג׳ שהתקינו לפוק[3] בו את המרחץ ולנער בו הקדירה פי׳ אוחז בה הקדירה כשהיא חמה ומנערה. *[אחי״ה וכנ״ה במכשי׳ שם הנוער את הקלח ובפיעל מנער עיי׳ לעיל ועוד תוספת׳ כלי׳ ב״מ פ״ב עיי״ע יתיכים (ח״ד, קע״ב) ומ״ש. תוספי׳ ע״ז פ״ד (ה׳) ולא ניערתי עליהן את המכמרות וכו׳ עיי״ע פנקרס. ב״ר רפע״ה דרש נעור (זכרי׳ ב׳, ט״ז) כהדא תרנגולתא דמנערה אגפה מן קיטמא כ״ה לפי נ״א וכ״ה בילק׳ זכרי׳ ר׳ תק״ע ושם דמנערא גרמא וכ״ה בב״ר שם כפי נוסח ראשון רק בשבוש דמנענה. ויק״ר פ״ב פסיקת׳ דר״כ די״ז. קפלה ונערה עיי״ע מעפרת. נפעל סנהדר׳ צ״ב. עיי״ע קשת. סוט׳ ה׳. אין עפרו ננער. ירו׳ שבת רפ״ב ד״ד רע״ג פשתן שלא ננערה עיי״ע חסן (ח״ג, תנ״ז). ירו׳ ברכות פ״ד ד״ז: שנער (בראשי׳ י״א, ב׳) ששם ננערו מתי דור המבול ושם בבינוני פעול שהן מנוֹעָרִין מן המצות וכ״ה כב״ר פל״ז (עיי״ע שנער) ובקהל״ר פ׳ וישב העפר. וכן נדרש נערים (ישעי׳ ג׳, ה׳) בחולי׳ י״ד. ועוד נערים מ״ב ב׳, כ״ג בסוט׳ מ״ו: עיי״ע נער ז׳. ושם מופשט נְ עוּר ב״מ כ״ט:] —

2 נָעַר (מע׳ הקודם בהוראת בחישה וערבוב um-rühren) בפ׳ ב׳ בטהרות (מ״א) היתה טבולת יום מנערת הקדירה. בפ׳ כל הבשר בגמ׳ טפת חלב (חולי׳ ק״ח:) אמ׳ רבי נראין דברי ר׳ יהודה בשלא ניער ושלא כיסה פי׳ לא ביחש ולא עירבב. *[אחי״ה וכן פי׳ רה״ג בסד״ט 36 מנערת מערבת והביא זה דחולין ע״ש. ושם בחולי׳ הרבה פעמי׳ ע״ש. ירו׳ ע״ז פ״א דל״ט ע״ד שמא ניער הגוי בקדירה] —

נער (= נֵיעוֹר הוא נפעל מן עור בל״מ נֵעוֹר ענין התעוררות rege ועוד מל״ע עיין בפנים) מצא מין את מינו וניעור (ע״ז ע״ג. בכורות כ״ב.) פי׳ בע׳ ער (א׳). *[אחי״ה וש״נ ומבואר זה מציון דבכורו׳ ע״ש ועוד י״ל כי נעור, ניעור הוא תואר מפעל ערבי نعر פי׳ התקוממות sich emporrichten ומזה בל״ס נְעִירָא פי׳ עֵר wach ומזה נדה ס״ג. ניעור כל הלילה, אבות פ״ג מ״ד הנעור בלילה ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ג. ניעור בלילה, קהל״ר פ׳ דברתי אני: הלב נעור. גיטי׳ ע״ח. קידושי׳ מ״ד רע״ב ישן.. הרי זה גט ניעור אינו גט. ולנקבה גיטי׳ שם ניעורה קוראה וכו׳. והפעל ב״ר רפע״ה ינער בישא. ותרג׳ ישקוד (איוב כ״א, ל״ב) נְעִיר. נפעל ב״ב ע״ד: והיה ר׳ אליעזר ישן ור׳ יהושע ניער נזדעזע ר׳ יהושע וננער ר׳ אליעזר. חולי׳ נ״א: ננערה לעמוד כה״ג ברש״י ובנו״ג ניערה. ירו׳ ברכות פ״ג ד״ו ע״ד וב״ר פל״ד עיי״ע נער ו׳. שמ״ר פ״א ולמה נקראת חלאה ונערה (דה״י א׳ ד׳, ה׳) שחלתה וננערה מחליה וכו׳. הפעיל עירובי׳ נ״ג סע״ב והנעירתו עיין פירש״י ועוד עיי״ע עלץ. התפעל זבחי׳ קט״ז. תתנער אומה וכו׳ ועיי״ע ער א׳] —

נָעַר (בפיעל נִעֵר, נִיעֵר מע׳ הקודם ומל״ע نعس מקים ומעורר ללכת (das Vieh) antreiben (zu gehen בר״ג דפ׳ מי שהפך (מ״ק י״ב.) ת״ר בסוף פ״ב בתוספת שביעית אין מדיירין שדה בחולו של מועד[4] ואם באו מאליהן מותר.

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב ובדפי׳ וויניצי׳. [2]) בכ״י הנ״ל ובדפו״ו. [3]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט וה״ב ובירו׳ פ״ב ד״ד סע״ד וכ״ה בש״ס בבלי ובדפ״ע בט״ס לפקפק. [4]) וכ״ה ברי״ף ובראייש ובריצ״ג ה׳ חוה״מ עמוד י״ט ובפי׳ ר״ח (בש״ס ו״ו) ובנו״ג לא בשבתות ולא בימים טובים.

פי' גוים בבהמות ואין מסייעין אותן ואין מוסרין להן שומר לנער צאנם אם היה שכיר יום שכיר שבת וכו'[1]) פי' אם היו אלו הרועים שכורים לגוים אחרים יום או שנה ודאי לא יעמדו בכאן ולא באו אלא אקראי בעלמא מותר לסייע אותן ומוסרין להן שומר לנער את צאנם. ירו' בפ"ג בשביעי' (דל"ד ע"ג) תני השוכר את הצאן אסור לנערה מהו לנערה כגון מובילה ממקום למקום. *[אחי"ה ועפ"י פי' הירו' מבואר היטב מחצב המלה מל"ע הנ"ל וכן המיוחס לרש"י פי' מע' הקודם וז"ל בכ"י (ד"ס צד י"ח אות ה') ד"ה לנער: (כגון) [צ"ל כמו] ניעור ע"כ ובדפוסי' נשתבש לשמור] —

נָעַר (מל"מ ענין שאגת הארי והושאל לשל החמור וכן בל"ע نعر ובל"ס נער schreien) בפ' אחרון דיבמות בגמ' אין מעידין (ק"כ:) ההוא טייעא דשקל ספסירא וגיידיה לגמליה ולא אפסקיה[2]) לנערותיה פי' מלשון (ברכות ג'. קידוש' כ"ד: ב"ק י"ח:) חמור נועור כלומ' חתכו בסייף ולא הספיק לגמור צהלתו עד שמת. כמו בצאן פהיה ובשור געייה כן בגמל נעריתא. — (א"ב בל"מ (ירמי' נ"א, ל"ח) נערו כגורי אריות) *[אחי"ה והושאל לצהלת חמור כדמוכח מציוני' הנ"ל ועוד עיי"ע סד ג' דקאי אאיסדן ונוער ברכו' נ"ו.] —

נער (מע' נער ג' בנפעל נִנְעַר geweckt, rege werden) ירוש' בפ' מי שמתו בהלכה היה עומד (ירו' ברכו' פ"ג ד"ו רע"ד) תני[3]) קטן שיכול לאכול כזית דגן פורשין מצואתו וממימי רגליו ד' אמות [וכו'][4]) בעון[5]) קומי ר' אבהו מפני מה פורשין מצואתו [וממימי רגליו] ד' אמות אמר לון מפני שמחשבותיו רעות אמרו ליה ולאו קטן הוא אמר לון ולא כן כתיב (בראשית ח', כ"א) כי יצר לב האדם רע מנעוריו אמ' ר' יודן מנעריו כתיב[6]) משעה שננער[7]) לעולם[8]) וזה עוד בבראש' רבה (פל"ד)[9]) כמפורש בע' יצר.

נַעַר (בל"מ שם תואר לרך בשנים Knabe, Jüngling; נַעֲרָה Mädchen, Jungfrau ועוד עיין בפנים) בר"ג דחולי' (ה'.) והעורבים מביאים לו לחם ובשר (מ"א י"ז, ו') עורבים ממש ודילמא ב' גברי דשמייהו עורבים וכו' עד וישבו מארץ ישראל נערה קטנה (מ"ב ה', ב') וקשיא לן קרי לה קטנה וקרי לה נערה א"ר פדת קטנה דמן נערה נערן[10]). ובפ' עגלה ערופה בגמ' זקני העיר (סוט' מ"ו:) מאי נערים (מ"ב ב', כ"ג) קטנים א"ר אלעזר שמנוערין מן המצות קטנים שהם קטני אמנה[11]) במתניתא תנא נערים וביזו[12]) כקטנים מתקיף לה רב יוסף ודילמא על שם מקומן כדכתי' (מ"ב ה', ב') נערה קטנה וכו'. קיימא לן מבת י"ב שנים ויום אחד ולמעלה משתביא שתי שערות הרי היא נערה עד ו' חדשים ומששה חדשים ולמעלה היא בוגרת ומפורש בפ"ק דקידוש' בגמ' יתירה עליו אמה העבריה (קידו' ט"ז סע"א) סימנין אין להן קצבה למעלה מי"ב שנים ויום אחד לבת איזו עד[13]) שתביא שתי שערות הוו סימנים אבל פחות מכן שומא[14]) ובר"ג דפ' אלו נערות (כתובו' ל"ט.) מפורש משתביא ב' שערות עד ו' חדשים נקראת נערה מכאן ואילך נקראת בוגרת דקיימא לן (עיי"ע בגר וש"נ) אין בין תחילת נערות לתחילה בגרות אלא ו' חדשים בלבד (כעין זה פי' יש בע' בגר מן הגאון). *[אחי"ה הבאתי במסגר ונ"ל כי אחד מן המגיהים כתב זאת על פי' רבינו נתן וכעין זה תמצא בע' אדק [ארק] עיין מ"ש בח"א, ל"ו: ובע' דיופי (ח"ג, מ"ד.) הערה 1[15]). ופי' רבינו בזה הע' שייך לר"ח כדמוכח מהערת ה' אלטרה שהבאתי בע' בגר (ח"ב, י"ב.) ע"ש. וכנ"ה נַעַר (הקבוץ נערים) ולנקבה נערה ביומ' ע"ה: מגיל' ל"א: חגיג' י"ד. (ושם דורש ג"כ מפעל נָעַר א' עיי"ע ומ"ש) כתובו' ק"א: סוט' מ"ט: ובענין נערה הפכה קטנה עיין קידוש' מ"א. והלאה מ"ג: — ועוד נער שם מלאך עיין ב"ב ע"ה: דרוש הנער (זכרי' ב', ח') וביבמו' ט"ז: נדרש נער הייתי (תהלי' ל"ז, כ"ה) על שר העולם והוא מלאך מיטטרון שנקרא נער (המשרת) עיין היטב תוספו' יבמות שם ובחולי' ס'. ד"ה פסוק ובע' מיטטרון ציינתי

---

1) שכיר יום לי' לפנינו. 2) בנו"ג אפסיקתיה. 3) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובשדפ"ע תניא. 4) כי בירו' אי' עוד ואם איננו יכול וכו' ע"ש. 5) וכ"ה בגי' המהרש"ם ובנו"ג בעי. 6) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע מנערו. 7) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע שננעור, שניגעור. 8) בנו"ג שהוא כנער ויוצא לעולם. 9) ושם שהוא כנער לצאת ממעי אמו. 10) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ופי' דמן שם מקום נערה נקראה נערן ודע כי העיר נקראת נערה (יהושע ט"ז, ז') ובדה"י א' ז' כ"ח נערן ובנו"ג בדפ"ע קטנה דמן נערן ובחולי' ה'. סוטי מ"ו סע"ב מן נעורן (ולא נעורין כדעת הי' נייבויער גיאגי' 163 אשר השוהו לניירות עיי"ע נייר) וצ"ל נערן וכ"ה בויק"ר פכ"ג כגון . . יריחו לנערן ובשהש"ר פי' כשושנה לנועדן ובאיכ"ר פי' פרשה לנוערן וצ"ל לנערן. 11) בנו"ג שהיו מקטני אמנה. 12) בנו"ג נערים היו ובזבזו עצמן. 13) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר, ובשדפ"ע עת. 14) עיין שקלא וטריא (בקידי ט"ז סע"א ורע"ב) וברש"י. 15) וכל הפי' בע' דיופי שייך לר"ח כמו שנוכחתי עתה מפי' ר"ח חדשים מקרב בא מקובץ כ"י אנגייליק' בדפי' בש"ס ווילנ' עירו' ק"ד. ע"ש.

במד"ר קרוב לס"פ י"ב שאי' בפירוש נער ששמו מיטטרון — והשם המופשט נַעֲרוּת פי' כח הנעורים (Jugendkraft) שבת קי"א. גיטי' ע'. הן הן החזירוני לנערותי, שמ"ר פ"א והחזירה הקב"ה לנערותה ועוד עת הנעורים (Jugend-alter) הפכו זקנות קידושי' פ"ב. ירו' קידושי' ספ"ד דס"ו ע"ד בנערותו . . בזקנותו, דב"ר ספ"ח למד תורה בנערותו וכו' וביבמות ס"ב: אי' ילדותו. בב"ר פפ"ד דרש נער (בראשית ל"ז, ב') היה עושה מעשה נערות. ועוד ימי נערות (בבת) קידושי' ד'. (הפכו ימי בגרות) ושם: סימני נערות. נדה ס"ה. אין בין נערות לבגרות ועיי"ע בגר וש"נ] —

* נַעֲרָה, נַעֲרָן (שם עיר) קרוב ליריחו עיי"ע הקודם.

*נְעוֹרֶת (בל"מ שם לפשתה שאינה מנופצה כל צרכה Werg, Abfall von Flachs) סוט' מ"ח. כאש בנעורת, סנהד' ל"ז. אפשר אש בנעורת, חולי' פ"ח סע"א נעורת פשתן דקה, שבת כ': נעורת של פשתן עיי"ע חסן וירו' שבת רפ"ב ד"ד רע"ג עיי"ע נער א'. ירו' שבת פ"ד ד"ו ע"ד אנן תנינן נסורת תניא בית רבי נעורת הדא אמרה היא הדא היא הדא. תרג' ישעי' א', ל"א נעורת כיתנא.

* נַעֲרוּתָא (das Schreien) עיי"ע נער ה'.

נְעָתָא (לפי' רבינו בשר מת וא"כ מל"פ עיי' בפנים) בר"ג דפ' החובל בחבירו (ב"ק פ"ה.) מאי גרגותני אמר אביי נעתא כרביתא [1] פי' בשר המת שבחי. — (א"ב בנוסחי' כתוב נאתא) *[אחי"ה וגי' נאתא עיקר ובפרט לפי פי' רבינו והוא מל' צענד naçus (בל"י νέκυς) בל"פ نسا בל' הוצואריש נוסאי, נוסא, נסאי [2]) וא"כ גם כרביתא הוא ל' צענד kehrp פעהלוי karap ומזה בל"ר corpus ובל"א Körper [3]) פי' גוף וזה ממש כפי' הערוך (ועיי' החלוץ ח', קט"ו). ועוד עיי"ע נאתא גרגתני וע' נסים ב'] —

נף (= נוף מל"מ כמו נָף בל"ס ענין הנעת איזה דבר הנה והנה hin- und herschwingen ונרדף עם נָפָה, נָפַף ועיי' עוד בפנים) בפ' לולב הגזול (סוכ' כ"א.) ובמנחו' פ' ר' ישמעאל (מנחו' ס"ח.) ובר"ג דפ' יו"ט של ר"ה (ל'.) התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור. פי' „יום הנפת העומר והוא י"ו בניסן אסור לאכול מן החדש [4]) בפ"ד במעשרו' (מ"ה) מנפה מיד ליד ואוכל פי' מנענע מיד ליד שילך הקליפה מלשון נפה [5]) וי"א מנפח [6]) בפיו שילך הקליפה מלשון (בראשי' ב', ז.) ויפח באפיו. ביש מביאין פ"ח באהילות (מ"ה) טלית המְנַפְנֶפֶת פי' טלית תלויה ברוח והרוח מנשב בה ומנפנף אותה כל אלו לא מביאין הטומאה ולא חוצצין שאינן מקוימין. בפ' הבא על יבמתו (ס"ג.) אי במנפה תתנופפי [7]) הפוכי בעיסקא טב מינך. פי' חזא לשבולי דהוה קא נייפי כלומ' היתה רוח מנשבת בשיבולים והיו מתנופפין והולכין ובאין אמר להו רבא [8]) תניפא איתנופפי הפוכי בסחורא יתר הנאה ממך ויש ששונין אי במנפה תתנופפי פי' כמו הנפה שהולכת ובאה כן תתנופפי. בס"ג דפ"ק דסוכה (כ':) חזיין לפרסי ונפוותא [9]) בר"ג דתעניו' (ג':) אפשר בנפוותא [10]) פי' „יכולין להבר בלא רוח לכבור בכברה ולהסיר התבן מן הבר" [11]) בר"ג דפ' המוכר פירות (ב"ב צ"ד.) א"ר הונא אם בא לנפות מנפה את כולו פי' אם מצא הקונה בפירות יותר מכדי רובע לסאה אין יכול המוכר לומ' כבר הגיעוך מה שהוא עפרורית יותר מזה השיעור אחליפנו לך ואתן לך פירות כנגדו אלא חייב לנפות לו הכל [12]) בר"ג דפ' האשה שהלכה היא ובעלה (יבמו' קי"ד סע"ב) אפשר בההוא פורתא דנפיתא [13]) דשבקת הוה חיי. פי' בההוא קמח מעט שהנחת לו בנפה היה יכול לחיות אמרה [14]) ליה מר נמי ידע גם אתה יודע שלא היה יכול לחיות מיד הבין דבדדמי אמרה. *[אחי"ה השרש נוף נרדף עם נפה ונפף וכדמוכח מציון דיבמו' הנ"ל וגי' רבינו דלעיל עיי' הערה 7 וכנ"ה בהפעיל סוכ' נ"א: מֵנִיף בסודר עיי"ע אמן ב'. מ"ק ט"ז: קא מניפה עיי"ע חשל (ח"ג תקט"ו) ב"מ פ"ו. הניפי עלי עיי"ע מנפא. ירו' יומ' פ"א דל"ח ע"ג ומניפין (העבדים) לרבוניהם יפה נוף (תהלי' מ"ח, ג') נדרש בשו"ט הכל מניפין לה ובילק' ר' רמז תשנ"ה עליה ויק"ר

---

1) כ"ה בדפ"ר פיז' וויניצי' ובכ"י ק"ט בט"ס בריתא ויתר השנויים עיי"ע גרגתני וע' נאתא 2) עיי' יוסטי 169 וואולירס סח"ב 1553 פערלעס מיסצעללען 37 וע' נאתא. 3) מיסצעללען שם. 4) הועתק מפי' ר"ח בר"ה (בש"ס ווילנ'). 5) וכ מוכח מירו' מעשרו' פ"ד דנ"א סע"ב שלא ינפה לא בקנון ולא בתמחוי. 6) כ"ה נכון בדפ"ר ודפא"מ אבל בשדפ"ע מנפה ובנו"ג במשני' דש"ס בבלי מנפח מיד ליד (ופי' הרמב"ם מנפח: מנער) ובביצ' י"ג: מנפח על יד על יד ובמשני' דירו' מנפיח על יד על יד. 7) בנו"ג אי נייפת אתנופי. 8) בנו"ג רב. 9) ובע' פרם ז' פי' כמו נפה וכברה וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילי'). 10) כ"ה בכ"י ק"ט ודפו"ו ונשמט בטעות בשדפ"ע. 11) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ'). 12) וכ"ה בפירשב"ם בגוף הדבר ועיי' שט"מ. 13) בנו"ג דנפפיתא. 14) בדפ"ע אמר.

פכ"ח כיצד היה מניפו (את העומר). להניף אותו (ויק' ז', ל') תר"י ב' למנפא יתיה. בפלפל ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד ומנפנפת בו עיי"ע כנור. יפה נוף (תהלי' מ"ח, ג') נדרש בילק' שם: מנפנף את רגליה. התפלפל ע"ז כ"ד: ב"ר פנ"ד תנא דבי אליה רב' פי"א התנופפי עיי"ע ארמון ב' (ח"א, רצ"ג.) וש"נ. ובינוני פעול אהלו' פ"ח מ"ה עיי' לעיל. ומשרש נפה (נְפָא) בפיעל עיי' לעיל הציוני' ובפַעל ירו' שבת פ"ז ד"י. כד מְנַפְּיָא משום זורה. בינוני פעול מנחו' ס"ו. ע"ו: ויק"ר רפכ"ח פסיק' דר"כ צד ס"ט. מנופה ובפסיק' רבתי פ"ג דרש כברת הארץ (בראשית מ"ח, ז') מלשון כְּבָרָה: שהארץ מנופָה והולכת ובאה ככברה. ובהרחיב השרש נוף אי' נָפַף פסיק' רבתי פמ"א היפה כטל שהוא יוצא מתוכו ומנפף את הדגנים כמו מנפנף בילק' הנ"ל [1]), שבת קל"ד. האי ינוקא דלא מנשתין [2]) לינפפיה [3]) בנפוותא — והשם כל"מ (ישעי' ל, כ"ח) נָפָה (Sieb) אבות פ"ה מט"ו, ירו' כתובו' פ"ז דל"א: עיי"ע כבר (ח"ד קפ"ח.) ובל"א נַפְיָא ב"ק צ"ז: חולי' מ"ה. קכ"ד. עיי"ע תרט ב'. גיטי' ס"ט סע"א עיי"ע פארי א'. וכן נפיתא יבמו' קי"ד: לפי גי' רבינו הנ"ל ובנו"ג דנפיתא והוא כמו נפפא כגי' כ"י ש"ס בשבת קל"ד. ובנו"ג הקבוץ נפוָותָא כמו בב"מ וסוכ' לעיל בערוך. וכן נָפָן ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג עיי"ע מחצל וקבוץ עברי נָפוֹת מנחו' ע"ו: פסיקת' דר"כ צד ס"ט. י"ג נפות — והשם המופשט הֶנֶף הֲנָפָה עיי"ע בח"ג, רכ"ה]

נף (בל"מ פי' ענף (Wipfel, Ast, Zweig בס"פ ג' במעשרו' (מ"י) הכל הולך אחר הנוף. — (א"ב תרג' ועשה פרי למעלה (מ"ב י"ט' ל') ומרים נופיה לעילא) *[אחי"ה וכן תרג' פרי בישעי' ל"ז, ל"א ובהושע ט', ט"ז וא"כ תתכן גזרת נוף מפעל נוב sprossen עיי' פירשט או"מ נוף VI אבל בתרג' יחזק' י"ט, י; ל"א, ג' מתורג' כן ענף. וכנ"ה במעשרו' שם ובירושלים הלך הכל אחר הנוף ובתוספ' ערכי' פ"ה בט"ס הניף. סוכ' כ"ד: עירו' ט"ו. צ"ט סע"ב אם אין נופו גבוהה מן הארץ ירו' שביעי' פ"ב דל"ג ע"ד משקה על הנוף ויורד על העיקר וכו'. מכו' י"ב. עיי"ע נטי, נטה וש"נ בהשאילה קידו' מ': למה הצדיקים נמשלים בעוה"ז לאילן שכולו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה וכו' והקבוץ במד"ר פ"כ למה"ד לאדם שבא לקוץ את אילן מי שאינו בקי קוצץ את הנוֹפִים כל ענף וענף וכו'. ובילק' תהלי' ר' תשנ"ה בל"נ יָפָה נופות שלה בהקפת המזבח] —

* נֹף (= מֹנף עיר המהוללה במצרים (Memphis עיי"ע מפיס ב'.

* נויץ, נוֹצָה, נוֹר עיי"ע בלי וי"ו.

נָפַח (מל"מ ובל"ס נְפַח ובל"ע نفخ — wehen, ein— aufblasen) בר"ג דפ' שור שנגח את הפרה (ב"ק מ"ז.) נפחה [4]) מאי פי' שבח שהיתה נפוחה ונראית בעלת בשר אותו שבח למי. בפ' השוכר את האומנין בגמ' השוכר את החמור להביא וכו' עד מפני שהנפח קשה כמשאוי (ב"מ פ'. במשנ') גמר' (שם) אביי אמר קשה כמשאוי תנן ניפחא [5]) כי תקלא פי' אם פסק בהדיה לתך חטים והביא לתך שעורים כלתך חטים דמי דנפח שעורים קשי ליה כמשאוי של חטים ואם הוסיף על לתך שעורים ג' קבין חייב ומתניתין הכי שמעינן תבואה והביא תבן חייב ואם הוסיף תיקלא כי תיקלא פי' לא מחייב עד דמייתי עלה כולה האי דליהוי כהו משקל לתך חטים ונפח קא חשיב תוספת [6]). — (א"ב תרג' לצבת בטן (במדבר ה' כ"ב) לאפחא מעין) *[אחי"ה בתרג' שם הרבה פעמי' עיי' הדוגמאו' במתורגמן ובעמת"ר לה' לעווי. וכנ"ה בב"מ ס': עיי"ע חזרא וע' שרבט ב'. גיטי' ס"ט סע"א לינפח ליה, חולי' מ"ו רע"ב נפחינן לה ועיי"ע אווש וע' בץ א'. ושם מ"ז: נפיחא (בינוני פעיל) עיי"ע אפי ב' זבחי' צ"ד סע"א לפי גי' רבינו בע' בטן ג' (ח"ב' מ"ב:) ע"ש. סנהד' צ"ו רע"א דקא נפח ליה וכו' ויק"ר ס"פ ל"ג עיי"ע נבוכדנצר. מכשירין פ"א מ"ה עיי"ע פח א' וש"נ שבת פ"ה: המנפח בכלי זכוכית וכו' ובירו' שבת ספ"ז ד"י ע"ד הנופח כלי זכוכית ושם ספי"ח דט"ז ע"ג נופח לתוך חוטמה. ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: וירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג עיי"ע לע ב' וע' פח ב'. ירו' ביצ' ספ"ב דס"ב: מינפוח שרי, ירו' תעני' פ"ב דס"ה: נפח צפונה. ירו' מעש' שני ספ"ד דנ"ה רע"ג נפח בפומיה ושם ובדנ"ה ע"ב ובירו' ברכו' פ"ט די"ד: תיפח רוח דההוא גברא, סנהד' צ"ז: תיפח עצמן (ברש"י תיפח נפשו) של מחשבי קיצין. אתפעל שבת כ"ו.

---

[1]) ועיי' דרוש בפסיק' דר"כ צד ע'. גשם נדבות תניף אלהים (תהלים ס"ח, י') אם גשם הוא צריכה נדבות ואם טל הוא צריכה תניף אלהים, ועיי' בילק' תהלי' ר' תשצ"ה ושם נשמט בטעות תניף. [2]) כגי' כ"י ש"ס ובכ"י א"פ מנשתים וכגי' רבינו עיי"ע שתם א' ובנו"ג מנשתיה. [3]) בכ"י ש"ס בט"ס ליכפפיה. [4]) ובמפיק ה"א נפחה ובכ"י ק"ט ובש"ס אי' באליף נפחא. [5]) בנו"ג נפחא. [6]) ובזה עולה יפה פי' הריטב"א ע"ש בחידו' ובשט"מ בסוגי'.

אינפח בה נורא, ירו׳ מעש׳ שני הנ״ל אינפחן, תרג׳ קהל׳ י״ב, ה׳ ויתנפחון. אִתַּפעל תרג׳ איוב י״ט, כ״ו אִתַּפַּח[1]) פיעל ופַעל ברכו׳ י״ט: פסחי׳ צ״ב: עיי״ע פח א׳. ביצ׳ י״ג: מנפח על יד על יד ויותר טוב מנפה עיי״ע נף א׳. סנהד׳ מ״ג. מנפח רב ששת בידיה וכ״ה בב״ב קל״ד: ופי׳ רגמ״ה מפיח בידיה, ירו׳ פיאה פ״ח דכ״א: המנפח את שוקיו, איכ״ר פ׳ רבתי ד״ה חד כותאי: מנפחין לי בלועיהון, שם: וכד היו מנפחין ליה בלועיהן דאינון מנפחין. והשם נֶפֶח בכינוי נִפְחָהּ כפי גי׳ רבינו בריש זה הערך ובל״א נִפְחָא ניפחא ב״מ פ׳. עיי׳ לעיל. ע״ז ל״ד: ניחא ליה בנפחא והשם המופשט נִיפּוּחַ ב״ב ע״ט. ולנקבה נְפִיחָה (בל״ם נְפִיחוּתָא) ירו׳ שבת פ״ב ד״ה. כיבה בנפיחה אחת. ב״ר ספי״ד לפי שבעוה״ז בנפיחה וכו׳ ודרש ויפח (בראשי׳ ב׳, ז׳) ועוד ענינה נשימה ירו׳ מגילי פ״ג דע״ד: צריך לאומרן בנפיחה אחת (בבבלי ט״ז: אי׳ בנשימה) וכעין זה מַפַּח בל״מ ובצרוף נפש (איוב י״א, כ׳) [2]).

נַפָּח (פי׳ נופח באש Schmied) תרג׳ חרש ברזל (ישעי׳ מ״ה, י״ב) נפחא מפרזלא. *[אחי״ה וכ״ה בתרג׳ שם נ״ד, ט״ז והקבוץ לשופטי׳ ה׳, כ״ח; לירמי׳ ו׳, כ״ט וכנ״ה בדרז״ל תוספת׳ ב״ק פ״ו נכנס לחנותו של נַפָּח ב״ר פפ״ד משל לנפח וכו׳, קהל״ר פ׳ בכל עת הלך נפח לפחמו, ירו׳ ב״ב רפ״ב די״ג: כגון קיני או כנפח. ושם הקבוץ ולא של נַפָּחִין. ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח רע״ב[3]) וירו׳ סנהד׳ פ״א די״ח ע״ג ובבבלי בכ״מ בר נפחא כינוי לר׳ יוחנן עיי״ע בן נפח וע׳ בר נפחא. ועוד היה כינוי לר׳ יצחק ע״ש. ומצאתי העם אחת שנקרא ג״כ בן נפח בבבלי והוא בעירו׳ ע״ב סע״ב כפי גי׳ כ״י ש״ם ואו״ז הל׳ עירו׳ סי׳ קע״ג מעשה בבן נפח שהיו לו חמש חצירות וכו׳ ובנו״ג בבן נפחא ובתוספת׳ עירו׳ פ״ז (ה׳) בכ״י אירפורט אי׳ בפירוש מעשה בר׳ יצחק נפחא וכן היה שם הפרטי לר׳ מנחם כפי גי׳ כ״י אירפ׳ בתוספ׳ כתובו׳ פ״ה ר׳ מנחם בן נפח אומר בכ״י וויען חסר בן. בֵּי נַפָּחָא גיטי׳ ס״ט: עיי״ע בי נַפָּחָא ח״ב, ג״ב. ע״ש. ובענין שם עוף עיי״ע בר נפחא ב׳ (שם קע״ט)]

נַפְטְ (בל״ע نفط פרסי نفت (עיי״ע נטפיק) בל״ר ויוני naphta ,νάφθα Bergöl) בפ׳ במה מדליקין (שבת כ״ד:) בעטרן ובנפט. בס״ג דפ׳ א״ל הממונה (יומי׳ ל״ח:) בא ליטמא פותחין לו וכו׳ עד בא למדוד נפט. בס״ג דנדרי׳ (צ״א:) חד מן הלין גוים נפטויי פי׳ מוכרי נפט ובלעז פיטרולי״או[4]). — (א״ב פי׳ שמן הנוטף מבין הסלעים. תרג׳ בפסוק בימים ההם כשבת (תרג׳ שני לאסתר א׳, ב׳) מתיב ואמר לה נפט וכן שמו בל״ר ויוני) *[אחי״ה וכן בל״ע ופ׳. וכנ״ה בשבת כ״ו. אין מדליקין בנפט לבן וכו׳ (ועיי׳ ג״כ ירו׳ שבת פ״ב ד״ד ע״ד) שם מ״ו. שרגא דנפטא, יומ׳ ל״ח סע״ב מוכר נפט, ירו׳ סנהד׳ רפ״ז דכ״ד: פתילה של נפט, ירו׳ סוט׳ רפ״ז, כ״ב: אש כנגד הנפט שלהן, תר״י ב׳ לשמות י״ד, כ״ד ורמא עליהון נפטא ואשתא. פסיקת׳ דר״כ צד ס״ז. ואח״כ הביא עליהם נפט, תנחומ׳ הישן בא סי׳ ד׳ זורק בהם נפט והתואר בקבוץ נדרי׳ הנ״ל — תוספת׳ ושבת ספ״ט (י׳) הנופט בשבת ע״ג סע״ב המנפט צ״ל המנפס עיי״ע נפס ב׳ וע׳ פץ א׳] —

* נַפְיָא, נַפְיְתָא פי׳ נפה Sieb עיי״ע נף והקבוץ נַפְוָותָא שם.

* נפיא (מין דג) תוספת׳ חולי׳ ספ״ג הסולתנית ונפיא ובכ״י אירפ׳ ואנפיא אולי צ״ל ואפיאן ועיי״ע אפיין (ח״א, רט״ו).

נֹפֶךְ (= נוֹפֶךְ לדעת רבינו מל״מ אבן יקרה Edel-stein אבל עיי׳ בפנים) בפ׳ האיש מקדש בגמ׳ דסמוך התקדשי לי בכוס (קידו׳ מ״ח:) ובפ׳ הגוזל עצים בגמ׳ הנותן לאומנים (ב״ק צ״ט:) כגון שהוסיף לה נופך משלו. פי׳ נפך ספיר ויהלם (שמות כ״ח, י״ח). *[אחי״ה אף אם פי׳ התוספו׳ בקידושי׳ ט׳. ד״ה והילכתא קצת מוכיח כפי׳ הערוך בכ״ז קשה להלמו ואולי הוא ל״ע نفقة = מתנה או אולי היא نفقة יציאה Ausgabe ועוד הדבר צריך לימוד] —

נפל (= נִיפּוֹל מין ארבה טהור eine erlaubte Heu-schreckenart) בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ ובחגבים (חולי׳ כ״ה, סע״א) חרגול זה ניפול. *[אחי״ה וכ״ה בספרא שמיני פרש׳ ג׳ פרק ח׳ חרגול זה נפול[5]) וכ״ה בתר״י א׳ וית ניפולא אמור מעתה שני׳ רבינו נעלא טעות היא עיי״ע ובמו״ע. ובחולי׳ ס״ה רע״ב אי׳ סלעם זה נפול ומסיק בדף ס״ו סע״א מר כי אתריה ומר כי אתריה עיי׳ פירש״י. וכגי׳ הספרא בלי יו״ד אחר הנו״ן אי׳ ג״כ בפי׳ רגמ״ה

---

1) לפי גי׳ כ״י אצל ה׳ לעווי. 2) ומזה באפעל בתרג׳ שם לאיוב ל״א, ל״ט; לש״א ב׳, ל״ג. 3) ולא סע״ב כראי׳ בע בן נפח ח״ב, קי״ז. 4) בלאי״ט petrolio = בל״ר petroleum בל״י πετρέλαιον ובמסעות ר׳ בנימין פיט רולין 5) ובמקרא אי׳ החרגול (ויקי׳ יא, כ״ב).

בחולי׳ (קובץ כ״י אנג׳ סוף דף שי״ז). ובפעם שנית גרס נפיל ולפי זה נראה שנגזר מל״פ הרשום׳ בע׳ ניפול והוא שם כולל לכל צאצאים רכים ועוד עיי׳ نوفل בל״ע שפי׳ ילדי איזה בעלי חיים]

נפל (= נִיפְלָא פי׳ גבור der Riese תואר לשם כוכב הנקרא Orion עיי׳ בפנים) עשה עש כסיל (איוב ט׳, ט׳)[1] תרג׳ דעבד עש ניפלא. או מושכות כסיל [תפתח] (שם ל״ח, ל״א) תרג׳ או אשלי דנגדין[2] ניפלי [תשרי]. — (א״ב פי׳ בל״י ענן עב ונקראו כן כוכבים אשר הם חשוכים וכמעט לא יאורו אורם) *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י νεφέλη ענן. והנכון שהוא מל״מ נפילים פי׳ הם הענקים והגבורים וכן נקראו הככבים הגדולים עיי׳ מ״ש בע׳ כסיל (ח״ד, רע״ד) ומזה גם בקבוץ וכסיליהם (ישעי׳ י״ג, י׳) תרג׳ ונפיליהון. ודע עוד כי כסיל עומד במצב משופע ודמוהו היונים לכסיל בחושך הולך וכאיש שכור העומד לנפול (עיי׳ מ״ש שטערן במ״ע ג״ג ח״ג, 260) ואולי עפ״י זה הדמיון העתיק גם התרג׳ כסיל ע״י ניפלא — ובהנחה הראשונה פי׳ ניפלא כמו נפילא גבור וענק ובזה הענין מבואר היטב מחלת בן נפילין והוא הקבוץ מן נפיל, נפילא עיי״ע בן נפיל ב׳[3] ועוד תואר למין הלטאה מטעם האמור בע׳ בן נפיל א׳ (ח״ב קי״ז). ומזה בשמ״ר ספט״ו זעזע את המים[4] והראהו את בן נפילים ומאשר גדל על חוף מי נילוס דרש כן קול ה׳ על המים (תהלי׳ כ״ט, ג׳) ויש ממיני צב שגדלים בישוב ולכן דרש ג״כ בסמוך זעזע את הישוב והראהו את הצב ומל״ע ضب Eidechsenart עיי״ע בן נפיל א׳ בהערה 2 — ועוד נפיל ולנקבה נפילא ברות רב׳ פ׳ ולנעמי נפיל נסיב לנפילא מה הם מעמידין גבורי חיל וכו׳]

* נֵפֶל (מל״מ שם לולד נולד קודם זמנו Abortus, Frühgeburt, unzeitige Geburt) שבת קל״ה סע״ב כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל . . שמנת ימים בבהמה אינו נפל וכ״ה בירו׳ יבמו׳ ספי״א די״ב: ושם: כל המתקיים באדם שלשים יום אינו נפל וכו׳. (ועל פי זה בתר״י א׳ לויק׳ כ״ב כ״ז) פסחי׳ ט׳ רע״ב נפל הפילה והקבוץ נְפָלִים שבת ל״ב: ירו׳ נדה פ״ג ד״נ ע״ד ירו׳ שביעי׳ ספ״ד דל״ה ע״ג פסיקת׳ רבתי פל״ו ב״ר פ״כ תוספת׳ ב״ק פ״ד והפכו בן קיימא ובל״א נְפִילָא תרג׳ לתהלי׳ נ״ח, ט׳ היך נפילא[5]) ובתרג׳ איוב ג׳ ט״ו נִפְלָא והקבוץ כ״ב ק״א: ק״ב: נִפְלֵי.

* נִיפּוּל, נְפִילָה, נִיפְלָה, נִיפּוּלִין עיי״ע פל ה׳ וש״נ ועוד כל המסתעף משרש נפל — ובענין ניפול דב״ב כ״ג רע״ב עיי׳ ג״כ ע׳ נפל א׳ ומ״ש בזה הע׳ אחר ע׳ ניצ׳ ובענין בר נָפְלֵי (סנהד׳ צ״ו:) תואר למשיח עיי״ע בר נפלי (ח״ב, קע״ט).

* נִיפּוֹלְיָה, נִיפּוֹלִין (שם מקום = Νέας πόλεως Νεάπολις עיי׳ בפנים) ירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ד ע״ד ר׳ ישמעאל בי ר׳ יוסי אזל להדא ניפוליה אתון כותייה לגביה וכו׳. במד״ר ס״פ כ״ג שכם בהר אפרים (יהושע כ׳, ז׳) זהו נפולין. דב״ר פ״ג ניפולין של כותיים. וכ״ה בע׳ נפל ללונזאנו ויפה פי׳ עיר שכם נקראת נאפולי ועוד היום נקרא נאבלוס והיא קרובה להר גריזים ששם הכותים ע״כ. והעיר הזאת אשר הוזכרה בראשונה במלחמות לבן מתתיהו (די׳ ח׳, א׳) היא נבנתה במקום שכם ההרוס ונקראת היום نابلس עיי׳ וויענער רוו״ב ע׳ שכם ונייבויער 168 — ועוד עיי״ע פלטנוס ומ״ש.

* נִפְנֵף (פלפל מן נוף fächeln, hin- und her- bewegen) עיי״ע נף א׳.

נפס (= נפוס פי׳ מין צנון Rettigart) בריש כלאי׳ (פ״א מ״ג) הלפת והנפוס והכרוב והתרובתור[6]). בריש עוקצין (פ״א מ״ב) שרשי החזרת והצנון והנפוס. ירוש׳ נפוץ[7]) ופי׳ ר׳ דניאל ז״ל בלעז רדיק״י[8]) וי״א פשטינקי. בס״ג דפ׳ האשה שהלכה היא (יבמו׳ קי״ח:) ובפ׳ המדיר בגמ׳ דסמוך כל המומין (כתובו׳ ע״ה.) דנפסא גברא תיקריא בסיפי

---

[1]) כ״ה לנכון ברפ״ר ובעה״ק שנ״ב אבל בשאר דפ״ע אי׳ עושה כימה וכסיל והוא פסוק ח׳ בעמוס ה׳ ושם התרג׳ כימה וכסילא ורבינו כיון לאיוב כדמוכח מתרג׳ שהביא. [2]) כ״ה ברפ״ר ואמ׳ ובדפ״וו דנגרין. [3]) ח״ב, קי״ח ושם פי׳ ג״כ מענין ניפלא שדברנו בו קודם לזה כי יש מי שקורא זה החלי: חלי ככבים. [4]) כ״ה נכון וכגי׳ יפה תואר ולא ימים [5]) כ״ה בכ״י תרג׳ ובנו״ג נפולא. [6]) ברפ״ו והתרובתיר וצ״ל והתרובתור כגי׳ כ״י ק״ט ורפא״מ וכלפנינו בכלאי׳ שם. ושם תסדר הלפת (והנפוץ) [צ״ל כגי׳ כ״י ש״ס: והנפוס] והכרוב והתרובתור ובע׳ תרבתר גרס בלי וי״ו והנכון בוי״ו כי הוראתה מל״פ ترب تار פי׳ כרוב דקיק כפי׳ הירו׳ ולעף פפלנ״צ 214 לא פתרו. [7]) כ״ה בד״פ א״מ ובשרפ״ע בט״ס נפון ואולי כן מצא רבינו בירו׳ וכדאי׳ בנוסח׳ במשני׳ דכלאי׳ אבל לפנינו בירו׳ אי׳ לנכון בכלאי׳ פ״א מ״ג ומ״ה וכן בגמ׳ שם דף נ״ז. בסמ״ך בסוף. [8]) כ״ה נכון אבל בקצת כ״י דריק, בריק וט״ס הוא וכיון ללאי״ט Rättig radice.

בבא וליתיב דקלסא גברא [1]) טלפחי לקידרא לא בעיא. פי' שומרי ירקות כגון נפום וקולסי כרוב כלום' אפי' בעלים שלהן נ ב ז י ן [2]) יותר כבוד יש להן מלישב באלמנות. ור"ח ז"ל פי' קולסא בדי תרדין ובדי כרוב [3]) שמיהן יוצאין עליהן ונקראין (נפום) [4]) קולסי כרוב וקולסי תרדין אפי' בעלה של אשה קולסא היה ממתק את הקדירה ולא היתה צריכה למתק אותה בעדשים כל אלה להראות כי אפי' איש פחות אשה רוצה בו נפסיא כגון נפיא [5]) שמנפין בה את התבואה וכל דבר ארוך ורחב ויש לו ציצין ופרחין קוראין אותו נ פ ו ס א [6]) כאשר שנינו (כלאי' פ"א מ"ה) הצנון והנפום [7]) והוא שמרובין עליו וכן הוא אומר אפי' נפוסא בעלה של אשה היתה יכולה לתלות על פתחה כאמלתרא ומועיל לה יותר מלישב ב ד ד [8]). פ"א לדבר מאום קורין בל' יון נפס וקולסא כעין לעג וקלם (תהלי' מ"ד, י"ד) כלומ' מי שבעלה מאום ונבזה מאוד. — (א"ב פי' בל"ר מין לפת ודומה לו בפרח וזרע ואינו כלאים בלפת ודומה לצנון בעלים ושרש והוא כלאים עם הצנון כי בכלאים הולכים אחר הזרע [9]). ונראה לי פירוש דנפסא גברא שהאבר שלו עב וקצר כמו לפת ואינו נכנס באותו מקום ונשאר כמו תקרא בסוף הבית, דקלסא גברא פי' שהאבר שלו דק וארוך כמו קולס שהוא בד הירקות ועשבים אומרת האשה שאינה מבקשת דף ומכסה לקדרה כי אם דבר שיכנס בה וטלפחא הוא דף ונסר של גת והאומרות כן זנות תחת בעליהן. ובנוסחאות כתוב דנפצא [10]) ופירש"י מנפץ צמר) *[אחי"ה וזה לשון הירוש' כלאי' פ"א דכ"ז. הלפת והצנון הילכו בהן אחר הפרי הלפת והנפום הילכו בהן אחר העלין התיבון הרי צנון ונפום הרי פרי דומה והעלין דומין ותימר כלאים א"ר יונה בזה הילכו בהן אחר טעם הפרי וא"כ מפני שפרי והעלין של נפום דומין ללפת (= لفت Rübe) יתכן כנוי שמו נפום מל"ר Steckrübe, napus אבל בכ"ז הוא מין צנון שטעמו כשל צנון בל"י ירו' ῥαφανὶς raphanus, ואולי זכרון השם נפום ג"כ משובש ῥαφανὶς ורבינו היטב פירשו ע"י לעז הנ"ל שהוא צנון. וכן דעת רה"ג בעוקצי' הנ"ל שפירשו ע"י הימא והוא ב ל"ס ח א מ א ובלרז"ל חמא עיי"ע חם ו' [11]) והוא צנון ארוך וכן פי' הרמב"ם בכלאי' פ"א מ"ג הנפוץ [צ"ל הנפום] והוא הצנון שבארץ הצבי ודומה ללפת ובעוקצי' פי' ,ונפום הצנון הידוע בל' ערב באלשא"מי" והוא فجل الشامي = צנון הסורי וזה המין באמת דומה ללפת והוא מתוק ורך כדאי' בפליניאום י"ט, כ"ו, ג' וז"ל Alterum (genus raphani) rapi figura, quod vocant S y r i a c u m suavissimum fere ac tenerrimum etc. etc. ובענין דנפסא גברא וכו' לפי' הערוך שומרי ירקים וכו' צריך לנקד נַפּוּסָא ולפי פ"א לדבר מאום קורין בל"י נפס כיון לל"י νήπιος עולל ופתי närrisch, thöricht וכן העתיקו ע' זקני' פתי (תהלי' י"ט, ח'; קט"ז, ו'; קי"ט, ק"ל.) ורש"י פי' בכתובו' נפסא מנפס צמר (ועיי' ג"כ ליבמו' שם) וא"כ הוא מע' הבא אח"ז ור"ב פי' מזה הערך וכן דעתי כלומ' מי שהוא רחב ועגול כצנון ולא כפי' ר"ב שאינו ראוי למי שאמרו] —

נְפַס (מל"ע نفض בל"ס נְפַס מכה ומנער הצמר ביד ausschütteln, hecheln, Wolle klopfen) בפ' ר"א אומ' האורג (שבת ק"ה רע"ב) המלבן והמנפס[12]). בסוף חלומות דפ' הרואה (ברכו' נ"ח.) ניפס וטוה[13]). בפ' כלל גדול אמרו בשבת (ע"ג.) המלבנו והמנפסו ויש ששונין כולן בצדי[14]) ופי' כמו (חולי' כ"א:) דייק ונפיץ. בר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ג:) הא דנפסי נפוסי[15]) הא דסרקי סרוקי[16]). — (א"ב פי' מפריד ומנער הצמר ביד) *[אחי"ה ויפה פי' ר"ב ומל"ע וסו' הנ"ל וכתיבה בל"ע ע"י ض היא לעומת ץ ובאמת כ"ה בש"ס בבלי אבל בירו' אי' בסמ"ך עפ"י משקל הסורי עיי' ג"כ ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג ההין

---

[1]) ואולי לא גרס רב אשי אמר כדאי' לפנינו ובע' קלס א' גרס דקולסא וכ"ה ישר. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדע"פ מבוזין. [3]) וכיון לנכון לל"י ורו' Stengel καυλός, caulis. [4]) יש למחוק ול"י בכ"י ק"ט. [5]) עיי"ע נף א'. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע נפיסא. [7]) וכ"ה בירוש' ובנו"ג והנפוץ. [8]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' ולא בדר כדאי' בדפו"ו. [9]) ועיי' ירוש' כלאי' פ"א הל"ה דף כ"ז. [10]) אבל בכתובו' דנפסא. [11]) בח"ג תכ"ד ושם פי' מל"י והזרתי בו כי הוא ל"ס הנ"ל עיי' סוף ח"ד, שס"ח ופפלנצ"כ להי' לעף 310 וש"נ פי' הרמב"ם כ"י ומ"ש בל"ע فجل رقاق צ"ל الفجل الدقاق כמו שהעירני במכתב החי' לעף. [12]) וכ"ה בירו' ובמשניו' דפי' פיזרו ובנו"ג והמנפץ. [13]) וכ"ה בתוספ' ברכו' רפ"ז (ו') לגי' כ"י אירפ' וכ"ה בירוש' ברכות פ"ט די"ג ע"ג ובנו"ג שם ובש"ס נפץ בכ"י ש"ס בט"ס מבא ואולי צ"ל צבע כדאי' בתוספ' וירוש' עיי' ד"ס שם. [14]) וכ"ה לפנינו בשבת שם ובדף ע"ג: המנפץ והמנפט וצ"ל והמנפס וכ"ה בע' פץ א' ע"ש פירושו. [15]) ובנו"ג דנפציה נפוצי וכ"ה בע' סרק ב' וכגי' רבינו בכאן אי' בכ"י ש"ס ה' וברש"י בדפ"ש (עיי' ד"ס ב"ק צד קי"ג:). [16]) בכ"י ק"ט ובכ"י ש"ס מינכען דסדקיה סדוקי אבל בע' סרק ב' ג"כ ברי"ש.

דנפים סיב הוצין גומא חייב משום מנפס. ומזה הענין פירש"י יבמו' קי"ח: כתובו' ע"ה דנפסא (דנפצא) גברא עיי"ע הקודם]

*1 נָפַע (כמו נָפַח einhauchen) שמ"ר פ"א פועה (שמו' א', ט"ו) שהיתה נופעת יין בתינוק אחר אמו בהפעיל: שהיתה מפיעה את התינוק כשהיו אומרים מת. ודרוש אחר עיי"ע פע א'.

* 2 נְפַע (פי' כמו נָפַץ (ע' וצ' מתחלפות) zer-schlagen) תרג' יפצץ (ירמי' כג, כ"ט) דמנפע עיי"ע פע ב'. אתפעל תרג' דה"י ב' ל"ג, י"ג אִתְנַפָּעַת בקצת דפוסי' בט"ס אתכפעת.

1 נָפַץ (כמו נָפַס ענין נעירה ועוד מל"מ ענין פיזור ונציתה ab- ausschütten, ausschütteln, zerschlagen) בפ' חבית בגמ' מי שנשרו (שבת קמ"ז.) חזא רבנן דקא מנפצי גלימייהו. בע"ז בפ' השוכר בגמ' נטל את המשפך (ע"ז ע"ב:) קטיפי קטופי אי נמי נפצי נפוצי[1]. בפ' בהמה המקשה בגמ' בהמה שנחתכו (חולי' ע"ו:) הוה חד שני מחבריה נפציה אשכחיה[2] תרי. — (א"ב ענין נעירה. ונפס ונפץ ענין אחד הוא תרג' בפסוק להביא את ושתי (אסת' א', י"א) ומנפצן עמר וכיתן) *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובנו"ג ומנפסן. ומ"ש המתורגמן בע' נפץ ב' ברמז על התרג' ישעי' מ"ד, י"ג נפיץ בחוטא וי"א ל' שברון לא נהירא (עיי"ע הבא אח"ז) והוא ג"כ ל' נעירה כמו דוגמאות בע' נפץ א' וכן תרג' אונקל' ותער (הבין מן נער) ונפצת וכן תרג' התנערי (ישעי' נ"ב, ב') (באתפעל) אתנפצי. ותרג' לשופטי' ו', ל"ח עיי"ע פץ א' ומ"ש. וש"נ ג"כ כתובו' ע"ב. שתמלא ונופצת בענין שכבת זרע והוא לעומת לשון המשנה (כתובו' ע"א:) מערה לאשפה ועוד עיי' ירוש' שהובא בע' פץ א' וש"נ ג"כ נדה ס"ז. ובכורי' פ"א מ"ח נופץ ואינו קורא. ב"ר פל"ו דנפצה עוברה. פעיל חולי' נ"א: עיי"ע נפס ב'. צווי פוץ יומ' כ': נדה ל"א: עיי"ע פץ א'. בפיעל ובפַעל שבת ע"ג: עיי"ע נפס ב'. כלאי' פ"ה מ"ז ירו' כלאי' ספ"ה ד"ל. אם אביב יְנַפֵּץ. חולי' קי"ג. מנפץ ליה עיי"ע גלל ד'. ונראה מזה הענין דמנפצי ליה (ב"ב מ"ב.)[3] לא מנפצנא לך (כתובו' צ"א:) ענין פירוד ונעירה abschütteln, los-machen ורבינו הביאם בע' פץ ג' (עיי' גי' דפ"ר ויק"ר ספי"ט שמשמנפצו (עצם של מוח) אין בו מאומה. והשם המופשט ירו' ערלה פ"א ד"ס סע"ד היא שבירה היא נפיצה. והפעל מזו ההוראה בתרג' ירמי' נ"א, ל"ד עיי"ע פץ א'. ולכ"ג, כ"ט עיי"ע נפע ב' ופע ב'] —

2 נְפַץ (מע' הקודם ענין נעירה abschütteln) תרג' חרש עצים נטה קו (ישעי' מ"ד, י"ג) נגרא אעין נפיץ בחוטא. *[אחי"ה לא ידעתי למה הביאו בע' מיוחד (ובעל מתורגמן כללו בתרג' אסת' הרשומ' בע' הקודם שהביא ר"ב) ופי' כתם מלאכת המעצד אז אומן העצים ינער צבע מקו המדה לסמן תואר הפסל בצבע השרד] —

* נוֹפֶץ (נ"ל מל"ע نفاض Schurzfell) תוספת' ב"ב רפ"ד היה עליו שליף מלא נופצו ונותנין לו פי' אם היה על החמור טעינה ומשא כמלא מטפחת (של עור וכדומה) שקושרין עליהם העבדנין בשעת מלאכתן. נותנין זו הטעינה ללוקח דלא קפיד עליו המוכר. ולא ראיתי מי שהעיר על זו המלה.

נפק (= נַפְקָא פי' זיז היוצא ובולט מפעל נְפַק hervorragendes G e s i m s) בפ'כיצד משתתפין בגמ' דסמוך גזוזטרא (עירו' פ"ז:) כגון דעבד לה ארבעה[4] נפקי[5] אפומה פי' גיפופי ד ה ו י י ן[6] בד' מחיצות על פי האמה דהוי אותו מקום שנחלק במחיצות רשות היחיד. *[אחי"ה וז"ל ר"ח בעירו' (בש"ס ווילנא): ד' גפופי[7] אפומה: פי' נפופי כגון אבנים בולטות מצדי החלון שחשובות כמחיצות וכו'. וא"כ גם ר"ח פי' מל' נפק כלומ' אבנים בולטות והוא כענין זיז ועוד עיי"ע גף ב'. ורש"י פי' ניפקי מ ו צ א ו ת וכן תרג' הפשיט' מוצא (איוב כ"ח, א') ע' נֶפְקָא — ותרג' מגרעות (מ"א ו', ו') נַפְקְתָא] —

נפק (נַפְקָא מפעל נפק פי' מה שיוצא היינו צואה בל"ס מַפַּקְתָּא Excrement) ברפואות דמי שאחזו (גיטי' ס"ט רע"ב) נפקא דכלבא חיורא. פי' צואת כלב לבן. ונפקא[8] לא ניכול משום דמפריש (שם)[9] פי' ד מ ע ק ר[10]. — (א"ב תרג' אשר יצאת

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ושם קטפי ובדפ"ע קטיפו קטופי אי נמי נפיצו נפוצי. [2]) בנו"ג ואשכח. [3]) כפי גי' דפ"ע אבל בכ"י דמנפצי עיי"ע פץ ג'. [4]) וכ"ה בש"ס דפי' שונצי' ובפי' ר"ח אבל לפנינו לי' ועיי' חי' הריטב"א. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"נ ניפקי. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו בט"ס דהיזין. [7]) כ"ה גירסתו. [8]) בנו"ג וניפקא. [9]) ושם הגי' דמפריק. [10]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע ובכ"י ק"ט דמעקיר, ורש"י פי' דמנתק איבריו,

משם (בראשי' כ"ד, ה') דנפקתא [1]) מתמן *[אחי"ה וכגי' המתורגמן עיי"ש הדוגמאות זולתה. וכנ"ה מ י צ י א ת מ ע י י ם בחולי' נ"ו סע"ב ונפוק מעייניה פי' יצאו מעיו. מ י צ י א ת נ ש מ ה ירו' חגיג' רפ"ב דע"ז. רוחא היא דנפקא. בהוספת אל"ף בראש קהל"ר פ' תן חלק: אנפקין בתריה. ובירו' לפעמים בקשר מי (פי' כד) מקצור מן עיי' הדוגמאות בע' מי ב' ובתיבה אחת קהל"ר פ' חופר גומץ: מינפק ליה כמו מן נפק, ירו' תענית פ"ד דס"ט. מנפקין. וכבר אי' נפק במקרא (דניאל ב', י"ד; ג' כ"ו וזולתו). צווי פוק ברכו' מ"ה. שבת ק"ו. עיי"ע פק ג'. ועוד ענינו כ מ ו י צ א בל"מ ד"מ כתובו' ע"ב. מאי נפקא לה מינה פי' מה יוצא מזה, ביצ' ו': סוט' מ"ח, סע"א חולי' מ"ג סע"א למאי נפקא מינה ישם ס' סע"ב מאי נפקא מינה, סנהד' ק"ט סע"ב מאי נפקא לך מינה. חולי' מ"ב. מנה ליה? נפקא ליה וכו' פי' יוצא מזה או זה הפסוק ובירו' מורגל תחת מאי נפקא מינה לומר מה נפק מינהון או מה נפק מביניהון עיי' כמה פעמי' ירו' כלאי' פ"א דכ"ז. ירו' שבת פ"ו ד"ח. ועוד בענין י ו צ א י ד י חובת ו ירו' ברכו' פ"ו ד"י: נפיק אנא ידי חובתי ובסוכ' בבלי ל"ו רע"ב רק: ונפיק בה עיי' פירש"י. ותחת כ י ו צ א ב ו מורגל בתרג' לומר כנפיק ביה או כד נפיק ביה תר"י א' לדברי' י"ד, ח'; ותר"י ב' לבראש' ב', י"ח, כ'. — ובהפעיל אַפֵּיק (במקרא במלוי הַנְפֵּיק דניאל ה', ב'. ג'; עזר' ה', י"ד) שבת מ"א. ואפיקו הבלא . . מפיק הבלא. כתובו' ע"ו: ומפיק, ב"מ ע"ד. הוא דמפיק, [2]) חולי' מ"ג רע"ב הנך תרתי דאפקת לא (תיפק) [צ"ל תפיק] ושם מ"ב: מפיק בצווי' ושם מ"ג רע"א ברכו' מ"ד: (איזה פעמים) לאפוקי ועוד עיי"ע (אפק) [צ"ל אַפֵּק] בח"א, ר"ל וש"נ ובתרג' אונקל' שמות ו', י"ג לאפקא ועיי' שם י"ג, י"ד; ט"ז, ג'. ל"ב וזולתו — אבל מצאנו ג"כ לאפוקי בענין נפקא ליה מהאי קרא עיי"ע נפש א' בהערה 21] —

נפק (?) בילמדנו בריש ויקח קרח משל לשושבינה של בת מלך שביקש בניפקין אמר אם אינך תובע בניפקין שלי אף אני אומר שלא מצאתי לבתך בתולים. — (א"ב אות בי"ת שרשית היא פי' בניפקין בל"ר תועלת הן בממון הן בכבוד) *[אחי"ה כבר הארכתי בזה בע' בנפיקין ח"ב, קכ"ז. — ומכאן ברור שלשון רומי' אינה מורגלת בפיו של רבינו וקצת תימה שנעתקה המלה גם ללאי"ט beneficio] —

* נפיקא ? בויק"ר פכ"ו מאנין נפיקא כה"ג במ"כ ופי' בגדי בזיון מע' נפק ב' ובנו"ג פניקא וצ"ל פגניקא עיי"ע בנפיקין וע' חפש א' ופגן ב'. ובעמת"ל לה' לעווי ח"ג 425 טעה במח"כ בזה ובציון מפסיק' רבתי ספכ"ג כנפיק בתרייתא כי בנו"ג כפניק וזה ט"ס תחת כפסיקא עיי"ע פסק.

* נַפְקוּתָא (כמו נִפְקְתָא (עזר' ו', ד'. ח') בל"ס נפקתא בל"ע نفقة פי' הוצאה (מפעל נְפַק) Ausgaben) ב"מ ק"ה. ותוספ' שם פי"א בנפקות ידי (ידיי)' נדרי' ז'. והדין לנפקותא והרבה בהעתקה פרסי' לריב"י טאווס עיי' לבראשי' ט"ו, ב'; מ"א, מ'; מ"ה. י"א ג'.

נֶפֶר (שם מקום) בפ"ק ביומ' ללשכת פרהדרין (יומ' י'.) כלנה (בראשי' י', י') זו ניפר. *[אחי"ה וכ"ה בכ"י ש"ס ב' ובכ"י א"פ נפר ובפי' ר' אליקים ניפריצ"א ובכ"י מ' נפגר וכבר הוכיח קאססעל [3]) כי נפר הוא Nefer במחוז Sophene בארמיניא ונקרא ג"כ בל' ארמיניא Nephergerd והיא Martyropolis של יונים Maiferketh, של סורים Mefarekin של ערביים ותכונתה היתה על נהר Nymphäus (עיי' מקומו' שהביא החי' הנ"ל) וא"כ נפגר וגי' ניפריצא זכרון שם עיר הנ"ל בל' ארמיניא ובל"ס הוא ועוד תיתכן גי' הדפוסים ביומ' נופר נ י נ פ י כי עיר הנ"ל היתה על נהר נימפי ודרש היטב ג"כ כלנה מל' כלה כי זה ענין נימפי, נינפי עיי"ע. ועוד ראיתי להעיר כי מה שדרש בויק"ר פ"ה עברו כלנה וראו (עמוס ו', ב') זו ק ט י ס פ ו ן ובילק' עמוס ר' תקמ"ה קטספון אולי שבוש הוא תחת Sophene אשר במחוזו היתה (נופר) ניפר] —

נפר (נִיפְרָא אולי הוא ἀναφορεὺς נושא Träger) כפ"ק בע"ז בגמ' ויום גנוסיא (י"א.) ניפרא נקיט נורא קמי אפיפיורא. אפיפיורא קמי דוכסא פי' שלטונים זה על זה. *[אחי"ה עיי"ע אפיפיורא (ח"א, רכ"ז.) ושם פי' ועוד י"ל שהוא מלה הרשומ' היוני' פי' נושא והוא נקיט נורא והראיה גי' ילק' דפוס סאלוניקי (בר"ס ע"ז י"ד) א נ פ י ר א ועוד שם הגי' תחת פיפיורא: אפיפיורא ותהיה לפי זה ἐπίφορος נושא כלי der Hinterher-nachtragende וא"כ הם שלטונים זה על זה] —

---

[1]) בנו"ג די נפקתא. [2]) ומזה אצל המדקדקים כינוי ה"א מפיק להרגיש הה"א במבטא. [3]) ע"מ ערש וגרובער ע' Juden צד 183.

נפרזא (תואר לצבוע Hyäne) עיי"ע נברא. *[אחיי"ה ר"ב הלך לשיטתו שגרס גם בע' נברזא; נברא וצ"ל עיי"ע נברזא ושם ובע' אפא פירשתיו על בוריו עם שנויי נוסחאות]

נֶפֶשׁ (כל"ס נְפֵשׁ, נַפְשָׁא בל"ע نفس פי' כח החיוני das animalische Leben והושאל לאיש או אשה Person ונרדף לשם רוח ונשמה Odem, Seele ולכחותיה Wille, Gemüth, Wunsch ולעצם הדבר עיי' בסוף הע') בס"ג דפ' כיצד מברכין (ברכו' מ"ד: כל הקרוב[1]) לנפש משיב את הנפש פי' חתיכות של בשר הקרובה לבית השחיטה ששם מחית הנפש אם יאכלנה החולה מחזקתו וכאילו משיבה לו נפשו והוא עונקא[2]) שמברכין עליו על השחיטה לפיכ' נקרא בי ברוך. בביצ' בר"ג דפ' יו"ט (ט"ז.) ובר"ג דפ' בשלשה פרקים (תעני' כ"ז:) ; שבת[3]) וינפש (שמות ל"א, י"ז) כיון ששבת וי אבדה נפש פי' „נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם בערב שבת שנא' (שמות שם) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי[4]) כלומ' כל מה שנברא בעוה"ז להתענג בהן[5]) נשמתן ביום השביעי נבראו ומתגדלת ומתרווחת[6]) בשבת וכיון ששבת וי[7]) אבדה נפש כלומ' נתמעטה הנשמה"[8]). במגילת איכה ותזנח משלום נפשי: אכל מכל תבשיל חד פס[9]) א"ל לא כן אמרת[10]) אכלית ופסקית א"ל ומה שמה נפשא[11]) דהיא נופשת[12]). בב"ר פי"ד ויפח באפיו: ה' שמות נקראו לה נפש נשמה חיה רוח יחידה[13]) נפש זה הדם שנא' (דברי' י"ב, כ"ג) כי הדם הוא הנפש. רוח שהיא עולה ויורדת שנא' (קהלת ג', כ"א) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה [וגו'][14]), נשמה זו האופה[15]) דברייתא אומרין[16]) האופייתא טבא[17]), חיה שכל האיברים מתים והיא חיה בגוף, יחידה שכל האיברין שנים שנים בגוף והיא יחידה. בפ' הזהב (ב"מ נ"ב. במשנ') ונותנה למעשר שני ואינו חושש שאינו אלא נפש רעה. גמר' (שם נ"ב:) האי מאן דמוקים[18]) אזוזי מיקרי נפש רעה פי' שמדקדק בכספים ואינו רוצה בכפיפין[19]). בפ' בן סורר ומורה (סנהדר' ע"ג.) אלו שמצילין אותן בנפשן הרודף אחר חברו להורגו וכו' פי' מצילין הנרדף מיד הרודף בנפשו של רודף שהורגין אותו[20]). בר"ג דפ' כה"ג ונזיר (נזי' מ"ט רע"ב) נפשות לאתויי[21]) רביעית דם שיצא משני מתים שמטמאה באוהל שנא' (ויק' כ"א, י"א) ועל כל נפשות מת לא יבא. בפ' בן סורר בגמ' הבא במחתרת (סנה' ע"ב:) יצא ראשו אין נוגעין בו מפני שאין דוחין נפש מפני נפש — נפש מאזנים תלויה באויר ג' טפחים בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב פ"ט.) פי' נפש „היינו הלשון שבתוך הצבת כמו הנפש בתוך הגוף[22]) ואותו הצבת שאוחזין בו צריך להיות ארוך ג' טפחים והיינו תלויה באויר[23]) שבאותו הצבת תלויין המאזנים וצריך להגביה כפות המאזנים ששוקלין בהן מן הארץ שלשה טפחים שלא יבעט הכף שבה המשקל לארץ בכח

---

[1]) כ"ה בכ"י ש"ס ובב"נ ובנו"ג קרוב. [2]) עיי"ע ענק. [3]) כ"ה בדפ"ר וויניצי' ובשדפ"ע לי'. [4]) שתי תיבות לי' בדפ"ע ואי' לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ובפי' ר"ח ונחוצין הן אודות הדרשה ובט"ס נתקצר ע"י וג ו'. [5]) בפי' ר"ח מהן. [6]) בפי' ר"ח ומתרווחות ומתגדלות. [7]) בנו"ג ווי. [8]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בביצ' (בש"ס ווילנ'). [9]) עיי' פירושו בע' פס ה'. [10]) בכ"י ק"ט אמרית. [11]) בכ"י ה"ב נופשה. [12]) בנו"ג באיכ"ר ובמה קרן לה נפשא דהיא כמה דאיתיהיב לה היא נפישה וגם שם הרבה שינויים וכבר הוכחתי גי' רבינו מערכים שונים שצ"ל כמ"ש בע' בס א' (ח"א, ק"ל) ועיי' ג"ב פי' מ"כ במקומו. [13]) בנו"ג נפש רוח נשמה יחידה חיה וכסדר שלש ראשונות פי' ג"כ רבינו אמור מעתה שכצ"ל בערוך, ובדב"ר ספ"ב הסדר רוח נפש נשמה חיה יחידה. [14]) וקאי גם על סוף הפסוק. [15]) בנו"ג האופיה. [16]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס אומרת. [17]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ובנוסח' האופיתא ובדפ"ר האוסיתא לפי השקפה י"ל שהוא ל"י οὐσία Wesenheit, Substanz אבל בלי ספק הוא ט"ס כי גם דפ"ר גורס קודם מזה האופה והיא εὐφυΐα ל"י φυή, Naturanlage כמו φύσις והתואר מהראשון εὐφυής von glücklichen Anlagen וזה האופייתא טבא ועוד עיי"ע אפי ח"א, רי"ד ומ"ש. [18]) בכ"י ה"ב מאן דמוקים נפשיה: [19]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ול"ד ודפ"ר ובכ"י ו"ו בכפופין אבל בשדפ"ע ובכ"י ב"ר בט"ס בכפיסין ופי' מעוכים ואינם יפים ולא מכירים בו הטביעה ובע' קה ב' גורס רבינו עפ"י ר"ח האי מאן דקהי אזוזי וכו' מל' קהה הברזל (קהל' י', י') וקצת קשה שמפי' ר"ח שהביא השט"מ מוכח גי' מוקי וז"ל ר"ח ונותנה למ"ש וכו' דכיון שיוצאת ע"י הדחק אעפ"י שהיא כעורה אין חוששין לה שכל מי שעומד בה אינו אלא נפש רעה וכו'. וכגי' הספרי' אי' ג"כ בכ"י ש"ס. ונראה פי' הריטב"א בחי' דדוקא שרוצה לקנות ממנו בגדים או מקח אחר אבל מחליף סלע בסלע אחר ודאי לא מיקרי נפש רעה דלמה מחליף את שלו אם לא יתנו לו סלע יפה וטוב יותר משלו. [20]) עיי' תוספו' ד"ה להצילו שדחו זה הפי'. [21]) בנו"ג לאפוקי אבל כבר פירשו התוספו' שם ד"ה על כל וז"ל: הנך לאפוקי הוי פירושא כמו נפקא ליה מהאי קרא כלומ' שמפסוק זה יוצאה הדרשה שלהם וכו'. והיו יכול להביא ראיה מגי' הערוך שגרס לאתויי ובנזי' ל"ח. אי' בפירוש מנין לרביעית דם וכו'. [22]) לי' בפי' רגמ"ה ורבינו הביאו מדעתו כדי להסביר הענין. [23]) וכ"ה בפי' רגמ"ה בכ"י אשר תחת ידי וממנו נדפס בש"ס ווילנ' ושם בטעות המעתיק והוא תלוי באויר.

ויחזור מהרה למעלה ונראה הכף האחר מכריע ויאמר הרי ככר שקול. וקנה היינו הברזל הארוך שתלויין[1]) בו הכפות צריך להיות ארוך י"ב טפחים. (ומתנה) [צ"ל מתנא][2]) היינו הרצועות שתלויין בהן הכפות י"ב טפחים. של חנווני של בעל הבית שמוכרין בהן חפצים. טורטני משקלות ששוקלין בהן כסף וזהב."[3]) וכגון זה נפש המסכת בהנוגע פכ"א בכלי' (מ"א) ובכל הבגדים פי"א בנגעים (מ"ט)[4]) פי' חוטי הערב שהולכי' בתוך המסכת כנפש בתוך הגוף. *[אחי"ה הנחתו הראשונה על הכח החיוני אשר באמצעותו יקויים חיי הגופני ומזה ברכו' מ"ד: עיי' לעיל, וכן שבת קכ"ט. מאי צרכי סעודה . . בשר נפשא חלף נפשא. ב"ב צ' סע"ב וצ"א רע"א דברים שיש בהן חיי נפש, ירו' כתובו' פ"ה ד"ל: דברים שיש בהן קיום נפש, יומ' ע"ד: עינוי שיש בו אבידת נפש (ועיי' ירו' יומ' פ"ה דמ"ה.) ספרא פ' אחרי פ"ז עינוי שיהא בבית נפשותיכם ואיזו זו אכילה ושתיה ומזה בית הנפש עיי"ע ח"ב ע"ו. ומ"ש ומזה הענין חלוקת נפש עיי"ע חלק ג' ומ"ש בח"ג, תט"ו — ונאמר עוד מגוף וגויה כל"מ (שמות א', ה') מזה סנהד' ע"ב: ע"ג. הנ"ל ועיי' אהלות פ"ז מ"ו ירוש' שבת פי"ד די"ד סע"ד עיי"ע דה (ח"ג, ל"ג.) ומזה נח נפשיה עיי"ע נח א' וש"נ, ועוד בענין גוף חוזר לעצמו (כל"מ איוב ל"ב, ב') סוט' ט"ז: לא תפיק נפשך לבר מהילכתא, פסחי' ס"ח: אדעתיה דנפשיה. בהנחתו השניה על דבר רוחני זולת הגוף (כל"מ ש"א כ"ה, כ"ט) ב"ר פ"ו הנפש בשעת שהיא יוצאה מהגוף ירוש' יבמו' ר"פ ט"ז דט"ו ע"ג ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב: ויק"ר פי"ח נפשא טייסא על גופא עיי"ע טס ב' (ח"ד מ"ט:) וש"נ. שבת קנ"ב. נפשו של אדם מתאבלת עליו כל שבעה. ונאמ' ג"כ מבעלי חיים שאינם מדברים ספרי האזינו פ' ש"ו כל הבריות שנבראו מן השמים נפשם וגופם מן השמים וכל בריות שנבראו מן הארץ נפשם וגופם מן הארץ וכו' ע"ש. בהנחתו השלישית ענין נשימה ושאיפת רוח aufathmen והושאל להנחת הגוף והרוח ruhen ומזה וינפש של מקרא שדרש ווי אבדה נפש (עיי' לעיל פי' רבינו) וכ"ה בל"ס נְפַאשָׁא ובשהש"ר פ' דודי לי והוה נסב נפש לבתר יומין אתשש וכו' ואתנסב נפש וכו' עיי"ע נסב. והפעל שמ"ר פ"ה ואל יהו נפשין ביום השבת[5]) בהנחתו הרביעית על תכונות הנפש ד"מ לרצון תאוה וכדומה (וכל"מ בראשי' כ"ג, ה'; שמות כ"ג, ט') ומזה נפש הרעה (עיי' לעיל) ובירו' ב"ב ספ"א די"ג. מנפש בישא לא בעי מערבא. חולי' ו'. עיי"ע בעל נפש שבועו' ל'. אם נפשך לומר, שם מאי אם נפשך לומר וכי תימא וכו' ספרי מצורע פרש' ג' פרק ו' אם נפשך לומר, ירו' ברכו' רפ"א ד"ב: ירו' הוריו' ספ"א דמ"ו: מה נפשך, ירו' תעני' רפ"ג דס"ו: מכיון שנתנו בי"ד נפשן לעשות וכו' בכל אלה פי' דעת ומחשבה ורצון. ועוד ענין תאוה וכ"ה בל"ע וסורי ומזה באיכ"ר פ' תזנח עיי' לעיל וממנו הפעל לגי' רבינו נופשת פי' מתאוה תאוה. ומזה לפע"ד בורא נפשות רבות ברכו' ל"ז. מ"ד. מ"ה. כלומ' צרכי החיים וכן תרג' ירו' א' לדברי' כ"ד, ו' נפש: צורכי דבהון מתעבד מזון לכל נפשא ובתר"י ב' שם: צורכי נפשא ועיי' תוספו' ברכו' ל"ז. ד"ה בורא. — והקבוץ בענין הוראות הנ"ל שבת קכ"ט. יומ' פ"ג. ספק נפשות, ביצ' כ"ב. סכנת נפשות עיי"ע סכן וש"נ. סנהד' ב'. וש"נ דיני נפשות (עיי"ע דן) בתרג' ירו' א' לדברי' א', י"ח דיני נפשתא. ויק"ר פי"ז עיי"ע בעל רחמים (ח"ב, קמ"ט.) ובענין נפש מאזנים ונפש המסכת עיי' לעיל ובירו' שבת רפי"ג די"ד רע"א אי' נפש מסכת. והם חוטי הערב שילכו בתוך האריגה בין שתי עיי' פי"מ להרמב"ם כלי' פכ"א מ"א] —

נפש (בל"ס נַפְשָׁא ובל"ע نفس, نفسة רוח, הרוחה Raum, Geräumigkeit (leer ותואר הפעל נָפִישׁ

בפ' יש נוחלין בגמ' בנות צלפחד[6]) (ב"ב קכ"א רע"א) ובנדרי' בפ' נערה בגמ' ונשאלין נדרים (נדרי' ע"ח סע"א) רב אסי[7]) בר נתן קשיא ליה הא

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס וכ"ה בפי' רגמ"ה ובדפ"ע שתולין. [2]) וכ"ה בע' מתן ד' לפי ג' כ"י ע"ש וכ"ה בש"ס אבל בכ"י ש"ס ובפי' רגמ"ה מיתנא ביו"ד. [3]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה הנ"ל. ובפי' הרשב"ם העיקרי (שנדפס בש"ס ווילנא) והיינו הרשב"ם בדפ' פיזי שהביא בעל ד"ס בב"ב צד קל"ט. מבואר קרוב לפי' רגמ"ה עש"ה רק נפש מפורש שם: הוא הברזל חלול שהלשון חלול זקוף בתוכו ע"כ ובשט"מ הובא פי' (והוא פי' מהר"ם ן' מגאש מבלי שהערה את המקור) וז"ל נפש מאזנים קבה אל מיז"א וצ"ל (כדאי' בתי' מהר"ם) אלמיזא"ן והוא בל"ע قبة الميزان = Wagebalken. [4]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפו"ו ובשדפ"ע לי'. [5]) ומזה פי' ר"ש פרחון בשרש אנח מלת נפש היינו ציון וז"ל ומזה (היינו מן וינפש) קורין לציון או לקבר שיהיה על הדרך נפש . . כלומ' מי שילך בדרכים כשיגיע שם ישב לנוח ולהנפש וי"א וכו'. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר לי' כל הציון. [7]) וכ"ה בנדרי' ובכ"י ש"ס ה' בב"ב מ' ובכ"י איסי ובנו"ג יוסי.

מתניתא אתא לקמיה דרב ששת לנהרדעא נפיש הוה אתי אבתריה למחוזא פירוש[1]) לא מצאו בביתו אלא מצא הבית ריקם ונתנחש לומר לא מצאתיו בבית ואמר מלא יהיה[2]) ביתו הלך למחוזא ומצאו ושאלו הא דתניא. *[אחי"ה בגו"ג ולא אשכחיה והוא כפי' רבינו ולא מצאו בביתו, ופי' נפיש תואר הפעל מן השם נפשא כלומ' מצא ביתו בהרוחה היינו ריקם ועוד ענין נפיש בל"ע מלא הון ועושר וזה מה שנתנחש וכבערוך. ורמ"ל הוסיף לזה הע' דברי ר"ב שהם נפרדים בע' מיוחד עיי"ע ניפש. ג' רבינו לא מצאתי לא בשט"מ ולא בפי' רגמ"ה וכן לי' בכ"י ש"ס ב"ב] —

נֶפֶשׁ (נ"ל מל"ם נַפְשָׁא בקבוץ נפשתא ציון לזכרון על הקבר (Grabmal, Monument בפ' כיצד מעברין (עירו' פ"ה מ"א דנ"ג. וכ"ה בתוספתי ספ"י (ז')) גשרין ונפשות. בפ' ב' בשקלי' (מ"ה וכ"ה בתוספ' שקלי' כפ"א) בונין לו נפש על קברו. פי' בנין כעין שבונין על הקבר ובל"מ שמו ציון (מ"ב כ"ג, י"ז; ירמי' ל"א, כ"א; יחזקי ל"ט, ט"ו). ירוש' (שקלי' פ"ב דמ"ז רע"א) תניא רשב"ג אומ' אין עושין נפשות לצדיקים דבריהן הן זכרונן. *[אחי"ה וכ"ה בב"ר פפ"ב ושם זכרוניהם. תוספת' אהלו' רפי"ז חזקת נפשות שבארץ ישראל טהורות חוץ מן המצויינות בלבד. והיחיד תוספ' עירו' פ"ו (ה') ועירו' נ"ה: נפש שנפרצה וכו' ופירש"י בנין על הקבר וכן פי' רה"ג באהלו' פ"ז מ"א נפש אטומה פי' בנין שבונין על הקבר ואותו ציון שמו נפש וכו' ע"ש שהביא שקלי' וירו' כבערוך. והרמב"ן בתולד' האדם שער הקבורה צד מ"א: כתב וז"ל מה שאמרו קברות בבנין כלומ' שעושין לו כותלי בנין פעמים שמגביהין את הכותלים מעל הארץ הרבה והוא נפש הקבר האמור בכל מקום וכו' ע"ש ועוד עיי' בתוספ' אהלו' ספ"י היתה בנוייה בכותלה של נפש אם היתה נראית כל שהוא לתוך הנפש הנכנס לתוכה טמא וכו' בנה נפש על גבה וכו'. — ופי' ר"ש פרחון עיי"ע הקודם הערה 5 ובפסיקת' דר"כ ריש ויהי בשלח (דף ע"ט:) וקברוניה (הכלבא) ועבדון ליה נפשא עד כדון מתקריא נפשא דכלבא ובירו' תרומו' פ"ח דמ"ו. לי' זה המום ועיי' במעשיות סי' י"ב במעריך ומ"ש ר"ש באבער בפסיק' שם אות ו' — ושם מקום בירו' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ב נפשה דפגוטיה פי' ציון של פגוטיה והוא פגיש, פגשה עיי' נייבויער 274 ועוד 173] —

☞ נִיפַשׁ (כל"ם וע' הרשומ' בע' נפש ב' פי' רוח (Raum תרג' ירו' (א') ורוח תשימו (בראשי' ל"ב, י"ז) וניפש תשוון.

* נְפֵישׁ (או מע' הקודם ענין הרוחה או יותר טוב כמו פוש בל"ע فشا ענין רבוי ,viel sein (sich vermehren תרג' פרו (שמות א', ז') נפישו עיי"ע פש ב'. אפעל אַפֵּישׁ תרג' אונק' לבראשי' י"ז ו'; מ"א, נ"ב אפשני; שם מ"ח ד' ובתר"י א' מפיש לך ובקצת דפוסי' מפישינך; תר"י א' לבמד' י"ט, ו' לְאַפּוֹשֵׁי ביצ' ז'. אפושי טומאה מדרבנן לא מפשינן. סוט' כ"ו. אפושי פסולין. מנחו' כ"ג: אפיש לה תבלין; ב"ב י"ב: בעינא דאפיש אריסי. וממנו התואר ב"ב ע"ג: כמה נפיש וכו', כתובו' ס"ו: דנפיש (זיונא) [זיינא]. תר"י א' לדברי' כ"הי ט' רוקא נפישא והקבוץ תרג' שני לאסת' ו' י' נפישין אינון יבמו' נ': הנך נפישין, סוט' מ'. נפישי ליה, שבת ל"ג. עיי"ע קדר א', סנהד' נ"ב. עיי"ע הגן א'.

נפת (מל"מ תואר לצוף דבש (Honigseim בפ' אחרון בסוט' (מ"ח. במשנ') משחרב ביהמ"ק בטל השמיר ונפת צופים. [גמר'] (שם מ"ח:) מאי נפת צופים סלת צפה על גבי נפה ודומה לעיסה שנילושה בדבש ושמן. *[אחי"ה זו דעת רב ולוי אמר שתי ככרות הנדבקות בתנור ר' יהושע בן לוי אמ' זה הדבש הבא מן הצופים. ול"מ הוא (תהלי' י"ט, י"א) ובלי צופים (משלי ה', ג'; כ"ד, י"ג; שה"ש ד', י"א) ובב"ר פע"א דרש נפתלי (כמו נפת לי) נופת עצמה לא שלי הוא דברי תורה וכו']

* נַפָּתִי, נַפָּתַיי, נַפָּתָיָא, נַפָּתָיָה (כמו נַבָּטִי -Na (bataer ירו' שבת רפי"ד די"ד סע"ב ועמד נפתי אחד והרגו (את הנחש) ועיי"ע נוות. ביומי פ"ח דמ"ה: חד נפתי' . . ושם: ההוא נפתייא וירו' שבת ספט"ז דט"ו ע"ד ההוא נפתייה ובירו' נדרי' ספ"ד דל"ח ע"ד אי' חד כותיי וצ"ל נותיי או נפתיי ועיי"ע בני קצרא של ציפורין (ח"ב קכ"ג:) — ועוד עיי"ע הבא.

נפתחאה (שם אומה עיי' בפנים) ערבעה שלמאה[3]) בפ' חזקת הבתים בגמ' דסמוך שנים

[1]) בדפו"ו בט"ד מירוש. [2]) כ"ה נכון מאוד בעה"ק שנ"ב ובדפ"ע היה ואין לו שחר. [3]) בדפו"ו בט"ס של מאה.

מעידים (ב״ב נ״ו סע״א). — (א״כ אולי הם נפתוחים (בראשי׳ י׳ י״ג) מבני מצרים) *[אחי״ה ול״נ שהוא כמו נפתייה של ע׳ הקודם והראיה שבירו׳ מבואר הקדמוני נבטייה ובב״ר נוטייה עיי״ע נְבָט. וכגי׳ רבינו אי׳ ג״כ באה״ת ובכ״י פ׳ נפתוחאה ובנו״ג נפתוחא] —

נץ (מפעל עברי נָצַץ ענין זהירה ופריחה בל״ע ناض schimmern, blühen) בריש ברכו׳ (ט׳:) עד הנץ החמה. פי׳ יציאת חמה כמו (שה״ש ו׳, י״א; ז׳, י״ג) הנצו הרימנים. בב״ר פ׳ כ״ט (כ״ח) אמחה את האדם: מאיכן הקב״ה מנץ [צ״ל מניץ] [1]) את האדם לעתיד לבוא אמר לו מנץ שדרה [2]) שלו. פי׳ היא חוליה קטנה שבסוף י״ח חוליות שבאדם. כפ׳ כיצד מברכין. בגמ׳ חוץ מן היין (ברכו׳ ל״ו:) ובר״נ דפ׳ העור והרוטב (חולי׳ קי״ח:) וכפ׳ שני בעוקצין (מ״ג) הפטמא של רימון מצטרף והנץ שלו אינו מצטרף פי׳ נץ הוא פרח שעל הפיטמא של רימון והוא השיער שפי׳ בע׳ מסרק. *[אחי״ה וכנ״ה בשביעי׳ פ״ד מ״י והזיתים משינצו ובפי״מ להרמב״ם ור״ש משיניצו וכ״ה בברכו׳ ל״ו: ובפסחי׳ נ״ג. פי׳ משעה שיראו בהם הנצנים. ב״ב קמ״ז סע״א וקשה (רוח צפונית) לזיתים בשעה שיניצו. קהל״ר פ׳ וינאץ השקד: מה השקד הזה משעה שיניץ עד שהוא גומר פירותיו וכו׳. תוספת׳ פרה ספי״א (י׳) שלא הניצו כל עיקר ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח: מינץ עיי״ע טינץ וע׳ אדר (ח״א ל״ז.) וש״נ יינץ מירו׳ ר״ה שם וסנהד׳ י״ח: ועיי״ע לקש. ותרג׳ יציץ (תהלי׳ ק״ג, ט״ו; קל״ב, י״ח) יניץ ועיי׳ תר״י אי בראש׳ ט׳, כ׳ ונרדף עם נציץ (מל״מ) עירו׳ נ״ד. הללו נוצצים וכו׳ ועיי׳ תרג׳ לתהלי׳ ע״ב ט״ז; צ״ב, ח׳; ליחזק׳ א׳, ז׳. בפלפל: שהש״ר פ׳ מי זאת מנצנצת היא ובאה (הגאולה) והושאל לזהירת רוח הקדש ב״ר פפ״ד שהש״ר פ׳ עד שהמלך ניצנצה בו רוח הקדש ועיי״ע נצנץ — והושאל לבקיעת וזריחת האור ירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ב ע״ג משיאור המזרח עד שתנץ החמה וכו׳ וכ״ה בב״ר פ״נ משהאיר המזרח עד שתנץ החמה ובפסחי׳ צ״ג: ובירו׳ יומ׳ רפ״ג ד״מ: עד הנץ החמה והוא השם המופשט עיי׳ ריש הערך וע׳ הֵנֵץ הַנָּצָה (ח״ג, רכ״ו.) — והשם בל״מ נֵץ עוקצין פ״ב מ״א (הובא בברכו׳ ל״ו:) הַנֵּץ שלו ושם מ״ג עיי׳ לעיל.

שביעי׳ פ״ז מ״א עיי״ע הבא אח״ז. ירו׳ שביעי׳ ספ״ד דל״ה ע״ג נץ שהוא עושה רובע זיתים. ובכינויי הגוף תוספת׳ פרה רפי״ב (י״א) משישיר (איזוב) את ניצו הזה כו עד שלא ישיר את ניצו [3]). שהש״ר פ׳ התפוח: התפוח הזה מוציא ניצו קודם לעליו וכו׳. ובתרג׳ ג״כ נֵיצָא תרג׳ כציץ השדה (תהלי׳ ק״ג, ט״ו) נֵיצָא דחקלא ואולי כצ״ל בתרג׳ ישעי׳ מ׳ ו׳ ובנו״נ כמוצא דחקלא עיי״ע מצה וע׳ מז. ברכו׳ ל״ו: לניצא דפרחא כ״ה בכ״י ש״ס ובע׳ פרח ע״ש. ויצץ ציץ (במדבי׳ י״ז, כ״ג) תר״י ב׳ ואניץ ניצין ועוד עיי״ע ניצנא] —

נֵץ חלב (מין עשב Wolfsmilch) בפ״ז בשביעית (מ״א) ובפ״ח (מ״ג [4]) פי׳ פרחים לבנים [5]) ויש אומרי׳ עשב כשחותכו יוציא חלב. *[אחי״ה וז״ל הערוך בע׳ חלבץ א״ד ביצי נץ החלב והוא פרח לבן ובח״ג, שצ״ד הואלתי לבאר כי כונת רבינו באיכא דאמרי על הירו׳ פ״ז דשביעית דל״ז סע״ב מהוא חלביצין ביצי נץ חלב וא״כ גם כאן צ״ל במקום פרחים לבנים: פרח לבן ואולי גם במקום פירוש צ״ל בירוש׳ והוא ירוש׳ שביעית הנ״ל וא״כ יש אומרים לא באו להוסיף על פי׳ הראשון כי נץ החלב ופרח לבן הוא הוא עשב כשחותכו יוציא חלב ודע כי בירוש׳ שביעי׳ שם אי׳ הפרח לבן ובתוספת׳ שביעי׳ פ״ה בכ״י אירפ׳ פרח לבין הוא ונ״ל עיקר כי לבין בל״ע لبينة פי׳ עשב כשחותכו יוציא חלב ובל״ס כל מיני עשבים Wolfsmilch נקראו כן ופרח היינו נץ וא״כ פרח לבין הוא הוא נץ חלב והוא חלבולא בל״א (שטיינ־שניידער Donnolo סי׳ מ״ט) והוא מחלב בפי״מ להרמב״ם בשביעי׳ פ״ח מ״ג [6]) אבל בפי״מ לשביעי׳ פ״ז מ״א פי׳ נץ החלב מקדונס ונ״ל להגיה מהודונה בל״ע ופי׳ ماهودانه eine Art Wolfsmilch עיי׳ פרייטאג ע׳ يتوع ובפפלנ״צ ללעף 225 העלה שהוא Peter-silie!! וגם בפתרון פרח לבן (לבין) 319 לא מצא ידיו ורגליו ולפי מה שכתבתי הכל מיושב על בריו. ורה״ג בעוקצין פירשו ע״י הרשף בטיית حرشف Artischocke וזה קשה להלמו ונ״ל שכל הפי׳ שייך לדבור המתחיל עכביות עיי״ע עכביות ומ״ש] —

נץ (= נוֹצָה מל״מ עיי׳ בפנים das kleine Gefieder) בפ׳ אלו טרפות (חולי׳ נ״ו:) אם נטלה הנוצה

---

1) וכ״ה בקהל״ר פי׳ גם מגבוה ובב״ר פכ״ח ובויק״ר פי״ח בט״ס מציץ ובילק׳ קהל׳ פ׳ תתקע״ט מכין. 2) במקומי׳ הנ״ל מלוז של שדרה עיי״ע לוז. 3) כה״ג בכ״י אירפורט ובנו״ג נוצו אבל גרדומי ניצית כשרין בכ״י אירפ׳ שם ט״ס וצ״ל ציצית ועיי״ע גרדם (ח״ב, ש״ס). 4) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ה״ב ובדפ״ר. 5) ברע״ב לשביעי׳ העתיק דברי ערוך בלי זכרון שמו והוסיף עוד מלת כחלב. 6) ובפי״מ לעוקצין פ״ג מ״ב בט״ס אלח״ב.

פסולה. פי׳ נוצת הכנפים הקטנים שדומין לשער כדתניא [1]) (תוספתי חולי׳ פ״ו) אין מכסין לא בתבן ולא בקש ולא בנבבה ולא בנוצה ולא בכנפי יונה. *[אחי״ה ורש״י פי׳ כנפים היינו נוצה גדולה שעל כל גופו נוצה היא הדקה הסמוכה לבשר ע״ש ובפי׳ רגמ״ה כ״י מצאתי (בקובץ כ״י אנגייליקא דף שי״ד) וז״ל נוצה הדקה שמגינה עליה מפני הצינה ע״כ ובענין פי׳ בנצתה (ויקר׳ א׳ ט״ז) עיי׳ ספרא ויקר׳ פרק ח׳ פרש׳ ז׳ בע׳ זפק וזבחי׳ ס״ד: ס״ה. בע׳ מראה. ולמה שאמר רבינו לעיל שדומין לשער ראיה משבת כ״ח רע״ב נוצה של עזים — תוספת׳ פרה רפי״ב (י״א) נוצו עיי״ע נץ א׳ — תרג׳ ונצה (איוב ל״ט, י״ג) ונוציציהא ובכ״י (אצל ה׳ לעווי) וניצוציהא]. —

נץ (מל״מ וכן בל״ס נֵצָא Habicht, Sperber) באלו טרפות (חולי׳ מ״ב.) דרוסת הנץ בלעז אשטורי. *[אחי״ה והוא בלאי״ט astore וכ״ה בכ״י ריש״י לויק׳ י״א, ט״ז לעז של נץ: אושטור וכן פירש״י בחולי׳ שם דריסת הנס אוסטוייר אבל נץ פי׳ אשפרויר Sperber, esperoier עיי׳ מ״ש התוספו׳ חולי׳ ס״ג. ד״ה נץ ועוד עיי״ע גז א׳ ומ״ש ה׳ לעוויזאהן בזאאלאג׳ צד 164 ובתרג׳ אי׳ ג״כ בר נצא, בר ניצצא עיי״ע ח״ב, קע״ט:] —

נץ (מע׳ הקודם והושאל למלאך בדמות נץ) בס״ג דפ׳ כל הגט (גיטי׳ ל״א:) ובפ׳ לא יחפור בגמ׳ מרחיקין את הנבלה (ב״ב כ״ה.) ואלמלא בן נץ מעמידה מחריב כל העולם שנא׳ (איוב ל״ט, כ״ו) המבינתך יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימן פי׳ שמעמידה לאותו רוח. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ רגמ״ה בב״ב הנ״ל, ורמ״ל הרבה לספר בביאור זה הדרוש בלי צורך]

* נצא (מל״מ נָצָה בנפעל והפעיל ענין ריב וכ״ה בל״ס נְצָא streiten, zanken) והרבה בתרג׳ עיי״ע נצה א׳ במתורגמן ובדרז״ל הרבה באתפעל ברכו׳ נ״ו סע״א הוו קמנצו, כתובו׳ ק״ג: בהדי דידי מינצת ובב״מ פ״ה: קא מינצית ושם הוה קא מינציא, קידושי׳ ע״א: ע״ו. כי מינצו, מגיל׳ כ״ד. אתו לאינצויי ובתרג׳ בלי הבלעת התי״ו אתנצי עיי׳ תרג׳ אונק׳ לבראש׳ מ״ה, כ״ד; לויק׳ כ״ד, י׳ וזולתו ובתר״י ב׳ לבראשי׳ ד׳, ח׳ מְנַצִּין והוא פעל ובתר״י א׳ מתנציין. ובהתפעל במד״ר פי״ח מִתְנַצִּין זה עם זה. והתואר (כמו בל״ס) נָצָא שבת נ״ו: נצא בר נצא. ושם מופשט מגילי׳ כ״ד: ניצויי אביו וניצויי רבו — נצא עיי״ע נציא ציון מב״ב נ״ד.

נְצִיב (מל״מ ענין ממונה ופקיד Statthalter והושאל לחדש העבור Schaltmonat) בקשו לקבוע נציב אחד (סנהדי׳ י״ד.) כבר פי׳ בע׳ זוג [2]).

נצב (= נְצִיב, נִצְבָא פי׳ מל״מ נצב בהפעיל ובל״ס בפעיל נְצִיב, נְצִיבָא בהוראת השם נטע Setzling, Pflanze) נטע שעשעיו (ישעי׳ ה׳, ז׳) תרג׳ נצבא דחדותיה. נטעי נעמנים (שם י״ז, י׳) תרג׳ נציבא נצבא בחירא. *[אחי״ה וכנ״ה בתרג׳ בראשי׳ כ״א, ל״ג (להעתקת אשל). לישעי׳ ס׳, כ״א; לאיוב י״ד. ח׳. ט׳ ולנקבה ניצבתה (כמו בל״ס נֶצְבְתָא) תרג׳ ליחז׳ י״ז. ז׳ י׳; ל״ד, כ״ט. והקבוץ זכור נציבין תרג׳ לתהלי׳ קמ״ד, י״ב כולם ענין נטע ונטיעה העומדת במקום אחד מתרג׳ ויטע ונציב עיי׳ רד״ק ליחזק׳ י״ז, ה׳, ועיי״ע נצב א׳ במתורגמן וכן בדרז״ל הפעל והשם ירו׳ ערלי׳ פ״א דס״א. מייתי נטיעות . . ונציב לון בארץ. ויק״ר פכ״ה וקהל״ר פי וסבתי למנצב נציבין. איכ״ר פ׳ רבתי בשעת נצבא ובירו׳ מעש׳ שני פ״ד דנ״ה: בנציא צ״ל בנצבא — ועוד נִצְבְתָא בדניאל ב׳, מ״א פי׳ חוזק המצב]

נְצִיבִין (בל״ס בל״ע نصيبين וכ״ה בל״י Νίσιβις עיר ואם במחוז Migdonia במסופוטמיא צפונית מזרחית [3]) בר״ג אחד דיני ממונות (סנהדי׳ ל״ב:) צדק צדק תרדף הלך אחר בי״ד יפה אחר ר׳ יהודה בן בתירה לנציבין. חרן וכנה [4]) ועדן (יחזק׳ כ״ז, כ״ג) תרג׳ חרן ונציבין וחדייב [5]) וכן תר״י (א׳ וב׳) ואכד וכלנה (בראשי׳ י׳, י׳) וכן בב״ר (פל״ז) אכד נציבין. *[אחי״ה כ״ה נכון בכ״י ק״ט וה״ב כלומ׳ אכד מתורגם ע״י נציבין ובדפ״ע ונציבין אבל כלנה מתורג׳ בתר״י ובב״ר שם ע״י קטיספון. וכ״ה נציבין בפסחי׳ ג׳: יבמו׳ ק״ב. תוספ׳ יבמו׳ פי״ב ירו׳ שבת פ״א ד״ג ע״ד] —

* נוֹצָה (שם לנוצי העוף Feder) עיי״ע נץ ג׳.

נָצַח (מל״מ ענינו כח והתגברות siegen, besiegen) בר״ג דפ׳ ואלו נאמרין (סוטי׳ ל״ג. ירו׳ סוטי׳ פ״ט דכ״ד:) נצחו טליא דאזלו לאגחא [6]) קרבא.

---

[1]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע כדתנן. [2]) ח״ג רס״ט. [3]) עיי׳ מאננערט ח״ה ב׳ 216 נייבויער 370. [4]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ובדפ״ר ובשדפ״ע במ״ס וכלנה. [5]) בנו״ג הדיב עיי״ע. [6]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ר ואמ׳ אבל בדפו״י לאגנחא ועיי״ע נגח ובירו׳ שם דאגחו.

כפ' הזהב בגמ' כשם שאונאה (ב"מ נ"ט:) נצחוני בני[1]. פי' כגון (תהלי' ק"ו, כ"ג) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ (וכו') [וגו'] והוא מלשון (שם ס"ה, א'; ק"מ, א') למנצח מזמור לדוד. *[אחי"ה ועניינו לתקף על כלי השיר וכן מי שתקף במלחמה ועיי' עירו' נ"ג: מימי לא נצחני אדם וכו', פסחי' קי"ט. בו"ד מנצחין אותו ועצב אבל הקב"ה נוצחין אותו ושמח סנהד' צ"א. אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה נצחתם ובתרג' לפעמים בקשור קרב, קרבא תרג' לשמות ל"ב, י"ח; לשופטי' ה' ט"ז; לישעי' ט', ב' והושאל לנצחון בהלכה עיי' ב"מ שם. בפַעל תר"י א' לשמות מ', י"א; לבמד' ט"ז, י"ד; אתפעל דניאל ו', ד' מִתְנַצַּח תר"י א' לשמות ל"ב, י"ח. נפעל סנהד' ק"ה. תשובה נִצַּחַת, ירו' שבת פ"ב ד"ה: אם לנצוח אם לְהִנָּצֵחַ. ונאמר עוד מענין הוראת نصح aufschiessen, glänzen, überragen תרג' קהל' י"א, ב' אי חרפי נָצְחָן וכו' תרג' שני לאסתר א', ג' נצח ופרח, ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ו ע"ג נפק ואנצח קדמיהון. שהש"ר פ' התאנה דרש הנצנים (שה"ש ב', י"ב) הנצוחות[2] נראו בארץ פי' המפורסמות וכל"ס נַצִּיחָא. והתואר במקום השם ויק"ר פ"ל מאן הוא נָצוֹחָא . . אינון נצוחייא ועיי"ע איפרפוס (ח"א, רמ"ב) וע' ביין (שם ח"ב, כ"ז.) תרג' איוב כ"ב, ח' וגבר נצחן. והשם נִצָּחוֹן ובל"ס נִצְחָנָא סוט' פ"ח מ"א הן באין בניצחונו של בו"ד ואתם באתם בניצחונו של מקום וכו' ע"ש ובתרג' שופטי' ז', י"ח ונצחנא, לש"א ט"ו, כ"ט מרי נצחניה דישראל, לתהלי' ל"ה, כ"ג מרי נצחני. ובקבוץ תר"י ב' לבראשי' מ"ט, ה'; תר"י א' לשמות י"ה, י"ג, כ"ה. והשם המופשט נצחנותא תר"י א' לשמות י"ה, י"ד; לדברי' ז', י"ט] —

* נִצְחָנָה (שם מקום) קהל"ר פ' כנסתי אייתי פלפלין מן נצחנה.

* נִצּוּי (der Zank) עיי"ע נצא — נציא עיי"ע נצב.

נַצְיָא בנציא (מ"ק י': ב"ב נ"ד.) כבר פי' בע' מל. *[אחי"ה ובע' מל י"א (וש"נ השנויים) פי' מקום נמוך או רפה ונ"ל מל"ע نضى נתכחש ודק. ובפי' ר"ח למ"ק (ש"ס ווילנ') אי' בהיפך נציא קשה ואולי לפי זה מל"ע نصيّة מעולה ומשובח]

נָצָל (בל"ס נְצָלָא ענין נזילה וכ"ה בל"ע نسيل (Zerfliessendes, Abfallendes ואצל רז"ל תואר לבשר מת שנימוח עיי' בפנים) בפ"ז בנזיר (מ"ב דף מ"ט:) ובפ"ב באהילות (מ"א)[3] על כזית נצל פי' בגמ' (נזי' נ'.) איזהו נצל בשר המת שקרש ומוחל[4] שהרתיח ומקשינן היכי דמי אינימא דידעינן דמת הוא אע"ג דלא קריש ואי דלא ידיענן כי קריש נמי מאי הוה ומשנינן א"ר ירמיה בסתם דלא ידעינן אי מוחל הוא אי כחו[5] וניעו קריש ודאי מוחל הוא לא קריש דילמא כחו וניעו[6] (תוספת[7]) בשר המת שקרש פי' נפל שקרש בשרו ולא נתחזק. בירוש' (נזיר פ"ז, דנ"ו:) איזהו נצל[8] בשר המת שנָּצַל[9] והמוחל שקרש). *[אחי"ה בסוף המבוא לח"א צד LXVII העירותי כבר שלי' בכ"י הערוך מן תוספת עד גמירא לכן הבאתי במסגר ולפע"ד נראה ברור שזה הסיום בא מגליון פנימה מהוספת איזה בעל המעתיק ומלת תוספת פי' הוספה שהוסיף הכותב לפרש מלת קרש והוסיף עוד להביא הירוש' ורבינו בעצמו העתיק רק לשון רה"ג לאהלות אליבא הסוגי' בנזיר. ורק זה מצאתי בתוספת' אהלו' פ"ג כחצי זית בשר וכחצי זית נצל מצטרפין זה עם זה ושם פ"ד הובא זה הציון בגי' ניצל וצ"ל נצל כדאי' בנזיר נ'. ושם: יש נצל לבהמה או אין נצל לבהמה וכו' וכ"ה בירו' נצל אבל בשט"מ במקומו ג"כ גי' ניצל ואולי צ"ל נציל כמשקל ל"ע הנ"ל. וז"ל הרמב"ם בפי"מ לנזיר: ונצל היא הליחה הזבה מן המתים כשנתעפש הבשר וזב והתחיל לכלו' ובהלכ' טומאת המת פ"ב הל"א כתבו ז"ל איזה ונצל זה בבשר שנמוח ונעשה ליחה סרוחה וכו' ועיי' במשנה למלך שם — ולפי זה נוכל לקיים גם גי' כ"י ב' בתוספת' תרומו' רפ"י עיי"ע מצולית] —

נצל (= נְצוּלָה I בינוני פעול במקום השם פי' ענין הפרשה מטוב Abgesondertes, Abgeworfenes) בב"ר פ' ס"ח (ס"ז) הלא אצלת לי ברכה (בראשי' כ"ז, ל"ו) מן הנצולות[10] ובפ' ע"ה (ע"ד) ויצל אלהים את מקנה (שם ל"א, ט') שמציל מן הנצולות[11]) פי' החסוכים. *[אחי"ה בכ"י ק"ט החשוכים פי' ענין חסרון ורקות עיי"ע חסך, ובמ"כ הביא בפ' ע"ד בשם הערוך הגרועות ולקח טוב לבראשי' ל"א, ט' פי' הניצולת כלומ' דבר שהוא

[1]) בנו"ג שתי פעמים ובמנוה"מ דפ' קושטנ' פעם אחת. [2]) במשקל לקוחות, מסורות, משוחות. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי'. [4]) בנו"ג מוהל וכן העתיק רה"ג באהלות ועיי"ע מחל ומהל. [5]) בנו"ג כיתו. [6]) כ"ה בהעתקת רה"ג לאהלות ובנוסח' קצת בענין אחר ע"ש. [7]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע תוספתא. [8]) כ"ה לנכון בדפ' וויניצי' וכדפ"ר ניצול. [9]) בנו"ג בירו' שנתוק. [10]) בנו"ג מן הניצולת. [11]) בנו"ג כזה שהוא מציל מן הנצולת אבל במיוחס לרש"י אי' כגי' הערוך.

נאבד מן העולם ע"כ ול"נ ענין הצלה והפרשה לרעה אבל במקרא כל לשון הצלה לשון הפרשה מן הרעה ומן האויב עיי' פירש"י לבראש' ל"א, ט"ז — ועיי"ע נְצַל] —

נצל (= נְצוּלָה II פי' מה שמופרש מן היבשה והוא כמו מצולה Meerestiefe) בפ"ק בברכו' (ט': ובס"ג דפסחי' (קי"ט.[1]) כנצולה שאין בה דגים[2]) ס"א מצולה[3]) ככר פי' בע' מצל[4]).

* נְצַל (מל"מ בהפעיל פיעל ונפעל ענין הפרשה והמלטה retten, schützen) הרבה בש"ס ד"מ פיעל כתובי' מ"ה: ב"ק ס"ה: רחמנא ניצלן מהאי דעתא וכו' ניצלן מדעתא דידך בשבת פ"ד: יבמו' ס"ג. ליצלן. הפעיל ברכו' ל"ב. שבת קט"ו. עירובי' קי"ח. תעני' י"ח: שקלי' ה': יבמו' ס"ג: נדרי' כ"ב. גיטי' י"ז. סוט' י': ב"ק ס'. ב"מ ק"ז: ב"ב י'. סנהר' ע"ג. ק"ד. ק"ט: ע"ז י"ח. חולי' נ"ה: אהלו' פ"ה מ"ג והלאה, ספרי חקת פ' קכ"ו. אפעל שבת קט"ו. אצולי מצלינן, תעני' כ"ב. מצילנא לה, חגיג' ט"ו: לא מצינן לאצוליה, סנה' ע"ב: לא מצי לאצוליה, סוט' י"ב: בעו לאצולי למשה. כ"א. מגנא ומצלא. נפעל ברכו' י"ג. נ"ג: ס"ב. שבת ל"ב. קי"ח. שם: יומ' פ"ו: סוכ' י"ח. תעני' י"א. נדרי' מ'. גיטי' ז'. סוט' י"ב: כ"א. ל"ד: קידו' מ'. ב"ב י'. קס"ד: סנהד' צ"ח: ע"ז י"ז: אתפעל שם י"ח סע"א וְאִיתַּצְלְתְּ, ברכו' נ"ד. ואיתצל, סוט' מ"ו: ואיתציל.

* נצמין עיי"ע נצר ג'.

* נִצָּנָא (בל"מ נִצָּן (מפעל נָצַץ Blüthe) תרג' מ"א ו', א', ל"ז. ירח זיו נִיצָּנַיָּא. והוא כמו ניצא עיי"ע נץ א'.

☞ נַצְנֵץ (פלפל מן נָצַץ blühen, schimmern) תרג' ונוצצים כעין נחשת (יחזק' א', ז') ומנצנצן כעין נחש. *[אחי"ה ועיי"ע נץ א' וש"נ וגי' רד"ק והמתורגמן ביחז' הנ"ל ומַנַצְּצָן, וכן תרג' ויציצו (תהלי' ע"ב, ט"ז) וינצצון, ושם (צ"ב, ח') ונצצין] —

* נְצַע (בהיפך אותיות של נְעַץ hineinstecken) איכ"ר פ' בלע: כד את נצעהון וכו' ובירו' תעני' פ"ד דס"ט: את מבצע לה קנייה צ"ל מנצע ובע' בצע ב' (ח"ב, קנ"ה) פי' בע"א ע"ש.

☞ נְצַף (בל"ם קול הכרת העופות pipen, zischen בל"מ צפצף) תרג' והמצפצפים והמהגים (ישעי' ח', י"ט) דמנצפן. *[אחי"ה ועוד עיי' תרג' שם י"ג כ"ב; כ"ט, ד'; ל"ד ט"ו; ל"ח, י"ד; לצפניה ב', י"ד] —

נִצְפָּה (מל"ם נִצְפָּא בל"ע لصف Kapper, Kapperstrauch) בפ' כיצד מברכין בגמ' נובלות (מ': דתנן ראש דמאי (פ"א מ"א) הקלים שבדמאי וכו' הגופנין והנצפה. ובגמ' חוץ מן היין (ברכו' ל"ו.) על מיני נצפה על העלים ועל התמרות פי' קפרא[5]) ויאכלו עם החומץ והוא צלף ובל' ארמי פרחא. *[אחי"ה וכן מוכח משבת ק"י. (מ') [6]) צלפין בחומץ[7]) ועיי"ע צלף ב' ושם פי' צלף יש בו קפריסין ועלין ואביונות וכו', וא"כ צלף בשבת היינו קפריסין והוא הוא נצפה שיאכלו עם החומץ ומ"ש שם צלף הוא נצפא והוא פרחא והוא שם האילן וכו' קצת צריך תיקון כי פרחא הוא נץ של נצפה (או במשקל סורי נצפא) עיי"ע פרחא א' אבל מצינו פרחא ובקבוץ פרחי גם בענין האילן עצמו עיי' פסחי' קי"א: וחולי' נ"ט רע"א ועיי' מ"ש בע' פרחא א' ועוד עיי"ע אביונו' וע' בטיתא] —

נִצּוֹץ (= נִיצוֹץ מל"מ (ישעי' א', ל"א) שם תואר לחלקי האש Feuerfunke בל"פ اَيِّنْ) בפ' כירה (שבת מ"ז: לקבל ניצוצות[8]). בס"ג דפ' אמ' להם הממונה (יומ' ל"ז: בשעה שהחמה זורחת[9]) ניצוצות יוצאות ממנו[10]). ופועלו לניצוץ (ישעי' הנ"ל) כמו גץ[11]). בס"ג דע"ז (ע"ו: מה בלעו בניצוצות אף פולטו בניצוצות פי' היינו רתיחה. שער הניצוץ בפ"ק דמדות (מ"ה). *[אחי"ה ובע' בית ניצוץ פי' שער הניצוץ ובית הניצוץ (תמיד פ"א מ"א מדו' פ"א מ"א והלאה בענין אחר ע"ש) (ח"ב, ע"ו) — וכנ"ה בתוספת' שבת רפ"ו (ז') נפלו הימנו ניצוצות, תוספ' ב"ק ספ"ה יצאו ניצוצות והזיקוהו ובב"ק ל"ב סע"ב (ונתזה) [צ"ל ונתזו][12])

---

[1]) כ"ה בכ"י ודפ"ר. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב וברפ"ע דגה והנכון כבכ"י ועוד עיי"ע מצולה. [3]) וכ"ה לפנינו ובדפ' אמ' בט"ס מנודה ובדפ' באסי' מנולה וצ"ל מצולה כגי' דפ"ר ווניצ'. [4]) בעי' מצולה. [5]) בפי"מ להרמב"ם בדמאי אי' קפא"ד וצ"ל קפאר והוא ל"ע قبار כמו كبر Kapper. [6]) לי' בכ"י ש"ס. [7]) וראיה אחרת הבאתי בע' בטיתא מירו' ע"ש [8]) וכ"ה שם מ"ב: מ"ג. ובירו' שבת ספ"ג ד"ו ע"ג. [9]) כ"ה בכ"י. [10]) וכ"ה בתוספ' יומ' פ"ב ובירו' יומ' פ"ג דמ"א. היו הניצוצות מנתזין ממנו ובירו' סוט' פ"ב די"ח. הניצוצים ועיי' בפנים. [11]) בכ"י ה"ב נץ אבל עיי"ע גץ. [12]) וכ"ה בכ"י ש"ס ושם נצוצות.

ניצוצות. ירו׳ ע״ז ספ״ה דמ״ה: ניצוצות מנתזין ממנו ובירו׳ סוט׳ הנ״ל בל״ז הניצוצים וכן בבמד״ר רפ״ה שני ניצוצין מקדמין לפניהם וכו׳ וכיון שהיו הניצוצין יוצאין. וכו׳. ובהשאילי׳ בשבת פ״ח: מה הפטיש הזה נחלק לכמה ניצוצות וכו׳. — ועוד הושאל לטיפי מים שבת קל״ט: והאיכא ניצוצות וכו׳, נדה י״ג. נצוצות ניתזין על רגליו. ודע עוד כי בל״ע نضيض פי׳ מעט מים ובשני הציוני׳ האחרוני׳ אולי מזו המלה הערבי׳] —

נְצָצָא (כמו נֵץ Habicht, Sperber) תרג׳ ירו׳ ואת הנץ למינהו (ויק׳ י״א ט״ז; דברי׳ י״ד, ט״ו) וית בר נצצא לזניה. *[אחי״ה עיי״ע נץ ד׳ וע׳ בר ניצצא] —

* נִיצוֹצְיָא (כמו נוֹצָה Feder, Schwungfeder) עיי׳ סוף ע׳ נץ ג׳.

* נָצוֹק, נִיצוֹק (מפעל צוק = יָצַק בנפעל das Gegossene, Wasserstrahl) מכשירי׳ פ״ה מ״ט גיטי׳ ט״ז. נזיר נ׳: ידים פ״ד מ״ז ע״ז ע״א: ירו׳ ע״ז פ״ד דמ״ד. נצוק וגם ניצוק ועיי׳ פירושו בע׳ צק א׳. ומשקל ניצוק כמו נִידוֹן, נִיזוֹן תחת נָדוֹן, נָזוֹן.

נֵצֶר (מל״מ תואר לענף Zweig, Spross מל״ע نضر glänzen, grünen) בסוף ביכורים (פ״ג מ״ח) והעניים בסלי נצרים של ערבה. בסוף ע״ז (ע״ה.) ובראש פ׳ התינוקת (נדה ס״ח.) העקלין של נצרים [1]. בפ׳ כיצד מעברין (עירו׳ נ״ח.) של נצרים לסוטה בגמ׳ לא פחות. בהכרים פ״כ בכלי׳ (מ״ב) חומר בשירי כלי נצרים מבתחילתן. פי׳ שוטים כמו (ישעי׳ י״א, א׳) נצר משרשיו יפרה בס״ג דפ׳ א״ר עקיבה (שבת צ׳:) צורי דקל שתים. *[אחי״ה ועיי״ע צר אחרון ושם פי׳ רבינו נצרים והוצין ונגרר בזה אחר פי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) וכן מצאתי בתש׳ גאונים דפ׳ בערלין בפי׳ המלות דף ל״ט: ד״ה העקלין: של נצרים הוצין של דקל ע״כ וכן נזכר בירו׳ שבת פ״ח ד״י: הוצין אצל כלי נצרים ע״ש. ובירו׳ מעשרו׳ פ״ד דנ״א: אפילו נצרה פי׳ סל עשוי מן נצרים והפכו כלכלה. והקבוץ ירו׳ ע״ז פ״ד דמ״ד. אייתון ניצרין — ועוד מל״מ ענין יונק (עיי׳ רד״ק שרש נצר) וכן תרג׳ וצאצאי (איוב ל״א, ח׳) לבלבי נִצְרַי כגי׳ המתורגמן ובנו״ג ניציי — ובפעיל נָצִיר תואר לנפל ירו׳ שביעי׳ ספ״ד דל״ה סע״ג אפי׳ נפלים מה טעמא ונצורי ישראל להשיב ונצירי ישראל להשיב (ישעי׳ מ״ט, ו׳) לפי כתיב] —

נצר (= נוֹצְרִי בל״ס נָצְרָיָא בל״ע نصران תואר לישו Nazaräer, Nazarenus) בתעניות בר״ג דפ׳ בשלשה פרקים (כ״ז:) בראשונה אין מתענין מפני הנוצרים [2] „פי׳ יו״ט שלהם הוא״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא), וכ״ה ברש״י בדפ׳ הישנים עיי׳ ד״ס תעני׳ צד פ״ה. אות ז׳. ובמס׳ סופרי׳ רפי״ז הל״ה אי׳ מפני הנכרים שלא יאמרו על כי אנו שמחין בראשון הם מתענים בו אבל אמרו הכמים בזמן המעמדות לא היו חוששין לאיבת הנכרים אלא משום דכתיב וינפש וי על נפש ועיי״ע נפש. ונוצרי הוא תואר לישו עיי״ע ישו (ח״ד, קס״ח.) וש״נ. ע״ז ו׳. ז׳: יום נוצרי כ״ה בכ״י ובדפ׳ הראשונים ועיי׳ פירש״י הובא בד״ס לע״ז צד ח׳. אות ה׳ — סנהד׳ מ״ג. נֵצֶר שם מתלמידי ישו עיי׳ ד״ס למקומו. — ב״ר פע״ו עיי״ע בן נצר] —

נצר (= נָצוֹרִין אולי מל״מ יָצַר עושה צורה ונרדף עם צוּר ענין לחיצה ודחיקה וכ״ה בל״ע ضبر ומזה ענין כלי נגרים הוא ד״מ Klammern) תרג׳ ובמחוגה יתארהו (ישעי׳ מ״ה, י״ג) ובנצורין מאחיד ליה נוסחא אחרינא ובניצמין. *[אחי״ה הועתק מהתורגמן וסיים ולא זה ולא זה הביא הערוך ע״כ ונצמין נגזר מן צמם ע״ש] —

* נְצַר (מל״ס zirpen) ויק״ר ס״פ ל״ג ושהש״ר פ׳ יונתי נְצֹר כצרצרא עיי״ע נבכדנצר. והשם ממנו נצר Grille בקבוץ תוספת׳ חולין ספ״ג ולא כנצָרין שיש בהם סימנים אלו ובחולי׳ ס״ה: צרצור עיי״ע.

* נָצַר (מל״מ נרדף עם נָטַר ענין שמירה bewahren, beobachten) ברכו׳ י״ז. נצור תורתי בלבך, ושם: אלהי נצור לשוני מרע. ב״ב צ״א: דרש היוצרים (דה״י א׳, ד׳ כ״ג) אלו בני יונדב בן רכב שנצרו שבועת אביהם. תנחומ׳ במדב׳ סי׳ י״ג יצרנהו (דברי׳ ל״ב, י׳) אשרי האזנים ששמעו עד היכן חיבבן עד היכן שמרן עד היכן נצרן.

* נָצְרוֹפֵי, נָצְרְפֵי עיי״ע בי אבידן ובע׳ בי נצרופי ופי׳ רבינו הועתק מפי׳ ר״ח בשבת קט״ז. [3].

---

[1]) ובתוספ׳ סוף טהרות בטעות העקלין של נוצרין. [2]) כ״ה לנכון בדפ״ר ובדפ״ר ופיז׳ מפני הנצרים ובדפ׳ באסילי׳ ואמש׳ חסר וכן לי׳ בכ״י ק״ט ובכ״י ה״ב נמחק ובדפ׳ פראג נשמט כל הערך! וגי׳ מפני הנוצרים אי׳ ג״כ בכ״י ש״ס ובפי׳ רגמ״ה ור״ח ובכל הדפ׳ הישנים ונשמט בד׳ באסיליא מן הצענזור. [3]) בעי׳ בי נצרופי בט״ד שבת קל״ד. וצ״ל קט״ז.

נך (עיקר בע' יָנַק ושם מקומו פי' מציצת החלב מדד והושאל למציצ' בכלל saugen) בגמ' דפ' משילין (ביצ' ל"ז:) קא ינקי תחומין מהדרי פי' "הבהמה איבריה יונקים זה האבר מ ג ב ו ל זה האבר[1]) ואי אפשר שלא נשאר מזה החצי אל זה החצי ומזה אל זה[2]). .

* נָקַב (מל"מ = בל"ע نقب) ענין נקיבת חור bohren, durchlöchern) בקל בינוני נָקוּב כלאי' פ"ז מ"ח ירו' שבת פ"ז ד"י. עיי"ע עציץ. ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: וירו' כתובו' פי"ב דל"ה. ותהא ארוני נקובה (בב"ר פ"ק נקופה) בארץ עיי"ע ארן (ח"א, רצ"ג:) ובהשאילה נוקב ויורד סנהד' צ"ז: עיי' פירש"י. ושם צ"ב. ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ד יקוב הדין את ההר. בפיעל חולי' מ"ב: במשנ' ניקב הלב . . הריאה שניקבה, שם נ"ד. נ"ו: ניקבה הגרגרת שם נ"ו. ניקבו הדקין, שם: ניקב הזפק. בפֻּעַל תרג' איוב מ', כ"ד. כ"ו. א י ת פ ע י ל אִינְקִיב שם מ"ה. מ"ו. שם: בינוני פ ע י ל חולי' מ"ח. נָקִיב, בינוני פעול (וגם במקום שם) נְקוּבָה (die Durchlöcherung) חולי' מ"ב. נקובת הוושט, שם מ"ג. נקובה ופסוקה וכו', פסחי' ע"ד. ירו' פסחי' רפ"ז דל"ד: בית נקובתו. והקבוץ בל"ז חולי' מ"ב: נ"ד: נקובֵי ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ג צריך לנקוביו. ושם ע"א ע"ד זכר ונקוביו בראם (ועיי' בבבלי ט'.) והשם נֶקֶב בל"א נִקְבָא, נִיקְבָא, נוּקְבָא עיי' חולי' מ"ה. נקב אחד ארוך, שבת צ'. נוקבא עיי"ע אשלג, ויק"ר וחזא נוקבא עיי"ע סנטמא. והקבוץ חולי' שם נקבים שיש בהם חסרון וכו'. ב"ר רפ"א נקבים נקבים ואין רוחו יוצאה ממנו ב"ב ע"ה סע"א בראתי נקבים נקבים באדם, ועיי' תרג' יחזק' כ"ח, י"ג דאתעבד חללין ונקבין דאינון צורכך. ירו' נדרי' ספ"ז ד"מ ע"ג עיי"ע ערם א'. ועוד נאמר נקבים מענין נקיות עיי' ברכו' כ"ג. שבת קנ"ב. פסחי' קי"ח. מגיל' ט"ו. גיטין ע'. סנה' צ"ג: מכו' ט"ז: ועיי' בכורו' מ"ד:

נְקֵבָה (מל"מ הן באדם הן בבהמה וחיה Weib, Weibchen מע' הקודם) נקייה באה (נדה ל"א:) כבר פי' בע' זכר. *[אחי"ה עיי"ע זכר (ח"ג, רצ"א:) וש"נ בהשאילה על כל דבר שהוא נקוב ביצ' ל"א: נֶקְבוֹת שלו עיי' פירש"י וכן סוכ' י"ב: חצין נקבות וכן מים התחתונים נקראו נקבות עיי' ירו' תעני' פ"א דס"ד: עיי"ע זכר וש"נ פסחי' נ"ו. נוקבתא עיי"ע כפר ג'. ב"ר פל"ג וירו' כתובו' פי"ב דל"ה. עיי"ע דכר ב'. ואותו מקום נקרא נֶקְבוֹת סנהד' פ"ב: עיי"ע זכר, ירו' יבמו' ספ"ח ד"ט ע"ד מקום נקיבות, ושם: צד נקיבותו ובבבלי יבמו' פ"ג: נקבות שלו. ובל"א נוּקְבָה ירו' תעני' פ"ד דס"ט. לא הוה ילדה נוקבה (ועיי' בבלי גיטי' נ"ז:), ירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ד דכר הוא נוקבא היא, ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג ברת נוקבא והקבוץ כתובו' נ"ב: ירו' יבמו' פט"ו די"ד ע"ד בנן נוּקְבָן ובתרג' ויק' כ"ז, ד'. ה'. ו'. ז' אי' נוּקְבְתָא[3]) — ושם מקום נוקבתא דעיון ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג ובתוס' שביעי' פ"ד נקבתא (בכ"י אירפורט נקפתא) דעיון ובילק' סוף עקב ר' תתע"ד ניקבת' רעיון וצ"ל דעיון עיי' נייבויער גיאגראפיא 18] —

נקד (= נוֹקֵד א') מל"ע نقد מין צאן וממנו ב') רועה צאן نقاد ומל"מ נוקד (Vieh)-Hirt) בריש פרה (פ"א מ"ג) בן עזאי קורהו נוקד פי' הוא פלגס[4]) דכתי' (מ"ב ג', ד') ומישע מלך מואב היה נוקד, וכתיב (עמוס א', א') דברי עמוס אשר היה בנוקדים ומתרגמינן מרי גיתין. תרג' מקניהם (בראשי' ל"ד, כ"ג) גיתיהון"[5]). בפסיקת' דכי תשא (פסיק' דר"כ צד י"ב:) ובילמדנו בריש כי תשא (וכ"ה בתנחו' סי' ה') [ומישע] מלך מואב היה נוקד מאי נוקד רועה. *[אחי"ה וכ"ה בפסיקת' דר"כ פ' את קרבני לחמי (צד ס'.) ובפסיקת' רבתי פי"ז וכן הביאו בעל מ"כ לויק"ר פ"א לפרש על ידו אין גנאי למלך לדבר עם נַקְדוּדוֹ פי' בעל מקנה. אבל נוקד בפרה ענינו מל"ע הרשום' פי' מין צאן מגועל בתאר ועיי' ג"כ המשביר ע' נקד א' שכיון לאמת] —

נְקַד (בל"ס נְקַד ענין טהרות rein sein והתואר נְקִיד, נְקִידָא בל"ס נַקְדָא טהור rein ועיי' בפנים מל"פ הרשום') שרא[6]) דמזוני נקיד שמיה (פסחי' קי"א סע"ב) בע' נבל (ד') בר"ג דפי' המקבל שדה (ב"מ ק"ג רע"ב) בעינא דתינקד ארעאי[7]) כפ'

---

[1]) בפי' ר"ח אגב זה האבר. [2]) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ'). [3]) בקצת דפוסי' נקבתא ובכ"י בריטיש מוזיאום נקובתא וכ"ה בחומש עם פי' נתינת לגר להגאון ר"נ אדלער. [4]) עיי"ע פלגס במו"ע ובע' פלג א' ושם מפרש היטב כפי דעת ר' ט ר פ ו ן וצ"ע מ"ש כאן אליבא דבן עזאי נוקד פי' הוא פלגס והלא זה דעת ר"ט ואולי כונתו כ מ ו פלגס או יש למחוק וכן לי' בפי' רה"ג אשר אחריו נגרר ושם אי' פי' נוקד הסהכי (?) ואולי צ"ל הם הכי כלומ' כמו פלגס שזכר קודם לזה וכנראה הבין כן רבינו וגם נמשך אחריו ביתר פירושו בכאן ובע' פלג ובע' פרכדיגמא. [5]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג לפרה. [6]) וכ"ה שרא דעניותא בחולי' ק"ה: ועיי"ע סר ה' ובנו"ג בפסחי' איסרא וצ"ל איסדא עיי"ע בח"א, ר"ב. [7]) עיי' למטה.

אין מעמידין בגמ' והחומץ (ע"ז ל'.) נהי דאגלויא לא קפדי אמנקדותא[1] קפדי. ובר"ג דפ' כל הבשר (חולי' ק"ה:) האי דכנשי נשוורא[2] משום דמנקדותא[3] הוא וכו'. מינוני נקידי (שבת ק"י: פי' בע' מינוני[4]). ובר"ג מי שאחזו (גיטי' ס"ט סע"א) חמרא נקידא. — (א"ב בנוסחאו' כתוב דתינקר ארעאי וכתוב אמנקרותא קפדי ופירושם ענין נקיות וכן חמרא נקידא צלול ונקי) *[אחי"ה ועיי' פירש"י. אבל כבר הוכחתי בע' מנקדותא שעיקר כגי' רבינו בכ"מ בדלי"ת וכצ"ל בחולי' מ"א: (ב' פעמים) הרוצה לנקר חצרו וצ"ל לנקד[5] ופירש"י לנקות וכן פי' בסוט' י"א: מי שמנקד ומשפר אותן וצ"ל שמנקיד ובשמ"ר פ"א ובילק' שמות ר' שס"ד אי' מנקה וצ"ל מנקד ובלקח טוב שמות א', י"ד יותר משובש מניק אותן, וכבר הוכחתי בע' איסרא [איסדא] ח"א, מנקדותא כי המלה נקיד נגזרה מל"פ ناهيد = اناهيد על שם אליל העליון הממונה על נקיות ומתנות הנקרא בצענד Anâhita[6] וגם מלה סורי' ממנה הועתקה. וכ"ה בתרג' יחזק' ט"ז, ד' (בדפו"ו) ובמיא לא אשתטיף לאיתנקידה[7] ומזה גם בגיטי' נ"ו. נקדימון בן גוריון שנקדה לו חמה בעבורו פירש"י זרחה בשבילו ע"כ ורבינו בע' כלב א' גרס שנקדמה וכ"ה בתעני' כ'. בדפ' פיז' וויניצ' קושט' וכמו שהוא בסמוך שלשה נקדמה להם חמה וכו' אבל בכ"י ש"ס ובע"י ובאה"ת ובילק' (ד"ס תעני' צד נ"ה:) אי' שנקדה חמה (בכ"מ גם בסמוך) ובנו"ג שנקדרה וצ"ל שנקדה ופי' זרחה והראיה כי במקום הגי' אלו לא נקדרה החמה (שם) אשר תמורתו אי' בכ"י ב' ע"י ואה"ת וילק' כ"י אלו לא נקדה החמה נמצא בכ"י מ' אם לא זרחה חמה הרי ברור כי נקדה כמו זרחה כלומ' טהורה וצלולה וכפי' רש"י בגיטי' שם ובגיטי' ס"ט סע"א על חמרא נקידא. ואולי הנקורות בקידושי' פ"ב. ובתוספ' קידוש' פ"ה צ"ל ג"כ הנקודות פי' מטהרי ומתקני בגדים אבל רבינו בע' סרק ונקר ורש"י פי' בע"א מלשון מנקרי ריחים]

נָקַד (מל"ע نقط punktiren, Punkte bekommen והשם ל"מ נְקֻדָּה (שה"ש א', י"א) Punkt ועוד נְקוּדָה, נְקוּדוֹת (diakritische Punkte בריש מעשרות (פ"א מ"ג) החרובים משינקדו וכל השחורין משינקדו[8] ירושל' (מעשרו' פ"א דמ"ח סע"ד) וכל השחורים כגון עינבי[9] הדס וענבי סנה משינקדו תנא ר' חננא[10] בר פפא משיעשו נקודות נקודות שחורות. פי' נקודות בתורה מפורשות באבות דר' נתן בפ' י' נסים נעשו לאבותינו במצרים (פל"ד ועיי' מסכ' סופרי' פ"ו) ובהגדת משלי בפסוק (כ"ו, כ"ד) בשפתיו ינכר שונא[11] באבות: למה נקוד על לנו ולבנינו (דברי' כ"ט, כ"ח) ועל ע' שבעד (שם) אלא כך אמר עזרא אם יבא אליהו ויאמר לי מפני מה כתבת אלו[12] אומר לו כבר נקדתי עליהם ואם יאמר לי יפה כתבת אותם[13] אסלק נקודותיהם מעליהן[14]. ובהגדת משלי: מלמד שאמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע על מה שבגלוי אנו מצווין ולא על מה שבסתר אמר להן הקב"ה אף על שבגלוי אין אתם יכולים לעמוד. ובר"ג דפ' נגמר הדין (סנהד' מ"ג סע"ב) למה נקוד על לנו ולבנינו ועל ע' שבעד מלמד שלא ענש הכתוב עד שעברו את הירדן[15] דברי ר' יהודה א"ל ר' נחמיה וכי ענש הכתוב[16] על הנסתרות לעולם והלא כבר נאמר (דברי' שם) עד עולם אלא כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ענש על עונשין שבגלוי. בפ' מי שהיה טמא (פסחי' צ"ג:) למה נקוד על ה' שברחוקה (במדי' ט', י')[17]. בר"ג דפ' שתי מדות (מנחו' פ"ז:) א"ר יוסי למה נקוד על ו' שבאמצע עשרון[18] (במדי' כ"ט, ט"ו)[19] של עשרון ראשון[20] של יו"ט הראשון של חג שלא ימוד[21] לא בשל שלשה לפר ולא בשל ב' לאיל. *[אחי"ה ועיי' עוד בענין י' נקודות בתורה לפי מקצת הדוגמאות שהביאו ב"מ פ"ז. ב"ר פמ"ח פע"ח במד"ר פ"ג ירו' פסחי' פ"ט דל"ו ע"ד, ושם בשעה שהכתב רבה על הנקודות את דורש את הכתב ומסלק את הנקודה ובשעה שהנקודה רבה על הכתב את דורש את הנקודה

1) בעי' מנקדותא הבאתי השנויים. 2) וכ"ה בפסחי' הנ"ל ובחולי' אי' נשווראה. 3) וכ"ה בכ"י פי' רגמ"ה עיי"ע מנקדותא ומ"ש. 4) ע"ש בשינויי נוסחאות. 5) וכצ"ל בר"ן נדרי' ל"ח סע"ב במקום: לנקר ביתו. 6) אצל הבבליים anakhitu עיי' יוסטי צענדלעקסיק' 20 וספרי על המלאכים והשדים צד 43 ופערלעס מיסצעללי' ח' והלאה שהעיר ראשונה על שווי נקיד עם מלה הנ"ל. 7) ובנו"ג לאיתנקרא וכ"ה במתורגמן נקר ב' ופי' מענין נקור הבשר. 8) בירו' וכ"ה בכ"י ה"ב בכ"מ משינקידו, 9) כ"ה בכ"י ק"ט ובירו' ובנו"ג ענבי. 10) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובנו"ג חיננא ובשדפ"ע חנינא. 11) בהגדת משלי שלפנינו לי'. 12) בדפ"ר לי' ובכ"י ק"ט אותם ובנו"ג כך. 13) לי' לפנינו. 14) בנו"ג אעביר הנקודה מעליהן. 15) בכ"י ש"ס פי' וק' שלא ענש הקב"ה ובנו"ג שלא ענש על הנסתרות ובילק' נצבי' שלא נענשו. 16) לי' לפנינו. 17) בנו"ג לפיכך נקוד על ה'. 18) וכ"ה בש"ס. 19) במקרא ועשרון. 20) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ודפ"ר ובש"ס ובשדפ"ע ואי' שבאמצע עשרון עשרון וכ"ה באבדר"נ הנ"ל וכונתו על וי"ו של עשרון השני וכדאי' במס' סופרי' פ"ו ובמסורה אבל הנכון כגי' דפ"ר וכ"י הנ"ל וכגי' הש"ס וילק' פנחס ר' תשפ"ב ויתר המקומו' שהביא בעל מנחת שי לבמד' הנ"ל. 21) בנו"ג ימדוד.

ומסלק את הכתב ובב"ר שם בכ"מ שאתה מוצא הכתב רבה על הנקודה אתה דורש את הכתב הנקודה רבה על הכתב אתה דורש את הנקודה ועיי' ג"כ שהש"ר פ' שרוך וילק' וירא ר' פ"ב וילק' וישלח ר' קל"ג — ועוד נְקוּדָה (כל"ע نقطة בל"מ נקדה) ירו' שבת ספ"ז ד"י ע"ד יש שהוא כותב נקודה אחת וחייב עליה משום כותב ומשום מוחק ויש שהוא מוחק נקודה אחת וחייב עליה משום כותב ומשום מוחק וכו', ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ג ופסיקת' רבתי פכ"א מראה להן בנקודה והקבוץ ירו' שבת ספי"ב די"ג ע"ד שלא עירב נקודות ובירו' גיטי' פ"ב דמ"ד ע"ד שלא עירב את הנקודות. ירו' מעשרות עיי' לעיל בריש הע'] [1]

נקד (= נִיקוּדִים כמו נִקֻּדִים או נְקֻדוֹת של מקרא Brotkrumen, mit Schimmelpunkten versehen) בפ' הלוקח בהמה בגמ' ר"א בן יעקב (בכורו' כ"ב סע"א והלאה) והא תנן בפ' ה' בתרומו' (מ"א) סאה תרומה וכו' עד יאכלו ניקודים או קליות. פי' לחם שיש בו זרעונים שהיה מנהגם לעשות לחם במיני זרעונים וי"א מעופש והיה בו העיפוש כמו ניקודים וי"א יבשה הרבה נגובה בלא שום הכשר ואחי ר' דניאל ז"ל פי' ויאכלו הכהנים חציי ביצה כדי שלא יהא כביצה במקום אחד. *[אחי"ה לפי י"א הראשון שבערוך הוא מל"מ נִקֻּדִים (יהוש' ט', י"ב) וכן נקרא הלחם היבש המעופש לפי שהעפוש בלחם לבן וירוק ושחור נקודים נקודים עיי' רד"ק שרש נקד וכן פירשו המפרשים בתרומו' שם (ובמשני' ב', וג') וכפירש"י בבכורו' שם וכפי' ן' גנאח בכתאב אלאסול צד 451 ושם הגי' ויאכלו נקודין — ופי' ר' דניאל עולה יפה עם פי' הירו' תרומו' רפ"ה דמ"ג רע"ג והדין ניקודים כהדא חציי ביצים, ופי' שיעשנו ככרות קטנות תהיה כל אחת כחצי ביצה וכפי' הרמב"ם בתרומו' שם. וכן דעת רגמ"ה בבכורות (בקובץ כ"י אנגייליקי' דף פ"ז.) וז"ל ואית דאמרין ניקודין פירורין פחות מכביצה וכו' וקודם לזה פי' וז"ל כלומ' יבשה חרבה נגובה בלא שום הכשר ע"כ וזה כפי' י"א השני שבערוך ושם הגי' הרבה במקום חרבה של רגמ"ה] —

* נָקַד (מל"ע نَقَدَ עקיצת נחש או מל"ע نقط stechen והושאל לפוגת לב beunruhigen, Gewissensscrupel haben) ירו' כתובו' פ"ב דכ"ו: (ב' פעמי') לבי נוקדינו ובירו' יבמו' פ"י די"א. לבי נוקרני וצ"ל נוקדני ופי' כמו לבו נוקפו עיי"ע נקף א'.

* נקדים עיי"ע נקרים.

* נַקְדִּימוֹן (שם פרטי וכן בל"י Νικόδημος) אחד מעשירי ירושלים עיי"ע נקד א' ציון מגיטי' ותעני' ולפי גי' נקדמה לו חמה בעבורו (וכ"ה בע' כלב א' ובפי' ר"ח בתעני' כ'.) דרש שם הפרטי מפעל קדם. ויותר מעולה גי' נקדה כמו שהוכחתי, וכן נזכר בב"ר רפמ"ב ואיכ"ר פ' על אלה.

* נוֹקְדָן, נוֹקְדְנָא, נַקְדָן (תואר למדקדק ביותר עד הנקודות Kleinigkeitskrämer, der es bis auf einen Punkt genau nimmt) דרך ארץ זוט' פ"ו לא יהא אדם לא נוקדן לא עומקן ולא גרגרן ירו' ברכו' פ"ז די"א דע"ג נוקדנא והקבוץ ברכו' נ' רע"א והנקדנין תופסין אותו על כך פירש"י דווקנין. וכ"ה בתוספת' ברכו' פ"ה ובכ"י אירפ' הנוקדנין וכ"ה בירו' ברכות הנ"ל וכגי' מהרש"ם בט"ס הנוקרנין אבל כ"ה ג"כ גי' הערוך עיי"ע נקר. והרבה השתבשו בזו המלה כי בירו' סנהד' פ"י דכ"ח סע"ד א' מפני הנוקרנין בספרי בלק פ' קל"א החקרנים (התיקרנים) בילק' סוף בלק ולחקת סוף ר' תשס"ג הנקרבין ובבמד"ר ספ"כ הנוקרנין ובכולם צ"ל הנוקדנין כדאי' במ"כ בשם ירו' דסנהד' הנ"ל. אבל רבינו גרס ברי"ש עיי"ע נקר ובסמיכות בבלי נדרי' מ"ט רע"ב דמשאיל להון להלין נקדני דהוצל ופי' במיוחס לרש"י דייקנים במאכל ועיי' בר"ן שם.

נָקָה (בל"ע ناقة גמל נקבה weibl. Kameel) בפ' במה בהמה (שבת פ"א מ"ה) נקה [2] בחטם. בהכדור פכ"ג בבלי' (מ"ב) אבל אכוף [3] של נקה [4] טמא. במגילת איכה שרתי במדינות: אית קומנן [5] חדא נקא [6] והיא סמיא [7]. ס"א גמלא. פי' לגמל ג' שמות בל' ערבי כשנולד קורין לו אלקעוט [8]

---

[1]) ומזה נקראו בדקדוק התנועות: נקודות Vocalzeichen וניקוד Punktation ובעלי הניקוד: נקדנים Punktatoren.
[2]) וכ"ה במשניו' נאפ' ובירו' ובנו"ג נאקה והוא העיקר ועוד עיי"ע חטם ח"ב, שע"ג הערה 1 וש"נ. [3]) והוא במשקל ערבי עיי"ע אכף בל"ע אכאף וכ"ה נכון איכוף בספרא מצורע זבים פרש' ב' פרק ג' ובנו"ג אוכף. [4]) וכ"ה בספרא מצורע שם ובתוספ' כלי' ב"ב פ"ב הנקה ובנו"ג נאקה. [5]) כ"ה בדפ"ר ובדפו"ו קימנין. [6]) בנו"ג אנקא עיי"ע בח"א קנ"ה: [7]) בנו"ג עוירא. [8]) ויותר טוב אלקעוד = القعود männliches, junges Kameel.

ולכשגדל קורין לזכר בכר[1]) ולנקבה בכרה[2]) כשראוי[3]) למשאוי קורין לזכר גמל[4]) ולנקבה נאקה[5]). ופי' נאקה[6]) חיורתי (שבת נ"א:) גמל חיורא בחורה.

* נָקַז (פי' מל"ע نقز קפץ והושאל בהפעיל ואפעל להקזת דם zur Ader lassen) והרבה פעמים בצרוף דם: הקיז דם פי' עוקץ בעור כדי לקפץ את דמו לרפואה ורבינו הביאו בע' קז א' ושם אעריך.

נקט (= נְקוּטָאֵי פי' תואר קבוץ כמו לקוטָאֵי כלומ' מתלקטים ממקומות הרבה Zusammen-gelaufene) בר"נ דפ' השוכר את הפועל (ב"מ פ"ג רע"ב) וליחזי היכי נהיגי . . בנקוטאי ס"א בלקוטאי[7]) פי' אנשים שמתלקטים ובאים ממקומות הרבה ללקוט ולהשכיר את עצמן ועומדין בשער העיר וכל מי שרוצה לשכור פועלין יפנה לשם. פ"א שהיתה עיר חדשה ונתקבצו לה בני אדם שנים מעיר זו ושנים מעיר זו שאין להם מנהג שוה כדכתיב (שופטי' י"א, ג') ויתלקטו אל יפתח אנשים ריקים. *[אחי"ה וכנ"ה בענין לקיחה אחיזה ואסיפה בקל, פיעל פַּעֵל ואפעל: בסנהד' ה'. נקיט רשותא· שביעי' ל"ה סע"ב נקיט חפצא ע"ז ל'. הוה נקיט, ושם בסוף העמוד נקיטה, שבת ק"מ: עיי"ע בזר א'. קידושי' י"ח. נקיט מרגניתא בידיה, ב"מ ק"א: שבועו' מ"א: עיי"ע כבס. שבת קט"ז: נקיט שמא, גיטי' נ"ו סע"א נקוט נפשך, שבת קמ"ז. וש"נ נקוט האי כללא בידך, סוכ' מ"ז. נקוט דר' יוחנן בידך, מ"ק כ"ח. סנה' צ': נקוט מיהא פלגא בידך, ב"ב ק"ז: נקוט מיהת תרי קמאי בידך. חולי' פ"ז. נקוט לי זימנא וכו' ושם נ"ג. נקטינן שבת קנ"א: ערכין י"א רע"ב קידושי' ל"ג. נקיטינן תרג' מחזיק (דה"י ב', ד' ה') נקיט ועוד עיי' תרג' לאיוב ל"ג, כ'; לאסת' ו', א', פיעל שמ"ר פ"א ומנקט להם שני עגולין, בסוט' י"א: ומלקט, פַּעֵל פסחי' ק"י. מנקיט ליה אימיה וכו', יבמו' מ"ב: מנקיט ואזיל הלכתא מיניה, אפעל ב"ק פ"ה: לאנקוטיה, שבועו' ל"ח: לאנקוטי חפצא עיי"ע הסת. תרג' שני לאסת' ד', ט"ז ואנקיטו יתהון וכו' ובהבלעת הנו"ן תר"י לשמות דְאַקְטֵיה בגנובתי'.

ובענין למַקֵט ב"מ ס"א: ירו' סנהד' רפי"א ד"ל. ספרא קדושי' רפ"ב עיי"ע קט א'. ועוד עיי' נקט ג' במו"ע] —

נקט (= נְקִיטָא בל"י νικητής מנצח der Sieger) בב"ר פ' וכל צבאם פרש' י"[8]) ובויק"ר אחרי מות פרש' ויתרון ארץ (פכ"ב) ובמגילת איכה (פתיחתא ד"ה זכור בוראך סי' כ"ג) כיון שהגיע לרומי יצאו לקראתו וקילסו אותו נקיטא ברברון פ' נצחת עם לועז שהוא ברברו[9]). — (א"ב פי' בל"י נצחת) *[אחי"ה ויותר טוב מנצח והוא ממש בל"י νικητὴς βαρβαρῶν מנצח עם לועז ובנו"ג בויק"ר נקיטא ברברייא וכ"ה בקהל"ר פ' ויתרון וכ"ה במיוחס לרש"י בב"ר פ"י נקיטא ברבריא ופי' מלך שבידו הנצחון בל"י ע"כ ולפנינו לי' (ור"ב לא הרגיש בזה) אבל בלי כל ספק אי' בספרי רבינו. ובאיכ"ר הנ"ל ובילק' יחזק' י' שס"ד בט"ס נקטה וצ"ל נקיטא ועיי"ע ברבר] —

☞ נקט (?) תרג' עד אנה תוגיון נפשי (איוב י"ט, ב') עד אימת תנקטון נפשי. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן אבל בגי' כ"י תרג' אצל לעווי היותר טוב תקנטון מפעל קנט ענין כעס ובע' קט פי' רבינו ג"כ למקט ב"מ ס"א: (עיי"ע נקט א') להכעיסו ולהקניטו ע"כ וא"כ יש לגזרו מל"מ (איוב י', א') נקטה נפשי וענינו מאוס ותעוב וממנו בינוני פעיל בפסיקת' דר"כ (צד קי"א.) ונפשו נקיטה עליו וכו' ואין נפשותיכם נקיטה היטנה ובילק' משלי ר' תתקל"ב ובילק' איכ' ר' תתקצ"ה הגי' קניטה] —

נקטמון (כמו אנקטמין ע"ש בח"א, קנ"ה. ומ"ש בפט"ו בכלי' (מ"ו) הבטנון והקטמון פי' הוא אנקטמון שפירשנו בע' א'[10]).

נָקִי (מל"מ תוה"ש או שה"ת מפעל נקה בפיעל וענינו חף הן במובן טבעי הן במוסרי rein, bloss, schuldlos sein ועיי' עוד בפנים) בר"ג דפ' כל שעה (פסחי' כ"ב:) יצא פלוני נקי מנכסיו. *[אחי"ה וכ"ה בב"ק מ"א. והובא בע' הנקי (ח"ג, רכ"ו) ושם פי' רבינו בטוב טעם ודעת גם הַנָּקִי בקידושי' ס"ב רע"א עש"ה ומ"ש. וכנ"ה בפסחי' קי"ב רע"ב

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט והוא ל"ע بكر ובדפ"ע בכיר. [2]) بكرة. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע כשראוייה. [4]) جمل עיי"ע גמל. [5]) עיי' בריש הע' ובע' אנקא וע' חטם. [6]) בנו"נ נאקתא. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ה' ובדפו"ו בט"ס בלקומאי וצ"ל בלקוטאי. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ב"ר. [9]) לאי"ט barbaro ועיי' בפנים. [10]) ושם ג"כ מבואר אנקטמין בשבת פ"ו מ"ח וכגי' ס"א דאי' שם מצאתי עתה בפי' ר"ח לשבת (בש"ס ווילנ').

עיי"ע גף ד' יבמו' מ"ט: וש"נ קב ונקי עיי"ע קב א', ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ג טהור ונקי, ירו' חלה רפ"ד דנ"ט ע"ד נקי וקיבר ועיי"ע קבר ה'. — ובענין צמר נקי עיי"ע הבא אח"ז — לנקבה ירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד פת נְקִיָּה, תר"י א' לבראש' מ' מ"ז ובירו' שביעי' רפ"ו דל"ו: .פיתא נקייא (בל"א), ירו' כתובו' פ"א דכ"ה ע"ג פסחי' ג' עיי"ע לשון. ירו' מעש' פ"ב דמ"ט ע"ד דעתו נקייה. ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: אין דעתן נקייה. והקבוץ זכר ירו' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ד נְקִיֵּי הדעת. ב"ר פצ"ח נקיין כחלב ובל"א ירו' תעני' פ"א דס"ד ע"ג מאנין נְקִיָּן. ויק"ר פכ"ג כד אינון נקיין מן ענגין. והפעל חגיג' ט"ו סע"ב דהוי נקי אגב אמו. בפיעל יומ' פ"ו. שבועו' ל"ט. מנקה הוא לשבין ואינו מנקה לשאינן שבין. תמור' ג' סע"א ורע"ב בי"ד של מעלה אין מנקין אותו וכו'. בינוני פעול יבמו' ק"א. כשם שבי"ד מנוקים בצדק כך בי"ד מנוקים מכל מום. סנהד' מ"ט סע"א מנוקה מגזל ועריות. והשם המופשט תמור' ג' רע"ב לא תהוי ליה נקיות כלל וכו', ספרא מצורע פרש' ט' פרק ו' מה רחיצתו בנקיות אף רחיצתה בנקיות. יבמות מ"ו: נקיות בעלמא ירו' פסחי' פ"ז דל"ה: אינו אלא משום נקיות. ובמובן מוסרי ירו' שקלי' ספ"ג דמ"ז ע"ג זריזות מביאה לידי נקיות ועיי"ע זהר ג' גי' רבינו וש"נ ועיי"ע זרז: ב"ר פצ"ט האכילו פרנסתו בנקיות. ספרא קדושי' פרש' ב' פרק ד' נמצא מתפרנס בנקיות. במד"ר פ"ט כל מעשיהם (של לוים) בנקיות. ועוד בל"מ נִקָּיוֹן ריש רות רבה]

* נְקִיָא (בל"ם פי' כבש Schaf) בהל' גדולות סוף בכורות צד קל"ט סע"ד ולא שנא דפריק ליה באימרא או בעיזא או בנקיא וכו' אבל בנקיא וברחא ובעיזא שפיר דמי. פי' בל"ס כשב זכר או נקבה ואולי מזה ג"כ כעמר נקא (דניאל ז', ט') פי' צמר כשב וקרוב הדבר כי צמר נקי (שבת נ"ד. שבועו' ו':) פי' ג"כ צמר רחלים עיי' על כל זה מ"ש רשד"ל בסוף ח"ב בהפשב"ע.

* נוֹקֶל (כמו בל"מ נְקָלָה נפעל מן קָלַל ein Leichtes, Erleichterung) ירו' יבמו' פ"י די"א. ההן נוקל אינו אלא חומר.

נקלוגוס (ניקלוגוס כמו דיקלוגוס Anwalt, Sachwalter) בפסיקת' דר"ה. (פסיקת' דר"כ צד קנ"ג:) אם אתה מבקש לזכות בדין מנה לך ניקלוגוס פלן פי' אבוקט"ו. — (א"ב וכן בל"י הוא סניגור הוא פרקליט הוא פטרון הוא דקלוגוס עיי"ע דיקליקוס)[1].

נִקְלָוֹס (על שם Nicolaus נקראו מין תמרים חשובים עיי' במו"ע eine Art Datteln) בפ"ק בע"ז (י"ג:) ר"מ אמר אף דקל טב חצב ונקלוס[2] פירשנו בע' קורייטי[3]. ירושלמי בפ' כיצד מברכין בגמ' בירך על היין (ירו' ברכו' פ"ו ד"י ע"ג) רבי חנינה בר סוסיי[4] הוון אילין דנשייה[5] משלחין ליה נקלווסין והוה שביק לון בתר מזוניה ובריך עליהון תחילה וסוף. — (א"ב פי' בל"ר מין תמרים חשובים ונקראו על שם איש הכם שהיה בימי הורודוס שמו נקלווס מדמשק אשר הוא היה שולה מסוריא לרומי התמרים האלו לאבגוסטוס קיסר) *[אחי"ה וכן הערוך הח' בוקסטארף ע' נקלב והביא Atheneus ספר י"ד ע"ש[6]) וגם פליניאום י"ג, ט' הזכיר שם תמרים אלה בזה"ל Sicciores in hoc genere Nicolai, sed amplitudinis praecipuae, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt וכנ"ה בע"ז י"ד: עיי"ע חצב הנ"ל בהערה. ושם הובא הירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד ניקלבס וכ"ה בירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד והקבוץ ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד נקלביסין והבי"ת במקום ו"ו ולנכון בירו' מעש' שני רפ"ד דנ"ד רע"ד אילין נִיקְלְוָסַיָּא דהכא וירו' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ג אילין ניקלווסין דהכא. במ"ר רפ"ג תמרים רוטבי' ניקלווסין נובלות וכו' ובמד' שו"ט מזמור צ"ב ד"ה צדיק כתמר אי' בטעות תמרים רטובים מקולסין ובתנחומ' במדב' רסי' ט"ו נשמט כולו ואי' עושה תמרים ועושה נובלות וכ"ה בילק' במדב' ריש ר' תר"ץ בשם התנחומ']

נקלט (=נַקְלִיטִין מל"י τὰ ἀνάκλιτα Lehnstuhl והושאל לעמודים שהמטה נסמכה עליהן) בריש סוכ' (י':) נקליטין שנים קינופות ארבעה פי' עמוד בראש המטה ואחד בסוף המטה ומשימין יתר ארוך מזה לזה ומשליכין סדין עליו ונעשה אהל בלא גג. פי' קינופות ד' עמודים בדי קצות

---

1) ח"ג, קכ"ה: ושם הארכתי. 2) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר פיזי ואמ' ובדפו"ו בטעות ונקבווס אבל לנכון בע' קריוט ועיי"ע חצב (ח"ג, תע"ג הערה 3) בענין השנויים. 3) כ"ה לנכון בכל כ"י ובדפ"ר וכיוון לע' קריוט ובדפי פיז' והלאה בטעות קילוון. 4) בנו"ג בר סיסיי אבל בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר רבי אנינא (אנאינא) בר סוסיי וזה האמורא היה בדור השני או השלישי עיי"ע במבוא הירו' למהרז"ף צד ס"ד. 5) בנו"ג דנשייא ובכ"י ק"ט ודפ"ר דנסייא ועיי"ע. 6) ובטעות הביא ג"כ ויק"ר פ"ל ונקלס שהוא מענין קלוס ושבה ואחריו הלך תועה רמ"ל ומודה חטאתו בע' קלוון אבל גם שם טעה עיי"ע.

המטה ועליהן מלמעלה ד' עמודים ברוחב ופורשין עליהן סדינים [1]. בטבעת כפ' י"ב בכלי' (מ"ב) ושל נקליטין טהורה. ובפי"ח (מ"ג) נקליטי המטה וחמור וחיפוי טהורים ויש עוד מהן בע' (גד) [וצ"ל חף] [2]. — (א"ב תרג' בפסוק חור כרפס (אסתר א', ו') על דרגשין דנקליטהון דדהבא) *[אחי"ה וכנ"ה בירו' נדרים ספ"ז ד"מ ע"ג מטה שנקליטיה עולין ויורדין בה וכ"ה בירו' מ"ק פ"ג דפ"ג רע"א ושם: עמה וצ"ל בה וכדאי' בירו' ברכו' רפ"ג ד"ה סע"ד ושם לנכון בגי' מהרש"ם שנקליטיה ובשד"פ אי' שניקליטיה וכ"ה בירו' סוכ' פ"א דנ"ב סע"ב פורש הוא על ניקליטי המטה וצ"ל נקליטי המטה וכדאי' בתוספת' שבת פי"ג (י"ד) ותוספת' כלי' ב"מ פ"ח וע' זקנים העתיקו רפידה (שה"ש ג', י') ἀνάκλιτον ואודות שני עמודי המטה הונח לנכון השם בקבוץ ולפע"ד בכוונה השמיטו רז"ל אל"ף בראש המלה כדי להבחינה מל"י האחרת אנקליטין עיי"ע ח"א קנ"ט]

ניקלי (= אונקלי מל"י הרשומ' שם בח"א, קנ"ז (kurzes hemdartiges Kleid ירו' דשבת פ' כל כתבי הקדש (ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ד) מקטורן וניקלי ופונדה פי' בתלמוד בבלי (שבת ק"כ.) מקטורן ואונקלי. *[אחי"ה ובע' הנ"ל סימנתי גם ירו' יומ' פ"ו דמ"ג רע"ד ושם הוזכר נקלה אצל אונקלה. ובע' הנ"ל הוכחתי כי גזרת המלה מל"י ἀγκάλη אינה נכונה בכ"ז מחזיק בה גם ה' לעווי] —

נָקַם (מל"מ ענינו שלם גמול לעושי רע והשם נְקָמָה ולפי פי' רז"ל תשלום גמול ע"י חרב (Bestrafung mittelst des Schwertes בפ' ד' מיתות בגמ' מצות נהרגין (סנה' נ"ב:) נקם ינקם (שמות כ"א, כ') נקמה [3] זו איני יודע מה היא כשהוא אומר (ויקי כ"ו, כ"ה) חרב נוקמת נקם ברית הוי אומר נקמה זו חרב. *[אחי"ה וכ"ה לנכון בכ"י ש"ס ובילק' כ"י משפטי' אצל ד"ס סנהד' צד ע"ז. ובנו"ג סייף. וכגי' רבינו מוכח מירו' סנהד' רפ"ז דכ"ד: הרג . . נאמר כאן נקימה ונאמ' להלן חרב נקמת . . מה נקימה האמור' להלן חרב אף נקימה האמורה כאן חרב. וכן שם נקימה ובספרא קדושי' פרש' ב' פרק ד' עד היכן כחה של נקימה. ובתרג ירוש' א' וב' נִקְמָא, נִקְמָתָא. תר"י א' לדברי' ל"ב, מ"ג נִקמא דפורענותא ובתר"י ב' שם נקמתא וכ"ה שם בפסוק ל"ה. והפעל ממנו עיי"ע נטר ובאתפעל של פעל לתר"י ב' לשמות כ"א, כ' מִתְנַקְמָא יִתְנְקֵם — והתואר בב"ר פצ"ט כשם שהנחש נַקְמָן כך וכו']

נִקְמַז (נפעל מן קְמַז לפי' רבינו כמו קָמַץ zu-sammenfassen מל"ע قمز ולפע"ד מל"ע قمط ענין איגוד וקשור בחבל mittelst Strick an-zusammenbinden) בסוף עירובי' בגמ' נגר הנגרר (ק"ב.) נקמז מותר נשמט אסור ר' נסים ז"ל פי' נקמז כן כתב אדונינו האי ז"ל מא י נ ב ס ט [4] וינקבץ מתל מא [5] יתגער [6] נקמז הוא מתל נקמץ ואצ ל ה [7] מלשון קמיצה זה פי' גאון והרבה [8] הוא מצוי אצלינו בנגר שעושין בו חריץ ומכניסין העץ ועושין מסמר בנגר ובעץ וכשנועל מעמיד אותו העץ שבתוך החריץ [9] שבנגר והוא נסגר וכשפותח מפילו והנגר נופל ופותח הדלת ואלנגארין [צ"ל ואלנגארון] ענדנא יסמוה [צ"ל יסמונה] א ל ג ר ה [10]. אמר ר' יוסף מאי תבעי ליה לר' זירא הלא בהדיא קתני בברייתא (תוספתי סוף פ"ח דעירו' ע"ש) נקמז מותר נשמט אסור ואמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יהודה בנקמז דאלמא אסור הוא וטעמא מאי אביי אמר משום דמחזי כשמעמיד אותו העץ בתוך הנגר כאילו בונה ומשום הכי אסור לנעול בו. *[אחי"ה הפי' הלז הביא בקיצור רב יהונתן לעירובי' וחי' הריטב"א ע"ש והשמיטו תיבות ערביות הנ"ל וכתב לי הבלשן הגדול ידידי ד"ר גאלדציהער

---

[1]) הועתק מפי' רה"ג לכלי' פי"ח מ"ג בסדר"ט 14 ושם קצת בדרך קצרה אבל בארוכה בפי' ר"ח לסוכ' (בש"ס ווילנ') בשם הגאון והיינו רה"ג ושם בענין קינופות פי' בזה"ל עמודין עומדין במטה ועליהן מלמעלה די עמודים ברוחב ופורסין עליהן סדינין ונקראין בבבל טראמה (והוא בל"פ ترمه (= أكنغ) מצע אשר משימין עליו כר הגמל) נקליטי בי עמודין עומדין עשויין כפתח העשוי בפאת המטה שהיא מסגרתה מב' צדדין ע"כ. [2]) היינו חף בי' ויותר טוב להגיה מלבן (בי'). [3]) בנו"ג נקימה. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ו"נ בדפ"ר פיז' והלאה מאי נכסט והיו"ד מן מאי שייך לתיבה הבאה וכדאי' בדפו"ו מא ינכסט אבל צ"ל ינבסט ובכ"י ק"ט וב"ר מאי נצבט ויותר משובש בכ"י ה"ב מאי צבם. [5]) בכ"י ה"ב מתיל מא בכ"י ק"ט מתלמאום! בשאר כ"י מתאלמא וצ"ל כבדפ' ווניצי' מתל מא ויותר טוב יהיה מתל מן. [6]) כ"ה בדפ"ר פיז' באסיל ואמש' ובכ"י ה"ב אבל בכ"י ב"ר י ת ג ע ד ובכ"י ו"ו אי בי ל"ד ודפ' ווניצי' י ת ג מ ר ועיי' למטה. [7]) כ"ה בכ"מ בכ"י ובדפ"ע. [8]) מתיבה זו והלאה שייך הפי' כנראה לר' נסים אבל מפי' ר' יהונתן לעירובי' מוכח כי גם זה מפי' רה"ג הוא. [9]) בדפו"ו החרץ. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע אלגארו.

אחרי שהצעתי לו כל נוסחאות הנ"ל וז"ל לפי דעתי פי' תיבות ראשונות באותיות ערביות: ما ينبسط وينقبض مثل ما (ויותר טוב من) يتجعر . . والنجارون عندنا يسمونه אלגארו וזה האחרון לא איתפריש לי ולפי הענין כלי נגר עכ"ל ובאמת אלגארו אין לו פתרון אם לא נגרוס אלגארור והוא ל"ע النجارور ציר הדלת אבל היותר טוב גי' כ"י ק"ט הנ"ל כי אלגרה הוא الجرة עץ קשור בו חבל ושעור תיבות הנ"ל לפע"ד כך הוא מה שנתפשט ונקבץ דומה לקשירת החבל וחורשי עצים אצלינו קראוהו אלגרה היינו עץ קשור בו חבל ולפי פי' זה נקמז היינו נקמץ ונקבץ ולפע"ד נ"ל יותר להיות מל"ע قمط פי' נקשר בחבל ואולי לזה כיון רה"ג וזה מה שהוסיף לבאר נקמז הוא מתל נקמץ ואצלה ופי' בל"ע وصلة חיבור וקישור. וגם תיבות יתגעד (כ"י ב"ר) ויתגמר (כ"י אחרי' הנ"ל) יש להן פתרון כי جعد פי' יקובץ ויחובר לאחד וכן ענין جمر וא"כ נקמז פי' קשור הפכו נשמט וא"כ נקמז כלו' קשור מותר לנעול בו נשמט אסור ועיי' הרמב"ם הל' שבת פכ"ו הלכ' י' ומפרשים שם ורי"ף ס"פ י"ז בשבת. והתוספו' שבת קכ"ו: סד"ה וכי אחריש השיגו על פירש"י פירשו נקמז מעין נשמט רק שאין נשמט ממש . . ולא נודע פי' נקמז היטב ע"כ ועוד עיי' שם הירו' שהביאו נקמז ר' יעקב בר אחא מורה בראשי אצבעותיו ע"כ אבל בנו"ג בירו' שבת ס"פ י"ז דט"ז סע"ב וירו' עירו' ספ"י דכ"ו רע"ג נקמן . . מדדהו (מדדיהו) בראשי אצבעותיו וכן הביא פי' ר"ח (בעירובי' ק"ב.) ע"ש ואם גי' נקמן (בד' זיטאמ' נקמז) עיקר אז הוא ג"כ ל"ע مقمين קשור ומחובר]

נקן (= נִיקוֹן לדעת רבינו כמו קין בל"מ עיי' כפנים ולפע"ד מל"פ نيزه בלי' הוצואריש נֵיְזַק בל"ע نيزك Speer, Lanze רומח ור"ב פי' בע"א) כפ' י"א [1]) בכלי' (מ"ח) הכידון והניקון והמגפיים פי' "הוא קינו הפוך כדכתיב (שם כ"א, ט"ז) ומשקל קינו תרגומו שופיניה" [2]). — (א"ב פי' בל"י מ̈ין כלי מלחמה מפרק ומפיל החומות וטעם מלה זו מפצח כלומ' שאין דבר עומד נגדו) *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י νικῶν ולפי פי' בן מתתיהו על המלחמות ה', ז', ב' הוא כלי מלחמה אצל היהודים כמו ἑλέπολις אצל רומיים ואלה המה דבריו במקום הנ"ל [3]) ἤδη δέ τῷ Νίκωνι τοῦ τείχους. ἐνδιδόντος αὐτοὶ γὰρ τοῦτο Ἰουδαῖοι τὴν μεγίστην ἐκάλεσαν Ῥωμαίων ἑλέπολιν ἀπὸ τοῦ πάντα νικᾶν וא"כ עדות בן מתתיהו מאמתת פי' ר"ב מכל צד ועבר. ולפע"ד השרש ניק הוא ל"פ הנ"ל והוא רומח גדול ויפה נזכר עם כידון (עיי"ע) שהוא רומח קטן ולפי' הרמב"ם בכלי' שם ג"כ מל"מ הנ"ל והביא עוד ל"ע אלקנ"ה = القناة והוא עץ החנית וכן דעת רד"ק (שרש קון) בשם אביו ע"ש. ור"ש הוא כבערוך ושם ג"כ הגי' ניקון אבל בפי' רה"ג הנקיון ובענין גי' התוספת' כלי' ב"מ רפ"ג עיי"ע כידון הערה 3 ומ"ש]

* נֲקאנִיקָא (בל"ע نقانق כמו لقانق מל"י אמצ' ורו' λουκάνικον Bratwurst) ירו' שקלי' רפ"ז ד"נ ע"ג נקאניקא אשתכח בכנישתא דבולי כה"ג בכ"י ש"ם מינכען רק שם בט"ס בשתי תיבות נקאני קא ובדפוסי' הישני' נקא כי קא וצ"ל נקאניקא בתיבה אחת (ולא כמו שהגיה בעל ד"ס שקלי' צד ל"א:) ובדפ' בבלי יותר משובש נקוניא כי קא ובקרבן העדה פי' נקוניקה מין קנקן ולא היא כי אם מל"ע ויוני' הנ"ל דקים מלאים בשר מתוקן בבשמים נצלה בשפוד ועיי' רמ"ל והוספו' ה' פליישער לעמת"ל ללעווי ח"ג 718.

נִיקַנוֹר (שם שר צבא של אנטיוכוס אפיפנים Nicanor) נעשו ניסים לדלתותיו ומזכירין אותו לשבח בפ"ג ביומ' (ל"ז. במשנ'). בראש סוט' (ז'.) בשערי מזרח ובשערי ניקנור. *[אחי"ה ובנו"ג מעלין אותה לשערי המזרח שעל פתח שערי ניקנור ובתוספ' סוט' פ"א לשערי מזרח ולשער ניקנור וביומ' ל"ח רע"א מפורש מה נסים נעשו לדלתותיו של ניקנור ע"ש ושם מוכח כי איש ישראל היה ונס נעשה על ידיו אבל בירו' יומ' פ"ג דמ"א. אי' רק מעשה שהיו באין בספינה וכו' ע"ש ע"ד כל השערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב חוץ משערי ניקנור מפני שנעשה בהן נס ועיי' מדות פ"ב מ"ה והנכון כדאי' בירו' שהוא שלטון [4]) של מלכות יון עיי' ירו' תעני' פ"א דס"ו רע"א וירו' מגיל' פ"א ד"ע ע"ג בתלת עשר ביה (היינו באדר עיי' מגלת תעני' פי"ב) יום ניקנור מהו יום ניקנור שלטון [5]) של מלכות יון היה עובר לאלכסנדריאה וכו' ע"ש היטב ובקורות היהודים

---

[1]) וכצ"ל בעי' כדון (ח"ד, ר') תחת י"ג. [2]) הועתק מפי' רה"ג צד 8. [3]) וכבר רמז על זה ר"יד די לארא בעיר דוד. [4]) היינו יותר טוב שר צבא עיי' ספרי מקביים א', ז'. מ"ט; ב' ט"ו, ל"ו. [5]) במגילת תענית: א' מאפרכים של מלכי יונים.

לה' גרעטץ ה"ג מהדורא ב' צד 420 ועוד עיי"ע קרכין. ובתוספת' נזירות פ"ה ותוספת' נגעים ספ"ח בשערי ניקנור ושם שער ניקנור] —

* נְקוּסָא (שם פרטי) ב"ק פ"א: כפי' ג' כ"י ש"ס (ד"ס במקומו) (ר') יהודה בן נקוסא וכ"ה ביומ' י"ח. בב"ק ל"ט רע"ב וחולי' קי"ח סע"ב ב"ק בב"ב ע"א. ובירו' ברכו' ספ"ב ד"ה ע"ד כפי ג' המהרש"ם וכצ"ל בקהל"ר פ' כל הדברים ופ' ומוצא אני ע"ש ובקצת מקומות הנ"ל בשם התואר רבי ובכ"י לרוב בלא רבי וכ"ה רק יהודה בן נקוסא (או נקוסה) בתוספת' ב"ק פ"ד (שתי פעמים) תוספת' אהילות פ"ד לנגעי' פ"ד ותוספת' נדה פ"ו.

נֶקַע (בל"ס נֵקְעָא כמו נקִיק בל"מ Erdvertiefung וכן בל"ע نقع, نقيعة חפירה בארץ אשר בה יקוו המים) בפ' האומר לחברו היו שם נקעים י' טפחים (ב"ב פ"ז מ"א ושם בגמ' ק"ב סע"ב). בפ' הישן בגמ' העושה סוכתו בין האילנות (סוכ' כ"ה:) וכן בנקע שהוא עמוק י' טפחים[1]) ברפ"ק דמשקין (מ"ק ג'.) ולא ימלא נקעים מים. פי' בקיעות של שדות כעין גומות. *[אחי"ה וכ"ה בל"ע הנ"ל ובל"ס וכז העתיק הפשיט' נקיק (ירמי' טז, ט"ז) נקעא ויפה פירש"י בעירו' ט"ו. וכן בנקע: אחד מנקיקי הסלעים עיי"ע נקיק ובפי"מ להרמב"ם כלאי' פ"ה מ"ד פי' נקע חפירה יתקבצו שם המים ופירשב"ם לב"ב ק"ב: פי' נקעים: בקעים חריצים ונעיצים. וכנ"ה בב"ב ק"ג. נקעים מלאים מים. ירו' שבת פ"ז ד"י. הממלא את הנקעים שתחת הזתים] —

1 נָקַף (מל"מ וכן בל"ע نقف ענין דחיפה והכאה ושבירה ונרדף עם נגף stechen, verwunden, stossen, schlagen) בפ"ק בברכות וחכמים אומרים עד חצות (ז':) ובפ"ק במגילה בגמ' דסמוך קראו (ו':) מי שלבו נוקפו. ובכריתות בר"ג דפ' המביא אשם (כ"ד.) משום דלא גלי[2]) דעתיה דלבו נוקפו. בר"ג[3]) דפ"ק דנדה (ג':) ותבדוק ומה בכך אם כן לבו נוקפו ופורש. פי' כיון שרואה הבעל את אשתו בודקת עצמה אומר אילו לא הרגישה בעצמה לא היתה בודקת את עצמה נמצא לבו נוקפו שיש בו הרגשת דם ופורש. — (א"ב פי' נוגפו ומכה אותו) *[אחי"ה ועיי"ע הבא אח"ז ציון מיומ' נ"ג. שאי' בנוסח' בגימל ובערוך בק"ף ולבו נוקפו כמו נוקדו עיי"ע נקד ה' ובלי השאילה אי' נקף במעש' שני פ"ה מט"ו וחולי' ז': ורבינו הביאם בע' הבא אח"ז. ב"ר פ"ק נקופה ויותר טוב נקובה עיי"ע ארון ומ"ש וע' נקב. תוספת' חולי' פ"ג (ד') ביצים נקופות לקערה — עירו' נ"ג: עיי"ע עלת — וכן תרג' וערפתו (שמות י"ג, י"ג; ל"ד, כ') וערפו (דברי' כ"א, ד') ערופה (שם ו') וגם יערוף (תר"י א' לדברי' ל"ב, ב'). ותרג' לדחות (תהלי' ק"מ, ה') למנקוף ובפיעל סוט'. כ"ב רע"ב פרוש נקפי זה המנקיף את רגליו עיי' רש"י ובירו' ברכו' פ"ט די"ד: וירו' סוט' פ"ה ד"כ ע"ג פי' בע"א עיי"ע פרוש. אתפעיל תרג' שני באסת' ד', י"ג אין רגליה . : מתנקפא ועוד עיי"ע הבא אח"ז] —

2 נָקַף (מל"מ ומע' הקודם schlagen, abschlagen והשם ניקוף das Anschlagen, Abschlagen) כפ' במה אשה בגמ' ולא בכוכלת[4]) (שבת ס"ב:) נעשה נמקים נמקים . . נעשה נקפים נקפים[5]) פי' כעין ניקוף ומתמקמק[6]). בפ' הוציאו לו בגמ' יצא ובא לו (יומ' נ"ג סע"א) הוה אזיל לאחוריה עד דהוה[7]) מינקפין כרעיה. — (א"ב בנו"ג דהוה מינגפן כרעיה[8]) תרג' לדחות פעמי (תהלי' ק"מ, ה') למנקוף אסתוורי[9]). בר"ג דחולי' (ז':) דם ניקוף מרצה כדם עולה. בסוף מעשר שני (פ"ה מט"ו עיי"ע הקודם) ובסוף סוטה (מ"ז.)[10]) אף הוא ביטל את המעוררין ואת הנוקפין פי' היו מכין לפר בין קרניו כשבאין לשוחטו כדי שיפול. בסוף פיאה (פ"ח מ"ג) אין נאמנין עליו לומר של זיתי ניקוף הוא פי' הנשאר באילן אחר שנמסקו הזיתים אותם הזיתים נקראין זיתי ניקוף והן של עניים כדכתי' (דברי' כ"ה, כ') כי תחבט זיתך לא תפאר אחריך. ירוש' (פיאה כ"ח ד"כ ע"ד) מקום שנהגו להיות דורכין[11]) את העוללות יהא העני נאמן לומר יין זה של עוללות הוא ודכוותיה מקום שנהגו להיות טוסקין זיתי ניקוף יהא העני נאמן לומ' שמן זה של זיתי ניקוף הוא. בפ"ג בחלה (מ"ט) זיתי מסיק שנתערבו עם זיתי ניקוף ענבי בציר עם ענבי עוללות פי' המסיק המרעיד את האילן כדי שיפלו הזיתים והוא

---

1) וכ"ה בתוספ' עירו' רפ"ג (ב') ובפ"ג (ב') ובירו' עירו' פ"א די"ט ע"ג לי' מלת טפחים ובקידושי' ס"א. הקבוץ נקעים עמוקים י' טפחים. 2) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ודפ"ר ובשדפ"ע גס. 3) נשמע מזה שכן גרס בדף ג': כדאי' בדף י"ב. 4) בנו"ג בכובלת. 5) רבינו קיצר בלשון הש"ס והביא בקצת אריכות בע' מק א' ובע' צלצל ג' ע"ש וע' קף ז'. 6) ועיי' פירש"י. 7) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בכ"י ש"ס ובכ"י ק"ט ושדפ"ע דהוו. 8) בנו"ג רק דמנגפן אבל כגי' רבינו אי' בכ"י ש"ס עיי' ד"ס צד ע"ב: וכגי' רבינו בברכו' ו'. הני כרעי דמנקפן. 9) עיי"ע הקודם. 10) וכ"ה ירו' סוט' פ"ט דכ"ד. ועיי"ע קף ז'. 11) בנו"ג דורסין.

עומד על הארץ והנשאר באילן הן של עני ועולה עליו ולוקטן אחת אחת ונקרא ניקוף. — (א"ב תרג' וערפתו (שמות י"ג, י"ג[1]) ותנקפיה תרג' עורף כלב (ישעי' ס"ו, ג') דנקיף כלבא ובל' פסוק (שם י' ל"ד) ונקף סבכי יער) *[אחי"ה ועוד עיי' מקומות בע' הקודם בהוספותי ויחדתי לו בע' הנ"ל מקום כדי להבחין בין ניקוף ענין הכאה באדם וזולתו ובין ניקוף זית שהוא ל"מ[2]) והשם כנקף זית (ישעי' י"ז, ו') והתרג' נקופא להעתקת דחי (תהלי' נ"ו, י"ד) והשם ניקוף ועוד במשקל נֹקֶף של מקרא בקבוץ שבת ס"ב: נְקָפִים פי' הכאות — ובפיעל גיטי' נ"ט: ירו' גיטי' ספ"ה דמ"ז ע"ג המנקף בראש הזית. תוספת' ב"ק ספי"א מנקפי היגין]

* נָקַף ענין הקף וסבוב מל"מ ועוד ענין הלואה עיי"ע נקף א' וב' וש"נ. וממנו השם נִיקְפִּי, נִקְפִּי (עיי"ע פרוש) פי' הלואה.

* נקיפתא דעיון תוספ' שביעי' רפ"ד עיי"ע נקבה.

☞ נקצא (?) תרג' כצרור אבן במרגמה (משלי כ"ו, ח') היך נקצא דטסא בקילעא בעל הערוך גרס היך ביזקא דכיפא בקילעא ונ"ל גירסתו. *[אחי"ה עיי"ע בזק ח"ב, ל"ד ומ"ש. ובכ"י תרג' א' היך נסקא דכיפא ומזה היה דן ה' לעווי לפרשו מל"ס נקצא התיכה אבל ענינו בל"ס חתיכת בשר וגם ראיה מתרג' שמרוני לבראש' כ"ב ג' שתרג' ויבקע: ונסק אינה ראיה שבלי ספק צ"ל ופסק עיי' מ"ע פראנקל ט"ו, 65]

* נָקִיק (מל"מ פי' חריץ הסלע Felsenspalt) בקבוץ פסחי' פ"א: נקיקי הסלעים ועוד עיי"ע נקע.

נָקַר (מל"מ ובל"ס וע' نقر ענין חתירת דבר ממקומו stechen, ausstechen, meisseln, picken; נִיקּוּר, נִיקּוּרָא das Picken, Benagen ועוד עיי' בפנים) בפ"ח בתרומ' (מ"ו) ניקורי תאנים וענבים וכו' עד כל שיש לו לחה אסור פי' חיישינן שמא ניקרם נחש. בפ' אין מעמידין בגמ' והחומץ (ע"ז ל':) אי אית ביה ניקורין חיישינן פי' כמו תרנגולין שמנקרין דחיישינן שמא הנחשים עשו אלו הניקורין. ובגמ' השיאו (שם ל"ה.) גזירה משום ניקור נחש[3]) שחוששין[4]) לגלוי חלב ושתה בו נחש והקיא בו ארס. בפ' אלו טרפות בגמ' דסמוך סימני בהמה (חולי' כ"ט.) לא חייש אבא[5]) לנקורי פי' לנשיכת נחש[6]). בפ"ג בטהרות (מ"ח) נקרת תרנגולין[7]). בפ"ד (שם מ"ג) היו מנקרין בהן על הארץ. פי' היו הכלב והחולדה מנקרין מן הנבלה ואוכלין ולא זזו ממקומן. בפ"ג שאכלו בגמ' כיצד מזמנין (ברכו' נ' רע"א) והנוקרנין תופשין אותו על כך. פי' המדקדקים שלא בדבר צורך ובל' ערבי קורין אותו אלמנאקר[8]) כגון (פסחי' ח': ע"ז ד'.) תרנגול המנקר באשפה. — (א"ב נקדנין כתוב בנוסח' דידן ופירש"י דווקנין[9]). ירושלמי (ברכו' פ"ז די"א רע"ג) ובאיש לר' זעירא (כגון) [צ"ל בגין] דצווח ר' יעקב ב"ר אחא לר' חייא בר ווה[10]) נוקרא[11]). בריש ילמדנו (בתנחו' לי') שלא ימצאו הנוקדנים ידיהם. ובפסוק[12]) ויקהילו משה ואהרן (במדב' כ', י') ואין דור שאין בו ליצנים והיו הנוקרנים אומרים אין אתם יודעים וכו'[13]). בס"ג דקידושין (פ"ב.) הסרוקין והנקורות והגרדיים פי' בע' סרק[14]). מאי מכבשין מנקר ריחיא (מ"ק י'.) כבר פי' בע' כבש (ו')[15]). באלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולי' נ"ז רע"א) ההוא צנא דנקורי[16]) פי' התוכי רגלים בדקיה בצומת הגידים מקום שהגידים צומתים ומצא הגידים שלמים קיימים ואכשר *[אחי"ה ורגמ"ה בחולי' (קובץ כ"י דף ש"ד) פי' צנא דאינקורי כלומ' סל מלא עופות שנחתכו רגליהם ע"כ וכ"ה ברש"י

---

[1]) וגי' רבינו עיי"ע קפח א' ומ"ש. [2]) ובפפלנ"צ ללעף 136 והלאה לא השגיח בזה להזכירו. [3]) לפנינו לי'. [4]) בכ"י ק"ט וה"ב אין חוששין. [5]) בנו"ג מר. [6]) וכ"ה בפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגייליקי דף שט"ו) פי' שמא נשכו נחש. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר וא"ש ובדפו"ו נקירת וכ"ה לפנינו ובר"ש נקירות. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד וב"ר והוא ל"ע المناقر המקפיד על לא דבר ובכ"י ה"ב ק"ט ובדפ"ע בטעות אלמנקאר ובכ"י ו"ו אלמאנקר ועיי' פליישער Kleinigkeitskrämer בהוספותיו לעמת"ל ללעווי ח"ג 718. [9]) ועיי"ע נוקדן ומ"ש. [10]) בנו"ג בר בבא וצ"ל כגי' מהרש"ם אבא. [11]) בכ"י ק"ט ובדפו"ו ובדפ"ר נקרא ובדפ"א נוקרנא וכ"ה בגי' מהרש"ם ובנו"ג נוקדנא עיי"ע נוקדן. [12]) כ"ה לנכון בכ"י וכיון רבינו על הילמדנו חקת עיי' הערה הבאה, ובדפ"ר בפס' ובשדפ"ע בפסיק' וט"ס הוא. [13]) וכ"ה בילק' חקת ס"ר תשס"ג בשם הילמדנו רק שם נשתבש והיו הנקרבין אומרים וכו' וצ"ל הנקרנין וכצ"ל ביתר מקומות שהבאתי בסוף ע' נוקדן וכל זה בשטת רבינו אבל אני בעניי הגהתי בכ"מ בדל"ת ע"ש. [14]) סרק בי' אשר שם פי' הנקורות שמנקרין בריהים וכו' ושם הביא ג"כ הסדר כמו כאן ע"ש ובנו"ג הסריקים והנקורות והרוכלים והגרדיים ובתוספ' סוף קידושי' יש סדר אחר ע"ש ובכ"י אירפורט נזכרו הנקורות אצל החייטין ובנו"ג הכובסין והנקורות לכן ערבתי לבי להגיה גם כאן הנקודות מענין ע' נקד ב' פי' מנקי ומתקני הבגדים ברחיצה או בתפירה. [15]) ח"ד, קצ"ג: ע"ש. [16]) בנו"ג דאינקורי.

ע"ש ומ"ש בשם תש' הגאוני'[1]) ולפי' זה האחרון עיי' מ"ש בע' אנקורי (ח"א, קנ"ט:) אבל לדעת רבינו הוא הקבוץ מן נִקּוּרָא מענין הנ"ל — וכנ"ה השם בירו' תרומו' פ"ח דמ"ו. דג ניקור אסור, דג ניקור[2]) חי אסור ושם הקבוץ ניקורין, תוספ' תרומ' ספ"ז ניקורי תבשיל, ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד ניקורי רטב באביהן וכו' קידוש' פ' רע"ב נקורים נקורים ושם המופשט נֶקֶר עיי' ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ג ודמ"ו. מקום הנקר והקבוץ נִקְרַיָּא תר"י א' לבמ' כ"ד כ"א ולנקבה כפי ג' רבינו לעיל נְקָרָה (וכל"מ נקרת הצור) טהרו' הנ"ל וכ"ה חולי' פ"ח: נקרת פסולין עיי"ע כחל א'. ובל"א נקרתא בל"ע نقرة פי' מערה עיי' ע"ז י': בפיר"שי ד"ה נקרתא. והקבוץ ברכו' נ"ד רע"ב תרג' לאיוב ל', ו', נְקִירָתָא. ועוד מל"מ בצרוף עין (das Blenden) ויק"ר רפ"כ תנחומ' ואתחנן ססי' א' פסיקת' דר"כ צד קס"ח: ניקור (נקור) עינים. והפעל סוט' ט': נקרו . . את עיניו — ובהוראת השם הנ"ל סוט' מ"ו רע"ב לנקור שם אבנים[3]) מ"ק י'. נוקרין רחים במועד עיי' לעיל ומשם לדעת רבינו נקורות (על משקל לקוחות) קידושי' הנ"ל. בינוני פועל ירו' תרומו' רפ"ג דמ"ב. כשראו אותו נוקר ושם פ"ח רמ"ה ע"ג נוקרת בתאנה — ירו' יבמו' פ"י די"א. עיי"ע נקד האחרון ומ"ש. בינוני פעול תוספת' תרומ' פ"ד ונמצא נָקוּר ושם ספ"ז שמא נקורין היה. ובל"א קידוש' פ': עיי' לעייל בערוך, ירו' שבת רפי"ב די"ג ע"ג ההן דנקר כיפין וכו' פסיקת' דר"כ צד צ"ג: חדא תולעתא דעתידא לנקרא אחורי אודני. פיעל נִיקֵּר עיי' לעיל, ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה ע"ג הוה מנקרא בתאיניא. נפעל תוספת' תרומ' ספ"ז אבטיח שנִיקַּר, ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ה ע"ג תאנים וענבים שניקרו, ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד רימון שניקרה בו וכו'] —

נקר (= נִקְרָא נ"ל מל"ע نقر (unnützes Zeug בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח סע"א) ליתי נקרא מקיקילתא[4]). בפ' ר"א אומ' אם לא הביא בגמ' מרחיצין את הקטן (שבת קל"ד סע"ב) ש"מ האי ניקרא מסי[5]) פי' כתיתין והן סמרטוטין. *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בש"ס ווילנא קל"ה סע"א וז"ל ניקרא היא כתיתין והן סמרטוטין יבשים שיש עליהם טינוף צואה ריעי כדגרסינן בע"ז ליתי נקרא מקיקלתא ע"כ וכ"ה בחי' הר"ן בשם עצמו ורש"י בע"ז פי' בע"א ע"ש והוא מע' הקודם אבל לפע"ד הוא כפי' רבינו עפ"י ר"ח ומל"ע הנ"ל פי' כל דבר שאין לו ערך ודמים ובלתי תועלת]

* נִיקּוּרִים (נ"ל מל"פ نگار (gemaltes Bild מד' שמואל פכ"ב לפירוש תרפים ועיי' הציון בעי' בדולקי ושם פי' בע"א. ועוד עיי"ע נקרים.

נִקְרָאִין (נפעל מן קָרָא ודרש נקראים (אסתר ו', א') (sie lasen sich selbst בברייתא דר' אליעזר פרש' נ' בני המן קוראי ספרים של מלך היו לא היו רוצים לקרות זכות מרדכי והיו הכתובים נקראין מאיליהן לפיכך אין כתיב ויהיו קוראים אותם לפני המלך אלא ויהיו נקראים (אסתר שם). *[אחי"ה ועל פיה העתיק תרגום שני לאסתר (לזה הפסוק) וכד חזא שמשי ספרא ית מה דחוי מרדכי על בגתן ותרש הוה מהפך ית פצימי ספרא ולא הוה צבי למקרי והוה רעוא מן קדם מרי עלמא ואתגוללו פצימיא מאליהם והוו מתקרין מליא מן גו פצימיא קדם מלכא] —

* נִיקָרִים (לפע"ד מל"פ نگارش (Gemälde ירו' ברכו' פ"א ד"ג סע"ג וכפיו פרושות השמים (מ"א ח', נ"ד) א"ר אייבו כגון הדין נקרים היה עומד כה"ג לנכון במהרש"ם ובע"י גרס נקרים ובנו"ג נקדים ומ"ש שבל"ע הוא חולי הנקרא פדאגרא טעות הוא ורימ"ז פי' νεωκόρος ואחריו נגררתי בע' אפיפיורא (ח"א רכ"ז) אבל עתה ברור לי כי הוא ל"פ הנ"ל פי' היה עומד בתפלה בלי תנועה כמו הצורה שהיא בלי תנועה והרגשה ופי' בעל אה"צ וה' לעוי קשה להלמו. ומזה גם ניקורים של מעלה, וגם שם צ"ל ניקורים או הוא הקבוץ.

נְקַשׁ (בל"מ וכן בל"ס וע' نقش (aneinan-derschlagen, klopfen בדניאל (ה', ו') דא לדא נקשן ורש"י סובר שהוא לשון עברי עיי"ע קש (א')[6]).

---

[1]) ועיי' ג"כ פירש"י שבת ק"י: ד"ה נקירי ועיי"ע מיגוני. [2]) ואצל האחרונים נקראי' כן הסרת הגידין והקנוקנות מבשר כדי להכשירו לאכילה, ומי שעוסק בו נקרא מנקר כלומ' המחטט מל"ע نقر nachgrübeln, nachforschen. [3]) ושם השם: ניקור אבנים. [4]) וכ"ה בפי' ר"ח בשבת עיי' למטה ובנו"ג בע"ז ניקרא מקילקתא ובכ"י ש"ס מקילקלתא עיי"ע קקל וקקלא. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובחי' הר"ן ובפי' ר"ח ושם מסו ובנו"ג הני כתיתין מסו. [6]) ושם אעריך אם חלקי בחיים.

☞ **נקש** (= נוֹקְשָׁה נ"ל מל"פ וע' نقش bild-liches, imaginäres) חמץ נוקשה (פסחי' מ"ג. מנחו' נ"ד.) עיי"ע קש. *[אחי"ה פי' חמץ שאינו גמור כפי' ר"ח בפסחי' ונ"ל שענינו שאין בו ממש כאלו רק במחשבה ורבינו בע' קש ב' פי' בע"א ע"ש] —

* נקשנון בתנחו' הישן סוף תרומ' צ"ל פקסנון; עיי"ע פקסן.

נֵר (מל"מ שם לאור מאיר ולמנורה Licht, Leuchte, Lampe) שאלה[1]) נר של זכוכית מטילין בו מים[2]) ושמן וכיון שכלה שמן בשבת מגיע אש אצל המים ונכבה וששאלת יש בו גרם כיבוי או לא? תשובה: דבר זה היתר גמור הוא שאין גרם כיבוי אלא כמו ששנינו בסוף כירה (שבת מ"ז: (אין)[3]) נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות ולא יתן לתוכו מים וכו' וכי דקתני בכל כתבי הקדש (שם ק"כ.) ר' יוסי אוסר בכלי חרש חדשים וכו' אבל נרות של זכוכית מותר להדליק בהן ופנסין[4]) שמן[5]) ואין לערער בהן ואין לחוש בהן כלום וכך אנו נוהגין להדליק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובבית ר ב י נ ו[6]) שבבבל ובשתי ישיבות[7]). בפ' י' יוחסין בגמ' ר' אליעזר בן יעקב (קידושי' ע"ח: ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב (ש"א ג', ג') וכי שמואל שוכב בהיכל ה' והלא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד אלא הכי קאמ' ונר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' ושמואל שוכב במקומו. בפ' אֵין נ ע ר כ י ן[8]) בגמ' דסמוך אין פוחתין מכ"א תקיעות (ערכי' י' רע"א) נר ישראל כך היה[9]). בס"ג דפ' כל קרבנות הצבור (מנחו' פ"ו: ובסיפרא[10]) במקומו (סיפרא אמור פרש' י"ג ס"פ י"ז) מחוץ לפרכת העדות עדות היא לכל באי העולם ששכינה שרויה[11]) בישראל מאי עדותה אמר ר ב א[12]) זה נר מערבי שנותן בו שמן כ מ ד ת חברותיה[13]) וממנו היה מדליק[14]) ובו היה מסיים. ובתמיד פ"ו (מ"א) נכנס ומצא שני נרות המזרחיים דולקין מדשן את המזרחי ומניח המערבי. *[אחי"ה ושם פ"ג מ"ט שתי נרות מזרחיות וט"ס הוא. וכנ"ה בשבת שם נר מערבי, שם כ"ג: הרגיל בנר וכו' כ"ה: הדלקת נר, קי"ט: נר דלוק, ככ"ב. נר לאחד נר למאה. נדרי' מ"א. בחוסר כל בלא נר, סוט' כ"א. תלה הכתוב המצוה בנר וכו' והושאל לכנוי הכבוד והגדולה ברכו' כ"ח: נר ישראל וכ"ה במנחו' וערכי' הנ"ל ופי' רגמ"ה כ"י בערכין (בקובץ כ"י אנגייליקי דף קל"ב.) כלומ' אתה הוא מאיר כנר לישראל שידעת לכוין הדבר ע"כ ועיי' פירש"י שם. ירו' שביעי' ספ"ב דל"ד ע"ד והלא אביאל היה שמו אלא ע"י שהיה זקנו מדליק נרו לרבים נקרא שמו נר. ירו' שבת פ"ב ד"ה: אד"ה נרו של עולם היה וכו' וגרמה לו חוה מיתה לפיכך מסרו מצות הנר לאשה, והושאל עוד לנשמה ולדברי תורה שמ"ר פל"ו יהא נרי בידך ונרך בידי ויק"ר פל"א נרך בידי ונרי בידך — ובסוף ע' נר א' יש בכ"י ב"ר הוספה גדולה ממעתיק הכ"י שהדפסתי במבוא לח"א צד LII ע"ש]

נר (נוּרָא בל"מ בל"ס בל"ע نار פי' אש Feuer) בגמ' דקונם יין (נדרי' ס"ב:) עבדא דנורא אנא. פי' באותו מקום שעובדין לאש וכל העובדין אין נותנין מס יכול לומ' אף הוא עבדו של אש אני. זבניה לבי נורא (שם[15]) לאותן כומרין שעובדין לאש. — (א"ב בדניאל (ג', ו'. י"א) אתון נורא יקידתא) *[אחי"ה ובזו השיטה פי' הר"ן ולא כמיוחס לרש"י ועיי' הפלשב"ע שהאריך בזה וכנ"ה בתרג' ויק' י"ט, ט'; ליושע ו', כ"ד, לאיוב י"ח, ו'. ע"ז כ"ח: הרבה פעמי' ע"ש ב"מ פ"ה: עיי"ע בטט א'. ושם: דזיקוקין ד נ ו ר א ובכ"י ש"ס ד א ש א. קהל"ר פ' וראיתי את כל: יכיל את לגזור דלא ידלק בר נש נור תלתא יומין וכו' עד ומשה רבינו משעה שנזר עלינו לא תבערו אש וגו' (שמות ל"ה, ג') לא מדליק יהודאי נור בשבתא וכו'. בויק"ר פכ"ז נור וזפת ט"ס עיי"ע מגלב ומרזב ב'] —

---

[1]) וכעין זה בתש' הגאוני' שערי תשוב' סי' רל"ט לרב נטרונאי ז"ל והובא בקיצור מרב ב"י באו"ח סי' רס"ה כמו שהעיר לנכון הרב החי' רש"ב בעל למוד ערוך בשבת פ"ג אות נ'. [2]) כ"ה בדפ"ר ובשד"ע אי' עוד בט"ס י י ן ועיי' הפשב"ע. [3]) יש למחוק. [4]) עיי"ע פנס. [5]) וכונתו כי נרות של זכוכית פנסין (בל"י φανός שמן ויותר טוב להגיה: נרות של זכוכית ופנסין שמן מותר להדליק בהן וכו' שוב ראיתי כי כן העיר ג"כ החי' איזלער בט"ר ח"ג 11. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר רבי' ובשדפ"ע הי, [7]) ועיי' הגהמיי"מ להלכו' שבת פ"ה אות נ' ושם בט"ס בע' ט' וצ"ל נר וכמו שהעירותי כבר במבוא לח"א XXX. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ע בערכין. [9]) בנו"ג כן הוא אבל במנחו' פ"ח: אי' כגי' רבינו ובדפ"ר אי' נר ישראל ששכינה שרוייה בישראל ונראה שבא מבסמוך. [10]) בכ"י ה"ב בט"ס בסיפא. [11]) במנחו' שורה וכ"ה בשבת כ"ב: ובסיפרא לי'. [12]) וכ"ה במנחו' ובכ"י ש"ס בשבת ובנו"ג שם: רב. [13]) וכ"ה בשבת הנ"ל וכ"ה בס"א במנחו' ובנו"ג כ נ ג ד ובספרא לי'. [14]) כ"ה בשבת ובמנחו' אבל בסיפרא ובכ"י ש"ס שבת מתחיל. [15]) רב אשי הוה ליה ההוא אבא זבניה וכו' ועיי"ע בי נורא ומ"ש.

נר (= נִיר מל"ם ענין חרישה ושדה הנחרש מחדש (urbargemachtes Feld, Neubruch בפ' שני בפיאה (מ"א) הבור והניר והזרע אחד. בפ' אחרון בערכין (פ"ט מ"א דכ"ט:) נירה או חכירה פי' חרשה[1]) כמו נירו לכם ניר (ירמי' ד', ג'). בשביעית בפ' בראשונה (פ"ד מ"ג) חוכרין[2]) נירין פי' מקבלין[3]) שדות חרושות בחכירות. *[אחי"ה והוא הקבוץ מן נִיר היחיד וכ"ה בתוספ' ב"מ ספ"ט שעת הניר, ירו' נזיר פ"ז דנ"ו: שדה ניר. והוא תואר וכן בתוספ' ב"מ פ"ט זו נירה וזו אינה נירה. ותרג' ולחרוש חרישו (ש"א ח', י"ב) ולימנר ניריה. וכן הפעל תוספתי' ב"מ רפ"ט כפי גי' כ"י (צוק"מ 391) השוכר שדה מחברו לא יהא נָר שנה וזורעה שנה אלא נאר חציה וכו' והיה נרה שנה אחת וכו' ועיי' שם סוף הפרק איזה פעמי' נאר, נר ובכ"י כ' ובדפוסי' נייר, נר. מנחו' פ"ה. נרה שנה ראשונה וכו' ושם בינוני פעול (בהוספת הנו"ן באמצע) הַמְּנוּנָרוֹת פי' חרושות] —

נָר (= נָרָא מל"פ نار, انار בל"י אמצע ἀνάρ פי' רימון (Granat[4]) אודדה[5]) דנרא[6]) דלא משקף (ע"ז כ"ח:) ככר פי' בע' אדדא[7]). פ"א צמר הצבוע בתכלת ואינו מנופס[8]). בפ' המביא גט שני (גיטי' י"ט:) בדקינן ליה במיא דנרא. פי' מי צבע של תכלת שצובעין בו צמר ובגדים. פירוש אחר שפי' ר"ח זצ"ל[9]) אמר שמואל נתן לה נייר חלק ואמר לה הרי זה גיטיך אם היה כהן אסורה לא חיישינן שמא במי מילין כתבו שהוא עפיץ וכו' עד דבדקינן ליה במיא דנרא והוא מי קליפת רימון[10]) מגיהין הכתב בעפץ. ירושלמי (גיטי' פ"ב דמ"ד:) גברא[11]) דבעי מיכתב כתב מסטוריקון[12]) לחבריה כתב ליה במי מילין והדין דמקביל ליה[13]) שפך עליה דיו שאין בו עפצא והוא קולט מקום הכתב ומתראה[14]) ועוד פי' מעבירין עליו מי רימונים[15]) ואם כתוב עליו במי מילין מראה בו כתב במיא דנרא ואי פליט כגון דיו אמרינן כתב הוה ביה וכי פליט מנא לן דגט הוה ביה דילמא עניינא אחרינא הוה ביה והוא הוה דפליט ופרקינן (גיטי' שם) שמואל נמי חיישינן קאמר[16]).

נִר (נִיר מל"ע نير Weberfaden בקבוץ נִירים, נִירִין (Trumm, Kettenaufzug נירא ברקא (שבת ס"ז.) ככר פי' בע' ברקא[17]). בס"ג דב"ק (קי"ט:) ת"ר אין לוקחין מן הגרדי[18]) לא נירין ולא עירין[19]) ולא פונקין[20]) ולא שירי פקעיות. פי' עירין צמר שנותנין בראש הקנה שמוליכין בו את הערב שלא יצא הערב מן הקנה אלא על יד על יד[21]) פ"א בע' אר. גירין ליצ"ו[22]). פונקין ערב, פקעיות גלומרא[23]). בגד מנומר (ב"ק שם) של מינין כדאמרינן שחור ע"ג לבן. תרתי בבת נירא וחדא בנירא[24]) (שבת ק"ה.) ככר פי' בע' בת נירא[25]) פ"א „העושה שני בתי נירין מכנים את חוטי השתי בנירין שיעלה זה וירד זה ויבא הערב ויחזור השתי יעלה התחתון וירד העליון ויבא הערב"[26]). בפ' כ"א[27]) בכלי' (ס"א) בנירים ובקירוס יש מפרשים כלי אריגה הן[28]). בסוף שקלי' (פ"ח מ"ה) על שבעים ושנים נירין[29]) נארגת וכו'. *[אחי"ה בב"ר פצ"ר דרש ובני נפתלי (בראשי' מ"ו, כ"ד) שהן מופתלין על שבעים ושנים ניר שהיו פותלין את עבודת הניר. וכנ"ה בירו'

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר כי נירה הוא פעל ובקצת כ"י אי' נרה וכ"ה לפנינו וצריך לנקדה נָרָהּ ובשדפ"ע בט"ס חרישה. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובדפ' פיזי והלאה חוכר. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובשדפ"ע מקבלי. [4]) בעה"ק שנ"ב פי' בל' תוגר נר רימון ע"כ וכיון לל"פ הנ"ל עיי' פערלעס עט"ש 37. [5]) כ"ה לנכון בדפ' אמי' ובשאר דפ"ע בט"ס אודרא. [6]) בנו"ג דנרא וכ"ה בע' אודרא ושם בקצת דפ"ע בטעות דגדא. [7]) כ"ה בדפ"א ובשדפ"ע בט"ס אדרא ובקצת כ"י ארדא וצ"ל אודרא (ח"א, ל"ב:). [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר ובשדפ"ע מנופץ. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ה"ב ובדפ"ר ובשדפ"ע ור"ח פי'. [10]) הביאו התוספו' גיטי' שם בשם ר"ח והערוך. [11]) בנו"ג כד חד מינהון וכ"ה בירו' שבת ספי"ב די"ג ע"ד. [12]) בנו"ג בעי משלחא כתב מסטירין ובירו' שבת חד מילה מסטיריקון. [13]) בנו"ג והך דמקבל כתביה. [14]) לי' לפנינו בשני המקומות. [15]) בכ"י ק"ט ודפ"ר ובשדפ"ע רימוני. [16]) עיי' הפשב"ע שהוכיח כי לפני ר"ח היתה גי' דלמא ענינא אחרינא הוה ביה ובנו"ג בע"א ע"ש. [17]) (ח"ב, ר':). [18]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג מהגרדי. [19]) בנו"ג אירין. [20]) וכ"ה בכ"י ש"ס ה' ובמאירי ובכ"י ש"ס מינכען פונקנין ובנו"ג פונקלין ועיי"ע פנק ב'. [21]) וכ"ה בשט"מ בסתם האומר. [22]) ככר פי' בעי' ברקא ע"ש. [23]) בל"ר glomus, eris ובל"ר אמצ' Knäuel glomera ובל"צ הנושנת linsel וזה מה שפירש"י בב"ק לוישו"ל וצ"ל לינשו"ל ובר"ש כלי' פ"י מ"ד למושו"ל. [24]) כ"ה בכ"י ק"ט וכמו שהגהתי ג"כ בעי' בת נִירא אבל בדפ"ע בכורא עיי"ע כר ז'. [25]) ח"ב, רי"ב ע"ש. [26]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ'). [27]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ודפ' אמש' אבל בשדפ"ע בטעות בפ' ב'. [28]) ועיי"ע קרס א' ומ"ש. [29]) וכ"ה במשניות נאפולי ובחולי' צ': ובשמ"ר ספ"ב ובנו"ג נימין עיי"ע נם ג'.

שבת פ"ז ד"י ע"ג שני נירין בחף אחד ושני חפין בניר אחד, ושם רפי"ג די"ד. פי' בנירין של משנה ע"י: נִירַיָּא] —

☜ נִיר (כל"ס נִירָא ובל"ע בקבוץ نيران פי' עול Joch) תרג' עלה עליה עול (במדבי' י"ט, ב') סליק עליה נירא. *[אחי"ה ועיי' עוד התרג' לדברי' כ"א, ג' ולש"א ו, ז'. ובהשאילה ענין שעבוד תר"י א' כ"ז, מ' ניר שעבודיה ועיי' עמת"ר ללעוי. שבת נ"ד: ירו' שבת ספ"ה ד"ז ע"ג עיי"ע בר נירא (ח"ב, קע"ט.)] —

נוֹרָא (נפעל מן ירא Staunenswürdiges) בילמדנו ויאמר משה לחובב (בתנחו' בהעלתך לי') ובריש ואתחנן (לי') נוראות בצדק תעננו (תהלי' ס"ה, ו') אמרו לו ישראל ניסים וגבורות שאתה עושה לנו לא בשביל שיש בידינו מעשים אלא צדקה אתה עושה לנו וכו'. *[אחי"ה ובפסיקת' דר"כ פ' שובה (צד קנ"ז.) והובא בילק' תהלי' תשפ"ט דרש בע"א ע"ש. ובענין יתר דרשות על שרש יָרֵא עיי"ע בח"ד, קנ"ז:] —

נרג (= נַרְגָּא פי' בל"ס כמו גרזן בל"מ Axt, Beil) בר"ג דפ' הרואה (ברכו' נ"ד:) שקל נרגא דהוה עשר אמות[1]. בפ' אמר להם הממונה בגמ' מולבז (יומ' ל"ז:) בקתתא דנגרי וחציני. בפ' כל שעה בגמ' האוכל תרומה[2] (פסחי' ל"ב:) ובגמ' דפ"ק דר"ה (י"ג.) שדא ביה נרגא. פי' "חתכו כחתיכת[3] אילן בגרזן"[4]. בפ"ק בכתובו' בגמ' בתולה שכתובתה מאתים (י':) תמרי מקמי נהמא כי נרגא לדיקלא. — (א"ב תרג' (לקש) [צ"ל כקש] נחשבו תותח (איוב מ"א, כ"א) היך גילי אתחשבו ליה נרגיא) *[אחי"ה וכנ"ה בסנהד' ל"ט: עיי"ע אינשא אות מ' ה"א קס"א: וש"נ. סנהד' צ"ו רע"ב נרגא דפרזלא דשליט בפרזלא וכ"ה בתרג' שני לאסת' א', ג' נרגין די פרזל. והקבוץ נרגי יומ' הנ"ל וכ"ה בעי' קת אבל בע' חצין (ח"ג, תע"ד) הביא רבינו גי' דנגרי עיי"ע הנ"ל ומ"ש בהערה 7[5]]

נֵרְגַּל (שם אליל הכותים בל"מ עיי' פירשט) בפ' ד' מיתות בגמ' הנודר בשמו (סנהד' ס"ג:)[6] עשו את נרגל (מ"ב י"ז, ל') ומאי ניהו תרנגולא ברא[7]. ירוש' בר"ג דפ' כל הצלמים (ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב רע"ד) רגליה[8] דיעקב ורגליה דיוסף נחשתי ויברכני ה' בגללך (בראשי' ל', כ"ז) ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף (שם ל"ט, ה'). *[אחי"ה כונת הירו' כי נרגל נגזר משרש רגל ותיבת בגלל פי' כמו ברגל כל"מ לרגלי (שם ל', ל)] —

* נִרְגָּל, נִרְגָּן (מי שהורגל לבוא לאיזה מקום der sich oft einfindet) נדה ט"ז: עיי"ע ישר י"; ושם מפורש.

* נָרְגִּיל (בל"ע نارجيل מל"פ نارگيل Cocusnuss) עירו' נ"ח. כבר פירשתי בע' אפסקימא (ח"ד רכ"ד:) ועוד עיי"ע נבר ב'.

* נֵרְדְּ (מל"מ שם בושם מארץ הודו בל"ס ובל"פ ناردين בל"ע نردين בל"י ורו' Narde, nardus, νάρδος) כריתות ו'. ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד שבולת נרד עיי"ע שבל ב'. תרג' לשה"ש א', י"ב נִירְדָּא. והתואר ממנו עיי"ע הבא אח"ז.

☜ נַרְדְּנוֹן (= נַרְדִּינוֹן מע' הקודם נבנה התואר בל"י (ἔλαιον) νάρδινον Nardenöhl) מדר' שה"ש פ' נרד: נרדינון פי' בל"י ורו' שמן משחה עשוי (מורד) [צ"ל מנרד] ובשמים.

נַרְדְּשִׁיר (מין שחוק לוח הנקרא בל"פ וע' نرد ועל שם מוצאו نردشير עיי' פרייטאג ערך נרד) בפ' אעפ"י בגמ' רבן שמעון (כתובו' ס"א:) דמטללא בגורייתא[9] קיסנייתא[10] ונרדשיר[11]). פי' בל' ערבי קורין (לדדי) [צ"ל דדי] אלנרד. *[אחי"ה בדפ' פיז' והלאה חוץ מדפו"ו אי' לרדי ובכ"י ק"ט וה"ב לדרי וצ"ל לדדי כגי' דפ"ר ווינציז' ועה"ק שנ"ב ולמ"ד הוא = יחס שאליו והמלה הערבית היא דדי והוא دد، ددن פי' משחק וא"כ דדי אלנרד دد، النرد שחוק של נרד ועוד נקרא בל"ע זה השחוק ממש כמו שגרס רבינו היינו נרדשיר. ורש"י פי' אישקקי"ש Schach, échecs והנכון כפי' רבינו כי שחוק אישקקי"ש נקרא בל"ע شطرنج ובל"פ شترنگ ועיי' כוזרי ה' כ' צד 426 בהוצ' הח' קאססעל שחוק האשקאק"ש הנקראת שטרנ"ג בערבי וכו' עש"ה ובהערה של מו"ל. ובפי"מ

---

[1]) בנו"ג נרגא בר עשר אמות ויותר טוב בכ"י ש"ס אמין ועפ"י זה בתר"י א' לבמדי כ"א ל"ה שקל נרגא ברת [צ"ל בר] עשרתי אמין. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר ווינציז' ובשדפ"ע לי'. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח אבל בש"ס ווילנא בט"ס כחתיכתו ובדפ"ע כחתיכות. [4]) הועתק מפי' ר"ח לר"ה הנ"ל וכ"ה הדבור שדא ביה נרגא בסנהדר' ל', סע"ב. [5]) ושם בשורה ב' מלמטה צ"ל שהוא ל"ס ולא ל"ע. [6]) בדפו"ו בט"ס בשמן. [7]) וכ"ה בגליון כ"י ש"ס ולפנינו לי' ובדפ"ר ווינציז' אי' תרנגולא ובכ"י ש"ס תרנגולת ובכ"י ילקי' ג"ב תרנגול עיי' ד"ס במקומו. [8]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ק"ט ודפ"ע אחרוני' רגליה. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע גוריתא ועיי"ע גר (ח"ב, שמ"ה. הערה 7) ועי' קסן. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובשדפ"ע קסנייתא ועיי' הערה הקודמת. [11]) גי' הספרי' עיי"ע גר הנ"ל.

להרמב"ם סנה' פ"ג מ"ו פי' משחק בקוביא ע"י גרר [צ"ל נרד] [1]) ושרטנ"ג וצ"ל ושטרנ"ג ולשבת פכ"ג מ"ב פי' משום קוביא כמו הפספסים והנרדסים צ"ל והנרדישי"ר כדאי' בתוי"ט לשבת שם ע"ש אבל מה שאמ' בלע"ז שבל"א ש"ך (= Schachspiel Spielschach) אין נ"ל מטעם האמור — ובחי' הריטב"א לכתובו' בט"ס נדרש ובנו"ג נדרשיר וכ"ה בשט"מ וכל זה בטעות ובעה"ק סיים פ"א כלב קטן וקצר רגלים (שמשתקין) [צ"ל שמשחקין] בו ע"כ אבל זה פי' למלת קסנייתא ומע' קסן העתיקו] —

1 נרווד (?) (לפי הענין מטה שנושאין בו המת Todtenbahre) בריש פ' (ז') [צ"ל ג'] באהילו' (מ"א) נושאין את הנרווד פי' מטה שנושאין בה המת. וי"א „כמו ארון של מת שנושאין במוטות כדאמרן [2]) בתוספתא (רפ"ז [3]) ואין במוטות כעובי המרדע טומאה תחתיו". — (א"ב נדבך כתוב) *[אחי"ה וכ"ה הנדבך בפי' רה"ג בסד"ט 23 אשר משם נלקח פי' י"א וקודם לזה אי' שם וז"ל הנדבך פי' אלנעש בטיי"ת וי"א שריגה אוכמי ע"כ והנה النعش פי' באמת מטה שנושאין בה המת. ולפי י"א נגזר נדבד מן דבך = סבך פי' ענין שריגה, אבל לגי' רבינו נרווד לא מצאתי פירוש מיושב על אפנו. ובתוספת' הנ"ל אי' ג"כ הנדבך] —

2 נרווד (שם מקום) באלו בהרות פ"ז בנגעי' (מי"ד) הולכין לנרווד בתוך הסגירו פי' מקום הוא. — (א"ב בנו"ג גדווד).

נַרְמָקִי [4]) (מל"פ نرمه، نرمك וממנו בל"ע نرمق פי' רך weich) בר"ג דפ' מצות חליצה (יבמו' ק"ב רע"ב) רב יהודה דנפק בה' זוגי נרמקי. פי' מנעלים ועורותיהן רכים [5]) והן כמו מוק [6]). — (א"ב בנו"ג מוקי) *[אחי"ה ורש"י אחרי שלועזו קלשנו"ש [7]) הוסיף להביא וכן בל"ע קורין למנעלים אלמוק ע"כ והוא موزج מל"פ موزه בל' הוצואריש עיי"ע מק ג' אבל נרמק ובקבוץ נרמקי הוא ל"ע ופ' הרשומ' בתחלת הע' וכפי' הערוך רכים ורצ"ל מנעלים רכים] —

נרון (= נֵירוֹן קיסר רומי הידוע Nero ותואר ממנו נֵירוֹנִית neronisch) בפ' אילו מציאות בגמ' ואלו חייבים (ב"מ כ"ה:) שלי היא נירונית היא פי' „מטבע של נירוי קיסר". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') וגם ר"ח לא גרס חדשה היא. וכנ"ה בכלי' פי"ז מ"ב בכורו' ל"ז סע"ב ול"ח סע"ב סלע נירונית. ובענין נירון קיסר עיי' גיטי' נו. ואיכ"ר פ' היו צריה]

* נרום (מל"פ نوروز ממנו בל"ע نيروز ראש השנה של פרסיים Neujahr) ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג רבי הונא בשם רב נחמן בר יעקב נרום בכ' באדר בפרסי בעשרים באדר במדי ובאמת יש חוגים אותו היום ביום כ' באדר ויש חגוהו בששי באותו החודש עיי' מ"ש במ"ע ישרון לקאבאק ח"ח ועיי' וואולירס ח"ב 1358 ושפיעגעל העתק' אפיסטא ח"ב צד C ורב נחמן בר יעקב היה בבלי וידע היטב זמן חגי בבל לכן יש להגיה בא' באדר ובששי באדר וצ"ע שלי' בבבלי ע"ז י"א: זה החג. — ובתש' הגאוני' (דפ' הרכבי צד 22 סי' מ"ו) אי' תחת מוהרין בע"ז י"א: הגי' מהרוז (וכ"ה בפי' ר"ח) ואי' בזה"ל ומהרוז הוא יום החדש מלה מפורסמת בל' פרסי ע"כ אולי צ"ל נוהרוז ומל' פרסי הנ"ל פי' ראש השנה כי ماه نوروز אינו ראש חודש כי אם זמן נקוב וצאלנו Datum.

נָרוֹק (= נפעל מן רוק giessbar, schlammig) טיט הנרוק יוכיח (מקואות פ"ז מ"א סוכ' י"ט רע"ב) פי' בע' טט. *[אחי"ה היינו בע' טיט ושם (בח"ה, כ"ד הערה 2) רמזנו על זה הע' להורות על עיקר הגי' ברי"ש ויש להוסיף גם ירו' ברכו' רפ"ז די"א. טיט הנירוק ופי' מהרש"ס כשמריקין המים מן הכלי כשהטיט רך הרבה הוא מורק עם המים ע"כ והוא עולה עם פי' רבינו בע' טיט. ובנין נירוק (נפעל מן רוק) הוא במשקל נידון, ניזון וכדומה] —

נַרְקִים (מל"פ نرگس בל"ע نرجس בל"ס נרקים בל"י ורו' narcissus, νάρκισσος Narcisse) בפ' כיצד מברכין בגמ' והוא אומ' (ברכו' מ"ג רע"ב) האי נרקס [8]) דגינתא [9]) בורא עצי בשמים דדברא בורא עשבי בשמים. פי' חבצלת השרון [10]). אני חבצלת (שה"ש ב', א') תרג' אנא מתילא לנרקס [11]) רטיב דמן גינתא דעדן. — (א"ב פי' בל"י ורו' מין פרח לבן ויש במינו אשר הוא ירוק ולו ריח טוב) *[אחי"ה ור"ב פי' כמו כן בע' קסוס זו המלה (בציון מכלאי' פ"ה מ"ח) ואין נ"ל ע"ש ומ"ש] —

---

[1]) עיי' לעבענסאלטער להי' לעף 431. [2]) וכצ"ל בפי' רה"ג. [3]) בדפי אמשי' לי' ובה התחיל את הע' והנכון כגי' כ"י ערוך ודפוסי' הראשונים וכמו שנסחתי. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע נרמק. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע רכים רכים. [6]) בדפי פיז' וויניצ' בט"ס סומק. [7]) calzini (בלאי"ט) ועיי' לשבת י'. ד"ה רמי וק"כ. ד"ה ואנפיליאות. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט וי"ו ה"ב ובדפ"ע בראש ובאמצע הע' נרקס וכ"ה בש"ס ועוד בכ"י ש"ס נרכום והנכון בסמ"ך. [9]) בנו"ג דגנוניתא. [10]) וכ"ה ברש"י בשם בה"ג. [11]) בתרג' נרקים.

נֶרֶשׁ (Ners) עיר קרובה לסורא וכבר פי' בע' ביברי (ח"ב, ט') וש"נ. ויש להוסיף יבמו' ק"י. והתואר נרשאה שבת ס'. ק"מ. רב אדא נרשאה ב"ק קט"ו. רב כהן נרשאה׳ ושם בסוף העמוד נרשאה ופירש"י על שם מקומן נקראו. רב בא בר כהנא שמעון בר נרשיה ירו' כלאי' רפ"ג ושם דף כ"ה, ע"ד שמעון נרשייה ועיי' מבוא הירו' צד ק"ל. והקבוץ ב"מ כ"ח. חכירי נרשאֵי.

נַרְתֵּק (מל"י νάρθηξ ובל' קלילא narthecium = Salbenkästchen, ναρθήκιον בל"ם נרתקא Büchse והושאל לתיק Futteral) בפ' הוציאו לו בגמ' משניטל הארון (יומי נ"ד.) בשעת הכנסת כלים לנרתק שלהן. בס"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ע"ו:) לכשתצא חמה מנרתקה פי' מנושתיקה[1] כדתנן יומי מ"ד :) בכל יום לא היה לו נושתק[2]. — (א"ב פי' בל"י בית הרפואות ולפעמים שם כללי לכל תיק תרג' וישלוף נעלו (רות ד'. ז. ח') וטלע בועז ית נרתק יד ימיניה) *[אחי"ה ועוד הפעם בתר"י א' (לדברי' כ"ה, י"ג) להעתקת בכיסך: בנרתקיכון. וכנ"ה הרבה פעמי' בירו' ובמד'. ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: (פסיקת' רבתי פי' החודש) נרתיק של רפואות, ירו' ברכו' פ"ה ד"ט: נרתקו של רופא (ירו' תעני' פ"א דס"ג רע"ד נרתיקו) והחזיר את הנרתיק וכו'. פסיק' דר"כ צד צ"ב. דב"ר ספ"ז שהש"ר פ' נפת נרתיקו גדל עמו ועיי"ע חלזון ב' (ח"ג שצ"ט הערה 4 וש"נ) ירו' עירו' פ"א די"ט: ירו' גיטי' פ"ב דמ"ד ע"ב[3]) כתב על נרתיקו וכו'. ב"ר פ"ו גלגל חמה יש לה נרתיק וכו' לעתיד לבא הקב"ה מערטלו מנרתיקו וכו' ובילק' מלאכי ר' תקצ"ג בשם ב"ר מנרתקו ובע"ז ג' סע"ב ונדרי' ח' סע"ב מוציא חמה מנרתיקה ועל זה פי' רבינו לעיל מנושתיקה והביא ראיה מיומ' הנ"ל אבל בירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד אי' גם שם בכל יום לא היה בה נרתיק והיום היה בה נרתיק בהשקפה ראשונה הייתי אומר שצ"ל בבבלי יומ' ג"כ כבירו' יומ' נרתיק אבל שוב ראיתי כי גם בתוספת' יומ' כ"י אירפורט פ"ב אי' הגי' נשתיק ובע' נשתק גרס רבינו גם בב"ר הנ"ל נושתק וכ"ה בפסיקת' דר"כ שהבאתי בע' נשתק לכן דעתי נאמנה כי צ"ל פושתק והוא ל"פ כסוי מן הפעל پوشیدن וכן פי' ר"ח ביומ' מ"ד: ניאשתיק: כיסוי. וראיה לזו ההגה ממה דאי' בתוספ' הנ"ל בכ"י וויען ובדפוסי' תחת נשתיק הגי' ושתיק — והקבוץ שהש"ר פ' כמגדל: כמין שתי נרתיקות — ובענין נוורתק עיי' זה הע' לעיל] —

נריתא (= נוּרִיתָא בל"ם נוּרְתָּא מין צמח מר ויש מהם שהוא סם המות ונקרא בל"ר Hahnen-fuss, ranunculus sceleratus) בפ' אלו טרפות בגמ' אחוזת דם (חולי' נ"ט רע"א) עיקרא דנוריתא. — (א"ב בנוסחאות אינו כתוב אך פי' בל"י שם כללי לגידים) *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י νεῦρον בל"ר Sehne, nervus עיי' בט"ר לה' אייזלער ח"א 71 והנכון כמו שכתבתי בע' נורה מל"ם הנ"ל והש"ס בחולי' לפי גי' רבינו המעולה הביא המלה לפרש מאי תיעה (תיאה) ובנו"ג עיקרא דמרידתא וצ"ל דמרירתא פי' מר או אולי מרידתא מל"פ مرگ מות כלומ' עיקרא של סם המות. ורש"י לועזו ע"י תור"ה והוא בל"צ Wolfswurz, thora וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגייליקי דף שט"ו) וז"ל עיקרא דטורי טורא בלע"ז ע"כ ובלי ספק צ"ל עיקרא דנורי טורא בלע"ז וכן פי' רה"ג בטבול יום פ"א מ"ה התיאה פי' עיקרא דמילתא בארמית וצ"ל עיקרא דמרירתא[4]) וכיון לחולי' נ"ט: ובדפ' באסיל ואמש' מצויין חולי' ס"ז וצ"ל נ"ט. ועוד עיי' מ"ש הגרי"ב בהפשב"ע] —

* נָשָׁא תעני' כ"ד סע"א וב"מ פ"ה: (כפי גי' כ"י ש"ס) עיי"ע נָשַׁב ומ"ש.

נְשָׁא, נְשַׁם (כמו סם. שמונע צמיחת השער עיי' בפנים) בפ' שלשה מינין בגמ' נזיר שגילח (נזיר מ'.) מהו דתימא משום עבורי שיער ואפי' סכו[5]) נשא. בפ' החובל בגמ' בשבת (ב"ק פ"ו.) כגון שסכו נשא דלא הדר[6]). בפ' אלו הן הלוקין בגמ' הקורח (מכו' כ':) לא צריכה דשף ה' אצבעותיו נשם ואותביניהו בבת אחת[7]). בפ"י בנגעים (מ"י) אבל נשם סך נשם מכה שאינה ראויה לגדל שיער. פי' נשא הוא נשם וסם הוא והאוכל והסך ממנו אינו צומח שיער בגופו. *[אחי"ה וכפי' רבינו אי' במפרשים במקומות הנ"ל רק הרמב"ם בנגעי' הנ"ל פי' נשם מין צמח ע"ש ולפי פי' הנ"ל נראה כי נשם כמו סם ובמלת נשא נשמט המי"ם ודע עוד כי בל"ע مشم מין בושם ריחו רע וי"א שהוא סם]

---

1) בדפ"ר בט"ס שתיקה. 2) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע נישתיק ובנו"ג ניאשתיק ובכ"י ש"ס ניאושתיק ובכ"י ב' נאושתיק. 3) ובע' זכר ח"ג, רצ"ב. שורה ב' בט"ד ע"ד. 4) עיי' פפלנ"צ ללעף 258. 5) בנו"ג סך. 6) בכ"י ש"ס דסכייה נשה. 7) מדפ' פיז' והלאה לי' חוץ מדפו"ו וכ"ה בדפ"ר ובכ"י ש"ס חוץ מכ"י ק"ט.

נָשׁ, נָשָׁא (בל"א אֱנָשׁ, אֱנָשָׁא (דניאל ד׳ י"ג, י"ד) בל"ט אֱנוֹשׁ בל"ע انسان בל"ס אנָשׁ, אנָשָׁא Mensch מפעל אָנַשׁ בל"ס נָשׁ schwach) תרג׳ מה אנוש כי תזכרנו (תהלי׳ ח׳, ה׳) מה בר נשא. *[אחי"ה והוא כמו (דניאל ב׳, י׳, ג׳, י׳ ועוד) בר אֱנָשׁ ואצל דרז"ל בר נָשׁ (עיי"ע בח"ב, קע"ט) והקבוץ בני נש (שם, קי"ח) וש"נ ועיי׳ עוד ירו׳ דמאי פ"א דכ"ב. ירו׳ תעני׳ רפ"ב דס"ה׳ ואיכ"ר פ׳ נחפשה וב"ר פ"ס ועוד הקבוץ בני נָשָׁא תרג׳ תהלי׳ ס"ב, י׳ ובכ"י. לתרג׳ משלי כ׳, ו׳ ובהוספת אלף בראש עיי"ע אנש, אנשא, אינשא (ח"א, ק"ס) וש"נ]

נְשָׂא (פי׳ בל"א אשה, בֵּי נָשָׂא פי׳ בית אשה היינו חמיו של איש Haus, Abstammung der Frau, Schwiegervater ועוד בית אביו של איש väterliches Haus des Mannes) בפ׳ השותפין בגמ׳ ולא את השדה (ב"ב י"ב:) ההוא גברא דזבן ארעא אמצרא דבי נשא[1]) פי׳ „סמוך לשדה של חמיו ולא היה לו לחמיו בנים כי אם בנות[2]). בס"ג דפ׳ ארבעה אחים (יבמו׳ ל"ה.) אם היו כוהנות נשואות לישראל נפסלו מן התרומה דבי נשייהו פי׳ מתרומה דבית אביהן. -- (א"ב פי׳ בית הנשכח כי הנשים הנשואות שוכחות בית אביהם מלשון (בראשי׳ מ"א, נ"א) כי נשני אלהים את כל עמלי. פי׳ אחר בית אבי האשה כי הבעל קורא אותו כן כלומ׳ בית אשתי) *[אחי"ה הפי׳ הראשון הוא העיקר והוא כפי׳ רבינו כי בי נשא היינו בית ומשפחת האשה ועוד ענינו בית אביו של איש והכל לפי ענין ההמשך לפי כלל שנתנו בעלי תוספו׳ בב"ב בד"ה אמיצרא כי לפי א"ד בתר הכי (בב"ב) אמרי אחוותא א"כ בי נשא היינו חמיו וכה"ג באמת בפי׳ רגמ"ה אשר אחריו נגרר רבינו ורש"י שפי׳ בי נשא: בית אביו גרס בתר הכי אמרי אחי אבל בשבת כ"ג: פי׳ בי נשא אביו ואיכ׳ דאמרי חמיו וע"ש ובתוספו׳. ובשבת קנ"ו רע"א פי׳ רש"י דבי נשייה: [בית][3]) אביו ורבינו בע׳ בטש גרס (כגי׳ כ"י ש"ס) בי נשיאה. והגרי"ב בהפשב"ע הביא ראיה מחולי׳ ק"י. (עיי"ע בי נשא) ומביצ׳ כ"ט: כי בי נשא היינו חמיו וכן מצאתי מפורש בפי׳ ר"ח בביצ׳ שם (כש"ס ווילנ׳). והקבוץ מן נשא: נשין, נשי נְשַׁיָּא ועיי׳ שבת ל"ב: ל"ג: פסחי׳ נ׳: מגילי׳ י"ד: מ"ק כ"ח: יבמו׳ כ"ו. קידושי׳ ע"ו. תמיד ל"ב: ובל"מ הקבוץ נָשִׁים ועל שם זה נקרא סדר נשים (שבת ל"א.) ובכנויים נשות כתובו׳ ס"ב. קידושי׳ ע"א: ע"ב. פסיקת׳ רבתי פכ"א נשותיהם. ובל"א נשייכו ב"מ נ"ט. נשייהו סנה׳ פ"ב. ובענין יבמו׳ ל"ה. עיי׳ לעיל] —

* **נָשָׁא, נָשָׁה** (מל"מ נָשָׁה ובל"א נְשָׁא וכ"ה בל"ס ובל"ע ﻧﺴﻲ פי׳ שכח vergessen) בבינוני פועל ירו׳ שבועו׳ ספ"א דל"ג ע"ג נשא עון (מיכ׳ ז׳, י"ח) נושֶׂא כתיב, בבינוני פעול פסיק׳ רבתי פמ"ח אשרי נשוי פשע (תהלי׳ ל"ב, א׳) אל תהי קורא סמ"ך אלא שין . . אנשי חובינן קדמיי. אם שכח תשכח (דברי׳ ח׳, י"ט) תר"י א׳ אין מינשא תנשון, באתפעל באונקל׳ שם: אם אִתְנְשָׁאָה תתנשי, שם ל"ב י"ח תשי תרג׳ אתנשיתא, ובהבלעת הת"ו ברכו׳ נ"ג: אִנְּשָׁאִי, כתובו׳ כ׳. סנהד׳ פ"ב. מנשי, ירו׳ דמאי פ"ד דכ"ד. דאנשיתיה ושם רפ"ז דכ"ו. אנשיית ירו׳ שקלי׳ רפ"ז ד"נ ע"ג ואינשתה עיי"ע משג. ירו׳ שבת רפי"ט דט"ז ע"ד אנשיתון. ב"ר ר"פ ע"ז אנשינן. אפעל חולי׳ צ"ג סע"ב אנשיוה ועיי׳ בתרג׳ בראשי׳ מ"א, נ"א; תר"י א׳ לדברי׳ ל"ב, י"ח; לאיוב י"א, ו׳ וזולתו.

* **נָשָׂא** בהפעיל הִשִּׂיא ענין יקידה הביאו רבינו בע׳ שא א׳ וש"נ.

* **נָשָׂא** ענין הֲרָמָה וסבל heben, erheben, tragen עיי"ע שא ב׳ וש"נ, ועיי"ע סא [שא] ב׳ וש"נ.

* **נָשָׂא** (מל"מ ענין לקיחה וקבלה ועוד לקיחת אשה nehmen, eine Frau nehmen) עיי"ע שא ג׳[4]).

---

[1]) וכ"ה בפי׳ רגמ"ה ובכ"י ש"ס א"פ ורו׳ ובנו"ג דבי נשיה. [2]) הועתק מפי׳ רגמ"ה בכ"י לב"ב. [3]) כדאיי לנכון בכ"י רש"י הובא בד"ס. [4]) אמת הדבר שלי׳ ערך שא ג׳ בדפ"ע ולא בכ"י אבל בכ"ז ברור כשמש שע׳ נשא המתחיל בפי׳ החולץ בגמ׳ דסמוך די אחין וסיים שהם בע׳ חט כמו שנדפס רק בערוך דפוס וויניצי׳ הרצ"א (עיי׳ מבוא לח"א, LX) וכדאיי ג"כ בכ"י ו"ו א׳ ובי ול"ד היה בתחלה כתוב בגוף הספר בע׳ שא (ג׳) ואעידה לי שני עדים נאמנים משני ערכים א׳) בע׳ עלס ב׳ בענין ציון ממנחו׳ ס"ו: רמז רבינו על ע׳ שא והוא בדפ׳ וויניצי׳ בע׳ נשא. ב׳) בדפו"ו ובכ"י ו"ו ול"ד אי׳ קודם ע׳ נשא בסיום נשא א׳ וז"ל זה מקומו בע׳ שא ובלי כל ספק איזה מעתיק הגיה לו לעצמו בגליון לע׳ נשא ב׳ כי זה הע׳ עיקר מקומו בע׳ שא ואח"כ הובאה ההערה מגליון פנימה והודפסה בסוף ע׳ נשא א׳ ועל המעתיקין ליתן את הדין על אשר נתקו מהתם להכא ועל ידיהן באו המדפיסים אחריהם לידי שמוטה כי לא זו שלא הדפיסו בע׳ נשא (חוץ מדפו"ו) אף זו עשו שהשמיטוהו בע׳ שא וכן כתבי יד ק"ט ה"ב וב"ר עברו על שני מקומות מבלי שהעתיקו את הערך רב האיכות וגם ר"ב שלא היה לו דפ׳ וויניצ׳ הרצ"א כי אם דפו"ו משנת שי"ג או באסיליא שנת שנ"ט בא בע׳ עלס ב׳ לידי טעות ע"ש ואני בעזרת חונן דעת החזרתי עטרת סדר הערוך ליושנה להשיב זה הע׳ על מקומו כמקדם ועל בעלי כתבי יד ערוך לעיין הנמצא זה הע׳ של דפי וויניצ׳ הראשון באיזה כ"י גם בע׳ שא ומצוה לייש‍בו על אפנו כמטבע שטבע רבינו ז"ל — ודוגמא בהיפך שנסדר ע׳ סא [שא] א׳ ובי כפי שיטת רבינו לנכון באות סמך ובדפו"ו אי׳ שמקומן בע׳ גו"ן וגם זו הוספת איזה מעתיק היא עיי"ע סא ג׳ ומ"ש.

* נָשָׂא בהפעיל הִשִּׂיַע ענין נטיית והעברת הדעת לאיזה דבר (die Gedanken Jemandes lenken) עיי"ע סא וש"נ.

* נָשִׂיא, נְשִׂיאָה, נְשִׂיָּא (מל"מ נָשִׂיא שם תואר לאיש מרומם וראש לשבטו ולְעַמו ועוד שם הכבוד לראשי הישיבה הגדולה בזמן בית שני (Fürst, Nasi, Patriarch) פסחי' ס"ו. מיד הושיבוהו (להלל) בראש ומינוהו נשיא עליהם, תוספת' פסחי' ספ"ד בו ביום מינו את הלל נשיא. קידוש' ל"ב: נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ועיי' כתובו' י"ז. ושם ק"ו: שמעון בני חכם גמליאל נשיא, הו"יו' י"ג: כשהנשיא נכנס כל העם עומדים כשאב"ד וכו', תעני' ט"ו. בראש הנשיא ובראש אב בית דין, חגיג' פ"ב מ"ב הראשונים היו נשיאים והשניים א ב ו ת בית דין [1]) ובל"א נשיאה חולי' צ"ח. סנהד' ז': בשבת קנ"ו רע"א לפי גי' רבינו בע' בטש (ועיי"ע נְשָׂא). ועוד נשייא ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד אין אנא מתעביד נשייא. ושם כבוד לר' יהודה מסדר המשנה ר' יהודה הנשיא ובן בנו היינו בן של ר' גמליאל מתואר בשם הכבוד ר' יודה (יודן) נשיאה או נשייא א' ובן בנו של זה ר' יהודה נקרא ר' יהודה (יודן) נשיאה (נשייא) ב' עיי' על כל זה בטוב טעם ודעת במבה"י למהרז"ף צ"ב. והלאה ועוד בסד"ה ע' ר' יהודה. ועוד נשיאה שם הכבוד לראשי גליות דבבל עיי' חולי' קכ"ד. רב נחמן התניה דבי נשיאה. ובית או משפחת הנשיא נקרא בי נשיאה חולי' מ"ד סע"ב מגיל' כ"ח. ובל"א ביתא דנשיותה ירו' כלאי' פ"ט דל"ב. וכצ"ל בירו' כתובו' פי"ב דל"ה [2]), ירו' פיאה פ"ח דכ"א. אילין דנשיותא ובירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג הגי' דנשיתא, והוא כמו נשיאותא, ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ג ב"ר פ"ק. וגם ההתמנות לנשיא נקרא כן ירו' פסחי' פ"ו דל"ג. זקני בתירה דשרין גרמון מן נשיותא ומנוניה נשיא. שבת ט"ו סע"א נהגו נשיאותן. כתוב' ק"ג: נהוג נשיאותך וכו' (עיי"ע דם ב') ושם: מסר לו סדרי נשיאות. במד"ר פ"ד דרש נשא (במדי' ד', ב') לשון נשיאות כשנמנו להתמנות על מלאכת הקדש וכו'] —

* נִשּׂוּאִין, נִישּׂוּאִין (כמו לִקּוּחִין לקיחת אשה (מפעל נָשָׂא בנפעל נִשֵּׂאת, נִישֵּׂאת) (Heirath, Hochzeit, Eingehen der Ehe) יבמו' כ'. כתובו' נ"ד: מן הנשואין ושם י"א. מן הנישואין וכ"ה ביבמו' ס"א. וסנהד' י"ח סע"ב, יבמו' כ"ג. אהובה בנישואי' שנואה בנישואיה שם ס"ד סע"ב נישואין ומלקיות. כתובו' מ"ו. הנישואין הראשונים, ושם: נשואי אחיו.

* נָשַׁב (מל"מ נרדף עם נשף ענין נפיחת רוח (wehen) ברכו' ג': באה רוח צפונית ונושבת בו, תעני' כ'. כיון שנשבה בו רוח דרומית, ושם ובאבות פ"ג מי"ז אפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו וכ"ה ביומ' בכ"י ש"ס (ד"ס יומי צד כ"ו). בפַעל מרחפת (בראשי א', ב') תרג' אונקל' מְנַשְּׁבָא ובתר"י לדברי' ל"ב, ב' דמנשבין, ושם בשמות ט"ו, י' ב א פ ע ל אשבת ברוח, תעני' כ"ד סע"א וכ"ה סע"ב ב"מ פ"ה: משיב הרוח ונשב זיקא ובב"מ בכ"י ש"ס ובדפוסי' בש"ס תעני' כ"ד. אי' ונשא זיקא ופירש"י ונשא כמו נשב ע"כ ורבינו בע' שב א' הביא רק ריש המאמר ול"נ נשא מל"ע نشا יצא ממקום אשר חבוי שם hervorkommen והראיה כי בפי' ר"ח לתעני' כ"ד, (בש"ס ווילנ') גרס א ת א זיקא — ומזה נִישׁוֹבֶת ב"ב צ"ד רע"א ועיי"ע נשף ב' גי' ופי' רבינו.'

נשב (= נֵישְׁבָּא בל"ס נֵשְׁבָּא פי' רשת (ובל"ע הפעל نشب לכד ברשת) (Netz, Schlinge) בפ' מרובה (ב"ק ע"ט: במשנ') אין פורסין נישובין [3]). בהגדה דהשוכר את הפועלים (ב"מ פ"ה: ובס"ג דפ' הנושא את האשה [4]) בכתובו' (ק"ג:) גדילנא נישבי פי' רשתות. הנצל כצבי מיד (משלי ו', ה') תרג' דתתפצא היך טביא מן נישבא. *[אחי"ה והוא מל"ס וכ"ה בפשיט' למשלי שם ובנו"ג בט"ס נישכא וצ"ל נישבא כדאי' בתרג' משלי כ"ב, ה' להעתקת צנים. וכן בט"ס בתוספ' שבת רפ"ט (י') מפני שמתקינן לכשפים וצ"ל לנשבי' או לנישבין וכ"ה לנכון בכ"י אירפ' (צוק"מ 121) ובשבת צ': שמצניעין אותן לנישבין. ירו' שבת רפי"ג די"ד. וירו' ביצ' רפ"ג דס"ב רע"א כל שהוא מחוסר נשבים מחוסר צידה ושאינו מחוסר נשבים אינו מחוסר צידה הרי ברור שהוא ענין מצודות וכ"ה בפירגמ"ה בב"ב הנ"ל — ועוד עיי"ע רשבא] —

[1]) כ"ה במשניו' באפולי' ובירו' ובכ"י ש"ס ובנו"ג ושנים להם אב ב"ד. [2]) ושם בט"ס נשוותא וצ"ל נשיותה או נשיותא. [3]) וכ"ה בש"ס בבלי נישובים אבל בציון ממשנ' בדף פ"ג סע"ב לנכון נישבין ובירו' במשנ' ובגמ' (דף ו'.) נשבין וכ"ה בכ"י ש"ס ובכל הדפ' הישנים נשבים (ד"ס ב"ק צד פ"ט.) וכ"ה נשבין בב"ב כ"ג. בגמ' ברש"י ובפי' רגמ"ה ועיי' גליון הש"ס בב"ק הנ"ל רמז על רש"י שגרס בתעני' י'. ובחולי' קט"ז. אין פורסין רשבין. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפו"ו.

נשג״ז (ר״ת עיי׳ בפנים) בס״פ אלו הן הנשרפין (סנה׳ פ״ב.) הבא על הגויה[1]) חייב עליה משום נשג״ז נדה שפחה גויה זונה. *[אחי״ה וזונה אם הוא כהן עיי׳ תוספ׳ שם ובע״ז ל״ו: ד״ה משום. ובשני המקומות בש״ס אי׳ עוד הקצור נשג״א והוא נדה שפחה גויה אשת איש עיי׳ רש״י בע״ז שם] —

נְשַׁדּוּר (בל״פ نوشادر בל״ע نشادر[2]) (Ammoniak ברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט סע״א) כי פיסתקא[3]) דנשדור פי׳ פיסתקא[4]) גרעינה של פרי שקוּרין גלדנא שהן מאכל חיות נשדור אמוניי״ק ויש אומרים אמיאנט״ו[5]). *[אחי״ה והנכון כפי׳ ראשון וכ״ה בפירש״י והוא בל״ע ופ׳ סל אמוניאק ויש לו סגולות ברפואה עיי׳ פליניאוס ל״א, ל״ט. ושם אמר ג״כ similis est colore alumini כלומ׳ מלח אמונייק hammoniacum (ammoniacum) דומה במראה למלח שנקרא בל״א Alaun ובמ״א (פל״ו, ל״א) אמר Amiantus alumini similis אמיאנטוס דומה לו לכן י״ל כי י״א שהביא הערוך החליפו זה בזה. ולפי משפט הלשון עיקר כתיבת המלה נושדר או נשודר ובגיטי׳ אי׳ נישדור — ועוד שם נשדור] —

* נָשֶׁה, נַשְׁיָא בצירוף גיד Spannader עיי״ע ש.

נְשָׁוָור (= נְשָׁוְרָא בל״ע نشارة פירורין שנפלו לארץ (מפעל נשר בל״ע نشر die Brod-krummen, die abfallenden Brosamen) נשוורא בביתא קשה לעניותא (פסחי׳ קי״א סע״ב) כבר פי׳ בע׳ נבל (ד׳). *[אחי״ה שם לי׳ הציון רק הפירוש ועל פיו השלמתי ע״ש בהערה. וציון מחולין ק״ה: הביא רבינו בע׳ נקד ב׳ ובחולין שם הגי׳ נשווראה וצ״ל או נשארה או כגי׳ רבינו וכש״ס פסחים נשוורא והווין במקום ההברה הארוכה ועוד עיי״ע נשר א׳]

נְשַׁט (בל״ס פי׳ פשט עור die Haut abziehen ובע״א בערוך ע״ש) בפ׳ ערבי פסחים בגמ׳ ואפי׳ מן התמחוי (פסחים קי״ג רע״א) ובר״ג דפ׳ יש נוחלין (ב״ב ק״י.) נשוט נבלה בשוקא ושקול אגרא פי׳ ענין גישוש וביחוש. לא תנטוש גילדנא מאוניה (סנהד׳ ק׳:) כבר פי׳ בע׳ גלדן. — (א״ב בעל הערוך בע׳ גלדן פי׳ לא תשלח גילדנא ובנוסחאות כתוב לא תנטוש[6]) ובמסכת פסחי׳ כתוב בנוסחאו׳ פשוט נבלתא ובמס׳ בתרא נשוט[7]) נבלתא ועיי׳ מה שכתבו שם בעלי התוספות) *[אחי״ה ושם הביאו התוספו׳ גי׳ הערוך נשוט נבילתא והוי כמו פשוט ע״ש ואם את דברי רבינו הביאו התוספות בתיבות „והוי כמו פשוט" ניחא שלא תקשה על רבינו שעזב פי׳ הטוב שכתב בע׳ גלדן פי׳ [לא תנטוש] לא תפשוט וכתב כאן ענין גישוש וביחוש ונראה שלפני התוספות היתה כן גי׳ רבינו נטוש וגם נשוט ועל זה כתבו רוב פעמי׳ מתחלפין האותיות עיי׳ בהפשב״ע. ונראה שעל ציון מפסחי׳ היה כתב רבינו נטוש וכדאי׳ ג״כ בפי׳ ר״ח בפסחי׳ ועל זה פי׳ ענין גישוש וביחוש ופי׳ בעה״ק שנ״ב „כלומ׳ ממשש או רירון (rühren) בל״א" ובא רבינו לזה הפירוש כי תיכף בסמוך קודם אי׳ בפסחי׳ הפוך בנבילתא (או נבילה כגי׳ ר״ח) וזה באמת ענין גישוש וביחוש. ועל ציון מב״ב כתב רבינו גי׳ נשוט וכדאי׳ באמת בכ״י פי׳ רגמ״ה בב״ב עם הפי׳ „כמו פשוט" (כדאי׳ בכ״י ש״ס). ועוד נ״ל כי בתחלה היה כתוב פי׳ בענין פישוט וכפי׳ רגמ״ה אשר אחריו נגרר בכל עת בפי׳ ב״ב וסופר אחד מצא מלת פישוט בטעות משובש גישוש וכתב בצדו ביחוש או בהפך מצא שבוש ביחוש וכתב בצדו גישוש ואח״כ בא מגליון פנימה וגי׳ ישרה פישוט נדחפת לגמרי ושבישתא כיון דעל על. ואם כהשערתי כן הוא אז מתאים לנכון שהביא רבינו אח״כ ציון לא תנטוש ורמז על ע׳ גלדן אשר שם פי׳ לא תפשוט. ודו״ק] —

נָשַׁךְ (מל״מ ענין נשיכת שן והושאל לרבית beissen, bezinsen) שך העיקר ושם הפירוש: *[אחי״ה הנו״ן העיקר (וכן בל״א נכת) אבל רבינו לדרכו הלך לעשות יסוד בתיבה אות אחת ושתים כנהוג לפי כלל שאמרתי במבוא ח״א, X. ובע׳ שך ב׳ אאריך]

* נַשְׁכָנִית (תואר נקבה מע׳ הקודם beissend) ב״מ פ׳. תוספת׳ ב״ב פ״ד פרה זו . . נשכנית היא פי׳ דרכה לנשוך.

---

1) בנו״ג הכותית וגי׳ רבינו העיקר והוא גימ״ל שבמלת נשג״ז ונשנה ע״י הצענזור. 2) עיי׳ וואללירס ח״ב 1369 ושם יסופר סגולתו. 3) וכ״ה בעי׳ ברסם וכצ״ל בעי׳ פסקתא ולנכון בדפ״ר שם. 4) בדפו״נ פיסקתא. 5) כ״ה בכ״י ה״ב ובכ״י ו״ו אי׳ בי׳ וג״ג אמיאטו, בכ״י ק״ט אמיטו בכ״י ל״ד ובדפ׳ וויניצ׳ אמינטו ובדפ״ר ואמ׳ אמיינטו. 6) אבל כבר העירותי בח״ב רצ״ג הערה 6 כי כצ״ל בערוך כפי ס״א. 7) בנו״ג נטוש ובכ״י פשוט ובעי׳ נטש כתב ר״ב בעצמו כי גי׳ הספרי, בב״ב היא נטוש.

* נָשַׁל (מל״מ ובל״ע نسل ענין הפלה abwerfen) הפעיל משאיל (ביצ׳ פ״ה מ״א) הביא רבינו כדרכו בע׳ של (ג׳) ע״ש בהוספותי. והשם נְשִׁילָה ירו׳ מכות רפ״ב דל״א ע״ג נאמר כאן (דברי׳ י״ט, ה׳) נשילה ונאמ׳ להלן (שם כ״ח, מ׳) כי ישל זיתך מה נשילה שנאמ׳ להלן נשירה אף כאן נשירה .. נאמר כאן (דברי׳ י״ט, ה׳) ונאמר להלן ונשל ה׳ (שם ז׳, א׳) מה נשילה שנא׳ להלן מכה אף כאן מכה. וקהל״ר פ׳ כי גם: בנשילת אברים מתו .. מה מגפה האמורה להלן (במדבי׳ י״ד, ל״ז) בנשילת אברים אף מגפה האמורה כאן בנשילת אברים]

נָשַׁם (מל״מ בל״ם נְשַׁם וכן בל״ע نسم ענין שאיפת רוח hauchen, athmen והושאל לחולה שהבריא aufathmen, sich erholen, genesen). והשם נְשָׁמָה, בל״א נשמא, נשמתא שאיפת רוח החיוני Athemzug ועוד נפש המשכלת Seele) בפ׳ הישן בגמ׳ אוכלין אכילת עראי (סוכ׳ כ״ו:) וכמה שינת הסוס שיתין נשמי. בריש חלק (סנהד׳ צ״א:) ובבראש׳ רבה פרשת ל״ה (ל״ד) שאל אנטונינוס לרבי מאמתי נשמה ניתנת באדם א״ל משיצא ממעי אמו אמר לו שים בשר בלא מלח ג׳ ימים הלא יסריח אלא משנפקד והודה לו רבי כי גם זה הפסוק מסייעו חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי (איוב י׳, י״ב)[1] מאימתי נתת הנשמה בי משפקדתני[2]. בפ׳ ל״ד (ל״ג) א״ל ר׳ חייא[3] מה שינך עביד[4] א״ל מן ענתה דיהבת ידך[5] עלה אינשמת[6]: ובויק״ר בצו (פ״ט) רוקי באפיה ז׳ זמנין והוא מתנשמא[7]. במגלת איכה נפלה עטרת[8] לחש ליה משום ישו בן פנדירא[9] ואינשם פי׳ חזרה נשמתו כלומ׳ נתרפא. *[אחי״ה וכ״ה בירו׳ שבת פי״ד די״ד ע״ד וירו׳ ע״ז פ״ב ד״מ ע״ד ולחש ליה בשמיה דישו פנדירא (בן פנדירה) ואינשם. והוא אתפעל בהבלעת הת״ו וכ״ה באיכ״ר פ׳ כלו ואת מנשמא, ירו׳ כלאי׳ וכתובו׳ שם ושם אינשמת, ירו׳ קידוש׳ פ״א דנ״ט. אינשמת בפריע. פסיקת׳ דר״כ צ״ג. ובעי את למנשמא (צצחר) [צ״ל צבחד] פי׳ לשאוף רוח מעט. ועוד בקל ב״ר ס״פ י״ד על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבוראו וכו׳ ובדב״ר ספ״ב על כל נשימה ונשימה שאדם מעלה וכו׳. וכן השם במגיל׳ ט״ז: בנשימה אחת וכו׳. ובל״ס נֶשְׁמָא נְשַׁמָא סוכ׳ הנ״ל. ועוד בהוראת נפש דניאל ה׳, כ״ג ובתרג׳ עיי׳ המתורגמן ובל״מ נְשָׁמָה ועיי׳ ברכו׳ ה׳. י׳. מ״ג: ס׳: שבת קי״ג: קנ״ב: יומ׳ כ׳: ביצ׳ ט״ז. עיי״ע נפש ר״ה י״ז. תעני׳ י״א. כ״ב: חגיג׳ י״ב: ט״ו: סנהד׳ נ״ב. צ״א. ושם: ק״ג: ק״ח. ק״י: ע״ז ה׳. מנחו׳ צ״ט: נדה ל״א. ועוד ענינו חיי נפש וכח החיוני כתובו׳ מ״ו רע״א אבר שהנשמה תלויה בו נזיר כ״א רע״ב ירו׳ ב״ק ספ״ז ד״ו. דבר שהנשמה תלויה בו, ירו׳ גיטי׳ רפ״ז דמ״ח ע״ג בחזקת שהנשמה תלויה בו] —

* נְשַׁם נגעי׳ פ״י מ״י מכו׳ כ׳: עיי״ע נש.

נָשִׁים (Weiber עיי״ע נְשָׁא) בילמדנו ותכחש שרה (בתנחו׳ וירא ל״י) מכאן פסלו רבותינו את הנשים לעדות. *[אחי״ה ויתר דרשות הן לשבח הן לגנאי בענין נָשִׁים עיי׳ ברכו׳ י״ז. מ״ח: שבת ל״ב. ל״ג: מגיל׳ י״ד: מ״ק ח׳: חגיג׳ ג׳: ט״ז: גיטי׳ צ׳. סוט׳ י״א: ב״מ קט״ו. סנהד׳ כ״א. צ״ג. ק״י. טהרו׳ פ״ז מ״ט אבות פ״ב מ״ז. סופרי׳ פט״ו ודוגמאות ביחיד עיי״ע נְשָׁא] —

נֶשֶׁף (מל״מ ענין עת בערוב יום ולילה Morgendämmerung, Abenddämmerung מפֹעל נָשַׁף נרדף עם נשב וכן בל״ע نسف פי׳ שאיפת רוח אשר בעת נשף יום ולילה) בר״ג דברכו׳ (ג׳:) תרי נשפי הוו נשף ליליא ואתא יממא נשף יממא ואתי ליליא. פי׳ ענין חושך. ושפו עצמותיו (איוב ל״ג, כ״א) תרג׳ וקבילו גרמוהי. *[אחי״ה בכתיב ושפי ובנו״ג בתרג׳ ושפין גרמוי ולפי גי׳ רבינו הוא מענין נשף וכ״ה בתרג׳ ירמי׳ י״ג, ט״ז הרי נשף טורי קבל ועיי״ע קבל ב׳ ומ״ש. אבל עיקר גזרת המלה הוא נָשַׁף מע׳ הבא ענין שאיפת רוח עיי׳ פירשט אוצ״ה — וכנ״ה בכתוב׳ קי״א סע״ב קדמתי בנשף, תרג׳ כוכבי נשפו (איוב ג׳, ח׳) כוכבי נשף בורקיה (בכ״י תרג׳ אצל לעווי) הפכו נשף ליליא שם כ״ד, ט״ו] —

---

[1]) כ״ה לנכון בדפ״ר ובכ״י ק״ט ובשדפ״ע הובא הפסוק בלי נכון ורוח אלוה באפי (איוב כ״ז, ג׳) ומצורף מו ופקודתך וגו׳ והנכון בב״ר שם ובילק׳ בראשי׳ י׳ רמז ל״ח ובסנהד׳ רק סוף הפסוק ופקודתך וגו׳. [2]) בסנהד׳ אי׳ בשנויים ע״ש ושם: אפשר חתיכה של בשר עומדת שלשה ימים בלא מלח ובב״ר משל אם תניח בשר ג׳ ימים בלא מלח מיד הוא מסריח. [3]) בנו״ג ר׳ חייא רבה וכ״ה בירו׳ כתובו׳ פי״ב דל״ה. ובירו׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב: רובה. [4]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ו״ו ול״ד ובדפ׳ אמ׳ עבד ובשדפ״ע בט״ס עבור ובב״ר מה עבדית בשינך ובירו׳ שם ושם האי (היי) שינך מה היא עבידה. [5]) בירו׳ אצבעתך, אצבעך. [6]) וכ״ה בירו׳ שם ושם ובב״ר איתנשימת. [7]) בנו״ג רוקי באנפי שבע זימנין ואנא מינשים ועוד עיי׳ במד״ר פ״ט. [8]) לפנינו לי׳. [9]) כ״ה בכ״י ו״ו ב׳ ול״ד וב״ר (ושם נמחק מצענזור) ובכ״י ו״ו א׳ משום ישו הנוצרי וכ״ה בדפ׳ פיזו׳ וויניצי׳ ושם שום ישו הנוצרי ובדפ׳ באסיל ואמש׳ רק שום.

נָשַׁף (מפעל נָשַׁף בל"מ (שמות ט"ו, י') wegblasen
והושאל לנתוק ממקומו כאלו נעקר ע"י נשיפת רוח weggeblasen, entrückt sein ומזה השם נִישׁוֹפֶת (Spreu d. h. was weggeblasen wird בר"ג דהמוכר פירות לחברו (ב"ב צ"ד.) מקבל עליו רובע נישופות[1]) לסאה פי' כגון אבק וקש שנשוף וזז ממקומו[2]) וכגון זה דמינשתפא (ב"מ כ"ג.) שפי' בע' מנשתפא. וכגון זה ואי לא לינשוף מדוכתיה ד' אמות[3]) בר"ג דמגילי' (ג' סע"א). -- (א"ב נישבות כתוב בנוסחאות) *[אחי"ה והראיה שנזרתו מע' נשף נרדף נשב מגי' הספרי' שאי' נישובות במקום הגי' בפ"ה ורבינו פי' מע' שוף עיי"ע שף ט' ובע' שף י' פי' בנישופין בו (שבת קכ"א:) כמו שאפה רוח. במד"ר פ"כ וכי לא היה יכול המלאך לנשוף בו ויוצא רוחו וכו' ובריש אסת"ר המן שהיה נושף עמא כנחש. ובאתפעל ב"מ כ"ג. עיי' לעיל — מנחו' נ"ד: אינשפא עיי"ע גשף] —

נֶשֶׁק (לדעת רבינו שם תואר לכלי זיין Waffen, Rüstung ולפע"ד מל"ר אמצ' nosca אצעדה (Armband מאי נמוסיה[4]) אמר רב הונא בר יהודה נשקי (גיטי' מ"ג.) פי' שתלה לו אדונו כלי זיין על שום לקנותו כמו על פיך ישק כל עמי (בראשי' מ"א מ') ותרג' יתזן כל עמי. ועוד נשק ברזל (איוב כ', כ"ז) נושקי רומי קשת (תהלי' ע"ח, ט') פי' בע' נמס. *[אחי"ה ע"ש ולדעתי הוא מל"ר אמצ' הנ"ל או מל"ר אמצ' Schnalle, Agraffe, nusca ואם תלה כלי זה לעבד היה סימן שבא ברשותו ורש"י פי' חותם] —

נָשַׁק (ענין דבוק גוף אל גוף מל"מ והשם נְשִׁיקָה Kuss והושאל לנגיעת השמש באותו מקום) כסוף[5]) גמ' דפ' ארוסה ושומרת יבם (סוטי' כ"ו:) נשיקה ולא כלום הוא שק העיקר. *[אחי"ה ובע' שק א' הביאו בלי פי' ע"ש וש"נ הדוגמאות בעצם הוראתו ובהשאילתו. ובל"ס נוּשקתא וכ"ה כתרג' משלי כ"ז, ו' בקבוץ נושְקאתא דסנאה] —

* נַשִׁיקָאָה (שם מקום) שבת קכ"א סע"ב ר' אבין מנשיקאה כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג דמן נשיקיא אולי הוא כפר Massice פליניאוס ה', כ"ו עיי' מאננערט ח"ה ב', 285 ונייבויער 395 הביאו ולא פירשו.

* נָשַׁר (ענינו נפילה לארץ מל"ע نثر ובל"א נתר ab- herabfallen והשם נָשָׁר בל"ס נְשָׁרָא (das Ab- Herabfallende בראש סוכ' (י'. וכ"ה בירו' סוכ' פ"א דנ"ב:) או תחתיה מפני הנשר. שר העיקר. *[אחי"ה עיי"ע שר ב' ושם הביא רבינו מפסחי' נ"ו. נשירה ובנו"ג נָשָׁר והקבוץ תוספ' פסחי' ספ"ב (ג') אוכלין נְשָׁרִים והשם המופשט נשירה תמור' כ"ה. נשירת רובו, ירו' פיאה פ"ז ד"כ. ירו' תרומ' ספ"ו דמ"ד: בנשירתו. ירו' מכו' רפ"ב דמ"א ע"ג עיי"ע נשל, — ועוד עיי"ע נשוור] —

1 נֶשֶׁר (מל"מ שם עוף ידוע והושאל למלכות רומי שסימן בדגליהם היה נשר (aquila זוג בא מרקת ותפשו[6]) נשר כבר פי' בע' זג (ב'). *[אחי"ה והוא עפ"י פי' ר"ח ע"ש. ועוד הושאל לנשר המיטהי Greif וזה קהל"ר פ' כי מי: נשר גדול היה לשלמה והיה רוכב עליו וכו' — ומשתמשין מלכים בצורת זה העוף גבוה העוף וגם לסימן תוקפו חגיג' י"ג: מלך שבעופות נשר והוא תואר לתלמידי חכמים עיי"ע נשר ד'. ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ד וירו' קידוש' פ"א דס"א ע"ג יבא נשר שהוא רחמן וכו' ובילק' משלי ר' תתקס"ג בשם תנחו' שהוא רחמני — ובענין סימני נשר בענין טומאה עיי' חולי' ס"א. ספרא שמיני פרק ה' פרש' ב' עיי"ע זפק (ח"ג, שי"א.)] —

2 נֶשֶׁר (מע' הקודם נ"ל מל"ע نسر שם אליל אצל ערביים של המיאר עיי' בפנים arab. him- (jarisches Götterbild כפ"ק בע"ז בגמ' יום תגלחת (י"א:) נשריא שבערביא פי' גאון יש בערביא בית ובית ע"ז היא ואית בה אבן וחקוק עלה וסגדין לה. *[אחי"ה וכה"ג נשרא שבערביא בה"ג הל' ע"ז ק"כ ע"ג ובנו"ג נשדא ולפי פי' הגאון י"ל שבית ע"ז הנ"ל יכונה על שם האליל הנעבד ושם אליל נשר הוזכר כבר בקראן למחמד שורה ע"א כ"ב—כ"ג وقالوا لا تذرون الهتكم ولا تذرون ودا ولا سواعا ولا يغوث ويعوق ونسرا והחרוזים אלה הביא לנכון הח' ד"ר מיללער (מ"ע מ"ג כרך כ"ט 601) לביאור הכותבת המיארית: נסר משרקן ונסר מערבן ע"ש וקורות אליל ערבי זה עיי' שפרענגער חיי מחמד ח"א 363 הערה 6 ופערלעס עט"ש 100] —

[1]) בכ"י ה"ב נשופית ובכ"י ש"ס ר' נשופות ובפי' רגמ"ה כ"י אשר תחת ידי נישפות ובש"ס ווילנא בטעות נדפס נישבות והושוה לדפוס ש"ס ובכ"י ש"ס ה' נישובות. [2]) וכ"ה בפי' רגמ"ה אבק קש שנישוף ובש"ס ווילנ' נדפס שנישב. [3]) במגילי' גרמידי וכ"ה בסנה' צ"ד רע"א אבל בכ"י ש"ס ל"ד למגילי' כגי' רבינו. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע נימוסיה עיי"ע נמס. [5]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בט"ס בראש. [6]) עיי"ע זג ב' הערה 5.

3 נֶשֶׁר (מענין נשר א׳ והוא תואר לתלמידי חכמים Gelehrtenschüler) יבעון נשרייא לקיניהון (עירו׳ נ״ג:) פי׳ בע׳ עלת. *[אחי״ה ובע׳ עלת ב׳ גרס אצל ס״א ידאון (כדאי׳ לפנינו) ג״כ יבעון וכ״ה בפי׳ ר״ח לעירו׳ (בש״ס ווילנ׳) אשר אחריו נגרר בפירושו ע״ש] —

4 נֶשֶׁר (מין עשב בל״ס נֶשְׁרָא Adlerfarm[1]) בפ״ק דברכו׳ בגמ׳ דסמוך רבן גמליאל (ח׳.) אסכרה דמיא לחיזרא דשפלת לה[2]) מגבבא דעמרא דלאחורי נשרא. בע׳ גב (ז׳) כתבנו פי׳ ר״ח[3]) ואין שם דלאחורי נשרא. ובפי׳ ר׳ גרשם ובספרינו כתוב ויש לפרש נשרא העשב שבין הקוצים. כמו (סוכ׳ י׳. ועיי״ע נשר א׳) או תחתיה מפני הנשר ומסתבך הצמר בקוץ ובעשב וכשמשלף הצמר מאחרי הקוץ והעשב אינו משתלף בלא שבירה.

* נשריא (= קן נשריא ר״ה כ״ו. עיי״ע סכוי ושם אבאר שם המקום ובכ״י ש״ס קנשריא.

* נַשְׁרִיתָא (אולי מל״ע نسارية המון נשרים Adler-schwarm) שו״ט תהלי׳ מזמור ע״ח ישלח בם ערוב (תהלי׳ ע״ח, מ״ה) ר׳ יהודה אומר נשדיתא כלומ׳ ערבוב חיות באו גם מלמעלה ור׳ נחמיה אמר ערוב מלמטן דובין ואריות ונמרים ובילק׳ תהלי׳ רמז תת״ך גרס פוריתה והוא לפע״ד מל״פ پر כנף כלומ׳ בעלי כנפים.

* נְשָׁתוֹת (Eisenstangen) ירו׳ עירו׳ פ״ח דכ״ה. אפי׳ טבלא אפי׳ נשתות פי׳ כמו עשתות כדאי׳ בבבלי עירו׳ פ״ו.

☞ נִשְׁתְּוָן (מל״פ نوشتن، نويستن، نويشتن، הוצואריש נפישתנן פי׳ כתב schreiben וממנו השם نوشته כְּתָב, איגרת die Schrift, der Brief) בעזר׳ (ד׳ ז׳) כתב הנשתון. *[אחי״ה וכ״ה בעזר׳ שם י״ח נשתונא ושם כ״ג פרשגן נשתונא ושם ז, י״א פרשגן הנשתון ושם ה׳, ו׳ פרשגן אגרתא] —

נְשְׁתַּק (= נוּשְׁתָּק עיי׳ מ״ש בע׳ נרתק Hülle, Behältniss) בס״ג דפ׳ טרף בקלפי (יומ׳ מ״ד:) תנא בכל יום לא היה לה נושתק היום היה לו נושתק[4]) פי׳ כסוי כדאמרינן בפ׳ ו׳ בבראשי׳ רב׳ לעתיד לבוא הקב״ה מערטלו מנושתקו. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח ביומ׳ ובש״ס ווילנ׳ משובש וצריך להגיה מערוך (ועיי׳ ג״כ תוספו׳ ישני׳ ליומ׳ ד״ה בכל יום) וכן היתה גי׳ המיוחס לרש״י בב״ר הנ״ל ניאשתוק ופי׳ ע״י נרתק ובקהל״ר פ׳ וזרח השמש הגי׳ מערטלו ומהשתקו ומנרתקו וקרוב הדבר שבתחלה היה כתוב מערטלו מנשתקו ואחד כתב בצדו מנרתקו והובא פנימה בטעות מהשתקו ומנרתקו עיי׳ מ״ש ר״ש באבער בפסיקת׳ דר״כ צד קפ״ו: ושם בצד קפ״ו. ונשתיק יש לו כשם שכתב לשמש שם אהל בהם (תהלי׳ י״ט, ה׳) והוא ניתן בתוך נשתיקו. וגי׳ רבינו בכ״מ בוי״ו אחר נו״ן ולפי מה שהגהתי בע׳ נרתק שצ״ל פושתק עולה יפה אבל גי׳ כ״י ה״ב מנשתיקו ובכ״י ק״ט מנשתקו ובע׳ הנ״ל הובא ג״כ גי׳ כ״י תוספת׳ ליומ׳ ע״ש. ורש״י פי׳, נשתיק: טבעת אולי השוהו למלת נשקי גיטי׳ מ״ג: אשר שם פי׳ חותם] —

☞ נְתַב בל״א כמו נָשַׁב מל״מ (wehen, blasen) תרג׳ ישב רוחו יזלו מים (תהלי׳ קמ״ז, י״ח) ינתיב רוחיה זלחין מיא. *[אחי״ה בכ״י תרג׳ שם בפַעל יְנַתֵּיב ועוד עיי׳ תרג׳ לתהלי׳ ק״ג, ט״ז׳ קכ״ו, ו׳; ועוד אי׳ בפַעל תר״י א׳ לבראש׳ א, ב׳; לדברי׳ ל״ב, ב׳] —

* נָתִיב, נְתִיבְתָּא (מל״מ נָתִיב פי׳ שביל Weg) והושאל בכתובו׳ ח׳: נתיב הוא (המות) מששת ימי בראשית ובתרג׳ משלי א׳ ט״ו בכ״י מנתיבתהון בנו״ג מן שביליהון.

נִתְבְּרָא (יריד של ע״ז) שבעכו ונתבכה שבעין בכי בפ״ק דע״ז בגמ׳ יום תגלחת (ע״ז י״א:) פי׳ ע״ז הן. *[אחי״ה כ״ה בכל הכ״י רק בכ״י ק״ט ה״ב ול״ד נתבכה (נתבכא) הוא ע׳ בפני עצמו ובדפ״ע בשתי הפעמים נתברא (ובדפ״ר השני ע׳ בפני עצמו). ובנו״ג נדבכה שבעכו א״ד נתכרא שבעכו רב דימי מנהרדעא מתני איפכא יריד שבעכו (נדבכ׳) [צ״ל נדבכה] שבעין בכי ובכ״י ש״ס לי׳ איכא דאמרי וכן לי׳ בה״ג ושם: ירוד שבעין בכי ונדבכה שבעכו רב דימי וכו׳ נדבכה שבעין בכי ירוד שבעכו ובכ״י פי׳ ר״ח (בקובץ כ״י אנגייליקא דף חסר) אי׳ (ידך) [צ״ל יריד] שבעכו נתבכא שבעין בכי ואיכא דתני להו איפכא. הנך רואה שגי׳ רבינו עולה עם גי׳ ר״ח. ואולי עיק׳ הגי׳ נדבכא פי׳ כמו נדבך שורת אבנים עיי״ע ונתברא הוא בל׳ גנאי כלומ׳ נשבר ונחרם והיא הוספת איזה המעתיק ולי׳ בכ״י ש״ס ובה״ג ובפי׳ ר״ח] —

[1]) פפלנ״צ ללעף 266 אבל לא הזכיר שכבר מצא מקומו בש״ס וכן נעלם מעיניו דברי הערוך. [2]) כ״ה בכ״י ובדפ״ע לי׳. [3]) בעי׳ גב הנ״ל לי׳ וברור הוא שכצ״ל אחר מלת פי׳: פי׳ ר״ח חיזרא וכו׳. [4]) בנו״ג ניאשתיק ובכ״י ש״ס ניאושתיק ועוד עיי״ע נרתק.

* נָתַז (מל"מ תוז) עיי"ע ז' ח"ג, ר"פ ושם הביא רבינו איזה דוגמאות ואוסיף כהנה וכהנה בע' תז ע"ש.

נִתְזָה (שם איש) בס"ג דפ' בן סורר ומורה (סנהד' ע"ד. וכ"ה ירו' סנהד' פ"ג דכ"א:) נמנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד פי' אדם גדול היה ובעליתו היה בית המדרש. *[אחי"ה ועיי"ע בית נזתה (ח"ב ע"ז) ועיי"ע בית ארים (שם ס"ב:)] —

* נִתְזוֹר (שם איש סוחר) עירובי' נ"ט. עיי"ע דסקרתא (ח"ג, ק"ד.) וגי' ר"ח (כש"ס ווילנ') דאתי אזואר וזה קרוב לגי' דנאתי אדואר שהובא בלקוטות הרמב"ן כ"ח ע"ג עיי' ד"ס עירו' צד קי"ט. וע' דסקרתא.

1 נָתַח (מל"מ ענינו חלק לחתיכות zerstückeln והושאל לניתוק ab- losreissen מל"ע نتخ פי' שמט) בפ' המקבל בגמ' המלוה (ב"מ קי"ג.) אמר שמואל שליח בי"ד נתח נתוחי פי' שליח בי"ד שומט ונותן מידיו של לוה בתורת עבוט כלים וכיוצא בהן אבל ליכנס לביתו של לוה ולמשכנו אינו רשאי. ובפ"ק דביצ' בגמ' ג' ומצא ב' (י' סע"ב) גוזלין מנתחי אהדדי כיסין לא מנתחי אהדדי[1]. בפ' הניזקין בגמ' המוציא מציאה (גיטי' נ"א סע"ב) שוורים מנתחי אהדדי[2] כיסין לא מנתחי אהדדי. *[אחי"ה ובענין הוראה ראשונ' בחולי' כ"ח: דמנתחה אבר אבר. והשם המופשט ניתוח בצרוף הפשט עיי' זבחי' נ': נ"ג: ירו' מגיל' פ"א דע"ב: ב"ר פל"ד עיי"ע הפשט (ח"ג רל"ד)]

*2 נָתַח (מל"ע نتخ נתן עיניו בדבר לשמרו auf (etw. das Augenmerk richten תוספתי' ב"מ פ"א (צוק"מ 372) היאך זוכה זה בדבר שלא בא לתוך ידו אלא ינתחנו . . היאך זוכה זה בדבר שאינו שלו אלא ינתחנו ופי' כאמור יתן בו עיניו לשמרו ובנו"ג יתננו ואין לו שחר והענין לא סבלתו.

נָתַךְ (מל"מ נרדף עם נסך ענין יציקה ועוד ענין הגרה והזלה schmelzen, flüssig machen) תרג' לצקת [את] אדני הקדש (שמות ל"ח, כ"ז) לאתכא סמכי קודשא ומענין זה נקראו מתכות שהם נצוקים. *[אחי"ה וכתב המתורגמן שבתרגום איננה בהוראת התכה כי אם בלישנ' מסיסה או נחיתא עיי' שם הדוגמאות וכן בדרז"ל זבחי' ק"ד רע"ב וק"ו רע"א ניתך הבשר והפעיל הַמַּתִּיךְ ירו' פ"ז ד"י: ירו' ע"ז פ"ג דמ"ג: פ"ד דמ"ד: ועיי"ע יתך (ח"ד קע"ב). נזיר נ': ירו' נזיר פ"ד דנ"ו: תוספ' אהלות פ"ד חלב המת . . והתיכו. ובהפעל חלב מוּתָּךְ שבת כ"א. עיי"ע תך א' וש"נ.[3] — ובענין יציקת מתכת תוספת' כתובו' ספ"ז מתיך נחושת, תוספת' כלי' ב"מ פ"ד כל מתכת שנטמא ונשבר והתיכו וכו' ושם איזה פעמים והתיכו (löthen). ובענין שפיכה יבמו' ע"ט. ניתך מים עליהם מן השמים] —

נָתָן (שם פרטי) בס"ג דפ' במה בהמה (שבת נ"ו סע"ב) והיינו נתן דצוציתא פי' על שם מלאך דהוו נצוצין דנור דפשיט ידיה וקבליה בתשובה. פ"א למה קורין אותו נתן דצוציתא שהיה לו חלוק של שיער של עזים ששורטין את בשרו שיהא לו כפרה שהיה בעל תשובה. *[אחי"ה כפי' ראשון א' בפירש"י ובפי' שני ברש"י על שאחזו המלאך בציצית ראשו ע"כ ותוספ' פירשו דאמר במדרש שהיה נר דולק על ראשו ע"כ וברוחב ביאור א' כן בפירש"י בסנה' ל"א סע"א ד"ה לרזיו עש"ה. ועיי' היוחסין השלם ע' עוקבא צד 175 וע' נתן דצוציתא שם 171 ושם הביא ג"כ פי' רב צמח[4] ורבינו סעדיה גאונים דפי' נתן דצוציתא בנערותו היה מתקן בשערו ומקשט והיה עושהו תלתלים וקורין אותו נתן דצוציתא ע"כ עשו הגאונים פ"א שראוהו רב יוסף שהיה יוצא ממנו לשון אש מד' ציציותיו וכו' ע"ש ושם הובא הספור בענין נתן דצוציתא משאלתות פ' וארא (סי' מ"ב) ע"ש ובסד"ה (דפו"ו צד קמ"ו:)[5] — ועוד כמה תנאים ואמוראים נקובים בשם נתן עיי' סד"ה זה הערך ועל שם זה נקרא ברייתא דאבות דר' נתן] —

נתן (נָתִין, נְתִינִין die Gegebenen d. h. Nachkommen der Gibeoniten) בפ' הערל (יבמו' ע"ח:) ממזרים ונתינים אסורין ואיסורן איסור עולם.

---

[1]) וכ"ה לפנינו ובכ"י ש"ס יותר טוב גוזלות מנתחי מהדדי כיסין לא מנתחי מהדדי. [2]) בנו"ג מהדרי. [3]) פסיקת' רבתי פל"א (שהארה) [כשראה] הקב"ה את ישראל מנתכי' לאחוריה צ"ל מנתקים לאחוריהם ובפסיק' דר"כ צד קל"א. וכפתו ידיהם לאחוריהם וכ"ה בשו"ט סוף מזמור קל"ז ובילק' איכ' סוף ר' אלף י"ב. [4]) וזו הדוגמא יש להוסיף לרשימה שנתתי במבוא בח"א XVII והלאה אשר בה רמזתי על מקומות שיבא בהם זכרון פי' רצ"ג ועוד מצאתי פי' בענין נערות שיש להן קנס ופי' רצ"ג הובא ברא"ש ב"ק פ"ח סי' ג' ובענין הלל בלילי פסחי' הובא פי' רצ"ג מר"ע גאון ומרה"ג עיי' חידושי הרשב"א לברכו' י"א. ס' פסקי' אחת ארוכה. ועוד עיי' הרי"ף ספי"ז דשבת וז"ל עם השנויים שחביא בעל ד"ס בשבת (צד קמ"ב מתוך כ"י) ואמר בעל הלכות גדולות (ברי"ף כ"י ונכתב בה"ג) משמיה [דמר רב] צמח גאון [ז"ל] דהלכתא כר' יהודה דקי"ל ר"מ ור"י הלכה כר"י [והאי טעמא לאו דוקא הוא דכי אמרינן ר"מ ור"י הלכה כר"י] הנ"מ היכא דפליגי וכו' וכו'. [5]) והוסיף שם הסיפור ממעשיות של ר' נסים דל"ז. ע"ש והי' פערלעס מיסצעללען 85 והלאה.

פי' בגמ' (שם ע"ט סע"ב) דוד גזר עליהן ונתינין הן הגבעונים ואמאי איקרו נתינין דכתיב (יהושע ט', כ"ז) ויתנם יהושע ביום ההוא. — (א"ב בעזר' (ז', כ"ד) זמריא תרעיא נתיניא) *[אחי"ה ועיי' עוד עליהם ביבמו' ע"ט. והלאה כתובו' כ"ט. והלאה ירו' כתובו' רפ"ג דכ"ז. קידושי' ס"ט. ע': והיחיד נָתִין ולנקבה נְתִינָה מכו' י"ג. והלאה והשם המופשט נְתִנוּת כתובו' י"ד. והלאה. והפעל נָתַן ידוע והרבה בצרוף נ״א עיי' ב"מ מ"ח. והלאה שבת ל"א סע"א ובל"א נסב עיי"ע פי' ענין מסחר ועסק. ועם עין פי' שימת עין ב"מ י"ט. נדרי' צ': סוט' ט' סע"א ורע"ב. ועם טעם חולי' צ"ו: והלאה. ועוד בל"מ כמו ואתה לא כן נתן וגו' (דברי' י"ח, י"ד) ענין יעוד מזה בכורו' נ"ט רע"ב הדין נותן, ושם היא הנותנת — ורבינו הביא השרש ודוגמאות בע' תן ג' ע"ש] —

* נְתַנְאֵל (שם אמורא) פדר"א פי"ו ופכ"ה א"ר נתנאל ראו אבותיו של משה תארו כמלאך אלהים וכו'.

* נְתִינָה שם גוי אחד עיי"ע דמא (ח"ג, ע"ט) וש"נ.

* נָתַץ (מל"מ ענינו הריסה niederreissen) בהפעל פסחי' כ"ז. ע"ז מ"ט: חדש יותץ והשם המופשט נציתה ירו' שבת רפ"ט די"א ע"ד ירו' ערל' פ"ג דס"ג. ספרא שמיני פרש' ח' פרק י', תוספת' נגעי' ספ"ו.

נָתַק (מל"מ ענינו קריעה ועוד העתק ממקומו losreissen, losmachen, ablösen) לא תעשה שניתק לעשה (יומי' פ"ה: חולי' קמ"א.) פי' בע' לא. נתוק וכרות (ויק' כ"ב, כ"א) כבר פי' בע' ג ד (י"ג [1]). *[אחי"ה וכנ"ה בקל בכורו' ל"ג: כורת . . נותק ע"ש תוספת': תרומו' כ"ג נותקות את יינן . . נותקין את שמנן ועיי' ירו' תרומו' פ"ג דמ"ב: ושם שביעי' פ"ד דל"ה: מקום שנהגו לקוץ יִתּוֹק לתוק יקוץ [2]. נפעל נדה ס"ה. נתקו שניו, חולי' קכ"ג סע"ב שומר העשוי לינתק מאליו. ספרא אחרי פרש' ט' ר' פרק י"ג גלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם שסופן לינתק בעריות לכך בא עליהן בגזרה . . וכן מצינו שניתקו בעריות וכו' ועל זה העיר המו"ל הרב החכם וויס ענין מלת נתק הוא פירוד אבל השתמשו בו גם על ההיפוך ר"ל על המשך דבר אל דבר ואז ענינו שנתק ממקומו להיות נמשך אל מקום אחר ומזה הענין לאו הניתק לעשה ודומה לזה הכתוב התיקם כצאן לטבחה וע"כ באמרם לינתק בעריות פי' כמו לינתק לעריות כלומ' נמשכים אחרי העריות עכ"ל הזק. זבחי' ה': אשם שניתק לרעיה עיי' רש"י ותוספו'. ירו' נזיר ספ"ד דנ"ג ע"ג משניתק מלא תעשה לעשה. מכו' ט"ו. ההוא לנתוקי לאו הוא דאתי. ב"ק ט': שור דרכיה לנתוקי. אתפעל עירו' י"ג. כיון דאינתיק ע"ש, זבחי' ג'. אינתיק ליה וכו', יומ' מ"ו: לא אינתיקה למצותה ובתי"ו של אתפעל בתרג' קהלת ד', י"ב אתנתק — ומה שענינו נגוע בנתק עיי"ע הבא אח"ז. — פסיקת' רבתי פל"א עיי"ע נתך ומ"ש — והשם המופשט נְתִיקָה שהש"ר פ' שימני דרש אתקנך (ירמי' כ"ב, כ"ד) אתקנך בתשובה ממקום שנתיקתך שם תהא תקנתך [3]) וכ"ה בפסיקת' דר"כ צד קס"ג. ממקום נתיקתו תהא תקנתו וא"כ דרש מל' תקון בלי נו"ן ועיי' רש"י לירמי' שם] —

נֶתֶק (מע' הקודם על שם ניתוק השער מחמת הצרע' נקרא נתק צרעת על הראש או על הזקן böser Grind) בסוף רפואות דמי שאחזו (גיטי' ע' סע"א) הנתק והביכיה [4]). פי' נתק צרעת. *[אחי"ה נתק, נתקים, נתקין הרבה בנגעי' עיי' פ"ו שנקרא על שם זה פ' הנתקים ובל"א נתקא עיי' תרג' לויק' י"ג ל' והלאה והפעל ממנו שם משנ' ט' נִיתַּק כל ראשו וכו', ספרא תזריע נגעים רפ"ה ואיש (ויק' י"ג, י"ט) להביא את שניתק נתק בתוך נתק. ושם פרק ט' לא שניתק נתק בתוך נתק] —

נֶתֶר (מל"מ ובל"י (λίτρον) νίτρον בל"ר nitrum mineralisches Alkali) בפ' א"ר עקיבא (שבת פ"ט סע"ב) מי רגלים נתר וכורית. ובפ"ט בנדה (מ"ו דס"א סע"ב) ובכלים פ"ב (מ"א) [5]) ובפ"י בכלים (מ"א) כלי חרם וכלי נתר. בס"ג דפ' המזבח מקדש (זבחי' פ"ח סע"א) נתגעלו אין מכבסין אותן לא בנתר ולא בחול. מאי כלי נתר א"ר יוסי בר אבין כלי מחפורות של צריף (ע"ז ל"ג:) כבר פירשנו בע' חפר. פ"א "כלים המדובקים במגביא [6]) והוא כמו אבנים ושורין אותו [7]) במים" ונימוח ובלעז אלומ"י [8])

[1]) כ"ה לנכון בדפ' אמש' ובשדפ"ע בט"ס לא. [2]) ובתוספ' שביעי' ספ"ג לחתוך יחתוך. [3]) ושם ג"כ הפעל: משם אני נותק מלכות בית דוד. [4]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע והביביה, והביבייה צ"ל והבכייה. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב. [6]) בפי' רה"ג אי' עוד שהוא בטיית שב וזה שב כמין אבנים הם וכו' ורבינו השמיט כדרכו לרוב תיבות הערביות ושב הוא ל"ע شب Alaun וכ"ה בל"ס מגביא עיי"ע ושם הביא לנכון בכ"י ה"ב והוא אלשב ולא שיב כדאי' ברע"ב לנדה פ"ט מ"ו. [7]) בפי' רה"ג אותן. [8]) עיי"ע חפר ח"ג רס"ה הערה 4 וע' מגביא. וזה הפי' הועתק מפי' רה"ג בכלי' פ"ב מ"א.

וי"א כלים עשויי' מן מגביא עצמה[1]) ויש מפרשים נתר בל' ישמעאל א נ ט ר ו ן[2]). והוא כמו אבן מתלחלח[3]) במים חמים ורוחצים בו במרחץ ר א ש ן[4]) ב א ר ץ י ש ר א ל[5]) בארץ מערב"[6]'. ירושלמי בפ' אמ' ר"ע (שבת ספ"ט די"ב רע"ב) נתר ניטרון[7]) בורית בוריתא[8]) קימוניא קלייה[9]). — (א"ב כן (ר"ל על ניטרון) נקרא בל"י ורומיי. פי' קלי בל' ישמעאל עשב אשר מאפרו עושים זכוכית וגם מערבין אותו בשמן ועושים בורית לכבס הבגדים) *[אחי"ה ויפה כיון ר"ב ועיי' ג"כ תשב"ץ הנ"ל בהערה 7 שעוסק בענין מיני נתר והביא גם פי' הערוך ויתר השיטות עש"ה. והעלה שזה הנתר אינו הנתר שהזכיר רבא ושיבוש הוא בידינו לקוראו נתר מכיון שאינו מקטף מזיא ע"ש נדה ס"א: ס"ב. נתר אלכסנדרית.. נתר אנטיפטרית עיי"ע בח"א צ"ה: קמ"ז. שבת מ"א. צ': ועוד" זולתו ותרג' נתר (ירמי' ב', כ"ב) ניתרא ובתרג' משלי (כפי גי' המתורגמן וקצת דפוסי') כ"ה, כ' נִתְרָא ובקצת דפוסי' יתרא וכ"ה בפשיט' הסורית] —

נְתַר (מל"א וסו' ובל"ע نثر כמו נְשַׁר בל"מ (abfallen, herabfallen בדניאל (ד', י"א) אַתַּרוּ עפיה. ותרג' נבל ציץ (ישעי' מ', ז') נתר (ציצא) [צ"ל ניצא] וענין קרוב לזה ימרט שער ראשו (ויק' י"ג, מ') יתר שער רישיה. *[אחי"ה ונאמר מנשירת העלים והניצים עיי' תרג' ישעי' א', ל'; ל"ג, ט' ובאפעל תר"י ב' לשמות ט' ל"א וַאַתָּרַת נצה, וגם מנפילת השנים תר"י א' לדברי' ל"ד, ז', ומנשירת השער עיי' המתורגמן. וכ"ה בדרז"ל ב"מ כ"א: תאינה מידע ידיע דנתרא, ושם נתרין זיתי, גיטי' ס"א. וקא נתרן תמרי, עירו' ק': נתרי פירי, ב"ק ט': בור דרכה לנתורי עיי"ע תר ו'. ברכו' נ"ו: שיני דנתור, חולי' נ"ט סע"ב עיי"ע נותרות. סוט' י"ג. ונתרן עיניה, שבת ל"ג סע"ב וקא נתרן דמעת עיניה, איכ"ר פתיחת' ססי' כ"ד ונתרין דמעתא עלוהי. באפעל: נזיר מ"ב. אדמה דלא מתרא, ירו' כלאי' רפ"ז ד"ל ע"ד אית אתרין דמתרין טרפיהון, ירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ד אבד פלוני נתרי פלוני — והשם נֵתְרָא וכ"ה בל"ס Abfall עיי"ע נותרות] —

* נָתַר (בנפעל ענין פרוד והעתקה ממקומו los- (gemacht sein ירו' תעני' פ"ב דס"ה ע"ד נאחז באילן זה וניתור ויוצא נאחז בחורש זה וניתור ויוצא נאחז בסבך זה וניתור ויוצא וכו' ובב"ר פנ"ו ויק"ר ס"פ כ"ט הגי' ניתש מחורש זה ונסבך בחורש אחר וכו' ופי' מ"כ נעתק. ובהוראת ל"מ ענין פתיחת קשר והושאל להיתר איזה דבר losmachen, erlauben ירו' יבמו' פ"ד ד"ו: בית שהוא נִיתַּר בחליצה אחת ולרוב בהפעיל שבת כ"ב. אין מתירין ציצית מבגד לבגד, ושם קמ"א. מכבש של בעלי בתים מתירין.. ר"י אומ' אם היה מותר מע"ש מתיר את כולו ושומטו. ומה שענין היתר הפכו איסור עיי"ע תר ב' וש"נ. ועוד ענינו מסר חולי' מ"א. סנהד' מ' סע"ב התיר עצמו למיתה, ושם מ"א. עד שיתיר עצמו למיתה, ירו' פיאה פ"א דט"ז. להתיר דמן של בעלי מחלוקות. הָפעל שור מוּתָּר הפכו שור קשור ב"ק ט': הותר הנדר סנהד' ס"ח. ירו' שבת פ"ב ד"ה: — דמו מותר ב"ר ר"פ ל"ב פי' נמסר לשפיכה.

נוֹתָרוֹת (דרש מלש' נְתַר נפל לארץ היינו הרעועות (der Abfall, die Schlechten בב"ר פ' ע"ד (ע"ג) ויעקב רעה את צאן לבן הנותרות (בראשי' ל', ל"ו) נתרת כתיב מנהון בישין מנהון עקרן[10]) מנהון קווסרין. *[אחי"ה וכ"ה בע' קווסר ע"ש במקרא כתוב הנותרת ועיי' מ"ש בעל מנחת שי לזה הפסוק ולזה הב"ר כיון רש"י בפי' זה הפסוק ע"ש ומה שאי' בב"ר כמד"א ונתור ככי ושיני (והוא בחולי' נ"ט סע"ב) בלי ספק מגליון בא פנימה להורות על נותרות עיי' המשביר ורבינו לא גרס ליה כאן ובע' קווסרין] —

נָתַשׁ (כמו נָתַץ ובל"ס נְתַשׁ ענין הריסה ועקירה (ausrotten תרג' כי אמילם (תהלי' קי"ח, י'. י"א. י"ב.) ארום אתושינון. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובד' רעגיא ובשאר דפוסי' אֶתוֹשִׁינוּן. ונאמר מדברים ובעלי חיים בתוספת' ב"ק רפ"י כפי גי' כ"י אירפ' מטבע ונישוף ו נ ת ש ו וכו' ובדפוסי' לי'. ובנפעל ב"ר ויק"ר עיי"ע נָתַר. ה פ ע י ל: ב"ר ר"פ כ"ג מתושאל (בראשי' ד', י"ח) מתישן אני מן העולם. ומה שענינו כחישה מפעל תשש עיי"ע תש] —

---

[1]) בזה כיון על פי' ר"ח כמו שהוכחתי בע' חפר עש"ה ובפי"מ לרמב"ם כלי' פ"ב מ"א מרחה זה הפי' עש"ה. [2]) כ"ה לנכון בכל הכ"י ובדפ"ר אבל מדפי' פיז' והלאה בט"ס אנטרוך ובפי' רה"ג יותר טוב בטיית נטרון והוא בל"ע نطرون. [3]) כ"ה נכון בדפי' וויניצי' ובאמ' אבל בדפ"ר וכ"י ק"ט מתחלחל וכ"ה בפי' רה"ג אבל כבר הגיה המו"ל לנכון ומתלחלת. [4]) בכ"י ק"ט וה"ב בט"ס ראשון. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב וכ"ה בפי' רה"ג. [6]) הועתק מפי' רה"ג לנדה הנ"ל בסד"ט 32 ושם הסיום בארץ מערב וארץ א ד ו ם. [7]) בנו"ג נטרון וכ"ה בתשב"ץ ח"א סי' כ"ח בשם הירושי'. [8]) והוא בל"ע ملح البارود והוא כמו بورق Salpeter. [9]) בל"ע ماء قلي Lauge. [10]) בכ"י ק"ט עיקרין.

נֹצח תֹתהדר נֹאדר כטפסרי, מגדש בגדשי ולא חסירי, חיילתני לערוך ערך ארביסרי, וכן תאמצני בערך חמיסרי

*[אחי״ה ר״ת נֹתֹןֹ רמז על שם המחבר והחרוזים האלה נמצאו בסיום אות נו״ן בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד וה״ב בשנוי קצת וכמו שנסחתי א׳ בכ״י ו״ו א׳ ובכ״י ל״ד מגדש נגדשי בכ״י ה״ב מגדיש נגדשי ובכ״י ו״ו ב׳ בט״ס מגרש נגרשי ופי׳ מגדש בגדשי ממלא מדתי ועיי״ע גדש א׳. וטפסר הושאל לאל יתברך ועיי״ע. בכ״י ל״ד חמלתני אבל בכ״י ו״ו א׳ וב׳ וה״ב חיילתני ועוד בכ״י ל״ד בטעות תאציני וצ״ל (תאצמני) [תאמצני]. בערוך חמיסרי כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד אבל בכ״י ה״ב ערך וצ״ל בערך. ובכ״י לונדון (בריטיש מוזיאום) החרוזים הנ״ל ליתנהו כי אם: נשלם אות הנו״ן בעֹז אל רחום וחנון ובהתחיל אות הסמ״ך יסמכני אל לכל הנופלים סומך ובחבלי נעימים אתמך. ובכ״י ק״ט א׳: סליק ערך נו״ן תהלה לאל רחום וחנון אתחיל ערך אות הסמך. ובכ״י ב״ר רק: אתחיל ספר ערך אות סמך] —

אחרית דבר.

לא יפלא ממך הדבר כי זה החלק החמישי מספרי ערוך השלם הופיע מקצה שלש שנים אחר כלות החלק הרביעי. אולי רבים אומרים לנפשי המחבר הלך אל הארץ החדשה אשר שם הזהב וזהב הארץ ההיא טוב ורק לשבת בצל הכסף ולא בצל החכמה אשר על כן רפה ידו ממלאכת אלהים. אל נא אחי תרעו ואל תדונוני עד שתגיעו למקומי ודעו תדעו כי כמה מתלאות חלפו עברו על ראשי מעת שבאתי לאמעריקא לחנות תחת דגל קהלה קדושה אהבת חסד. גר הייתי בארץ נכריה וגם הייתי נאלץ להלחם מלחמות ה׳, וברוך אוזר חיל, קנא קנאתי לה׳ צבאות ואין כאן מקום להאריך בזה, כעת הראשון, אף אם ראיתי אכפה, הקל והאחרון הכביד כי האל הגומר עלי לקח ממני מחמד עיני ותמת אשתי רבקה בת משה צבי (בכ״ט אדר ראשון תרמ״ו) ונאנקתי דם מתים ואבל עשיתי בעבורה אשר היתה לי במשך ח״י שנים גאון עוזי, מחמד עיני ומחמל נפשי. ותנצב״ה! ובתוך סיבות האיחור היתה ג״כ מיתת מדפיסי ספרי בויען ועוד הרבה מכשלים היו עומדים לנגדי ולא אטריח הקוראים בפרטות. והיה עמל ואון חלקי עד נֶערה על אוהבי רוח ממרום באמרם: סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול מדרך הערוך השלם, וברכתי תעלה על ראש האחים היקרים ר׳ אברהם ואנטאני וואללאך ילידי פריישטאדטל באונגארן, זה האיש הנכבד ר׳ אברהם בן משה (נולד כ״ז אב תקפ״ג) אחר טילטול גברא בא לארץ הזאת זה רבות בשנים וה׳ ברך את אברהם בכל אבל אהה המות עלה בחלונו והכה אם על הבנים כי מתו שני בניו נתנאל ואליהו בימי חרפם וגם מתה עליו אשתו חחשובה שרה בת ר׳ יצחק פלאטט (Nov. 23. 885) ינוחו בשלום על משכבותם!

* * *

ואחד ממטיבי הגדולים אשר השביע בצחצחות נפשי הוא האדם הגדול בענקים ונקרא כפי כל מונטיפיורי של אמעריקא אשר צדקת פרזונו נודעה בשער בת רבים אשר כל חייו באורך צדקה הוא היה עורך שועו לא בצר גם לספרי ה״ה הנדיב השוע והנעלה ר׳ יעקב צבי שיפף נ״י והצבתי לשמו המפואר יד וזכרו לא יסוף ממחנה ישראל אשר שָׁמָּה הגיע ספרי. עוד ינוב בשיבה דשן ורענן יהיה לרומם קרן ישראל להגדיל תורה ולהרבות חכמה בישראל!*)

וזאת לדעת כי ספרי כבר מונח בכתובים כמעט עד אות ת״ו ובצפיתי צפיתי כי בעזרת החונן דעת בזו השנה אברך על המוגמר. ועתה הנני נותן הודאה לעבר וצועק אני לעתיד להודות לה׳ כי טוב, ולהתחנן בעד חסדו עלי ותקותי חזקה כי גם החותמים ימשכו חוט של חסדם עלי לתמכני בימין צדקם.

ובזה אשים קנצי למלין ואחתום בחתימת זה החלק בברכה הקצובה בתורה בָּרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ.

נויארק מש״ק שמיני כ״ו ניסן (יום שנתבקש אבי מורי נ״ע).

המחבר.

---

*) וגם אתן תודה בזה לידידי ד״ר ג׳ גאטטהייל רב בעדת עמנואל בנויארק ומקויים בו מגלגלין זכות ע״י זכאי.